

31
9 E
1

PRAELECTIONES
THEOLOGICAE

QUAS IN COLL. ROM. HABEBAT

IOANNES PERRONE

E SOCIETATE IESU

AB EODEM IN COMPENDIUM REDACTAE

PRAEMISSA EST EIUSDEM HISTORIAE THEOLOGIAE CUM PHILOSOPHIA COMPARATAE SYNOPSIS

Editio XXX. ab auctore revisa et aucta

VOLUMEN I.

TAURINI

EX OFFICINA STEREOTYPOGRAPHICA

HYACINTHI MARIETTI

MDCCCLX

LECTORI BENEVOLO

Qua fide promissi nos lectoribus obstrinximus, eam lubenti animo persolvimus. Ad opus hoc ineundum nos vehementer sapientium hortatus impulere, qui, cum perspicerent, non ita paucos iuvenes, qui in spem ecclesiae adolescunt, nostris *Praelectionibus* absolvendis temporis angustiis praeimpeditos, impares esse, nobis auctores fuere, ut, quae fusius de re theologica disseruimus, paucis contraheremus. Quod dum aggrederemur, has leges sancte integreque servandas nobis proposuimus: 1° ne quid e rei substantia detractum foret; 2° ut perspicuitati, quantum in nobis situm est, serviremus; 3° ut cupientes sitim pleniore haustu restinguere ad nostrarum *Praelectionum* fusiores tractatus evolvendos remitteremus; 4° ut ordinem eumdem, qui in *Praelectionibus*, methodum eamdem quae in illis, servaremus, ita ut partes partibus, tractatus tractatibus, theses thesibus, fideles

respondeant; sicque omnis inveniendi labor imminuetur. 5° Ad haec, quae recentius ab editis *Praelectionibus* in vulgus tum e catholicorum tum e religionis osorum scriptis prodierunt, operae pretium duximus inserere. 6° Quae satius ad scientiae theologicae utilitatem facerent, in melius commutavimus. Novissime historiae theologicae cum philosophia ad haec usque tempora comparatae summam seu synopsin praemisimus, quae tyrones in scientiae penitiores recessus manu veluti duceret. Quocirca in spem adducimur, fore ut ab hoc opere compendiorum absint incommoda, nec in eo nova, et quae potioris momenti sunt, desiderentur.

HISTORIAE
THEOLOGIAE
CUM PHILOSOPHIA COMPARATAE
SYNOPSIS

1. Uti natio nulla est, hominumque societas nulla ordine certo constituta arctisque devincta legibus, ita etiam nulla scientia est aut disciplina, quae suam non habeat, aut certe habere non possit historiam; quandoquidem quae in humanis consociationibus amplam ad narrandum materiam praebent, ortus videlicet et progressus, secundae res et adversae, incrementa et damna, interitus vel instauratio, eadem plane solent scientiis disciplinisque contingere, non ipsa excepta scientiarum omnium domina ac principe Theologia. Quamquam enim huius principia et rem subiectam (obiectum vulgo nominant) hominibus Deus ipse tradiderit, ac nulli proinde mutationi subesse possint, id tamen, quod eam efficit scientiam, cum humanae sit opus industriae, humanarum rerum vicissitudines et ipsa experiatur necesse est.

Huius porro nobilissimae scientiae historiam suis derivatam fontibus et apto ordine sollertique philosophicae mentis acumine digestam contexere, arduum, si quod aliud, opus esset, quod expetitum quidem a pluribus, nondum tamen a quopiam praestitum est. Nos, multorum exhortationibus excitati, suprema hic eiusdem veluti lineamenta ducemus; tum ut aliquam tironibus utilitatem afferamus, tum etiam ut doctorum hominum acuamus industriam, et quod vix leviter a nobis est adumbratum, plenius illi et ornatius exprimant atque perpoliant.

2. Quoniam vero ex Theologiae notione eius historia dependet, idcirco eam praemittimus, ut viam rebus dicendis muniamus. Ergo *Theologia*, uti nativa vocis significatio declarat, est *sermo institutus de Deo*, sive in se spectetur, sive in rebus creatis, prout ad illum quacumque ratione referuntur.

Cum porro natura aut revelatione aut fide inniti possit, *naturalis* aut *supernaturalis* audit. Nos de supernaturali tantum sermonem habemus. Rursum: cum Theologia haec pro obiecto habere possit veritates mere speculativas, ac veritates practicas, bifariam distinguitur in *theoreticam* et *practicam*, seu in *dogmaticam* ac *moralem*, quarum altera res credendas, altera applicationem continet veritatum credendarum ad actiones. De theoretica hic agimus, quae pariter dividitur in *positivam*, quae complectitur expositionem dogmatum eorumque vindicias, et in *speculativam* (*scholasticam* veteres nuncuparunt), quae speculatione se attollit ad penitiorem dogmatum investigationem, nexus exponit consecutionesque deducit, quae in illis

delitescunt, ac etiam attingit evectionem fidei ad intelligentiam, seu intimam, qualis obtineri mysteriorum potest, cognitionem et scientificam, ut ita dicam, dogmatum enunciationem.

3. Quocirca *Theologia* ex praemissa notione *ea scientia est, quae versatur tum circa principia fidei, tum circa eorumdem scientificam evolutionem* (1).

4. Bifariam vero distinguuntur eiusmodi principia, in generalia videlicet et in particularia. *Generalia*, quae et alio nomine *fundamentalia* vocantur, constituuntur ex ipsa divina supernaturali revelatione atque ex mediis, quibus divina haec revelatio innotescit, et ad nos usque in sua integritate pervenit. *Particularia* sunt dogmata singula fidei, qualia ab ecclesia proposita sunt ac definita.

5. *Generalia principia* adstrui ac vindicari debent adversus infideles et incredulos, deinde vero adversus heterodoxos in universum. *Particularia* autem adversus haereticos seu acatholicos singillatim, prout scilicet aliquod catholicorum dogmatum, aut plura etiam ab unaquaque secta impugnantur.

6. Ex his pronum est inferre tria in Theologia dispesci debere: rem scilicet seu essentiam doctrinae divinitus revelatae; expositionem eiusdem doctrinae scientificam; methodum demum, multiplicemque viam istiusmodi expositionis.

7. Doctrinae theologicae, ut ita dicam, *fundus*, seu res et essentia a divina revelatione repeti unice potest, eaque proinde in se immutabilis est; complectitur enim dogmata, quae Deus ipse manifestavit, quamvis nonnisi data opportunitate aut necessitate cogente, certis dicendi formulis, labentibus saeculis, ab ecclesia proposita fuerint. Dogmata porro, quae divina continentur revelatione, non omnia ad ordinem, qui supra naturam sit, pertinent; plura siquidem praeterea sunt, quae naturae rationalis ambitu continentur, quaeque absolute cognosci possent investigationis ope naturalibus praesidiis suffultae, ac iisdem certe vindicari. Fides tamen utraque complectitur, parique intellectus ac voluntatis assensu ob Dei revelantis auctoritatem firmiter sunt tenenda.

8. Cum igitur fides *obiectiva*, de qua loquimur, ratione originis ex qua dimanat, discriminetur ab humana scientia, quae immediate a ratione profluit, hinc fit, ut supernaturalis fides, quaeque huic innititur Theologiae scientia, nunquam confundi possit, neque unum idemque esse cum philosophia, quatenus haec in sua notione humanae mentis seu rationis opus ac fructus est.

9. Ratio tamen in homine est, quae divinae gratiae ope collustrata atque adiuta, fidem divinam suscipit; quo fit, ut ista ex mere obiectiva, *subiectiva* reddatur. Exinde arctissimus ille exsurgit nexus atque illa relatio, quae intercedit inter rationem et fidem, qua altera alteri luci ac subsidio est. Etenim cum fides credenda proponit, ratio expendit motiva, ob quae eam uti divinam revelationem agnoscere debeat, ac generali saltem quodam expendit examine, num quae fides proponit, iis repugnent, quae ipsa cognoscit vi naturalis luminis; atque hoc quidem unice versari examen potest circa dogmata, quae diximus, naturae rationalis limites non ex-

(1) Egregie inter ceteros hoc argumentum tractant Melchior Canus, *De locis*, lib. XII, cap. 4; Petavius in *Prolegomenis* totis novem capitibus; Ios. Gaulhier in *Prodromo ad Theologiam dogmatico-scholasticam*. Diss. 1, cap. 1, art. 1 et seqq.

cedere; nam quae alterius seu superioris ordinis sunt, ac *superintelligibilia* dicuntur, cum attingi in se ab humana mente nequeant, satis est, quod nulla unquam in illis vera repugnantia positive queat demonstrari. Ratio autem per fidem perficitur; problemata quae sibi permissa aut aegre solummodo et imperfecte, aut nulla fortasse ratione solvere poterat circa Deum, mundum ac hominem, facile attingit: eius dominium amplificatur atque protenditur, impulsionem sentit ad difficiliorum investigationem pertentandam. Vices deinde fidei reddit, dum adnititur eius ingredi penetralia, scientifice veritates, quas accepit, expendere, nexus illarum ostendere, eas suasibiles reddere, systema ex illis universum efficere, aliaque eiusmodi moliri, quibus, quoad eius fieri potest, intelligentiam fidei nanciscatur.

10. In huiusmodi historica expositione mutuae relationis ac evolutionis duorum, ut ita loquar, elementorum, divini et humani, ex quibus christiana constat Theologia, tota sita erit synopsis haec nostra. Ex ea enim patefient initia, progressiones, conflictus, phases variae, quas scientia nostra comparata cum philosophia, a qua divelli nequit, diversis temporibus variisque sub conditionibus subiit.

11. Atque exinde fit, ut eam hoc sub adspectu in varias distribuere epochas debeamus, quarum 1ª ab aetate apostolica usque ad controversiam se porriget arianam; 2ª ab hac se extendet usque ad s. Augustinum; 3ª totum illum complectetur tractum, qui ab Augustino ad s. Anselmum profluxit; 4ª longam scholasticam periodum exhibebit, quae a s. Anselmo se protendit usque ad concilium tridentinum; 5ª a concilio tridentino usque ad kantianam philosophiam: 6ª denique a philosophia kantiana ad nos usque. Motiva ac fundamenta huiusce distributionis ex dicendis patefient.

12. Ordientes ergo ab epocha prima, quae aetate coepit apostolica, seu a christianae doctrinae in mundum introductione, nonnulla praemittamus necesse est de statu philosophiae, quae in ethnicismo vigebat, ut inde melius innotescat, quid illa in mundum intulerit, quidque primi ecclesiae patres praestiterint.

13. Iam vero tametsi quovis tempore nonnulli extiterint, qui philosophiam coluerunt, haec tamen ad culmen suum in Graecia pervenerat opera Platonis, Aristotelis atque Zenonis. Exinde vero coepit imminui philosophiae progressus, eiusque investigatio languescere, adeo ut, quo tempore christiana apparuit religio, prope iaceret. Veteri dogmatismo antiquae academiae, stoicismi ac peripatus nova academia, quae semiscepticam indolem prae se ferebat, acre bellum indixit; Epicuri doctrinae haud parum tum in Graecia tum Romae cum neoacademicorum placitis dominabantur (1). Haec porro omnis sive vetus sive recentior graecorum ac romanorum philosophia, quod spectat ad polytheismum ac idololatriam ubique dominantem, nunquam plane se sollicitam praebuit. Eius vis tenuis ac pene nulla erat, quod ad homines attinet perficiendos; quin potius invicem dissociabat atque sive ob intestinam aut externam doctrinarum pugnam, sive ob animi dubitationem atque etiam apertam σκέψιν, in quam saepe saepius dilabebatur, impar pe-

(1) Cf. Tennemann, *Manuale Historiae Philosophiae*, Lipsiae 1825, part. I, period. I, sect. 5 *De propagatione et casu graecae philosophiae*; Ritter, *Hist. de la philosophie ancienne*; trad. franç. de M. C. J.; Tissot, tom. IV liv. III, chap. 5, pag. 559 et seqq. Paris 1837.

nitus erat humanitati excutiendae. Nullum definitum habebat scopum, nullum finem, ad quem hominem eveheret. Licet vero in nonnullis veritatem detexerit aut agnoverit tum circa Deum tum circa hominem, haec tamen veluti disiecta membra iacebant, centro ac unitate destituta: illius studium ad humanas potius mentes excolendas quam perficiendas conferebat; quo sensu ab aliquibus etiam inter patres dictum est, eam fuisse veluti praeparationem quamdam ad christianismum (1).

14. In eiusmodi rerum adiunctis christiana demum religio affulsit, quae doctrinam suam detulit e coelo. Haec sola vere solvit problemata, quae sibi antiqua philosophia proposuerat, quin iis solvendis par fuerit. Docuit enim hominem, quae vera sit eius ac mundi origo, qui supremus utriusque finis, ac relationes hominis ad Deum creatorem suum, viamque tutam humanitati commonstravit ad finem suum assequendum, qui in aeterna beatitate sive unione aeterna cum Deo consistit.

15. Doctrina istaec foecundissima fuit, siquidem novam societati vitam communicavit, odia, quibus sese mutuo nationes prosequebantur, extinxit, ut ex humano genere universo unicam veluti coaugmentaret familiam, impulsionem vehementissimam dedit ad virtutem omnigenam, amplificavit perfecitque philosophiam, quae se auctoritati fallere et falli nesciae tutandam regendamque permittens, longe securior incessit, et ulterius, quam ante, progressa est.

16. Ac principio quidem, cum praedicari uti divina revelatio christianismus coepit, debuit *probari* non modo notis seu signis supernaturalibus, verum etiam coram ratione a philosophis exculta. Id autem factum est ope primorum patrum, quos apostolicos vocamus, deinde vero per eorum successores, licet diversa ratione, diversoque gradu. Etenim ab initio patres contenti magna ex parte fuerunt nudam tradere, ut ita dicam, christianam doctrinam, qualem ab apostolis acceperant; eam ut plurimum iuxta peculiarem providentiae ordinem, populo proposuerant, qui nihil ulterius inquirens lubenti et grato animo eam amplexus est, utpote quae plene cunctis indigentiis suis satisfaceret (2). Praemunire nihilominus debuerunt fideles adversus gliscentes haereses, quae praecipue personam Servatoris petebant. Pauca ipsi scripta ediderunt, eaque epistolae plerumque forma. Talia sunt epistolae s. Clementis romani, s. Barnabae, Hermae, qui opus suum inscripsit: *Pastor;* nec non epistolae s. Ignatii antiochensis, epistolae s. Polycarpi, acta s. Ignatii. Quae collegit inter ceteros Cotelerius una cum aliis illius aetatis scriptorum fragmentis (3).

17. Cito tamen ex ordine seu coetu inferiori ad superiorem pervenit christiana religio. Prout vero diversa ratione comparati animo erant sapientes illi, quibus ea annunciata est, diversas immo contrarias semitas iniverunt. Qui enim sincere veritatem consectabantur, illico fi-

(1) Cf. Ritter, *Histoire de la Philosophie chrétienne;* trad. de J. Trullard, tom. I, liv. I, chap. 1 *Introduct.* Paris 1843.

(2) Möhler, la *Patrologie*, trad. de J. Cohen, tom. IV, part. I. *Les Pères Apostoliques*, pag. 57. Paris 1843.

(3) *Sanctorum Patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt*, 2 vol. fol. Antwerp. 1698. Hoc ipsum deinde praestitit Lumper in sua *Historia theologico-critica de vita, scriptis atque doctrina sanctorum Patrum trium priorum saeculorum*, part. I, quae continet *patres apostolicos*, 13 vol. in 8°. Augustae Vindelic. 1783. Praeter Gallandi in sua *Bibliotheca Patrum*, Venet. 1765-1781, qui collectionem Cotelerii pluribus additionibus ditarunt.

dem amplexi sunt, ac philosophiam, in qua fuerant instituti, in christianismum secum intulerunt, eaque optime usi sunt tum ad tuendam tum ad evolvendam religionem, quam erant professi. Inter quos celebres extiterunt auctor epistolae ad Diognetum (1), s. Iustinus, Tatianus, licet postea ab orthodoxa fide desciverit, Athenagoras, s. Theophilus antiochenus, Hermias, Quadratus, Aristides, Castor, Ariston, aliique magno numero (2). Qui vero aliter dispositi erant, vel christianam religionem impugnarunt, vel ficto animo susceperunt. Exinde lucta illa coepta inter christianam fidem et philosophiam ethnicam, quae usque eo perduravit, donec plenum christiana fides de ea triumphum retulerit (3).

18. Haec oppugnatio, quae universum christianismum adorta est, impulit memoratos scriptores ad exarandas apologias quibus, dum susceptam tuebantur fidem, eiusdem expositionem philosophice ac scientifice complectebantur. Vanitas polytheismi ac idololatriae in his atque impietas deteguntur. Mundi origo, hominis libertas, eiusdem casus ac reparatio per Verbum in eisdem adstruitur (4). Ita porro ea scientiae theologicae pars, quae *Apologetica* dicitur, prima omnium tractari coepit, eaque etiam, ecclesiae pace restituta, vehementer excoli ac perfici ab illustribus scriptoribus non destitit, inter quos Eusebius caesariensis eminet celeberrimis illis binis operibus *De praeparatione* ac *Demonstratione evangelica*. Ad haec etiam referri possunt eiusdem *Chronicon*, atque *Historia ecclesiastica*, cuius merito uti parens censetur.

19. Sed praeter ethnicorum aggressiones acerrimum alia ex parte in Christi religionem bellum paratum est, ab iis nimirum, qui elementum divinum per philosophiae ethnicae principia temerare connisi sunt, dum revelationem divinam aut confundere, aut exponere, aut subiicere etiam elemento humano seu philosophiae pertentarunt, quam secum in christianismum asportaverant. Huiusmodi fuerunt *gnostici*, quos iure *protestantes* priorum saeculorum vocaveris, qui christianismum penitus temerarunt, ac vix paganum non effecerunt; adversus quos cum dimicare patres debuerint, exinde alia theologiae pars, *polemica* nempe, suum habuit ortum, maximeque provecta est.

20. Gnosticismus multiplex extitit. Eius vestigia iam reperiuntur in Simone Mago, haereticorum omnium parente, et in Menandro. Ortum suum habuit *ex Orientalismo* et *Hellenismo* (5). Omnibus porro gnosticorum familiis commune fuit principium emanatismi. Prout tamen alterutri memoratae philosophiae ma-

(1) De praestantissimae huius epistolae auctore, qui a Dupinio, Celliero, Labbaeo, Sculteto, Halloixio, Nat. Alexandro, Fleurio, creditus Iustinus est, cf. praeter Maran, in *Praef. ad op. S. Iustini*, part. III, cap. 3, § 5, et Lumper, op. cit. in *Hist. Patr. apost.* pag. 183-195, Möhler, op. cit. tom I, pag, 178 seqq. ubi accurate de eo disserit.

(2) De quibus omnibus singillatim agunt citt. auctores praesertim Lumper ac Möhler.

(3) Extremas philosophiae paganicae reliquias sustulit Imp. Iustinianus, dum edicto dato ann. 529, scholas Athenarum clausit, ut refert Io. antiochenus cognomento Malala in *Historia chronica*, lib. XVIII, pag. 287. Oxon. 1691.

(4) Cf. Ritter, op. cit. *Hist. de la Philosophie chrétienne*, tom. I, liv. I, chap. 3 Plura tamen in hoc opere inveniuntur, in quibus nimis suae sectae praeiudiciis auctor indulget.

(5) Fuse ac erudite de gnosticismo egit Massuetus in Diss. I. Irenaica *De haereticis*, quos lib. primo recenset Irenaeus; item Tillemontius in *Mémoires pour servir à l'Hist. ecclés.* Paris 1701, tom. II, in variis articulis. Cf. etiam egregium opus: *Histoire de l'Eclectisme Alexandrin*, par M. l'abbé I. M. Prat, Paris 1843, tom. I, liv. I, chap. 3 seqq., et, qui copiose de hoc argumento scripsit, Cal. M. Travasa in sua *Storia critica delle vite degli eresiarchi* del I. II et III *secolo della Chiesa*. Venez. 1752. Quinque vol. in 8°.

gis fuerunt addictae gnosticae sectae, aut dualisticum aut idealisticum systema professae sunt. Dualismum orientalem consectati sunt Saturninus, Basilides, Marcion, Manes cum multiplici eius sobole; adhaeserunt Hellenismo Valentinus ac progenitae ab eo sectae usque ad Marcum, Ptolemaeum et Heracleonem. Hi praeter principium emanationum introduxerunt idealismum ac pseudo-mysticismum. Doctrinam catholicam de creatione, de mundi ac hominis fine, ac redemptione innumeris pene commentis everterunt (1). Praeter enumeratas gnosticorum classes alia recensetur iudaizantium, quales fuerunt ebionitae ac cerinthiani, qui orientalium gnosticorum doctrinas cum iudaismo et christianismo commiscuerunt (2).

21. Adversus gnosticismum insurrexerunt Irenaeus ac Tertullianus, qui catholicam doctrinam quoad recensitos articulos clarissima iu luce collocarunt, ad eamque tuendam proclamarunt principium traditionis uti fidei regulam adversus haereticos omnes praeteritos, praesentes ac futuros. Hanc traditionem praecipue constituerunt in actuali ecclesiae magisterio, cuius centrum sit ecclesia romana, prout mirifice a s. Irenaeo (3) eiusque discipulo Hippolyto martyre traditum est (4).

22. Interim Alexandriae schola catechetica in catechumenorum ac neophytorum commodum instituta est, quae deinceps opera praesertim Ammonii Saccas ac Pantaeni, qui ex stoicismo ad christianam fidem conversi fuerant, elevata est ad scholam philosophicam (5). Clemens alex. et Origenes in ea excelluerunt. Ab his philosophia *eclectica christiana* ortum habuit. Clemens praeter plura opera quae deperdita sunt (6), scripsit *Exhortationem ad graecos*, *Gnosticum* et *Stromata*. In his commendat quidem philosophiam antiquam uti Dei donum ac veluti praefationem ad evangelium; illam tamen bene multis fuisse infectam erroribus profitetur, illique longe praefert cognitionem, quam praebet fides, ita ut intelligentia, quae ex ea profluit, supremus gradus sit ad quem evehi possit homo. Polemica eius scripta sunt, quibus impugnat hellenismum evolvitque principia christianae fidei de Deo, mundo ac materia, de perfecta Dei per Verbum revelatione, de elevatione animi supra mundum sensibilem usque ad Dei visionem, de institutione animae, ac demum de mundi fine. Immensam ubique eruditionem patefacit, et quamvis nimium mysticum sensum in scripturis consectetur, ubi tamen haereticos adoritur, sensum litteralem ac historicum urget (7). In philosophia vero longe abest ab haesitationibus Platonis atque a pseudo-mysticismo scholae neoplatonicae, quae deinceps opera praesertim Plotini instituta est, et a gnosticis frequentata (8).

23. Ab eo in non paucis deflexit Origenes eiusdem discipulus. Ipse enim philosophiae ope systema christianae fidei dogmatum conficere adnisus est, iisdem philosophiae graecanicae principia, quibus fuerat institutus, permiscere ac inserere voluit. Atque hinc factum est, ut in

(1) Cf. Ritter, op. et loc. cit. cap. 2.

(2) Katercamp, scriptor apprime catholicus, in sua *Hist. eccles.* hunc gnosticismum designat sub nomine *Syncretismi iudaico-gnostici*, periodo I, part. 1, sect. 2. § 19. Münster 1825.

(3) Cf. Möhler, op. cit. tom. I, part. II, pag. 567 *Doctrine d'Irénée*; nec non Prat, *Hist. de s. Irenée*, Paris 1845, liv. VI, chap. 3.

(4) Cf. Möhler, op. et loc. cit.

(5) Cf. Eusebium, *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 19; et lib. V, cap. 10, ed. Vales.

(6) Horum catalogum post Lumper texuit Möhler, op. cit., qui et superstitum accuratam analysin praebet.

(7) Cf. Möhler, ibid. tom. II, § *Exeg.*

(8) Cf. Ritter, op. cit. liv. IV, chap. I.

non paucis a fidei puritate descive-rit, ac heterodoxiae maculam contraxerit (1). Quod maxime effecit in celebri opere Περὶ ἀρχῶν seu *De principiis*, in quo haud pauca intexuit, quae iure eum in suspicionem vocarunt. Haec fere sunt, quae spectant ad poenarum aeternitatem tum hominum tum daemonum: ad originem animarum, ad futuram corporum resurrectionem, aliaque huius generis (2). Quod vero attinet ad perfectam Filii cum Patre aequalitatem, alii erroris Origenem incusant, alii absolvunt (3). Caeterum ipsemet Origenes uti valde imperfectum opus istud spectavit, pluresque propositiones improbavit in eo contentas. Optime vero meritus Origenes est de critica biblica et exegetica. Innumera pene scripta exaravit, quorum minima pars ad nos usque pervenit (4). Haereticos aetatis suae plane contrivit, ac specimen demonstrationis completae de veritate et divinitate christianismi nobis reliquit in celebri opere *Contra Celsum epicureum*. Eius methodum expositionis plerique patres, graeci praesertim, consectati sunt. Principium seu elementum christianum iugiter in ipso dominatur. Quamvis vero in suis inquisitionibus plura videatur habere communia cum iis, quae postea Plotinus fundator neoplatonismi seu eclectismi alexandrini secutus est, attamen quoad principia, ut ita dicam, cardinalia longe differt Origenis doctrina a neoplatonismo. Etenim neoplatonici Plotinus et Proclus sub nomine *Triadis* larvatum pantheismum contexuerunt; substituerunt item creationi pantheismum realem; ac pro unione cum Deo mystica et spirituali posuerunt confusionem totalem animae cum Deo, seu absorptionem et annihilationem animae in divinitate, quae demum quoad substantiam doctrina philosophica Indorum est. Ab his perpetuo abhorruit Origenes (5).

24. Origenes plures nactus est admiratores ac adversarios acerrimos. Plerique illustriores patres saec. III. Origenem suspexerunt, demptis tamen eius erroribus. Et quamquam nonnullae formulae minus exactae interdum circa Verbum in eorum scriptis reperiantur, quae origenianae sunt, in Gregorio praesertim Thaumaturgo nuncupato, et in Dionysio alexandrino, hae tamen alibi ad sanum sunt revocatae sensum (6), uti ex huius apologia constat ad Dionysium romanum, et ex illius *Expositione fidei*, cuius veritas in dubium revocari nequit. Insurrexit adversus Origenem Methodius prius Olympi, deinde Tyri episcopus; demum sub Diocletiano s. Pamphilus martyr ac Eusebius caesariensis apologiam pro Origene scripserunt. Haec controversia recruduit postea inter s. Hieronymum ac Ruffinum aquileiensem (7).

25. Ex occasione pantheismi stoicorum quem in christianam religionem invexere patripassiani a Cypriano nuncupati, Praxeas, Noëtus, qui personarum trinitatem sustulerunt, nec non Sabellius, qui Tri-

(1) Cf. Ballus, *Défense des Pères accusés de platonisme*, Paris 1714, liv. 1, chap. 2.

(2) Huetium, *Origenianorum* lib. II.

(3) Petavius ubique se infensum Origeni praebet; contra vero Stephanus Binet, Hallolxius, aliique bene multi eidem favent. Bene porro ac orthodoxe sensisse Origenem de consubstantialitate Verbi cum Patre ostendit doctus Maran in op. *Divinitas D. N. Iesu Christi*, Paris 1746, lib. IV, cap. 14—16.

(4) Cf. Eusebium, *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 36 et 39. Lumper et Möhler accurate de Origenis scriptis disseruerunt.

(5) Cf. Ritter, op. cit. liv. IV, chap. 2, nec non in op. pariter cit. *Hist. de la Philosophie*, liv. XIII, chap. 2, *Doctrine néoplatonique*; atque Möhler, chap. 1, § 4, *Doctrine d'Origène*.

(6) Id fatetur vel ipse Ritter in *Historia Philos. christ.* lib. V, cap. 1.

(7) De qua cf. la Rue, tom. IV, *Orig.* pag. 49 seqq.

nitatem revocabat ad puram Dei in creaturis manifestationem, nec non Paulus samosatenus, qui Redemptorem purum hominem asserebat, in quo excellentiori gradu sapientia insideret (1), quaestiones de Deo, de Trinitate, de Incarnatione scientifice a patribus iuxta sensum traditionalem et ecclesiae doctrinam evolutae sunt. In his excelluerunt Dionysius alex. (2), Tertullianus, Hippolytus Magnus.

26. Doctrina tamen catholica de Deo ac de Trinitate longe clariore in lumine collocata est occasione controversiae arianae, ex qua secunda nobis incipit epocha theologiae. Arius siquidem presbyter alexandrinus, tametsi ab initio haereseos suae monotheismum adserere maxime visus sit, ad exclusionem usque pluralitatis personarum; cum nihilominus e Platonis placitis suum hauserit et confecerit dogma, ad huius mentem deos conditos ac supremo inferiores adstruxit, Filium et Spiritum Sanctum (3). Quo sensu haud immerito ab aliquo dictum est Arium polytheismum, licet defaecatum ope elementi christiani, in ecclesia adnisum esse instaurare (4). Nam platonicam in ecclesia doctrinam invexit ad exponendam relationem Dei cum hac rerum universitate, quam non immediate a Deo, sed cum Platone per creaturam nobilissimam atque ante creaturas caeteras visibiles et ante tempora conditam, scilicet Verbum, uti opificem ac δημιουργὸν conditum excogitavit (5). Exinde tot illi profluxere errores, quos ecclesia vix sensit, exhorruit atque proscripsit in nicaena synodo.

Magnus Athanasius episcopus alex. acerrimus catholicae fidei propugnator divino consilio datus ecclesiae est. Hic polemicis scriptis suis non modo antiquum, sed et novum polytheismum seu arianam impietatem contrivit. Ipse sinuosos erroris flexus omnes detexit; eidem antiquam doctrinam traditionalem de Verbi divinitate eiusque cum Patre consubstantialitate opposuit, illamque ab omnibus formulis ambiguis origenianis praepurgavit. Nam quas Origenes, in antiqua philosophia enutritus, de suo incaute fidei simplicitati adiecerat, plane sustulit; dogma de perfecta personarum divinarum aequalitate ac distinctione in unitate naturae adstruxit; Deique cum mundo homineque praecipue relationem nova, ut ita loquar, luce circumfudit. Haereticorum insectationes ac furores elusit, deque illis plenum retulit triumphum (6). Plura scripsit, quibus dogma catholicum scientifice illustravit, eoque pervenit, ut ostenderet personarum in Deo trinitatem, quin Dei simplicitati officeret, ea potius constitui (7).

27. Quamvis porro catholica veritas in nicaeno fuerit asserta concilio, recruduit tamen ariana controversia opera Aëtii et Eunomii cappadocum, qui et ipsi philosophiae paganicae principiis imbuti eadem in ecclesiam inferre connisi sunt. Aëtii, si pauca excipias fragmenta, superest nihil; Eunomii nonnulla opera supersunt (8). Hic quo-

(1) De his haereticis cf. Petavium *De Trinit.* lib. I, cap. 6 seqq.

(2) Cf. eruditam praefationem, quam apposuit magnificae huius operum editioni Romae 1796 cl. de Magistris.

(3) Cf. Petav. op. cit. lib. I, cap. 1 et cap. 7, 8, 9.

(4) Ritter, op. cit. lib. V, cap. 2.

(5) Petav. ibid cap. 1, § 5.

(6) De his omnibus copiose egit cl. Möhler in egregio opere *Athanase le Grand et l'Eglise de son temps*, vol. III. Paris 1844.

(7) Cf. Oration. IV *contra Arianos*, num. 1 et 2, opp. edit. maur. tom. I, part. I, pag. 618. Petavius, *De Deo*, lib. II, cap. 4, § 8, ubi alia profert Patrum hac de re testimonia.

(8) Cf. I. A. Fabricium, *Biblioth. graeca*, tom. VIII, edit. Hamburgi 1717, lib. V, cap. 15, § 5, ubi etiam Eunomii opera, quae supersunt describuntur.

ad doctrinam Platoni, quoad formam Aristoteli adhaesit, atque Plotino. Eunomius igitur contendebat nos intuitum posse theosophicum in ipsam Dei essentiam figere, quin immo et debere, ad eam perfecte cognoscendam et comprehendendam etiam, ea prorsus ratione qua nosmetipsos intime cognoscimus, et qua Deus se ipse cognoscit atque comprehendit. Constituit proinde necesse esse, ut nos mente feramur ultra mundum sensibilem ac suprasensibilem seu supra ideas ipsas rerum, quas cum Platone distinxit a Deo (1), ac supra Verbum, quod dixit *effectum*, sive *energiam* potiorem Patris, ex cuius voluntate idem Verbum, utpote minus perfectum, prodierit; itemque Verbo utpote creatura excellentissima Deum usum esse ad res sensibiles, transeuntes ac phaenomenales condendas, cum quibus tandem aliquando et ipsum desinere deberet. Ex quo intulit Deum improprie *Patrem* dici, et omnino secundum essentiam in Deo *Patrem* ac *Ingenitum* praedicari. Voces seu ideas per voces expressas licet rebus anteriores non exprimere sensit nisi energias a Deo ipso realiter distinctas, non autem Dei essentiam, quam utpote summe unam intellectus intuitu nos comprehendimus. Nihili ipse faciebat res creatas omnes, quas proprie nec esse neque existere prae summa Dei essentia autumabat. Negligebat prorsus cum Plotino practicam vivendi rationem, ut soli contemplationi, seu intuitioni rationis purae vacaret. In universum conveniebat cum arianis, qui negabant Deum per creaturas ac mundum hunc posse cognosci (2).

28. Ast Aëtio et Eunomio tres pariter cappadoces iique doctissimi atque sanctissimi sese opposuerunt, ss. Basilius et Gregorius nyssenus fratres, atque s. Gregorius nazianzenus. Quamquam scholis philosophicis et ipsi enutriti fuerint ac platonicis placitis ac neoplatonicis, tumidis tamen illis novatoribus solam christianam doctrinam obiecerunt, iuxta quam Deus perfecte seu comprehensive in sua essentia ab homine cognosci nequit. Imperfectam interim ex creaturis, potissime vero ex fide cognitionem Dei obtineri posse docuerunt, quem distinctis conceptibus seu operationibus mentis nostrae apprehendimus; debet enim virtualis admitti et cogitationis distinctio Deum inter eiusque attributa, ac attributa absoluta ad invicem, vocibusque distinctis ea enunciari; donec ad eius visionem beatificam perveniamus vitae sanctimonia ad id comparati, quae confert etiam ad pleniorem Dei cognitionem vel in hac vita obtinendam.

29. Ss. Basilius et Gregorius nazianzenus eloquentiae ac elocutionis puritate excelluerunt; ast Nyssenus philosophiae ac scientiae omnigenae peritia et acumine facile primas habuit. Hic Origenem imitatus in magna sua *Catechetica* (3), theologiam complexus est universam. In altero vero opere inscripto *De hominis opificio*, cognitiones suas patefecit circa antiquam physicam, nec non circa philosophiam platonicam et aristotelicam, atque medicam ipsam artem (4). Dumque Basilius et Nazianzenus una cum Chrysostomo formulis potissime catho-

(1) Cf. Baltus, *Défense des ss. Pères accusés de platonisme*, liv. III, chap. 10.

(2) De Eunomii doctrina consuli potest Petavius, *De Deo*, lib. I, a cap. 5 ad 12; et iterum *De Trin.* lib. V, cap. 5 seqq. Ritter etiam loc. cit. fuse Eunomii doctrinam exponit.

(3) In quadraginta capita eam distinxit, atque, ut profitetur in praefatione, ita in ea se gessit, ut sese omnium captui accommodaret, qui diversas religiones profitebantur. Ea prostat in opp. edit. parisiensis 1615, tom. I, pag. 475.

(4) Hoc opus, quod magni semper tum a veteribus tum a recentioribus factum est, extat edit. cit. tom. II, pag. 44.

licis vindicandis insistebant, Nyssenus scientifice eas evolvebat. Horum praecipue opera factum est, ut non modo Dei notio penitior ac mysterium Trinitatis consubstantialitasque Verbi cum Patre contra novos arianos ac semiarianos illustraretur magis ac adstrueretur, verum etiam Dei relatio cum mundo per communicationem Spiritus Sancti in homine immediatam, cuius divinitatem adversus macedonianos ab arianis progenitos strenue propugnarunt. Sicque magis ac magis dogma catholicum scientiae ope explicatum est adversus heterodoxorum philosophica principia. Spiritus Sanctus, qui se communicat fidelium animis, eos idoneos efficit ad cognoscendum Deum, perducens eos ad Filium, per quem tandem Patrem attingunt, principium summum tum reliquarum personarum divinarum, tum creaturarum omnium.

30. Ex his deprehendimus quam inepte leviores haud pauci scriptores heterodoxi et increduli asseruerint christianam de Trinitate doctrinam platonismo aut neoplatonismo in acceptis referendam esse, cum Plato opposita prorsus Trinitati christianae principia constituerit (1). Cum vero neoplatonismus Alexandriae ortum habuit, iam diu christiana formula perfecta ac plena constituta fuerat, quae deinceps ex occasione controversiae arianae ac macedonianae scientifice exposita est ac vindicata. Antiqua philosophia nulla clementa catholico dogmati contulit, sed unice uti instrumentum inserviit scientificae evolutioni (2).

31. Novum Theologia adepta est scientificum incrementum ex controversiis nestoriana et eutychiana, deinde vero monothelitica (3), in quibus discussus est nexus inter divinum ac humanum in persona Salvatoris. Hae namque effecerunt, ut mysterium dominicae Incarnationis opera potissimum Cyrilli alex. ac Leonis M. nova luce perfunderetur, dum unitas subiecti seu personae divinae in Christo Iesu Salvatore nostro in dualitate naturae adstructa est, atque a binis oecumenicis synodis ephesina et chalcedonensi asserta. Has porro naturas propria energia et actione praeditas esse adversus monothelitas strenue Sophronius et Maximus Confessor propugnaverunt, donec agentibus Martino et Agathone, rom. pontificibus, id in concilio oecumenico VI definitum est.

32. Dum ita Theologia in oriente progrediebatur, in occidente suum apicem pertingebat. Ecclesiam occidentalem iam diu suis scriptis illustraverant ss. Cyprianus, Hilarius pictaviensis, Eusebius vercellensis, Pacianus, Ambrosius, dum perstrinxerunt haereticos aetatis suae. Deinde vero s. Hyeronimus eruditione linguarumque peritia insignis surrexit, qui maxime studia biblica promovit, novamque ex hebraica veritate latinam Bibliorum versionem adornavit, ac post accuratam graeci textus recensionem Novi Testamenti librorum latinam versionem ad graecum fontem exegit. Criticam biblicam et exegesin s. Hieronymus impense coluit ac provexit. Sensum litteralem in suis commentariis iugiter consectatus est, prout s. Ioann. Chrysostomus ac Theodoretus praestiterant. Attamen Hieronymus hac

(1) Pelav. *De Trin.* in praefat. integris sex capp., nec non lib. I, cap. I; P. Baltus, *Défense des ss. Pères accusés de platonisme*, liv. IV, chap. 11—15. Praeterea Maret, *Theodicée chrétienne*. Paris 1844 Dixieme leçon.

(2) Ritter, op. cit. liv. V, chap. 1.

(3) Quamvis monothelismus ad hanc epocham proprie non spectet, cum post s. Augustinum ortus sit, attamen hic eum adnecto cum eutichianismo ratione materiae; eutychianis ni quippe surculus extitit.

in parto prae omnibus excelluit ob linguarum orientalium peritiam ac iudaicae archaeologiae. Quapropter iure merito *Doctoris maximi* nomen adeptus est (1).

33. Sed iam de tertia epocha, quam ab Augustino auspicamur. Ingenii porro acumine ac vi s. Augustinus communi consensu primas obtinuit. Ex bonis artibus ad philosophicas excolendas disciplinas totum se contulit. Philosophiae platonicae ac neoplatonicae maxime fuit addictus, qua non modice adiutus est, ut sese a manichaeorum laqueis eriperet, in quos Carthagine inciderat. Huic etiam post conversionem suam, quae Mediolani opera potissimum s. Ambrosii contigit, studuit, ut fidem faciunt primi libri, quos evulgavit (2). In his adortus est scepticos academicos, argumentis psychologicis usus. Ipsi enim debetur Cartesianum illud: *Cogito, ergo sum*, quo s. doctor *aliquid inconcussum* opponeret scepticismo universali (3); exinde realitatem propriae existentiae ac mundi phaenomenici seu sensibilis invicte ostendit (4).

Ulterius postea progressus agnoscit veritatem aeternam, quae nobis praesens est (5), et in qua omnia videmus (6). Deus ex Augustino se revelat tum rationi tum sensibus. Ad Deum idcirco assurgit tum rationis intuitu tum ordine harmonico, qui in hac rerum universitate elucet, ex quo eius bonitatem et veritatem suapte natura deducit, et ad quas homines feruntur cognitione et amore (7). Doctrinam de Trinitate mirifice evolvit methodo scientifica, cum iuxta ipsum fides nos ad scientiam provocet (8). Trinitas se manifestat in rebus omnibus sensibilibus, at longe nobilius in suprasensibili, scilicet in anima nostra. Mundi creationem ex nihilo, adeoque profundam distinctionem urget, quae Deum inter et creaturas intercedit; non ita tamen, ut Deum separet a mundo, perinde ac si illius in hunc activitas et communicatio tollatur. Siquidem praeter creaturarum omnium iugem conservationem ac providentiam Dei in utroque servando ordine physico ac morali, quam mire elucere ostendit vel in ipsis calamitatibus, quibus tum maxime imperium romanum ob barbarorum incursiones subiiciebatur (9). Spiritum S. exhibet veluti principium cognitionis verae, quam de Deo habemus (10). Cumque tres potissime sectas aggressus fuerit, manichaeorum, donatistarum ac pelagianorum, mirum in modum provexit scientiam theologicam in illarum impugnatione tum circa mundi originem ac finem, tum circa bonum ac malum, hominisque libertatem ac eius abusum (11). Theoriam praeterea expo-

(1) Cf. *Prolegomena* benedictinae edit. opp. s. Hieronymi in *Divinam* eiusdem *Bibliothecam*, nec non adornatam a Vallarsio eiusque sociis in edit. Veronensi s. Hieronymi vitam, in qua accurate scripta et labores s. Doctoris recensentur, tom. IX ac tom. XI.

(2) Tales sunt libri *De magistro*, *Soliloquiorum*, *Contra Academicos*, *De beata vita*, *De Ordine*, etc. Cf. s. Augustini vitam ex eius scriptis concinnatam ab editoribus maurinis opp. tom. XI, lib. II, cap. 7 et 8.

(3) *Soliloq* lib. II, cap. 1; *De Trinit.* lib. XV, cap. 12; item lib. X, cap. 14.

(4) *Contra Academ.* lib. III, cap. 24. *De Trin.* lib. XV, cap. 21.

(5) *De vera Religione*, n. 68; *De div. qu.* 83, qu. 9.

(6) *De magistro*, n. 39. *De Ord.* lib. II, n. 47 seqq.

(7) *De Trinit.* lib. VIII, cap. 12; lib. XV, cap. 6 seqq.

(8) *Epist.* CXX, n. 3 seqq; *De Trinit.* lib. XV, cap. 2.

(9) *De civit. Dei*, lib. IV, cap. 11 seqq.; et lib. VII, cap. 5.

(10) *De Trinit.* lib. XV, n. 293; *De civ. Dei*, lib. II, n. 24; *Sol.* lib. I, cap. 15; *De vita beata*, cap. 35.

(11) Ubi sedulo notandum est, secus ac Ritter affirmet cum aliis haud paucis, nunquam s Augustinum denegasse homini lapso libertatem arbitrii ad bonum ac malum morale, immo constanter eam adstruxisse, prout nunquam admisit gratiam inferre necessitatem voluntati, ut constat ex scopo, quem sibi proposuit in libro *De gratia et lib. arbitrio*.

suit ecclesiae eiusque unitatis et auctoritatis in rebus, quae fidem attingunt; nam auctoritatem ecclesiae ipsis anteponit sacris bibliis, quandoquidem biblia admittamus ecclesiae auctoritate permoti (1), sive ea per hanc nobis innotescant, adeoque et vera fides. Actionem denique Dei in voluntatem nostram mirifice adstruxit per doctrinam de gratia, quam propugnavit adversus pelagianos. Etenim in ea doctrina cum primaevam hominis conditionem eiusdemque lapsum, et consecutam exinde infirmitatem docuisset, necessitatem nedum intulit supernaturalis auxilii ad salutariter operandum, quae semper viguit, verum etiam medicinalis ad ethice bonum praestandum, quo auxilio mens nostra illustratur et adiuvatur. Hoc porro gratiae auxilium gratuitum prorsus Dei donum esse praeveniens fidem ipsam tum contra pelagianos, tum contra eorum reliquias Massilienses, semipelagianos nuncupatos, constituit; gratuitam praeterea praedestinationem ad fidem invicte ostendit; nec veras virtutes, quae nempe ad supernaturalem finem homini praestitutum assequendum perducant, in antiquis philosophis extitisse docuit. Quin potius vanam evincit fuisse ipsorum scientiam et inflantem, utpote quae verum hominis finem et viam, quae unice in vera catholica ecclesia reperitur, ignoraret (2).

Doctrinam s. Augustini vere thesaurum ac promptuarium vocaveris, ex quo deinceps divitias sibi theologicae immo et philosophicae scientiae compararunt omnes, vel saltem, si eidem impense studerent, comparare possent. Etenim s. Augustinus in op. *De Genesi ad litteram* fundamenta constituit *philosophiae naturae*, quae longe differt a tenebrosa illa ac pantheistica, quae in Germania colitur. In op. *De civitate Dei* fundamenta pariter locavit *philosophiae historiae*, quae profecto ea non est, quam ingeniosus Vico invexit, audacem ac periculi plenam, et qua tantopere abutuntur non pauci; nec multo minus quam hegeliani ac neoëclectici adornant pantheismi ac fatalismi labe scatentem, sed quae tota innititur veritati, sapientissimae nempe Dei oeconomiae in religione sua instituenda, regenda, propaganda usque ad saeculorum finem: qualem serius Augustini vestigiis inhaerens, ampliori evolvit ratione Bossuetus in suo *Discursu super historia universali*. In eo demum germina inveniuntur multiplicium doctrinarum philosophicarum, quae postea evoluta diversis temporibus sunt, et adhuc aetate nostra evolvuntur.

34. Ab Augustini obitu theologica disciplina pedetentim in utraque ecclesia ab altitudine illa, ad quam eam evectam vidimus, declinavit ob causas tum internas tum externas, donec quodam veluti squalore obducta est. In ecclesia graeca excelluit s. Maximus martyr, acerrimus, ut innuimus, monothelismi impugnator, philosophus ac theologus nobilissimus. Is plura edidit scripta pro catholica fide. Omnium forte primus Pseudo-Dionysii opera commentariis illustravit. Recentiores porro his Dionysii operibus plerique tribuere consueverunt propensionem quamdam in pseudo-mysticismum neoplatonicae scholae Plotini et Procli; immo in pantheismum ipsum (3).

(1) In lib. *Cont. epist. fundam.* cap. 4 et alibi. Atque hoc est quod Ritter, utpote protestans, nunquam potuit Augustino condonare. Hinc saepius id ipsi exprobrat in toto libro VII op. cit. Attamen verissimum principium Augustini est.

(2) In libris praecipue, quos scripsit adversus Iulianum.

(3) Ita Saint-René-Taillandier in opp. *Scot Erigène*, Strasbourg 1843, part. III, chap. 1; Rousselot, *Hist. de la Philosophie du moyen âge*, Paris 1842, tom. I, c. 2.

Ast immerito: etsi enim non diffiteamur naevis haud paucis adspersa huius auctoris opera (1), longe tamen absunt ab afflicta illis doctrina. Alioquin ea nec s. Maximum latuisset, nec s. Ioann. damascenum, qui eum secutus est; nec s. Thomam, qui librum *De divinis nominibus* commentario exposuit, totque alios pios doctosque viros, qui tantis praeconiis Dionysii opera commendarunt (2). Quod si hic auctor docet Deum entia creando *communicare esse suum* creaturis iuxta diversos gradus, qui eiusmodi rerum possibilium essentiis conveniunt, quas ipse contemplatur in ideis suis archetypis, seu typis aeternae mentis suae, nullo modo *emanatismo* favet. Siquidem s. Thomas, qui eam doctrinam amplexus est, minime est emanatista censendus: etenim neque Dionysius neque s. Thomas contendunt Deum communicare essentiam suam divinam in ullo gradu; sed dum esse ipsis illas creando confert, eas *imitari* in proprio quamque gradu perfectiones Dei et *esse* divinum, atque hac ratione participes fieri illius *esse*, quod in Deo invenitur in sua *plenitudine* indivisibili, ac incommunicabili cuivis creaturae. Cavendum praeterea a recentioribus illis est, qui perpetuo verum cum falso mysticismo permiscentes, Dionysio, qui scripsit *De theologia mystica*, pseudo-mysticismum neoplatonicum affingunt, qui vix, si illos audieris, ecclesiam universam non infecit (3). Attamen ipse fundamenta iecit mysticae verae theologiae, ex qua deinde sua duxere principia tot alii orthodoxi ac pii theologi, inter quos eminent Hugo et Richardus Victorini, s. Bonaventura, Rusbrochius, Taulerus, Gerson, ipseque s. Franciscus Salesius in suo tract. *De amore Dei*. Idem dic *De coelesti hierarchia*, in qua Dionysius docet Deum mediantibus angelis illustrare homines, quatenus illis uti constituit, sibi quidem subiectis, ast homini superioribus, iuxta illud quod scribit Apostolus, Hebr. I, 14: *Nonne omnes sunt administratorii Spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis?* Nihilominus et ob hoc in recentiorum reprehensionem incurrit (4). Iugiter post Lutherum protestantes infensos se praebuerunt Dionysio, eo quod eius doctrinae fundamentum cum sit hierarchia *coelestis* et *ecclesiastica* seu terrena, nempe mediatio entium coelestium, ac auctoritas in terra inter diversos hominum ordines et gradus, quorum alii subiecti, alii aliis superiores sunt, protestantium systema plane evertit.

35. Hac eadem ferme aetate aut paulo superiore magnum sibi nomen comparavit Nemesius episcopus emisenus ob singularem eruditionem suam; is coepit impensius aristotelicam philosophiam colere, non ita tamen ut excluderet platonica principia. De homine agens visus est praeexistentiae favere animarum ac mundi suprasensibilis aeternitati (5).

(1) Cf. Le Quien, *Dissertatio damascenica secunda*. De Rubeis, *De gestis et scriptis, ac doctrina s. Thomae Aquinatis*, Venet. 1750. *Dissert. nona de fide auctoris operum, quae vulgo areopagitica dicuntur.*

(2) Optime meritus de scriptis areopagiticis est D. Darboy, *Oeuvres de S. Denis l'Aréopagite, traduites du grec*. Paris 1845. Cf. doctam eius introductionem, pag. 51 seqq. Licet ei non assentiamus, dum admititur *genuinitatem* horum operum vindicare, quod irrito conatu iamdiu tentaverat P. Laurentius Cozza, postea Cardinalis, in op. *Vindiciae areopagiticae*, Romae 1702, part. I; deinde vero Nat. Alexander, Diss. XXII in saec. I.

(3) Praeter auctores superius commemoratos his accensendus est Ritter in sua *Hist. de la Philosophie chrétienne*, liv. VII, chap. I, §. 3, qui non parum se infensum, utpote protestans, operibus areopagiticis exhibet.

(4) Cf. Darboy, op. cit. *Introd.* pag. 140 seqq.

(5) Cf. Ritter op. cit. §. 1 *Nemesius*, de quo tamen vid. Petav. *De angelis*, lib. III, cap. 3, n. 11 seqq. ubi observat de angelorum tantum,

Hominis libertatem accurate tuetur, divinamque providentiam (1). Huic adiiciendi sunt Aeneas gazensis et Zacharias mitylenaeus cognomento *Scholasticus*, elegantes scriptores, qui philosophiam potissimum excoluerunt. Aeneas contra animae mundique scripsit aeternitatem, etsi non omnino liber a platonicis placitis (2), perinde ac Zacharias, qui contingentiam tamen mundi sensibilis adstruxit et manichaeismum strenue est adortus (3). Hos secutus est Ioannes Philoponus monophysita, doctus quidem vir, et creationis mundi ac materiae propugnator, qui lapsus est in atheismum, cuius tamen primus auctor non extitit (4). Aristoteli addictus maxime fuit, licet non unice.

36. Verum his omissis, qui philosophis potius quam theologis accensendi sunt, egregie de theologia meritus est saec. VIII s. Ioannes damascenus. Siquidem praeter dialecticam, in qua haud pauca habet ad philosophorum ethnicorum haereticorumque fallacias detegendas, atque ad intelligentiam veterum graecorum scriptorum aptissima (5) scripsit tractatum *De haeresibus*, cui adiecit quatuor libros *De fide orthodoxa*. In his de essentia pertractat et existentia Dei, de Trinitate, de creatione, de Incarnatione ac Redemptione, de duplici proinde Christi operatione ac voluntate; demum Christi adserit resurrectionem adorationemque ei debitam; de praecipuis item agit sacramentis, ubi realem Christi vindicat in eucharistia praesentiam, nec non sanctorum cultum, venerationemque crucis et imaginum sanctorum ac reliquiarum (6).

Ex his patet, hoc opus veluti summam theologicam spectari posse, in qua praecipua fidei dogmata ex scripturis ac patribus adstruuntur. Primum huius generis scriptum est, quod in ecclesia orientali prodierit, quodque normam scholasticis praebuit, qui doctrinae catholicae systema in unum corpus redegerunt. Alia praeterea Ioannes damascenus opera exaravit adversus iconomachos, iacobitas, manichaeos, et saracenos, quibus est doctrina catholica haud parum illustrata. Quoad *materiam*, ipse potius in philosophicis sectatus est doctrinas platonicas, christianas tamen effectas, et praepurgatas a principiis heterodoxis; quoad *formam* vero obsecutus est Aristoteli, quoniam *synthesis catholica* aptius proponi posse ac doceri hac forma magis exacta et pressa videbatur.

37. Sed dimisso demum oriente, in quo tanta tamque luctuosa post imperatorum iconomachorum, ac Photii praesertim aetatem rei christianae, atque adeo scientiae ipsius theologicae conversio facta est, ecclesiam iterum occidentalem adeamus, in qua post Augustini aetatem habuerunt latini patres atque scriptores, unde fidei catholicae dogmata tuerentur tum adversus pelagia-

non autem de animarum praeexistentia mundo sensibili Nemesium loculum esse; de quo postremo errore cf. Sixtum senens., *Bibl. sancta*, lib. V, ubi eum sub nomine s. Gregorii nysseni, cui olim hic liber tributus erat, notat.

(1) In praeclaro op. *De hominis opificio*, quod extat in *Biblioth. Patrum graeco-latinorum*, Paris 1624, tom. II, pag. 464.

(2) De quo vid. Ceillier, *Hist. générale*, tom. XV, cap. 19, pag. 283 seqq. Eius *Theophrastum* exhibet *Biblioth. Patrum*, cit. tom. II, pag. 353.

(3) In op. quod inscripsit: *Ammonius*, seu dialogus cum Ammonii discipulo, de quo cf. J. Albert. Fabricium, *Biblioth. graeca*, ed. cit. tom. IX, pag. 355. Extat hic dialogus latine redditus in *Biblioth. Lugdun.* tom. IX, pag. 759.

(4) Cf. Ritter, op. cit. lib. VII, §. 4.

(5) De Gérando, *Hist. comparée de la Philosophie*, tom. IV refert praecipua Damasceni scripta collecta sub titulo: *Origines seu fons scientiae*, fuisse veluti quoddam *Manuale Philosophiae*, cuius maximus extitit usus toto medio aevo.

(6) De hoc s. Doctore, cui infensus est Ritter protestans, cf. Ceillier, *Hist. générale des Auteurs sacrés et ecclésiast.* tom. XVIII, chap. 9

nos ac massilienses, tum adversus arianismi ipsius reliquias, barbaras nimirum arianismo nationes infectas, quae provincias romanas quaquaversus invadebant, et extremam perniciem philosophiae ipsi ac bonis artibus afferebant. Claruerunt porro ss. Prosper, Hilarius, Fulgentius, Primasius aliique non pauci, qui evolverunt atque illustrarunt s. Augustini principia. Cum vero Faustus reiensis, Gennadius nonnullique alii tum angelos, tum animam humanam corpoream docuissent (1), Claudius Mamertus, sacerdos viennensis doctrina celebris, sententiam hanc plane confutavit (2). Optime per illam aetatem de re catholica meritus est Vincentius lirinensis aureo illo *Commonitorio*, in quo vestigiis Tertulliani insistens, latebras omnes ac dolos haereticorum aperit, illorum detegit originem, eisque inconcussum opponit praescriptionis principium; theologum praeterea docet, qua ratione possit fidem sine eius detrimento, immo magno cum fructu ad scientificam tractationem evehere.

38. Fatiscente romano imperio, Boëthius et Cassiodorus scientiae a veteribus excultae monumenta, ne omnino perirent, collegerunt. Sic Boëthius non modo ipse philosophiam praecipue coluit, Platonis et Aristotelis praesertim principia sectatus, sed etiam illustravit Porphyrii Isagogen seu Introductionem in *Organum* aristotelicum, quae aetatibus insequentibus originem praebere visa est celeberrimae *De universalibus* controversiae (3). Cassiodorus vero totum se ad bibliorum contulit sacrorum, ad scientiae sacrae studium, eiusque industriae acceptos referre debemus plures veterum codices ab interitu vindicatos (4). S. Isidorum hispalensem, ac s. Gregorium M. vere vocaveris postrema romanae scientiae ac litteraturae lumina. Egregiam uterque operam navavit studiis sacris, diversa tamen ratione, instaurandis (5).

39. Exinde coeperunt germanicae gentis homines scientiis operam dare, novumque, ut ita loquar, adspectum scientiae theologicae praebere (6): invaluit nempe synthesis in istorum scriptis. Samuel Taio antistes caesaraugustanus in Hispania saec. VII (obiit enim anno 655) omnium primus summam quamdam theologicam digessit libris quinque *Sententiarum*, quas ex ss. Augustini et Gregorii M. scriptis collegerat (7). In Anglia vero ven. Beda quamdam in scriptis suis sacram exhibet encyclopaediam et collectionem eorum, quae ante se scriptores exaraverant (8). Alcuinus in Anglia et in Galliis collectoris et ipse

(1) Cf. Ceillier, *Hist. générale des Auteurs sacrés*, tom. XV, cap. 4, §. 7, pag. 27.

(2) Ibid. chap. 31, §. 9, pag. 483.

(3) Uti testatur Rabanus Maurus, *Super Porphyrium*, apud Cousin, *Fragments philosoph. Abaillard*, édit. 2. Paris 1840, pag. 106 seqq. De hoc auctore, qui scripsit de Trinitate, de Incarnatione, de Providentia aliisque eiusmodi argumentis sacris, si credas Ritter, op. cit. vix non dubitares utrum ipse fuerit christianus. Nobilissimi huius scriptoris operum catalogum exhibet I. A. Fabricius in *Bibliotheca latina*, tom. II, lib. III, cap. 15 ed. Hamburgi, pag. 641 seqq.

(4) Praeter edit. opp. Rothomagi 1679 duobus vol. fol. Marchio Maffeius vulgavit eiusdem *Complexiones in Epistolas et Acta Apostol. et Apocalyps.* ex membranis veronensibus, Florent. 1721, cuius ibid. Praefationem adisis.

(5) Quoad opera s. Isidori cf. *Isidoriana sive Prolegomena in editionem operum s. Isidori hispalensis* viri cl. Faustini Arevalo, Romae 1797 digesta in 80 capita. Quoad opera vero s. Gregorii M. cf. *Praefat. generalem* editor. maurin., nec non eiusdem pontificis vitam ab iisdem concinnatam.

(6) Cf. Möhler, *Patrologie*, *Introduct.* §. 3, pag. 21.

(7) Cf. Ellies Dupin, *Nouvelle Bibliothèque des Auteurs ecclésiastiq.* tom. V, pag. 415 seqq. ubi ex Mabillonio refert hoc opus ineditum permansisse, nec operae pretium esse ut vulgetur, cum non sit nisi catena testimoniorum ex operibus potissimum s. Gregorii M. intexta circa Deum, Incarnationem, etc.

(8) De quo fuse et accurate scribit Ceillier, op. cit. tom. XVIII, cap. 1.

munere potissime functus est, nec parvo subsidio fuit Carolo M. ad instaurandas litteras et scientias philosophicas ac theologicas ab illo squalore, in quem ob incursionem barbarorum in occidente devenerant (1).

40. Sub Carolo Calvo saec. IX regii palatii scholis praefectus est Ioann. Scotus Erigena natione verisimilius hibernus, quem Carolus *magistrum suum* vocabat. Is veterum philosophia, et graeca latinaque lingua apprime instructus, ac peracuta mentis acie praeditus, magnum sibi nomen comparavit. Plura edidit opera, quorum praecipua sunt: Περὶ φύσεως μερισμοῦ seu *De divisione naturae*, ac *De praedestinatione*, praeter eam quam adornavit latinam Pseudo-Dionysii operum versionem commentariis etiam illustratam (2). At enim origenianis placitis ac neoplatonismo nimium addictus, atque ingenii sui libidini indulgens, ita de principiis ac dogmatibus fidei philosophatus est, ut in graves sit errores dilapsus. Principio de philosophiae ac theologiae identitate tanquam basi adstructo, eadem plane iura rationi atque auctoritati in rebus etiam revelatis asseruit, immo hanc illi subiecit; autonomiam rationis in scripturis etiam intelligendis proclamavit, fidemque rationalem cum fide theologica confudit (3). Realismum quidem sectatus est, sed ita ut rectam doctrinam de essentiis intelligibilibus, seu archetypis rerum in Deo, quam a Pseudo-Dionysio hausit, ad causas primas et absolutas creationis detorserit, ac proinde a doctrina emanatistica et pantheistica vix excusari posse videatur (4). De extremo hominis iudicio, de poenarum aeternitate male sensit (5). Circa praedestinationem ac ipsam realem Christi praesentiam in eucharistia pessime erravit (6); merito ob id vel ab ipso Hincmaro rhemensi eius patrono graviter reprehensus (7).

Quare utut scriptoris huius pro ea aetate ingenium atque acre in ipsa theologia philosophiae studium commendandum, nullo certe ferenda pacto sunt magnifica illa laudum praeconia, quibus recentiores plerique scriptores eum certatim cumularunt, ac veluti antiquae philosophiae in periodo franco-germanica instauratorem (8) rationis contra iugum auctoritatis vindicem, patrem *speculativae* theologiae ac scientificum totius medii aevi lumen consalutarunt. Quae sane laudes a scholis sive hegeliana, sive neoëclectica Galliarum maxime prodeuntes ex eo repetendae sunt, quod istarum sectatores in Scoto Erigena antesignanum et patronum earum doctrinarum libenter sibi agnoscere videntur, in quibus ipsi toti sunt disseminandis, de rationis scilicet abso-

(1) Cf. *Histoire littéraire de la France*, tom. IV a pag. 295 ad 347.

(2) Accuratum catalogum operum Scoti Erigenae exhibet Taillandier in op. cit. *Scot Erigene*, part. I, cap. 2. Ast accepi alia eiusdem auctoris opera nuper reperta in Bibliotheca monachiensi et in vaticana fuisse, quae quamprimum vulgabuntur.

(3) *De divis. natur.* lib. II, cap. 24; et lib. I, cap. 71. Hoc opus primo editum est Oxon. 1681 fol. deinde Monasterii Westphalorum 1838 in 8 sub hoc tit.: *Ioannis Scoti Erigenae de divisione naturae libri quinque. Editio recognita et emendata. Accedunt tredecim auctoris hymni.*

(4) Cf. apud Taillandier, op. cit. part. III, cap. 4.

(5) Ibid. cap. 6.

(6) Ut patet etiam ex fragmento II quod Scoto Erigenae tribuitur, ac vulgavit Taillandier in appendice.

(7) Excitatus enim fuit Scotus ab Hincmaro, et a Pardulo, episc. laudunensi, ad oppugnandum Gotteschalcum circa praedestinatianismum.

(8) Ita Cousin, *Cours d'histoire de la Philosophie*, leçon IX; Pet. Hyort, *Johann Scot Erigena*. Kopenhagen 1823; Staudenmayer, *Scotus Erigena*. Cf. Taillandier, qui hos refert. Contra vero Guizot, *Hist. de la civilisation en France*, leçon XXIX; *Die christliche Lehre*, etc. seu *De doctrina christiana*, Tubing. 1838, speciant Scotum veluti postremum repraesentantem scholae, seu spiritus neoplatonici in ecclesia.

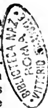
luta autonomia, de aeternitate creationis, seu potius de emanatione ac pantheismo, ceterisque eiusmodi opinionum monstris.

41. Interim opera Gotteschalci monachi haeresis praedestinatianorum exorta est, adversus quem Hincmarus rhemensis, Prudentius, Florus aliique non pauci insurrexerunt, editisque scriptis confutarunt (1). Causa tamen Gotteschalci tenebris adhuc involuta manet (2).

Feliciori successu impetita fuit doctrina felicianorum circa adoptionem Christi, qua Felix et Elipandus episcopi hispani nestorianam haeresim de dualitate personarum in Christo instaurabant. Plures hac de controversia scriptores claruerunt, unde mysterio Incarnationis nova lux accessit (3).

Nec aliter contigit circa doctrinam de reali Christi praesentia in eucharistia ex occasione quaestionis agitatae ob librum editum a Paschasio Radberto, quem nonnulli impugnarunt, uti Ratramnus monachus corbeiensis; verum ea quaestio, quod probe adnotandum, haud tunc versabatur circa veritatem realis praesentiae, sed potius circa statum Christi corporis in eucharistia (4). Non ita porro serius se res habuit, saeculo nempe XI tempore Berengarii. Hic enim doctrinis Ioannis Scoti Erigenae plane addictus, quamvis ab eius ingenio ac scientia plurimum distaret, et eamdem in dogmatibus fidei licentiorem philosophandi rationem secutus, dogma de reali Christi praesentia in eucharistia palam aggressus est. Horruit porro ecclesia universa hominis impietatem, ac plura concilia, romanum praesertim ac parisiense illum damnarunt, quibus saepius ad palinodiam levis homo recantandam adactus est. Sed eius errorem ac scripta scientifice oppugnavit percelebris italus Lanfrancus, posthac archiepiscopus cantuariensis, qui et patrum testimonia a Berengario opposita dilucide explanavit, eumque traditionis universae pondere ac totius christiani populi sensu profligavit. Alii plures praeter Lanfrancum in eadem palaestra strenue versati sunt, uti Guitmundus episcopus aversanus, Durandus abbas troarnensis, Algerus, aliique, sic ut eum ecclesia in scientia theologica ex eiusmodi aggressione ceperit fructum, ut sanctissimum hoc dogma nova ubique luce coruscaret, atque in antecessum calviniana impietas suam damnationem inveniret (5).

42. Ex his deprehendimus tertiam hanc epocham haud omnino progressu destitutam esse, quamvis ab anterioribus valde distet. Nec enim aliud ferebat miseranda temporum conditio. Sacer scientiae ignis altus iugiter saltem est, et antiqua sive philosophica sive theologica servata scientifica traditio.

43. Sed ut quartam iam auspicemur epocham, ex occasione, qua Porphyrii problema expositum a Boëthio est, circa originem cognitionis, utrum genera et species, seu ideae universales habeant realitatem in se an solum foetus intellectus nostri ac

(1) Horum omnium qui saec. IX de praedestinatione scripserunt fragmenta aut integra opera vulgavit simul collecta Gilbertus Mauguin in op. *Veterum Auctorum qui IX saeculo de praedestinatione et gratia scripserunt*, duob. vol. in 4° Lutetiae Paris. 1650. In altero volumine insurgit hic auctor adversus *Hist. Praedestinat.* P. Sirmondi.

(2) Cf. *Histoire littéraire de la France*, tom. V art. *Gothescalc*, pag. 352 seqq., nec non Ceillier, op. cit. tom. XIX, cap. 11.

(3) Cf. quae huc referuntur binas dissertationes eruditas, quas de haeresi Felicis et Elipandi scripsit Io. Franc. Madrisius in edit. opp. s. Paulini, patriarchae aquileiensis, Venet. 1737.

(4) Cf. Ceillier, op. cit. tom. XIX, cap 6 et 7. De hoc ipso argumento iam fuse egerat et accurate Mabillonius in *Act. ss. Benedictin.* tom. VI, pag. 601 seqq.

(5) Mabill. *Annal. Bened.* tom. II. pag. 436—477, et *Act. Sanct. Bened.* tom. IX, n. 7—68. *Histoire littéraire de la France*, tom. VIII, pag. 197—238.

mere voces sint (1), exortae sunt scholae tres philosophicae *realismi*, *nominalismi* et *conceptualismi*, quae in theologiam universam influxerunt. Nonnulla velut germina harum controversiarum, quae deinceps ingentem adeo excitarunt fragorem occurrunt, ut innuimus, in Rabano Mauro (2). Ast Roscelinus ex Britannia minori ad regias Compendii scholas evectus, *nominalismum* aperte proclamavit, docens per sensus tantum res cognosci, genera ac species non esse nisi meros mentis conceptus sine realitate, qui per nomina vacua significantur, seu, ut ipse loquebatur, esse *flatus vocis*. Ex quo inferebat et illud, sola individua materialia vere existere, nec nisi materiam dari, seu substantiam materialem. Audacius inde progressus ipsam docuit coëxistentiam trium personarum in Deo esse *flatus vocis;* unam tantum existere personam, aut si loquendi usus ferret, *tres deos* esse (3). Nulla eius scripta supersunt. Nominalismus tres in sectas divisus est; cum alii universalia in nominibus, alii in propositionibus, in notionibus alii constituerent (4).

44. Adversus Roscelinum eiusque nominalismum surrexit s. Anselmus, Augustae Praetoriae in Subalpinis ortus, docti Lanfranci discipulus et in sede cantuariensi successor. Anselmus porro summus philosophus aeque ac theologus extitit, qui fidem ad intellectum seu scientiam evehere adnisus est; merito proinde veluti parens habitus methodi illius, quam scholastici sunt alacriter deinceps sectati. Ipse porro realismum, sed verum ac germanum, non uti Scotus Erigena emanatistica aut pantheistica labe infectum, professus est (5). Nominalismum eiusque sobolem aut parentem empirismum ac sensualismum in pluribus operibus contrivit; ostendit quippe nos ratione praecipue atque intelligentia, non per solos sensus, res percipere, ratione eiusque immutabilibus notionibus de eisdem diiudicare: non individua solum realia esse, sed suam etiam universales ideas realitatem habere: nec proinde meros esse conceptus mentis *flatusve vocis;* habere siquidem fundamentum in rebus de quibus praedicantur, habere praeterea fundamentum ontologicum in ipsa entis perfectissimi, Dei scilicet, essentia atque intelligentia, in qua sunt omnia vera atque intelligibilia, seu potius cum qua unum idemque sunt.

Hinc etiam omnium primus demonstrationem existentiae Dei mere ontologicam invenit; cumque eam utpote magis subtilem quam solidam ac firmam perstrinxisset Gaunilo monachus, strenue illam Anselmus propugnavit (6). Scripsit etiam adversus Graecorum errorem de processione Spiritus Sancti a solo Patre. Summum ubique ingenium patefacit, summam in philosophando animi vim. Hic vero neoëclecticorum huius aevi cavenda fraus est, qui

(1) Accurate animadvertit Gustavus de Cavour in art. quem inseruit in *Bibliothéque universelle de Genève*, n. 113. juin 1843. *Histoire des révolutions de la Philosophie en France pendant le moyen âge, par le duc de Caraman*, volum. I. Paris 1845, quaestionem agitatam de nominalismo ac realismo medio aevo attingere quaestiones difficiliores philosophiae. Agebatur enim de hoc problemate: *Quaenam propria natura ac vis est idearum.*

(2) Apud Cousin, *Fragments philosophiques. Philosophie scolastique*, seconde édit. Paris 1840. pag. 104 seqq.

(3) Cf. Rousselot, *Études sur la philosophie dans le moyen âge*. Paris 1840, part. I, cap. 5, pag. 135 seqq.

(4) Ibid. pag. 182.

(5) Scite a pluribus adnotatum est, nominalismum conducere ad philosophiam scepticam et materialisticam, prout realismus non satis defaecatus ad absurdum vergit idealismum.

(6) In lib. *De fide Trinit. et de Incarnat. Verbi contra blasphemias Ruzelini, sive Roscelini;* in *Monologio* et in *Proslogio;* et in *libro apologetico contra Gaunilonem*. Merito etiam inter metaphysica conamina s. Anselmi recensendus est *Dialogus de veritate*.

Anselmo tribuunt, quae aperte falsa sunt et nuspiam apud illum occurrunt, quasi nempe *rationem* absolute *principem et iudicem omnium* constituerit, scientiamque nihil aliud esse crediderit nisi evolutionem fidei, qualem ipsi comminiscuntur (1).

45. Una cum s. Anselmo stetit adversus Roscelinum Guillelmus campellensis (vulgo a *Champeaux* nuncupatus), Anselmi discipulus ac s. Bernardo amicitia iunctus, fundator celebris scholae s. Victoris prope Lutetiam, ac demum episcopus catalaunensis. Istius discipulus fuit celebris Abaelardus, qui deinde ei factus est adversarius: quamvis non diffitemur, Guillelmum in realismo scientifice propugnando ultra progressum esse, dum visus est asserere, individua vere non existere, sed plane ut *accidentia* sese habere. Abaelardus porro mediam viam inire sibi proposuit inter purum nominalismum et realismum, admittens principium de materia et forma; materiam seu essentiam vocavit *genus*, formam, qua aliquid obtinet individuationem alteri incommunicabilem, dixit *speciem*. Illud commune, istud in quolibet individuo (2). Hoc systema vocavit *conceptualismum*, qui iuxta plerosque non est nisi nominalismus larvatus. Hoc ipso autem quod Abaelardus rationem etiam in theologicis veluti ducem principem sibi elegerit, in falsa dogmata impegit de Trinitate, de Incarnatione, de gratia etc., quae eidem exprobrat s. Bernardus (3), et ob quae damnatus fuit in conc. suessionensi et senonensi. Hac eadem de causa ab eclecticis neotericis Abaelardus ad sidera tollitur (4).

46. Hac eadem aetate Gilbertus Porretanus, episcopus pictaviensis, dialecticae, in qua excelluerat, abusus, coepit novitates in doctrinam catholicam inducere. Siquidem docebat divinam essentiam Deum non esse, sed qua Deus est; proprietates divinarum personarum realiter ab ipsis distingui personis; divinam naturam minime carnem assumpsisse, aliaque eiusmodi, ob quae a duobus archidiaconis suis Arnaldo et Calone anno 1146 accusatus est apud Eugenium III. Discussa prius eius doctrina est in conc. parisiensi anno insequenti; deinde vero, agente s. Bernardo, in conc. rhemensi anno 1148 proscripta fuit, ac ipse Gilbertus professioni doctrinae catholicae editae a s. Bernardo, toto probante concilio, subscripsit (5). Cum vero Otto episcopus frisingensis in chronica sua nimis favisset Gilberto, eum facti poenituit morti proximum (6).

47. S. Bernardus, non minus sanctitate quam omnigena doctrina illustris, magnum in his luctis adversus doctrinae catholicae corruptores nomen sibi comparavit, ac de ecclesia catholica praeclare meritus est. Quippe disertissimus et scripturarum ac patrum studio sedulo incumbens, fulgentissimum ecclesiae lumen et ornamentum evasit ac decus aetatis suae, atque inter patres connumeratus agmen illorum claudit (7).

(1) H. Bouchitté dedit versionem duorum praecipuorum operum s. Anselmi sub hoc titulo singulari, eo quidem et fallaci: *Le rationalisme chrétien à la fin du onzième siècle*, ou *Monologium et Proslogium de saint Anselme*. Paris 1842. Cuius analysin exhibet *Bibliothèque universelle de Genève*, vol. LI. juin 1841. Eadem ferme ratione de Anselmo disserunt Rousselot in op. cit. cap. 7 aliique passim ex schola eclectica.

(2) Cf. Cousin, op. cit. *Exposition du système d'Abailard*, pag. 224 seqq.

(3) Cf. *Epist.* s. Bernardi 89, 90, 91, 92, 93, edit. Mabillonii.

(4) Uti Cousin, Rousselot aliique passim eiusdem scholae.

(5) Cf. Mabill. *Praef. in s. Bern.* n. 52; et lib. LXXVII. *Annal. Benedict.* n. 115 seqq., item lib. LXXVIII et LXXIX.

(6) Cf. Ceillier, op. cit. tom. XXI, cap. 8, pag. 178.

(7) Cf. Natalem Argonens. *De optima legendorum Patrum methodo*, Augustae Taurin. 1742,

Demum Pius VIII ex sacrorum rituum congregationis consilio, s. Bernardum universalis ecclesiae doctorem declaravit et confirmavit.

48. Dum feliciter adeo s. Bernardus adversus novatores dimicabat, schola victorina a Guillelmo instituta praeclaros extulit Hugonem et Richardum, quos alii sunt deinde subsecuti (1). Hi coeperunt rem theologicam in praecipua capita distribuere, summasque conficere. Scholasticae tamen theologiae presse sumptae parens salutatur Petrus Lombardus, antistes parisiensis, *Magister sententiarum* nuncupatus. Hic, dum versaretur in academia parisiensi, non ita pridem instituta, ac eiusdem praeses inauguratus, anno 1160 opus edidit inscriptum: *Sententiarum libri quatuor*, quo significavit se praecipuas fere sacrae scripturae sanctorumque patrum sententias in unum corpus collegisse. Cum vero eas in diversas classes distribuisset ac distinxisset, articulos vocavit *distinctiones*. S. Augustinum imitatus, doctrinam sacram divisit primo in *Theologiam de rebus* ac in *Theologiam de signis*. Res subdivisit in eas, quibus *fruimur et non utimur*; in eas, quibus *utimur et non fruimur*; in eas denique, quibus *utimur fruimurque*. In primo libro agit *De Trinitate et unitate Dei*; in altero *De creatione mundi*, praecipue vero angelorum et hominum, et *De gratia Dei*. In tertio *De Incarnatione Verbi, deque virtutibus et vitiis*; in quarto demum *De sacramentis et novissimis*, seu de resurrectione, iudicio, etc. Super quatuor theologorum millia perhibentur in hoc opus commentaria edita. Celebriores inter occurrit Alexander alensis ord. min., ss. Thomae et Bonaventurae, uti vulgo traditur, magister, quod tamen plures de s. Thoma inficiantur (2); occurrit Albertus M. qui prodigium aetatis suae est nuncupatus, non minus in divinis quam in humanis scientiis pro aetate sua versatissimus (3); occurrit s. Bonaventura ipse, qui alia praeterea scripta magno numero vulgavit. Prae ceteris ad rem nostram facit eximium eiusdem s. doctoris opusculum *De reductione artium ad Theologiam*. In eo mira subtilitate agit de quadripartito cognitionis lumine, quod distribuit rursum in alia membra, ac deinde copiose demonstrat, quo modo ad lumen sacr. scripturae reliqui cognitionum fontes referantur, ac divinae Theologiae tanquam dominae famulentur; concluditque eo referri scientiarum omnium fructum, ut aedificetur fides, honorificetur Deus, componantur mores, et consolationes hauriantur, quae in animae cum Deo unione consistunt (4).

49. Prae omnibus vero excelluit s. Thomas Aquinas, *angelicus Do-*

lib. 1, cap. 1 seqq., tum in alio eiusdem opere ex gall. in italicum idioma converso: *Storia della Teologia*. Poligrafia Fiesolana, 1832, lib. VI, cap. 40.

(1) Cf. *Histoire littéraire de la France*, tom. XII, pag. 1 seqq.

(2) Cf. De Rubeis, *De gestis et scriptis ac doctrina s. Thomae*, diss. XV, cap. 4.

(3) De admirandi huius viri doctrina et scriptis cf. Quetif et Echard, *Scriptores Ord. Praedic.* Lutet. 1719, tom. I, pag. 162 seqq. not. 25. Omnia eius opera collecta in edit. lugdun. 1651. 21 vol. fol. Sed habet aetas nostra sibi certo, cur gratuletur quod Alberti M. in scientias omnes, praesertim naturales, promerita aequissimos maximeque idoneos aestimatores nacta sint. Loquimur de praeclaro opere nuper concinnato a cl. De Blainville, strenue adiuvante abb. Maupied: *Histoire des Sciences de l'organisation, et de leurs progrès comme base de la philosophie*, Paris 1845. Quo sane in opere accurata factorum investigatione, eruditionis copia, scientiarum peritia ac incenso studio religionis praestantissimo ostenditur, quomodo Albertus M. veram scientiarum divinarum atque humanarum *encyclopaediam* animo complexus sit, planeque confecerit. Vid. praesertim vol. II, period. I. Utinam hoc opus Blainvillanum in omnium manibus versaretur, illorum praecipue, qui philosophiae naturae operam dant, ut hinc discerent omnes ad supremum naturae Auctorem assurgere, ac religionem, quae nos arcte cum illo devincit, in primis amare!

(4) Opusc. I in part. I, opp. tom. VI edit. rom. 1596.

ctor iure merito nuncupatus, sive miram ingenii felicitatem spectes, sive scriptorum editorum copiam et perspicuitatem. Praecipua eius opera praeter commentarium in Magistrum sententiarum recensentur *Summa contra gentiles*, opus vere absolutissimum, quod philosophi non minus quam theologi semper suspexerunt, et *Summa theologica*. Hanc in tres partes divisit, quarum secundam iterum in duas dispescuit partes, scilicet in *primam secundae* et in *secundam secundae*. Morte praeventus imperfectum opus hoc reliquit; hinc additum est *Supplementum* parti tertiae ex eius commentario in *quartum librum sententiarum* (1). Mirus in *Summa* elucet ordo quo omnia apprime connectuntur ac evolvuntur, adeo ut aptissime arbori comparata fuerit, quae crescit in fustum, se dilatat in ramos, ac frondibus et foliis convestitur (2). Innumeros et haec enarratores habuit.

50. Post s. Thomam enituerunt praecipue in scholis Aegidius romanus, Ioannes Duns Scotus ab gente nuncupatus (3), vir acerrimi ingenii, scientiis divinis ac naturalibus apprime doctus, qui, dum adhuc in vivis ageret, *Doctoris subtilis* nomen adeptus est (4). Praeter commentarios in IV libros sententiarum, plura edidit scripta, quamquam vix ann. 34 natus obierit (5). Paulo post floruit Ioannes Baco carmelita, qui et ipse commentarios edidit in Magistrum sententiarum, et quemadmodum Scotus sic et ipse scholae peculiaris princeps effectus est, licet non eadem fruatur ac ille celebritate. Taceo de celebri Rogerio Bacone ord. min., qui ambos aetate praecessit, et praecipue de scientiis naturalibus meritus est, quemque adhuc magni faciunt physici aetatis nostrae praestantissimi (6); ast nil habet cum scholasticis commune.

51. Scholastica varias phases subiit usque ad Tridentini aetatem ac etiam deinceps. Mihi profecto hic mens non est catalogum texere scholasticorum, quandoquidem nec scopus mihi propositus id ferat, et nimis longa res sit, atque ab aliis copiose tractata (7). Sed cum ad quartam hanc theologiae devenerimus epocham, quae scholasticam complectitur, operae pretium ducimus nonnulla quae ad rem spectant, ob oculos ponere.

52. Haud pauci theologiam scho-

(1) Pars I quae est *De Deo, Trinit., mundo, angelis et hominibus*, constat quaestionibus 119. I secundae part. in qua agitur *De beatitudine, actibus hum., passionibus, habitibus, virtutibus, peccatis et vitiis, legibus, gratia et merito*, quaest. continet 114. II secundae tractat *De virtutibus theologicis et cardinalibus, oppositisque vitiis gratiis gratis datis, de vita, statu et officiis hominum diversis*, quaest. habet 189. Pars III *De Incarnat. Christi vita et mysteriis, tribus Sacram. et Poenitentia in genere*, continet quaest. 90. Supplementum partis III exhibet, quae scripsit s. Doctor in *Comm.* in IV lib. *Sent. De Poenitentiae partibus, Extrema Unctione, Ordine, Matrimonio, Resurrectione, extremo iudicio, beatis et damnatis*, continetque quaest. 99.

(2) Hanc similitudinem exornat Maret in *Theodicaea*, III leçon, pag. 73

(3) Cum tamen suum esse contendant Angli et Hiberni, Wadingus totus est ut eum vindicet Hiberniae, quam constat olim etiam Scotiam vocatam esse.

(4) Cf. quae de Io. Scoto scribit Wadingus in suis *Annalib. Ord. Min.* Lugd. 1635. III ad ann. 1304, § 23.

(5) Natus est enim anno 1274, mortuus vero 1308, ut plures contendunt; alii vero tradunt lucem adspexisse anno 1266, in qua hypothesi obiisset aetat. 43 ann. Certe brevissima fuit eius vita. Opera tamen varii argumenti reliquit, quae 12 vol fol. collecta sunt in ed. lugd. 1639.

(6) Cf. eius artic. in *Dict. Hist.* Feller. Ortus est anno 1266. Cf. de eo cit. Wadingum in *Annal.* tom. II ad ann. 1781, § 12.

(7) Horum syllabum incredibili diligentia confecit I. B. Gener. in *Prodromo ad Theologiam*, Romae 1767, cap. 4 a saec. XII, ac protrahit usque ad annum 1767, ac supra mille singillatim recenset; prout Kilber in suis *Principiis theologicis*, Wirceburgi 1771, id ipsum praestitit quoad auctores anteriores a saec. I ad saec. XII inclusive, in *Notitia scriptorum ecclesiasticorum*. Vide etiam Du Plessis d'Argentré, in *Comment. historico de Praedest. et Reprob.* sine loco et sine anno, in fol.

lasticam utpote inanem, barbaram ac tenebricosam traduxerunt: mediumque aevum velut aetatem habuerunt ignorantiae tenebris penitus obvolutam. Alii rati sunt, praesertim neoëclectici aetatis nostrae, scholasticos una simul permiscuisse et confudisse theologiam et philosophiam, ita ut quod Ioanni Scoto Erigenae propositum fuit, ex duabus unam conflaverint scientiam (1). Nec defuerunt etiam qui scholasticis exprobraverint, quod theologiam aristotelicam et arabicam fecerint. Taceo quae a levioribus et imperitis hominibus contra scholasticam methodum, atque generatim in scholasticos prolata sunt.

53. Cum porro in hac synoptica historia propositum nobis sit scientificum theologiae cum philosophia comparatae progressum persequi, animadvertimus, theologos scholasticos valde contulisse ad utriusque disciplinae incrementum. Philosophia scholasticorum, ad rei substantiam quod attinet, eadem plane est atque patrum philosophia (2). Aristotelicismus vero influxum in formam potius exteriorem habuit, quam in eius substantiam (3). Etenim cum patres luctari debuerint cum ethnicismo, et principia heterodoxa ethnicae philosophiae convellere, quae christiana cum fide consistere non poterant, et contra eos etiam dimicare, qui illa ipsa abnormia principia in christianam religionem intulerant, uti haeretici plerique illius aetatis, factum est, ut philosophia patrum praecipue polemica fuerit.

Contra vero medio aevo per novam populorum *fusionem*, quae in occidente ex incursione barbaricarum gentium orta est, christianae religionis ac moralitatis elementa, sociale, ut ita dicam, corpus intime pervadere atque informare coeperunt, ac ethnicismi reliquias radicitus exstirpare. Tunc ergo scholasticis, qui in eam inciderunt aetatem, et opportunitas enata est et officium, ea quae sparsim ac veluti disiecta membra in patrum operibus reperiebantur, in unum corpus ac systema scientificum redigendi. Quod ut praestarent, valde eos Aristotelis dialectica iuvit, quippe catholicorum dogmatum synthesi tractandae atque illustrandae optime accommodata: hinc scientificus scholasticorum, ut ita loquar, character syntheticus plane est et harmonica partium consensione splendescens. Patrum insistentes vestigiis philosophiam a falsis noxiisque ethnicorum philosophorum principiis purgare adlaborarunt; doctrinas praesertim de Deo rebusque divinis, Deique cum homine nexu ad rectum rationis fideique tramitem revocare; talem demum adornare philosophiam, quae christianae fidei ac spei plane responderet, vereque dici posset et esset christiana. Quapropter fieri omnino debuit ut philosophica scientia ab iisdem exposita characterem quemdam valde *theologicum* exterius indueret; et non solum speculando inserviret, sed religionis etiam sensui in animis confovendo.

Inde ea forte nonnullorum aetate hac nostra fluxit praepostera opinio, scholasticos *identitatem* philosophiae ac religionis fuisse professos, atque utramque permiscuisse. At enim quae rationis et quae revelationis christianae sunt, optime secernere

(1) Uti inter ceteros tenet Taillandier in op. cit. *Scot Erigène*, et Rousselot, op. cit. *Études sur la Philosophie du moyen âge*.

(2) Quod fatetur vel ipse Ritter, op. cit. *Histoire de la Philosophie chrét.* liv. I, pag. 46.

(3) Cf. Ritter, ibid. pag. 47. Obiter vero animadvertendum hic est, Philosophiam Aristotelis, si dialecticam excipias, ab initio ope Arabum innotuisse occidenti, ac permixtam pluribus mendis et erroribus, ideoque ecclesiam eidem obstitisse. Cf. Launoium, *De varia Aristotelis fortuna*. Cum tamen omne periculum ope praesertim s. Thomae amotum fuerit, libere ea usi sunt scholastici posteriores.

calluerunt scholastici; suam et rationi vim tribuerunt; philosophiam non revelationi, sed rationi eiusque naturalibus praesidiis innixam agnoverunt: quamvis probe intelligerent, revelationem esse veluti lapidem lydium philosophiae, ac ex methodo instituta, revelatione supposita, ut plurimum philosopharentur. Hinc etiam interdum veritates ratione probatas sacra auctoritate firmabant. Sed haec nil obstabant, quominus illorum tractationes vere philosophicae essent, ac per se a principiis revelatis minime pendentes. Longissime praeterea abfuerunt illi, ut ethnicos philosophos contemnerent, eosque ratione sua nonnisi ad pantheismum aut scepticismum, aut alia errorum portenta devenire potuisse putarent. Quin immo a Platonis et Aristotelis fontibus hauserunt plura: atque alii methodum contemplatricem illius magis adamarunt, uti s. Bonaventura ac Henricus gandavensis; alii magis methodum demonstratricem huius sectati sunt, uti Albertus M. et s. Thomas. Nimirum ex illorum philosophorum doctrinis ea in rem suam derivarunt, quae veritati essent amica, quae vero inimica aut abiecerunt aut ab errorum sordibus deterserunt. Hinc ingens illud tum theologicae tum etiam philosophicae scientiae aedificium construxerunt, quod nunc etiam sui admirationem extorquet. Nam non christiana tantum dogmata vindicarunt, verum etiam philosophiae praesidio, quantum rationi in rebus revelatis eiusque captum praetergredientibus datum est, illorum nexus ac penitiores rationes scrutati sunt; quo quidem scientiam fidei ulterius etiam quam patres provexerunt. Ita percelebre Augustini effatum: *Credo, ut intelligam*, praedicantes, rationem docuerunt fidei utiliter inservire.

Sed germanae etiam veraeque philosophiae systema tradiderunt, in quo rationales veritates omnes ex nativis rationis principiis deductae, atque aliae ex aliis logico nexu derivatae in unum corpus conspirant ac mutua consensione fulciuntur. Num enim opera s. Anselmi, s. Bonaventurae ac praesertim s. Thomae simul iuncta non perfectissimam nobis exhibent *naturalem* seu *rationalem theologiam*? An in *Summa* praecipue eiusdem Aquinatis absoluta non continetur ethices, philosophiae iuris ac politices vere rationalis tractatio? Nonne sublimem plane *Ontologiam* seu, quam dicebant, *philosophiam primam*, utpote scientiarum omnium fundamentum, non constituunt, firmissimis nempe rationis principiis innixam, quae et empirismum ex una parte profligat, et idealismum ex altera longe devitet, sic ut apud ipsos implexa de universalibus controversia vere resoluta sit atque dirempta? Quot in iisdem scholasticorum operibus de animae natura et proprietatibus eiusque vario operandi modo rationales disquisitiones occurrunt, in quibus vix psychologica recentiorum analysis desideretur? Haec ergo sunt permagna sane veterum scholasticorum in theologiam ac philosophiam ipsam promerita (1). Fatemur illos dein-

(1) Haec, quae vix cursim de vera philosophia scholasticorum attigimus, a nullo magis aetate hac nostra solide atque ingeniose exposita sunt, et clariori in lumine collocata ac ab egregio Ozanam in Op. *Dante ou la Philosophie catholique au treizième siècle*, cuius alia nunc (1845) novissima apparuit editio pluribus aucta additamentis. Ipse enim non oculis neoëclecticorum, quorum licet plerique ingenio pollent, caligant semper utpote verae fidei lumen aversantes, adspexit philosophiam, sed ea peracuta catholica mentis acie eoque castissimo religionis sensu, qui veritatem plene atque ubique assequitur. Videre porro est quae de theodicaea, ontologia, anthropologia, philosophia iuris, ac politica scholasticorum, praesertim ex doctrinis s. Bonaventurae et s. Thomae ipse singillatim evolvit in toto illo opere, sed praecipue pars III, cap. 2 et seqq. et fusius adhuc in calce *Documents pour servir à l'Histoire de*

ceps ad abusum declinasse; nimium auctoritati Aristotelis detulisse, inutiles sectatos esse subtilitates, rebus solidiorum posthabitis. Sed quae nonnullorum, aut etiam aetatis sequioris vitio vertenda sunt, nequeunt eam laudem atque admirationem infirmare, quam sane amplissimam merentur opera celebriorum scholasticorum. Atque utinam illa nunc maiorum assiduitate tractarentur, plenioresque haustus ex uberrimis iis fontibus derivarentur!

54. A scholasticis concertationibus, in quibus diu versati fuerant, theologi sese ad graviora, saeculo XIV exeunte, recipero debuerunt. Per id enim aetatis impiae Wicleffi doctrinae in Anglia exortae, Germaniam etiam pervaserunt, ac errores pepererunt tum Ioannis Huss, tum Hieronymi pragensis, aliorumque eiusmodi sectariorum. Accedebant gravissimae cum graecis dogmaticae contentiones. Demum miseranda ipsa ecclesiae conditio ob dirum diuturnumque adeo occidentis universi schisma. Quae mala omnia habebant certe, cur theologorum industriam ac religiosorum hominum zelum exposcerent!

55. Duo porro saec. XV initio celebrata concilia sunt, constantiense nimirum ac basileense, ut illorum haereticorum proscriberentur errores, ac veritas catholica assereretur, uti effectum est circa ecclesiae ac rom. pontificis auctoritatem, circa sacramentorum usum, eucharistiae sub altera tantum specie communionem, aliaque id genus multa, et post tot tantasque tempestates ecclesiae etiam pax denique restituta. Theologos inter, qui tunc emicuerunt, peculiari sunt memorandi laude card. Alliacus, vir singularis ingenii atque eruditionis; card. a Turrecremata non minus celebris; Aeneas Sylvius, qui posthac nomine Pii II ad Petri cathedram evectus eam scriptis illustravit ac vitae austeritate; Thomas waldensis, qui egregium opus *Doctrinale antiquitatum fidei ecclesiae catholicae* Wicleffi erroribus opposuit; magnus cancellarius Ioann. Gerson, cuius scripta, sive copiam eorum spectes sive gravitatem ac multigenam eruditionem, haud modice contulere ad disciplinarum sacrarum restaurationem (1). Sed prae caeteris card. Nicolaus Cusanus, dioecesis trevirensis, vir in divinis scripturis eruditissimus et theologorum illius aetatis facile princeps, in naturalibus scientiis egregie doctus, philosophus, rhetor ac mathematicus percelebris, ingenio subtilis et eloquio disertus, trium linguarum hebraicae, graecae ac latinae peritus (2). Omnium ipse primus isidorianae collectionis spurium foetum detexit, et in opere praeterea, quod inscripsit *Reparatio calendarii*, fundamenta iecit illius systematis coelestis quod Copernicus deinceps evolvit, ab eoque nomen accepit. Plura de vario argumento exaravit opera magno utriusque disciplinae philosophiae ac theologiae emolumento (3). Quod si et Cusanus et alii ex illis, quos commemoravimus, parum sese aequos erga pontificum rom. auctoritatem quandoque praebuerunt, id enim vero calamitosae illorum temporum con-

la Philosophie au treizième siecle. Hoc porro opus vere dixeris praeclarum monumentum, quod nobis exhibet *philosophiam, theologiam* atque *aestheticam* scholasticorum aetate, uno eodemque religionis vinculo amice simul colligatas, et inde sublimiores effectas.

(1) Huius operum editionem accuratissimam dedit Ellies Dupin, quinque vol. fol. Antwerpiae 1706, qui tamen nimis eum extulit ad finem suum. De quo cf. Pellidier, *De sententia conc. constantiensis.*

(2) Cf. eius vitam praemissam huius operibus edit. basileensis, anno 1565.

(3) In tres tomos distributa reperiuntur in cit. edit. Eximii huius viri memoria digna prorsus esset, quae illustraretur, ac nova eius operum adornaretur collectio.

ditioni tribuendum est. Cusanus certe, quae olim incaute illi exciderant ea de re, provectiori aetate abunde reparavit (1).

56. Amplissimum haud ita post, in conc. scilicet florentino theologi catholici campum nacti sunt in acerrimis disputationibus, quas cum graecis schismaticis habuerunt ad unionem conciliandam. In quo certe latini, quod attinet ad intimam patrum conciliorumque sacrorum cognitionem, ad theologicorum argumentorum pondus, ad dialectices vim, satis ostenderunt, quantopere scientia theologica in latina ecclesia prae graeca profecisset. Maxime porro ibidem inclaruerunt tum card. Iulianus Cesarini, graeca lingua ac theologicae scientiae peritia insignis, qui et ipsius Cusani magister extiterat, tum Ioannes a Montenigro, fratrum praedicatorum praeses provinciae Lombardiae, in ecclesiastica traditione versatissimus, qui quidem ambo pro catholico dogmate de processione Spiritus S. a Patre et Filio, feliciter dimicantes, praecipuas in unione tunc composita inter utramque ecclesiam partes habuere.

57. Sed et alia catholicae theologiae ac satis conspicua e graecis ipsis accessio facta est. Plures siquidem egregii inter graecos theologi iam diu antehac, sub aetatem videlicet conc. lugdunensis II schismate abiurato ad ecclesiae unitatem redeuntes, scientiam theologicam operibus suis locupletarant. Uti praesertim praeter Blemmydam, percelebris est Ioann. Veccus, cuius tam praeclara ac fere innumera contra graecorum errores scripta fuerunt; Manuel Calecas, cuius quatuor in graecorum errores libris nil doctius ac subtilius, Petavio iudice, potuit conscribi (2). Sed et florentinae synodi aetate, et in ipso concilio Isidorus Rutenus, Ioseph Methonensis, Georgius Scholarius, graeci omnes, pro catholico dogmate depugnarunt (3). Omnes tamen longe superavit posthac celeberrimus Bessario, qui tot latinis graecisque scriptis, quibus philosophiam et theologiam illustravit, velut aetatis suae singulare decus eluxit.

58. Sed iam ad quintam ex designatis epocham accedimus, quam ex celebratione tridentini concilii duximus repetendam. Illic enim amplissimus omnium ecclesiae totius conventus sive ob doctrinam theologicam, ac omnigenam sapientiam tot illustrium virorum, quibus praefulsit; sive ob teterrima ac multiplicia errorum monstra, quae configere debuit; sive ob numerum et gravitatem catholicorum dogmatum, quae in tuto collocavit; sive ob sapientissimas leges in bonum totius ecclesiastici coetus constitutas; sive demum ob illam ipsam in qua habitus est aetatem, qua nempe studiorum omnium ac litterarum instauratio a XV saeculo inchoata vehementius in dies provehebatur, fieri non potuit, quin novam theologis adderet alacritatem, atque industriam eorum imprimis excitaret. Hinc quemadmodum tridentinae synodi beneficio sacra universim refloruit disciplina, clericalis iuventus in litteris moribusque diligentius ex-

(1) *In epist. I ad Rodesicum de Trevino*, anno 1442, die 20 mart. in cit. edit. pag. 825 et seqq.

(2) *De Trinit.* lib. VII, cap. 4, § 17, et alibi.

(3) Horum aliorumque opera magna ex parte vulgavit Leo Allatius in sua *Graecia orthodoxa*, duob. vol. Romae 1657. Dissentit autem Le Quien ab Allatio circa Georgium Scholarium, num scilicet duo extiterint eiusdem nominis Georgii Scholarii, quorum alter patriarcha constantinopolitanus apprime catholicus, quique interfuit conc. florentino, de quo disserimus, et alter monachus acerrimus schismaticus, an unicus, uti cum Le Quien alii eruditi censent. Caeterum scriptorum graecorum, qui pro romana ecclesia scripserunt, prolixum catalogum exhibet I. A. Fabricius in *Biblioth. graeca*, vol. X, edit. Hamburgi.

coli coepta est, novoque ecclesia ubique decore renituit, sic etiam inde theologica studia amplificata, perpolita, eruditiora atque adeo solidiora effecta.

Quare nos valde refragamur nonnullorum recentiorum opinioni, qui dolent, tridentina synodo factum esse, ut theologi deinceps ad *quid*, ut aiunt, *dogmatum* vindicatum totos se dederint, quod vero pertinet ad *quomodo* seu intelligentiam dogmatum eorumdem, plane neglexerint; uno verbo theologiam exinde totam *positivam* effectam esse, *speculativam* vero omnino iacuisse. Num enim post Tridentinum *scholastica* theologia, quae in scientifica illa speculatione semper versata est, plane fuit obliterata? Atqui ex Tridentini aetate, et diu deinceps non modo non iacuit, sed eo se detergens squallore, quem pseudoscholasticorum ac temporum vitio contraxerat, quemque acriter adeo Ludovicus Vives, Melchior Canus aliique insectati erant, viguit iterum, et suum visa est splendorem recuperare. Etenim praeter Franc. Victoriam, qui primus in ea instauratione praedicatur, et Canum ipsum, alii magno numero consecuti sunt, uti Salmanticenses, Maldonatus, Becanus, card. Ioann. De Aguirre, egregius Anselmi cantuariensis enarrator. Sed quis non collaudet opera utriusque Soti, Sylvii, Gammachaei, Isamberti, Duvallii, Goneti aliorumque eiusmodi? Quis theologicas easdemque speculativas lucubrationes Valentiae, Toleti, De Lugo, Lessii, Vasquezii, Suarezii non suspiciat!

59. Fatemur equidem post tridentinam synodum, eam multo magis quam antea invaluisse theologiam presse *dogmaticam*, quam *positivam* dicunt. Sed primo id temporum ratio pro ecclesiae bono omnino postulabat; secundo non id scientiae ipsius theologicae veluti iacturae reputandum est, sed magno prorsus lucro atque incremento. Recolatur enim animo miseranda illa dogmatum catholicorum, rerumque omnium theologicarum sus deque conversio, quae Luthero, Calvino, Zwinglio caeterorumque novatorum debacchante caterva saec. XVI facta est, atque innumera fere sectarum soboles inde prognata. Pleraque a protestantibus christiana dogmata impetita, a socinianis mysteria omnia, sic ut Christi religio funditus convelleretur. Utrique vero, ut suas propinarent doctrinas, quid reliquerunt intentatum? Foedarunt omnia, omnia perverterunt. Biblica exegesi atque hermeneutica, philologia, historia, patristica, archaeologia aliisque eiusmodi disciplinis, quae tunc maximo in pretio haberi coeperant, pessime abutebantur, ut fucata eruditione incautos deciperent. Tot igitur machinationes ut subruerentur, iisdem armis erat catholicis theologis dimicandum, eaedem disciplinae naviter excolendae, in eamdem palaestram descendendum.

Quocirca divina factum est providentia, ut strenui tunc ac deinceps, ut videbimus, ex universo orbe catholico consurgerent viri, qui vario illarum disciplinarum praesidio abunde muniti, sectariorum audaces impetus debilitarent ac frangerent. En igitur quare catholicorum theologorum scientia ad *positive* dogmata propugnanda converti prius se debuerit, quam ad ea speculatione illustranda; sed praeter veritatem praeclare adsertam, quanta inde in dogmata ipsa scientifica lux manavit! Quanta totius sacrae antiquitatis hausta cognitio! Quot scientiarum omnium cum christiano ipso dogmate nexus detecti? Quae certe omnia aliaque eiusmodi, quae mox loco suo persequemur, quis ad ma-

gna theologiae catholicae incrementa non referat?

60. Sed aliud hic nobis adnotandum se offert cum Luthero eiusque aetate intime connexum, quod scientiam ipsam theologicam prope spectat. Nimirum per Lutherum, ac consequentes saeculi XVI sacrorum reformatores, vere inductum esse implacabile dissidium scientiam inter ac fidem, philosophiam inter atque theologiam. Lutherus enim duo illa posuit, plane secum ipsis pugnantia principia, ex quibus eiusmodi dissidium necessario consequi debuit; quippe ex una parte rationis nullitatem, seu *nihilismum* in fide proclamavit, ex altera vero rationis individuae seu spiritus privati libero examini subiecit omnia. Hinc et principium catholicum auctoritatis et scholasticam seu speculativam theologiam, et rationalem philosophiam ipsam, quae omnia in systemate catholico apprime simul cohaerebant, irrisit ac repudiavit. Quid igitur mirum si protestantismus iisdem contradictoriis principiis insistens ac sese iugiter evolvens bellum illud rationem inter ac fidem acrius in dies effecerit, sic ut aut *rationalismus* eius soboles fidem christianam plane absorbeat, aut *nihilismus* nativum rationis lumen et humanae voluntatis arbitrium pessumdet? Huc igitur vera est huius inter theologiam ac pseudophilosophiam saevientis in dies magis belli origo revocanda.

61. At enim plerisque aetatis nostrae catholicis aeque ac rationalistis ea insidet opinio, quae eiusmodi, ut ita dicam, scientiae ac fidei divortium Cartesio eiusque philosophandi methodo in primis tribuat. Quare opposita omnino de Cartesio recentiorum iudicia: hinc laudes eximiae, illinc querimoniae atque insectationes acerrimae, prouti nempe diverso iudicantes sensu afficiuntur. Etenim neoëclectici mire Cartesium praedicant, quod scholasticam philosophiam plane aboleverit (1) quod philosophiam a theologica auctoritate emancipaverit, atque ita ut ratio philosophica nullo debeat aut possit freno constringi, sed auctoritas summa sit, cui fides ipsa se plene subiicere teneatur. Contra vero sive *ontologistae*, quos vocant, quod methodum psychologicam reiiciant, sive *sentimentalistae*, qui methodum quamcumque rationalem ad res suprasensibiles demonstrandas exhorrent, sive *supernaturalistae* ac *traditionales*, qui christianae revelationi aut traditioni tamquam fundamento in philosophando innituntur, in eo omnes asserendo conveniunt, per Cartesium philosophiam *antichristianam* factam esse, bellumque perpetuum inter scientiam ac fidem excitatum; quandoquidem philosophia ita a fide seiuncta, et psychologicis logicisque tantum innixa principiis ad scepticismum, pantheismum, materialismum etc. prono veluti cursu feratur. In quibus sane iudiciis plura utrimque falsa esse convincuntur.

Ac primo illud falsissimum, distinctionem inter philosophiam ac theologiam, inter rationalem scientiam ac fidei divinae auctoritatem invectam esse a Cartesio, cum ex ipsa rei natura dimanet, et numquam, ut nuper adnotavimus, apud patres, doctoresque scholasticos probe *theoretice* perspecta atque etiam *practice* servata non sit. Methodum tamen a Cartesio usurpatam paulo diversam a methodo scholasticorum

(1) Cousin, op. cit. *Philosophie scolastique*, *Abailard*, pag. 5, quemadmodum Abaelardo introductionem scholasticae, ac fundationem philosophiae medii aevi, sic Cartesio tribuit destructionem scholasticae eumque philosophiae recentis parentem proclamat. scilicet rationalismi,

fuisse non diffitemur. quippe scholastici cum recta ratione fidei principiis collustrata philosophiam ab ethnicismi erroribus purgare suscipereut, una quidem ratione philosophabantur, sed principiis revelatis, ut plurimum *theologice*, in antecessum suppositis (1). Cartesius vero cum philosophiam ipsam a peripateticis subtilitatibus ac sordibus, quae illam sequiori scholastica aetate infecerant, expurgare sibi proponeret (uti etiam praeter Cartesium in eumdem scopum et Galilaeus et Baco a Verulamio adlaborarunt), veritates rationi pervias analytico processu retractare instituit, ac iuxta ordinem logicum quasique *geneticum* disponere, ut simul una firmius consisterent. Hinc ea usus methodo est, quae *independens* dicitur, seu potius *praescindens* in veritatibus naturalibus a principiis revelatis. Nimirum ei insistens methodo *hipothetici* cuiusdam dubii, quam Augustinus ipse adumbrarat, primum psychologice et logice veritatem de ipsa sui ipsius existentia, velut basim firmissimam, omnibusque intime evidentem posuit, deinde necessario logico ac ontologico nexu ad supremam causam sui, Deum scilicet assurrexit, et continenti deductione caeteras inde rationales veritates tum theodiceae tum psychologiae derivavit. In qua sane rationali methodo rite intellecta ac sobrie adhibita nihil est quod per se damnandum occurrat. Nam si philosophia et theologia intrinsecus distinctae ac diversae sunt, quid prohibet quominus etiam seorsim pertractentur, et unaquaeque ex nativis suis principiis et fontibus deducatur? Falsum porro est philosophiam ita institutam ad pantheismum aut scepticismum necessario ducere (2); falsum, perpetuum inde oriri debere scientiam inter et fidem dissidium (3). Falsum, inquam, si mentem ipsius Cartesii consulas, falsum si rei naturam perspicias. Cartesius enim ab iis philosophicis errorum portentis maxime abhorruit: a veritatibus revelatis in philosophando praescidit quidem, sed eas constanter ob oculos habuit ac reveritus est, et quin umquam professus sit, negavit aperte rationi revelationis auctoritatem subiici oportere (4). Immo opera de-

(1) Cf. quae supra scripsimus in epocha IV.

(2) Cf. Gerdil, *Sur l'incompatibilité des Principes de Descartes et de Spinosa*, opp. ed. Rom. t. IV.

(3) Cf. s. Thom. *Cont. Gent.* lib. I, cap. 3—7.

(4) Solemne fuit scholasticae theologiae principium illud quod Picus Mirandulanus hac perleganti formula enunciavit in *Epist. ad Aldum Manutium : Accingere ad philosophiam, sed ea lege, ut memineris, nullam esse philosophiam, quae a mysteriorum veritate nos avocet.* Sed num Cartesius legem hanc a nullo unquam christiano adeoque vero philosopho obliterandam repudiavit? Absit. Audiamus eum loquentem, cap. 76, lib. I. *Prima philosoph.: Praeter caetera autem memoriae nostrae pro summa regula est infigendum ea, quae nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima esse credenda, et quamvis forte lumen rationis quam maxime clarum et evidens aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctoritati divinae potius quam proprio nostro iudicio fidem esse addendam. Sed in iis, de quibus fides divina nihil nos docet, minime decere hominem philosophum, aliquid pro vera assumere, quod verum esse nunquam perspexit, et magis fidere sensibus, hoc est inconsideratis infantiae suae iudiciis quam maturae rationi.* Et cap. 28: *Si forte nobis Deus, de se ipso vel aliis aliquid revelet quod naturales ingenii nostri vires excedat, qualia iam sunt mysteria Incarnationis et Trinitatis, non recusabimus illa credere, quamvis non clare intelligamus.* Cur qui tantopere extollunt Cartesium eiusque philosophandi rationem neoëclectici aetatis nostrae philosophicae huius legis ab eodem veluti fundamento statutae omnino obliviscuntur? Sed inter egregios catholicos immoderati insectatores Cartesii, qui ex eius criterio supremo de *idea clara et dilucida* omnem mysteriorum destructionem consequi debere conclamant, intelligere inde deberent, *ideam* illam *claram* atque *dilucidam* ad evidentiam rei *intrinsecam*, et ad evidentiam etiam *extrinsecam* optime ex Cartesii ipsius mente referri posse et debere. Certe quis unquam e theologis ipsis negavit *evidentia* opus esse ut quis credat Deum esse locutum ac mysteria nobis revelasse, *evidentia* scilicet *credibilitatis*? Sed haec evidentia *extrinsece* plane se habet ad *intrinsecam* mysteriorum naturam, quae, ut Cartesius ipse profitebatur, soli divinae auctoritati nituntur, ob eamque solam credenda sunt. Plura adhuc hu-

dicans Sorbonnae declaravit se confidere, methodum a se initam philosophandi ad ipsius revelationis veritatem demonstrandam haud parum collaturam (1). Sed quidquid tandem de Cartesio ipso sit, ex rerum natura palam est, rectam hominis rationem monstra illa pantheismi, scepticismi etc., per se ipsam profligare, ac ad Deum conditorem, provisorem, legislatorem supremumque hominis finem, recta ducere; revelationis necessitatem atque utilitatem, praesertim vero tot eius existentiam argumentis luculentam efficere obligationemque sese Deo revelanti submittendi agnoscere posse ac debere; unde sanam philosophiam instar cuiusdam *propaedeuticae* ad religionem revelatam esse posse patres ipsi testati sunt (2).

Quod si *methodus* ista, quae *cartesiana* dicitur, aetate hac nostra a neogermanicis philosophis, atque neoëclecticis gallicis aliisque usurpata, tot errorum peperit monstra, tantumque in christianam fidem bellum concitavit, id non methodo ipsi, sed aliis plane causis, ob quas humana ratio ne dum a fide sed ab ipso naturali lumine suo turpiter descivit, tribuendum. Certe ea methodus post Cartesium a gravissimis theologis atque apologetis probata est et ab egregiis etiam philosophis (3) cum religionis bono usurpata. Quae cum ita sint, licet scholasticae methodo, quae, posita revelatione, veritates naturales philosophando ratione vindicat, ac scientifice construit, sua constet utilitas, non ideo altera reiicienda methodus est, quae *praescindens* a revelatione veritates naturales ratione philosophando inquirit, atque demonstrat; nisi quis ea velit ad fidem abiiciendam pessime abuti (4). Christiana quippe fides rectum rationis usum non modo non horret ac reformidat, sed provehit excitatque, cum certissime sciat, quidquid veri per rectum rationis usum, cupiditatibus ac praeiudiciis exclusis, homo assequatur, id omne secum ipsa mirifice consensurum; Deus siquidem, qui essentialis veritas est, revelationis et fidei aeque ac rationis est auctor (5).

ius generis ex Cartesio afferri possent. Cf. *Dissert. de Methodo*, pag. 5, nec non *Respons. ad secund. obiect.* pag. 73 seqq. et alibi.

(1) Cf. ibid. in *Epistola sapientissimis clarissimisque viris Theologiae parisiensis Decano et Doctoribus*, pag. 1 seqq.

(2) Inter quos eminent Iustinus in *Dial. cum Tryphone*, n. 2; ac Clemens alex. *Stromat.* lib. VI, opp. ed. Potterii, Venet. 1757, tom. 2, p. 825.

(3) Praeter Bossuetium, Fenelonium, André, Gerdilium aliosque quamplures, praestat hic recentiores inter commemorare cl. Galuppi, qui in sua *Memoria sul sistema di Fichte diretta all'Istituto di Francia*, Napoli 1841, part. II, § 34, commendat methodum Cartesii, eademque utitur ad neogermanicae philosophiae placita profliganda. Atque hic idem cl. auctor in *Saggio filosofico sulla critica della conoscenza*, Nap. 1833. tom. IV, lib. III, cap. 6, ostendit quomodo Spinoza pessime abusus fuerit doctrinis Cartesii.

(4) Cf. Cavour, Art. cit. pag. 7—8.

(5) Hoc perbelle expressit Archiepiscopus parisiensis in sua *Introductione philosophica ad studium Christianismi*, Paris 1845, pag. 17. Dum porro ita nos methodum *rationalem*, quam dicunt, tuemur, utpote suo intrinseco valore in ordine *logico* minime destitutam, absit ut asseramus per eam humani generis necessitati consultum esse aut consuli unquam potuisse. *Historia* enim tota contrarium luculentissime docet, et facta cum iure connexa probant aperte, uti s. Thomas vere sapienterque evicit (*Cont. gent.* lib. I, cap. 4), quod in iis ipsis, quae ratione investigari possunt, per eam viam nonnisi *pauci homines* et cum *magno labore ac studio*, et *post magnam temporis longitudinem* et non sine *admixtione falsitatis* et *dubitatione* veritatem fuissent assecuti. Ad haec, longe facilius est veritates rationales, siquidem certissimae iam per aliam viam cognoscantur, ab ipsa ratione deducere, quam ratione sola eas primum detegere. Quare cum et ipsis ethnicis philosophis aliquod praeter excultae rationis suae, primaevae revelationis lumen penitus non defuerit, et eum multo magis iis, qui post evangelium propagatum philosophati sunt aut philosophantur, clarissima revelationis christianae lux affulserit et affulgeat, mirum non est, si et illi facilius plurima vera perviderint, et isti pleniorem ac veriorem potuerint, atque adeo si recte saperent, possint philosophiam constituere. Unde positivae revelationis divinae inaestimabile beneficium magis elucet. At horum omnium rationalistae plane obliviscuntur, quos proinde et historiae universae pondus et ratio ipsa profligat, uti solide ostendit Archiepiscopus parisien-

62. Ceterum et Cartesii aetate, et satis diu post ipsum, scholastica floruit Theologia, et scholastici plerique ipsi rationalem philosophiam scholastica methodo impense coluerunt. Liceat hic commemorare duo volumina *Disputationum metaphysicarum* Suarezii, quae totam ontologiam ac naturalem theologiam summa ingenii vere philosophici laude complectuntur; *Theologiam naturalem* et *Moralem philosophiam* Theophili Raynaudi, haud vulgaris certe inter scholasticos philosophi: Tractatus *de Iustitia et Iure* a Molina, De Lugo, Lessio conscripti, in quibus si elegans recentiorum forma desideratur, ius tamen naturale privatum ac publicum fere universum solide et egregie evolvitur (1). Quae quidem opera aliaque id genus multa naturali rationis investigatione atque discursu innituntur, nec quidquam tamen cum Cartesio eiusque methodo habent commune. Quamobrem non a Cartesio separationem philosophiae ac Theologiae repetendam esse concludimus, quae et ante ipsum et post ipsum, et independenter ab ipso apud plures e scholasticis ipsis in usu fuit, multoque minus eidem dissidium scientiam inter et fidem adscribendum, quod quidem a turbulentis protestantismi castris vere prodivit, eiusdemque opera, ut videbimus, in perpetuum ac fatale bellum exarsit.

63. Sed ut eo, unde digressi sumus, revertamur, statim ac novatores saec. XVI arma capessiverunt in catholicam fidem, eiusque ministram ac vindicem theologiam, praestantes theologi in aciem descenderunt. Ac Luthero sane sese illico opposuerunt Eckius et Emserus, qui non eius modo novitates detexere, verum etiam malam fidem in corrumpendis, detruncandisque scripturis sacris (2). Deinde vero Card. Caietanus, et Card. Hosius, cuius egregia opera magno semper in pretio habita sunt (3). Ven. Petrus Canisius non minori successu dimicavit; nec aliter id praestiterunt adversus novatores Ioann. Cochlaeus, Card. Fischer, Contarini, Sadoletus, tum etiam Petrus et Dominicus Soto, Ambr. Catharinus, Driedo, aliique celebres viri. Ast prae caeteris excelluit card. Bellarminus, cuius *Controversiae* sive soliditatem rerum spectes, sive vim ratiocinandi, sive nativam disserendi perspicuitatem, absolutum eo in genere tractationis exhibent exemplar. Innumeri prope illas haeretici aggressi sunt, ast irrito conatu. Adhuc illae virescunt et florent, nec unquam validissimum hoc fidei veluti armamentarium deficiet. Nec minus celebris hac ipsa extitit aetate cardinalis alter David Du Perron, qui calvinianae et anglicanae sectae errores, qua late patent, strenue exagitavit. Eruditione, linguarum peritia, scriptorum copia prodiit deinde Gretserus adversus haereticos, eosque vehementi acrique impugnatione profligavit; sic etiam fratres Walenburgici suis *Controversiis* praeclaro successu sectas illius aetatis perstrinxerunt: quod et Becanus praestitit egregio *Controversiarum manuali*.

64. Ast demum enituit Petavius, qui inter theologos dogmaticos merito princeps censetur (4), atque a

sis in opere hic laudato, cui quidem gratulamur et ipsi, qui haud aliter in necessitate divinae revelationis propugnanda versati sumus in Tract. *De vera religione.*

(1) Cf. Rosmini, *Filosofia del diritto.* Milano 1842, tom. I. *Introduzione.*

(2) Cf. P. Cherubim a s. Ioseph, in *Apparatu Biblico*, tom. I, *Disp. unica*, fol. 12 et 13; et tom. II. *De vers. vernac. sacr. Script.*

(3) De quibus perinde ac de aliis pluribus, qui lutheranam haeresim aggressi sunt, vid. Natal. Alexandrum, *Hist. eccles.*, saec. XV et XVI, cap. 5, art. 2; et cap. 11, § 5.

(4) Cf. *Virorum illustrium de Petavio testimonia a Franc. Ant. Zaccaria collecta* in edit *Dogm. Theologic.* Venet. 1757.

Curcellaeo *Iesuitarum theologorum aquila* nuncupatus est: linguarum doctarum peritissimus, in patrum graecorum latinorumque lectione abunde versatus, eruditionis copia praeclarus, peracuto ingenio, rebusque theologicis alte scrutandis maxime accommodato, in arte critica acerrimus, in chronologicis nulli secundus (1). Quibus praesidiis instructus praeter alia scripta magnum illud dogmatum theologicorum opus adornavit, quod cum imperfectum, morte quippe praeventus, reliquisset, etsi plures absolvere adnisi sint, nemo tamen id exequi potuit arduitate operis fractus. Ludovicus Thomassinus illum quodammodo aemulari sibi proposuit, communi tamen virorum doctorum iudicio longe a Petavio abfuit. Attamen doctus hic vir utilissima elucubravit, quibus optime de re catholica meritus est. Bossuetius protestantes exagitavit protrivitque tot aureis scriptis, quibus eos aggressus est, praesertim vero numquam satis commendata *Variationum historia* (2).

65. Ex his, quae vix levi calamo attingimus, facile iam quisque intelliget epocham, de qua disserimus, praestantissimorum virorum numero, gravitate, eruditione, doctrina uberrimam esse, theologicam scientiam sic esse progressam, ut firmandis dogmatis propugnandisque, evolvendis item ac illustrandis, difficile admodum sit eam superare. Non modo florentissimae academiae parisiensis, lovaniensis, complutensis, conembricensis, bononiensis, patavina aliaeque magno numero viris doctissimis refertae fuerunt, sed nulla extitit scientiae sacrae pars, quae cultores suos eximios nacta non fuerit (3).

66. Etenim scriptura sacra ex hoc potissimum tempore nobilissimos habuit interpretes atque expositores, inter quos excelluerunt Salmeron, Toletus, Sanctius, Maldonatus, Estius, Lorinus, Bonfrerius, Pineda, Corn. a Lapide, Tirinus, Menochius, Calmet, aliique pene innumeri, quos ipse Calmet recenset initio sui *Dictionarii biblici*, qui vel biblia universa, vel alterutrius testamenti libros, vel libros singulos exposuerunt. Eamdem praeloquiis, prolegomenis, apparatibus ditarunt, aut dissertationibus illustrarunt Marianus, Bonfrerius, Bernardus, Lamy, Menochius, Tirinus, Calmet, Graveson aliique bene multi. Criticam biblicam excoluerunt Cherubim a s. Ioseph, Richardus Simonius, Serrarius cum aliis plurimis. Canonicam auctoritatem inter caeteros propugnarunt Sixtus senensis, Morinus, Blanchinius, Marchini; vulgatam vero versionem latinam strenue vindicarunt Bukentop, Czuppon, Branca una cum recensitis, adversus protestantes, qui denique faces subminiserunt (4). Iamdiu Santes Pagnini ad faciliorem scripturarum intelligentiam magnum suum *Thesaurum linguae sanctae* confecerat: ac polyglotta prodierat complutensis, opera immortalis card. Ximenes (5), quam subsecuta est altera Ben. Arias Montani (6), ac regia parisiensis (7), priusquam Waltonus ederet suam (8). Opera Sixti V prodiit graeca versio

(1) Huc spectat celeberrimum opus *De doctrina temporum*, duobus volum. fol. quod edidit 24 ann. antequam ingens opus *Dogmatum theologicorum* conscribendum aggrederetur, ut ipsemet testatur, *De Incarn.* lib. XVI, cap. 8, §. 1.

(2) Summi huius viri opera in edit. Versailles 1819, 42 volumin. in 8 collecta sunt, praeter quatuor alia, in quibus *Historia biografica* eiusdem continetur.

(3) Harum academiarum censum exhibet I. B. Gener, op. cit. in *Prodromo* I, cap. 6, *Syllabo* I.

(4) Cf. Brunati *Dissert. del nome, dell'autore, de' caratteri, dell'autorità della versione volgata*. Milano 1838.

(5) Expleta est anno 1515.

(6) Anno 1569.

(7) Anno 1615.

(8) Anno 1657.

LXX nuncupata (1). Demum concinnatus est Ugolini *Thesaurus* (2) et *Variae lectiones V. T.* Bern. De Rossi cum prolegomenis historico-criticis, quae haud modicum criticae biblicae subsidium contulerunt. Ultra limites, quos mihi praefinivi, nimis excurrerem, si vellem singulas catholicorum dissertationes recensere, aut versionum contexere historiam. Qui cupit istius habere notitiam, is adeat Le Long (3).

67. Collectiones conciliorum accuratissimae datae sunt a Binio, Sirmondo, card. De Aguirre, a parisiensibus theologis, postea vero a Labbeo et Cossartio, atque ab Harduino, quorum deinde collectionem Mansius et Colletus amplificarunt. Nec minori studio scripta patrum ediderunt plures eruditi viri. Petavius, Sirmondus, Cotelerius, Corderius, Gretserus, Chifflelius, Combefisius, Fronto Ducaeus, Le Quien, Garnerius, editores maurini, quibus accesserunt bibliothecae patrum magno numero cum apparatu Nourryi, Gallandi (4) aliorumque, praeter historiam criticam patrum Halloixii, Dupinii, Ceillierii, Lumper. Idem dic de liturgiis orientalium et occidentalium ecclesiarum, quas collegerunt et vulgarunt Renaudotius, Martenius, Mabillonius, card. Bona, card. b. Thommasius, Muratorius atque uterque Assemanus. Sic historia ecclesiastica per card. Baronium ac Raynaldum cum adnotationibus Pagii et Mansi, Bzovium, Spondanum, Du Mesnil, Natalem Alex., Tillemontium, Fleurium, card. Ursium aliosque plures illustrata est, praesertim vero per ingentis molis opus bollandianorum una cum arte critica Honorati a s. Maria, innumerisque pene prolegomenis ac dissertationibus doctorum virorum. Impensus item labor accessit archaeologorum ecclesiasticorum, qui rimas omnes ac latebras, ut ita loquar, christianae antiquitatis investigarunt, Bosius, Arringhius, Boldettus, Marangonus, Victorius, Sandellius, Maffeius, Onufrius, Panvinius, Fontaninius, Card. Norisius, Muratorius, Mamachius, Zaccaria, aliique haud pauci, quibus subsidiis mirum in modum theologia profecit.

68. Ad haec accedunt peculiares tractatus, quibus speciales theologiae partes auctae et illustratae fuere. Exemplo sint tractatus *De locis theologicis* Melchioris Cani, Morini, *De poenitentia*, *De sacr. ordinationibus*, *De sacris* item *ordinationibus et electionibus* Hallierii, *De reali Christi praesentia in eucharistia* auctorum perpetuitatis fidei, *De Confirmatione* Sambovii, *De re sacramentaria* Drouenii, Trombellii *De cultu sanctorum*, aliique id genus multi.

69. Cum vero ianseniani protritas instaurassent haereses calvinianorum et praedestinatianorum, arma in illos strinxerunt inter caeteros, Habert ep. vabrensis, Dechamps, Petavius, Fenelonius, Daniel, Tricassinus, Fontana, Maffeius; prout recentius in Italia adversus innovationes pistoriensium insurrexerunt Zaccaria, Bolgeni, Marchetti, Cuccagni, Muzzarelli, Guasco et alii ingenti numero (5). Hinc natura gratiae eiusque nexus cum li-

(1) Anno 1587.

(2) Qui constat 34 vol. in fol.

(3) *Bibliotheca sacra*, duob. volum. in fol. Paris 1733.

(4) Praecipuae Patrum Bibliothecae sunt: 1.a Parisiens. anno 1575. De la Bigne. 2.a Altera Paris 1624 *Graeco-latina* 3.a Longe copiosior Coloniae Agripp. 1618. 4.a Magis adhuc aucta Lugduni 1677 cum duobus volum. *Apparatus* Nourryi. Ad has demum accessit Bibliotheca Gallandi, 14 volum. Venet. 1765, praeter subsequentes accessiones.

(5) Cf. Cernitori, *Biblioteca degli Scrittori che dal 1770 sino al 1793 hanno difesi o impugnati i dogmi della Cattolica Romana Chiesa*. fol. 1 in 4. Roma 1793.

bero hominis arbitrio, status naturae integrae et lapsae, doctrina de praedestinatione aliaeque his cum rebus connexae penitius expensae sunt, et clariori in lumine positae; ad quod non parum contulerunt et ipsae illae quae tantopere et diu eapropter ferbuerunt inter celebriores scholas catholicas controversiae. Hinc praeterea germana ecclesiae hierarchia et potestas magis adserta, et universalis disciplina propugnata, et prae caeteris auctoritas, et iura omnia rom. pontificum adversus sive iansenianorum, sive etiam febronianorum ausus luculentius exposita et vindicata. Quo quidem nomine singularem laudem merentur opera et fratrum Balleriniorum *De ratione primatus rom. pontificis*, et Zaccariae ***Anti-Febronius*** et ***Anti-Febronius vindicatus***.

70. Theologia apologetica haud parum in hac ipsa periodo profecit, dum sese opponere debuit incredulitati, quae pallio philosophico contecta in Anglia primum, deinde vero in Galliis ad christianam religionem oppugnandam insurrexit. Inclaruerunt porro in hac pugna nomina card. Gotti, Houteville, Nonnotte, Gauchat, Bergier, Guénée, Brenna, Valsecchi, Spedalieri, Feller (1). Nec minus adversus sensismum, materialismum, spinozismum aliaque philosophica eius aetatis monstra excelluere Fenelonius, Franc. Lamy, Noghera, Gerdil, aliique plures, qui sedulam navarunt operam ad nefarias eiusmodi doctrinas convellendas, ac laboribus suis rem theologicam ipsam valde iuvarunt.

71. Dum ita sanior philosophia inter catholicos amico foedere cum theologia consociata, licet ab ea seorsim iuxta Cartesii methodum pertractari soleret, de pseudophilosophismo saec. XVIII triumphum agebat, et theologicam etiam scientiam novis accessionibus locupletabat, nova plane apud protestantes oriebatur atque adolescebat philosophandi ratio, quae revera absolutum philosophiam inter ac theologiam, scientiam inter ac fidem, complevit divortium, ac ingentem hac ipsa aetate nostra religioni veraeque scientiae intulit cladem. Siquidem Emmanuel Kantius scepticis Humii principiis vehementer commotus, sive ut illa felicius adoriretur, ut aliqui putant, sive ut illa theoretice confirmaret et scientifice evolveret, quae aliorum opinio est, scepticismo absoluto viam amplissimam aperuit. *Critica* enim illa sua, quam inscripsit *rationis purae*, quidquid sensibili sive internae sive externae experientiae subditur, ad mera *phaenomena* revocavit; quidquid vero est principiorum rationalium *a priori* inter meras *formas subiectivas* mentis nostrae recensuit; quidquid demum ad veritates pertinet experientiam excedentes veluti *noumena* spectavit, de quibus nihil certo posset cognosci. Quo quidem systemate *idealismi transcendentalis* fundamenta iecit, et latissimam viam aperuit eiusmodi scepticismo, qualem nulla antea philosophica secta, ne pyrrhonica quidem, fuerat professa (2). Inde prono velut alveo fluxit fichtianum systema plane *idealisticum* de *absoluto ego*: inde schellingianum *realistico-pantheisticum* de *philosophia naturae* atque *absoluti*, seu de perfecta identitate *subiecti* cum *obiecto*, *idealis* cum *reali*, *cogitationis* cum *esse*, *spiritus* cum *natura*. Inde hegelianum *idealistico-pantei-*

(1) Cf. Collectionem quam edidit Migne, Lutetiae Paris. anno 1843. 16 volumin. in 4 sub titulo: *Demonstrations évangéliques.*

(2) Cf. Galuppi, *Considerazioni filosofiche sull' idealismo transcendentale e sul razionalismo assoluto* in *Memoria* cit. Napoli 1841.

sticum, in quo *idea* omnium abstractissima omnia in se continet, omnia creat, id est, ex se dialectice evolvit; omnia iterum absorbet in se, fitque ita *Deus*, cuius proinde essentia *non ens*, seu plane nihilum adaequat (1).

72. Absurda porro eiusmodi commenta cum omne fundamentum christianae religionis metaphysicum, physicum atque historicum plane convellerent, simul ac theologiam apud protestantes pervaserunt, novum christianismi genus peperere, rationis humanae delirantis foetum. Atque huic quidem praelusit ipse novae philosophiae parens Kantius opere inscripto: *De religione intra limites rationis*. Viam audacter calcavit Schelling, a quo omnia christianae theologiae mysteria ita ratione explicata fuere, ut omnimodo potius pervertantur, ac nil aliud illa sint quam doctrina paganorum mysteriorum evoluta ac publice manifestata (2). Rem tandem complevit Hegelius, qui religiones omnes veluti necessarias ideae evolutiones in humanitate spectans, earum omnium complementum in sua collocat philosophia, quae sola homine Deoque digna religio est (3).

73. Hinc rationalismus theologicus, qui in ipso protestantium sinu delitescens, saepe iam foras prodierat, cancellis quibusque abruptis, sese in omnem partem diffudit, et multiplices induit formas mythicismi, gnosticismi, sentimentalismi, transcendentalismi etc., quae tamen omnes in id conspirant, ut quidquid supernaturale est, evellant radicitus, adeoque Christum historicum, tamque revelatam religionem abiiciant. Omnia haec errorum monstra in se complexus est ac cumulavit Strauss ex schola hegeliana erumpens, tum impia, quam inscripsit *Vita Christi Iesu*, tum theologicis operibus suis.

En igitur nova apud Germaniae universae protestantes scientiae theologicae facies. Quamquam et apud illos kantiana philosophia suos habuit insectatores, in primis Iacobium, qui tamen, ad alterum dilabens vitium, rationis vim et quamcumque demonstrationem exhorruit, ac nonnisi *rationalem fidem* statuit uti unicum criterium, quo nos de mundo sensibili exteriori, nec non de mundo intelligibili certiores fieri queamus. Rationalismo autem theologico hegeliano et straussiano acriter se opposuere berolinensis Hengstenberg ac Tholuck evangelicae strictioris sectae cultores, dum contra Marheinecke hegelianae theologiae speculativae veluti parens ibidem praedicatur.

74. At enim neogermanica philosophia, quam hactenus attigimus, suam in Galliis exeruit vim, ac systematibus illis saniori aeque philosophiae ac religioni infensissimis ortum dedit, quae nomine *eclectismi* decorantur. Haec neoëclectismi gallici germanica origo res est tum ob apertam doctrinarum consensionem, potius dixeris *identitatem*, tum ob ipsam historicam factorum evidentiam ineluctabilis (4). Sub novis scilicet verborum formulis, sub elegantiori quadam veste, eadem ponuntur principia, eaedem consecutiones deducuntur. Pantheismus ac

(1) Cf. I. Steininger, *Examen critique de la philosophie allemande depuis Kant jusqu'à nos jours*, Treves 1841.

(2) Cf. Steininger, *Examen critique*, pag. 80.

(3) Cf. Steininger, *Examen critique*, pag 403 seqq. Cf. etiam Maret, *Theodicée*, leçons 47 et 18.

(4) Hoc evidenter ostendunt plures articuli quos vulgavit in *Annalibus philosophiae christianae* Abbas de Valroger. Cf. tom. V. *Annales de la philosophie chrétienne*, num. 27. tom. VI, num. 31, 32, 37; tom. VII, num. 38, 39, 40, 41, 42, 44. Item serie III, tom. I, num. 2, 33, 62, ab anno 1840 ad annum 1843, in quibus alii etiam articuli in hanc rem repeiriuntur.

rationalismus aeque ac in philosophicis systematibus Germaniae *neoëclectismi* huius cardines sunt. Deus est ἓν καὶ πᾶν seu universum: creatio est necessaria mundi emanatio a Deo: historia est inflexibilis geometria: christiana vero mysteria omnia pervertuntur. Trinitas consistit in infinito, finito ac utriusque nexu. Incarnatio est ratio divina in unoquoque homine se manifestans. Uno verbo, eo intendit neoëclectismus, ut rationis ope evolvat sensum philosophicum sub *mythis*, quos vocat, christianismi delitescentem, atque ita integrum christianismum reficere sibi fidentissime pollicetur. Hinc quidquid in antiquitate sibi favere putat, effert ad coelum, quidquid sibi adversari, ad ima deprimit, brahmanicam et buddhisticam philosophiam demiratur, antiquos gnosticos suspicit (1), Spinozam religioso quodam cultu prosequitur (2). Ita vero historiam philosophicam ac theologicam medii aevi persequitur, ut quotquot realismo pantheistico, vel etiam nominalismo aut conceptualismo ita adhaeserunt, ut ingenii sui temeritate christiana dogmata corruperint, et ecclesiae auctoritati rationem suam opposuerint, laudibus impensis cumulent: uti praesertim in Scoto Erigena, Roscelino, Abaelardo, Raymundo, Lullo, Guillelmo Occamo, David de Dinanto, aliisque eiusmodi videre est (3). Qui autem sanum realismum professi sunt, et philosophiam cum orthodoxae theologiae christianae dogmatis rite conciliarunt, aut iniustis inuruntur notis, aut eorum sensus in alium ab ipsis plane alienum detorquetur. Praetereo laudes effusas in omnes catholicae religionis hostes, ethnicos, haereticos antiquos, protestantes; praetereo catholici cleri insectationes acerrimas (4).

75. Tantae porro cladi ex hac neogermanica et eclectica philosophia in religionem derivatae fortiter obstiterunt doctrina ac ingenio suo catholici scriptores atque theologi. At enim non paucis contigit, ut hoc in bello defecerint, et dum veritatem propugnare visi sunt, a recto eius tramite desciverint. Descivit porro in Germania Baader, dum philosophicae cuidam liberiori speculationi ac pseudo-mysticismo indulgens theologiae simul atque ecclesiae causam prodidit. Descivit La Mennais in Galliis, dum unicum proclamavit veritatis ac certitudinis criterium in generis humani consensione positum; qui tandem de errore in errorem dilabens et apostolicae sedis auctoritate damnatus, in illud se recepit philosophicum systema, in quo sincera christianae religionis dogmata frustra requiras (5). Descivit Hermesius, qui, cartesiana methodo abutens, ***serium*** ac *positivum* dubium veluti basim assumpsit systematis sui philosophici atque theologici, veritatis criteria infirma plane et kantismum redolentia constituit, veram fidei theologicae naturam ac principium haud agnovit, pluresque in christiana dogmata novitates invexit, ob quae sedis apostolicae damnationem incurrit. Descivit Bautain, dum rationis humanae certitudini bellum indicens traditionem revelatam ut ba-

(1) Cf. Desgarel, *Le Monopole universitaire*, Lyon 1845, cap. 1, art. 1 et seqq.

(2) Satis sit legere Amand Saintes in op. *Histoire de la vie et des ouvrages de Spinosa*. Paris 1842, vid. *introd*. Item Cousin, *Cours de l'histoire de la Philosophie*. Paris 1829, tom. I, leç. 2, pag. 465 et seqq.

(3) Uti Cousin, Tailiandier, Rousselot, aliique eiusdem scholae.

(4) Rousselot, *Études sur la philosophie du moyen âge*. Paris 1842, part. III, chap. 19, 21 et 22.

(5) Praeter alia eiusdem auctoris opuscula huius rei lidem facit eius *Esquisse d'une philosophie*. Paris 1840. Cf. quae adversus hunc auctorem scripsit Roselly de Lorgues, in op *La mort avant l'homme*. Paris 1841, chap. 8

sim certitudinis cuiuscumque assumpsit et omnem de Deo, de christianae religionis veritate demonstrationem a ratione petitam reiecit; quamvis posthac ab eiusmodi doctrinis recesserit. Diversae porro scholae ex istis auctoribus ortae, lamennaesiana, hermesiana, bautainiana, vario fato in recentiorum catholicorum theologiam influxum exercuerunt, ac forte etiam nunc exercent.

76. Sed alias etiam aetate nostra, in Germania praesertim, alii ex theologis catholicis iniere vias, ut philosophiam cum theologia conciliarent, et theologiam ipsam ad speculationem seu ad scientificam intelligentiam eveherent. Sunt qui fidei rationali a Iacobi proclamatae adhaerent; sunt qui methodum stricte cartesianam colunt; sunt qui ex hegelianis fontibus hauriunt. In Italia vero conaminibus istis aliquot auctores praeluserant, praesertim vero Pini, Falletti et Mastrofini. Quibus certe scriptoribus omnibus doctrinae ingeniique laudem nemo negaverit. Utinam tamen in recentiorum nonnullis ea iudicii firmitas ac phantasiae sobrietas, ea sanior verborum forma aliquando non desideraretur, sine quibus facile nimis est aut ad errores prolabi, aut saltem non levem suspicionem afferre!

77. Ast plures singillatim commendandi sunt philosophi ac theologi inter catholicos, qui felici admodum successu aut kantianam philosophiam oppugnarunt, uti Zallinger, Baldinotti, Galuppi, Rosmini, Romano, Steininger, aut veram neoëclectismi indolem, larva quavis detracta, in aperto posuerunt, uti Maret, Prat, Gioberti, Desgaret, Valroger, aliique. Huiusmodi enim scriptorum labores cum veritatis causae defendendae opportune inserviunt, tum theologicae ipsi scientiae non parum afferunt utilitatis.

78. Verum in ipso scientiae theologicae, qua late patet, ambitu plures recentiori hac aetate egregii viri ita strenue versati sunt, ut omnes illius partes, seu potius sacrae disciplinae universae magna ceperint incrementa. Nam si studium singulare respicias adeundi ad nativos in unaquaque fontes sive sacros, sive profanos, ac monumenta, quae extant, antiquitatis accurate explorandi nec non nova in dies e latebris eruendi: si acrioris cuiusdam investigationis ac severioris criticae laudem: si rerum delectum, ac tractationis ordinem et concinnitatem: si philosophicam demum ingenii sagacitatem, quae varios rerum adspectus mutuasque connexiones acute rimatur, iisdemque novitatem veluti quamdam conciliat; habent certe disciplinae theologicae unde sibi nunc de omnibus hisce ex recentiorum laboribus haud parum gratulentur. Huius porro synopseos haud esse potest latissimum hunc universim peragrare campum; attamen perpauca ex singulis delibare disciplinis iuverit veluti specimen eorum, quorum fere obruimur copia.

79. Atque ut a *polemica* theologia ordiamur, recentiores *protestantismi* vices atque intestini conflictus peropportunam catholicis scriptoribus acrius eam excolendae occasionem dederunt. In quo praesertim excelluit Adami Möhler *Symbolica*, quae in plures linguas conversa atque ab auctore ipso contra Bauer egregie propugnata, magnos ubique plausus excitavit: novam quippe viam, eamdemque efficacem acatholicos profligandi aperuit. Sed et variis Milneri polemicis scriptis, nec non Lingardi, qui praeterea ingenti ac laboriosa quam adornavit Angliae historia haud parum rem catholicam iuvit, sua est laus tribuenda. Prae-

clare vero se habuit card. Wiseman tum suis *Collationibus*, quas vocant, *circa varia catholica dogmata atque instituta*, tum lucubratione *De eucharistia*, tum *Horis* ipsis *syriacis*, quae ad huius dogmatis defensionem spectant, tum aliis demum scriptis compluribus, quibus neotericae oxoniensi scholae conatibus occurrit. Ingeniosum Thomae Moore librum nemo non admiratur; nec satis commendari potest propositum Esslinger ac praesertim Höninghaus, qui ex innumeris prope ipsorum acatholicorum testimoniis invictam catholicae fidei defensionem contexuerunt. Novam inivit viam haud ita pridem hispanus Balmes, dum, catholicam religionem inter et protestantismum perpetua comparatione instituta, quid illa in civilis ipsius societatis bonum, quid iste in eius perniciem contulerit, solidissime demonstravit. Sed et ipsae reformationis auctorum Lutheri et Calvini vitae ab Audin ad monumentorum certissimorum fidem diligenter conscriptae, nefariam illam reformationem confodiunt. Ex paucis istis apparet, licet alia innumera scripta id genus silentio premere debeamus, nova nunc ac validissima arma catholicae *polemicae* praesto esse.

80. Ad *dogmaticam* quod attinet, praeter varias institutiones satis concinne digestas praesertim a Liebermann, Kenrick aliisque, peculiarem laudem merentur Henricus Klee praecipue ob *Historiam christianorum dogmatum*, in qua diligens sacrorum monumentorum studium se prodit. Nec defuere egregii de peculiari aliquo dogmate tractatores. Ita rem *De matrimonio* universim prosecutus est Gualco, Carrière, Martin; itemque de *matrimonio* egregie pro more suo ac ingenti eruditione conscripsit hungaricus Roskovany, qui duobus voluminibus, quae spectant ad coniugia mixta ab initio sic dictae *reformationis* ad haec usque tempora, incredibili diligentia ac labore collegit. In rom. pontificis primatu vindicando atque illustrando sedulam posuere curam idem Roskovany, ac praesertim in Germania Rothensee, qui tribus voluminibus testimonia cuiusque aetatis pro illo complexus est, tum in America septentrionali Patricius Kenrick, tum in America meridionali Ignatius Moreno, tum in Italia duobus voluminibus Gualco, ut opus iam satis celebratum quod adornavit De Maistre, aliasque eadem de re tractationes praeteream. Sed ad hoc idem refertur argumentum egregium opus: *Il trionfo della s. sede e della chiesa*, quod ipsum Gregorium XVI pontificem maximum, dum adhuc in minoribus esset, habuit auctorem, quodque in omnes fere cultiores Europae linguas translatum est.

81. Quae de rom. pontificis primatu postremo loco attigimus, sponte veluti sua animum nostrum ad ius pontificium, ac etiam ius publicum ecclesiasticum alliciunt. Quamvis enim saeculo elapso disciplina haec, quae arcto nexu cum theologia coniungitur, opera praesertim Io. Berardi exculta novoque lumine aucta fuerit tum eius celebri *Gratiani emendatione* tum *Commentariis in ius universum*, nec non Bianchi egregiis tractatibus *De potestate atque politia ecclesiae* atque *Praelectionibus iuris ecclesiastici* Vinc. Lupoli; item *Iure canonico iuxta nativam eius faciem* a Ponsio adornato, alioque recentiori eiusdem opere *De antiquitatibus iuris canonici secundum ordinem decretalium*, aliorumque illustrium virorum industria, suum nihilominus incrementum aetate etiam hac nostra adepta est. Etenim praeter *Institutiones canonicas* in quatuor libros digestas Io. Devoti *Ius*

ecclesiasticum universum publicum et privatum tribus volumin. mandavit, quod tamen non absolutum reliquit. Sic Zallinger duo eximia opera exaravit tum circa ius publicum ecclesiasticum, tum circa ius canonicum iuxta ordinem decretalium. Recentiores porro sunt *Institutiones* Mauri de Schenkl, adnotationibus auctae a Scheill, quarum decima editio anno 1830 Landshuti prodiit. Huius auctoris principia quandoque a recti norma deflectunt, interdum vero omnino improbanda sunt, utpote febronianismo infecta; attamen in eius institutionibus ordo, analysis accurata, eruditus praesentis rerum status apparatus, conventiones a rom. sede cum principibus factae reperiuntur. Idem iudicium feras de *Manuali iuris ecclesiastici* Ferdinandi Walter, professoris catholici bonnensis, quod saepe recusum in Germania est, versumque in gallicam linguam, nunc vero Pisis in italicam vertitur. Huius doctrinae haud semper apprime ab omni naevo defaecatae sunt, omnibus tamen perpensis, in eo optimus spiritus viget, novaque dispositio iuris ecclesiastici scientifica elucet. *Specimen elementare iuris publici ecclesiastici* duobus volum. Lucani anno 1844 edidit plene catholicum eximius Vittadini; et hoc ipso anno 1845, *Institutionum iuris publici ecclesiastici* libros tres Laureti vulgavit card. Soglia, iam textus canonici in archigymnasio romano antecessor, in quibus praeter orthodoxam plane doctrinam optimus eminet idearum ordo. Professor denique vindobonensis Phillips suo concinnando iuri canonico germanica lingua adlaborat, cuius plura iam volumina lucem adspexerunt. Egregium hoc opus est, bonorum omnium plausu exceptum, eius distributio nova omnino est apteque connexa, in eoque Petri iura solerter vindicantur.

82. Dogmaticae theologiae veluti lumen *biblica* est, in qua etiam praeclari aetate hac nostra inter catholicos auctores extant. Praeter *Introductionem* satis notam Hug, commendatur Iahn tum ob suam *Archaeologiam*, tum ob *Introductionem* in lib. veteris testamenti, *Specimen exegeseos vaticiniorum messianorum*, aliaque id genus vulgata opera, etsi nimis ambo hi auctores principiis protestantium indulserint. Posteriorem scriptorem, dum in compendium redegit Ackermann, expurgare adnisus est, qui praeterea de suo aliud opus concinnavit in *Prophetas minores*. Sic laudem sibi promeruerunt in biblicis lucubrationibus Io. Nep. Alber *Hermeneuticis institutionibus* (1), Veith (2), Iansens (3), Io. Mich. Loehnis (4), Brunati (5), Ungarelli (6), Melini (7), Glaire (8), Ranolder (9), Vincenzi (10), Patrizi (11), Beelen (12), aliique permulti. Cumque societates *biblicae* nuncupatae longe lateque propagarentur, atque in *provinciis foederatis* Americae septentrionalis

(1) Pestini 1837.

(2) *Scriptura sacra contro incredulos propugnata:* iterum recusa Taurini 1840.

(3) *Hermeneutica sacra seu introductio* etc., quae iterum recusa est in linguam gallic. conversa. Paris 1833.

(4) *Grundzüge* etc. seu *Lineamenta hermeneuticae et criticae biblicae*. Giessen 1839.

(5) *Dissertazioni bibliche*. Milano 1838.

(6) *Collectio Vulgatae latinae editionum iuxta ss. concilii tridentini decreta per summos pontifices Sixtum V, Gregor. XIV, et Clementem VIII praestitorum prolegomena*. Romae 1837.

(7) *Institutiones biblicae*. Bononiae 1833.

(8) *Introd. historique et critique aux Livres de l'Anc. et du Nouveau Testam.* Paris 1841.

(9) *Hermeneuticae Biblicae generalis principia rationalia, christiana et catholica*. Quinque-Ecclesiis 1838.

(10) *Sessio quarta concilii tridentini vindicata*. Romae 1842.

(11) *De interpretatione Scripturarum sacrarum*. Romae 1844.

(12) *Dissertatio theologica, qua sententiam vulgo receptam, esse sacr. Scripturae multiplicem interdum sensum litteralem*, etc. Lovanii 1845

Novi Eboraci anno 1844 consilium initum fuerit catholicismum ex Italia deturbandi, encyclica Gregorii XVI (1) excitatus zelus catholicorum ac magis incensus est ad earum conatus coërcendos.

83. Magno praeterea semper apud catholicos in pretio, praesertim post tridentinam synodum *Patristica* fuit: eaque nunc vehementius colitur, maxime cum aliqui e protestantibus ipsis, uti *stricti evangelici*, quos vocant, ac magis etiam anglicani oxonienses ad illius cultum se dederint. Porro singularem in hoc etiam laudem sibi peperit Möhler sua *Patrologia*, tum alio etiam opere, quod connectitur cum eo, *De Athanasio M. eiusque aetate*. Novum ac longe amplificatum Möhler vestigiis insistens suscepit nuper opus in sua *Bibliotheca patristica* Permaneder, theologiae professor, cuius duo volumina iam edita sunt cum prolixis prolegomenis. Praeterea multiplices *Collectiones* aut *Selecta* patrum nunc adornantur sive in Germania, sive in Gallia, sive etiam in Italia. Praetereo gallicas, germanicas, italicas, anglicas complurium patrum versiones adnotationibus illustratas. At nullo praeterire pacto possum amplissimos illos cum scriptorum ecclesiasticorum, tum etiam ss. patrum thesauros, quos A. cardinalis Mai reseravit tum in sua *Scriptorum veterum collectione*, tum in suo *Spicilegio romano*, ex quibus certe in theologicas disciplinas ingens potest utilitas derivari (2).

84. Succedat *patristicae ecclesiastica historia*, in qua innumeras aetas nostra extulit lucubrationes, earumque plures non uno nomine commendandas. Nam alii ecclesiae historiae universae conscribendae, alii uni alterive eius parti pro peculiari instituto suo illustrandae operam dederunt. Enituit inter primos Th. Katerkamp, licet dolendum sit quod egregium eius opus quinque voluminibus comprehensum nonnisi ad ann. 1153 pertingat. Eamdem ornarunt spartam in Germania praeter Fr. Leop. Stolberg in sua *Historia religionis Iesu*, prof. Döllinger, atque Alzog: in Gallia Henrion, qui historiam Berault Bercastel de novo contexuit, nec non ampliori opero recentius Rohrbacher: in Italia abb. Del Signore cuius *Institutiones hist. eccles.* eruditis adnotationibus auxit Tizzani, ac demum prof. Palma, cuius *Praelectiones* in praecipua eccl. historiae capita critices sagacitate ac firmitate iudicii valde commendantur. Ad partiales historicas lucubrationes pertinent *Historia pragmatica conciliorum* quam edidit Binterim, opera varia historica Aug. Theiner, *Historia graeci schismatis* Iäger, egregia *Islamismi historia* ab eodem Döllinger exarata; *Historia Missionum* Wittmann, *Historia* item *Missionum* Henrion, *Origines waldensium* D. Andr. Charvaz episcopi pinaroliensis aliaeque id genus plures.

Sed et in pontificum romanorum historia illustranda sedulam posuere curam catholici scriptores, praesertim cum praeclarum in hac re exemplum dederint nonnulli ex acatholicis ipsis, uti Voigt, et prae omnibus Hurter, nunc et ipse catholicus fervens. Hinc plures editae pontificum vitae, seu *monographiae*: *S. Leonis M.*, ab Ahrendt; Silvestri II, ab Hock; Leonis X recentius

(1) *Encyclica* data die 8 Maii 1844.

(2) *Nova collectio*, 10 volum. in 4 prodiit Romae ab anno 1825 ad annum 1838. Totidem voluminibus in 8 constat *Spicilegium romanum* ab anno 1839 ad annum 1844. Multa alia evulgavit indefessus ac doctissimus vir, quibus ditavit ecclesiasticas et theologicas disciplinas. Nullam inieci mentionem alterius collectionis *Auctorum classicorum* aliorumque eiusdem operum, quippe quae ad argumentum praesens haud referuntur.

ab Audin; S. Pii V a De Falloux; *Pontificum germanicorum historia*, ab Höfler.

Novam etiam atque illustriorem recentiores in ipsa *Hagiologia* pertractanda rationem inierunt, cuius extitere fructus *Vita s. Bernardi*, a Ratisbonne; *Vita s. Elisabethae ungaricae*, a com. Montalembert; *Vita s. Dominici*, a p. Lacordaire; *Vita s. Irenaei*, a Prat; *Vita s. Augustini*, a Poujoulat adornatae: quibus exemplis nuper excitati ex ipsis anglicanis oxoniensibus Newman, Oakeley aliique vitas *s. Augustini* Anglorum apostoli, *s. Bernardi*, *s. Stephani* Hastings etc., catholico plane sensu conscribere aggressi sunt.

85. Cum ecclesiae historia eiusque dogmate arcte connectitur christiana *archaeologia*, quae omne ecclesiasticorum institutorum, sacrorumque monumentorum genus complectitur. Optime porro de ea meritus est Binterim satis amplo opere suo, quod inscripsit *Monumenta ecclesiae primi, medii ac novissimi aevi*. Huc etiam revocamus, licet aeque ecclesiasticam historiam pertingat, egregium opus: *De originibus romanae ecclesiae* a congregatione maurinorum restitutorum de Solesme concinnatum. Utilia edidit Greppo vicar. bellovacensis, nec praetereundi Martin et Cahier (1).

Quod attinet ad christianam *epigraphiam* et ad primaeva christianarum artium monumenta illustranda clarescit in Galliis prof. Raoul-Rochette; in Italia vero ac praesertim Romae, ubi semper eiusmodi studia floruerunt, Labus, Brunati, Secchi (2), Marchi (3), Settele ac Sarti (4) aliique optimam iis navarunt ac navant operam. Ex istis porro archaeologicis laboribus ingens in ipsam theologiam fructus manavit, cum tot inde nova emerserint, atque emergant in dies illustria testimonia ad catholica dogmata confirmanda.

86. Quid vero de *apologetica*, quae etiam *philosophia religionis* nuncupari potest, dicemus? Ea scilicet ex scientiarum tum rationalium tum naturalium recentioribus incrementis mirum in modum aucta est et locupletata. Innumera hic opera sese commemoranda offerunt, ex quibus nos unum aut alterum seligemus. Praeclarum sane et absolutum opus praestitit hac in re Frayssinous *Collationibus* suis *de religione* saepe recusis: ingentem sibi laudem in eiusmodi *Collationibus* compararunt Lacordaire ac Ravignan fidei zelo ac eloquentiae vi ambo commendatissimi. Laudatur etiam haud parum germanicum opus Staudenmaier, *Spiritus christianae religionis*, in quo theoreticae ac practicae Christi religionis indolem pandit ac vim, et eloquenter illustrat. Laudatur Sever. Fabriani in praeclaro opere *De religione christiana demonstrata ex natura mysteriorum suorum* (5). Summopere vero ad *apologeticae* progressus extendendos contulit opus anglicum cl. Wiseman plures in linguas conversum, *De connexione scientiarum cum religione revelata*. Siquidem in eo totus est, ut ostendat quomodo ethnographiae, zoologiae, geographiae, archaeologiae, orientalis philologiae, hermeneuticae, aliarumque profanarum disci-

(1) Ingens istorum opus inscribitur: *Vitraux peints de Saint-Etienne de Bourges*. Vol. in fol. maxim. Paris 1844.

(2) Cf. eius *Memoria di Archeologia ecclesiastica per la invenzione del corpo e del culto di s. Sabiniano M.* Roma 1841; nec non *Epigramma greco cristiano de' primi secoli trovato nell'antica Augustoduno*. Roma 1840.

(3) *Monumenti delle Arti cristiane primitive nella metropoli del cristianesimo*. Roma 1844—1845.

(4) Vid. *ad Philippi Laurentii Dionysii opus de Vaticanis cryptis Appendix, auctoribus Aemil. Sarti, et Ios. Settele*. Romae 1840.

(5) Modena 1818—1856.

plinarum incrementa cum divinae revelationis veritate apprime consentiant, eamque luculenter confirment.

87. Sed quid si singulas harum disciplinarum provincias perlustrare vellem, in quibus plures e catholicis utiliter adhuc insudant ad christianae veritatis defensionem? Occurrerent enim in *geologicis*, in *zoologicis*, in *physiologicis* scientiis egregii viri De Serres, Forichon, Jehan Waterkeyn, Debreyne, Desdouits, Pianciani, et in primis prof. de Blainville in praeclaro opere suo nuper edito (1), cui sedulas curas adiunxit Maupied (2). Occurrerent in *geographia* Laborde, qui accuratis itineribus atque operibus suis tantopere sacram chorographiam ac geographiam illustravit (3). Quandonam vero in *glossologia* studium linguarum orientalium vehementius excultum est in christianae religionis usum ac theologicae scientiae incrementum? Quot ex intima linguae hebraicae ac rabbinicae cognitione prodierunt eiusmodi fructus praesertim ob egregias curas Drach (4), qui aliud praeterea utilissimum opus edidit, *Lexicon* videlicet hebraicum catholicorùm usui opportunum? Sed merito etiam commemorandus Beelen ob suam *rabbinicam et chaldaicam Chrestomathiam*. De coptica lingua extat celebratum *Lexicon* prof. Peyron, grammatica roselliniana a p. Ungarelli opportune in latinum versa atque non parum aucta. Sed in ipsa hieroglyphicorum aegyptiacorum scientia post Rosellinium utilissime adlaboravit ipse Ungarellius, quem modo e vita ereptum deflemus. Sui non desunt cultores sanscriticae linguae, in qua iunior Windischmann specimen egregium dedit de *Theologumenis vedanticorum*. Sic etiam lingua armena novum amplissimumque theologicis disciplinis aetate hac nostra campum aperuit. Nam curis praecipue pp. mechitaristarum, qui Venetiis consistunt, et Vindobonae, armenae ecclesiae veterum patrum scripta, et ecclesiastica documenta magnam partem adhuc ignota, in lucem edita sunt (5).

88. Ipsa demum *Methodologia* seu etiam *Encyclopaedia* theologiae seorsim exculta a plerisque recentioribus fuit, praesertim in Germania, quae ordine scientifico in primis delectatur. Hinc praeter prof. Drey, qui *Introductionem* ad theologiam conscripsit, commendatur *Encyclopaedia* tum Henrici Klee, tum Staudenmaier.

89. Multa adhuc dicenda essent ad aetatis nostrae commendationem in scientiis theologicis iuvandis fovendisque. Eo nempe spectat vehemens illud studium, quo magis utilia et commendata theologorum, superiorum etiam aetatum, opera aut seorsum aut simul methodice in thesauros cursusve collecta praelo re-

(1) *Histoire des sciences de l'organisation et de leurs progrès comme base de la philosophie.* Paris 1845.

(2) Cf. etiam *Essai sur l'origine des principaux peuples anciens; Prodromes d'ethnographie*, etc. Paris 1842.

(3) Cf. *Voyage de l'Arabie Pétrée. — Voyage de l'Asie Mineure — Voyage de la Syrie. — Commentaire géographique sur l'Exode et les Nombres.*

(4) Praeter haud paucas dissertationes, eiusque tres epistolas ad Israëlitas, peculiarem mentionem merentur tum opus cui tit.: *Du Divorce dans la Synagogue.* Romae 1840, tum illud quod inscripsit *De l'Harmonie entre l'Église et la Synagogue.* Duob. volum. Paris 1845.

(5) Etenim praeter opera s. Nersetis, liturgiam, testimonia patrum et scriptorum ecclesiasticorum ecclesiae armenae pro rom. pontificis primatu, aliaque non pauca, mechitaristae vulgarunt typis venetis, ann. 1818 in fol. et in 4 magnum Eusebii *Chronicon* ex codicibus armenis, quod integro priori hactenus libro mancum ac deficiens habebatur. Cf. praef. p. Io. Bapt. Aucher. Hoc ipsum deinceps egregium Eusebii opus ad viginti vaticanorum codicum fidem exegit, vulgavitque cl. card. Mai in *Nova Scriptorum veterum collectione e vaticanis codicibus*, tom. VIII. Romae 1833 Cf. eiusdem doctissimi viri praefat.

cuduntur in dies, facilique pretio inter clerum disseminantur. Eo spectant gymnasia et academiae optime constitutae, omnibusque instructae praesidiis ad sacras disciplinas rite edocendas atque excolendas. Eo etiam spectant periodicae illae collectiones, quibus propositum est aut novas lucubrationes ad religionem eiusque scientiam quoquo modo pertinentes, quae apud varias politiores nationes eduntur, ad analysin revocare, aut errorum progressiones ac veluti phases persequi et profligare, aut scientiarum incrementa in usum religionis convertere, aut monumenta sive sacrae sive profanae antiquitatis in eumdem finem diligenter conquisita exhibere, aliaque eiusmodi praestare, quibus vera vindicetur religio et sacrae etiam disciplinae ditescant.

Ac plura quidem id genus periodica scripta utilissima aetas nostra recenset: sua habet Gallia, quae inter praestant *Annales christianae philosophiae*, et *Catholica universitas* seu *Encyclopaedia;* sua habet Germania, ex quibus memoranda praesertim est *tubingensis* tertio quoque mense prodiens *Collectio*, de re theologica optime merita; nec non monachiensis *Historico-politica*, et *Catholicus* spirensis. Sua habet Italia, in quibus digni in primis sunt, qui commemorentur, romani *Annales scientiarum ad religionem spectantium*, tum *Amicus catholicus* mediolanensis, *Pragmatologia catholica* lucensis, *Documenta religionis*, etc. mutinensia, praeter ea quae Neapoli ac in Sicilia sub titulo *Scientiae ac Fidei* et *Hierophili* in eundem finem vulgantur (1); nec sua desunt Britanniae, ac Hiberniae, Belgio, ac Hollandiae, nec sua etiam Americae septentrionali. Haec omnia aliaque multa, quae silentio praeterire opus est, praeclara certe sunt argumenta illius quod universim fervescit studium catholicam scientiam atque adeo theologiam ulterius amplificandi.

90. Ex hac porro perlevissima in tironum gratiam confecta historiae theologicae adumbratione illud primum optime colligi videtur posse, theologiam, licet pro varia temporum indole suas habuerit vices; licet nunc maiora nunc minora praesidia; nunc maiora nunc minora invenerit impedimenta; licet demum sub una aliave forma exculta, nunc apologetica, nunc polemica, nunc speculativa, nunc positiva magis apparuerit, tamen ubi omnia simul spectentur, semper inde profecisse, atque ea ipsa, quae illam retardare poterant, in eius tandem profectum conspirasse. Scilicet quo pacto baeresum atque errorum quorumcumque monstra in ampliorem catholicae fidei illustrationem semper cesserunt, ita etiam in fidei eiusdem scientificae, qualis theologia est, utilitatem et incrementum. In quo sapientissimae divinae providentiae oeconomia se prodit, quae nempe, quoties homines humana divinaque scientia abutentes fidem christianam aggredi aut temerare conati sunt, iisdem alios opposuit viros scientia praestantes, qui fidem nedum propugnarent, sed et scientifice evolverent, et in eius usum atque splendorem disciplinarum caeterarum praesidia conferrent. Id adversus gnosticorum atque ethnicam philosophiam praestiterunt iam inde a primis ecclesiae saeculis, Irenaeus, Iustinus, Clemens alex., Origenes. Id contra Arium Athanasius, contra Eunomium Basilius, Augustinus contra Pelagium, Cyrillus alex. contra Nestorium, Leo M. contra Eutychen, Maximus contra monothelitas, con-

(1) His addenda est *La civiltà cattolica*, edit. Romae.

tra iconoclastas Damascenus, contra Berengarium Lanfrancus, contra Roselinum Anselmus, contra Abaelardum Bernardus, ac ita porro sive contra novatores saec. XVI eorumque saeculis insequentibus sectatores, sive contra pseudo-philosophiam tot viri ad nos usque omnigena scientia naturali ac divina referti. Deus quippe *scientiarum dominus est*, tantumque abest, ut sinat eas diu religioni suae perniciem afferre, ut ex iis ipsis novum decus religioni eidem dignitatemque conciliet.

91. Sed et illud praeterea ex dictis consequitur, Theologiam vere catholicam eo semper spectasse, ut amicum inter rationem ac fidem, inter philosophiam ac revelationem foedus iniret: quare magnum sibi ipsa e philosophia praesidium comparavit, et ingentes vicissim in philosophiam ipsam contulit utilitates. Primo enim quinam theologiae scientia non dicam proficere, sed omnino existere potuisset aut posset sine multiplici usu rationis cultuque philosophiae, quae et rerum pandit naturas, et mutuos aperit nexus, et quo modo aut per analysin dividi debeant, aut per synthesin componi docet, et leges rite ex quaque re argumentandi tradit, aliaque eiusmodi, sine quibus nulla intelligi scientia potest? Hinc scite Suaresius (1): *Ita haec principia et veritates metaphysicae cum theologicis conclusionibus et discursibus cohaerent, ut si illorum scientia ac perfecta cognitio auferatur, horum etiam scientiam nimium labefactari necesse sit.* Quot quantique praeterea fructus ex ipsis physicis scientiis in theologiam universam dimanarint, iam saepe saepius adnotatum a nobis fuit. Caeterum et illud verissimum est theologiam magno semper ipsi fuisse atque esse adiumento. Theologia quippe lapidem veluti lydium suppeditat philosophiae, quo in ipsis naturalibus seu rationalibus veritatibus statuendis possit haec aberrationes suas, quoties irrepserint, statim pervidere, ac se tutam proinde in viam facile revocare. Theologia has rationales ipsas veritates clariores firmioresque reddit, et cuique facillime persuadendas. Theologia rationales veritates easdem naturali tantum atque intelligibili ordine conclusas, quae mancae per se forent, perficit et complet veritatibus illis, quae supernaturali ac superintelligibili ordine continentur. Unde ea sola perfectam illorum, ut ita dicam, problematum solutionem assequi potest, quae mentes et corda hominum tantopere semper exercuerunt, de Deo scilicet eiusque natura, de huius rerum universitatis origine, de exordio hominis supremoque fine. Hinc catholicae fidei ac theologiae ope longe demum a philosophia atque omnino abesse oporterent falsa illa absurdaque placita, ad quae ethnici philosophi rationi tantum suae atque adulteratis priscarum traditionum reliquiis permissi adeo facile dilapsi sunt, tanto ipsius rationis dedecore. At homines etiam nunc luci undique coruscanti oculos sponte occludere non verentur.

92. Caeterum dum haec beneficia humanae philosophiae orthodoxa theologia praestat, non ita rationis postulat officia, ut simul legitima eius iura sarta tecta non servet. Nam (quod ab initio adnotatum a nobis est, et hic repetere haud piget) et prima veritatis rationi insita principia non destruit, sed assumit: et talia revelatae veritatis exhibet argumenta, quae eam evidenter credibilem, adeoque, nisi ratio a se ipsa turpiter desciscat, omnino credendam ostendunt; et nihil

(1) *Disputat. metaphysicarum Prooemium.*

docet, quod rationi vere repugnet. In reliquis autem, quae fidem non attingunt, liberam investigandi potestatem relinquit, immo eam ad id alacriorem aptioremque facit; quin et in ipsis fidei dogmatibus amplissimum humanae speculationi aperit campum, ea tantum indicta lege, ut fides servetur integra, ac altissima eius mysteria pro dignitate tractentur. In ea igitur fide, quam scientifice exponit, vindicat, illustrat theologia, omnibus quae flagitat aut humana intelligentia circa verum, aut humanus animus circa bonum ac pulcrum, perfecte fit satis. In ea continentur atque efflorescunt germina illius, non apparentis ac umbratilis, sed verae solidaeque perfectionis, ad quam perpetuo progressu et quivis homo et civilis hominum societas adspirat. In ea scientiae commune veluti quoddam idemque firmissimum habent centrum, quo omnes sustententur, ac prope dixerim nutricem, qua alantur omnes ac foveantur; unde illa exsurgit vera scientiarum encyclopaedia, quae mira partium et finium unitate coalescit. Uno verbo, sola divina fides ac scientia ea est, qua res plane dissociabiles, materialia scilicet cum moralibus, praesentia cum futuris, terrestria cum coelestibus, humana cum divinis simul mirifice copulantur.

93. Quid porro his omnibus exposci maius potest ad illud, de quo dicebamus, amicum foedus ineundum rationem inter ac fidem, philosophiam scilicet ac theologiam? Quid desiderari validius ad hoc, ut ex utriusque, non dicam, permixtione ac veluti fusione, sed formali coniunctione et harmonia, cui *methodica*, ut par est, illarum separatio nihil obest, ambae, philosophia nimirum et theologia progrediantur ulterius in ambitu quaeque suo, ac novis in dies accessionibus augeantur? Hoc igitur secum ipsi reputare serio deberent, qui ementito rationis ac philosophiae nomine et fidem repudiant, et theologiam irrident atque contemnunt; nam in eo certe satis haberent, unde se ipsi insipientiae et caecitatis arguerent. Sed in hoc etiam animum eos intendere necesse est, qui rei catholicae bene consultum volunt, maxime vero qui pro doctrina atque instituto suo theologicis scientiis amplificandis dant operam, ut amicum nimirum hoc foedus firmetur magis et constabiliatur. Quod certe assequentur, si dum insanos rationalistarum ausus compescunt, meminerint legitima rationis iura simul esse servanda, nec ita fidei incolumitati prospiciendum, ut rationis vis fere labefactetur: id quod in fidei ipsius satis manifeste vergeret perniciem. Nova utique depromantur arma, novae etiam pugnandi methodi adhibeantur, prouti varia indoles adversariorum ac principia ab iisdem aut admissa aut impetita postulare videbuntur: sed non idcirco arma longo saeculorum usu ac sapientum inter theologos ipsos iudicio probata, vel tamquam detrita vilescant, vel tamquam perniciosa abiiciantur. Excolatur quidem atque urgeatur methodus, quam vocant *historicam* atque *inductivam*; proferantur in medium populorum omnium traditiones, ut inde et primaeva inferatur germana traditio propagata divinitus, et rationis ab ea desciscentis turpissimae aberrationes deprehendantur. Provocetur ad origines ipsas humanae loquelae, ut inde vindicetur necessitas, qua hominis ratio ex Dei oeconomia semper indiguit praeter intrinsecum sibi inditum intelligentiae lumen, extrinseca aliqua institutione ac praesidio. Advocetur etiam, si placet, in

ubsidium *aesthetica* methodus, et quid divina religio in se pulcritudinis, amabilitatis ac suavitatis ad humanos animos mulcendos solandosque contineat, vivis veluti coloribus depingatur. Haec quippe omnia et opportuna valde accidunt aetati nostrae, et causam catholicae veritatis iuvant imprimis.

At num idcirco damnanda atque explodenda veluti absurda ac noxia ea methodus est, quae potius *logica* et *deductiva* dicitur et est, quippe quae ex nativis etiam rationis principiis atque elementis cum interna atque externa experientia coniunctis ad veritates naturalis ordinis demonstrandas procedit? Num nativa quaevis rationi vis atque evidentia propterea est deneganda, sic ut per se nec verum a falso, nec bonum morale intrinsecum a malo naturae possit secernere? Num, ut verbo dicam, *logica, ontologia, naturalis theologia, philosophia, ethice, naturale ius* aliaeque eiusmodi rationales disciplinae, quales praeclari quavis aetate inter catholicos philosophi ac theologi coluerunt, atque utiliter adeo usurparunt ad pseudo-philosophorum deliramenta profliganda, veluti purus putus *rationalismus* traducentur? Caveant id profecto, qui recte sentiunt ac sapiunt. Quid enim hoc esset aliud, nisi homines fidei ac theologiae catholicae infensos ab ea vehementius avertere, et sibi ipsos instrumenta ad facta divinae revelationis probanda eiusque fundamenta vindicanda plane necessaria praeripere? Stent igitur omnia, quae recta, quae vera sunt, et simul conspirent amice: elementa necessaria rationis et intelligentiae cum experientia interna atque externa: nativa rationis vis cum necessitate historicae auctoritatis; humana scientia cum divina fide; philosophia rationalis ac naturalis cum theologia hac nostra, quae naturae ambitum praetergreditur, ac scientiae, quam Deus mortalibus largitus est, culmen attingit.

PRAELECTIONES THEOLOGICAE

TRACTATUS
DE VERA RELIGIONE

1. Veram religionem illam nuncupamus, quae divinitus nobis data est per supernaturalem revelationem. Revelationis autem supernaturalis nomine significamus immediatam illam manifestationem, quam Deus, cuius existentiam hic supponimus, de se ac de veritatibus fecit, quae hominem ad suum finem ultimum perducunt.

2. Quae porro ad eiusmodi manifestationem seu revelationem spectant, revocari solent ad eiusdem possibilitatem, necessitatem, notas ac existentiam. Totidem capita haec erunt, in quae tractationem praesentem distribuimus.

CAPUT I.
DE POSSIBILITATE DIVINAE AC SUPERNATURALIS REVELATIONIS

3. Possibilitatem divinae revelationis passim increduli inficiati sunt, non tam ex parte Dei ipsius quam ex parte obiecti seu rei revelatae aut revelandae. Eos praesertim commovet revelatio veritatum, quae rationis captum superant, quaeque vulgo *mysteria* nuncupantur. Iam vero haud repugnare, quocumque sub adspectu res spectetur, divinam revelationem, pronum est demonstrare.

Propositio. *Possibilis est divina ac supernaturalis revelatio etiam veritatum quae mentis captum excedunt.*

4. Duas, uti patet, partes continet enunciata propositio, generalem alteram, alteram vero specialem, quae est de possibilitate revelationis mysteriorum. Sic porro priorem partem evincimus.

5. Si qua esset revelationis repugnantia, haec peti deberet vel ex parte Dei, vel ex parte hominis, vel ex parte rei revelatae. Iam vero ex nullo horum trium repeti potest. Non quidem ex parte Dei; omniscius enim ac omnipotens cum sit, nulla veritas eum latere potest, ac innumera ei suppetunt media ad eam manifestandam. Porro si potest homo homini sensa sua aperire, non poterit Deus homini? Non ex parte hominis intelligentia praediti, adeoque idonei ad manifestatam quamlibet veritatem excipiendam retinendamque. Non denique ex parte rei revelatae, quaecumque siquidem haec sit, cum a Deo, uti supponitur, patefiat, obiectum esse potest divinae manifestationis.

6. Ex postrema hac animadversione iam liquet perinde esse, sive res, quae revelata perhibetur, superet sive non superet humanae mentis aciem, adeoque Deum posse

revelare mysteria, seu efficere mysteria obiectum revelationis suae. Cum enim in Dei potestate sit tum veritates naturalis ordinis, tum veritates quae intra illum ambitum haud continentur, manifestare, nulla ratio apparet, quare id praestare Deus minime posse dicendus sit. Numquid hominis erit Deo normam, aut terminos figere, quos ipse nequeat praeterire? Absonum hoc est atque a communi hominum sensu abhorrens. Immo vero ea quovis tempore hominibus persuasio insedit, Deo dignum esse veritates patefacere humanae menti impervias.

7. Possibilis igitur, quaquaversus spectetur, divina ac supernaturalis revelatio est, sive haec pro obiecto habeat veritates, quae humanae mentis captum minime excedant, sive eum superent.

DIFFICULTATES

8. I. Obi. 1. Assequi non possumus, quomodo Deus quidpiam revelet. 2. Nemo unquam certus esse potest utrum a Deo, an vero a malo spiritu, aut a propriae imaginationis penu partum sit, quod revelatum perhibetur. 3. Sane plures decepti, deceptoresque quovis tempore extiterunt. 4. Incredibile proinde est Deum medio adeo labili ac deceptioni obnoxio ad suam patefaciendam voluntatem aut quasvis veritates uti posse, cum eius sapientiae id repugnet. 5 Historia primitiva ac mythologica omnium gentium argumento est ineluctabili fraudis, qua deceptae gentes sunt ab hominum vafritie et ambitione sub divinae revelationis obtentu. 6. Neque labente tempore unquam defuerunt eiusmodi deceptiones. Ergo.

9. Resp. Ad 1 *Tr*. Nulla siquidem nostra refert rationem agnoscere, quam Deus tenet ad se suaque hominibus patefacienda. Ineptum porro est ex hac ignoratione concludere, impossibilem esse divinam eiusmodi manifestationem. Caeterum Deus, si velit se hominibus revelare, sese hominum intelligentiae accommodat, ita ut ab istis percipiatur eius operatio. Potest proinde aut per immediatam communicationem id efficere, potest per symbolicam visionem, potest per articulatos sonos, per somnia, aliaque innumera media, quae ipsi semper, cum voluerit, praesto sunt.

10. Ad 2 *D*. Si nulla sint certa criteria ad Dei operationem ab operatione malorum spirituum, aut etiam phantasiae ludibrio internoscendam, *C*. si talia criteria existant, *N*. Iam vero cum Deus se reipsa homini communicat, talia praebet, ineffabilia quidem, sed certa ac tuta veritatis et communicationis suae argumenta et indicia, ut fieri omnino non possit, quin subiectum huius-operationis prorsus certum efficiatur. Verum, et hoc seposito, quamvis dubius haerere queat peculiare individuum de revelationis veritate, aut interdum etiam decipi, caeteris id nocere haud potest. Siquidem nemo tenetur fidem adiungere revelationem divinam evulganti, quin per extrinsecas notas, cuiusmodi esse ostendemus praecipue miracula et vaticinia eventu comprobata, se revera divinam ac supernaturalem revelationem habuisse demonstret.

11. Ad 3. *D*. Defectu criteriorum usus, de quibus modo diximus, *C*. his rite adhibitis, *N*.

12. Ad 4. *D*. Si media Deo certa non suppeterent ad amovendum a nobis cuiusvis fraudis ac deceptionis periculum, *C*. si haec ipsi suppetant, eaque nobis praebeat, *N*. Ex dictis enim liquet neminem teneri ad admittendam uti divinam revelationem aliquam, nisi certior fiat extrinsecis notis Deum reipsa esse

locutum. Cum vero in hominum commodum ac utilitatem Deus veritates suas patefaciat, hos ipsos debet eiusmodi signis communire, ut nulli pateant deceptioni, si homines velint illis attendere; si secus faciant, imprudentiae propriae ac levitati deceptionem adscribere debent, non autem defectui medii, quo Deus usus est aut utitur ad eos doctrina sua informandos.

13. Ad 5. Resp. I. Ergo si gentes omnes, uti adversariis placet, deceptae sunt falsis revelationibus, omnes gentes possibilem divinam revelationem admiserunt, adeoque dum increduli eam uti impossibilem traducunt, communi hominum sensui contradicunt.

Resp. II. *D.* Deceptae sunt ex defectu accurati examinis, quod instituere debuissent ad fraudem praecavendam, *C.* ex vitio intrinseco seu inhaerente ipsi medio, nempe revelationi divinae, *N.* Etenim si istiusmodi cum divinitate commercia, quae nonnulli sibi arrogarunt populi, de quibus agitur, accurate expendissent, numquam illusioni aut deceptioni fuissent obnoxii.

14. Ad 6. *D.* Ex iisdem motivis provenientes, *C.* secus, *N.* Responsio patet ex dictis.

15. II. Obi. 1. Implicat *mysterium revelatum* prout implicat aliquid *occultum* esse *manifestum*. 2. Deinde cui bono revelatio mysteriorum, seu veritatum occultarum? In quem praeterea finem Deus nobis rationem dedit, nisi ut intelligeremus? Deus igitur, quin sibi contradicat, haud potest veritates revelare, quas mens intelligere nequeat. 3. Quin potius deprehendere mens videtur mysteria contraria esse rationi, eo ipso quod eidem contraria esse videntur. 4. Nulla demum est religio, quae sua non iactet mysteria, quae proinde non sunt nisi notae evidentes vafritiei eorum, qui illa excogitarunt. Ergo.

16. Resp. Ad 1. *D.* Si quidpiam sub eodem respectu *mysterium* et *revelatum*, *occultum* ac *manifestum* diceretur et esset, *C.* si sub diverso respectu, *N.* Porro *mysterium* aut *occultum* quidpiam dicitur respectu sui seu intrinseci nexus terminorum, seu subiecti et praedicati, quem mens nostra non assequitur ex defectu cognitionis adaequatae utriusque. Contra vero *revelatum* dicitur respectu enunciationis terminorum, quae clarissima esse potest, uti patet in quolibet mysterio revelato. Sic e. gr. cum Deus revelavit tres esse distinctas in unitate divinae naturae personas, aut Verbum carnem esse factum, seu assumpsisse naturam humanam in unitate divinae personae; omnes eiusmodi enunciationes intelligunt, nemo autem assequitur quomodo tres personae realiter distinctae ab invicem subsistant in eadem numero natura, aut quomodo natura humana subsistat in persona Verbi, et ita de caeteris dicatur.

17. Ad 2. *D.* Si mysteria essent sub omni respectu inintelligibilia, *C.* si ex parte tantum impervia sint, *N.* Iam vero, ut ex dictis constat, intimus tantum nexus nos latet mysteriorum, non autem sensus, qui pervius est, eumque mens apprime intelligit, ac uberrimos inde fructus percipere potest. Cum quis sibi annunciare audit, hominem esse animal corpore et anima rationali praeditum, quamvis eum lateat nexus, ex quo unitas suppositi humani exsurgit, intelligit profecto, quid homo sit. Idem dic de mysteriis divinitus revelatis. Quare non frustra Deus illa nobis credenda proponit, eo magis quod iure ipse polleat exigendi, ut etiam iis, quae mens nostra non assequitur, assentiamur.

Fingunt sibi deistae mysteria nostra totidem aenigmata esse. At probe falluntur. Exinde colligitur, in quem finem Deus nobis mysteria revelaverit. Revelavit enim, ut augustiorem de se ipso ac de religione cognitionem assequeremur; revelavit, ut fidei meritum haberemus per obsequium mentis nostrae in eas veritates, quas intime ipsa penetrare nequit; revelavit, ut haberemus incitamenta ad virtutem validissima.

18. Ad 3. *N.* Aliud enim est mysteria videri contraria rationi, aliud vero eidem reipsa veluti contraria seu adversantia deprehendere. Nam prius provenit ex ipsa natura mysteriorum, quae alterius ordinis sunt ac mentis aciem superant, ac proinde non sunt rationi positive conformia. Posterius autem solum contingit, cum mens positivam terminorum repugnantiam cernit, cuiusmodi esset propositio, qua quis affirmaret circulum esse quadratum. Quod tamen nuspiam in mysteriis nostris evenit.

19. Ad 4. *D.* Id est, nulla est religio, quae suas non habeat doctrinas aut conventicula occulta, *Tr.* vel *C.* mysteria proprie dicta, cuiusmodi sunt, quae credenda proponit religio christiana, quae basim constituant ac validissima incitamenta ad omnimodam perfectionem, *N.* Ex vocis *mysterii* aequivocatione hanc difficultatem urgent increduli. Ecquis conferat mysteria eleusinia e. gr., bacchica etc. cum mysteriis, quae divinitus revelata perhibentur?

CAPUT II.

DE NECESSITATE REVELATIONIS

20. Eiusmodi necessitas non petitur ex parte Dei, qui nihil homini debet, nisi hypothetice, quod nempe velit ab homine exigere fidem in ea, quae nonnisi per revelationem innotescere possunt, cuiusmodi sunt veritates, quas supernaturales vocamus. Igitur tota est ex parte hominis necessitas, de qua agimus.

21. Cum vero possit homo absolute veritates naturales seu morales ordinis sui cognoscere, consequitur necessitatem, de qua disserimus, non esse *absolutam*, sed *moralem* tantummodo; ut revelatio scilicet inserviat ad superandam illam *moralem* impotentiam, quam homines experiuntur in cognoscendis veritatibus, quibus maxime indigent ad bene riteque vivendum, obtinendumque suum finem.

22. Hac morali necessitate in veritatibus naturalis ordinis cognoscendis eisque explendis homines laborare, negant deistae omnes ac rationalistae. Ex quo inferunt hominem sibi sufficere, quin externo aliquo supernaturali indigeat subsidio. Mire proinde rationis vim extollunt, clamantque iniurios humanae naturae dignitati se eos praebere, qui revelationis necessitatem propugnant.

23. Ne tricas moveamus circa rationis vim in abstracto spectatae, rem hanc in concreto, seu in campo historico perpendimus, ut inde appareat, quid humanum genus in sua universalitate acceptum, destitutumque revelatione divina valuerit ac valeat ad officia sua cognoscenda et explenda. Si semel constiterit nullum unquam populum sibi relictum sese extulisse ad illam cognitionem, sed omnes a morum honestate descivisse, iure ex hoc facto universali et constanti inferimus moralem illam impotentiam, qua homines detineri contendimus, ac proinde, quod consequens est, moralem necessitatem, in qua versabantur, aut adhuc versantur gentes, divino hoc subsidio seu revelatione destitutae.

PROPOSITIO. *Ex eo, quod nullus unquam populus, divina revelatione destitutus, dignum Deo cultum exhibuerit atque in absurdos contra sanae ethices principia errores dilapsus non sit, a quibus nullo modo revocari potuit, iure merito infertur divinae revelationis necessitas.*

24. Duo enunciantur in hac propositione, tum nullum unquam populum revelatione destitutum (sive quod illam numquam habuerit sive quod illam amiserit), graviter non errasse circa cultum Dei et contra sanae ethices principia; tum nulla unquam humana industria ab illo statu, in quem gentes omnes prolapsae sunt, potuisse aut etiam posse relevari. Utrumque per partes evincendum est, ut exinde conclusionem eruamus, quam intendimus.

25. Primum ostendunt omnia monumenta historica quoad veteres populos, ac omnes relationes geographorum quoad populos recentiores, quibus vel non affulsit vel sublata est revelatio. Etenim omnes prorsus turpis idololatriae labe respersi fuerunt ac sunt cum illis consectariis circa ritus et mores, quae ex illa suapte natura profluunt. Notum autem est, idololatriam vitiorum omnium ac turpitudinum foecundam esse parentem. Idem dic de sanae ethices principiis, ad officia sive erga Deum, sive erga alios spectantibus, sive erga seipsos, adeo ut fuerint ac sint in omnia vitia diffusi, iniquitates, iniustitias, homicidia, infanticidia aliasque eiusmodi impietates ac scelera, quae sibi licita duxerunt, aut ducunt.

26. Alterum vero eadem facilitate adstruitur. Quamquam enim veteres philosophi plures agnoverint veritates, in gravissimos absurdissimosque tamen errores prolapsi sunt, quos populis propinabant. Sed neque has ipsas veritates poterant populis persuadere, tum quia philosophi in perpetuo inter se conflictu erant, tum quia praevalebat universalis atque inveterata persuasio ac publica superstitio, cui se philosophi ipsi accommodabant, tum quia nulla pollebant auctoritate, tum demum quia nulla poterant praecepta sua praemunire. Motiva praeterea nulla proponebant, quae populo ab erroribus, quibus detinebatur, revocando idonea essent. Problematica enim erant quaecumque ad poenas vel praemia, quae probos vel improbos in altera vita manent, spectabant. Haec ipsa in causa sunt, quare neque recentiores nationes idololatricae sine revelationis subsidio ad saniora principia adduci possint.

27. Quae cum ita se habeant, id est, cum facto universali constantique longo saeculorum lapsu confirmato, certissime constet populos universos omnes in turpissimis erroribus sive circa cultum, sive circa sana ethices principia versatos esse atque versari, cum praeterea ex eadem experientia atque intrinseco defectu rei ipsius naturae inhaerente pariter indubium sit nulla humana industria posse gentes eiusmodi ab universali illa defectione revocari; iure merito infertur tum laborare humanum genus morali impotentia circa cognitionem et praxim officiorum suorum, tum proinde moralem instare necessitatem externi cuiusdam supernaturalis subsidii, seu divinae revelationis ad id obtinendum.

28. Et haec quidem spectando humanam rationem in concreto, ut praefati sumus, ac generis humani universalitatem, quaecumque demum vires sint rationis eiusdem, in abstracto ac in individuis singulis consideratae; de quibus hic nullam instituimus controversiam.

DIFFICULTATES

29. I. Obi. Multiplici ex capite peccat propositum argumentum ad ostendendam divinae revelationis necessitatem; ac 1 quidem ex eo, quod factum enunciatum exaggeratum sit, cum innumeras pene patiatur exceptiones in tot utriusque sexus individuis, quae omni virtute excelluerunt; nec solum individua, verum etiam integrae interdum nationes immunes fuerint ab illa universali, quae praedicatur, corruptione; virtutes enim romanorum suspexit ac celebravit s. Augustinus. 2. Ex eo quod, facto etiam admisso, nihil exinde extundi possit, cum non tam ex intellectus defectu aut errore defectio, de qua agitur, quam ex malitia voluntatis repeti debeat, quae utpote in cupiditates prona contra dictamina rectae rationis ab honestate deflexit, atque, ut fit, ad anxietates seu remorsus extenuandos aut retundendos in principia erexit theoretica errores practicos. 3. Id magis elucet ex eo quod principia iusti et iniusti immutabilia sint ac indelebilia, alioquin excusari possent omnes pravae actiones. 4. Ex eo quod factum non evincat nisi factum, non autem ius: scilicet ex aberratione etiam universali, si placet, et constanti concludi legitime nequit laborasse populos morali impotentia ad agnoscenda et adimplenda officia iuris naturalis; alioquin 5. imparem vel ipsam revelationem dicere deberemus hisce malis voluntariis abigendis, cum sub ea universalis etiam sit morum foeditas. Ergo.

30. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *Nego*, cum omnia historica documenta ad illud adstruendum conspirent miro consensu. Nec obstant nonnullae exceptiones ex parte quorumdam individuorum, quae rarae admodum sunt, nec minimum valent adductas probationes infirmare. Etenim non ex paucis ac pene nullis exceptionibus, sed ex communi sentiendi et vivendi ratione iudicium ferre debemus. Eo vel magis quod illa individua ex avita numquam omnino deperdita revelationis traditione cognoscere potuerint, quae tum ad dignum Deo cultum exhibendum, tum ad mores bene informandos spectabant. Falsum porro est, quod de integris adiicitur nationibus, quae immunes se a generali defectione servaverint; siquidem vel ipsi romani, quorum praeclara facinora suspicit s. Augustinus, ab ipsis suis incunabulis et idololatriae addicti fuerunt, eodem s. doctore teste, et profanis sacrificiis, nec nisi vanae cupidine laudis cupiditates vicerunt.

31. Ad 2. *D.* Repeti nequit defectio illa ex defectu absoluto intellectus, aut invincibili eiusdem errore, *C.* repeti nequit ex qualicumque intellectus defectu ac errore, *N.* Iam adnotavimus physicam haud esse sive absolutam impotentiam mentis nostrae in lege naturali cognoscenda, adeoque nec invincibilem semper errorem esse, quo interdum circa eam mens nostra laborat. Alioquin excusationem praetendere homines potuissent in foedo idololatrico cultu et in pravis moribus, quibus se commaculabant. Sed neque excludimus malitiam voluntatis; nam propter mutuum influxum, quem in se exercent intellectus et voluntas, fit, ut et intellectus influat in voluntatem et vicissim voluntas reagat in intellectum: ex utraque proinde facultate oritur moralis illa impotentia, de qua disserimus; praesertim cum motiva, quae voluntatem impellere possent, sine revelatione, proindeque sine certa determinataque sanctione, minus valeant ad eam permovendam, urgentibus ex adverso aestu suo cu-

pdiditatibus. Exinde ratio patet, quare in theoretica principia errores practicos homines sibi illudentes erexerint.

32. Ad 3. *D.* Si error aut defectio illa caderet in ipsas generales ac immutabiles pravi honestique, iusti aut iniusti notiones, *C.* si potissimum caderet in illarum ad casus practicos applicationem, *N.* Profecto generalia primaque iusti ac iniusti principia, utpote in cordibus nostris insculpta, numquam oblivioni dari possunt aut immutari; ast facilis nimis est in illorum applicatione ad casus concretos deceptio, quae inolita consuetudine cohonestatur, et callum ita obducitur, ut ne suspicio quidem circa depravationem oriatur. Circa hanc vero gentes omnes absque revelationis subsidio plus minus ab honestate aberrarunt, ut liquet ex facto.

33. Ad 4. *D.* Si factum sit singulare aut temporarium, *Tr.* vel *C.* si universale et constans sit in substrata, de qua agimus, materia, *N.* Si quis vel leviter consideret factum universalis depravationis theoreticae et practicae, non potest in eo non deprehendere tenebras, quibus humana mens obvolvitur, et difficultatem summam, quam experitur in iisdem depellendis; si accedat praesertim publica lex, magnorum exemplum et auctoritas, publica templa, caeremoniae, ritus, festa aliaque eiusmodi, quae in idem conspirent; si praeterea institutio domestica, exemplum multitudinis, spectacula, libri qui hoc ipsum suadeant. Talis porro est casus, quem expendimus.

34. Ad 5. *Neg.* utrumque assumptum. Ac primo quidem inficiamur in eadem conditione versari eos, ad quos pervenit revelatio christiana, ac illos, qui ea destituti sunt, aut olim fuere. Hoc enim inter utrosque intercedit discrimen, quod in christianismo sint individua, quae vel ex infirmitate vel malitia peccant contra normam aut regulam, quae ipsis bene perspecta est, et a multitudine arguuntur; contra vero qui in infidelitate degunt a massa, seu multitudine ipsa, certa et explorata regula destituta, in malum et perversitatem impelluntur a publicis institutis sive civilibus sive religiosis, nec nisi paucissimi illi, qui ab ea recedunt eique obsistunt, rite et honeste vivunt. Secundo dicimus falsum omnino esse eamdem vigere tum circa cultum tum circa mores apud christianos ac apud ethnicos corruptionem ac foeditatem. Nonnisi in historia plane hospes potest eiusmodi assertionem emittere.

35. II. Obi. 1. Qui impotentiam moralem in homine adstruunt tum ad cognoscenda tum ad implenda officia moralia, Deo iniuriam irrogant, perinde ac si Deus soli creaturae nobilissimae denegasset ea, quibus bruta ipsa animantia abunde instruxit, media scilicet idonea ad finem suum obtinendum. 2. Deus itaque ratione hominem instruxit, excolenda tamen, non autem iam exculta; hinc fit ut quo magis evolvuntur germina, quae in ipsa latent, plenius agnoscat officia sua. Huic evolutioni sufficit homo ipse, praesertim si identidem consurgant, ut fit, genii extraordinarii, qui pro uniuscuiusque aetatis seu epochae indigentia hanc evolutionem promoveant, uti ex historia liquet. 3. Sane si illa, quam contendunt supernaturalistae, impotentia homines reipsa laborarent, ab ipso mundi exordio Deus plenam revelationem hominibus dedisset, non autem per gradus veluti quosdam, et singulari genti, non autem universo humano generi. Concludendum propterea est nullo eiusmodi supernaturali subsidio opus esse.

36. Resp. Ad 1. *D.* Si talis impotentia ex defectu mediorum, quibus Deus hominem instruxit, repetenda esset, *C.* si ex causis extrinsecis, *N.* Etenim hoc ipso, quod Deus rationem homini indidit, adeoque germina omnia veritatum ordinis sui, hominis erat eam excolere, et mores suos ad iusti rectique normam componere; ast libertate praeditus, et pulsatus cupiditatibus, maluit his indulgere, et tenebras potius consectari quam lucem, donec obnubilata mente, et obdurata conscientia, inolita etiam consuetudine, ac publico communique exemplo magis depravatus, in illam se coniecit moralem impotentiam, a qua per seipsum, spectatis omnibus rerum adiunctis, iam emergere non poterat absque superveniente subsidio. Deerant ipsi praeterea, uti animadvertimus, incitamenta validiora, quibus permoveretur, cum ratio per se nihil determinati habeat. Animantia vero bruta ex eo, quod ratione ac libertate careant, debuerunt aliis mediis instrui ad finem ipsis propositum; instructa autem fuerunt instinctu.

37. Ad 2. *D.* Debuisset et potuisset absolute ab homine ita fieri, *C.* ita reipsa factum est, *N.* Certe hoc ipso, quod impotentia, de qua est sermo, physica non sit, potuisset et debuisset homo rationem suam excolere ac germina illa evolvere; quod cum non effecerit dilapsusque sit in noxios contra sanam ethicen theoreticos et practicos errores, reum se constituit. Ast facto hoc posito, quaerendum superest utrum homo revera, in hoc statu, in morali evadendi impotentia fuerit constitutus. Porro rationum momenta, quae superius adduximus, evidenter hanc impotentiam evincunt, adeoque moralem necessitatem supernae alicuius revelationis. Quid autem efficere valuerint extraordinarii illi genii, de quibus disserunt adversarii, historia patefecit, et experientia iugis confirmat apud populos, ad quos bonum nuncium nondum pervenit aut ab iis reiectum est. Contra facta theoriae etiam speciosissimae nihil valent.

38. Ad 3. Resp. I. reipsa Deum ab ipso mundi exordio suam dedisse revelationem, ut suo loco ostendemus, adeoque numquam Deum hominum imbecillitati defuisse.

Resp. II. quod cum agatur de dono mere gratuito neque absolute necessario, potuisse Deum pro beneplacito suo subsidium revelationis suae conferre eo tempore, eaque mensura, quae iuxta sapientiae suae consilium magis expedire ei visum est. Voluit, ut homo propriam infirmitatem prius experiretur. Quandoquidem si adeo tumuit, ut sibi arrogaverit, non obstante tot saeculorum experientia, quae Deo unice accepta referre debet, quid fecisset, si illico a Deo illustratus fuisset?

CAPUT III.

DE NOTIS VERAE AC SUPERNATURALIS DEI REVELATIONIS

39. *Notae* divinae ac supernaturalis revelationis dicuntur characteres illi, ex quibus certo ac tuto revelatio, quae ex Deo est, secerni possit ab hominum fraude. Hae autem notae omnium consensu duae praecipue sunt: *miracula* et *prophetiae* eventu comprobatae.

40. Miraculum iuxta s. Thomam (1) est *id, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae;* vel etiam ut scribit lib. III. *Cont. gent.* (2): *Illa simpliciter miracula dicenda sunt, quae divinitus fiunt praeter ordinem communiter servatum in rebus.* Cum vero difficile admodum

(1) Part. I. qu. 100, art. 4.
(2) *Cont. gent.* lib. III, cap. 101.

sit determinare quod fit *praeter ordinem totius naturae creatae*, aut *quae tantum divinitus fiunt*, eo quod nos lateant vires angelorum sive bonorum sive malorum, ac non omnia miracula *totius naturae* ordinem excedant, ad haec incommoda vitanda, aliis magis placet sic miraculum definire: *Opus sensibile, stupendum, ordini providentiae consueto et naturae legibus contrarium.* Alii alias miraculi definitiones exhibent. Parum autem refert si verbis eiusmodi definitiones discrepent, dummodo quoad rem consentiant, seu quatuor illas conditiones prae se ferant, quae ad verum miraculum constituendum requiruntur; sunt autem 1° ut effectus sit sensibilis; 2° ut a Deo solo sive immediate sive mediate effici possit; 3° ut sit proinde supernaturalis, 4° et quod consequens est, ad divina perducat. Ex his conditionibus facile erit falsas, mancas, aliove defectu laborantes definitiones a germana ac sincera secernere.

41. Prophetia seu praedictio, quae alio etiam nomine *divinatio* nuncupatur, est *praesensio* et *praedictio certa futuri alicuius eventus, qui in causis naturalibus praesciri non potest*; aut pressius: *Manifestatio rei futurae creaturis occultae.* Tres conditiones ex traditis definitionibus vera prophetia exposcit: 1° ut praedictio sit *certa;* 2° ut sit rei creaturis omnibus prorsus *occultae*, cuiusmodi praesertim sunt, quae a libera hominis electione pendent; 3° ut sit *determinata*, id est, nec flexiloqua neque vaga, ita ut non accommodetur eventus prophetiae, sed prophetia determinet eventum.

42. His praemissis, tum de miraculo, tum de prophetia, ad finem quem intendimus, maioris perspicuitatis gratia distinctis articulis erit nobis agendum.

Articulus I. *De miraculis.*

43. Tum miraculorum possibilitatem tum efficaciam ad probandam divinam revelationem adoriuntur increduli omnes. Possibilitatem praecipue Spinoza inter caeteros, et qui eius vestigiis insistit, alter iudaeo-incredulus Salvador, impugnarunt. Efficaciam vero, qui vulgo naturalistae ac rationalistae nuncupantur, e medio tollere adnisi sunt.

Propositio I. *Miracula sunt possibilia.*

44. Illud enim possibile censetur et est, quod nullam intrinsecam involvit contradictionem; atqui talia sunt miracula. Etenim nulla concipi potest contradictio in eo, quod naturae auctor, scilicet Deus, qui libere naturae leges constituit, possit aut contra, aut supra, aut praeter has leges aliquid agere. Porro si hoc fiat, verum ex dictis miraculum habetur. Ergo miraculum est possibile. Nec enim eiusmodi leges intrinsecae sunt corporibus, sed a sola Dei voluntate iisdem sunt constitutae, et eo modo, quo ei placuit, iuxta divinae eius sapientiae finem; si hic propterea exigat, ad gloriam conditoris luculentius manifestandam, ut diversa ratione tali loco vel tempore res creatae agant a consueto providentiae ordine, nil vetat quominus Deus id efficiat. Ergo.

DIFFICULTATES

45. Obi. 1. Deus est immutabilis; atqui mutaretur, si posset patrare miracula: mutaret enim sua decreta, quae cum eo identificantur. 2. Miracula praeterea importarent legum naturae eversionem, quae Deo indigna esset, tum quia levitatem redoleret, tum quia imbecillitatem saperet, quasi nempe Deus ad patefaciendam omnipotentiam suam deberet ad intercalares eiusmodi ex-

ceptiones descendere, secus ac exposcat eius sapientia. 3. Parum insuper providum se proderet, dum ad finem suum obtinendum teneretur adinstar angustae mentis legislatoris ad nova semper media se recipere. 4. Quapropter inferendum est, ita immutabiles esse leges physicas, uti sunt leges morales, quae violari nullo modo possunt, nec proinde miracula fieri unquam posse.

46. Resp. Ad 1. *D.* Deus mutaretur, si in novo opere patrando *novum* adhiberet *consilium*, ut loquitur s. Augustinus, *C.* si quae in tempore efficit, ab aeterno decrevit, *N.* Deus porro dum *opera mutat*, inquit s. Doctor (1), *non mutat consilium*. Cuius rei s. Thomas rationem praeterea subiicit, scribens (2): *Deus sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret, quod ipse aliquando aliter ex causa esset facturus. Unde, quum praeter hunc ordinem agit, non mutatur.* Falsum proinde est vel Deum in patrandis miraculis immutare decreta sua, aut etiam haec cum Deo identificari, cum non sint nisi *effectus* suae voluntatis.

47. Ad 2. *Neg.* Nec enim miraculum importat naturae legum eversionem, sed solum importat diversum a consueto providentiae ordine in peculiari casu Dei regimen. Quum vero Deus in suis legibus constituendis, quibus mundus physicus regeretur, et has exceptiones complexus sit, nec levitatem neque imbecillitatem redolet, sed sapientiam suam patefacit, cum eas ordinavit ad finem plane dignum se.

48. Ad 3. *Neg.* pariter, cum et haec difficultas rudiori omnino ratione supponat Deum in patrandis miraculis ex superveniente ac improvisa rerum serie permoveri, quo nihil absurdius fingi potest. Exinde patet quam incongrua sit paritas improvidi legislatoris, quae adducitur.

49. Ad 4. *Neg.* illationem, quae ex falsis principiis deducitur, et paritatem inter leges physicas et morales. Quandoquidem illae a libera Dei voluntate pendent adeoque aliter constitui potuerunt, istae vero non item, cum habeant pro obiecto bonum aut malum morale, seu virtutem aut vitium. Caeterum immerito miracula ab adversariis legum physicarum *violationes* vocantur, cum earum non sint nisi suspensiones aut derogationes, seu etiam diversa regiminis huius mundi in casibus particularibus ratio.

Propositio II. *Miracula certissimam divinae ac supernaturalis revelationis notam constituunt.*

50. Veritatem propositionis vel ipsa miraculi notio evincit. Etenim si miraculum est id, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae, aut, si magis lubet, est opus sensibile, stupendum, consueto providentiae ordini ac naturae legibus contrarium; sequitur verum miraculum nonnisi a Deo supremo totius naturae domino aut per se aut per ministros suae omnipotentiae patrari posse. Si igitur Deus miraculis alicuius missionem, illius scilicet qui eiusdem Dei nomine loquitur eiusque manifestat voluntates aut veritates sibi divinitus patefactas, cohonestaverit, eiusmodi miracula argumento erunt ineluctabili de divina legati a se missi illustratione.

51. Quin etiam et illud adiicimus, Deum utpote summe sapientem ac veracem non modo nos miraculis decipere haud posse, sed neque posse permittere, ut nos decipiamur falsis miraculis, ita ut invincibilis seu ineluctabilis sit error. Quoties proinde constiterit de vero miraculo, toties certi efficimur de

(1) *Conf.* l. 1, c. 4. (2) P. I, q. 105, a. 6 ad 3.

divina illius missione in cuius favorem illud fuerit patratum seu, quod idem est, miracula certissimam divinae ac supernaturalis revelationis notam constituunt.

DIFFICULTATES

52. I. Obi. Esto verum miraculum notam ac tesseram constituere divinae revelationis, nihil nobis eiusmodi tessera prodest: 1. quia nunquam certo inter miraculum et simplex naturae phaenomenon discernere valemus: ad hoc enim necesse esset nobis perspectas esse omnes naturae leges, cognoscere praeterea deberemus quousque se protendant aut non protendant naturae vires, quod tamen nos latet; 2. quia reipsa quovis tempore in iudicio de vero miraculo ferendo plures decepti sunt, et eo facilius quo rudiores in scientia physica fuerunt; 3. quia miraculi proclamatio arrogantiam sapit incredibilem, quandoquidem potius quam propriam ignorantiam fateri in explicando aliquo extraordinario eventu, malunt homines efficaciae ac vi supernaturali illum adscribere. 4. Satius proinde erit in hisce casibus iudicium cohibere, donec scientia eo pervenerit, ut causam naturalem eiusmodi effectuum detegat. Ergo.

53. Resp. *N. A*. Ad 1. prob. *N.* Toties enim certo purum naturae phaenomenon a vero miraculo secernimus, quoties naturae legibus bene nobis perspectis contrarium quidpiam fieri contigerit in illis praesertim rerum adiunctis, in quibus miraculum editum perhibetur. Ut hoc autem nonnullis exemplis usu quotidiano usurpatis declaremus, nobis perspecta est lex quod gravia descendant, item quod ignis comburat, quod aqua madefaciat, os confractum per se illico non consolidetur, mortui non resurgant, aliaque eiusmodi pene innumera. Si proinde videamus vel ad imperium, vel ad nutum, vel ad contactum, vel ad precem alicuius, qui se divinitus missum proclamat, aut gravia suspensa haerere aut elevari etiam, ignem (combustibilem materiam cui inhaeret) minime incendere, aquam in quempiam supervenientem haud ipsum madefacere, confractum os subito consolidari, cadaver pene putre reviviscere; nemo profecto erit sive rudis sive doctus, qui non deprehendat in eiusmodi factis verum proprieque dictum miraculum, seu vim et efficaciam non agnoscat eius, qui superior sit naturae legibus, Dei videlicet. Itaque falso assumunt adversarii ad iudicandum de vero miraculo opus esse, ut quis cognoscat omnes naturae leges aut vires, sed satis est ut bene calleat eam peculiarem legem, cui miraculum contrarium est.

54. Ad 2. *D.* Ex defectu serii examinis, *Tr.* ex impotentia discernendi inter naturae phaenomenon verumque miraculum, *N.* Ex quo enim deceptio facile contingat, id unum sequitur, cautelam ac solertiam adhibendam esse antequam de miraculo iudicium proferatur, quod non abnuimus.

55. Ad 3. *D.* Si temere id fiat, *C.* si certis fundamentis eiusmodi miraculorum proclamatio innitatur, *N.* Quaenam arrogantia, quaeso, fingi potest in eo, quod quis cernens ad thaumaturgi vocem quempiam ex mortuis reviviscere, ad eius nutum caecum natum visum, surdum ac mutum auditum et loquelam recipere, idque sine ullo prorsus apparatu, miraculum proclamet? Puto in his rerum adiunctis adversarios ipsos conscientiae voci obsequentes id ipsum esse facturos. Intempestive autem adversarii hic inculcant modestiam et humilitatem, ne fidem

adhibere cogantur indubiis notis divinae revelationis.

56. Ad 4. *Neg.* Tum quia in eiusmodi affirmatione perperam assumunt adversarii fieri posse, ut ope scientiae detegatur causa naturalis effectuum, qui nullam naturalem habent aut habere possunt; tum quia sub hoc obtentu omnis adimeretur via ad agnoscendam admittendamque divinam revelationem, quam Deus hominibus dare constituerit. Accedit, ipsos in eadem constanter hypothesi versari, quod, cum iudicamus de miraculo, iudicemus ex ignoratione legum physicarum, cum potius e converso de illo iudicium feramus ex notissimis nobis eisdem legibus, ut patet ex dictis.

57. II. Obi. 1. Possunt et daemones vel miracula vera edere vel saltem mira patrare, quae illis quoad nos aequiparari possint. 2. Sane Exodi VII et VIII legimus, maleficos Pharaonis imitatos esse miracula Moysis, siquidem *fecerunt similiter*. 3. Quare Moyses pro certo sumit posse per falsos prophetas miracula fieri (1); Christus vero praedicit (2), talia a pseudochristis et pseudoprophetis patratum iri miracula, *ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi;* id ipsum confirmat Apostolus (3), et Ioannes (4). Cum igitur dubium semper esse possit utrum miraculum a Deo an a daemone patratum sit, patet inefficax signum esse ad divinam patefaciendam revelationem.

58. Resp. Ad 1. *D.* Deo permittente, iisque in adiunctis, ut facile a Dei miraculis secerni possint, *Tr.* secus, *N.* Certum enim est daemones Dei imperio subesse, nec quidpiam agere posse absque Dei permissione. Quo principio semel constituto iam corruunt omnia, quae ex daemonum vi obiici possunt. Cum enim Deus elegerit miracula uti tesseram manifestationis divinae suae voluntatis, iam eius moralia attributa necessario poscunt, ne permittat daemonem talia moliri, quae dubiam efficerent eiusmodi notam. Quaecumque proinde supponatur daemonis vis, sive, ut nonnullis placet, vera patrandi prodigia, sive, ut verisimilius videtur, nonnisi falsa seu apparentia tantummodo, certum illud exploratumque est Deum non esse permissurum ea efficere, ita ut non possint opera daemonis ab operibus Dei secerni. Aut enim nullo modo sinet ea patrare, aut tot ac talia miracula opponet, ex quibus illius praestigiae detegantur, prout reipsa semper se gessit, quod ex dicendis clarius patebit.

59. Ad 2. *D.* Fecerunt in nonnullis *similiter*, ita tamen ut et ipsi debuerint propriam imbecillitatem fateri, *C.* in omnibus, *N.* Ad quartum siquidem signum ingenue malefici profiteri coacti sunt: ***Digitus Dei est hic***, ut ibidem legitur (5).

60. Ad 3. *D.* Quae tamen tuto distingui possint a Dei miraculis, *Tr.* quae secerni nequeant, *N.* Nempe interdum permittit aut permittet Deus, daemones falsis miraculis sive ad bonorum probationem sive ad impiorum excaecationem hominibus illudere; ast semper praesto est providentia sua, ne ineluctabilis sit error, ita ut apte animo comparati ab illis caveant, mali autem nonnisi voluntarie et ex propria malitia se decipi patiantur. Hac de causa ab Apostolo vocantur *signa mendacia*, vel *mendacii* (6), quae tempore Antichristi patrabuntur.

61. III. Obi. 1. Nulla est religio, utut falsa, aut secta, quae sua non iactet miracula. Plura facta perhibentur a paganis; plura item ab

(1) Deut. XIII, 2 et seq. (2) Matth. XXIV.
(3) I Thess. II, 9. (4) Apoc. XVI, 14.
(5) Exod. IX. (6) I Thess. cap. I.

haereticis et schismaticis, donatistis praesertim ac novatianis, a graecis etiam schismaticis et iansenistis. 2. Quapropter Tertullianus (1), et s. Augustinus (2) miracula veluti signa dubia habuerunt. Ergo.

62. Resp. Ad 1. *D.* Quae tamen omnia carent fundamento historico, *C.* quae certa omnino sint ac vera miracula, *N.* Ac 1° quidem quae ab ethnicis proferuntur, nonnisi ex incerta fama, ac post aliquot saecula a tempore, quo ea contigisse dicuntur, relata ab historicis sunt. 2° Ex incerta item fama proveniunt, quae de miraculis haereticorum et schismaticorum circumferuntur. Deinde plura, quae tanquam miracula praedicabantur ab Aesculapio patrata, non fuerunt nisi sanationes ope artis medicae obtentae; alia autem, si quae vera sint, cuiusmodi ea sunt, quae a Claudia vestali vel ab Eutychiano novatiano edita perhibentur, nonnisi in commendationem virtutis, aut ad fictionem detegendam, non autem ad cohonestandum aut ethnicismum aut novatianismum patrata forent. Donatistarum prodigia explodit s. Augustinus (3). Iansenistarum, seu Diaconi Paris, excludunt Lafiteau et Bergier. Fatente demum protestante anglicano Bingham (4), ab haereticis nullum unquam miraculum editum est.

63. Ad 2. *Neg.* Sed Tertullianus et Augustinus in adductis locis solum hypothetice loquuntur, quatenus si vera essent miracula, quae pro se iactabant tam haeretici quam schismatici, non exinde inferri posse veram esse illorum sectam, cum a Salvatore contra ea praemuniti simus. Caeterum uterque veluti *fallacia* miracula illa respuit.

64. IV. Obi. 1. Nisi miracula oculis nostris usurpemus, iisdem fidem adiungere nec possumus nec debemus. 2. Potest enim prudens oboriri suspicio, aut quod veteres idoneam diligentiam non adhibuerint in factis expendendis et iudicandis, aut quod decepti fuerint, voluerintque decipere. 3. Id ipsum praeterea nobis suadet vulgi indoles quae fertur ad mirabilia, proindeque eo minus credenda sunt, quo mirabiliora haec perhibentur. 4. Historia philosophiae patefecit, plura eventa, quae tanquam prodigia proclamabantur, posse explicari ex legibus physicae, quae olim ignorabantur. 5. Caeterum certitudo physica, qua constat e. gr. mortuos non reviviscere, praevalere semper debet certitudini morali, quae inferioris est ordinis atque exsurgit ex testimonio aliorum hominum. Ergo.

65. Resp. Ad 1. *Neg.* Alioquin actum prorsus esset de auctoritate historica, quod nemo prudens admittet.

66. Ad 2. *D.* Si homines anteactorum temporum diversae naturae fuerint ab ea, qua nos praediti sumus, *C.* aliter, *N.* Homines enim semper similes sibi sunt: iure propterea praesumendum est in hisce casibus homines anterioris aetatis ea praestitisse, ut de miraculi veritate certiores fierent, quae nos praestaremus in eodem casu; eo magis quando agitur de miraculis in ordine ad novam religionem divinitus datam editis. Debebant enim ad hanc novam religionem amplectendam, non solum eam, in qua instituti et alti erant, deserere, sed iacturam facere ut plurimum et famae, et bonorum ac propriae vitae. Ad haec porro antequam homines inducantur, certe nulli industriae parcunt, nulli diligentiae, ut veritatem certo assequantur.

(1) *De praescript.* cap. 44.
(2) *De unit. eccles.* cap. 18, n. 47.
(3) *Tract.* XIII, in Ioan. n. 17.
(4) *Origin. antiq. christ.* l. XVI, c. 5, § 7.

67. Ad 3. *D.* Nisi versetur vulgus iis in adiunctis, quae modo commemoravimus, *Tr.* in illis constitutum, *N.* ut per se patet. Accedit vulgus non ex solis rudibus coalescere, verum etiam ex viris doctis et peritis. Quo autem mirabiliora facta sunt, quae illi admiserunt, eo maiorem fidem merentur. Necesse enim est, ut tanto magis ingenium acuerint, quanto magis a consueto ordine illa recedebant.

68. Ad 4. *D.* Id est, nonnulla nec ad religionem spectantia, *Tr.* plura, quaeque ad divinam revelationem adstruendam edita fuerint, *N.* Hactenus enim increduli aut physici nullum, quod patratum perhibeatur ad ostendendam divinam revelationem, naturali ratione seu ex physicae legibus explicare potuerunt. Quod si ex iis, quae in historiis referuntur, nonnulla autumarunt se ex physicae legibus explicare posse, nihil nostra refert, cum ad rem praesentem non faciant.

69. Ad 5. *D.* Si certitudo physica et certitudo moralis secum pugnantes cadant in idem obiectum, *C.* si in diversum obiectum cadant, *N.* Tunc solum certitudo physica elidet certitudinem moralem, si quidem dari posset, quando unum idemque habent obiectum. Iam vero cum certitudo physica aut potius experientia edicit mortuos homines non resurgere, de iis est, quae communiter contingunt; at certitudo moralis quae ex hominum testimonio exsurgit, dum militat pro extincto in vitam revocato, habet obiectum singulare et extraordinarium. Quapropter cum certitudo physica et certitudo moralis contradictoria testimonia non praebeant de uno eodemque individuo, non pugnant inter se, neque proinde altera ab altera eliditur; atque ita ruit totum argumentum seu potius sophisma, quod adeo magni fit ab adversariis.

70. Inst. Saltem ope magnetismi animalis, quae veluti miracula vendebantur, optime explicari possunt, ac similia fieri. Etenim 1. per magnetismum animalem occulta panduntur, quae in remotissimis locis clanculum geruntur; patefiunt ac dispelluntur morbi, aliaque eiusmodi mira patrantur, dummodo magnetisanti fides habeatur, eiusque operationi ac influxui, qui morbo affecti sunt, subiiciantur. 2. Hac ratione plura saltem, quae a Christo patrata dicuntur, miracula explicantur: ipse enim in se ab aegrotis fidem exigebat, imponebat super eos manus, eosque tangebat quandoque repetitis vicibus; quae quidem omnia operationem redolent magneticam. Ergo.

71. Resp. *Neg. Ant.* si de iis sermo sit, de quibus hic agimus; nam nuspiam apparatus magneticus in illis cernitur, non *somnambulismus*, non contractiones aut convulsiones apparent, aut alia eiusmodi, quae in magnetismo animali evenire solent.

72. Ad 1. prob. *D.* Si vera essent omnia, quae a suis fautoribus de magnetismi animalis prodigiosa vi magnificantur, *Tr.* si falsa pleraque sint aut saltem exaggerata, *N.* Porro licet nonnulla ex tot, quae circumferuntur de magnetica vi, vera admittantur ac sint, certum tamen est pleraque falsa esse atque ab ipsis magnetismi patronis non paucis vel in dubium revocari aut prorsus uti falsa exagitari ac respui. Saepe etiam omnes repetiti conatus omni effectu caruerunt. Demum eis tantum medentur magnetisatores, quae ab emota phantasia pendent.

73. Ad 2. *Neg.* Siquidem nulli miraculorum Christi applicari possunt, quae ad magnetismum spect: animalem; Christus enim cum

miracula sua dirigeret, ut divinam suam missionem comprobaret, ideo in se ipsum exigebat fidem tanquam in Dei legatum; manus interdum imponebat super aegrotos, uti symbolum externum potentiae suae in sanitate conferenda; quandoque etiam aegros eadem de causa tangebat, atque ad excitandam illorum fidem, eo sensu, quo declaravimus. Ne autem quis suspicaretur externas eiusmodi operationes per se quidpiam conferre ad effectum obtinendum, saepe solius voluntatis nutu miracula operabatur, saepe quoque in absentes vim hanc exercebat, uti percurrenti evangelicam historiam facile patebit. Omitto caetera eius miracula, quae ipse patrabat circa res inanimes, uti contigit in conversione aquae in vinum, in multiplicatione panum, in defunctorum excitatione aliisque eiusmodi, in quibus vis magnetica exerceri nullatenus potest.

Articulus II. *De prophetiis.*

74. Prout miraculis contigit, sic contigit prophetiis; earum nempe possibilitas quoque et efficacia impugnata est. Possibilitatem adorti sunt inter caeteros ex antiquis Colophonius, Epicurus atque Carneades; ex recentioribus Spinoza, sociniani, et in genere increduli ac rationalistae omnes. Efficaciam vero seu probandi vim ad evincendam revelationis divinae veritatem peculiari ratione sibi oppugnandam sumpsere rationalistae. Sic porro utrumque vindicare aggredimur.

Propositio I. *Prophetia est possibilis.*

75. Prophetia seu cognitio eventuum liberorum futurorum eorumque praedictio est possibilis, si neque ex parte Dei neque ex parte rei futurae repugnat. Iam vero non modo non repugnat ex parte Dei eiusmodi sive cognitio sive praedictio, ut repugnet potius contrarium. Etenim ipsa Dei, seu entis perfectissimi ac necessarii notio postulat, ut nulla scientiae ipsius fieri possit accessio; fieret autem si non omnia semper praesentia cerneret. Sed neque repugnat ex parte rei futurae, quia quamvis haec in se seu in sua realitate actu non sit, est tamen actu uti obiectum scientiae Dei suo tempore futura, adeoque et obiectum revelationis. Hinc insita ea omnibus hominibus quovis tempore notio viguit, Deum omnia futura quamvis libera nosse; recepta insuper ex hac ipsa notione apud omnes divinatio velut argumentum divinitatis iuxta illud Tullii effatum (1): *Si divinatio est, Dii sunt.* Ergo.

Difficultates

76. Obi. 1. Quod non est, nihil est; sed quod nondum est, non est, ergo nihil est; ergo futurum quod nondum est, seu nihilum, nequit esse cognitionis obiectum, nec proinde praedictionis. 2. Accedit, eiusmodi praecognitionem, si qua dari posset, maxime obfuturam humanae libertati; induceret siquidem fatalem humanis actibus necessitatem noceretque *moralitati.* 3. Concipi demum nequit, quomodo cognosci etiam a Deo possit quod libere futurum est, cum nec existat in se, neque in sua determinatione, quae ad opposita esso potest. Ergo.

77. Resp. Ad 1. *D.* Quod non est neque in se, neque uti obiectum scientiae divinae, nihil est, *C.* quod non est solum in sua realitate, sed est uti obiectum divinae scientiae, *N.* Etenim quamvis res futurae in sua reali existentia nondum sint, sunt tamen ut obiectum divinae scientiae ad eum modum, quo res praeteritae, quae in se non amplius

(1) *De divin.* lib. I. cap. 5.

sunt, attamen adhuc existunt in memoria nostra. Est autem futurum respectu Dei, quod est praeteritum respectu nostri. Nam omnia ambit eius aeternitas, in qua nulla est successio.

78. Ad 2. *D.* Si praevisio esset antecedens, *Tr.* si sit consequens ad facta quae praevidentur, *N.* In ordine enim logico prius est aliquid esse quam videri. Hinc non ideo res futurae sunt, quia praevidentur, sed ideo praevidentur, quia futurae sunt, praesertim si liberae sint. Non magis nocet humanae libertati actus liberi praevisio ex parte Dei, quam eius memoria ex parte nostra.

79. Ad 3. Esto a nobis id concipi non posse, exinde tamen inferri nequit praevisionis, ut aiunt, impossibilitas. Quod a Deo res libere futurae cognoscantur, certa res est, quae tum ex Dei ipsius notione, tum, uti videbimus, ex facto certissime constat; *quomodo* autem Deus eas cognoscat, nobis liquido haud innotescit, cum de eo agatur, quod experientiae nostrae non subest. Verum ex angustia mentis nostrae concludere nec debemus ad rem ipsam inficiandam, ut in pluribus aliis contingit.

Propositio II. *Prophetia eventu comprobata certissimum exhibet divinae ac supernaturalis revelationis argumentum.*

80. Res futuras liberas certo cognoscere ac praenunciare Dei solius est; ergo si semel constiterit liberas eiusmodi res fuisse certo praecognitas et praenunciatas, eventumque eis plane respondisse, argumentum aderit ineluctabile eum, qui talia edidit vaticinia, illustratum a Deo fuisse, seu quod idem est, prophetia eventu comprobata certissimum exhibet divinae ac supernaturalis revelationis argumentum.

81. Antecedens a nemine in dubium revocari potest; consequens, quod hypotheticum est, sua ipsa evidentia fulget. Tota proinde controversia ad *solum factum* revocatur, utrum nempe eiusmodi vaticinia edita sint nec ne, et reipsa fuerint ad amussim adimpleta; de quo postea.

82. Hoc confirmatur ex communi hominum sensu, qui constanter vaticinia uti notam divinitatis propriam habuerunt.

DIFFICULTATES

83. I. Obi. 1. Prophetia vividiori phantasiae tribui debet, aut naturali rerum futurarum praesensioni, quae ut plurimum effectum sortiuntur. 2. Arte praeterea ac industria comparari potest, ut liquet ex scholis prophetarum (1), et ex Eliseo, qui ad psaltis concentum excitatus est ad edendam prophetiam (2). Praeterea 3. notum est vaticinia, quae etiam in scripturis habentur, aut obscura aut flexiloqua esse, ab hominibus divino Spiritu indignis edita, ac eventibus esse accommodata, ita ut nulla aperta ac determinata occurrant. Ergo.

84. Resp. Ad 1. *D.* Prophetia *fictitia*, *C. vera*, de qua nos agimus, *N.* Satis est recolere notionem, quam de vera prophetia exhibuimus, ut hae aliaeve eiusmodi difficultates dissolvantur.

85. Ad 2. eadem esto distinctio; si enim arte naturalique industria ac sagacitate partae sint prophetiae, hoc ipso excluduntur a vera prophetia, quae notam divinae revelationis constituit. Scholae porro prophetarum, de quibus in scripturis sermo est, minime institutiones fuerunt ad artem sive docendam sive addiscendam prophetandi, quod esset absurdum, sed veluti collegia quaedam erant, in quibus iuvenes ad pietatem ac litteras informaban-

(1) I Reg. X, et alibi. (2) IV Reg. III, 15.

tur. Prophetae enim notio in scripturis multiplex est. Factum autem Elisei est prorsus singulare; sonum enim psaltis ad quietem sibi conciliandam ex turbatione, in qua fuerat, depoposcit, ut idoneus fieret ad Dei voluntatem excipiendam.

86. Ad 3. *Neg.* Quamplurima enim in sacris litteris vaticinia clara, aperta, definita quoad res, loca, tempus, individua, gesta etc. reperiri paulo post ostendemus, cum agendum erit de existentia divinae revelationis. Interim haud pauca eiusmodi vaticinia in Scripturis contineri ipsa sua agendi ratione patefaciunt adversarii, dum contendunt contra omne historicum fundamentum plura post eventum fuisse conficta; prout et nonnulli ethnici, inter quos Porphyrius, eorum luce perculsi autumarunt. Quod si aliquot minus clara videntur, multiplici ex causa repeti id debet: ac 1° ex ignoratione historiae, ac omnium adiunctorum; 2° ex linguae indole, in qua edita sunt; 3° ex peculiari etiam divina oeconomia, qua interdum vaticinia, quae idem obiectum habent, ita fuere disposita, ut quo remotiora erant eventa praedicta, eo obscuriora essent vaticinia; quo vero propiora erant tempora, eo etiam clariora magisque distincta ederentur vaticinia, uti contigit in vaticiniis, messianis nuncupatis. Ad eum nempe prope modum, quo in tabula, quae refert prospectivam, obiecta, quae magis proxima repraesentantur, distincte cum omnibus suis lineamentis ac vividioribus coloribus pinguntur, minus vero distincte, quae magis dissita, donec in vagam desinant ac languidam effigiem, et quae remotissime sisti obiecta volunt.

87. Nil porro obest interdum vaticinia edita ab hominibus divino Spiritu indignis, dummodo enim constet de veritate vaticinii ac de eius adimplemento, satis est; siquidem hoc sibi prae miraculo proprium vindicat vaticinium, ut suam probationem ex se habeat. Caeterum prophetia donum est, uti scholae loquuntur, gratis datum ad aliorum utilitatem, quo proinde quandoque homines impii ditari possunt non secus ac dono miraculorum.

88. II. Obi. 1. Ethnici etiam suos vates habuerunt, sua oracula, quae libere futura praedicerent, responsa de occultis praeberent, cuius rei historia universa testis est. 2. Sane daemones possunt plura praenunciare, quae sint ipsi facturi. Ergo prophetia indubium dici nequit divinae revelationis argumentum.

89. Resp. Ad 1. *D.* Qui nempe exercerent artem divinatoriam, *C.* qui vera ederent vaticinia iuxta notionem a nobis traditam, *N.* Sic etiam: oracula habebant ethnici, quae responsa darent aequivoca, dubia, flexiloqua, aut etiam falsa, *Tr.* vel *C.* quae veras ederent prophetias, *N.* Ingens porro inter ethnicorum vates et prophetas nostros intercedit discrimen. Illi enim, utpote sua dantes, coniecturis ducebantur, nec nisi vagas ac indeterminatas praedictiones exhibebant, nullum sibi scopum peculiarem proponebant, de rebus haud longe dissitis, quaeque singularia aut individua, aut urbes et oppida attingerent; credulos populos, principes sibi faventes experiebantur; contra vero hebraeorum prophetae certos atque determinatos eventus interdum remotissimos loco ac tempore cum suis omnibus minutissimis adiunctis praenunciant; omnes prorsus concurrunt ad eumdem scopum, nempe ad Dei gloriam providentiamque commendandam atque ad Messiam futurum praenunciandum. Pro obiecto ut plurimum habent vicissitudines gentium, re-

gnorum, imperiorum; cum vero de remotissimis eventibus loquerentur et vaticinii veritas ab adimplemento pendeat, cum populos ac principes de vitiis arguerent, incredulos ac infensos et persecutores experti eos sunt, nec apparuit divina eorum missio nisi post plura saecula, quando nempe ipsorum vaticinia ad amussim completa sunt. Nulla proinde inter utrosque vates comparatio institui potest.

90. Ad oracula vero quod spectat, notum est, pleraque sacerdotum fraudibus esse adscribenda; quae autem per daemones edita sunt, adeo obscura ac flexiloqua erant, ut cuicumque eventui aptari possent; prout reipsa historia universa testis est.

91. Ad 2. *D.* Si Dei providentiae non subessent, *C.* si ita subsint, ut non omnia, quae ipsis lubent, facere possint, *N.* Eodem quandoquidem modo, uti diximus agentes de miraculis, quo Deus, qui miracula elegit velut signum sibi proprium, non potest permittere, ut daemones talia patrent, quibus ineluctabiliter in errorem homines coniiciantur; ita nec permittet, ut illudant vaticiniis, cum et haec velut testimonium suae divinitatis elegerit.

CAPUT IV.

DE EXISTENTIA SUPERNATURALIS AC DIVINAE REVELATIONIS

92. Non defuit Deus humanae indigentiae, sed ei auxilio fuit vel ab ipso mundi exordio et insequentibus aetatibus, quibus se communicavit hominibus a se delectis, patriarchis scilicet, Moysi, prophetis, donec completam dedit revelationem per Christum filium suum, qui fuit scopus et obiectum praecipuum revelationis eiusdem. Ad supernaturalis proinde huius ac divinae revelationis existentiam adstruendam nos in ea sistimus, quae per Christum facta est; ex hoc autem veluti centro deinde assurgimus ad indirecte saltem evincendam veritatem revelationis anterioris, quae facta est per patriarchas, Moysen et prophetas.

93. Praemittimus porro hic a nobis supponi veritatem ac veracitatem librorum, qui universim sacrae scripturae nomine comprehenduntur; hoc enim argumentum sibi vindicant sacrarum litterarum professores, nosque ipsi de eodem inferius agemus. Sit interim

Propositio I. *Christus divinam missionem suam miraculis ac vaticiniis eventu completis et praesertim sua a mortuis resurrectione comprobavit.*

94. Iuxta demonstrata, miracula ac vaticinia certissimam notam constituunt divinae ac supernaturalis revelationis; si igitur constiterit Christum reipsa missionem suam illis notis comprobasse, praesertim sua a mortuis excitatione, quae simul vaticinium ac miraculum omnium celeberrimum extitit, hoc ipso constabit divinam esse revelationem, quam idem Christus hominibus contulit. Iam vero his communivisse missionem suam ita per partes ostendimus.

95. Ac I. miracula a Christo edita evangelistae luculentissime referunt: haec autem omni suspicione carere patet ex illorum *numero*, qui ingens plane est; ex *adiunctis* omnibus, in quibus patrata sunt, nempe publice, in conspectu aemulorum suorum, in ipsa urbe hierosolymitana, examini publico interdum subiecta, quorumque fama ad reges ipsos perlata est; ex *personis* in quarum gratiam patrata sunt, quae non solum e plebe sed ex sacerdotum ac principum coetu, quae quandoque etiam absentes fuerunt. Porro

si quis dolus, si qua fraus in illis latuisset, detecta omnino esset, summopere siquidem hoc Christi aemulorum intererat. Nunquam tamen quidpiam eiusmodi factum est. Quin immo adeo pervulgata erant, ut nunquam eius hostes illa negaverint sive iudaei sive ethnici; sed, plane illis admissis, contenti fuerint ea magicae arti adscribere, uti ex libris thalmudicis, et ex Celsi, Porphyrii, Hieroclis atque Iuliani scriptis aut eorum fragmentis, quae ad nos usque pervenerunt, liquido constat.

96. II. Vaticinia item clarissima tum quae res aut personas proxime afficerent, tum quae res longissime dissitas loco et tempore cum minutissimis adiunctis suis pro obiecto habuerunt a Christo magno numero edita sunt, quaeque aut effectum sortita sunt, aut in dies sortiuntur. Talia sunt, ad primam classem quod attinet, vaticinia quae de sua passione cum omnibus suis adiunctis temporis, loci, supplicii generis multiplicis edidit Christus, quae de trina Petri negatione ante galli cantum, quae de discipulorum suorum dispersione, de Iuda proditore, aliaque eiusmodi praenuntiavit. Ad alteram vero classem referuntur praedictio de futura apostolorum constantia, de mulieris quae unguento pedes suos linierat fama in mundum universum perventura; de proxima evangelii sui diffusione; de ecclesiae suae super Petrum aedificandae perpetua stabilitate, aliaque id genus non pauca. Medium inter utraque vaticinia locum quodammodo obtinet celeberrimum illud de templi, urbisque hierosolymitanae eversione intra illam eamdem generationem vaticinium, quod Matthaeus (1), Marcus (2), Lucas (3), longe antequam adimpleretur, scriptis suis evulgaverunt cum omnibus suis adiunctis eorum quae praecedere, quae comitari, quae subsequi illam eversionem debebant. Eventus, teste Iosepho Flavio, nec non referentibus Tacito ac Suetonio, apprime praedictioni respondit. Quamvis vero Iulianus apostata tribus post saeculis irritum reddere hoc vaticinium per novam templi molitionem adnisus fuerit, prodigiis, ab ethnico ipso Ammiano Marcellino historico relatis, a temerario ausu impeditus fuit.

97. III. Ad resurrectionem demum Christi quod attinet, toties ab eo praenunciatam clarissimis verbis *tertia die*, seu post *tres dies* ab sua morte secuturam (4), quaeque innotuerat etiam inimicis eius (5), ita ut ad ipsius tumulum excubias posuerint, exploratissima res est illam locum habuisse, adeoque et adimpletum esse celeberrimum vaticinium, et patratum miraculorum maximum.

98. Hoc enim factum testantur 1° apostoli et evangelistae in scriptis suis editis in conspectu adversariorum Christi, prout testati iam fuerant magna constantia Christi discipuli coram interfectoribus eius, tum in publicis concionibus tum in publico concilio, illis exprobrantes Christi redivivi necem (6). 2° Testantur ipsa sua agendi ratione principes sacerdotum, seniores populi, scribae ac pharisaei, qui opponentibus sibi crimen adeo atrox nihil prorsus, quod facti veritatem attingeret, reposuerunt, neque ab excubiis ob impactam eis socordiam poenam poposcerunt; testantur quingenti fratres de quibus apostolus loquitur (7), quorum aliqui usque ad

(1) Matth. cap. XXIV. (2) Marc. cap. XIII.
(3) Luc. c. XXI. (4) Matth. XII, 40; XX, 19; Marc. IX, 30; Luc. XVIII, 33; Ioan. XIX.
(5) Matth. XXVI, 64; XXVII, 40.
(6) Act. II, 23; III, 15; IV, 10. (7) I Corinth. XV.

Traiani aetatem pervenerunt; testantur innumera ac ingentia miracula, quae in resurrectionis confirmationem ab apostolis atque discipulis edita sunt; testantur quotquot primis illis ecclesiae temporibus sive ex iudaeis sive ex ethnicis christianam fidem professi sunt; testantur denique, indirecte saltem, iudaei ipsi scriptores, dum nobis dant tum Christum e cruce depositum in sepulcrum illatum et custodibus munitum, tum post diem tertium vacuum sepulcrum fuisse repertum, atque interim nemo ullam vel probabilem huius facti rationem reddit, alii vero absurdas causas assignant.

99. Cum igitur tum luculentissimis miraculis ac vaticiniis eventu comprobatis, tum Christi ipsius resurrectione constet divinam esse eiusdem missionem, hoc ipso constat divinam esse revelationem, quam Christus dedit hominibus. Quoniam vero Christus provocat ad libros Moysis, ad psalmos, ac prophetas tamquam ad *Scripturam*, seu tamquam ad libros divinitus conscriptos, exinde aperte colligitur divinam pariter esse revelationem, quae a mundi primordiis et insequentibus aetatibus per illos facta est, seu, quod idem est, constat de existentia divinae ac supernaturalis revelationis.

DIFFICULTATES

100. I. Obi. 1. Miraculorum Christi veritas historica nutat, quae unice innititur testimonio apostolorum, qui et suspecti sunt utpote addicti magistro suo, et praeterea idonei haud erant ad rectum de illis ferendum iudicium. 2. Nulla sane de illis iuridica inquisitio facta est. 3. Fidem sibi sive pharisaeorum et legis doctorum, sive ipsorum apostolorum conciliare non potuerunt; illi enim turpissimae Christum morti addixerunt, isti eum penitus deseruerunt. 4. Immo et Christus ipse parum se illis fidere ostendit, dum ad doctrinam appellavit uti normam ad iudicandum de miraculis, et maiora a cultoribus suis expectanda promisit. 5. Idem dic de vaticiniis, quae ut plurimum coniecturalia sunt, nec sagacitatem excedunt politici indagatoris, cuiusmodi certe fuit praedictio excidii hierosolymitani, cum proximae perduellionis iam germina omnia extarent, quando illam Christus praevidit ac praenunciavit. Ergo.

101. Resp. Ad 1. *Neg.* Etenim 1° non a solis apostolis Christi miracula referuntur, sed, uti vidimus, a scriptoribus iudaeis ac ethnicis admissa sunt, licet ea adscripserint magicae arti. 2° Etsi a Christi discipulis referantur, nullo modo suspectum est ipsorum testimonium, quum ea referant tamquam publice ac in omnium conspectu patrata, et commentaria sua ediderint viventibus adhuc eorum plerisque, qui rei testes fuerunt, ac falsitatis argui illico potuissent. 3° Hi ipsi, ut adhaererent magistro suo, debuerunt bonorum omnium ac vitae discrimini se obiicere, prout reipsa ad ea, quae narrant, testanda exilium, cruciatus ac denique mortem ipsam oppetierunt. Idoneos porro fuisse apostolos ad iudicium ferendum de Christi miraculis exinde liquet, quod instructi essent bonis oculis et auribus; eius enim naturae sunt Christi miracula, ut ad ea internoscenda magnis adminiculis opus non fuerit.

102. Ad 2. *Neg.* Nam de caeco nato subtilissima inquisitio facta est (1). Id ipsum pene contigit in Lazari excitatione. Deinde cum publica essent prodigia ac frequentissima, potuissent, quoties libuisset, illam instituere; quod si non fecerunt, ideo est, quia nullas techmas

(1) Ioan. IX

ad illa infirmanda habebant, eorumque lucem pertimescebant.

103. Ad 3. *D.* Omnium eorumque praecipue, qui voluntaria caecitate laborabant, fidem sibi non conciliarunt miracula Christi, *C.* plurimorum qui melius dispositi erant, *N.* Omissis siquidem peculiaribus individuis ex coetu pharisaeorum et doctorum, Nicodemo, Iairo, aliisque haud paucis, certum est *multos ex principibus* in Christum credidisse ob eius miracula (1); item *turbam multam sacerdotum obedivisse fidei* (2). Quod si caeteri obfirmarunt cor suum ob inveterata, quibus detinebantur anticipata iudicia, ob invidiam, qua tabescebant, aliasque ob causas, non miraculorum defectui, sed illorum malitiae adscribi debet. Apostoli autem non ex incredulitate, sed ex timore ad tempus brevissimum deseruere Christum, cui deinceps constanter adhaeserunt insuperabili constantia et fortitudine.

104. Ad 4. *N.* Hoc siquidem non est nisi impudentissimum rationalistarum mendacium. Christus enim constanter provocat adversarios suos ad miracula, quae patrabat (3). Dum vero promittit a cultoribus suis maiora adhuc in posterum edenda, virtutem suam confirmat, non extenuat. Quomodo porro hoc intelligendum sit, exponunt interpretes, atque in his Maldonatus.

105. Ad 5. *N.* Minutissima enim adiuncta clare distincteque determinata suspicionem iniectam prorsus excludunt. Dum politici regnorum eversionem sagacitate sua praevident, ignorant plane modum, quo illa contingere debet, et ea quae a fortuitis ac liberis causis pendent, cuiusmodi sunt, quae Christus descripsit in Solymorum eversione, ut de aliis vaticiniis sileam, de quibus postea.

(1) Ioan. XII, 42. (2) Act. VI, 7.

106. II. Obi. 1. Testimonium saltem apostolorum pro Christi resurrectione suspectum haberi debet, tum quia Christo addicti erant, tum quia singulare, tum denique quia magnum ex hac persuasione, quam si ingerere possent, emolumentum sibi obventurum sperabant. 2. Evangelistae in facto resurrectionis referendo inter se non consentiunt, duo praeterea ex his nonnisi per traditionem factum istud acceperunt. 3. Plura insuper sunt, quae suspicionem hanc vehementer confirmant, nempe ratio apparitionum Christi redivivi, quae subsecivae fuerunt, timor ab apostolis conceptus de phantasmatis visione, ipsorum ignoratio de subsecutura hac resurrectione atque incredulitas. 4. Sane, cur Christus ad vitam revocatus sese intuendum non praebuit adversariis suis, cum hoc eis signum toties se daturum pollicitus esset missionis suae? Cur apostoli iuridicas epistolas a Pilato non petierunt huius facti ad fidem inveniendam? 5. Hisce porro non officit custodia sepulcro apposita nec sigillum, quo sepulcrum obsignatum est; nam milites vino et argento corrumpi poterant, et sepulcrum forsan vacuum obsignatum est, integer siquidem dies effluxit antequam et milites constituerentur custodes et signaretur sepulcrum (4). 6° Fortasse necdum mortuus erat Christus, cum *a discipulis* e cruce depositus est; certe Pilatus miratus est, quod tam cito mortuus esset (5); curatus igitur diligenter amissas vires recuperavit ac se paulo post clanculario modo apostolis videndum praebuit, ut redivivus crederetur. Ergo.

107. Resp. Ad 1. *Neg.* Amor siquidem ac sequela Christi fuit in apostolis effectus et consequentia eorum, quae in ipso viderant, alio-

(3) Ioan. X, et alibi. (4) Matth. XXVII, 62-66. (5) Marc. XV, 44.

quin ei minime se addixissent, cum pro eiusmodi sequela nonnisi ingentia mala sibi impendere bene novissent, ut experientia ostendit. Singulare autem fuit ipsorum testimonium, si lubet, post eorum in diversas provincias dispersionem, quae nonnisi post decennium contigit; interim toto decenuio in Iudaea *magna virtute reddebant apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi* (1). Cum vero singulares fuerunt, sibi fidem conciliabant signis et prodigiis iuxta eiusdem Christi promissa. Emolumentum denique quod sibi praestolari poterant apostoli in falsa resurrectione evulganda, fuere verbera, exilium, mors denique ipsa in hoc saeculo ac aeternus interitus in altera vita. Quod emolumenti genus certe recusabunt adversarii nostri. Adde non ex solo apostolorum testimonio resurrectionis Christi veritatem constare, ut patet ex dictis in probationibus.

108. Ad 2. *D.* Id est, non conveniunt in circumstantiis accidentalibus, quaeque inter se facile componuntur, *C.* non conveniunt in facto ipso referendo, *N.* Alterum ab altero dispescendum est. Non semel apparentes dissonantiae in eventus alicuius testimonio eidem vim et robur addunt, quatenus exinde patet scriptores non ex condicto illum retulisse, aut alterum minime expressisse. Plures viae sunt evangelistis inter se componendis, quas videre est penes interpretes. Quod vero adiicitur de duobus evangelistis, qui ex traditione factum resurrectionis accepisse dicuntur, intelligi ad summum debet, quod illud habuerint ex testibus immediate oculatis. Quod quidem nihil detrahit eorum veracitati.

109. Ad 3. *Neg.* Etenim eiusmodi suspicionem 1° non confirmant subsecivae Christi redivivi apparitiones, sed peculiarem oeconomiam patefaciunt, qua voluit Christus ostendere se non amplius versari in communi caeterorum hominum conditione. Caeterum in his apparitionibus Christus longos habuit cum apostolis et discipulis suis tractatus, se ipsis palpandum praebuit, cum iisdem manducavit et bibit, ad eorum conspectum coelum conscendit.

110. 2° Non confirmat conceptus ab apostolis timor in subitis illis apparitionibus, ianuis praesertim clausis; hic enim non fuit nisi subitus motus et affectio naturalis, quae statim depulsa est ex Christi alloquiis.

111. 3° Non confirmat ignoratio, uti adversarii autumant, de subsecutura Christi resurrectione; nam haec ignoratio non est absoluta, sed relativa ad prophetarum oracula, quae hanc praenuntiabant, ut constat ex Ioann. XX, 9.

112. 4° Non demum confirmat incredulitas apostolorum erga referentes resurrectionem Christi; siquidem ad summum haec eorum agendi ratio arguit in ipsis fidei infirmitatem, ostenditque eos non admodum credulos fuisse, nec eius veritatem admisisse nisi convictos, quod melius pro nobis est.

113. Ad 4 ac praecise ad primam quaestionem respondeo, Christum sese redivivum minime praebuisse adversariis suis, quia noluit; quare noluerit, penes ipsum est. Hoc enim favore illi indignos se praebuerunt. De liberata autem a Christo fide circa futuram resurrectionem suam certiores effici potuerunt ex apostolorum testimonio. Ad alteram autem expostulationem dicimus, apostolos iuridicis Pilati litteris non indiguisse, cum longe firmiores haberent ad sibi fidem conciliandam in virtute signorum, qua praediti erant.

114. Ad 5. *N.* Neutra porro obie-

(1) Act. IV, 33.

cta coniectura admitti potest, quin acerrimos et oculatissimos Christi hostes veluti stupidos confingamus. Quid sane fecissent adversarii nostri, si illis in adiunctis versati fuissent? Certe ante obsignationem sepulcri, et antequam excubias adponerent, diligenter solerterque certiores oculis ipsi suis se fecissent de cadavere in sepulcrum iniecto, eoque solertius, quod Christi corpus pridie ab *eius discipulis* in tumulum illatum scirent. Ita porro sese gesserunt illi, qui non minore odio in Christum aestuabant, ac adversarii, quos impugnamus. Idem dic de solertia, ne custodes deessent muneri suo; in dubio enim de infidelitate militum eos quaestioni subiecissent ad veritatem extorquendam, ut moris tunc temporis erat.

115. Ad 6. *Neg.* ob easdem rationes, de quibus modo egimus. Accedit Christum in cruce graviter lancea in latere percussum fuisse, et ex corde ac pericardio aquam sanguinemque fluxisse. Quo mortali vulnere omne est dubium de eius morte sublatum. Licet porro miratus fuerit Pilatus, quod iam Christus obiisset, praeterquam quod haec admiratio referri potest ad festinationem iudaeorum in nece inferenda, nonnisi certior factus a centurione de eius morte cadaver Iosepho sepeliendum concessit. Exinde ruit aliud paradoxum de curatione, quae effecta supponitur per mixturam myrrhae et aloës, quae certe impar cicatricibus obducendis fuisset. Denique si exsanguis Christus tertia die evasisset de sepulcro, ut caetera omittamus, adeo ne hebetes ac bardi fuissent apostoli, ut id non compererissent? Nempe adeo stupidos se produnt increduli et rationalistae, dum acuti videri volunt, ut absurda quaeque devorent, potius quam victas dent manus.

Propositio II. *Doctrinae evangelicae excellentia et sanctitas divinam ac supernaturalem Christi missionem mirifice confirmant.*

116. Haec et insequentes propositiones sin minus apodicticae validissimum saltem ad ea, quae dicta sunt, robur adiiciunt ac mirifice confirmant. Dum autem doctrinae evangelicae excellentiam ac sanctitatem ad divinam ac supernaturalem Christi evincendam seu confirmandam missionem urgemus, haud spectamus seorsum partem eius theoreticam, ac seorsum partem practicam, sed simul expendimus; ex nexu siquidem et complexu vis argumenti exsurgit.

117. Iam vero ex eiusmodi nexu evangelicam doctrinam talem esse deprehendimus, ut ex parte practica homo evehatur ad perfectionis apicem tum ratione finis, tum ratione mediorum. Ratione quidem finis ultimi in omnibus tum operibus, tum desideriis ad Deum uti in summum bonum, hominumque aeternum glorificatorem intentio recta dirigitur; ratione autem mediorum, quatenus nulla pars ethices sit, quae hominem aliquo modo non perficiat sive in ordine ad Deum, sive in ordine ad seipsum, sive in ordine ad proximum in vera ac mutua ac perpetua et universali dilectione, quam aut non praecipiat aut non consulat: nihil sit quod hominis sanctificationi adversetur aut obsit, quod non damnetur vel non removeatur. Exemplar denique omnium absolutissimum in virtutibus omnibus exhibet in vita ipsius Christi, quem omnes pro viribus, ut in se exprimant, summopere pro uniuscuiusque statu et conditione eluctari debent. Ex parte autem theoretica basis simul et incitamenta validissima parti practicae praebentur. Etenim patefacta origine illius ad ma-

lum pronitatis, quam omnes in se experiuntur, ac difficultatis, quam omnes sentiunt ad bonum prosequendum, per dogma de propagatione primigenii peccati, quod omnes a nativitate invadit, et quo corrupta est integra humana natura, remedium simul patefacit in mysterio Incarnationis ac Redemptionis. Hoc siquidem non modo originalis noxa, verum etiam reliquae omnes voluntariae culpae superadditae dilutae perhibentur simulque nobis uberrimae gratiae per Christi mortem promeritae ad confirmandam voluntatem nostram, ad infirmitatem nostram erigendam, et ad robur addendum, quo ardua quaeque aggredi et moliri queamus. Hoc porro mysterium, quod alteri innititur de trinitate personarum in identitate naturae divinae subsistentium, praeter sublimissimam, quam de Deo nobis suppeditat ideam, ostendit insuper quaenam sit suprema Dei misericordia ac iustitia nempe in peccato puniendo morte Filii sui, misericordia in homine peccatore, dum ei talem dedit reparatorem ac salvatorem. Exinde acerrimi illi stimuli dimanant ad Deum vehementissime diligendum, ad culpam omnem summopere detestandam cavendamque, ad sanctitatem denique omnigenam consectandam. His demum adiicitur velut sigillum aeterna sanctio sive praemiorum sive poenarum.

118. Quae cum ita se habeant, sive absolute totum hoc doctrinae evangelicae systema sive relative seu comparative spectetur, quod intendimus, invicte demonstrat. Absolute enim sive in se spectatum eiusmodi est, ut nihil ei adiici possit, nihil ab eo detrahi; spectatum vero comparative ad conatus nempe philosophorum omnium antiquitatis, adeo istorum dictamina ab illo distant, ut pueriliа videantur ac penitus evanescant. Concludendum propterea est evangelicam doctrinam super humanam omnem conditionem sese efferre, datamque proinde hominibus esse aut a Deo, aut ab eo, qui a Deo edoctus sit, seu divinam esse Christi missionem, qui talem humano generi proposuit doctrinam.

DIFFICULTATES

119. I. Obi. Doctrina evangelica ex neutra parte divinam ac supernaturalem Christi missionem evincit. Pars enim practica 1 non excedit humanae mentis facultatem; 2 nihil novi adiecit Christus, quod non reperiatur antea hebraeis traditum sive a Moyse ac prophetis, sive a *moralistis* in libris sapientialibus nuncupatis, non excepta inimicorum dilectione, vindictaeque cohibitione, quidquid Christus asseruerit (1), dum legem talionis, quae magistratibus uti norma ad iudicandum data est, datam perhibet privatis individuis; aut dum ait (2): *Audistis, quia dictum est: diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum;* praeterquam quod nuspiam hoc dictum esse legitur, contrarium potius, adstruitur (3). 3 Practica Christi doctrina feminis potius quam viris informandis idonea est, prout mosaica est doctrina; 4 aut certe monachis efficiendis idealis illa perfectio magis accommodata est, quam hominibus in societate constitutis. 5 Societati quippe multis ex capitibus noxia est tum humilitatis commendatione, tum omnis usurae proscriptione, qua praeciduntur commercii nervi, tum terroribus suis, quibus homines pusillo animo et abiecti efficiuntur et ad bellum minus comparati. 6 Ex parte autem theoretica haud posse argumentum sumi ad excellentiam doctrinae christianae commendandam exinde pa-

(1) Matth. V, 38. (2) Ibid. v. 43.

(3) Exod. XXIII, 5. et Prov. XXV, 22.

tet, quod superet intellectus nostri captum; de qua proinde iudicare non valemus. Ergo.

120. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* Doctrina practica evangelica non excedit humanae mentis facultatem quatenus *absolute* cognosci posset, *Tr.* quatenus *moraliter* in suo complexu in praesenti rerum ordine possit cognosci, *N.* Contrarium enim tot saeculorum experientia, tot philosophorum conatus, tot gentium ad haec usque tempora aberrationes luculentissime evincunt. Quod si increduli et rationalistae melius sapere videntur, id illi revelationi debent in acceptis referre, cui ingrati succensent et super quam tumidi sese efferunt.

121. Ad 2. *D.* Quoad substantiam, *Tr.* quoad perfectionem pravasque ac inolitas interpretationes, *N.* Differt doctrina evangelica practica a doctrina mosaica exposita etiam a prophetis et *moralistis*, ut vocant, hebraeis, uti magis perfectum a minus perfecto, seu uti sol, qui fulget in meridie, ab aurora. Satis est levem inter utramque instituere comparationem, ut hoc discrimen percipiatur.

122. Quamvis autem talionis lex pro magistratibus constituta fuerit, cum privati tamen eam sibi in acceptis iniuriis vindicandis normam sumpserint, ad omnem vindictam compescendam in discipulis suis illam sustulit Christus, eo etiam fine, ut non ex timore vindictae, sed ex sincera caritate removerentur ab aliorum laesione, prout patres exponunt apud Maldonatum (1).

123. Sic quod obiicitur ex v. 43 s. Matthaei, facile dissolvitur, si ratio habeatur ad allusionem, cui intendit Christus in cit. verbis. Hebraei enim uti fratres et amicos habere debebant israëlitas omnes, quamvis privata iurgia ac dissensiones inter se haberent; contra vero ut inimicos habebant populos Chananitidis, cum quibus non foedera solum aut amicitias inire non poterant, sed e converso ea delere iubebantur. Christus porro qui venerat ad solvendam maceriam, qua populus iudaicus a reliquis secernehatur, voluit hoc in loco, ut amor ad omnes prorsus homines extenderetur. Caeterum nuspiam in lege scriptum est, uti praecepit Christus: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Uti expendit Maldonatus (2).

124. Ad 3. *N.* Haec enim non est nisi increduli Salvador in sua, quam vocat, *Vita et doctrina Christi Iesu*, calumniosa assertio. Experientia iugis ostendit non solum feminis, verum etiam viris philosophis ac sapientibus, immo et regibus et imperantibus informandis maxime idoneam esse evangelicam doctrinam. Quod si politicas institutiones ac leges non tulit Christus, prout tulerat Moyses, ratio est, quod Christi scopus longe alius esset a scopo Moysis, cui theocraticum ac civile regimen constituendum erat.

125. Ad 4. *D.* Si perfectionis nomine significent adversarii evangelica consilia, *Tr.* si evangelica praecepta, *N.* Illa autem nullam per se inducunt obligationem adeoque citra peccatum ab iis, qui degunt in societate, illorum observatio omitti potest. Ex ea autem parte, qua obligatoria est lex evangelica, nullo modo opponitur officiis, quibus tenentur, qui versantur in societate, quin ea potius mirifice perficit promovetque.

126. Ad 5. *Neg.* Nam neque societati nocet humilitatis commendatio, quae non modo animum non deiicit, sed erigit potius, quippe

(1) *Comment.* in hunc loc.

(2) In cap. V. Matth. v. 24.

qui haud suis sed Dei viribus confisus idoneus efficitur ad ardua quaeque aggredienda et sustinenda. Neque nocet usurae proscriptio; haec enim proscriptio afficit tantummodo usuram in se, quae certe bono societatis adversatur, non autem moderatum aut legitimum lucrum, quod quisque retrahit ex usu pecuniarum suarum; quo sensu nunquam ecclesia foenus damnavit, uti etiam constat ex responsionibus vulgatissimis sive a sacra poenitentiaria, sive a congreg. sanctae inquisitionis nuper datis. Sed neque nocet terroribus suis societati evangelica doctrina; hi enim terrores non afficiunt nisi iniquos, ut a malo retrahantur, et sanctionem constituunt legis naturalis ipsius. Caeterum doctrina Christi caritatem potius et amorem veluti motivum efficacissimum ad bene agendum ubique spirat. Absonum porro est, quod postremo adiicitur de animi pusillitate et abiectione, deque inepta ad bellum indole, quam ingerit evangelica doctrina, quasi nempe doctrina haec sola non esset, quae summam afferat animi tranquillitatem in rite dispositis, ac proinde fortitudinem ad se mortis periculo obiiciendos, et non extiterint quovis tempore in christiana seu catholica religione milites ac duces bellicosissimi ac oppido strenui.

127. Ad 6. *D.* Haud possumus de doctrina theoretica, seu de mysteriis religionis christianae iudicare quoad nexum ipsorum intrinsecum, *C.* quoad nexum extrinsecum, quem habent cum doctrina practica, *N.* Uti enim ostendimus, mysteria prout in doctrina christiana proponuntur, talem nexum habent cum morali practica, ut basim firmissimam eius constituant, et validissima incitamenta ad eius observationem suppeditent, quae frustra requiras in quovis systemate philosophico aut religioso. Haec porro eo ipso, quod humanum captum excedunt, non potuerunt ab hominibus excogitari aut fingi.

Propositio III. ***Eiusdem divinae ac supernaturalis Christi missionis veritas ex admirabili christianae religionis propagatione adstruitur.***

128. Non in sola materiali christianae religionis propagatione vim argumenti constituimus, sed potissimum in eiusdem praedictione et adiunctis. Christus enim, ut paulo ante ostendimus, futuram evangelii sui per universum orbem propagationem non semel vaticinatus est. Iam vero omnia obsistere horum vaticiniorum veritati videbantur. 1° Siquidem obsistebat eius origo a iudaeo crucifixo; 2° obsistebat duodecim rudium piscatorum conditio; 3° obsistebat natura eiusdem religionis menti impervia ex parte theoretica, admodum difficilis observationis ex parte practica, et bellum indicens irreconciliabile prorsus cupiditatibus omnibus; 4° obsistebat inolita tot saeculis iudaismi et ethnicismi professio; 5° obsistebat religionis istius novitas; 6° obsistebat philosophorum tumor, sacerdotum avaritia, imperantium politica; 7° obsistit denique immanis, iugis ac perseverans crudelitas et persecutio.

129. His nihilominus posthabitis obstaculis, apostoli Christi promissis ac virtute freti ubique evangelium disseminarunt, prospero adeo feliciquo successu, ut paucos post annos Petrus, Iacobus, Iudas epistolas catholicas seu ad universas gentes conscripserint; Paulus vero asserere non dubitaverit evangelium *fructificare et crescere in universo mundo* (1); romanorum *fidem annuntiari in universo mundo* (2). Ex monumentis certissimis novimus, tribus prioribus a Christo saeculis

(1) Coloss. I, 6. (2) Rom. I, 8.

ingentem ubique locorum floruisse christianorum multitudinem, ac post omnium saevissimam ecclesiae insectationem sub Diocletiano, in qua ethnici sibi blandiebantur de christiani nominis extinctione, maximam subditorum imperii romani partem christianam fuisse, adeo ut philosophi increduli Constantini conversionem politicae adscribant.

130. Iam vero hoc esse prodigiorum maximum nemo sanus inficias iverit, adeo ut iure s. Augustinus celebri suo dilemmate christianae religionis osores perstrinxerit: aut fides miraculis propagata est, et hoc ipso divina ea esse deprehenditur; aut sine miraculis, et hoc fuisset omnium miraculorum maximum, cuiusmodi est intellectus convictionem et voluntatis immutationem sine miraculis efficere, adeoque rursum divina fides esse cognoscitur, quae sic, Deo operante, propagata est.

DIFFICULTATES

131. Obi. Celeris ac universalis religionis christianae propagatio causis naturalibus simul conspirantibus adscribi debet: 1 conspirarunt enim ut causae extrinsecae gentium collectio sub imperio romano, dispositio populorum, fatiscentibus, ope philosophorum, ethnicismo ac idololatria; excursiones praeterea barbarorum in romanum imperium, quibus factum est, ut extra imperii fines dilataretur; 2 conspirarunt causae intrinsecae, cuiusmodi fuerunt caritatis opera, xenodochiorum erectio, facilitas veniae peccatorum obtinendae; 3 conspiravit saevities imperatorum christianorum erga idololatras; novitatis illectio, exemplum principum. 4 Sane eadem ratione celerrime islamismus et protestantismus propagati sunt; nemo tamen dixerit ipsis supernaturalem originem tribuendam esse. 5 Demum penes quos nisi penes plebem, populum, turbam seu indoctos viros ab initio saltem christianismus propagatus est, qui idonei certe non erant ad rectum de veritate christianae religionis ferendum iudicium? Ergo.

132. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* Id est, causae extrinsecae commemoratae totidem media fuerunt, quibus divina usa est providentia ad facilius religionem christianam propagandam, *C.* verae causae fuerunt propagationis, *N.* Nempe ut id concedamus adversariis nostris, vehiculum fuerunt ad propagationem, et nihil praeterea; alioquin iudaismus, secta Apollonii Thyanaei, sectae aliae omnes propagatae eadem ratione fuissent, cum eaedem causae extrinsecae omnibus ex aequo faverent, attamen contrarium contigit; ergo alia causa quaerenda est, nulla porro alia invenietur nisi divina.

133. Ad 2 *N.* Nam hae, quae dicuntur causae intrinsecae, proprie sunt effectus seu fructus, quos protulit religio christiana, eiusque propagationem quin efficerent, supponunt potius. Ad veniam autem peccatorum, quod attinet, facile obtinendam, caeteris praetermissis, nullam vim obtinuisset, nisi fides praecessisset de veritate religionis, alioquin absurdum fuisset eiusmodi spem concipere.

134. Ad 3 *N.* Quum imperatores christiani facti sunt, uti vidimus, pro maiori sua parte romani imperii subditi, christianam religionem iam profitebantur. Imperatores christiani reliquias paganismi undique collabentis sustulerunt. Novitatis porro illecebra tunc solum animos allicit, cum agitur de corruptione receptae religionis, minime vero cum agitur de transitu de una in aliam toto coelo diversam, ut in casu, de quo agimus; nam novitas potius praeiudicium et obstaculum ingens

creat eiusdem susceptioni. Denique exemplum principum obsistere maxime debuisset tribus prioribus saeculis christianae religionis propagationi; ast contrarium accidit.

135. Ad 4 *D*. Ast diversa plane ratione, qua propagatus est christianismus, *C*. eadem ratione, ita ut eiusmodi propagationes inter se comparari possint, *N*. Islamismus armata manu viam sibi stravit, strage ac desolatione inter debilitata ob recentia bella, romanum ac persicum imperium. Protestantismus sub specioso reformationis praetextu, et excusso auctoritatis iugo, omnique cupiditati laxato freno, bonorum ecclesiasticorum rapina, coelibatus extinctione propagatus est seu populis illusit.

136. Ad 5 *D*. Ad exclusionem virorum doctorum, N. una cum ipsis, *C*. Aliud est, habita ratione multitudinis, paucos sapientes aut optimates religionem christianam ab initio amplexatos fuisse, aliud vero nullos. Prius verum est, spectato divinae sapientiae consilio, ne humanae industriae ac virtuti adscriberetur quod unice Deo in acceptis referendum est; posterius autem est falsum, ut luculenter patet ex horum catalogo, et ex documentis ecclesiasticis, quae adhuc supersunt. Populi seu plebis iudicio parum fidendum est, cum subita conspiratione et inconsulta movetur; ast non item cum singulatim omnibus perpensis, cum famae, bonorum, vitaeque discrimine determinatur. Doctorum vero aetatum omnium insequentium suffragium patefecit, utrum caeco instinctu contempta plebs illa christianum institutum professa sit, an sapientissimo potius consilio. Nempe Deus confundit non semel sapientium tumorem.

PROPOSITIO IV. *Divina ac supernaturalis christianae religionis origo ex eiusdem mira conservatione evincitur.*

137. Huius propositionis probatio ac vis ex luculenta antithesi constat, quae inter obstacula, immo vero inter ingentem constantemque oppugnationem religionis christianae, atque huius iugem victoriam omnibus pene naturalibus destitutae praesidiis.

138. Etenim in christianae, id est, catholicae ecclesiae (quae presse sola christiana religio est), historia duplex sese iuge spectaculum vere admirabile offert: omnigenae ac validissimae impugnationes ex una parte, et perpetui triumphi ex altera.

139. Sane ad ecclesiae catholicae extinctionem conspirarunt primis saeculis iudaei atque pagani omni vexationum genere; conspirarunt saeculis insequentibus persae ac islamitae; conspirarunt quovis saeculo numerosissimae sectae, quae sibi invicem successerunt a simonianis usque ad protestantes eorumque propagines, quae supra nongentas numerantur; conspirarunt schismaticae factiones a novatianis usque ad graecos, russos et anglicanos. Porro hae sectae non semel imperatorum, principum, regum potentissimorum potentia fuerunt aut etiam suffultae sunt, quae nullum medium reliquum fecerunt ad ecclesiam catholicam expugnandam armis, pecunia, confoederationibus. Conspirarunt una cum hisce externis hostibus innumeri prope perduelles eiusdem ecclesiae filii philosophi, increduli, apostatae occulti. Quidquid ad finem propositum obtinendum conferre sibi deprehendisse visi sunt, in id contulerunt, philologiam, criticam, historiam, poësim, typographiam, artes liberales et mechanicas, societatem denique biblicam.

140. Iam vero ecclesia machinis hisce omnibus impetita mediisque plerumque omnibus destituta, principes sin minus hostiles, saltem indifferentes experta, frementibus non semel impiis, quin ab ortu suo ad saeculum usque XIX detrimenti aliquid passa sit, secura incedit, hostes suos hinc inde deficere in dies cernit, signa victricia ad remotissimas gentes iugiter infert, recolligit insequenti saeculo filios, quos praecedenti saeculo amiserat, nova semper vita ac iuventute floret, novis semper triumphis clarescit, latiusque se protendit quam anteactis aetatibus, cultum suum maiestate plenum ubique explicat, tranquilla spectat insanos impiorum conatus, laeta gaudet novis viris omni virtute in summo gradu pollentibus, charismatum, quae vocant, dono insignibus, qui et divini favoris ac sanctitatis suae praecipuum constituunt ornamentum.

141. Exinde ineluctabile profluit argumentum. Divinae ac supernaturali origini adscribenda illa religio ac revelatio est, quae cunctis machinationibus per tot saecula conspirantibus adversus eam omni pene humano medio destituta non solum concuti non potuit iuxta factas sibi a conditore suo pollicitationes, verum etiam novis semper sub omni respectu incrementis crescit ac proficit. Talis autem est religio christiana seu catholica, ex hactenus demonstratis. Ergo.

DIFFICULTATES

142. Obi. 1 Religionis christianae sive, si lubet, catholicae ecclesiae conservatio monarchicae eius institutioni et principio auctoritatis accepta referenda est. 2 Hac ipsa naturali causa subsistunt adhuc post tot saecula iudaismus et islamismus. 3 Sectae perierunt aut pereunt ob catholicorum insectationem. 4 Nihil intentatum relinquunt catholici, quo radices profundius figant; humanae proinde industriae se fidere unice ostendunt ad suae religionis conservationem. 5 Miracula siquidem aliave charismata deliramenta sunt catholicorum hoc saeculo indigna. Ergo.

143. Resp. Ad 1 *D.* Una cum divina adsistentia et praesidio, *Tr.* vel *C.* sine illa, *N.* Nisi enim Deus ecclesiam a se institutam fulciret, prorsus dilaberetur cum omni monarchica sua institutione, prout plures sectae perierunt, quamvis monarchicam servaverint institutionem, e. gr. novatiani ac donatistae, ariani, aliique pene innumeri. Principium autem auctoritatis tantum abest ut conservationi ecclesiae prospiciat, ut sit potius causa occasionalis belli, quod ei indicitur. Homines enim superbia tumentes freni cuiuscumque impatientes sunt, ac iugum auctoritatis excutiunt atque a se repellunt, exinde perduelliones exsurgunt adversus auctoritatem, a qua damnantur. Haec est historia sectarum omnium. Auctoritas in eos tantum influit, qui dociles se exhibent ac duci patiuntur. Caeterum longe maiorem auctoritatem exercent in suos subditos principes acatholici in negotio religionis, quam romani ipsi pontifices.

144. Ad 2. *Neg.* paritatem. Iudaismi enim conservatio peculiari Dei providentiae erga hunc populum iuxta prophetarum et Christi oracula adscribi debet, prout suo loco ostendemus. Islamismus vices subit status politici, a quo pendet, neque pro ipso illa pugnant rerum adiuncta, quae in ecclesia catholica cernuntur.

145. Ad 3. *Neg.* Nam praeterquam quod earum plerasque catholici attingere nequiverunt, multo magis perire debuisset ecclesia, quae

insectationibus perpetuis obnoxia fuit sub principibus acatholicis, attamen quotidie crescit; vivit enim; sectae diffluunt, quia mortuae sunt; quare ut pereant, satis est ab illis removere sustentacula.

146. Ad 4. *D.* Id est, catholici, uti par est, non negligunt naturalia media, ut subsistant ac dilatentur, *C.* illis unice fidunt, *N.* Longe potioribus naturalibus mediis acatholici interdum fuerunt instructi quam catholici; ea tamen impedire nequiverunt aut etiam nequeunt ipsorum interitum, quapropter si solis niterentur etiam catholici humanis subsidiis, et ipsi interirent. Ast Deus eos fulcit. Caeterum Deus suavi providentia sua utitur etiam ad suos fines mediis naturalibus.

147. Ad 5. *D.* Iuxta incredulos et acatholicos, qui illis destituti sunt, adeoque ea spernunt atque contemnunt, *C.* iuxta rei veritatem, *N.* Cum catholici provocent adversarios ad criticum miraculorum examen instituendum, quare illud recusant? Nempe formidant, quod reperire nollent. Experiantur, et certe conspicient adeo stultos aut credulos haud esse catholicos, prout ipsi fingunt. Alioquin ipsa miracula et vaticinia, quae in scripturis relata habentur, Deo indigna essent iudicanda.

PROPOSITIO V. *Divinam eamdem ac supernaturalem revelationem evincit martyrum christianorum testimonium in suis omnibus adiunctis spectatum.*

148. Persecutionum haereditatem, ut ita loquar, fore verae Christi ecclesiae, non semel Christus eius conditor testatus est, praesertim vero Ioann. XV, 18; XVI, 2, 33; Matth. X, 16 et seqq.; Luc. XXIV, 18; Act. I, 8. ubi apostolos ac discipulos suos testes evangelicae doctrinae esse declarat omnibus vexationibus subiiciendos hac ipsa de causa; quibus tamen auxilium suum ac victoriam de suis inimicis pollicetur. Adiuncta autem, ex quibus divina virtus in martyrio christianorum patefit, praecipua sunt martyrum numerus, persecutorum saevities, patientium constantia et fortitudo, miracula et effectus.

149. Ingentem porro ac pene innumerabilem esse *multitudinem* eorum, qui Christo testimonium sanguine suo reddiderunt tribus continentibus saeculis romanorum leges, auctoritas scriptorum profanorum Taciti, Suetonii, Plinii, aliorumque, nec non scriptorum ecclesiasticorum Origenis, Tertulliani, Eusebii, Lactantii, Orosii, Sulpicii Severi, nec non documenta cuiusvis generis nos dubitare nullatenus sinunt.

Insectantium vero *saevities* ex truculentis suppliciorum cuiusvis generis inventionibus deprehenditur, quorum descriptionem ad nos transmiserunt scriptores pariter sacri et profani, quaeque ad nos usque magna ex parte pervenerunt. Nihil unquam tale neque adversus latrones ac perduelles, neque adversus parricidas ipsos excogitatum est.

In his tamen perferendis *constantia* christianorum martyrum cuiusvis nationis aetatis, sexus, conditionis mirifice prorsus eluxit; non modo enim patienter, verum etiam hilari saepe ac sereno vultu, exultantes pueri etiam atque puellae delicatissimae illa sustinuerunt, adeo ut tortores ipsi spectatoresque obstupescerent. Deus etiam non semel ad eos recreandos luculenta edidit *miracula* quorum testes ethnici ipsi, qui prout varie dispositi erant, vel arti magicae ea tribuebant vel divinae in servos suos opitulationi.

Nil mirum proinde si *effectus*, quos martyria christianorum tulerunt, fuerint adeo copiosi; tantum enim abest, ut martyrum tormentis a christiana professione ethnici de-

terrerentur, ut potius ad Christi castra turmatim quotidie confluerent; quapropter Tertullianus scribere non dubitavit (1): *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos... plures efficimur, quoties metimur a vobis; semen est sanguis christianorum... nec quidquam proficit exquisitior quaeque crudelitas vestra, illecebra est magis sectae.*

150. Quae cum ita se habeant, sic iuverit argumentum perstringere: martyrum christianorum testimonium divinam ac supernaturalem revelationem a Christo factam luculenter ostendit, si spectatum in omnibus suis adiunctis naturali causae adscribi nullatenus possit. Atqui ita est; siquidem solius Dei est eiusmodi fortitudinem, tranquillitatem, hilaritatem inter atrocissima tormenta communicare tot tantisque cuiusvis gentis aetatis et conditionis hominibus, quot inter martyres recenset ecclesia, ita ut ad plures myriades assurgant, eiusmodi item prodigia atque effectus, quos recensuimus, producere. Ergo.

DIFFICULTATES

151. Obi. Argumentum quod ex martyribus eruitur, aequivocum est: quandoquidem 1 ex sectae fanatismo plures ad subeundum martyrium sese offerre potuerunt, prout contigit donatistis, protestantibus pene innumeris, immo et passim contingit fanaticis in India et Iaponia; 2 ex quadam gloriae cupidine; 3 ex augendae sectae inconsulto ardore. 4 Exaggeratus praeterea est martyrum numerus, neque omnes religionis tuendae causa, sed ob obiecta christianis crimina atheismi, superstitionis ac maleficii, incestorum, aliaque id genus plurima. 5 Sane, deficientibus hisce causis, iam deferbuit apud catholicos ipsos martyrii studium. 6 Denique apostatae pene innumeri quovis saeculo extiterunt. Ergo.

152. Resp. *D. A.* Solitarie sumptum, *Tr.* cum omnibus suis adiunctis a nobis recensitis, *N.* In his porro argumenti robur constitutum est, a quo adversarii semper declinant.

153. Ad 1 prob. *Neg.* Fanatismus enim brevis est nec omnes invadit, multo vero minus viros doctos ac sapientes attingit. Iam vero persecutionum furor ad tria saecula perduravit, optionem dabat resipiscendi, ac eligendi inter delicias, honores illecebrasve omnes, et immanes cruciatus mortemque atrocissimam; responsa sapientiae plena, quae magna animi tranquillitate reddebant christiani, evidenter ostendunt non caeco animi furore et ex ignota causa ad mortem potius subeundam, quam ad apostasiam eligendam se fuisse permotos. Nec valet paritas ducta sive a donatistis sive ab aliis haereticis; illi siquidem vere caeco furore perciti ultro se neci dabant, isti vero ut plurimum ob sua facinora ac perturbatam societatem mulctati sunt. Caeterum haeretici non ad facta testanda, sed ad sua opinionum commenta adstruenda obierunt. Indi porro, iapones aliique, minime ab aliis morti dati sunt nec religionis causa, sed sponte ex errore sectae se illi exposuerunt aut etiam exponunt.

154. Ad 2. *Neg.* Tum quia plurimorum martyria occulta fuerunt, tum quia bene noverant per eam inanem gloriam martyrii fructum evacuari, tum denique, quia haec paucos tangere tantum potuisset.

155. Ad 3 *D.* Id est, etiam ex desiderio confirmandi ac dilatandi religionem christianam pro qua patiebantur, *C.* ex inconsulto ardore, *N.* Si enim ex causae cognitione martyrium subibant, profecto iure-

(1) In *Apologet.*

merito optabant, ut ipsorum mors conferret ad confirmationem veritatis, atque desiderium nutriebant, ut omnes eam agnoscerent ac profiterentur; alterum enim ab altero seiungi nequit. Inconsultum sectae amplificandae ardorem martyres haereticis relinquebant; opus enim suum non vero Dei haeretici diffundunt.

156. Ad 4 *D.* Iuxta Dodwellum nonnullosque alios, *C.* iuxta rei veritatem, *N.* Documenta enim, quae suppetunt ex antiquitate, contrarium evincunt. Nominum catalogus, qui ad nos pervenit eorum, qui pro Christo passi sunt, minimam partem martyrum constituit, prout eruditi ostendunt. Nec refert ob impacta crimina necem christianis illatam fuisse; haec enim non erant nisi pallium aut praetextus in illos saeviendi, quandoquidem ab hisce criminibus illico absolvebantur, qui Christum eiurassent.

157. Ad 5. *Neg.* Sed toties martyrii studium excitatum est, quoties occasio catholicis se obtulit avitam fidem sanguine obsignandi. Sane martyrum myriades qui in Iaponia, in imperio sinensi, in regno tunquinensi etc., non ita pridem pro Christo occubuerunt, evidenter patefaciunt, eadem fortitudine recentiores catholicos a Christo munitos esse.

158. Ad 6 *D.* Qui proinde suam ignaviam patefecerunt, *C.* veritati ac divinitati christianae revelationis quidpiam detraxerunt, *N.* Duplex ex apostatis emolumentum provenit, alterum quod exinde pateat invicta virtus martyrum; alterum vero quod non essent martyres in statu extaseos aut imperturbabilitatis in doloribus perferendis, uti autumant adversarii nostri. Caeterum ex sola ignavia, non autem ex defectu fidei obiectivae, seu probationum, quibus fides innititur, apostatas, qui nobis obiiciuntur, cecidisse exinde liquet, quod data ecclesiae pace, illico turmatim ad ecclesiam confluerent ad veniam obtinendam, quamvis pax nonnisi post dura ac diuturna experimenta ipsis redderetur.

CONCLUSIO

159. Ex hactenus disputatis iam colligimus non modo possibilem esse divinam ac supernaturalem revelationem, certisque notis deprehendi secernique posse ab humanis quibuscumque commentis, verum etiam homini plane necessariam esse, prout ex tot saeculorum experimento constat, quibus homo sibi relictus aut evanuit in cogitationibus suis, aut perniciosissimis erroribus theoreticis ac practicis turpissime se coinquinavit. Deum non defuisse pro sua benignitate hominibus, ostendimus revelatione sua, quae ab ipso mundi exordio coepit ac deinceps magis aucta, prout hominum status exigebat, donec in Christo et per Christum consummata est. Christianam porro revelationem signis indubiis, miraculis ac vaticiniis omnimodis, praesertim vero Christi ipsius a mortuis resurrectione communitam esse evidenter adstruximus, camdemque tum ex ipsius plane coelesti doctrina, tum ex veritate vaticiniorum de huiusce doctrinae evangelicae praedicatione, propagatione, ac iugi conservatione, frustra obnitentibus inferorum portis, tum denique ex ingenti martyrum numero ac fortitudine, qui mirabili prorsus ratione eamdem doctrinam sanguine obsignarunt, divinitus hominibus datam confirmavimus.

160. Ex his pariter colligimus mosaicam quoque revelationem divinam esse, quippe quae Christi testimonio infallibili divina perhibetur. Cum autem revelatio illa non fuerit nisi typica ac praeparatoria revelationis a Christo complendae

et in Christo suum adimplementum habuerit, inferimus iudaismum seu potius rabbinismum a veritate excidisse, tum etiam islamismum, qui religioni christianae adversatur, vanum esse seductoris commentum, cum veritas veritati opponi nullatenus possit.

161. Vidimus frustra incredulos ac rationalistas adnisos esse aut adniti ad labefactandam veritatem ac divinitatem christianae religionis, cuius vere *testimonia credibilia facta sunt nimis*. Adeo enim futilia sunt, adeo infirma immo et stulta, quae ad tenebras offundendas ab istis excogitata sunt, ut nonnisi mente ac corde corrupti homines possint ab illis permoveri.

162. Quae cum ita se habeant, restat, ut expendamus utrum Deus revelationem hanc suam societati a se constitutae seu magisterio publico ac infallibili custodiendam ac in sua integritate servandam commiserit, an vero uniuscuiusque privati individui dimiserit arbitrio, interpretationi, ac placitis. Id porro efficiemus in tractatu mox insequenti, qui est *De locis theologicis*.

TRACTATUS

DE LOCIS THEOLOGICIS

PROOEMIUM

1. Divinae ac supernaturalis revelationis existentia constituta; celebris iam exsurgit controversia inter nos atque acatholicos agitanda: num scilicet Deus hoc donum hominibus contulisse contentus fuerit, an etiam eiusdem integritati atque incolumitati per aliquam auctoritatem, quae eidem tuendo praeesset, prospectum consultumque voluerit; tum etiam utrum iudicium ferre de revelatae doctrinae sensu uniuscuiusque arbitrio permissum fuerit, an potius aliqua sit auctoritas constituta atque infallibilitate donata, quae quibuscumque de vero revelationis sensu controversiis exortis, germanam intelligentiam aperiendo, infallibiliter quaestiones omnes dirimeret; seu, paucis, investigandum est, num ecclesia fundata a Christo sit auctoritate et infallibilitate insignita, cuius ministerio et revelatio divina hominibus innotesceret, et verus eiusdem sensus patefieret.

2. Haec discussio fundamentalis nos ducit ad tractatum *De locis theologicis* vulgo nuncupatum exponendum. Complectitur siquidem tractatio isthaec fontes, ex quibus argumenta sua haurire debet vir theologus ad veritatem statuendam ac vindicandam adversus omnes verae religionis adversarios. Iam vero hi fontes duo generatim sunt, immediatus ac mediatus; *immediatus* constituitur ex ecclesia, per quam cognoscimus; *mediatus*, qui est verbum Dei. Hi fontes aliis vocibus vocantur regula fidei *proxima*, ac *remota*. Ecclesia enim ea est, quam Deus elegit ad revelationem suam nobis tuto ac certo communicandam atque ad germanum eius sensum proponendum. Cum vero haec divina revelatio partim libris scriptis,

partim orali traditione contineatur, per ecclesiae organum eiusmodi libros ac traditionem cognoscamus necesse est.

3. Ex his patet suapte natura tractatum hunc in duas partes dispesci, quarum altera de ecclesia, altera vero de verbo Dei aget. Cum autem humana ratio ea sit, quae in se tanquam in subiecto fidei seu revelationis obiecta recipere debet, tertia adiicienda prioribus illis pars est, in qua de analogia rationis et fidei sermo erit.

PARS I.

DE ECCLESIA

4. Ecclesia, quae est ab ἐκκαλέω, *convoco*, prout haec generatim sumitur, est societas a Christo instituta ad profitendam doctrinam suam. Distinguitur in docentem ac discentem. Ecclesia docens constituitur a pastoribus seu episcopis et romano pontifice illorum supremo capite; ecclesia vero discens constituitur a fidelibus, qui sub regimine sunt legitimorum pastorum.

5. Ecclesia haec universim sumpta, cum membris et capite coalescat, peculiaris de hoc capite, seu de romano pontifice disceptatio ob rei, de qua agitur, gravitatem instituenda est. Duplex proinde prioris huius partis erit sectio, in quarum prima de ecclesia in se spectata, in altera de rom. pontifice eius capite dissseretur.

SECTIO PRIOR

DE ECCLESIA IN SE SPECTATA

6. Licet, maioris perspicuitatis gratia, distinxerimus ab invicem caput et membra, prouti tamen in se est, seu in se spectata ac in sua integritate, dispesci haec nullatenus possunt. Quae proinde de Christi ecclesia dicturi sumus, ecclesiam integram afficiunt, praesertim vero docentem. Quinque porro sunt de hac ecclesia constabilienda, origo nempe, constitutio, notae, proprietates, auctoritas. De his proinde distinctis capitibus agemus.

CAPUT I.

DE ECCLESIAE ORIGINE

7. Solent acatholici exprobrare catholicis, quod circulo vitioso laborent, dum nituntur evincere veritatem ecclesiae suae ex sacris scripturis, et scripturas sacras ex ecclesiae auctoritate. Validissime a catholicis disiecta semper haec difficultas est, ac intorta in acatholicos, qui certe in systemate suo nunquam eam repellere poterunt, ut suo loco expendemus. Cum interim eam nobis opponere nunquam desinant, idcirco ad viam ipsis omnem occludendam, aliam omnino methodum consectabimur. Si enim semel ostenderimus, seposito scripturarum, prout divinae spectantur, subsidio, ecclesiae existentiam eiusque prioritatem chronologicam scripturis N. T., omni profecto circulationi via praecluditur. Id porro est, quod iam ostendere aggredimur.

Propositio I. ***Ecclesia a Christo fundata est, antequam quidpiam scripturis N. T. consignaretur, seu ecclesia scripturis anterior est.***

8. Duo hic enunciamus: ecclesiae Christi institutionem, eiusque scripturis *anterioritatem*. Facile autem utrumque evincitur.

9. Ac primo quidem Christum ecclesiam fundasse, liquet 1° ex ipsa ecclesiae adhuc perdurantis existentia, quae a Christo nomen habet. Omnis quippe societas ad instar humani individui est instituta, ac veluti moralis persona ab ortu suo tamdiu vivit, quamdiu subsistit. Cum igitur ecclesia seu societas haec in toto terrarum orbe subsistat iugi

saeculorum decursu a Christo usque, hoc ipso constat eam vitam vivere, quam a Christo semel adepta est, et quidem illis omnibus notis, dotibus ac proprietatibus, quibus est a Christo instructa. 2° Idipsum liquet ex eiusdem ecclesiae fastis, si enim de saeculo in saeculum a nobis ad Christi usque aetatem ascendamus, nobis semper praesto sunt documenta, quae eiusdem individuae societatis existentiam patefaciunt, e. gr. episcoporum, praesertim vero rom. pontificum, nunquam interrupta series ab ipsa primaeva ecclesiae institutione ad nos usque pertingens; patrum ac doctorum continuatio; conciliorum sive particularium sive generalium convocatio, aliaque id genus innumera. 3° Demum institutionem et originem cum omnibus suis adiunctis nobis exhibent scripturae, quas hic uti documenta historica afferimus, ex quibus deprehendimus Christum fundamenta societatis seu ecclesiae suae iecisse vel in ipso suo praedicationis exordio, dum selegit apostolos, quibus Petrum praefecit, ac super eo tanquam super immobili petra eam aedificare profitetur. Eisdem missionem contulit praedicationis evangelicae in omnem locum et in omne tempus. Hanc porro ecclesiam sacro ipso pentecostes die plene institutam ac missionis sibi commissae munere fungentem exhibent acta apostolica, quae pariter eius progressum, dilatationem, episcoporum inaugurationem referunt, quae deinceps a ministerio suo obeundo ad nos usque nunquam interrupto cursu cessavit.

10. Iam vero divinam esse ecclesiae originem ac institutionem ex Christo eius conditore, cuius in altero tractatu divinam vindicavimus missionem, atque ex omnibus credibilitatis motivis, quae pariter expendimus, abunde constat. Eadem siquidem motiva credibilitatis, quae militant pro christianismi divinitate, aeque militant pro divina ecclesiae institutione, eo magis, quod Christus praecise ecclesiam fundaverit in concreto, in qua verus christianismus seu vera religio christiana ab eiusdem ecclesiae filiis teneretur.

11. Quod autem secundo loco proposuimus, anteriorem scilicet ecclesiam esse scripturis seu libris omnibus N. T., evidens est, nec ipsi adversarii diffiteri possunt. Ex historia enim certiores efficimur apostolos ac discipulos nonnisi post plures annos ab ecclesiae institutione, eiusque longe lateque propagatione scriptis Christi gesta ac doctrinam consignasse. Ex quo colligimus universos Christi fideles et ecclesiae veritatem eiusque dotes et proprietates novisse, antequam istae scriptis aut editis libris vulgarentur, nec nisi ab ecclesia ipsa, haec scripta uti divina seu afflante Spiritu s. edita, accepisse. Receperunt baptisma et sacramenta reliqua, orationem dominicam recitarunt iuxta ecclesiae magisterium, seu prout ab ecclesia viva voce edocti fuerant.

12. Constat igitur quod evincendum proposuimus, tum videlicet ecclesiam a Christo fundatam esse, tum esse anteriorem origine sua scripturis N. T. omnibus.

DIFFICULTATES

13. Obi. 1. Supponitur in allatis probationibus identitas ecclesiae praesentis cum ecclesia primitiva et originali, quod tamen sin minus falsum, incertum saltem est; 2. subiit enim ecclesia vel ab ipso exordio suo plures phases ac modificationes, quibus altera penitus effecta est. 3. Sane sectae omnes, quae per singula saecula prodierunt, se ad primaevam doctrinam ac discipli-

nam revocandam exortas esse protestatae sunt, ecquis porro iudex erit, penes quam vera ecclesia perseveraverit? 4. Quod si traditione prius ecclesia extitit quam commentaria ederentur, hoc ipso infertur mythica eius origo. 5. Idealis enim Christi conceptus efformatus est, qui paulo post magis evolutus et amplificatus primum evangelio aramaeo, et exinde tribus evangeliis synopticis Matthaei, Marci, ac Lucae consignatus est; demum evangelio Ioannis. 6. Facilius autem fuit progressus ex typo illo ideali ad societatem sive ecclesiam inde promanantem excogitandam et stabiliendam, quae ideale illud prototypum prae se ferret. Ergo.

14. Resp. Ad 1. *D.* Supponitur et probatur, *C.* gratuito tantum supponitur, *N.* Documenta, quae attulimus, eiusmodi sunt, ut vel fides detrahenda sit cuicumque historiae, immo historica ipsa certitudo ablegandа sit, vel identitas ecclesiae originariae ac primitivae cum praesenti sit prorsus admittenda.

15. Ad 2. *D.* Plures phases ecclesia subiit quoad evolutionem ac manifestationem principiorum suorum, aut in disciplina ecclesiastica, *Tr.* vel *C.* eas subiit quoad suam naturam, *N.* Ecclesia in se eadem semper extitit, ast germina doctrinae et auctoritatis suae, ita exposcentibus rerum adiunctis, magis iugiter ac magis evoluta sunt, donec hac in parte perfectionem suam adipisceretur, ad eum modum, quo infans labentibus annis suam virilem attingit perfectionem. Phases tamen, quibus Christi ecclesia altera seu diversa efficeretur, nullas subiit, nec subire poterat.

16. Ad 3. *D.* Id est, sectae exinde ortae, quod tegerent perduellionem suam eamque cohonestarent, praetexuerunt reformationem, *C.* vera haec causa extitit perduellionis, *N.* Verum est sectas omnes, quae ab apostolica ipsa aetate exortae sunt usque ad praesentem diem, ut in populorum conspectu suam apostasiam ab antiqua ecclesia colore aliquo tegerent, reformationem in doctrina, moribus aut disciplina proclamasse. Ast et illud exploratum est personam seu larvam hanc ex earum vultu cito decidisse, verasque causas fuisse substitutionem spiritus privati auctoritati ecclesiae docentis, excussionem auctoritatis iugi, novitatis amorem aliasque eiusmodi, quaeque omnes ex superbia profluunt. Exinde pronum est colligere, an apud istas perduelles sectas an apud societatem originariam ac iugiter permanentem vera perseveraverit ecclesia; satis est voluntarie se non excaecare, ut id apertissime cognoscatur; eo magis, quod ecclesia illa primitiva omnium sectarum et ortum viderit, et plerarumque interitum ac dissolutionem.

17. Ad 4. *Neg.* illationem. Traditione siquidem ecclesiae doctrina primum teneri coepit viventibus adhuc illis, qui immediate in Christi schola edocti fuerant, et sub quorum oculis tria priora evangelia litteris consignata sunt. Unde igitur origo mythica erit eruenda? Apostoli primi extiterunt ecclesiae pastores, quam ipsi ex conversione iudaeorum et ethnicorum collegerant.

18. Ad 5. *Neg.* suppositum de eiusmodi ideali conceptu, qui nunquam idealis fuit nisi in mente Straussii eiusque asseclarum. In hac hypothesi pauci homines illitterati ac rudes talem confixissent idealem perfectionis typum, quem nunquam vel sapientissimi ipsi philosophi excogitare potuerunt. Pro hoc ideali conceptu innumeris prope calami-

tatibus ac vexationibus, suppliciis ac morti se ipsi exposuissent. Innumeri utriusque sexus omnisque conditionis ac aetatis homines id ipsum per tria saecula praestitissent. Quis haec absurda devoret praeter mythicos nostros? Tandem nonne Straussius ipse evidentia compulsus, posteam, quam inscripsit *Christi vitam*, fassus est saltem evangelium Ioannis genuinum esse? Quod si genuinum est evangelium Ioannis, quo abit totum mythicum eius systema? Quod attinet ad evangelium aramaeum, atque ad evangelia synoptica inde derivata, nunc a criticis ipsis biblicis ad fabulas amandatur.

19. Ad 6. *Neg.* Everso enim fundamento, ruit superstructum aedificium. Novum hoc portentum esset, quod innumeri homines ex diversis regionibus in unam societatem coaluerint suis legibus instructam, atque supremis moderatoribus ob conceptum idealem. Dum nonnulli increduli homines sapientes videri volunt, in eas dilabuntur insanias, quibus vel rudissimum hominem assentiri puderet. Ita nempe Deus superbis resistit.

CAPUT II.

DE CHRISTI ECCLESIAE CONSTITUTIONE

20. *Constitutionis* nomine hic significamus elementa ac partes, ex quibus ecclesia Christi coalescit et constat. Cum vero Christus ecclesiam suam veluti moralem personam, seu societatem instituerit, ad instar humani individui, sive, ut aliis lubet, ad instar sui, seu dominicae incarnationis, sequitur eandem constare ex anima et corpore, ac mutuo inter corpus et animam nexu seu commercio, ut vivens sit ac dici possit; aut etiam ex elemento divino et humano, quod a divino penetratur et regitur in unitate personae. Ex hac notione patet nos agere debere de ecclesiae anima, de ecclesiae corpore, ac de unione animae et corporis, sive de utriusque elementi divini ac humani in unitatem consociatione. Haec porro in tres articulos distinguimus, ne simul pertractata confusionem pariant.

ARTICULUS I. *De ecclesiae anima.*

21. Ecclesiae animam gratia sanctificans, fides, spes, caritas cum donis annexis constituunt. Ad eam spectat ecclesiae pars, quae *invisibilis* dicitur, quaeque solum ex eius externis operationibus se prodit ac manifestat. Novatores autumarunt ad ecclesiae animam pertinere solos electos ac praedestinatos, sive actu iusti sint sive peccatores. Doctrina vero catholica est omnes ac solos iustos ad ecclesiae animam spectare; hanc proinde doctrinam nobis evincendam proponimus.

PROPOSITIO. *Omnes ac soli iusti pertinent ad ecclesiae animam.*

22. Cum omnes ac solos iustos ad ecclesiae animam pertinere asserimus, eos etiam comprehendimus, qui licet extra ecclesiae corpus sint, iis tamen dotibus instructi sunt, quibus iusti ac Deo accepti efficiuntur. Tales censentur catechumeni caritate flagrantes, materiales haeretici aut schismatici, qui pariter gratia sanctificante sunt ornati.

23. Porro omnes et solos iustos ad ecclesiae animam spectare, patet 1° ex ipsa, quam praebuimus, ecclesiae notione. Etenim si ecclesiae anima ex gratia sanctificante constituitur, fide, spe et caritate, evidens est, eos omnes et solos ad eam pertinere, qui actu essentialia illa animae constitutiva possident, qui profecto alii non sunt nisi omnes et soli iusti. Patet 2° ex divinis eloquiis, quae vitam seu principium vitae iis omnibus tribuunt, qui Deo

adhaerent, et manent in caritate; haec porro innumera prope sunt. Unum vel alterum attigisse sufficiat: *Qui adhaeret Domino*, inquit apostolus (1), *unus spiritus est;* et (2): *Vivo autem, iam non ego, vivit vero in me Christus... in fide vivo Filii Dei.* Sic Ioann. (3): *Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo;* et alibi passim. Nec alia profecto est sententia patrum, qui illud quod Christus Matth. XXII, 11, 12 de homine non habente *vestem nuptialem* tradidit, de caritate exponunt, qua iusti in ecclesia efficimur; *quae sola*, inquit s. Gregorius M., *nos speciosos exhibet*.

24. Igitur nec omnes nec soli electi spectant ad ecclesiae animam, fieri siquidem potest, ut aliqui electi nedum gratiam habeant, sed neque ipsam fidem, qualis fuit apostolus Paulus ante suam conversionem, qui persequebatur ecclesiam Dei, et nonnulli electi, qui actu sunt in statu lethalis peccati.

25. Licet vero, ut diximus, anima constet ex gratia sanctificante, fide, spe, caritate annexisque donis; attamen fides praecipuum locum obtinet, utpote totius iustificationis radix et fundamentum. Quo fit, ut peccatores fideles, etsi gratiam et caritatem amiserint gravi aliqua culpa, tamen ad ecclesiae animam aliqua ratione adhuc pertineant, seu sub aliquo respectu, quatenus fidem et spem adhuc retinent, quibus, divina gratia opitulante, amissam caritatem et gratiam sanctificantem recuperare possunt.

DIFFICULTATES

26. Obi. 1. Scripturae passim docent ecclesiae animam omnes ac solos electos seu praedestinatos complecti. Sic legitur (4): *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum; sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis*, et apostolus: *Cognovit*, inquit (5), *Dominus, qui sunt eius.* 2. Hinc s. Augustinus subdit (6): *Quidam, qui filii Dei, propter susceptam vel temporaliter gratiam, dicuntur a nobis, nec sunt tamen Deo*, et alibi. 3. Certe Christus loquens de ecclesia sua sub ovilis figura: *Alias oves habeo*, inquit (7), *quae non sunt ex hoc ovili... et ego vitam aeternam do eis; et non peribunt in aeternum.* Ergo.

27. Resp. Ad 1. *D.* Docent scripturae solos praedestinatos ecclesiam complecti in ordine ad consecutionem finis, *C.* in ordine ad praesentem iustitiam, *N.* Alius enim est ordo praedestinationis, alius vero ordo actualis iustitiae. Si ad primum attendatur, vere dicitur in scripturis solos electos perseverare in gratia accepta usque ad mortem, ac oves, quae hoc ipso sensu congregandae sunt in Christi ovili, in aeternum non perire; item Deum cognoscere qui sunt eius, aliaque eiusmodi. Si ad alterum ordinem attendatur, certum pariter est nonnisi per gratiam viventes spectare ad ecclesiae animam, hinc illud (8): *Nomen habes, quod vivas, et mortuus es.* Qui porro mortuus est, licet sit in ecclesiae corpore, cuiusmodi profecto erat angelus seu episcopus Sardis, ab anima haud vivificatur.

28. Ad 2 et 3 eadem esto distinctio. Sane post obiecta verba subdit Augustinus: *Non quia iustitiam simulaverunt, sed quia in ea non permanserunt;* quibus datam distinctionem s. doctor confirmat.

(1) I Cor. VI, 17. (2) Galat. II, 20. (3) I Ep. IV, 16. (4) I Ioan. II, 19.

(5) II Tim. IV, 19. (6) *De corrept. et grat.* c. 9, n. 20. (7) Ioan. X, 16-28. (8) Apoc. III, 1.

ARTICULUS II. *De ecclesiae corpore.*

29. Humanum individuum vivens non solum anima, sed etiam corpore constat; hinc etiam Christi ecclesia, quae ad instar humani individui constituta est, praeter animam formam visibilem et externam seu corpus habeat necesse est. Humanum insuper corpus organicum est et in caput ac membra apte disposita ac invicem coordinata et subordinata distribuitur; hinc pariter ecclesia in unum corpus seu societatem visibilem coalescit ex supremo capite, romano videlicet pontifice, de quo apposite suo loco, episcopis, presbyteris et ministris, seu ecclesiastica hierarchia, et populo fideli seu laicis.

30. Non pauci circa ecclesiae corpus identidem errores exorti sunt. Etenim protestantes omnem ecclesiasticam hierarchiam, quae divinitus sit constituta, inficiati sunt, nullum interponentes iure divino inter clericos et laicos discrimen. Rursus iidem invisibilem prorsus ecclesiam esse, quae nimirum ex solis iustis constet, passim docuerunt. Alii ex adverso ecclesiam constitui affirmarunt ex omnibus sectis, aut saltem sectarios omnes posse in propria communione ad aeternam pervenire salutem, dummodo in Christum credant. Adversus quos errores sit

PROPOSITIO I. *Ad Christi ecclesiae corpus spectant fideles omnes tam iusti quam peccatores.*

31. Ecclesia enim ex ea parte, qua visibilis est, seu quoad corpus eiusque formam externam, est societas veram Christi doctrinam profitentium, qui profecto tum iusti tum peccatores esse possunt.

32. Hanc ecclesiae notionem nobis exhibent in primis sacrae litterae; siquidem Christus ecclesiam a se instituendam comparat modo sagenae missae in mare et ex omni genere piscium congreganti (1), areae in qua una cum frumento paleae continentur (2); convivio nuptiali cui boni ac mali interfuerunt, immo et homo non vestitus veste nuptiali; decem virginibus prudentibus ac fatuis, etc. Apostolus praeterea magnae domui comparat ecclesiam, in qua sunt vasa aurea et argentea, lignea quoque et fictilia (3): *Et quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam.* Sane incestuosus corinthius, de quo sermo est I Cor. V, 3, tamdiu permansit in ecclesia, quamdiu ab ea separatus non est.

33. Patres vero, adversus novatianos ac donatistas contendentes, et ipsi solos iustos ad ecclesiam pertinere, ecclesiam tum ex iustis, tum ex peccatoribus constare propugnarunt, praesertim ss. Cyprianus, Optatus, Pacianus et Augustinus.

34. Christi praeterea scopus in ecclesia instituenda necessario postulat, ut ea visibilis sit; instituit enim eam ad depositum suae doctrinae intemerate custodiendum, ad vocandas gentes easque baptismate tingendas, ad administranda sacramenta reliqua, ad reconciliandos peccatores; quae quidem omnia aliaque eiusmodi ministerium visibile et externum exigunt. Talis porro non esset ecclesia, si ex iustis tantum soli Deo notis coalesceret. Ergo.

DIFFICULTATES

35. Obi. 1. Ecclesia ex scripturis est sancta et immaculata, *non habens maculam aut rugam*, ut loquitur apostolus (4). 2. Ad eam pertinent, *qui inscripti sunt in coelis*, ut idem loquitur (5). 3. Sane Christus, qui caput ecclesiae est, non

(1) Matth. XIII, 47. (2) Ibid. III, 12.

(3) II Tim. II, 20. (4) Ephes. V, 16.
(5) Hebr. XII, 18.

potest habere nisi membra sancta: *Quae enim conventio Christi ad Belial?* ut idem subdit Paulus (1). 4. Quapropter patres passim docent peccatores *non esse de ecclesia*, *vel esse eos de ecclesiae macula*, *non pertinere ad sanctam ecclesiam Dei*, *quamvis intus videantur*, uti Hieronymus, Pacianus et Augustinus. 5. Quod si peccatores de ecclesia non sunt, iam sponte sequitur ecclesiam esse invisibilem, quod etiam liquet ex symbolo apostolico, in quo profitemur credere *ecclesiam* et quidem *sanctam;* porro quod videtur, fidei obiectum esse nequit. 6. Hoc ipsum ratio etiam suadet; nam quod sanctum est, non potest coalescere ex peccatoribus, et qui Deum patrem non habet, neque ecclesiam matrem habere potest.

36. Resp. Ad 1. *D.* Ecclesia est *sancta* etc., sub multiplici respectu, *C.* ad exclusionem peccatorum, *N.* Ecclesia igitur sancta est in se, quatenus et caput, et doctrinam, et sacramenta, et potiora membra sancta habet; sancta praeterea est, quatenus ordinata est ex intentione Christi ad omnimodam sanctitatem gignendam: peccatores vero praeter Christi intentionem et ecclesiae finem in peccatis sordescunt. Caeterum, si peccatores ecclesia in suo sinu haud contineret, perperam pro ipsis institutum esset sacramentum poenitentiae, seu data eidem a Christo potestas clavium ad ligandum atque solvendum, prout ipse praestituit, et suo loco ostendemus.

37. Ad 2. *D.* Relate ad eos, qui ex militante ecclesia ad triumphantem iam pervenerunt, *C.* relate ad eos, qui adhuc in ecclesia militant, *N.* Adhortatur enim in cit. loco apostolus fideles ad sanctitatem sibi comparandam iuxta novae legis spiritum, illosque admonet, ut pertinere studeant ad ecclesiam sanctorum, quorum aliqui adhuc militant, alii autem coronam iam adepti sunt.

38. Ad 3. *D.* Christus non potest habere nisi membra sancta, quae vel talia sint vel ordinata ad sanctitatem, *C.* quae nonnisi actu sancta sint, *N.* Iam vero quamvis peccatores actu ac *formaliter* sancti non sint, cum tamen per baptismum ac fidem, sanctitatem, ut ita loquar, inchoatam saltem habeant, et ad eam assequendam ordinati sint, sub hoc respectu membra Christi esse perseverant. Per gratiam actualem praeterea iugiter ad sanctitatem exstimulantur, et mediis omnibus ad eam vel assequendam, vel recuperandam instructi a Christo sunt in ecclesia sua. Apostolus porro loquitur de idololatris et infidelibus.

39. Ad 4. *D.* Ex patribus peccatores *non sunt de ecclesia* etc., nempe ut membra viva corporis vivi, *C.* ut membra mortua corporis vivi, *N.* Ecclesia duplici sub respectu considerari cum possit, et prout est corpus vivum habens membra viva, quae potiorem eius partem constituunt, et prout est corpus vivum, quod habet membra mortua, quae constituunt eiusdem partem deteriorem, patres interdum coarctant ad primum respectum ecclesiae significationem, inficianturque peccatores esse de ecclesia, ad eam pertinere, etc. Interdum vero sub utroque respectu eam spectant, et profitentur, immo tuentur adversus novatianos, luciferianos et donatistas, peccatores *in* ecclesia, ac *de* ecclesia esse.

40. Ad 5. *D.* Profitemur in symbolo credere ecclesiam, et quidem sanctam, quatenus ecclesia Christi est, seu ab eo instituta, cuius ipse sit caput, *C.* quatenus societas hominum est, quae sub oculos cadit, *N.* Aliud enim est societatem quam-

(1) II Cor. VI, 14.

dam profiteri ac praedicare se talem esse, aliud vero reipsa esse. Etiam haeretici et schismatici tenent suas societates, suos coetus esse Christi ecclesiam, quae tamen non sunt nisi synagogae satanae et perduellium; contra vero nos profitemur fide credere ecclesiam sanctam *catholicam* veram esse Christi ecclesiam.

41. Ad 6. *D.* Quod sanctum est sanctitate *formali*, *C.* quod sanctum est sanctitate inchoata et ad sanctitatem ordinatum est, *N.* Responsio patet ex dictis. Sic etiam: peccatores nec Deum patrem habent, neque ecclesiam matrem in ordine ad sanctitatem actualem, qua destituti sunt, *C.* dispositive et ratione finis et mediorum, *N.* Ex his enim aliisque eiusmodi difficultatibus non aliud conficitur, quam peccatores non pertinere ad ecclesiae animam, non item vero non spectare ad corpus, quod unice exsurgit ex professione eiusdem fidei, ex susceptione et usu eorumdem sacramentorum atque ex subiectione legitimis pastoribus, ex quibus coalescit exterior ipsa societas.

Propositio II. *Constituitur ecclesiae corpus ex hierarchia divinitus instituta, et ex coetu fidelium seu ex clericis et laicis divino iure a se invicem distinctis.*

42. *Hierarchiae* seu *sacri principatus* nomine significamus episcopos, presbyteros et ministros, qui divina ordinatione instituti sunt ad regendam et instruendam ecclesiam, seu coetum fidelium.

43. Protestantes nonnisi democratiam agnoscunt tum quoad sacerdotium, quod contendunt fidelibus omnibus esse commune, tum quoad regimen et auctoritatem quam in populo residere autumant, qui per delegatos a se ministros eam exercet pro eo gradu, quem eis concedit. Richerius suum systema a protestantibus mutuatus est, dum statuit Christum claves fidelium communitati immediate contulisse, cuius ministri sunt rom. pontifex, episcopi, caeterique ecclesiae pastores, in quos a communitate omnis potestas promanat. Ianseniani ac pistorienses eumdem errorem professi sunt, ac propterea vocant ecclesiam *collegium aequalium*, episcopos *primos inter pares*, rom. vero pontificem caput *ministeriale*.

44. At vero ecclesiam constare ex hierarchia et populo, seu clericis et laicis divino iure ab invicem distinctis, patet ex scripturis atque ex perpetua traditione.

45. Etenim ex scripturis discimus Christum iisdem clericis contulisse auctoritatem et commisisse ecclesiae regimen, quos instruxit sacerdotio. Siquidem apostolis solis claves regni coelorum seu potestatem ligandi atque solvendi tradidit (1); iisdemque potestatem conficiendi eucharistiam contulit (2); administrandi baptisma docendique omnes gentes (3); iisdem solemnem contulit missionem illis verbis (4): *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Quapropter cum primum ecclesia proprie coeperit solemni Spiritus sancti inauguratione die pentecostes, apostoli non modo commissam sibi auctoritatem exercuere, verum etiam delectis a se hominibus eam communicarunt primo quidem septem diaconis (5), deinde vero aliis, quos utroque sacerdotii gradu presbyteriali et episcopali instruxerunt. Nam Paulus et Barnabas, qui a Spiritu s. in opus ministerii assumpti fuerant (6), constituerunt per singulas civitates presbyteros sacra inauguratione (7), quos a Spiritu s. positos esse episcopos *ad regendam ecclesiam Dei*

(1) Matth. XVIII. (2) Ibid. XXVI.

(3) Ibid. XXVIII. (4) Ioann. XX, 21.

(5) Act. VI. (6) Ibid. XIII. (7) Ibid. XIV.

declarat apostolus (1), qui praeterea et Timotheum ephesinae ecclesiae (2) et Titum cretensi praefecit (3), iisdemque regulas ac monita dedit ad rite gubernandas commissas sibi ecclesias cum omni imperio, et ad caeteros deligendos in eodem ministerio, seu sacro regimine. Idipsum praestitit Ioannes quoad omnes ecclesias Asiae, et Petrus quoad ecclesias omnes occidentales, uti ex certissimis antiquitatis documentis manifeste constat.

46. Exinde factum est, ut ab ipsis ecclesiae initiis comperiamus illam sacerdotii successionem in triplici suo gradu episcopatus, presbyteratus et diaconatus iugiter ad nos usque perseverantem in ecclesia universa, uti omnia documenta ecclesiastica testantur. Patres apostolici communi consensu affirmant eos constitutos et praepositos ecclesiae suae a Domino esse, uti Clemens romanus (4) et Ignatius M. (5). Item vocant episcopos ecclesiarum *praesides*, uti Hermas (6); eos praeesse Dei loco, quibus proinde parendum sit, ut Dei mandato, ut Deo patri, uti Clem. rom., Ignatius, Hermas. His patres insequentes consentiunt, uti Tertullianus (7), Ambrosius (8), Hieronymus (9), ut posteriores omittamus.

47. Si igitur Christus apostolis, cum nondum ecclesia esset instituta, auctoritatem contulit in societatem eorum praedicatione efformandam: si apostoli hanc eamdem auctoritatem delectis a se hominibus in posteros transmittendam communicarunt independenter a fidelibus, quibus potius eos praefecerunt; si demum hac ratione ad nos usque eadem auctoritas propagata est; plane consequitur 1° divino iure ecclesiasticam hierarchiam a populo seu a laicis distingui; 2° nullo modo democraticam esse ecclesiae constitutionem; 3° demum non ab ecclesia seu a communitate fidelium, sed a Deo ipso auctoritatem suam ecclesiasticam hierarchiam derivare.

DIFFICULTATES

48. Obi. Hierarchiae existentia abhorret a Christi consilio. Etenim 1. Christus apostolos suos omni principatu interdixit, dicens (10): *Principes gentium dominantur eorum: et qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos; sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.* Qua in schola institutus Petrus, sic ecclesiae pastores alloquebatur (11): *Neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* 2. Pariter apostoli reliqui, et in his Paulus, non se principes aut hierarchas appellabant, sed profitebantur se Christi servos, ministros, ac dispensatores mysteriorum Dei. 3. Hinc factum est ut nonnisi populi suffragio eligerent suos cooperatores, ut patet ex electione Matthiae, septem diaconorum et Barnabae. 4. Quod concilia pariter confirmant, dum quem *populus elegerit*, eum, defuncto episcopo, sufficiendum decernunt, inter quae eminet conc. nicaenum in epist. synodica apud Theodoretum (12). Quam quidem agendi rationem 5. s. Cyprianus ex traditione *divina et apostolica* descendere affirmat (13). 6. Nil mirum proinde si Germania mirata est, teste Sarpio, cum scivit a tridentino sancitam, veluti fidei articulum, hierarchiam ecclesiasticam aut miratura si *hieroduliam*, aut *hierodiaconiam* seu *sacram servitu-*

(1) Act. XX. (2) I Tim. I. (3) Tit. I.
(4) I Cor. c. XIII. (5) Ephes. c. IV et alibi passim. (6) *Pastor*, lib. I. vis. III, 5.
(7) *De bapt.* c. 7. (8) *De sacram.* l. III, c. 5
(9) *Dial. adv. lucifer.* et *epist. ad Asellam.*
(10) Matth. XX, 25, 27. (11) I Ep. V, 3.
(12) *Hist. eccl.* l. I, c. 9. (13) Ep. LXVIII.

tem, aut *sacrum ministerium* sanxisset. Ergo.

49. Resp. *N. A.* Ad 1. probat *D.* Interdixit apostolos omni principatu, qui fastum saperet et ostentationem, *C.* principatu, qui consistat in recto auctoritatis usu, *N.* Alioquin ipsemet Christus auctoritatem apostolis non tribuisset, eos non praetulisset discipulis, iisdem apostolis non praefecisset Petrum. Item non eis dixisset: *Qui vos audit, me audit;* neque claves regni coelorum eis contulisset; non dixisset Petro: *Pasce agnos meos... pasce oves meas*, quod quidem pascendi munus auctoritatem poscit, ut patet ex vi graeci textus, et ex ipsa rei natura. Neque alio sensu loquitur Petrus, quod liquet vel ex ipsa orationis serie, dicens: *Pascite:* ne autem in hoc munere obeundo se extollerent, acerbitatem ac dominationem sectarentur, ideo illis modum patefacit, quo leniter officium suum expleant.

50. Ad 2. *D.* Numquam apostoli se hierarchas aut principes appellarunt, si voces spectes, *C.* non sibi tribuerunt potestatem illis vocibus significatam, *N.* Quaestio porro est de re. Iam vero apostolos, et in his Paulum, hanc sibi potestatem vindicasse evidenter constat ex iis, quae inter caetera ipse scribit (1): *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam;* et (2): *Praedixi et praedico... quoniam si venero iterum, non parcam. An experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus?* Itaque apostoli sunt *servi*, *ministri*, respectu Christi, sed *pastores, praepositi, principes* sunt respectu fidelium.

51. Ad 3. *D.* Ex quadam dispensatione et oeconomia nec tamen semper, *Tr.* vel *C.* constanter et ex necessitate, *N.* Etenim Paulus et Barnabas *constituerunt* per civitates presbyteros, seu episcopos absque plebis suffragio vel electione: Paulus item praefecit auctoritate sua Timotheum ecclesiae ephesinae, et Titum cretensi: *Constitui*, inquit, *te Cretae.* In monitis ad eosdem datis circa electionem diaconorum et presbyterorum nullam eiusmodi popularis electionis mentionem iniecit, non omissurus in systemate adversariorum.

52. Ad 4. *D.* Ex disciplina variabili eaque libera, *C.* ex institutione Christi, *N.* Ratio enim electionis varias diversis temporibus formas subiit, interdum enim fiebat a populo, interdum excludebatur ab electione populus et a solis provinciae episcopis pendebat; interdum vero a clero simul et populo, uti ex certissimis ecclesiasticis documentis constat, quae magno numero a Thomassinio, Hallierio, Nat. Alexandro proferuntur; a Christo igitur repeti nequit popularis illa electionis forma, ut autumarunt protestantes, alioquin irrita fuisset, quoties ab ea discessum est.

53. Ad 5. *D.* Quatenus illa traditio et observatio exemplis innititur ex scriptura depromptis et in ordine ad suffragium seu testimonium, quod de eligendorum moribus plebs ferebat, *C.* traditio divina et observatio presse sumpta, *N.* Huic enim posteriori sensui obstant illa omnia, quae prolata a nobis sunt. Prior vero innititur verbis apostoli (3): *Oportet autem illum* episcopum *et testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.*

54. Ad 6. *D.* Mirata est Germania protestans, *C.* catholica, *N.* Certe non poterat non mirari Germania protestans, quod tridentinum contra principia democratica, quae ipsa profitebatur in regimine et consti-

(1) II Cor. X, 6. (2) Ibid. XIII, 3.

(3) I Tim. III, 7.

tutione ecclesiastica, definierit ex divina institutione constitutam hierarchiam. Hac siquidem definitione plane eversum est democraticum protestantium systema. Quod si tridentinum definivisset esse in ecclesia *hierodulíam* aut *hierodiaconiam*, sanxisset protestantium errorem. Caeterum, Germania catholica magna veneratione, prout reliquae ecclesiae per universum orbem, definitionem concilii tridentini suscepit.

Articulus III. *De mutuo inter ecclesiae animam et corpus commercio.*

55. Parum est ecclesiam anima corporeque constare; ut enim vere vivere ea dicatur, necesse praeterea est ut inter eiusdem animam et corpus intercedat commercium, seu nexus ille, ex quo anima in corpus et corpus in animam ad invicem agant et reagant, prout in omni individuo vivente contingit. De mutuo hoc commercio hic agere constituimus, ut inde pateat ecclesiam Christi vita supernaturali pollere, et inferamus discrimen, quod inter solam Christi ecclesiam et sectas ab ea divisas, quaeque immerito sibi ecclesiae nomen adsciscunt, interponitur. Sit proinde

Propositio. ***Mutuum existit inter ecclesiae a Christo institutae animam et corpus commercium, quo illam vita supernaturali iugiter vivere et operari certissime deprehenditur.***

56. Ecclesiae animam ex gratia sanctificante, fide, spe, caritate caeterisque virtutibus adnexis aut profluentibus constare, corpus vero ex visibili fidelium omnium societate sub legitimis pastoribus eamdem fidem profitentium iisdemque utentium sacramentis coalescere, paulo ante confecimus. Ut igitur evincamus inter utramque ecclesiae partem intercedere commercium, restat ut ostendamus et corpus in animam, et animam in corpus agere.

57. Iam vero ut a primo exordiamur (siquidem prius est etiam in physico individuo corpus evolvi quam spiritu informari), ecclesiae corpus per ministerium suum, administrationem sacramentorum, potissime vero baptismi quoad infantes, praedicationem praeterea verbi Dei, et collationem baptismatis quoad adultos gignere in anima sanctitatem, nemo est qui ambigat. Item animam agere in corpus per fidei actus exteriores, spei et caritatis, mediantibus operibus bonis ac sanctis, in dubium pariter revocari nequit.

58. At enim cum ex parte saltem singulorum individuorum incertum semper esse possit, utrum attulerint necessarias dispositiones ad gratiam sanctificantem obtinendam, utrum fides et spes sint caritate *informatae*, ut aiunt, utrum, ut verbo dicam, veram sanctitatem possideant, Deus quodam veluti sigillo nonnullorum praecipuorum ecclesiae suae membrorum sanctitatem obsignare constituit per charismatum dona, ut pateret omnibus ea vita reipsa supernaturali vivere, adeoque vivum esse illud corpus, quod eiusmodi viva membra producit. Insuper cum alterum vitae signum sit foecunditas, hac proprietate pariter sive hoc dono ecclesiam suam insignivit Deus. Novos proinde quotidie filios Christo parit, quos vel ex haeresi vel ex gentilitate convertit; eidem acceptam referre debemus omnium plane gentium conversionem, dum sectae omnes ab ea divisae sterilitate laborant, quamvis innumeris pene humanis abundent subsidiis. Sectarum vis, ut iam suo tempore adnotaverat Tertullianus, in corrumpendis ac pervertendis pessimis catholicis, quos ab ecclesia abducere omnibus malis artibus satagunt, tota consistit.

59. Quae cum ita se habeant, iure merito concludimus, ex duobus recensitis characteribus solius ecclesiae propriis luculenter constare tum eam vivere, tum proinde, quod consequens est, intercedere seu existere illud, quod enunciavimus, commercium inter ecclesiae corpus et animam seu nexum, ex quo uti individui physici, sic et individui moralis vita pendet.

DIFFICULTATES

60. Obi. 1. Nexus seu commercium, quod constituitur inter ecclesiae animam et corpus, gratuitum prorsus est; 2. aut saltem inutile ad finem, qui intendítur, cum quaelibet secta illud sibi vindicare possit. 3. Sane unaquaeque secta sanctitatem adeoque vitam, de qua agimus, sibi tribuit ex doctrina, fide, ac morum integritate. 4. Quamquam ad signa, quod attinet, parum de illis sectae sollicitae sunt, cum nulla iam ambigat ea inter mythos recensenda esse, si sermo sit de biblicis, aut inter pias fictiones, aut ignorantiae et credulitatis documenta, si de recentioribus loquamur. 5. Patres ipsi, inter quos s. Augustinus et s. Gregorius M., aperte fatentur miracula iamdiu in ecclesia cessasse. 6. Quod si contendant catholici miracula valorem aliquem habere realem, cum sectae idem sibi donum tribuant, hoc ipso patet hoc signum vitae aequivocum esse. 7. Quod porro dictum est de miraculis aliisque charismatibus, applicari etiam debet alteri vitae indicio, quod ex foecunditate eruitur; notum enim est, quot progressus nunc temporis faciant sectarii in *bono nuncio* ferendo apud infideles. Ergo.

61. Resp. Ad 1. vel *N.* vel *D.* Non eiusmodi est, quale intercedit in individuo physico vivente, *C.* quale per analogiam competit in ordine supernaturali individuo morali, *N.* Profecto hic nexus, ex quo commercium pendet inter animam et corpus ecclesiae, substantialis ac hypostaticus non est; existit tamen, prout ipsa rei natura fert, inter animam et gratiam sanctificantem, quae inhaeret iusto. Hinc illud apostoli: *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus* (1). *Vivo iam non ego, vivit vero in me Christus* (2). Adeoque vita ac proinde commercium, de quo agimus, verum habet biblicum fundamentum.

62. Ad 2. *D.* Quaelibet secta illud sibi vindicare potest sine ullo prorsus fundamento, *C.* iure merito, *N.* Hoc enim solius ecclesiae a Christo institutae privilegium est, nulla ratione sectae cuique communicabile, ut patet ex dictis.

63. Ad 3. *D.* Unaquaeque secta sibi vindicat sanctitatem fucatam et politicam seu externam, *C.* veram, *N.* Etenim fieri nequit, ut societas seu coetus, qui vexillum erexit perduellionis adversus unicam ecclesiam a Christo institutam, sibi veram possit vindicare sanctitatem. Hinc optime s. Augustinus: *Vis ergo*, inquiebat (3), *et tu vivere de spiritu Christi? in corpore esto Christi... Non potest vivere corpus Christi nisi de spiritu Christi.* Vitis non influit nisi in palmites sibi adhaerentes. Cum igitur sectae a Christi corpore separatae diversam ab eo fidem profiteantur obiectivam, diversam doctrinam, haec necessario debet falsa esse, quia verum vero opponi nequit; et si quam habent morum integritatem, haec non constituit nisi honestatem moralem ac naturalem, quae nihil commune habet cum illa supernaturali sanctitate, de qua est sermo.

64. Ad 4. *D.* Quia illam nec habent neque habere possunt, *C.* alia

(1) Gal. V. 25. (2) Ib. II, 20, et alibi passim.

(3) *Tract.* XXVI *in Ioann.* n. 13.

de causa, *N.* Sectae spernunt miracula ad eum modum quo vulpes, de qua fabula, sprevit uvam quam attingere non potuit. Dona siquidem haec ex Christi promissione soli verae sponsae eius reservantur. Quod vero sectae iam vulgo mythis accenseant miracula biblica, id provenit ex progressu illarum in incredulitatem, quo magis confirmatur eas vita plane destitutas esse, proindeque in dies dissolvi; uti cadavera, quae in tabem ac putredinem dissolvuntur. Nil mirum proinde si credulitati ac ignorantiae tribuant miracula, quae passim in Christi ecclesia patrantur, quamvis ea publica sint ac testimoniis locupletissimis adstructa.

65. Ad 5. *D.* Id est, patres fatentur prodigia non amplius in ecclesia esse communia, ut in eiusdem initiis erant, *C.* fatentur plane cessasse, *N.* Hoc patet ex amborum, qui nobis obiiciuntur, contextu; etenim s. Augustinus declarat (1), quo sensu in lib. *De vera relig.* scripserit: *permissa non esse miracula in nostra tempora durare*, nempe eo numero, quo olim patrabantur; deinde refert miracula a se visa. Sic etiam s. Gregorius M. dicit (2), quod olim frequentiora essent, tamen et nunc *per multos, cum opportunitas exigit, eduntur;* et ipse plura refert, quae contigerunt sua aetate in lib. *Dialogor.* Ambo demum rationem reddunt huius discriminis, quod scilicet ab initio necessaria fuerint ad fidem propagandam, postea vero haec necessitas cessaverit.

66. Ad 6. *Neg.* Nam eodem iure sibi tribuunt sectae signa et charismata, quo sibi tribuunt veram doctrinam aliasque eiusmodi, nempe falso ac perperam. Catholici, qui solam veram Christi ecclesiam constituunt, ut paulo post ostendemus, et signa et ineluctabilia documenta ad illorum veritatem adstruendam proferunt. Sectarii nonnisi verba ac nihil praeterea proferunt, immo ut vidimus, cum nulla habeant, contemnere ea superbo supercilio affectant.

67. Ad 7. *D.* Si pronas aures praebeamus sectariorum declamationibus, *C.* si inquiramus in rei veritatem, *N.* Etenim plura certe ipsi buccinant de ingentibus fructibus, quos profert communis illis omnibus societas biblica; sed, si quae referunt, examini subiiciantur, patebit praeter aurum, argentum ac biblia ad veros corrumpendos fideles seu catholicos distributa, nihil aliud eos egisse. Nempe, ut iam aetate sua adnotaverat Tertullianus, gloria haereticorum tota ac sola consistit in evertendis infirmorum ac perditorum catholicorum animis. Cum vero numquam desint, qui lucrum animae saluti ignaviter praeferant, isti constituunt sectariorum triumphos. Caeterum ad infideles vere convertendos plane impotentes sunt, et propriam circa hos imbecillitatem produnt.

Articulus IV. *De iis qui excluduntur a vera Christi ecclesia.*

68. Ordo postulat, ut postquam disseruimus de membris, quibus constituitur seu constat ecclesiae corpus, de iis verba faciamus, qui ab illorum censu exclusi sunt. Nec enim defuerunt, qui contenderent atque etiamnum contendant, ecclesiam Christi coalescere ex omnibus sectariis, haereticis, schismaticis, qui voce negativa *acatholici* appellantur, adeoque ecclesiam romanam, quam paulo post ostendemus unice veram esse ecclesiam Christi, non esse nisi partem totius ecclesiae catholicae, cuius aliae partes sint, uti ecclesia *catholica*-anglicana, ecclesia *catholica*-graeco-russa, ecclesia *catholi-*

(1) Lib. I *Retract.* c. XIII, n. 7.

(2) Lib. XXVII *Moral.* c. XVIII, n. 36.

ca-evangelico-anglicana, et ita porro. Exinde fit, ut isti viam salutis aperiant sectariis omnibus, saltem qui in fundamentalibus articulis conveniunt, et intolerantiae accusant ecclesiam romanam in articulo, quem profitetur, extra unicam veram ecclesiam nullam dari salutem. Adversus quos insequentes statuimus propositiones:

Propositio I. *Quotquot in communione non sunt cum vera Christi ecclesia, ad eam pertinere nullatenus possunt.*

69. Qui in communione ecclesiae externa, de qua loquimur, non inveniuntur, sunt aut haeretici, qui diversam ab ecclesia fidem profitentur; aut schismatici, qui obedientiam detrectant legitimis pastoribus, praesertim vero supremo; aut excommunicati excommunicatione, uti vocant, vitanda, et qui ea perculsi sunt, arcentur a participatione praecipue sacramentorum. De excommunicatis hic solliciti non sumus; verum nobis res est cum haereticis et schismaticis, qui in coetus coëunt divisos ab ecclesia, quam Christus instituit, atque ut modo loquendi usus invaluit, *communiones* separatas efficiunt, sub quocumque nomine veniant, sive protestantium, sive reformatorum, sive anglicanorum, aut graecorum, aut graeco-russorum.

70. Hos porro omnes ad Christi ecclesiam minime pertinere, ac proinde Christi ecclesiam haud constituere uti partes essentiales aut integrales, ostendere, ex dictis operosum non est.

71. Ac primo Christus in apostolis et per apostolos condidit ecclesiam suam ad instar individui iugiter viventis, cui praefecit hierarchiam, quam depositariam et custodem reliquit veritatum, quas e coelo detulit, cuique commisit munus docendi regendique coetum fidelium, quos sive ex iudaismo sive ex ethnicismo per praedicationem et baptismum convocasset et cooptasset in sinum suum, expellendique proinde novatores et contumaces, qui aut fidei depositum labefactare, aut obedientiam detrectare ausi fuissent. Quotquot proinde alterutrius aut utriusque etiam criminis rei extiterunt ac vexillum perduellionis erexerunt, ab ecclesia, divinitus sibi tradita auctoritate, penitus expulsi sunt ac recisi e sinu suo, ne membra eius sana inficerent et contaminarent. Ergo quemadmodum membra a corpore amputata, palmites a vite recisi, rivi a fonte separati non amplius constituunt aut corpus, aut vitem, aut rivum ex fonte manantem, sic haeretici et schismatici ab ecclesia damnati, rescissi, amputati non amplius ecclesiam constituunt.

72. Huc pertinent scripturarum oracula Ioan. XX: *Sicut misit me Pater et ego mitto vos.* Matth. XXVIII: *Euntes docete . . . servare omnia, quaecumque mandavi vobis: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Luc. X, 16: *Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit.* Matth. XVIII, 17: *Qui ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Gal. I, 8: *Licet nos aut angelus de coelo evangelizaverit vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis; anathema sit.* Ad Titum III, 10: *Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est,* aliaque eiusmodi innumera, quae eamdem ideam constanter ingerunt.

73. Atque haec est historia omnium sectarum continentibus saeculis ab aetate apostolica, usque ad nos. Apostoli, quotquot voluerunt sensum suum privatum opponere, magisterio suo ab ecclesia expulerunt, uti Hymenaeum, Philetum ac

Alexandrum (1): *Ut discerent non blasphemare;* nicolaitas, de quibus Ioannes in apocalypsi (2); docetas et cerinthianos, adversus quos idem evangelista et epistolas suas et evangelium conscripsit, et apostoli reliqui plerasque etiam epistolas suas scripserunt, ut praemunirent fideles adversus illos seductores et antichristos; defunctis apostolis, ecclesia seu successores apostolorum coeptum opus continuarunt damnantes et eiicientes gnosticos cum eorum familiis, sabellianos, arianos, nestorianos, eutychianos, novatianos, donatistas, et ita porro usque ad lutheranos, calvinistas, socinianos, protestantes omnes, anglicanos cum omnibus eorum surculis. Ergo tantum abest, ut sectae istae ecclesiam constituant, sintque eius partes aut essentiales aut integrales, ut potius sint totidem satanae synagogae, ut scriptura loquitur, humanae superbiae documento, a Christi ecclesia prorsus extraneae, *sectae perditionis.*

DIFFICULTATES

74. Obi. 1. De sectis, quas vocant, haereticis et schismaticis respectu ecclesiae idem ad summum censendum, quod de samaritanis et sadducaeis respectu synagogae. Iam vero tum samaritani, tum sadducaei perinde ac herodiani, pharisaei et essenii vere ecclesiam iudaicam constituebant. 2. Sane baptismus, quo cooptamur in Christum efficimurque eius membra, communis est sectis omnibus. 3. Sectae omnes profitentur Christi fidem, caeteraque adimplent, quae ex Christo ipso requiruntur et sufficiunt, ut quis discipulus eius sit. Ait enim (3): *Creditis in Deum, et in me credite;* et iterum (4): *Qui credit in me, habet vitam aeternam;* denique (5): *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* 4. Romanensium propterea intolerabile principium est se solos constituere veram Christi ecclesiam, adeo ut quicumque ab ea separati sunt, sectas spurias constituant et satanae synagogas. 5. Hoc inauditum plane fuit aetate apostolica, quando iugum auctoritatis nondum invectum fuerat, sed unusquisque, prout sibi videbatur, sentiebat. 6. Incognitum praeterea erat aetatibus insequentibus, ut patet ex celebratione paschatis ex parte asianorum et ex parte romanorum, utraque pars in suo sensu abundare permissa est, ac licet schisma acacianum eruperit, tamen discissa ecclesia non est, et plures ex iis, qui dicebantur schismatici, inter sanctos relati sunt, uti Macedonius, Euphemius, aliique non pauci. 7. Cum igitur ecclesia non alio sensu catholica dicatur et sit, nisi quatenus coalescit ex christianis omnibus, qui in mundo sunt, perperam romanenses, qui nonnisi pars totius sunt, se solis constare ecclesiam autumant. Ergo.

75. Resp. Ad 1. *Neg.* in primis paritatem, cum aliter Christus instituerit ecclesiam suam, uti patet ex dictis. Deinde *D. min.* Samaritani seu decem tribus fuerunt schismaticae in ordine politico seu theocratico, *C.* in ordine religioso, *subd.* plerique, *C.* omnes, *N.* Plures semper extiterunt, qui communicabant exterius cum ecclesia iudaica, pluresque autem qui metu detinebantur, saltem spiritu communicabant cum synagoga, licet exterius reipsa ab ea extorres essent.

76. Quod vero attinet ad diversas sectas, distinguendi sunt sadducaei a sectis reliquis; nam illi revera increduli ac epicurei fuerunt, prout sunt increduli nostrorum temporum, qui si permanserunt in sy-

(1) II Tim. II, 17; et I Tim. I, 20.

(2) Cap II, 6. 15.

(3) Ioan. XIV, 1.

(4) Ibid. VI, 47.

(5) Ibid. XII, 35.

nagoga, ideo est, quia nullo solemni iudicio fuerunt ab ea expulsi, prout expulsi non sunt increduli nostri ab ecclesiae corpore, nec coetum separatum constituunt. Quod attinet ad sectas reliquas, fuerunt ipsae potius scholae diversae quam sectae proprie dictae.

77. Ad 2. *D.* Baptismus est conditio, sine qua nemo potest cooptari in ecclesiam seu ecclesiae corpus, *C.* solus sufficit ad constituendum ecclesiae membrum, ac proinde Christi, *N.* Itaque per baptismum, si de infantibus sermo sit, fiunt quidem illi, quibus administratur, Christi et ecclesiae membra; desinunt vero talia esse, quum adulta aetate adhaerent vel haeresi vel schismati, cum fidei eiusdem professio et subiectio legitimis pastoribus duae aliae conditiones sint, sine quibus nemo ad ecclesiae corpus spectare potest: si de adultis agatur, qui baptismum suscipiunt, si tingantur extra ecclesiam, ad eam minime spectant, saltem quoad corpus; pertinent vero ad eam, si in ecclesia sacro lavacro initientur.

78. Ad 3. *D.* Ita ut haec requirantur, *C.* ut sufficiant, *N.* Oportet enim profiteri eam fidem, quam proponit ecclesia profitendam, non autem eam, quam quilibet sibi fingit, et subiectum esse eidem ecclesiae quam Christus constituit. *Docentes eos*, baptizatos, *servare omnia quaecumque mandavi vobis*, ait Christus (1).

79. Ad 4. *D.* Quia ipsi soli sunt fundati super *petram*, super quam Christus aedificavit ecclesiam suam, *C.* secus, *N.* Certe non est alia vera Christi ecclesia praeter eam, quam Christus super petram, id est, super Petrum aedificavit. Qui non communicant cum hac petra, seu extra petram hanc sunt, numquam Christi ecclesiam constituent, sed synagogas satanae ac sectas perditionis.

80. Ad 5. *Neg.* Apostoli enim quotquot contumaces repererunt in aliquo errore contra fidem ac doctrinam a se anuunciatam, extra ecclesiam expulerunt, et in censum haereticorum et sectariorum retulerunt. Ita Petrus egit cum Simone mago; Paulus cum Hymenaeo et Phileto et Alexandro Aerario; ita Ioannes cum docetis et cerinthianis; ita rursum Petrus et Iudas cum sectariis, contra quos suas epistolas scripserunt. Praecepit praeterea Paulus Tito ut *haereticum* hominem post unam aut alteram correptionem devitaret, et Ioannes ne sectariis vel *ave* fideles dicerent. Eadem ratione quovis tempore se gessit ecclesia cum *reprobis omnibus circa fidem*, id est, haereticis a saec. I, ad saec. XIX, et ita porro se geret usque ad consummationem saeculi.

81. Quartodecimani innoxii fuerunt, donec non restiterunt ecclesiae aliter decernenti.

82. Acaciani, de quibus agitur, communionem sectabantur ecclesiae romanae, nec admissi in communione sunt, nisi postquam ex sacris diptycis nomen Acacii abstulerunt. Hac de causa Macedonius et Euphemius in sanctorum numerum relati non sunt, uti ostendit Natalis Alexander (2), ac deinceps fusius exponit Petr. Ballerinius (3).

83. Ad 7. *Neg.* sequel. ex dictis. Ecclesia enim *catholica* dicitur non ex collectione sectarum omnium, quibus potius ecclesia dicit indiscriminatim omnibus: *Nescio vos, vestris copiis auxiliaribus non egeo, qui non est mecum, contra me est*, sed quia ipsa sola omnia loca, omnia tempora, omnes vere christianos complectitur in unitate sua, ut

(1) Matth. ult. (2) *Hist. eccl.* saec. IV, c. 6, a. 11.

(3) *De vi ac rat. primatus*, append. ad § 1, cap. 2.

inferius ostendemus. Romanenses proinde, ut adversarii loquuntur, optime se solos dicunt constituere ecclesiam Christi.

Propositio II. *Quoad illos omnes, qui culpabiliter extra ecclesiam ex hac vita decedunt, nulla datur salus.*

84. Nemo damnatur ex adultis sine culpa propria, multo igitur minus, qui baptismo renati sunt. Contrarium siquidem iterum ac saepius ab ecclesia proscriptum est. Quamdiu igitur aliquis ignorantia invincibili detinetur circa falsitatem propriae sectae, licet extra ecclesiae corpus inveniatur, potest ad eius animam pertinere, adeoque in via salutis reperiri.

85. Tota igitur theseos propositae vis cadit in vocem *culpabiliter*. Hoc porro sensu determinata thesi, ecquis est qui eam in dubium revocare possit? Huc enim reducitur: Quicumque gravi culpa inquinatus ex hac vita decedit, aeternum peribit, seu nulla ei salus obtingere potest; atqui tales sunt, quotquot ex propria culpa ac malitia decedunt ex hac vita extra ecclesiam constituti; ergo iis, qui culpabiliter extra ecclesiam ex hac vita decedunt, nulla datur salus. Maior propositio sua evidentia fulget; minor autem vera est ex suppositione; ergo conclusio nullo modo eludi potest. Ut haec impugnaretur, aut necesse esset adstruere non incurrere aeternum exitium quotquot in gravi peccato moriuntur; aut non peccare graviter, qui scientes volentesque extra unicam veram Christi ecclesiam degunt, impugnantes fidem, quam illa profitetur et docet esse tenendam, aut qui protervi resistunt eius auctoritati, obedientiamque detrectant illis legitimis pastoribus, quos Christus ipse praefecit ecclesiae suae. Cum vero neutrum sine summa impietate a sanae mentis homine negari possit; necessario sequitur eos, qui in tali statu moriuntur, aeternum perire.

86. Post haec supervacaneum ducimus plura testimonia ex scripturis congerere, quibus haereticos aut schismaticos *formales*, ut supponitur, ab aeterna excludi salute ac poenis aeternis addici demonstretur. Nonnulla tamen placet attingere, quibus res magis ac magis patefiet. Postquam apostolus Paulus scripsit (1): *Haereticum hominem devita*, subiicit: *Quia subversus est, et proprio iudicio condemnatus;* apostolus Petrus eos dicit *introducentes sectas perditionis, superducentes sibi celerem perditionem* (2). S. Ioan. haereticos vocat *antichristos* (3), qui non manserunt cum veris fidelibus, seu in ecclesia Christi, et in Ep. II, vocat *seductores*, admonetque christianos ne ipsis adhaerentes perderent quae operati sunt, addens v. 9: *Omnis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet.* Non permanet autem in doctrina Christi, qui non permanet in doctrina ecclesiae, cui in apostolis ipse dixit: *Euntes docete.* S. Iudas, in epistolà sua v. 13, loquens de haereticis ait: *Quibus procella tenebrarum servata est in aeternum.* Christus demum generatim pronunciat (4): *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*

87. De Patribus nulla est controversia, qui uno animo haereticos et schismaticos formales sarmentis comparant a vite recisis, aut paleis extra aream reiectis destinatisque ad ignem.

DIFFICULTATES

88. Obi. 1. Inhumanum, immo absurdum est docere innumeros prope homines aeternis addici poenis, ob solam opinionum discrepantiam.

(1) Tit. III, 10. (2) II Ep. II, 1. (3) I Ep. II, 18. (4) Matth. XVIII.

2. Eo magis quod haeresis sit omnium peccatorum levissimum veniaque dignum. 3. Sapit intolerantiam deterrimam. 4. Homines inducit ad mutuum odium, cum fieri nequeat ut diligantur illi, quos profitemur in aeternum iri damnatum. 5. Satius igitur est quempiam sentire et credere in religionis negotio prout libet, ac bene de omnibus sperare, caritatemque mutuam fovere. Ergo.

89. Resp. Ad 1. *D.* Perinde ac inhumanum ac absurdum esset lethali peccato obstrictum aeternis poenis addici, *C.* secus, *N.* Id evidenter patet ex theseos expositione. Ergo aut peccatores omnes ex hac vita decedentes coelo inserendi sunt, aut una cum illis formales haeretici et schismatici poenis aeternis erunt addicendi. Seligant adversarii. Non agitur de mera opinionum discrepantia, sed agitur de formali seu culpabili haeresi et schismate per oppositionem ad ecclesiae doctrinam.

90. Ad 2. *D.* In adversariorum hypothesi, quod haeresis non consistat nisi in opinionum discrepantia, *C.* in se, *N.* Responsio patet ex modo dictis in resp. ad 1. Caeterum, haeresis est peccatum omnium gravissimum, cum tendat ad fidei destructionem, detrectetur per eam Dei veracitati, et ecclesiae auctoritati.

91. Ad 3. *D.* Sapit intolerantiam erroris, *C.* personarum, *N.* Intolerantia porro erroris saluberrima est, nec nisi atheus aut indifferens eam impugnare potest.

92. Ad 4. *Neg.* Vera enim religio docet, prout docet ecclesia, in qua vera religio est, errores insectari, homines vero diligere, iuxta illud effatum: *Diligite homines, interficite errores.* Christianus nescit odisse nisi peccatum; quoad eos vero, qui extra viam salutis sunt, dolore afficitur, in rectam veritatis semitam revocare satagit, demum luget super eorum pertinaciam.

93. Ad 5. *Neg.* Si res esset cum incredulis, admitti posset eiusmodi conclusio, utpote ipsorum digna et epicureorum, non item vero si agatur cum illis, qui adhuc religionem se profiteri autumant. In negotio tanti momenti, a quo aeterna salus pendet, prudentia dictat nullum examen omittendum esse, donec perveniatur ad veritatem agnoscendam et amplectendam; quod, divina adspirante gratia, interposita etiam oratione et humilitate, pertingere difficile non est.

CAPUT III.

DE VERA CHRISTI ECCLESIA

94. Egimus hactenus de Christi ecclesia in genere, quin, data opera, inquireremus quaenam ex tot societatibus, quae sibi ecclesiae Christi nomen et dignitatem tribuunt, vera reipsa Christi ecclesia sit. Hoc autem efficiemus expendendo proprietates et notas, quae uni verae ecclesiae competunt. Harum enim applicatio nos ad verae Christi ecclesiae cognitionem adducit. In tres proinde articulos caput istud distinguimus, in quorum primo de proprietatibus, in altero de notis, in tertio denique de illarum applicatione sermonem instituemus.

ARTICULUS I. *De ecclesiae Christi proprietatibus.*

95. In eo distinguuntur *proprietates* a *notis*, quod illae intrinsecae sunt et essentiales, seu eas exposcit ac exigit natura ipsa rei, ad quam pertinent; notae vero sunt extrinsecae, atque exterius prodeunt ad patefaciendas illas internas proprietates, quarum notae indicia sunt et in omnium oculos incurrunt. Illae propterea rei naturam ingrediuntur, hae vero illam patefaciunt. Eas proprie-

tates ad tres praecipue revocamus, nempe ad unitatem, visibilitatem, et perpetuitatem.

Propositio. *Vera Christi ecclesia necessario una esse debet, visibilis atque perpetua.*

96. Ecclesiam Christi unam necessario esse debere luculenter patet: 1° ex unitate fidei seu doctrinae, quam Christus docuit; nec enim potuit diversam doctrinam tradere, hoc enim repugnat veritati, quae individua ac indivisibilis est: est siquidem aut non est veritas, nullum medium datur. Possunt dari diversa obiecta veritatis, ast veritas in se nonnisi una est aut esse potest in suo conceptu. Patet 2° ex unitate societatis, quam Christus instituit ad modum individui, quamque voluit ut prae se ferret imaginem sui super terram, cum ipse ex ea visibiliter discesserit, quapropter ut una semper consisteret, caput eidem visibile praefecit, ut suo loco ostendemus, cuius esset in hac individua unitate eam conservare ac regere.

97. Huc referuntur quae in scripturis passim leguntur; volens siquidem Christus exhibere ideam ecclesiae a se instituendae, eam nunquam numero plurali, sed semper constanterque singulari nominat, eam vocans *gregem suum*, *ovile suum*, et quidem *unum* cui praesit *unus* pastor, *regnum suum*, *ecclesiam suam*. Apostolus vero eam appellat *corpus Christi*, quod certe multiplex esse non potest; et expresse, Eph. IV, 2: *Unus*, inquit, *Dominus*, *una fides*, *unum baptisma*. Demum in symbolo apostolico fides proponitur de *ecclesia catholica*. Fieri itaque non potest quin vera ecclesia Christi *una* sit.

98. Sed praeterea necessario vera Christi ecclesia *visibilis* est. Instituta enim est veluti societas ex hominibus coalescens, ut per eam et in ea homines media ad salutem consequendam haberent, per baptismum in eam introirent, per reliqua vero sacramenta in pietate alerentur, eamdemque profitentes fidem legitimis, quos Christus ipse constituit, superioribus subiecti forent; quae quidem omnia sine visibilitate nec supponi neque concipi possunt.

99. Hinc Christus visibiliter in terris apparuit ad ecclesiam suam aedificandam, visibili ratione discipulos suos auctoritate instruxit, misit in mundum universum ad docendum omnes gentes; Spiritus sanctus visibiliter sacro pentecostes die ad inaugurandam ecclesiam super apostolos descendit. Christus rursum comparat ecclesiam suam modo areae, modo civitati super montem positae, ut omnium pateret aspectui, modo agro etc.; quibus patefacere voluit ecclesiam suam vere adspectabilem esse debere atque visibilem.

100. Demum *perpetuam* fore hanc ecclesiam ex dictis manifeste elucet. Etenim cum instituta sit, ut per eam omnes aetatum omnium homines media salutis haberent, tamdiu perdurare debet quamdiu homines salvandi erunt super terram, nempe in saeculorum finem. Perpetuum propterea exercebitur ministerium praedicationis, administrationis sacramentorum, professionis fidei, auctoritatis et subiectionis, cooptationis in ecclesiam aut expulsionis, si opus erit, aliorumque eiusmodi. Ac proinde, quod consequens est, ecclesia Christi necessario debet esse perpetua ex natura sua, seu iuxta Christi institutionem.

101. Exinde quae in scripturis passim occurrunt de hac perpetuitate immo et perennitate: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi; et regni eius non erit finis; portae inferi non praevalebunt adversus eam;*

aliaque eiusmodi, quae praedictam proprietatem mirifice declarant.

102. Conceptus itaque biblicus, ratioque institutionis a Christo factae aperte involvunt has proprietates unitatis, visibilitatis ac perpetuitatis verae Christi ecclesiae, quae ab ea nullo modo abesse possunt.

DIFFICULTATES

103. Obi. 1. Unitas ecclesiae non est nisi idealis exsurgens ex materiali fidei formula, cuius subiectivi conceptus tot sunt, quot individua illam pronunciant. 2. Nulla alia proinde unitas fingi potest praeter eam, quam parit rationis persuasio, non autem quam imponat auctoritas. 3. Absurdum siquidem est unitatem fidei, ac proinde ecclesiae, pendere posse aut debere ab auctoritate unius aut plurimorum hominum. 4. Sane Christus fundavit ecclesiam seu potius christianismum, non autem formas accidentales et extrinsecas romanismi, anglicanismi, protestantismi, graeco-russae communionis, etc. Ecclesia proinde in se quidem una est, licet formae istae a se discrepent, cum haec extrinseca discrepantia haut officiat ecclesiae unitati. 5. Quo pariter sensu, si lubet, ecclesia quoque visibilis est, atque perpetua. 6. Alioquin cum formae istae sint transeuntes et mutabiles, periret profecto ecclesia ipsa. Ergo.

104. Resp. Ad 1. *Neg.* Materialis porro, quam adversarii vocant, fidei formula, seu symbolum determinat mentis conceptus, efficitque ut omnes, qui eam usurpant, idipsum sentiant et dicant. Quod si pro diversa intelligentiae capacitate et gradu alius magis, alius vero minus vim assequatur eorum, quae per formulam profitetur, hoc non officit rei substantiae. Commendabat proinde apostolus Timotheo, ut *formam habere sanorum verborum*, quia ex illius defectu magna oritur discrepantia conceptuum et sententiarum.

105. Ad 2. *D.* In iis, quae ordinis naturalis sunt, ac subsunt, rationis officio, *Tr.* vel *C.* in iis, quae divinitus revelata sunt, seu in rebus fidei, cui ratio subiici debet, *N.* Cum Deus loquitur, eiusque revelationis obiectum per auctoritatem infallibilem proponitur credendum, ratio ipsa dictat captivandum omnino esse intellectum in obsequium fidei, et ex solo eiusmodi obsequio unitas fidei, ac propterea ecclesiae pendet; alioquin sectae ac divisiones necessario oriuntur.

106. Ad 3. *D.* Si haec unius aut plurium auctoritas humana esset, nec praetergrederetur humani ingenii vires, *Tr.* vel *C.* si divinitus constituta in hunc finem sit, et infallibilitatis dono sit instructa, *N.* Dum protestantes ita arguunt, ex propriis principiis progrediuntur, quin cogitent falsa haec esse, ut paulo post ostendemus. Quod si infallibilitatis praerogativa a Deo conceditur, profecto aeque Deus ea instruere potest unum ac plures.

107. Ad 4. *D.* Si quas adversarii vocant formas accidentales illae sint, quas homines proprio arbitrio invexerunt, *C.* si intrinsecae ecclesiae constitutioni sint et ex ea profluant, *N.* Libenter admittimus formas graecanicam, graeco-russicam, anglicanam, protestantem etc., formas plane accidentales esse ab hominum arrogantia ac perduellione superinductas, ac proinde transeuntes prout sunt opera hominum; verum non ita est de forma catholica, siquidem catholicitas inhaeret ipsi ecclesiae a Christo institutae, nec unquam ab ea abesse potest, quin pereat ecclesia ipsa; haec proprietas inseparabilis est. Quapropter iubemur credere sanctam ecclesiam *catholicam*.

Quod si haec catholica ecclesia *romanae* nomen adepta est, ideo id contigit, quia summus pontifex, Petri in primatu successor, ac proinde ecclesiae catholicae centrum, romanus episcopus est. Quapropter ecclesiae omnes, quae communicant cum hoc centro communi, *ecclesiae romanae* denominatione fruuntur. Tum etiam hoc nomen invaluit ad secernendam unice veram catholicam ecclesiam ab illis symmystis, quae dum abhorrent ab ecclesia catholica eamque odio habent, nihilominus se *catholicam* ecclesiam vocare affectant. Hinc ecclesia *catholica graeco-russa*, ecclesia *catholica anglicana*, quae eo sensu tantum vocari possunt catholicae, quo Scipio *africanus* nuncupatus est.

108. Ad 5. *Neg.* Etenim ecclesia Christi sine illarum sectarum subsidio tum visibilis, tum catholica est atque perpetua.

109. Ad 6. *D.* Formae fictitiae sectarum omnium, *C.* proprietates intrinsecae et constitutivae ecclesiae a Christo institutae, *N.* Certe formae haereticorum et schismaticorum sunt plane accidentales et transeuntes, uti paulo ante diximus. Ecclesia lutherana induit non ita pridem formam *evangelicam,* nunc induet *hegelianam,* et ita porro.

Articulus II. *De notis verae ecclesiae.*

110. *Notae* in eo distinguuntur a proprietatibus, quod istae intimae sint ac essentiales, notae externa sint indicia ad illam ecclesiam cognoscendam, quae praedictis ac vindicatis proprietatibus gaudet. Hinc notae non ad arbitrium confingendae sunt, sed debent oriri ac efflorescere ex ipsa rei natura et constitutione. Hae proinde aliae non sunt nisi *unitas, sanctitas, catholicitas* et *apostolicitas;* si quae aliae praeterea numerantur, ad eas revocantur aut in illis includuntur. Istae praeterea notae ita inter se connexae sunt, ut una ex altera dimanet, et omnes aut nullae habeantur, quia exhibent naturam ecclesiae, cuius notae sunt. Animadvertendum autem est tres posteriores pendere ab unitate, unitatem vero non esse confundendam cum *unione* materiali; sed ut unitas vere sit, necesse omnino est ut et ipsa pendeat a suo principio, a quo constituitur, quod aliud non est nisi *auctoritas.* His praemissis sit

PROPOSITIO. *Notae verae ecclesiae sunt unitas, sanctitas, catholicitas et apostolicitas.*

111. Ex dictis notae in re, de qua agimus, sunt externa indicia illarum proprietatum, quibus vera Christi ecclesia praedita est una cum principio, ex quo illae profluunt atque existunt. Cum vero proprietates essentiales verae Christi ecclesiae, ex demonstratis, sint unitas, visibilitas ac perpetuitas, iure merito infertur notas, quibus illae patefiunt ac propterea quibus vera Christi ecclesia internoscitur, esse debere externam unitatem, sanctitatem, catholicitatem et apostolicitatem.

112. Iam vero unitas externa et *formaliter*, id est, cum principio, ex quo ea enascitur, ex duobus constituitur, ex professione videlicet eiusdem fidei, et ex omnium membrorum, quibus ecclesia coalescit, communione; principium autem, ex quo et unitas eiusdem fidei et unitas communionis oriuntur, est auctoritas eaque externa. Ac primo quidem quod attinet ad eiusdem fidei professionem, patet ex Christi verbis (1): *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit;* loquitur porro Christus de universa fide obiectiva cuius praedicationem commiserat apostolis; hanc autem fidem

(1) Marc. ult.

debere omnes profiteri declarat apostolus scribens (1): *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem;* et iterum (2): *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Quod vero spectat ad unitatem communionis seu ut etiam dicitur *caritatis,* nota sunt verba Christi Domini, quibus rogat Patrem suum (3): *Serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos.* Immo hunc finem praecipuum esse missionis suae declarat Ioannes, scribens propterea morti addicendum Christum, ut *filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum* (4). Duo haec complexus est Paulus, dum sic fideles alloquitur: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus et unus spiritus . . . donec occurramus omnes in unitatem fidei.* Principium demum ex quo utraque unitas fidei et communionis pendet esse auctoritatem, exinde constat, quia sine eanulla ratio suppetit, qua omnes conveniant in eadem fidei professione, aut revocentur ab erronea doctrina, quam quispiam semel imbuerit; idem dic de unitate communionis, quae, spectata humanae naturae conditione, diu consistere nequit sine centro, ad quod radii omnes referantur, uti experientia demonstrat in omni etiam politica societate.

113. Haec autem unitas externa nisi vita praedita sit, non prae se ferret nisi cadaver bene compactum, seu non esset nisi unitas materialis, nec responderet fini, quem Christus in ea constituenda intendit. Porro haec vita ex sanctitate innotescere debet, quae est altera nota verae Christi ecclesiae, et quidem prout se exterius prodit. Haec autem nota ita specifica esse debet verae ecclesiae, ut alteri communioni competere nullatenus possit, adeoque satis non est eam repetere ex capite eius invisibili, quod est sanctum, ex sanctitate doctrinae, ex sanctitate mediorum, ex sanctitate etiam plurimorum membrorum, quum haec omnia, iure vel iniuria, sibi vindicent communiones omnes. Itaque praeter haec omnia fulgere debet haec sanctitas ex iugibus donis extraordinariis, charismatibus, miraculis, quibus Deus exterius manifestat sanctitatem ecclesiae suae. Dixit enim Christus indefinite (5): *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, super aegros manus imponent et bene habebunt.* Item (6): *Qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet;* et alibi passim. Cum vero ad nullum tempus has promissiones restrinxerit Christus, exinde patet dona haec in ecclesia sua iugiter adimpleri. Hoc est veluti divinum testimonium, quo ostendit Deus corpus illud seu societatem, ad quam spectant membra illa, quae his donis insignita sunt, vivere reipsa, ac proinde sanctam esse et cum qua Deus sit. Igitur societas illa, quae sanctos viros gignit, his donis instructos, sola est cui vere nota sanctitatis competat.

114. Rursum: si ecclesia est una, hoc ipso eidem competit catholicitas, quae tertia nota est, quaeque innotescere debet per universalitatem *doctrinae, temporis, et diffusionis.* Etenim quod attinet ad doctrinam, debet ecclesia eamdem semper fidem profiteri; quoad tempus eadem semper esse debet, et eadem ubique esse quoad locum. Alioquin iam non esset una ac universalis seu

(1) Rom. X, 10. (2) Ephes. IV. 5.

(3) Ioan. XVII. (4) Ibid. XI, 52.
(5) Marc. ult. (6) Ioan. XIV, 12.

catholica. De hac nota nos dubitare haud sinunt divina eloquia; Christus siquidem de evangelio suo non semel praedixit praedicandum esse in universo mundo, quod regnum suum sit perduraturum in omnia saecula; nemo porro ignorat regnum Christi in his terris esse ecclesiam suam.

115. Demum si ecclesia una est, visibilis atque perpetua, eidem nota apostolicitatis deesse nequit. Quae nota quidem postulat, ut per nunquam interruptam successionem pastorum suorum ab apostolis perseveret in aetates omnes insequentes. Haec autem successio haberi potest aut per seriem praesulum, qui se invicem exceperint in linea recta, aut saltem originem habeat et servet communionem cum iis, qui ab apostolis immediate descenderunt. Ubi haec interrupta fuerit, quacumque de causa, iam deficit necessario ipsa apostolicitas. Hinc solis apostolis eorumque legitimis successoribus Christus praedicare mandavit, cum iis pollicitus est se cunctis diebus esse usque ad consummationem saeculi.

DIFFICULTATES

116. Obi. 1. Inutili se labore conficiunt catholici, dum nituntur adstruere notas ad cognoscendam ecclesiam iam notam, nisi enim nota iamdiu ecclesia esset, non possent eiusdem notae assignari. 2. In scripturis porro non alia nota assignatur verae ecclesiae praeter caritatem: *In hoc cognoscent,* inquit Christus, *quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* 3. Sane ad nihil inservit unitas, quae in eadem fidei professione, et communione caritatis consistat, cum, utraque deficiente, unitas adhuc non dissolvatur, ut patet ex novatianis, semipelagianis quoad antiquos, et iansenistis quoad recentiores, qui licet diversam ab ecclesia catholica doctrinam profiterentur, non ideo tamen putati sunt ab ecclesiae corpore separati. Idem de quartodecimanis et acacianis dicatur. 4. Catholicitas pariter non inhaeret necessario ecclesiae, quae ab initio certe fuit *catholica,* id est, universalis, quaeque etiam nunc ita coarctari potest, ut non amplius quam ad unam provinciam pertineat. 5. Sanctitas vero semper aequivoca erit, tum quia Christus nuspiam extraordinaria dona perpetua fore in ecclesia sua promisit, tum quia illa communia etiam scelestis esse non semel praedixit; tum quia denique etiam sectae illa passim sibi tribuunt. 6. Demum ad apostolicitatem satis est tenere doctrinam apostolorum, quin necesse sit ut habeatur successio sive immediata, sive mediata ab apostolis. 7. Cum vero hoc sensu notae recensitae communes esse possint confessionibus, uti vocant, seu societatibus omnibus christianis, consequitur illas prorsus inutiles esse. Ergo.

117. Resp. Ad 1. *D.* Nisi nota iam esset ecclesia quoad suas proprietates essentiales, ex quibus notae necessario profluunt, *C.* absolute, *N.* Itaque in hoc processu prius noscere debemus cuiusmodi a Christo instituta ecclesia sit, quibusque proprietatibus instructam esse voluerit, deinde per applicationem indiciorum seu notarum, quae ex illis efflorescunt, debemus inquirere cuinam ex illis omnibus societatibus, quae christianae appellantur, eae proprietates constitutioque conveniant. Ope autem harum notarum veram a spuriis tuto internoscimus. Uti si quis dicat Romam urbem illam esse, quae aedificata est supra septem colles, quamque fluvius intersecat, de urbe in urbem progrediendo, ex illis indiciis quaenam sit illa, quam inquirimus, invenimus.

118. Ad 2. *N.* Ad prob. vero, *D.* Ex mutua dilectione veri ac genuini Christi discipuli cognoscuntur, *C.* discipuli simpliciter, *N.* De dilectione enim disserit Christus in obiecto loco prout privata, ut ita loquar, ac domestica virtus est, non autem de essentiali illa, ex qua ecclesiae compago subsistit, alioquin ad ecclesiam non pertinerent quicumque privatas simultates habent erga alios, quod esset absurdum.

119. Ad 3. *N.* Ad prob. deductam ex novatianis, quartodecimanis, acacianis ac iansenistis, *D.* Istorum defectus in fidei professione et communione non obfuit unitati ecclesiae, quamdiu ab eadem expulsi non sunt nec in coetus separatos coiverunt, *C.* post solemnem expulsionem, haeresisque aut schismatis declarationem, *N.* Duo in his distinguenda sunt tempora et personae; ad tempus isti tolerati sunt resipiscentiae spe, postquam vero contumaciam prodiderunt propriam, separati prorsus ab ecclesia sunt, coeperuntque esse formales haeretici aut schismatici. Cum vero non omnes se in peculiares coetus receperint, sed perrexerint in ecclesia latere, isti coram Deo veri haeretici aut schismatici fuerunt, coram ecclesia autem semper de eius corpore habiti sunt, uti plures semper extiterunt et adhuc sunt increduli, athei, pyrrhonistae etc., qui sibi nocent, non unitati ecclesiae.

120. Ad 4. *D.* Catholicitas quoad diffusionem materialem, *Tr.* quoad suam notionem formalem, quae in identitate doctrinae consistit et quoad omnia tempora et loca extenditur, *N.* Satis est in mentem revocare, quae circa notionem huius notae diximus, ut omnis evanescat difficultas.

121. Ad 5. *Neg.* Aliud porro est interdum a pseudo-christis et pseudo-prophetis falsa miracula edi, aut etiam ex peculiari Dei providentia vera nonnulla fieri in nonnullis casibus, aliud vero per continuatam saeculorum seriem, ac longe lateque ordinaria ratione signa patrare. Hoc porro donum solius ecclesiae Christi est, ac nulla prorsus secta hoc dono gaudet. Quo sensu nota verae sanctitatis est illius societatis, ad quam sancti eiusmodi spectant. Solum illud intercedit discrimen inter statum ecclesiae primitivae, et ecclesiae insequentium saeculorum, quod tunc communia fuerint et frequentissima signa illa, quia aetatis illius adiuncta id exposcebant, postea vero adiunctis illis cessantibus, rariora evaserunt.

122. Ad 6. vel *N.* vel *D.* Si posset transmitti doctrina sine eiusdem praeconibus, *C.* si alterum ab altero seiungi nequeat, *N.* Successio personarum seu legitimorum pastorum est unica tessera, qua probetur continuatio doctrinae ab apostolis praedicatae; alioquin potuisset deficere magisterium et continuari doctrina, quod fieri non potest, cum ecclesia sit semper iugiter vivens et docens. Eadem latet aequivocatio in eo, quod dicitur de mediata aut immediata ab apostolis successione; si enim intelligatur de illis ecclesiis singularibus, quae processu temporis exortae sunt ac incertae ecclesiae universali, verissimum est sufficere mediatam successionem, secus vero si de iis, quae abruperunt communionem cum legitimis apostolorum successoribus.

123. Ad 7. *Neg.* Si enim rite intelligantur propositae ac vindicatae notae, tales sunt, ut ne una quidem possit sectae cuicumque competere. In sectis siquidem omnibus necessario deest semper unitas cum suo principio, ex quo profluit, ac proinde caeterae, quae ab illa pendent.

Articulus III. *De praedictarum notarum applicatione.*

124. Propositis vindicatisque verae Christi ecclesiae notis, iter nostrum insistentes, inquirendum habemus in quanam societate ex tot, quae christianae ecclesiae sibi nomen usurpant, illae reperiantur. Dicimus porro eas in sola ecclesia romana inveniri; ex quo legitime inferimus veluti corollarium, tum illam solam esse veram Christi ecclesiam, sectas tum omnes ab illa divisas falsas ecclesias esse larvatasque christianas societates. Sit igitur

Propositio. *Recensitae et vindicatae verae Christi ecclesiae notae nonnisi ecclesiae romanae competunt atque competere possunt.*

125. Ipsa romanae ecclesiae constitutio recensitas ac vindicatas notas exterius, ut ita dicam, ex se emittit atque patefacit. Etenim ex principio auctoritatis non modo una est unitate fidei atque regiminis, sed necessario exposcit eamdem ab omnibus professionem fidei, subiectionemque legitimis pastoribus, summo praesertim pontifici, ex quo arcta totius corporis compago exsurgit, ita ut ad eam pertinere nemo sibi adblandiri possit, qui ab utraque, aut alterutra desciscat. Ecclesia itaque romana non solum unitatem habet cum suo principio formali seu medio, ex quo progignitur, sed ita habet ex essentiali constitutione sua, ut ea carere nequeat.

126. Iam vero cum ex dictis notae reliquae veluti ex fonte suo sponte ex unitate dimanent, pronum est ex ea inferre in primis sanctitatem, non solum ex sanctitate finis, doctrinae et mediorum, quibus eadem ecclesia utitur ad eam in animis gignendam, augendam, perficiendamque, neque etiam solum ex viris omni sanctimonia praestantissimis, quos iugiter efformat, verum etiam ex donis extraordinariis et charismatibus, quibus non pauca ipsius membra quovis saeculo, et ubique locorum instructa apparent, uti ex certissimis eius fastis compertum est. Numquam ipsa quempiam in sanctorum album refert, quin prius tum de virtutibus omnibus in summo gradu, quem *heroicitatem* vocant, tum miraculis floruisse non fuerit iuridice comprobatum; per singula autem saecula plures ad eum evehit honorem. Quapropter in oculos omnium incurrit sanctitatis nota, qua ecclesia romana, quae sanctos efficit, instructa est.

127. Idem dic de nota catholicitatis, quae in suo involvit conceptu identitatem doctrinae et existentiae respectu temporum et locorum omnium; cum enim romana ecclesia essentialiter una sit, consequitur plane notam catholicitatis ei deesse non posse. Sane eadem ab ortu suo, id est, ab apostolica aetate usque in praesentem diem extitit rom. ecclesia sive quoad universalitatem doctrinae, sive quoad diffusionem suam, sive denique quoad continuationem, ita ut nulla prorsus possit assignari epocha, in qua primum coeperit, in qua mutaverit doctrinam suam, in qua diversa a se ipsa alicubi fuerit.

128. Apostolicitas pariter adeo est manifesta, ut vel invitissimos animos sua perspicuitate percellat; siquidem ab apostolis, Petro praesertim, originem romana ecclesia habuit, continenti successione eius pontifices ad nos usque perseverant, cum quibus ecclesiae totius orbis communicarunt atque communicant; per eos doctrina fidei in aetates omnes ab apostolis promanavit, proindeque vera apostolicitatis nota romana fulget ecclesia.

129. Porro hasce notas ita soli romanae ecclesiae competere, ut nulli societati, coetui aut commu-

nioni competere possint, eadem facilitate adstruitur. Uti ex singularum eiusmodi communionum genesi apparet, ortae sunt omnes ex separatione ab ecclesia romana, prout liquet ex haereseologia, ita ut uniuscuiusque epocha determinari possit. Destitutae propterea ad unam omnes sunt unitate praesertim *formali* seu cum principio ac medio unitatis gignendae aut conservandae, quod in auctoritate consistit. Quam enim auctoritatem sibi tribuere possunt coetus, qui ab auctoritatis fonte secti sunt? Hinc neque eamdem fidei professionem, neque unitatem regiminis habere possunt; quae ratio potissima est, ob quam paulatim dissolutae pleraeque eiusmodi societates sunt, donec evanuerunt. Sic etiam nullam sanctitatis notam sibi arrogare possunt, quae sine fide et caritate concipi nequit; quam enim sibi fidem tribuunt, non est nisi persuasio arbitraria ac subiectiva, omnique regula destituta; multo vero minus signis externis sanctitatis praeditae sunt; nulla proinde est, quae iuridicam instituat inquisitionem tum virtutum tum miraculorum, quia esset inutilis labor. De catholicitate non est, quod ultra adiicere debeamus, siquidem omnes ab intrinseco destitutae sunt sectae identitate doctrinae, perdurationis, et diffusionis. Locales singulae sectae sunt et temporales, uti patet ex dictis. Quapropter et apostolicitate necessario carent; nulla in illis successio pastorum reperitur, quae ad apostolos usque assurgat, et ex qua apostolica doctrina propagari debuit.

130. Quod autem diximus de sectis haereticis, dici eodem iure debet de sectis schismaticis, quarum pariter nulla est, ob eadem modo recensita motiva, quae vel una verae Christi ecclesiae nota fruatur, aut frui queat.

DIFFICULTATES

131. I. Obi. Vere insaniunt romanenses, dum sibi et quidem solis verae ecclesiae notas tribuunt, cum ne una quidem fruantur. Nam 1 deest *unitas* fidei sive formalis sive materialis, nempe professionis: *formalis* quidem, quia adhuc inter se disceptant circa subiectum auctoritatis, utrum sit rom. pontifex an vero concilium, rursum quaenam sint habenda concilia vere oecumenica; *materialis*, quia plures semper in ecclesia romana extiterunt et extant iansenistae, increduli, indifferentistae, qui eam veluti obruunt. 2 Deest unitas communionis, quia schismaticis *conventionalibus* referta hactenus fuit; 3 et praeterea dissensiones acerbae vigent inter diversas romanensium scholas, et si quae unitas viget, coactiva est, non persuasionis. 4 Deest nota *sanctitatis*, cum foveant romanenses corruptelas pene innumeras, ipsorum autem membra, praesulibus et sacerdotibus non exceptis, in omnia vitia effusa sint. 5 Nec ipsis opitulantur sancti, quos iactant, tum quia plerique ex incerta fama proclamati sunt, tum quia miracula, quibus innixi sunt ad sequentes pontifices eorum *canonizationem* celebrandam, dubia sunt et incerta. 6 Nemo demum negaverit innumeros prope abusus apud ecclesiam romanam irrepsisse, quae locum dederunt reformationi Lutheri et caeterorum, qui opus inceptum perfecerunt. 7 Deest *catholicitas:* nam hoc ipso quod ecclesia haec *romana* dicatur, patet coarctatam eam esse apud solos romanenses, nequit proinde esse universalis. 8 Saltem usque ad saec. XVI intra solius Europae fines conclusa fuit, nondum altero detecto hemisphaerio. 9 Deest denique *apostolicitas*, cum successio continuata ab apostolis usque ad nos admodum

ostendunt non sine praevio examine ab episcopis probatum fuisse sancti cuiusvis cultum, uti ostendit Benedictus XIV in op. *De beatif. et canonizat. sanct.* lib. I. Nonnullorum episcoporum facilitas in causa fuit, quare apostolica sedes ad se revocaverit hoc negotium. Maior autem, quae nunc obtinet severitas, in laudem cedit eiusdem ecclesiae, quae sanctos gignit, de quorum eximia virtute et miraculis constat per examen, cui nullum comparari potest.

139. Ad 6 *D.* Irrepserunt abusus in ecclesiam ex parte privatorum, *C.* ex parte ecclesiae ipsius, *N.* Hos enim abusus ecclesia constanter improbavit, eique propterea adscribi nullo modo possunt. Reformatio porro Lutheri eiusque asseclarum non fuit nisi congeries impietatum ac scelerum, quae viam aperuit non minus fidei extinctioni quam morum dissolutioni, prout universa protestantismi historia patefacit. Ipsi domum incenderunt ad eam a sordibus purgandam.

140. Ad 7 *D.* Si ecclesiae romanae nomine sola ecclesia intelligatur, quam per se regit rom. pontifex, *C.* si intelligatur ecclesiarum omnium collectio, quae subduntur rom. pontifici et cum eodem communicant, *N.* Detecta porro misera hac aequivocatione, ruit confectum inde argumentum.

141. Ad 8 *N.* Sed romana ecclesia in sensu nuper exposito extra Europae fines se protendit, in universum nempe mundum cognitum, quamvis non ubique uti in Europa dominaretur. Absurdum autem est contendere catholicitatem pendere ex orbis plagis incognitis. Actualis diffusio est pars materialis catholicitatis, formalis a diffusione hac independens est, alioquin ecclesia non fuisset catholica ab ortu suo et per plura saecula. Satis igitur est ad eam constituendam, ut natura sua ad omnia tempora, et omnia loca per suam identitatem ordinata sit

142. Ad 9 *N.* Nam successio certissima est, catalogi autem pontificum varietas non attingit nisi accidentales et criticas diversitates circa peculiare individuum, mediatum aut immediatum successorem in serie XVIII saeculorum, quae proinde nullius momenti est, et occurrit in omnibus regnis et imperiis longioris alicuius durationis.

143. Ad 10 *D.* Quorum tamen in electione vitium si quod extitit, per ecclesiae universalis recognitionem sanatum est, *C.* secus, *N.* Qui autem non ea, qua par erat, sanctitate pontifices se gesserunt, sibi nocuerunt, non autem ecclesiae, saltem directe. Incolume semper fidei morumque depositum ab illis servatum est.

144. II. Obi. Perperam romanenses contendunt recensitis notis destitui communiones omnes ab ecclesia romana separatas. 1 Quidquid de aliis sit, protestantismus, ecclesia graeca, et graeco-russa, britannicae praesertim certissime his notis fulgent. 2 Etenim unitatem non solum materialem in symbolicis libris suis habent, sed et formalem cum suo principio: protestantismus scripturam solam; ecclesia graeca habet praeterea suum patriarcham oecumenicum; graeco-russa sanctam synodum permanentem; britannicae scripturam et traditionem, nec non hierarchiam sub suo principe et primate, archiepiscopo videlicet cantuariensi. 3 Catholicitatem sibi vindicant per diffusionem in omnes terrae partes, ut per identitatem doctrinarum suarum cum doctrina biblica, si de protestantismo sit sermo, ac etiam traditionali, si de caeteris agatur. 4 Sanctitatem nemo, qui vecors non sit, illis de-

negaverit, cum omnes se a romanae ecclesiae abusibus et superstitionibus purgaverint, quo factum est, ut ecclesiae istae defaecatae omnino sint, et membra sua unaquaeque ad sanctitatem informet, conspicuosque sanctos ediderit; nec charismatibus ac miraculis carent, quae si et ipsi buccinare vellent, ut romanenses faciunt, iis se in his minime inferiores ostenderent. 5 Apostolicitatem denique ostendunt sin minus ex successione ministrorum, saltem ex conformitate doctrinae, quam singulae profitentur cum doctrina apostolica. Ergo.

145. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. Resp. Eo ipso quod omnes sectae istae sive haereticae sive schismaticae notis verae ecclesiae communitas se esse praetendant, illis pariter destitutas esse. Alioquin plures darentur verae Christi ecclesiae ab invicem dissentientes in gravissimis articulis et ipsa constitutione sua. Quod est absonum et absurdum.

146. Ad 2 *N.* Neutram enim habent; ac primo non habet protestantismus eamdem fidei professionem obiectivam, tum quia unaquaeque protestantismi secta sua peculiaria symbola habet, quae a se invicem discrepant; tum quia protestantismus ex sua natura quaevis symbola respuit, et plerique protestantes de facto respuunt iuxta principium independentiae individualis circa fidem. Non habet formalem, quia scriptura est principium, quod sectae haereticae omnes, nulla excepta, ab ipso rei christianae exordio sibi uti regulam assumpserunt sed exponendam privato uniuscuiusque sensu, adeoque vel omnibus illarum erroribus saepe contradictoriis favet, vel nulli omnino favet sectae.

147. Sic etiam ecclesia graeca, et ecclesia graeco-russa utraque fidei unitate destitutae sunt. **Nam** graeca proprie dicta, quamvis praeter scripturam traditioni se inhaerere profiteatur, cum tamen utramque pariter sensu privato interpretetur, fit ut id credat quod lubet, non quod reipsa scripturae et traditio docent, uti patet ex articulis de processione Spiritus sancti, de purgatorio, primatu rom. pontificis, aliisque eiusmodi. Idem contigit ecclesiae graeco-russae. Cum porro utraque ecclesia supremo capite divinitus instituto careat, infallibili propterea auctoritate careat necesse est; hinc etiam formali fidei unitate, seu medio unitatis constituendae, et conservandae destitutae sunt. Patriarcha oecumenicus constantinopolitanus non est nisi nomen sine re; synodus petropolitana est instrumentum passivum autocratis regnantis, ab eiusque nutu pendet.

148. Ecclesiae britannicae, seu verius ecclesia *anglicana* est institutio *politico-religiosa* perpetuis obnoxia varietatibus, cuius membra nondum conveniunt circa sensum XXXIX articulorum, quos senatus (*parliament* seu *chambers*) uti fidei tesseram ex arbitrio proposuit. Haeccine unitas est?

149. Ad 3 *N.* Omnes enim sectae ab ecclesia romana divisae nationales sunt, nec ultro se porrigunt quam fines regiminis politici, a quo pendent; vices proinde politicas subeunt eiusdem regiminis. Ita ecclesia evangelica est in Borussia, graeco-russa in imperio russiaco, anglicana in imperio britannico, et ita porro; nec ita dominantur, ut non plures semper apud eas reperiantur catholici. Identitas fidei, quam se habere iactant, est opus musivum, quod ex diversis coloribus exsurgit. Protestantes ex scripturis monstra omnia sibi fingunt; caeterae, quae dicuntur ecclesiae, traditionem per-

inde ac scripturam suis placitis accommodant, aut etiam plane reiiciunt.

150. Ad 4 *D*. Purgarunt se omnes ab abusibus inolitis in ecclesia romana per destructionem regulae fidei et morum, *C*. alio sensu, *N*. Nempe rebelles ac perditi homines in omnem licentiam effusi praetexuerunt abusus, ut sibi accommodarent religionem, quae facilior evaderet per abolitionem ieiunii, coelibatus, confessionis, necessitatis bonorum operum ad iustificationem et ad salutem, dependentiae a legitima auctoritate, plurium sacramentorum, aliorumque fidei articulorum. Eo vero progressa est labente tempore haec defaecatio, ut omnem abiecerint fidem obiectivam ac positivam. Foecundae hac ratione fuerunt plurimorum sanctorum, quorum miracula, prudenter sane, non evulgant.

151. Ad 5. *D*. Ecclesiae istae apostolicae sunt sine apostolis, *C*. cum apostolis Christi, *N*. Doctrina profecto trasmittitur per publicum, activum et perenne magisterium, quod sine interrupta legitimorum pastorum successione concipi nequit, alioquin mansisset doctrina in charta et in membranis. Caeterum veri istarum sectarum apostoli quoad graecos et russos fuerunt Photius et Michaël Cerularius, Lutherus et Calvinus cum asseclis quoad protestantes, Henricus cum sua Anna Bolena quoad anglicanos. Nisi eiusmodi homines insurrexissent ad devastandum dominicum gregem, adhuc ignorarentur eiusmodi novae ecclesiae.

CAPUT IV.

DE CHRISTI ECCLESIAE DOTIBUS

152. Christus ecclesiam suam illis munivit praerogativis, quae necessariae omnino sunt ad finem, quem ipsi commisit, ducendi homines ad aeternam felicitatem, quasque nos *dotes* nuncupamus. Ecclesia siquidem ad exercendum munus suum debet iugiter existere, docere ac regere. Eam propterea Christus instruxit *indefectibilitate* in existendo, *infallibilitate* in docendo, *auctoritate* in regendo. De his singillatim disseremus.

ARTICULUS I. *De ecclesiae indefectibilitate.*

153. *Indefectibilitatis* nomine eam significamus dotem, qua ecclesia immunis evadit a quacumque in existendo mutatione, et cuius propterea vi in eodem constitutionis suae statu perseverat, quamdiu in his terris militat, videlicet usque ad mundi finem, cum nempe omnium adversariorum suorum victrix in coelis aeternum triumphabit. Permisceri nequit haec ecclesiae praerogativa cum visibilitate, quae invisibilitati opponitur; eius formalis conceptus consistit in identitate permansionis.

PROPOSITIO. *Christi ecclesia est indefectibilis.*

154. Sane ecclesia a Christo instituta est, ut in ea et per eam universi cuiusvis aetatis homines possent media obtinere salutis; numquam igitur a statu suo deficere aut ita immutari potest, ut per notas suas agnosci et distingui nequeat. Si enim immutari ac deficere posset, ita ut ipsa tamquam vera Christi ecclesia recognosci nequiret, Christus in ea constituenda finem suum neque assecutus esset, neque assequeretur. Ex quo igitur coepit ecclesia existere, ita perseverare debuit, uti instituta est cum suis omnibus internis proprietatibus et notis externis. Quod quidem consonat illi Christi promissioni: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam.*

155. Huc etiam refertur, quod de ecclesiae constitutione diximus ad

instar individui iugiter viventis, ac prae se ferentis imaginem seu praesentiam Christi ipsius in his terris.

156. Demum ex facto ipso id ipsum adstruitur; nulla enim assignari epocha potest, in qua aliter ecclesia esse coeperit, quam a Christo instituta est.

DIFFICULTATES

157. Obi. 1. Non ita alligata est hominum salus mediis externis, ut illorum defectui suppleri nequeat internis animi dispositionibus. Ruit igitur argumentum, quod ex fine, quem Christus habuit in ecclesiae institutione, depromunt catholici. 2 Si ecclesia ita deficeret, ut internosci non posset, hoc ipso ineluctabilis esset ignorantia aut error, satis proinde esset hoc in casu animo verae adhaerere ecclesiae. 3 Hunc porro casum, seu hypothesim contingere posse, theoretice et practice facile ostenditur. Patres enim accidere id posse pro certo assumunt, dum affirmant ecclesiam adeo impiorum factionibus obrui posse, ut nuspiam appareat; notum praeterea est s. Hieronymi effatum: *Conclamata est nicaena fides, totus orbis ingemuit et se esse arianum miratus est*. 4 Sane Christus ait (1): *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?* et Paulus loquens de Antichristo (2): *Nisi*, inquit, *venerit discessio primum, et revelatus fuerit filius peccati*. 5 Christi proinde promissiones de indefectibilitate ecclesiae suae necessario imbibunt conditionem, *nisi homines voluntarie a fide et ecclesia defecerint*. Ergo.

158. Resp. Ad 1 *D*. Si media externa in hominum potestate non sint, *C*. si praesto illa habeant, *N*. Si homines voluntarie luci terga vertant, sibi imputare debent, si lumen non videant. Haeretici nolunt veram agnoscere ecclesiam, et confugiunt ad media interna. Hinc negatur hypothesis adversariorum.

159. Ad 2 *D*. Si ita reipsa deficeret, *C*, si nec deficeret unquam nec deficere posset, *N*. Argumentum hoc pariter falsa hypothesi laborat.

160. Ad 3 *N*. Neque enim patres uspiam id docent, immo contrarium adstruunt, si de universa ecclesia sermo sit, quam soli comparant, inter quos s. Hieronymus; eius propterea effatum non de ecclesia intelligi potest, sed de patribus ariminensibus, qui astutia et dolo arianorum decepti sunt, dum subscripserunt formulae in specie catholicae, cui deinde haereticum sensum ariani suffecerunt. Certe nemo ingemiscit et miratur se esse quod vult, sed potius immo unice de eo, quod nec est nec esse vult.

161. Ad 4 *D*. Et loquitur Christus in obiecto textu de fide viva seu informata caritate, vel etiam de plurimorum defectione, *C*. de fide absoluta ac totali defectione, *N*. Alioquin Antichristus non oppugnaret ecclesiam, quae defecisset. Ex hoc etiam germanus sensus colligitur verborum apostoli, quae patres diversimode exponunt, perinde ac verba Christi.

162. Ad 5 *Neg*. Alias enim promissiones Christi essent supervacaneae, si enim tantumdem valerent, ac ecclesia non deficiet, quamdiu homines fidei obtemperabunt, hic esset sensus: non deficiet donec non deficiat. Praeclarum vaticinium! Attamen anglicani oxonienses serio hanc difficultatem proponunt. In hac hypothesi Christus auxilio suo fortiter suaviterque non posset efficere, ut homines in ecclesia persisterent, quod dictu impium est.

(1) Luc. XVIII, 8. (2) II Thes. II, 3.

Articulus II. ***De ecclesiae infallibilitate.***

163. Haec dos afficit, ut innuimus, munus quo ecclesia fungitur in docendo. Obiectum huius magisterii sunt res fidei ac morum, nec non quae ad has fidei morumque doctrinas sartas tectasque tuendas referuntur. Adversus hanc ecclesiae infallibilitatem insurrexerunt omnes sectarii, illa enim semel constituta, actum esset de sectis ipsis. Quod vero magis arguit paradoxum sectariorum, est substitutio alterius infallibilitatis, qua singula individua gaudeant; dum igitur denegant infallibilitatem ecclesiae, hanc tot liberaliter concedunt, quot se ecclesiae opponunt. Diximus obiectum infallibilitatis esse res fidei et morum, et quae ad eas tuendas referuntur; exinde duplex infallibilitas ecclesiae adstruenda est, absoluta scilicet, et facta dogmatica respiciens, sine hac enim illa inutilis evaderet, uti ostendemus. Sit igitur

Propositio I. *Ecclesia infallibilis est in iis omnibus, quae ad fidem moresque pertinent.*

164. Ecclesia triplici munere fungitur in rebus fidei et morum, nempe *testis, iudicis,* et *magistrae.* Testis quidem in proponendis veritatibus, quas a Christo et apostolis accepit; iudicis in dirimendis exortis controversiis; magistrae in instituendis populis sibi commissis vivo ac iugi ministerio suo. Sub triplici hoc respectu infallibilitatem ecclesiae adstruimus ac vindicamus.

165. Hanc infallibilitatem primo postulat missio, quam Christus ecclesiae commisit. Etenim Christus ecclesiam instituit, ut tuto omnes prorsus homines viam salutis doceret, atque ut fidem penes eos inveniret, eam communivit miraculorum dono. Qui interiori Dei gratia praeventi his miraculis permoti crediderunt, crediderunt ecclesiae tanquam divinam missionem ad eos edocendos habenti, atque adeo certi effecti sunt se iis, quae docebantur, assentiendo, nequaquam decipi posse; seu quod idem est: crediderunt ex principio infallibilitatis ecclesiae a Deo tributae ad docendas omnes gentes, ac proinde plena fiducia se committebant ecclesiae magisterio; certi quod in errorem induci non possent, quin deceptio et error in Deum refunderetur, qui credibilitatis motivis ecclesiam instruxit.

166. Porro haec missio duplex iugiter obiectum habuit, nempe et eos, quos iam in sinum suum cooptaverat haec ecclesia docens, et eos, qui ex infidelitate ad fidem profitendam per eam advocandi erant. Ad utrumque autem hoc obiectum infallibilitate opus est: necessaria est quoad primos, ut in fidei unitate contineantur, ac ne decepti diffluant; quoad secundos, ut tuto credant. Tamdiu igitur haec praerogativa perdurare debuit ac debet in ecclesia, quamdiu et fideles in recta fide continendi sunt, et quamdiu infideles remanent convertendi, scilicet usque in saeculi finem.

167. Hac infallibilitate freta ecclesia ab exordio suo usque in praesens quotquot moliti sunt insurgere adversus doctrinam a se praedicatam et contumaces in suo sensu permanserunt, expulit e sinu suo, delevit ex censu filiorum suorum, abscidit uti ramos inutiles, ut rivulos venenatos, ne inficerent filios obsequentes doctrinae suae. Iure autem merito ita ecclesia se gessit, posita eius infallibilitate; iniuste, contra, hac destituta; potuisset siquidem errare, dum eos damnavit, qui veritatem sectari potuissent in placitis suis. Hoc porro admitti nequit sine gravi in Christum iniuria, qui eam nobis

praebuit ut magistram ac ducem, cui auscultare tanquam sibi ipsi teneremur, iuxta ea: *Qui vos audit, me audit. Qui ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Baptizate docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi*, aliaque eiusmodi; ergo dicendum est ecclesiam infallibilitate pollere, adeoque haereticos et sectarios esse, quotquot ab ecclesia uti tales damnati sunt.

168. Rursum, nisi ecclesia infallibilis esset in docendo, actum omnino esset de quovis fidei articulo, immo et de fide ipsa; siquidem hac infallibilitate sublata, incerti semper haerere deberemus circa quemlibet articulum, num scilicet revelatus sit nec ne, et quo sensu debeat revelatio intelligi. Fides praeterea nullum haberet obiectum certum, sed totum consisteret in persuasione subiectiva ac individuali, in qua alter ab altero differt, immo saepe idem a se ipso, prout patet ex omnibus sectis haereticis et ex protestantismo, in quo fides est in perpetuo fluxu ac mutatione. Qui proinde huic duci se committit, relicta ecclesiae auctoritate, necessario fide destitutus est, haeretque in dubio, aut in opinione plus minusve probabili.

169. Igitur nisi admittatur in ecclesia docente infallibilitas, nuncium fidei ipsi esset remittendum, sectae omnes tum antiquiores tum recentiores possent esse verae, quamvis saepius oppositae, atque ideo actum esset de ipsius christianismi veritate. Quae cum impia et absurda sint, restat ut infallibilitas in ecclesia sit agnoscenda et admittenda.

DIFFICULTATES

170. Obi. 1. Infallibilitas commentum est perniciosum, cum foveat fanatismum, ignorantiam, intolerantiam. 2 Est gratuitum, cum nullo fulciatur biblico testimonio, quae enim adduci solent, e. gr. Matth. XVI: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam*, vel non agunt nisi de morte, vel de futura resurrectione, vel de existentia ecclesiae adversus persecutorum impetus; sic illud I Timoth. III, 15, ubi ecclesia vocatur *columna et firmamentum veritatis*, aut debet intelligi de ecclesia quatenus asservat scripturas, quae nos docent veritatem, aut de ecclesia particulari ephesina, cui nemo certe infallibilitatem tribuit. 3 Est commentum purum, nunquam siquidem Christus aut apostoli fidem ad materiales formulas redegerunt, qui potius non semel libertatem, spiritum libertatis, commendarunt. 4. Est commentum evertens animorum unitatem et pacem, siquidem ex eo factum est, ut discordiae sererentur inter catholicos et haereticos, bella, iurgia, divisiones innumerae. 5 Ecclesiam constituit supra scripturas, quia non quod scripturae docent, sed quod docet ecclesia, esset tenendum, iuxta sensum quem illis ecclesia affingit, minime vero iuxta illum quem scripturae reipsa habent. 6 Evertit ipsam ecclesiae immo et religionis ipsius substantiam, quae in caritate Dei et proximi tota consistit. 7 Est contra factum, cum exploratum sit, saepe ecclesiam damnasse uti fidei contrarium, quod postea uti dogma sanxit, ut patet ex collatione concilii nicaeni II et francofordiensis in ordine ad imaginum cultum. 8 Quod si controversiae circa fidem oriantur, amica transactione communique concilio dirimi possunt, aut etiam quod constitutum sic per transactionem est, communiri principum sanctione, ne publica pax perturbetur, et interea quisque dimitti po-

test, ut quod sibi videbitur, quisque sentiat. Ergo.

171. Resp. Ad 1. *N*. Etenim in primis non fovet infallibilitas fanatismum, alioquin Christus et apostoli utpote infallibiles in tradenda evangelica doctrina fanatismum fovissent, omnis fides hac in hypothesi abiicienda esset; itaque fovet humilitatem. Non fovet deinde ignorantiam, quia potest homo se exercere in iis, quae de fide constituta sunt, inquirere in eorum fundamenta, ea evolvere prout res subiectae patiuntur; itaque fovet scientiam potius, ut experimentum omnium saeculorum patefacit. Non fovet denique intolerantiam, nempe civilem et politicam, cum nihil habeat commune intolerantia civilis cum fidei definitione; et aliunde, uti ex experientia constat, magis intolerantes sint acatholici, qui non admittunt infallibilitatem ecclesiae, quam catholici. Haeretici inter catholicos pace fruuntur et politicis omnibus emolumentis, catholici omnibus vexationibus plerumque obnoxii sunt degentes inter haereticos et schismaticos. Intolerantia theologica seu religiosa in sua notione non dicit nisi negationem indifferentismi, quem vocant, et exclusionem erroris a veritate; alioquin idem sub eodem respectu posset esse verum et falsum, quod implicat.

172. Ad 2. *N*. Inficiamur praeterea verbis illis *et portae inferi*, significari aut mortem, aut infernum, uti nonnulli recentiores protestantes philologi somniarunt; sed significari dicimus cum universa antiquitate, cui adstipulantur etiam interpretes protestantes Rosenmüller et Kuinoel cum aliis multis, conatus impietatis et impiorum, haeresis et haereticorum adversus ecclesiam. Sane s. Alexander inter caeteros (1): *Unam solam*, inquit, *catholicam et apostolicam ecclesiam* confitemur, *quae semper quidem inexpugnabilis est, licet universus orbis eam oppugnet: victrix autem est omnis impiae factionis haereticorum, qui adversus ipsam insurgunt.* S. Isidorus Pelusiota scribit (2): *Per inferi portas divinus sermo impiorum vexationes atque haeresum blasphemias intelligit, quibus omnibus obsistens Dei ecclesia, eas quidem frangit et expugnat, ab iis autem vinci non potest.* Demum, caeteris omissis, s. Augustinus: *Ipsa*, inquit (3), *est ecclesia sancta, ecclesia una, ecclesia vera, ecclesia catholica, contra omnes haereses pugnans: impugnari potest, expugnari tamen non potest. Haereses omnes de illa exierunt, tamquam sarmenta inutilia de vite praecisa: ipsa autem manet in radice sua, in caritate sua. Portae inferi non vincent eam.* Quod postremo loco adiicitur de existentia sua materiali inter impiorum impetus, absonum est; ad quid inserviret eiusmodi materialis existentia, si errorum ipsa esset seminarium et falsae doctrinae?

173. Quod vero attinet ad illud apostoli: *Ecclesia est columna* etc., si non foret columna veritatis, nisi quatenus armarium esset bibliorum, omnes librariorum officinae totidem essent columnae et firmamenta veritatis. De sola porro seu peculiari ephesina ecclesia intelligi non posse apostoli verba patet ex ipsa phrasi: *Ecclesia Dei vivi*, qua ipse utitur; ecclesia enim Dei vivi est ecclesia una, universalis, catholica, quae coalescit ex ecclesiis omnibus particularibus sub uno capite. Alioquin ecclesia multiplex esset, prout reipsa sunt coetus haereticorum et protestantium, qui variant pro diversitate

(1) *Epist. de ariana haeresi.*

(2) Lib. I, ep. 238.

(3) *Serm. I, de symb. c. 6,*

regionum et principum, quibus subsunt; quod est absurdum.

174. Ad 3. *N.* Siquidem et Christus et apostoli reipsa doctrinam nobis exhibuerunt fidei sub certis formulis. Christus alloquens caecum natum dixit ei (1): *Credis in filium Dei?* et eunuchus fidem *formulariam*, ut vocant adversarii, edidit ad obtinendum baptismum dicens (2): *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Apostolus Timotheo eam commendat illis verbis (3): *Formam habe sanorum verborum, quae a me audisti in fide.* Symbolum apostolicum exinde prodiit quo instruebantur catechumeni; deinde exigente necessitate ob novas semper exsurgentes haereses, novae semper formulae editae sunt, donec amplior et in concilio nicaeno et constantinopolitano I fuit promulgata. Quod vero dicitur de spiritu libertatis, ad legem mosaicam refertur, quae quoad partem ritualem et iudicialem abolita est, et ab eius iugo christiani liberati sunt.

175. Ad 4. *N.* Immo vero, si quid est, quod conferat ad animorum unitatem, certe est principium auctoritatis. Ut enim constat ex haeresum indole, istae divisionem necessario pariunt, caeteris enim haeresibus omissis, luculenter id evincunt innumerae prope sectae, quae tamquam locustae ex protestantismo ortae sunt. Nonnisi perduelles et contumaces, qui auctoritati legitimae incredibili superbia resistunt, conqueruntur de divisione animorum, quia nempe ipsi nolunt se subiicere. Sibi propterea solis debent in acceptis referre bella, iurgia contentionesque.

176. Ad 5. *N.* Eadem ratione, qua iudices legis interpretes ad lites dirimendas circa legis sensum exortas non sunt supra legem. Si privata individua iuxta spiritum suum privatum, prout omnes haeretici faciunt, scripturam interpretarentur, utique sensus, quem ei tribuunt, esset sensus scripturae confictus eique appositus; si legitimi interpretes ad id delegati ab ipso legislatore sensum declarent, is sensus non est affictus legi, sed eius germanus ac legitimus sensus censendus est. Talis autem est ecclesia a Christo ipso instituta custos et interpres doctrinae suae.

177. Ad 6. *Neg.* Immo vero mirifice caritatem Dei et proximi confirmat dogmatica ac infallibilis ecclesiae definitio, cum lites per eam dirimantur, et animi ad unitatem componantur. Quaenam porro caritas fingi potest in eo systemate, in quo liberi homines ab obsequio Deo debito evaderent? Quaenam caritas proximi haberi potest in eo, quod homines vagari in errores omnigenos relinquerentur? Talis est idea substantiae religionis, quam sibi cudunt vel fingunt haeretici, nempe quod substantia haec consistat unice in apostasia et infidelitate. Caeterum substantia religionis non in sola caritate, sed praeterea in fide consistit, sine qua vera caritas haberi nequit.

178. Ad 7. *N.* Nec ullum exemplum proferri potest ab adversariis, quo ostendatur ecclesiam toto XVIII saeculorum tractu definitionem emisisse, quae alteri prius latae opponeretur. Quod obiiciunt ex contradictione concilii francofordiensis cum concilio nicaeno II, non est nisi apparens, siquidem patres francofordienses conveniebant cum concilio II nicaeno et cum universa ecclesia circa imaginum cultum; ast errore facti decepti erant ex defectu sincerae versionis actorum illius concilii circa modum, quo talis cultus

(1) Ioan. IX. (2) Act. VIII, 37. (3) II Timoth. IV. 13.

esset deferendus. Exinde patet mala adversariorum fides, dum eiusmodi contradictionem in ecclesiae dogmaticis decretis confingunt.

179. Ad 8. *N*. Transactiones fiunt de rebus propriis, non autem de bonis aliorum. Ecclesia domina non est veritatum, quas a Deo in depositum habuit, adeoque cum errore numquam transigere potest neque cum haereticis. Si isti nolunt acquiescere suis definitionibus, e sinu suo eos reiicit, uti constanter se gessit. Has transactiones relinquimus protestantibus, qui cum nullam fidem habeant aut habere possint, ex suo principio possunt facillime invicem cedere ex erroribus, quos sectantur, uti factum est in constructione novae ecclesiae evangelicae ex cessione lutheranorum et calvinistarum, quae vere per principis sanctionem munita est. Christus non principes, sed ecclesiam suam magistram infallibilem et controversiarum fidei iudicem constituit. Verissimum porro est quemquam dimitti in protestantium coetibus, ut interius sentiat quid velit, siquidem ridiculum est interiorem fidem pendere a principum arbitrio.

PROPOSITIO II. *Ecclesia infallibilis pariter est in factis dogmaticis decernendis.*

180. Factum dogmaticum dicitur doctrina in sensu auctoris accepta in ordine ad eiusdem doctrinae orthodoxiam aut heterodoxiam. Sensus auctoris est sensus obiectivus, quem scilicet prae se fert indoles auctoris, nec non scopus, et orationis series. Itaque *factum* est sensus obiectivus scriptoris; *dogmaticum* dicitur propter habitudinem quam eiusmodi sensus habet relate ad fidem, cui consonus vel absonus est. Ut haec exemplo declaremus: haec propositio, *fides iustificat*, in scriptis Lutheri est haeretica, quia eius sensus iuxta indolem, scopum, orationis seriem Lutheri est: *fides sola formaliter iustificat;* in scriptis auctoris catholici est orthodoxa, quia iuxta analogiam fidei sensus hic esset: *fides una cum reliquis ad id necessariis dispositive iustificat.* Patet proinde orthodoxiam aut heterodoxiam alicuius propositionis pendere ex sensu auctoris, seu in facto fundari, cum quo ius est inseparabiliter connexum. Definitio ecclesiae non cadit directe in factum, quod spectatur uti praeambulum certum et cognitum ope historiae vel critices; sed cadit directe in ius, quatenus innititur illi facto. Hinc definiri potest factum dogmaticum *factum ex quo pendet ius*, aut etiam *ius in facto fundatum.*

181. Ianseniani omnium primi, duce Arnaldo factionis coryphaeo, ut se subducerent a damnatione quinque propositionum Iansenii, coeperunt distinguere inter *ius* et *factum*. Iansenii idcirco propositiones in se spectatas haereticas esse professi sunt, sed negarunt aut tales propositiones reperiri in op. Iansenii inscripto *Augustinus*, aut saltem haereticas esse in sensu Iansenii, circa quod factum nonnisi obsequiosum silentium adhibendum esse autumarunt.

182. Iam vero infallibilem ecclesiam esse in decernendis factis dogmaticis, ita ostendimus: Christus non solum ecclesiam *testem* instituit veritatum, quas ipse revelavit, sed eam praeterea dedit uti *iudicem*, et *magistram*. Aperta sunt Salvatoris verba (1): *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Qui vos audit, me audit* (2): item (3): *Docete omnes gentes;* et ad Petrum dixit: *Pasce agnos meos... pasce oves meas.* Insuper in hac schola informatus Petrus scribebat ad

(1) Matth. XXVIII, 17. (2) Luc. X, 16.

(3) Matth. ult.

7. Cardinales Bellarminus et Baronius censuerunt errasse concilium VI in damnando Honorio eiusque scriptis veluti labe haeretica infectis, hac praecise de causa, quod in his factis ecclesia infallibilis haud sit. Ergo.

186. Resp. Ad 1. *D.* Factum *materiale* prout praebet fundamentum iuri, *C.* factum *formale* prout est cum iure connexum, *N.* Fatemur factum e. gr. Iansenii, quod haec vel illa scripserit et sensum eius subiectivum aut etiam obiectivum non contineri in revelatione, neque de hoc est disceptatio; ast factum formale, seu prout dogmaticum est, id est, orthodoxiam vel heterodoxiam alicuius doctrinae non contineri in revelatione falsum omnino est. Continetur enim sive directe sive indirecte: directe si agatur de fide orthodoxa, indirecte si de heterodoxa, continetur enim eius doctrina contradictoria. Porro ecclesia, quatenus est magistra et controversiarum iudex, infallibilitate pollet in decernenda orthodoxia vel heterodoxia alicuius doctrinae, quam exhibet auctor per scopum, orationis seriem, per loca parallela, aliaque eiusmodi.

187. Ad 2. *D.* Et hac proinde de causa haec omnia diximus praeambula esse ac praeliminaria iudicii, quod fert ecclesia, *C.* in haec cadere docemus infallibile iudicium ecclesiae, *N.* Diximus enim definitionem infallibilem ecclesiae cadere praecise in ius, quod facto illi praeliminari innititur et a quo ius pendet.

188. Ad 3. *D.* Id est, toties per collationem aut applicationem doctrinae catholicae ad scripta vel propositiones auctorum iudicat haec scripta vel has propositiones consentire cum doctrina catholica vel ab ea dissentire, *C.* novos emittit articulos fidei, *N.* Nec enim permisceri inter se debent iudicia dogmatica de orthodoxia vel heterodoxia scriptorum vel propositionum alicuius auctoris cum articulis fidei proprie dictis, cum illa sine istis consistere possint.

189. Ad 4. *N.* In sensu siquidem exposito, vere fide divina ac theologica credendum est, doctrinam uti catholicam vel haereticam declaratam ab ecclesia in propositionibus auctorum, talem reipsa esse; idque tum ex consonantia vel discrepantia talis doctrinae a doctrina revelata, tum ex infallibilitate ecclesiae in tali iudicio ferendo.

190. Ad 5. *D.* Nova est quoad formulam qua designari coepit, *C.* nova est in se, *N.* Ostendimus enim ex intima rei natura, ex officio nempe, quod Christus ecclesiae suae commisit, hanc praerogativam ecclesiae competere, eamque iugiter ecclesiam exercuisse. Nec ullus unquam, si haereticos forsan excipias, hanc dotem ecclesiae denegavit. Ea autem doctrina designari hac formula coepit ac propugnari, postquam iansenistae eam in dubium revocarunt, aut etiam omnino inficiati sunt. Obiecti porro romani pontifices distinxerunt inter factum *personale* et fidem, ac fassi sunt ecclesiam in facto mere personali ac subiectivo expendendo non esse infallibilem, quod et nos damus. Id patet ex ipsorum scopo defendendi iudicium concilii chalcedonensis circa personas Theodori, Ibae et Theodoreti. Numquam vero inficiati sunt ecclesiam infallibilitate praeditam esse in factis dogmaticis, ut pariter ex eorumdem scopo elucet, defendendi condemnationem scriptorum, quae ab illis edita erant, factam in concilio V.

191. Ad 6. *D.* Id est, tolerarunt ad tempus reluctantes, causa nondum eliquata, *C.* cum omnis dubitatio sublata est circa verum rei il-

lius statum, *N*. Rumor enim per id temporis provincias haud paucas occidentales pervaserat, una cum scriptis, recensitas quoque personas, quas conc. chalcedonense absolverat, fuisse a concilio V damnatas. In tanta animorum perturbatione prudentissime obiecti romani pontifices quadam oeconomia usi sunt, donec maior lux affulserit, ne tot provincias ab ecclesia separarent. Re demum satis discussa et eliquata, omnes coëgerunt ad admittendum decretum concilii V et contumaces, qui permanserant, uti schismaticos habuerunt, ut patet ex schismate aquileiensi, quod nonnisi serius sublatum est.

192. Ad 7. *Neg.* Quandoquidem ambo cardinales non disseruerunt nisi de facto personali Honorii ac de sensu eius subiectivo, in quibus profecto, uti diximus, ecclesia infallibilis non est, non autem de facto dogmatico aut de sensu obiectivo Honorii. Cum nondum formula huius controversiae determinata esset ante iansenistas, hinc mirum esse non debet, si obscuriore ratione locuti fuerint.

Articulus III. *De auctoritate ecclesiae.*

193. *Auctoritatis* voce hic significamus potestatem, quam ecclesia habet fideles regendi in ordine ad disciplinam exteriorem. Complectitur porro haec auctoritas facultatem sanciendi leges disciplinares earumque observationem exigendi. Est proinde in ordine suo *suprema*, *legislativa et coactiva*. Obiectum disciplinae adeoque et legum disciplinarium est, quidquid conferre potest ad fidei defensionem, morumque sanctitatem obtinendam. Hinc exterior Dei cultus; administratio sacramentorum; politia et correctio cleri; divisio particularium dioeceseon; recta dispensatio ecclesiasticorum bonorum; regula morum in ordine ad Deum, proximum ac semetipsos, aliaque eiusmodi totidem obiecta sunt legislativae, coactivae, ac supremae potestatis, quam habet ecclesia a Christo.

194. Protestantes, qui excutientes ecclesiae iugum inciderunt sub iugum principum saecularium, ad hos detulerunt totam disciplinae exterioris moderationem et potestatem per identitatem ecclesiae et status. Anglicani illorum principium adoptarunt et in praxim deduxerunt, non aliam potestatem seu caput ecclesiae agnoscentes nisi regem aut reginam. Pistorienses ac neoterici non pauci aulici scriptores veriti non sunt illorum pariter vestigia premere.

195. Catholici autem nonnisi ecclesiae praesidibus ex Christi institutione eiusmodi auctoritatem competere propugnant. Sane Pius VI in constit. dogmatica auctorem fidei propositionem IV synodi pistoriensis affirmantem: *Abusum fore auctoritatis ecclesiae transferendo illam ultra limites doctrinae ac morum, et eam extendendo ad res exteriores, et per eam exigendo id, quod pendet a persuasione et corde; tum etiam multo minus ad eam pertinere, exigere, per vim exteriorem subiectionem suis decretis. Quatenus indeterminate illis verbis, extendendo ad res exteriores, notet velut abusum auctoritatis ecclesiae, usum eius potestatis acceptae a Deo, qua usi sunt et ipsi apostoli in disciplina constituenda et sancienda*, damnavit uti *haereticam; qua parte vero insinuat, ecclesiam non habere auctoritatem subiectionis suis decretis exigendae aliter quam per media, quae pendent a persuasione; quatenus intendat, ecclesiam non habere collatam sibi a Deo potestatem*

non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam iubendi per leges, ac devios contumacesque exteriore iudicio ac salubribus poenis coërcendi atque cogendi, proscribit, *ut inducentem in systema alias damnatum ut haereticum*. Ex qua censura intelligimus, adversari pseudosynodi pistoriensis doctrinam, doctrinae ecclesiae catholicae, quam insequenti propositione propugnandam aggredimur.

Propositio. *Ecclesia divinitus accepit auctoritatem independentem atque supremam sanciendi per leges exteriorem disciplinam, cogendique fideles ad earum observationem, et coërcendi salutaribus poenis devios et contumaces.*

196. Tres enunciata propositio continet partes, potestatem nempe qua divinitus pollet ecclesia sanciendi per leges disciplinam exteriorem; eiusmodi potestatem esse in ordine suo supremam ac independentem; denique coactivam esse. Ob arctam tamen, quam inter se necessitudinem habent, per modum unius eas adstruemus.

197. Ex Christi institutione ecclesia est perfecta societas eaque visibilis, constans e superioribus ac subditis, hierarchia et laicis. Iam vero ubi est societas perfecte instituta et quidem constans e superioribus, qui sunt subiectum auctoritatis, et inferioribus, qui sunt obiectum auctoritatis, necessario in ea debet inesse potestas legislativa, quae vim habeat ea constituendi, quae ad bonum eiusdem societatis regimen conferunt, cogendique ad obedientiam membra eiusdem societatis. Praeterea si haec societas sui generis sit, nempe supernaturalis ac divinae originis, debet hanc potestatem habere ex se, seu supremam ac independentem. Talis porro ex hactenus vindicatis est ecclesia; ergo ecclesia vi suae institutionis pollet potestate leges ferendi, quae habeant pro obiecto rès disciplinares, seu bonum regimen societatis eiusdem, eaque in ordine suo suprema ac independente.

198. Huc proinde referuntur verba Christi: *Qui vos audit, me audit. Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, aliaque eiusmodi, quae patefaciunt auctoritatem quam Christus contulit apostolis in bonum ecclesiae suae, adeoque et eorum successoribus.

199. Sane apostoli hac potestate usi sunt sive dum in communi statuerunt fidelibus abstinendum a sanguine et suffocato (1); sive in particulari Petrus, dum perlustravit ecclesias universas, in eis profecto statuens aut corrigens pro opportunitate, quae ad earum profectum conferebant. Item apostolus Paulus, dum scripsit Tito: *Huius rei gratia reliqui te Cretae... ut ea, quae desunt, corrigas;* et cum ea, quae ad legitimam coniugiorum celebrationem pertinent (2), et modum, quo agendae essent sacrae synaxes, determinavit adiiciens (3): *Caetera, cum venero, disponam*. Denique ad eosdem corinthios scribit (4): *Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem et non in destructionem, non erubescam*, ut alia eiusmodi praeteream.

200. Exinde factum est, ut apostolorum successores in conciliis habitis tribus prioribus saeculis, seu antequam ulli principes christiani essent, condiderint canones disciplinares circa festos dies celebrandos, circa ieiunia frequentanda, circa ministrorum ecclesiae electionem, et clericorum vivendi rationem, circa coniugia aliaque pene

(1) Act. XV. (2) I Cor. VII. (3) I Cor. XI, 34. (4) II Cor. XIII.

innumera, sanctiones opportunas adiicientes, ut patet ex collatione conciliorum.

201. Postquam vero Constantinus dedit ecclesiae pacem et imperatores christiani effecti sunt, patres eos admonuerunt, ne se ingererent rebus ecclesiasticis, quas solis episcopis Christus commiserat. Inter caeteros Hosius cordubensis ita ad imperatorem Constantium scribebat (1): *Ne te rebus misceas ecclesiasticis, neu nobis his de rebus praecepta mandes; sed a nobis potius haec ediscas. Tibi Deus imperium tradidit, nobis ecclesiastica concredidit. Ac quemadmodum qui tibi imperium subripit, Deo ordinanti repugnat; ita metue ne si ad te ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias: Reddite, scriptum est, quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo.* Sic etiam s. Ambrosius alloquebatur Valentinianum imperatorem: *Noli te gravare, imperator, ut putes te in ea, quae divina sunt, imperiale aliquod ius habere..... ad imperatorem palatia pertinent, ad nos ecclesiae;* et ita porro patres reliqui.

202. Contraria vero doctrina provenit ex praepostero protestantium principio eoque duplici: altero de identitate status et ecclesiae, quo ecclesiae politicae, regionariae ac locales fiunt: altero de forma democratica data iuxta ipsos a Christo ecclesiae suae. Cum vero ambo ex dictis falsa et absurda sint, exinde patet veritas catholicae doctrinae.

DIFFICULTATES

203. Obi. 1. Perperam innituntur catholici agendi rationi apostolorum ac trium priorum ecclesiae saeculorum: quae enim ab illis constituta sunt, pro obiecto habent essentialia religionis. 2. Nec enim poterant apostoli eorumque successores sibi tribuere, quod contra Christi mentem fuit, qui professus est se non venisse legem solvere, sed adimplere; lex porro vetus utramque coniungebat auctoritatem politicam et sacram, utpote theocratica. 3. Apostolus propterea non solum praecipit subiectionem *sublimioribus* potestatibus (2); sed insuper, 4. suo exemplo id confirmavit, dum ad caesarem appellavit. 5. Idque patet ex intima rei ipsius inspectione; nam res disciplinares externae afficiunt publicum bonum, pacem, tranquillitatemque civium, quos moderari debent politici principes. 6. Quod probe intelligentes, antiqui patres sanctiones conciliorum subiecerunt imperatorum ac principum confirmationi, ut vim sortirentur obligandi. 7. Imperator Constantinus se *episcopum exteriorem* vocabat. 8. Tum ipse tum insequentes imperatores christiani plura statuerunt spectantia ad exteriorem ecclesiasticam disciplinam, cuius rei testes locupletissimi sunt codices theodosianus et iustinianeus. 9. Hoc exemplum secuti sunt reges gothi, francici, longobardi, ut pariter constat ex superstitibus eorum codicibus. 10. Quamvis itaque daretur ecclesiam aliqua hac in parte auctoritate pollere, numquam haec erit suprema et independens, multo vero minus coactiva, utpote odiosa et aliena ab indole pacifica ecclesiae. Ergo.

204. Resp. Ad 1. *N.* Uti patet ex adductis exemplis de ratione celebrandi synaxes, conveniendi in ecclesiam, de festis diebus, ieiuniis, de iungendis connubiis, de coelibatu ecclesiastico, de oblationibus ad altare, aliisque eiusmodi sexcentis, de quibus tum apostoli tum concilia priorum trium saeculorum plura constituerunt: haec porro spectare ad essentialia religionis, aut esse cum

(1) Apud s. Athanas., in *Hist. Arian.* n. 44.

(2) Rom. XII.

illis necessario connexa, nemo sanus dixerit.

205. Ad 2. *D*. Christus professus est se non venisse legem solvere, sed adimplere moralem et figurativam seu typicam, *C*. iudicialem et ritualem, *N*. Negamus praeterea utramque potestatem religiosam ac politicam coaluisse in principibus iudaeorum; siquidem res religiosae ex mosaica constitutione concreditae erant exclusive solis sacerdotibus, politicae vero reservatae erant imperantibus, nisi excipias casum accidentalem, in quo sacerdotes ipsi iudices aut imperantes essent, ut contigit Samueli ac Machabaeis. Ast hic casus aperta fronte adversatur adversariorum theoriae. Caeterum cum Christus novam instituerit societatem seu ecclesiam suam, cui novam dedit constitutionem, dum illius regimen solis apostolis commisit, nullum evadit argumentum, quod ex analogia veteris regiminis instituitur.

206. Ad 3. *D*. Apostolus praecipit subiectionem potestatibus *sublimioribus* in iis, quae politicae auctoritatis sunt, *C*. in iis, quae sunt auctoritatis ecclesiasticae et habent pro obiecto res spirituales, aut quae ad spiritualia referuntur, *N*. Alioquin ipsemet res disciplinares disponens sine dependentia a Caligula et Nerone principium hoc suum violasset. Vocavit autem potestates politicas *sublimiores*, seu potius, ut fert graecus textus, *valde sublimes* in ordine suo, non vero relative ad ecclesiam.

207. Ad 4. *D*. Appellavit ad caesarem ob impactum sibi seditionis crimen adeoque politicum, *C*. ob negotium ecclesiasticum, *N*.

208. Ad 5. *D*. Res disciplinares externae habent pro obiecto bonum spirituale et homines afficiunt, prout sunt fideles seu christiani, *C*. bonum politicum et afficiunt homines, prout sunt cives, *N*. Non omnis humana actio ex eo, quod sit exterior, efficitur obiectum politici regiminis, alioquin omnes prorsus actus externi, cuiusmodi esset traditio doctrinae, administratio sacramentorum, immo et sacramenta ipsa subderentur potestati civili, quod nec adversarii contendunt, et esset absurdum Hinc quemadmodum ecclesia a statu distinguitur, sic actiones, quas homo exhibet tanquam ecclesiae filius, ab illis optime distinguuntur, quas idem tanquam societatis membrum exercet. Exhibent eas ut filii ecclesiae, quae ab ecclesia constitutae sunt et habent obiectum spirituale, exhibent ut cives et membra societatis, quae institutae sunt a regimine politico et habent pro obiecto temporale seu politicum societatis bonum. Si quae vero materiae mixtae sunt, fieri possunt conventiones inter ecclesiam et statum, ut pax quiesque promoveantur et conserventur, prout passim factum est. Sic possunt principes bono civium et tranquillitati prospicere.

209. Ad 6. *D*. Subiecerunt patres conciliorum sanctiones confirmationi extrinsecae, *C*. intrinsecae, *N*. Cum ecclesia in iis, quae ad disciplinam pertinent, ex Christi institutione vere *autonoma* sit, ipsius leges omnem obligandi vim ex ipsa mutuantur, neque intrinsecus iis valor aut robur adiici potest; sed cum plures saepe inveniantur perversi fideles, inobedientes, contumaces, qui magis timent poenas corporales quam spirituales, magis homines quam Deum, ideo patres a principibus exquisierunt tutamen, praesidium, protectionem externam, quibus practica earumdem legum observatio etiam ab istiusmodi haud bene comparatis hominibus obtineretur. Sane ipsi patres leges a se in conciliis,

constitutas communiverunt propria sanctione, ac anathemate et excommunicatione adversus transgressores.

210. Ad 7. *D.* Ad significandum officium boni principis, quod est invigilare executioni ecclesiasticarum sanctionum, ac promovere quantum in ipso erat conversionem infidelium, quasi per iocum illud protulit effatum, *C.* ad arrogandam sibi potestatem aliquam in res spirituales et ecclesiasticas, *N.*

211. Ad 8. *D.* Vel de consensu episcoporum vel ad tutelam sanctionum ecclesiasticarum, *C.* ex se seu auctoritate propria, *subd.* quae vim tamen obligandi non habuerunt nisi ex acceptatione et sanctione ecclesiae, *D.* ante eiusmodi acceptationem et sanctionem, *N.* Sane imperatores christiani non semel in eiusmodi legibus sanciendis aperte professi sunt eas statuere vel rogatu episcoporum, vel ad tutelam custodiamque sacrorum canonum et ad illorum urgendam executionem. Quod si novas aliquas disciplinares constitutiones ediderunt, vel nullam obligandi vim habuerunt, quamdiu eas ecclesia non acceptavit suasque effecit, vel eas ob reluctantiam potestatis ecclesiasticae retractaverunt. Haec omnia allatis documentis ostendunt Thomassinus ac Natalis Alexander praeter alios multos.

212. Ad 9. Eadem esto responsio.

213. Ad 10. *Neg.* sequelam, quae ex falsis praemissis deducitur. Etenim si potestas civilis et politica, prout contendunt adversarii ipsi, est in ordine suo absoluta, suprema et independens, quia habet pro obiecto bonum civile et politicum, cur non erit absoluta, suprema et independens potestas ecclesiae, quae habet pro obiecto bonum spirituale fidelium, et a Christo praeterea conditore sine ulla a principibus dependentia immediate instituta? Ostendant adversarii Christum ecclesiam suam aliquando subiecisse potestati politicae in rebus fidei aut disciplinae, et causam obtinebunt; quod si hoc praestare nequeunt, desinant indebitae servituti ecclesiae libertatem subiicere. Quod vero postremo loco adiiciunt de potestate coactiva, quae odiosa est atque ab ecclesiae indole abhorrens, non afficit nisi modum eius in praxim deducendae; modus porro permisceri nullatenus debet cum iure, de quo disserimus. Hic autem modus potest accommodari locorum, temporum ac personarum adiunctis, prout semper factum ab ecclesia est. Interdum sufficit sanctio spiritualis, interdum vero etiam corporali opus est; cum autem pro fine emendatio delinquentis habeatur, patet eam non repugnare ecclesiae indoli. Certe s. Petrus Ananiam et Saphiram, Paulus incestuosum Corinthium, Hymenaeum et Alexandrum non solis poenis spiritualibus mulctarunt.

214. Inst. 1. Teste Optato (1), ***non respublica est in ecclesia*, *sed ecclesia in republica est.*** Ad rempublicam proinde spectat ecclesiasticam disciplinam statuere, aut certe non sine subiectione a republica potest ecclesia leges suas condere. 2. Accedit quod rom. pontifex extra suae temporalis ditionis fines est princeps extraneus. 3. Non semel auctoritate sua abusus est in eiusmodi legibus sanciendis, ad eiusmodi proinde abusum advertendum iure merito vetitum est, quominus ecclesiasticae sanctiones absque *placito regio* admittantur. 4. Eo vel magis quod facile possint ecclesiastica decreta adversari legibus civilibus, aut noxia evadere, ratione habita civilis constitutionis vel usuum aut indolis populorum. Ergo.

215. Resp. Ad 1. *D.* In ordine

(1) Lib. III, *Hist. Donatist.*

ad publicam quietem, *C.* in ordine ad mutuam relationem, *N.* Obiectum effatum a s. Optato adhibitum est ad significandum non esse imperatoribus maledicendum, uti faciebant donatistae, cum multa bona consequerentur christiani degentes sub imperio romano, quod ipsos tuebatur bellis, legibus, aliisque adminiculis politicae potestatis propriis. Non autem protulit ad significandam relationem reipublicae et ecclesiae, cum perspectum haberet s. Optatus veram religionem anteriorem esse qualibet civili republica, et ecclesiam in sinum suum recepisse cives post abiectam idolorum superstitionem. Se habet ecclesia ad statum, uti se habet anima ad corpus, quod ab ea informatur et regitur. Tantum abest, ut exinde inferri possit potestatis civilis esse sibi subiicere, aut regere ecclesiam in iis, quae ordinis spiritualis sunt, ut debeat potius respublica seu status civilis subiici ecclesiae ab eaque regi.

216. Ad 2. *N.* Tam enim late patet auctoritas spiritualis rom. pontificis, qua late patet ecclesia Christi, cuius regimen a Christo ipsi commissum est. Contraria propositio uti haeretica et schismatica a sacrae inquisitionis congregatione damnata est.

217. Ad 3. *Neg.* ecclesiam, prout ecclesia est, posse aliquando sua auctoritate abuti; si qui abusi sunt, hi alii esse nequeunt, quam particularia individua. Verum hoc omisso, certe adversarii hoc argumentum minime admitterent, si de regimine ageretur politico, ex eo nempe quod interdum regimina politica abusa fuerint aut abuti possint propria auctoritate, illorum leges promulgari nequeant absque *placito ecclesiastico.* Placitum itaque regium est recens inventum, toti incognitum antiquitati, ex protestantismo proveniens, et ab aulicis adoptatum, et inducens servitutem in ecclesiam, secus ac postulet divina eius institutio; scaturigo et fons est innumerorum fere malorum, quae persequi fusius non vacat, cum de re nimis odiosa agatur, et in omnium oculos incurrant.

218. Ad 4. Resp. In eiusmodi casibus obviam rationem patere conciliationis; siquidem nihil prohibet, quominus politica potestas haec incommoda s. Sedi patefaciat, quae pro prudentia et pacis amore, quo pollet, si vera esse deprehenderit, et moderamine seu temperamento in praesentibus adiunctis opus esse viderit, profecto non abnuet per conventionem aliquam eiusmodi exigentiae res accommodare, prout saepius factum est.

SECTIO POSTERIOR.

DE ROMANO PONTIFICE

219. Ecclesiae catholicae unitas ac vis a romano pontifice, visibili eius capite, omnino pendent; peculiari proinde ratione de eodem agendum est. Quotquot extra communionem ecclesiae catholicae repeperiuntur, conatus omnes in id contulerunt et conferunt ut, si fieri posset, centrum hoc unitatis catholicae penitus tollerent, a quo se premi sentiunt. Labores proinde nostros omnes e converso ad illud propugnandum atque tuendum conferamus necesse est.

220. Quae ad hanc tractationem spectant, revocari facile possunt: 1° ad Petri primatum; 2° ad successionem in hoc primatu; 3° ad huius primatus naturam; 4° denique ad eiusdem primatus dotes ac praerogativas. De his proinde singillatim agemus.

CAPUT I.

DE PETRI PRIMATU

221. *Primatus* nomine significamus praeeminentiam honoris et iurisdictionis in universam visibilem ecclesiam. Eiusmodi primatum Christum instituisse ac peculiari individuo contulisse, alii omnino inficiantur; alii vero instituisse quidem illum Christum fatentur, sed contulisse immediate contendunt ecclesiae ipsi, quae per aliquem a se delectum ipsum exercere potest, seu alicui peculiari individuo tribuere aut etiam de uno in alium transferre. His erroribus totidem opponimus propositiones.

PROPOSITIO I. *Christus b. Petro primatum honoris et iurisdictionis in universam ecclesiam contulit, cui propterea eum caput praefecit.*

222. Christus b. Petro promisit se eum constituturum fundamentum ecclesiae a se aedificandae, se ei daturum claves ecclesiae suae, et reipsa universum gregem suum pascendum ac regendum commisit. Ergo Christus Petro contulit primatum super ecclesiam suam, eique ipsum uti caput praefecit.

223. Et ad primum quidem quod attinet, nota sunt Christi verba, Matth. XVI, ubi, cum interrogasset discipulos suos quem se esse dicerent, respondit Petrus: *Tu es Christus filius Dei vivi. Respondens autem Iesus dixit ei: Beatus es, Simon Bar Iona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis.* His porro verbis comparat Christus ecclesiam suam aedificio materiali, et Petrum eiusdem fundamento, cui aedificium superextruitur. Iam vero ita se habet fundamentum ad domum, uti se habet caput ad corpus. Cum igitur Christus Petrum fundamentum ecclesiae suae constituerit, hoc ipso praefecit eum uti caput ecclesiae suae, seu ipsum primatem ecclesiae suae effecit, cum capitis sit corpori praeesse illudque regere, quemadmodum fundamenti est domum sustentare. Rursum: Traditio clavium alicuius domus vel civitatis ex ritu omnium ferme gentium, praesertim vero iudaicae, symbolum est et insigne potestatis, quae super domum vel civitatem alicui confertur; cum vero ex adductis verbis Christus Petro promiserit se ei daturum claves ecclesiae suae, hoc ipso plenae, id est, supremae potestatis super ecclesiam suam collationem promisit.

224. Quod autem spectat ad alterum, constat ex Ioann. XXI ubi Christus post trinam a Petro amoris erga se protestationem, dixit: *Pasce agnos meos ... pasce oves meas;* id est, pasce, seu edoce universum gregem meum, ac rege universum gregem meum, uti fert duplex vis graecae locutionis βόσκε et ποίμαινε, quibus usus est Christus, et quibus promissionem suam solvit.

225. Exinde videmus in scripturis Petrum prae caeteris apostolis omnibus distinctum exhiberi. Etenim Christus Luc. XXII pro Petro speciali modo orationem fecit, ut posset confirmare in fide hos ipsos apostolos, ut ei praecepit; semper primo loco inter apostolos recensetur, etsi primus non fuerit ad apostolatum vocatus; ipse omnium primus dignus effectus est, qui Salvatorem redivivum conspiceret; electionem alterius apostoli, qui sufficeretur Iudae proditori, proposuit;

omnium primus evangelium iudaeis et gentibus praedicavit; primus ex iis fideles in ecclesiam cooptavit; solus invisit universas ecclesias; primus in concilio sententiam dixit, cui caeteri adstipulati sunt; ipsum adivit Paulus, ut cum eo evangelium conferret, quod praedicabat, ne *in vanum curreret aut cucurrisset.* Huius epistolas ipse probavit. Quae quidem omnia tum Petrum primatem universae ecclesiae perhibent, tum hunc primatum honoris et iurisdictionis exercentem.

226. Haec omnia praeterea congruunt consilio, quod Christus habuit, fundandi ecclesiam suam visibilem cum suo capite visibili, ut sic eam efficeret *unam*, et typum etiam compleret huius ecclesiae, qui praecesserat in synagoga in qua summus sacerdos caput erat, ipsis fatentibus fidei catholicae infensissimis hostibus, ne ecclesia esset acephala ac dissiparetur.

DIFFICULTATES

227. I. Obi. 1. Allata ex scripturis testimonia nihil efficiunt, siquidem loquuntur aut de praerogativa personali Petri, quatenus erat maior natu caeteris apostolis, ac primus vocatus ad Christi sequelam, aut ob zelum dilectionemque erga Christum, prout patres passim docent. 2. Sane scripturae pares apostolos omnes exhibent in potestate, quam Christus eis ex aequo contulit et in missione quam eis commisit. 3. Quapropter Paulus, apostolos *primum* in ecclesia Deum posuisse docet (1). 4. Receptum exinde est, ut Patres dixerint apostolos omnes vel *aequales*, vel *iudices universales, rectoresque totius mundi*, vel *pares in honore et dignitate*, vel vocaverint absolute apostolatum *fastigium dignitatum*, *radicem caeterarum et fundamentum*. 5. Inter hos eminet s. Cyprianus, qui aperte scribit (2): *Hoc erant utique apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis.* 6. Licet proinde videamus Petrum zelo et activitate caeteris praestitisse, numquam tamen in apostolos potestatem exercuisse aliquando legimus. Ergo.

228. Resp. ad 1. *N.* Ad prob. autem, *D.* Loquuntur Scripturae de praerogativa personali Petri tanquam causa occasionali, qua Christus permoveretur ad eligendum Petrum potius quam alium apostolum, cui conferret primatum, *Tr.* ad exclusionem primatus Petro collati, *N.* Recensitae Petri qualitates ad summum influere potuerunt, ut ipse prae aliis a Christo eligeretur, minime vero ad institutionem primatus ipsius, qui ex Christi scopo de unitate ecclesiae suae instituenda et conservanda iam necessarius erat. Nec alio sensu patres loquuntur, dum alii aliam Petri dotem recensent, cum volunt rationem aliquam et quidem coniecturalem afferre, quare Petrus prae aliis electus fuerit. Cum vero iidem patres de fine institutionis ipsius primatus disserunt, uno animo eum institutum ad ecclesiae unitatem constituendam et conservandam a Christo fuisse docent.

229. Ad 2. *D.* Scripturae pares apostolos omnes exhibent in apostolatu seu munere et officio apostolico, *C.* in primatu qui praeter apostolatum institutus est et in potestate officiisque primatus propriis, *N.* Quandoquidem quoties scripturae de missione apostolorum et de facultatibus apostolatui adnexis loquuntur, toties in communi seu una cum Petro eas collatas referunt; cum vero disserunt de primatu, qui Petro traditus est, et de huius primatus insita potestate, constanter de uno Petro seorsim loquuntur.

230. Ad 3. *D.* Paulus docet apo-

(1) I Cor. XII, 28. (2) *De unit. eccles.*

stolos Deum in ecclesia *primum* posuisse inter caetera quae ibidem recenset *charismata*, *C.* in gradus auctoritate, *N.* Alioquin gradus hierarchicos dinumerasset, de quibus tamen nec verbum habet.

231. Ad 4. *D.* Patres talia dixerunt de apostolis et apostolatu in ordine suo, *C.* absolute, *N.* Quum proinde Patres praeconiis suis efferunt apostolatum, absque primatus detrimento id faciunt, qui iuris sui est et ab apostolatu plane distinctus. Quo sensu apostolos *aequales* vocant, *supremos* etc., in potestate nempe apostolica; non autem de apostolis aut apostolatu disserunt relative ad primatum.

232. Ad 5. *D.* S. Cyprianus affirmat apostolos pari fuisse consortio praeditos honoris et potestatis cum Petro quoad apostolatum, ac facultates et munia eidem adnexa, *C.* sub omni respectu, *N.* Subdit enim ibidem: *Tamen ut unitatem manifestaret* Christus, *unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. . . Exordium ab uno proficiscitur, ut ecclesia una monstretur.* Quae quidem hoc mirifice confirmant, ad constituendam scilicet servandamque ecclesiae unitatem, salva inter apostolos omnes apostolatus paritate, Petrum uti primatem omnibus fuisse praefectum.

233. Ad 6. *D.* Id est, non legimus Petrum super reliquos apostolos potestatem coactivam exercuisse, eo quod ea apostoli non indigerent, *C.* non exercuisse ullo modo inter apostolos officia primatus, *N.* Haec enim officia Petrum obivisse illa omnia evincunt, quae in probationibus enumeravimus.

234. II. Obi. 1. Si iuxta patrum multipliccs expositiones textus Matth. XVI. rem discutiamus, patebit ex eo primatum a Christo minime promissum Petro fuisse. Etenim ex patribus alii Christi verba *de apostolis in genere* exponunt, qui et ipsi *petra* seu *fundamentum* ecclesiae fuerunt; alii exponunt vocem *petrae* de Christo ipso iuxta illud apostoli: *Petra autem erat Christus;* alii exponunt de fide Petri, seu de fide a Petro professa circa Christi divinitatem, qui plerique sunt; alii demum *petram* de *Petro* intelligunt. Ecquis porro dicet in tam varia patrum expositione aliquid certi colligi pro Petri primatu posse? 2. Nec res melius conficitur ex collatione clavium Petro facta, siquidem patres communi consensu, teste Dupinio, docent claves *universae ecclesiae datas esse in persona Petri;* nihil igitur in particulari Petrus per claves accepit, quodque commune non fuerit apostolis reliquis. 3. Ad summum ex *fundamenti* et *clavium* metaphoris significatur Petrum omnium primum debuisse ecclesiam inchoare iudaeorum et infidelium cooptatione per praedicationem et baptismum, et proinde aperire ecclesiae ianuam illis hactenus clausam, prout fundamentum est prima aedificii pars, quae construitur, et claves ingressum in domum patefaciunt, quod iamdiu animadverterant Ambrosiaster et Tertullianus. Ergo.

235. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* Patres varias eiusmodi expositiones textus Matth. XVI. dederunt, supposita ac salva expositione litterali ac originaria eiusdem textus, *C.* hac exclusa, *N.* Itaque animadvertendum est ad propositae distinctionis intelligentiam, litteralem ac originariam textus Matthaei expositionem esse de Petri persona, quam Christus designavit visibile fundamentum visibilis ecclesiae suae, adeoque *petrae* nomine significari ipsum Petrum, ut series orationis postulat, et nunc vel ipsi rationalistae biblici Kuinoel,

Rosenmüller, aliique fatentur. Hanc interpretationem patres omnes quatuor priorum saeculorum constanter exhibuerunt.

236. Patres, qui deinde floruerunt, ob peculiaria motiva per quamdam, ut ita dicam, ampliationem et extensionem, supposita semper ac numquam repudiata litterali et originaria traditionali expositione, Christi verba vel de apostolis in genere intellexerunt vel de apostolatu quoad eius partem *essentialem* et *intrinsecam*, evangelium scilicet praedicandi, fundandi ecclesias, aliaque eiusmodi peragendi, quae erat iuxta dicta apostolis omnibus communis, quo sensu vere apostoli fuerunt ecclesiae fundamenta, sed una cum Petro, et *secundario* respectu Petri, qui solus constitutus est fundamentum *primarium*, radix ac principium unitatis; et hoc ad evincendam ecclesiae unitatem; vel Christi verba intellexerunt alii patres etiam de Christo ob allusionem ad allegata verba Pauli, atque ad significandum principium soliditatis, quam habuit Petrus ex Christo petra principali, ac etiam ad significandum adversus donatistas virtutem sacramentorum independentem esse a personalibus ministrorum meritis, uti s. Augustinus. Hac de causa idem s. Doctor in lib. *Retract.* facultatem tribuit lectori alterutram eligendi interpretationem vel de petra Petro, vel de petra Christo.

237. Sic quoad interpretationem quam plerique patres saec. V et VI exhibuerunt *de fide Petri* uti fundamento ecclesiae, haec priorem litteralem et originariam supponit, de Petro nempe in concreto confitente fidem in divinitatem Christi, quatenus, ut loquitur s. Ambrosius, Christus non fundavit ecclesiam super *Petri carnem et ossa*, sed super Petrum confitentem divinitatem suam. Cum vero haec fides obiectiva sit articulus fundamentalis religionis christianae seu ecclesiae catholicae, ideo patres sumpserunt occasionem improperandi arianis, quod ipsi destruerent fundamentum ecclesiae.

238. Ad 2. *N.* Siquidem hoc factum in sensu, quo obtruditur, non est nisi figmentum Dupinii caeterorumque iansenistarum, qui autumarunt Christum immediate claves contulisse ecclesiae ac per eam Petro, quod apposita propositione refellemus.

239. Ad 3. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Nec enim fundamentum prima pars eius, quod erigitur aedificii, tantummodo est, sed illa praeterea est, quae erectum aedificium sustentare ac regere pergit. Talis proinde fuit Petrus, qua de causa Christus non solum dixit: *Et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, sed adiecit: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Idem dic de clavibus, quae non modo conferuntur ad aperiendum prima vice quod clausum hactenus fuit, sed ad continuandam iugem potestatem in domum vel civitatem, cuius illae sunt. Eo vel magis quod ex scripturarum loquendi usu claves prae se ferant insigne potestatis et principatus.

240. Nec alio sensu obiectus auctor intelligendus est, uti patet ex orationis eius serie, subdit enim immediate post allegata verba: *Et tanquam saxum immobile totius operis christiani compagem molemque sustinent.* Ideo igitur ex huius scriptoris mente s. Petrus omnium primus iudaeos ac gentiles in ecclesiam cooptavit, illisque ingressum ecclesiae aperuit, quia constitutus a Christo fuerat fundamentum ecclesiae, eiusque claviger.

241. Quod vero spectat ad Tertullianum, nulla eius interpretatio-

nis ratio haberi potest, quia ad absurdam montanistarum haeresim adstruendam eam protulit, de cessata per apostolorum mortem facultate in ecclesia remittendi gravia peccata lapsis post baptismum, et quia haec contradicit alteri interpretationi, quam ipsemet catholicus dederat.

242. III. Obi. Saltem nihil evincitur pro Petri primatu ex Io. XXI. 1. Pascendi enim onus non potestatem, sed *officium* importat. 2 Verba Christi ex interpretatione Chrysostomi *admonitionem* continent. 3 Deinde patres passim eadem verba ad omnes apostolos extendunt, immo ad omnes curam animarum gerentes, exploratum siquidem est apostolis omnibus dixisse Christum: *Docete omnes gentes*. 4 Quod vero Christus per *oves* et *agnos* voluerit significare populos et pastores incertum est; alii enim, inter quos Theophylactus, de fidelibus *perfectis et imperfectis* Christi verba intelligunt. 5 Quapropter ad summum dici potest Christum ea Petro dixisse quatenus *repraesentabat* universam ecclesiam. Ergo.

243. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D. officium* pascendi onus importat una cum *potestate*, *C.* officium sine potestate, *N.* Id enim liquet tum ex duplici voce, qua usus est Christus, quaeque utrumque significat; tum ex archaeologia biblica et loquendi scripturarum usu, quo factum est, ut principes ipsi ac reges pastores vocarentur; tum denique ex ipsa officii natura, quae postulat potestatem super oves pascendas, ne hae sibi perniciem consciscant.

244. Ad 2. *D.* Continent verba Christi *admonitionem* praeter *potestatem*, *C.* ad huius exclusionem, *N.* Sane utramque coniunxit s. Io. Chrysostomus exponens Christi verba, in loco ipso, qui nobis obiicitur. Sic enim scribit (1): *Et cur aliis praetermissis* apostolis, *de his hunc alloquitur? Eximius erat inter apostolos, os discipulorum, et coetus illius caput. Ideo Paulus prae aliis hunc visurus venit. Simul ostendens ei, oportere deinceps fidere, quasi abolita negatione, fratrum ei praefecturam committit... Dicit autem: Si amas me, fratrum praefecturam suscipe.*

245. Ad 3. *D.* Patres passim Christi verba ad apostolos reliquos, et ad animarum pastores extendunt per quamdam communicationem et participationem, salvo Petri primatu, *C.* hoc excluso, *N.* Siquidem hoc Petri primatu prius constituto, ad alios etiam Christi verba extendunt, quatenus et ipsi in partem sollicitudinis vocati sunt, adeoque specialem ab his erga Christum dilectionem exigunt, ut rite tanto munere fungantur. Quod si apostolis omnibus missionem ex aequo contulit docendi omnes gentes, certe absque primatus laesione eam contulit, cum primatus permisceri nequeat cum apostolatu.

246. Ad 4. *D.* Respectu illius distinctionis inter agnos et oves, *Tr.* respectu gregis ipsius universi, *N.* Certe cum grex universus ex ovibus et agnis coalescat, et oves et agnos suos curae Petri commiserit Christus, hoc ipso universum gregem ei subiecit. Nec huic opponitur expositio Theophylacti, quia reipsa grex constat *perfectis* et *imperfectis*.

247. Ad 5. vel *N.* vel *D.* Petrus claves accepit prout universam repraesentabat ecclesiam, uti princeps vel pater familias status aut familiae personam moraliter gerit, *C.* uti deputatus, *N.* Verum de hoc paulo post apposite disseremus.

248. IV. Obi. 1 Si Christus reipsa Matth. XVI promisisset Petro primatum, de hoc primatu non po-

(1) *Homil.* LXXXVIII.

tuissent amplius contendere inter se apostoli, uti refert idem evangelista cap. XX, neque Christus ad eam contentionem compescendam respondisset: *Quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister*. 2 Sane cum Christus interrogasset discipulos omnes, *vos autem quem me esse dicitis?* Petrus autem omnium nomine respondisset: *Tu es Christus filius Dei vivi;* si quid Petro contulit, profecto contulit in eius persona apostolis omnibus. 3 Quod magis elucet ex eo, quod Matth. XVIII illas easdem claves, quas in persona Petri omnibus promisit, tradiderit omnibus dicens: *Quaecumque alligaveritis*, etc. 4 Hinc Act. VIII, legimus apostolos *misisse* Petrum et Ioannem Samariam. 5 Iacobus etiam episcopus hierosolymitanae ecclesiae, nempe matris omnium ecclesiarum, primus habitus est, et prior Petro nominatus est a Paulo (1), Paulus item 6 passim a patribus celebratur velut *apostolorum dux*, *coryphaeus*, *protocoryphaeus*, *supremus*, etc., qui 7 et Petro in *faciem restitit*, quia reprehensibilis erat (2). 8 Episcopus item Romae fuit, et cui ipsi romani pontifices aequalem honorem tribuunt. Ergo.

249. Resp. Ad 1. *D.* Non potuissent apostoli de primatu contendere, si Christi verba probe intellexissent, *Tr.* vel *C.* si illorum sensum assecuti non sunt, *N.* Hoc siquidem saepius apostolis adhuc rudibus contigit, neque semel hac de causa a Christo redarguti sunt. Cum proinde Christus de re futura locutus fuerit sub binae metaphorae velo, nil mirum si tunc rudes apostoli apprime eius mentem assecuti non fuerint. Aliquid tamen suspicati sunt, et exinde orta contentio, quae ex quadam ambitione originem traxit, quam proinde compescuit Christus eos ad humilitatem hortando, proposito etiam exemplo sui.

(1) Gal. II. 9. (2) Ibid. 11.

250. Ad 2. *D.* Christus interrogavit omnes, et tamen solus Petrus, cui Pater revelaverat, divinitatem Christi professus est, et omnes assensi sunt Petro confitenti, *C.* Petrus confessus est omnium nomine quasi delegatus, *N.* Exinde sequitur soli Petro Christum contulisse seu potius promisisse primatum, uti etiam colligitur ex universa orationis serie: *Pater revelavit tibi... et ego dico tibi.*

251. Ad 3. *D.* Omnibus apostolis contulit Christus claves, quas Petro promisit, ast diversa ratione ab ea, qua promisit ac deinde contulit Petro, *C.* eadem ratione, *N.* Nam quod omnibus simul collectis apostolis Christus contulit, etiam Petro contulit, qui unus ex illis erat; at non e converso, neque cum detrimento eius, quod singulariter Petro promisit. Ea clavium potestas collegio apostolico collata est, quae corpori una cum capite competit, Petro autem ea quae capiti seorsim; illa est dependens ac subordinata capiti, ista est independens ac omnino suprema.

252. Ad 4. *D. Miserunt* apostoli Petrum et Ioannem missione consilii, suasionis, ac precis, *C.* missione imperii et auctoritatis, *N.* Cum ageretur de negotio arduo ac perhonorifico, apostoli Petrum et Ioannem miserunt Samariam ad praestigias Simonis Magi dissolvendas. Alioquin sequeretur non solum aequales inter se fuisse apostolos omnes, sed invicem superiores auctoritate proprie dicta, quod est contra adversariorum hypothesin.

253. Ad 5 *Neg.* Numquam enim Iacobus primus existimatus est, cum praesertim inter criticos quaestio vigeat, utrum Iacobus Hierosolymorum episcopus fuerit reipsa aposto-

lus, an vero tertius Iacobus ex septuaginta discipulis. Ecclesia porro hierosolymitana mater interdum vocata est ecclesiarum ratione originis ac temporis, non autem ratione gradus. Sane usque ad concilium nicaenum subiecta fuit metropolitano caesareensi, nec nisi honoris causa quartum locum obtinuit inter ecclesias patriarchales. Quod si Paulus prius nominat Iacobum quam Cepham (1), non ratione maioris auctoritatis, quam in ipso agnoverit, id fecit, sed ratione cognitionis quam eius habuit ante Petrum seu potius Cepham.

254. Ad 6. *D.* Illis titulis decoratus est Paulus a patribus, ratione habita laborum ipsius, *C.* auctoritatis, *N.*

255. Ad 7 *D. Ut inferior superiori ex officio caritatis*, *C. ut superior inferiori, aut aequalis aequali*, N. In quo, dummodo ea, qua par est, modestia fiat, nullum est inconveniens. Et hoc in hypothesi quod Cephas, in cuius faciem se restitisse Paulus refert, sit Petrus, quod alii inficiantur.

256. Ad 8 *D.* Paulus episcopus Romae fuit tanquam Petri adiutor, *Tr.* uti aequalis, titularis et independens, *N.* Quod si romani pontifices aequalem honorem utrique tribuunt, ut hoc adversariis detur, non ad significandam aequalem in utroque auctoritatem id praestant, sed quia utriusque sudore et sanguine romana ecclesia irrigata est, et ad implorandum amborum patrocinium.

Propositio II. *Eadem veritas ex traditione adstruitur.*

257. Haec traditio, qua Petri primatus adstruitur, non ex uno tantum aut altero patrum testimonio comprobatur, sed pleno alveo fluit ex constanti universae antiquitatis doctrina.

258. Etenim ex patribus hanc veritatem I evincunt illi omnes, qui Christi verba Matth. XVI de Petri persona intellexerunt, et exinde eius super universam ecclesiam praeeminentiam deduxerunt; sunt porro, adversariis ipsis fatentibus, quotquot quatuor prioribus ecclesiae seculis floruerunt; suntque septemdecim numero.

259. II. Evincunt quotquot duobus insequentibus saeculis eadem Christi verba *super hanc petram*, de fidei confessione in concreto a Petro facta exposuerunt; siquidem hi omnes docuere supra Petrum divinitatem Christi profitentem, veramque doctrinam edicentem aedificatam ecclesiam esse, a quo piaculum sit vel minimum recedere; tales porro, adversariis item fatentibus, sunt numero quadraginta duo.

260. III. Evincunt quotquot rationem reddunt, quare Christus in Petro primatum instituerit, eamque repetunt ex eius necessitate ad constituendam conservandamque in ecclesia utriusque, fidei scilicet et communionis, unitatem. Iam vero isti tot sunt, quot hanc tesseram adstruunt ad secernendos haereticos et schismaticos, id est, acatholicos omnes a catholicis, falsos nempe a veris sincerisque christianis; adstruunt autem hanc tesseram ii omnes, qui adversus haereticos et schismaticos scripserunt, Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus, Firmilianus, Optatus, Pacianus, etc.

261. IV. Evincunt quotquot Christi verba Ioann. XXI de suprema Petro collata auctoritate in universos apostolos et ecclesiam universam intellexerunt, qui sexdecim ad minus numerantur, praeter ecclesiae orientalis episcopos omnes in epistola ad Symmachum papam.

262. V. Evincunt patres illi, qui

(1) Gal. II.

iis titulis condecorarunt Petrum, ut nonnisi supremo totius ecclesiae capiti competere possint; tales sunt qui Petrum vocant apostolorum *caput*, *principem*, *verticem*, *os*, *primum mundi praesidem*, *apostolatus primatem*, *petram ecclesiae*, *petram infrangibilem*, *fundamentum* etc., aliisque supra quadringentos, quos collegit Theophilus Raynaudus in *Corona aurea super caput rom. pontificis*.

263. VI. Evincunt patres illi, qui docent Petrum per rom. pontifices successores suos locutum esse et ecclesiam veritatem docuisse, cuiusmodi sunt praeter s. Petrum Chrysologum patres conc. chalcedonensis et constantinopolitani III.

264. VII. Demum evincunt, quotquot edixerunt romanam ecclesiam esse omnium ecclesiarum maximam, matricem, matrem, principium et originem unitatis, quod fere omnes fecerunt. Haec autem praedicarunt ob primatum Petri, primi huius ecclesiae fundatoris ac episcopi, ut postea ostendemus.

265. Ex hac igitur constanti, universali ac multiplici traditione necessario infertur universam antiquitatem agnovisse in Petro verum auctoritatis primatum iure divino in totam ecclesiam.

DIFFICULTATES

266. Obi. 1. Patres dum efferunt Petri praeeminentiam, alludunt ad personalem eiusdem praerogativam, quod scilicet vel maior natu esset, vel caeteris ferventior, etc. 2 Siquidem iidem patres constituunt *aequalitatem* omnium apostolorum, *supremamque* apostolatus potestatem. 3 Quod si s. Leo M., aliique rom. pontifices aliquid peculiare tribuere videantur Petro prae apostolis reliquis, id provenit ex veniali desiderio, quo episcopi propriae sedis privilegia amplificandi flagrant, ideoque ipsis ignoscendum est. 4 Inferri proinde nequit ex patrum locutionibus *officialis* Petri primatus ut articulus fidei; 5 eo vel magis quod vel ipsi catholici fateantur, omnes apostolos pares inter se fuisse quoad potestatem intrinsecam, adeo ut nullus super alium habuerit auctoritatem; eam autem, quam Petrus habuit, *extrinsecam* atque *accidentalem* fuisse. Ergo.

267. Resp. Ad 1. *Neg.* Loquuntur enim de praeeminentia, quam Petrus habuit vi primatus eidem collati, qua de causa vocant *caput apostolorum*, *principem*, *coriphaeum*, *verticem*, *reliquis maiorem*, *potentiorem*, *praesidem*, *pastorem pastorum*, aliaque eiusmodi, quae si referrentur ad solam illam praerogativam, quod Petrus fuerit reliquis maior natu, aut ferventioris spiritus, falsa, immo et ridicula essent.

268. Ad 2 *D.* In munere apostolico, ut paulo ante exposuimus, *C.* in auctoritate primatus, quo caeteris excelluit, *N.* Diximus pariter apostolatum fuisse a patribus vocatum potestatem supremam in *ordine suo* non autem absolute, alioquin turpiter sibi contradixissent.

269. Ad 3 *N.* Tum quia id sine summa tot rom. pontificum iniuria nequit affirmari; tum quia non solum verbis sed factis praeeminentiam verae iurisdictionis, qua ob Petri primatum fruitur eorum sedes, ostenderunt; tum denique quia alii episcopi, praesertim orientales, numquam passi fuissent cum propriarum sedium detrimento romanam sedem ita extolli, ac auctoritatem super se propriasque sedes exercere. Nemo enim ignorat orientalium aemulationem erga ecclesiam romanam antiquam esse. Porro quin obstiterint eiusmodi exaltationi ac praeeminentiae, eam non semel vel in ipsis con-

ciliis oecumenicis asseruerunt et confirmarunt.

270. Ad 4 *D.* Si ab uniuscuiusque privato sensu penderet aliquam veritatem uti fidei articulum ex scriptura aut traditione decernere, *Tr.* si hoc ab unico ecclesiae magisterio pendeat, *N.* Hoc est protestantium adeoque et anglicanorum falsum principium, posse quemlibet privatum ex se decernere quidpiam de fide esse aut non esse per solam scripturarum aut patrum lectionem; qua fit ut ab invicem discrepent in articulis fidei constituendis. Nos, quibus unica credendorum fidei regula proxima ecclesia est, hunc Petri primatum uti fidei articulum habemus, cum hanc fidei veritatem oecumenica concilia lateranense IV, lugdunense II, et florentinum definierint, innixa scripturarum ac traditionis perpetuae auctoritati.

271. Ad 5 *D.* Ea auctoritas, quam Petrus peculiarem habuit, *extrinseca* et *accidentalis* fuit respectu apostolatus, *C.* in se et respectu ecclesiae, *N.* Omnes certe apostoli in munere apostolico pares fuerunt, ac proinde Petrus uti apostolus nulla fruebatur supra reliquos auctoritate; sed cum eius apostolatui Christus adiecerit primatum, haec primatus auctoritas respectu apostolatus *extrinseca* est, *accidentalis*, *superaddita*, cum Christus potuisset eam Petri apostolatui non adiicere. Ast in se et respectu ecclesiae, posita eius collatione, intrinseca est et essentialis; alioquin deesset corpori visibili caput, principium et centrum unitatis contra ipsius Christi consilium et finem in primatu instituendo.

Propositio III. ***Petrus iurisdictionis primatum in universam ecclesiam immediate a Christo, non autem ab ipsa ecclesia accepit.***

272. Est adversus richerianos, febronianos, quesnellistas ac pistorienses, autumantes regimen democraticum a Christo in ecclesia institutum fuisse, fidelium proinde coetum *subiectum* esse auctoritatis, quod per rom. pontifices, episcopos reliquosque pastores exercent, delegata ipsis in diverso gradu auctoritate ad id necessaria.

273. Adversari porro eiusmodi systema Christi institutioni, sic facile evincimus: Christus ex demonstratis Petro soli adducta verba: *Tu es Petrus* etc., et *Pasce agnos* etc., quibus promisit et contulit primatum iurisdictionis, protulit; ita ut caeteris nonnisi per quamdam amplificationem et in sensu accommodato convenire possint; ergo hunc primatum non immediate ecclesiae, sed Petro Christus immediate contulit.

274. Rursum: Non possunt adducta verba de ecclesia intelligi, si nondum ecclesia seu fidelium coetus existebat, qui coalesceret in societatem constitutione ac legibus communitam et coordinatam. Iam vero eiusmodi ecclesia nondum existebat, siquidem nonnisi sacro pentecostes die coepit. Ergo.

275. Accedit, tantum abesse ut Christus voluerit conferre ecclesiae claves communicandas per ipsam Petro, ut potius voluerit, ut ecclesia a Petro penderet, ac nonnisi mediante Petro, omnibus praerogativis, privilegiis ac dotibus frueretur, quibus eam cumulavit. Etenim Christus prius instituit caput, quam corpus efformaretur, prius designavit fundamentum, quam super ipsum aedificaret aedificium suum, ex hoc vero capite voluit ut universum corpus regeretur; et in hoc fundamento ecclesiae aedificium soliditatem obtineret. Exinde ecclesiae unitas, catholicitas, infallibilitas et omnimoda auctoritas profluunt. Dempto enim Petri primatu, haec omnia evanescunt.

276. Demum nemo unquam ex sanctis ecclesiae patribus eiusmodi doctrinam de regimine democratico vel suspicatus est, immo vero contrarium patres ubique docent; sic Tertullianus: *Memento*, inquit (1), *claves eius hic Dominum Petro, et per eum ecclesiae reliquisse*. S. Cyprianus: *Quo venturus est*, scribit (2), *qui sitit... an ad ecclesiam, quae una est, et super unum, qui et claves eius accepit?* Firmilianus item (3): *Hinc intelligi potest, quod soli Petro Christus dixerit: Quaecumque ligaveris*, etc. S. Optatus (4): *B. Petrus.... claves regni coelorum communicandas caeteris solus accepit*; ut alios praeteream. Ergo.

DIFFICULTATES

277. Obi. 1. Christus omnes alloquitur discipulos seu fideles, dum Matth. XVIII dixit: *Quaecumque alligaveritis, quaecumque solveritis*. 2 Quod magis patet ex eo, quod ibidem Christus constituerit *ecclesiam*, id est, fidelium coetum ultimum tribunal dicens: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*. 3 Nec obstat Petro claves collatas esse a Christo, cum nemo ignoret ex communi patrum interpretatione, praesertim vero s. Augustino, Petrum accepisse claves, quatenus *ecclesiae propter apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam*; quae verba Augustini sunt ex *Tract*. CXXIV *in Ioann.*, quod et saepius alibi repetit. 4 Hoc ipsum rei natura exposcit, si quidem Deus et natura prius et *immediatus* ad totum intendunt, quam ad aliquam eius partem utut nobilissimam, cum in gratiam totius pars constituatur et ordinetur. 5 Quamvis proinde daretur Petri personae collatas a Christo claves esse, atque idcirco potestatem, cum tamen ipse pars fuerit totius, totum, id est, ecclesiae corpus seu subiectum eam exercet per ipsum aut per alios ad eum modum, quo subiectum seu individuum utitur facultate visiva, quae residet in oculo, eam dirigit quo voluerit, quod et de pedibus aut manibus dici debet in ordine ad tactum et ambulationem. Nam haec omnia *hominis* sunt. Ergo.

278. Resp. Ad 1. *D.* Christus Matth. XVIII alloquitur discipulos, id est, *apostolos*, *C.* fideles, *N.* ut patet ex toto capite. Quis in scripturis versatus ignorat duodecim promiscue *apostolos* et *discipulos* appellari?

279. Ad 2. *D.* Constituit ecclesiam, quae constat ex capite et membris, id est, pastoribus, ultimum tribunal, *Tr.* coetum fidelium, qui nondum ex dictis existebat, *N.* Hinc patribus verba illa: *Dic ecclesiae*, perinde valent ac *dic ecclesiae praelatis*, uti exponit inter caeteros s. Ioann. Chrysostomus. Quod ex ipsa substrata materia colligitur; agitur enim de potestate excommunicationis, quae nonnisi in superioribus residet, fideles autem omnes pares inter se sunt.

280. Ad 3. *D.* Petrus, cum claves accepit, ex communi patrum interpretatione gerebat figuram ecclesiae, quatenus non pro se sed in bonum ac utilitatem ecclesiae eas accepit, *C.* quatenus eas accepit ut delegatus a communitate, *N.* Hoc enim absurdum est, quia, ut saepius inculcavimus, haec uti unitas *organica* nondum existebat. Nunquam propterea patres hoc sensu potuerunt affirmare Petrum claves accepisse, prout ecclesiae in se gerebat personam. Hoc magis patefit ex ipsorum scopo adstruendi adversus montanistas ac novatianos post Petri caeterorumque apostolorum obitum minime in ecclesia desiisse po-

(1) *Scorpiac.* cap. X. (2) Epist. LXXIII. (3) Epist. ad Cyprianum. (4) Lib. VII.

testatem clavium, quia Petro collatae sunt, ut ipsi loquuntur, cum *iure traducis*, eo ipso quod *finaliter* in bonum ecclesiae, quae semper perdurare debuit, traditae illae fuerint. Quoniam vero adversarii s. Augustini potissimum auctoritate abutuntur, iuverit eius verba afferre, quae sic se habent (1): *Aut non sunt istae in ecclesia claves, ubi peccata quotidie dimittuntur? sed quoniam in significatione personam Petrus gestabat ecclesiae, quod illi uni datum est, ecclesiae datum est.*

281. Ad 4. *D.* In ordine *intentionis* et *finis*, *C.* in ordine ad *media*, *N.* Certe cum Deus aut natura, ut adversarii loquuntur, aliquid moliri intendunt, prius rationem totius habent quam partis; ast quum de mediorum electione agitur ad finem obtinendum, rationem prius habent medii quam totius, cum medium ad totum ordinetur. Proinde cum Christus intenderit totius ecclesiae bonum, hoc ipso ad hunc finem debuit prius eligere medium aptum et idoneum et hoc ordinare ad eiusmodi finem. Hinc huic medio, scilicet capiti aut fundamento, in subiecta materia, contulit illam auctoritatem et firmitatem, quae requiruntur ad ecclesiam regendam et constabiliendam. Inde enim unitas et firmitas prodeunt eiusdem ecclesiae, quae maximum eius bonum constituunt. Ita se gerunt sapientes pictores et architecti.

282. Ad 5. *D.* Si eadem ratio esset de corpore morali ac de corpore physico, *C.* si diversa plane sit, *N.* Cum Christus voluerit ecclesiae suae regimen monarchicum esse, plenam contulit potestatem Petro, quem primatem eiusdem constituit, ut eam regeret, non autem ecclesiae, ut ipse ab ea regeretur; quod constat ex aliis metaphoris et similitudinibus, quibus usus hac in re est. Ecclesiam quippe suam Christus comparat aedificio, Petrum vero comparat fundamento, quod aedificium sustentat; comparat item ecclesiam ovili, Petrum autem pastori, qui ovile gubernat et pascit. Nisi proinde dicere velimus fundamentum ab aedificio sustentari debere, pastorem gubernari ab ovibus, fatendum est omnem potestatem ita residere in Petro tanquam in subiecto, quod propria fruitur activitate, non autem uti facultas visiva, aut pedes aut manus in homine, a quo illa facultas ant membra reliqua pro libitu adhibentur.

(1) *Serm.* CXLIX *de diversis* n. 7.

CAPUT II.

DE PETRI PRIMATUS IN ECCLESIA PERPETUITATE

283. Duplex est huius capitis obiectum: Christum instituisse in ecclesia primatum, ut in ea perpetuus esset; hunc primatum iure divino transiisse ad Petri successores in episcopatu romano, quem ipse erexit tenuitque usque ad obitum suum. Cum vero successio haec pendeat ab adventu Petri in romanam urbem, eiusque episcopatu usque ad mortem, patet tria esse a nobis ostendenda: 1° perpetuitatem videlicet primatus a Christo Petro collati; 2° Petri in Urbem adventum eiusque episcopatum, quem gessit usque ad obitum suum, ut inde 3° colligamus rom. pontifices Petri in hoc ipso episcopatu successores iure divino eodem potiri primatu, quo b. Petrus instructus fuit. Sit igitur

Propositio I. *Primatus a Christo Petro collatus debuit in ecclesia esse perpetuus.*

284. Primatus partem essentialem constituit ecclesiae Christi, tamdiu igitur perdurare debet quamdiu perdurat ecclesia ipsa, seu usque ad consummationem saeculi. Consequens ex antecedente necessario

fluit; nobis igitur unice onus incumbit antecedens propositi argumenti adstruendi.

285. Sic porro hoc facile evincimus: Christus ex dictis primatum instituit contulitque Petro, ut unitas tum fidei tum regiminis, ac proinde ecclesiae ipsius exsurgeret et conservaretur; unitas autem constituit proprietatem essentialem ecclesiae Christi, igitur et primatus, ex quo illa unice consurgit ac efflorescit.

286. Sane Christus instituit ecclesiam suam ad instar aedificii, cui propterea fundamentum visibile in Petro tanquam in petra aut rupe immobili posuit; ad instar ovilis cuiusdam universalis, cui propterea ut pastorem universalem praefecit Petrum, cui onus illius regendi, pascendi confirmandique in fide commisit; ad instar regni, cui propterea principem in Petro dedit, cui contulit huius principatus insignia per claves; ad instar individui iugiter viventis, cui propterea caput in Petro constituit, quod corpus universum moderaretur; ad instar denique eiusdem incarnationis, cui propterea Petrum ut vices sui ipsius in terris obiret praepositum ac praefectum voluit.

287. Patres omnes uno animo, nemine prorsus excepto, unitatem ecclesiae esse finem institutionis primatus, quem Christus Petro contulit, constanter docent. S. Irenaeus (1), propter *principalitatem* seu *primatum* Petri infert necessitatem, quam fideles omnes undique habent, conveniendi in fide et unitate ecclesiae. S. Hieronymus scribit (2), Christum contulisse Petro primatum, *ut, capite constituto, schismatis tolleretur occasio*. S. Cyprianus (3): *Ut unitatis originem et unam ecclesiam instituerel*. S. Optatus adiicit (4), *bono unitatis b. Petrum apostolis omnibus praeferri meruisse*, et *ut unitas ab omnibus servaretur*. S. Pacianus: *Ut unitatem*, scribit (5), *fundaret ex uno*. Hinc inferebat s. Ambrosius (6), *ibi esse ecclesiam, ubi est Petrus*, et s. Augustinus (7), ut *in uno Petro firmaret ecclesiam*; qui hac de causa saepius inculcat Petrum *unitatem significasse ecclesiae*, *personam gessisse ecclesiae*, et ita porro.

288. Nec abnuunt adversarii ipsi non pauci, qui supposita ecclesiae *unitate*, non alia potiori ratione, fatentur ipsi, prospici potuisse quam per primatum ecclesiae universalis, uni nempe Petro collatum.

289. Nisi igitur contendant adversarii vel ecclesiam in sua parte essentiali atque praecipua desinere debuisse, vel unitatem temporariam Christum instituere voluisse, fateantur necesse est primatum a Salvatore institutum ac Petro collatum perpetuum in ecclesia esse debere.

DIFFICULTATES

290. Obi. 1. Nuspiam in scripturis expresse dicitur institutionem primatus fuisse *obiectum permanens*, seu ex eo pendere conservationem unitatis. 2. Solis proinde coniecturis ac desiderio nostro hoc innititur: nec obest 3. nonnullos patres identidem huic ideae favere, siquidem unus aut alter pater praebere nequit articulo fidei fundamentum. 4. Quum enim de fide agitur, ut scite Veronius et Bossuetus animadvertunt, *promissionibus certis et certae traditioni* insistere debemus. 5. Similitudines demum, quibus usus est Christus ad designandam ecclesiam suam, *aedificii, regni, ovilis, corporis*, solum evincunt ecclesiam esse societatem ordinatam. Ergo.

(1) *Cont. Haeres.* lib. III, c. 3.
(2) Lib. I. *adv. Iovinianum*, n. 23.
(3) Ep. LV et LXX. (4) L. VII, *cont. Parmenion.*
(5) Ep. III, *ad Sempron.* (6) *In ps.* XL. n. 30
(7) *Serm.* CXXXVII. *de verbis evang. Io.* n. 3.

291. Resp. Ad 1. *D.* Conceptis verbis, *Tr.* aequivalentibus, *N.* Alioquin si nihil admitti deberet ut veritas fidei, praeterquam quod expresse in scripturis legitur, praecipua dogmata fidei nostrae abiicere possemus, secus ac adversarii contendant adversus socinianos ac rationalistas. Cum igitur Christus ecclesiam suam *unam* condiderit in fide et communione, cumque hanc unitatem ex primatu constitui ac conservari voluerit, profecto hunc primatum ut *obiectum permanens* instituit, et hoc de fide est, etsi scriptura conceptis id verbis haud expresserit, prout numquam expressit *trinitatem personarum* in Deo, aut *dualitatem naturarum* in incarnatione.

292. Ad 2. *N.* Quandoquidem probationes, quas ex scripturis et patribus attulimus, non coniecturam fundant aut desiderium, sed rem ipsam, alioquin actum prorsus esset de ecclesiae unitate, adeoque de ecclesia ipsa.

293. Ad 3. *D.* Si unus tantum reipsa aut alter pater esset, qui huic ideae faveret, uti adversarii autumant, *Tr.* vel *C.* si omnes prorsus sunt, *N.* Tot enim patres huic ideae favent, seu potius dogma docent, quot docent *unam* ecclesiam esse, iam vero nemo ab hoc discrepat. Attulimus praeterea ipsorum textus formales, quibus hanc veritatem de perpetuitate primatus Petro collati tradunt, aliosque paulo post afferemus.

294. Ad 4. *D.* Et hisce propterea de causis primatus perpetuitatem inter fidei dogmata referimus, *C.* sine illis. *N.* Utique fidei dogma verbo Dei inniti debet sive scripto sive tradito una cum ecclesiae declaratione, prout adducti auctores affirmant. Cum porro uterque auctor adstruat successionem rom. pontificum iure divino in Petri primatu, hoc ipso iuxta regulam ab ipsis constitutam sequitur hanc perpetuitatem in verbo Dei contineri, et hac de causa ab ecclesia fuisse ut fidei dogma declaratam. Profecto expressa promissio continetur in verbis Christi: *Super hanc petram* nempe Petrum *aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam*, adversus ecclesiam scilicet supra Petrum fundatam. De traditione vero constat tum ex dictis, tum ex dicendis.

295. Ad 5. *D.* Ostendunt ecclesiam esse societatem ordinatam, sed ad modum *aedificii*, *regni*, *ovilis*, *corporis*, quae omnes similitudines ad unitatem significandam referuntur, *C.* quae hanc non supponant aut excludant, *N.* Hoc ipso quod hae similitudines conspirent ad nobis ideam exhibendam perfectae unitatis, quae exsurgit ex unitate *fundamenti*, *principis*, *pastoris*, *capitis*, sequitur non alio sensu nobis eas exhibere ordinationem huius societatis quam per unitatem. Tolle unitatem, et nullum amplius scopum, nullum obiectum habent illae similitudines.

Propositio II. *Petrus Romam venit, in eaque episcopatum instituit, rexitque usque ad obitum suum.*

296. Tria in hac propositione enunciamus: 1° Petrum Romam venisse; 2° romanum episcopatum fundasse; 3° in hoc episcopatu gerendo mortem seu martyrium obiisse. Tria porro haec simul hoc argumento adstruimus: Universa antiquitas tria hic enunciata testatur; ergo aut fides omnis historica abiicienda est, aut tria illa necessario admitti debent.

297. Et sane horum trium testes sunt I. scriptores omnes aut coaevi aut suppares, qui de Petro scripserunt, cuiusmodi sunt Clemens ro-

manus, Ignatius M., Papias; item Dionysius corinthiorum episcopus, Irenaeus, Caius, Clemens alex., Origenes, Cyprianus; deinde vero Eusebius, Lactantius, Athanasius, Epiphanius, Iulianus apostata, Augustinus, Palladius, aliique non pauci, quorum testimonia singillatim proferunt protestantes Pearsonius in *Tractatu de successione primorum Romae episcoporum*, Caveus in *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria* praeter scriptores catholicos.

298. Testes sunt II. quotquot catalogum roman. pontificum ad nos transmiserunt, qui omnes a s. Petro exordiuntur; tales sunt Irenaeus, Tertullianus, Eusebius, Optatus caeterique posteriores omnes, quos exhibent Schelstrate (1) et Franc. Blanchinius in praef. ad *Vitas pontificum Anastasio bibliothecario attributas*.

299. Testes sunt III. quotquot ex antiquis tradiderunt Marcum fuisse Petri interpretem, ac Romae, prout Petrum referentem audierat, evangelium scripsisse quod Petrus probavit; hi porro sunt Papias, Clemens alex., Irenaeus, Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Epiphanius, Augustinus, quorum testimonia profert Fogginius in *Romano divi Petri itinere et episcopatu*, *Exercit. XI.* Quibus consonat versio syriaca.

300. Testes sunt IV. monumenta antiquissima cuiusmodi sunt picturae, nummi, parietes ac sepulcrum, quod Caius presbyter ad confundendos cataphrygas haereticos provocabat saec. III. apud Eusebium (2), qui praeterea ibidem meminit imaginum apostolorum Petri et Pauli, quae Romae asservabantur (3).

301. Testis V. denique est christianus orbis universus tum in peregrinationibus, quas ab antiquissimis temporibus suscepit ad sepulcrum ss. apostolorum Petri et Pauli honorandum a longe dissitis regionibus orientalibus et occidentalibus; tum in festo ubique recepto de cathedra s. Petri romana; tum in subiectione quam hac de causa professus est erga s. romanam sedem.

302. Nisi igitur velis auctoritatem historicam omnem reiicere, quod perfatuum esset et scepticum, fatearis necesse est tum Petrum in Urbem venisse, tum ibi episcopatum romanum instituisse, tum denique eum rexisse donec eum sanguine suo irrigavit per gloriosum quod in eo subiit martyrium.

DIFFICULTATES

303. I. Obi. 1. Nuspiam legimus in scripturis Petrum Romam venisse, ibique episcopum fuisse, aut mortem obivisse. 2. Immo vero contrarium adstruere illae videntur; nunquam enim aut Paulus Romae scribens illius mentionem iniicit, aut ad romanos scribens illi salutem dicit. 3. Praeterea in epist. ad roman. ea scribit, quae cum Petri Romam adventu aut episcopatu conciliari nequeunt, uti cum patefacit desiderium suum veniendi ad ipsos (4), ut aliquid impertiretur gratiae spiritualis ad eos confirmandos; tum etiam cum propositum suum aperit praedicandi, ubi nullus alius apostolus praedicasset: *Ne super alienum fundamentum aedificaret* (5). Sed 4. Petrus ipse non obscure id ipsum tradit; etenim epistolam suam priorem scripsit *Babylone*, metropoli assyriorum; et proinde posteriorem quam ad eosdem dedit, quamque paulo ante obitum suum exaravit, adeoque Romae mori non potuit. 5. Et haec ex sacris litteris; quod enim attinet ad traditionem, haec incerta est ex origine sua: Papias enim vir mediocris ingenii auctor e-

(1) *Antiquitas ecclesiae*, tom. I, diss. 3.
(2) *Hist. eccl.* l. II. c. 25. (3) L. VII, c. 18.

(4) Rom. I, 11. (5) Ibid. XV, 20.

ius est, et ex ipso posteriores scriptores decepti sunt. 6. Monumenta autem, quae adducuntur, nihil pariter evincunt, nisi ostendatur haec fuisse coaeva, quod certe ostendi nequit. Ergo.

304. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut illarum silentium, si quidem reipsa adesset, abunde suppleant certissima historica documenta, *C.* ita ut non suppleant, *N.* Negare Petri in Urbem adventum eo quod scripturae de ipso taceant, perinde est ac negare existentiam Neronis aut Domitiani eorumque imperium ac principatum, eo quod nullam eorum scripturae mentionem iniiciant. Quapropter eum ineluctabilia historica documenta, quae superius attulimus, nos de illo adventu certiores faciant, insanae mentis est illum negare ex praetextu biblici silentii.

305. Ad 2. *N.* Ad prob. autem allatam ex Pauli silentio, *D.* Cuius tamen probabiles rationes dari possunt ad eiusmodi argumentum *negativum* dissolvendum, *C.* secus, *N.* Scimus enim Petrum frequentes excursiones fecisse sive in proximas sive in dissitas civitates aut provincias ad evangelium disseminandum. Fieri proinde potuit, ut eum apostolus aut ex Urbe epistolas misit, sive eum scripsit ad romanos, absens Petrus fuerit. Idem silentium urgeri posset ex epistola ad hebraeos, in qua nullam mentionem facit apostolus de Iacobo hierosolymorum episcopo, aut de episcopis Galatiae, Ephesi, Thessalonicae in epistolis ad horum ecclesias datis, quin tamen inferri possit, nullum in illis regionibus episcopum fuisse.

306. Ad 3. *N.* Etenim desiderium quod Paulus exponit invisendi romanos, refertur ad consolationem mutuam, ut ipsemet declarat adiiciens (1): *Id est, simul consolari in vobis per eam, quae invicem est, fidem vestram atque meam.*

307. Quod vero additur de Pauli proposito non praedicandi ubi alius apostolus praedicasset, afficit Hispanias, et hac de causa scribit se tantum per Urbem transiturum (2). Hinc recte infertur ex hoc ipso, quod alius apostolus, nempe Petrus, ibi evangelium praedicaverit, fundaveritque illam florentissimam ecclesiam, cuius fides annunciabatur in universo mundo.

308. Ad 4. *N.* Ad prob. autem, *D.* Priorem epistolam suam scripsit ex Babylone assyriorum metropoli, iuxta audaciores criticos protestantes et eos qui illos secuti sunt, *C.* iuxta rei veritatem innixam argumentis intrinsecis et extrinsecis, *N.* Iam pene obsoleverat critica haec controversia, cum protestantes doctiores victi argumentis catholicorum demum fassi fuissent, Babylonis nomine Romam a Petro significari, donec auctore Michaelisio potissimum recruduit, quem audaculi recentiores protestantes passim secuti sunt. Caeterum quae in eadem epistola leguntur, componi non possunt cum sententia de Babylone Chaldaeae, aut alia qualibet, cum in ea commonefiant fideles de ingruente persecutione, quam instare Petrus Romae didicerat; commendat et ipse fidelibus subiectionem summis potestatibus, quod utique congruum erat quoad imperii subditos; meminit Marci scriptoris epistolae, quem novimus Romae fuisse Petri interpretem seu amanuensem; meminit Silvani noti in illis regionibus, utpote prius comitis Pauli, deinde Petri cum Romae degeret. Demum conveniunt in Babylone de Roma intelligenda scriptores omnes ac patres antiquissimi, qui praeterea varias rationes afferunt quare Petrus Romam Babylonem vocaverit. Idem

(1) Rom. I. 12. (2) Ibid. I, 8; coll. XVI, 19.

propterea dicendum de posteriori eius epistola, ut omittam argumenta ex chronologia petita, quae contrariam sententiam plane subruunt. Exinde vero colligimus nobis nec deesse argumenta biblica ad adstruendum Petri in Urbem adventum et mortem.

309. Ad 5. *N.* Ad prob. vero pariter, *N.* Quamvis enim Papias mediocris fuerit ingenii, adeoque parum idoneus ad quaestiones speculativas persequendas, cum tamen agitur de facto adstruendo, quod sub sensus cadit, mediocritas ingenii nihil officit, alioquin sublimioris ingenii viri in testes solum essent accersendi, quod nemo dicet. Sed praeter Papiam adduximus s. Ignatium et Clementem romanum, qui cum Petro conversari potuit. Demum non est censendum veteres omnes scriptores, Irenaeum, Tertullianum etc. fuisse ita stupidos, qui facili adeo ratione se decipi ab uno paterentur.

310. Ad 6. Resp. Reipsa monumenta illa coaeva fuisse, alioquin Caius anno 210 minime ad ea provocare potuisset cataphrygas, qui certe de recenti illius sepulcri seu *trophaei*, uti vocatur, aetate aut suppositione non tacuissent, confusi tamen sunt. Igitur ad aetatem illius morti proximam sepulcrum pertinebat.

311. II. Obi. Incertus saltem est romanus Petri episcopatus; nam 1. is non eruitur ex eo, quod romana sedes ab antiquis *Cathedrae Petri* nomine insignita fuerit, aliae siquidem sedes eadem denominatione condecoratae sunt, earumque episcopi *Petri successores* interdum fuerunt nuncupati; 2. quia nunquam apostoli peculiarem episcopatum gesserunt; 3. quia munia apostolatus, qui ad universam extenditur ecclesiam, cum muniis episcopatus, qui ad unam peculiarem ecclesiam coarctatur, componi minime possunt. Ergo.

312. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Sedes aliquae *cathedrae Petri* nomine insignitae interdum sunt, earumque episcopi vocati Petri successores abusive et improprie, *C.* proprie, *N.* Numquam enim in illarum sedium aut episcoporum catalogis Petrus primo loco recensetur, uti constanter in iis, quos romana exhibet ecclesia, fit; nunc vero addo rationes omnes, ob quas aut peculiares illae sedes *cathedrae Petri* nomine donatae sunt, aut illarum episcopi dicti interdum sunt Petri successores, mirifice romanum Petri episcopatum confirmare. Ideo enim illae denominationes adscitae identidem sunt, tum quia sedes illae seu ecclesiae a Petro aut ab aliquo eius successore romano pontifice fuerunt fundatae; tum quia in communione erant cum sede romana, seu Petri sede omnium ecclesiarum occidentalium fonte, omniumque prorsus centro et capite, ac propterea unam constituebant cum cathedra Petri ecclesiam.

313. Ad 2. *Neg.* Quandoquidem Iacobus ab apostolis ipsis constitutus est hierosolymorum episcopus, ut ipsi adversarii contendunt.

314. Ad 3. *N.* Ut patet ex episcopatu Iacobi; quod si Petrus episcopatum peculiarem instituit atque adscivit, secus ac reliqui apostoli, excepto Iacobo, fecerint, ratio est quia praeter apostolatum habuit praeterea primatum, in qua dignitate debuit habere successorem determinatum ac fixum; huic vero consuluit successioni per peculiarem episcopatum romanum. Caeterum semel episcopatu hoc constituto, nihil impediebat quin, relicta eius administratione, alicui a se delecto, ipse uti apostolus alio excurreret ad disseminandum evangelium et fundan-

das ecclesias, prout reipsa eum fecisse antiquissima historica documenta testantur.

Propositio III. *Romani pontifices Petri in episcopatu romano successores illius primatum divino iure obtinuerunt, non autem humana, sive ecclesiastica sive politica, dispositione.*

315. Apprime heic secerni debet romanorum pontificum successio in Petri episcopatum aut romanam sedem seu cathedram, ab eorumdem successione in eius primatum; etenim illa nonnisi iuris ecclesiastici est, haec vero iuris divini; illa se habet ut conditio ad successionem in primatum, quia utramque dignitatem Petrus in sua persona coniunxit, ita ut ille esset primus, qui succederet in eius episcopatum.

316. Acatholici omnes uno animo insurgunt adversus romani pontificis primatum, atque hunc iure divino illi competere acerrime impugnare conantur; etsi non abnuant aut primum locum inter episcopos eidem concedere, aut humana, sive ecclesiastica sive politica, dispositione rom. pontifices hunc esse primatum consecutos. Verum enim vero frustra haec ab ipsis propugnari sic ostendimus.

317. Si Christus primatum ad ecclesiae unitatem constituendam, conservandamque in perpetuum instituit ac Petro contulit, profecto in Petri successores ex divina institutione transmitti debuit; porro non alii successores Petri censeri possunt, quam qui in eius episcopatum succedunt, eiusque cathedram occupant, qui alii non sunt nisi romani pontifices; ergo divina dispositione seu iure divino pontifices romani succedunt in Petri primatum.

318. Et sane Petrus, uti vidimus, hac de causa peculiarem sedem elegit, in semetipso hac in sede seu cathedra utramque, episcopatus scilicet et primatus, auctoritatem coniunxit, seu identificavit in propria persona; ergo qui hanc sedem occupant, hoc ipso in se utramque pariter auctoritatem coniungunt atque identificant. Eo magis quod post Petri obitum inseparabiles factae fuerint hae dignitates in romana sede, quas Petrus in vivis adhuc potuisset separare, alio transferendo sedem suam, prout iam fecerat quoad sedem antiochenam, quam per aliquot annos rexerat. Nisi igitur Petri successores, ut recte observavit Bossuetus (1), velimus e coelo descendere debuisse, fatendum est alios hos non esse nisi eius successores in romano episcopatu.

319. Exinde factum est, ut illa, quam vocat Maistrius, *realis praesentia* dimanaverit primatus romani, quae vel ab exordio rei christianae ubique se prodit, in gestis scilicet rom. pontificum, dum vel haereses configunt, vel ecclesiasticam sanciunt disciplinam in ecclesia universa, vel exortas ubique gentium fidei controversias dirimunt, vel in oriente et occidente detrectantes episcopos ad obedientiam redigunt, aut contumaces deponunt, aliaque id genus plura auctoritatis et iurisdictionis acta praestant, idque vel tribus ipsis prioribus ecclesiae saeculis.

320. Nec soli romani pontifices hanc sibi potestatem tribuerunt, sed episcopi per universum terrarum orbem facto ipso agnoverunt. Quaecumque enim in propriis ecclesiis sive haeresis sive controversia oriretur, eam illico ad rom. sedem deferebant; haereticis et schismaticis auctoritatem rom. pontificis opponebant ad eos confundendos ostendendumque eos esse ab ecclesiae unitate extorres, eo quod non communicarent cum romano episcopo,

(1) *Defens. declar. cleri gallic.* l. X, c. 3.

a quo damnati erant. Hinc certatim vocabant romanam sedem *petram ecclesiae principalem*, uti Cyprianus (1); *ecclesiarum omnium matricem*, ut idem Cyprianus loc. cit., qui praeterea subdit (2): *Ex qua unitas sacerdotalis exorta est;* vocabant *ecclesiam potentiorem, cum qua necesse est convenire omnes, qui sunt undique fideles*, ut s. Irenaeus (3); *Petri cathedram, contra quam nunquam praevaliturae sint superbae inferorum portae*, ut s. Augustinus (4). Et ita porro.

321. Exinde appellationes ad roman. pontifices ex omnibus terrae partibus vel a remotissima aetate sunt repetendae; agendi pariter ratio, quam haeretici tenuerunt Romam se conferendi, potestatem rom. pontificis extollendi quamdiu illis spes aliqua affulsit evadendi promeritam condemnationem; conciliorum oecumenicorum constans praxis ad rom. pontificem mittendi acta, ut ab eo confirmarentur; aliaque eiusmodi quibus referta est universa ecclesiastica historia, quae perspicue evincunt quovis tempore, id est, etiam ante celebrationem conciliorum oecumenicorum atque ante datam per Constantinum ecclesiae pacem, primatum agnitum fuisse in rom. pontifice, non alio titulo, quam ex eius successione in cathedram Petri, ex divina proinde dispositione, non autem humana qualibet sive ecclesiastica sive politica.

322. Iure proinde meritoque florentini patres eiusmodi dedere definitionem in *Decreto Unionis: Definimus sanctam apostolicam sedem, et rom. pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem romanum successorem esse b. Petri principis apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque ecclesiae caput, et omnium christianorum patrem et doctorem existere, et ipsi in b. Petro pascendi, regendi et gubernandi universam ecclesiam a D. N. I. C. plenam potestatem traditam esse; quemadmodum etiam in gestis oecumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur.*

DIFFICULTATES

323. I. Obi. 1. Ecclesiae romanae praeeminentia adiunctis internis et externis accepta adscribenda est. Quoad interna adiuncta, sunt numerus ingens plebis et cleri sui; eius divitiae et caritas; origo eius apostolica utpote a Petro et Paulo fundata, qua de causa *sedes Petri* a patribus nuncupatur; puritas eius fidei. Quoad externa, haec sunt: Urbis imperium, amplitudo, dignitas. 2. Sane chalcedonensis synodus can. XXVIII. posterius recensitum motivum assignat uti causam, quare patres privilegia huic sedi contulerint his verbis: *Etenim antiquae Romae throno, quod Urbs illa imperaret, iure patres privilegia tribuerunt; et eadem consideratione moti centum quinquaginta Dei amantissimi episcopi, sanctissimo novae Romae throno aequalia privilegia tribuerunt;* prout et Cyprianus et Theodoretus illud pariter commemorant. 3. Cum proinde rom. episcopus in magna Italiae parte iurisdictione frueretur, hanc eidem confirmat synodus nicaena can. VI: *Antiqua consuetudo servetur per Aegyptum, Libyam et Pentapolim, ita ut alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem; quia et urbis Romae episcopo parilis mos est. Similiter autem et apud Antiochiam caeterasque provincias suis privilegia serventur ecclesiis;* aut prout legitur in Rufini versione seu potius compendio: *Et ut apud Alexandriam, et in urbe Roma, vetusta consuetudo servetur,*

(1) Ep. LV. (2) Ibid. XLV.
(3) Lib. III, *cont. haeres.* cap. 3
(4) *Psalm. cont. part. Donati*

ut vel ille Aegypti, vel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem geret. 4. His alia privilegia ecclesiae rom. adiecit conc. sardicense, can. III, IV, VII, sect. IV, 5. Id ipsum praestiterunt imperatores christiani, praesertim vero Gratianus et Valentinianus. Ergo.

324. Resp. Ad 1. *N*. Etenim non fuerunt adiuncta interna praeeminentiae rom. pontificis *causa*, sed ea potius fuerunt *effectus*. Siquidem et numerus fidelium et cleri, divitiae et caritas, fideique puritas repeti debent ex eo quod Petrus ecclesiam rom. fundaverit, eamque uti episcopus rexerit, cuius successores in hoc episcopatu primatum eius, qui debebat usque ad consummationem saeculi in ecclesia perseverare, iure haereditario consecuti sunt. Adiuncta vero externa in causa fuerunt quare Petrus Romam potius quam urbem aliam quamlibet elegerit in sedem suam, ut metropolis ethnicismi fieret, post Solymorum reprobationem, metropolis christianismi; quod vel ipsi christiani nominis hostes fassi sunt.

325. Ad 2 et 3. *D*. Et obiecti canones nicaenus et chalcedonensis una cum constantinopolitano de iuribus agunt patriarchatus, *Tr*. vel *C*. de iure primatus, *N*. De hoc siquidem posteriore iure agere nequeunt canones illi, quum, uti ex allatis probationibus constat, longe ante ipsos seu ab ipsis ecclesiae primordiis et exercitum et agnitum ab universa ecclesia fuerit. Restat igitur, ut loquantur de iuribus patriarchatus, quae contra schismaticos et factiosos conc. nicaenum sarta tectaque sedibus alexandrinae et antiochenae servari voluit, adducto exemplo alterius sedis patriarchalis, nempe romanae. Patres autem constantinopolitani et chalcedonenses cum voluerint ob magnitudinem novae Romae, ut graeci Constantinopolim appellare affectabant, cum detrimento patriarchatuum alexandrini et antiocheni, privilegia eiusdem Urbis in episcopos conferre in cit. canonibus, ideo constanter a rom. pontificibus reprobati sunt. Nec nisi saec. XIII. ac deinceps saec. XV. immutata rerum facie probati sunt.

326. Ad 4. *D*. Id est, concil. sardicense asseruit ac vindicavit rom. pontifici ius appellationum adversus factionem arianorum, et amplificavit quoad illius exercitium, *C*. vere nova privilegia contulit, quibus prius rom. pontifex iure divino non frueretur, *N*. Aegre ferebant ariani Iulium pontificem appellationem admisisse Athanasii, Marcelli, Asclepae, Pauli aliorumque antistitum, qui ob catholicam fidem iniuste fuerant a suis sedibus deiecti, adeoque insitum hoc appellationum ius rom. sedi impugnarunt, sardicenses propterea hoc idem ius eidem sedi asseruerunt solemnibus decretis. Quin immo quoad disciplinam sive usum huius iuris, qui tunc temporis obtinebat, statuerunt ut forma illa posset praetermitti per immediatum recursum ad s. sedem, uti eruditi viri ostenderunt.

327. Ad 5. *D*. Imperatores christiani praerogativas *externas* tribuerunt rom. pontificibus, eo quod Petri successores essent, *C*. tribuerunt augmentum *intrinsecum* illorum dignitati, *N*. Hoc enim absurdum est, nemo siquidem dat quod non habet; dederunt igitur quod dare potuerunt, exemptiones scilicet et privilegia extrinseca, quae afficerent politicum regimen, ut liberiores scilicet pontifices essent in administratione illius primatus, quo divinitus potiebantur. Quod quidem expressit Valentinianus his verbis (1): *Cum sedis apostolicae primatum sancti*

(1) Novella III.

Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae, et romanae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi nicaenae *firmarit auctoritas*, etc.

328. II. Obi. Traditio alte silet de primatu rom. pontificis *iure divino*. 1. Quamvis enim eius praeeminentiam extollant patrès, nuspiam tamen eam ex iure divino repetunt. Si qui vero id asserant, illorum quae afferuntur testimonia apocrypha sunt, uti can. VI. nicaen., qui interpolatus a Paschasino prolatus est in conc. chalcedonensi, et s. Athanasius in *Epist. ad Felicem*, dum asserit quod Christus *apostolicos praesules in summitatis arce constituit, omniumque ecclesiarum curam habere praecepit*. 2. Et sane a divino iure repeti nequit, quod a facto humano omnino dependet; iam vero in Petri arbitrio erat Romam potius quam Lutetiam eligere in sedem, aut etiam post electionem primatum ab episcopatu dispescere; 3. hinc non pauci nec infimae notae theologi censuerunt in ecclesiae potestate esse primatum ab ecclesia romana in aliam, e. gr. parisiensem, mediolanensem, petropolitanam etc. transferre. Ergo.

329. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Id est, patres usi non sunt ea formula *ex iure divino*, *C.* non docuerunt quod hac formula significatur, *N.* Profecto patres ea formula usi non sunt disserentes de rom. pontificis primatu, cum recens ea sit et a theologis invecta; ast rem ipsam, seu successionem rom. pontificis in Petri primatum ex Christi dispositione, voluntate, institutione, patres uno animo docuerunt; alii quidem *indirecte*, alii *directe* atque conceptis verbis.

Ac primo quidem *indirecte* tot tradiderunt quot praedicarunt primatum fuisse a Christo institutum in ecclesiae bonum, ad eiusdem ecclesiae unitatem efficiendam et conservandam in unitate fidei et communionis, adeoque in perpetuum; et hunc primatum peculiari Petri personae collatum ut ad eius successores transmitteretur. Hi autem sunt patres omnes, qui adversus haereticos et schismaticos scripserunt, quemadmodum ex documentis allatis manifestum est. *Directe* autem et conceptis verbis id ipsum praestiterunt, qui non modo rom. pontifices *Petri* vocarunt *successores*, sedemque romanam *cathedram Petri, ecclesiarum matricem, verticem, caput* etc., verum etiam edixere rom. pontificem illum esse *cui vineae (ecclesiae) custodia a Salvatore commissa est*, uti patres conc. chalcedonensis (1), qui addunt, sibi eum *sicut membris caput praeesse;* super rom. pontificem veluti super petram *aedificatam ecclesiam a Christo esse*, uti Hieronymus (2) et s. Augustinus (3); *pontifici in persona Petri a Christo pascendum fuisse traditum universum gregem suum*, ut iterum s. Augustinus (4), et alii passim quos longum esset recensere. Tam falsum proinde est traditionem *alte de hoc articulo silere*, quam verum est traditionem universam *alte illum proclamare*.

330. Quod vero adiicitur de documentis spuriis, quae a nonnullis afferuntur, reponimus nonnulla reipsa spuria esse, cuiusmodi est textus Athanasio tributus, quo non indigemus; et si quae alia sint minus sincera, pariter dimittimus adversariis, qui in tanta testimoniorum segete, quae nobis genuina suppetunt, absonum esset velle supposititia consectari. Falsum porro est, quod asserunt de canone nicaeno VI. perinde ac si interpolatus a Pa-

(1) Ep. ad Leonem M. (2) Ep. ad Damasum.

(3) *In ps. cont. partem Donati.*
(4) Lib. *cont. epist. fundamenti*, cap. 4.

schasino in concilio chalcedonensi intrusus fuerit; sed, ut plerisque criticis placet, ipse legit canonis titulum, qualis habebatur in rom. ecclesiae codice, qui, ut ex plurimorum codicum collatione compertum est, ab ecclesiae graecae codicibus discrepabat.

331. Ad 2. *D.* Si a facto humano pendeat in sua institutione, *C.* si a facto humano pendeat tantummodo uti conditione, ut quod divinitus institutum est, ad effectum deducatur, seu in sua executione, *N.* Iam vero Christus ex dictis primatum instituit in ecclesia perpetuum, illumque contulit Petro, ut in eo et per eum in ecclesia perseveraret, quo haec una semper permaneret. Porro Petrus nulla alia ratione potuit hunc primatum suum in posteros transmittere quam per successionem in eius episcopatum, ita ut qui ei in episcopatu succederet, hoc ipso haeres fieret primatus sibi divinitus collati. Quapropter in arbitrio quidem Petri fuit hanc prae illa civitatem in sedem eligere; ast posteaquam unam elegerit ibique decesserit in qua utraque, episcopalis scilicet et primatialis dignitas, identificatae sunt, qui ei succedit in episcopatu, hoc ipso eidem divino iure succedit in primatu. Quod ut aliquo exemplo illustretur: ex Christi institutione per consecrationis verba panis fit corpus Christi, in potestate sacerdotis est super hunc potius quam super illum panem verba consecrationis proferre; at postquam super unum verba protulit, in arbitrio iam non est aut illius aut alterius cuiuscumque efficere ut, conditione adimpleta, panis ille iure divino consecratus non sit.

332. Ad 3. *D.* Sed immerito, *C.* iure merito, *N.* ut patet ex modo dictis. Fieri utique potest, ut *residentia* rom. pontificis ex uno in alium locum transferatur, uti interdum reipsa factum est, et iusta causa interveniente, quaecumque ea demum sit, ut iterum fiat; ast fieri prorsus nequit a quavis humana potestate, ut transferatur primatus in aliam sedem, in qua non verificetur, quod eius episcopus sit in Petri episcopatu successor.

CAPUT III.

DE NATURA ET IURIBUS PRIMATUS ROMANI PONTIFICIS

333. Omnes pontificiae potestatis osores, quamvis specie tenus videantur primatum eumque iure divino in rom. praesule admittere, eiusdem tamen ita extenuare naturam ac iura adnituntur, ut vix ad purum nomen eum non revocent. Alii quidem ad patriarchicam aut archiepiscopalem auctoritatem illius naturam coarctant; alii eam subesse episcopis collective sumptis contendunt, sive dispersis sive in concilium collectis; alii primatus iura distinguunt in originalia et derivata, et ita porro. Nostrum igitur erit ostendere naturam primatus esse episcopalem, ac ita ut sese ad universam ecclesiam extendat; et proinde, quod consequens est, rom. pontificem praeesse universae ecclesiae, sive dispersae sive in conciliis congregatae; commentitiam denique esse nuper invectam iurium in originalia et derivata distinctionem.

Propositio I. *Auctoritas primatus, quo divino iure pollet romanus pontifex, auctoritas est episcopalis, quae omnes complectitur Christi fideles, etiam episcopos.*

334. Auctoritas episcopalis in potestate consistit immediata et ordinaria pascendi ac regendi gregem seu populum sibi commissum. Iam vero talis est potestas, quae vi primatus collata Petro est adeoque successoribus eius quoad universam ec-

clesiam. Etenim Christus eum constituit fundamentum ecclesiae suae (1), contulitque seu promisit claves cum plena potestate quodcumque ligandi atque solvendi in ecclesia universa. Rursus eidem Petro dixit Christus (2): *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, apostolos videlicet, quemadmodum et eius successores in primatu confirmare in fide debent episcopos; demum Christus eidem universum gregem suum pascendum commisit, qui ex ovibus et agnis constat, populo scilicet et pastoribus, dicens (3): *Pasce agnos meos, pasce oves meas.*

335. Indidem illae patrum locutiones originem habuere, quibus ipsi rom. pontificem passim *episcopum episcoporum*, *pontificem universalem*, *episcopum universalem*, *pastorem pastorum*, *caput capitum* nuncuparunt; siquidem ad unum omnes in recitatis ex Ioanne verbis agnoverunt universam ecclesiam, populum ac pastores, a Christo ipsius curae ac regimini fuisse commissam, nominatim vero s. Ambrosius (4), Eusebius emisenus, seu auctor sermonis *De natali apostolorum*, et s. Bernardus, qui sic Eugenium pontificem alloquitur (5): *Habent illi episcopi sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi universi crediti, uni unus. Nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem quaeris? Ex verbo Domini... pasce oves meas.* Quapropter iure merito conc. lateranense IV. decrevit quod *ecclesia romana, disponente Domino, super omnes alias ordinaria potestate obtinet principatum, utpote mater universorum Christi fidelium et magistra.* Cui consonat Florentiuum definiens: *Traditam esse rom. pontifici in b. Petro plenam potestatem pascendi, regendi et gubernandi universam ecclesiam.*

336. Romani proinde pontifices ab aetate apostolica ad nostros hos dies hanc potestatis plenitudinem, quoties occasio aut necessitas postulavit, in ecclesiae universae bonum exercuerunt. Quoties haereses exortae alicubi sunt, aut excitatae controversiae: quoties iniuste episcopi e sedibus suis fuere deiecti, appellarunt ad rom. pontificem: quoties item in qualibet mundi plaga episcopi aut patriarchae ab officio desciverunt aut in haeresim lapsi sunt: quoties actum est de ecclesiae disciplina sancienda; toties intervenit auctoritas pontificis romani. Id ipsum factum est cum ageretur de dioeceseon amplificatione, circumscriptione, episcoporum translatione, aliisque eiusmodi, cuius recens et locupletissimum exemplum suppetit in conventione quae anno 1801 inter immortalis memoriae Pium VII et Napoleonem facta est quoad episcopos Galliae, et nunc inter summum pontif. Pium IX, et Franciscum Iosephum Austriae imperatorem anno 1855.

337. Et sane supremam eiusmodi episcopalem auctoritatem, quae sese ad universam ecclesiam porrigat, exposcit vel ipsa ecclesiae natura et constitutio. Etenim dempta episcopali hac primatus auctoritate, pastor deesset universalis, qui episcopos regeret; plures essent particulares ecclesiae quidem, non autem ecclesia universalis, quae ex illis coalesceret per modum unius ovilis, cui unus pastor praeesset: nemo foret qui episcopos in officio contineret, amoveretque reluctantes et contumaces, aliaque praestaret, quae ad bonum eiusdem ecclesiae omnino necessaria sunt.

(1) Matth XVI. (2) Luc. XXII. (3) Ioan XXI

(4) L. X, *in Lucam*, n. 176. (5) Lib. II, *De considerat. ad Eugenium* III, c. 8, n. 15.

DIFFICULTATES

338. I. Obi. 1. Episcopus romanus et episcopus universalis est pugna in terminis, siquidem esset episcopus particularis et non esset. 2. Posito semel episcopo universali, actum est de episcopis singulis, qui illius meri vicarii essent, secus ac postulent divina episcopatus origo et institutio. 3. Nomen episcopi *oecumenici* seu universalis velut *nomen blasphemiae temerarium ac profanum* reiecit s. Gregorius M. (1). 4. Et iure merito, siquidem, ut iam sua aetate scribebat s. Cyprianus (2): *Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur;* qui propterea 5. veluti tyrannidem in suo conc. carthaginiensi spectabat auctoritatem, quam vellet episcopus in alios episcopos exercere, aut se *episcopum episcoporum* vocare; 6 et s. Hieronymus (3): *Si auctoritas quaeritur*, scribebat, *orbis maior est urbe. Ubicumque fuerit episcopus, sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli . . . eiusdem meriti et eiusdem est sacerdotii.* Ergo.

339. Resp. Ad 1. *D.* Si sub eodem respectu esset episcopus romanus et universalis, *C.* si sub diverso respectu, *N.* Porro rom. pontifex est episcopus romanus, prout per se tenet ac regit sedem romanam; est episcopus universalis, prout primas est universae ecclesiae ac sub se habet praeter universos Christi fideles etiam episcopos. In quo profecto nulla est pugna.

340. Ad 2. *Neg.* Siquidem primatus, quem habet pontifex romanus, licet natura sua sit auctoritas episcopalis, non impedit quominus episcopi in sua quisque dioecesi iurisdictione polleant ordinaria, subordinata tamen primatis auctoritati; quemadmodum auctoritas episcopalis uniuscuiusque praesulis non obstat, quin parochi veram et ipsi auctoritatem obtineant ordinariam in propriis paroeciis, quae tamen praesuli subiecta est.

341. Ad 3. *D.* Reiecit nomen episcopi *oecumenici* ob pravum eiusdem abusum et ad ambitionem constantinopolitanorum praesulum eliminandam, *C.* reiecit in se et quoad rectam eiusdem significationem, *N.* A multo enim tempore praesulum constantinopolitanorum menti inse derat falsa sententia ex ambitione concepta, sedium praelationem ex urbium amplitudine ac splendore pendere. Hinc postquam cum alexandrini et antiocheni patriarchatuum detrimento extenderant dominationem suam, id ipsum moliebantur pertentare in patriarchatum occidentalem, licet subdole et caute. Coeperunt itaque nomen episcopi oecumenici sibi vindicare, et cum titulo rem. Quapropter s. Gregorius M., cui artes illae bene erant perspectae, fortiter obstitit, ne malum ingravesceret. Quum vero nomen hoc interdixisset Ioanni, ab eodem assumendo ipse abstinuit, quamvis ostendat iure sibi competere posse, et luculentissimis gestis reipsa super ecclesiam universam potestatem suam auctoritatemque se extendere patefecit. Humilitatis tamen gratia *servi servorum Dei* sibi titulum adscivit.

342. Ad 4. *D.* Episcopatus unus est ratione sui seu naturae et originis, *C.* ratione auctoritatis quoad episcopos singulos, seu quoad auctoritatem quae in singulis residet, *N.* Significat igitur hoc celebri effato s. martyr identitatem auctoritatis episcopalis in abstracto, ut ita dicam, spectatae, quae quidem tota in sua natura residet in singulis episcopis, cum non scindatur in par-

(1) *Epist. ad Eulogium et Ioannem ieiunatorem* (2) *De unit. eccles.*

(3) *Ep. ad Evangelum.*

tes pro multitudine episcoporum; attamen in diverso gradu possidetur pro uniuscuiusque auctoritate, quam eorum quilibet obtinet in ecclesia. Iam vero rom. pontifex eam totam obtinet in gradu summo, quatenus complectitur non solum omnes fideles, verum etiam episcopos, quorum ipse episcopus est.

343. Ad 5. *D.* Ad plenam significandam suffragiorum libertatem, quae in conciliis eminere debet, *C.* ad rom. pontificis, nempe Stephani, auctoritatem vellicandam, *subd.* in falsa hypothesi de eius abusu in ea, quae agitabatur quaestione, *C.* in se, *N.* Alioquin turpiter sibi s. Cyprianus contradixisset, cum alibi tam aperte, tam clare, tamque crebro supremam in rom. pontifice auctoritatem agnovisset. Nonnihil praeterea ei indulgendum est in aestu, quo fervebat disputationis, si ad severiorem trutinam singula verba sua non revocaverit.

344. Ad 6. *D.* Episcopi eiusdem omnes meriti ac sacerdotii sunt, *C.* eiusdem potestatis ac iurisdictionis, *N.* Etenim s. Hieronymus loquitur in obiecta epistola de potestate ordinis, in qua profecto episcopi omnes pares sunt, non item vero de potestate iurisdictionis, quae potest maior aut minor esse pro diverso gradu, quem singuli in ecclesia obtinent.

Propositio II. ***Romanus pontifex vi sui primatus suprema auctoritate gaudet in omnes episcopos, etiam in generali synodo collectos.***

345. Cum hic agimus de praeeminentia rom. pontificis super universos episcopos etiam in generali synodo collectos, loquimur de rom. pontifice legitimo, certo ac vivente, non autem de pontifice aut illegitimo, aut dubio, aut vita functo; loquimur item de pontifice atque concilio seorsum sumptis, minime vero de concilio cui praesit rom. pontifex sive per se sive per legatos suos, quodve confirmaverit ipse pontifex. In hac enim posteriori hypothesi, perinde esset ac statuere pontificem esse supra pontificem, quod esset absurdum. In priori itaque sensu tantummodo thesis statui potest, ac revera statuitur sive a gallicanis, cum adstruunt concilium esse supra pontificem, sive ab aliis theologis, qui censent rom. pontificem esse supra concilium.

346. Hoc sensu exposita, fere supervacanea videri posset enunciata thesis, cum numquam casus in concreto, ut aiunt, contingere queat, ut solus pontifex sit, et ecclesia universa stet contra caput suum. Utrumque enim foret contra rei naturam et contra Christi promissiones. Cum tamen exinde occasionem turbidi ingenii homines nanciscantur aut schismata fovendi, aut detrahendi pontificis maiestati, cogimur propterea eius veritatem adstruere.

347. Ex demonstratis in praecedente propositione rom. pontificis primatus consistit in auctoritate episcopali, qua gaudet super universos Christi fideles atque episcopos etiam; ergo sese extendit praeeminentia seu auctoritas rom. pontificis vi primatus sui etiam super episcopos in concilio congregatos.

348. Consequentia patet: siquidem si qua fieri posset exceptio, unice haec repeteretur ex distinctione inter episcopos sive ecclesias *distributive* sumptas, et episcopos sive ecclesias sumptas *collective*, prout reipsa a gallicanis fieri consuevit. Iam vero huiuscemodi distinctionis nullum apparet fundamentum, vestigium nullum, sive in scripturis sive in patribus. Sane Christus Petro regendam commisit ecclesiam *suam;* Petrum ecclesiae *suae* constituit fundamentum, tradidit ei claves regni

coelorum seu ecclesiae, *suos* agnos et oves eum pascere iussit. Quid porro ecclesia Christi est nisi collectio omnium ecclesiarum particularium, quae corpus Christi mysticum constituunt, unicum ovile, unum gregem, unam ecclesiam catholicam? Patres vero, uti vidimus, ex adductis testimoniis collegerunt primatum in perpetuum Petro eiusque successoribus collatum a Christo. Exinde illae appellationes, quibus Petrum aut rom. pontificem absolute *principem pastorum*, *caput ecclesiae*, *pastorem pastorum*, *caput supremum* etc. nuncuparunt, quin unquam suspicionem ingerant illius neotericae distinctionis.

349. Praeterea nonne et ipsi episcopi in conciliis oecumenicis congregati rom. pontificem sibi superiorem professi sunt? Quandoquidem patres concilii chalcedonensis scribentes ad Leonem M. declararunt *a Domino vineae suae*, id est, ecclesiae *praefectum fuisse, ac sibi tanquam membris caput praeesse*, quaelibet concilia ad rom. pontificem probanda decreta et confirmanda transmisere.

350. Demum vel ex ipsa analogia domus, ovilis, corporis, quibus Christus et apostoli ecclesiam significarunt, distinctio illa evertitur. Alioquin sequeretur fundamentum sustentare quidem lapides singulos, sed, prout in aedificio coniuncti sunt, ipsos sustentare fundamentum; vel oves quidem singillatim pasci a pastore, prout vero gregem seu ovile efficiunt, ab ovibus pasci pastorem; sic membra seorsum sumpta regi a capite, simul vero sumpta caput regere, seu dirigere ac gubernare; quae quidem absona sunt adeo, ut communis sensus ab iis refugiat, prout vel ipsi praestantiores protestantes adnotarunt.

351. In hac hypothesi numquam possent pontifices leges ecclesiae dare, nec vim haberent illae, donec ab ecclesia sancirentur, quod est prorsus inauditum. Concludamus igitur ex praeiactis principiis, rom. pontificem vi primatus sui suprema pollere auctoritate super episcopos etiam in generali synodo congregatos.

DIFFICULTATES

352. I. Obi. 1. Christus, Matth. XVIII. non Petrum, sed ecclesiam declaravit supremum tribunal, eidem propterea Petrus seu rom. pontifex subiici debet; 2. praesertim cum et ipse in *fratrum* censum veniat, qui peccare in fratrem potest, adeoque puniri. 3. Christus praeterea professus ibid. est se in medio esse, ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine suo, seu in oecumenico concilio. 4. Atque hinc factum est, ut ecclesia praxi sua patefecerit concilii auctoritatem superiorem esse auctoritati pontificis; Cyprianus enim restitit Stephano, Asiani restitere Victori. 5. Quamvis plures haereses a summis pontificibus fuerint damnatae, iterum per concilia damnatae sunt. 6. Quid plura? S. Gregorius M. quatuor priora oecumenica concilia veluti quatuor evangelia se venerari professus est (1), et Innocentius III. *ordinis et officii sui periculum* se vereri patefecit (2), si quidpiam absque generali concilio, in casu de quo agebatur, ausus esset moliri. Ergo.

353. Resp. Ad 1. *N.* Etenim si ecclesia absque capite consistere nequit, fieri non potest ut Christus eam supremum tribunal constituerit, nempe supra Petrum, quin dicere velimus congregationem acephalam capiti supremo Christum praeposuisse, quod absurdum est. Quod si dicatur Christum ecclesiam cum suo ca-

(1) Lib. I, epist. XXV.

(2) *Epist.* CVI, *ad Philippum Augustum.*

pite praefecisse Petro, consequens erit caput capiti praefecisse, cum omnem auctoritatem ecclesia a capite, seu mediante capite, mutuetur.

354. Ad 2. *D.* Rom. pontifex venit in censu *fratrum* sub aliquo respectu, e. gr. in fide, caritate etc., *C.* sub omni respectu, *N.* Etenim omnium christianorum pater est, nec proinde illorum iudicio subiici potest.

355. Ad 3. *D.* Christus professus est se esse in medio fratrum, qui legitime congregati fuerint, *C.* illegitime, *N.* Iam vero legitime ac in nomine Christi congregati dici nequeunt, qui absque pontifice, immo adversus pontificem supremum congregantur. Nec omittendum nimis adversarios hoc argumento probare, siquidem etiam concilia provincialia, immo et synodi dioecesanae supra pontificem essent.

356. Ad 4. *Neg.* Quod si s. Cyprianus restitit Stephano et Asiani Victori, ex errore facti in re disciplinari, seu quae saltem uti disciplinaris censebatur, ita sese gesserunt: Cyprianus quidem eo quod falsam censuerit traditionem, quae ipsi obiiciebatur; Asiani vero quod putarent ignorari a Victore traditionem, quam ipsi a s. Ioanne acceperunt circa celebrationem paschatis luna XIV. Caeterum, etiam post concilium nicaenum tum quartodecimani tum rebaptizantes perseveraverunt.

357. Ad 5. *D.* Iterum damnatae sunt ab oecumenicis conciliis haereses iam damnatae a rom. pontificibus ad extrinsecam adiiciendam auctoritatem et solemnitatem, *C.* ad auctoritatem intrinsecam conciliandam et absque rom. pontificibus, *N.* Nec praetereundum silentio est extra causam, de qua agitur, haec obiici; in causa enim nostra praecise agitur de oecumenici concilii acephali auctoritate supra pontificem, et quidem unice in causa disciplinari, ut ex praemissis patet, seu utrum concilium acephalum possit cogere rom. pontificem reluctantem eumque deponere.

358. Ad 6. *D.* Vere oecumenica et in causa fidei, *C.* acephala et in potestate coactiva supra pontificem, *N.* Talis numquam insedit s. Gregorio mens. Quod si Innocentius III veritus est ne periculum officii sui subiret in peculiari illo casu decernendo, allusit ad Christi verba: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, in quae impegisset, si validum matrimonium, ut petebat Philippus, dissolvisset; tum etiam volebat hac ratione pontifex moras nectere, donec Philippus resipisceret, uti reipsa factum est.

359. II. Obi. 1. Concilium esse supra pontificem declaravit conc. constantiense; decretum constantiense quinquies conc. basileense confirmavit, cuius acta probarunt Martinus V, Eugenius IV, et Pius II. 2. Nota praeterea est *Declaratio cleri gallicani* anno 1682, quae idipsum statuit. 3. Huic declarationi recta ratio suffragatur, quae dictat tum totum maius esse sua parte, cuiusmodi est pontifex respectu ecclesiae; tum amputanda membra ea esse, quae totum corpus inficiunt, quale esset pontifex male vivens. 4. Huc accedit, sententiam de praeeminentia pontificis supra concilium vix obsoletam non esse. Ergo.

360. Resp. Ad 1. *D.* Supra pontificem *dubium*, *C.* supra pontificem *certum*, *N.* Illud enim solum poscebat concilii scopus: *Pro extirpatione praesentis schismatis*, ut ibid. dicitur. Incertum praeterea est, num concilium constantiense fuerit oecumenicum et legitimum in prioribus quatuor sessionibus, quod plures negant. Falsum praeterea est conci-

lium basileense fuisse hac in parte confirmatum a praedictis pontificibus, qui potius et dictis et factis illud improbarunt.

361. Ad 2. *D.* Quae tamen nullius roboris est, tum quia improbata est a suis auctoribus atque a rom. pontificibus, tum quia cleri gallicani perperam dicitur, *C.* quae sit alicuius auctoritatis, *N.* Denuo enim eam improbavit Pius VI in constitutione auctorem fidei. Vel ipse Bossuetius: *Abeat*, inquiebat, *declaratio quo libuerit.*

362. Ad 3. *Neg.* Ad primam autem prob. *D.* Dictat ratio totum maius esse sua parte, si sermo sit de toto aut parte *physica*, *C.* si de *morali*, *N.* Haec enim unice pendet ex auctoritatis gradu, supremus autem hic est in pontifice. Ad alteram vero, *D.* Amputanda sunt membra minus praecipua, *Tr.* praecipua et essentialia, cuiusmodi caput esset, *N.*

363. Ad 4. *D.* Apud neotericos, *Tr.* apud sanos theologos, qui venerantur, ut decet, apostolicas sanctiones, *N.*

Propositio III. *Ad solum romanum pontificem vi sui primatus spectat concilia oecumenica cogere, iis praesidere eaque confirmare.*

364. Ius istud suapte natura profluit ex natura primatus, quo in universam ecclesiam ac in omnes episcopos sive distributive sive collective sumptos rom. pontifex divina dispositione gaudet. Siquidem illius tantum est recensita praestare, qui suprema tamquam caput auctoritate divinitus pollet super episcopos omnes, quos convocare in concilium, et convocatis praeesse potest, cuiusmodi certe alius nec est, nec fingi potest, praeter romanum pontificem. Idem dic de confirmatione decretorum, quaecumque ea demum sint, sive fidei, sive morum, sive disciplinae, praesertim si concilio nec per se nec per suos legatos summus pontifex interfuerit. Ecclesia enim eatenus infallibilis est, quatenus est corpus integrum membris constans et capite; hoc autem dempto, cum acephala sit, hac dote minime fruitur. Quod si de decretis disciplinaribus sermo sit, haec non aliter potuerunt obligationem inducere in ecclesiam universam, quam cum ab eiusdem ecclesiae capite sancita fuerint.

365. Et haec quidem quod attinet ad convocationem, praesidentiam et confirmationem, quam vocant, *formalem*, quae a legitima auctoritate profluat; quod enim spectat ad *materialem*, extrinsecam, politicam, fieri potest ut principes saeculares concurrere ad eam valeant et subsidia praestent; verum hoc non venit in praesentem quaestionem. Vehementer proinde decipiuntur sive acatholici, sive etiam haud pauci aulici catholici scriptores, dum ob eiusmodi partes extrinsecas, quae interdum principibus tribuuntur in coactione et celebratione conciliorum, deferunt illis ius formale convocationis, celebrationis et confirmationis synodorum oecumenicarum, quo nihil absurdius excogitari potest.

DIFFICULTATES

366. I. Obi. 1. Octo priora concilia oecumenica ab imperatoribus indicta sunt; 2. et quidem iure, cum eorum sit non minus temporali quam spirituali populi sibi commissi felicitati prospicere; 3 et ipsorum praeterea sit territorium concedere, in quo episcopi congregentur. 4. Quod si insequentibus saeculis rom. pontifices concilia indixerunt, id ab expressa vel tacita principum indulgentia repeti debet, cum nulla divina aut ecclesiastica lex ius istud pontifici reservet; 5. aut etiam ex rom. praesulum usur-

patione in tanta quae medio aevo vigebat iurium *confusione*. Ergo.

367. Resp. Ad 1. *D*. Indictione *materiali* iuxta dicta, et ex consensu apostolicae sedis, *C*. indictione *formali* seu iure sibi proprio, *N*. Nam cum imperatores nulla spirituali auctoritate polleant super episcopos, fieri nequit ut eos in concilium cogant. Nec desunt documenta ex antiquitate, quibus patescat, non sine rom. praesulum consensu imperatores priora illa concilia generalia convocasse.

368. Ad 2. *D*. Principum est etiam spirituali felicitati suorum subditorum prospicere per media sibi propria, *C*. quacumque ratione, *N*. Nempe cum bonum etiam spirituale subditorum suorum exposcit, debent principes commonefacere episcopos et romanum pontificem, ut ipsi, prout officium sibi divinitus commissum exigit, provideant illorum necessitati, et mala, si quae impendant, avertant. Principes porro spirituali potestati suppetias ferent, ut sic ex utriusque potestatis coniunctione et conspiratione felicitatem populi christiani promoveant.

369. Ad 3. Resp. Imprimis negari potest rom. pontificem territorio destitui, in quo celebretur concilium; verum et hoc praetermisso, quod satis ridiculum est, eo ipso quod principis est consulere felicitati etiam spirituali subditorum, tenetur ad media, quae huic fini assequendo necessaria sunt, inter quae territorium, in quo cogatur concilium, recensetur.

370. Ad 4. *Neg*. suppositum adversariorum, dum hi assumunt quod falsum est, ius nempe istud inhaerere principibus, ex quo solum inferre possunt pontifices et tacito vel expresso principum consensu insequentibus saeculis concilia convocasse. Falsum pariter est nulla divina lege reservari pontifici ius concilia oecumenica cogendi; provenit enim hoc ius ex primatu, quo romanus praesul divinitus super ecclesiam universam pollet.

371. Ad 5. *Neg*. Hoc enim effugium, immo calumnia quae pseudoisidorianae collectioni innititur, iamdiu obsoleta est, ex quo catholici hoc argumentum omni ex parte rimati sunt.

372. II. Obi. 1. Concilio nicaeno praefuit Hosius episcopus cordubensis, certe aut imperatoris nomine, aut ex demandato ei munere ab ipso concilio ob praeclara ipsius in ecclesiam merita. 2. Concilio constantinopolitano I nemo praefuit nomine pontificis romani, prout 3, nemo partes pontificis romani sustinuit in concilio ephesino; licet vero Vigilius Constantinopoli moraretur, cum celebratum est concilium oecumenicum V eidem minime praefuit. 4. Si enim rom. pontifex praesideret conciliis, ut recte animadvertit De Marca, aut episcoporum libertas periclitaretur, aut pontificis dignitas. Ergo.

373. Resp. Ad 1. *D*. Praefuit Hosius uti legatus s. Sylvestri una cum Vitone et Vincentio presbyteris, *C*. praefuit ex nomine imperatoris, aut ex delegatione concilii, *N*. Etenim praesedisse Hosium uti legatum s. Sylvestri, testantur Gelasius cyzicenus graecus scriptor in sua huius concilii historia, nec non Eusebius caesariensis apud eumdem, et antiqua canonum collectio. Ipso Fleuryo fatente, nulla ratio assignari potest quare Hosius praefuerit, si hanc demas. De delegatione concilii altum est apud veteres silentium. Constantinus vero ultimo loco post episcopos affuit concilio nicaeno, eius proinde nomine praeesse non potuit Hosius. Quod si Hosius non declaravit in subscriptione se legatum esse

Sylvestri, prout praestiterunt Vito et Vincentius, ratio est, quia omnibus erat perspecta eius legatio ad negotia orientalis ecclesiae componenda.

374. Ad 2. *D.* Eo quod concilium istud ab initio, seu convocatione et celebratione non fuerit oecumenicum, atque uti tale nonnisi per subsequentem rom. pontificis approbationem et confirmationem fuerit habitum, *Tr.* vel *C.* ex defectu iuris praesidentiae in pontifice, *N.*

375. Ad 3. *N.* Etenim teste Evagrio (1), consentientibus actis concilii ephesini act. I s. Cyrillus una cum tribus aliis Roma missis praefuit huic concilio: *Coelestini quoque romanae urbis episcopi vices gerens*, seu *Coelestini locum tenens.* Concilio porro oecumenico V, Vigilius oeconomiae causa interesse noluit, nec *praesidere*, quamvis ut ipsi *praeesset* trina legatione a patribus invitaretur, uti ex actis eiusdem concilii apud Harduinum patet (2).

376. Ad 4. Resp. Optime duo haec inter se conciliari, si spectentur episcopi uti *coniudices* cum rom. pontifice. Per modum enim unius sententia a concilio emittitur sive pontifex prius nihil constituerit, sive iam eam protulerit; in priori siquidem hypothesi, ut per se constat, plena habetur suffragiorum libertas, in posteriori autem per assensum, quem tamquam iudices episcopi praebent sententiae rom. pontificis. Nec enim essentia potestatis iudicialis in facultate dissentiendi consistit.

377. III. Obi. Saltem confirmationem conciliorum oecumenicorum ad solos imperatores spectare constat 1 ex eo quod octo priora concilia ab imperatoribus confirmata sint; 2 ex agendi ratione conciliorum, quae eiusmodi confirmationem ab imperatoribus interdum petierunt, prout inter caetera postulavit a Theodosio concilium IV, ut *ratum* haberetur; 3 ex ipsis rom. pontificibus, e. gr. Leone II qui, scribens ad Constantinum Pogonatum, a quo confirmata fuerat sexta synodus, dicit tum concilii sententia, tum eius confirmatione, tamquam gladio ancipiti haereticos fuisse confixos. 4 Confirmatio enim rom. pontificis derogaret conciliorum auctoritati, suspensa siquidem illorum maneret sententia in haereses lata, quamdiu a pontifice romano probata non fuerit. Supervacanea praesertim videri potest pontificia confirmatio, si romanae sedis legati iisdem praesederint. Ergo.

378. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* In ordine ad executionem, *C.* in ordine ad intrinsecam et formalem obligationem seu auctoritatem, *N.* Non alia sane confirmatio ex parte principum excogitari potest quam extrinseca ut executioni mandentur, quae a conciliis sancita et constituta sunt. Plures enim semper inveniuntur contumaces, qui obedire detrectant, nisi proinde poenarum adigerentur timore, nihili facerent infallibilem ecclesiae auctoritatem. Sane non principibus sed Petro dictum a Christo est: *Confirma fratres tuos.*

379. Ad 2. *D.* Ad obtinendam confirmationem extrinsecam, iuxta dicta, *C.* ad obtinendam intrinsecam firmitatem, *N.* Hoc enim esset absurdum.

380. Ad 3. eadem esto responsio. Nec aliud significare voluit Leo II quam utriusque potestatis, ecclesiasticae videlicet ac politicae, conspiratione haereticos ad officium revocari.

381. Ad 4. *N.* Quandoquidem confirmatio pontificis illud robur illamque irreformabilem firmitatem conciliorum definitionibus sanctionibusque adiicit, quam illa per se non haberent. Etenim exsurgere haec de-

(1) *Hist. eccl.* lib. I. c. 4 (2) T. III, col. 62.

bet ex membrorum et capitis coniunctione. Quod si pontifices per suos legatos conciliis interfuerint, supervacanea tamen ipsorum confirmatio censeri nequit, cum ea ad instar obsignationis sit, qua declaratur omnia rite in conciliis fuisse peracta.

PROPOSITIO IV. *Decreta dogmatica concilii oecumenici, confirmati a rom. pontifice, irreformabilia sunt ex se seu ante consensum et acceptationem ecclesiae.*

382. Duo complectitur enunciata propositio: alterum adversus protestantes, quod infallibile prorsus sit concilium convocatione, celebratione et exitu, seu confirmatione rom. pontificis in decretis dogmaticis; alterum adversus iansenistas et febronianos, quibus adstipulatus est ante suam conversionem oxoniensis Palmerius, quod concilium hac infallibilitate ex se non polleat, nempe ante quamcumque ecclesiae supervenientem acceptationem.

383. Probatur vero prima pars: 1° Ex infallibilitate ecclesiae, cuius concilia organum sunt, seu ecclesia repraesentativa; si proinde ecclesia dispersa infallibilis est, uti ex demonstratis suo loco constat, infallibilia pariter esse debent concilia, quae sunt ecclesia congregata, aut eiusdem ecclesiae organa, eamque repraesentant; 2° ex eo quod concilia legitime celebrata possunt ad instar prioris concilii apostolici dicere: *Visum est Spiritui sancto et nobis;* porro quod *Spiritui sancto visum est*, non potest non esse infallibile; 3° ex sensu totius antiquitatis, quae constanter uti haereticos et schismaticos habuit detrectantes oecumenicorum conciliorum dogmaticis definitionibus se subiicere, atque uti martyres habuit quotquot pro fide in conciliis oecumenicis sancita passi sunt; quae quidem infallibilitatem, de qua disserimus, supponunt; 4° ex aperta et expressa unanimi sanctorum patrum doctrina, qui in eo conveniunt, ut vocent *ultimum ecclesiae iudicium* definitionem dogmaticam conciliorum; aut *haereticos* pronuncient illius refragatores; aut *divina et a Spiritu s.* edita affirment conciliorum decreta; aut ea profiteantur tamquam *evangelia* venerari; aut denique moriendum potius quam vel latum unguem discedere ab oecumenicis sanctionibus dogmaticis doceant. Quae sane omnia luculenter evincunt nullo non tempore uti infallibilia habita fuisse concilia oecumenica legitime celebrata.

384. Probatur vero altera pars; 1° Ex sensu totius pariter antiquitatis, quae nullo ulteriori expectato ecclesiae consensu aut acceptatione, velut haereticos illico habuit quotquot dogmaticis conciliorum definitionibus restiterunt; 2° ex anathemate quo concilia perculerunt eos omnes, qui non sentirent et crederent prout a conciliis definitum erat; 3° ex tessera unica quae semper adhibita est ad secernenda concilia legitima ab illegitimis, nempe confirmatione romani pontificis, uti ex Ferrando diacono, Marciano imperatore, et concilio oecumenico VII, seu nicaeno II patet; 4° ex facto ipso; exploratum siquidem est illa tantum concilia tanquam infallibilia spectata fuisse, quae confirmata fuere a romanis pontificibus, illa vero ab hoc censu fuisse exclusa, quae hoc suffragium pro se non tulerunt, nullo habito respectu ad ulteriorem ecclesiae approbationem, quae subsecuta sit pontificum confirmationem. Ex qua postrema observatione consequitur absurdum esse ad dignoscendum legitimum concilium, eiusque proinde infallibilem auctoritatem profitendam praeter pontificiam confirmationem requirere consensum ec-

clesiae ulteriorem, cum haec, quatenus distinguitur a coetu pastorum, teneatur illius decretis dogmaticis assentiri, nec fieri possit ut ab illis aliquando dissentiat, suumque cohibeat assensum.

DIFFICULTATES

385. I. Obi. Si irretractabilia essent dogmatica conciliorum oecumenicorum decreta, 1° neque s. Gregorius nazianzenus potuisset profiteri (1) se ab episcoporum coetibus fugere eo quod nullius concilii exitum felicem compererit; 2 neque s. Augustinus potuisset affirmare (2), concilia *plenaria* priora a posterioribus emendari; 3 neque in disputatione adversus Maximinum arianum, neglectis conciliis nicaeno et ariminensi, contendisset disputationem deducendam esse ad solam scripturarum auctoritatem et rationum pondera. 4 Sane si infallibilia essent eiusmodi decreta, nullum interponeretur discrimen inter concilia oecumenica et scripturas canonicas; 5 nuspiam proinde haec conciliorum infallibilitas aliquo canone sancita est. Ergo.

386. Resp. Ad 1. *D.* Profitetur s. Gregorius naz. se fugere a coetibus, in quibus ariani episcopi dominabantur, *C.* a conciliis oecumenicis rite celebratis, *N.* Infelici siquidem illa aetate ariani omnia miscebant, nec ullus certe tot conciliorum felix exitus fuit, a quibus proinde abhorrebat Gregorius. Ast concilia vere oecumenica, cuiusmodi sunt nicaenum et constantinopolitanum I semper s. doctor veneratus est: primi enim auctoritatem semper adstruxit et arianis opposuit; alteri autem, in quo proscripti sunt macedoniani, ipsemet praesedit.

387. Ad 2. *D.* Ita ut per concilia *plenaria* significaverit s. Augustinus concilia provincialia aut nationalia, prout ferebat illius aetatis loquendi usus, *C.* ita ut significaverit concilia oecumenica, *N.* Tum enim ex subiecta materia, de qua agebatur, nempe de concilio sub Cypriano celebrato, quo donatistae abutebantur; tum ex facto de duobus tantum conciliis oecumenicis aetate s. Augustini celebratis, nicaeno et constantinopolitano I a quo certe nicaenum emendatum non fuit, s. doctoris mens patet.

388. Ad 3. *D.* Argumentatione ad hominem ac *praescindendo*, *C.* absolute et *excludendo* auctoritatem concilii nicaeni, *N.* Cum enim Maximinus repugnaret concilio nicaeno et efferret concilium ariminense, hinc s. Augustinus ad tricas omnes amovendas revocavit disputationem ad scripturarum auctoritatem.

389. Ad 4. *Neg.* Scriptura enim canonica Spiritu s. afflante conscripta est, decreta autem dogmatica conciliorum per solam eiusdem adsistentiam eduntur.

390. Ad 5. *D.* Eo quod uti certam semper hanc infallibilitatem habuerit ecclesia, *C.* secus, *N.* Addo eiusmodi definitionem dari non posse, quin prius supponatur infallibilitas eiusdem ecclesiae, alioquin nullam vim haberet.

391. II. Obi. 1. Necessarius saltem est universae ecclesiae assensus, ut nobis certo constet utrum in celebratione concilii omnes conditiones adimpletae fuerint, quae requiruntur. 2. Hac enim ratione ostendit s. Athanasius adversus arianos legitimum et oecumenicum fuisse concilium nicaenum in *Epist. ad afros*, quod illi *universus orbis assensum praebuit.* 3. Sane intelligi nequit quomodo ex confirmatione solius pontificis, qui ex sententia gallicanorum fallibilis est, possit infallibilitas concilio communicari. 4.

(1) *Epist.* LV. *ad Procopium.*

(2) Lib. II. *de bapt.*

Christus enim toti apostolorum collegio in solidum infallibilitatem promisit; nequit igitur minori episcoporum parti etiam cum rom. pontifice competere, sed opus est ut accedat episcoporum reliquorum consensus. 5. Quo consensu factum est, ut plura conciliorum provincialium decreta irrefragabilia evaderent. 6. Hinc damnata est a facultate sorbonica propositio, qua omnimoda conciliorum oecumenicorum adstruebatur necessitas; 7 eo vel magis quod infallibilitas concilii oecumenici etiam a pontifice confirmati intra *opinionum*, quae, salva fide, reiici possunt, contineatur cancellos. 8. Simplex porro opinio numquam poterit basin constituere fidei. Ergo.

392. Resp. Ad 1. *Neg*. Sufficit enim ad illam certitudinem assequendam pontificia confirmatio iuxta regulam et praxim, quam universa tenuit antiquitas. Quaevis alia excogitetur, incerta erit et innumeris incommodis obnoxia.

393. Ad 2. D. Id est, s. Athanasius ostendit universum orbem concilio nicaeno assensum praebuisse, eo quod oecumenicum et legitimum fuerit, *C*. ut oecumenicum et legitimum fieret, *N*. Haec duo valde inter se differunt; prius asserit Athanasius, posterius de suo adiiciunt adversarii.

394. Ad 3. *D*. Rom. pontifex ex sententia gallicanorum fallibilis est seorsum sumptus, *C*. una cum concilio, *N*. Nemo siquidem catholicorum unquam posterius hoc in dubium revocavit. Imponit igitur Palmerius gallicanis, dum ipsis hanc sententiam affingit.

395. Ad 4. *D*. Id est, promisit Christus infallibilitatem apostolis in communi cum Petro et sub Petro, *C*. apostolis seorsum a Petro, *N*. Porro si apostoli cum Petro, seu potius episcopi cum romano pontifice infallibilitate iuxta Christi promissa fruuntur, iam sequitur caeterorum assensum minime ad eiusmodi infallibilitatem necessarium esse, immo sequitur caeteros necessario debere, si catholici esse velint, eiusmodi assensum praebere.

396. Ad 5. *D*. Praecipue vero romani pontificis, *C*. sine illo, *N*. Numquam accedit ecclesiae assensus, si conciliis provincialibus auctoritas pontificis refragetur.

397. Ad 6. *Nego conseq*. Nec enim sequitur ex eo, quod necessaria ad haereses damnandas non sint oecumenica concilia, haec esse fallibilia, si celebrentur. Logici eiusmodi consequentiam non admittunt.

398. Ad 7. *Neg*. Ut ex dictis in resp. ad 3 patet.

399. Ad 8. *D*. Si esset reipsa simplex *opinio* doctrina de infallibili concilii oecumenici auctoritate, *C*. si fidei dogma inconcussum apud omnes catholicos sit, *N*. Iam vero, ut saepius diximus, nemo catholicorum est, qui aliquando in dubium revocaverit infallibilem esse concilii vere oecumenici auctoritatem in rebus fidei et morum.

PROPOSITIO V. *Commentitia est ac naturae pontificii primatus prorsus adversatur nuper invecta distinctio inter iura primatus essentialia et accidentalia sive accessoria.*

400. Est adversus febronianos qui, ut attenuent auctoritatem rom. pontificis, distinguunt inter iura essentialia provenientia ex iure divino, quaeque necessarium nexum habent cum primatu, et iura accidentalia et accessoria, quae ex iure tantum ecclesiastico promanant, seu ex concessione ecclesiae. Verum quo magis coarctant priora, eo magis amplificant posteriora, ut finem sibi propositum assequantur.

401. Verum perperam eos adlaborare, sic evincimus: Commentitia distinctio illa est censenda et na-

turae primatus contraria, quae arbitraria est, falsoque innititur principio: quae naturam ipsam primatus destruit, divinitus Petro eiusque successoribus collati: quae denique incognita fuit toti antiquitati. Sic porro se res habet.

402. Etenim primo arbitraria est ratione temporis, siquidem gratis prorsus adversarii eam repetunt ex medio aevo, aut post sex priora saecula, sine ullis documentis; innititur falso principio, nexu nempe necessario vel non necessario cum primatu, cuius ipsi soli adversarii iudices sunt; in quo praeterea historiae adversantur, ex qua novimus rom. pontifices longe ante pseudoisidoriana decretalia usos esse illis iuribus, quae adversarii inter accidentalia et accessoria recensent; tum etiam in eo quod iidem assumunt ius antiquum esse prorsus immutabile, ita ut corruptela censeri debeat quidquid, secus ac ferret ius antiquum, postea induci coepit. Permiscent scilicet in hoc adversarii *ius* cum *exercitio* iuris; illud immutabile est, istud mutationi est obnoxium, pendetque a praesentibus rerum adiunctis, uti reipsa semper factum est.

403. Adversari autem naturae primatus, Petro eiusque successoribus divinitus collati, distinctionem istam, patet ex natura ipsius primatus, quam ostendimus in episcopali auctoritate consistere, quae universam complectitur ecclesiam; eiusdem proinde primatus vi potest rom. pontifex statuere quidquid ad eiusdem ecclesiae bonum et aedificationem pertinet. Qui proinde distinctionem inducunt inter iura essentialia et accidentalia, eiusdem primatus naturam labefactant.

404. Incognitam demum esse eiusmodi distinctionem toti antiquitati, abunde liquet tum ex eo, quod rom. pontifices, exposcente ecclesiae utilitate, amplissimam, nemine reclamante, exercuerint auctoritatem; tum ex eo quod illa ipsa iura, immo et ampliora, quam pontifici tribuant isidorianae merces, exercuerint romani praesules; tum denique ex eo quod nemo ante Febronium eiusque gregales illam excogitaverit.

405. Quaquaversus igitur nova haec distinctio spectetur, commentitia deprehenditur, non minus tot rom. pontificibus quam ecclesiae ipsi iniuriosa et inducens in schismata et perduellionem.

DIFFICULTATES

406. I. Obi. 1. Christus non soli rom. pontifici, sed etiam episcopis ecclesiam regendam commisit; iura proinde ordinaria episcoporum imminui nulla ratione possunt. 2. Iam vero ex antiquitatis praxi rom. pontifici semper reservatum fuit ius supremae inspectionis, supremi provisorii regiminis, conciliorum confirmationis; episcopis autem ius erat plura praestandi, quae nunc sibi rom. pontifices reservarunt. 3. Hinc nisi suis limitibus coarctetur primatialis auctoritas, poterit rom. pontifex omnia ad se revocare, ex arbitrio ecclesiam regere; episcopis vero sola obsequendi necessitas relinqueretur. 4. Alioquin non alius conceptus potestatis primatialis haberi posset, quam qui exsurgit ex omnium iurium essentialium et accidentalium collectione; quod absonum omnino videtur. Ergo.

407. Resp. Ad 1. *D.* Christus etiam episcopis ecclesiam regendam commisit, seu iurisdictionem contulit vel mediate vel immediate, *C.* immediate, *subd.* cum subiectione tamen ac dependentia quoad exercitium a rom. pontifice seu ecclesiae capite, *Tr.* absque subiectione et dependentia, *N.* In primis non omnes theologi tenent iurisdictionem

immediate episcopos habere iure divino, sed immediate a rom. pontifice, qui non pauci sunt iique insignes. Verum et hoc praetermisso, nemo est vel ex iis, qui docent episcopis eiusmodi iurisdictionem immediate iure divino competere, qui in dubium revocet illam quoad exercitium subiici romano pontifici. Quapropter nullorum iuri detrahit rom. pontifex, si, cum utilitas ecclesiae postulet, illam iurisdictionem coarctet.

408. Ad 2. *D.* Ita tamen ut praxis illa unicam iurium normam non constituat, *Tr.* ita ut aliter fieri nequeat, *N.* Ipsis adversariis fatentibus, plurium etiam saeculorum praxis et usus nequit ius determinare, alioquin, cum nova disciplina a pluribus saeculis obtinuerit, ius illud constitueretur, quod ipsi impugnant. Fieri proinde potuit, ut potestas primatialis, ut ipsi loquuntur, illa evolutione non indiguerit, quae, mutatis rerum adiunctis, postea necessaria fuit. Ex diversa proinde praxi nihil inferri potest pro distinctione iurium essentialium et accidentalium. Accedit, quod plura iura, ut antea animadvertimus, quae tribuunt adversarii isidorianae collectioni, quaeque inter accidentalia recensent, fuerint a rom. pontificibus ante apparitionem illius collectionis exercita. Supponunt praeterea adversarii in hac difficultate, quod in quaestione versatur, veritatem et existentiam nempe distinctionis illius, quam gratuitam esse et commentitiam ostendimus.

409. Ad 3. *D.* Omnia posset rom. pontifex vi sui primatus, quae in aedificationem ecclesiae cederent, *C.* quae in eius destructionem vergerent, *N.* Hic solus et non alius a Christo constitutus est terminus ac limes primatui vicarii sui. Quicumque alius excogitetur, erroneus erit et arbitrarius. Neque exinde timendum est de auctoritate ordinaria episcoporum, cum longa saeculorum experientia ostenderit nullum detrimentum ex iurium rom. pontificis exercitio provenire. Dum vero adversarii incommoda indidem profluentia exaggerant, non indulgent nisi malo ipsorum animo; eo vel magis quod conciliorum oecumenicorum declaratione probata praesens praxis sit.

410. Ad 4. *Neg.* absonum esse illum conceptum auctoritatis primatialis admittere, uti ex dictis patet.

411. II. Obi. 1. Metropolitae ac synodi provinciales pacifica plurium saeculorum possessione iuribus illis potitae sunt, quae deinceps sibi reservarunt rom. pontifices. 2. Nulla porro sive iusta sive iniusta causa poterat illos suis iuribus privare. 3. Damna quae ex nova disciplina inducta sunt, amare deflet s. Bernardus (1), dum queritur *de ecclesiarum detruncatione, qua subducuntur abbates episcopis, isti metropolitanis, hi patriarchis ac primatibus.* 4. Exinde derivanda regularium enervata disciplina, depravatio clericorum, aliaque non pauca. 5. Demum periculum instat ne pontifices sibi omnia vindicent. Ergo.

412. Resp. Ad 1. *D.* Potitae sunt synodi aut etiam metropoliticae sedes iuribus illis ex consensione revocabili rom. pontificum, *C.* ea habuerunt ex se, aut ex consensione irrevocabili, *N.* Iura ecclesiastica, seu quae ex potestate ecclesiastica pendet, ab auctoritate supremi capitis universae ecclesiae necessario repeti debent; alioquin episcopi et metropolitae totidem essent *autocephali*, nec rom. pontifici subiicerentur, quod adversarii non admittunt; ergo natura sua revocabilia sunt, quoties nempe illorum revocationem

(1) Lib. II. *de consid.* cap 14.

aut coarctationem ecclesiae utilitas exposcat.

413. Ad 2. *D.* Ex iniusta causa, *Tr.* vel *C.* ex iusta causa, *N.* Responsio patet ex modo dictis.

414. Ad 3. *D.* Deflet s. Bernardus abusus in administratione, *Tr.* vel *C.* deflet administrationem ipsam, seu ius et potestatem pontificiam, *N.* Cum nonnulli abusus irrepsissent ex parte subditorum, qui nacta occasione exemptionis, quam iustis intercedentibus causis a sancta sede obtinuerant, sese extollebant respective sive abbates adversus episcopos sive isti adversus metropolitas, s. Bernardus hos abusus deflet, rogatque pontificem, ne extra necessitatis casum has facile concederet exemptiones, quibus perturbabatur ordo regimis in ecclesia sapientissime institutus, uteretur que plenitudine potestatis, qua divinitus fruitur in aedificationem et non in destructionem. Distingui proinde debet *ius* et potestas ab eiusdem iuris aut potestatis *exercitio*, prout s. Abbas apprime distinguit; et dum aliquid in exercitio carpit, ius et potestatem mirifice extollit atque confirmat.

415. Ad 4. vel *N.* vel *D.* Quae aeque locum habuissent et habent absque nova disciplina, *C.* secus, *N.* Historia ecclesiastica cuiusvis aetatis ineluctabile documentum suppeditat eiusmodi malorum, quae adversarii exaggerant; satis est oculos coniicere in scripta Socratis, Sozomeni, Theodoreti, Hieronymi, Augustini, deinde vero Ratherii veronensis, aliorumque auctorum illius aetatis, in qua nondum exempti erant monachi ab ordinariis, ut quisque persuasum habeat, quovis tempore humanae fragilitatis exempla ac depravatae disciplinae occurrere, ac fortasse peiora illis, quae insequentibus saeculis data sunt. Ad clericos speciatim quod attinet, illorum ad s. sedem appellationes vitia haud fovere liquet ex dispositione Tridentini (1), qua cautum est ne eiusmodi appellationes executionem sententiae suspenderent, ac pluribus in casibus posse episcopos procedere uti delegatos apostolicos.

416. Ad 5. *Neg.* Eam siquidem solam rom. pontifex potest sibi vindicare potestatem, quae in bonum ac utilitatem ecclesiae cedat, prouti paulo ante adnotavimus.

CAPUT IV.

DE ROMANI PONTIFICIS PRIMATUS DOTIBUS

417. Cum rom. pontifex vi primatus sui caput totius ecclesiae sit, patet easdem dotes infallibilitatis et auctoritatis rom. pontifici excellentiori etiam ratione competere, quibus fulget universa ecclesia, quae, prout distincta a capite spectatur, illis mediante rom. pontifice condecoratur. Porro duas praecipuas ecclesiae dotes enumeravimus, infallibilitatem scilicet in docendo et auctoritatem in regendo; quod enim attinet ad indefectibilitatem in existendo, quae tertia dos est ecclesiae, locum hic ea non habet, nisi fortasse in serie pontificum, quo sensu identificatur cum ecclesia ipsa. Ex duabus illis dotibus infallibilitatis et auctoritatis, priorem tantum discutiendam assumimus; siquidem post ea, quae hactenus de natura primatus disseruimus, supervacaneum est de pont. auctoritate verba facere, cum natura sua suprema sit.

418. Iam vero cum de pontificis in docendo infallibilitate sermo est, intelligi ea debet de dogmaticis definitionibus universae ecclesiae propositis, seu, ut vulgo dicitur, cum pontifex loquitur *ex cathedra.* Duae

(1) Sess. XIII, cap. 1, *de reform.;* Sess. XIV, cap. 1.

porro conditiones requiruntur, ut dici possit pontificem *ex cathedra* loqui: 1° Ut eius definitiones habeant pro obiecto res fidei et morum, sive ut decernatur credenda, sive respuenda tanquam fidei et moribus contraria doctrina aliqua; 2° ut solemni ratione ac sub censuris doctrinam universae ecclesiae sive tenendam sive respuendam proponat. Falluntur proinde vehementer, qui censent a nobis adstrui pontificis infallibilitatem sive in factis personalibus, sive in privatis aut publicis eius dictis, sive in decretis et rescriptis aliisve eiusmodi, in quibus nemo catholicorum infallibilitatem pontificis adstruit.

419. His limitibus circumscripta seu definita pontificis romani infallibilitate, quaestio agitatur utrum illa pontifici antecedenter ad ecclesiae consensum tribuenda sit an non; seu utrum pontifex se solo illam infallibilitatem habeat, an vero dependenter a praevio sive expresso sive tacito ecclesiae illius definitionibus consensu. Sanior et communis theologorum pars docet infallibilitate pontificem pollere, adeoque irreformabilia esse dogmatica eius decreta ante eiusmodi ecclesiae consensum; theologi gallicani plerique, praesertim post celebrem sic dictam cleri gallicani declarationem anno 1682 tenent reformabilia ab ecclesia esse dogmatica rom. pontificis decreta, adeoque ipsum se solo infallibilitate minime praeditum esse.

420. Magna haec controversia est, si in *abstracto*, ut aiunt, spectetur, nulla aut pene nulla si in *concreto;* seu magna est in *ideali*, nulla in *reali*. Etenim 1° pontifex reipsa numquam seorsum ab ecclesia, cum qua unum corpus integrum efficit, reperitur; 2° numquam solus est in decernendo, cum plures semper ei episcopi adhaereant; quod si episcopi ab invicem divisi sint, illi ecclesiam constituunt, qui cum rom. pontifice sunt, iuxta tritam regulam a s. Ambrosio traditam: *Ubi Petrus ibi ecclesia;* 3° ut plurimum episcopi, in quorum provincia error aliquis aut neoterica doctrina exsurgit, in eam insurgunt, concilia etiam quandoque celebrant, scriptis impugnant, deferunt ad apostolicam Sedem ut eam damnet. S. Sedes accurato examini eamdem doctrinam subiicit, interim scripta hinc inde vulgantur, demum decretum post plures annos emittitur. Ita fert praxis, ut plurimis exemplis confirmari posset. Quae cum ita se habeant, patet numquam fieri posse, ut pontifex solus sit in dogmaticis constitutionibus edendis, nec proinde controversiam hanc, si ad praxim revocetur, locum habere. Addo plerumque eos, qui irrident doctrinam de infallibilitate rom. pontificis, a radice latente incredulitatis permoveri, quum non concipiant, qua ratione uni individuo praerogativa haec competere possit; sed si Deo eam acceptam referrent, qui assistentia sua in bonum ecclesiae praesto illi est, prout eadem munit episcopos cum pontifice sive dispersos sive in concilio congregatos, omnis admiratio cessaret, cum Deo difficile magis non sit uni potius quam omnibus dotem hanc communicare. Verum isti tacite uni prudentiae humanae ac industriae felicem exitum adscribunt.

421. Quidquid porro sit, communem de rom. pontificis infallibilitate doctrinam vindicaturi tres constituimus propositiones, quarum prima eam adstruimus ex sacris litteris, secunda eamdem ostendimus ex traditione, tertia demum id ipsum conficimus ex facto ipso. Sit igitur

Propositio I. *Romanus pontifex ex cathedra definiens in rebus fidei et morum infallibilis est, eiusque dogmatica decreta, etiam antequam accedat ecclesiae consensus, sunt prorsus irreformabilia; prout in primis sacrae litterae ostendunt.*

422. B. Petrum adeoque roman. pontificem, dum uti ecclesiae universae primas publico magisterio fungitur, infallibilitatis dote instructum esse, ita ut irreformabilia sint dogmatica eius decreta absque praevio ecclesiae consensu, tria potissimum oracula publica evincunt.

423. Primum est quod legitur Luc. XXII, 31. ubi sic Christus Petrum alloquitur: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Christus igitur his verbis, praenunciata futura Petri et apostolorum reliquorum tentatione, firmitatem in fide, vi orationis suae pro Petro fusae, eidem pollicitus est, eidemque uti primati designato ecclesiae suae munus committit confirmandi in fide fratres suos; tamdiu ergo durare debet haec firmitas et hoc munus, quamdiu primatus eius; atqui ex demonstratis debet hic esse perpetuus; ergo etiam firmitas ex oratione Christi proveniens et munus Petro commissum: eo vel magis, ut scite animadvertit in hunc locum Bossuetius ipse, quod minus firmi in fide futuri essent apostolorum successores sive episcopi, quam essent apostoli. Rursum: Nisi firmitas haec omnimoda perduratura esset in Petri successoribus uti ecclesiae primatibus, istorum firmitas ab ecclesia penderet, et episcopi deberent in fide confirmare rom. pontificem, cum e converso et ecclesiae firmitas a Petri successoribus primatibusque pendere debeat et ab ipsis in fide confirmandi episcopi sint; prout ex his verbis, ut postea videbimus, collegerunt ecclesiae patres.

424. Alterum est quod Matth. XVI, 17 seqq. occurrit: *Beatus es, Simon Bar-Jona... Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Ideo ex his verbis portae inferi numquam praevalere poterunt adversus ecclesiam, quia haec aedificata est super Petrum tamquam super firmam petram solidumque fundamentum. Si igitur in adversariorum hypothesi posset ecclesia reformare dogmatica rom. pontificum decreta, utpote erroribus fidei obnoxia, ecclesia nec robur suum nec suam firmitatem mutuaretur a fundamento, sed fundamentum ab aedificio, quod est aperte contra consilium et mentem Christi Domini, tum hic tum alibi expressam.

425. Tertium desumitur ex Ioan. XXI, 15 seqq.: *Pasce agnos meos... pasce oves meas.* Hic Petrum ceu supremum ac universalem totius ecclesiae suae pastorem Christus constituit, eique munus commisit pascendi agnos et oves suas universas: cum vero pastoris munus praecipue consistat in pascuis salubribus praebendis gregi, ac in eo avertendo a veneficis et noxiis, patet minus idoneum huic muneri adimplendo, immo plane ineptum Petrum eiusque successores fore, si in fide errare aliquando possent, dum ex officio munus sibi commissum exercent. In sententia, quam impugnamus, non pastor oves regeret ac pasceret, sed regeretur ac pasceretur pastor ab ovibus, ab his pastor ipse arceretur a noxiis pascuis, quod plane absonum est. Immo cum ei obsequendum a nobis sit ex Christi ipsius dispositione, tamdiu in errore versari deberemus, quamdiu ab ovibus et ipse et nos ab errore non revoca-

remur. Quaquaversus igitur res spectetur, constat Christum infallibilitatis dote voluisse vicarium suum in docendo praeditum esse, eiusque dogmatica decreta, ex cathedra edita, esse prorsus irreformabilia ante omnem ecclesiae consensum.

DIFFICULTATES

426. I. Obi. Quod legitur Luc. XXII. non est ad rem; ibi enim 1. agitur de proximo lapsu Petri deque eius conversione mox secutura; oratio proinde Christi pro obiecto unice habet personam privatam Petri. 2. Illa propterea confirmatio coarctatur ad apostolos trepidos post Christi mortem. 3. Demum Christi oratio habet pro obiecto ecclesiam ipsam cuius ipse bono semper prospexit, et in ecclesia suum habet effectum. Ergo.

427. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Ita ut hic lapsus et haec conversio occasionem Christo praebuerint adducta verba proferendi, *C.* ita ut ultra non se protendant, *N.* Haud diffitemur Christum in adductis verbis respexisse etiam ad imminentem Petri lapsum eiusque resipiscentiam; verum et illud contendimus, eius orationem speciatim fusam esse pro Petro uti primate ecclesiae constituendo, cui munus iniunxit confirmandi fratres suos seu cooperatores in ecclesiae regimine, adeoque in gratiam primatus ipsius perpetuo in ecclesia duraturi, prout etiam interpretati ea sunt sancti ecclesiae patres.

428. Ad 2. *Neg.* Ut patet ex modo dictis, et ex aperta confessione ipsiusmet Bossuetii.

429. Ad 3. *D.* Habet pro obiecto mediato et ultimo bonum ecclesiae, *C.* proximo et immediato, *N.* Ex his potius eruitur firmitatem ecclesiae ex Petri munere et primatu pendere.

430. II. Obi. 1. Christus Matth. XVI. Petrum petram vocat ratione primatus, non autem ratione infallibilitatis. 2. Ecclesia firmitatem suam a fundamento primario, quod est Christus, mutuatur, non autem a fundamento secundario, quod est Petrus. 3. Petrus igitur, seu potius eius in primatu successores tamdiu consistunt, quamdiu ecclesiae firmiter adhaerent, nec ullo errore vel haeresi se commaculant. Ergo.

431. Resp. Ad 1. *D.* Etiam ratione primatus, *C.* solum, *N.* Ratione enim utriusque a Christo petra dici potuit; immo ideo infallibilis est Petrus, quia est primas. Alioquin si ipse ut publicum munus docendi exercens errare in fide posset, deberet ad officium revocari ab ecclesia acephala, cui numquam Christus infallibilitatem pollicitus est.

432. Ad 2. *D.* Mediante Petro, *C.* ad eius exclusionem, *N.* Omnes enim praerogativas suas ecclesia habet cum Petro et per Petrum, adeoque et firmitatem, quam Christus et Petro et per eum ecclesiae communicat, uti patet ex similitudine aedificii et fundamenti.

433. Ad 3. *Neg.* suppositum, quod ecclesiae primates possent aliquando ab ecclesia seiungi, cum publico magistri munere funguntur. Hoc enim praecise est, de quo agitur. Quod si uti privati doctores absolute possunt in errorem contra fidem labi, praeterquam quod vix aut ne vix quidem in concreto fieri id unquam possit, prout numquam factum est, ita divina peculiari providentia disponente, iam non essent amplius de ecclesia, nec proinde eius primates; loquimur porro, ut patet, in stulta ideali hypothesi quod rom. aliquis pontifex profiteretur errorem contra aliquem articulum fidei definitum, aut qui manifeste in revelatione contineatur.

434. III. Obi. Nihil saltem conficitur ex Ioan. XXI. Nam 1. quam-

vis episcopi in propria dioecesi pastores sint, eisque subditi obtemperare debeant, exinde non sequitur eos infallibiles esse. Hinc etiamsi rom. pontifex universali ecclesiae praesit, eique singuli obsequi teneantur, non sequitur ipsum infallibilitate donari. 2. Prout vero ecclesia universim spectatur, rom. pontifice superior est, cui utpote membrum ipse obtemperare debet, non e converso; nisi 3. dicatur pontifici ecclesiam subiici *sana rectaque suadenti*, ut loquitur Gelasius (1); quod ut sciat, ecclesia tenetur examini subiicere decreta dogmatica pontificia, et ubi ea compererit rectae fidei conformia, ea admittet, secus respuet. 4. Comparatio autem pastoris et ovium ad vivum resecari non debet; cum enim episcopi depositarii et ipsi revelationis divinitus constituti sint, poterunt utique, si aberraverit pontifex, eum in viam rectam revocare. Ergo.

435. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *Nego* paritatem, tum quia error uniuscuiusque episcopi, qui falleretur, in hac hypothesi nonnisi paucos inficeret; tum quia innumerae prope suppetunt viae ad errorem corrigendum, secus ac eveniat in supremo capite in ordine ad universam ecclesiam. Nam cum ecclesia infallibilitate praedita non sit nisi mediante rom. pontifice, et quatenus cum capite unum corpus efficit, vix ineluctabilis non esset illius error.

436. Ad 2. *Neg.* Ecclesia enim sine capite est acephala, nequit proinde superior esse capite suo pontifice; sine capite ecclesia nulla praerogativa gaudet, cum Christus, quidquid ecclesiae contulit, contulerit corpori integro atque perfecto, seu prout constat capite et corpore; quapropter fieri nequit ut rom. pontifex seu caput corpori acephalo subiici debeat.

437. Ad 3. *D.* Si ovium esset de pastore suo iudicare, *C.* si secus, *N.* Intempestive porro adducitur Gelasii effatum, quasi nempe ipse vel insinuaverit sub conditione parendum apostolicae sedi, cum potius totus in eo sit doctus hic pontifex in obiecto loco, ut supremam sedis apostolicae auctoritatem adstruat adversus acacianos, ita ut ipsa de omnibus iudicare, a nullis vero iudicari possit, ut videre est apud Harduinum (2). Exinde corruit adiecta animadversio de examine praemittendo consensui.

438. Ad 4. *D.* Ita tamen ut comparatio in principali subsistat, *C.* in aliis, *Tr.* vel *N.* Porro comparatio inter gregem et pastorem principaliter versatur in illius obedientia et subiectione pastori. Adde, quod saepe adnotavimus, ecclesiae acephalae haud posse competere infallibilitatem, saltem activam, nec proinde facultatem revocandi pastorem aberrantem a via; in quo latet praeterea vitium falsi suppositi in re, de qua agimus.

PROPOSITIO II. *Eadem veritas evincitur ex sensu traditionali.*

439. Constans hac in parte traditionalis sensus ostenditur tum ex dictis tum ex factis. Ac primo quidem ad dicta quod spectat, veniunt patres illi, qui adducta scripturarum testimonia de Petri eiusque successorum infallibilitate interpretantur. Etenim verba Christi Luc. XXII. de hoc privilegio exponunt antiquus auctor *Quaestionum ex N. T.*, s. Leo M., Gelasius, Pelagius II, Hadrianus I, nec non s. Agatho in epist. ad imp. Constantinum, quaeque in sexta synodo lecta et probata est; item Arnulphus, Paschalis II, Innocentius III, qui uno animo exinde colligunt munus primatus confir-

(1) *Comment. ad Faustum.*
(2) Tom. II, col. 885.

mandi fratres in fide. Nos hic unius s. Bernardi auctoritatem proferemus, qui ita scribit (1): *Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damnum fidei ubi non possit fides sentire defectum. Cui enim aliquando dictum est: Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua? Ergo quod sequitur, a Petri successore exigitur:* Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.

Idem pariter patres praestant in expositione textus Matth XVI. Nam Origenes, *Nec enim*, scribit (2), *adversus petram super quam Christus ecclesiam aedificat, nec adversus ecclesiam portae inferi praevalebunt.* Eadem habent Hilarius, Ambrosius, Augustinus, qui, rom. pontificum serie commemorata, subdit (3): *Ipsa est petra quam non vincunt superbae inferorum portae;* ita etiam Cyrillus alex., Simplicius papa, Leo M., Gelasius.

Idem demum patres docent explanantes verba Ioann. XXI, qui ex officio Petro eiusque successoribus a Christo commisso universum gregem suum pascendi, colligunt hanc errandi in fide immunitatem, quae perseverat in rom. pontificibus, dum publico eiusmodi munere funguntur, uti s. Augustinus, s. Maximus taurinensis aliique omnes apud Bellarminum et Ballerinium (4).

440. Hoc ipsum adstruit communis patrum doctrina, cuiusmodi est necessitas quam inculcant conveniendi ad rom. cathedram, ut quis fidelis haberi possit; tessera ad cognoscendum vere catholicum, quae consistit in profitenda fide ecclesiae romanae; assertio quod *causa finita sit ad rescripta rom. pontificis;* quod Petrus in propria sede iugiter vivat ac praesideat, ut *praestet omnibus quaerentibus fidei veritatem;* quod ad rom. sedem *perfidia habere non possit accessum;* aliaque id genus multa praedicant patres, quae luculenter hanc dotem in rom. pontifice ex cathedra docente vel supponunt vel adstruunt, quaeque videri possunt collecta apud citt. auctores.

441. Verum facta luculentius adhuc quam dicta rem nostram confirmant. Ex his enim deprehendimus 1° catholicos illico habuisse uti novatores et haereticos a solo rom. pontifice damnatos ante celebrationem cuiuscumque oecumenici concilii; et quod consequens est, uti haereses spectasse errores fidei adversantes damnatos ab eodem rom. praesule; 2° numquam oecumenicorum conciliorum uti dogmatica decreta irreformabilia spectata fuisse ante rom. pontificis confirmationem, ac interdum huius defectu reiecta fuisse; 3° episcopos undique ad rom. pontificem confugisse cum in suis respective dioecesibus aut controversiae excitatae sunt, aut errores exorti, ut promeret, quid esset sentiendum; 4° catholicos omnes constanter acquievisse decretis dogmaticis rom. pontificum nec esse obluctatos nisi solos haereticos; 5° universam ecclesiam Hormisdae formulam, in qua infallibilis sedis apostolicae auctoritas adstruitur, acceptasse; 6° demum hanc Petri successorum praerogativam in publica ipsa liturgia assertam fuisse; quae quidem omnia adductis monumentis ostendunt card. Orsi in op. *De irreformabili romani pontificis in definiendis fidei controversiis iudicio;* Petididier in *Tractatu theologico de infallibilitate romani pontificis,* et Ballerinius in op. citat.

442. Haeretici ipsi dotem hanc in rom. pontifice, quamdiu spes ipsis

(1) Epist. CXC, ad Innoc. II.
(2) Tom. XII, in Matth.
(3) *In psalm. contra partem Donati.*
(4) *De vi et ratione primatus*, cap. 15.

affulsit evadendi promeritam damnationem, agnoverunt, uti constat ex agendi ratione Nestorii, Eutychetis, Pelagii atque Coelestii. Adeo nempe fixum ratumque erat in antiquitate irreformabile esse romani pontificis dogmaticum iudicium, adeoque infallibilem esse ipsius auctoritatem in fidei articulis decernendis.

DIFFICULTATES

443. I. Obi. 1. Haec quaestio seriore tantum aetate agitari coepit, ergo frustra pro ea sensus traditionalis urgetur. 2. Adducta praeterea testimonia non de solis rom. pontificibus loquuntur, sed aut de *Petro*, aut de *ecclesia catholica*, aut de *sede romana*. 3. Quod si nonnulli patres de rom. pontificibus disserunt, non de *singulis*, sed de eorum *serie* loquuntur, in qua fides numquam deficere potest, quia si quispiam erraret, ab alio error emendatur. 4. Infallibilitas inhaeret *sedi* non autem *residenti*, iuxta illud Leonis M.: *Aliud sunt sedes, aliud praesidentes*. 5. Patrum autem effata haud semper presse intelligenda sunt. Ergo.

444. Resp. Ad 1. *D*. Sub ea verborum formula, qua postea proposita est, et quia de hac veritate nemo ambigebat, *C*. secus, *N*. Quid senserit antiquitas hac de re, abunde constat ex allatis documentis. Proposita porro non fuit sub ea formula, qua nunc proponitur quaestio ista, quia id usus non ferebat, prout in aliis innumeris contigit.

445. Ad 2. *D*. Prout Petrus primus ecclesiae est, et ecclesia catholica Petrum ut cáput aut fundamentum habet, ac romana sedes a Petro eiusque successoribus regitur, *C*. alio sensu, *N*. Deme siquidem a Petri successoribus primatum eorumque infallibilitatem, nulla amplius reddi potest illarum locutionum patrum ratio.

446. Ad 3. *Neg*. Pro iis enim efficax fuit oratio Christi, quibus munus incumbit confirmandi fratres in fide; atqui incumbit illud onus pontificibus singulis, non autem seriei tantum; ergo eodem in sensu patres pontificibus romanis hanc praerogativam asseruerunt.

447. Ad 4. *Neg*. Ut patet ex resp. ad 2 et 3. Leonis autem effatum afficit iura sedium, quae amitti nequeunt ex demeritis aut pravitate personali sedentium.

448. Ad 5. *Nego*, habita ratione adiunctorum et finis, in quibus illa patres protulerunt.

449. II. Obi. 1. S. Leo M. in epist. ad Theodoretum contrarium plane statuit, scribens de epistola sua dogmatica probata a conc. chalcedonensi: *Quae nostro prius ministerio definierat* Deus, *universae fraternitatis irretractabili firmavit assensu: sic summorum servatur auctoritas, ut in nullo inferiorum putetur imminuta libertas:* ergo solius concilii seu ecclesiae consensu *irretractabile* evadit dogmaticum pontificium decretum; et hic consensus liber est, utpote ab examine instituto decreti profluens. 2. Hac de causa celebrata tot oecumenica concilia sunt, ad irretractabile nempe robur adiiciendum pontificiis definitionibus; et 3. ab his appellatum ad generale concilium; 4. alioquin supervacanea prorsus oecumenica concilia evaderent. Ergo.

450. Resp. Ad 1. *Neg*. Ad 1. autem sequelam, *D*. Quatenus patres chalcedonenses epistolae dogmaticae assenserunt, illorum consensus *irretractabilis* evasit, *C*. irretractabile factum est decretum Leonis per accessum consensus patrum chalcedonensium, *N*. Alioquin potuisse esse retractabile quod *Deus definierat* per Leonem, quod est absurdum et alienum a Leonis mente.

Ad 2. autem sequelam, negamus hic agi de assensu dubitativo ac libero seu cum facultate dissensus, quod pariter adversatur expresse s. Leonis declarationi, qui scribens ad imp. Marcianum eum rogavit, ne pateretur fidem *quasi dubiam* in synodo *retractari*. Ergo agit de examine *confirmativo*, seu, ut alii loquuntur, *revisionis*. Neque exinde censeri potest patrum imminuta libertas, quia uti *coniudices* de fide egerunt cum s. Leone.

451. Ad 2. vel *N*. vel *D*. Ad adiiciendum robur extrinsecum, *C*. intrinsecum, *N*.

452. Ad 3. *D*. Appellatum est a novatoribus, *C*. a catholicis, *N*. Nullum siquidem documentum afferri potest ex tota antiquitate, quod catholici aliquando a decretis dogmaticis rom. pontificum appellaverint ad concilium. Hoc vere novum est, et a iansenianis post lutheranos excogitatum.

453. Ad 4. *N*. Utilia enim, immo quandoque necessaria sunt oecumenica concilia, cum nempe ea poscunt rerum adiuncta, ob extrinsecam illorum auctoritatem, qua fit ut facilius illis novatores acquiescant, infirmiores constabiliantur, et magis pateat expressa adhaesio episcoporum pontificum romanorum dogmaticis sanctionibus. Qui vero malo animo se gerunt non minus rom. pontificibus quam conciliis obsistunt, uti ex iugi experientia patet.

454. III. Obi. 1. Christus per modum unius, ecclesiae seu pontifici cum episcopis infallibilitatem contulit; ergo istorum consensus necessarius est, ut irretractabile dogmaticum habeatur decretum. 2. Adhaerendum porro est fidei pontificum in *decisis*, non autem in *decidendis*; 3. alioquin haeretici essent censendi, quicumque reluctarentur eiusmodi definitionibus pontificiis, quod nemo dicet. 4. Satis proinde erit *provisorie*, ne pax turbetur, illis assentiri donec assensus ecclesiae accesserit; 5. alioquin teneremur de fide credere quod emanat ex auctoritate, quam de fide non est esse infallibilem; 6. eo vel magis quod semper incerti simus utrum rom. pontifex in suis decretis dogmaticis edendis omnes conditiones adimpleverit necessarias, ut dici possit ex cathedra locutus. Ergo.

455 Resp. Ad 1. *D*. Etiam, *C*. solum et ad exclusionem rom. pontificis, *N*. Sane nemo inficiatur ecclesiae toti, seu ecclesiae constanti ex capite et membris, Christum infallibilitatem contulisse. Verum quaestio in eo versatur, utrum soli etiam pontifici eam communicaverit nec ne. Porro cum ecclesia infallibilitate non gaudeat, nisi mediante rom. pontifice, hoc ipso patet eam in pontifice inesse debere, cum Christus per eum ecclesiam infallibilem esse voluerit. Nam ideo inferorum portae praevalere non possunt adversus eam, quia aedificata est super firmam petram, seu super Petrum eiusque successores.

456. Ad 2. *Neg*. Nam et in *decisis* ac in *decidendis* rom. pontifici adhaerendum est, alioquin nihil Christus primati ecclesiae suae contulisset, quod non esset commune alteri cuilibet veram fidem profitenti; quotquot pontificem rom. antiquitus consuluerunt, de *decidendis* consuluerunt; idem dic de conciliis sive particularibus sive oecumenicis, cum confirmari petierunt. Decreta ediderunt dogmatica romani praesules circa nondum decisa. Demum magisterium non est pro *decisis* tantum, sed potissimum pro *decidendis*.

457. Ad 3. *D*. Si infallibilitas pontificia certa esset certitudine fidei, *C*. si certa non sit nisi ea certitudine quae exsurgit ex demon-

stratione, *N*. Porro cum quaestio nondum definita sit, hinc qui contumaces resistunt pontificiis eiusmodi sanctionibus, graviter quidem peccant contra fidem, attamen in foro externo formaliter ab ecclesia divisi non sunt, neque formales haeretici.

458. Ad 4. *N*. Haec enim *provisoria* externa observantia absque sincera interna adhaesione turpis hypocrisis est ac simulatio christiano homine indigna, prout vel ipsi galli episcopi declararuut in litteris ad Innocentium X. datis anno 1653; et a rom. pontifice, in const. Vineam Domini Sabaoth, ipsa resolutio celebris casus conscientiae, a iansenistis data circa *obsequiosum silentium*, damnata est. Sane absonum est adhaerere *provisorie* doctrinae, de qua anceps quis haeret, utrum orthodoxa an erronea aut haeretica sit.

459. Ad 5. *D*. Si praeterea auctoritas illa ius non haberet ad exigendum internum obsequium ac veram obedientiam mentis et cordis dogmaticis suis definitionibus, *Tr*. vel *C*. si hoc ius habeat, *N*. Porro omnes catholici id fatentur; insuper vero doctrina, quam adstruimus, certitudine morali saltem gaudet, adeoque nullum omnino inconveniens in eo reperitur, quod omnes debeant suum interiorem assensum illi praebere.

460. Ad 6. *D*. Si rom. pontificis infallibilitas dependeret a consultatione sive cleri romani, sive cardinalium, *C*. si personale privilegium sit adnexum primatui, *N*. Iam vero Christus absolute Petro uti ecclesiae primati eiusque successoribus eiusmodi privilegium contulit, adeoque independens est a quavis conditione. In dubio utrum media idonea adhibuerit rom. pontifex ad suam edendam definitionem, praesumptio semper pro parte affirmativa habenda est, alioquin vel de ipsis definitionibus editis a conciliis oecumenicis eadem dubitatio excitari posset.

Propositio III. ***Idipsum confirmatur ex facto romanorum pontificum, quorum neminem in dogmaticis definitionibus errasse ostendi potest.***

461. Duae ex dictis necessario conditiones requiruntur ut rom. pontifices in dogmaticis definitionibus errasse dicendi sint: 1° ut error reipsa sit contra fidem; 2° ut eum ex cathedra docuerint, seu proposuerint tenendum universae ecclesiae. Atqui ex tot rom. pontificibus, qui olim de errore accusabantur, ne unum quidem reperire est, in quo duae istae conditiones verificentur. Ergo facto ipso ostenditur rom. pontifices infallibilitatis privilegio praeditos divinitus esse.

462. Etenim in lapsu Petri, qui obiici solet, ambae conditiones desunt; nec enim ipsi defecit fides, sed constantia; praeterea personalem suam negationem non proposuit universae ecclesiae tenendam, cum nondum ecclesia solemniter fuerat instituta, nec ipsi primatus collatus.

463. In lapsu Liberii, si verus historice est, quod nunc recentiores plerique critici negant, pariter ambae conditiones desiderantur. Formula enim sirmiensis, cui in adversariorum hypothesi Liberius subscripsisset, ex defectu pariter constantiae sensum catholicum prae se ferebat; nec imitandum exemplum suum ecclesiae universae proposuit, immo contrarium egit.

464. Probatio autem, quam libris Coelestii dedit Xystus, s. Augustino teste, non perversam Coelestii doctrinam afficiebat, sed quam fingebat versutus ille bonam voluntatem, cum Innocentii I decretis adversus Pelagium eiusque placita editis subscripserit; neque orthodoxiam libri

Coelestii universae ecclesiae tenendam proposuit.

465. Sed neque in Honorio, qui Achilles est adversariorum, duae recensitae habentur conditiones. Nam 1° non erravit in fide, unam naturalem in Christo adstruendo operationem ac voluntatem; immo expresse in II. *ad Sergium epistola* data, ob quam praecipue accusatur, dogma catholicum profitetur dicens: *Quantum ad dogma ecclesiasticum pertinet... utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas cum alterutrius communione operantes atque operatrices confiteri debemus, et divinam quidem quae Dei sunt operantem et humanam quae carnis sunt exequentem;* et iterum: *Duas naturas, id est, divinitatis et carnis assumptae, in una persona Unigeniti Dei Patris, inconfuse, indivise et inconvertibiliter nobiscum praedicare propria operantes* oportet. Quae quidem confessio desumpta ab ipso est ex dogmatica s. Leonis *epistola ad Flavianum* probata ab universo concilio, addita etiam ampliori huius dogmatis declaratione. Sed praeterea epistolae Honorii nec definitionem continent, neque datae sunt ab ipso universae ecclesiae. Sane Honorius in *epist.* I scribit: *Non nos oportet unam vel duas operationes definientes praedicare;* relegans hoc negotium discutiendum grammaticis. Deinde ad consultationem respondit Sergii circa oeconomicum silentium, quod subdole ille proposuerat de una vel duplici in Christo operatione et voluntate.

466. Cum igitur in nullo romano pontifice, ex tot qui incusabantur, aut ambae conditiones aut alterutra saltem omnino locum non habuerint, manifeste colligitur, frustra adversarios conniti in impugnanda thesi nostra, sed potius ex facto ipso confirmari quod adstruximus, cum nonnisi Dei peculiari providentia fieri potuerit, ut tot saeculorum lapsu nec unus pontifex umquam erraverit ex cathedra docens.

DIFFICULTATES

467. I. Obi. 1. Honorius epistolis suis respondit Sergio, ac eo mediante, Cyro eum consulentibus; ergo dogmaticae censendae illae sunt. 2. In his probavit consilium utriusque, et improbavit Sophronium orthodoxe sentientem, adeoque erravit in fide. 3. Sane ineptum esse iudicavit *sentire et promere* unam aut duplicem esse in Christo operationem. 4. Unam adstruxit in Christo voluntatem scribens in *epist.* II: *Unam voluntatem fatemur D. N. I. C.* 5. Quod si orthodoxe cum s. Leone loqui visus est, idipsum praestitit Sergius, qui tamen verus monothelita fuit. Ergo.

468. Resp. Ad 1. *D.* Consulentibus circa oeconomicum silentium, *C.* circa fidem ipsam, *N.* Immo timebant subdoli illi haeretici Honorium de fide ipsa consulere, quum probe scirent ipsum orthodoxe sentire; sed pacis praetextu voluerunt illum inducere ad excogitatam oeconomiam probandam, et istorum laqueo Honorius captus est.

469. Ad 2. *D.* Quod exposuimus, *C.* haereticum errorem probando, *N.* Cum vero Sophronius, qui melius callebat illorum perfidiam, obsisteret huic inconsulto silentio, ideo Honorius, deceptus Sergii artibus, improbavit agendi rationem, non autem *doctrinam* Sophronii.

470. Ad 3. *D.* In ordine ad vocabula usurpanda et ad praedicationem, *C.* in ordine ad veritatem catholicam, *N.* Alioquin sibi in eadem epistola turpiter Honorius contradixisset, uti ex dictis constat.

471. Ad 4. *D.* Unam adstruxit voluntatem *humanam* ad exclusio-

nem pugnae, quam nos experimur inter carnem et spiritum, *C.* absolute, *N.* Patet eius mens ex ratione quam reddit Honorius suae affirmationis, quod nempe fuerit Christi humanitas, qualis *ante peccatum creata est, non quae post praevaricationem viliata;* prout etiam testantur Ioannes abbas, qui Honorio fuit a secretis, Ioannes IV, Honorii successor, et s. Maximus martyr.

472. Ad 5. *D.* Id ipsum praestitit Sergius, sed mente omnino diversa, ut patet vel ex ipsa eius loquendi ratione, *C.* mente orthodoxa, ut Honorius, *N.* Nam dum orthodoxe Sergius ex timore loqui videbatur, occulte Heraclio imperatori se haeretice sentire patefaciebat.

473. II. Obi. Ergo erravit concilium oecumenicum VI. dum sexies damnavit Honorium eo quod eius epistola *dissentanea* sit a patribus; quod mentem Sergii in omnibus sit secutus ac dogmata confirmaverit; quod praedicaverit unam voluntatem et operationem; cum eum proinde ceu haereticum non secus ac Sergium, Cyrum, Pyrrhum aliosque monothelitas damnavit et anathematizavit, eiusque scripta uti caeterorum haereticorum flammis addixit. Ergo.

474. Resp. *Neg.* sequelam; ad probationes autem adductas, *D.* Et haec omnia inconsultam ac imprudentem Honorii oeconomiam seu agendi rationem cum monothelitis afficiunt, *C.* haeresim eius formalem, *N.*

475. Enim vero cum Honorius pro munere sibi divinitus commisso debuisset fratres suos in fide confirmare, fraudibus deceptus Sergii ac Cyri monothelitarum, silentium imposuit asserentibus duplicem in Christo operationem et voluntatem. Hoc totum ac unicum eius crimen fuit, uti expresse declaravit s. Leo II. in epist. ad Constantinum Pogonatum, qui et ipse anathematizat *Honorium, qui hanc apostolicam ecclesiam non apostolicae traditionis doctrina illustravit, sed profana proditione immaculatam maculari permisit;* et in epist. ad episcopos Hispaniae subdit: *Qui flammam haeretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligentia confovit.* His assentitur vel ipse imperator Constantinus, qui in suo *edicto* pro concilio Honorium papam vocat *huiusmodi haereseos* monotheliticae *confirmatorem.*

476. Quae si prae oculis habeantur, omnia quae ex concilio constantinopolitano VI. proferuntur, facilem expositionem accipiunt. Quod nempe eius epistola sit *dissentanea* a patribus, qui nunquam passi essent errorem confirmari iussione silentii; quod mentem Sergii in omnibus sit secutus eius consilium probando, ac indirecte saltem eius dogmata confirmaverit, illis non obsistendo, uti par erat; hoc ipso in sensu dicitur a synodo Honorius unam praedicasse voluntatem et operationem non formaliter, ut ita dicam, quod falsum esset, uti ex adductis probationibus constat, sed quatenus indirecte unam praedicari permisit. Exinde etiam colligitur non alio sensu eum *haereticum* fuisse vocatum, nisi quatenus (uti tunc huiusce vocis usus ferebat) fautorem haereticorum, cuiusmodi fuerunt Sergius et Cyrus, sese exhibuerit. Scripta denique Honorii igni addicta sunt eadem de causa, atque ut horror in haeresim illam maior excitaretur.

Hactenus de ecclesia eiusque supremo capite romano pontifice.

PARS II.

DE VERBO DEI SCRIPTO ET TRADITO

PROOEMIUM

1. Ecclesia Christi, quemadmodum superius demonstravimus, tum scripta omnia, quibus Christi doctrina consignata est, tum traditiones omnes dogmaticas, quae omni monumentorum genere ad nos fuere transmissae, existentia sua antecedit. Eadem pariter ecclesia divinae revelationis, quae scripturis sacris divinisque traditionibus continetur, custos a coelesti suo conditore atque infallibilis interpres constituta est. Quaenam igitur sint scripturae canonicae, proindeque genuinae ac divinitus inspiratae: quinam germanus et dogmaticus earum sensus: quaenam demum dogmaticae et divinae traditiones; ex uno ecclesiae testimonio et magisterio certe nobis constare potest. Ordo proinde postulat, ut postquam Christi ecclesiam eiusque dotes propugnavimus, de verbo Dei tum scripto tum tradito agamus.

Quare in duas sectiones secundam hanc tractatus nostri partem dividere visum est, in quarum altera de verbo Dei scripto, in altera vero de verbo Dei tradito disserendum erit.

SECTIO PRIOR

DE VERBO DEI SCRIPTO

2. Quae de verbo Dei scripto dicenda censuimus, ea ad librorum canonem, inspirationem, dogmaticum sensum, versiones ac demum lectionem referuntur; de quibus totidem capitibus in hac sectione agemus. Ne autem in ambiguo relinquamus, quid *sacrae scripturae* nomine intelligamus, praemittimus nos eo significare omnes et solos libros, quos ecclesia habet uti divinitus inspiratos, quosque in suum censum seu canonem retulit, omnibusque fidelibus uti authenticos, genuinos, ac Spiritu s. afflante conscriptos proposuit.

CAPUT I.

DE SACRORUM LIBRORUM CANONE ET AUCTORITATE

3. *Canonis* seu *regulae* voce hic venit catalogus librorum, quos ecclesia uti sacros et divinos, ac proinde uti authenticos habet. Ex his alii ante Christi adventum, alii vero post exarati fuerunt. Hinc illorum partitio in libros veteris et in libros novi testamenti.

4. Hunc canonem exhibet concilium tridentinum his verbis (1): *Sacrorum vero librorum indicem huic decreto adscribendum censuit* synodus, *ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa synodo suscipiuntur; sunt autem infra scripti.*

5. *Testamenti veteris, quinque Moysis, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon; Esdrae primus et secundus, qui dicitur Nehemias; Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium davidicum centum quinquaginta psalmorum, Parabolae, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Ieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel; duodecim prophetae minores, id est, Oseas, Ioël, Amos, Michaeas, Nahum, Habacuc, Abdias, Ionas, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias; duo Machabaeorum, primus et secundus.*

6. *Testamenti novi, quatuor evangelia, secundum Matthaeum, Marcum, Lucam et Ioannem; Actus apostolorum a Luca evangelista con-*

(1) Sess. IV.

scripti; quatuordecim epistolae Pauli apostoli, scilicet ad romanos, duae ad corinthios, ad galatas, ad ephesios, ad philippenses, ad colossenses, duae ad thessalonicenses, duae ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad hebraeos; Petri apostoli duae, Ioannis apostoli tres, Iacobi apostoli una, Iudae apostoli una, et Apocalypsis Ioannis apostoli.

7. *Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prouti in ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit..... anathema sit.*

8. Ex his alii dicuntur *protocanonici*, eo quod primum in canonem relati sint, alii *deuterocanonici*, eo quod nonnisi posterius in canonem sint relati. Ex veteri testamento inter deuterocanonicos recensentur *Baruch*, *Tobias*, *Iudith*, *Sapientia*, *Ecclesiasticus*, ac duo *Machabaeorum* libri. Quod vero attinet ad librorum partes, inter deuterocanonicas habentur Canticum trium puerorum, Dan. III a v. 24 ad 90; historia Susannae et Beli ac draconis, Dan. XIII et XIV; item septem posteriora capita libri Esther, scilicet a cap. X, v. 4 ad XVI, v. 24. Reliqui libri cum suis partibus spectant ad protocanonicos.

Ex novo autem testamento omnes libri enumerati cum suis partibus protocanonici sunt, praeter epistolam ad hebraeos, II epist. Petri, epistolas duas posteriores Ioannis, epistolam s. Iacobi, epistolam Iudae et apocalypsim, nec non particulas, quae intercedunt in evangelio Marci, cap. XVI a v. 9 ad finem; in evangelio Lucae, cap. XXII, v. 43 et 44; demum in evangelio Ioannis, cap. VIII a v. 2 ad 12.

9. Ecclesia catholica libros omnes recensitos cum omnibus suis partibus indiscriminatim eiusdem auctoritatis esse profitetur. Protestantes discrimen ponunt inter protocanonicos et deuterocanonicos: illos uti divinos communiter habent; istos iam vulgo, post innumeras prope variationes, inter apocryphos seu non canonicos recensent. Nostrarum igitur partium esse debet: 1° evincere veritatem catholici canonis: 2° protestantes nullum posse ex propriis principiis certum canonem constituere.

Propositio I. ***Canon sacrorum librorum a concilio tridentino editus solidum habet in primitiva ecclesia fundamentum, ac integer est omnino retinendus.***

10. Nulla alia ratio nobis suppetit ad veritatem canonis tridentini certo cognoscendam, quam collatio huius canonis cum canone, qui perpetuo viguit in ecclesia romana, et cum monumentis antiquitatis. Porro ex utroque capite identitas tridentini canonis aperte adstruitur cum canone, quem habuit antiquitas.

11. Etenim canon tridentinus idem prorsus est ac canon quem Eugenius IV anno 1439 exhibuit in decreto, quod nomine ecclesiae romanae dedit pro iacobinis; qui rursum idem est cum eo, quem anno 494 Gelasius edidit in decreto suo apud Anastasium bibliothecarium cum notis Blanchinii in eius vita; hic pariter idem est cum canone, quem Innocentius I misit ad Exsuperium, quemque descripsit tum s. Augustinus, anno 400 (1) tum conc. carthaginiense III, anno 397, cap. XLVII, cui conc. hipponense, anno 393, can. XXVII praeiverat. Canon igitur tridentinus identicus est cum canone quem saec. IV venerabatur ecclesia romana et ecclesia africana; cum vero ecclesia africana, uti ex indubiis documentis constat, una cum fide eum ab ecclesia romana

(1) Lib. II *de doctrina christiana*, c. 8.

saec. I labente, aut II ineunte acceperit, eodem primo vel secundo saeculo canonem hunc in rom. ecclesia viguisse manifestum est.

12. Huius rei praeterea locupletissimum testem habemus Clementem romanum, qui aetate apostolica floruit; siquidem ipse in I ad corinthios epistola omnes ferme libros tum protocanonicos tum deuterocanonicos absque ullo discrimine allegat sive ex vetere sive ex novo testamento, prout post Coteleriuin animadvertit uterque Blanchinius.

13. Quod vero spectat ad documenta caetera, quae confirmant, quod adstruere intendimus, ea desumuntur ex catalogis atque ex allegationibus conciliorum atque scriptorum cuiusvis saeculi, quos ex ordine recenset cl. Blanchinius ab apostolorum aetate usque ad tridentinum in appendice, quam adtexuit operi suo *De vulgata editione;* item ex inscriptionibus lapidariis, inter quas eminet, quae in ecclesia s. Clementis legitur, quaeque a Gregorio presbytero saeculo VIII posita fuit; ex operibus musivis et sculpturis, quae in sarcophagis inveniuntur; ex picturis in coemeteriis, de quibus fuse agunt archaeologi christiani Ciampinius, Aringhius aliique passim. In his enim plura facta continentur, de quibus sermo est in solis libris deuterocanonicis; Baruch inter prophetas numeratur, aliaque eiusmodi occurrunt, quae nulla ratione dubitare nos sinunt de identitate eiusdem canonis quavis aetate in ecclesia romana recepti.

14. Ad haec accedit auctoritas antiqui ordinis romani, in quo per titulos et sectiones distribuitur lectio sacrae scripturae totius anni circulo; iam vero inibi continentur tituli librorum omnium a *Genesi* ad *Apocalypsim*. Idem argumentum eruitur ex antiquissimis versionibus, in quibus libri omnes, quos deuterocanonicos vocamus, translati reperiuntur.

15. Cum igitur ex multiplici documentorum copia de identitate canonis tridentini cum canone antiquae ecclesiae ab aetate apostolica luculentissime constet, iam sponte sua profluit, quod ostendendum proposuimus, canonem scilicet tridentinum habere in primitiva ecclesia solidum fundamentum, adeoque integrum illum esse omnino retinendum.

DIFFICULTATES

16. I. Obi. 1. Unius ecclesiae romanae auctoritas ac traditio non sufficit ad constabiliendum canonem sacrarum scripturarum, sed opus est auctoritate et traditione ecclesiae universae. 2. Sed neque ecclesiam romanam eumdem semper canonem habuisse solide ostendi potest, cum id non evincat identitas canonis tridentini cum canone Eugenii IV et canone gelasiano, aut innocentiano, aut africano; haec enim documenta incerta sunt; 3. multo vero minus id evincitur ex allegationibus s. Clementis, quae vagae sunt et incertae. Ergo.

17. Resp. Ad 1. *D.* Si ecclesia romana non esset ecclesiarum omnium centrum, mater ac magistra, *C.* si talis sit, *N.* Cum proinde rom. ecclesia apostolica sit et quidem ab ipso apostolorum principe fundata; cum insuper ea sit, in quam, ut loquitur Tertullianus (1): Petrus, Paulus et Ioannes *totam doctrinam cum sanguine profuderunt*, *quae legem et prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscet*, *et inde potat fidem;* cum demum ea sit, ad quam ecclesiae omnes ad dubia discutienda circa librorum canonem confugerent, abunde liquet, cuius auctoritatis sit ecclesiae romanae canon.

(1) *De Praescr.* cap. 36.

Sane temporis tractu ita praevaluit, ut ille solus obtinuerit.

18. Ad 2. *Nego* incerta esse documenta, quae attulimus; ut enim insistamus in can. gelasiano, quamvis sub diverso nomine decretum, de quo agitur, allegatum sit, scilicet Damasi, Gelasii et Hormisdae, nunc penes eruditos exploratum est, agi de uno eodemque librorum catalogo, qui ab ecclesia romana aut probabantur aut reiiciebantur, quique iam sub Damaso vigebat, deinde auctus est sub insequentibus pontificibus. De epistolae s. Innocentii ad Exsuperium auctoritate iam nemo dubitat; concilia africana in unum codicem relata sunt, et interdum nonnulli canones fuerunt uni potius concilio quam alii tributi, verum nunc ope critices distincti sunt, et omnis est sublata difficultas.

19. Ad 3. *D.* Id est, Clemens rom. nominatim non appellat ad libros, ex quibus sententias allegat, *C.* non allegat reipsa sententias, quas promiscue promit ex libris tum protocanonicis tum deuterocanonicis, *N.* Hoc nobis satis est, cum eas adducat tanquam ex libris divinis depromptas. Neque omittendum quod indiculus singulorum librorum, qui ad marginem appositus est, sit ab auctore saec. IV confectus.

20. II. Obi. Quidquid de ecclesia romana sit, certum est 1. Hebraeos in canonem libros apocryphos (deuterocanonicos) non retulisse; 2. neque aetate Christi divinam auctoritatem obtinuisse, cum Christus libros sacros (1) in *legem, prophetas* et *psalmos* distribuat; 3. sed neque apostolos unquam illos uti divinos allegasse in scriptis suis. 4. Melitonem sardensem saec. III et deinde conc. laodicenum non alium praeter hebraeorum canonem sancivisse; 5. patres IV saeculi, qui canonem exhibuerunt V. T veluti legem sectatos esse canonem probatum a conc. laodiceno. 6. Quod si africana concilia atque ipsemet Augustinus apocryphos in canonem retulerunt, haec iis errandi extitit causa, quod alexandrina versio eos quoque libros complecteretur; cum vero legerentur in ecclesia ad aedificationem, sensim ac pedetentim venerationem obtinuerunt atque in canonicis numerati sunt. 7. Non ita tamen omnes hic error invasit; plures enim doctioresque patres distinxerunt inter libros *canonicos* et *ecclesiasticos*, uti Hieronymus, qui canonem hebraeorum unice constanter agnovit, quod etiam non obscure insinuant s. Augustinus et s. Gregorius M. loquentes de Machabaeorum libris. 8. Canonem hieronymianum passim scriptores secuti sunt usque ad complutenses et Caietanum. Maluit tamen concilium tridentinum errorem confirmare quam filum traditionis sequi. Ergo.

21. Resp. Ad 1. *D.* Ex defectu certe prophetarum successionis, ut scribit Iosephus Flavius, *C.* eo quod in magna saltem veneratione eos non habuerint, *N.* Ex indubiis enim documentis, quibus non obscure adstipulatur Flavius ipse, constat hebraeos libros deuterocanonicos uti sacros habuisse, atque uti auctoritatem habentes allegasse, quamvis non pari cum protocanonicis eos veneratione spectaverint ex defectu extrinsecae auctoritatis.

22. Ad 2. *D.* Morem gerens canoni recepto, *C.* ad deuterocanonicorum exclusionem, *N.* Propositio enim affirmans exclusiva non est.

23. Ad 3. *N.* Saepe quin immo apostoli in scriptis suis aperte vel adducunt, vel alludunt ad testimonia et facta, quae in deuteris scripturis continentur; uti Luc. XXII, 19; Rom. I, 20; Hebr. XI, 34;

(1) Luc. XXIV.

Epist. Iacobi I, 11; et alibi.

24. Ad 4. *D.* Quia propositum erat Melitoni ac laodicenis patribus unum canonem hebraeorum exhibere, *C.* ad deuteras scripturas reiiciendas, *N.* Ideo vero unicum illum canonem amplexi sunt, quia nullum editum authenticum decretum ab ecclesia erat quoad reliquos libros.

25. Ad 5. *D.* Eadem de causa, quam modo attulimus, *C.* quasi reiicerent alios libros, *N.*

26. Ad 6. *N.* Sed tum africana concilia, tum s. Augustinus ideo in canonem libros deuterocanonicos retulerunt, quod traditionem ecclesiae romanae, quae illos tanquam divinos et sacros semper habuit, sequendam arbitrarentur. Si sectata concilia illa fuissent versionem alexandrinam, etiam tertium librum Machabaeorum admisissent, quod tamen non fecerunt; ideo vero legebantur libri illi in ecclesia, quia uti sacri habebantur.

27. Ad 7. *D.* Patres illi distinxerunt inter libros *canonicos* et *ecclesiasticos* quoad extrinsecam auctoritatem, *C.* quoad intrinsecam, *N.* Si enim uti divinos ad sacros libros, de quibus agimus, patres, qui nobis obiiciuntur, habuerunt, atque uti tales allegant, ipso non excepto Hieronymo, patet eos nullum intrinsecum discrimen inter protos ac deuteros libros apponere potuisse; itaque totum extrinsecum est discrimen istud, exinde petitum, quod solemni decreto in canonem posteriores libri ab ecclesia nondum relati fuerint. Quo sensu recte intelliguntur s. Augustinus et s. Gregorius M. dum detrahere visi sunt auctoritati librorum Machabaeorum.

28. Ad 8. *D.* Secuti sunt cum Hieronymo canonem hebraeorum ad eiusdem mentem, *C.* alia ratione, *N.* Nam cum s. Hieronymus pluribus in locis declaret mentem suam in consectando hebraeorum canone, absque detrimento scilicet caeterorum librorum, quos non semel *divinos* et *sacros* appellat, *sacras scripturas, et a Spiritu sancto inspiratos* dicit, certe non alio sensu eum secuti sunt posteriores scriptores, qui eadem ratione sese gesserunt in istorum allegandis auctoritatibus. Ex his patet quam immerito erroris adversarii tridentinos insimulent, eo quod ipsi vere filum traditionis sectantes libros deuteros inter canonicos recensuerint.

29. III. Obi. 1. Saltem epistola ad hebraeos, teste Caio presbytero apud Eusebium, cui adstipulatur s. Hieronymus, inter canonicas ab ecclesia romana recensita non fuit. 2. Apocalypsis vero Ioannis pariter ab orientalibus, eodem s. doctore testante nec non s. Dionysio alexandrino, reiecta fuit. 3. Intelligi proinde nequit, quomodo pauci tridentini patres, qui sessioni IV interfuerant, nec satis docti, absque temeritatis nota potuerint negotium adeo grave absolvere.

30. Resp. Ad 1. *D.* Caius et Hieronymus testantur dubium apud nonnullos extitisse circa verum huius epistolae auctorem, *Tr.* vel *C.* ab ecclesia romana dubitatum fuisse circa divinam eiusdem inspirationem, *N.* Itaque tota quaestio versabatur tantum circa auctorem epistolae ad hebraeos, num scilicet ab apostolo Paulo, an vero ab alio fuerit scripta, minime vero circa divinam eius auctoritatem. Duae porro res istae inter se permisceri nequeunt; siquidem numquam de hac dubium ab ecclesia romana admissum est.

31. Ad 2. *N.* Sed pariter a nonnullis orientalibus disceptatum est de huius libri auctore, quum *Apocalypsim* nonnulli non a Ioanne evangelista sed a Ioanne presbytero

scriptam autumaverint. Hos autem deserit s. Hieronymus.

32. Ad 3. *D.* Si res ita se haberet, prout adversarii sibi confingunt, *Tr.* vel *C.* sin vero aliter se habeat, *N.* Porro difficile non fuit patribus tridentinis apprime doctis, uti testatur card. Pallavicinus, exscribere ac sancire canonem quem ecclesia romana quovis tempore venerata est, quique de manu ad manus pervenit usque ad aetatem illius concilii absque ulla interceptione, uti ex allatis documentis palam fit. Quod si pauci ab initio patres concilio interfuerunt, cum sub finem eiusdem concilii, communi consensu iterum probata fuerint, quae in praecedentibus sessionibus decreta sunt, patet suffragium patrum omnium illi sanctioni accessisse.

Propositio II. *Reiecta ecclesiae catholicae auctoritate nequeunt protestantes certum sacrae scripturae canonem constituere.*

33. Si canon ab ipsis protestantibus certus constitui posset, id fieret vel per scripturas ipsas, vel per documenta antiquitatis. Atqui neutra ratione canon constitui potest. Non quidem per scripturas, tum quia hoc esset in circulo vitioso versari, tum quia nuspiam scripturis is canon aut census omnium librorum sacrorum exhibetur; non per documenta antiquitatis, quia si unam excipias ecclesiam romanam, cum qua deinceps omnes ecclesiae reliquae particulares consenserunt, nullus est canon ab antiquis seorsum admissus, qui plene cum alio consentiat, sed omnes in aliquo vel abundant vel deficiunt; uti ex singulorum collatione facile perspici potest.

34. Exinde factum est, ut protestantes, qui ecclesiae romanae traditionem respuunt, numquam sibi circa canonem constiterint. Lutherani dissentiunt a calvinistis circa libros deuterocanonicos Novi Testamenti, et vicissim. Qui vero ex illis ope critices voluerunt canonem conficere, in tantam discrepantiam dilapsi sunt, ut vix unus cum altero conveniat, ac prius omnes deuterocanonicos expunxerint e canone, postea vero libros ipsos protocanonicos alium post alium reiecerint, aut saltem in dubium revocaverint. Hinc vix est liber aliquis ex universa utriusque foederis scriptura, qui immunis ab istorum edaci dente permanserit.

35. Atque hi demum sunt, qui unicam scripturam veluti fidei regulam depraedicant, eam in omnes linguas vertunt, seque unice videntes proclamant. Ita Deus hos excaecavit, dum superbi ecclesiae magisterium contempsere.

DIFFICULTATES

36. I. Obi. Reiecta ecclesiae romanae auctoritate possunt protestantes certo canonem constituere quoad libros V. T. 1 ex hebraeis, quibus, teste apostolo (1), *concredita sunt eloquia Dei;* 2 ex allegationibus, quae passim de illis occurrunt in libris N. T.; 3 ex consensu ecclesiarum quatuor priorum saeculorum Quoad libros vero N. T. idipsum efficere possunt 4 ex canonibus, qui per id temporis prodierunt, nempe ex Origene, Melitone, conc. laodiceno, Eusebio, Epiphanio, Hieronymo aliisque passim; 5 demum protestantes generatim canonem veluti confectum ac ratum assumunt ex catholicis ipsis. Ergo.

37. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *Nego* acatholicos sibi canonem constituere posse ex hebraeis, quibus quamvis eloquia Dei concredita esse constet, ignoramus defectu authentici documenti quaenam illa in specie sint. Synagoga numquam solemne decretum hac de re edidit, aut saltem

(1) Rom. III, 2.

nobis non constat illud latum esse. Auctoritas Iosephi aut thalmudistarum, qui in pluribus fabulantur, tanta non est, ut dubium omne in tam gravi negotio amoveat. Si hi auctores protestantibus adversarentur, eos plane contemnerent. Mirum denique est protestantes pluris facere auctoritatem synagogae et thalmudistarum quam Christi ecclesiae.

38. Ad 2 pariter *Neg.* Cum plures libri non solum deuterocanonici, sed etiam protocanonici numquam allegentur in N. T. e contra vero, uti vidimus, aut allegantur aut allusiones apertae fiunt ad libros deuterocanonicos, quos adversarii reiiciunt.

39. Ad 3. *Neg.* Tum quia si excipias ecclesiam romanam et eas quae ab illa una cum fide canonem scripturarum acceperunt, reliquae omnino inter se dissentiunt, ut ex dictis constat; tum quia deberent admitti plerique saltem libri deuterocanonici, qui ab adversariis tamen inter apocryphos recensentur.

40. Ad 4. *Neg.* Eadem enim responsio et hic recurrit.

41. Ad 5. *Neg.* Ex pluribus capitibus, ac 1° quia protestantes uti fallibilem habent ecclesiae romanae seu catholicae auctoritatem; 2° quia catholici ab auctoritate fallibili decipi potuerunt; 3° quia deberent universum canonem tridentinum admittere.

42. II. Obi. 1. Canonicitas librorum ex eorum genuinitate profluit; 2 porro genuinitas argumentis criticis adstruitur; sane 3 catholici argumentis criticis adversus incredulos libros genuinos evincunt. Ergo.

43. Resp. Ad 1. *Neg.* Cum aliud sit librum aliquem genuinum esse, aliud vero esse canonicum; ad hoc enim requiritur authenticum iudicium.

44. Ad 2. *Trans.* Siquidem quamvis protestantes argumentis criticis constituant genuinitatem librorum, e. gr. Machabaeorum, non ideo uti canonicos eos habent.

45. Ad 3. *D.* Ostendunt *genuinos*, *C.* canonicos, *N.*

CAPUT II.

DE DIVINA SACRORUM LIBRORUM INSPIRATIONE

46. Si sacri libri canonici sunt, hoc ipso uti authentici et integri seu non interpolati sunt censendi. Restat proinde ut de ipsorum inspiratione agamus, circa quam non pauci sive per excessum sive per defectum desipuerunt.

47. Est autem inspiratio: *Singularis ea Spiritus s. moventis ad scribendum impulsio, directio ac praesentia mentem animumque scriptoris gubernans, quae non sinit eum errare, efficitque, ut scribat quae velit Deus.* Ad inspirationem propterea quatuor requiruntur ac sufficiunt ex communi theologorum sententia, nempe 1° *excitatio* et *impulsio* ad scribendum; 2° *illustratio* mentis et *motio* voluntatis; 3° *delectus rerum* scribendarum, ut nihil scriptor omittat aut adiiciat ad ea, quae Deus scribi ab ipso velit; 4° *adsistentia* iugis ac singularis in opere perficiendo.

48. Ex his intelligitur ad inspirationem 1° minime opus esse ut verba singula ac verborum delectus et constructio sint divinitus inspirata aut dictata a Spiritu sancto, sed satis esse, ut illa se extendat ad res ac sententias. 2° Non requiri ut ea quae aliunde scriptores sacri noverant, ut historica et moralia, divinitus revelentur; satis enim est ut iis Deus praesens sit quoad delectum et immunitatem ab omni vel levissimo errore.

49. Intelligitur praeterea ad inspirationem minime sufficere 1° as-

sistentiam *negativam*, ut vocant, qua scriptor sacer immunis reddatur ab omni errore, sed opus praeterea esse impulsione et excitatione et directione; 2° multo vero minus sufficere immunitatem a levibus erroribus tantum, quia si directi sunt hagiographi a Spiritu sancto, palam fit nec in levem errorem eos incidere posse; 3° a fortiori non sufficere ut solum in his, quae ad fidem aut mores spectant, aut in iis quae cum illis connectuntur, labi scriptores sacri non possint, bene vero eos errare posse in historicis, chronologicis, naturalibus rebus, quod absonum omnino est; 4° satis non esse ut aliquid velut inspiratum habeatur, si testimonium alicubi ex Spiritu sancto obtineat, quod veraciter sit scriptum, cum aliud sit veracitas, aliud vero inspiratio.

50. Protestantes ab initio visi sunt peccasse circa inspirationem per excessum, dum non solum ad verba, sed ad ipsos apices eam extendere voluerunt; postea vero adeo ab illa sententia desciverunt, ut per gradus veluti quosdam descendentes omnem fere inspirationis proprie dictae notionem reiecerint, nec nisi in latissimo sensu eam admiserint. Rationalistae eam omnino reiiciunt. Hegeliani adeo abhorrent ab inspirationis idea, ut nec patiantur biblia *scripturam sacram* appellari. Hi sunt fructus protestantismi.

51. Antequam catholicam doctrinam circa divinam bibliorum inspirationem vindicemus, adhuc praemonendum erit, interdum promiscue *revelationis* et *inspirationis* vocabula usurpari, quamvis discrimen specificum inter utramque intercedat. Revelatio enim rei antea occultae aut ignotae manifestationem significat, quae notio ad inspirationem necessaria non est. His praemissis sit

Propositio I. *Iure merito concilium tridentinum docet unum Deum esse librorum canonicorum utriusque testamenti auctorem, seu eos esse libros sacros, utpote Spiritu sancto afflante, saltem quoad res et sententias conscriptos.*

52. Ideo in enunciatione theseos adiecimus libros sacros Spiritu s. afflante conscriptos *saltem quoad res et sententias*, ne misceremus quaestionem domesticam de inspiratione et nexu singulorum verborum cum controversia dogmatica de inspiratione scripturae sacrae. Porro cum Tridentinum definiverit omnium librorum sacrorum utriusque foederis *Deum esse auctorem*, patet non coarctari controversiam, quam suscipimus, ad aliquem librum singillatim sumptum, sed complecti omnes et singulos libros tum veteris tum novi testamenti.

53. Sensu autem propositionis sic determinato, iisdem argumentis eius veritatem adstruimus, quibus sacrorum librorum canonem constituimus. Ideo enim ecclesia in canonicorum librorum album retulit scripturam universam, quam ut sacram eadem veneratur ecclesia, quod eam tamquam divinitus inspiratam, seu Spiritu sancto afflante conscriptam nullo non tempore habuerit. Eadem proinde argumenta, quae identitatem hodierni canonis adstruunt cum canone primitivae ecclesiae, divinam totius scripturae originem evincunt.

54. Etenim concilium tridentinum declaravit omnes, quos recenset libros uti canonicos, *Deum auctorem* habere; idipsum iam praestiterat iisdemque verbis Eugenius IV. Hoc ipsum profiteri tenebantur quotquot consecrationem episcopalem accipiebant, ut patet ex pontificali romano. S. Augustinus libros canonicos, quos recenset, vocat *divinos* (1); quo vero sensu *divinos*

(1) Lib. II, *de doctr. christ.* c. 8.

eos appellaverit, declarat lib. XVIII *De civit. Dei*, cap. XLI, quatenus *Deus eis* (scriptoribus sacris) *aut per eos est locutus*. Conc. carthaginiense III eosdem libros vocavit *scripturas divinas*, prout sic vocandas accepit *a patribus*. Clemens rom. hos ipsos libros, quos indiscriminatim allegat, cap. XLV, vocat *Spiritus sancti oracula*.

55. Verum his non contenti ecclesiae patres enucleatius adhuc ecclesiae sensum exposuerunt circa eiusmodi inspirationem docentes, *Spiritum s. esse qui loquitur in scripturis*, ut Origenes (1); *Scripturam Spiritu s. conscriptam ingentem in se continere thesaurum*, ut Chrysostomus (2); linguas item et manus scriptorum sacrorum *Spiritus sancti calamos esse*, ut Theodoretus (3) et s. Gregorius M. (4): scripturam esse *epistolam omnipotentis Dei ad creaturam suam*, ut Augustinus (5) et Gregorius M. (6), et ita porro s. Isidorus hispal., Cassiodorus, aliique passim disserentes do libris omnibus, qui in canone continentur.

56. Quod postremum ideo animadvertimus, quia nobis propositum est omnium et singulorum canonicorum librorum inspirationem adstruere, de qua nobis non constat nisi ex traditione. Argumenta enim interna, quae a nonnullis urgeri solent, rem omnino non conficiunt, ut clarius ex dicendis patebit, nec nisi in subsidium vocari possunt, cum res iam argumentis positivis confecta est; testimonia autem scripturarum ipsarum, praeterquam quod supponi prius debet, quod est in quaestione, pariter quod intendimus, non evincunt, quia de solis testamenti veteris libris loquuntur, cuiusmodi e. gr. est illud Petri (7): *Spiritu s. inspirati locuti sunt sancti Dei homines*; aut illud Pauli (8): *Omnis scriptura divinitus inspirata*. Quod si de aliquot etiam novi testamenti libris disserunt (9), vage tantum id faciunt, quin libros in particulari determinent.

DIFFICULTATES

57. I. Obi. 1. Si ex sola ecclesiae auctoritate nobis constare posset de sacr. librorum inspiratione, eadem ratione admitti ut sacri deberent libri, quos ut sacros profitetur quaelibet religio, e. gr. mahumetana, persica, etc., quod nemo dicet; 2. argumentis igitur intrinsecis pugnandum est; alioquin 3. peteretur principium ostendendo divinitatem scripturarum per auctoritatem infallibilem ecclesiae, de qua nobis constaro non potest nisi per auctoritatem divinorum librorum. 4. Sane ab antiquis patribus nonnulli libri uti divini commendati sunt, quos tamen deinde ecclesia ex canone reiecit. Ergo.

58. Resp. Ad 1. *D.* Si eadem militarent pro veritate et divinitate illarum religionum credibilitatis motiva, quae militant pro veritate et divinitate ecclesiae catholicae, *C.* secus, *N.* Huc demum tota revocatur quaestio; iam vero nemo est qui nesciat, nullam omnino religionem, si catholicam excipias, illis fultam esse credibilitatis motivis, quibus ecclesia fulcitur.

59. Ad 2. *D.* Ad adstruendam divinitatem in genere tamquam argumentis subsidiariis, *Tr.* vel *C.* in specie et argumentis apodicticis, *N.* Si enim excipias traditionem et auctoritatem ecclesiae, nulla alia sunt argumenta, quae rem plane conficiant quoad libros omnes et singulos, qui in canone continentur.

(1) *Hom.* XXIV, *in Num.* (2) *Homil.* III, *in Genes.* (3) *Praef. in Psal.* (4) *Praef. in Iob.* (5) *Serm.* VI, *in ps.* XV. (6) L. IV, *ep.* XXXI. (7) Epist. II, cap. 1. (8) II Tim. III. (9) II Petr. III, 16.

60. Ad 3. *Neg.* Auctoritas enim ecclesiae argumentis ipsis adstruitur, quibus adstruitur christianismus, nempe motivis credibilitatis, non autem simpliciter ex scripturis, quae ex solo testimonio ecclesiae auctoritatem divinam *quoad nos* obtinent. Hinc illud Augustini: *Ego vero evangelio non crederem, nisi me catholicae ecclesiae commoveret auctoritas.* Fictitia proinde est obiecta circulatio seu petitio principii.

61. Ad 4. *D.* Adeoque canonicitas ac proinde et divinitas sacrorum bibliorum ab uno alterove patre peti non potest, sed ab ecclesia, *C.* secus, *N.* Haec ipsa difficultas thesim nostram mirifice confirmat.

62. II. Obi. 1. A Christo incipi debet in fidei processu, a quo scriptura auctoritatem obtinet, ac deinceps ex scriptura ecclesiae existentia et dotes ostendi debent, prout hactenus a theologis omnibus, immo a patribus factum est. 2. Sane symboli apostolici ordo id postulat, qui nobis prius fidem proponit in Deum patrem, in Christum filium eius, in Spiritum sanctum, postea vero in ecclesiam, qui ordo penitus esset invertendus in adversariorum hypothesi. Ergo.

63. Resp. Ad 1. *D.* In se, seu quoad nexum intrinsecum veritatum, *C.* quoad nos, seu in *ordine cognitionis*, *N.* Nam ecclesia est, quae nobis annunciavit, et adhuc annunciat Christum infidelibus; adeoque prius debemus cognoscere ecclesiam, et per ecclesiam Christum, non autem e converso, quod esset absurdum. Idem dic de scripturis, quas certe non cognovimus nec accepimus immediate, sed per ecclesiam, alioquin nullum valorem quoad nos illae haberent. Adde scripturas N. T. nondum exaratas esse, quando ecclesia munus sibi commissum praedicationis obire coepit. Falsum denique est quod adversarii obtrudunt de patribus ac theologis, qui omnes in eo conveniunt, ut ecclesiam tamquam regulam fidei proximam depraedicent.

64. Ad 2. *N.* Symbolum siquidem nexum intrinsecum et geneticum fidei articulorum exponit, non autem ordinem cognitionis quoad nos. Deinde nonne ecclesia est, quae nobis symbolum tradidit? Ergo ecclesia etiam quoad symbolum in ordine cognitionis prior est.

65. III. Obi. 1. Doctrina de inspiratione incerta est et iamdiu explosa. 2. Ipsa sua agendi scribendique ratione scriptores *sacri* nuncupati se ex propria industria scripsisse manifeste patefaciunt; commemorant sane difficultatem, quam interdum experti sunt, interdum se incertos praebent de iis, quae scribunt, in errores interdum labuntur, nec nisi imperfectam sibi tribuunt religionis cognitionem. Ergo.

66. Resp. Ad 1. *D.* Incerta est protestantibus, immo et explosa a rationalistis et hegelianis, *C.* catholicis, *N.* Cum enim protestantes, uti mox videbimus, reiecta ecclesiae auctoritate, adstruere inspirationem divinam nequeant, mirum esse non debet, si ut in aliis articulis sic et in isto incerti haereant. Rationalistae autem et hegeliani protestantismi principium magis evolventes huc demum pervenerunt, ut omnem omnino inspirationis notionem reiicerent. Contra vero catholici, quibus principium auctoritatis sanctum est, innixi ecclesiae magisterio infallibili hunc pariter articulum inconcussum retinent.

67. Ad 2. *N.* Ad probationes autem, quae adducuntur, dicimus illas non evincere nisi quod Deus verba ipsa nexumque eorum minime dictaverit, ac proinde illa, quemadmodum documentorum historico-

rum delectum, propriae illorum industriae reliquerit, ita tamen ut Deus ipsis semper praesto fuerit adsistentia sua, ne vel minimum errarent. Scriptores porro sacros aut se incertos praebere de iis, quae scripserunt, aut esse in errores lapsos, aut sibi imperfectam tribuere religionis cognitionem, totidem sunt rationalistarum *vulgarium*, ut vocant, calumniae ac mendacia absque ulla vel levi veri apparentia prolata, quae quum gratis asserantur, merito contemni debent.

Propositio II. *Reiecta ecclesiae catholicae auctoritate, certo constare nequit protestantibus divina librorum canonicorum inspiratio.*

68. Loquimur 1° de certitudine fidei, aut etiam de certitudine omnimoda; 2° de omnibus et singulis libris. Ita vero determinato propositionis sensu, sic eius veritatem adstruimus: Ut possent protestantes, reiecta ecclesiae auctoritate, omnimodam certitudinem divinae librorum omnium canonicorum inspirationis sibi comparare, illam aut ex scripturis ipsis, aut ex antiquis documentis, aut ex insita demum libris ipsis proprietate, quam *saporem* vulgo vocant, haurire deberent; atqui ex nullo capite id efficere possunt. Ergo.

69. Non quidem in primis ex scripturis ipsis, 1° quia nuspiam scripturae libros singillatim inspiratos recensent; 2° quia locutiones generales: *Omnis scriptura divinitus inspirata*, aliaeque eiusmodi ad solos libros V. T. referuntur et quidem in genere, quin libri illi recenseantur; 3° quia ex illis nequit ostendi divina librorum inspiratio absque petitione principii; 4° quia vel ipsi protestantes fatentur ex scripturis solis illam constare non posse.

70. Sed neque ex antiquis documentis eiusmodi inspiratio constare potest, 1° quia haec documenta contraria inter se sunt, ut patet ex documentis patrum et veterum haereticorum, quae in protestantium systemate eiusdem ponderis sunt; porro antiquiores haeretici perinde ac recentiores plurium librorum inspirationem denegarunt; 2° quia, si excipias ecclesiam romanam, reliquae ecclesiae particulares, multo vero magis patres singulatim sumpti, non conveniunt, ut vidimus, in censu librorum canonicorum, adeoque neque circa singulorum inspirationem; 3° quia protestantes traditionem non recipiunt; et hoc ipso quod ad vetera documenta confugiant, dissentiunt inter se circa libros divinitus inspiratos.

71. Restat *sapor* seu *gustus* ad cognoscendam inspirationem; sed et hic fallacissimus est, utpote subiectivus et individualis, pendetque ab uniuscuiusque dispositione. Diversus fuit gustus Calvini a gustu Lutheri, prout diversus est gustus rationalistarum et hegelianorum, qui illum nullimode sentiunt; diversus gustus christianorum et islamitarum, qui hunc gustum acutissimum sentiunt quoad alcoranum, stupidum vero habent quoad evangelium.

72. Quum igitur nullum certum suppetat protestantibus medium ad inspirationem bibliorum agnoscendam, restat ut eam prorsus abiiciant, prout non pauci ex ipsis fecerunt, aut ut confugiant ad ecclesiae auctoritatem. Et isti sunt, numquam satis id repetere possumus, qui biblia uti unicam iactant credendorum regulam, et ea diffundunt, ut catholicos fallant ac decipiant. Profecto nonnisi corde ac mente corruptissimus ac caelibatus pertaesus potest illorum laqueis irretiri.

DIFFICULTATES

73. I. Obi. 1. Vel agitur de libris V. T. et satis est ad illorum

inspirationem dignoscendam, quod scripti sint hebraica lingua; 2. aut etiam quod Christus et apostoli illos allegaverint veluti *scripturam*, *eloquia Dei aut Spiritus sancti*, prout passim fit. 3. Vel sermo est de libris N. T. ac nobis sufficit, ut constet eos exaratos esse ab apostolis, quibus Spiritus s. adsistentia promissa a Christo est. 4. Sed nec repudiari possunt argumenta intrinseca, quibus non soli protestantes, verum etiam catholici, scripturae inspirationem vindicant. 5. Falsum denique est a protestantibus traditionem omnino reiici; eam enim ipsi admittunt saltem ut congeriem testimoniorum, quibus uti *canonicitas* sic et inspiratio adstruitur. Ergo.

74. Resp. Ad 1. vel *N.* vel *D.* Si Spiritus s. inspirationem suam uni potius quam alteri linguae alligasset, *C.* secus, *N.* Ridiculum sane est inspirationem divinam a diversitate linguae repetere. Quae in protocanonicis scripta sunt in lingua chaldaica, in hac hypothesi inspirata censeri non deberent. Tales sunt angustiae, in quas se protestantes coniiciunt.

75. Ad 2. *D.* Si Christus et apostoli omnes et singulos V. T. libros allegassent, *Tr.* vel *C.* si nonnisi aliquot aut aliquam eorum partem *scripturam aut eloquia Dei aut Spiritus sancti* tantum vocarunt, *N.* Iam vero adnotavimus non paucos libros etiam ex protocanonicis in N. T. numquam allegari.

76. Ad 3. *N.* Alioquin 1° nimis probaret, nempe eos omnes quibus Christus Spiritum s. pollicitus est, totidem hagiographos fuisse, aut esse debere; 2° deberent expungi e censu librorum divinorum duo evangelia Marci scilicet et Lucae, Acta apostolorum, et iuxta plures protestantes epistola ad hebraeos, prout hos omnes libros a scripturis inspiratis eliminat Michaëlis, quod certe caeteri protestantes non admittunt.

77. Ad 4. *D.* Repudiari nequeunt argumenta intrinseca, quibus adstipulantur argumenta extrinseca, cuiusmodi sunt traditio et auctoritas ecclesiae, *C.* his sepositis illa sufficiunt. *N.* Argumenta intrinseca, constituta iam inspiratione per ecclesiae auctoritatem, adiumento quidem sunt, at solitarie sumpta rem penitus non conficiunt; ut patet tum ex patribus illis, qui vel interdum ex inspiratorum librorum censu arcent libros vere divinos, vel inter divinos admittunt, qui nunc reiiciuntur; tum ex protestantibus ipsis, qui numquam convenerunt aut conveniunt in horum librorum canone.

78. Ad 5. *D.* Admittunt protestantes traditionem, id est, documenta historica, et quidem prout ipsis lubet, *C.* traditionem proprie dictam, quae vim habeat ad fidei articulum constabiliendum, *N.* Si enim hanc tenerent, canonem admitterent ecclesiae catholicae; ast cum ipsi soli velint argumentis criticis inniti, ideo nulla est apud ipsos consensio.

79. II. Obi. Inspiratio bibliorum perinde ac existentia non constituunt fidei articulum, sed solum fidei praeambulum, uti existentia Dei, adeoque supponi debent, non autem probari. Ergo.

80. Resp. *Neg.* Inspiratio siquidem divina sacr. librorum est factum, quod in divina revelatione continetur, obiectum proinde fidei est, ut res caeterae revelatae atque ab ecclesia definitae, prout est canonicitas et inspiratio. Quotquot in primitiva ecclesia et saeculis insequentibus inficiati sunt divinitatem alicuius libri, quem ecclesia communi consensu uti divinum agno-

verat, tamquam haeretici proscripti sunt, prout ecclesia eadem in conc. tridentino damnavit ut haereticos novatores illos, qui librum reiicerent ab ecclesia probatum. Existentia autem Dei est tum fidei praeambulum tum fidei articulus, ideo vero praeambulum fidei dicitur et est Dei existentia, quia sine illa revelatio ac fides nec cogitari possunt, adeoque uti fit in veritatibus naturalis ordinis, axiomata veluti principia inconcussa supponi debent. Non ita vero se res habet quoad inspirationem bibliorum.

CAPUT III.

DE SACRARUM SCRIPTURARUM INTERPRETATIONE

81. Duplex distinguitur scripturarum interpretatio: dogmatica et exegetica. *Dogmatica* est, quae ab auctoritate legitima fit, habens pro obiecto res fidei ac morum; *exegetica* est, quae ab unoquoque privato fit ad pleniorem textus explanationem et intelligentiam.

82. Praecipua controversia, quae inter catholicos ac protestantes viget, hac in re versatur circa interpretationem dogmaticam. Catholici enim tenent illam exclusive ad solam ecclesiam spectare, quae cum infallibilitate praedita sit et auctoritate divinitus ei data, sola potest authenticam ac dogmaticam praebere scripturarum interpretationem. Protestantes contendunt illam dari posse a spiritu uniuscuiusque privato. In hoc vero systemate exponendo non conveniunt inter se: alii siquidem censent spiritum privatum legitimum esse scripturarum interpretem prout a Spiritu s. illustratus est; alii vero spiritum autumant privatum solum, seu rationem uniuscuiusque individualem eiusmodi interpretem esse; alii denique arbitrantur scripturam solam esse suimet ipsius interpretem, quin alius quaeri debeat.

83. Cum haec sit controversia, ut ita dicam, vitalis, ex qua pendet totum systema protestantium de spiritu privato, ideo sedulo agitanda est; quod ut efficiamus tria constitui a nobis debent: 1° scripturam non adeo perspicuam esse etiam in rebus fidei, ut nullo egeat interprete; 2° hunc interpretem alium nec esse neque esse posse nisi solam ecclesiam; 3° fallax esse quodcumque systema a protestantibus excogitatum ad excludendam ecclesiae dogmaticam interpretationem.

84. His expletis quoad interpretationem dogmaticam, nonnulla subiiciemus quoad interpretationem exegeticam. Duo propterea erunt huius capitis articuli.

ARTICULUS I. *De sacrarum litterarum interpretatione dogmatica*

85. Cum nuspiam scripturae ad instar symboli aut catechismi singulas fidei aut morum veritates exhibeant, sed hae debeant ex illis erui, patet eas necessario exposcere ac involvere interpretem infallibilem in hoc conficiendo; alioquin possemus ut fidei articulum habere quod tale non est, aut e converso. Eo autem facilior deceptio esse potest, quod in pluribus scripturae obscurae sint. Protestantes, ut sibi ius tribuant scripturas interpretandi et cudendi sibi ex illis fidei dogmata, proclamant scripturarum claritatem, ut ita ecclesiae interpretationis necessitatem excludant. Ad hoc ipsis primum eripiendum effugium sit

PROPOSITIO I. *Scriptura sacra etiam in iis, quae ad fidem moresque pertinent, non ita clara est ut interprete non indigeat.*

86. Interdum scripturas satis claras esse nemo est qui ambigat; sed eas obscuras esse in iis, quae ad fidem et mores spectant, protestan-

tes, saltem antiquiores, omnino inficiantur. Ast perperam ; etenim auctoritas, rei ipsius natura, experientia denique ipsa contrarium luculenter evincunt.

87. Ac primo auctoritas eaque duplex, scripturae scilicet et patrum, eiusmodi obscuritatem suadent. Loquens enim Petrus de epistolis Pauli: *In quibus*, inquit (1), *sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et caeteras scripturas ad suam ipsorum perditionem*. Disserit porro, ut patet, de iis, quae ad perditionem perducunt, quae profecto levioris momenti dici nequeunt. Hinc illae psalmographi orationes, quibus lumen a Deo efflagitat ad legis intelligentiam (2): *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam; faciem tuam illumina super servum tuum;* aliaeque eiusmodi quas expendens s. Hieronymus in epist. ad Paulinum: *Si tantus propheta*, scribebat, *tenebras ignorantiae confitetur, qua nos putas parvulos ac pene lactentes inscitiae nocte circumdari?* Quare Christus exhibetur explanans scripturae sensum discipulis suis (3), quibus praeterea *aperuit sensum ut intelligerent scripturas* (4). Quorsum vero haec, si scripturae adeo clarae perspicuaeque in omnibus essent, prout protestantes eas esse contendunt?

88. Patres vero adeo unanimes sunt in scripturarum obscuritate praedicanda, ut Bonfrerius in viginti classes illorum effata distribuat, quibus ipsi eam contestantur. Verba Hieronymi paulo ante exhibuimus, quibus praestat Augustini testimonium adiicere, qui inter caetera de se profitetur, *quod in ipsis sanctis scripturis multo nesciat plura, quam sciat* (5): qui praeterea ubique miram earumdem profunditatem de praedicat.

89. Praeter auctoritatem rei ipsius natura, de qua agimus, scripturarum obscuritatem suadet. Duo enim sunt, quae eiusmodi obscuritatem ingenerant, *res* et *modus*. *Res* siquidem complectitur altissima revelationis obiecta, cuiusmodi sunt veritates supernaturales, mysteria, praecepta item et consilia, virtutes et vitia, in quibus omnibus deceptio facillima est. *Modus* autem, quo res referuntur, afficit phraseologiam, usus locales, consuetudines, ritus, tropos, leges, loquendi usum, apparentes antilogias, idiotismos ex antiquarum linguarum indole profluentes, aliaque eiusmodi pene innumera, quae exercuerunt hactenus summorum virorum ingenia, semperque multum superest investigandum explanandumque.

90. Experientia denique et adversariorum licet sera confessio rem plane conficit. Etenim si adeo plana sunt, uti protestantes iactabant, divina eloquia, ut quisque facile sibi possit intelligentiam comparare, quomodo factum est, ut in pluribus fidei morumque controversiis nondum ipsi potuerint inter se convenire? Verba consecrationis discordiae pomum fuerunt lutheranis et sacramentariis; necessitas baptismi etiam quoad parvulos ex verbis Christi, Ioann. III, 5, collatis Matth. XXVIII, 19, divisit anabaptistas a lutheranis; et ita porro, adeo ut nondum lites istae compositae post tria saecula fuerint. Exinde tot volumina prodiere protestantium de hermeneutica biblica et exegetica; item canones, regulae, praecepta adhibenda in scripturarum interpretatione et expositione, circa quae nondum adhuc inter ipsos convenit; commentarii prodiere, illustratio-

(1) Epist. II, c. III, 16.
(2) Ps. CXVIII, 34; ib. v. 66. (3) Luc. XXIV, 27.
(4) Ibid. 45. (5) Ep. LV, *ad Ian.* al. 119.

nes, scholia etc., et nondum finis. Ut protestantes ad silentium adigantur, satis est ipsos provocare, ut clare et sine ambiguitate exponere velint primum *Geneseos* caput, et primum item s. Ioannis evangelii, primi nempe et postremi libri ex iis, qui conscripti divinitus sunt. Demum iam nemo est, si gregarium fortasse et imperitum scriptorem protestantem excipias, qui soleat, quae semel in scholis didicit, recantare, qui ultro non fateatur summam scripturae obscuritatem etiam in iis, quae ad fidem moresque pertinent. Ergo.

DIFFICULTATES

91. Obi. Scripturae passim ac patres miram scripturae claritatem extollunt; etenim 1. Deut. XXX, 11: *Mandatum hoc*, legitur, *quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum;* et Psaltes ait (1): *Praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos;* et: *Lucerna*, inquit (2), *pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis;* rursum (3): *Mandatum lucerna est, et lex lux*. Quibus congruit Petrus, dicens (4): *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco*. 2. Interdum scripturae profitentur, evangelium *iis qui pereunt opertum* esse, ut loquitur Paulus (5), seu prave dispositis, non autem corde rectis. 3. Patres proinde aliter sentire non poterant de scripturarum claritate. Sic s. Io. Chrysostomus tum *in Hom.* III *de Lazaro*, ubi testatur *manifesta claraque esse* quae ab apostolis prodierunt, tum *in Hom.* III in II *ad Thess.* in qua scribit: *Omnia sunt dilucida et recta quae sunt in divinis scripturis*. S. vero Augustinus: *Nihil fere*, inquit (6), *de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissime dictum alibi reperiatur*. 4. Sane patres consueverunt assertiones suas scripturae auctoritate communire; non probatur autem magis notum per minus notum; ergo notiores sunt scripturae ipsis patrum effatis. 5. Demum nulla apparet ratio, quare Deus obscure voluerit ad homines loqui. Ergo.

92. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* In ordine ad executionem, divina opitulante gratia, *C.* in ordine ad intelligentiam scripturarum, de qua in obiecto *Deuteronomii* loco non est sermo, *N.* Voluit enim Moyses excusationem israëlitis adimere, ne forte nimiae difficultatis praetextu a mandatorum observatione eximi vellent.

93. Psaltes vero et auctor *Proverbiorum* commendant legis a Deo datae utilitatem, utpote quae tutam agendorum normam constituat, iis praesertim adminiculis munita, quae facilem redderent intelligentiam per synagogae ministerium.

94. Petrus loquitur de vaticiniis Christum praenunciantibus, quae ipso adveniente adimpleta sunt. Haec porro vaticinia neque post Christi adventum eam adepti sunt perspicuitatem, quae omnem obscuritatem excludat; quapropter ab apostolo comparantur lucernae lucenti in caliginoso loco, id est, tenui lumini; quod satis sit ad non impingendum, hinc prosequitur: *Donec lucifer oriatur in cordibus vestris*.

95. Ad 2. *D.* Est opertum evangelium prave dispositis etiam, *C.* solum, *N.* Addo hic agi de reluctantibus hebraeis et infidelibus respectu evangelicae praedicationis, quique veritati cognitae repugnabant, non autem de claritate vel obscuritate scripturarum.

(1) Ps. XVIII, 9. (2) Ibid. CXVIII, 105. (3) Prov. VI, 23. (4) Epist. I, c. 1, 19.

(5) II Cor. IV, 3. (6) Lib. II, *de doctrina christ.* cap. VI.

96. Ad 3. *N.* Etenim s. Io. Chrysostomus instituit tantum comparationem in priori textu inter ampullas, ut ita dicam, philosophorum in suis scriptis edendis et simplicitatem quam in scribendi ratione apostoli sectati sunt, minime vero quoad rerum profunditatem, alioquin haud scripsisset (1), scripturas *multa opus habere investigatione*, neque eas ibid. comparasset *thesauro profunde admodum recondito*. In altero autem textu ad excutiendum fidelium torporem in evolvendis sacris litteris obtendentium illarum obscuritatem, pluribus in locis, praesertim in historiis, eas claras esse affirmat.

97. S. Augustinus in obiectis verbis significat antiquis vaticiniis lucem affulsisse ex eorum per Christum adimplemento, tum etiam ex eo, quod figurae figuratum suffectum fuerit. Caeterum nemo fortasse ex patribus scripturae obscuritatem magis depraedicat, quam Augustinus.

98. Ad 4. *D.* Non probatur magis notum per minus notum notitia intrinseca eiusdem ordinis, *C.* notitia extrinseca ac diversi ordinis, *N.* Nempe aliquid potest esse magis notum ob maiorem intrinsecam claritatem, quae oritur ex perspicuitate sermonis, et in hac hypothesi certe non probatur magis notum per minus notum: aliquid autem potest esse magis notum ratione maioris auctoritatis quam obtinet, et simul minus notum in perspicuitate sententiae; et in hac hypothesi quod magis notum est perspicuitate sententiae, et minus notum est ratione auctoritatis, potest probari per id, quod est magis notum respectu auctoritatis. Porro licet patres maiori claritate enarraverint, quae probanda assumpserunt, afferunt scripturam ad dictorum probationem ob maiorem auctoritatem, quam illa obtinet. Sophisticum propterea est Lutheri argumentum.

(1) *Hom.* XLI *in Ioan.*

99. Ad 5. *D.* Si eiusmodi obscuritas se teneret ex parte Dei, *Tr.* si solum se teneat ex parte nostra, *N.* Transmisimus primum distinctionis membrum, quia Deus potuisset hac ratione se gerere, ut homines ecclesiae auctoritati se subiicere discerent, quam ipse nobis dedit ut magistram ac interpretem infallibilem verbi sui. Caeterum uti ex dictis in probationibus constat, eiusmodi obscuritas oritur ex ipsa rei natura, atque ex adiunctis extrinsecis respectu nostrum.

Propositio II. *Solius ecclesiae est dogmaticam praebere scripturae sacrae interpretationem.*

100. Illius tantum est dogmaticam praebere scripturarum interpretationem, cui competunt conditiones, quae ad eiusmodi interpretationem praebendam necessario requiruntur; atqui soli ecclesiae competunt aut competere illae conditiones possunt; ergo solius ecclesiae est dogmaticam scripturarum praebere interpretationem. Tres porro sunt conditiones eiusmodi, *obiectum* videlicet dogmaticum *infallibilitas* et *auctoritas*. De obiecto nulla quaestio moveri potest; quod vero praeterea opus sit infallibilitate, exinde liquet, quia alioquin ab eo, qui errori in rebus fidei obnoxius est, assensus intellectus isque firmus, qualis ad fidem requiritur, exigi nequit, ut patet; quod insuper requiratur auctoritas, ex eo constat, quod ab eo qui hac destitutus est, alius cogi nequit ad obsequendum. Iam vero solam ecclesiam his dotibus praeditam esse ex superius demonstratis in prima tractatus parte, sect. I abunde liquet. Ergo.

101. Id ipsum ex munere conficitur quod Christus soli ecclesiae suae commisit custodiendi in sua

integritate non modo *materialem*, ut ita dicam, revelationem suam, sed *formalem* quoad suum genuinum sensum, eamque sincere docendi gentes omnes. Qua de causa utraque dote infallibilitatis et auctoritatis ecclesiam suam communivit.

102. Quapropter hac ratione ecclesia munus suum iugiter explevit, dum errores omnes proscripsit, qui revelationem quoquomodo temerabant, contumacesque veluti perduelles haereticos e sinu suo expulit incipiendo a Simone Mago usque ad Lutherum, Calvinum eorumque gregales et propagines.

103. Haeretici porro omnes iudicium ecclesiae probarunt quoad haereticos anteriores, vel quoad eos qui errores diversos a suis docuerunt. Si igitur ecclesiae et quidem soli ius competit dirimendi controversias, fidei dogmata definiendi quae in revelatione continentur, omnes cogendi ad assensum intellectus et voluntatis, patet ipsius tantum esse dogmaticam praebere scripturarum interpretationem, cum sine ea iudicium illud ne concipi quidem possit.

DIFFICULTATES

104. Obi. Scripturae magisterium ecclesiae excludunt in verbo Dei interpretando; nam 1. Christus: *Nolite*, inquit (1), *vocari Rabbi: unus est enim magister vester... nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus;* et (2): *Ego non ab homine testimonium accipio;* rursus (3): *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina mea, utrum ex Deo sit;* denique (4): *Oves meae vocem meam audiunt... et sequuntur me.* Hinc beroeenses *erant quotidie scrutantes scripturas, si haec ita se haberent* (5). 2. Alioquin ecclesia esset supra scripturam. 3. Fideles verbo hominum innixi fidei actum elicerent, secus ac doceat apostolus scribens (6): *Superaedificati super fundamentum apostolorum ac prophetarum.* 4. Verbum Dei robur ac firmitatem a verbo hominum acciperet. Quae quidem absurda sunt. Ergo.

105. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* Christus enim in primo obiecto textu ambitiosam magistri denominationem a discipulis suis exclusit, quam pharisaei affectabant; alioquin ipsis non dixisset: *Docete.*

106. In altero vero significat se non indigere testimonio Ioannis ad divinam missionem suam statuendam.

107. In tertio pariter provocat auditores suos ad coelestem doctrinam, quam tradebat, ut ex ea intelligerent se a Deo missum.

108. In quarto loquitur de illorum docilitate, qui cognoverant eum esse Messiam ex signis eiusque doctrina, quique se illi instituendos tradiderunt.

109. Beroeenses adhuc infideles ad credendum expendebant motiva credibilitatis, illudque praesertim quod ex vaticiniorum messianorum in Christi persona adimplemento exsurgit. Quid haec omnia porro commune habent cum interpretatione dogmatica scripturarum?

110. Ad 2. *N.* Alioquin iudex, qui authentice ac iuridice legem interpretatur ad lites dirimendas, supra legem esse dicendus foret.

111. Ad 3. *N.* Nam actum fidei eliciunt catholici innixi verbo Dei uti regulae remotae, et interpretationi ecclesiae dogmaticae uti regulae proximae; quae si desit, non elicerent actum fidei nisi sensui privato et subiectivo fallibili innixi, prout eliciunt protestantes vel propriae seu privatae, vel Lutheri, Calvini alio-

(1) Matth. XXIII, 8. (2) Ioan. V, 34.

(3) Ibid. VII, 17. (4) Ibid. X, 27.
(5) Act. XVII, 11. (6) Ephes. II, 20.

rumque interpretationi freti. Iudicent ipsi, qui melius se gerant.

112. Ad 4. *N.* Nam verbum Dei incapax *in se* est incrementi aut decrementi, maioris minorisve roboris ac firmitatis; ast *quoad nos* non ita se res habet, qui certitudinem veri scripturarum sensus dogmatici habere non possumus, nisi per infallibilem ecclesiae interpretationem.

Propositio III. *Protestantes, abiecta ecclesiae auctoritate, numquam certi esse possunt de dogmatica scripturarum interpretatione.*

113. Etenim deficientibus binis recensitis conditionibus *infallibilitatis* et *auctoritatis* dogmatica interpretatio nec esse nec excogitari potest; atqui si ecclesiam a Christo institutam excipias, nemini competunt conditiones illae; ergo abiecta ecclesiae auctoritate, protestantes nunquam de dogmatica interpretatione certi esse possunt. Porro necessario deesse individuis singulis infallibilitatem et auctoritatem, quae alios cogere possit ad assentiendum obiecto alicui veluti articulo fidei, nullus protestans inficiari potest, cum absurdum sit tribuere individuo privato, quod toti denegatur ecclesiae.

114. Verum res luculentius adhuc conficitur expendendo singula protestantium systemata, quibus dogmaticum scripturarum sensum se assequi posse autumarunt. Tria haec praecipua sunt, videlicet aut scriptura ipsa, aut spiritus privatus seu ratio uniuscuiusque individualis, aut demum spiritus privatus a Spiritu s. illustratus et edoctus. Atqui singula ad propositum inepta sunt. Ergo.

115. Sane scriptura nequit in primis esse suimetipsius interpres, 1° quia regula mortua est, nec in controversiis potest sententiam ferre; 2° quia germanus eius sensus est obiectum controversiae et discussionis; 3° quia ipsamet praebet occasionem controversiae; 4° quia nemo est ex innumeris prope haereticis, qui hactenus ecclesiam turbarunt et dissenserunt ac dissentiunt inter se, qui non iactet pro se suisque erroribus saepe contradictoriis auctoritatem scripturae; 5° quia absurdum est velle solam legem, abiectis iudicibus omnibus ac tribunalibus, constituere interpretem sui ipsius ad lites dirimendas, cum praecise ob diversam legis interpretationem lites illae exortae sint.

116. Sed nequit praeterea esse spiritus uniuscuiusque privatus seu individualis ratio sola, 1° quia eiusmodi interpretatio subiectiva unice est, pendens ab uniuscuiusque affectione, cum quisque illud in scripturis legat quod ipse cupit. 2° Quia promovet dubium et inconstantiam, siquidem saepe homo post maturius examen reiicit, quod ante ut inconcussum probaverat, uti exemplum omnium fere haereticorum evincit, qui nunquam sibi constiterunt, ut Arius, Lutherus, Calvinus, Weslelius, aliique omnes. 3° Quia ducit ad socinianismum et rationalismum; dum enim ratio constituitur iudex credendorum, nihil quod sibi impervium sit, vult admittere, adeoque eliminat mysteria, deinde vero omnia supernaturalia, quae vel naturali modo exponit, vel ad mythos relegat quae supernaturalismum redolent; quod et experientia confirmat. 4° Quia nullum absurdum est, in quod eiusmodi systema non perducat; cum enim non quod praecise scriptura continet, sed aut quod antea praeconceptum est, aut quod quisque sibi in ea deprehendere videtur, doctrina scripturae obtrudatur, fit ut via latissima pandatur ad errorem omnigenum scripturae velo tectum et honestatum. Exinde pro-

fluxerunt perniciosa dogmata de inutilitate bonorum operum ad salutem, de peccati utilitate ad gratiam adsequendam, de Christo veteratore, de nova redemptione aliaque eiusmodi pene innumera, quae adhuc identidem in protestantismo renovantur, aut prodeunt.

117. Demum dogmatica interpretatio ex spiritu privato a Spiritu s. edocto et illustrato haberi non potest, 1° quia, uti experientia ostendit, systema hoc Spiritum s. sibi passim contradicentem inducit. Etenim qui Spiritum s. magistrum se habere iactabant, contradictoria docuerunt, ut lutherani et calvinistae in ordine ad realem Christi praesentiam, ad sacramentorum administros; et ad alia non pauca; uti rursum lutherani et anabaptistae in ordine ad anabaptismum, puritani et quackeri, methodistae et swedenborgiani et ita porro. 2° Quia fanatismum fovet ac *enthusiasmum;* quotquot enim semel sibi persuaserunt se a Spiritu s. edoctos, minime veriti sunt sese praedicare modo ut prophetas, modo ut quintae monarchiae fundatores, modo etiam, ut Christum ipsum, uti hisce diebus (iul. 1843) in regno würtembergensi factum est, ubi pistor quidam ex secta swedenborgianorum se Christum Iesum proclamavit, rusticus Petrum se apostolum finxit, puella autem quaedam Virginem Mariam; ut plura eiusmodi alia exempla in protestantismo frequentissima omittam. 3° Quia ad infanda quaeque scelera patranda impellit, nempe ad perduellionem adversus legitimam auctoritatem, ad homicidia et ad turpia, uti ex protestantismi historia constat. 4° Quia ad ipsam denique scripturam reiiciendam inducit utpote supervacaneam, cum Spiritus s. interius suppleat scripturarum defectui, prout non pauci ex ipsis eas abiecerunt.

118. Cum igitur nulla suppetat protestantibus ratio dogmaticam habendi scripturarum interpretationem, fit, ut fide divina careant necesse sit. Exinde patet quare ad instar aestuosi ferventisque maris protestantismus nunquam consistat, et ad plenam dissolutionem magnis passibus properet.

DIFFICULTATES

119. I. Obi. 1. Scriptura homines provocat *ad legem et ad testimonium*, ut Isaiae VIII, 20; immo 2. Christus ipse: *Scrutamini*, inquit (1), *scripturas*. 3. Sane scriptura sola infallibilis est, utpote Dei verbum, homines autem fallibiles sunt. Sola igitur scriptura suimetipsius interpres censeri debet.

120. Resp. Ad 1. *D.* Provocat ad legem et testimonium ad futura cognoscenda, *C.* tanquam ad interpretem sui ipsius, *N.* Reprehendit Deus in adductis verbis hebraeos, qui ad cognoscenda futura confugiebant ad hariolos et pythonissas contra legis vetitum, quum potius ad sacerdotes et prophetas confugere deberent iuxta legis praescriptum. Nihil hoc commune habet cum scripturae interpretatione dogmatica, pro qua Deus remittit ad *sacerdotes* (2).

121. Ad 2. *D.* Ad cognoscendum Christum esse Messiam a Deo missum iuxta prophetarum oracula, quae Christus ipse explanabat, *C.* ad habendam ex ipsa interpretationem dogmaticam, *N.* Hoc enim absurdum est.

122. Ad 3. *D.* Scriptura est infallibilis *in se*, *C. quoad nos*, seu infallibilis est interpretatio nostra subiectiva ac privata, *N.* In hoc nimirum tota difficultas consistit. Hoc ipso porro quod homines fallibiles sunt, ideo Christus ecclesiam suam

(1) Ioan. V, 39. (2) Deut. I, 8 seq.

infallibilitate communivit, ne in errorem induceremur.

123. II. Obi. Pro certo saltem scriptura ubique assumit fidelibus singulis ius esse interpretandi scripturas; etenim 1. apostolus: *Omnia*, scribit (1), *probate; quod bonum est tenete*. 2. Sane quorsum Deus homini rationem indidisset, si inepta haec esset ad intelligenda, quae Deus voce et scripto nos docuit? 3. Iisdem proinde hermeneuticae regulis scripturas interpretari humana ratio individualis poterit, quibus scriptores reliquos interpretatur. 4. Absonum autem est a solius pontificis romani arbitrio pendere scripturarum interpretationem ac intelligentiam; 5. quod esset nervos omnes studio praecidere et contra propriam persuasionem alienam interpretationem admittere. Ergo.

124. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D. Probate* eos, qui se gratiis gratis datis instructos praebebant, *C.* Scripturas earumque sensum dogmaticum, *N.* Instruit his verbis apostolus fideles, quomodo caute prudenterque se gerere deberent quoad eos, qui prophetia aliisque se praeditos donis exhibebant, ut patet ex orationis serie ac recentiorum protestantium ipsorum expositione.

125. Ad 2. Resp. datam nobis rationem esse, ut eam fidei obiectivae subiiceremus a Deo revelatae et ab ecclesia propositae, seu in obsequium fidei. Alioquin fidei obiecta, quae captum mentis nostrae superant, ab uniuscuiusque privata subiectiva ac saepe contradictoria interpretatione penderent. In hac hypothesi scriptura non ad homines inter se coniungendos, sed seiungendos ab invicem nobis a Deo data esset.

126. Ad 3. *D.* Si sermo sit de expositione exegetica, *Tr.* vel *C.* si de dogmatica, *N.* Ab hac enim fides nostra pendet, quae eadem in omnibus esse debet.

127. Ad 4. *N.* Immo absonum et absurdum est protestantium systema, qui dum ecclesiae et rom. pontificis infallibili interpretationi stare detrectant, Lutheri, Calvini, Wesleii, Swedenborgii aliorumque fanaticorum arbitrariae interpretationi subiicere se nec verentur nec dubitant, etsi de eo agatur negotio, in quo salus aeterna consistit. Nec enim ex arbitrio, ut adversarii autumant, sive ecclesia sive rom. pontifex dogmaticam proponunt interpretationem, sed iuxta traditionis divinae normam, suffulti divina ipsis promissa adsistentia, qualem certe nunquam Christus haereticis illis pollicitus est.

128. Ad 5. *N.* Tum quia interpretatio dogmatica studium et diligentiam non excludit, immo promovet; tum quia studium et industria exerceri possunt in expositione exegetica. In eo vero, quod adiicitur de admittenda dogmatica interpretatione contra propriam persuasionem, fidei meritum continetur.

129. III. Obi. 1. Ratio individualis infallibilis efficitur per testimonium interius Spiritus sancti, qui omnibus fidelibus a Christo promissus est, dicente (2): *Paraclelus autem Spiritus sanctus... docebit vos omnem veritatem;* ergo et dogmaticam interpretationem scripturarum. 2. Hinc apostolus: *Spiritualis*, inquit (3), *homo iudicat omnia*, *et ipse a nemine iudicatur;* et iterum dicitur fidelibus omnibus et singulis (4): *Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio eius docet vos de omnibus*, *et verum est et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo.* 3. Haec con-

(1) I Thess. V, 20. (2) Ioan. XIV, 26. (3) I Cor. II, 15. (4) I Ioan. II, 27.

gruunt cum iis, quae Deus in V. T. per Ieremiam eventura in novo testamento promisit (1): *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam... et non docebit ultra vir proximum suum.* 4. Hoc porro interius Spiritus s. testimonium efficit hominem ita certum, uti efficiunt axiomata, necessariumque est ad actum fidei eliciendum. 5. Nec iuverit reponere incertos nos esse, quinam hoc interius Spiritus s. testimonium recipiant, siquidem non desunt criteria, quibus hoc cognoscamus, e. gr. si non repugnet sacr. scripturis, vel rectae rationi. 6. Quapropter si contigerit quempiam hoc testimonio abuti, non sequitur illud esse abiiciendum, prout non repudiatur aut scriptura aut recta ratio eo quod interdum homines illis abusi fuerint. Ergo.

130. Resp. Ad 1. *D.* Promissus Spiritus sanctus a Christo est fidelibus collective sumptis, praecipue vero eorum pastoribus, *C.* distributive, vel *N.* vel *subd.* cum subiectione a legitimis pastoribus per quamdam participationem, *Tr.* absque eiusmodi subiectione ac dependentia, *N.* Iam vero Christus nemini unquam in particulari, si Petrum excipias, pollicitus quidpiam est; eiusque promissiones totam collectionem praesertim pastorum afficiunt, quibus munus commisit evangelium praedicandi ac in sua integritate conservandi. Quod si fidelibus illae etiam competere dicantur, profecto nonnisi per quamdam participationem iis tribui possunt cum subiectione legitimis pastoribus. Spiritus enim Dei non est spiritus divisionis, sed unionis et caritatis; item obedientiae ac subiectionis, minime vero independentiae ac perduellionis. Talis porro esset Spiritus s. in systemate adversariorum.

131. Ad 2. *D.* Spiritualis homo iudicat omnia in ordine ad propriam aedificationem cohaerenter ad ecclesiae magisterium, *C.* in ordine ad interpretationem dogmaticam, de qua agimus, *N.* eo vel magis quod nos lateat quinam isti vere spirituales homines sint. Plures semper illuduntur. Ioannes vero in obiecto loco alloquitur fideles, quos ipsemet instituerat, eosque a malis haereticorum artibus ac seductione communit.

132. Ad 3. *D.* Ad eius efficacem executionem, et uberiorem Dei cognitionem, *C.* ad exclusionem exterioris magisterii, *N.* Alioquin vel ipsa scriptura esset eliminanda.

133. Ad 4. *D.* Inspirando pium credulitatis affectum ad certo assentiendum fidei per ecclesiae ministerium propositae, *C.* emancipando fideles a debita ecclesiae subiectione et magisterio, *N.* Quae duo perperam adversarii permiscent ad suum systema persuadendum.

134. Ad 5. *Neg.* Siquidem fallacia omnino sunt criteria, quae in subsidium vocantur ab adversariis, ac nullius usus; nemo enim persuadebit haeretico interpretationem suam sive scripturae sive rectae rationi adversari; immo utrique errorem suum optime congruere contendet, uti patet ex sectarum omnium experientia.

135. Ad 6. Resp. reiiciendum esse systema quod natura sua fallax est; neque exinde sequitur aut scripturam aut rectam rationem abiici debere ob nonnullorum abusum, quia hic abusus non dimanat aut ex scriptura aut ex ratione, sed ex hominibus male utentibus scriptura ac ratione. Itaque hoc intercedit discrimen inter systema adversariorum et scripturam rectamque rationem, quod illis abusus intrinse-

(1) Ierem. XXXI, 33.

cus sit ex ipsa rei natura profluens, istis sit extrinsecus et per accidens.

Articulus II. *De exegetica seu scientifica scripturarum expositione.*

136. Quae in hoc articulo complectimur, sunt expositio seu enarratio scientifica bibliorum, critica item et hermeneutica, multiplex denique sensus eiusdem sacrae scripturae. Haec autem leviter delibamus, cum de his ex instituto agere ad sacrarum litterarum professores spectet. Persequemur igitur continenti oratione quae potiora sunt, ac theologo maxime scitu videbuntur necessaria.

137. I. Solent protestantes catholicam ecclesiam incusare, quod studiorum biblicorum profectum retardet decretis suis, quibus catholici doctores scripturam interpretari iubentur iuxta unanimem patrum consensum, aut saltem ab unanimi ipsorum consensu non recedere. Ad iniustam eiusmodi accusationem repellendam satis erit verba tridentini in medium afferre. Haec igitur tridentinum habet (1): *Ad coërcenda petulantia ingenia, decernit* synodus, *ut nemo, suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione scripturarum, aut etiam contra unanimem consensum patrum, ipsam scripturam s. interpretari valeat.*

138. Ex his proinde discimus 1° synodum tridentinam sibi tantum proposuisse effrenem licentiam coërcere in interpretatione scripturarum, quae consistit in recessu a sensu et interpretatione ecclesiae et sanctorum patrum, in iis quae pertinent ad fidem et mores aedificationemque populi christiani. Quo nihil sapientius et aequius constitui poterat. Congruit enim haec regula fini, quem Deus sibi proposuit in largienda hominibus sacra scriptura, ut videlicet informarentur in iis, quae sunt credenda et facienda, quaeque conferunt ad pietatem fovendam; congruit principio catholico auctoritatis in iis, quae ad fidem moresque spectant, a qua discedere piaculum est; congruit denique sanae exegeseos regulis, iuxta quas scriptura exponi debet ad sensum traditionis et antiquitatis. Caeterum cum praeter recensita plura occurrant illustranda, quae ad criticam, philologiam, chronologiam, geographiam, historiam, archaeologiam etc. spectant, poterit catholicus interpres in his ingenium suum exercere, prout potest in iis omnibus, quae ad ecclesiae fidem vindicandam conferunt. Sane experientia ostendit numero et praestantia interpretes catholicos excelluisse prae protestantibus, quamvis hi plenis buccis suas commentationes crepent.

139. Freni omnis impatientes exegetae protestantes, quin aedificationi suis laboribus inservierint, ad plenam fidei destructionem paulatim pervenerunt, ut patet ex rationalismo, mythicismo, hegelismo, straussismo, qui e protestantismi sinu suapte natura prodierunt. Eo res in Germania borussica pervenerunt, ut alicubi auditores theologiae confestim deserant professores, qui in divinis litteris opus sacrum venerantur.

140. II. Id ipsum contigit circa criticam biblicam. Catholici, qui ab ecclesia integrum canonem recipiunt, in eo unice incumbunt, ut illum evincant, solidisque antiquitatis traditionisque documentis fulciri ostendant. Quoad ipsos, aedificium

(1) Sess. IV.

iam exstructum est. Contra vero protestantes, qui ecclesiae auctoritatem respuunt et traditionis, ut in eius locum principium de libertate examinis sufficiant, coguntur ab elementis incipere, materiam ad aedificii constructionem congerere, ac deinde aedificium erigere. Verum cum nec in his inter se consentiant, quod ab aliis admittitur, ab aliis respuitur; atque ita fit ut semper in actu aedificandi inveniantur, quin unquam proficiant. Immo ratione, ut ita dicam, inversa procedunt; quandoquidem progressus, quos appellant, protestantium ad maiorem in dies fidei destructionem vergunt. Quapropter dum ipsorum maiores solos deuterocanonicos libros respuebant, protestantes qui nunc sunt, adoriuntur ipsos libros protocanonicos, incipiendo a *Pentatheuco* usque ad *Apocalypsim;* adeo ut in universa scriptura vix ullus sit liber, qui ab aliquo, seu verius a pluribus ex istiusmodi criticis non respuatur, sive saltem in dubium non revocetur.

141. Non aliter sese gesserunt quoad hermeneuticam biblicam; cum enim nullam aliam regulam agnoscant protestantes praeter interpretationem, quae ex sensu uniuscuiusque privato profluit, necessario factum est, ut alii ab aliis dividerentur, prout quisque affectus erat. Multiplices canones a diversis auctoribus traditi sunt ad interpretandam scripturam: alii edixerunt regulam supremam in *usu loquendi* constituendam esse; alii ingenium antiquiorum gentium, quae mythis delectabantur; alii parallelismum eumque varium; alii denique ad grammaticam tanquam ad protestantismi *palladium* confugerunt.

142. III. Sed ut aliqua iam attingamus de scripturarum sensu, hic quadrifariam distingui solet, scilicet in *litteralem*, qui etiam tropicus et metaphoricus est; et in *mysticum*, qui rursum dividitur in *allegoricum*, *tropologicum* seu *moralem*, et *anagogicum*, et tritis illis versibus comprehenduntur:

Littera gesta docet: quid credas allegoria:
Moralis quid agas: quo tendas anagogia;

quae quidem divisio non omnibus arridet, ac minus apte expressa censetur.

143. Sensus *litteralis* ille est, qui immediate oritur ex verbis ipsis scripturae in nativa sua significatione acceptis. Sensus autem *spiritualis* seu *mysticus* est mediatus, qui nempe eruitur ex rebus significatis. Iuxta nonnullos vero sensus biblicus litteralis ille est, quem Spiritus s. *directe* et *proxime* exprimere voluit, et verba *directe* prae se ferunt, sive propria sive figurata in quantum figurata sunt; sensus spiritualis ille est, quo Spiritus s. *directe* quidem, *remote* autem, aliquid exprimere voluit, *oblique* tamen verba prae se ferunt, ex *typis* promanans, atque in sensu litterali delitescens. Utraque autem definitio secunda haec nobis minus probatur; prior quidem, quia idonea non videtur ad sensum litteralem determinandum, cum mentem potius Spiritus sancti quam ipsam litterae vim respiciat; posterior vero, quia praeterea nimis coarctat sensum spiritualem, dum ad solos *typos* eum restringit.

Controversia porro agitatur utrum unus idemque textus duos possit sensus litterales admittere, quod plerique catholicorum affirmant, nonnulli negant. Non desunt vero, qui saltem in nonnullis vaticiniis duplicem sensum litteralem agnoscant, nempe subiectivum, qui menti prophetae obversaretur, et obiectivum, qui a Deo revelante intendebatur. Caeterum Luthero duce, sententia negans duplicem dari litteralem seu-

sum communis penes protestantes evasit; idcirco nos, ducibus Augustino et Thoma, communi catholicorum sententiae affirmanti adhaeremus. Sensus litteralis tantum est, qui theologo ad probandum argumenta efficacia suppeditat, nisi sensus mysticus alicubi a Spiritu s. expositus fuerit, vel unanimi patrum consensu probatus.

CAPUT IV.

DE SCRIPTURAE SACRAE VERSIONIBUS

144. Muneris heic nostri est vindicias sumere tridentini decreti quoad versionem latinam *vulgatam*, nec non decretorum rom. pontificum quoad versiones in lingua vernacula. Quod enim spectat ad versiones antiquas earumque recensiones, pretium, usum aliaque eiusmodi, instituti nostri non est.

145. Quum itaque concilium tridentinum (1) *authenticam* declaraverit versionem latinam vulgatam sacrorum bibliorum, quo sensu vox *authentica* accipi debeat, ad mentem tridentini inquiri debet. Protestantes enim, ut invidiam conflarent illius decreto, obtenderunt cum detrimento fontium primigeniorum authenticam declaratam esse *vulgatam* versionem a tridentinis patribus; ast perperam, uti luculenter patet ex ipsius decreti verbis, tum ex historicis documentis ad concilium spectantibus. Verba decreti haec sunt: *Eadem sacrosancta synodus, considerans non parum utilitatis accedere posse ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrorum librorum, quaenam pro authentica habenda sit innotescat, statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus et expositionibus pro authentica habeatur, et ut nemo illam reiicere quovis praetextu audeat vel praesumat.* Ex his patet haud mentem concilio fuisse, dum vulgatam authenticam declaravit, eam conferre textui seu fontibus primigeniis, aut aliis antiquis versionibus, sed versionibus latinis, et ex his vulgatam versionem eligere et uti authenticam declarare. Hac porro declaratione tridentinum duo effecit, 1° adstruxit conformitatem intrinsecam inter fontes originales et hanc latinam versionem, ita ut in iis, quae ad fidem moresque pertinent, ad res item et substantiam nullo haec errore scateat: 2° extrinsecam adiecit auctoritatem hoc ipso suo iuridico decreto. Hoc vero concilii fuisse consilium testantur historiographi eiusdem concilii, uti cardin. Pallavicinus, et qui eidem synodo interfuerunt, cuiusmodi sunt Andreas Vegas, qui praeterea refert testimonium cardinalis a S. Cruce legati pontificii in sess. IV, et Alphonsus Salmeron, ut alios silentio praetereiam, quos recenset vel ipse Humphredus Hodius acerrimus vulgatae adversarius.

146. Pauca iam subiicere hic lubet de versionibus vernaculis recentioribus. Bibliorum versiones in linguam vernaculam nunquam ecclesia fieri prohibuit; attamen nunquam non invigilavit illarum fidelitati. Cum vero consueverint haeretici scripturas versionibus suis foede corrumpere, ac fideles, illorum suggestionibus permoti, sibi ius arrogare eas privato sensu interpretandi, haud exiguo fidei detrimento, ecclesia vetuit versiones, quas ipsa non prius recognoverit, earumque lectionem, non prius obtenta legitima facultate. Exortis deinceps protestantium haereticorum sollicitudine, biblicis societatibus ad scripturam in omnium

(1) Sess. IV.

linguas vertendam seu potius corrumpendam, versionesque confectas ubique locorum disseminandas, quibus errores suos diffunderent, et, si fieri posset, ecclesiam catholicam penitus everterent, romani pontifices decretis datis societates illas damnarunt cum bibliis suis.

147. Muneris igitur nostri est tum latinam editionem vulgatam in sensu paulo ante exposito vindicare, tum etiam aequitatem ostendere decretorum pontificiorum, quibus biblicae societates damnatae sunt. Quae ut conficiamus, sit

PROPOSITIO I. *Merito tridentina synodus ex omnibus latinis editionibus, quae circumferebantur, sacrorum librorum, veterem vulgatam editionem pro authentica habendam esse statuit et declaravit.*

148. Duo, ut praemisimus, effecit tridentina synodus, dum authenticam declaravit vulgatam editionem latinam, eam scilicet conformem textui originali in iis omnibus, quae ad fidem et mores rerumque substantiam spectant, edixit, contulitque extrinsecam auctoritatem iuridicam, quam nec textibus primigeniis nec alteri detulit cuique versioni. De posteriore hac extrinseca auctoritate nihil attinet dicere, cum res per se pateat; quoad intrinsecam conformitatem, eam sic ostendimus.

149. Conformis illa versio textui primigenio dicenda est, quae in ecclesia plurium saeculorum tractu obtinuit; quae non solum a patribus commendata est, sed ab ipsis adversariis; contra quam demum nihil solidi unquam opponi potuit. Talis porro est vulgata latina versio, quam tridentina synodus authenticam declaravit. Ergo.

150. Atque ad primum quidem quod spectat, vulgata versio constat partim ex antiquissima translatione, quae vel ab aetate apostolica confecta est, partim vero ex hieronymiana. Iam vero translatio illa in usu fuit sex prioribus saeculis in universa occidentali ecclesia ac caeteris deinceps ad nos usque lapsis; altera autem pars, quae est potior, complectiturque translationem hieronymianam, a saec. VI pariter in eadem ecclesia principatum obtinuit. Porro asserere ecclesiam nobilissimam, romanam videlicet, in tot conciliis oecumenicis, dogmaticis definitionibus aliisque huiusmodi infideli usam esse versione, quae a textu circa fidem vel mores vel substantiam discreparet, absurdissimum est.

151. Patres vero latinos versionem utramque commendasse nemo est, qui in dubium revocet, aut revocare possit. Sanctus enim Hieronymus illam vocat *communem et vulgatam* (1). S. Augustinus *italam*, eamque caeteris anteponit, quod sit *verborum tenacior cum perspicuitate sententiae* (2). S. Gregorius M. eam appellat *vulgatam veterem*, prout versionem s. Hieronymi dicit *vulgatam novam*, quia tunc pedetentim in ecclesia obtineri coeperat. S. Isidorus hispalensis omnibus eam anteferri sua aetate testatur (3).

152. Hanc eandem versionem constantem tum ex antiquissima priore translatione tum ex translatione Hieronymi, quamque ob usum non interruptum 1000 plus minus annorum, tridentinum *veterem vulgatam* nuncupavit, ipsi protestantes summis deinde praeconiis extulerunt. Tales sunt Beza, Casaubonus, Grotius, Drusius, uterque Buxtorfius, Ludovicus de Dieu, Waltonus, Millius, Boisius, aliique passim, usque

(1) In Matth. XIII, et in epist. CVI, *ad Sunnium et Fratelum.*

(2) Lib. II, *de doctr. christ.* cap. XV.

(3) *Etymol.* lib. VI, cap. IV.

ad Michaëlis, qui non dubitat affirmare versionem hanc *unam omnium praestantissimam* esse.

153. Ex his pronum est colligere, quod tertio loco constituimus, nihil solidi unquam vulgatae versioni opponi posse. Hoc enim tunc solum fieri posset, quum quidpiam in vulgata repeririretur, quod fidei, vel moribus, vel historiis, vel sententiis etc. repugnaret; verum nihil huiusmodi reperire in ea unquam potuerunt vulgatae adversarii, qui potius fassi sunt hac in parte versionem vulgatam intemeratam prorsus esse, inter quos sic scribit heterodoxus Ludov. Capellus (1): *Non est passus Deus in translationes, quibus ecclesia sua usa est, et etiamnum hodie ubique utitur, gliscere varietatem seu alterationem momentosam, quae doctrinam ipsam immutet atque corrumpat*. Grotius pariter, qui: *Tutissima omnium*, inquit (2), *iis qui nec hebraice nec graece didicere, est vulgata versio, quae nullum habet malum dogma, sicut tot saeculorum et gentium consensus iudicavit*.

154. Iure igitur merito tridentina synodus authenticam declaravit vulgatam latinam versionem, utpote probatam ab universa ecclesia tot saeculorum usu, praeconiis commendatam a sanctis patribus, atque ipsis adversariis fatentibus, in omnibus quae substantiam attingunt, originalibus textibus plane conformem. Hac ratione tranquillitati communi synodus consuluit tutam versionem praebens, secus ac contigerit protestantibus, qui non minus de versione quam de textibus minime securi sunt, nec adhuc convenere sive circa textum genuinum, sive circa communem aliquam versionem.

(1) *Critica sacra*, lib. VI, cap. 5, § 10.
(2) *Vot. pro pace*.

DIFFICULTATES

155. I. Obi. 1. Vulgata versio multiplex est, ex plurium antiquissimarum versionum congerie, quarum ignorantur auctores, conflata. 2. Quamvis eam Hieronymus emendaverit, cito tamen eius recensio depravata est et permixta versioni antiquae corruptissimae. 3. Differt ea enim in pluribus a versione, quae in *bibliotheca divina* eiusdem s. doctoris reperitur. 4. In locis praeterea non paucis differt vulgata a textibus primigeniis hebraicis et graecis; in nonnullis praeterea abundat, deficit vero in aliis. 5. Debuisset proinde tridentinum optimo illorum consilio acquiescere, qui proposuerant novam prorsus versionem e fontibus esse faciendam, quae et elegantior simul et uniformis evasisset. 6. Obstupuerunt idcirco exteri, quod pauci episcopi inconsulte eiusmodi decretum ediderint in re adeo gravi. Ergo.

156. Resp. Ad 1. *Trans*. Dummodo enim de versionis fidelitate constet atque de eius conformitate cum fontibus, parum interest utrum ab uno aut pluribus cognitis aut ignotis auctoribus versio nostra adornata fuerit. Iam vero ex demonstratis id aperte liquet.

157. Ad 2. *D*. Cito depravata est hieronymiana recensio in codicibus privatorum, *Tr*. vel *C*. in codicibus publicis usui ecclesiae destinatis, in quos si nonnulla identidem leviora menda irrepsere, eruditorum cura emendata sunt, *N*. Nunquam defuere in ecclesia viri docti, qui in se emendationis curam susceperint, cuiusmodi fuere Cassiodorus, Beda, Alcuinus, Lanfrancus, aliique insequentibus saeculis, donec nova prodivit rom. pontificum sollicitudine editio, quam possidemus.

158. Ad 3. *D*. In nonnullis accidentalibus, eo quod noluerit ec-

clesia unius alteriusve interpretis versioni exclusive adhaerere, *C.* in substantiali aliqua parte, *N.* Ecclesia enim scripturarum depositaria divinitus constituta est; hinc quamvis hieronymianam versionem generatim adoptaverit, quando opportunum duxit, non abnuit ab illa recedere.

159. Ad 4. *D.* Id est, non est plane conformis vulgata versio nonnullis individuis codicibus, aut eorum si placet familiis, quae adhuc supersunt, *Tr.* vel *C.* cum anterioribus codicibus, *N.* Difficile admodum est duos vel tres codices, qui textum exhibent originalem, in omnibus omnino consentire, adeoque semper aliqua discrepantia reperiri debet inter versionem nostram ac peculiares codices illos. Verum ostendendum esset recentiores hos codices veriorem lectionem prae se ferre prae anterioribus, qui perierunt, quosque secutus est vulgatus interpres. Porro saniores critici vel inter protestantes haud abnuunt anteferre lectionem vulgatae lectioni istorum codicum. Adde eiusmodi discrepantias non attingere substantiam, sed res levioris momenti ac prorsus accidentales, uti a doctis viris ostensum est.

160. Ad 5. *N.* Si enim paucorum illorum consilio acquievisset synodus, 1° incurrisset in longe plurium offensionem, quod repudiasset versionem tot saeculorum usu probatam in ecclesia; 2° privasset nos versione critica omnium omnino antiquissima, quae tamquam basis caeteris versionibus occidentalibus inservibit; 3° debuisset textum primigenium purgatissimum decernere, quod non minimi momenti est, ut patet ex vanis tot protestantium conatibus; 4° ingenti labore debuisset novam hanc versionem conferre cum textibus. Ridiculum porro fuisset tot se incommodis obiicere ad sectandam elegantiorem versionem, cum in his non tam de elegantia quam de versionis fidelitate solliciti esse debeamus. Idem dic de uniformitate quam nec Deus in textibus consectatus est.

161. Ad 6. *D.* Obstupuerunt immerito fanatici haeretici, qui carpunt, quae sibi non arrident, *Tr.* catholici, *N.* Siquidem hi omnes eo, quo par erat, venerationis sensu decretum tridentinum exceperunt. Exitus porro ostendit, qua prudentia praediti fuerint pauci illi episcopi, qui vulgatam probarunt.

162. II. Obi. Mandavit tridentinum, ut vetus vulgata editio *emendatissime* imprimeretur; verum Sixti V impatienti festinatione factum est, ut corruptissima evaserit. Nova Clementis VIII iussu correcta vulgata prodivit in lucem, quae in non paucis emendationi sixtinae adversatur, exinde occasionem nacti sunt Iames et Amama protestantes vulgandi libellos, quorum alteri a Iames titulus praefixus est: *Bellum papale*, alteri ab Amama titulus inscriptus *Antibarbarum biblicum.* Haeserunt praeterea romani pontifices inter antiquam *communem vulgatam editionem et recensionem hieronymianam*, quae a censoribus uti basis electa est novae emendationis. Ex his patet, quid censendum de vulgata editione sit, auctoritate pontificia in lucem emissa.

163. Resp. *D.* Si *a priori* historia vulgatae emendationis scribatur, *C.* si iuxta historica documenta, *N.* Ex historicis itaque documentis discimus 1° Sixtum V sibi unice proposuisse veterem vulgatam versionem emendatam ope melioris notae codicum edere, non autem eam emendare per collationem textuum originalium, idque ad mentem tridentini decreti; Clementem vero

VIII novam suam editionem voluisse praeterea, ut exigeretur ad textus primigenios, adeoque discrepantiam inter editionem sixtinam et clementinam oriri unice ex diversa ratione, quam isti pontifices tenuerunt in sua emendatione. Discimus 2° sixtinam editionem magis conformem esse antiquae versioni vulgatae, clementinam vero magis conformem esse textibus. Discimus 3° menda typographica minus irrepsisse in editionem sixtinam quam in clementinam, siquidem in illa vix 40 reperiuntur, dum in clementina excedunt 80. Discimus 4° falsum esse, in praefatione editionis clementinae a card. Bellarmino confecta errores omnes, qui irrepserunt in editionem sixtinam, reiici in typographum, cum potius in ea dicatur alia praeterea fuisse emendata. Dicimus 5° differentiam, quae intercedit inter utramque editionem, in pluribus lectionibus levissimi esse momenti, nec ullo modo substantiam attingere; atque spectari posse sixtinam editionem in ordine ad clementinam uti minus perfectum ad magis perfectum. Discimus 6° nomine *communis vulgatae editionis* a Bellarmino in cit. praefatione designari hieronymianam recensionem, quae in utraque editione fuit emendationis veluti basis ac fundamentum atque hac de causa Romam boeticum exemplar delatum ex Hispania fuisse.

164. Ex his iure merito concludimus libellos protestantium hac de re editos spectari posse uti documenta indubia illius furoris, quo protestantes aestuabant adversus apostolicam sedem; qui defecerunt, prout deficient illorum catholicorum labores, qui spiritu anticatholico editi sunt. Hic semper est lapis, in quem isti impingentes corruunt et confringuntur.

Propositio II. *Iure optimo romani pontifices societates biblicas nuncupatas veluti noxias et perniciosas iteratis decretis improbarunt.*

165. Societatum biblicarum origo, spiritus qui in eis dominatur, effectus denique quos illae pariunt, noxias ac perniciosas societates eiusmodi evidenter ostendunt; iure igitur meritoque iteratis decretis illas rom. pontifices proscripserunt.

166. Sane societates biblicae anno 1804 in sinu anglicanismi ac protestantismi ortum suum habuerunt ex zelotypia, quam acatholici conceperunt adversus catholicae religionis progressum apud infideles et exteras nationes. Turmatim ad eas protestantes undique confluxerunt; nam novae ubique partiales societates, quae cum generali communicarent, penes protestantes institutae sunt. Atque ad eas augendas servandasque labores omnes, industriam, impensas contulerunt; designarunt ministros, nullique medio sive aequo sive iniquo, quod ad finem obtinendum iuvaret, pepercerunt.

167. Spiritus, qui in ipsis dominatur, est spiritus oppositionis adversus ecclesiam catholicam, ut ipsimet biblici non semel et voce et scriptis editis professi sunt. Sibi proposuerunt, sub specie propagandi evangelii, eversionem catholicae ecclesiae; tractatus teterrimis in eam calumniis redundantes ubique una cum bibliis disseminarunt; ad subvertendos catholicos magno submiserunt numero emissarios, atque in dies submittunt. Biblia foede detruncarunt et corruperunt iuxta uniuscuiusque sectae placita, ut anglicani anglicanismum, lutherani lutheranismum, calviniani calvinismum, methodistae methodismum, rationalistae rationalismum, et ita porro reliquae omnes incautis propinarent

atque propinent. Interdum libros antichristianos, cuiusmodi esset *Vita I. Christi* Straussii sub specioso titulo villicis exhibent, et gratis distribuunt ad incredulitatem persuadendam; interdum biblia a se detruncata sub ementito titulo *Scripturae sacrae iussu Sixti V et Clementis VIII editae*, ad facilius decipiendos catholicos imperitos diffundunt. Interim praecipua istiusmodi societatum membra ex reliquorum oblationibus quaestum faciunt, exercentque commercium: ii vero, qui ab hisce societatibus mittuntur apostoli, quorum non pauci mercatores, sartores, sutores sunt, cum uxoro et liberis pinguescunt et saginantur, atque in sua quisque statione catholicis praeconibus pro viribus obsistere unice habent propositum, praeterea nihil. Atque in hoc tantum incumbunt studio, ut numquam persecutiones excitare et dira quaeque moliri in catholicos fatigentur. Quod liquet vel ex iis, quae nuper (anno 1843 et 1844) in insulis Oceaniae ac Sandwich nominatim, per summum dedecus facta esse, ex publicis documentis comperimus.

168. Effectus demum causae respondent; etenim adeo infideles non ducunt ad fidem, ut potius eos ab illa abducant, et catholicos quosque prave dispositos nitantur donis muneribusque pervertere. Biblia vero ipsa temere distributa, immo verius proiecta quotidianae profanationi exponunt: siquidem ad usus plane indecoros, ad quaestum ex devendita charta, ad plantarum inoculationem aliaque eiusmodi destinant, qui ea suscepere. Divisiones praeterea serunt, cum sectae, ex quibus societates coalescunt, inter se oppositae sint, inter neophytos seu proselytos suos biblici aemulationem excitant ac odia religiosa. Atque hinc factum est, ut non solum rom pontifices, quibus divinitus munus incumbit in sua integritate conservandi tum revelationis depositum, tum fidem ac ecclesiam ipsam, verum etiam episcopales in America, et non pauci anglicani episcopi documenta pastoralia dederint adversus has biblicas societates, spectata gravissima, quae ab illis infertur, pernicie.

169. Quae hactenus de machinationibus, de fraudibus, deque scopo harum biblicarum societatum abducendi catholicos ab ecclesia ac fidei puritate disseruimus, larva omni deposita, professa est nova societas, quae sub nomine *Foederis christiani* Neo-Eboraci in America die 12 iunii 1843 instituta est. Haec sibi proposuit tractatibus, libellis, bibliis, ope italorum exulum aut mercatorum in praecipuis utriusque mundi plagis degentium, distribuendis immo et proiiciendis, provincias Italiae, praecipue vero pontificias corrumpendi, ut sic mediante Italia possit reliquas mundi partes facilius inficere. Verum summus pontifex Gregorius XVI epistola encyclica data die 8 maii 1844 ad universos patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos, zelum et sollicitudinem omnium et singulorum excitavit; istiusque *novi foederis antichristiani*, Deo ecclesiam suam protegente, conatus in irritum cedent, prout tot aliorum facinorosorum impiorumque hominum anteactarum aetatum confoederationes et molimina in nihilum redacta sunt.

170. Sive igitur originem ac elementa, sive spiritum et finem, sive demum effectus qui ex societatibus biblicis dimanant, spectemus, concludamus necesse est, iure optimo romanos pontifices iteratis decretis eas veluti perniciosas reprobasse atque damnasse.

DIFFICULTATES

171. Obi. 1. Societates biblicae sibi unice proponunt deferre *bonum nuncium* efferatis populis infidelibus et idololatris. 2. Quamvis biblia conversionis opus non perficiant, ad illud tamen animos disponunt. 3. Hac de causa fideles pecunias erogant, ac missionarii difficillima ac laboris periculique plena itinera suscipiunt. 4. Spes semper maior affulget ulterioris successus. 5. Deus ipse istiusmodi conatibus benedicere visus est, uti liquet ex multiplicatione annui census earumdem societatum. 6. Soli romani pontifices *tenebrarum patroni*, veluti *pestem* societatum institutum proscripserunt, uti Pius VII duobus Brevibus, quorum altero versionem scripturae polonicam a Gregorio XIII et Clemente VIII probatam proscribendam edixit; Leo XII et Gregorius XVI eiusdem conspirationis reos se constituere non erubuerunt. Ergo.

172. Resp. Ad 1. *D.* Id est, hoc pallio se contexerunt, *C.* vere hoc sibi proposuerunt, *N. Ex fructibus eorum*, inquit Christus, *cognoscetis eos.* Cum vero hi fructus pessimi sint, quomodo arbor, ex qua procedunt, bona censeri poterit? Quare ubique locorum conspirant eiusmodi societates adversus ecclesiam romanam sive catholicam? Cur insectantur missionarios catholicos, ne deferant *bonum nuncium?* Cur catholicis insidiantur, inter ipsos biblia detruncata et corrupta diffundunt? Itaque factis protestationes destruuntur.

173. Ad 2. *N.* Tantum enim abest, ut biblia inconsulto distributa animos infidelium ad fidem disponant, ut potius offendiculo eis sint, et difficiliores ipsos ad conversionem efficiant, quod experientia ostendit. Biblia sine legitima missione nullum valorem habent.

174. Ad 3. *D.* Qui decepti sunt ac in bona fide versantur, *C.* deceptores qui optima illorum dispositione abutuntur, *N.* Illorum ab istorum causa secernenda est. Plerique ex illis optimo animo pecunias impendunt, aut iter instituunt; at isti pessime faciunt, dum pecunias emungunt in pravum finem, ad eversionem ecclesiae, ad propria commoda, ad quaestum faciendum, uti ostendimus. Quam vero ob causam itinera illa suscipiant mercatores illi ac opifices, satis aperte constat ex ingentibus divitiis, quas brevi sibi compararunt illis in locis, in quibus morantur. Quid boni ab eiusmodi viris expectes, qui non animas sed se ipsos quaerunt et quae sua sunt?

175. Ad 4. *D.* Nempe se ipsos ditandi nonnullosque incautos decipiendi, *C.* lucrandi animas, *N.* Sine legitima missione nullus salutaris fructus expectari potest.

176. Ad 5. *D.* Id est, permisit Deus aliquod istarum societatum incrementum ad maiorem ecclesiae suae triumphum patefaciendum, *C.* ad illas cohonestandas, *N.* Hoc posterius asserere vere esset Deum irridere, quasi nempe ipse promovere vellet institutum ex omnibus haereticorum sectis conflatum ad extremam, si fieri posset, ecclesiae suae perniciem. Eadem igitur ratione permisit Deus felices eiusmodi successus, quo permisit atque identidem permittit portis inferi partialem aliquem triumphum, ut exinde protectio eius erga ecclesiam eluceat, dum eas superat. Duo reipsa emolumenta in ecclesiae bonum exinde provenerunt: alterum in ferventiori zelo, qui in catholicis ex occasione eiusmodi societatum excitatus est; alterum vero in institutione saluberrima societatis a *propagatione fidei* nuncupatae, quae in dies augetur

et fructus uberrimos ubique locorum affert. Ita Deus ex malo novit bonum eruere.

177. Ad 6. *D.* Id est, fidei assertores ita se merito gesserunt ne muneri suo deessent, *C.* secus *N.* Ideo vero rom. pontifices societates biblicas *pestis* nomine designarunt, quia tales reipsa sunt, ut ex hactenus dictis, praesertim vero ex institutione sic dicti *foederis christiani* manifeste constat; cum eo tendant, ut animas inficiant ac perdant, ad eum modum quo pestilentia inficit corpora et ad interitum perducit.

178. Falsum porro est quod ab adversariis asseritur, nempe Pium VII reprobasse versionem polonicam a Iac. Wiekio S. I. adornatam ac opportunis notis ditatam; sed cum biblici notas detraxerint, ac praeterea versionem illam foedaverint, iussit summus pontifex aliquod eius exemplar Romam transmitti, ut examini subiiceretur ad detegendos errores qui *insidiose*, ut loquitur pontifex, in eam obtrusi sunt.

CAPUT V.

DE SCRIPTURAE SACRAE LECTIONE IN LINGUA VERNACULA

179. Novatores saec. XVI quos secuti sunt ianseniani, praesertim vero Quesnellus, cuius septem propositiones damnatae sunt in constitutione dogmatica Unigenitus, a LXXIX ad LXXXV, omnibus indiscriminatim fidelibus necessariam ad salutem esse scripturae sacrae lectionem in lingua vernacula effutierunt. Synodus pistoriensis, cuius pariter hac de re proscripta est propositio LXVII in constit. Auctorem fidei, illorum vestigia premens ob *solam impotentiam* fideles excusari asseruit a s. scripturae lectione. Ulterius vero progressi novatores ecclesiam accusarunt, quod interdixerit bibliorum lectionem, ne fideles errores, quibus ipsa inquinata est, detegerent. Duo proinde a nobis praestanda sunt: prius scilicet ostendere debemus, nullam salutis necessitatem fideles adigere ad bibliorum lectionem; deinde repellere debemus haereticorum in ecclesiam impactam calumniam de absoluta prohibitione lectionis sacrae scripturae in linguam vernaculam conversae. Quae ut efficiamus sit

PROPOSITIO I. *Sacrae scripturae lectio Christi fidelibus indiscriminatim omnibus minime necessaria est ad salutem.*

180. Eiusmodi necessitas aut ex ipsa rei, de qua agitur, natura, aut ex praecepto aliquo divino sive ecclesiastico exsurgeret. Iam vero ex neutro capite exsurgit.

181. Etenim ex ipsa rei natura profluere nequit, alioquin 1° salutem adipisci non potuissent quotquot ante exaratas scripturas tum veteris tum novi testamenti vixerunt; 2° nec salvari potuissent quotquot in ethnicismo nati sunt, in quorum manus scripturae sacrae non pervenerunt; 3° neque rudes omnes ac idiotae, qui sive in israëlitico populo sive in christianismo extiterunt, a Moyse ad Christum et a Christo ad nos usque, qui tamen plerique semper fuerunt; 4° barbari ac silvestres populi, qui litteras non callebant aut necdum callent. Iis igitur omnibus salutis via semper interclusa esset; quod absurdum nescio an adversarii novatores devorare possint. Deinde quoad eos, qui litteras noverunt, ideo necessaria esset scripturae sacrae lectio, quia haec unicum foret medium ad divinam cognoscendam voluntatem, ad fidem, pietatem, sanctitatemque gignendam, nutriendam atque fovendam; atqui hoc falsum est, cum praeter illam lectionem innumera pene subsidia suppetant ad commemorata obtinenda; talia sunt instructiones, con-

ciones, ascetica scripta, quibus populus christianus abundat. Ergo.

182. Restat igitur, ut hanc necessitatem ex aliquo divino aut ecclesiastico praecepto arcessere debeamus. Ast non modo nuspiam eiusmodi praeceptum ostenditur, sed praeterea aperte excluditur. Quod quidem duplici via ostendimus, negativa et positiva.

Negativa, quia quamvis saepe adeo provocati fuerint adversarii ad illud proferendum, nondum invenerunt, etsi maxime voluerint. Accedit quod neque hoc praeceptum antiquitas sacra invenerit, quia quamvis pro illius aetatis disciplina patres solliciti fuerint in adhortandis fidelibus ad scripturae sacrae lectionem, numquam tamen illam aut a Deo, aut ab ecclesia praeceptam dixerunt. *Positiva*, quia patres conceptis verbis contrarium saepe professi sunt. Sic Tertullianus: *Fides tua*, inquit (1), *te salvum fecit, non exercitatio scripturarum*. S. Irenaeus testatur (2), plures barbaras gentes *sine charta vel atramento scriptam in cordibus suis per Spiritum salutem habuisse*. S. Augustinus: *Homo*, scribit (3), *fide, spe et caritate subnixus*, *eaque inconcusse retinens*, *non indiget scripturis... Itaque multi per haec tria etiam in solitudine sine codicibus vivunt*. Concilia haud pauca, quae inferius commemorabimus, iustis de causis scripturarum lectionem fidelibus interdixerunt.

183. Nulla igitur necessitate salutis fideles ad lectionem sacrarum scripturarum adiguntur.

DIFFICULTATES

184. Obi. 1. Scriptura nobis patefacit divinam voluntatem; ergo omnes illam cognoscere per eius lectionem tenentur. 2. Sane si Moyses, prophetae, Christus et apostoli nos alloquerentur, eos audire teneremur; cum igitur nos alloquantur per scripturas, eas legamus necesse est. 3. Praeterea iuxta apostolum (4), *per consolationem scripturarum spem habeamus*. 4. Iudaei sibi persuaserant in *scripturis vitam aeternam* haberi; Christus non modo in hac persuasione illos confirmat, sed praeterea adiecit: *Scrutamini scripturas*. 5 Illiterati huic obligationi satisfacere possunt accedendo ad ecclesias seu templa, in quibus lectionem scripturae in lingua vernacula audire tenentur. 6. Quod si id praestare nequiverint, illos *impotentia* excusabit; 7. siquidem sive concionibus sive libris asceticis suppleri scripturarum lectioni aut auditioni non potest, cum neque purum verbum Dei contineant, neque solidam verbi Dei explanationem exhibeant. Ergo.

185. Resp. Ad 1. *D.* Si nulla alia suppetat via ad Dei voluntatem cognoscendam, *C.* si plura media habeantur praeter scripturarum lectionem, *N.* Haec autem assignavimus.

186. Ad 2. *D.* Si immediate tantum eos audire teneremur, *C.* si mediate, *N.* Iam vero qui audit ecclesiam docentem, hoc ipso audit Christum, apostolos et prophetas, dicente eodem Christo: *Qui vos audit, me audit*. Praesertim cum non omnis Christi et apostolorum doctrina scriptis consignata sit.

187. Ad 3. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Nam defectui scripturarum suppleri potest per libros pios ac praedicationem evangelicam.

188. Ad 4. *D.* Ob divinam revelationem in illis contentam, quaeque sive lectione, sive alio quovis modo, praedicatione, explanatione

(1) *De praescript.* cap. XI.
(2) *Contra haeres.* lib. III, cap. 4.
(3) *De doctrina christ.* lib. IV, cap. 39.
(4) Rom. XV, 4.

etc. cognosci poterat, *C.* per solam lectionem a quolibet immediate faciendam, *N.* De sensu verborum Christi paulo post agemus.

189. Ad 5. *N.* Si enim proprie dicta necessitate tenerentur singuli ad scripturarum lectionem, profecto buic obligationi sola auditione satisfacere non possent. Deinde, ecquis certiores faceret illiteratos et rudes sibi legi scripturae versionem, quae plane textui respondeat? se non decipi? scripturas sibi non detruncari?

190. Ad 6. *N.* Quia gratuita eiusmodi assertio est, tum quia etiam qui ad finem tenetur, tenetur ad media, et ad removenda obstacula, ubi praesertim agitur de necessitate, ex qua salus aeterna pendet.

191. Ad 7. *N.* Nec enim sine ecclesiae probatione libri eiusmodi evulgantur, plures praeterea longo saeculorum tractu et experientia communi idonei iudicati fuere, utpote ab hominibus spiritu Dei ductis conscripti. Quod vero attinet ad conciones, cum hae sub inspectione pastorum fiant, dubitari nequit eas rite haberi. Denique cum sive librorum sive concionatorum multitudine abundemus, satis erit prudens delectus sub pastorum directione.

192. Inst. Tenentur saltem ex praecepto divino et ecclesiastico fideles omnes ad scripturae sacrae lectionem. 1. Etenim Deut. VI, 6 legitur: *Ligabis ea* (Dei mandata) *quasi signum in manu tua: eruntque et movebuntur ante oculos tuos, scribesque ea in limine et ostiis domus tuae.* 2. Christus, idipsum confirmavit dicens (1): *Scrutamini scripturas;* et apostolus iussit epistolas suas legi in fidelium coetu (2). 3. Hac de causa tum ipse, tum apostoli reliqui, epistolas et commentaria sua ediderunt, ut legerentur. Hinc 4. scriptura universa tum a s. Augustino, tum a s. Gregorio M. aliisque patribus *Dei ipsius epistola ad homines data* dicta est, quorsum vero nisi ut ab omnibus legeretur? 5. Hoc proinde frequenter inculcat s. Io. Chrysostomus tum in *Hom.* IX *in epist. ad Coloss.* tum in *Conc.* III *in Lazarum*, ubi et illud adiicit: *Non potest fieri ut quisque salutem assequatur, ni assidue versetur in lectione spirituali;* loquitur porro de lectione scripturarum. Ergo.

193. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Quoad praecepta decalogi, *Tr.* quoad scripturam universam, *N.* De hac porro hic sermo non est. Iam vero praeterquam quod obiecta verba commode in sensu figurato intelligi possunt, de iugi nempe legis meditatione ad eam sedulo exequendam, certum est pharisaeos, qui ea ad litteram accipiebant, nonnisi de praeceptis decalogi, immo potius de nonnullis sententiis illa intellexisse et in usum deduxisse. Scribebant enim ea in vestis fimbriis, ut patet ex Matth. XXIII, 5. Immo Lightfootus ostendit nonnisi quatuor legis periochas pharisaeos in vestibus suis scriptas gessisse.

194. Ad 2. *N.* Tum quia incertum est utrum vox *scrutamini* imperativa sit an indicativa, ut post Cyrillum alex. etiam protestantes interpretes arbitrantur; tum quia, dato quod imperativa sit, non afficit nisi pharisaeos et legis doctores, quos Christus alloquebatur, minime vero universum populum.

195. Quod si apostolus iussit legi epistolas suas ad colossenses et laodicenos scriptas, id in publico coetu ac sub pastorum praesidentia propterea fieri voluit, nec eas aut alias quaslibet sine istorum magisterio legi voluit; quod et adhuc in ecclesia catholica fit per scripturarum lectiones et explanationes, ne fideles

(1) Ioan. V. (2) Coloss. cap. IV.

venenum ex propria imprudentia hauriant ex eo, quod ipsis alimentum et pharmacum esse deberet.

196. Ad 3. *D.* Sub ea conditione quam modo exposuimus, *C.* absolute, *N.*

197. Ad 4. *D.* Scriptura universa a patribus Dei epistola ad homines nuncupata est, quia Dei continet voluntatem, *C.* quia ab omnibus indiscriminatim absque debita pastoribus subiectione legenda est, *N.* Numquam enim mens haec patribus fuit, qui potius contrarium insinuant, cum scripturas difficiles obscurasque esse inculcant.

198. Ad 5. *D.* Exhortando, *C.* praecipiendo aut praeceptum divinum et ecclesiasticum inculcando, *N.* Cum diversa essent aetate s. Io. Chrysostomi adiuncta ab iis, quae postea fuerunt, pro recepta eo tempore disciplina totus in eo est, ut fideles ad scripturas legendas adhortetur. Quod ut efficiat, interdum amplificationibus utitur, uti oratores solent ad aliquid persuadendum. Caeterum si putasset adesse aliquod praeceptum huius lectionis, profecto illud commemorasset; ast vero de hoc alte semper silet, et contentus proinde fuit adhortationem adhibere, prout et alii patres eadem de causa fecerunt.

Propositio II. *Numquam ecclesia aut romani pontifices universim prohibuerunt fidelibus sacrae scripturae lectionem in lingua vernacula, sed modo improbarunt, modo probarunt, prout temporum, locorum aut personarum adiuncta ac fidelium utilitas exposcere videbantur.*

199. Probatam antiquitus fuisse lectionem sacr. scripturae in lingua vernacula constat 1° ex omnibus antiquis versionibus, quae quatuor aut quinque prioribus ecclesiae saeculis adornatae sunt, quin ecclesia eas umquam improbaverit; 2° ex adhortationibus patrum, quibus ipsi nitebantur fideles ad illam inducere, adeo ut in dubium id revocari nequeat. Atque ita steterunt res donec saec. XII insurrexerunt haeretici albigenses et waldenses, qui insurgentes adversus clerum et ecclesiam universam coeperunt novas adornare versiones, quibus biblia corruperunt ad decipiendos fideles; tunc Innocentius III quo facilius seductionis periculum a fidelibus Galliarum, ubi illi haeretici maxime vigebant, averteret, lectionem sacr. bibliorum in lingua vernacula laicis interdixit; hoc ipsum constitutum fuit paulo post, nempe anno 1229 a concilio tolosano. Cum vero exortis novatoribus saec. XVI malum recrudesceret, Pius IV constituit regulam IV *Indicis librorum prohibitorum,* qua vetita est eadem lectio absque facultate episcopi aut inquisitoris. Ex nimia autem facilitate tribuendi hanc facultatem cum irrepserint abusus, Clemens VIII eam ad sacram congregationem Indicis coarctavit.

200. Ex his intelligimus primam legendi scripturas in lingua vernacula prohibitionem localem fuisse, quia temporum et locorum adiuncta eam exposcebant; alteram fuisse relativam, non autem absolutam. Quapropter si Gallias excipias, ubique locorum eiusmodi lectio permissa erat, et exinde tot prodierunt versiones *sacrorum bibliorum* ante Lutherum in Italia, Germania, Flandria, Anglia, quot recensentur ab eruditis viris in suis bibliothecis, praesertim a p. Cherubino a s. Iosepho, a Sixto senensi et a Lelongio. Instante novo periculo, Pius IV extendit quidem ad regiones omnes prohibitionem legendi scripturas sacras in lingua vernacula, ast, uti vidimus, non absolute; cavit enim ut permitti posset bibliorum lectio iis omnibus, qui episcopi iudicio nullum ex ea detrimentum caperent;

prout praestitit Clemens VIII, etsi quoad facultatem concedendam, eam sacr. Indicis congregationi reservaverit. Caeterum cum per versiones fideles et opportunas explanationes periculum perversionis amotum esset, ipsi romani pontifices non modo eiusmodi lectionem promoverunt, verum etiam auctores fuerunt probatis catholicis ad versionem lingua vulgari bibliorum adornandam vulgandamque, ut patet ex versione polonica quam suscepit p. Wiekius S. I. faciendam, adhortante Gregorio XIII et probante ipso Clemente VIII Cracoviae typis mandavit. Ita etiam Emserus in germanicam linguam scripturas convertit; Duacena deinceps in linguam anglicam versio prodiit; in linguam gallicam scripturam plures verterunt atque in primis p. Amelot; in linguam italicam Martini archiepiscopus florentinus biblia transtulit, quae versio summopere a Pio VI commendata est; et ita porro in caeteris regionibus factum est, probantibus aut saltem non obnitentibus rom. pontificibus et episcopis.

201. In hac autem agendi ratione maxima profecto ecclesiae prudentia elucet, dum non inconsulta profusione, uti haeretici solent, biblia in manus fidelium tradit, sed delectu magnaque cautela, ne perniciem sibi consciscant, ex quo salutem haurire deberent. Quod demum non pauci protestantes fassi sunt, qui candide mala recensuerunt, quae ex bibliorum lectione promanarunt, et sapientem agendi rationem, quam ecclesia catholica tenuit, comprobarunt.

202. Falsum est igitur quod passim stolidi atque gregarii scriptores aut disputatores protestantes assumunt, ab ecclesia romana fideles a s. scripturae lectione arceri, cum eam potius summopere promoveat; nulla enim catholicorum regio est, in qua scripturae versio non reperiatur, quaeque omnium pene manibus non teratur, cuius rei fidem indubiam faciunt multiplices illarum versionum editiones.

DIFFICULTATES

203. Obi. 1. Nullo umquam limite sive temporum, sive locorum, sive personarum coarctari debet sacrae scripturae lectio, quam Deus tamquam certum patrimonium ac haereditatem omnibus prorsus hominibus legavit. 2. Secus agere perinde esset ac Dei ipsius os obstruere et ab eius alloquiis homines amovere, arcere fideles a fontibus vitae aeternae omnibus patentibus; eos excommunicare, 3 esset aperta repugnantia scripturis ipsis, quae hanc lectionem inculcant commendantque veluti utilem ad docendum, ad erudiendum, ad corripiendum (1), cui ab omnibus attendendum sit veluti lucernae lucenti in caliginoso loco (2); quae laudant Timotheum eo quod ab infantia sacr. litteras noverit (3), quae denique *beatos* vocant, qui scrutantur testimonia Dei (4). 4. Esset patribus omnibus obsistere, qui nihil antiquius umquam habuerunt, quam ut fidelibus eiusmodi sanctorum librorum assiduam lectionem suaderent. 5. Nec obstat, nonnullos immo plures hac lectione abusos identidem esse, siquidem et ipsa ratione abusi saepissime homines sunt, nec umquam quispiam dicet eos vel ad tempus recto rationis usu esse privandos; itaque corrigendi abusus severe sunt, sed usus retinendus. Multo vero minus prohibendae ab eiusmodi lectione sub abusus obtentu foeminae erunt, quum non foeminarum simplicitas, sed superba virorum scientia haereses excogitare soleat. Ergo.

(1) II Tim. III, 16. (2) II Petr. I, 19. (3) II Tim. III, 15. (4) Psal. CXVIII, 2.

204. Resp. I. Generatim eiusmodi difficultates in praesentiarum falso supposito laborare, cum omnibus praesto sint in magna copia bibliorum exemplaria in uniuscuiusque regionis idiomata conversa, uti ostendimus. Cum tamen propositae difficultates attingant oeconomicam prudentemque ecclesiae romanorumque pontificum agendi rationem, non abnuimus eam vindicare. Adeoque

205. Resp. II. Ad 1. *D.* Si Deus hoc patrimonium et hanc haereditatem legasset hominibus absque ulla subiectione legitimis pastoribus ac superioribus, *Tr.* si sub eorum tutela et obedientia, ne patrimonium et haereditatem dissiparent, *N.* Totum religionis systema in subiectione ac dependentia a legitimis pastoribus, quos Deus ipse constituit ad regendam ecclesiam suam, consistit; quo fit, ut subditi obtemperare illis debeant aliquid praecipientibus aut vetantibus; alioquin non bene ordinata societas, sed confusio ac perturbatio haberetur. Cum igitur ex haereticorum fraude, ex depravatis eorum versionibus, ex principio liberi examinis, aliisque eiusmodi, instare fidelibus haud exiguum perversionis periculum cernerent rom. pontifices et episcopi, quod luctuosa multorum experientia confirmavit, inconsultam eiusmodi lectionem prohibuerunt, iisque tantum eam permiserunt, de quorum fide nulla suspicio haberi posset. Hoc pariter universum hominum usui et commodo datum a Deo est, num idcirco civilis societas omnibus indiscriminatim rerum omnium usum liberum relinquit? Numquid relinquunt medici infirmis omnibus ciborum liberum delectum?

206. Ad 2. *N.* Cum praeter scripturarum lectionem innumera alia suppetant media fidelibus, quibus citra periculum possunt Dei alloquiis frui, eiusque cognoscere voluntatem, cum scriptum sit: *Qui vos audit, me audit.* Habent scripturarum explanationes, conciones, instructiones ipsorum captui accommodatas, libros pios aliaque eiusmodi, quibus perfecte institui possunt.

207. Ad 3. *N.* Quamvis enim scripturae hanc lectionem commendent, non idcirco subducunt fideles a debita praelatis subiectione et obedientia. Documenta propterea, quae indidem afferuntur caeteris paribus, id est, si nihil obstet, intelligi debent. Finis enim scripturarum est prospicere aeternae hominum saluti; si igitur ex hominum infirmitate aut malitia illae nocumento sint, profecto nihil vetat quominus ad tempus ab hominibus ita comparatis scripturae subducantur, cum hoc cedat in maius eorum bonum.

208. Hac ratione componi possunt quae II Petri leguntur de attendendo prophetico sermoni tamquam lucernae lucenti in caliginoso loco, quae de Timotheo scribit apostolus; quae denique in psalm. CXVIII dicuntur de eo, qui scrutatur testimonia Dei, seu Dei mandata, ad practicam illorum executionem.

209. Ad 4. *N.* Quia si patres in iisdem rerum adiunctis versati essent, in quae postea incidit ecclesia, eamdem viam tenuissent, ut patet ex eorum obiurgationibus in eos, qui sibi arrogabant munus scripturas interpretandi, praesertim vero ex Hieronymo, qui scribit (1): *Sola scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicant... Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi praesumunt, lacerant, docent, antequam discant.*

210. Ad 5. *D.* Si eiusmodi abusus accidentales sint, quique facile

(1) *Epist. LVII, ad Paulinum,* n. 7.

corrigi possint, *C.* si intrinseci ac difficilis omnino correctionis, *N.* Porro cum haeretici ubique biblia sua foede corrupta et accommodata erroribus suis diffunderent: cum novitatis amor plurimorum animos incesserit: cum passim hac arte plures deciperentur; nulla efficacior ratio suppetebat rom. pontificibus gregi sibi divinitus commissi bono incolumitatique prospiciendi, quam eiusmodi lectionem prohibere. Effectus illorum oeconomicum temperamentum optimum fuisse patefecit, quandoquidem eo ex tempore longe rariores perversiones illae evaserunt. Cum feliciora auspicia esse coeperunt, rursum scripturae lectionem permiserunt, immo ad eam fideles hortati sunt. Atque exinde patet paritatis discrimen, quod intercedit inter abusum rationis et abusum lectionis. Ille enim tolli absolute nequit, quin destruatur ratio ipsa, hic autem absque detrimento corrigi potest, uti liquet ex facto.

211. Ad 6. *D.* Foeminae minus idoneae sunt ad novas haereses excogitandas, *Tr.* ad tenacius retinendas faciliusque disseminandas, quas semel ebiberunt, *N.* Quovis enim tempore foeminae instrumentum aptissimum haereticis fuerunt ad errores caeteris propinandos, uti ex historia ecclesiastica constat; longe praeterea difficilius est foeminas ab erroribus abducere quam viros, uti pariter longa experientia ostendit. Sedulo proinde cavendum est ne erroribus inficiantur.

Et haec de verbo Dei scripto.

SECTIO II.

DE TRADITIONE

212. *Traditionis* nomen genericum est; complectitur enim quidquid a primaevo aliquo instituto originem ducit, sive hoc scriptis, sive viva voce, sive praxi ad nos pervenerit. Exinde triplex distinguitur traditionis species, *scripta*, *oralis* et *practica*. Hic autem nos coarctamus ad severiorem sensum vocem traditionis, quatenus ea significamus illud, quod sola viva voce aut praxi ad posteros transmissum est, neque in scripturis canonicis continetur, quamvis postea scriptis documentisque fuerit consignatum.

213. Eiusmodi autem traditio dispescitur in *dogmaticam* et *disciplinarem*. *Dogmatica* ea est, quae auctores habet Christum aut apostolos, prout fuerunt doctrinae evangelicae praecones, et habet pro obiecto res fidei aut morum. *Disciplinaris* dicitur, quae apostolos quidem habet auctores, sed prout ecclesiae pastores fuerunt, et habet pro obiecto dispositiones ad informationem ecclesiae spectantes sive circa regimen, sive circa cultum aut alia eiusmodi. Haec disciplinaris traditio multifariam iterum distinguitur: nam ratione *auctorum* est aut *apostolica* aut *ecclesiastica;* ratione *durationis* est *perpetua* aut *temporalis;* ratione *obligationis*, quatenus aut per modum *praecepti* aut per modum *consilii* res proposita est; demum ratione *extensionis* est aut *localis* aut *universalis*.

214. Sola traditio dogmatica, quae et divina dicitur, ea est quae in controversiam vocatur a protestantibus, qui fatentur pari venerationis sensu ac scripturam sacram excipiendam esse, si reipsa existeret; at inficiantur eius existentiam, autumantes in scripturis omnia contineri, quae ad fidem vel mores spectant. Catholici autem profitentur, praeter scripturam agnoscendas esse dogmaticas traditiones, cum totum revelationis depositum in sola scriptura minime contineatur. Fidei articulus hic est, quem catholica ecclesia docet. De fide proinde tenendum est traditio-

nem dogmatico-divinam esse alteram partialem remotam fidei nostrae regulam, prout pariter scriptura divina altera remota eiusdem fidei regula est; utriusque autem custos et interpres infallibilis est ecclesia, quae constituit credendorum et agendorum regulam proximam.

215. Permisceri porro non debet traditio cum mediis, per quae ea nobis innotescit aut ad nos pervenit. Ex his mediis alia generalia sunt, particularia alia.

216. Cum nostri muneris sit adstruere catholicum dogma de existentia et necessitate dogmaticae traditionis, deinde vero media assignare, quibus intemerata et integra conservata est et quibus eam dignoscimus: totam hanc controversiam in tria capita dispertiemur, in quorum primo de necessitate et existentia traditionis, in secundo de mediis generalibus quibus ea ad nos pervenit, in tertio de mediis particularibus disseremus.

CAPUT I.

DE NECESSITATE ET EXISTENTIA TRADITIONIS

217. Cum de necessitate et existentia traditionis dogmaticae agimus, uti paulo ante innuimus, eam spectamus prout partialis regula remota fidei nostrae est, ac proinde complectitur ea dogmata, quae in sacris litteris non continentur, et contra distinguitur ab altera regula partiali remota, quae est scriptura. Declaravit enim concilium tridentinum (1), catholicam doctrinam contineri non solum in libris scriptis, sed *et sine scripto traditionibus, quae ipsius Christi ore ab apostolis acceptae, aut ab ipsis apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt;* eumque anathemate feriit, *qui traditiones praedictas sciens et prudens contempserit.* Hae traditiones distingui propterea debent ab illis, quas protestantes admittere non renuunt, quasque *inhaesivas* appellant. Inhaesivas eas vocant, quae eadem referunt, quae in scripturis continentur, e. gr. resurrectionem Christi Domini, quae etiam sine scripturis ex communi fidelium sensu et traditione servari potest. De his porro nulla est controversia; ast magna agitatur circa traditiones prout a scriptura distinguuntur. Ad has igitur vindicandas sit

Propositio. *Praeter sacram scripturam admitti necessario debent traditiones divinae dogmaticae ab illa prorsus distinctae.*

218. Dogmaticae divinae traditiones a scripturis distinctae necessario admitti debent, si absque illis nec de numero divinorum librorum ac de eorumdem divina inspiratione, neque de dogmatico eorumdem sensu, neque denique de non paucis fidei articulis, quos nobiscum protestantes profitentur, constare potest; atqui res ita se habet.

219. Etenim I. nuspiam in scripturis exhibetur sacrorum bibliorum canon, ergo nonnisi ex divina traditione cognosci potest; sane protestantes qui divinas traditiones non admittunt, ut suo loco ostendimus, nunquam potuerunt illum communi consensu firmare. Solae regulae critices non sufficiunt, immo istae sunt divisionis ac disceptationis origo perpetua. Et quamvis alicubi inveniretur sacrorum librorum canon, tamen cum de hoc ipso libro quaestio moveri posset utrum divinus et canonicus sit, redit semper idem argumentum. Quare hoc demum non pauci protestantes fateri coacti sunt. Quod dictum est de canone ac numero, idem dici debet de singulorum divina origine et inspiratione, ut per se patet.

(1) Sess. IV.

220. II. Sed non minus necessariae deprehenduntur divinae traditiones ad sensum dogmaticum sacrarum scripturarum certo cognoscendum. Scripturae siquidem ex se obscurae sunt etiam in iis, quae ad fidem moresque pertinent; mutae sunt nec valent, si qua oritur circa sensum dogmaticum controversia, illum determinare. Hic sensus, ex quo fidei veritates pendent, non ab alio, quam ab auctore ipsius revelationis erui potest, nec de eo constare nisi per eos, qui hanc revelationem immediate a Deo ipso acceperunt; si igitur ex sola scriptura is dignosci ac determinari nequit, necessario sequitur aut admittendas esse divinas traditiones, quae illum ad nos transmiserunt, aut valedicendum innumeris fidei veritatibus a Deo revelatis. Sane his traditionibus reiectis fieri nequit ut dogmata de trinitate, incarnatione, divinitate Christi, de originalis noxae propagatione, aliaque eiusmodi adversus illorum impugnatores firmiter adstruantur, ut patet ex protestantibus, qui tantum abest, ut absque divinae traditionis subsidio vicerint socinianos, ut potius ipsi devicti fuerint, ac fere universus protestantismus in socinianismum et rationalismum delapsus sit.

221. III. Non posse praeterea, reiectis eiusmodi traditionibus, plura dogmata, quae nobiscum retinuerunt protestantes, cum ab ecclesia catholica recesserunt, ullo modo adstrui, res est citra omnis dubitationis aleam posita. Etenim ipsi nobiscum retinuerunt valorem baptismi ab haereticis aut infidelibus administrati, valorem item paedobaptismi, germanam baptismi formam, cessationem legis de abstinentia a sanguine et suffocato, de die dominico sabbatis suffecto, praeter ea quae superius commemoravimus, aliaque haud pauca.

222. His adiicimus totius antiquitatis conspirationem in admittendis divinis traditionibus eisque constanter haeresi opponendis. Etenim ex patribus alii aperte commemorant traditiones dogmaticas apostolorum, hortanturque fideles ut illis adhaereant, ne ab haereticis a vera fide abducantur, uti Hegesippus, s. Ignatius, Polycarpus iam a primo et II saeculo; deinde vero Irenaeus et Tertullianus; saec. III Clemens alex., Origenes et Cyprianus; saec. IV Eusebius, Epiphanius, Basilius, Io. Chrysostomus, Ambrosius et Hieronymus; saec. V. s. Augustinus. Unius alteriusve verba afferamus ad dictorum confirmationem. S. Ignatius, apud Eusebium (1), adhortabatur fideles, *ut sibi a pravis haereticorum opinionibus caverent... hortatusque est, ut apostolorum traditionibus tenaciter inhaererent.* S. Irenaeus: *Traditionem apostolorum*, scribit (2), *in toto orbe manifestatam, in omni ecclesia adest respicere omnibus, qui vera velint videre;* et ibid. passim. Clemens alex. de haereticis scribit (3): *Humanis doctrinis resistentes divinae traditioni, ut haeresim constituant.* Eusebius: *Eius*, nempe Christi, *discipuli*, inquit (4), *partim litteris, partim sine litteris quasi iure quodam non scripto servanda commendarunt.* S. Epiphanius: *Traditione quoque*, inquit (5), *opus est. Neque enim ex scripturis peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi apostoli reliquerunt.* S. Basilius denique, ut caeteros omittamus, eo progressus est, ut scribere non dubitaverit (6): *Si con-*

(1) *Hist. eccl.* lib. III, cap. 36.
(2) *Contr. haeres.* lib. III, c. 3.
(3) Lib. VII, *Stromat.* cap. 16.
(4) *Demonstrat. evang.* l. I, c. 8.
(5) *Haeres.* LXI, cap. 6.
(6) Lib. *de Spiritu s.* cap. XXVI, n. 66.

suetudines quae scripto proditae non sunt, tanquam haud multum habentes momenti, aggrediamur reiicere, imprudentes in ipsis rebus praecipuis laedemus, immo potius praedicationem ad nudum nomen contrahemus.

223. Adeo insitum patrum mentibus hoc erat principium, ut in oecumenicis conciliis septem prioribus saeculis celebratis novatores haereticos ad traditionem potius quam ad scripturam provocaverint, uti ex istorum actis patet. Sed praestat rem pressius urgere ex facto ipso. Fatentibus protestantibus doctrina evangelica ab initio sola traditione propagata est, deinde vero Christi discipuli coeperunt, data occasione nec sine Spiritus s. impulsu, scriptis eam consignare. Ut igitur quidpiam evincerent protestantes, ostendere deberent eiusmodi scriptis universam Christi doctrinam consignatam esse. Iam vero id nulla ratione ab ipsis demonstrari potest, tum quia nullo id testimonio positivo constat, tum quia hi ipsi divini scriptores contrarium expressis verbis testati sunt. Etenim s. Paulus, scribit (1): *Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem sive per epistolam nostram*, et iterum sic alloquitur Timotheum ephesinum episcopum (2): *Quae audisti a me per multos testes, haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* S. Ioannes ita concludit (3): *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum, spero enim me futurum apud vos et os ad os loqui;* prout pariter concludit epistolam III et ipsum evangelium, quod inter apostolica scripta postremum est.

224. Hoc demum conficimus ipsorum protestantium confessione, Grabii, Pearsonii, Grotii, Smith, Basnagii aliorumque antiquiorum, qui agnoverunt non omnia scripta esse quae Christus docuit, sed plura traditione transmissa. Iuverit nonnulla hic exhibere ex protestantibus recentioribus, inter quos Planck ita in rem notam scribit (4): *Si reformatores id omne praevidissent, quod includebatur in illo principio, quod biblia sint fons unicus fidei, omnesque magni huius principii consecutiones supra quod Lutherus statuit systema suum, tam illi, quam Lutherus, maluissent ei renunciare.* Eodem modo disserunt Delbruck professor bonnensis, Theremin et alii, qui exinde repetunt doctrinae christianae eversionem, quae tum a socinianis tum rationalistis ac mythicis inducta est.

225. Sub quovis igitur respectu controversia ista spectetur, nisi scripturis ipsis, toti antiquitati ac ipsius rei naturae nuncium remittere velimus, traditiones divinas dogmaticas a scriptura prorsus distinctas ceu alterum divinae revelationis fontem ac fidei nostrae regulam admittamus necesse est.

DIFFICULTATES

e scriptura.

226. Obi. 1. Scripturae passim traditiones reiiciunt; etenim Christus arguit pharisaeos (5), quod reliquerint *mandatum Dei propter traditiones hominum*. 2. Vetant quominus aliquid verbo Dei adiiciatur (6): *Non addetis ad verbum quod vobis loquor*; haec ferme eadem leguntur in Apocal. (7); immo apostolus anathema dicit cuique evangelizanti *praeterquam quod* ipse evangelizaverit (8); sed clarius adhuc fideles adversus traditiones praemunivit scribens (9): *Videte ne quis*

(1) II Thess. II, 14. (2) II Tim. II. 2. (3) Ep. II.
(4) *Hist. dogmatis lutherani*, vol. VI, p. 705.

(5) Matth. XV, 3. (6) Deut. IV, 2
(7) Apoc. XXII, 18. (8) Galat. I, 8.
(9) II Coloss. II, 8.

vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum; quia 3. ut ipsemet scribit (1): *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* Iam vero si scriptura potest hominem *perfectum* efficere et *instructum ad omne opus bonum*, sufficiens ipsa censenda est, ac velut inutilis quaevis traditio traducenda. 4. Quamvis porro daretur non omnia, quae Christus dixit aut gessit, scripta esse, sufficiunt tamen ad fidei integritatem et ad salutem, quae divinis in libris continentur iuxta illud (2): *Haec autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei; et ut credentes vitam habeatis in nomine eius.* Ergo.

227. Resp. Ad 1. *D.* Reiiciunt scripturae traditiones humanas et pharisaicas, *C.* divinas et dogmaticas, quales ecclesia tuetur ac retinet, *N.* Id liquet ex prioris loci nobis obiecti scopo et argumento. Christus enim ibi arguit pharisaeos, qui superstitiose nonnullas consuetudines a maioribus acceptas praesertim post captivitatem babylonicam sectabantur negligentes mandata Dei, immo sub traditionum obtentu ea eludentes, quae profecto nihil commune habent cum traditionibus divinis dogmaticis, de quibus agimus. Caeterum ad veras traditiones Act. VI, 14; Galat. I, 14 provocatur; Christus ipse saepe ad eas alludit.

228. Ad 2. *D.* Per textus sacri corruptionem, *C.* per traditionum divinarum exclusionem, *N.* Vetat nempe Deus sive in Deuteronomio sive in Apocalypsi, quominus ulla immutatio sive per additionem, sive per subtractionem textus fiat, quod profecto per traditionem divinam non fit. Dum vero apostolus anathema comminatur, eos suggillat pseudoapostolos et doctores, qui falsa dogmata introducebant contraria evangelio, quod ipse galatis praedicaverat, adnitentes necessariam persuadere observationem legis mosaicae ad salutem iis, qui ex gentilitate ad Christum conversi erant, uti nunc protestantes ipsi interpretes fatentur; prout pariter iam nobis dant apostolum colossenses praemunire voluisse adversus iudaizantes doctores.

229. Ad 3. *D.* Quatenus scripturae aut expresse doctrinam ad fidem ac mores spectantem continent, aut fontes aperiunt, ex quibus, quae desunt, haurienda sunt, *C.* secus, *N.* Accedit apostolum unice in obiectis verbis loqui de scripturis illis, quas Timotheus *ab infantia* noverat, nempe veteris testamenti; adeoque si quid valeret adversariorum difficultas, sequeretur inutiles esse scripturas testamenti novi.

230. Ad 4. *D.* Quae in scripturis continentur sufficiunt ad fidei integritatem, in sensu exposito, quod scripturae expresse aut implicite omnia contineant necessaria ad fidem et salutem, *C.* omnia expresse, *N.* Latet praeterea in difficultate aequivocatio; aliud enim est scripturam expresse continere, quae cognitu necessaria sunt ad salutem; aliud vero continere omnia, quae ad fidem spectant, quamvis non omnia aeque scitu necessaria sint. Prius verum est, posterius vero est falsum, uti ex dictis constat.

231. Inst. 1. Scripturarum divinam inspirationem et canonem *universus orbis* admittit, ad hunc propterea articulum adstruendum traditio divina necessaria non est. 2. Porro si scripturae divinitus inspiratae sunt, necessario debent omnia

(1) II Timoth. III, 16. (2) Ioan. XX, 31.

quae ad fidem spectant, continere, cum Dei perfecta sint opera. 3. Sane nulla ratio assignari potest, quare Deus, qui in scripturis sanctis memoriale voluntatis suae nobis relinquere constituit, illud voluntatis suae *partem* tantum continere voluerit, partem vero alteram sola traditione voluerit innotescere, quod certo nemo sapiens legislator faceret. 4. Credibile praeterea non est Deum voluisse ut in scripturis plura, quae videntur adiaphora, insererentur, e. gr. penula Pauli Troade dimissa, membranae, chartulae, nutritio comae, osculum sanctum aliaque eiusmodi sexcenta, et omitterentur fidei veritates creditu necessariae ad salutem. 5. Verum in hoc theologi ipsi romani secum pugnant, siquidem iuxta alios dogmata de valore paedobaptismi, de cultu sanctorum, reliquiarum, imaginum etc., ex sola traditione repeti possunt, iuxta alios vero haec ipsa ex scripturis probantur. 6. Concludendum igitur est non alias traditiones praeter *inhaesivas* et *declarativas*, quae a scripturis non distinguuntur, esse admittendas, prout declaravit tridentina synodus sess. IV doctrinam catholicam *contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus*, id est, *et in libris et in traditionibus*, minime vero partim in scriptis, partim in traditionibus, uti nunc romanenses contendunt. Ergo.

232. Resp. Ad 1. *D.* Canonicitatem et inspirationem bibliorum admittit universus orbis *catholicus*, *C.* orbis *protestans*, *N.* Immo hic orbis protestans eo ipso quod divinas traditiones admittere recusaverit, eo devenit ut et canonem labefactaverit, et inspirationem omnem presse sumptam reiecerit. Difficile admodum est duas nunc sectas protestantes reperire, quae circa hos articulos quoad omnia prorsus conveniant, ut suo loco ostendimus.

233. Ad 2. *D.* Perfecta Dei sunt opera in ordine ad finem sibi a Deo praestitutum seu relative, *C.* absolute in sensu adversariorum, *N.* Alioquin libri singuli, qui diverso tempore conscripti sunt, fuissent imperfecti, antequam eorum numerus compleretur, quod nemo dicet. Singuli igitur perfecti fuerunt, quatenus continebant, quod Deus iuxta finem, quem sibi praestituit, scriptorem sacrum inspirando scribi voluit. Quapropter neque imperfecti etiam simul sumpti sacri libri dicendi sunt, quamvis non omnia contineant, quae ad fidem pertinent.

234. Ad 3. Resp. agi de facto; cum vero de ipso constet, coniecturae nostrae illud infirmare non valent. Si Deus non constituisset ecclesiam custodem infallibilem ac depositariam revelationis suae, mira videri posset eius agendi ratio; cum vero constituerit infallibile ecclesiae magisterium, ut esset nobis proxima credendorum et agendorum regula, potuit hanc viam tenere, ut homines intelligerent, quod ab ea dependere debeant quoad eorum cognitionem, quae licet divinitus revelata fuerint, non ideo tamen in scripturis continentur. Alioquin posset etiam quispiam inquirere, quare non omnia ab initio Deus voluerit unico libro consignari, aliaque eiusmodi. Exinde patet nullam esse paritatem deductam ex sapienti humano legislatore.

235. Ad 4. *D.* Nobis, quibus fines omnes divini consilii noti non sunt, incredibile videri potest, *Tr.* vel *C.* Deo qui aliter se gessit ac vellent homines, *N.* Itaque si Deus ita se gessit, fines certe habere debuit dignos sapientia sua; et hoc sufficit. Sed hic modus anglicanis et protestantibus non arridet, quid inde?

236. Ad 5. *D.* Id est, nonnulli theologi catholici in germine recensita dogmata scripturas continere asseruerunt, ita tamen ut apodictice adversus haereticos ex solis scripturis demonstrari nequeant, *C.* alio sensu, *N.* Apparens igitur haec antilogia tollitur, si quod de omnimoda probatione negarunt aliqui, alii asseruerunt de tenui probatione; quod adeo certum est, ut frustra lutherani ex sola scriptura pro paedobaptismo decertaverint adversus anabaptistas. Adde dogma de canonicitate et inspiratione omnium et singulorum librorum nullo modo ex scripturis solis probari posse.

237. Ad 6. *Nego* talem unquam fuisse mentem patribus tridentinis, qui aperte distinguunt inter doctrinam, quae in scripturis continetur, et illam quae solis traditionibus non scriptis transmissa est. Nec enim ignorabant patres illi haud pauca dogmata sola traditione ad nos pervenisse, uti et nos ipsi ostendimus.

DIFFICULTATES
ex patribus.

238. Obi. Primis duobus saeculis incognita prorsus fuit *supplementaria* traditionis regula. Etenim s. Irenaeus expresse docet (1), apostolos doctrinam illam, quam prius praedicaverant, scriptis dein consignasse, haereticos vero gnosticos confugisse ad traditionem dicentes, quod *non possit ex his scripturis inveniri veritas ab his, qui nesciunt traditionem.* 2. Sic Clemens rom. in duabus ad corinthios epistolis ad solam scripturam eos provocat, nulla traditionis iniecta mentione. 3. Polycarpus scribens ad *philippenses* ipsis in mentem revocat epistolam ad eos datam ab apostolo Paulo, concluditque: *Si quis inter haec fuerit, mandatum iustitiae impleveit.* Sic etiam Ignatius M. fideles hortatur, ut revertantur *ad id, quod invenitur scriptum, quoniam haeretici,* ut ipse scribit (2) *et implicatis implicant Iesum Christum.* Nullum apud Iustinum occurrit vestigium dogmatis alicuius obligatorii quod non inveniatur in sola scriptura. Ergo.

239. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Id est, docet Irenaeus apostolos traditionis via non docuisse doctrinam diversam seu illi contrariam, quam scriptis consignaverant, *C.* totam doctrinam suam apostolos scriptis consignasse, *N.* Gnostici enim, contra quos in obiecto loco agit Irenaeus, ut fabulas suas persuaderent incautis, affirmabant se arcana, nescio qua, traditione ab apostolis proveniente eas accepisse. Irenaeus igitur eos impugnat falsas eiusmodi et commentitias respuens assertiones, cum non aliud quam quod antea praedicaverant, scripturis vel traditione docuerint. At nunquam dicit s. martyr totam doctrinam suam scripturis commisisse apostolos, immo contrarium prorsus affirmat cum haereticos provocet aeque ad scripturam et ad traditionem, quae in ecclesiis apostolicis conservabatur.

240. Ad 2. *D.* Quia id non ferebat Clementis scopus, *C.* quia non agnoscebat, *N.* Scopus Clementis erat compescere corinthiorum schisma et seditionem; quod vero ipse agnoverit traditiones, patet ex perpetua allegatione librorum deuterocanonicorum, quos profecto sola traditione cognoverat esse divinos.

241. Ad 3. *N.* Etenim s. Polycarpus in eadem epist. expressam doctrinae *traditae* mentionem facit scribens (3): *Quocirca derelicta plerorumque* haereticorum *vanitate, falsisque doctrinis, ad traditum nobis ab initio sermonem revertamur.*

(1) *Praef.* et c. I lib. III, *cont. haeres.*

(2) Ad *Trallian.* cap. VI. (3) Cap. 7.

242. Neque aliter se gessit s. Ignatius, qui nunquam obiecta verba exaravit, sed ei ab adversariis afficta sunt; quin potius Ignatius fideles, ad quos epistolas suas scripsit, perpetuo admonet ut doctrinae adhaereant episcoporum suorum, quamque ipsi ab apostolis acceperunt; ut in *epist. ad magnesianos*, cap. 13 in *epist. ad Trallian.* et alibi passim; et sic eos munit adversus haereticos.

243. Falsum denique est s. Iustinum nuspiam traditionum meminisse, siquidem loquens de baptismi ritu ait (1): *Hanc autem huius rei rationem ab apostolis accepimus;* et alibi saepe ad traditionem provocat.

244. Inst. Constans ecclesiarum omnium doctrina est nullas traditiones a scriptura distinctas esse admittendas. 1. Ecclesiae alexandrinae testes sunt Origenes, qui docet respuendum quidquid *superfuerit* scripturis (2); s. Athanasius, qui declarat scripturas divinas *per se satis esse ad veritatem indicandam* (3); Theophilus, qui acriter arguit Origenem putantem *aliquid extra scripturarum auctoritatem esse divinum* (4); Cyrillus, qui profitetur (5), se pro vero non admittere *quod scriptura non testatur*. 2. Ecclesiarum orientalium testes sunt Basilius, qui affirmat (6), *credendum esse iis quae scripta sunt*, nullis vero praeterea. Nyssenus, qui improbat (7), *quod nullo scripturae testimonio fultum non sit;* Cyrillus hieros. docens *non oportere divina et sancta mysteria absque scriptura tradi;* Chrysostomus, qui vocat *fures, qui aliunde quam per scripturam ascendunt* (8). 3. Ecclesiarum occidentalium testes sunt Tertullianus, qui: *Adoro*, inquit (9), *scripturae plenitudinem*, et rursus scribit (10): *Non recipio, quod extra scripturam de tuo profers;* Ambrosius, qui ait (11), se non recipere *quod non legit in scripturis;* Hieronymus, qui *renuit credere, quae non sunt scripta* (12). Et ita porro Clemens alexandr., Hippolytus, Cyprianus etc. 4. In hac eadem sententia perstiterunt medio aevo theologi praestantissimi, Gersonius enim: *Scriptura*, inquit (13), *nobis tradita est tanquam regula sufficiens et infallibilis;* Gregorius arimin. profitetur id tantum *quod est in scripturis expressum valere ad defensionem fidei* (14); cui consonat Scotus, qui scribit (15): *Patet quod s. scriptura sufficienter continet doctrinam necessariam viatori;* et hi speciminis gratia, cum et alii bene multi id ipsum aperte profiteantur, uti Rupertus, Occamus, Waldensis etc. Ergo.

245. Resp. iterum *Neg. Ant.* Ad allegatas autem auctoritates, *D.* et hae 1° vel afficiunt traditiones ab haereticis confictas, vel 2° instituunt argumentum, ut aiunt, *ad hominem;* vel 3° peculiarem substratam materiam de qua agebatur, *C.* absolute, *N.* Quibus principiis constitutis sic iam ea singillatim applicamus.

246. Ad 1. *N.* Origenes enim loc. cit. agit de vana curiositate illorum, qui contendebant sine revelatione, quae Deus revelare noluit ac sibi reservavit, cognoscere.

247. S. Athanasius scribit loc. cit. de vanitate idololatriae.

248. Theophilus perstringit Origenem eo quod contra scripturarum

(1) *Apolog.* I, n. 61. (2) *Hom. V in Levitic.*
(3) *Adv. gentes.* (4) *Ep. ad Paschal.* II.
(5) *Glaphyr. in Genes.* lib. II.
(6) *Hom. adversus calumn. ss. Trinit.*
(7) L. *de cognit. Dei* (8) *Hom.* LIX *in Ioan.*
(9) *Adv. Hermogenem* cap. 22.
(10) Lib. *de carn. Christi*, cap. 7.
(11) Lib. *de instit. Virgin.* cap. 2.
(12) *Advers. Helvid.*
(13) Tract. *de Examine doctrinae*, pag. II, cons. 1. (14) *Sent.* dist. I, qu. 1, art. 2.
(15) *Proleg.* I, *sentent.*

auctoritatem contendebat Christi regnum aliquando finem esse habiturum.

249. Cyrillus ea affirmat in ordine ad fabulosum angelorum cum foeminis congressum. Iam vero, uti patet, haec nihil commune habent cum traditionibus a scriptura distinctis.

250. Ad 2. *N.* pariter. Etenim s. Basilius in obiecto loco affirmat iis credendum esse, quae scripturae affirmant, nempe: *Deus erat Verbum*, non autem iis, quae somniabant ariani, qui de Verbo dicebant, quod *non erat*, neque *Deus erat*.

251. Nyssenus eos improbat, qui verba *Genes. IX: Venite descendamus et confundamus linguas eorum*, ad angelos dicta autumabant, secus ac scriptura dicat.

252. Cyrillus hierosol. illa affirmat per oppositionem *ad disputationem commentitiam*, eorum scilicet, qui volebant sola ratione adstruere ea quae revelata sunt mysteria.

253. Chrysostomus demum eos arguit, qui aut scripturam respuebant, aut illa abutebantur uti *antichristi* et *haeretici*. Scriptura errare nos non sinit sub ecclesiae magisterio. Et en rursum, quomodo haec nulla ratione impetant traditiones.

254. Ad 3. *N.* rursum. Quandoquidem Tertullianus adoravit *scripturarum plenitudinem* in quaestione, quam agitabat adversus Hermogenem de creatione ex nihilo, item reiiciebat quae de suo adiiciebat Marcion contra apertam scripturarum auctoritatem.

255. S. Ambrosius non recepit quod in scripturis profecto non legit, nempe divitiis esse inhiandum cum salutis aeternae dispendio, quando scripturae potius nos hortantur ad consectandas spirituales divitias; et hoc est quod Ambrosius vocat *primum*, alterum vero vocat *secundum*.

256. S. Hieronymus *renuit credere, quae non sunt scripta* de initis a B. V. post Christi partum nuptiis, uti contendebat Helvidius. Et hic iuverit observare nullum ex his testimoniis traditionem impetere.

257. Ad 4. *Neg.* Nam haec non fuit Gersonii mens, qui loc. cit. loquitur de revelationibus privatis easdemque exigi vult ad divinam revelationem, quae in scripturis habetur. Necessitatem porro traditionis divinae a scriptura distinctae agnoscit parisiensis hic doctor tum alibi, tum in opusc. *De propositionibus, de sensu litterali scripturae*, ubi scribit: *Quod evangelium Marci sit evangelium Christi plus quam evangelium Thomae vel Nicodemi, credimus ex traditione ecclesiae.*

258. Gregorius arimin. disserit per oppositionem ad conclusiones deductas ex sola ratione, quas *philosophicas* vocat, cum *theologicae* derivari debeant ex principiis positivis, quae in divina revelatione continentur, sive haec in scripturis immediate sive mediate, nempe traditione, exhibeatur.

259. Neque alius est sensus Scoti, qui praeterea profitetur (1) plures esse veritates fide credendas quae in scripturis non inveniuntur, et ex sola traditione nobis innotescunt; prout et catholici reliqui scriptores omnes semper professi sunt.

DIFFICULTATES

ex natura et incommodis traditionis.

260. I. Obi. 1. Spectata rei natura fieri nequit, ut traditio oralis potuerit per tot saecula incorrupta servari. 2. Debuit necessario subire modificationes subiectivas eorum per quos transmissa est. 3. Nemo sane sibi persuadere poterit in tanta ignorantiae et pravitatis caligine,

(1) Lib. I. dist. 12, qu. 1.

quae obtinuit medio aevo, intactam servatam esse traditionem. 4. Concludendum igitur est, aut nunquam eiusmodi traditionem viguisse, aut esse deperditam, et christianismum in sola scriptura contineri. 5. Quae vero obtenduntur traditiones, non sunt nisi totidem aberrationes, quae papismum in sua deteriori forma constituerunt. Ergo.

261. Resp. Ad 1. *D.* Si in se spectetur, *Tr.* vel *C.* si spectetur prout ecclesiae infallibili depositariae commissa est, *N.* In hoc porro versatur adversariorum praeiudicium, quod traditio divina spectari debeat aut possit ut quaelibet humana traditio, quae de ore in os propagatur; ast hoc falsum est; sed commissa est ecclesiae custodienda eadem ratione qua scriptura ipsa eidem est consignata, quod si intemerata hoc subsidio et assistentia divina potuit conservari scriptura, nihil obstat quominus intemerata potuerit conservari traditio. Eo vel magis, quod ut plurimum veritates traditionales practicae sint et in usu quotidiano positae, et monumentis ecclesiasticis consignatae, ut paulo post ostendemus.

262. Ad 2. vel *N.* vel *D.* Quoad modum veritates revelatas concipiendi aut significandi determinata aliqua formula, *Tr.* in se, prout conservantur ab ecclesia, *N.*

263. Ad 3. *D.* Si identificatae non fuissent divinae traditiones cum ipsa ecclesiae doctrina, *C.* si cum hac identicae sint, *N.*

264. Ad 4. *Nego* utramque hypothesim. Prior enim falsa est, uti constat ex dictis; altera vero praeter falsitatem continet absurdum, quod potuerit conservari christianismus in solis scripturis, quin conservaretur ecclesia scripturae ac traditionis custos.

265. Ad 5. *Nego* gratuitam assertionem, quae solis innititur adversariorum contra romanam seu catholicam ecclesiam praeiudiciis, quae certo ipsi deponerent, si serio veritati studerent.

266. II. Obi. 1. Patres fuerunt errori obnoxii et parum critici; 2. adeoque iam eorum aetate innovationes serpere coeperunt, quae postea incrementum accepere, cuius rei probationes sunt monasticum e. gr. institutum, sacrificium, adoratio imaginum etc.; 3. adde haud posse extolli traditionem, quin deprimatur scriptura, prout catholici faciunt. 4. Soli proinde scripturae adhaerere praestat, et si qua sit in illis interpretandis difficultas, iuxta analogiam fidei illam exponere. Ergo.

267. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut patres unum sint ex tot mediis, per quae ad nos divina traditio pervenerit, *C.* unicum, *N.* Nos inferius plura alia recensebimus. Distingui praeterea debet inter patres seorsim sumptos et eorum universalitatem et consensionem; atque iterum inter patres in se spectatos et suffragium ecclesiae. Licet proinde daremus adversariis, quod minime concedimus, eos parum criticos, et errori, singillatim spectatos, fuisse obnoxios, nihil tamen proficerent adversarii, qui laborant in hac difficultate falso supposito.

268. Ad 2. *D.* Coeperunt aetate patrum innovationes in sensu adversariorum, *C.* vere et proprie, *N.* Ipsi enim uti certum assumunt quod iuxta principia sectae profitentur, quin advertant, quas vocant novitates, semper in ecclesia obtinuisse et fundamentum in ipsis scripturis haberi, cuiusmodi profecto est sacrificium, *veneratio* imaginum, nuncupatio votorum seu consiliorum evangelicorum, aliaque id genus multa. Sane puseyistae nunc adnituntur

in anglicanismo monastica instituta instaurare tam virorum quam mulierum. *Risum teneatis, amici!*

269. Ad 3. *N.* Etenim catholici in pari veneratione habent tum scripturas tum traditiones divinas eo quod sint verum verbum Dei, licet diversa ratione transmissum. Ipsimet protestantes fatentur eadem reverentia esse traditiones ac scripturas habendas si existerent. Porro ex dictis reipsa existunt.

270. Ad 4. *D.* Scripturae exponendae sunt iuxta analogiam fidei, quando haec firmiter constituta est, *Tr.* vel *C.* si nutet, *N.* Iam vero haec regula quidem quoad catholicos valet, penes quos fides est certa iuxta principium infallibilis auctoritatis; penes protestantes autem nullam vim habet, cum nuspiam haec habeatur et pendeat ab uniuscuiusque examine et subiectiva persuasione, quae in perpetuo fluxu est.

CAPUT II.

DE MEDIIS GENERALIBUS, QUIBUS TRANSMISSA EST PRIMITIVA DOGMATICA TRADITIO, QUIBUSQUE TUTO AGNOSCI POTEST

271. Media generalia traditionis nuncupamus ea, quae natura sua ac sua perenni universalitate ac publicitate doctrinam ex revelatione divina acceptam transmiserunt atque transmittunt ex aetate in aetatem. Talia porro sunt magisterium ecclesiae, acta conciliorum praesertim oecumenicorum, acta martyrum, sacra liturgia, ecclesiae praxis in sacramentorum administratione et religioso cultu, scripta patrum, scholasticorum et recentiorum theologorum doctrina, haereticorum sectae, historia denique ecclesiastica. Pauca de singulis delibabimus.

§ 1. De ecclesiae magisterio.

272. Ecclesia a Christo ipso magistra infallibilis instituta est, quoad gentes omnes quovis tempore, illarum divinarum veritatum, quas ipse e coelo detulit. Ex quo ipsa coepit hoc ministerio sibi concredito fungi post descensum Spiritus sancti, numquam ab eo cessavit, sed adhuc perdurat perseverabitque in eo usque ad mundi finem. Praedicatione coepit gentes convertere et conversas iugiter docere: ipsa probavit extrinseca auctoritate sua libros, quos canonicos appellamus: ipsa eorumdem sensum dogmaticum patefacit atque determinat, adeoque libri sacri *quoad nos* totum valorem suum ab ecclesia mutuantur. Ipsa propterea sola est nostra proxima credendorum et agendorum regula, quavis alia exclusa. Haec proinde ecclesiae doctrina, quae ex iugi suo magisterio provenit, tenenda est. Ad eam haereticos omnes, sectarios acatholicos quosvis tamquam ad lydium lapidem provocare debemus, ut eos arguamus erroris in iis omnibus, in quibus ab ecclesiae doctrina discedunt. Si quid proinde ipsa doceat, quod non contineatur in scripturis, a traditione id repetere debemus. Dixi *quovis tempore*, quia cum Christus pollicitus sit se cum ea futurum usque ad consummationem saeculi, quum illi promiserit Spiritum veritatis cum ea mansurum usque ad mundi finem sive in aeternum, nonne impium immo absurdum est ecclesiae infallibile magisterium velle coarctare ad tria aut quatuor priora saecula? Si illis saeculis ecclesia infallibilis fuit ac legitima custos et interpres divinae revelationis, certe talis est existimanda vi Christi promissionum, sed istae nullum determinant tempus, immo excludunt prorsus quamcumque determinatam epocham, qua transacta specialis haec assistentia ipsi defutura sit. Ergo vel numquam vel semper ecclesiae a Christo in-

stitutae per iugem successionem legitimorum pastorum perseveranti competit haec praerogativa. Hic est lapis ille, quem impegere, impingunt, atque impingent acatholici omnes.

§ 2. De conciliorum, praesertim oecumenicorum, actis.

273. Acta conciliorum oecumenicorum acta sunt ipsius ecclesiae in unum congregatae, seu ecclesiae quatenus in conciliis repraesentatur; adeoque decreta solemnia edita a conciliis eiusmodi, probatis et confirmatis a summis pontificibus, sunt documenta certissima fidei et proinde traditionis ecclesiae universalis. Consueverunt porro oecumenica concilia potius traditionem quam scripturam adversus haereticos urgere, quod hanc novatores et haeretici per privati sensus principium eluderent, nihil autem respondere possent adversus traditionem seu actualem ecclesiae fidem.

274. Idem dic de rom. pontificum decretis dogmaticis, in quibus ipsi se testes praebent publicos traditionis ecclesiae romanae, immo et ecclesiae universae, cuius illa pars essentialis est.

275. Quod vero spectat ad concilia particularia sive nationalia sive provincialia, magnam semper fuisse illorum auctoritatem nemo est qui ambigat. Saepe enim illorum opera haereses profligatae sunt, quae in aliqua provincia aut gente exortae sunt, et illorum decreta testimonia exhibent traditionis peculiarium illarum ecclesiarum, quae congregatae sunt. Quae si accepta ac probata fuerint ab universa ecclesia et rom. pontificibus, omnimodam auctoritatem obtinent.

276. Permisceri autem nequeunt, uti theologi omnes admonent, *motiva* cum *decretis dogmaticis* seu definitionibus, prout debent pariter in conciliis secerni, quae prolata sunt ab uno aut pluribus etiam patribus, ab iis, quae communi fuerunt consensu probata.

§ 3. De actis martyrum.

277. Caeteris omissis, quod potissimum evincit magnifacienda esse martyrum acta ad ecclesiae doctrinam et sensum traditionalem dignoscendum illud est, quod in ipsis referantur responsa martyrum ad praesidum quaestiones. Ex his vero discimus, quibusnam instructionibus informarentur a pastoribus suis circa altissima religionis nostrae mysteria. Exinde Christi divinitas, Verbi incarnatio, trinitatis dogma aliaque eiusmodi pene innumera invictissime probantur tum adversus socinianos, tum adversus hagiomachos protestantes aliosve haereticos. Pondus illis accedit ex eo, quod publice acta illa coram praesulibus legerentur in ecclesiasticis conventibus; quod sine subiectivis conceptibus in his exhibeantur, quae rudes homines ac foeminae didicerant. Adeoque ineluctabile ad rem nostram argumentum praebent.

§ 4. De sacra liturgia.

278. Liturgiae in iis, in quibus omnes consentiunt, testimonium publicum constituunt universae ecclesiae; nobis quippe exhibent fidem episcoporum, presbyterorum omniumque fidelium. Ex his comperimus antiquae ecclesiae fidem quoad dogmata omnia, quae his postremis temporibus a tot sectis novatorum in controversiam vocata sunt circa sacrificium, realem Christi praesentiam et transsubstantiationem, circa trinitatem et incarnationem, circa peccatum originale eiusque propagationem, circa praeeminentiam romanae sedis ob Petri primatum, circa cultum et invocationem sanctorum eorumque reliquias, et ita porro. Nonnisi obstinata pertinacia

huic antiquae et universalis traditionis testimonio resistere potest.

279. Si vero seorsim liturgiae spectentur, eo maiorem sibi vindicant auctoritatem, quo antiquiores sunt et ad nobiliores ecclesias pertinuere. Si quae autem desciscant a communi illarum consensu, aut ab haereticis postea interpolatae sint, nullam in his auctoritatem obtinent.

§ 5. De ecclesiae praxi in publica et solemni sacramentorum administratione et cultu religioso.

280. Solemnis sacramentorum administratio ac religiosus cultus publicus veluti partes integrales liturgiae spectari possunt. Adeoque huc pariter referuntur, quae de illarum vi ad probandam receptam in ecclesia universali traditionem disseruimus. Hoc tamen sibi proprium vindicat administratio sacramentorum, quod ex ea discimus illorum numerum, efficaciam in gratiae communicatione, effectus, dispositiones. Agitur siquidem de re in usu quotidiano posita, circa quam nulla innovatio introduci potest. Adeoque veluti de manu in manum ad nos pervenit illorum numerus cum caeteris, quae commemoravimus, quo fit ut novitatis arguantur haeretici saeculi XVI qui omnium primi illorum numerum et vim adorti sunt.

281. Idem dic de publico religioso cultu circa celebrationem festorum, vigilias, ieiunia, quae fieri in ecclesia ab immemorabili consueverunt in honorem b. Virginis, apostolorum ac martyrum. Ex his patet quaenam fuerit antiqua ecclesiae fides quoad haec obiecta, quae maligno dente carpunt novatores, ut inferant ecclesiam tempore barbarico in deplorabilem idololatriam hac de causa lapsam esse. Infelices homines! qui non advertunt se potius a fide totius ecclesiae universim a prima aetate recepta descivisse, et hoc crimen in ipsos intorqueri a socinianis eo quod Christum Deum profiteantur. Sic talionis poena mulctati sunt.

§ 6. De sanctis patribus.

282. Quatuor dotes requiruntur, ut quis in censum patrum veniat; doctrina eminens, insignis sanctitas, ecclesiae testimonium, ac notabilis antiquitas. Quamvis vero Origenes ac Tertullianus circa insignem sanctitatem et ecclesiae testimonium deficiant, receptum tamen est, ut ob ipsorum eminentem doctrinam et antiquitatem inter patres connumerentur. S. Bernardus qui saec. XII floruit, postremus patrum habetur.

283. Patres spectari possunt, aut prout *testes* sunt ecclesiae doctrinae et traditionis, aut prout sunt *doctores*, qui veritates catholicas enarrant ac vindicant. Quatenus testes considerantur, nullum dubium esse potest, quin doctrina ab ipsis exhibita doctrina ecclesiae sit, cui testimonium perhibent pro aetate in qua singuli floruere; eo vel magis quod a divina providentia excitati sint ad praelianda praelia Domini adversus insurgentes haereses, quae ecclesiam depopulabantur.

284. Indicia porro ad cognoscendum quandonam patres uti traditionis testes sese exhibuerint, haec sunt: 1° si ipsi id aperte profiteantur; 2° si quod doctrinae caput veluti certum et in ecclesia receptum propugnent; 3° si in novitatem insurgant veluti in haeresim ecclesiae doctrinae adversantem; 4° si alicuius erroris auctorem tamquam haereticum insectentur; 5° si plures eiusdem aetatis patres in ipsum conspirent, et ecclesiae suffragium tulerint.

285. Cum vero uti doctores se praebent, ineluctabilis profecto non est patrum auctoritas, proprios enim ac subiectivos conceptus promunt,

dum circa veritates fidei philosophantur aut disputant. Quin immo in vindiciis, quas fidei articulorum agunt, discerni debent obiecta harum vindiciarum a motivis, quae a ducunt ad articulum vindicandum; fieri enim potest ut minus interdum solida sint, nec tamen exinde veritates ipsae nutant, quas ipsi propugnandas susceperunt. Quod si patres versentur in placitis liberis, in criticis, in philosophicis, physicis etc., tanta erit illorum auctoritas, quanta est soliditas rationum, quas afferunt.

286. Hac distinctione facile erit os obstruere protestantium et oxoniensium recentiorum, dum vel patres vel catholicorum agendi rationem in illorum afferenda auctoritate insectantur.

§ 7. De scholasticis theologis.

287. Scholastici theologi iure merito patrum successores habentur. Illorum primordia a methodo, quam inter graecos s. Ioannes damascenus, et s. Anselmus cantuariensis inter latinos primum induxerunt, repeti solent. Hanc methodum deinceps excoluerunt et ad perfectionem adduxerunt magister sententiarum nuncupatus, seu Petrus Lombardus, s. Thomas vero potissimum et s. Bonaventura, quos deinceps alii magno numero secuti sunt.

288. Sub duplici pariter respectu scholastici spectari debent, aut veluti traditionis *testes* aut veluti *doctores*. Eo ipso quod scholastici patribus successerint, doctrinam ac traditionem, quam ab illis exceperunt, in posteros veluti publici testes propagarunt. Id porro lucri ex illorum methodo habemus, quod ecclesiae doctrinam ad quaedam capita revocarint, et formulis determinarint; quo factum est, ut ex ipsorum scriptis doctrinam, quam ea aetate profitebatur ecclesia, immo vero doctrinam aetatum omnium, magna cum praecisione dignoscamus. Numquam enim ipsi docuissent, e. gr. *septem* esse sacramenta; Christum esse *realiter ac substantialiter* praesentem in eucharistia, item in hac praesentem fieri per *transsubstantiationem*, aliaque id genus multa, nisi ipsi hanc fidem didicissent a traditione, quae illos praecessit. Quum vero ecclesia haec ipsa probaverit, patet illos in his se non exhibuisse nisi tamquam fideles traditionis testes. In hoc vero adnotanda est perversa protestantium agendi ratio, qui haud secernentes veritatem ab illis propositam et propugnatam a *nova formula*, sub qua ea proposita est, ceu praetextum reiiciendi ecclesiae doctrinam interposuerunt, quod a commentis scholasticorum ea sit repetenda.

289. Quatenus scholastici *doctores* aestimantur, illis applicari debent, quae circa patres adnotavimus: secernendas videlicet in iis esse veritates, quas adstruxerunt, a rationum et auctoritatum momentis, quibus id effecerunt, nec non a subiectivis eorum conceptibus et conclusionibus, quas intulerunt; nam in his alii prae aliis excelluerunt S. Thomas *angelici* nomen merito consecutus est; nonnulli autem deficere visi sunt et in vitia dilapsi, propter quae merito arguuntur. Ast permisceri non debent vitia auctorum cum methodo ipsa: methodus quippe optima est ac valde inservit detegendis haereticorum sophismatibus, qua de causa ipsis invisa est; abusus vero proprius est singulorum, qui male re bona utuntur.

290. Cavendus hic duplex scopulus et illorum, qui scholasticos nimis extollunt, et eorum qui nimis eos deprimunt. Sunt, qui vellent denuo exsuscitare quaestiones illas, quae inter scholasticos agitabantur,

ac ita illorum presse methodo peripateticae adhaerere, ut, nisi id fiat, plene desperandum de religionis vindiciis videatur; alii e contra adeo illos despiciunt, ut quidquid scholasticum olet, contemptui habeant spernantque. Via media tenenda est, siquidem bona plurima in ipsis delitescunt, fatentibus moderatis doctioribusque protestantibus ipsis, qui inde se profecisse ingenue professi sunt; nec ita mordicus iisdem adhaerendum, ut piaculum sit ab illorum agendi ratione recedere.

§ 8. De haereticis.

291. Duplex semper testimonium catholicae doctrinae atque adeo dogmaticae quoque traditioni haeretici perhibent: alterum de iis, quae retinent ex catholica doctrina, quaeque ab ecclesia deficientes secum deferunt; alterum vero de iis, quae ecclesiae relinquunt, sibique impugnandum suscipiunt. Ea enim est haereseos indoles, ut non omnia abiiciat, quae docet ecclesia, sed potius in plurimis cum catholica doctrina et praxi conveniat, in paucis dissideat. Quare relate ad ea, quae de doctrina catholica retinuerunt haeretici, invicte testantur, eoque invictius quo vetustiores sunt, quid, ea qua ipsi vel defecerunt vel eiecti sunt aetate, ecclesia profiteretur. Quod vero spectat ad articulos, quos haeretici impugnarunt, testes pariter sunt, quod in ecclesia talis doctrina viguerit, quando in illam insurrexerunt. Ex gnosticis, e. gr. discimus ecclesiam respuisse perversum dogma, quod Deus sit auctor peccati; ex manichaeis, quod Deus auctor fuerit veteris testamenti iuxta ecclesiae doctrinam; ex arianis quod ecclesia profiteretur consubstantialitatem Verbi cum Patre; ex nestorianis, quod septem V saeculo admitterentur sacramenta, et ita porro. Haereseologia propterea magno usui esse potest theologo ad posteriores haereticos confundendos, dum novitatis incusant ecclesiam in articulis, quos ipsi reiecerunt. Idipsum dicatur de dogmatica nonnullorum biblicorum textuum interpretatione, aliisque quamplurimis.

§ 9. De historia ecclesiastica.

292. Historiam ecclesiasticam duplici quasi oculo instructam, chronologia et geographia, magno adiumento theologis esse ad dignoscendam primitivam traditionem et ecclesiae doctrinam nemo inficias ibit. Quandoquidem ea est, quae nobis patefacit ecclesiae ipsius originem, dilatationem, summorum pontificum et episcoporum, qui cum illis in communione fuerunt, continentem seriem, disciplinam, praxim, ritus, fidem, singularum sectarum primordia, plerarumque ipsarum finem, sanctorum gesta virorum, peculiarem demum Dei erga ecclesiam suam providentiam; nec non effectuum ex suis causis evolutionem, quae philosophiam, ut ita dicam, historiae constituit.

293. Critica ad bene historia ecclesiastica utendum opus est, cum non omnes historici eiusdem sint auctoritatis, sive quod partium studio laboraverint, sive quod nimis a factis, quae referunt, distarint, sive quod simplicitate aut malitia peccarint. Verum in hac ipsa critica adhibenda duo debent extrema vitari, non omnia scilicet clausis, ut ita dicam, oculis sunt admittenda, nec omnia pariter nimia sunt facilitate respuenda. In hunc postremum scopulum impegerunt praesertim novatores et increduli nimis fisi argumento negativo, cum potissimum agitur de eventis supernaturalibus.

294. Ne igitur effrenis et immoderata sit eiusmodi crisis, modus servari debet: ac 1° critica non debet in ea se ingerere, quae ad se

non spectant, cuiusmodi dogmata fidei sunt, aut quae cum illis connexionem habent atque ab ecclesiae iudicio unice pendent. 2° Debet esse prudens in iis expendendis, quae sibi subsunt, nec nisi gravibus motivis induci ad aliquid sive admittendum sive respuendum, nec nimis levibus coniecturis indulgere. 3° Sobria esse debet ac modesta, ne sese opponat aut communi patrum sensui, aut ecclesiae iudicio, conciliorum aut rom. pontificum decisionibus.

295. Quod vero attinet ad auctoritatem historicorum, 1° quamvis unius auctoris quidpiam asserentis testimonio fidendum indiscriminatim non sit, si nihilominus et eius auctoritatis sit, prudentiae ac doctrinae, quae omnem a se suspicionem removeant, si sit facto, quod refert, coaevus, et eius naturae res, quae gesta perhibetur, sit, ut fingi nequiverit, quin ab aliis reclamaretur, admitti utique potest, ut non pauca exempla ostendunt. 2° Quod si plures iique graves auctores conveniant in re aliqua referenda, neque ab aliis aeque gravibus auctoribus falsitatis arguantur, merito fidem iis adhibebit theologus, ut exinde rem suam conficiat. 3. Certum denique promet argumentum ex eo, quod probati omnes auctores referunt, cum fieri nequeat in materia, de qua agimus, ut omnes conspirare potuerint aut voluerint ad falsum testificandum, aut saltem omnes graves ac probati auctores coaevi aut suppares in eo, quod referunt, decepti sint. Notas porro, quae ad fide dignum scriptorem constituendum requiruntur, satis innuimus.

CAPUT III.

DE MEDIIS SINGULARIBUS QUIBUS ANTIQUA TRADITIO TRANSMISSA EST ATQUE COGNOSCITUR

296. Media singularia seu particularia, quibus antiqua ecclesiae traditio transmissa est nobisque innotescit, vocamus ea, quae peculiarem probationem ac sui generis testimonia suppeditant. Sunt autem potissime epigraphia, numismatica, picturae, sculpturae, sepulchreta, sacrae aedes. Eo pluris haec facienda sunt documenta, quod ad remotissimam antiquitatem assurgant, et supplemento quodammodo inserviant defectui scriptorum, quae primaeva illa aetate aut persecutionum vi exarari non potuerunt, aut si quae exarata sunt, ad nos minime pervenerunt, temporis iniuria et edacitate consumpta. Sane de iis omnibus, quae tribus prioribus saeculis a patribus aliisque ecclesiasticis scriptoribus commendata sunt litteris, nonnisi pauca supersunt. Ea tamen sunt documenta, ut praecipua dogmata, de quibus nobis litem intentarunt protestantes, evidenter adstruant. His enim deprehendimus ea, quae veluti novitia inventa traduxerunt novatores et *papismi*, ut vocant, *abominationem* constituunt, antiquissimas esse institutiones, quae ad aetatem ipsam apostolicam pertingunt. Ex his documentis eo res deducta est, ut quin omnem pudorem exuerint, iam nequeant protestantes ecclesiae romanae exprobrare innovationem in dogmatibus controversis. Quod ut palam fiat, satis nobis erit singula capita percurrere ac rem totam peculiaribus exemplis illustrare.

§ 1. De epigraphia.

297. Veteres christianos maxime sollicitos se praebuisse inscriptionibus res suas, quae ad religionem

pertinent, consignare, exploratum est. Praecipua porro dogmata, de quibus mota a novatoribus saec. XVI quaestio est, in illis reperiri, facile ostenditur.

298. Adversus anabaptistas, qui nullius valoris esse paedobaptismum contendunt, stant inscriptiones illae, quae saepe occurrunt, in quibus recens baptizati infantes exhibentur et *neophyti* aut *fideles* vocantur, cuiusmodi est inscriptio apud Victorium (1), in qua *Tecla fidelis* appellatur etsi 9 tantum menses nata; prout Victor quidam dierum 80 apud Boldettum *neophytus* dicitur (2), et alibi passim.

299. Adversus protestantes generatim, qui nolunt in confirmatione agnoscere sacramentum a baptismo distinctum, plures occurrunt lapides, in quibus contrarium asseritur. Etenim apud Gruterum (3), inscriptio legitur de puella *Picentia legitima neophyta* (seu rite baptizata) *die V kal. septemb. consignata a Liberio P. F.* Idem dic de dogmate realis Christi praesentiae in eucharistia, cuius luculentissimum documentum exhibet inscriptio augustodunensis non ita pridem reperta. Sanctos prioribus ecclesiae saeculis invocari a christianis consuevisse fidem faciunt inscriptiones illae, in quibus non solum ipsi *Domni* aut *Domini* nuncupantur, verum etiam vota iisdem persoluta perhibentur, prout legitur in epigraphe, quam vulgavit Zacharia (4), et in alia quam vulgavit Gruterus (5), in quibus *Papro et Marileoni sanctis martyribus*, et *s. Petro* id factum esse constat. Eorumdem pariter sanctorum apud Deum intercessionem aliae inscriptiones apud Maffeium et Bonarotium exhibent.

300. Viguisse itidem penes priscos christianos fidem de lustrico carcere ac de suffragiorum utilitate ex parte viventium pro animabus in illo detentis adversus protestantes, testis est lapidaria inscriptio reperta in sepulchreto Callixti et Praetextati, in qua tituli auctor Deum pro defuncto rogat *ut illius recordetur;* nec non diptycum brixianum apud Maffeium (6), in quo legitur: *Memento, Domine, omnium defunctorum pontificum*, etc., et alibi passim.

301. Ut autem maiori emolumento theologo esse possit epigraphia, cavere debet, ut rationem habeat aetatis inscriptionum, genuinae lectionis, et sensus legitimi, collationis cum aliis, ornamentorum denique, ex quibus nova quandoque argumenta promere potest.

§ 2. De veterum christianorum monumentis reliquis.

302. Hic pergimus exemplis illustrare et confirmare quod paulo ante asseruimus de efficacia, quam habent vetera monumenta uti testimonia antiquae traditionis ad probanda dogmata catholica adversus protestantes.

303. Satis enim est oculos iniicere in opera Bosii, Aringhii, Bottarii, Victorii, Lupi, Maffeii, Boldetti et aliorum, qui sibi archaeologiam christianam illustrandam sumpserunt, ut pateat picturas et sculpturas, ad quas etiam referuntur vitra, opera tessellata, gemmae, lucernae, sarcophaga aliaque id genus, rem christianam seu catholicam patefacere. Etenim ex his praeexcellentia Petri in regimine ecclesiae mirifice adstruitur super Paulum, secus ac praetenderint, qui haeresim de capite bicipiti invexerunt. Infallibile item ecclesiae magisterium per navis symbolum, cui

(1) *Dissert. philologica.*
(2) *Observ. super. cimit.*
(3) *Nov. Thesaur. veter. inscript.*
(4) *Hist. litteraria Italiae*, vol. 2. (5) Ibid.
(6) *Musaeum Veron.*

Spiritus sanctus insidet. Dogma praeterea de canonicitate librorum deuterocanonicorum utriusque testamenti, de imaginum usu et cultu, sive veneratione.

304. Ex numismatica constituta est adversus protestantes veracitas utriusque Machabaeorum libri; ut patet ex nummis regum Syriae a Froelikio et Eckel Soc. Ies. vulgatis et expensis.

305. Ex sepulchretis ac sacris aedibus copiosa seges sese offert ad dignoscendam antiquam dogmaticam traditionem. In illis enim imagines reperiuntur symbolicae Christi, qui sub *piscis*, *cervi sitientis*, *pastoris*, *columbae*, litterarum A et Ω, aliisque eiusmodi figuris designabatur. In illis pariter cultus imaginum Christi, Deiparae, sanctorum apostolorum ac martyrum deprehenditur, cum super altare, in quo sacra peragebantur mysteria, collocarentur, nec non crucis effigies ad oratorii ingressum posita, ut ab introëuntibus exosculari posset. In illis sacrorum vasorum, quae in usu erant apud christianos, diversas species deprehendimus. Immo vel ipsa sacrarum aedium structura nos edocet distinctionem tunc temporis receptam inter clericos et laicos; altarium item in eodem sacello multiplicitatem secus ac post Lutherum iansenistae autumarint de unico altari in qualibet ecclesia; martyrum corpora tum subter tum super altaria cernimus collocata; haec siquidem aliaque id genus multa, quae a sacrae et ecclesiasticae antiquitatis studiosis illustrata sunt, ritus et dogmata, quae nunc in catholica ecclesia obtinent, eadem plane esse, quae iis temporibus antiquissimis, evidenter ostendunt.

306. Ex his, quae speciminis gratia attulimus, pronum est inferre 1° quam praeposteram sibi protestantes de traditione ideam confixerint, dum arbitrati sunt, eam in peculiari aliqua formula, qua veritates traditionales de ore in os transmitterentur, consistere; 2° traditionem complecti systema speculativum ac practicum religionis christianae, quod per modum unius consignatum ecclesiae est, ut integrum servaretur; 3° conservatam ac transmissam eam esse innumeris prope mediis generalibus et particularibus, et alligatam fuisse tum fidei professionibus, tum ritibus publicis, perennibus, universalibus, quibus fieri omnino non poterat, ut aliquando temeraretur; alioquin undique conclamatum esset, si alicubi aliqua innovatio tentata esset; quibus omnibus adiicienda potissimum est divina assistentia, quae numquam ecclesiae deesse potest iuxta Christi solemnes pollicitationes. Et sane cum eam protestantes perinde ac veteres haeretici omnes insigni ausu foedae in fide ac moribus corruptionis, immo et turpis idololatriae incusaverint, ex accurato antiquitatis sacrae examine ac studio, quod hac aetate potissimum institutum est, facile fuit deprehendere protestantes reipsa a veterum praxi et fide descivisse, et perfectam conformitatem doctrinae et praxeos cum antiqua ecclesia in ecclesia romana reperiri. Exinde factum est, ut protestantes vel debuerint propriam deceptionem fateri vel ecclesiam universam accusare, quod ab aetate apostolica iam coeperit deficere, donec tandem aliquando agentibus Luthero ex monacho apostata et stigmatico Calvino cum suis gregalibus ad suam puritatem et integritatem restituta est. Quis sanae mentis eiusmodi absurda immo vere impia commenta devoret?

PARS III.

DE ANALOGIA RATIONIS ET FIDEI

PROOEMIUM

1. Ab ipsis christianae religionis primordiis controversia agitari coepit de analogia rationis et fidei. Qui enim antea fuerant disciplinis philosophicis in paganismo instituti ad novae religionis praedicationem, quae a Deo data hominibus perhibebatur, expendere aggressi sunt quid nova religio doceret, quaenam dogmata proponeret, eaque cum placitis philosophicis aut cum rationis ipsius dictamine conferre. Prout vero affecti erant, vel dociles se gratiae praebuerunt, intellectum captivantes in obsequium fidei, et philosophia usi sunt ad rem christianam illustrandam; vel superbi eam repulerunt et opposuerunt philosophiam religioni ad fidem impugnandam veluti rationi contrariam. Quae quidem pugna iugiter perseveravit insequentibus saeculis maiori vel minori intensitate.

2. Recruduit porro magnoque animorum aestu agitata est ex occasione protestantismi, qui omnia sus deque vertit, et invaluit magis aetate hac nostra ob tot recens inducta philosophica systemata inter se plane contraria. Alii enim rationis vim adeo extenuant, ut pene ineptam ad verum cognoscendum praedicent; alii vero eam adeo extollunt, ut velint eam veritatibus ipsis revelatis dominari; alii demum rationem ac fidem ita inter se committunt, ut eas simul haud posse consistere proclament.

3. Exinde utilitas, immo vero et necessitas profluit difficilis adeo et implexae huius tractationis, quae praetermitti nullatenus potest, ut iuniores theologi inoffenso pede campum huiusmodi percurrant.

4. Duae erunt huius tractationis sectiones, in quarum altera de analogia rationis et fidei in se spectata, in altera vero de eiusdem applicatione seu de methodologia agemus.

SECTIO PRIOR

DE ANALOGIA RATIONIS AC FIDEI IN SE SPECTATA

5. Ordo postulat, ut cum de analogia rationis ac fidei nobis agendum sit, declaremus quid rationis, quid fidei nomine hic intelligamus. *Ratione* igitur generatim sumpta, prout omnem humanae mentis cognoscendi ac iudicandi vim complectitur, significamus *nativam atque essentialem animi humani facultatem, seu facultatum collectionem, quibus homo verum cognoscit ac de ipso iudicat, quatenus idem verum intra naturae ambitum continetur. Fidei* autem nomine *liberum illum assensum* designamus, *quem intellectus divina gratia praeventus et adiutus praebet veritatibus supernaturalibus ob Dei revelantis auctoritatem*. Ex his notionibus patet, rationem pro obiecto suo veritates habere naturalis ordinis, quas proinde ipsa cognoscit, intuetur ac iudicat, seu saltem potest cognoscere, intueri ac iudicare; fidem vero, quae rationi supervenit, obiecta divinitus proposita apprehendere et credere.

6. Ratio triplicem habere potest relationem seu respectum ad fidem; siquidem potest spectari vel *ante* fidem, vel *cum* fide, vel denique *post* fidem; nempe vel antequam fidei assentiatur, vel una cum ipso assensu, vel post eiusmodi assensum. Exinde fluit huius sectionis in tria capita partitio.

CAPUT I.

DE RATIONE ANTE FIDEM SPECTATA

7. Iam innuimus in duo invicem opposita extrema dilapsos eos esse, qui de rationis nativa vi disseruerunt, quorum alii nimium eam deprimunt et extenuant, alii vero nimis efferunt et extollunt. Iuverit paucis complecti systemata utriusque sententiae sectatorum.

8. Qui *defectu* peccant in vi rationis deprimenda ad verum sui ordinis assequendum, sunt 1° sceptici, qui theoretice saltem profitentur se de omnibus dubitare, cum verum prorsus *incomprehensibile* seu *inaccessum* esse autument; practice vero, quae ad vitam naturalem ac civilem necessaria sunt, prorsus admittunt. 2° Lutherus ac lutherani primitivi, qui cum docuerint per Adae lapsum naturam humanam in suis essentialibus depravatam omnino esse, non solum liberum homini lapso denegarunt arbitrium, sed praeterea ita intellectum ad veri investigationem ineptum evasisse censuerunt, ut sine fidei lumine nihil omnino cognoscere possit neque in naturali ordine. Exinde bellum quod philosophiae intentarunt ad eam eliminandam, quam *opus carnis* vocarunt, obtendentes falsum esse in theologia quod verum praedicaret philosophia. Indidem pariter apud protestantes receptum principium, quod nullum sit agnoscendum intrinsecum boni ac mali moralis discrimen, quod unice a positiva Dei voluntate repeti debet. Sic alii plus minus feliciter insanierunt, donec ita se ab illo *nihilismo* receperint, ut in partem adversam devenerint, dum rationem individualem non solum controversiarum fidei iudicem constituerunt, verum etiam supra revelationem extulerunt ac normam supremam credendorum et agendorum proclamarunt ac deam, uti mox dicemus.

9. Interim 3° in Britannia neoscepticismus prodivit; siquidem Humius sustulit penitus universalitatem principii, quod vocant *causalitatis*, atque inficiatus eius necessitatem *a priori*, illud coniecit inter principia *a posteriori* seu experientiae; hac ratione praecipuum fundamentum convellit realitatis obiectivae humanarum cognitionum. In Germania Kantius, Humii vestigiis insistens, scientiam omnem ad mera sensibilitatis phaenomena, ac subiectivas quasdam easque necessarias intellectus formas revocavit. Quaecumque sub experientiam cadunt, seu intra experientiae ambitum continentur, vocavit *phaenomena* seu *apparentias*, quae vero experientiam transcendunt, *noumena* seu *intellectualia* aut *mentalia* nuncupavit; nos nonnisi phaenomena cognoscere seu scire statuit, noumena vero non item; ad phaenomenorum porro classem retulit vel ipsum *ego* nostrum, ita ut de eius realitate semper ambigere possimus, prout de phaenomenis aliis quibuscumque, quorum non habemus nisi *subiectivam* cognitionem. Ad noumena vero res omnes amandavit, prout in se sunt, quorum nullam prorsus cognitionem habemus, cuiusmodi esset Deus, animorum immortalitas, aliaque id genus omnia. Ex quibus patet hanc revolutionem philosophicam, quae sub *criticismi* nomine inducta a Kantio est, absolutum scepticismum inducere.

10. Ex hac veluti foecunda parente prodierunt *apprioristarum*, ut vocant, systemata philosophica, quae aut purum *idealismum* aut putidum *pantheismum* redolent, nam indidem *idealismus absolutus* seu *egoismus metaphysicus* Fichtei profluxit; philosophia item *identitatis* seu *rea-*

lismus absolutus Schellingii; demum, caeteris omissis, philosophica Hegelii doctrina emersit de *subiecti et obiecti in idea* identitate, qua ipse ex logica ideae evolutione realitatem ipsam obiectorum educi'.

11. Ut autem appareat quemnam influxum in religionem christianam eiusmodi systemata exercuerint, satis erit vel leviter illorum applicationem ad rem christianam delibare. Iuxta Kantii principia, revelatio positiva eiusque possibilitas supernaturalis *noumenon* est, de quo nihil sciri aut affirmari potest. Non alia religio superest, quam quae intra rationis limites continetur omni theoretico fundamento destituta, quaeque nonnisi gratuitis postulatis iisque saepe contradictoriis innititur. Sic prorsus evanescit omnis revelatae religionis possibilitas in pantheistico Schellingii systemate; prout evanescit in systemate Hegelii, iuxta quod revelatio ac mysteria omnia, quae revelata perhibentur, non sunt nisi totidem naturales ideae logicae evolutiones. Parum quoad rei substantiam ab hoc differt Fichtei systema. Eliminata porro quavis positiva revelatione ac religione, deventum necessario est in rationalismum ac mythicismum a Straussio *Vita Iesu* ad suum apicem perductum, quique latebat in protestantismi principio fundamentali, quod aliud non est nisi totius christianismi eversio.

12. Sequiores hi omnes, ut patet, eo devenerunt, ut quibusdam veluti gradibus rationem extollerent usque ad eius apotheosim, eamque fontem veritatum omnium religiosarum constituerent. Peccarunt proinde *excessu*, ac se religioni positivae christianae hostes infensissimos praebuerunt.

13. Infausto hoc exitu, qui provenit ex rationis abusu, deterriti religionis revelatae propugnatores non pauci aetate hac nostra rati sunt rationem ipsam ex se, sin minus religioni revelatae positive hostilem, non satis idoneam saltem esse ad veritates etiam naturalis ordinis comprobandas. Diversas proinde iniere vias ad finem sibi propositum obtinendum. Alii siquidem non tam rationis capacitati quam sensui cuidam religioso fidendum esse, ad assequendas veritates religionis, censuerunt; tales sunt *sentimentalistae* aut *mystici* nuncupati; alii ineptam rationem autumarunt ad veritates etiam naturalis ordinis, cuiusmodi censentur Dei existentia, animorum immortalitas, iusti iniustique norma etc. certo cognoscendas, sed eas unice a positiva revelatione esse repetendas, quae primis parentibus facta est, et per eos traditione ad posteros transmissa; tales sunt *supernaturalistae* dicti, qui philosophiam, quae a revelatione praescindit in illis veritatibus demonstrandis, *antichristianam* aut *extrachristianam* vocant; alii non omnes prorsus rationi in his veritatibus detegendis aut demonstrandis adimunt vires, sed eas veritatibus assequendis pares esse inficiantur, ut certos de illis nos efficiat, nisi accedat consensus generis humani, quem constituunt supremum certitudinis criterium in veritatis ac religionis negotio; tales sunt *traditionalistae* nuncupati, eo quod velint genus humanum traditionis cuiusdam universalis ope veritates, de quibus agimus, cognovisse et conservasse; alii methodum *psychologicam* veluti religioni infensam spectant, cui *ontologicam* substitutam vellent, quae nempe auspicatur ab *immediata* et *concreta* Dei ipsius intuitione, quapropter *ontologistae* audiunt; alii denique, Hermesio duce, Kantii et Fichtei principia expurgare quodam-

modo ac perpolire annisi sunt, ut, ipsis deinceps ita modificatis, demonstrationem religionis christianae et catholicae conficerent, atque *hermesiani* vocantur.

14. In tanta sententiarum discrepantia difficile admodum est quidpiam statuere, quin in offensionem incurramus aut eorum, qui nimium rationi tribuere, aut eorum, qui eidem nimium detrahere videntur. Quid verisimilius inter diversas praesertim catholicorum opiniones tenendum sit, ea qua par est modestia aperiemus, cum nihil personis velimus detrahere iis, qui vero fidei zelo flagrant, aliorum relinquentes iudicio utrum viam tutam sectati simus. Interim cum hic de ratione ante fidem, seu in ordine ad fidem sive ostendendam sive profitendam agere nobis propositum sit, in duos articulos caput hoc dispertientes, in primo de recto rationis usu ante fidem, in altero de eiusdem ante fidem abusu disseremus.

Articulus I. *De recto rationis usu ante fidem.*

15. Quamvis theologi munus haud sit quaestiones mere philosophicas agitare, cum tamen fieri nequeat ut agamus de recto rationis usu in relatione, quam illa habet ad fidem, quin ex probatioribus philosophis ea saltem attingamus, quae ad rem nostram spectant, idcirco nonnulla in iuniorum theologorum commodum breviter hic subiicimus, quae fundamentum ac basim dicendorum constituant.

PRAENOTANDA

16. Principii loco assumimus, humanam naturam, quae incredibilem in verum cupiditatem in se experitur ac sentit, posse vi sua ad ipsum capessendum pervenire, alioquin sine obiecto invincibilem hanc propensionem esse, absurde dicere deberemus.

17. Sane illis mens nostra a natura praesidiis est instructa, quibus tuto pluribus saltem in casibus verum omni cum certitudine assequi possit. Duplici siquidem cognoscendi facultas elemento sive ordine constat, *empirico* et *rationali*, seu *sensibili* ac *ideali*, aut etiam, ut vocant, *psychologico* ac *logico* vel *ontologico*. Utriusque elementi aut ordinis principium unum idemque est, quod sentiens ac intelligens est, quo fit, ut duo illi ordines arctissimo inter se nexu copulentur. Ex arctissimo hoc duplicis ordinis nexu veritas, seu obiectivitas realis humanae cognitionis, ac scientiae certitudo unice necessario promanare possunt. Ex arctissimi huiusce nexus disiunctione potissime orta sunt absurda systemata, in quae non pauci neotericae scholae philosophicae, in Germania praesertim, lapsi sunt, aut abiecti empirismi et materialismi, aut vagi idealismi.

18. Ex duplici porro recensito ordine duplex pariter profluit essentialium veritatum ordo, quae basim constituunt ac fundamentum scientiae ac certitudinis omnis. Ex ordine enim empirico, seu ex factis internae experientiae habet primo humana mens intimum ac substantialem *sensum* sui ipsius, seu, ut vocant, *proprii ego*, nec sine illo umquam esse potest. Hanc vero suae existentiae ideam directe ac immediate percipit animus. Quo fit, ut propriae existentiae veritas nullam patiatur demonstrationem, cum in facto consistat; quod si quis negaverit, aut in dubium revocare voluerit, eo ipso illud adstruit et confirmat.

19. Habet praeterea ex hoc factorum empiricorum ordine humana mens earum, quae in se accidunt,

affectionum intimum sensum seu conscientiam. Hae autem affectiones aut possunt a nobis ipsis excitari, et sentimus nos, earum principium agens esse, aut in nobis sine nobis, immo quandoque nobis reluctantibus, excitantur, et nos earum principium patiens esse evidenter cognoscimus. Cum vero haec facta conscientia immediate revelet, fieri nequit, ut de iis dubitare possimus; totidem sunt veritates obiective reales, prout realis et concretus est ordo sensibilis, seu ordo existentiae; implicat enim animum non sentire dum sentit.

20. At enim ordo hic empiricus, utpote ex factis iisque contingentibus exsurgens, quae nonnisi necessitatem hypotheticam involvunt, nequit necessitatem absolutam et universalem gignere, quae scientiis vere et proprie dictis constituendis requiritur. Ex altero propterea eoque excelsiori ordine, rationali videlicet seu ideali, elementa arcessere debemus, quae absolutam eiusmodi necessitatem inducant. Talia autem sunt principia illa abstracta ac universalia rationis, quibus mens vere intelligens ac rationalis constituitur, quaeque cum evidentia sua fulgeant, reliquis huiusce ordinis veritatibus detegendis certoque cognoscendis necessario inserviunt. Eiusmodi principia, quae alio nomine *axiomata* nuncupantur, evidentiam immediatam cum prae se ferant, tum logicam necessitatem gignunt, tum omnem demonstrationem refugiunt. Ob nexum, quem veritates necessariae inter se habent, revocari facile omnes possunt ad principium quoddam supremum, quod *contradictionis* nuncupatur aut *identitatis: idem* nempe *non posse simul esse et non esse*, seu *quo mens percipit rem aliter esse non posse*. Exinde mens seu humana ratio lumen suum mutuatur; nempe normam ac regulam generalem habet eamque firmissimam veritatis, iuxta quam de statu animi sui in ordine ad cognitionem diiudicat.

21. Quae ut probe intelligantur, nonnulla enucleare praestat tum circa certitudinem generatim, tum circa eius species. Certitudo porro definiri potest: *firma* et *rationabilis animi persuasio de veritate rei cognitae. Firma* ad cuiusvis dubitationis exclusionem, *rationabilis* quatenus non ex caeco veluti instinctu, sed a legitimo iudicandi motivo persuasio illa proveniat, ita ut mens, quin sibi vim faciat, nequeat assensum suum cognitae veritati denegare, cum videat rem aliter esse non posse.

22. Motivum vero legitimum, quo induci mens debeat ad ita iudicandum, multiplex est, pro diversa obiecti natura de quo iudicat. Nam primum potest esse aut *intrinsecum*, aut *extrinsecum*. Intrinsecum illud est, quod veritatem propositionis, seu necessitatem nexus inter subiectum et praedicatum intrinsece patefacit. Haec manifestatio duplici ratione evenire potest, nempe aut *absolute*, cum necessitatem propositionis absolutam, seu *a priori* ex ipsa obiecti natura promanantem ostendit; aut *hypothetice*, cum veritatem propositionis seu nexus necessitatem *a posteriori* et ex facto contingenti provenientem exhibet, quo posito fieri nequit, ut propositio vera non sit. Rursum motivum istud intrinsecum, quod sive necessitatem absolutam sive hypotheticam ostendit, praestare id potest aut *immediate* aut *mediate*. Id efficit immediate, cum propositiones eiusmodi sunt, ut intuitivae ac per se evidentes sunt; mediate autem, cum ad eas cognoscendas ope ratiocinii adducimur, quae proinde veluti il-

lationes ex primis veritatibus intuitivis eruuntur, unde conficitur *demonstratio.* Cum primitivae eiusmodi veritates aliae logicae sint, aliae psychologicae, duplex distinguitur demonstrationis genus, quorum alterum *a priori*, alterum *a posteriori* dicitur. Si rite utraque instituta fuerit, si nempe necessarium nexum ostendat inter veritatem intuitivam et eam, quae exinde deducitur, demonstratio *apodictica* erit, ac certos nos reddit de assecutione veritatis.

23. Haec autem certitudo pro diversitate motivorum seu fontium, e quibus dimanat, est vel *logica* aut *metaphysica*, vel *physica*. Logica aut metaphysica est, si proveniat vel ex *sensu intimo* quoad facta interna, vel ex *ratione* quatenus prima necessaria ac universalia principia exhibet; *physica* autem si profluat ex *sensibilitate externa* quoad facta, quae aliunde proveniunt.

24. Quamvis porro motiva *externa* nobis haud possint exhibere necessarium nexum intrinsecum subiecti ac praedicati, patefaciunt saltem indicium vel connotatum certum de nexu illo, ac proinde de propositionis veritate. Praecipuum eiusmodi indicium est *auctoritas* seu testimonium aliorum. Si certitudo habeatur de connexione huius indicii, seu *auctoritatis* cum propositione, de qua agitur, ac certitudo praeterea de veritate illius indicii, certi efficimur de ipsius propositionis veritate. Quoniam vero hoc indicium extrinsecum est, hinc potius quam intueri, assentiri seu credere dicimur veritati. Si hoc indicium seu auctoritas evidens sit, propositio, quae per eam innotescit, *evidenter credibilis* dicitur et est. Auctoritas potest esse aut divina aut humana; fides propterea quae ex alterutra provenit, est vel divina vel humana.

25. Fides, quae Dei testimonio innititur, ut per se patet, omnimodam certitudinem, nempe metaphysicam parit. Quae autem innititur testimonio seu auctoritati humanae, si plena sit, spectato testium *numero*, *scientia* et *probitate*, spectatis praeterea adiunctis omnibus, in quibus falsitas aut mendacium admitti nequeant, certitudinem absolutam gignit, ac resolvitur saepe in metaphysicam, eam revocando ad principium, quod nullus detur effectus sine causa.

26. Exinde deprehendimus certitudinem *moralem*, quae nempe ex hominum testimonio consurgit, veram certitudinem esse, quae ad rationem *theoreticam* pertinet, minime vero, ut quidam neoterici contendunt, ad solam rationem *practicam*, qualis nascitur ex officio morali propter rationis practicae dictamen, quo tenemur ad assensum aliorum testimonio praestandum. Assensus porro, qui perhibetur ex dictamine practicae rationis, nullius valoris est, cum non sit nisi mera acquiescentia, quae etiam merae probabilitati adhibetur, numquam vero firma illa ac rationabilis persuasio, quae certitudinem constituit. Perinde esset certitudinem moralem theoreticam denegare ac certitudinem ipsam destruere, ac proinde fundamentum evertere tot disciplinarum, quae illi innituntur, immo et religionis positivae sive revelatae, ut paulo post ostendemus.

27. Ex discrimine, quod intercedere vidimus inter certitudinem, quae progignitur a necessitate intrinseca *a priori*, seu necessitate in ipso immediato sensus intimi facto fundata ac in intuitiva evidentia, atque inter certitudinem, quae oritur ex necessitate extrinseca *a posteriori* et ab auctoritate procedit, differentia deprehenditur, quae inter *scientiam*

ac *fidem* invenitur. *Scire* enim dicimus, quod percipimus, intelligimus, intuemur sive immediate sive mediate; contra vero *credere* dicimus, quod aliorum testimonio admittimus, quia intimum nexum eius, quem sic ex aliorum auctoritate tenemus, minime videmus. Quapropter duae istae notiones inter se permisceri nequeunt, nec ullo pacto admitti potest, quod aetate hac nostra excogitatum est, scientiam sine fide minime sufficere ad realitatem obiectivam rerum constituendam. Quae quidem theoria periculo plena est, et aliena prorsus a mente antiquiorum philosophorum, Augustini praesertim et Aquinatis, nec non saniorum omnium philosophorum recentiorum.

28. Quibus praemissis, haec iam deducimus veluti corollaria quae basim dicendorum constituent; ac 1° sequitur rationem humanam a conditore suo ad verum natura sua comparatam esse, quod illa proinde mediis naturalibus sibi insitis assequi potest. Contrarium enim supponere esset absurdum.

29. Sequitur 2° dari aliquas veritates sive *facti* sive *rationis*, quae intuitiva evidentia fulgent, quaeque a nemine, quin rationabili suae naturae repugnet, negari aut in dubium revocari possunt, et in quas propterea omnes consentiunt.

30. Sequitur 3° eiusmodi principia seu veritates immediatae evidentiae esse prorsus indemonstrabilia, cum sint per se nota, et omni ratiocinationi ac demonstrationi inservire debeant.

31. Sequitur 4° non modo dari certitudinem *relativam*, quae in peculiari subiectivo animi statu consistat, sed praeterea dari reipsa certitudinem *absolutam*, quae nimirum pro omnibus indiscriminatim certitudo esse debeat: alioquin dilaberemur in scepticismum tum philosophicum tum religiosum, non sine ingenti conditoris iniuria et veritatis detrimento.

32. Sequitur 5° *absolutam* eiusmodi certitudinem haberi posse in *ordine cognitionis* seu *psychologice*, etiam *praecisione* facta a Dei ipsius cognitione et veracitate, quamvis in ordine *essendi* et *ontologico* omnia necessario entia a primo dependeant. Siquidem propriam existentiam nostram prius quam Dei existentiam cognoscimus, et ex illa ad Dei existentiae cognitionem assurgimus.

33. Sequitur 6° nexum inter subiectum et obiectum in ipsa sensibili ac intelligente hominis natura fundari. Etenim dum humanus animus pro duplici cognitionum ordine empirico et ideali, quem habet, se ipsum sentit ac percipit, fit necessario certus de realitate sua obiectiva. In seipso proinde ac in actibus suis invenit homo intrinsecam rationem principiorum illorum necessariorum, *a priori*, quod non datur *accidens sine substantia*, nec *effectus sine causa*; quocirca eiusmodi principia non sunt, ut neoterici nonnulli autumarunt, *synthetica a priori*, sed prorsus *analytica*, nec solum *logica*, sed *metaphysica* ac *ontologica*, et ad realitatem obiectivam demonstrandam firmissima.

34. Sequitur demum 7° ad praecavendas difficultates triplicem esse cognitionum ordinem distinguendum, *logicum*, *chronologicum* et *historicum*. Logicus intrinsecum cognitionum nexum attingit, ostenditque quomodo alia in alia contineatur, easque evolvit et educit. Chronologicus naturalem exhibet cognitionum evolutionem, principium ex quo derivatae sunt, earumque progressum. Historicus facta, quae in humanitatis historia contigerunt,

pro obiecto habet. Ordo logicus philosophicus et abstractus est; chronologicus est ordo facti atque concretus; historicus extrinsecus est.

35. Nunc iam praestat, quae hactenus exposuimus, ad rem nostram applicare; quod praestabimus insequentibus propositionibus.

Propositio I. *Plures veritates naturalis ordinis, quae lamquam praeambula fidei spectari possunt, sine supernaturalis revelationis subsidio recta ratio omnimoda certitudine cognoscere potest.*

36. Adstruitur haec propositio adversus *supernaturalistas*, scilicet adversus eos, qui veritates naturalis ordinis, quaeque a s. Thoma *praeambula fidei* nuncupantur (1), cuiusmodi sunt existentia Dei, spiritualitas ac immortalitas animorum, atque id genus alia, nedum demonstrari, sed nec cognosci posse ab humana ratione autumant. Hi siquidem in ea sententia versantur, ut nisi praecesserit divina positiva revelatio, quae primis progenitoribus facta est et locutionis ope in posteros traditione transmissa, de illis veritatibus numquam humana mens potuisset se attollere ad eas cognoscendas et demonstrandas. His auctoribus basis ac fundamentum totius metaphysicae a positiva divina revelatione constituitur.

37. Equidem si de facto ageretur non abnueremus illis subscribere; sed quaestio de iure est praesertim quoad eos, qui vel originariam ac primitivam revelationem amiserunt, aut etiam abiecerunt. In adversariorum enim hypothesi hi omnes ad recensitas veritates solius rationis ope assurgere non possent, multo vero minus de ipsis demonstrationis vi possent convinci.

38. Iam vero, ut in cognitione Dei sistamus, de qua praecipue fervet controversia, quaeque caeterarum veritatum fundamentum est, scripturae ac patres ex creaturis eam hauriri *posse* immo et *debere* ubique supponunt: etenim Sap. XIII, 1 legitur: *Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei; et de his, quae videntur bona non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnoverunt, quis esset artifex... A magnitudine enim speciei et creaturae, cognoscibiliter poterit creator horum videri;* et apostolus: *Invisibilia ipsius*, inquit (2), *a creatura mundi, per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur ; sempiterna quoque eius virtus et divinitas ; ita ut sint inexcusabiles; quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt..... dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Loquitur porro apostolus, uti patet ex postremis verbis, de philosophis, qui ratione ad unius Dei cognitionem pervenerunt, eiusque existentiam rationis ope demonstrare potuerunt.

39. His biblicis documentis patres insistentes uno ore docuerunt, posse ac debere homines Dei notitiam per creaturas sibi comparare. Inter quos ita loquitur s. Irenaeus (3): *Hoc ipsum omnia cognoscunt, quando ratio mentibus infixa moveat ea ac revelet, quoniam est Deus unus omnium Dominus.* Tertullianus praeterea, distinguens inter Dei cognitionem naturalem, qualis ex creaturis obtineri potest, et salvificam, quae ex revelatione positiva comparatur, scribit (4): *Nos definimus Deum primo natura cognoscendum, dehinc doctrina recognoscendum: natura* ex *operibus, doctrina* ex *praedicationibus.* Demum caeteris omissis s. Cyprianus ethnicum ita compellat (5): *Haec est summa delicti,*

(1) P. 1, qu. 2, a. 1. (2) Rom. 1, 20.
(3) *Contra haeres.* lib. II, c. 6, n. 1.
(4) *Advers. Marcion.* lib. I, c. 18.
(5) *De idol vanit.* pag. 227.

nolle agnoscere, quem ignorare non possis. Atque ita porro patres reliqui: Basilius, Gregorius nazianz., Chrysostomus, Augustinus, qui praeterea facto id ipsum ostenderunt exhibentes multiplices Dei existentiae demonstrationes metaphysicas, physico-theologicas atque morales, quae apud Petavium (1), et apud Thomassinum (2), recoli possunt.

40. Neque alia scholasticis mens stetit, et agendi eorum ratio fuit. S. Anselmus omnium primus demonstrationem existentiae Dei *a priori* excogitavit; s. Thomas quinque argumentis *a posteriori* eamdem Dei existentiam demonstravit; immo expendens angelicus doctor illorum sententiam, qui autumant nonnisi per viam revelationis ac fidei Dei existentiam adstrui posse, eam conceptis verbis *errorem* vocat (3). Hunc errorem renovans Socinius, a nostratibus, et a protestantibus, ipsisque socinianis refutatus est.

41. Caeterum rei christianae sive revelationi auctores, quos refellimus, novo systemate suo haud parum infensos se praebere exinde liquet, quod nonnisi supposita Dei existentia revelationis conceptus haberi possit. Si quis propterea incredulus illam inficietur, nulla amplius via suppeteret ipsum revincendi.

42. Stet igitur firmum ratumque, divina etiam seclusa revelatione, dari posse ac debere *naturalem* eamque *certam* cognitionem ac demonstrationem existentiae Dei et caeterarum necessario nexu ex illa dependentium veritatum, adeoque animorum spiritualitatis, libertatis, immortalitatis, inter iustum iniustumque discriminis, aliarumque eiusmodi, prout hactenus philosophi praestantissimi, praeeunte angelico, docuerunt.

DIFFICULTATES

43. I. Obi. 1. Ex Dei ipsius manifestatione primi parentes eius notitiam consecuti sunt, eamque una cum loquela ad posteros transmiserunt. 2. Enutritus proinde extra societatem ex sola naturae contemplatione numquam eam sibi comparare poterit, nedum demonstrare. 3. Sane demonstratio praesupponit notitiam rei demonstrandae. 4. Omnis praeterea demonstratio fit vel per *deductionem* vel per *inductionem*, iam vero neutro modo Dei existentiae demonstratio fieri potest; non quidem per *deductionem*, quia iam supponit principium cognitum seu *maiorem* absolutam veluti certam, quae est basis omnis demonstrationis; non per *inductionem*, alioquin conclusio magis pateret quam praemissae; a finito enim concluderetur ad infinitum. 5. Accedit, quod principia sive axiomata, ex quibus demonstratio omnis exsurgit, demonstrari nequeant, ac assumantur veluti postulata, quae potius creduntur quam demonstrentur. Hinc prout scite iam animadverterat s. Augustinus (4): *Naturae quidem ordo se habet, ut cum aliquid discimus, rationem praecedat auctoritas... auctoritas fidem flagitat, et rationi praeparat hominem;* 6. quo fit ut demonstrationes omnes existentiae Dei totidem sint paralogismi, cum in ipsis semper praesupponatur *maior absoluta* cuiusvis ratiocinii, quae est affirmatio τοῦ esse, nempe Dei, qui est *ens entium*. Ergo.

44. Resp. Ad 1. *D.* Ita tamen ut, seclusa illa manifestatione et traditione, potuerit ac possit humana ratio naturalem Dei cognitionem sibi comparare, eiusque existentiam de-

(1) *De Deo*, lib. I, c. 1 et 2.
(2) *Theolog. dogm.* tom. I, lib. I, c. 20 seq.
(3) *Contr. gent.* lib. I, cap. 4.

(4) *De morib. eccl.* cap. 2, et *de vera relig.* cap. 24.

monstrare, *Tr.* vel *C.* secus, *N.* Duo in hac difficultate permiscentur, *factum* et *ius;* aut si placet, ordo *chronologicus* et ordo *logicus;* de facto nulla est controversia, ast non ita est de iure. Ostendimus siquidem argumentis extrinsecis et intrinsecis, etiam illo facto seposito, posse hominem tum Dei seu supremae causae notitiam assequi, tum eius existentiam demonstrare, alioquin athei negativi, ad quos illa traditio non pervenit, excusabiles essent, secus ac scripturae et patres doctoresque uno ore testantur.

45. Ad 2. *D.* Ex defectu exercitii cultusque eiusdem rationis, *C.* ex defectu rationis in se spectatae, *N.* Ut enim ratio suas exerat vires, necesse est ut exerceatur et excolatur ope illorum adminiculorum, quae societas ipsa suppeditat. Alioquin non solum ad Dei notitiam eiusque existentiae demonstrationem non perveniet, sed neque ad notitiam et cognitionem illorum, quae omnium consensu ratio ex se assequi potest. Adeoque eiusmodi argumentum nimis probat.

46. Ad 3. *D.* Praesupponit demonstratio notitiam rei demonstrandae hypotheticam, *C.* absolutam, qualis exsurgit post demonstrationem, *N.* Sane in enunciatione cuiusvis theorematis aliqualem cognitionem eiusdem mens assequitur, sed ante demonstrationem haeret circa eius veritatem.

47. Ad 4. *Dist. min.* Fieri nequit demonstratio existentiae Dei per *deductionem*, *Tr.* cum de huius demonstrationis vi adhuc theologi ac philosophi disceptent; fieri nequit per *inductionem*, qua ex effectu ad causam eamque primam ac supremam concludatur, *N.* Sub hoc vero respectu falsum est, quod assumunt adversarii, conclusionem videlicet magis patere quam praemissas, siquidem immediate non concluditur ex finito ad infinitum, sed ex effectu ad causam. Qua necessario inducta, eius proprietates expenduntur, quae nonnisi enti a se existenti, proindeque aeterno ac infinito convenire possunt, sicque assurgimus ad Dei notitiam et existentiam.

48. Ad 5. *D.* Axiomata non demonstrantur, quia in ipsa enunciatione immediatam, intuitivam evidentiam prae se ferunt, *C.* quia ut gratuita postulata assumuntur, *N.* Extra rem porro auctoritas s. Augustini urgetur ab adversariis, cum ipsis aperte refragetur. In priori etenim textu s. doctor in peculiari tantum quaestione, quam agitabat adversus manichaeos, affirmat auctoritatem rationi praecedere; in posteriori autem pariter aperte adstruit ratione legitimam auctoritatem cognosci, summamque esse eiusdem rationis auctoritatem, quae semper praecedere debet.

49. Ad 6. *D.* Iuxta principia adversariorum, *C.* iuxta scripturarum, patrum totiusque antiquitatis doctrinam agendique rationem, *N.* Deus porro ens quidem entium est, maior absoluta, veritatum omnium prima in ordine *ontologico* sive essendi, non autem in ordine *logico* sive cognoscendi quoad nos. Iam vero de hoc secundo ordine hic agitur. Paralogismus itaque adversariorum est, qui in proposito argumento ordinem logicum cum ordine ontologico permiscent atque confundunt.

50. II. Obi. Qui rationalibus demonstrationibus existentiae Dei insistunt 1. numquam se a *formalismi* ac *idealismi* laqueis expediunt; 2. siquidem absque *vitali* ac intima cum suprema veritate communicatione perveniri haud potest ad *vitalem* Dei cognitionem; 3. philosophia pagana, quae ex suo fundo veritates

omnes promere satagit, tum se tum mundum in ordine morali ac religioso perdidit: 4. contra vero philosophia christiana luce revelationis illustrata ac in relatione *vitali* cum Deo constituta effecit, ut ratio ac revelatio sese mutuo compenetrarint. 5. Quod quidem amicum foedus a Cartesio primum dissolutum est; 6. ingentia exinde mala eruperunt veritati non minus quam religioni exitiosa, rationis *autonomia*, *sensismus* ac *materialismus*, *idealismus* ac *pantheismus spiritualisticus*, *kantismus* item, *hegelismus*, *rationalismus* aliaque id genus monstra, quibus philosophia ac religio hostiles effectae sunt; 7. ratio demum, ad entitatem logicam redacta, subiecit sibi creatorem atque a se dependentem reddidit, seu idolum sibi conflavit, coram quo se prosterneret ac thus ei adoleret; 8. rationales demum eiusmodi demonstrationes inanes evidenter ostendunt kantianae *autonomiae*; 9. nam si verae demonstrationes essent, homines cogerent ad assentiendum; ast experientia ostendit innumeros prope esse qui de veritatibus ita demonstratis serio dubitant. Ergo.

51. Resp. Ad 1. *D.* Divortio facto inter ordinem empiricum et rationalem, seu inter facta concreta experientiae et abstracta rationis principia, *C.* illo secluso, *N.* Exinde enim, seu ex eiusmodi separatione, quae contra rei veritatem est, exortus est illorum philosophorum abusus, quem adversarii in omnibus reprehendunt. Quod si constituatur intellectum et rationem identificari, nec duas facultates realiter inter se distinctas esse, evanescit difficultas totamque vim suam habet demonstratio, de qua agimus, nullusque superest mero *formalismo* locus.

52. Ad 2. *D.* Si *vitalis* cognitionis nomine *salvifica* seu supernaturalis significetur, *C.* si naturalis, *N.* Porro sub huius vocis latebra perperam adversarii se tegunt, ut efficiant, quod intendunt. Iam vero alter ab altero ordo distingui debet; supernaturalis siquidem per fidem et ex gratia habetur, naturalis vero per naturale rationis lumen obtineri potest. De hoc porro hic disserimus.

53. Ad 3. *D.* Ea praecise de causa, quam adversarii obtendunt, se mundumque perdidit philosophia pagana, *N.* alias ob causas extrinsecas ac abusus, in quos dilapsa est, *C.* In primis adversarii sibi gratis confingunt philosophiae paganae et christianae distinctionem, cum una quovis tempore philosophia seu amor sapientiae ac veritatis extiterit. Quod si philosophia inter christianos ex revelationis beneficio valde profecit, hic profectus non immutavit philosophiae naturam, cuius munus est veritates naturalis ordinis lumine rationis detegere et investigare. Philosophia paganorum studio et industria exculta plures detexit veritates, apostolo teste (1), quo factum est ut Clemens alex., Iustinus aliique patres antiquissimi datam a Deo gentibus affirmaverint uti paedagogum ad Christum, prout legem dederat hebraeis. Quod si homines philosophia identidem abusi sunt, non philosophiae ipsi, sed hominum abusui mala exinde promanantia in acceptis referri debent. Quot haeretici abusi sunt et abutuntur divina ipsa revelatione!

54. Ad 4. *N.* Numquam enim philosophia ac revelatio compenetratae fuere, sed suae partes rationi, suae revelationi semper tributae sunt. Aliud est veritates naturalis ordinis, quas ratio patefacit ac demonstrat, revelationem confirmare, aliud omnem rationi vim ad eas co-

(1) Rom. 1.

gnoscendas ac demonstrandas denegare. S. Thomas in tribus prioribus *Contra gentes* libris, facto ipso contrarium ostendit.

55. Ad 5. *D*. Si reipsa locum habuisset illa compenetratio, quae *amici foederis* nomine designatur, *Tr*. secus, *N*. Cum porro ex dictis constanter philosophia ac theologia naturalis distinctae in se permanserint a theologia supernaturali ac revelata, non potuit certe Cartesius illam compenetrationem dissolvere. Alioquin ecclesiae patres et doctores, scholastici omnes, et in his s. Thomas, totidem fuissent cartesiani ante Cartesium.

56. Ad 6. *N*. Siquidem recensita incommoda seu mala non a sana philosophia aut a distinctione inter rationem ac revelationem, sed ab eius abusu provenerunt, opera potissimum protestantium Humii, Lockii, Kantii, ac universim neophilosophiae germanicae, quae fundamenta religionis revelatae convellit et per abstractionis ac phantasiae abusum in scepticismum, idealismum, pantheismum dilapsa est.

57. Ad 7. *D*. Si homo ipse ac mundus mere logicae entitates essent, *C*. si reales sint, *N*. Porro ex effectibus realibus mens rite assurgit ad causam realem, quae Deus est, constabiliendam; nexus enim effectum inter et causam *realis* est, innititurque principio necessario a priori, ac in reali rerum natura fundato. Non igitur uti vanum idolum, uti adversarii autumant, Deum exhibent rationales demonstrationes de eius existentia, sed qualis revera est rerum omnium, quae sunt, principium et causa. Multo vero minus per eas Deus rationi subiicitur ac dependens a creaturis efficitur; sed creaturae media sunt cognitionis a Deo ipso nobis exhibita, ut per ea in eius cognitionem deveniamus. In hoc item argumento adversarii permiscent existentiam Dei *ontologicam* cum *logica* eius quoad nos cognitione.

58. Ad 8. *D*. Si kantianae autonomiae solidae ac reales essent, *C*. si apparentes et sophisticae ac iamdiu ante ipsum Kantium prolatae ac disiectae, *N*.

59. Ad 9. *D*. Cogerent seu potius inducerent animum rite dispositum ac veritatis sectatorem ad assentiendum, *C*. animum contumacem, qui veritati resistat, *N*. Sane si non defuerunt, qui assensum negarent veritatibus ipsis immediatae evidentiae, aut saltem eas in dubium revocarent, quid mirum si ex perversa animi dispositione plures semper inveniantur, qui demonstrationibus ut apodicticis resistant?

PROPOSITIO II. *Potest ratio, etiam individualis, ac propterea absque humani generis subsidio, sibi in pluribus certitudinem comparare.*

60. Est haec propositio adversus assertores necessitatis *consensus generis humani*, aut *sensus communis* aut *communis consensus* ad omnimodam certitudinem tum de veritatibus naturalibus, tum de veritatibus supernaturalibus comparandam, ita ut eiusmodi consensus spectari debeat veluti unicum certitudinis criterium ac suprema agendorum et credendorum regula. Ex istorum placito *ratio individualis*, quam perperam cum *spiritu privato* permiscent, inepta prorsus est ad cuiusvis veritatis certitudinem assequendam. Hoc porro systema falsum, perniciosum atque antichristianum esse sic breviter evincimus.

61. Systema illud falsum, perniciosum et antichristianum censendum est, quod 1° praecidit omnem certitudini aditum; quod 2° ordinem invertit a Deo constitutum ad homines in fide informandos conser-

vandosque; quod 3° divinae revelationi amplectendae viam intercludit. Iam vero eiusmodi esse systema, quod impugnamus, vel levis eiusdem discussio cuilibet persuadebit.

62. Enim vero ad primum quod attinet; si unicum certitudinis criterium, si suprema credendorum et agendorum regula est consensus generis humani, consensus aut sensus communis (siquidem adversariis haec synonyma sunt), iam cum nemo aliter posset eiusmodi consensum agnoscere ac de ipso certior fieri, quam per media subiectiva cognoscendi, quibus quisque pollet, haec autem fallacia esse possent ac erroris deceptionibus obnoxia in omnibus seu quoad omnia extra posita, evidens est sic omnem praecidi certitudini adipiscendae viam. Fieri enim potest ut quispiam decipiatur, dum putat dari obiecta externa, quae sensus una cum ratione individuali renunciant, alios e. gr. existere homines, hos omnes in aliquo affirmando aut negando consentire, et ita porro.

63. Ad alterum vero quod spectat, ordinem scilicet a Deo constitutum ad homines in fide informandos conservandosque per hoc systema everti, ex eo patet, quod Deus non genus humanum, non hominum universalitatem, aut pluralitatem magisterio infallibili instruxerit ad fidem enunciandam ac in sua puritate conservandam, sed ecclesiam, coetum scilicet pastorum sub eorum capite rom. pontifice, cui propterea perennem ac iugem assistentiam pollicitus est. In adversariorum autem hypothesi ecclesia ab humano genere, seu communi hominum consensu suam infallibilitatem mutuaretur. Et haec infallibilitas humani generis non iam a peculiari Dei munere aut promissis penderet, sed ab insita huic consensui conditione. In controversiis circa fidem exortis aut exoriendis non ecclesia, sed humani generis consensus esset consulendus sine organo, sine tribunali, sine auctoritate. Quod plane est ordinem a Deo ad homines in fide informandos conservandosque constitutum evertere.

64. Demum viam per idem systema intercludi divinae revelationi positivae, de qua agimus, amplectendae, constat ex ratione, quam Deus tenuit in ea proponenda. Nec enim humano generi universim, aut saltem hominum pluralitati ipse suam revelationem communicavit, sed singularibus individuis, ut patet ex patriarchis, prophetis et apostolis; atque, ut insistamus in apostolis, ipsi singillatim provincias percurrerunt ad disseminandum evangelium, contra se habebant consensum humani generis, polytheismum et idololatriam consectantis; nemo propterea eis debuisset pronas aures praebere in adversariorum sententia, aut assensum exhibere, qui omnem errandi formidinem excluderet. Quae quidem aliaque eiusmodi, quae urgeri possent, absona sunt et contra factum; immo et in Deum blasphema, quasi ipse revelationem proposuerit ea ratione, qua nemo potuisset sine erroris formidine eidem assentiri, nec miraculis, quae in revelationis confirmatione fierent, fidem adiungere iuxta dicta. Igitur systema consensus communis velut falsum, perniciosum atque antichristianum spectari debet.

DIFFICULTATES

65. I. Obi. 1. Ratio individualis, utpote finita, fallibilis sua natura est, ergo nisi alio praesidio muniatur, quod infallibilis sit, semper erit errori obnoxia. 2. Hoc porro adiumentum aliud esse nequit quam auctoritas generis humani aut consen-

sus communis, qui non est nisi *emanatio rationis Dei*, immo *ratio Dei ipsius*. 3. Hac dempta, individualis ratio de nulla re, nec de propria sua existentia, umquam certa esse poterit. 4. Multo vero minus poterit actum fidei elicere, alioquin quod fallibile est, actum infallibilem eliceret. 5. Veritates proinde, quae naturalis ordinis dicuntur, e. gr. Dei existentia, animarum immortalitas aliaeque eiusmodi, a rationis individualis arbitrio penderent, hisque superextruerentur veritates supernaturales, nempe super basi lutea statua aurea erigeretur. Ergo.

66. Resp. Ad 1. *D.* Ratio individualis fallibilis est, nempe falli interdum *potest*, *C.* falli semper ac in omnibus *debet*, *N.* Ita fallibilis est individualis ratio, prout defectibilis est individualis voluntas, nemo porro sanus inferret, ex quo voluntas interdum labi ac peccare possit, eam semper et in omnibus peccare debere. Accedit, quod aliud sit *infallibilitas*, aliud *certitudo*. Infallibilitas in suo conceptu importat immunitatem a quocumque errore, atque est attributum essentiale unius Dei; neque creaturis sive distributive sive collective sumptis competere potest, nisi ex concesso a Deo privilegio, quo ecclesiam suam reipsa Deus communivit in rebus fidei ac morum. Contra vero *certitudo* in conceptu suo non importat nisi firmam ac rationabilem persuasionem de aliqua veritate, quae competere certe potest creaturis intelligentibus. Frustra proinde duo haec in sua argumentatione adversarii confundunt. Praeterea in eodem argumento turpiter inter se adversarii permiscent *subiectivitatem* et *obiectivitatem*; cum aliud sit obiectum, cuiusmodi est consensus generis humani in adversariorum hypothesi, aliud vero subiectum, quod per facultates individuales seu sibi proprias, obiectum tanquam medium cognoscere et apprehendere debet ad assequendam *infallibilitatem*, de qua loquuntur adversarii; dato siquidem quod obiectum seu genus humanum prae se ferat et conferat infallibilitatem (uti absurde illi comminiscuntur), cum tamen subiectum fallibile sit, numquam illam infallibilitatem ipsum adipisci posset.

67. Ad 2. *Neg.* Ut patet ex dictis; in ordine enim naturali nuspiam datur eiusmodi infallibilitas; in ordine autem supernaturali soli ecclesiae, quae confundi nequit cum genere humano, ex Dei munere competit. Rationem porro universalem dicere *emanationem rationis Dei*, immo *ipsam* eiusdem *Dei rationem*, putidum pantheismum sapit.

68. Ad 3. *N.* Alioquin in scepticismum laberemur.

69. Ad 4. *D.* Si ratio individualis se sola, seu absque gratiae subsidio actum fidei eliceret, *C.* si divina gratia praeventa et adiuta actum fidei eliciat, *N.*

70. Ad 5. *D.* Id est, veritates naturalis ordinis possent certo naturali rationis lumine cognosci ac demonstrari, *C.* possent pro lubito constitui ab homine recta ratione utente, *N.* Quod enim in se verum est ac uti tale nativa rationis vi cognosci ac demonstrari potest, profecto ab hominis arbitrio non pendet, nec respui potest nisi rationi ipsi resistendo: eiusmodi porro sunt veritates naturalis ordinis; alioquin scriptura minime damnasset eos, qui illas veritates, etiam seclusa revelatione, non agnoverunt, aut respuerunt. Quod vero adiicitur de superstructione veritatum supernaturalium veritatibus naturalis ordinis, falsum omnino est; veritates enim supernaturales a divina revelatione unice pendent, iisque assentimur

divinae gratiae subsidio praeventi et adiuti, ut paulo ante diximus. Veritates autem naturales veluti praeambula fidei, ut loquitur s. Thomas, praesupponi debent ab eo, cui veritas revelationis persuadenda est.

71. II. Obi. 1. Si ratio individualis posset credendorum certitudinem habere, fidei meritum evacuaretur. 2. Emancipata esset ab ecclesiae auctoritate, fieretque iudex *veritatum omnium*, quarum numerum aut coarctare aut amplificare posset pro vi demonstrationis, quam quisque sibi autumaret adeptam. 3. Ergo ex sola Dei manifestatione, cuius infallibilis certitudo nonnisi per rationis universalis testimonium haberi potest, debet de illis constare. 4. Quod et facto ipso adstruitur; nam Deus, quae primis parentibus revelavit, ut per ipsos ad seram eorum posteritatem pervenirent, sua ordinatione constituit. 5. Alioquin nulla ethnicis ante Christi adventum ad salutem via patuisset. 6. Sed nec alia ratione hominibus post adventum Christi subventum est, cum fides in ecclesiam non sit nisi applicatio principii *auctoritatis generalis*, quae fundamentum constituit certitudinis. 7. Sane ecclesia nihil aliud credendum proponit, quam *quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est*, quodque solum *catholicum* est, iuxta celebre Lirinensis effatum. Ergo.

72. Resp. Ad 1. *D.* Si posset ratio habere cognitionem ac evidentiam intrinsecam credendorum, *C.* si extrinsecam tantum, *N.* Adde idem argumentum intorqueri posse in adversarios.

73. Ad 2. *D.* Id est, independenter ab ecclesiae auctoritate posset ratio individualis certa fieri veritatum naturalis ordinis, *C.* ordinis supernaturalis, *N.* Falsum porro omnino est fieri exinde rationem individualem iudicem maioris minorisve numeri veritatum naturalium; sed pro uniuscuiusque mentis modulo potest acquiri cognitio et certitudo plurium aut pauciorum eiusmodi veritatum. Quae duo inter se permisceri nequeunt.

74. Ad 3. *Nego* utrumque assumptum, tum nempe nos haud posse veritatum naturalium cognitionem et certitudinem aliter quam per revelationem adipisci, ut patet ex hactenus dictis; tum nobis certo non posse constare de existentia revelationis nisi per testimonium rationis universalis, potest siquidem id nobis constare per media uniuscuiusque propria, ac per motiva credibilitatis.

75. Ad 4. *N.* Aliud enim est loqui de iure, aliud de facto. Dei utique voluntas fuit, ut veritates a se protoparentibus revelatae propagarentur in sua integritate, quacumque demum ratione id fieret, ad seram usque posteritatem. At de facto constat non omnes Adae posteros rite hoc munere perfunctos esse. Nam primitiva revelatio humanis commentis in plerisque foedata est fabulisque referta, apud alios vero penitus interiit.

76. Ad 5. *D.* In adversariorum hypothesi, *C.* in nostra doctrina, *N.* Per solam enim domesticam traditionem divina revelatio innotescere potuit, nec praeterea umquam destitit Deus variis mediis hominum saluti prospicere.

77. Ad 6. *Nego* suppositum iuxta dicta; ac inficiamur praeterea quod adiicitur, fidem scilicet in ecclesiam non esse nisi applicationem principii de *auctoritate generali*, quae numquam extitit nisi in mente adversariorum. Christus non genus humanum, sed ecclesiam constituit custodem, depositariam ac interpretem revelationis suae; eaque proin-

de magistra generis humani constituta est, non e converso.

78. Ad 7. *D.* Ecclesia nihil aliud credendum quam *quod semper* etc. ab ipsa catholica ecclesia, *Tr.* ab universo humano genere, *N.* Hoc enim perabsurdum est, nec umquam Vincentius lirinensis hoc sensu effatum suum protulit. Impugnans proinde sectarios seu haereticos omnes ad ostendendam placitorum haereticorum falsitatem, et veritatem doctrinae catholicae, suam regulam tradidit, et quidem in sensu, ut aiunt, *positivo*, non vero *negativo.* Absurdum autem adversariorum commentum ne somniavit quidem, ut ex eius commonitorii lectione quisque cognoscere potest.

79. Inst. Ex ratione eaque individuali Dei existentiae caeterarumque veritatum, quae ordinis naturalis nuncupari solent, notitiam earumque demonstrationem arguere perinde est ac rationalismum et cartesianismum profiteri, quo certe nihil deterius esse potest. Qui proinde id efficere conniţuntur merito rationalistae et cartesiani audiunt. Ergo.

80. Resp. *N. A.* Eiusmodi enim assertio ex iis tantum provenit, qui Lamennaesii, Bautaenii sentimentaliumque, ut vocant, placitis adhaeserunt, aut nimium adhuc adhaerent. Pii quidem, si placet, hi sunt, ac zelo pro religione flagrant, ast zelo, qui profecto non est secundum scientiam, qui rationalismi aut hermesianismi horrore perterriti in transversum acti sunt, ac in alterum extremum dilapsi. Non advertunt, dum ita se gerunt, se iniuriam Deo irrogare, quasi nempe ipse rationis lumen indidisset plane ineptum ad verum sibi proportionatum assequendum; se sibi viam omnem praecidere ad incredulos et haereticos falsitatis arguendos, atque ad reddendam rationem eius, quae in nobis est spei, ac rationis humanae sese hostes perhibere. Non advertunt praeterea, qui haec proferunt, se aperte scripturae contradicere, rationalismi et cartesianismi notam inurere omnibus ecclesiae patribus, doctoribus ecclesiae omnibus, qui ad hanc usque aetatem uno animo rationis vim et usum commendarunt ad veritates, de quibus agimus, cognoscendas et demonstrandas; adeoque, quod consequens est, in ecclesia viguisse omnibus retro actis saeculis dominatumque fuisse putidum rationalismum, ut nihil de cartesianismo dicam, donec huiusmodi vesania paucorum neotericorum industria propulsaretur. Nolunt hi distinctionem agnoscere inter rectum rationis usum a scriptura et patribus commendatum ac inter eiusdem abusum, inter veritates naturales ac revelatas, inter philosophiam denique ac theologiam; sed omnia permiscent atque confundunt, quin notiones claras habeant motivi formalis fidei, et motivorum credibilitatis, aliorumque adminiculorum, quae necessaria sunt ad rectum de his iudicium ferendum, uti ex dicendis patebit. Vere anticipata eiusmodi iudicia ex illis opinionum commentis sunt, quae delet dies. Sperandum propterea est, fore ut ad saniora principia progressu temporis sese quisque recipiens ab eiusmodi perniciosis systematibus tandem aliquando resipiscat.

Propositio III. *Potest humana ratio certo cognoscere motiva, quae vocant credibilitatis, ac per ea sibi certitudinem comparare de divinae revelationis existentia.*

81. Ex vindicatis propositionibus praesens haec prono alveo fluit, qua duo constituimus, tum scilicet rationem certo posse credibilitatis motiva cognoscere, tum posse certitudinem existentiae divinae revelatio-

nis adipisci adversus eos, qui nimium rationi detrahentes utrumque inficiantur.

82. Iter igitur, quod coepimus, insistentes sic pergimus: Potest ratio certo cognoscere iuxta dicta tum facta propriae conscientiae, tum veritates metaphysicas et psychologicas, item morales ac physicas; iam vero motiva credibilitatis ex illis veritatibus earumque applicatione constituuntur; ergo si humana ratio potest de illis veritatibus certitudinem acquirere, poterit profecto eamdem certitudinem adipisci de credibilitatis motivis. Sane miracula et vaticinia, quae praecipua sunt, possunt propriis sensibus ab unoquoque usurpari, aut per documenta historica, aut per aliorum relationem omnimoda certitudine; idem dic, pro subiecta materia, de doctrinae praestantia, propagatione et conservatione, de fortitudine martyrum aliisque eiusmodi; nisi proinde putidum velimus scepticismum sectari, fatendum est posse humanam rationem etiam individualem plenam obtinere certitudinem de motivis credibilitatis.

83. Spectato porro intrinseco nexu, qui intercedit inter eiusmodi motiva et existentiam divinae revelationis, pronum est inferre, quod si potest humana ratio certam sibi comparare cognitionem motivorum credibilitatis, queat pariter omnimodam certitudinem assequi de existentia divinae revelationis, ad quam illa necessario referuntur, et in eum finem a Deo exhibita sunt.

84. Alioquin numquam incredulos ad admittendam divinae revelationis existentiam inducere possemus, numquam ipsi rationabile obsequium divinae revelationi praestare possent, si ipsorum intellectus dubius semper haerere deberet circa motiva credibilitatis et divinae revelationis existentiam; haereret autem necessario, si ratio veram certitudinem de istis obiectis obtinere non posset: frustra Christus edidisset miracula, ad eaque homines provocasset, ut fidem in missionem suam divinam obtineret; iniuste incredulitatem pharisaeorum arguisset; perperam religionis christianae apologetae omnes ad haec usque tempora uno consensu ethnicos, ac in genere infideles et incredulos adnisi essent ex credibilitatis motivis convincere de existentia et veritate divinae revelationis. Hinc apposite s. Thomas sic scribit de fidei obiecto (1): *Non crederet homo, nisi videret ea esse credenda, vel propter evidentiam signorum vel propter aliquid huiusmodi.*

DIFFICULTATES

85. Obi. 1. Facta extraordinaria, quae miracula vocantur, iam sunt *obiectum* revelationis divinae, ergo nequeunt *motivum* constituere credibilitatis. 2. Assumere praeterea miracula uti motiva credibilitatis est petere principium, cum veritas sive mosaicae sive evangelicae revelationis, quae miracula enunciat, nequeat per miracula *rationaliter* probari; 3. praesertim quoad eos, qui *immediate* ea miracula non viderunt, utpote qui auctoritati humanae innixi, quae semper fallibilis ac incerta est, ea debuerunt admittere; 4. argumenta autem omnia validissima licet, ratiocinationes omnes etsi rigorosissimae, quae innituntur factis sensibilibus, non habent valorem nisi relativum ac mere humanum. 5. Cum proinde creditur resurrectioni Christi eiusque in coelum conscensioni, credi non debet ex eo principio, quod vulgo traditur, apostolos nempe nec decipi nec decipere potuisse. 6. Eo vel magis quod Christi resurrectio non habuerit a-

(1) II, 2, qu. 1, art. 4 ad 2.

lium testem praeter Christum ipsum, qui simul agens et subiectum extitit operationis divinae. Ergo.

86. Resp. Ad 1. *D.* Miracula sunt *obiectum* divinae revelationis quoad credentes, *C.* quoad non credentes sive infideles sive incredulos, *N.* Nam respectu istorum miracula constituunt vere *motivum* credibilitatis, quaeque ipsi rite expendere debent sub omni ratione, ut cognoscant vera ea esse tum quoad partem historicam, tum quoad rei naturam, ut inde cum Deo auctore ea patrata deprehenderint, inducantur ad admittendam revelationis existentiam, in cuius gratiam edita sunt.

87. Ad 2. *N.* Uti patet ex nuper dictis; eodem enim vitio laborat eiusmodi argumentum, ac illud quod dissolvimus. Constituta semel miraculorum veritate, *rationaliter* seu potius *rationabiliter* homo assurgit ad veritatem revelationis agnoscendam ob intimum nexum, qui inter illa et hanc intercedit.

88. Ad 3. *D.* Si reipsa auctoritas humana, etiam cum plena est, semper fallibilis esset ac incerta, *C.* si contra veram moralem certitudinem parit, quae omnem excludat erroris formidinem, *N.* Alioquin in scepticismum turpissimum incideremus, fides omnis deneganda esset historicae veritati, ut suo loco ostendimus.

89. Ad 4. *D.* Admissis kantianis principiis de humanarum cognitionum solum apparente realitate, *C.* illis, prout decet, reiectis, *N.* Pronum erat Kantio eiusque asseclis, constituto semel principio de plena ineptitudine rationis theoreticae ad agnoscendam realitatem obiectivam rei cuiuscumque; item principio altero admisso, quod notio causae et effectus referri unice debeat ad subiectivam categoriam, seu formam necessariam intellectus *synthetice* et *a priori;* his, inquam, principiis constitutis, pronum erat Kantio eiusque scholae inferre, nos non attingere nisi sola phaenomena, nec umquam comparare nobis posse certitudinem eorum, quae factis sensibilibus innituntur; ast quis sanus philosophus est, qui principia illa nunc non reiiciat atque refellat?

90. Ad 5. *D.* Credi non debet resurrectioni Christi etc., ex principio, quo apostoli nec decipi nec decipere potuerint, proveniente ex eorum infallibilitate per revelationem cognita, *C.* hoc enim esset petere principium; proveniente ex adiunctis omnibus, quibus certiores efficimur, eos reipsa nec deceptos nec deceptores esse potuisse, *N.* Haec porro est via, quam terunt apologetae revelationis christianae. Accedit, quod factum revelationis non solum ex apostolorum testimonio, sed et ex aliis plurimis constet, ut suo loco ostendimus, et insuper ex miraculis, quae in facti istius confirmationem apostoli patrarunt.

91. Ad 6. *D.* Et veritas facti resurrectionis a testibus eiusdem facti constat, *N.* a subsequentibus constat Christi redivivi apparitionibus, *C.* Nemo umquam ratus est veritatem facti resurrectionis Christi a testibus oculatis eiusdem facti constare, cum nullus extiterit; at omni certitudine resurrectionem factam comperimus, utpote fulta testimonio illorum, qui Christum mortuum ac redivivum saepius conspexerunt, et omni argumentorum vi veritatem proprii testimonii ostenderunt.

Propositio IV. *Potest pariter humana ratio certo verae Christi ecclesiae cognoscere existentiam.*

92. Spectari potest haec propositio tamquam sequela et consectarium praecedentis. Etenim ex demonstratis potest humana ratio certo cognoscere motiva credibilitatis, ac

per ea existentiam divinae revelationis, ergo eadem certitudine poterit sibi comparare cognitionem ecclesiae a Christo institutae ad eamdem revelationem custodiendam ac propagandam. Sane, ut suo loco ostendimus, motiva omnia credibilitatis, quae militant pro divinitate christianismi, militant pro divina ecclesiae seu societatis christianae origine et existentia, cum ecclesia nihil aliud sit quam christianismus in concreto et cum forma sua. Hac de causa Christus comparavit ecclesiam suam civitati in monte constitutae, seu omnium adspectui patenti; voluit, ut omnes se eidem adiungerent sub aeterni exitii interminatione; eam idcirco voluit esse perpetuo unam, visibilem ac indefectibilem usque ad saeculi consummationem; nisi igitur posset humana ratio certo eam cognoscere, immo et tuto inter spurias societates distinguere, perperam immo et iniuste Christus egisset, quod absonum dictu atque blasphemum est. Fatendum igitur posse humanam rationem, uti enunciavimus, certo cognoscere verae ecclesiae Christi existentiam.

DIFFICULTATES

93. Obi. 1. Logicus processus, qui hactenus institutus est, recte ducit in damnatum ab apostolica sede Hermesii systema. 2. Hic enim non aliud sibi proposuit, quam constituere *fundamentum ad demonstrandum christianismum tamquam revelationem datam a Deo*, atque *catholicismum uti verum christianismum*. 3. Iam vero perinde id est ac efficere *naturalem ac philosophicam* fidem supernaturalem, quae Dei donum est, ac *nova* veluti *hominis creatio ex nihilo*. 4. Est pessumdare *theologiam dogmaticam* eique substituere *pura principia theoretica*, seu aedificium humanum exstruere. 5. Nec refert, quod alii dicantur esse *fontes theologiae*, alii vero *fontes philosophiae*, hoc enim vel ipse Hermesius profitebatur, quin tamen damnationem effugerit. 6. Quare vel ipsi protestantes non pauci eiusmodi systemati refragati sunt. Ergo.

94. Resp. Ad 1. *N*. Si Hermesius nil aliud sibi praestitisset, quam processum logicum instituere ex facto propriae existentiae usque ad demonstrationem existentiae Dei, nec non divinae revelationis, christianismi in genere et catholicismi in specie, non modo ipsius systema damnatum non fuisset, sed commendatum. Nam effecisset illud ipsum, quod innumeri alii praestantissimi viri ante illum, haud exiguo rei christianae et catholicae emolumento, quovis tempore peregerunt. Itaque damnatum hac ex parte est Hermesii systema ob kantiana ac fichtiana principia ab eo adscita, quae in scepticismum inducunt, ob methodum periculo plenam, quam ipse adoptavit, ob contemptum omnium pene antiquiorum doctorum, aliasque ob causas, de quibus paulo post opportunior recurret sermo.

95. Ad 2. *D*. Iuxta principia tamen ac methodum suam singularem, et ad omnigenum errorem viam aperientem, *C*. iuxta probata ac trita saniorum doctorum principia, methodumque ab illis servatam, *N*.

96. Ad 3. *N*. Hae siquidem aliaeque eiusmodi difficultates ex confusione oriuntur, quae inducitur in fidei analysin. Qui haec obiiciunt, permiscent motivum fidei formale cum motivis credibilitatis, quae tamen toto coelo a se invicem distinguuntur. Omnia enim credibilitatis motiva ratione cognita nec fidem divinam pariunt, nec eam omnino constituunt. Credimus enim ob auctoritatem Dei revelantis divina gratia praeventi et adiuti. Fides, quae ha-

beretur ex sola motivorum credibilitatis certitudine, labore ac industria nostra parta non esset nisi naturalis et humana, quae nihil commune habet cum fide divina seu supernaturali, ut inferius ostendemus.

97. Ad 4. *Nego* iuxta modo dicta; alii enim basi innititur theologia dogmatica, alii principia pure theoretica; illa siquidem revelationi divinae ab ecclesia propositae tota innititur, ista autem ex humanae rationis penu desumuntur, nec nisi praeambula fidei constituunt, quatenus, ut loquitur s. Thomas, fides divina *cognitionem naturalem praesupponit.*

98. Ad 5. *D.* Hermesius discrevit theologiae fontes a fontibus philosophiae, ita tamen ut illorum valor et firmitas ab ipsius systemate pendeant philosophico, *C.* ut independentes sint, *N.* Omnia ita sunt colligata in systemate Hermesii, ut fundamentum theologiae eiusque firmitas a principiis philosophicis a se statutis omnino dependeant; cum vero in scepticismum ea perducant, fit ut eius demonstrationes fidei eversivae sint. Verum de hoc postea.

99. Ad 6. Resp. Ex hoc aperte colligi, quod cum aliquis a via veritatis deflectit, nequeat ulli satisfacere et ab omnibus improbetur.

Articulus II. *De abusu rationis ante fidem.*

100. *Rationis abusus* nomine hic significamus philosophica illa systemata ac placita, quae viam intercludunt ad fidem suscipiendam. Contingere vero id potest aut *directe* aut *indirecte; directe* quidem quatenus eo tendunt, ut fidem subruant; *indirecte* quatenus ineptum subiectum efficiunt ad fidem amplectendam. De utraque placitorum classe ita disserere in animo est, ut nonnisi parce, ac soluta methodo ea attingamus, quatenus opus est iunioribus theologis, ne plane hospites sint in hac provincia, quae relationem adeo arctam ad fidem habet.

§ 1. De philosophicae doctrinae placitis, quae directe fidei susceptioni adversantur.

101. Huiusmodi placita, quae cum fide componi nullatenus possunt, revocamus ad pantheismum, materialismum, fatalismum seu, ut vocant, *determinismum*. De atheismo siquidem speculativo seu formali nil attinet dicere, tum quia de hoc argumento agimus in *Tract. de Deo*, tum quia vix aut ne vix quidem dari eiusmodi rationalis naturae monstrum potest.

I. *De pantheismo.*

102. *Pantheismus* systema illud nuncupatur, quo identificatio adstruitur finiti cum infinito, intelligentiae limitatae cum absoluta, Dei cum mundo, unaque inducitur substantia eaque absoluta. Ad tres praecipuas species, quae nunc late dominantur, revocari pantheismus potest, nempe ad *rationalisticum, historicum* ac *mysticum*. Sunt, qui alias species distinguunt pantheismi, nempe eum praeterea dispescunt *in emanatisticum, idealisticum* et *realisticum*, pro diversa ratione, qua eius fautores systema suum inducunt, sed facile ad priores revocari possunt. Nonnulla proinde de illis delibabimus.

103. *Rationalisticus* itaque pantheismus procedit a principiis rationalibus *a priori*, seseque transfert per *immediatam* et *concretam* intellectualem intuitionem in *esse* realissimum absolutum omnium entium, naturae et spiritus, τοῦ *ego* et *non ego*, subiecti et obiecti, puri cogitare et puri esse. Quo fit, ut, qui huic systemati adhaerent, sibi de scientia rerum *absoluta* ac de ipsius *esse* absoluti *comprehensione* blandiantur. Huius pantheismi speciei

fundamenta iecerat Fichteus; at Schellingius systema theoretice invexit *identitatis*, asseruitque *naturam esse fundamentum existentiae Dei*, eamdemque in Deo *consubstantialem esse spiritui*, quamvis in externa tantum manifestatione ac forma sit ab illo diversa. Hoc systema vix sectatores habuit, et ab eo eius inventor paulatim se recepit, donec omnino reiecerit.

104. Pantheismus magis *spiritualisticus* ab Hegelio invectus magno adhuc numero fautores habet. Hegel in Deo spiritum unice quaesivit, spectavitque Deum veluti *ens* quod evolvitur, quodque in diversis huius suae evolutionis gradibus diversos constituit ac successivos existentiae seu entium ordines. Deus in *logica* prius in se concipitur, in aeternitate suarum essentiarum fundamentalium. Cum vero in hoc statu consistere nequeat, necesse est ut sese evolvat *extra se* in multiplicitate externa entium naturae. Exinde habetur *philosophia naturae*. Ast neque in hoc *exterioritatis* et *transitionis* statu subsistere adhuc potest; necesse proinde est, ut ex hac multiplicitate recipiat iterum seipsum in unitatem sui esse, et *spiritus* evadat; exinde oritur *philosophia spiritus*. Tunc demum ens absolutum acquirit cognitionem seu *conscientiam sui* ac fit personalitas infinita. Ex triplici hoc statu exsurgit *trinitas logica continua hegeliana*. Quo fit, ut in hoc systemate Deus sine mundo et homine prorsus incompletus esset.

105. Pantheismus *historicus* necessario fluit ex systemate hegeliano. Etenim si Deus in continua evolutione sui se manifestat necessario in mundo et in humanitate, iam sequitur quidquid non solum in mundo, sed et in humanitate reperitur et contingit, totidem esse necessarias evolutiones ac manifestationes Dei, veritates proinde et errores, virtutes ac vitia, gestaque demum omnia, quae historia refert. Hinc historia *inflexibilis geometria* nuncupata est, in qua omnis epocha, doctrinaque omnis lege quadam fatali immutabiliter evolvitur. Exinde *progressus indefiniti*, *perfectibilitatis indefinitae* humanitatis systema ortum est, quod illius fautores adeo extollunt.

106. Pantheismus *mysticus* ille dicitur, quo animus, vago cuidam sensui (*sentiment*) innixus, apprehendit immediate vitam suam *consubstantialem* Deo, qui utpote infinitus amor se manifestat in spiritu et natura. Hoc pantheismo infectus est sansimonianismus, qui in eo fundat novam illam *reconstructionem* societatis humanae, novumque illum christianismum, cui a non paucis annis adlaborat. Ex sansimonianismo alia dimanavit schola pantheismo item aspersa, dum vitam hominis constituit in *traditione vivente et actuali humanitatis*; ex qua deinde et ipsa systema eruit progressus et perfectibilitatis continuae, quod nunc maxime viget praesertim in Galliis.

107. Ex levi hac pantheismi in triplici peculiari forma spectati adumbratione quisquis intelligit, illum nullo modo cum fide, aut fidei susceptione posse consistere. Destruit enim ipsam naturam divinam, quam cum homine ac universo identificat; inducit necessitatem a priori evolutionis Dei in homine et universo; christianismum eliminat veluti manifestationem Dei transeuntem, quae locum cedere debet successivae alteri manifestationi, et ita porro. Vere delirantium somnia haec sunt, et impietatis documenta.

108. Dum vero pantheismum sub qualibet forma persequimur cum eius asseclis, cavendum tamen est,

ne hac labe aspergamus nonnullos scriptores etiam catholicos, qui quamvis minus cautos se praebuerint in locutionum delectu, aut plus aequo propensos in hegelianismi placita, a pantheismo tamen abhorrent. Aequitas enim postulat ut nonnulla effata, quae pantheismum redolere videntur, exigantur ad alia eorumdem scriptorum dicta, quibus, quid reipsa sentiant, manifeste patefaciunt.

II. *De materialismo.*

109. Quamvis *materialismus*, qui hominem ad puram *organizationem* redigit, ex recenti philosophia eliminatus videatur, ob dominatum tamen, quem longe lateque exercuit saec. XVIII ab exitialibus fructibus suis producendis nondum destitit. In scientias enim naturales, physiologiam praecipue ac medicinam, se recepit. Inspersi sunt hac materialistica labe aut saltem tendentia non pauci physiologorum ac medicorum libri, in quibus passim, sive aperte, sive latenter, psychologia cum physiologia identificatur. Systema non ita pridem a Gall invectum craniologiae ac phrenologiae haud parum contulit materialismo amplificando. Iuverit proinde nonnulla ad iuniorum animos praemuniendos de materialisticis eiusmodi doctrinis delibare.

110. Auctores isti in materialismum dilabuntur, eo quod inter se permisceant res essentialiter diversas, *sentire* nempe ac *intelligere*; *impressionem* item ac *sensationem*; principium demum *sensiferum* et principium *sentiens*. Adeoque, quod consequens est, physiologiam ac psychologiam, facta simplicia et immaterialia spiritus cum factis materialibus materiae organicae. Quamvis porro duae hae scientiae mutuo sibi auxilio esse possint, nec debeant ab illarum cultoribus respective negligi, intra cancellos tamen ac limites suos unaquaeque se continere debet, nec iura alterius sibi vindicare. Obiectum enim physiologiae, directe saltem, est solum corpus, et *observatio externa* eius medium; obiectum vero psychologiae directe pariter est spiritus seu anima, medium autem *observatio interna*, quae attingit facta *conscientiae*.

111. Phrenologia definiri potest: *Doctrina de multiplicitate organorum cerebralium, ac locatione aut sede facultatum intellectualium et moralium*. Plures egregii viri in phrenologiam insurrexerunt ostendentes 1° immerito ipsam ad scientiae dignitatem a suis cultoribus provehi; 2° nihili eam fieri a praestantioribus aetatis nostrae naturalistis; 3° everti eam ab observationibus pathologicis, ac sane psychologiae adversari; 4° inani prorsus praesumptione phrenologiae cultores contendere se posse hoc systemate veram construere scientiam humanae naturae, novam creare ethicen, melioremque humanae societatis institutionem ac ordinationem adducere; 5° tendentiam eius fatalisticam esse ac materialisticam, utpote quae facile confundat passivitatem organicam cum intellectuali et morali hominis activitate; 6° demum reipsa eam effectam materialisticam esse penes recentiores phrenologos, qui autumarunt posse se inde praebere materialis animae naturae demonstrationem. Quae cum ita se habeant, pronum est inferre cum sanioribus scriptoribus, systema phrenologicum, prout exhibitum est, falsum omnino ac perniciosum esse.

III. *De fatalismo ac determinismo.*

112. Systema omne, quod laedat libertatem, fontem totius moralitatis exitiosum fidei susceptioni esse quisque facile intelligit. Olim quidem non defuerunt, qui hominem caeco fato subiicere non dubitarent,

professique crassum fatalismum. Nunc porro absurdus eiusmodi error vix non obsolevit, ast subtilior alter ei substitutus est a *deterministis* nuncupatis. Hi siquidem liberum hominem praedicant a coactione, ast eum subiiciunt durae ac ineluctabili interiori necessitati, qua antecedenter ad actus singulos determinetur. Doctrina haec eadem est, quam reformatores ita dicti, id est, *corruptores* saec. XVI. Lutherus, Calvinus cum suis asseclis invexerunt, quaeque a baianis, iansenianis, quesnellistis propagata est. Kantianis, quatenus animus uti *noumenon* spectatur, humana libertas problematica est; prout vero *phaenomenon* seu *apparentia* consideratur, de qua nihil certi sumus, liber est.

113. Ex recentioribus philosophis aliqui sunt, qui iamdiu tritum stoicorum errorem iterum excitarunt, dum praescientiam divinam cum humana libertate ita committunt, ut alterutra neganda sit. Alii vero ita homini libertatem tuentur, ut eam Deo eripere videantur; et ita porro eiusmodi philosophi hac in parte diversa ratione delirant.

§ 2. De placitis philosophicis, quae indirecte fidei susceptioni obsistunt.

114. Placita eiusmodi philosophica, quae indirecte fidei officiunt, ad tria potissimum revocamus, nempe ad sensismum mysticum, ad empirismum, et ad hermesianismum. De singulis, quatenus opus est, aliqua dicemus.

I. *De sensismo mystico.*

115. *Sensismus*, seu, uti ab aliis vocatur, *sentimentalismus mysticus*, qui penes non paucos recentiores scriptores obtinet, surculus quidam est *nihilismi* a protestantibus invecti. Hoc systema in eo consistit ut rationi nimium detrahatur, ac veritatibus etiam naturalis ordinis, cuiusmodi sunt e. gr. existentia Dei, immortalitas hominis, lex moralis etc. cognoscendis impar pronuncietur, ac primae partes interiori cuidam ac religioso animi sensui ad earum certitudinem habendam deferantur.

116. Equidem profitemur nos haud abiicere et ab homine ablegare interiores illos sensus, quos Deus eidem indidit, quo facilius suaviusque in id omne perducatur, quod verum, rectum ordinatumque est. Quum enim Deus ipse sensum hunc *rationalem*, immo et *aestheticum* etiam si placet, quo ferimur ad probandum natura ipsa quod verum, pulchrum ac bonum est, nobis indiderit, velle sensum hunc homini detrahere perinde esset, ac illum essentiali sua parte privare. Ast contendimus eiusmodi sensum *supremam semperque tutam* non esse cognitionis *normam*, multo vero minus *unicam* ad rationis exclusionem. Rationi quippe ac intelligentiae divinus Conditor participationem divini luminis sui, ut loquitur s. Thomas (1), impressit ac imaginem et similitudinem suam. Si igitur sermo sit de naturali ordine, ratio ac intelligentia haberi debent tamquam suprema tutaque criteria, quae hominem dirigere debent ad verum ac honestum cognoscendum; si vero sermo sit de ordine supernaturali, inservire illa pariter debent ad cognoscenda credibilitatis motiva; ut revelationem istorum ope cognitam, divinae gratiae subsidio praeventus homo et adiutus valeat rationabili obsequio amplecti. Sensus porro, de quibus diximus, eidem poterunt adiumento esse. Caeterum *sensimus* seu *sentimentalismus mysticus*, quin fidei susceptioni faveat, eidem potius maxime obsistit, cum eius subruat fundamenta.

(1) Part. I, qu. 84, art. 5; et ibid. qu. 79, a. 4 et alibi passim.

117. Etenim 1° *sentimentalismus mysticus* utpote caecus, subiectivus ac instinctivus, cognoscendo obiecto ineptus prorsus est; 2° cum praeterea in phantasiam immediate influat, deceptioni ac illusioni viam aperit; 3° se *solo*, utpote subiectivus et individualis, nequit alteri probare, validamque reddere veritatem; 4° quod consequens est, veritatem mutabilem ac relativam reddit, ac in scepticismum inducit.

118. Ne autem exaggerata haec a nobis videantur, iuverit ad experientiam appellare. Frid. Iacobi, *sentimentalisticae* scholae princeps, eiusmodi constituit principia: 1° Quod *instinctus utpote rationis energia* ad Deum tamquam *suam personalitatem habentem* agnoscendum impellat; *intellectus* vero contra directe impellat ad *pantheismum* ac *nihilismum;* 2° quod nequeat vera scientia haberi, quin prius *obiectivitas* annihiletur, seu obiecti cuiusvis *realitas* a subiecto dissolvatur, ut transeat in subiectum, et ita *sciri* obiectum possit. Quo factum est, ut Iacobi in *nihilismum* et *idealismum* etiam religiosum dilapsus sit, et veram religionem sine *exteriori forma* constituerit, indifferentiam circa historicam existentiam Christi Domini sit professus, ac fidem historicam abiecerit christianismi, aliaque eiusmodi, quae longius persequi non vacat, protulerit.

119. Nec aliter contigit Schleiermacher alteri sentimentalismi sectatori, aut De Wette, aliisque non paucis, qui plus minus insanierunt; donec ad rationalismum theologicum pervenerint inficiantes existentiam revelationis ac realitatem Christi historici, qui nonnisi in sensu interno mystico ab ipsis invenitur. Idem dic de Beniamino Constant, qui perpetuum conflictum instituit inter rationem et interiorem mysticum sensum, proclamavitque religionem homini essentialem ac universalem in solo hoc sensu religioso totam consistere, cuius professiones diversae, immo saepe contradictoriae totidem formae externae sunt accidentales ac mutabiles.

120. Exinde profluxit *pietismus* inter protestantes, et quackerismus; ex hoc ipso principio Iac. Böhme, Swendenborg aliique visionarii permoti sunt ad religionem christianam suo modo reconstruendam. Patet igitur sive a priori sive a posteriori eiusmodi sensismum mysticum adeo fidem non promovere, ut eam potius penitus subvertat; et quod deterius est, nulla via suppetit ad pseudomysticos istos ab errore revocandos, cum omnem intelligentiae ac rationis usum abiiciant.

II. *De empirismo.*

121. *Empirismi* nomine illud philosophandi genus significamus, quod in meris factis experimentalibus sensus sive interni sive externi sistit, in iisque totam scientiam collocat; abstractas autem ac *ontologicas* notiones ac principia universalia rationis veluti futilia ablegat. Proclivis proinde in hac philosophandi methodo ex empirismo ad materialismum transitus est, dum per eam *sentire* cum *intelligere* facile permisceatur, omniaque ratiocinia *a priori* aut penitus excludantur, aut cum ratiociniis *a posteriori* confundantur, atque ea quae, ex conceptibus abstractis atque axiomatibus in identitatis principio fundatis eruta, ex noto depromunt cognitionem ignoti, eliminantur. Ita demum ontologia omnis a philosophia excluditur.

122. Quam porro perniciosus eiusmodi empirismus fidei evadat, quisque intelliget, qui animadvertat 1° per eum scientiam proprie dictam, quae in principiis universalibus eorumque necessario nexu cum

veritatibus particularibus, quae exinde deducuntur, sita est, e medio tolli; 2° veritates metaphysicas de anima ac de Deo ita per empirismum istum constitui, ut nullo negotio concutiantur; 3° moralium legum obligandi vim ex mera utilitate, ex huius vitae felicitate, ex socialitate, eiusque perfectibilitate unice repeti.

123. Ab eiusmodi proinde philosophandi genere ecclesiae patres atque doctores semper abhorruerunt, uti patet quoad patres graecos ex Basilio, Athanasio, Ioanne damasceno aliisque passim; quoad latinos autem patres et doctores ex Augustino, Anselmo, Bonaventura, Aquinate etc., qui quoties aut de Deo, aut de anima, de moralitate actionum aliisque multis eiusdem generis argumentis tractant, toties ad principia ontologica, ad principia rationis ac universales notiones assurgunt. Tribui igitur possunt psychologiae empiricae partes suae, ita tamen ut ab ontologia haud divellatur, ne in fidei christianae perniciem cedat.

III. *De hermesianismo philosophico.*

124. A Georgio Hermesio, professore quondam Bonnensi, *hermesianismus* dictus est. Hic enim auctor nihili faciens doctores omnes, theologos ac religionis christianae apologetas, ratus est universam theologiam in tenebris hactenus iacuisse. Novam proinde sibi viam constituit ad reconstruendam scientiam metaphysicam ac moralem, novamque exhibendam demonstrationem religionis christianae et catholicae. Ast systematibus kantiano et fichtiano implicatus evanuit in cogitationibus suis, et quin reconstruxerit, systema potius eversivum religionis invexit.

125. Cum eiusmodi systema, quod religionis *eversivum* diximus et ab Hermesio evolvitur in sua *Introductione philosophica*, veluti fundamentum sit ac basis demonstrationum suarum christianismi et catholicismi, et praeterea reipsa influat iugiter in has demonstrationes, ideo pro munere nostro ipsum expendemus circa *methodum*, circa eiusdem *naturam*, circa denique ipsius *applicationem*.

126. Methodus igitur hermesiana a *dubio* incipit, cum *dubio* progreditur, perseverat in *dubio* donec ratio necessitate non impellatur ad illud exuendum. Dubium vero istud non *hypotheticum* aut *methodicum* tantummodo est, quale interdum philosophi aliquot admiserunt, sed verum, serium, itemque *absolutum*, *universale*, *perpetuum*, quodque non modo versatur circa obiecta extrinseca, e. gr. Deum resque omnes, quae nos circumstant, sed circa *proprium ego*, circa *facta propriae conscientiae*, adeo ut debeat plenus absolutusque haberi scepticismus.

127. Natura porro huius systematis tota constat congerie contradictionum, ac sceptica est; etenim cum sibi in eo proposuerit Hermesius realitatem obiectivam statuere, dividit in primis rationem in duas partes, in *theoreticam* nempe et in *practicam* ad Kantii modum, quem tamen sibi impugnare assumpsit; deinde inquirit utrum per utramque, aut saltem alterutram possit obtineri certitudo realitatis obiectivae, aut saltem debeat pro reali veritas obiectiva admitti. Iam vero post longam, subtilem, implexam et saepe contradictoriam inquisitionem colligit non aliud posse a ratione theoretica haberi quam persuasionem mere subiectivam huius realitatis obiectivae, quae tamen reipsa potest esse solum phaenomenica et apparens. Atque in hoc processu nititur id efficere ope demonstrationis logicae, quam veluti ineptam reie-

cit in processu kantiano, ac involvitur in perpetuo circulo vitioso. Quod vero attinet ad rationem practicam, constituit Hermesius ad mentem Kantii eam *autonomam* esse, seu supremam legislatricem, cuius *imperativum cathegoricum* est: *Exhibe pure et serva in te et in aliis dignitatem humanam.* Hinc imponit fines practicos seu morales *necessarios*, adeoque *necessitatem* moralem seu strictam obligationem parit. Quapropter quoties ratio haec practica aliquod officium imponit, hoc ipso toties obligat ad id omne, sine quo officium illud adimpleri non posset. Porro plura sunt principia seu officia moralia universalia *absoluta*, quae, nisi *admittantur pro veris* illae circumstantiae (licet *theoretice dubitabiles*), in quibus unice illa obligant, seu officia *absoluta* sunt, iam non possent impleri; ergo ratio *practica* in iis casibus imponit necessitatem *admittendi pro veris* circumstantias illas (seu illam cognitionem) licet *theoretice dubitabiles*.

128. Ex hac theoria infert Hermesius, quando exsurgat obligatio *admittendi pro vero*, vi istius rationis practicae aut testimonium sensuum externorum, aut peritiam et honestatem hominum, aut experientiam aliorum sive coaevorum, sive praeteritorum, ac proinde veritatem historiae, aut miraculorum, aliorumque eiusmodi, nempe tunc tantum, cum *officium absolutum* adest quidpiam praestandi. In hisce enim casibus, quamvis vi rationis theoreticae de illorum omnium obiectiva realitate *semper* dubitare possimus, vi rationis practicae obiectivam eorumdem realitatem pro vera admittere debemus. Quod sane est historicae veritatis tum divinae revelationis, tum ecclesiae universae fundamenta subruere, ac proinde etiam motivorum credibilitatis, cuiusmodi sunt praecipue miracula et vaticinia. Attamen huic basi adeo labili, huic fundamento adeo infirmo Hermesius totam demonstrationem suam christianismi et catholicismi superextruit, ac inaedificat.

129. Quid mirum autem est, si Hermesius per *applicationem* huius methodi et eiusmodi systematis eversivi totum pessumdet christianismum et catholicismum, et in errores omnigenos lapsus sit? Ut rem nonnullis exemplis illustremus, eius *theodicaea* in primis sese offert. Iuxta duplicem quam, ut vidimus, distinguit Hermesius in homine rationem, theoreticam et practicam, constituit rationem practicam nullo modo exigere existentiam Dei; quia, cum ipsa sit suprema legislatrix, vi *dignitatis humanae* obligat independenter a Deo ad adimplenda officia omnia, quae illa imperaverit. Quod vero spectat ad rationem theoreticam, haec unicam Dei existentiae demonstrationem admittit, quae fiat ex *necessitate causae primae* ob rerum contingentiam; respuit vero ut ineptas quae ex argumento *physico-theologico* cuduntur, cum ratio haec ignoret, utrum haec totius universi dispositio ab *intelligentia* proveniat, et non potius fortuito ex casu repeti possit. Sic etiam quod attinet ad *essentiam* Dei ratio theoretica definire non potest, num Deus sit purus *spiritus*, num omni *extensione* careat aut occupet *spatium*. Quod vero spectat ad attributa Dei, certo scire nequit theoretica ratio, an Deus praeditus sit *potentia infinita, infinita* item *scientia* ac *bonitate infinita*. Iuxta practicam autem rationem affirmari potest *sanctitatem* Dei esse *extensive limitibus circumscriptam*. Ratio autem haec practica moraliter praescribit Deo finem, quem sibi praestituere debuit in creatione ac destinatione *hominis*. Nimirum

Deus creare debuit *hominem propter hominem* seu propter ipsius hominis felicitatem, eamdemque maximam possibilem; nam si propter se, seu gloriam suam Deus mundum et hominem condidisset, non posset excusari a *philautia*, quod quidem ratio practica proscribit et damnat.

130. Haec porro aliaque pene innumera paradoxa et a recta ratione non minus quam a christiana et catholica religione abhorrentia placita, quibus inspersit Hermesius opera sua, aperte ostendunt vere eiusmodi systema adnumerandum esse illis, quae saltem *indirecte* verae fidei obsistunt. Ostendunt praeterea iure meritoque Gregorium XVI decreto edito die 26 septembris anno 1835 Hermesii libros damnasse veluti continentes *absurda et a doctrina catholicae ecclesiae aliena*, continentesque *doctrinas ac propositiones respective falsas, temerarias, captiosas, in scepticismum et indifferentismum inducentes, erroneas, scandalosas, in catholicas scholas iniuriosas, fidei divinae eversivas, haeresim sapientes ac alias ab ecclesia damnatas*.

CAPUT II.

DE RATIONE CUM FIDE

131. Rationis usus et abusus in ordine ad fidem suscipiendam seu ante fidem hactenus expendimus. Id ipsum iam praestare debemus in relatione altera, quam ratio habet cum fide, seu dum ea actu suscipitur. Distinguimus porro hanc disceptationem in duos pariter articulos, in quorum altero de fide in sua natura spectata, in altero vero de nexu fidei cum ratione agemus.

ARTICULUS I. *De fide in sua natura spectata.*

132. Plures aetate hac nostra circa naturam et constitutiva fidei errores exorti sunt. Alii enim, qui nimium rationem deiiciunt eiusque *nihilismum* vix non profitentur, dum scientias ac veritates rationales a fidei principiis unice repetunt, fidei naturam cum scientiis commiscent, ac *formale* quoddam principium fidei scientiarumque rationalium constituunt. Alii autem veriti, ne si demonstratio credibilitatis obiecti actum fidei praeiret, assentiendi officeret libertati, eam prorsus eliminant, veramque fidei naturam pervertunt. Alii permiscentes demonstrationes seu motiva credibilitatis cum obiecto formali fidei, hanc mere rationalem efficiunt. Operae proinde pretium est continenti propositionum serie haec omnia discutere, ut veritas, quae tot errorum tenebris obducta delitescit, admoto quasi lumine detegatur. Sit igitur

PROPOSITIO I. *Fides in natura sua ac principio formali spectata essentialiter a scientia distinguitur.*

133. Sane *fides*, ut patet ex dictis, est assensus liber, quem praebet intellectus, divina gratia praeventus et adiutus, ex imperio voluntatis a gratia pariter excitatae, veritatibus divinitus revelatis, ob Dei ipsius revelantis auctoritatem. Ratio vero, ex qua naturalis scientia acquiritur, insita est homini ab ipsa constitutione sua eique essentialiter inhaeret, utpote enti intelligentia ac ratione praedito. Distinguuntur propterea ab invicem fides ac scientia 1° ex diversitate *principii;* fides enim gignitur a gratia superveniente naturae planeque gratuita, scientia vero a natura intelligente profluit; 2° ex diversitate *obiecti*, quod in fide constituitur ex omnibus ac solis veritatibus a Deo revelatis supernaturali modo; obiectum autem scientiae constituitur ex veritatibus naturalis ordinis, quas homo vi intelligentiae suae, uti ostendimus, per se acquirere potest; 3° ex diversi-

tate *motivi formalis*, quod aliud esse nequit in veritatibus fidei nisi auctoritas Dei revelantis; veritates porro ordinis naturalis homo admittit vi evidentiae, aut demonstrationis; 4° ex diversitate *finis*, siquidem fides una cum virtutibus reliquis, quae eam comitari debent, hominem disponit ac praeparat ad ipsam intuitivam Dei visionem ac fruitionem; contra vero per rationem ac scientiam homo non attingit nisi cognitionem Dei abstractivam, ac amorem naturalem.

134. Id ipsum conficitur ex absurdis, quae in hypothesi de identitate fidei ac scientiae consequerentur; dum enim quis peccaret in scientiam, hoc ipso peccaret in fidem; homo revelatione destitutus nequiret suis naturalibus facultatibus uti, atque a dono superaddito et gratuito scientiae principia dimanarent; infideles negativi non solum destituerentur omnibus scientiae principiis, sed emancipati prorsus essent ab omni legis naturalis observatione, nec peccare umquam possent; quae quam absona sint, nemo est, qui non videat.

135. Demum eo ipso quod revelatio donum gratuitum sit hominique superadditum, clare patet potuisse a Deo conferri et non conferri; potuisse ab homine admitti aut respui, conservari aut negligi, prout plerisque ante Christi adventum accidit circa primitivam revelationem. Qui ea destituti quacumque de causa fuissent, nulla ratione potuissent viam sibi sternere ad salutem consequendam ne quidem negative, ipsorumque natura prorsus esset destructa; quod nemo certe concedet. Fateamur igitur necesse est fidem in natura sua ac principio formali spectatam a scientia essentialiter distingui, hominemque per fidem veritates supernaturales *credere*; *cognoscere* autem aut saltem cognoscere posse veritates naturales per rationem.

136. Cum difficultates, quae adversus hanc propositionem obiici possent, fuerint in superiori capite praeoccupatae ac disiectae, necesse non est eas hic reproducere.

Propositio II. *Licet motiva credibilitatis extrinsecam pariant obiectorum fidei evidentiam, numquam tamen constituere possunt motivum formale actus fidei.*

137. Est adversus neotericam scholam, quae haec simul confundit haud exiguo fidei detrimento. Iam vero in magno errore, qui ita sentiunt, versari, patet 1° ex eo, quod actus fidei debeat esse, ex natura sui *formalis principii*, *supernaturalis;* assensus vero, qui praebetur ex evidentia motivorum credibilitatis, natura sua est *naturalis*, nec parit nisi naturalem certitudinem aut persuasionem, utpote fructum naturalis inquisitionis. Patet 2° ex diversitate certitudinis, quae provenit a diversitate principii, quo datur assensus; nam certitudo, quae provenit a gratia, quaeque requiritur ad actum fidei supernaturalis, longe superat illam, quae nonnisi naturali inquisitione acquiritur. Patet 3° ex eo, quod assensus in obiecta fidei alio modo feratur ex credibilitatis motivis, alio ex motivo formali fidei. Assensus enim, qui praebetur ex motivis credibilitatis, extrinsecus est, quia nisi cerneret evidentiam horum motivorum, qui illa expendit, non praeberet assensum; contra vero qui ex motivo fidei proprio assentitur et credit, fertur in ipsa obiecta fidei rationi prorsus impervia, ac ea credit perinde ac si cerneret intuitu suo, immo magis. Patet 4° demum ex eo, quod in adversariorum hypothesi fides theologica penitus evanesceret et in philosophicam converteretur; etenim

cum evidentia motivorum credibilitatis ex humana seu naturali industria pendeat, nempe quisquam industria sua ac studio possit sibi eam comparare, sequitur motivum *formale* fidei resolvi in principium humanum ac naturale; adeoque fides evaderet mere philosophica. Non amplius esset donum Dei *credere sicut oportet*, secus ac concilia arausicanum ac tridentinum adversus pelagianos ac semipelagianos definierint, sed esset plane in hominis potestate.

138. Concludamus igitur necesse est fidem theologicam resolvi in Dei gratiam tamquam in *principium* suum, et in auctoritatem Dei revelantis tanquam in suum motivum *formale*, minime vero in evidentiam motivorum, quae non est nisi extrinseca et praerequisita; quaeque varia esse potest pro varietate adiunctorum, neque absolute necessaria, supplente gratia, quod saepe factum comperimus, rudium defectui, qui huiusmodi evidentiae sibi comparandae minus idonei sunt.

DIFFICULTATES

139. Obi. 1. Fides est status persuasionis de realitate obiectiva, quem acquirit aut ratio theoretica per *necessarium tenere*, aut *ratio practica* per *necessarium admittere pro vero*, quaecumque demum sit *causa* aut *motivum*, quo status eiusmodi rationalis persuasionis gignitur; iuxta illud apostoli (1): *Est fides sperandarum substantia (*nempe *realitas) rerum, argumentum non apparentium.* 2. Hinc fides omnis natura sua *rationalis* est, utpote ex necessitate *physica* aut *morali* rationis progignenda, quamvis fundamentum suum habeat ac motivum in revelatione, siquidem huius admissio a ratione pendet. 3. Sane *rationalis demonstratio* est verae *fidei radix* seu genitrix. 4. Cumque homo inducatur ad admittenda, *quae non videt*, quia *ratio id postulat*, exinde fidei humilitas elucet. 5. Quod si gratia necessaria est, non nisi ad fidem *efficacem* est necessaria; haec enim sola theologica est, quae hominem attollit supra terrestres res ac per dilectionem Dei ad *perfectum ducit legis et spiritus supra carnem dominium*. 6. Id clarius elucet ex praecipuo credibilitatis motivo, nempe miraculis, quae non innituntur nisi auctoritati humanae. 7. Nec iuvat respondere miracula inniti auctoritati divinae ob auctoritatem ecclesiae infallibilis; nam hoc esset in circulum vitiosum prolabi, quo probaretur veritas miraculorum per auctoritatem ecclesiae, veritas autem ac infallibilitas ecclesiae per miracula. Ergo.

140. Resp. Ad 1. *N.* Fides enim *actualis*, de qua hic agimus, tota et unice consistit in assensu, quem praebet intellectus, ex imperio voluntatis vi divinae gratiae, veritatibus a Deo revelatis, ob ipsius Dei revelantis auctoritatem, ut toties diximus. Ratio sive *theoretica*, sive *practica* in sensu, quo eam obtrudit Hermesius, qui confundit fidem cum scientia, nullo modo influunt in actum fidei supernaturalem. Abusus porro intolerabilis scripturae est, contendere apostolum per *substantiam*, ὑπόστασιν, seu *subsistentiam*, nempe basin et fundamentum rerum sperandarum, significasse *realitatem* ad mentem philosophici hermesiani systematis. Nemo umquam ex patribus et interpretibus hunc sensum in apostolo somniavit.

141. Ad 2. *Nego* iterum, cum id sit permiscere actum supernaturalem fidei ope gratiae elicitum cum motivis credibilitatis seu praerequisitis, iisque variis nec absolute necessariis, et cum *principio et motivo*

(1) Hebr. XI, 1.

formali fidei, quae toto coelo ab invicem distant, iuxta ea, quae paulo ante exposuimus.

142. Ad 3. vel *N.* vel *D.* Si actus fidei esset illatio syllogistica, quae necessario sequitur ex praemissis, *C.* secus, *N.* Iam vero nemo sanus dixerit demonstrationem scientificam ac naturalem constituere fundamentum ac *radicem* fidei. Alioquin fides ex humana industria penderet, quod asserere haereticum est. Accedit, quod falsum sit ex demonstratione piam fidem necessario gigni, cum ad id satis sit *propositio sufficiens* ac *motivum* credendi illudque varium prout varia sunt individua, neque demonstratione saepe opus sit.

143. Ad 4. *D.* Elucet humilitas hermesiana, *C.* vera humilitas fidei, *N.* Hermesius huic fidei suum de ratione *practica* commentum applicat, quod nemo certe sanus recipiet. Everso porro hoc fundamento, commentitia eiusmodi fidei humilitas evanescit. Vera fidei humilitas est subiicere intellectum auctoritati Dei revelantis et ecclesiae proponentis, etsi non perspiciantur intime huius revelationis obiecta; alioquin *fides rationalistica* admitteretur.

144. Ad 5. *N.* Haec enim assertio abludit a doctrina ecclesiae, ac provenit ex confusione fidei *verae* cum fide *viva;* alioquin peccatores, in quos cupiditas dominatur, carerent vera fide; actus fidei, qui in statu peccati elicerentur, numquam possent esse salutares, neque his disponi possent peccatores ad iustificationem; quae omnia a catholica doctrina abhorrent.

145. Ad 6. *D.* Miracula non innituntur nisi auctoritati humanae prout motivum credibilitatis constituunt, *C.* prout sunt obiectum fidei, *N.* Nam miracula duplici sub respectu considerari possunt, et prout motivum credibilitatis constituunt, et prout sunt obiectum revelationis ac fidei. Sub priori respectu innituntur quidem auctoritati humanae, sed hoc sensu non efficiunt motivum *formale*, in quod fides resolvatur, uti patet ex dictis; prout vero sunt obiectum fidei, creduntur uti caetera fidei obiecta ob auctoritatem Dei revelantis.

146. Ad 7. *Nego* sequelam. Dummodo enim teneatur distinctio modo data de duplici respectu sub quo spectari miracula queunt, evanescit obiectum circuli vitium, quod non oritur nisi ex praepostera adversariorum hypothesi.

Propositio III. *Demonstratio, cuius capax est veritas christianae fidei aut motivum quodcumque credibilitatis, non officit libertati illi, qua voluntas actum fidei imperare debet.*

147. Eos impetit propositio, qui contrariam semitam iniverunt, inconsulto verentes ne, si demonstratio fiat christianae religionis, aut *liber* amplius dici nequeat consensus qui fidei praebetur, aut *rationalistica* evadat fides nostra.

148. Ast perperam: Etenim 1° illa tantum demonstratio ad summum officit libertati assensus, quae *intrinsecam* et *immediatam* evidentiam prae se fert, minime vero ea, quae nonnisi *extrinsecam* ac *mediatam* evidentiam praebet; talis autem est demonstratio, quae ex motivis credibilitatis fit de veritate religionis nostrae; alia siquidem est evidentia *rei*, alia vero evidentia *credibilitatis* de qua disserimus.

149. Praeterea 2° aliud est loqui de evidentia *metaphysica*, aliud vero de evidentia *morali*. Prior quidem posset aliquo modo necessario rapere intellectum ad assentiendum, posterior vero non item. Iam vero evidentia, quae habetur vi demonstrationis ex motivis credibilitatis,

plerumque non est nisi moralis, cui proinde intellectus obluctari potest. Animum proinde rite dispositum postulat, praesertim cum eiusmodi moralis evidentia tota extrinseca sit, ac fidei obiecta semper impervia rationi sint, immo supra rationem. Quod si in aliquibus, iis nempe, qui testes oculati fuere aut sunt miraculorum, evidentia physica existat, cum tamen nexus miraculorum cum veritate divinae revelationis obvius non sit, ne quidem his, quibus talis evidentia fulget, necessitas exsurgit assensus praebendi.

150. Hinc 3° videmus pharisaeos aliosque bene multos, quamvis spectatores fuerint miraculorum Christi, neque ea negare potuerint, non idcirco in eum credidisse. Idem dic de pluribus aliis, quibus bene comperta sunt omnia credibilitatis motiva, prout experientia quotidiana ostendit, attamen pugnaciter verae fidei obsistunt, dum tamen alii dociles eidem se praebent.

151. Fateamur igitur necesse est fidem gratuitum donum Dei esse, quae nulla humana industria aut scientifica inquisitione aut demonstratione obtineri potest; tantum abest, ut quispiam ex eiusmodi demonstratione ad assensum fidei cogi queat. Exinde etiam sequitur nullo pacto per demonstrationem, quae ex motivis credibilitatis fiat divinae revelationis, rationalisticam fidem evadere. Qui enim hoc obtrudit, manifeste patefacit se minime nosse in quo fides consistat, permiscetque turpiter extrinseca ac naturalia cognoscendi media cum actu supernaturali, qui ab illis prorsus independens est, seu scientiam cum fide, naturam cum gratia; prout iamdiu animadverterat s. Thomas (1).

DIFFICULTATES

152. Obi. Implicat dari assensum liberum de obiecto evidenter cognito; nam 1. quaevis evidentia, sive versetur circa intrinsecam rei naturam, sive circa motiva extrinseca, necessario *cogit convictionem*, ipso fatente Suarezio (2); ergo si motiva credibilitatis motiva sint evidenter cognita, cogent convictionem, adeoque assensus liber non est. 2. Concipi praeterea nequit, quomodo fidei obiectum posset esse evidenter credibile: aut enim eiusmodi evidentia a fide humana pendet, et fidei actus, qui exinde eliceretur, esset naturalis ac humanus; aut a fide divina, et repugnat esse evidenter credibile quod donum mere internum est. Ergo.

153. Resp. *D. A.* Implicat dari assensum liberum de obiecto evidenter cognito cognitione intuitiva ac metaphysica, *Tr.* vel *C.* cognitione extrinseca et morali, *N.*

154. Ad 1. prob. vel *N.* vel *D.* Quoad internam ac intuitivam, *C.* quoad externam ac moralem, *N* Alia siquidem est evidentia *intuitionis*, alia *credibilitatis;* quae ex intuitione eaque *immediata* oritur, fieri utique potest, ut extorqueat assensum ab intellectu, minime vero id efficit, si proveniat ex cognitione abstractiva seu scientifica ac proinde *mediata;* multo vero minus si extrinseca tantum sit et moralis, quae nempe innitatur humanae certitudini. Nam hoc ipso quod intellectum ad assentiendum eiusmodi evidentia non rapiat, intellectus potest assensum suspendere, ac influxui voluntatis subest, ut patet ex dictis atque experientia. Porro dum Suarez dicit: *Sola evidentia cogit intellectum*, seu iuxta adversarios, *cogit convictionem*, loquitur de priore evidentia immediata, metaphysica ac intuitiva, non autem de mediata, scientifica, abstractiva atque extrinseca.

(1) II, 2, qu. 2, art. 9, ad 3.
(2) *De fide*, disp. VI, sect. VIII.

155. Ad 2. Resp. nihil esse facilius, dummodo probe distinctio teneatur, quae intercedit inter actum *naturalem* ac *supernaturalem*. Si enim eiusmodi evidentia proveniat ex cognitione motivorum credibilitatis, assensus, quem praebet intellectus, erit pure naturalis, nihilque commune habet cum fide, de qua disserimus, sed est veluti praeambulum seu praerequisitum ad fidem, non tamen absolute necessarium. Quod si ex divina gratia, quae illustrat interius ac movet voluntatem ac intellectum ad firmiter assentiendum fidei obiecto, profluat, actus hic erit supernaturalis: quo fit ut actus, qui elicitur ab intellectu ob iudicium proveniens ex cognitione motivorum credibilitatis, sit naturalis *quoad suam substantiam;* qui autem ab eodem elicitur ex gratia praeveniente illustrationis et inspirationis, sit supernaturalis *ratione modi*, ut clarius fiet ex mox dicendis.

Propositio IV. *Potest de uno eodemque obiecto haberi simul scientia ac fides.*

156. Constituitur propositio haec contra eosdem adversarios, qui alia de causa verentur demonstrationem divinae religionis, quia sic per scientiam debilitaretur fides, cum plura obiecta credenda proponantur, quae per scientiam cognosci possunt. Verum et hic timor vanus est.

157. Etenim non debilitatur fides per scientiam, quamvis tum fides tum scientia circa idem obiectum versentur, si diversum est principium ac diversum est motivum, ex quibus eiusmodi obiecti veritas admittitur. Iam vero quamvis plura obiecta contineat revelatio, quae ordinis naturalis sunt, quaeque propterea sola ratione cognosci possunt, attamen diversa ratione idem subiectum ea cognoscit et ea credit; cognoscit per rationem, credit per fidem ex auctoritate Dei revelantis, adiuvante gratia. Cum vero ex antea demonstratis scientia ac fides numquam permisceri inter se queant, sequitur posse de uno eodemque obiecto haberi a subiecto eodem fides ac scientia, neque per scientiam infirmari fidem posse.

158. Quapropter potest unus idemque cognoscere vi demonstrationis Dei existentiam eiusque attributa, animorum immortalitatem, praemia aut supplicia in altera vita rependenda, aliaque eiusmodi, ac potest haec ipsa simul credere uti a Deo revelata; prout reipsa ecclesiae patribus et doctoribus contigit, ut patet ex eorum demonstrationibus, ac fidei professionibus. Alioquin melior dicenda foret rudiorum quam doctorum conditio, qui eo magis infirmarentur in fide, quo magis in scientia proficerent, quod dictu absonum est. Hinc post s. Thomam Suarez pluribus ostendit posse ab eodem de una eademque veritate haberi simul cognitionem scientificam ac fidem.

DIFFICULTATES

159. Obi. Fides et scientia de eadem re in eodem subiecto nequeunt simul consistere. 1. Scientia enim seu ratio *videt*, fides *credit;* porro idem videri et simul credi repugnat. 2. Hinc ex apostolo (1): *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Quod si res creditae non *apparent*, profecto *non videntur*. 3. Exinde illud Augustini effatum cui reliqui patres consonant (2): *Quid est fides, nisi credere quod non vides?* 4° Ex patribus doctrinam suam collegit angelicus doctor, dum inconcussum principium adstruxit (3): *Non est possibile, quod idem ab eodem sit visum et creditum;* quod passim alibi

(1) Hebr. XI, 1.

(2) *Tract.* VI *in Ioan.* n. 9.

(3) II, 2, qu. 1, art. 1.

inculcat (1), ubi docet, quod *Deum esse et alia eiusmodi, quae per rationem naturalem nota possunt esse de Deo, ut dicitur Rom. I., non sunt articuli fidei, sed praeambula ad articulos*. Demum proposita sibi difficultate, quod eiusmodi veritates in symbolo contineautur, respondet (2): *Ea, quae demonstratione probari possunt, inter credenda numerantur, non quia de iis simpliciter sit fides apud omnes, sed quia praeexiguntur ad ea, quae sunt fidei, et oportet ea saltem per fidem praesupponi ab his, qui eorum demonstrationem non habent*. Ergo.

160. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Repugnat idem ab eodem subiecto *credi simul et videri per eumdem actum*, *Tr.* per *diversos actus*, *N.* Nulla sane est repugnantia, quod aliquis diverso actu et ex diverso principio idem videat et credat; prout nulla est repugnantia, quod idem diverso actu iter pedes instituat et curru. Iam vero quae cognoscuntur ratione naturali seu ope scientiae, possunt alio actu, nempe supernaturali eoque intensiori et firmiori, credi ob auctoritatem divinam. Eo magis quod ea, quae subsunt cognitioni naturali de Deo aliisque obiectis, per demonstrationem non videantur nisi visione abstractiva, non autem intuitiva. Diximus *per demonstrationem*, quia haec permisceri nequit cum eiusdem demonstrationis principiis, cuiusmodi sunt axiomata, quorum evidentiam immediatam habemus, ac rapiunt proinde intellectum, demonstratio vero non item, quae mediatam tantum evidentiam ad summum habet, in qua intellectus subesse voluntatis potest imperio.

161. Ad 2. *D. Fides est sperandarum* etc., prout subsunt fidei, *C.* prout scientia cognoscuntur, *N.* Si enim, uti diximus, diverso actu diversoque medio res cognoscuntur et creduntur, iam sequitur haec inter se haud pugnare. Deinde cum cognitio, quam praebet scientia seu ratio, sit abstractiva, relinquit illam obscuritatem, quam fides supponit.

162. Ad 3. *D.* Et hoc effato s. Augustinus aliique passim patres naturam fidei significare voluerunt, quae in suo conceptu postulat, ut assentiatur auctoritati, secus ac exposcat scientiae notio, *C.* secus, *N.*

163. Ad 4. *D.* Impossibile est iuxta angelicum doctorem idem posse simul esse *visum* et *creditum* per eumdem actum, *Tr.* per diversum actum, *N.* Talem s. Thomae stetisse mentem constat tum ex eo, quod statuat habitum fidei non excludere in eodem subiecto habitum scientiae, seu posse haberi de eadem re scientiam et fidem; tum ex eo quod statuat (3), angelos et primum hominem ante lapsum fidem de Deo habuisse, quamvis naturalem abstractivam eiusdem Dei cognitionem longe quam nos perfectiorem habuerint. Excludit igitur a fide solam cognitionem intuitivam, quae in patria habetur.

Articulus II. *De nexu ac mutua relatione fidem inter ac rationem.*

164. Cum haud pauci discordias serere inter rationem et fidem sategerint, quasi nempe pugna et conflictus perpetuus vigeret, aut vigere posset et deberet, idcirco de nexu ac mutua relatione, quae inter rationem et fidem intercedit, disserere necesse est. Nam increduli ad unum omnes et cum ipsis rationalistae mysteria cum recta ratione pugnare affirmant. Antiquiores protestantes, duce Luthero, effutierunt

(1) Part. I, qu. 2, art. 2 ad 1.
(2) II, 2, qu. 1, art. 5.
(3) II, 2, qu. 5, art. 1

aliquid esse posse *theologice* verum, quod falsum *philosophice* sit. Neque adhuc desunt ex protestantibus *orthodoxis*, id est, lutheranis *puris*, qui veluti tesseram suae professionis assumant Tertulliani effatum: *Credo, quia absurdum.* Nonnulli etiam catholici autumant axiomata seu principia evidentia rationis locum habere non posse in rebus fidei. Ast hos omnes a vero abludere, neque rectam rationem umquam fidei adversari posse, ostendere insequentibus propositionibus aggredimur, quibus non solum eiusmodi pugnam excludimus, sed praeterea ostendemus nedum fidem humanae rationis incrementis non adversari, sed potius ea mirifice promovere. Sit igitur

Propositio I. *Fides neque extinguit naturale rectae rationis lumen, neque illi umquam potest adversari.*

165. Ideo fides naturale rationis lumen extingueret vel eidem adversaretur, quatenus aut caecum obiectis credendis exigeret assensum, aut quidpiam rationi credendum proponeret, quod eidem adversaretur. Porro neutrum efficit fides.

166. Ac primo caecum credendis obiectis non exigit fides a ratione assensum, siquidem tum praevia motiva credibilitatis eaque evidentia de via saltem ordinaria praerequirit, ut exinde quis divinae gratiae subsidio adiutus actum fidei eliciat; tum exigit, ut ratio aliquo modo intelligat, *quid* sit credendum, ac videat *quare* credendum, seu utrum sint talia credibilitatis motiva, quae rationem ad credendum inducant, ut *rationabile* dici possit obsequium quod fidei praebetur. Quae si adsint, tantum aberit ut caecum fides exposcat assensum, ut potius nonnisi irrationabiliter se gereret, qui intellectum ad assentiendum in Dei revelantis obsequium captivare recusaret.

167. Sed neque umquam alterum fieri potest, ut nempe fides quidpiam credendum proponat, quod rectae rationi adversetur. Metaphysice enim repugnat, ut veritas veritati aliquando opponatur; cum igitur idem Deus, prima scilicet veritas, et ea doceat principia, quae ratio immediata evidentia cernit, et ea quae per revelationem credibilia evidenter proponuntur; sequitur numquam fieri posse, ut fides credenda proponat, quae cum rectae rationis principiis pugnent.

168. Quod vel ex ipsa obiectorum revelatorum natura luculenter ostenditur. Aut enim illa intra naturalis ordinis septa continentur, aut ea excedunt, utpote in superiore ordine constituta. Si ex primo genere sint, quisque intelligit nullam in ipsis posse rationem invenire repugnantiam, cum ea ratio per se cognoscat aut saltem cognoscere possit; immo ex revelatione eiusmodi obiectorum ratio haud parum proficit, tum quia certior de illis fit, tum quia ex illis potest alias eiusdem ordinis veritates cognoscere et evolvere. Si vero ad altiorem ordinem spectent et eius captum excedant, non poterit profecto ratio in his veritatibus repugnantiam agnoscere aut deprehendere, eo ipso quod eam nexus intrinsecus lateat, qui intercedit inter subiectum et praedicatum. Certa proinde ratio efficitur per revelationem de earumdem *existentia*, ast earum *modum* ignorat existendi. Si qua igitur repugnantia inter utriusque ordinis veritates se offerre videtur, necessario ea *apparens* tantummodo erit, minime *vera* ac *realis*, prout invicte ostendit s. Thomas (1). Hinc iure merito synodus lateran. V decrevit: *Cumque verum vero minime contra-*

(1) *Cont. gent.* lib. I cap. 7.

dicat, *omnem assertionem veritati fidei contrariam omnino falsam esse definimus.* Atque philosophos excitavit, ut conatus suos eo conferrent, ut animorum immortalitatem demonstrarent, et contraria argumenta dissolverent.

DIFFICULTATES

169. I. Obi. Perfecta viget rationem inter ac fidem oppositio; etenim 1. fides est caecus assensus obiectis, in quibus ratio nil videt aut intelligit; ratio porro ius habet cuncta suae inquisitioni subiicere, ut novissimum proferat iudicium. 2. Hinc philosophia se ab auctoritatis iugo emancipavit, ac plenam est auctoritatem adepta solvendi magna problemata, quae Deum, hominem naturamque respiciunt. 3. Hoc vero in summum Dei honorem cedit, quoniam sic ratio solis obtemperat principiis suis, et haec obedientia sola rationabilis est. Ergo.

170. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Fides est caecus assensus obiectis superioris ordinis quoad *intrinsecum subiecti* ac *praedicati* nexum, *C.* quoad motiva *extrinseca*, *N.* Ut quidpiam evinceret propositum argumentum, deberent adversarii ostendere nullas alias veritates posse aut debere a ratione admitti praeter eas, quarum intrinsecum nexum ipsa videt. Hoc porro praestari nequit ab ipsis, quin innumeras pene repudient veritates, quae sunt in ordine physico et morali, neque nituntur nisi extrinsecis tantum motivis, aut relationibus idearum, aut contemplationi naturae. Porro si has repudiare adversarii non possunt, quin in turpem decidant scepticismum, nec repudiare possunt mysteria, de quorum revelatione irrepugnabilibus credibilitatis motivis constat. Sibi praeterea ius intrinsecae expendendae mysteriorum naturae arrogare, perinde est ac velle in Deum insurgere, quasi ille in sua infinita natura et scientia nihil haberet, quod humanae mentis angustias superaret.

171. Ad 2. *D.* Se emancipavit philosophia ab auctoritatis philosophiae dogmaticae iugo, *Tr.* se emancipavit a iugo auctoritatis divinae, vel *N.* vel *subd.* ex parte incredulorum, *C.* ex parte eorum qui rite philosophantur, *N.* Quidquid enim sit de dogmatismo philosophico, certum est nonnisi incredulos pallio philosophico tectos se emancipare a iugo auctoritatis divinae. Hoc ipso eiusmodi increduli se indignos patefaciunt philosophi nomine. Veri siquidem philosophi norunt rationem ipsam dictare Deo revelanti assentiendum, ubi evidenter constiterit Deum reipsa esse locutum. Porro uti praeteritorum ita et neotericorum eiusmodi incredulorum commenta delebit dies, et ipsi infamiae notam haereditabunt.

172. Ad 3. *D.* Prout Dei honorem intelligunt adversarii, *C.* reipsa, *N.* Quis umquam dixerit, quod in Dei honorem cedat pervicax pertinacia repudiandi Dei revelantis auctoritatem et testimonium sub obtentu unice obtemperandi principiis rationi inditis; quasi haec aliquando possent divinae revelationi adversari? Dum ita se gerunt, repudiant eiusmodi homines et auctoritatem Dei et sanae rationis ductum.

173. II. Obi. Si admittatur principium, quod fides nec possit nec debeat rectae rationi adversari, iam sequitur 1. omnem *supernaturalismi* rationem in mysteriis destrui; 2. siquidem ratio priusquam suum praeberet assensum, deberet *dogmata singula* ad tribunal suum revocare, et expendere utrum haec in verbo Dei scripto vel tradito contineantur nec ne; alioquin elicitus fidei actus esset imprudens, et in ra-

tionem peccaretur. 3. Deberet praeterea ratio suspendere actum suum fidei etiam postquam demonstratione constiterit illa esse revelata, donec compererit dogma quodlibet cum suis naturalibus principiis minime repugnare. 4. Ex quo et illud consequeretur rationem demum principem immo et unicam normam esse credendorum, quod tamen in Hermesio damnatum est. Ergo.

174. Resp. *N.* Ad 1. autem *D.* Si *supernaturalismi* ratio in *absurditate* consisteret, *C.* si in *incomprehensibilitate*, *N.* Iam vero mysterii ratio in incomprehensibilitate consistit, quatenus mentis nostrae captum excedit, minime vero in absurditate, quae esset rationis interitus. Haec duo porro, quae perperam confundit Bayle, immane quantum discrepent, nemo est qui non videat.

175. Ad 2. *D.* Iuxta hermesianum fidei eversivum systema, *C.* iuxta sanam catholicam doctrinam, *N.* Qui nondum credidit neque in ecclesiae sinum cooptatus est, poterit certe, ut prudenter se gerat in assensu suo praebendo fidei obiectis, expendere credibilitatis motiva ac revelationis existentiae exigere demonstrationem, perinde ac existentiae ecclesiae revelationem proponentis. At postquam de his certior effectus est, ac etiam in ecclesiam receptus, absque ulla alia demonstratione et examine omnia ac singula fidei dogmata suscipere debet. Contrarium adstruere esset prorsus principium protestantismi sufficere principio catholico auctoritatis infallibilis. Hoc porro efficere tentavit Hermesius, cuius proinde doctrina proscripta est atque damnata. Non aliud sane catholico examen permittitur, quam *confirmativum* atque *inhaesivum*, quod unum cum fide consistere potest.

176. Ad 3. *D.* Iuxta idem hermesianum systema, *C.* iuxta sinceram fidei naturam, *N.* Nam statim ac de divina revelatione alicuius dogmatis per ecclesiae infallibilis propositionem constiterit, illico etiam a priori constat fieri haud posse, ut eiusmodi dogma rectae rationis principiis adversetur: adeoque intellectum quisque captivare tenetur in fidei obsequium, quin ulterius inquirat. Quivis alius processus esset absurdus. Nec permisceri debet munus fidelis, quod est credere, cum munere theologi, quod est scientifice praeterea probare veritatem dogmatis revelati et ab ecclesia propositi.

177. Ad 4. *D.* Supposita praemissarum veritate, *C.* hac exclusa, *N.* Praemissae autem falsae sunt, uti ostendimus.

Propositio II. *Fides nedum humanae rationis incrementis adversatur, ea prorsus mirifice provehit.*

178. Increduli, rationalistae, protestantes denique omnes ecclesiam catholicam incusant veluti *obscurantismi* patronam, retardantemque scientiae ac rationis humanae progressus per principium auctoritatis, quod profitetur in fidei negotio. Hosce propterea fidei et ecclesiae catholicae hostes refellere hac etiam in parte cogimur, turpemque amovere calumniam.

179. Quod ut assequamur, hoc instituimus ineluctabile argumentum. Fides non solum non adversatur humanae rationis incrementis, verum etiam ea mirifice provehit, si fides tum *directe* tum *indirecte* iugiter exposcat scientiarum omnium cultum, in earumque perfectionem ac progressum mirifice influat. Res porro ita se habet.

180. Siquidem scientiae omnes aut *rationales* sunt, uti logica, psychologia, ontologia etc., aut *morales* ac *practicae*, uti ethica, politica,

iurisprudentia etc., aut *naturales*, uti physica, chemia, mathesis etc., in quarum subsidium et ornamentum accedunt bonarum artium studia, historia, critica, pictura, sculptura, poësis aliaque eiusmodi.

181. Has porro scientias omnes bonasque artes *directe* fidem maxime promovere, seu earum cultum iugiter exposcere constat 1° ex apparatu, quem fides exigit, antequam ea suscipiatur; exigit enim ut *praeambula* prius rite constituantur, adeoque Dei existentia, providentia, animorum spiritualitas ac immortalitas, libertas etc., adeoque cognitionis humanae fundamenta, certitudinis ac veritatis criteria, ratiocinandi leges, ontologicae notiones atque principia, illisque adnexa. Exigit praeterea ut *motiva credibilitatis* excutiantur, vindicentur, eoque in lumine collocentur quod evidentiam pariat; ac proinde innumerae pene disquisitiones instituendae historicae, criticae, philosophicae, physicae, psychologicae etc. circa miracula, vaticinia eventu completa, media ac obstacula propagationis et conservationis fidei, martyrum testimonia etc. Exigitur demum eiusmodi apparatus tum ad asserendam ut unice veram ecclesiam a Christo institutam; tum ad ipsius constitutionem, notas, praerogativas et dotes constabiliendas; tum demum ad supremum quod Christus constituit visibile ecclesiae caput firmiter vindicandum: quae quidem omnia innumeras poscunt ac omnigenas cognitiones, curas, disquisitiones, quae sine scientiarum ope profundoque studio institui nequeunt.

182. Haud minorem scientiarum apparatum et cultum exigunt vindiciae singulorum dogmatum, quae deinceps adversus haereticos ac neotericos suscipiendae sunt. Hic enim theologiae apologeticae campus latissimus est, et praeter biblicam criticam et exegeticam exposcit cognitionem sacrae antiquitatis, patristicam, historiam ecclesiasticam, concilia etc., ad difficultates dissolvendas, fraudes detegendas, falsas interpretationes refellendas, quae innumerae pene sunt.

183. Idem dic de non paucis catholicae doctrinae articulis quibus bonarum artium, archaeologiae scilicet, linguarum orientalium, palaeographiae, geographiae, ipsius conservatio et provectio in acceptis est reservata. Illis enim sublatis, hae quoque vix non periissent, aut saltem non parum detrimenti passae fuissent, medio praesertim aevo, in tanto eiusmodi disciplinarum squalore.

184. Nec solum *directe*, verum etiam *indirecte* fides catholica scientias omnes maxime promovet. Cum enim catholica fides ea sit, in quam veluti in commune centrum tela dirigunt infideles, iudaei, haeretici, schismatici, increduli, pseudophilosophi, necessitas incumbit eius propugnatoribus animum applicandi scientiis omnibus ac documentis, quibus illi abutuntur. Cumque obsoletis ac antiquatis primis difficultatibus, novas obtrudunt pro critices et scientiarum progressu, catholicis simul calcaria admovent, quo studiosius omnimodam scientiam assequi contendant.

185. Ex iugi porro eiusmodi actione ac reactione fit, ut catholica fides tum directe tum indirecte ignem sacrum scientiarum alat, nutriat ac foveat, immo ut hoc electricum veluti fluidum communicet atque diffundat. Qua sublata, vix non inter mortua rationis ac scientiae incitamenta iacerent. Hoc ipsum experientia ineluctabiliter patefacit; siquidem quemlibet vel leviter considerantem sive quo in statu essent

et scientiae et artes bonae ante invectam Christi religionem, in quo vero postea universim reperiuntur; sive etiam quomodo in quibusdam regionibus, quae a fide olim suscepta vel per schisma vel per haeresim vel per infidelitatem desciverunt, quomodo, inquam, christianismo florente et illae floruerint, atque eo deficiente et illae defecerint, veritas, quam asserimus, primo ipso intuitu offendit.

186. Certe si catholica fides causa esset *obscurantismi*, hic maxime dominaretur in ipso catholicitatis centro; at certum est Romam non modo esse scientiarum omnium altricem, sed bonarum artium praecipuum domicilium; ubi musaea et bibliothecae cuiusvis generis documentis refertae cura potissimum ac sollicitudine romanorum pontificum maxime vigent, quasque frustra alibi requires.

187. Tantum igitur abest ut fides catholica rationis incrementis obsistat, ut ea prorsus mirifice provehat.

DIFFICULTATES

188. I. Obi. 1. Principium auctoritatis, cui catholica fides innititur, suapte natura compedes iniicit rationis incrementis; 2. fovet praeterea superstitionem, quae mater ignorantiae iure censetur; 3. auctoritas namque, cum suspiciosa ac timida sit, ubique novitates perniciosas, quae in fidei detrimentum cedant, sibi deprehendere videtur; 4. exinde tot praeclara opera immerito proscripta ac in indicem librorum prohibitorum relata; 5. insectationes tot praeclarissimorum virorum, qui de scientia optime meriti sunt, inter quos eminet Galileus. Ergo.

189. Resp. Ad 1. *N.* Principium siquidem auctoritatis attingit tantummodo fidem et quae ad eam directe aut indirecte referuntur, nihilque commune habet cum incremento vel detrimento scientiarum. Dummodo viri docti res fidei non attingant, possunt pro lubito propria exercere ingenia, scientiasque ulterius promovere, quin umquam compedes experiantur.

190. Ad 2. iterum *N.* Haec difficultas ex protestantium *subiectivismo* unice profluit, qui cum proprio marte sibi fidei dogmata cudant, uti in scientiis sic in fide nescio quam perfectibilitatem autumant atque progressum. Sibi habeant protestantes hunc progressum, qui non est nisi negationis, uti experientia docet. Fides essentia sua obiectiva est, a Deo revelante et ab ecclesia proponente proveniens, cui ab homine nihil addi, nihil demi ab ea potest aut quavis ratione temerari.

191. Ad 3. *D.* Uti bona mater pro incolumitate filiorum suorum sollicita, *C.* per se, *N.* Timet scilicet ac suspiciosa, si placet, ecclesia est pro filiis suis, ne scientiae falsae obtentu perniciem sibi consciscant, aliisque noceant, non autem de fide in se spectata, quae nullum detrimentum pati potest.

192. Ad 4. *D.* Prohibita opera sunt ac in *indicem* relata ob nocumentum, quod pravis aut vehementer suspectis doctrinis afferre possunt, *C.* innoxia, *N.* Opera interdicta aut prorsus mala sunt, ac iure ipso naturali prohibita, aut saltem erroribus infecta; ecclesia proinde, cui custodiendum fidei depositum divinitus datum est, ne incautis detrimentum afferant, eorum lectione fideles interdicit. Nonnulla autem, propter quamdam prudentem oeconomiam, exposcentibus rerum adiunctis, ob suspicionem quam ingerunt, in *indicem* interdum referuntur; cessantibus porro aut mutatis rerum adiunctis, ab eodem expunguntur, uti non semel contigit. Caeterum si utilitas poscat, nec ullum instet peri-

culum, sancta sedes haud difficilem se praebet in eorum lectione permittenda. Adeoque nullum exinde detrimentum obvenire scientiis potest.

193. Ad 5. *N.* Ecclesia numquam insectata est viros illos, qui intra praestitutos limites se continuerunt; quod si nonnulli plus aequo suis placitis indulgentes illos transgressi sunt, contumacesque se praebuerunt in erroneis suis doctrinis, profecto debuit ecclesia iure suo uti ad eos compescendos, ne caeteris nocumento essent. Quod vero ad Galileum speciatim attinet, certum est 1° humanissime eum a s. inquisitione in duplici cui ipsum subiecit examine exceptum fuisse; 2° certum est numquam uti hypothesim sacram inquisitionem illius sententiam damnasse, sed uti thesim, quam intempestive nimia asseveratione adstruebat, nondum disiectis difficultatibus, immo absurdis, quae ex physice ea aetate petebantur; idque ad vitandas turbas, quae tunc temporis oriebantur; 3° certum est magna ex parte exaggerata esse, quae ab ecclesiae catholicae hostibus circa hoc negotium vulgata sunt, uti ex genuinis documentis a Tiraboschio et Venturi adductis constat; 4° demum iamdiu ex *indice* Copernici et Galilei opera fuisse expuncta, adeoque nonnisi temporarium temperamentum illud fuisse.

194. II. Obi. 1. De facto constat scientias omnes bonasque artes, et linguarum orientalium peritiam ex protestantismi origine vehementem impulsum accepisse. 2° Si quis propterea comparationem instituat inter scientiarum statum, qui ante et post reformationem viguit, comperiet ita unum ad alterum se habere ut infantilis aetas ad virilitatem. 3. Quod quidem unice repeti potest ab ipsa protestantismi indole, qui cum emancipationem ab auctoritate proclamaverit, effecit ut ratio nullis vinculis praepedita ulteriores semper progressus fecerit. 4. Sane protestantes semper praeire in novis inventis consueverunt, quos deinceps catholici pone sequuntur. Ergo.

195. Resp. Ad 1. *N.* Immo potius de facto constat protestantismum evigilasse orto iam sole. Siquidem historia docemur in Europa universa atque in Italia potissimum doctas, quas vocant, linguas bonasque artes perfectionis apicem ante Lutherum natum attigisse; Gallias, Hispaniasque perinde ac Belgium ac Germaniam praeclarissimis viris refertas fuisse. Ubique instituta iam erant florentissima gymnasia; ars typographica iamdiu inventa erat; philosophica studia maximo ardore colebantur; critica, historia, exegesis ipsa sacra haud exiguos progressus faciebant. Quid igitur protestantismo reliquum fuit? Nihil omnino, cum impulsus idemque vehemens datus iam fuisset. Sibi igitur ad summum protestantes habeant lexica et grammaticas institutiones, quibus etiam post catholicorum praeclarissimas lucubrationes adlaborarunt.

196. Ad 2. *D.* Ita tamen ut protestantismus huiusmodi statuum diversitati nihil contulerit, nisi ad summum *indirecte*, *C.* ita ut haec diversitas protestantismo in acceptis referenda sit, *N.* Impulsio, ut vidimus, eaque vehemens sub omni respectu ante protestantismum data iam fuerat; semina ubique gentium politioris cultus iam praeiacta; ingenia alacriter feliciterque evolvebantur. Quid igitur protestantismus? excitavit quaestiones religiosas ad homines ab invicem separandos, et indirecte effecit, ut ad scientias acrius graviusque excolendas catholici incumberent.

197. Ad 3. et 4. *N.* Immo potius

plurimum obfuit philosophicis disciplinis ob rationis quem induxit *nihilismum*. Quod si sequiori aevo, Lutheri et Calvini excussa auctoritate, protestantes philosophiam excoluerunt, in contrarium oppositum lapsi sunt, et progressus eorum, qui *transcendentalismum*, ut vocant, proclamarunt, eos in rationalismum, scepticismum absolutum, in absurda quaeque delirantium somnia coniecerunt, quae ipsi philosophiae pallio ac nomine cohonestarunt, ut ex historia philosophiae recentioris patet. Tales sunt progressus ac nova inventa, in quibus certe praeiverunt protestantium plerique, et isti insultant *obscurantismo* a catholica ecclesia inducto!

CAPUT III.

DE RATIONE POST FIDEM

198. Supersunt etiam post fidem, gratiae divinae subsidio et ecclesiae proponentis magisterio susceptam, sua rationi iura. Ne tamen fines sibi praestitutos ratio transiliat, necesse est ut regulas sectetur, quas fides ipsa ei constituit, quarum praecipua ea est, ut ratio in religionis negotio numquam primas sibi vindicet partes, sed ecclesiae vivo magisterio se subiiciat, se exhibeat uti ancillam, minime vero uti dominam. Hoc modo fiet, ut tum fidei tum rationi sua iura sarta tectaque serventur, oblocutionibus incredulorum et rationalistarum, qui ecclesiam veluti *obscurantismi* patronam traducunt, silentium imponatur, simulque componantur sententiae sibi invicem adversantes, quae in nonnullis catholicis scholis nunc maxime vigent. Partiemur porro et hoc postremum caput in duos articulos, in quorum altero de recto rationis usu, in altero vero de eiusdem abusu post fidem disseremus.

Articulus I. *De recto rationis usu post fidem.*

199. Rationis munera post fidem sunt vindiciae et illustratio eiusdem fidei. Qui vellent rationem ac fidem irreconciliabiles efficere, seque rationis hostes exhibere, munera ac iura haec rationis abiiciunt. Ut igitur praeclarum hoc Dei conditoris nostri donum tueamur eiusque iura vindicemus, insequentes statuimus propositiones.

Propositio I. *Post susceptam fidem potest humana ratio fundamenta ipsius fidei singulorumque dogmatum investigare eaque tueri.*

200. Licet theologus quoad actum formalem fidei non distinguatur a quolibet fideli, prout tamen *doctoris* munus suscipit, debet praeterea in fundamenta inquirere revelationis, motiva credibilitatis excutere ac vindicare, quae existentiam divinae revelationis evidenter credibilem efficiunt.

201. Quae cum ita se habeant, iam patet veritas adsertae theseos; etenim cum obiectum *materiale*, ut vocant, fidei nostrae totum *historicum* sit, ac revelatio ipsa sit *factum*, quod documentis constitui debet, non potest theologus munere suo fungi nisi sedulam operam navet ad illa investiganda ac propugnanda adversus incredulos, ut per illa infidelibus reddat evidenter credibilem divinam revelationem. Potest itaque humana ratio post susceptam fidem eiusdem fundamenta investigare atque detegere, ut hoc modo possit ea, cum opus est, indigentibus proponere, atque ab adversariorum impetu tueri.

202. At neque hic sistere theologus potest, sed divina revelatione in tuto posita, necesse praeterea est ut ad singula dogmata descendat. Ecclesia siquidem, quae ex divina re-

velatione credenda proponit, disputare non assolet, nec motiva exponere, quibus innixa dogmata divina singillatim definiat, sed docilitatem a filiis suis unice postulat exigitque. Iam vero hoc onus incumbit theologo, qui propterea tum ecclesiae existentiam eiusque divinam originem, constitutionem, proprietates, dotes vindicare debet; tum utramque remotam partialemque fidei regulam, scripturam videlicet ac traditionem adstruere; tum denique patefacere, quomodo ex his fontibus promanent, quae ab ecclesia definita sunt adversus haereticos, qui perduelles in ecclesiae definitiones insurgunt. Porro et huic muneri obeundo opus esse rationis excultae subsidio, nemo est qui non videat.

203. Quod magis elucet, si consideremus quaedam dogmata rationis aciem excedere; quaedam vero uni traditioni inniti, ea scilicet de quibus scripturae vix aut ne vix quidem testantur; patres vero aut parce aut vage nimis aut etiam contraria, praesertim si ante exortas oppositas haereses scripserint, loquuti videantur. Quomodo vero theologus haec omnia tueri solide poterit adversus haereticorum ac impiorum conatus absque hermeneuticae, exegesis, eruditionis, dialecticaeque subsidio?

204. Non aliam profecto viam tenuerunt antiqui patres apologetaeque christianae et catholicae fidei Clemens alex., Iustinus, Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Athanasius, Eusebius, Hieronymus, Augustinus, Leo M. aliique omnes. Apposite s. Augustinus disserens *de sermone scientiae*, de quo Apostolus (1) in rem nostram scribit: ***Quod fides saluberrima, quae ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia non pollent fideles plurimi, quamquam polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quae nonnisi aeterna est: aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum et piis opituletur et contra impios defendatur quam proprio appellare vocabulo scientiam videtur apostolus.*** Ita quidem magnus Augustinus (2), quibus videtur nostros *logophobos* refellere sibi proposuisse.

DIFFICULTATES

205. Obi. 1. Eiusmodi investigatio fidei simplicitati adversatur; 2 nec parum detrahit fidei merito. 3 Patres proinde effusi sunt in commendanda fide caeca. 4 Eo vel magis quod non absque periculo eiusmodi inquisitio fieri possit, cum difficultates interdum gravissimae apparcant, debilis vero ac nutans solutio, atque hinc dubia circa fidem suapte natura insurgunt. Ergo.

206. Resp. Ad 1. *D.* Si susciperetur haec investigatio per examen *dubitativum*, *C.* si per examen *confirmativum* methodo scientifica, *N.* Hoc posteriore sensu eiusmodi investigatio non solum non derogat simplicitati fidei, sed potius haud parum prodest fidei ipsi, prout patet ex constante experientia tot sanctissimorum patrum et doctorum, qui ab ecclesiae incunabulis ad nos usque illustrarunt ac propugnarunt fidem adversus tot impiorum conatus. Alioquin deberet tot ignavorum commendari ignorantia et inertia, quam fidei simplicitatis pallio cohonestant, damnandique essent qui strenuam dant operam fidei illustrandae ac propugnandae. Quod plane absonum est et contrarium scripturae, patribus et ecclesiae, scientiam in sacerdotibus praesertim commendantibus. Qui vero investigationem instituunt, quia dubii

(1) I Cor. XII, 8.

(2) *De Trin.* lib. XIV, cap. 1, num. 3.

in fide haerent, hi quidem peccant dubium eiusmodi fovendo; attamen si inquirunt in fidei fundamenta, ut dubium excutiant ac amoveant a se, damnari non debent.

207. Ad 2. *D.* Si investigent, ut credant, et de fidelibus sermo sit, *C.* si id faciant ex fidei amore, *N.* Responsio patet ex modo dictis.

208. Ad 3. *D.* Patres effusi sunt in fide caeca commendanda quoad eos, qui huiuscemodi inquisitionis sunt incapaces, *C.* quoad eos, qui idonei illi sunt et quibus praesertim munus incumbit alios docendi, *N.* Ignorantia ac tenebrae numquam fuerunt sub quolibet praetextu a patribus commendatae, sed in hypothesi quod aliquis in tali statu inveniatur nec idoneus sit per se tali inquisitioni instituendae, in eo commendata est simplicitas fidei, non autem in alio sensu, alioquin ipsi patres qui docti fuerunt, recessissent ab eorum proprio documento.

209. Ad 4. *D.* Fieri non potest absque periculo eiusmodi inquisitio a prave dispositis, *C.* a bene dispositis, *N.* Illis enim nocere solet haec investigatio, qui superbia tument, qui non rite credunt ex motivo formali Dei revelantis et ecclesiae proponentis, ac ut plurimum suis indulgent cupiditatibus, quibus propterea fides molesta est. Quoad eos vero, qui rite dispositi sunt, ac noverunt se non propter haec argumenta credere sed propter recensita motiva, ac fidem suam vere ac sincere amant, quin nutent in expendendis huiuscemodi fundamentis, incredibili perfunduntur voluptate.

PROPOSITIO II. *Potest praeterea humana ratio fidei doctrinam ad tractationem vere scientificam evehere.*

210. Inter *logophobiam* ac *rationalismum* hic incedimus: alii enim sunt, qui nonnisi fidem *historicam*, quam vocant, seu *positivam* vellent admitti; alii vero vix fidem ipsam a ratione seu scientia non arcessunt. Uterque scopulus vitandus ex aequo est. Primus quidem, quia scientiae theologicae nocet; alter autem, quia nocet fidei.

211. Ut hoc documentum posterius vitemus, animadvertendum est 1° fidem, utpote donum Dei atque a revelatione unice pendens, a scientia quavis ac humana industria repeti nullatenus posse; 2° eiusmodi fidem obiectivam normam esse prorsus inflexibilem, ad quam scientificae inquisitiones exigi debent, non vero contra; 3° scientiam proinde, de qua hic agimus, tum in demonstrationibus divinae revelationis et ecclesiae existentiae, singulorumque dogmatum iuxta nativos fontes conficiendis consistere, tum in intimo dogmatum nexu, relatione, dependentia una cum consecutionibus, quae ex illis dimanant, aut in illis principiis continentur statuendis ac evolvendis, sive ad theoricam, sive ad praxim spectent.

212. Ne tamen in eiusmodi evolutione abusus obrepat, caveri debet, ne quis putet se posse intimos mysteriorum penetrare recessus eaque comprehendere, ac veluti totidem metaphysicos aut logicos conceptus intueri. Recentiores siquidem nonnulli fidei doctrinam in ordine ad scientiam in tres veluti phases, quas appellant illi, distinguunt, quarum prima complectitur patres, qui transmiserunt id, quod vocant, *quid* dogmatum; altera complectitur scholasticos, qui aperuerunt, *quomodo* dogmatum, sed veluti conceptus *logicos;* tertia demum phasis complectitur philosophos, qui post instauratam philosophiam aperuerunt et ipsi *quomodo* dogmatum, sed veluti conceptus *metaphysicos.* Quo fit, ut hac ratione fidei dogmata ac mysteria ipsa vix a scientiae penu vel

thesauro non repetant atque cum scientia non identificent.

213. His igitur praemissis, sic accedimus ad evincendam enunciatam thesim. Potest humana ratio fidei doctrinam ad tractationem vere scientificam evehere, si 1° id valde conferat ad ipsius doctrinae dignitatem et commendationem; si 2° non modo non obstet, sed in id eiusdem doctrinae revelatae natura nos inducat; si 3° constans ac perpetua patrum doctorumque sentiendi ac agendi ratio id ipsum maxime suadeat.

214. Iam vero ad primum evincendum satis est scientiae notionem expendere; si enim scientia nihil aliud est quam cognitio certa et evidens rei necessariae et immutabilis per proprias ipsius causas, cum in casu nostro eiusmodi causae seu principia sint veritates ipsae divinitus revelatae, patet luculentissime, quod adstruimus. Nemo sane adeo vecors erit, qui inficiari possit tum assumptionem eiusmodi principiorum, tum illorum vis declarationem ac dispositionem; mutuae item relationis, dependentiae ac nexus patefactionem; latentium denique consecutionum ex illis deductionem, et collationem cum scientiis reliquis, analogiae quam cum illis habent aliorumque eiusmodi prosecutionem, quibus fidei obiecta, mysteria vero praecipue, non modo credibilia, sed, ut loquitur Augustinus, *suasibilia* etiam efficiantur ad fidei ac doctrinae christianae seu catholicae dignitatem commendationemque summopere conferre. Nam ex hac agendi ratione fit, ut animus perficiatur, et veritates fidei maiorem lucem accipiant, et intimius cognoscantur. Totum praeterea religionis christianae seu catholicae aedificium vere admirandum apparet, adeo ut qui illud contemplantur, suavitate ac iucunditate percellantur.

215. Quod vero huiusmodi scientificae adeo tractationi non obsistat doctrinae revelatae natura, ut ad eam potius inducat, evincitur 1° ex analogia inter ordinem naturalem ac ordinem supernaturalem. Deus enim non modo hoc universum condidit, ut in eo vivamus eoque utamur, sed praeterea ut illud contemplemur et simul ac per partes singulas: atque ut ex eiusmodi profundiore cognitione voluptatem ac utilitatem semper maiorem capiamus. Sic etiam non solum ad credendum Deus proposuit nobis mundum, ut ita dicam, supernaturalem, verum etiam ut illum investigemus, rimemur, intimius cognoscamus, atque ex hac penitiore cognitione ad augustiorem Dei ipsius evehamur contemplationem, ac validiora motiva ad eum diligendum, eique fidelius serviendum nanciscamur. Evincitur 2° ex eo, quod fides obiectiva et historica evadat uti vehiculum quoddam, quo perducamur ad eorum intelligentiam, quae prius sola fide tenebamus; sit germen, quod ulterioris semper evolutionis capax est; sit fons, ex quo theologi aquas derivant ad tractationem suam magis ac magis perficiendam.

216. Hac persuasione imbuti patres omnes non modo se testes exhibuerunt fidei, sed praeterea fidem hanc ipsam uti doctores philosophicae atque scientificae subiecerunt disquisitioni. Exinde sublimes illae theoriae prodierunt, quibus ipsi vel Dei existentiam adversus atheos, vel unitatem principii summi adversus gnosticos et manichaeos, vel providentiam Dei adversus epicureaos, hominis libertatem adversus academicos adstruxerunt. Nec aliter se gesserunt circa ipsa trinitatis et divinae incarnationis ac redemptionis mysteria, aliaque religionis nostrae dogmata, dum ea scientiae ope illustrarunt.

217. A veterum patrum vestigiis non recesserunt scholastici, qui e fidei principiis initium sumentes scientiam theologicam rigorosa methodo pertractarunt, inter quos eminent s. Anselmus cantuariensis, s. Thomas ac s. Bonaventura, quos praestantissimi theologi exceperunt usque ad saec. XVII qui haud contenti *Credo catholicum*, uti loquuntur adversarii, adversus protestantes adstruere, ad speculativam intelligentiam per scientificum processum illud evexerunt iuxta praeclara Vincentii lirinensis monita atque consilia.

218. Quae cum ita se habeant, iure merito concludimus posse humanam rationem fidei doctrinam ad vere scientificam evehere tractationem, nec nisi neotericos logophobos coepisse thesi huic refragari.

DIFFICULTATES

219. Obi. 1. Scientifica tractatio intelligentiam exposcit, dum fides historica caecum exigit assensum; invicem proinde adversantur. 2. Haeretici omnium primi dogmatum ac mysteriorum intelligentiam invenerunt. 3. Qui propterea in patrum reprehensionem incurrerunt, qui ipsis gravem hunc rationis abusum exprobrarunt, inter quos Tertullianus eminent ac s. Io. Chrysostomus. 4. Hinc s. Thomas inculcat (1), rationis officium mere *negativum* esse debere, quod in difficultatum, quae dogmatibus mysteriisve opponuntur, solutione consistit. Ergo.

220. Resp. Ad 1. *D.* Scientia exposcit intelligentiam absque detrimento caeci illius fidei assensus, quem praebere quilibet debet ex motivo formali et ecclesiae propositione, *C.* cum illius assensus detrimento, *N.* Scientifica evectio, de qua loquimur, assumit dogmata uti principia, quae admittuntur ob fidei formale motivum, nititurque expendere quoad eius fieri potest, ac illustrare rationis ope, ita tamen ut ea rationi minime subiiciat, aut ad eam quoquomodo inflectat; quod nefas est. Efficit, ut ea quae hactenus tantum credibilia erant, suasibilia praeterea evadant. Caecus assensus afficit motivum formale, scientifica evectio autem tantum attingit suasibilitatem; hinc patet fidem ac scientiam, quae diversa ratione idem obiectum attingunt, minime sibi invicem adversari.

221. Ad 2. *D.* Quatenus haeretici dogmata rationi subiecerunt, *C.* quatenus illis constitutis, intra praestitutos limites illorum intelligentiam assequi nisi sunt, *N.* Haereticorum omnium crimen in eo fuit, quod voluerint proprium *subiectivismum* substituere fidei *obiectivae*, per oppositionem spiritus privati ecclesiae doctrinae. Nihil porro commune habet eiusmodi agendi ratio cum scientifica illa inquisitioue, quam patres doctoresque omnes sectati sunt, quamque nos adstruimus.

222. Ad 3. *D.* Haeretici in patrum reprehensionem incurrerunt ob abusum, de quo num. antecedenti diximus, *C.* ob adscitam scientiam simpliciter, *N.* Sane illi antiqui haeretici plane philosophicam efficiebant fidei doctrinam.

223. Ad 4. *D.* In ordine ad rigorosam mysteriorum demonstrationem ex sola ratione, *C.* in ordine ad aliqualem eorumdem intelligentiam, *N.* Merito s. doctor affirmat haud posse sola ratione demonstrari intrinsecam mysteriorum fidei nostrae veritatem, adeoque sub hoc respectu officium rationis mere *negativum* esse. Ast numquam inficiatur advocari posse scientiam ad reddenda eadem mysteria *suasibilia*, immo contrarium non semel inculcat.

(1) Part. 1, qu. 32, a. 2, et alibi passim.

Articulus II. *De abusu rationis post fidem.*

224. Rationis abusus illa a nobis perversitas vocatur, qua non ratio fidei, sed fides rationi ita subiicitur, ut illa ab hac pendeat. Talis est agendi ratio protestantismi, iuxta quem fides non ab auctoritate, sed ab uniuscuiusque *spiritus privati*, seu rationis etiam individualis, ut vocant, examine pendet. Hoc systema protestantismi rationalistae ac mythici logice evolventes pervenerunt ad omnem supernaturalismi et christianismi proprie dicti extinctionem. Nos igitur tum protestantes *orthodoxos* nuncupatos, tum rationalistas ac mythicos adorimur, ostendentes quod admisso semel protestantismi principio, ad destructionem christianismi *logice* et *historice* perveniendum sit.

Propositio I. *Nequit humana ratio seipsam unicam fidei regulam constituere, quin fidem destruat, quae ab auctoritate necessario pendet.*

225. Quamvis haereticis omnibus commune sit spiritum privatum seu rationem individualem opponere ecclesiae auctoritati, nemo tamen ex antiquioribus haereticis hanc agendi rationem in principium formale ante Lutherum erexit. Hic omnium primus proclamavit independentiam absolutam rationis individualis, ac liberum examen in negotio fidei, atque constituit hoc principium veluti notam essentialem et characteristicam protestantismi.

226. Porro principium istud eversivum plane fidei esse patet ex processu alogico in fidei negotio. Etenim quin expendat motiva credibilitatis, quae pro divinitate christianismi suppetunt ac proinde ecclesiae, ut hac constituta, assentiatur deinceps fidei obiectivae ac historicae, quam ecclesia infallibilis proponit credendam, ratio se ipsam iudicem constituit eiusdem fidei, immo et regulae fidei. Nam 1° ipsa in primis debet ex se ipsa decernere, quinam libri canonici sint ac propterea divinitus inspirati, quinam vero humanae mentis foetus; 2° debet praeterea eorumdem sensum dogmaticum ex se ipsa decernere; 3° debet insuper articulos singulos fidei determinare, ac immutabiliter constituere. Iam vero his omnibus et singulis decernendis ratio est impar omnino, uti suo loco ostendimus. Hinc aut nuncius remittendus necessario fidei est, aut principio fundamentali ac essentiali protestantismi.

227. Ex hoc enim principio factum est, ut mira dissensio inter protestantes vigeat circa librorum canonem, circa singulorum inspirationem, circa sensum dogmaticum, circa fidei articulos credendos. Exinde fides unice subiectiva facta est, ac propterea varia, contradictoria, mutabilis, adeo ut non solum tot diversae sententiae emerserint quot pene sunt capita quoad recensita obiecta, sed idem individuum, quemadmodum et sectae eaedem sint in perpetuo transitu, non habeant nisi fidem *provisoriam*, et hodie abiiciatur tamquam falsum aut dubium, quod hesterna die uti articulus fidei credebatur. Seu quod idem est, constituto semel protestantismi principio, fides evanescat necesse est et ipsa notio fidei.

228. Duo enim requiruntur ad fidei notionem: motivum formale ex Dei revelantis auctoritate proveniens, et ecclesiae seu auctoritatis infallibilis propositio ad certo cognoscenda quae Deus revelavit; si alterutrum desit, actum est de notione fidei, praesertim ubi agitur de articulis controversis. Iam vero posterius hoc destruitur ac eliminatur ex princi-

pio essentiali protestantismi. Ergo et fides ipsa intereat necesse est.

DIFFICULTATES

229. Obi. 1. Protestantismus suam formam religiosam iugiter servat, vigore pollet, immo et ad *parentalia magno cultui* quamprimum persolvenda se praeparat. 2. Fidem semper retinet, quam ex bibliis depromit seu a puro verbo Dei, non autem ab humanis commentis. 3. Idque praestat interiore Spiritus s. ductu, qui se unicuique intime communicat per substantialem incarnationem, uti iam *Logos* humanam sibi naturam copulavit. 4. Certior proinde est protestans fidei suae, quam quilibet catholicus, qui nonnisi accidentalem unionem cum Deo profitetur. 5. Quin igitur destruatur christianismus per systema protestantium, magis immo solidatur. Ergo.

230. Resp. Ad 1. *D.* Servat iugiter formam suam *negativam*, *C.* *positivam*, *N.* Persistit scilicet in negando, et in hac negatione quotidie proficit, siquidem unam post aliam veritates omnes negavit incipiendo ab inspiratione bibliorum usque ad Christum *historicum*. Item vigore pollet in movendis insectationibus adversus ecclesiam catholicam ubicumque potest vi; sin vero, saltem fraudibus et mendaciis. Sic etiam se praeparat ad *parentalia persolvenda* ecclesiae catholicae ad eum modum, quo iam se praeparaverunt gnostici, manichaei, ariani, iconomachi, qui e facie terrae evanuerunt. Ita protestantismus, qui quotidie deficit, id sibi proponit; sed obstat istis, uti obstitit antiquioribus haereticis illud Christi: *Et portae inferi non praevalebunt adversus eam,* nempe petra illa firmissima in quam impingendo protestantismus conteritur.

231. Ad 2. *D.* Quo proinde fit, ut tot sint sententiae quot capita, *C.* fidem proprie dictam, *N.* Nam non aliam possunt protestantes habere fidem nisi subiectivam et *provisoriam*. Omnes haeretici eadem ratione sese gesserunt, ac propterea perierunt.

232. Ad 3. *D.* Si nonnullis fanaticis pietistis assentiendum sit, *C.* protestantibus in genere sumptis, *N.* Quis porro fanaticis eiusmodi haereticis auscultet, dum sibi pollicentur Spiritum s. sibi intime coniunctum, immo et incarnatum, illum vero negant ecclesiae universae? Singularis profecto hic Spiritus s. est, qui tot diversa immo et contraria et contradictoria docet pro diversitate individuorum. Dum hi protestantes intimam hanc Spiritus s. et substantialem praesentiam sibi vindicant, protestantes alii, qui sub eodem *pontifice* degunt, Spiritum s. denegant ipsis bibliis et universum reiiciunt christianismum. Praeclarum sane phaenomenon, quod praebet protestantismus!

233. Ad 4. *D.* Id est, fallaciter putant se certiores esse iuxta gratuitum eiusmodi systema, *C.* reipsa certiores sunt, *N.* Ex hoc ipso novum argumentum eruitur insignis varietatis protestantismi, qui olim pugnabat adversus catholicos quod inhaerentem iusti animae gratiam profitebantur, dum ipse extrinsecum tantum favorem Dei admittebat; nunc accusat catholicos quod novam hanc incarnationem non admittant. Optime.

234. Ad 5. *D.* Magis solidatur protestantismus super arenam, *C.* alio sensu, *N.* Immo perpetuo defluit, et in expectatione est novi cuiusdam inventi, ut iterum fluat ac mutetur. Sane nova ecclesiae evangelicae *androgynae* proponitur (anno 1844) reformatio liturgica. Non aliam soliditatem potest protestantismus sibi polliceri, quam quae in perpetuo transitu et fluxu consistit.

PROPOSITIO II. *Si verus est protestantismus, falsus est christianismus.*

235. Cum primum in scenam prodivit protestantismus, supernaturalisticus apparuit, solam scripturam proclamans et symbola condens. Reipsa tamen non fuit nisi rationalismus pallio supernaturalistico contectus. Rationalismus constituit essentiam protestantismi, sed veluti vermis in pomo latens non illico deprehensus est, temporis tamen lapsu, pomo voraci dente corroso, apparuit tandem quod erat reapse, nempe putridum fracidumque, non prae se ferens nisi vanam christianismi larvam.

236. Sane Lutherus protestantismi architectus auctoritatem ecclesiae infallibilem reiecit, ut illi substitueret principium liberi examinis, liberae interpretationis, ac independentiae spiritus privati seu rationis individualis, quod vocant, uti supremam normam ac unicam credendorum et agendorum. Huic systemati inhaerens se praebuit *criticum* in libris canonicis ac divinitus inspiratis admittendis aut reiiciendis; *exegetam* in tribuendo bibliis sensum suum subiectivum; *dogmaticum* in decernendis fidei articulis credendis aut respuendis.

237. Atque ita natus et altus est protestantismus per dominationem plenam rationis in supernaturalismum. Sensim pedetentimque humana ratio supernaturalismum abiecit, et se solam in eius locum substituit, adeoque christianismum penitus abolevit.

238. Ne vero videamur quidpiam exaggerare aut calumniari protestantismum, iuverit breviter historiam eius prosequi in triplici commemorato ordine critico, exegetico atque dogmatico, incipiendo a Luthero, in quo protestantismus personificatus, ut ita loquar, primum est, ac perveniendo usque ad postremas eiusdem phases aetate hac nostra.

239. Lutherus itaque uti criticus expunxit e canone libros omnes deuterocanonicos utriusque foederis. Vi eiusdem principii rationalismus criticus a libris deuterocanonicis ad protocanonicos progressum fecit, ac unum post alium abiecit. Pentateuchum Mosi abiudicant Hobbes, Hasse, Fulda, Nachtigal, Vater, de Wette, aliique non pauci, ut refert Rosenmüller in suis *Prolegomenis in Pentateuchum*, et aut regum aetate, aut etiam post exilium babylonicum scriptum eum autumant; multo vero magis id affirmant de libris posterioribus. Evangelia *synoptica* Matthaei, Marci et Lucae Gfrörer nullum valorem habere asserit; evangelia Matthaei ac Ioannis istorum apostolorum esse inficiatur Wilcke; Ioannis potissime evangelium opus esse cuiusdam gnostici, aut iudaeo-christiani alexandrini passim recentiores docent; Straussius denique quatuor evangelia simul reiicit utpote post integrum saeculum conficta; et ita porro de reliquis N. T. libris dicatur. Inspirationem omnem rationalismus abiicit, libros que omnes sacros opus esse rationis se iugiter evolventis, omnigenisque erroribus adspersum autumat.

240. Prout Lutherus exegetam se gessit, in sacris libris invenit solam fidem iustificantem, extinctionem liberi arbitrii per peccatum, inutilitatem bonorum operum etc. Rationalismus exegeticus progrediens eventus omnes supernaturales veluti *mythos historicos*, *poëticos*, aut *historico-poëticos* traduxit; mysteria in scripturis reperiri negavit, sed ea habuit uti *aesthetica symbola* atque uti *praesensiones religiosas;* nempe miracula, vaticinia, mysteria sustulit omnia.

241. Demum Lutherus dogmati-

cum agens constituit dogmata sua, quae presse lutheranismum efficiunt, totam scilicet humanam naturam esse substantialiter vitiatam, hominem effectum ad instar trunci aut lapidis sine activitate, ac caecum omnino, gratiam liberum arbitrium cogere ad bonum, perinde ac concupiscentiam ad malum, ac ita porro; reiecit praeterea quinque sacramenta, omne externum sacerdotium etc. Rationalismus dogmaticus hoc ipsum *epurationis* opus perfecit dum trinitatem in Deo personarum, Christi Domini divinitatem, ac proinde incarnationem, immo et resurrectionem, tum Christi tum futuram nostram cum reliquis omnibus fidei articulis prorsus ablegavit; apostolorum doctrinam uti inutilem ac perniciosam proclamavit; Christum historicum inficiatus est. Ita rationalismi vermiculus in protestantismo latens omnia invasit, corrosit, absumpsit.

242. Ne quid tamen operi perficiendo deesset, rationalismo *vulgari* in subsidium venit rationalismus *gnosticus* seu *sapiens*. Hic Kantii, Schellingii, ac Hegelii principiis philosophicis transcendentalibus adscitis, omnem christianismum *historicum* seu *realem* ac *positivum* destruxit, ei sufficiendo religionem mere philosophicam, ex sola nempe morali atque intelligenti hominis natura depromptam. In hoc systemate christianismus non est nisi gnosticismus, qui triumphavit de iudaismo; aut *iudicium ideale sine omni rationabili base*, ut eum definivit de Wette. Non ita pridem (anno 1843) supra quadringenti hegeliani protestati sunt nolle se adigi ad profitendam ullam positivam religionem, refragante ipsorum conscientia.

243. Concludamus itaque ex ipsa protestantismi essentia et constitutione oriri rationalismum, qui in ea involvitur et includitur; iam vero, uti ex demonstratis patet, rationalismus tum *vulgaris* tum *gnosticus* plane christianismum destruit; ergo si verus est protestantismus, falsus est christianismus.

DIFFICULTATES

244. Obi. 1. Genuinus protestantismus adeo *supernaturalisticus* est, ut rationis *nihilismum* proclamaverit et a se rationalismum omnem expulerit. 2. Scopus, quem sibi protestantismus proposuit, fuit opus *epurationis* a tot abusibus ecclesiae romanae 3. Cum hi abusus ex principio auctoritatis promanaverint, quam sibi exclusive ecclesia illa arrogaverat, ideo independentiam ac libertatem examinis in principium erexit. 4. Nec tamen eiusmodi independentia absoluta fuit, aut est; siquidem uti normam ac regulam credendorum praeter scripturam adscivit ecclesiam trium quatuorve priorum saeculorum. 5. Si qui propterea ab hac regula desciverunt, uti increduli in protestantismo spectantur, prout etiam fit in catholicismo. 6. Discrepantia, quae interdum in libris symbolicis viguit aut viget, tota accidentalis est, nec attingit fidei substantiam. 7. Idem porro iudicium ferendum est de impudente conclusione: *Si verus est protestantismus, falsus est christianismus*, ac de hac altera: *si vera est ecclesia pontificia, falsus est christianismus;* docet enim haec ecclesia idololatriam, evacuat crucem Christi, ac proinde destruit christianismum. 8. Alioquin satius esset infidelitatem absolutam profiteri quam protestantismum, quod nemo sanus dixerit. Ergo.

245. Resp. Ad 1. *D.* Protestantismus *phaenomenicus*, *Tr.* vel *C.* realis ac formalis, *N.* Quatenus *apparuit*, certe protestantismus pallio *supernaturalistico* amictus prodiit,

ast vermis rationalismi latebat intus in ipsa essentia ac principio suo constitutivo. Hoc principio factum est, ut Lutherus constituerit rationem individualem uti supremam fidei historicae normam, decurtaverit symbolum, imminuerit cānonem bibliorum etc., in quo praecise consistit rationalismi ratio. Quid ad nos, si Lutherus ex una parte rationem individualem iudicem supremum fidei constituit, ex altera vero professus est *nihilismum* rationis? Turpiter sibi contradixit et dictis et factis.

246. Ad 2. *D.* Scopus protestantismi fuit *epurationis*, id est, praetextus ad cohonestandam suam perduellionem, *C.* verus scopus, *N.* Omnes antiquiores haeretici eumdem scopum praetexuerunt, sed eorum doctrinae et facta contrarium ostenderunt. Satis est legere historiam protestantismi eiusque dogmatismum expendere, ut id luce clarius appareat.

247. Ad 3. *Neg.* Siquidem abusus nullus ex principio auctoritatis infallibilis oriri potest. Abusus numquam sunt ecclesiae, sed eorum, qui in ecclesia male se gerunt, a quibus insectandis numquam ecclesia destitit. Principium porro, quod est auctoritati suffectum, id praecise est, quod vocamus christianismi totius eversivum, et rationalismum constituit, qno ratio fidei obiectivae iudex supremus statuitur. Quo semel posito actum de fide christiana est, uti documentis ostendimus.

248. Ad 4. *D.* Iuxta principium constitutivum protestantismi, *C.* iure ac merito, *N.* Nam in hac ipsa figenda epocha ratio individualis se iudicem constituit determinans quousque in ecclesia perseveraverit infallibilis auctoritas, eodem iure quo priorum saeculorum haeretici potuissent eam figere saec. primo aut saeculo apostolico, prout fecerunt insane omnes; ecclesia enim aut numquam, aut semper infallibilis est.

249. Ad 5. *D.* Et immerito id faciunt protestantes, *C.* iure, *N.* et *nego* paritatem. Quo enim iure possunt protestantes uti incredulos insectari eos, qui ex principio essentiali protestantismi *liberi examinis* se gerunt, dum respuunt sive confessionem augustanam, sive aliam quamlibet? Quaevis fidei professio obligatoria supponit principium auctoritatis; ast principium auctoritatis excluditur a protestantismo, alioquin protestantismus numquam ortus esset. Adeo verum est raro homines sibi esse cohaerentes! Catholici contra aperte adversantur principio auctoritatis, dum novitates suas obtrudunt, adeoque rite damnantur.

250. Ad 6. *D.* Discrepantia in fidei symbolis accidentalis est iuxta principium protestantismi, *C.* in se, *N.* Profecto semel ratione individuali suprema credendorum regula ac norma constituta, iam sponte consequitur discrepantias quaslibet non esse nisi accidentales, cum fides subiectiva evadat, possitque unusquisque a fide eliminare, quod sibi non arridet, illudque accidentale vocare; ast non ita est, spectata fide in seipsa ac in suo obiecto formali seu motivo. Absurdum sane ac impium est spectare veluti accidentale id, quod Deus ut credendum revelavit. Sociniani omnia mysteria uti accidentalia spectant atque reiiciunt.

251. Ad 7. *Nego* paritatem. In propositione protestantium iam debet assumi quod ratio individualis sit fidei norma, alioquin cultum sanctorum, evacuationem crucis aliaque eiusmodi obiicere non possent; sociniani ex eodem principio idololatriae arguunt protestantes, qui Christum uti Deum adorant, sacramentarii quod admittant realem Christi

praesentiam in eucharistia, et ita porro.

252. Ad 8. *Nego* sequelam, tum quia melius est saltem christianismi larvam gerere, quam hanc quoque exuere; tum quia plures saltem e rudiori plebe homines, quibus protestantes gnostici relinquunt adhuc christianismum historicum, laborant ignorantia invincibili, adeoque spiritu saltem ad ecclesiam catholicam spectant; tum quia melius est aliquam religionem profiteri quam nullam.

SECTIO II.

DE METHODOLOGIA

253. Theologiae fontibus hactenus constitutis ac vindicatis, superest, ut de eorum agamus applicatione, seu de ratione qua theologus in usum suum illos deducere possit. Ad hoc porro rite explendum tria spectari debent: *munus, methodus, instrumenta*. Ex munere siquidem facile intelliget, qua potissimum methodo uti debeat; ex munere ac methodo, quaenam instrumenta ipsi opus sint ad finem suum obtinendum. In tria proinde capita sectionem hanc partiemur, in quibus soluta methodo de singulis recensitis agemus.

CAPUT I.

DE THEOLOGI MUNERE

254. Triplex potest distingui theologi munus, scilicet *dogmaticum, speculativum* et *polemicum*. *Dogmaticum* illud est, quo theologus catholicae fidei dogmata rite exponit, propriisque firmat argumentis, ac legitimas exinde eruit conclusiones. *Speculativum* illud censetur, quo idem intimius fidem historicam rimatur; penetrat, quantum humanae imbecillitati datum est, illius recessus; nexum ostendit, ac illustrat. *Polemicum* denique illud munus dicitur, quo theologus fidei dogmata ab adversariorum oppugnationibus defendit, ac in opiniones, quae fidei depositum quoquomodo labefactare videntur, insurgit. Ut plurimum tria haec munera theologus una simul explet.

255. Quanam ratione se gerere debeat theologus, cum munus sustinet dogmatici aut speculativi doctoris, satis ex iis liquet, quae cap. 3 superioris sectionis diximus. Quomodo se gerere debeat, cum partes polemici sustinet, hic exponemus; diversam siquidem rationem pro diversa adversariorum natura ac indole sectetur oportet; aliam nempe cum infideles, haereticos aut schismaticos adoritur, aliam vero cum catholicos perstringit neotericos ac neologos.

256. I. Si cum infidelibus ei res sit, qui paganismum profitentur, praesto theologo esse debent motiva credibilitatis, quibus eis existentiam divinae revelationis ostendat, nec non existentiam ecclesiae: quod si iudaei sint, cum quibus congredi theologus debet, depromet ex V. T. libris et vaticiniis in illis contentis, quae Messiae promissionem, expectationem, epochas, munia praedicunt, eaque conferre cum N. T. libris ac historia sataget, ut ea adimpleta in Christo Iesu fuisse patefaciat.

257. II. Cum haereticis autem dimicanti, attendendum theologo est, utrum ante aut post latam ab ecclesia definitionem id fiat. Si enim antequam edita ab ecclesia sit definitio eos impugnat, natura inspicienda ei est errorum, contra quos insurgit. Quandoquidem si adversa fronte eos viderit cum doctrina, quae ab universa ecclesia uti fidei habetur, pugnare, satis ei erit nova eiusmodi inventa cum ecclesiae doctrina comparare, ut illico haeretica illa esse deprehendat. Ita factum est

cum Ario, dum Verbi divinitatem nebulo ille inficiari ausus est, etiam ante concilii nicaeni celebrationem: ita aetate hac nostra cum socinianis, qui trinitatem divinarum personarum aliaque fidei catholicae mysteria impugnare aggressi sunt, absque ulla concilii definitione. Sin vero haeresis manifesta adeo non sit, sed in quadam obscuritate veritas delitescat, prout s. Cypriani aetate contigit circa quaestionem de baptismi valore ab haereticis collati, magna tunc sedulitate theologo opus est in conquirendis scripturarum ac traditionis documentis, ut exinde veram germanamque ecclesiae doctrinam eruat eamque profanis opponat novitatibus. Theologi tamen non est praevenire ecclesiae iudicium, cum partes ipsius non sint nisi privati doctoris, qui subsidio esse episcopis debet, legitimis fidei una cum rom. pontifice iudicibus.

258. III. Aleae autem plena est discussio, quam cum catholicis theologus suscipit. Interim in controversiis, quae inter catholicos ipsos agitantur, duae classes distingui debent: sunt primo videlicet illae, quas recte domesticas appellaveris, quae fidem non attingunt, cuiusmodi sunt, quae non ita pridem in scholis magna animorum contentione agitabantur, nunc vero in silentio iacent, e. gr. de scientia Dei, de praedestinationis ordine, de gratiae natura aliisque eiusmodi. Cum de his ecclesia, post tot concertationes, iudicium suum definitivum non emiserit, pacis et caritatis amore, temporisque usura satius erit unicuique scholae suis placitis pacifice adhaerere. Sunt praeterea illae quae catholicam doctrinam proxime attingunt, cuiusmodi e. gr. essent, quae voluntatem Dei salvandi omnes, mortem Christi pro omnibus, gratiae distributionem etc. afficiunt, quae vix aut nullatenus secernuntur ab erroneis iansenistarum placitis. In his operam theologus navabit ad sinceram doctrinam propugnandam. Id ipsum potiori iure dicatur de nonnullis neotericorum aut neologorum doctrinis, quae catholicam doctrinam labefactant, ac sub novarum formularum pallio erroneos conceptus obtrudunt. Cavendum tamen in his theologo est, ne censura aliqua, quas oppugnat sententias, notet. Hoc enim muneris eius non est, sed ecclesiae seu romani pontificis. Poterit tamen indicare, qua sibi censura videatur doctrina aliqua inurenda.

259. Pacificatoris interdum officium obire theologus poterit, non quidem veritatis dispendio aut transactionis cuiusdam specie, quod in eius potestate non est, sed adversarios ad concordiam revocando, argumenta afferendo, quae rem illustrent, viamque compositionis ostendendo. Qui huic paci conciliandae incumbunt, *irenici* dicti sunt, eorumque theologia *irenica* aut etiam *henotica* sive *unitiva* nuncupata.

CAPUT II.

DE METHODO

260. Methodus scientifica, seu recta et ordinata rei tractatio, quae veritati tuto detegendae ac rite tradendae ac demonstrandae inservit, bifariam distinguitur: *analytica* et *synthetica*. *Analytica* ea est, quae a particulari ad universale, a composito ad simplex, ex partium resolutione singularumque investigatione procedit, ut ad incognitae latentisque veritatis notitiam quasi tentando perveniat. *Synthetica* ea dicitur, quae inverso ordine ab universali ad particulare, a simplici ad compositum, de una in aliam veritatem mutuo nexu cum illa coniunctam qua-

si componendo assurgit, nec tam veritatem inquirit, quam iam exploratam caeteris tradit ac ostendit. Hinc methodus analytica ut methodus *inventionis*, synthetica autem uti methodus *demonstrationis* spectatur.

261. Theologiam, quae non modo scientia est, verum etiam scientiarum omnium prima, utpote quae principia sua immediate a divina revelatione habet, *methodice*, seu *systematice*, ut alii loquuntur, tractandam esse nemo sanus in dubium revocaverit. Verum disceptatio inter recentiores potissime exorta est, num analytica, an vero synthetica methodus aptior sit theologiae uberiori cum fructu tractandae atque tradendae. Nonnulli siquidem contendunt aetate hac nostra theologiam in tenebris versari atque sordescere, nisi ad analysin revocetur, nec alia ratione consuli posse scientiae theologicae firmitati, inter quos eminet Hermesius.

262. Ut huic disceptationi lux afferatur, theologiam *dogmaticam* presse sumptam secernamus in primis oportet ab illa theologiae parte, quae *praeparatoria*, *praeambula*, aut etiam *generalis* iam nuncupatur; quae nempe in constituendis vindicandisque principiis ac fundamentis theologiae propriis versatur, cuiusmodi sunt existentia divinae revelationis, verae ecclesiae natura et auctoritas. Scriptura item atque divina traditio.

263. Iam vero si de theologia dogmatica sermo sit, vix dubium esse potest, quin illi tractandae tradendaeque aptior sit methodus synthetica seu demonstrativa, eaque sit omnino tenenda. Id enim postulat ipsius dogmaticae theologiae indoles ac ratio. In hac enim non agitur de inveniendis fidei dogmatibus, sed de divinitus revelatis et ab ecclesia ad credendum propositis exponendis, illustrandis, demonstrandis, vindicandis per theologiae fontes ac fidei regulas remotas, cuiusmodi esse diximus scripturam ac traditionem.

264. Quae quidem maius robur accipiunt ex ingentibus commodis, quae ex methodo synthetica proveniunt. Ex ea enim fit, ut cum universim, quae tractanda sunt, comperta supponantur, scientifica methodo ac ordine melius disponi possent, mutuus veritatum nexus ostendi, praeviae notiones accuratius praemitti, propriisque argumentis firmari ac demonstrari, et hac ratione perspicuitati ac soliditati consuli.

265. His si comparentur incommoda, eaque gravissima, quae ex methodo analytica dimanant, omne dubium prorsus evanescit de eo, quod affirmamus. Nam cum methodus analytica in inquisitione versetur, fieri in primis nequit ut materia rite disponatur, veritatum nexus ac dependentia constituatur. Deinde opus esset iuxta hanc methodum inquirere quidnam revelatio doceat, idque in suas partes ac relationes distribuere; circa quodlibet obiectum sic distributum novae inquisitiones essent faciendae, expendendae rationes ex propriis revelationis fontibus, sive quae pro parte affirmativa, sive quae pro negante stare videntur; difficultates forent superandae omnes, quae aut ex revelatione ipsa aut ex ratione urgeri possent, ut demum tuto quidpiam decernatur. Quis porro non videat, quot ambagibus ex adeo perplexa ac multiplici inquisitione, quot erroribus aditus aperiatur? Sane luctuosa Abaëlardi ac Hermesii exempla quid ex ea methodo expectandum demum sit, nimis luculenter patefecerunt.

266. Quae cum ita se habeant, iure merito inferimus methodum

syntheticam seu *demonstrativam* in catholicis scholis theologo dogmatico adhibendam omnino esse. Huic insistens nihil antiquius habebit quam, cum pervenerit ad singulas veritates evincendas, ut quaestionis statum prius accurate aperiat ac determinet, praenotiones tradat, veritatem catholicam a quaestionibus adscititiis secernat, patefaciendo quodnam sit demonstrationis obiectum. Praemissa hac ratione sive ecclesiae sive rom. pontificis definitione, aut generatim quavis ecclesiae doctrina tamquam thesi, eam adstruet, fulcietque argumentis, quae theologiae propria sunt ex fontibus scilicet revelationis, ecclesiae doctrinae, caeterorumque pro opportunitate ac substrata materia; eademque ratione disiiciet, quae ab adversariis obiici solent adversus adsertam veritatem. Haec methodus simplicitate sua se commendat, inservitque claritati et ordini, atque ad iuvenes informandos aptissima est.

267. Verum non solum quoad partem dogmaticam, sed etiam quoad illam theologiae partem, quam *praeparatoriam* ac *generalem* nuncupavimus, longe aptiorem esse syntheticam methodum existimamus. Id enim suadent rationes modo allatae, quae petitae sunt tum ex commodis tum ex incommodis respective quae stant pro utraque methodo. Praesertim cum neque hac in parte agatur de inquisitione veritatum, quae nobis incompertae sint, sed de constituendis firmandisque principiis nobis notis, ac ideo praemittuntur theologiae dogmaticae, ut ordini *genetico* inserviatur, quae proinde pariter demonstranda sunt.

268. Et hoc licet agatur adversus incredulos, qui omnem respuunt revelationem. Si enim scepticos *theoreticos* excipias, de quibus adhuc disceptatur, num reipsa dentur, ac si de facto existerent, inutilis plane cum eiusmodi hominibus quaelibet evaderet disceptatio; caeteri porro omnes conveniunt in nonnullis principiis admittendis. His igitur arreptis poterit theologus adversarios urgere, ita ut continenti propositionum serie ad unam post alteram admittendam veritatem cogat, donec pervenerit ad constabiliendam revelationis divinae existentiam, eiusque depositariam et custodem infallibilem, ecclesiam, atque his constitutis, ad dogmata singula profitenda perducat, prout ab ecclesia traduntur. In his initium sumet a regulis fidei remotis, scriptura ac traditione, quas ecclesia ut divinas semper habuit; progredietur deinceps ad dogmaticam earumdem interpretationem, ac proinde ad universam fidem obiectivam veritatum omnium, quas Deus hominibus patefecit.

269. Quamvis porro quod attinet ad universum scientificum systema methodum syntheticam praeferamus, non idcirco in omnibus methodum analyticam negligendam esse ducimus. Hanc enim cum successu adscisci, et adhiberi in ea theologiae parte, quam *speculativam* vocamus, posse censemus, quae nempe versatur circa mysteria, ut suasibilia fiant. In his siquidem, prout imbecillitati nostrae datum est, ratio intimius penetrat, eaque scrutatur atque intelligibilia efficere adnititur. Adhiberi praeterea rite eadem methodus poterit in convellendis adversariorum difficultatibus; per accuratam enim illarum analysin, in propatulo earumdem imbecillitas ac vanitas ponetur. Tantum igitur abest, ut nosmet hostes methodi analyticae exhibeamus, ut eam potius in peculiaribus tractationibus commendemus; ast quod spectat ad scientiam in sua integritate tradendam, sive quoad partem dogmaticam, si-

ve quoad partem generalem et praeparatoriam, minus aptam esse analyticam methodum prae synthetica sive demonstrativa pro certo habemus.

270. Et haec quidem de methodo; nunc coronidis gratia nonnulla adiicienda sunt circa linguam, in qua tractationes theologicas exarare praestat. Praemittimus porro nonnullas disceptationes esse sive *apologeticas*, sive *polemicas*, *historicas* item ac *criticas*, quae uberiori cum fructu lingua vulgari eduntur, quandoquidem id suadent, immo postulant peculiaria rerum adiuncta. Verum peculiaribus hisce casibus exceptis, plures eaeque graves rationes omnino suadent latinae linguae usum, cum agitur de universo theologico systemate tradendo, iuvenibusque in theologicis disciplinis informandis.

271. Etenim 1° latina lingua, utpote constanti tot saeculorum usu in ecclesia adscita ac *liturgica* effecta, prae caeteris aptior videtur ad sacras tradendas disciplinas, quae ecclesiae eiusdem doctrinam fideique depositum illustrant ac vindicant; 2° necessitas linguae cuiusdam universalis ut ecclesiae universalis ministri ad universalem pariter usum proprios labores litterarios, speculationes ac lumina conferant, talis autem est latina lingua; 3° documenta antiquitatis ecclesiasticae, quae aut hac lingua scripta sunt aut saltem in eam conversa et a pluribus saeculis usu trita atque probata; 4° linguae tam necessariae ecclesiastico coetui neglectus aut iactura, quae ex adscitis linguis vernaculis a catholicis scholis, suapte natura oriretur, magno cum clericalis status dedecore; 5° denique huiusce linguae usus, qui obtinet in apostolica sede, cum qua communicare debent totius orbis catholici, quo fit ut clero potissime latina lingua familiaris esse oporteat.

272. Praeter has aliasque his affines causas, quae urgeri possent, illam potissime urgemus, quae ex detrimento petitur ac saltem periculo, quod instaret, ne per linguas vernaculas laederentur conceptus, latinis formulis determinati in fidei dogmatibus. Cuilibet compertum est ex severitate eiusmodi formularum magna ex parte genuinos fidei obiectivae conceptus pendere, qui, cum ecclesiae ipsius usu determinati ac consecrati sint, non absque ingenti periculo negligerentur. Iam vero vernacula idiomata ut plurimum vaga, mutabilia, ac incongrua sunt ad illos conceptus exprimendos, et ex omissione aut adiectione unius voculae minus aptae, aut cuiusdam articuli, illico idem sensus non retinetur, ac immutaretur facili ratione ab iis praesertim, qui novitatibus student, ut patet ex tot scripturarum versionibus, quae ab haereticis aut neotericis adornatae sunt. Eo vero facilius instat periculum aetate hac nostra, in qua tot philosophica systemata prodierunt, quibus facillimum est, ut dum scientiae theologicae applicantur, ob affinitatem, quam prae se ferunt cum rebus fidei, dumque in subsidium vocantur ad propria sensa significanda, veri theologici conceptus corrumpantur ope neologismi philosophici. Quod et experientia reipsa contigisse novimus, dum nonnulli quamvis docti, qui theologicas res lingua vernacula tractare sibi proposuerunt, imbuti prout erant neotericae philosophiae placitis, aestuque imaginationis abrepti, nec satis a neologismo abhorrentes, sic tractationes suas perturbarunt, ut aegre omnino sanam omni ex parte doctrinam in illis reperias. Illud demum accedit, quod non expediat vernacula lingua pro-

ferre tractationes theologicas, ne vulgo imperito innotescant, quae in controversiam veniunt, et documentum exinde capiat, prout luctuosa experientia non semel comperimus contigisse. Dum vero haec dicimus, haudquaquam nobis in animo est quemquam suggillare et carpere, sed communi utilitati prospicere.

CAPUT III.

DE INSTRUMENTIS SEU DE MEDIIS, QUAE THEOLOGO USUI ESSE POSSUNT

273. ***Media***, quae usui theologis esse possunt, quaeque *instrumenta* vocavimus, quia rei conficiendae inserviunt, distinguuntur in *intrinseca* et in *extrinseca* sive subsidiaria. Intrinseca ac theologiae propria sunt scriptura et traditio, regulae fidei remotae cum iis omnibus, quae cum illis connectuntur. Cum de his, prout constituunt fontes seu locos theologicos, satis disseruerimus, nunc eas spectamus in ordine ad cognitionem, quam sibi de illis theologus comparare debet. Quo sensu scriptura complectitur criticam, exegesim, hermeneuticam, linguisticam, archaeologiam; traditio vero historiam dogmatum, monumenta ecclesiastica, patristicam una cum reliquis suo loco expositis.

274. Dum vero *historiam dogmatum* commemoramus, non eo sensu eam accipimus, quo protestantes, praecipue vero rationalistae usurpare solent; cum non alia dogmatibus origo assignari possit praeter divinam revelationem Significamus itaque originem impugnationis uniuscuiusque dogmatis: a quibus scilicet, quo obtentu, quibus argumentis, quomodo error propagatus fuerit, quas vices subierit, quando dogma ab ecclesia definitum sit, quinam praecipui fuerint doctrinae catholicae propugnatores, quibusque potissimum usi sint argumentis. Haec enim plurimum conferunt tum ad penitiorem cuiusque dogmatis cognitionem, tum ad facilius posteriores haereticos refellendos, qui consueverunt antiquatos errores denuo excitare.

275. Idem dic de *patristica*, quatenus hac voce significatur historia critica singulorum patrum, biographia, opera edita suo ordine digesta, discretio inter opera genuina ac spuria et interpolata, praecipuaeque illorum editiones. A patristica distingui solet *patrologia*, cuius munus est intimius in patrum doctrinam penetrare, opiniones expendere sive theologicas sive philosophicas, quae singulorum aetate magis praevalebant; aliaque eiusmodi praestare, quae nemo inficias iverit valde conferre ad germanam patrum doctrinam cognoscendam, ad assequendam illorum mentem in textibus illis, quibus adversarii abuti solent adversus catholicam veritatem, ad vitandam turpem hallucinationem in afferendis testimoniis spuriis pro genuinis. Lucem his praebent prolegomena ac dissertationes, quibus recentiores editores illorum opera adornarunt.

276. Non minus iuvabit theologum penitior cognitio historiae criticae, theologiae scholasticae, opinionum, aut systematum, quae diversa aetate invaluerunt, quibusque auctores singillatim addicti erant, eorumdem vicissitudines, aliorumque eiusmodi, quae pariter magno usui esse poterunt ad rite iudicandum de opinionibus, quae etiam nunc temporis vigent.

277. Quod vero attinet ad instrumenta extrinseca seu adscititia, tot ea sunt, quot scientiae ac bonae artes. Vix ulla est, quae theologo inservire non possit tum ad sua propugnanda, tum potissime ad hostium fidei impetus retundendos.

Cum enim his omnibus illi abusi turpiter sint, ex iisdem theologus pharmaca eruat necesse est, unde increduli et haeretici venena expresserunt.

278. Sane in harum praelectionum decursu videre licet, aevi nostri increduli et acatholici quantopere abusi sint dialectica, metaphysica, psychologia, physica, mathesi, astronomia, geologia, physiologia, therapeutica, philologia, sculptura, pictura, poësi, archaeologia, historia, politica, utroque iure civili et ecclesiastico, quoties sese illis obtulit occasio impugnandi aut catholica dogmata, aut ecclesiastica iura, ac disciplinam. Necesse porro non est, ut memoratis disciplinis omnibus apprime instructus theologus sit, cum id nemini detur; ast saltem cognoscat oportet probatiores auctores in singulis recensitis; eos consulat atque opponat fidei adversariis. Quo vero magis recentiores sunt, eo magis erunt idonei, tum quia scientiae magis semper ac magis progrediuntur, tum quia aptiores erunt ad novas technas dissipandas. Quas enim difficultates scientiae in sua infantia procrearunt, adultae effectae eas dissolvunt. Hac ratione etiam efficiet, ut se suamque disciplinam a probrosa illa vindicet reprehensione, quod theologia *stationaria* sit, ac progressus sit incapax ulterioris. Quamvis enim scientia nostra quoad suum obiectum, utpote ipsi divinitus datum, nequeat progredi; quod spectat tamen ad rationem illud demonstrandi, evolvendi, illustrandi, disiiciendique adversariorum difficultates, ut alia quaelibet disciplina, progressus ac perfectibilitatis ulterioris theologia semper capax est, ita tamen ut, iuxta illud Lirinensis effatum, dum dicis *nove* non dicas *nova*.

279. Cum ea praeterea vivamus aetate, in qua ingens est collectionum periodicarum ac ephemeridum usus, quae spectari possunt uti publica scientiarum opinionumque vehicula, non sine detrimento ea penitus negligere theologus poterit; earum enim ope cognoscet iugiter praesentem controversiarum statum, sicque facilius valebit de statione in stationem errorem deiicere donec contritus ac dissipatus conticescat suique pudeat.

280. His omnibus tum internis tum externis subsidiis munitus poterit theologus in aciem tutus prodire, quin ullos formidet adversarios veritatis, qui magni quidem interdum dicuntur ac videntur, at si intimius perspiciantur, quales reipsa sunt, detegentur exigui nulliusque valoris, quique in caeteris sapientes ac docti, in religionis vero negotio caeci et noctuae sunt.

281. Ecquis enim vel leviter considerans duplex quod sese iugiter offert spectaculum, non videat discrimen ingens inter protestantismum atque catholicismum interpositum? Protestantismus siquidem in sua natura totus rationalisticus est, scepticus in sua professione religiosa, inconstans in symbolis suis, absurdus in suis dogmatibus, divisus in se ipso, servus in sua dependentia a civili potestate, quae ex arbitrio immutat, effingit, refundit ut ipsi placuerit subditorum religionem ac nomen, sine centro, sine vi, sine actione, sine fecunditate. E contra vero catholicismus ab apostolis et originem repetit, et successionem suorum pontificum; scripturam et traditionem divinam innumeris septam documentis in sua integritate iugiter servat; centrum habet, ad quod universus christianus orbis refertur, ab eoque regitur; independens in cultu suo a quavis politica potestate viget, unus ac

indissolubilis, fecundus in sanctitate, et christiani nominis propagatione, novas semper in dies exerit vires, oppressus ubique semperque triumphans. Fieri profecto nequit, ut quispiam anticipatis iudiciis vacuus haec spectans, illico non videat protestantismum humanum planeque inventum esse, quod ubique dissolvitur, catholicismum vero divinum, cuius veritas manet in aeternum.

TRACTATUS

DE DEO UNO

PROOEMIUM

1. Adsertis theologiae fontibus et regulis constitutis, ad quas omnis est theologica inquisitio exigenda, ad singulas eiusdem theologiae partes investigandas accedimus. Atque ut inde exordium sumat tractatio, unde et nomen mutuata est scientia nostra, ante omnia de Deo est eiusque attributis disserendum. Verum ut de altissimis rebus agentes ea, qua par est, perspicuitate progrediamur, tractatum quadrifariam dividere visum est. In prima enim parte de Dei existentia, unitate, essentia atque attributis generatim, in secunda de praecipuis singillatim attributis tum positivis tum negativis, in tertia de intelligentia ac voluntate, in postrema de providentia, praedestinatione ac reprobatione agere constituimus.

PARS I.

DE DEI EXISTENTIA, UNITATE, ESSENTIA ET ATTRIBUTIS GENERATIM

2. Dei nomine significamus ens, quo nihil melius esse aut cogitari potest. De supremo hoc ente Deo quaeritur, utrum sit seu existat; deinde utrum unus sit an multiplex; demum quae eius essentia, quae dotes et proprietates.

CAPUT I.

DE DEI EXISTENTIA

3. Qui Dei existentiam inficiantur, athei aut atheistae audiunt. Hi distinguuntur in *practicos* et *theoreticos*. Athei enim practici dicuntur ii, qui ita se gerunt, acsi Deus nullus existeret; theoretici seu speculativi, qui praeterea scientifice adnituntur sibi et aliis persuadere Deum non existere; hi etiam athei *positivi* nuncupantur ad illorum discrimen, qui vocantur *negativi*, quatenus invincibili ignorantia laborant circa Dei existentiam. Non desunt, nec forsan immerito, qui negent dari vere atheos positivos ac negativos, saltem ad longum tempus.

4. Quidquid porro de hoc sit, ex illis, qui in divinitatem insurgunt, alii directe et aperta fronte id efficiunt, hinc athei *directi* vulgo dicuntur; alii vero indirecte, ac larvata et subdola quadam ratione idipsum pertentant, ideoque athei *indirecti* appellantur. Non una autem est via quam athei isti larvati inierunt ad propositum sibi finem assequendum; alii enim reiecerunt probationes omnes, quae communi

hactenus consensu allatae sunt ad Dei existentiam evincendam, ac in solis mathematicis veram dari demonstrationem posse docuerunt; alii Dei ideam totam esse *subiectivam* effutierunt, cui nempe reale obiectum vel non respondeat, vel si respondeat, id saltem nequeat sciri. Alii Deum *ontologice* ex ipso *subiecto*, humano scilicet animo, velut prodeuntem confingunt; alii cum homine ac rerum omnium universitate *pantheistice* confundunt. Alii ad abstractissimum quoddam *esse* seu *ideam* relegant. Haec revera est tristissima neo-germanicae praesertim philosophiae historia, in qua Deus, dum veluti *ens absolutum* verbis praedicatur ubique, revera uti ens fictitium habetur. Si Kantium, scholae huius *transcendentalis* parentem, audias in *Critica rationis purae*, cum sub experientiam cadere nequaquam Deus possit, sed eam omnino transcendat, rationi *theoreticae noumenon* est, de quo nil scire, nil demonstrare potest, aliquid problematicum, purum X; sed quem tamen ratio *practica*, id est, moralis, ob morales fines suos cogitur supponere ut *postulatum*. Si Fichteo auscultes in opere quod inscripsit: *Destinatio hominis*, prius *ego purum*, id est nostrum *ego*, a quavis phaenomenica seu sensibili experientia abstractum *ontologice* ponendum est, quod libero suae voluntatis actu ponit seu creat *seipsum*, scilicet *ego nostrum phaenomenicum* ac *sensibile*, dein *obiectum* seu mundum externum, demum *ens absolutum* seu Deum ipsum, qui porro humana veluti creatio est, sic ut verum *absolutum* ac infinitum non sit nisi humanum *ego*. Alibi de Schellingio ac Hegelio locuti sumus: quorum alter *subiectum* et *obiectum*, cogitationem scilicet hominis ac naturam physicam identificat cum Deo, sic ut inde *absolutum* duplici velut elemento coalescat, ac duplici progressione, spiritus nempe ac naturae, se evolvat; alter vero Deum in summo humanae abstractionis fastigio constituit, in abstractissima omnium idea, quae logice se evolvens per trinum perpetuum processum, *thesin* qua se ponit, *antithesin* qua se decomponit ac dividit, seu potius se sibi opponit, et *synthesin*, qua in se regrediens, se iterum sed novo semper ac ampliori incremento componit, omnia efformat, rerum essentias, naturam ac spiritum, atque ita se complet. Sansimonianis, quos vocant, quid aliud Deus revera est nisi humanitas ipsa se iugiter in societate ac per societatem indefinito progressu perficiens? Haud loquemur de neo-eclectismo gallico, in quo eadem neogermanicae philosophiae deliramenta, licet interdum verbis emollita, satis se produnt.

5. Ut huic *rationalismo absoluto* ac *transcendentalismo* sese opponerent efficacius, in aliud extremum nonnulli dilapsi sunt, autumantes nullam dari demonstrationem posse aut debere Dei existentiae, utpote quae a sola fide pendeat, nobisque innotescat, atque unice innotescere queat aut traditione, aut totius generis humani auctoritate et consensu: quos iam in superiori tractatu refellimus (1).

6. Quum porro Deum esse demonstrare aggredimur, argumentis sive metaphysicis, sive physico-theologicis, sive moralibus in id intendere debemus, ut adstruamus existentiam Dei, qui per se et a se existat, realis ac distinctus a caeteris entibus omnibus, quae nonnisi ab eo existentiam habuerunt. Deum siquidem omnes, quos atheos *indirectos* vocavimus, admittere prae se

(1) Part. III, sect. I et II.

ferunt, ac si placet in atheismum insurgunt; sed ut liquet ex perlevi adumbratione systematum, quae recensuimus, reipsa tollunt.

7. Praemonemus demum nos heic ex philosophicis supponere *realismum*, quem vocant, tum *subiectivum*, tum *obiectivum;* realitatem scilicet nostri *ego* eiusque activitatis, realemque mundi externi existentiam; nec non principium *causae*, vera ad probandum *vi obiectiva* pollens. Quamquam vero plures sive a philosophis sive a theologis exhibitae fuerint Dei demonstrationes, nos eas seligemus, quae solidiores sunt et communi calculo probatae, prout instituti nostri postulat ratio.

Propositio. *Deus existit.*

8. Tribus argumentis huius propositionis veritatem evincimus, metaphysico, physico-theologico ac morali.

9. Atque ad primum quidem quod spectat, sic incedimus: Mundus et quidquid in mundo est, finitum est, mutabile, ac plane contingens, seu non habens rationem suimet ipsius existentiae in se et ex se. Sane hoc universum constat ex partibus; quidquid porro partibus constat, esse infinitum non potest, alioquin simul finitum esset ac infinitum, aut infinitum ex partibus finitis coalesceret, quod repugnat; mutationi et quidem iugi hoc item universum obnoxium esse nemo est quin videat et experiatur; atque ex his iam constat pariter rerum hanc universitatem haud esse necessariam sed plane contingentem, quatenus absolute potuit esse et non esse. Nulla profecto intrinseca invenitur repugnantia in eo, quod concipiatur mundum, aut singulas eius partes non existere. Iam vero quidquid finitum est, mutabile atque contingens seu non habens in se rationem suimet ipsius existentiae, quodque proinde per se indifferens est ad esse aut non esse, id ab alio determinari debuit ad esse, seu ab alio habet rationem et causam existendi; secus enim *effectus* dari sine *causa* posset, ac *esse* coniungi simul posset cum *non esse*, quod implicat. Sed ens, quod supremam rationem existentiae entium contingentium habet in se, eorumque causa est, extra ordinem illorum omnino sit oportet, seu *simpliciter necessarium;* nam si contingens esset et ipsum, iam eadem semper urgeret ratio, et sic in infinitum. Existit ergo ens simpliciter *necessarium:* quod proinde omnino *improductum* sive *a se* debet esse, rationem existentiae suae continens in se ipso, seu ipsa vi et necessitate naturae suae determinatum ad esse, simpliciter *primum* atque *aeternum*. Haec enim omnia *logice* atque *ontologice* simul coniuncta necessario esse patet. Atqui causa haec *suprema*, *necessaria*, *improducta*, *aeterna* ea est, quam vocamus Deum.

10. Ex hoc porro metaphysico Dei existentis conceptu veluti ente necessario atque improducto tum eius infinitas, tum intelligentia ac libertas, tum omnipotentia necessario ac evidenti nexu colliguntur, ac Deum veluti ens omni perfectionis genere cumulatissimum et tamquam essendi plenitudinem existere evincitur. Quae sane demonstratio plane apodictica est, ac principiis immediatae evidentiae, nempe contradictionis ac identitatis innixa. Ea passim ecclesiae patres usi sunt adversus atheos quoscumque, praesertim vero s. Augustinus (1), ac s. Ioannes damascenus (2).

11. Hoc praestituto fundamento ad alterum iam progredimur argu-

(1) *De civ. Dei*, lib. VII, cap. 5.

(2) *De orthod. fide*, lib. I. cap. 3.

mentum, quo supremi Numinis existentia adstruitur, nempe ad *physico-theologicum*. Ordo seu rerum parium dispariumque suo cuiusque loco dispositio atque idonea ad fines tum proprios rei uniuscuiusque, tum generales, tum etiam ad finem omnium generalissimum ordinatio in suo conceptu ordinatorem involvit; et quo perfectior eiusmodi ordo est, ac in sua multiplicitate simplicior elucet, eo etiam ordinatorem arguit sapientiorem. Iam vero quo magis homines rerum hanc universitatem inspiciunt, rimantur, contemplantur: quo maior fit in scientiis naturalibus progressus: quo melius leges, quibus physicus hic mundus regitur, dignoscuntur: quo intimius naturae secreta penetrantur: quo penitius obiecta singula tum magna tum parva considerantur cum relationibus, quas inter se habent et cum mole rerum universa, totumque simul spectatur coeli terraeque systema; eo luculentius patescit admirabilis ordo ille, qui ex partium inter se consensione, ex proportione mediorum ad finem, ex legum physicarum simplicitate et constantia, ex causarum finalium subordinatione, et universa rerum harmonia resultat: tanto ergo excelsior sublimiorque ordinatoris deprehenditur sapientia. Hic porro summe sapiens ac potens, immo et summe bonus summeque beneficus ordinator est, quem Deum nuncupamus. Deum proinde existere universa natura testatur. Hoc argumentum est, ad quod divina eloquia identidem provocant homines, quodque summi ingenii viri quovis tempore excoluerunt, atque hac potissimum aetate, qua naturae studium maxime exarsit. Exinde enim multiplices illae naturales theologiae prodierunt, *aquae, anatomiae, astronomiae, physicae, insectorum, testaceorum, fossilium* etc., quibus praeclari auctores sibi proposuerunt Dei existentiam et sapientiam evincere ex singulis naturae mirabilibus, quae in obiectis illis elucent.

12. Tertium exinde efflorescit argumentum, quod ex communi hominum consensu eruitur ac *morale* audit. Universum siquidem hominum genus in aliqua divinitate admittenda consensit quavis aetate. Gentes enim omnes utut barbarae ac efferatae, praeter excultas ac bene moratas, hanc thesim professae sunt ac profitentur unanimi consensione, uti increduli ipsi demum fassi sunt. Eiusmodi porro consensus veluti *effectus* spectandus est, cui causa assignari debet; iam vero effectus huius constantis, iugis, universalis, perpetui nulla alia statui causa potest ac debet, quam quae huic producendo par sit atque idonea, nempe aut originalis ac primaeva traditio, aut inclinatio ac dictamen ipsius intelligentis naturae, aut verius etiam utraque simul. Quaecumque autem eiusmodi causa assignetur, in idem recidimus, quod Dei scilicet existentia ex communi hominum consensu admitti ut exploratissima atque firmissima veritas debeat iuxta Tullianum illud effatum (1): *De quo omnium natura consentit, id verum esse necesse est.*

13. Triplicis vero huius argumenti elementa ac veluti germina in quovis homine, lumine rationis utente, se produnt atque adolescunt, quodque consequens est, nequit homo esse atheus, quin semetipsum deneget. Etenim nisi Deum veluti causam primam sui agnoscat homo, nequit amplius sibi reddere rationem suimetipsius existentiae. Cum praeterea ipse sit quidam, ut ita dicam, *microcosmos*, in quo mira elucet divina sapientia tum quoad or-

(1) *De nat. deorum*, lib. I, cap. 17.

ganismum, ut vocant, tum praecipue quoad animum, qui se ad verum et bonum absolutum ordinatum intelligit, experitur ac sentit, quique si bene egerit operationesque ad recti honestique exegerit normam, quam veluti insculptam in se habet, quiescit ac laetatur; secus vero, si deflexerit ab ea, angores ac remorsus patitur, fieri non potest ut ordinatorem physicum atque moralem, eumque sapientissimum et sanctissimum non percipiat, deprehendatque. Cum denique sensum religiosum, impulsum ac propensionem vehementem ad Deum admittendum experiamur, luculenter liquet quod proposuimus, hominem scilicet tria in se complecti argumenta, quibus Dei existentia potissime adstruitur.

14. Cum adversus singula argumenta, quae hactenus constituimus, soleant difficultates proferri, eas confusionis vitandae causa in tres classes dividimus.

DIFFICULTATES

adversus argumentum metaphysicum.

15. I. Obi. Tota propositi argumenti vis in huius universi adspectabilis contingentia consistit; multiplici porro ex capite nutat. Etenim 1. eiusmodi contingentia nondum explorata est, cum infinita generationum ac productionum series admitti possit; 2. item exploratum antiquae philosophiae principium est: *Ex nihilo nihil fit.* 3. Quidquid igitur est, aeternum est; adeoque in se immutabile, licet perpetuo evolvatur extra se sive in suis modificationibus. 4. Quod vero aeternum est ac immutabile, neque ab alio produci potest, neque aliud procreare. 5. Nil vetat proinde quominus mundum aeternum constituamus, aut aeternam saltem materiam iuxta unanime fere antiquiorum philosophorum placitum. 6. Nondum sane demonstratum est mundum esse aeternum non posse, seu in se repugnare mundi aeternitatem. 7. Neque exinde sequitur, mundum, si quidem aeternus est, debere esse infinitum omnibusque perfectionibus praeditum; satis enim est, ut illas perfectiones habeat, quas eius essentia requirit. Ecquis enim ignorat essentias rerum esse necessarias, aeternas et immutabiles, quamvis finitae sint ac limitibus circumscriptae? Ergo.

16. Resp. *Neg. min.* Ad 1. prob. *N.* Quandoquidem in se implicat series quaevis infinita entium, sive simultanea ponatur sive successiva, tum quia simul esset finita, coalescens quippe ex partibus finitis novique semper capax augmenti, et infinita ex suppositione; tum quia repugnat et implicat infinitum absolutum ex quantitate quavis sive discreta sive continua coalescere. Quod quidem uti demonstratum a recentioribus philosophis assumimus. Accedit, quod absurdum sit admittere seriem absque principio seu unitate.

17. Ad 2. *D.* Prout ab antiquis philosophis hoc principium assumebatur, seu ex nihilo *absoluto*, *C.* ex nihilo tantum *sui* et *subiecti*, quod tamen a causa aeterna et infinita praeexistente omnipotente ac libera determinetur ad esse, scilicet ad existendum, *N.* Utique causae effectrices *finitae* nihil moliri queunt nisi prius subiectum aliquod seu materia extet; at causa infinitae efficientiae, uti Deus est, res e nihilo educit, non quidem veluti ex materia praeexistente, sed efficiendo ut de novo existere incipiant, dum prius omnino non erant, in quo nulla est repugnantia. Ast ethnici veteres philosophi, qui veram creationis ideam non assequebantur, ex eo principio sive ad emanatismum, sive ad substantiam unicam immobilem admit-

tendam, uti eleatici, auctore Xenophane; sive ad ὕλην seu materiam aeternam cum Deo et in Deo existentem; sive ad pantheismum sub una alterave forma fere omnes dilapsi sunt. Nec aliud porro scholae *transcendentalis* recentioris sectatoribus contigit, qui dum a vero creationis conceptu aberrant, antiqua illa ethnicae philosophiae deliramenta instaurant.

18. Ad 3. *D.* Quidquid est, aeternum est, si sit a se ipso, *C.* si sit ab alio, *N.* Talia porro sunt omnia extra Deum existentia.

19. Ad 4. *D.* Quod aeternum ac immutabile est, non potest produci, *C.* non potest aliud procreare, *subd.* id est, per substantiae suae immutationem, divisionem, multiplicationem aut transfusionem, *C.* non potest infinita sua virtute et actu voluntatis suae aliquid ex nihilo educere tribuendo illi esse et existere, *N.* Ex hoc enim principio solum turpissimum *emanatismi* systema excluditur, quod ultro a creaturis explodimus, acriterque refellimus.

20. Ad 5. Resp. Immo omnia vetant, quominus aeternum mundum aut materiam dicamus; alioquin in atheistarum, quos hic refellimus, sensu, mundus esset a se, adeoque infinitus, cum a nullo circumscribi potuerit, immutabilis, necessarius, seu omnia attributa eidem competerent, quae necessario enti a se competunt, scilicet Deus esset.

21. Ad 6. *N.* Sed, uti innuimus, rigorosa et apodictica demonstratione ostensum a philosophis est repugnare mundi aeternitatem, cum repugnet series sive simultanea sive successiva infinita. Quod si s. Thomae nonnullisque aliis sive theologis sive philosophis olim videri potuit non repugnare mundi creationem ab aeterno, praeterquam quod haec sententia permisceri nequit cum errore, quem impugnamus, quique effectricem primae et necessariae causae vim omnem eliminat, ex principiis alibi ab eodem s. doctore constitutis satis refellitur (1); ulteriori vero scientiarum mathematicarum progressu eam absolute implicare demonstratum est.

22. Ad 7. *N.* Nam si mundus aeternus sit, nempe in atheistarum sensu extet *a se*, eius essentia iam postularet attributa omnia entis a se ac necessarii propria, uti exposuimus. Quod si rerum essentiae necessariae dicuntur et immutabiles, de conceptu earum metaphysico intelligi id debet, quatenus una res non potest esse alia, sed ita et non aliter in suo conceptu sit oportet.

23. II. Obi. 1. Ex eo quod partes singulae huius universi contingentes sint, concludi nequit totum universum esse contingens, alioquin ex distributivo transitio fieret ad collectivum. 2. Perperam quispiam sic ratiocinaretur: datur ens necessarium, ergo datur ens contingens; sic perperam theistae inferunt: existit ens contingens, ergo existit ens necessarium. 3. Accedit, quod in eiusmodi argumentatione conclusio magis pateret quam praemissae; nam praemissae sunt de entibus finitis et contingentibus, conclusio de ente necessario ac infinito. 4. Sed et haec conclusio est de ideali nobis impervio, siquidem nullam nos infiniti ideam habemus nisi negativam, alioquin mens finita comprehenderet infinitum, quod est absurdum. Ergo.

24. Resp. Ad 1. *D.* Concludi nequit ex distributivo ad collectivum in accidentalibus, *C.* in essentialibus, *N.* Alioquin concludi e. g. non posset genus humanum esse intelligens, mortale etc., massam esse auream, cuius particulae seu moleculae omnes aureae sunt, et ita porro.

(1) Part. I, qu. 7, art. 4.

25. Ad 2. *Nego* paritatem; nam ad essentiam entis contingentis pertinet, ut causam habeat; minime vero ut causa, id est, ens quod vi effectrice polleat, nisi necessario agat, ponat effectum. Deus autem causa libera est, seu libere *ad extra*, ut aiunt, operatur.

26. Ad 3. *D.* Si immediate eiusmodi conclusio deduceretur, *Tr.* vel *C.* si mediate tantum, *N.* Conclusio immediata est; quod si finitum datur et contingens, debet admitti eius causa. Quum vero eiusmodi causa, quin detur progressus infinitus, nequeat non esse prima, necessaria, a se, aeterna etc., rite inde infertur infinitam esse, seu totius *esse* plenitudinem in se habere.

27. Ad 4. *N.* Si enim reales sunt effectus, ex quibus infertur existentia causae, haec realis pariter sit necesse est. Quamvis vero admitteremus nos non habere nisi ideam negativam infiniti, quod plures philosophi merito negant, cum infinitum maxime positivum sit atque uti tale animo concipiamus, haud sequitur ex eo, quod nos inadaequatam eius cognitionem habeamus, ipsum in se non existere. Neque confundi debet cognitio cum comprehensione: plura enim sunt, quae certissime cognoscimus, quin tamen comprehendamus, cum id non ferat conditio nostra.

DIFFICULTATES
adversus argumentum physico-theologicum.

28. Obi. Argumentum physicotheologicum ineptum est ad Dei existentiam adstruendam: 1. quia mundus ex fortuita atomorum combinatione oriri potuit; 2. quia eius robur maxime pendet ex systemate causarum *finalium*, quod iam explosum est a sana philosophia post ingentes physicae progressus; 3. quia praeterea hoc systema Deum anthropomorphiticum efficit, quasi ipse adinstar hominis in opere suo moliendo certos sibi deberet fines praestituere; 4. quia effectus, quos cernimus aut experimur, finiti sunt; nequeunt propterea nobis ingerere ideam, adeoque minus existentiam causae infinitae, sed ad summum ordinatoris summe quidem sapientis ac summe potentis, si placet, minime vero infinite sapientis ac omnipotentis, qua tamen ad Dei existentiam adstruendam opus esset; 5. eo vel magis, quod nonnisi supposita Dei existentia, ac sola fide, veram certitudinem existentiae nostrae ac reliquorum obiectorum, quae nos circumstant, habere queamus.

29. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* Nam in atomorum concursione eiusmodi 1° gratis assumitur existentia atomorum ex se, et insita ipsis vis et motus; 2° supponitur intelligentia in atomis, sic ut concurrere cessaverint semel ac hic mundus prodierit; 3° mundus ordinatus supponit ordinatorem, ac propterea casum fortuitum excludit.

30. Ad 2. *D.* Systema *causarum finalium*, earum nempe causarum, quae fines habeant extrinsecos, explosum est a sana philosophia, *C.* quae fines habeant intrinsecos, *N.* Ex causis finalibus aliae sunt, quas vere dixeris fictitias, quae nempe ex ignoratione nexus quorumdam effectuum excogitatae sunt ad rationem reddendam illorum, quorum vera causa latebat, e. gr. ascensus aquae per antlias, qui explicabatur per horrorem naturae a vacuo, ascensio flammae, ex eo repetita quod ignis tendat ad sphaeram suam, quae ponebatur in coelo empyreo, et ita de reliquis non paucis; quae quidem merito a sana philosophia disiectae sunt, utpote sine fundamento constitutae. Ast non ita se res habet quoad causas finales ipsis obiectis insitas, quae dispositae sunt ad ef-

fectum determinatum producendum, cuiusmodi e. gr. esset constructio auris ad sonos excipiendos, oculi ad lucis modificationes percipiendas et ita porro; hi enim effectus pendent ab ipso, ut vocant, organismo istarum partium. Inficiari porro quod auris non ita constructa sit ut idonea esset ad audiendum, aut oculus ad videndum, esset peccare in sensum naturae communem. Iam vero cum de causis finalibus agitur ad adstruendam existentiam Dei, illas assumimus, quas nedum sana philosophia non explodit, sed quo maiores fiunt in physica progressus, eo magis suspiciuntur, et maiorem vim acquirunt.

31. Ad 3. *D.* Id est, ex analogia hominis intelligentis, qui cum velit sapienter operari, sibi finem necessario praefigit, *C.* transferendo humana in Deum, *N.* Certe Deus ut summe intelligens in operationibus suis ad extra, nisi aptaret media ad finem, quem intendit, caeca ratione ageret, quod est absurdum.

32. Ad 4. *D.* Finiti sunt eiusmodi effectus, quia creaturae omnes utpote finitae non patiuntur nisi finitam ordinationem, *C.* non arguunt, licet finiti, mentem sapientem ac ordinatricem ab hoc universo distinctam, *N.* Hoc porro nobis directe ac immediate adversus atheos sufficit; hoc siquidem constituto, ope ratiocinationis assurgimus ad huius mentis infinitatem adstruendam, prout praestitimus, cum ageretur de prima causa huius universi. Atque hac ratione etiam iis satis fit, qui nonnisi summe sapientem ordinatorem, ac summe potentem colligi ex ordine, qui in mundo elucet, posse contendunt: quod quidem verum est, si de consecutione immediata sermo sit, minime vero si ratio habeatur argumentationis seu demonstrationis, quae ex tali fundamento instituitur. Eo vel magis quod inter res ordinatas vel ordinandas praecipuum locum homo ratione ac libertate praeditus teneat, cuius liberae actiones praevideri debuerunt et ordinari, ad quod sapientia finita non sufficit.

33. Ad 5. *N.* Adversarii, quos hic perstringimus, confundunt duos ordines, ontologicum aut metaphysicum seu ordinem existentiae, et logicum sive ordinem cognitionis. In se prior quidem est ille, quoad nos prior est iste; nisi igitur prius nobis constet omnimoda certitudine de propria existentia per facta, ut vocant, conscientiae, numquam poterimus nec Dei, nec alterius cuiusvis obiecti extra nos positi existentiam agnoscere, adeoque neque fidem, neque consensum generis humani. Vide alibi disputata in superiori tractatu (1).

DIFFICULTATES

adversus argumentum morale.

34. I. Obi. 1. Utrum universum genus humanum consenserit in admittenda divinitate, res prorsus incerta est; 2. plures enim sive antiquiores sive recentiores populi novissime detecti athei perhibentur; 3. nec mirum: siquidem quovis tempore philosophi floruerunt, qui atheismum professi sunt, quorum auctoritas et opinio praeferenda profecto est populorum consensioni; 4. eo vel magis quod causae suppetant istius communis consensus, e. gr. timor, iuxta celebre illud Petronii effatum in *Fragmentis:*

Primus in orbe deos fecit timor, ardua coelo
Fulmina cum caderent.

Ex quo etiam aliam novimus originem inductae de divinitate opinionis, nempe rerum physicarum ignorantiam, quarum causa cum rudes homines lateret, phaenomena physica divinitati adscripserunt. 5. Ad

(1) Part. III, sect. I, cap. I, proposit. I.

eamdem inducendam divinitatis ideam concurrerunt domestica institutio, sacerdotum fraus, legislatorum calliditas, una cum naturali quadam et caeca homini insita propensione. Ergo.

35. Resp. Ad 1. *Neg.* Sed eiusmodi plenus consensus factum est exploratissimum, de quo hodierni vel ipsi increduli quodvis dubium deposuerunt.

36. Ad 2. *D.* Athei perhibentur plures populi, sed immerito, *C.* merito seu solido fundamento innixi, *N.* Modo iam pariter inter criticos convenit atheismi nota plures populos adspersos fuisse aut quia receptos deos sive idola non venerarentur, aut quia corruptissimis essent moribus foedati, fana aut templa non haberent aliisque de causis extrinsecis, quibus scriptores nonnulli decepti sunt: at re melius perpensa, compertum est et illos in hanc de divinitate aliqua admittenda sententiam convenisse. Id ipsum contigit populis recentius detectis, quos nonnulli viatores, levissimis ducti coniecturis, atheis accensuerant; sed iteratis observationibus et accuratiore adhibito examine, theistas eos esse inter omnes convenit.

37. Ad 3. *D.* Quovis tempore athei practici extiterunt pallio philosophico contecti ad propriam tegendam impietatem, *C.* theoretici et speculativi seu vera persuasione ducti, *N.* Eiusmodi enim increduli, qui se ultro *philosophi* nomine cohonestarunt ad deturpandam philosophiam, similes sunt scepticis, qui, dum profitentur se theoretice de omnibus dubitare, propria etiam existentia non exclusa, practice se gerunt sicut caeteri homines! Ecquis porro delirantium hominum istorum sensa praeferat sensui naturae communi, quo universum genus humanum ducitur?

38. Ad 4. *D.* Suppetunt huius consensionis causae commentitiae, *C.* verae causae praeter rei veritatem, *N.*

39. Ac I. commentitia causa est *timor;* nam 1° timor nullus unquam extitisset, nisi prius alte hominum cordi intrinseca boni ac mali moralis insedisset distinctio, ac quod cum ea necessario copulatur, summi alicuius remuneratoris ac vindicis persuasio; timor igitur praesupponit notionem Dei, non eam gignit; 2° quia timor idoneus potius est ad atheismum producendum; nam non alia de causa increduli sibi persuadent, seu potius nituntur sibi persuadere Deum non existere, quam quia conscientiae rugitus sedari hac illusione posse arbitrantur; 3° quia natura cultus universim recepti, qui in festis, conviviis, sacrificiis etc. magna ex parte constitit, hanc ideam seu causam excludit.

40. II. Fictitia pariter est rerum physicarum ignorantia, alioquin quo ulteriores progressus fecisset physica disciplina, atheismus profecisset: ast experientia contrarium ostendit; profundiores enim physici religiosiores generatim fuere, quod pluribus exemplis facile ostendi posset, si opus esset.

41. Ad 5. *Neg.* Siquidem tum sacerdotium, tum institutio, tum legislatorum agendi ratio, tum denique naturalis hominum propensio Dei notionem anteriorem ac praeexistentem supponunt. Sacerdotium enim ad honorandam divinitatem ordinatum est; idem de domestica aut publica institutione circa existentiam divinitatis dici par est; nemo siquidem alteri dat quod non habet; legislatores autem non potuisse per effictam cum divinitate consuetudinem legibus venerationem conciliare nisi supposita Dei alicuius existentis idea, manifeste patet. Naturalis denique propensio evincit insitam quo-

inde vero, quo ecclesiam catholicam ab omni erroris labe vindicemus adversus protestantium et neotericorum insectationes, ostendemus veram ac absolutam penes antiquiores populos obtinuisse idololatriam, proprieque dictum polytheismum; evertemus demum, quae ad dualismi patrocinium excogitata sunt. De tritheismo siquidem satius erit aliquid innuere cum agemus de Trinitate, ex cuius occasione hic error est exortus.

PROPOSITIO I. *Deus unus est.*

54. Haec propositio de fide est; nam in symbolo nicaeno-constantinopolitano dicitur: *Credo in unum Deum*; et in fidei professione edita a conc. generali lateranensi IV, cap. *Firmiter* legitur: *Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus est verus Deus.* Dum vero Deus *unus* dicitur, intelligi id debet *numerice*, non autem *specifice*, ita ut unicus ac singularis natura Deus admitti debeat.

55. *Monotheismus*, seu Dei unitas, dogma est in universa scriptura sacra inculcatum, ac fundamentum caeterarum veritatum exhibitum; hinc legitur (1): *Audi, Israël: Dominus Deus noster Dominus unus est*; quod repetit Christus (2): *Audi, Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est.*

56. Huic dogmati ratio suffragatur ac ipsa Dei notio, siquidem cum Dei nomine veniat ens, quo nihil maius aut melius esse aut excogitari potest, ens necessarium, a se, aeternum, infinitum, omnique perfectione praeditum, hoc ipso evidenter constat eiusmodi ens, seu Deum, nonnisi unicum esse posse. Si enim duo aut plura ponerentur, Dei conceptus ac notio plane destrueretur, quae necessario unitatem exposcit. Sane in hypothesi, quod duo essent vel plures dii, deberent esse aut aequales, aut alii superiores, inferiores vero alii natura et attributis; si aequales supponerentur, nullus eorum Deus esset, utpote omni sub respectu pares, nemo supremus; quod si gradu dispares, ille solus, qui caeteris emineret, Deus esset; repugnat enim Deum cuivis alteri subesse. Optime proinde ac energice Tertullianus: *Deus*, inquiebat (3), *si non unus est, non est... non aliter Deus, nisi summum magnum; nec aliter summum magnum, nisi parem non habens; nec aliter parem non habens, nisi unicus fuerit.* Eadem ratione Cyprianus, Athanasius, Hilarius, Lactantius, Ioannes damascenus argumentati sunt. Angelicus autem doctor id ipsum praeterea evincit (4) tum ex Dei simplicitate, tum ex infinitate eius perfectionis, tum denique ex unitate quae in huius mundi ordinatione elucet. Plura adiicere ad hanc veritatem comprobandam, quae iam in controversiam non venit, cum polytheismus penes excultos populos omnes obsoleverit, esset tempus inaniter terere.

DIFFICULTATES

57. Obi. 1. Scriptura satis aperte insinuat monotheismum esse ideam recentius inductam, ac polytheismo superadditam, ut patet ex *Genes.* I, 1, ubi legitur: *In principio creavit Eloim* (*dii* seu *vires*) *coelum et terram.* 2. Historia praeterea docet in Asia penes populos omnes prius polytheismum obtinuisse. 3. Hebraei ipsi, licet mosaico sub iugo reperirentur, passim ad polytheismum rediverunt. 4. Ad summum, Deum ἐγχόριον seu localem venerati sunt. 5. Sane quid sibi volunt, quae leguntur, *Genes.* I, 26: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudi-*

(1) Deut. IV, 6. (2) Marc. XII, 19.
(3) Lib. I *Contra Marcionem*, cap. 3.

(4) *Contra gentes*, lib. I, cap. 42; ac in *Summa*, part. I, quaest. 9, art. 3.

nem nostram? et quae ibid. III, 12 habentur: *Ecce Adam quasi unus ex nobis*, nisi hanc ideam polytheismi ingerere? 6. Quod Christus ipse indicat illis psalmi verbis: *Ego dixi dii estis*, quibus diis se ipsum comparat (1), et apostolus scribit (2): *Siquidem sunt dii multi et domini multi*. 7. Quapropter si non repugnat iuxta doctrinam christianam tres in Deo admittere personas distinctas, nec repugnare dicendum est plures admittere deos, qui plus minus de eadem participent divinitate. Ergo.

58. Resp. Ad 1. *Neg.* Neque id evincitur ex Dei nomine plurali numero expresso, cum omnibus notum sit voces non tam ab etymologia quam ab usu determinari. Moyses ipse auctor Pentateuchi pluries huius vocis sensum determinavit, praesertim vero in celebri cantico quod voluit ut ab omnibus memoriae mandaretur, illis verbis (3): *Immolaverunt daemoniis et non Deo, diis quos ignorabant; novi recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum vero, qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui.*

59. Ad 2. *D.* Historia idealis et a priori conficta, *C.* realis, *N.* Historia enim omnium antiquissima ea est, quam praebuit Moyses in Genesi; iam vero Moyses tradit monotheismum primam fuisse religionem, quae in Asia obtinuit; exhibet unum Deum coeli et terrae creatorem, cui Abel, Cain ac Noë sacrificia obtulerunt. Idem dic de Aegypto, Chananitide, ubi prius viguit monotheismus, uti liquet ex cap. XII eiusdem Geneseos, respectu Pharaonis; cap. XIV respectu Melchisedech; et cap. XX respectu Abimelech regis Gerarae. Id ipsum aperte constat ex libro Iob. Adeoque polytheismus vere non est nisi monotheismi corruptio.

60. Ad 3. *D.* Hebraei vicinarum gentium scandalo seducti identidem in idololatriam lapsi sunt, *C. redierunt*, quasi polytheismus aut idololatria fuerit religio ipsorum primitiva et originalis, *N.* Contrarium asserere iterum esset historiam a priori confingere, uti constat ex dictis.

61. Ad 4. *Neg.* Numquam enim hebraei potuerunt eiusmodi ideam de Deo locali ac indigete ad exemplum caeterarum gentium adsciscere: noverant quippe ipsorum Deum creatorem esse coeli et terrae, omniaque ambire praesentia ac immensitate sua, eumque omnipotentem ac aeternum pro certo habebant. Iam vero talis est Dei idea, quam ipsi a Moyse acceperant, quaeque deinceps a prophetis illustrata est. Quod si identidem videtur institui in sacris litteris comparatio inter Deum hebraeorum et deos gentium, eiusmodi comparatio non instituitur iuxta veritatem, sed iuxta gentium persuasionem. Ubique enim gentium dii vocantur *daemonia*, et negantur dii esse, cum nonnisi *unus* ac *solus* Deus sit, nempe Iehova.

62. Ad 5. *D.* Et haec aliaque eiusmodi testimonia insinuant pluralitatem in Deo personarum, *C.* pluralitatem deorum seu naturae in Deo, *N.* Reipsa patres unanimi consensu ita intellexerunt obiecta loca; veteres etiam protestantes non alio eadem sensu exposuerunt, immo addo et ipsos antiquiores hebraeos, ut ex eorum libris *cabbalisticis* seu traditionalibus antiquissimis, et praesertim ex Sohar manifestum est; nec aliam, quae satisfaciat, interpretationem patiuntur. Sane cum Moyses totus in eo sit, ut monotheismum perpetuo inculcet, putandumne est, eum illis phrasibus uti, quae polytheismo faverent?

(1) Ioan. X, 34. (2) I Cor. VIII, 5. (3) Deut. XXXII, 17.

63. Ad 6. *N.* Etenim Christus in obiecto loco non instituit comparationem inter se et veteres iudices aut prophetas quoad naturam, sed solum quoad denominationem, ut evinceret argumento *ad hominem*, quod vocant, se minime reum esse blasphemiae, quamvis Dei denominationem sibi tribueret, cum in scripturis dii vocentur etiam iudices et prophetae. Apostolus vero scripsit deos multos ac dominos esse in ethnicorum opinione, non in rei veritate.

64. Ad 7. *Nego* paritatem, cum non repugnet plures in Deo seu in divina natura admittere personas; repugnat autem plures in Deo admittere divinas naturas, ut suo loco ostendemus.

PROPOSITIO II. *Ethnici vel polytheismo proprie dicto, vel idololatrico cultu absoluto, vel passim utroque simul se commacularunt.*

65. Eos protestantes ac neotericos auctores perstringit haec propositio, qui, ut praenotavimus, aut inficiantur verum polytheismum umquam viguisse, aut totum idololatriae crimen in cultu relativo imaginum constitisse affirmant. Ideo vero dicimus ethnicos *vel* polytheismo, *vel* idololatrico cultu absoluto se commaculasse, ne videamur asserere omnes prorsus ethnicos in ea perstitisse sententia, quod idola per se dii essent, cum non abnuamus stolidum eiusmodi errorem nonnisi apud populum rudioremque plebem obtinuisse.

66. Iam vero antiquiores populos passim polytheismo atque idololatrico cultu absoluto sorduisse evidenter patet tum ex scriptura, tum ex ecclesiasticis scriptoribus, tum denique ex historicis monumentis profanis.

67. Etenim ethnicos passim plures admisisse deos proprie dictos eosque coluisse 1° illa omnia evincunt sacrarum litterarum testimonia, quae illos ob eiusmodi errorem de pluritate deorum arguunt; porro legimus, quod cum lystrienses vidissent miraculum a Paulo ac Barnaba sub eorum oculis patratum, exclamaverint lycaonice (1): *Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos, et vocabant Barnabam Iovem, Paulum vero Mercurium;* cumque tauros et coronas sacerdos Iovis et turbae attulissent, ut in illorum honorem immolarent, in turbas apostoli insilientes scissis vestibus dixerunt: *Viri, quid haec facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit coelum et terram... qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas.* Ex his igitur luculenter constat, tum ethnicos in plures distinctos ac diversos deos credidisse, tum illos per oppositionem ad unicum verum Deum admisisse, tum denique eiusmodi errorem communem fuisse ac antiquissimum. 2° Idipsum ex aperto Pauli testimonio evincitur, qui in epist. ad galatas scribit eos, cum adhuc ethnici essent, verum Deum ignorasse cultumque falsis diis exhibuisse (2): *Sed tunc quidem,* inquit, *ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt dii, serviebatis.* 3° Ex iis omnibus scripturarum locis, quibus dii gentium *dii alieni* vocantur, dii locales, dii patrii uniuscuiusque gentis, quibus universa scriptura referta est. 4° Ex iis item testimoniis in quibus infideles hebraei, eo quod aliarum gentium deos coluerint, dicuntur *fornicari, adulterari,* etc., metaphora ducta ex eo quod Deum, qui ipsis saepe tamquam sponsus ac maritus exhibetur, deseruerint, ut

(1) Act. XIV.

(2) Gal. IV, 8.

diis falsis adhaererent, quae pariter quamplurima sunt.

68. Ethnicas praeterea gentes idola uti totidem veros deos habuisse iisdemque cultum absolutum tribuisse evincunt 1° ea apertissima verba, quibus Ieremias, exprobrat idololatris, quod dicerent *ligno* (1): *Pater meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti;* tum ea, quibus passim prophetae de idololatris affirmant ipsos colere *opera manuum suarum*, *opera manuum hominum*, inter quos eminet Isaias qui, cum exhibuit fabrum lignarium operatum idolum, ait (2): *Adorat illud et obsecrat, dicens: Libera me, quia Deus meus es tu.* 2° Evincunt ea loca, quibus propheta admonet iudaeos inter gentes commorantes, ne putent deos aureos et argenteos et lapideos et ligneos *veros* deos esse; quo spectat inter caetera integrum caput VI Baruch, in quo saepe illud ingeminatur: *Scitote quia non sunt dii, nec timueritis eos.* 3° Evincunt facta ipsa, quae in scripturis referuntur; Danielis enim XIV babylonii Bel et draconem non modo deos vivos et immortales pro certo habebant, sed quotidie dapes eis apponebant, ipsosque adorabant. Igitur aut fides omnis scripturae deneganda est, aut fatendum ethnicos vere polytheistas fuisse, ac idola sua veros passim existimasse deos et cultu absoluto fuisse prosecutos.

69. Veritas insuper propositionis nostrae ex scriptoribus ecclesiasticis luculentissime adstruitur et confirmatur. Iidem enim ipsi, qui prius in ethnicismo instituti fuerant, quique cum ethnicis quotidie versabantur et deinde christiani effecti sunt, longe profecto melius, quae ad ethnicismum spectabant, noverant, quam recentiores protestantes aut neoterici; porro ipsi sunt qui exprobrabant paganis sui temporis polytheismum proprie dictum, dum agnoscerent veram divinitatem in Iove, Apolline, Venere, Diana etc., qui confundebant contribules suos, eo quod colerent simulacra metallica, lignea ac lapidea tamquam totidem deos, a quo cultu, ut populo satisfacerent, non abhorrebant vel ipsi philosophi, uti de Socrate et Platone testatur Origenes (3). Minutius Felix in *Octavio* sic de idolo pro deo habito disserit: *Quando igitur hic nascitur? Ecce funditur, fabricatur, sculpitur; nondum deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur; nec adhuc deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur; tunc postremo deus est, cum homo illum voluit et dedicavit.* Eodem in sensu loquuntur Iustinus, Athenagoras, Tatianus, Theophilus antiochenus, Tertullianus, ut posteriores silentio praeteream. Sed praestat audire Arnobium dicentem de se adhuc ethnico: *Venerabar, o caecitas, nuper simulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos et ex malleis fabricatos: elephantorum ossa; picturatas veternosis in arboribus taenias si quando conspexeram; lubricatum lapidem et ex olivi unguine sordidatum, tamquam inesset vis praesens, adulabar, affabar, et beneficia poscebam nihil sentiente de trunco; et eos ipsos divos, quos esse mihi persuaseram, afficiebam contumeliis gravibus.* Ita quidem Arnobius (4). Ex quibus luculenter novimus, quinam sensus inesset ethnicis de diis ac simulacris suis.

70. Verum idipsum ex documentis profanis non minus perspicue constat. Etenim Horatius hanc superstitionem irridet, dum ex fabri arbitrio pendere scribit (5): *Sca-*

(1) Ierem. II, 27. (2) Cap. XLIV.
(3) Lib. VI, *Contra Celsum*, n. 4.
(4) *Advers. gent.* lib. I, n. 15.
(5) Lib. I, *Sat.* 8.

mnum faceret ne Priapum maluit esse deum. Seneca de paganis queritur (1), quod ipsi *simulacra deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant... victimas caedunt; et cum haec tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecerunt, contemnunt.* Diogenes Laërtius de Stilpone refert (2), eum fuisse exilio mulctatum, quod dixerit Minervam Phidiae divinitatem non esse. Iosephus Flavius historiam exhibet cuiusdam mulieris turpiter a sacerdote deceptae, putantis se cum deo congressam sub Tiberio Caesare (3). Et haec satis sint, ut pateat tum ex scriptura, tum ex documentis ecclesiasticis et profanis omnigenis, veritas assertae propositionis, quamque mereantur fidem, qui facta a priori confingunt. His coronidis gratia adversus neotericos adiicimus auctoritatem tridentini, quod sess. XXV statuit in decreto *de Imagin.* quod *ab eis non sit aliquid petendum aut fiducia in imaginibus figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant.*

DIFFICULTATES

71. I. Obi. 1. Idololatria non in negatione dogmatis, sed in violatione praecepti de non adorando nisi uno Deo consistit; 2 prout reipsa gentibus exprobrabat apostolus (4): *Qui cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt... et coluerunt et servierunt creaturae potius quam creatori;* 3 et alloquens thessalonicenses ad Christum conversos: *Conversi estis,* scribebat (5), *ad Deum a simulacris servire Deo vivo et vero;* quae repetit I Cor. XIII, 2. Et reipsa 4 homo, utpote sensuum servituti obnoxius, experiens in se necessitatem alicuius numinis, illud sibi repraesentabat sub aliqua imagine, et exinde *idololatriae* vox, quae *cultum imaginum* significat, orta est; aut etiam 5 in splendidioribus creaturis, sole, luna, sideribus etc., veluti totidem Dei symbolis unum Deum coluit. Ergo.

72. Resp. Ad 1. *D.* Idololatria et in violatione praecepti et in negatione dogmatis consistit, *C.* in sola violatione praecepti, *N.* Nam cum de facto constet, quod reipsa gentes plura numina admiserint et coluerint, uti ex scriptura et documentis ecclesiasticis et paganis ostendimus, quomodo adversarii obtrudunt totum idololatriae crimen in sola violatione praecepti constitisse? Numquid ipsis melius perspecta est et sentiendi et agendi ratio ethnicorum quam scriptoribus sacris, ac ethnicis ipsis?

73. Ad 2. *D.* Prout exprobrabat apostolus paucis philosophis, *C.* generatim omnibus, *N.* Ad eos enim coarctat apostolus sermonem suum, qui se σοφοὺς seu *sapientes* vocabant, qui certe non constituebant universitatem ethnicorum.

74. Ad 3. *D. Conversi estis a simulacris* plurimorum deorum, *C.* a simulacris unius veri Dei, *N.* Scribebat haec siquidem apostolus cohaerenter ad ipsorum sensum et praxim, quae in cultu plurium deorum diversorum, eorumdemque simulacrorum consistebat. Quod adhuc clarius patet ex iis, quae idem scribit apostolus (6): *Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in coelo, sive in terra (siquidem sunt dii multi et domini multi), nobis tamen unus Deus.* Ex particula porro adversativa *tamen* patet apostolum opponere unitatem Dei in dogmate christiano pluralitati deorum in dogmate pagano.

75. Ad 4. *Nego* idololatriae cri-

(1) In *Fragment.* apud Lactantium, *Divin. institut.* lib. II, cap. 2. (2) Lib. II.

(3) *Antiquit.* lib. XVIII, cap. 5.
(4) Rom. I. (5) Ep. I, c. 1, 9.
(6) I ad Cor. VIII, 5.

men in symbolica unius Dei repraesentatione constitisse, alioquin eiusdem criminis teneretur ecclesia catholica, quae Deum pariter sub diversis figuris symbolicis, sub quibus identidem apparuit, repraesentat, prout reipsa protestantes ecclesiae id crimini vertunt. Ecquis porro catholicus id dicat? Falsa praeterea est *idololatriae* adducta etymologia, cum exploratum sit philologis omnibus *idolum* proprie significare *imaginem falsam*, *inanem* nempe de eo, quod non est et a sola imaginatione fingitur. Quod pluribus ostendit Bellarminus adversus Henricum Stephanum (1).

76. Ad 5. *N.* In creaturis enim non creatorem venerabantur, sed in ipsis sistebant tamquam diis, aut deorum sedibus, uti constat ex dictis.

77. II. Obi. 1. Idololatria ad cultum spirituum et defunctorum hominum tota revocatur, ad eum fere modum quo nunc angeli et sancti a christianis coluntur; 2 nam ipsa Dei notio importat unitatem; qui propterea contendunt ethnicos plures deos coluisse, debent absurde admittere ipsos coluisse *pluralitatem unius Dei.* 3. Ex hoc patet potuisse quempiam idololatram esse, quin negaret supremi numinis existentiam, uti etiam luculenter exemplum hebraeorum patefacit, qui identidem prolabebantur in idololatriam, etsi unius Dei notionem non abiicerent. 4. Sane populus de vitulo aureo dicebat (2): *Isti sunt dii tui, Israël, qui te eduxerunt de terra Aegypti*, non alio profecto sensu nisi quatenus vitulus ille referret imaginem Dei veri; Aaron proinde indicturus solemnitatem dedicationis illius vituli, his verbis usus est: *Cras solemnitas Domini est*, hebraice *Iehovah;* sic mulier inducitur dicens (3): *Sanctificavi et vovi Domino* (Iehovah) *mille et centum argenteos ut faciam sculptile atque conflatile.* 5. Cum propterea hebraei reprehenduntur, quod fornicati fuerint cum ligno et lapide, ideo est, quia carnaliter verum Deum sub imaginibus colebant. 6. Quod pariter dicendum de ethnicis, qui non adeo stupidi censendi sunt, ut putaverint Deum lapidem aut lignum esse; 7. uti etiam ex eo liquet, quod mutarent ipsi passim simulacra, quin deos mutarent, unique Deo plura erigerent simulacra. 8. Cum vero eiusmodi stupiditatis arguerentur a christianis, respondebant apud Arnobium, se non ita hebetes fuisse, ut *auri argentique materiam, aliaque signa per se deos esse decernerent* (4). Ergo.

78. Resp. Ad 1 vel *N.* vel *D.* Aliqua idololatriae species pro obiecto habebat spiritus et heroës, *C.* idololatria universim, *N.* Nos enim in probationibus contrarium prorsus ostendimus. Negamus praeterea impiam paritatem inter angelorum sanctorumque cultum relativum, qui in catholica viget ecclesia, et absolutum ethnicorum cultum spirituum et heroum suorum.

79. Ad 2. *D.* Si homines logici semper essent in iis praesertim, quae ad cultum religiosum spectant, *C.* si alogicos sese exhibuerunt, neque ad rectae rationis normam cultum suum exegerunt, *N.* Nempe ita alogici fuerunt ethnici in polytheismo atque idololatria, uti in religione christiana sectae haereticae, praesertim vero protestantes alogicos se praebent. Heu saepe nimis homines parum sibi cohaerent, ubi praesertim cupiditates obcaecant eos!

80. Ad 3. *D.* Absolute ac per se rem spectando, *C.* in concreto et in subiecta materia, *N.* Satis est enim vel leviter ethnicismi historiam

(1) *De reliquiis et imaginibus sanctorum*, lib. III, cap. 13
(2) Exod. XXXII.
(3) Iudic. XVII.
(4) Loc. cit. n. 10.

consulere, ut pateat quinam sensus gentium fuerint. Falsum praeterea est hebraeos, cum in idololatriam laberentur, Dei unius intemeratam notionem conservasse. Scripturae contrarium, uti vidimus, testantur. Hinc hebraeis idololatris exprobrabat Dominus (1): *Tu fornicata es cum amatoribus multis*, nempe cum diis gentium affinium.

81. Ad 4. *D.* Quatenus hebraei *incommunicabile nomen*, uti loquitur auctor *Sapientiae* (2), *lapidibus et lignis imposuerunt*, *C.* quatenus sub illis idolis Deum verum colerent, *N.* Contrarium enim Calvini assertioni scripturae testantur. Deuter. siquidem XXXII legitur: *Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui;* ac in Ps. CV: *Fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile: et obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Utri credendum?

82. Ad 5. *Nego* sequelam, uti patet ex modo dictis, et ex allatis probationibus.

83. Ad 6. *D.* Quoad eos qui historiam confingunt *a priori*, *C.* quoad eos qui innituntur factis realibus et documentis, *N.* Cum evidenter constet de facto, coniecturae nostrae inanes sunt.

84. Ad 7. Responsio patet ex iis quae reposuimus ad 2, quod scilicet homines non semper sibi cohaereant; certe si eo devenire ethnici potuerunt ut deum esse putarent lignum ac lapidem, nil mirum si pariter pro multiplicatione idolorum putaverint multiplicari deos suos, et alia peregerint, quae eamdem stupiditatem redolerent.

85. Ad 8. *D.* Nonnulli et quidem, a christianorum exprobrationibus pressi, symbolicas illas mythologiae expositiones invexerunt, *C.* omnes, ita ut hic sensus fuerit multitudinis, *N.* Haec sero nimis effugia excogitata sunt, interim populus ac philosophi ipsi, ut vidimus, practice turpissimam idololatriam ac polytheismum profitebantur. Alioquin tot martyres diris suppliciis non subiecissent, eo quod nonnisi unum se Deum coeli ac terrae conditorem colere protestarentur.

(1) Ierem. II. (2) Cap. XIV

Propositio III. *Absurdum est dualistarum systema, ac malorum origini explicandae impar.*

86. Difficile omnino est veterum dualistarum, qui a primordiis religionis christianae e scholis orientalibus, praesertim vero a parsismo in christianismum systema istud intulerunt, genuinam doctrinam definire. Uti haeretici recentiores, sic haeretici antiquiores numquam sibi ipsis constiterunt, neque cum sectis, in quas dualismus divisus est. Alii enim visi sunt profiteri duo principia boni ac mali veluti absoluta, improducta atque ab invicem independentia; alii principium malum a Deo productum visi sunt admisisse, adeoque summi Dei unitatem professi, ut plerique saltem Manetis seu Manichaei discipuli. Quo fit, ut cum patres exprobrarent ipsis dualismum proprie dictum, seu duorum deorum boni ac mali existentiam, *ex consequenti* potius, ut aiunt, quam ex propriis illorum principiis, ita se gessisse putandi sint. Immo nec desunt, qui contendant gnosticos ac manichaeos ideo doctrinam duorum principiorum professos esse, ne viderentur sive immediate, sive mediate Deo malorum tum physicorum tum moralium originem adscribere, ex quo concludunt peiores manichaeis ac gnosticis esse lutheranos et calvinistas, qui Deum auctorem peccati constituerunt.

87. Quidquid porro de germana

dualistarum doctrina sit, operosum certe non erit in quavis hypothesi dualismum refellere, et absurdum evincere.

88. Etenim si constituerunt duo eiusmodi principia improducta, a se, independentia, absurditas huius doctrinae illico deprehenditur: 1° in eo quod duo summa, infinita, absoluta admittantur, quod repugnat et destruit ipsam summi, infiniti, ac absoluti notionem, quae unitatem involvit et exigit; 2° in eo quod pari virtute seu vi ac potentia praedita supponantur atque ex naturae bonae vel malae necessitate agentia, quae cum elidi necessario debeant, nec bona nec mala haberentur, quod esset contra hypothesim et contra factum; 3° in eo quod admittatur summum numen omnibus perfectionibus cumulatum, una excepta bonitate; quod profecto absonum est; 4° in eo quod hoc ipsum principium malum supponatur auctor mali moralis ac physici, sed hoc ipso quod necessario malum, morale praesertim, ageretur, iam amitteret rationem mali moralis, quod sine libertate supponi nequit.

89. Quod si constituerunt principium malum productum seu creatum, iam hoc ipso tollitur ratio *summi principii*, quod est contra hypothesin dualistarum, et tota ipsorum doctrina revocaretur ad daemonologiam. Proinde, quod consequens est, hoc principium, seu verius daemon utpote creatus subiicitur summi principii seu Dei potestati, ita ut nihil prorsus moliri possit absque eius iussu aut permissione.

90. Sed ut alteram iam propositionis partem attingamus, ineptum nempe esse dualistarum systema malorum origini explicandae, hoc patefit expendendo sive mala physica, sive mala moralia. Mala enim physica nuncupata in primis talia non sunt absolute sed relative, dum quod uni malum est, alteri est bonum; praeterea unam eamdemque causam immediatam ac proximam habent, quam habent bona. Ut enim physica docet, ex eadem lege eademque causa phaenomena, quae inter se videntur contraria, prodeunt: sic ex eodem calore vitae animantium et stirpium evolutiones pendent ac molestae sensationes et incommoda non pauca, quae nos affligunt; eiusdem caloris effectus est evaporatio, ex qua procedunt pluviae, rores, fontes etc., qui vegetationi inserviunt, et ex ipsa grandines pariter, inundationes etc. proveniunt; idem dic de electricitatis, chemicarum affinitatum, aliorumque effectibus. Cum una proinde eademque illorum effectuum, quos bonos aut malos dicimus, causa sit physica et immediata, pronum est inferre dualismum quoad hanc partem ex scientiarum physicarum ignorantia prodiisse.

91. Coarctatur igitur totum dualismi systema ad mala moralia. Verum haec a natura intelligente, finita ac libera originem habent, unde etiam malorum *moralium* denominationem sortiuntur. Intelligentiae porro limitatio in quovis demum gradu, ac proinde possibilitas deceptionis ex parte voluntatis liberae inhaeret necessario creaturae. Moralis lex sive regula morum non est creaturae intelligenti ac liberae subiectiva, sed obiectiva est; hinc fit, ut ista seu creatura deficere ab ea lege possit. Quae cum ita sint, iam per se patet, ad nullum principium per se malum confugiendum esse, ut mali moralis origo exponatur. Huc proinde revocatur quaestio, utrum Deus potuerit condere creaturam intelligentem ac liberam nec ne, et an potuerit aut possit defectum moralem permittere, an vero hunc impedire teneatur.

92. Iam vero Deum potuisse creaturam intelligentem ac liberam condere, cum hoc obiectum per se bonum sit, inficias iverit nemo; sic etiam non potuisse Deum ac non posse defectum moralem permittere, seu quod idem est, debuisse ac debere liberam creaturam talibus munire praesidiis ne umquam a lege deficeret, nemo iure affirmare poterit, tum quia nobis perspectus non est finis, quem Deus sibi proposuit in hoc rerum ac providentiae ordine constabiliendo, tum quia Deus ad optimismum, ut vocant, non tenetur, tum quia denique ex facto contrarium constat. Etenim ex una parte iam *a priori* constat nonnisi unitatem summi principii posse admitti, ex altera vero parte ab experientia constat mala haec moralia in mundo esse; ergo patet *a posteriori* mala eiusmodi a Deo posse, salva eius bonitate ac sanctitate, permitti, quamvis intimam huius permissionis rationem angusta mens nostra assequi nequeat. Fatenda proinde potius ignorantia nostra, quam aut Deus incusandus, aut absurdum admittendum dualismi systema.

93. Ad praecavenda Bayle potissimum sophismata circa permissionem mali moralis animadvertendum est: 1° diversum esse iudicium ferendum de Deo provisore universali, et de creatura seu de provisore particulari; hic enim ad ea tenetur, quibus subiici Deus nullatenus potest. Animadvertendum 2° est aliam prorsus esse rationem bonitatis infinitae cum omnipotentia coniunctae, et bonitatis creatae limitibusque in sua efficacia circumscriptae; haec enim quandoque tenetur ad id omne praestandum erga alios, quod potest sive ex officio sive ex caritate, illa vero non item, alioquin tum Dei libertas destrueretur, tum nullus diversitatis gradus reperiri in creaturis intelligentibus posset haud exiguo virtutis detrimento.

DIFFICULTATES

94. I. Obi. Cum veteribus dualistis tum scriptura tum ratio conspirant in duobus summis adstruendis principiis. Etenim 1. Amos III, 6 legitur: ***Si erit malum in civitate quod Dominus non fecerit;*** 2. Ecclesiast. XXIII, 15: ***Contra malum bonum est... duo et duo et unum contra unum;*** et iterum, ibid. XLII, 25: ***Omnia duplicia unum contra unum;*** 3. Ioann. XII, 31 ait ipsemet Christus: ***Nunc princeps huius mundi eiicietur foras;*** et apostolus II Cor. IV, 4: ***Deus huius saeculi excaecavit mentes infidelium.*** 4. Sane cum eadem contrariorum ratio sit, uti existit summum bonum omnis boni causa, ita existere debet summum malum omnis mali causa; 5. eo magis quod nec bonum a causa mala, nec malum a causa bona produci queant; 6. hinc quemadmodum bonum et melius dicuntur relative ad optimum, sic malum et peius dici debent relative ad pessimum; 7. cum tam bonum quam malum talia sint per participationem, revocari debent ad id, quod bonum aut malum per essentiam est. Ergo.

95. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Loquitur Amos de malo *poenae*, quod Deus infligere constituit, *C.* loquitur de malo *culpae*, quod fecerit principium malum, *N.* Malum autem poenae, cum ad punitionem culpae ordinetur, iam non est malum in se, sed relative ad peccantem, qui illud provocavit.

96. Ad 2. *D.* Respectu permixtionis boni et mali, quibus homines tum in physico tum in morali ordine subiiciuntur, *C.* respectu duorum principiorum e quibus proveniant, *N.*

97. Ad 3. *D.* Id est, diabolus, qui etiam volentium mentes fallacibus suis suasionibus excaecat, *C.*

princeps et Deus proprie dictus, *N.* Ideo vero diabolus a Christo princeps huius mundi dictus est, quod dominetur *saeculariter viventibus* et ultro se ei subiicientibus, quos pariter excaecat, quatenus impii voluntarie excaecari patiuntur; quo sensu idem apostolus scripsit (1): *Quorum deus venter est.*

98. Ad 4. *D.* Eadem est ratio contrariorum, quae sibi opponuntur *positive*, *C.* quae sibi opponuntur *privative*, *N.* Iam vero malum non opponitur bono nisi per eiusdem privationem.

99. Ad 5. *D.* Bonum a causa mala produci nequit, *C.* malum non potest produci a causa bona deficiente, *N.* Hoc enim inter bonum et malum discrimen intercedit, quod bonum utpote positivum requirit causam efficientem, malum vero utpote negativum non requirit nisi causam deficientem.

100. Ad 6. *Nego* paritatem; nam bonum et melius dicuntur relative ad bonum per *accessum*, malum vero et peius per *recessum* a bono.

101. Ad 7. *Nego* iterum paritatem; cum malum, uti modo diximus, tale non sit per participationem, sed per privationem boni tantummodo. Et haec de his nugis.

102. II. Obi. Sub Deo bono et optimo intelligi nequit mali moralis permissio: 1. nam Deus aut non debuisset creaturae rationali concedere fatale libertatis donum, aut saltem illis praesidiis illud communire debuisset, quibus labi non posset; 2. nulla enim ratio assignari potest eiusmodi permissionis nisi Dei gloria extrinseca per manifestationem divinorum attributorum, misericordiae praesertim et iustitiae; iam vero hoc non argueret nisi turpissimum *egoismum* in Deo cum temporali ac aeterno innumerarum creaturarum dispendio. 3. Cum Deus praeterea non possit creaturam nisi ad felicitatem condere, sin minus absolute, saltem hypothetice *debuisset* malum hoc avertere a creaturis suis, ne fine, ad quem conditae sunt, aeternum privarentur. 4. Omnium consensu reus aut particeps saltem interpretative criminis aut culpae censeretur, qui cum praevideret alicuius rei abusum, eam tamen licet in se bonam concederet, uti pater, mater, ludimagister etc.; iam vero Deus cum praevisione certissima abusus libertatem concessisset. Ergo.

103. Resp. *D. A.* Nequit intelligi adaequate, *C.* prout tenuitas nostra patitur, *N.* Nam ad cognoscendam rationem permissionis mali moralis adaequate necesse esset, ut Dei consilia perfecte assequeremur, quod nobis datum in praesentia non est, olim Deo opitulante assequemur, cum eum videbimus sicuti est; attamen non desunt rationes, quibus saltem ostendamus eam minime repugnare, quod interim satis est.

104. Ad 1. prob. *D.* Si finis ultimus et adaequatus creaturae rationalis esset ipsius felicitas, *Tr.* vel *C.* si non sit nisi mediatus et proximus, *N.* Porro Deus sibi in creatione rationalis creaturae constituit uti finem ultimum gloriam suam, a quo praescindi non potest; quo posito, creaturae rationales non habent nisi rationem medii, adeoque Deus liber extitit in praefigendo harum creaturarum fine, ita ut ipsae illum conditionate assequerentur per rectum libertatis sibi concessae usum, aut ab eo exciderent per pravum libertatis abusum; libertatis donum cum bonum in se sit, nihil vetat quominus sic Deus bonus et optimus concedere illud potuerit, ut, qui eo instructus est, ipso abuti possit.

(1) Philipp. III.

105. Ad 2. *Dist. min.* Si Deus intendisset gloriam suam mediante creaturarum suarum detrimento, *C.* si intendit mediante ordinatione praevisi nec voliti creaturarum abusus, *N.* Nam Deus tantum ordinat praevisum libertatis abusum ad gloriam suam, eum vero nec vult nec intendit.

106. Ad 3. *D.* Debuit Deus a creatura rationali omne malum avertere, si felicitas, uti diximus, esset finis absolutus et ultimus eiusdem creaturae, *C.* si non sit nisi conditionatus, *N.* Responsio patet ex dictis.

107. Ad 4. *D.* Si sermo sit de provisore particulari, *C.* si de generali, *N.* Provisor particularis, qui et lege et munere detinetur erga alios, subditos praesertim, certe omnium consensu malus haberetur, si omni ratione qua posset etiam denegando rem in se bonam, cuius praevideret certo abusum, aut etiam solum probabiliter, non averteret ab illis malum omne. At provisor generalis hac lege non tenetur, cum prae oculis bonum universale habere debeat, ad quod alicuius mali permissio conferre potest, ut patet etiam in politica republica, a qua magistratus non omne malum avertere tenentur. Exinde responsio patet ad singula obiecta exempla patris etc., quae non sunt nisi de provisoribus particularibus.

CAPUT III.

DE ESSENTIA DEI EIUSQUE PERFECTIONIBUS GENERATIM

108. Quum theologi in Dei essentiam eiusque perfectiones inquirunt, non iuxta id, quod Deus in se reipsa est, hoc efficiunt, sed prout intelligentia nostra Deum assequi potest.

109. *Perfectiones* autem, *nomina, attributa* sunt dotes illae, quibus divina natura consistit, aut instructa esse concipitur. In his porro perfectionibus ordo logicus spectatur, dum a theologis inquiritur quaenam prima censenda sit, ex qua caeterae profluant, aut profluere concipiantur, ita ut sit veluti reliquarum perfectionum, quae subiecto alicui insunt, fons, basis ac fundamentum etiam, quod eas sustentet ac regat. Eiusmodi perfectio, quae primo concipitur, ea est, quae *essentiae* nomine donatur. Essentia siquidem rei alicuius est id, quod eidem maxime intimum est, et ex quo caetera dimanant, aut emanare deprehenduntur, ac primo proinde in ea concipitur, et non modo a reliquis rebus omnino distinguitur, sed etiam res ipsa in suo esse constituitur.

110. Cum igitur de Deo agitur, dum quaeritur quaenam perfectio sit eius essentia, quaeritur quaenam prima in eo censeri debeat, ac caeterarum perfectionum veluti fons sit, et qua ab omni eo, quod Deus non est, secernatur. Circa quam quaestionem quatuor sunt praecipuae theologorum sententiae: 1° *nominalium*, qui eam constituunt in omnium perfectionum *cumulo;* 2° eorum, qui eam collocant in *infinitate*, ut vocant, *radicali,* sive in omnium perfectionum *exigentia;* 3° illorum est thomistarum, qui eam autumant in *actuali intellectione* consistere; 4° demum caeterorum est thomistarum, quaeque omnino praevaluit in scholis communisque effecta est, qui censent eam in *esse a se* (*aseitatem* vocant) constituendam esse, seu in necessitate existendi. Quaenam ex his sententiis verisimilior nobis videatur, apposita propositione aperiemus.

111. Interim divinae perfectiones generatim bifariam dividuntur, nempe in perfectiones illas quas veteres

scholastici *simpliciter simplices* vocarunt, nosque absolute *simplices* nuncupabimus; et in eas quas iidem dixerunt *secundum quid*, nos vero dicemus *mixtas*. Perfectio *simplex* ea dicitur, quae nullam in suo conceptu imperfectionem involvit, ac melior est sua opposita, ac proinde in Deo absolute enunciatur; eiusmodi est *intelligentia*, *bonitas* etc., hinc Deus dicitur *sapiens*, *bonus* etc. Mixta e contra illa vocatur perfectio, quae imperfectionem aliquam in suo conceptu importat, nec melior sua opposita est; e. gr. extensio materialis, quae est perfectio in materia, esset imperfectio in spiritu; eiusmodi perfectio in Deo inesse nequit, nec de ipso absolute enunciari potest; hinc nemo dicet Deum esse extensum proprie.

112. Cum tamen nulla perfectio, quae in creaturis sit, a Deo abesse possit, exinde factum est, ut aliae perfectiones dicantur Deo inesse *formaliter*, aliae vero *eminenter*, aut etiam *aequivalenter* ac *virtualiter*. Deo formaliter insunt omnes perfectiones simplices; *eminenter* autem, *aequivalenter* ac *virtualiter* perfectiones mixtae; quatenus nempe Deus eas aut longe perfectiori modo in se continet, e. gr. immensitatem, quae excellentior profecto extensione est; aut quatenus eas habet, quibus perfectiones creaturarum producere potest, aut idem potest praestare quod possunt creaturae, sed perfectione altioris ordinis, e. gr. omnipotentia et intelligentia.

113. Nostri hic muneris est ostendere 1° Deo inesse omnes perfectiones; 2° patefacere quanam ratione Deo omnes perfectiones insint; 3° determinare quaenam verisimilius haberi debeat perfectio illa prima, in qua Dei essentia consistit, quaeque etiam alio nomine constitutivum Dei metaphysicum nuncupatur; sic porro ex ordine haec praestamus.

Propositio I. *In Deo sunt omnes perfectiones.*

114. Auctoritas et ratio huius propositionis veritatem adstruunt. Etenim Deus de se Moysi dicit (1): *Ostendam omne bonum tibi;* iam vero Deus *omne bonum* dici non posset, si aliqua perfectione destitutus esset; et psalm. CXLIV: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis;* magnitudinis scilicet *intensivae* quoad eius naturam. Hinc s. Gregorius nazianz. in rem nostram scribit (2): *Universum esse in se ipso, numquam inceptum, numquam desiturum, complexus continet, tamquam infinitum et interminatum essentiae pelagus.* Plura congerere supervacaneum esset, cum ratio ipsa id ipsum evidenter suadeat. Deus enim cum sit ens, quo nihil melius excogitari potest, hoc ipso perfectiones omnes in se habeat necesse est, alioquin iam Deus non esset.

Propositio II. *Deus habet omnes perfectiones simplices formaliter, mixtas autem eminenter.*

115. Si Deo insunt perfectiones omnes, ut superior docet propositio, iure profecto infertur Deum habere perfectiones tum simplices tum mixtas, diversa tamen ratione: simplices siquidem vere et proprie, seu uti dicitur *formaliter*, cum nullam in sui notione imperfectionem involvant, et hac de causa Deus ab illis denominetur; dicitur enim bonus, iustus, sanctus, intelligens etc. Cum e converso perfectiones mixtae includant imperfectionem in suo conceptu, neque cum aequali aut excellentiore simul consistere queant, fit ut istas non vere et proprie, sed solum eminenter seu excellentiore ratione possideat, quatenus aut ha-

(1) Exod. XXXIII, 19. (2) *Orat. in Natalitia.*

bet perfectiones, quae illis aequivalent, aut potest efficere quod habent et efficiunt creaturae omnes, longe perfectiore ratione. Immensitas aequivalet extensioni, omnipotentia creaturarum virtuti et efficacitati, et ita porro.

116. Ex his sequitur omne, quod perfectionem redolet in creaturis, cuiusmodi essent bonitas, pulchritudo, entitas tum existens tum possibilis, in Deo reperiri, at infinite perfectius. Quod feliciter expressit s. Anselmus, in suo *Monologio* scribens (1): *Quidquid igitur eorum de illa* divina natura *dicatur, non qualis vel quanta, sed magis quid sit, monstratur. Sed palam est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est. Illa igitur est summa essentia, summa vita, summa ratio, summa salus, summa iustitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, summa aeternitas, summa potestas, summa unitas*. Ecquis porro eiusmodi infinitum perfectionum pelagus toto corde non diligat?

117. Dices 1. Relationes divinae quamvis perfectiones mixtae sint, in Deo tamen formaliter sunt, et ab eis denominatur, dicitur enim Deus Pater, Filius, et Spiritus s. 2. Praeterea perfectiones caeterae, quamvis simplices, ab essentia profluere intelliguntur; in ea igitur formaliter non sunt.

118. Resp. Ad 1. *D.* Relationes divinae formaliter in Deo sunt et ab illis Deus denominatur, quatenus nullam important imperfectionem, sed solum mixtae dicuntur quatenus incompossibiles sunt in eodem subiecto cum alia perfectione, *C.* secus, *N.* Duplici sensu diximus vocari *mixtas* eas perfectiones aut prout admixtam imperfectionem prae se ferunt, aut prout cum alia in eodem subiecto consistere nequeunt. Hoc porro sensu relationes in Deo mixtae perfectiones dicuntur; Pater enim quatenus paternitatem habet, non potest simul habere filiationem, alioquin eadem persona Pater simul esset ac Filius, quod repugnat. Addo propter identitatem essentiae divinae in tribus personis unamquamque earum mediate caeteras perfectiones has possidere. Caeterum longe verisimilius est has relationes nec perfectiones nec imperfectiones esse, sed unice modum seu rationem habitudinis significare, qua una persona ad aliam refertur.

119. Ad 2. *D.* Iuxta nostrum intelligendi modum, *C.* in se, *N.*

PROPOSITIO III. *Essentia Dei metaphysica videtur constituenda in eo quod sit ens a se ac independens, seu in existentia a se.*

120. Etenim essentia metaphysica seu metaphysicum constitutivum ex communi sententia quatuor haec complectatur necesse est: 1° ut sit quidpiam intrinsecum enti; 2° ut ipsum ab alio quolibet secernat; 3° ut primo concipiatur; 4° ut caeterarum omnium perfectionum spectari possit veluti fons et origo. Iam vero quatuor haec in *aseitate* reperiuntur. Ratio enim entis a se sic intima Deo est, ut nihil ea prius excogitari possit. Ea praeterea est, qua Deus a creaturis omnibus vel maxime distinguitur. Omnia demum attributa ex ipsa veluti dimanare concipiuntur. Nam ex eo quod sit ens a se, hoc ipso intelligitur eum perfectionibus omnibus possibilibus instructum esse debere, nulloque termino circumscriptum, quod praeclare evolvit s. Thomas (2), et post eum Suarez (3).

121. Haec ipsa sententia magis

(1) Cap. XV. (2) Part. I, qu. 4, a. 2. (3) *Metaphysica*, t. II, disp. 21, sect. I et seq.

videtur scripturae, et patribus consentanea. Etenim Deus, volens sibi nomen proprium tribuere, dixit Moysi (1): *Ego sum, qui sum; sic dices filiis Israël: Qui est misit me ad vos.* Quae verba expendens Hilarius: *Admiratus sum*, inquit (2), *plane tam absolutam de Deo significationem... Non enim aliud proprium magis Deo, quam esse intelligitur, quia ad ipsum quod est, neque desinentis est aliquando neque coepti.* Ac s. Bernardus (3): *Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est est. Nempe hoc ei esse, quod haec omnia esse.* Sic patres reliqui passim, immo nec ab hac notione abnuerunt ipsi philosophi ethnici, solo rationis lumine duce.

122. Et haec pro sententia nostra attulisse satis sit; cum enim nobis in animo haud sit lites domesticas serere, ideo in alienis sententiis sive expendendis sive refellendis minime immoramur.

PARS II.

DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGILLATIM

123. Multiplex a diversis auctoribus attributorum divinorum partitio excogitata est plus minusve imperfecta, cum adaequata dari non possit. Praecipuas nos complectemur partitiones ad finem, quem nobis proposuimus.

124. Itaque alia attributa dicuntur *absoluta*, quae nempe ipsam divinam naturam afficiunt; alia *relativa*, quae attingunt personas. Rursum attributa absoluta dispertiuntur in *negativa* et in *affirmativa*. Negativa ea dicuntur, quae quamvis in se positiva sint, tamen vocibus negativis significantur, e. gr. infinitas, immensitas, immutabilitas etc. Affirmativa, quae vocibus affirmantibus enunciantur, uti bonitas, iustitia etc. Alia fuere *respectiva* nuncupata, eo quod ad operationes referantur, uti scientia, omnipotentia, providentia etc.

125. Nimis longa res esset de attributis singulis disserere; de illis proinde agere instituimus, quae potissime in controversiam veniunt, aut in dubium revocata quoquomodo sunt, nempe de Dei simplicitate, immutabilitate, libertate, infinitate, immensitate atque aeternitate.

CAPUT I.

DE SIMPLICITATE DEI

126. Ut perspicuitati inserviamus, notiones praemittendae sunt, quae ad rem praesentem faciunt. *Simplex* illud dicitur, quod compositione caret; *compositio* vero est distinctorum unio. Triplex distinguitur compositio, physica, metaphysica et logica. Compositio *physica* ea est, quae constat partibus realiter distinctis, cuiusmodi sunt corpora omnia; *metaphysica* ea dicitur, quae exsurgit ex potentia et actu, essentia et existentia, natura et personalitate; *logica*, quae coalescit ex genere et differentia.

127. Adversus Dei simplicitatem peccarunt, quotquot Deum corporeum admiserunt, ut idololatrae atque anthropomorphitae, qui humanam formam Deo tribuerunt, nec non pantheistae, qui Deum adspectabile hoc universum aut esse aut saltem ex eo etiam coalescere autumarunt. Peccarunt insuper, qui realem in Deo distinctionem inter divinam essentiam et attributa, atque inter attributa a se invicem ad-

(1) Exod. III. 14. (2) *De Trinit.* lib. I.

(3) *De consideratione*, lib. VI, c. 6.

miserunt, cuiusmodi vulgo censetur Gilbertus Porretanus, et graeci illi schismatici qui, duce Gregorio Palama, virtutem Dei operationesque a divina essentia distinxerunt, et quamdam ab eadem essentia promanantem lucem, qualis Christo affulsit in monte Thabor, commenti sunt, adeoque *palamitae* ac *thaboritae* audiunt. Abbas Ioachim pariter incusatur, quod realem invexerit distinctionem inter divinam naturam divinasque personas, cuius proinde libellus in conc. lateranensi IV anno 1215 damnatus est. Et hi quidem omnes defectu errarunt; anomaei porro, una ex arianis secta, errarunt excessu circa eamdem Dei simplicitatem, dum Eunomium et Aëtium sequuti nullam ne cogitationis quidem in Deo agnoscere voluerunt distinctionem inter naturam et perfectiones sive absolutas sive relativas, ac inter perfectiones inter se, ut inde inferrent comprehensibilitatem divinae naturae, et viam sibi sternerent ad Verbi negandam divinitatem.

128. Quo vero melius huius postremi erroris indoles cognoscatur, et varia theologorum doctrina circa distinctionem, quae in Deo admitti debet, nonnullae iterum notiones praemittendae sunt. *Distinctio* est negatio identitatis; ea enim distinguuntur, quae non sunt idem. Duplici porro ratione aliquid potest non esse idem cum alio, aut nempe in se, aut in conceptu nostro. Si aliquid in se non sit idem cum alio, tunc habetur distinctio, quae intercedit inter duo vel plura, ac *realis* vocatur; quod si unum cum alio idem non sit nisi in conceptu nostro, illa exsurgit distinctio, quae *rationis* aut etiam *mentalis* et *cogitationis* nuncupatur.

129. Si idem aliquid cum alio non sit, aut quia haec separata sunt, ut Petrus et Paulus, aut quia saltem separari possunt, ut anima et corpus, aut quia relative opponuntur, uti pater et filius, illa habetur distinctio, quae dicitur *realis maior;* quod si aliquid idem in se cum alio non sit solum ratione modi, quatenus modus distinguitur a re, cuiusmodi sunt cogitationes respectu animae, et figura respectu corporis, haec distinctio *modalis* seu etiam *realis minor* appellatur. Praeter duas has distinctiones Duns Scotus aliam admisit inter duas pluresve eiusdem rei proprietates, quarum una non est altera in sua ratione formali, cuiusmodi in homine essent animalitas et rationalitas, in Deo essentia et attributa, atque attributa singillatim sumpta, ut misericordia, iustitia, omnipotentia etc., ac *realem minimam* aut *formalem* nuncupavit.

130. Hac de causa ingens rumor in scholis excitatus est, perinde ac si scotistae ob novam inductam distinctionem in Gilberti Porretani errorem lapsi essent: prout etiam nominales, qui distinctionem virtualem admittere recusabant inter divinam essentiam et attributa, atque inter attributa ipsa absoluta, eunomianis accensiti sunt. Sedatis tamen postea animis, ut fit, omnis eiusmodi rumor evanuit, cunctique sinceri catholici agniti sunt.

131. Caeterum mentalis distinctio rursum bifariam in omnium sententia dividitur, quarum altera cum sine fundamento in re prorsus sit, ut si quis distingueret inter Petrum et Cepham, dicitur *rationis ratiocinantis ;* altera vero cum res ipsa fundamentum distinctioni suppeditet, aut quia diversis inserviat usibus, uti triticum quod sementi, alimento etc., aut quia pluribus aequivalet aut diversa efficere potest, uti Deus, nomen obtinuit distin-

ctionis *rationis ratiocinatae* aut *virtualis*. Prior dicitur sine fundamento in re, posterior cum fundamento in re.

132. Quibus praemissis, ordo postulat ut 1° vindicemus Deo summam simplicitatem; 2° eumque quavis corporis compage expertem exhibeamus; 3° refellamus pantheismum; 4° nec non reiiciamus tum realem distinctionem a Gilberto, uti dicitur, invectam, tum 5° oppositum anomaeorum dogma, omnem etiam rationis distinctionem ex Deo ablegans. Quae ut praestemus, sit

Propositio I. *Deus est omnino simplex.*

133. Haec propositio de fide est, ex concilio lateran. IV cap. *Firmiter*, statuente quod in Deo sit: *Una essentia, substantia seu natura simplex omnino.* Qua definitione omnimoda in Deo adstruitur simplicitas ad exclusionem cuiusvis a parte rei compositionis.

134. Iam vero omnem in primis compositionem physicam, quae ex partibus realiter distinctis coalescat, cuiusmodi in corporibus reperitur, removet a Deo scriptura; Christus enim loquens de Deo ait (1): *Spiritus est Deus.* Vocem autem *Spiritus* Christum per oppositionem ad quodvis corpus usurpasse, eius scopus evincit edocendi Samaritanam, Deum oportere in *spiritu et veritate* adorari. Hoc eodem sensu, scripsit apostolus (2): *Dominus autem Spiritus est.* Accedit, quod scriptura eas Deo proprietates tribuat, quae cum physica compositione componi nullatenus possunt, cuiusmodi sunt infinitas, immensitas, aeternitas.

135. Amovet praeterea scriptura a Deo compositionem metaphysicam ac logicam, dum ei nomina abstracta tribuit, ita ut eum denomineut; dicitur siquidem Deus passim *sapientia*, *iustitia*, *bonitas*, *via*, *veritas*, *vita*, nempe *subsistens*, minime vero veluti *habens* sapientiam, iustitiam etc., prout ad praedictas compositiones requireretur.

136. Summam Dei simplicitatem colligunt patres tum ex eius natura tum ex eius attributis; ex natura quidem, quatenus Deus *quod habet est;* et quatenus eius notio exposcit ut sit ens quo nihil perfectius excogitari possit, tale porro non esset Deus, si compositione constaret; et quatenus demum ratio entis a se, seu primi entis necessitate naturae existentis omnem, quae fingi possit, compositionem respuit. Ex attributis vero id ipsum colligunt, quae cum compositione consistere nequeunt, cuiusmodi sunt infinitas et immutabilitas. Has porro rationes omnes collegit et evolvit s. Thomas (3).

137. Quod si Deus omnino simplex est, merito infertur Deum esse suam essentiam, suum esse, actum purissimum, immo totum actum, seu talem ei simplicitatem competere, ut cum ea nulla comparari possit. Exinde fluit

Propositio II. *Absurda et haereticalis est illorum sententia, qui Deum corporeum esse censent.*

138. Prior enunciationis pars afficit, praeter anthropomorphitas, quotquot Deo corpus tribuerunt; altera vero impetit socinianos aliosque, autumantes doctrinam de Deo corporeo indifferentem quoad fidem esse, neque aliud de ea iudicium veteres tulisse.

139. Absurdam porro esse sententiam de Deo corporeo patet primo ex eo, quod Dei naturae repugnet; ex dictis enim ac demonstratis in superiore propositione, Deus est natura sua simplex omnino; er-

(1) Ioan. IV, 24. (2) II Cor. III, 17.

(3) Contra gentes, lib. I, cap. 18.

go absurdum est Deum corporeum adstruere. Scriptura proinde, eos obiurgans qui Deum simulacris sibi effingebant, sic loquitur (1): *Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei?* Optime hac in parte Origenes inferebat (2): *Non ergo aut corpus aliquod aut in corpore esse putandus est Deus, sed intellectualis natura simplex, nihil omnino in se adiunctionis admittens..... Sed ut sit omni ex parte* μονὰς, *et, ut ita dicam,* ἑνὰς *et mens ac fons, ex quo initium totius intellectualis naturae vel mentis sit.*

140. Indifferentem porro non esse doctrinam de Deo corporeo ad catholicam fidem, neque eam ut indifferentem antiquitus spectatam fuisse, sic ostendimus. Doctrina de Deo corporeo haeresibus accensita est, eiusque pertinaces sectatores veluti haeretici habiti sunt. Ergo doctrina, de qua agimus, nec indifferens ad catholicam fidem dici potest, neque uti talis antiquitus spectata est. Sane vix orto anthropomorphismo ecclesiae saec. IV labente, illico ceu in absurdam haeresim adversus illum patres insurrexerunt. Hieronymus enim eam vocat *stultissimam haeresim* (3); Theodoretus *stultam* appellat *sententiam* (4); Cassianus vero, *ineptam haeresim* dicit *gravem errorem, qui in perpetuae mortis discrimen inicial, et gentilem blasphemiam* (5). Qui proinde haeresiologias scripserunt Augustinus, Philastrius, Epiphanius, Ioannes damascenus, Isidorus ac Rabanus anthropomorphitas contumaces haereticis accensuerunt. Ante istos iam eos universae ecclesiae Theophilus alexandr. in epistolis paschalibus denunciaverat, ac ita protriti sunt, ut vix eorumdem reliquiae superfuerint. Quod vero dictum est de humano corpore, idem dici de alia quavis corporea substantia debet, cum eadem ratio sit. Patet igitur veritas utriusque assumpti.

DIFFICULTATES

141. I. Obi. Adversus primam partem: 1. Scriptura refert hominem ad imaginem et similitudinem Dei conditum esse; ergo Deus spiritu et corpore constat. 2. Patres haud pauci, etiam quoad corpus, similitudinem Dei hominem referre docuere. 3. Scriptura praeterea Deo humana membra, oculos, os, etc., corporisque proprietates tribuit, cuiusmodi sunt magnitudo et extensio, uti apud Iob XI, 8 Deus dicitur *excelsior coelo*, *profundior inferno*, *longior terra*, *latior mari;* tribuit demum affectiones humanas, *iram*, *poenitentiam*, *misericordiam*, *vindictam* etc. Ergo.

142. Resp. Ad 1. *D.* Quoad animam, *C.* quoad corpus, *subd.* ratione dominii, quod a Deo homo accepit super animantia ac universam terram, *C.* respectu lineamentorum corporeorum, *N.* Hoc enim, ut vidimus, repugnat.

143. Ad 2. *D.* Patres ita docuere ratione quarumdam proprietatum, quae toti homini insunt, quaeque Dei proprietates adumbrant, *C.* ratione exterioris formae aut figurae, *N.* Intenderunt enim patres significare aut hominis dominium, uti diximus; aut humanam formam adscititiam, quam Deus, in quorumdam sententia, uti typum adscivit in hominis creatione; aut etiam, ut pluribus placuit, quatenus hominem condidit ad similitudinem Verbi postea incarnandi.

144: Ad 3. *D.* Improprie seu metaphorico sensu, *C.* proprie, *N.*

(1) Isai. XL, 18.
(2) *De principiis*, lib. I, c. I, n. 6.
(3) *Contra Ioanem Hierosolym.* n. 11.
(4) *Haeret. fabul.* lib. IV, cap. 10.
(5) *Collat.* III, cap. 2.

Passim siquidem Deus, ut sese hominum, quos alloquebatur, imbecillitati accommodaret, illis formulis usus est, quibus veluti sub sensus proprietates suas ineffabiles subiiceret. Hac de causa illi aut membra humana tribuuntur, aut affectiones humanae, quae longe ab ipso remotae sunt. Ne vero homines impropria hac loquendi ratione ac symbolica deciperentur, ea in scripturis interseri voluit, quae homines ab hac opinione retraherent: cuiusmodi sunt, quae de eius immensitate, infinitate, aeternitate praedicantur. Sic Ierem. XXIII, 24: *Numquid non coelum et terram ego impleo? dicit Dominus;* et Sap. I, 7: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Et alibi passim talia occurrunt, quae cum corpore aut corporea forma componi nequeunt.

145. II. Obi. Adversus alteram partem: 1. Doctrina de Deo corporeo revelationi non adversatur: etenim scriptura, vel ipso Origene teste (1), nuspiam exhibet vocem *incorporei* seu ἀσωμάτου de Deo disserens; 2. vox autem *spiritus* non solum Deum incorporeum non evincit, sed potius contrarium adstruit; 3. in communi enim acceptione vox *spiritus* usurpabatur ad corpus subtilius significandum, ut patet etiam ex eo, quod veteres *spiritus corporeos* admiserint. Verum et hoc omisso, qui Deum corporeum professi sunt aut lucem extensam, digni fuerunt indulgentia, tum quod 4. nullam nos substantiae spiritualis ideam habeamus; tum etiam 5. ex eo quod nullum exinde religio detrimentum capiat, cum Dei cultus et amor et obsequium integrum omnino subsistant. 6. Sane qui divinam naturam lucem esse autumarunt, eam nec minus sanctam, nec minus puram aut invisibilem crediderunt, aut minus perfecti christiani fuerunt, uti Tertullianus, Melito aliique. 7. S. Gregorius nazianzenus theologorum subtilissimus fassus est (2), Dei naturam esse prorsus incomprehensibilem ac ineffabilem, attributa negativa nullam divinae essentiae ideam praebere; positiva vero ideam semper rei alicuius sensibilis ingerere, adeo ut *impossibile sit* enti corpore praedito entia simplicia cogitare absque rerum sensibilium adminiculo. 8. Anthropomorphitae proinde tolerati sunt, neque a s. Epiphanio, Augustino teste, haereticis accensiti. Ergo.

146. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* Scriptura, Origene teste, nuspiam conceptis verbis Deum *incorporeum* vocat, *C.* aequivalentibus incorporeum non adstruit, *N.* Eo enim ipso, quod scriptura Deo tribuit proprietates, quae cum natura corporea consistere nequeunt, ipsum exhibet incorporeum, etsi vox haec in scriptura non occurrat; nec alia fuit Origenis mens in eiusmodi observatione.

147. Ad 2. *D.* Vox *spiritus* per se substantiam incorpoream non denotat, *Tr.* in attributis quae eidem affinguntur et in suis adiunctis spectata, *N.* Haud abnuimus vocem *spiritus* per se notionem non prae se ferre substantiae omnino simplicis, nec proinde ex hac sola voce id concludimus; ast falsum est, cum de Deo sermo est, in sensu substantiae simplicis in scripturis non adhiberi. Attributa enim, quae de Deo scriptura praedicat, cuiusmodi sunt infinitas, immensitas, aeternitas, ostendunt vocem *spiritus* per oppositionem ad corpus, ac proinde in sensu summae simplicitatis, cum de Deo sermo est, adhiberi.

148. Ad 3. *D.* Id est, veteres in-

(1) *De principiis*, lib. I, c. 1.

(2) *Orat.* XXXIV.

terdum vocem *spiritus* usurparunt minus proprie, prout minus proprie usurpabant vocem *corporis*, *C.* absolute vocem *spiritus* ad corpus subtilius significandum adhibebant, *N.* Non inficiamur quandoque nomine *spiritus* ad substantiam non omnino simplicem significandam adhibuisse veteres; ast neque negari potest veteres pariter interdum nomen *corporis* in pressa significatione non adhibuisse. Ea enim voce aliquando *substantiam* designabant, aut ens non omnino simplex seu omnis compositionis expers, cuiusmodi sunt spiritus omnes creati respectu Dei. Hinc interdum Deum *corporeum* dixerunt in sensu substantiae, et spiritus etiam vocarunt corporeos, quatenus non sunt prorsus simplices, sed aliqua compositione metaphysica ac logica constant, adeoque *relative* corporeos vocabant spiritus, non *absolute*. Numquam vero de Deo minus proprie adhibuerunt in ordine ad compositionem.

149. Ad 4. *D.* Nullam ideam adaequatam substantiae spiritualis habemus, *C.* saltem inadaequatam, et per remotionem materiae et compositionis, *N.* Hoc porro sufficit.

150. Ad 5. *D.* Nullum religio detrimentum capit, quamdiu quis errat invincibiliter, *Tr.* errore cognito, *N.* Tunc enim sine piaculo et religionis saltem subiectivae detrimento error esse non potest. Hinc nec verus cultus neque verum obsequium subsistere possunt cum professione cogniti erroris, qui necessario adversatur veritati.

151. Ad 6. Resp. Esto, hoc tamen non impedit quominus illi, qui ita de Deo sentiebant, in exitiali errore versarentur ac repugnarent veritati, etsi aliqui, *rustica simplicitate* ducti, ut loquitur s. Hieronymus, decepti essent. Non error, sed in errore pertinacia hominem haereticum facit; coniungi propterea possunt mores inculpati cum errore, quando hic ex ignorantia procedit. Perfectus christianus nec dici nec esse potest, qui deliberate et scienter veritati obsistit. Incertum autem est, num Melito ac Tertullianus Deum reipsâ corporeum admiserint; plures eruditi ab hac macula tum hos tum alios, qui eiusdem erroris incusari solent, vindicarunt.

152. Ad 7. *D.* Et haec s. Gregorius nazianz. docuit absque ullo divinae simplicitatis detrimento, *C.* ut huic detraheret, *N.* Rite omnino statuit s. doctor Deum et incomprehensibilem et ineffabilem esse, cum haec doctrina ecclesiae sit. Imbecillitatem porro nostram adstruit ad ideam Dei adaequatam in nobis efficiendam, dum nitimur eum cogitare; sed non inficiatur posse nos, saltem ope abstractionis, omnem ab ipsius idea compositionem removere, adeoque rectam efformare nobis de Deo notionem, quam ipse in obiecta oratione pluribus simplicem esse ostendit.

153. Ad 8. *D.* Quamdiu *rustica simplicitate* rudes monachi tali errore detinebantur, *C.* post perspectam ecclesiae doctrinam, *N.* Nec alio sensu a s. Epiphanio excusatos illos anthropomorphitas esse docet Augustinus, nec haereticis formalibus accensitos.

PROPOSITIO III. *Systemata pantheismi et autotheismi absurda sunt.*

154. *Pantheismus*, cuius essentia consistit in *unica admittenda substantia*, profluxit ac profluit ex ignorato aut negato aut perperam intellecto dogmate creationis, seu productionis a Deo factae ex nihilo huius universi. Dominatus est pantheismus in plerisque antiquae philosophiae tum Graeciae tum Orientis scholis: labentibus vero saecu-

lis, modo subdole delitescens, modo apertius se prodens, sectatores habuit non paucos; dein per Spinozam scientificam methodum est nactus: ac varie ex eo tempore expositus, praesertim a *criticismo* et *transcendentalismo* germanico, aetate hac nostra eclecticismum gallicum non parum infecit.

155. Praeter ea, quae hac de re iam disseruimus in superiore tractatu (1), iuverit hic tres illas praecipuas formas commemorare, ad quas recentiores plerique pantheismum omnem revocant, nempe ad *emanatisticam*, ad *idealisticam* et ad *realisticam*. Emanatistica pantheismi forma ea est, quae mundum spectat uti generationem, aut evolutionem substantiae divinae, quae effunditur, quin multiplicetur. Forma pantheismi idealistici consistit in negatione realitatis phaenomenorum, ut constituat unicam realitatem, nempe substantiam absolutam. Forma denique realistica pantheismi mediam viam tenet; admittit siquidem substantiam absolutam, et quamdam realitatem in phaenomenis, quae spectat veluti attributa ac modos immanentes aut creatos substantiae infinitae. *Autotheismus* non est nisi modificatio, aut si placet, applicatio peculiaris ad hominem, humanamque societatem etiam, iuxta sansimonianos, alicuius ex praedictis pantheismi formis seu speciebus. Iuxta Salvador, qui spectari potest veluti organum sansimonianismi, *omnitheismus*, ut ipse loquitur, potissimum in societate politica a Moyse instituta mirifice se prodit.

156. Cum igitur tota pantheismi doctrina systemati innitatur de unitate substantiae per confusionem ideae substantiae absolutae cum idea substantiae relativae et finitae seu contingentis, quae nempe produci ex nihilo potuerit ac reipsa producta sit, patet ad eversionem pantheismi, sub quavis demum forma appareat, satis esse duplicem eiusmodi substantiarum existentiam evincere.

157. Iam vero qui unicam statuunt substantiam absolutam, infinitam, sive realem, sive idealem, eam statuunt *a priori;* attamen existentiam cuiusvis substantiae nos neque cognoscimus, neque cognoscere possumus nisi a posteriori, nempe ab experientia immediate scilicet aut mediate; porro experientia nos edocet dari existentias finitas, limitibus circumscriptas, mutabiles, activas et passivas, uno verbo contingentes, quae cum non habeant in se rationem huius ipsius existentiae, necessario nos ducunt ad admittendam existentiam absolutam, necessariam, infinitam, liberam, seu ad admittendam existentiam Dei, substantiae nempe divinae plane distinctae a substantiis finitis et contingentibus. Quod si existentiam contingentem cum existentia absoluta ac necessaria pantheistice coniungas atque unum idemque inde efficias, habebis cumulum absurdorum. Habebis nempe naturam, quae simul necessaria sit et contingens; infinita et finita; simplex et composita; una et multiplex; mutationis expers et particeps. Omitto morales turpissimas consecutiones ex pantheismo quovis manantes, quae omnem perimunt moralitatem actionum. Praeterea systemata omnia pantheismi in suis diversis formis spectata innituntur principiis hypotheticis et gratuitis a priori pariter constitutis, quod e. gr. substantia absoluta ac proinde infinita excludere debeat existentiam quorumvis entium finitorum, quae ab illa distincta sint; item quod substantia infinita et absoluta sit causa necessaria, non vero libera, quae nil possit extra se ipsam in tempore

(1) Part. III, sect. I, n. 102 et seq.

procreare ex nihilo sui, ut aiunt et subiecti; quod res omnes nihil aliud sint aut esse possint nisi aut modificationes substantiae unicae, infinitae et absolutae, aut idea logica *obiectivizans*, sic enim aiunt, se ipsam in rerum productione, aliaque eiusmodi quae gratis omnino confinguntur, ac si negentur, probari ab ipsis nullatenus possunt. Sublatis porro gratuitis hisce hypothesibus, quae praeter imaginationis aestum nullum aliud fundamentum habent, eadem systemata uti aedificia in aëre posita collabantur necesse est.

158. Ad Spinozismum vero speciatim quod attinet, nemo est qui nesciat totum inniti definitionibus et axiomatibus ambiguis, saepe falsis et contradictoriis, excogitatis ad systema iamdiu praeconceptum fulciendum. Ex innumeris prope exemplis quae in huius assertionis probationem adduci possent, seligatur substantiae definitio. Iuxta Spinozam *substantia est id, quod in se est et per se concipitur, hoc est, id cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, ex quo formari debeat*, Def. III: utraque porro definitionis pars aequivoca est; siquidem verba *quod in se est*, tum de aseitate, tum de immunitate ab alio subiecto, cui inhaereat, commode sumi possunt, primus sensus est falsus, alter est verus; sed Spinoza primum arripit ut, hoc veluti fundamento constituto, omne sui systematis aedificium excitet. Posterior pars versatur item in ancipiti; nam si sermo sit de effectu, qui relationem dicat ad causam et in ordine ad illam, seu sub conceptu *effectus* spectetur, sensus Spinozae verus erit in hac definitione; sed si spectetur res in se seu sine relatione ad causam, atque uti dicitur *absolute*, sensus Spinozae est falsus; attamen hunc ipse sensum unicum affingit definitioni suae; et ita porro pergit in evolutione systematis universi. Plura persequi possem ostendendo quod Spinoza incipiat systema suum a notione substantiae, quin eius realitatem ostendat; quod permisceat ideas subiectivas cum obiectivis, ordinem logicum cum ordine ontologico, aliaque eiusmodi non pauca, quae ostendunt Spinozam neque philosophum fuisse, neque ullo modo sibi consistere, licet in sua *Ethica* continenti methodo geometrica sit progressus. At compendiariae huius tractationis circumscripti limites id non ferunt; satis proinde sit haec pauca delibasse de huius viri praestantia, quem tamen metaphysicorum veluti principem in Germania et in Galliis recentiores pantheistae certatim extollunt.

159. Nec minus desipuit iudaeo-incredulus, Salvador, infimus Spinozae assecla, dum eo dementiae, ne impietatis dicam, devenit, ut faceret Moysen *infinitotheismi*, immo et *autotheismi* auctorem. Ad impium eiusmodi paradoxum evertendum satis sit animadvertere Moysen narrationem Geneseos a creatione mundi exordiri, seu a coeli terraeque ex nihilo deductione solo divinae voluntatis actu, scribens: *In principio creavit Deus coelum et terram*. Verbum vero *creavit* hic adhiberi ad eductionem ex nihilo sui et subiecti significandam huius universi, tum ex nativa eiusdem vocis vi, tum ex sensu traditionali constanti iudaeorum et christianorum luculenter constat, uti in tractatu *de Deo creatore* data opera ostendemus. Constituto porro dogmate creationis rerum omnium, evanescit plane sive pantheismus, sive omnitheismus, sive demum autotheismus. Cum igitur Moyses hoc dogma iecerit uti fundamentum doctrinae suae, patet quam alienus ipse fuerit a doctrina

sive religiosa sive politica, quam ei Salvador omnium facile primus per maximam iniuriam affingit. Possem id ipsum urgere et confirmare tum ex divinae providentiae commendatione, quae elucet in universa historia mosaica circa regimen hebraei populi aliarumque gentium, tum ex prodigiis et vaticiniis, quibus referta sunt mosaica volumina, quidquid de illis senserit Salvador cum rationalistis suis, tum denique ex universis prophetis, qui iuxta doctrinam Moysis seu in connexione cum eius doctrina ideam de Deo praebuerunt. Verum cum res per se sit manifesta, necesse non est haec fusius prosequi.

160. Praestat igitur concludere systemata pantheismi et autotheismi, sub quavis demum forma spectentur, inniti gratuitis, falsis, immo et contradictoriis saepe principiis adeoque absurda omnino esse, prout probandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

161. Obi. 1. Vera philosophandi ratio est mentis intuitum in suo figere obiecto, quod est infinitum et absolutum, et inde synthesi quadam ontologica omnia derivare: hinc vero conficitur, ut unica tantum absoluta realitas exstet; 2. porro infinitum unicum est, atque ex sui notione excludit alia omnia sive finita sive infinita, alioquin infinitum non esset nisi in uno genere, non autem absolutum quod omnia complectatur; 3. iam vero si infinitum absolutum natura sua unicum esse debet, plane consequitur, quaecumque aut sunt, aut apparent finita, non esse nisi modificationes, seu modos existendi diversos eiusdem infiniti, quod perpetuo evolvitur et in se ipsum pariter perpetuo regreditur et involvitur; seu quod idem est, admitti necessario debet pantheismus, immo et autotheismus, quatenus hoc infinitum in homine et per hominem intelligit se, ac proinde in eodem vult; 4. quo sensu admitti potest infinitum et finitum cum mutua relatione seu trinitas, immo et incarnatio; quatenus *logos* seu *ratio* universalis in se unica, se in quolibet individuo prodit, scilicet *incarnat* se etc. Ergo.

162. Resp. Ad 1. *D.* Ratio philosophandi transcendentalis et *a priori*, *C.* ratio rite philosophandi, *N.* Basis omnis verae philosophiae est, uti alias monuimus, elementi empirici et rationalis, seu factorum experientiae et principiorum rationis amica coniunctio, sine qua nulla philosophia proprie dicta possibilis est. Quapropter qui ultra experientiam se collocant atque ab ea omnino praescindunt, ut intuitum figant immediate in infinitum et absolutum, in idealismum se proiiciunt, non autem in reale et existens. Quae cum ita sint, qui ex infinito et absoluto abstracto deducunt consecutiones pantheisticas, non exhibent nisi inanem idearum conceptum seu ideale systema, quod omni fundamento destitutum est.

163. Ad 2. Infinitum et absolutum ideale quod a transcendentalibus concipitur ac fingitur, *C.* reale et in concreto, *N.* Satis est ad veram infiniti et absoluti entis notionem constituendam, ut haec complectatur in se omnem realitatem, ita ut nulla eidem desit, nulla ei adiici queat entitas aut perfectio, ac proinde nihil eo maius excogitari possit; sed necesse non est, quin immo repugnat, ut eodem modo realitates omnes in se habeat; sufficit enim ut alias habeat *formaliter*, ut scholae loquuntur, alias autem *virtualiter* et *eminenter*. Si hoc infinitum aliquid creando producat extra se, nihil in se amittit, et ea quae producta sunt, nihil illi adiiciunt, et possunt simul

consistere, sive coëxistere duae substantiae, infinita nempe et finita. Ponamus spiritum infinitum creare, uti revera est, spiritus finitos, numquid ex hac creatione de suo amittit spiritus infinitus, aut ipsi huic adiecti eum maiorem efficient? numquid nequeunt spiritus finiti existere eo quod existat spiritus infinitus? Sequitur igitur ex dictis existentiam entium realiter distinctorum ab ente absoluto nullo modo adversari huius entis infinitati.

164. Ad 3. *D.* Admisso falso et gratuito idealistico ac transcendentali principio, *Tr.* hoc reiecto, *N.* Transmisimus primum distinctionis membrum, quum et in adversariorum hypothesi in plura tum contradictoria tum absurda offendere pronum sit; e. gr. dari posse modos finitos infinitae substantiae; substantiam infinitam perpetuo evolvi in infinitum, ita ut successio infinita debeat admitti; eiusmodi evolutionem necessariam esse; substantiam hanc unicam infinitam intellectu finito se ipsam intelligere aut intellectum infinitum constitui ex summa finitorum intellectuum, et ita porro. At hisce praetermissis, negamus deductiones ac illationes omnes, quas pantheistae ex principio falso et gratuito colligunt, ab ipsis *a priori*, ut ostendimus, constituto. Sublata autem basi, aedificium ruat necesse est.

165. Ad 4. eadem esto responsio. Ex his patet futilitas et impietas neo-eclecticismi, qui tamen veluti aptissimum argumentum ad religionem omnem ex integro pene dixerim restaurandam a superbientibus hominibus in praesentia advocatur.

166. II. Obi. 1. Substantia est id, quod in se est et per se concipitur, seu cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat; 2 iam vero eiusmodi substantia unica est, cum non possit produci ab alia, nec alias producere, alioquin conceptus unius involveret conceptum alterius, a qua producta est, sicut effectus involvit conceptum causae, et vicissim conceptus causae involvit conceptum effectus; 3. quod si unica est, necessario est infinita absolute seu in omni genere, cum a nulla alia terminari possit; 4. est proinde causa sui, seu ipsius essentia involvit necessario existentiam, aut etiam ad eius naturam pertinet existere; 5. cogitatio proinde et extensio duo sunt attributa unicae substantiae, prout res omnes, quae sunt in hac rerum universitate, quas nos videmus et experimur, totidem sunt modi seu modificationes eiusdem unicae substantiae. Ergo.

167. Resp. Ad 1. *D. Substantia est id, quod in se est*, id est, *quod in se subsistit* absque ullo alio subiecto, cui inhaerere debeat, *C.* quod *a se est*, *N.* Siquidem esse a se aut ab alio non afficit notionem et naturam substantiae. Sic etiam: *cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei a quo formari debeat*, *D.* Si spectetur substantia *relative* ut effectus in ordine ad causam, *C.* si spectetur *absolute* et in se, *N.* Possumus enim concipere e. gr. horologium in se absque relatione ad artificem, sub quo respectu una substantia non includit seu involvit conceptum alterius rei, a qua formari debeat. Iam vero haec definitio fundamentalis est in spinoziano systemate; hoc igitur fundamento everso caetera ruunt. Nec minus falsae, captiosae et ambiguae sunt definitiones reliquae et axiomata huius praetensi geometrae ad suam demonstrationem efficiendam. Et hic est, quem Bühle et Amand Saintes (ille in *Historia philosophiae modernae*, tom. III, hic in *Historia vitae et operum*

Spinozae, Paris. 1842) cum suis vellent nobis obtrudere veluti logicum rigorosum.

168. Ad 2. *D.* Substantia, quae sit *a se*, non potest produci, *C.* quae sit *in se*, *N.* Haec enim produci et producere potest: involvit porro aut non involvit conceptum alterius pro diverso illo duplici respectu *relativo* aut *absoluto*, sub quo spectari potest. Hinc falsum est eam *unicam* esse debere.

169. Ad 3. *D.* Concessis praemissis, *C.* his negatis, *N.* Falsum deinde est, quod subiungitur, *substantiam infinitam eam esse quae a nulla alia terminari possit;* falsum est, cum possit una cum substantia infinita dari substantia finita, quin illa nullo ab ista modo terminetur. Dato intellectu infinito, hic profecto non terminatur ex eo, quod eodem tempore plures intellectus in eodem genere sint. Ex eo profecto quod architecti mens conceperit e. gr. aedificium atque istud erectum sit, per hoc aedificium non terminatur mens architecti, et tamen sunt in diverso genere. Falsum igitur est quod, ut substantia sit infinita, debeat excludere omnes substantias finitas sive in eodem sive in diverso genere.

170. Ad 4. *Neg.* Siquidem absurdum est quidpiam posse esse causam sui, *causa* enim dicit relationem ad *effectum;* si igitur substantia, de qua loquitur Spinoza, esset *causa sui*, produxisset se ipsam antequam existeret, quo nihil absurdius cogitari potest. Nec magis proficit hic pantheista, cum dicit *essentiam* huius unicae substantiae suam involvere *existentiam*, seu ad ipsius naturam pertinere *existere;* nam in hac hypothesi essentia huius substantiae distingueretur ab eius existentia, quam involvit aut includit; involutum enim et inclusum distinguitur ab eo, quod involvit et includit: illa nempe *essentia* esset producens; haec, scilicet *existentia*, esset producta. Sed iuxta Spinozam, in prop. XX existentia Dei eiusque essentia *idem* sunt. Iam vero si essentia Dei idem est cum sua existentia, haec propositio: *Essentia Dei involvit suam existentiam*, cum hac identificaretur: *Existentia Dei involvit existentiam Dei.* Hinc Deus seu causa sui ipsius iuxta Spinozam definiri posset: *Id cuius existentia involvit existentiam*, quod est tautologicum. Deo nihil potest cogitari anterius, quod proinde contineat causam sufficientem eius existentiae. Est ens *absolutum*, ac proinde *inconditionale;* quaerere rationem sufficientem, seu conditionem eius existentiae est contradictorium, esset enim *absolutum* et *conditionale.* Absolutum est prima conditio omnium existentiarum. Deus *est* id, *quod est.*

171. Ad 5. *D.* Admissa unica substantia, *C.* hac negata, *N.* Iam vero ex dictis admitti nullatenus potest, neque Spinoza demonstravit, quod sibi demonstrandum assumpsit; ac dum id demonstrare adnisus est, principiis falsis, aequivocis, contradictoriis uti debuit. Quum proinde principia non subsistant, ex quibus inferri posset hoc paradoxum, quod eadem substantia sit simul cogitans et extensa, patet logice etiam illud reiiciendum esse. Accedit quod Spinoza ex suis principiis deberet admittere infinitum numerum substantiarum, dum nititur substantiam unicam adstruere. Etenim substantia iuxta ipsum est id, quod in se est et per se concipitur, ex definit. III; cum vero ex definitione X eiusdem Spinozae *attributum* alicuius substantiae debeat concipi per se ipsum, attributum igitur idem est cum substantia: sed iuxta eumdem pantheistam, prop. XI substantia praedita

est infinitis attributis; ergo dantur infinitae substantiae, seu, quod idem est, simul sunt substantia unica et substantiae infinitae. Rursum extensio per se concipitur; cogitatio per se concipitur; sed quod per se concipitur ex def. III est substantia; ergo extensio et cogitatio sunt duae substantiae. Adiicere possem ex eiusdem Spinozae principiis excludi omnia finita, quae tamen ipse admittit, cum concipi nequeat modificatio finita substantiae infinitae, cui modificatio necessario inhaeret. Sed non vacat haec diutius prosequi; interim intelligitur cuiusmodi sit pantheistarum transcendentalium Germaniae, et eclecticorum Galliae idolum.

172. III. Obi. cum Salvador: 1. Idea *entis absoluti*, quod recte dici potest *infinitotheismus*, fundatur in facto, analogia et historia. 2. Moyses eam expressit per vocem *Iehovah*, quae est a radice *haià* seu *havà*, quae significat *esse* seu *illum qui est*, nempe existentiam essentialem. 3. Id ipsum confirmant nomina secundaria, quibus in scripturis Deus appellari solet *Schaddai*, *sufficiens* sibi ipsi; *El*, *fortis*; *Adonai*, *principium*; *Elion*, *excelsum*; *Elohim*, quod est ab *Eloah*, *vis:* ideo vero in plurali adhibetur in significatione singulari, ut indicetur *unitas virium*; Moyses propterea incipit sic librum *Geneseos*: *In principio Elohim* seu *vires* aut *unio virium fecit coelum et terram*. 4. Ad eum porro modum, quo *Elohim* politicum reducitur ad *esse* generale, scilicet ad populum, ita *Elohim* theologicum revocatur ad unitatem *Iehovah*. Deus igitur ex Moyse non est nisi *esse* absolutum, cuius creaturae sunt tempora et modi. 5. Hunc idcirco Deum Moyses personificavit in lege et in populo, qui activus et passivus est, cuiusque vis pendet ab unitate, et haec a conformitate cum lege. Haec Moyses complexus est duobus verbis: *Iehovah echad*, *esse unum* est, non existit nisi *unum esse*. 6. Neque ab hac Salvador hypothesi abludunt scriptores sacri, ut patet ex Eccl. XLIII, 29: *Deus est in omnibus*, et clarius in gr. textu: *Ipse* Deus *est omne;* et ex apostolo (1): *Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*, et (2): *In ipso vivimus, movemur et sumus.* Ergo.

173. Resp. Ad 1. *N. Infinitotheismus* non est nisi sensus subiectivus ipsius Salvador, per summam iniuriam affictus Moysi, qui tamen ab illo alienissimus fuit, uti ostendimus; nec ullo modo eidem suffragatur factum, analogia aut historia.

174. Ad 2. *Nego* in sensu adversarii. Quamvis enim *Iehovah* significet *eum qui est,* seu ens quod a se existit, non excluduntur ea voce entia omnia a Deo condita adeoque a Deo realiter distincta: alioquin Moyses non demandasset posteritati historiam creationis, seu eductionis huius universi ex nihilo, et quidem actu libero divinae voluntatis.

175. Ad 3. *N.* Secundariis his nominibus Deus nuncupatus est ratione habita proprietatum, quibus eius natura fulget, et modo ab una, modo ab alia denominatus est. Quod vero adiecit Salvador de nomine *Elohim* plurali numero, usurpato tamen in numero singulari ad significandam collectionem virium quae fecerunt coelum et terram, falsum omnino esse vel ex eo deprehenditur, quod passim in scripturis occurrat ad aliquid individuale significandum, Moysem e. gr. qui constituitur *Elohim* seu *deus* Pharaonis (3); idolum Dagonis (4), et ita porro. Sed est praeterea absurdum, siquidem vires sese exeruissent an-

(1) Rom. XI, 36. (2) Act. XVII, 28.

(3) Exod. IV, 16.
(4) Iud. XVI, 17.

tequam essent, nondum scilicet existentibus coelo et terra.

176. Ad 4. *D.* Iuxta theorias sansimonianas, *C.* iuxta rei veritatem, *N.* Fictitium enim est tam *esse* absolutum politicum quam theologicum, cuiusmodi sunt tempora et modi τοῦ *esse* mosaici. Res enim iuxta Moysen coeperunt existere *in tempore; modus* autem, uti diximus, est actus liber Dei e nihilo res omnes educentis.

177. Ad 5. *N.* Eiusmodi enim personificatio tota et exclusive est Salvador; *ius* porro *suum unicuique tribuendum*. Moyses populo israëlitico divinae legis observationem et commendavit et praecepit, ac si inde tota ipsorum vel felicitas vel infelicitas penderet. Talis est idea Moysis. Illud vero *Iehovah echad* adhibitum a Moyse est, quo significaret monotheismum ad exclusionem polytheismi. Caetera sunt somnia Salvador.

178. Ad 6. *N.* Haec enim aliaque scripturarum, quae obiici possent, loca, referuntur ad Dei virtutem et immensitatem commendandam. Quo sensu ecclesiasticus dicit Deum esse *omnia* seu *omne ens*, quatenus omnia per ipsum et in ipso subsistunt, uti etiam loquitur apostolus ad romanos. Sic idem apostolus in *Actis apostolicis* eamdem ob causam merito affirmat nos in Deo vivere, moveri ac esse, quia Deus immensitate sua omnia pervadit; sed ita ut ipse sit creator, nos creaturae; ipse habeat esse a se, nos per participationem. Nec alia ratione intelligi nonnulla patrum effata debent, cum vel Dei virtute mundum regi asserunt vel in ipso subsistere. Toto proinde, ut aiunt, coelo tum scriptores sacri, tum ecclesiae patres a Salvador commento absunt.

PROPOSITIO IV. ***Nulla admitti potest realis distinctio inter Deum eiusque attributa sive absoluta sive relativa, neque inter attributa absoluta ad invicem.***

179. Deus ex demonstratis in prop. I est omnino simplex; ergo nequit in eo admitti realis quaelibet distinctio sive inter Deum et attributa absoluta ac relativa, sive inter attributa absoluta ad invicem. Ex reali enim distinctione exsurgeret realis compositio, a qua abhorret summa simplicitas.

180. Ad omnimodam eiusmodi in Deo simplicitatem commendandam scripturae Deum nominant, uti vidimus, ex notionibus abstractis, cuiusmodi sunt *sapientia, vita, veritas* etc. Cum vero in attributis absolutis minor sit difficultas, ideo patres ad simplicitatem Dei adstruendam, removendamque quamlibet compositionem, insistunt attributis relativis, ut efficiant haec nullam inferre Deo compositionem, uti s. Gregorius nazianzenus, qui: *Unum*, inquit (1), *tria et tria unum, in quibus deitas, vel ut exactius dicam, quae tria sunt deitas;* et s. Augustinus scribit (2): *Nunc vero tene inconcussa fide Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse Trinitatem, et tamen unum Deum: non quod sit communis quasi quarta divinitas, sed quod sit ipsa ineffabilis et inseparabilis Trinitas.* S. Bernardus praeterea adiecit rationem theologicam *ad hominem*, uti dicunt, adversus Gilbertum Porretanum disputans (3), qui distinguebat inter divinitatem ac Deum; nam si divinitas non est Deus, erit aliquid realiter a Deo distinctum; hoc porro si quid est, aut Deo superius erit, aut inferius, aut par: si primum dicatur, ipsa divinitas Deus esset, si secundum, erit igitur inferius Deo illud quo Deus est, quod est absurdum; si tertium, neutrum erit Deus

(1) *Orat.* XXXII. (2) Ep. CXX, c. III, n. 13.
(3) *Serm.* LXXX, *in Cantic.* n. 6.

quia neutrum summum, quod abhorret a communi Dei conceptu.

181. Concludamus igitur systemata omnia, quae invexerunt in Deo realem distinctionem adeoque compositionem, cuiusmodi sunt illa palamitarum, Gilberti et abbatis Ioachimi, totidem esse absurda deliramenta, non minus fidei quam rectae rationi adversantia.

DIFFICULTATES

182. Obi. 1. Distinctio realis trium personarum nec opponitur simplicitati Dei, neque ullam in Deo inducit compositionem; ergo neque id efficiet distinctio realis inter Deum et attributa sive absoluta sive relativa, aut inter attributa absoluta. 2. Quidquid proinde obiiciatur adversus praefatam distinctionem, intorqueri potest adversus distinctionem realem personarum ad invicem. 3. Quapropter patres graeci Basilius, uterque Gregorius, ac Cyrillus alexandrinus, disputantes contra anomaeos, pro certo statuunt in Deo distingui, immo differre substantiam ab eius operatione ac vi seu ἐνέργεια, qua voce etiam attributa significant. Ergo.

183. Resp. Ad 1. *Neg. cons. et paritatem.* Distinctio enim, de qua agitur, necessario cadit in divinam naturam, adeoque si realis est, inducit realem compositionem, et adversatur divinae simplicitati; contra vero distinctio relativa cadit in personas, quae identificantur cum natura, nec dicit nisi rationem se habendi inter personas ad invicem: non igitur opponitur aut simplicitati divinae naturae, quae eadem est et in omnibus et in singulis personis, aut ullam inducit compositionem.

184. Ad 2. *Nego* ob allatam disparitatem.

185. Ad 3. *D.* Statuunt patres graeci distingui seu differre substantiam ab operatione, aut etiam ab attributis in Deo, cogitatione seu in conceptu nostro, *C.* re, *N.* uti liquet ex ipsorum scopo anomaeos refellendi, qui hanc distinctionem cogitationis seu mentis nostrae reiiciebant.

186. Inst. patres non solius rationis aut cogitationis distinctionem agnoverunt inter divinam substantiam atque attributa, sed realem, ut patet 1 ex Dionysio vulgo areopagita, qui scripsit *de unita et distincta theologia* seu *de eo quod secundum unitatem et secundum differentiam de Deo dicitur; ad unitatem* porro refert ipse *substantiam*, ad *differentiam* vero Dei operationes et attributa, quatenus ad creaturas se porrigunt ad discrimen substantiae, quae ex eodem incommunicabilis est; 2 ex s. Io. Chrysostomo, qui ad illa Christi verba: *Philippe, qui videt me, videt et Patrem*, haec scribit (1): *Videamus praeterea quidnam Philippus intueri velit. An sapientiam Patris, an vero bonitatem? Minime; sed hoc ipsum quid tandem sit Pater, ipsam, inquam, essentiam.* Secernit igitur Chrysostomus essentiam ab attributis divinis; 3 ex s. Augustino, qui scribit (2): *Aliud Deo est esse, aliud Patrem esse, vel Dominum esse; quod enim est, ad se dicitur, Pater autem ad Filium, et Dominus ad servientem creaturam dicitur*, quod et alibi inculcat. 4. Et sane nisi proprietates saltem personales realiter ab essentia divina distinguerentur, intelligi non posset, quomodo pater hanc ipsam essentiam communicet Filio et Spiritui sancto, quin cum eadem communicet paternitatem. Ergo.

187. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* Refert Dionysius ad substantiam divinam, ac proinde ad *unitam theo-*

(1) *Hom.* LXXIV, *in Ioan.*

(2) *De Trinit.* lib. VII, cap. IV, n. 9.

logiam etiam attributa absoluta ac relativa, *C.* solam substantiam ad horum exclusionem, *N.* Hoc evincitur ex eo quod ipse cap. II eiusdem operis, *unum* seu *unitum* definiat id totum esse, quod tribus personis convenit; *distinctum* vero seu *differens*, quod uniuscuiusque personae proprium est, esse nempe Patrem aut Filium. Item ad *theologiam unitam* refert, quaecumque a tribus personis in creaturas profluunt; contra vero ad *distinctam theologiam* refert, quae ad Verbi incarnationem spectant et ad ea, quae Verbum in assumpta humanitate gessit ad caeterarum personarum exclusionem.

188. Ad 2. *D.* Ea scribit Chrysostomus in ordine ad distinctionem cogitationis, *C.* in ordine ad distinctionem realem, *N.* Mens s. doctoris aliorumque sanctorum patrum, qui similia protulerunt, magis patefiet ex iis, quae in insequenti propositione dicemus.

189. Ad 3. *D.* Ad secernenda ea, quae de Deo *absolute* praedicantur ab iis, quae praedicantur aut *relative* aut *respective*, *C.* ad inducendam distinctionem realem, *N.* Immo pugnat s. Augustinus adversus Maximum arianum, qui ex distinctione trium personarum in Deo inferebat a catholicis induci compositionem in Deum eosque divinae simplicitati adversari; contra vero s. Augustinus ut hoc refellat, respondet nullam induci ex trinitate personarum compositionem; nullam pariter ex eo quod alia absolute, alia relative aut respective de Deo praedicentur, cum neque personae divinae, neque attributa constituant partes divinae substantiae.

190. Ad 4. *D.* Non intelligitur, nisi admittatur catholica doctrina de distinctione *virtuali* inter essentiam eiusque divinas proprietates relativas, *C.* si admittatur, *N.* Haec enim virtualis distinctio, ut in Tract. *De Trinitate* ostendemus, sufficit ad ostendendum, quomodo divina substantia sub uno respectu communicari possit, quin communicetur sub alio. Quod si paternitas e. gr. directe et immediate non communicatur aliis personis, alioquin Pater ab his non distingueretur, indirecte tamen et mediate communicatur, hoc ipso quod Pater reliquis personis totam divinam communicet essentiam, cum qua eius paternitas identificatur.

PROPOSITIO V. *Admitti debet rationis seu cogitationis distinctio tum inter divinam essentiam eiusque attributa sive absoluta sive relativa, tum inter ipsa attributa absoluta.*

191. Adstruitur haec propositio adversus Eunomium et Aëtium arianos, qui omnia de Deo dici contendebant secundum essentiam, ut ex hoc inferrent non competere Filio divinam essentiam, eo quod *ingenitus* secundum essentiam de Patre solo dicatur, non autem de Filio, qui *genitus* est secundum essentiam.

192. Sic porro eiusdem veritatem evincimus: Profecto ea nos ratione de Deo et cogitare et loqui debemus, qua Deus sese imbecillitati nostrae accommodans de se ipso loquutus est, ac nobis se praebuit; atqui Deus de seipso suisque attributis loquutus est tamquam de multis, seque ipsum uti obiectum praebuit multiplex, ergo et nos de his ipsis tamquam de multis cogitare et loqui debemus; id porro efficere secundum rem non possumus, ergo secundum cogitationem ita debemus de Deo sentire et loqui. Sane Deus in scripturis modo se nobis exhibet uti potentem, modo uti sapientem, modo uti iustum, nunc uti misericordem etc. Quin immo et Christus perinde ac si plura in Deo essent, loquutus est dicens (1): *Omnia quae-*

(1) Ioan. XVI, 15.

cumque habet Pater, mea sunt. Ad quae Christi verba alludens s. Gregorius nazianzenus: *Omnia*, inquit (1), *quaecumque habet Pater, sunt Filii, praeterquam quod ingenitus est.* Sic caeteri patres, virtualem eiusmodi distinctionem in Deo adversus Aëtium et Eunomium propugnantes, Gregorius nyssenus, Basilius, Cyrillus alex. aliique. S. vero Hilarius, hunc canonem constituit (2): *Non loquendum aliter de Deo est, quam ut ipse de se locutus est.*

193. Haec autem distinctio provenit ex foecunditate tum mentis, tum rei contemplatae, nempe Dei, qui etsi in se unus ac simplicissimus sit, pluribus aequivalet obiectis inter se dissitis, atque ex multiplici eius efficientia, quae ad plura eaque distincta se porrigit, quo fit 1° ut in mente nostra plures distinctaeque oriantur notiones, seu fit ut mens nostra singillatim ea per distinctos conceptus apprehendat. 2° Mens insuper nostra diversos, ut ita loquar, perfectionis gradus in hoc deprehendit: concipit scilicet maiorem inter divinam essentiam eiusque attributa relativa distinctionem, minorem vero inter eamdem essentiam atque attributa absoluta, et inter haec ipsa ad invicem; ita ut maius apprehendat discrimen inter essentiam et paternitatem quam inter essentiam et bonitatem, quamvis a parte rei nulla eiusmodi differentia sit. 3° Necessario vero haec est admittenda rationis seu cogitationis distinctio tum ad exponendum trinitatis et incarnationis mysterium, tum ad vitandam confusionem, quae alioquin oriretur in disserendo de Deo; cum enim volumus significare Deum omnipotentia sua universum condidisse, possemus dicere istud condidisse sua immensitate; aut pro paternitate intelligere bonitatem et ita porro, quod sine perversitate admitti non potest.

(1) *Orat.* XLIV. (2) *De Trinit.* lib VI.

DIFFICULTATES

194. I. Obi. 1. Distinctio illa falsa est adeoque reiicienda, quae non est conformis suo obiecto; talis vero est distinctio de qua agitur, quae unice residet in mente nostra. 2. Dum mente aliquam peculiarem notionem concipimus, includimus alteram sive oppositam; e. gr. si in notione ingeniti non includimus notionem incorruptibilis, includimus notionem corruptibilis, quo fit ut Deus, qua ingenitus cogitatur, cogitetur corruptibilis; esset proinde incorruptibilis in se, et corruptibilis in mente nostra. 3. Qui communi aliquid proprium adiiciunt, ut aliquid complexum aut compositum apprehendant, vel mentiuntur, vel non; si prius dicant, cui bono id efficiunt? Si posterius eligant, composita igitur erit quaelibet trinitatis persona, quod absurdum est et a fide alienum. Ergo.

195. Resp. Ad 1. D. Si fiat iudicando, seu affirmando aliquid aut negando de obiecto, *C.* si fiat solum abstrahendo, aut sub peculiari respectu obiectum apprehendendo, *N.* Qui in corpore solam spectat dimensionem, aut solas eiusdem physicas proprietates, per mentis apprehensionem nihil pronunciat aut iudicat de eodem corpore sub aliis respectibus spectato, sed illud relinquit in sua realitate; sic qui in Deo aut solam considerat substantiam sive essentiam, aut quodlibet eiusdem attributum singillatim, praescindendo ab aliis, nihil affirmat aut negat de universa Dei natura, a qua mens abstrahit seu praescindit.

196. Ad 2. *Nego*, ut patet ex modo dictis.

197. Ad 3. Resp. Neutrum fieri iuxta rei veritatem, seu dum mens ad aliquam sibi ideam alicuius di-

vinae personae efformandam eam apprehendit uti constantem ex divina essentia et quodammodo superveniente proprietate personali, nullam in ipsam inducit compositionem, adeoque nec falsum nec verum dicit de ipso reali obiecto. Haec operatio solius mentis est, quae apprehendit divinam naturam tali modo subsistentem, quo fit ut alia sit persona Patris, alia Filii, etsi eiusmodi persona simplicissima sit et identificetur cum natura divina, a qua nonnisi virtualiter distinguitur.

198. II. Obi. 1. Docent patres nos eamdem divinam designare substantiam, cum diversis vocabulis diversas proprietates significamus, uti s. Basilius (1), et s. Athanasius (2). 2. Concilium proinde rhemense adversus Gilbertum Porretanum sancivit: *In theologia inter essentiam et personam ratio non distinguat.* Ergo.

199. Resp. Ad 1. *D.* A parte rei, *C.* in conceptu nostro, *N.* Recte omnino patres docuerunt diversis conceptibus nostris ac proinde vocabulis, quibus eos exprimimus, eamdem divinam substantiam designare, quae in se simplicissima est; ast numquam patres docuere hos diversos conceptus in sua ratione formali spectatos eumdem esse conceptum, aut eumdem conceptum diversis vocabulis nos significare, e. gr. dum nos praedicamus Deum omnipotentem significare misericordem, ita ut conceptus, quem in mente habemus omnipotentiae, idem sit ac conceptus misericordiae, quod est absurdum et falsum. Idque patet ex ipsorum scopo adstruendi adversus arianos Verbi divinitatem.

200. Ad 2. *D.* In sensu Gilberti, *C.* in sensu nostro, *N.* Gilbertus enim per distinctionem *theologicam* significabat distinctionem realem, quam adstruebat inter divinam essentiam et attributa, ad discrimen distinctionis *mathematicae*, quae sola logica est. Iam vero nos in Deo solam logicam distinctionem tuemur, quae se teneat ex parte nostra.

(1) Ep. LXXX.
(2) *De decr. Nicaen. Syn.* decr. IV, c. 8.

CAPUT II.

DE DEI LIBERTATE ET IMMUTABILITATE

201. Ideo ambas has proprietates simul complexi sumus, quia potissima difficultas consistit in eisdem mutuo in eodem subiecto, Deo scilicet, simul conciliandis, dum libertas immutabilitati ac immutabilitas libertati adversari videntur.

202. Circa libertatem Dei peccavit Hermogenes, qui Tertulliano teste in libro adversus eumdem, sic Deum immutabilem edixit, ut ei sustulerit libertatem. Contra immutabilitatem Dei peccarunt stoici, qui, teste Origene (3), Deum mutationi obnoxium effutierunt. Sociniani, viam mediam incedentes, docuere Deum immutabilem esse in sua substantia, mutabilem in suis decretis seu voluntatis actibus, ut sic in tuto ponerent eiusdem libertatem. Catholici tenent Deum omnimodo immutabilem esse simul et liberum.

203. Ad praecavendas difficultates in horum attributorum conciliatione praenotandum est 1° hic a nobis libertatem sumi in sensu strictissimo de facultate eligendi, ac proinde de immunitate cuiusvis intrinsecae aut extrinsecae necessitatis aut coactionis; item de libertate *contradictionis*, ita ut possit Deus agere aut non agere, seu velle aut nolle; tum de libertate *specificationis* inter obiecta diversa; non autem de libertate *contrarietatis*, quae versatur inter bonum et malum, quae in Deum cadere non potest; 2° hanc libertatem in Deo nullam involvere

(3) Lib. III, *advers. Celsum.*

imperfectionem, quae creaturis inest, cuiusmodi esset animi suspensio aut deliberatio; 3° eam concipi in *signo priori*, uti scholae loquuntur, anteriorem immutabilitate, quae eam subsequitur nostro cogitandi modo; 4° immutabilitatem in sua notione non aliud esse nisi negationem transitus de statu in statum, seu ab uno se habendi modo ad alium, tum respectu sui, tum respectu temporis; tum respectu cuiusvis rei ab extrinseco petitae, omnimodamque proinde immutabilitatem nos in Deo adstruere. Quibus praemissis sit

PROPOSITIO. *Deus est liber et immutabilis.*

204. De immutabilitate habetur definitio lata a concilio nicaeno, in decreto *De fide* (1): *Eos qui dicunt, erat aliquando, quando non erat... aut mutabilem et convertibilem Filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica ecclesia;* tum a concilio lateranensi IV cap. *Firmiter*, in qua fidei professione Deus *immutabilis* asseritur. De libertate autem evidenter constat tum ex auctoritate tum ex ratione.

205. Atque ut incipiamus a libertate, Deo inesse hanc perfectionem scripturae luculenter ubique testantur. Caeteris porro locis praetermissis, de Deo dicitur (2): *Omnia quaecumque voluit, fecit in coelo, in terra, in mari et in omnibus abyssis;* et in ep. ad Ephes. (3): Deus *omnia operatur secundum consilium voluntatis suae*, id est, ut explicat s. Ambrosius (4): *Pro liberae voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio;* cui reliqui patres concinunt, illos praesertim philosophos impugnantes, qui Deum ex naturae necessitate agere autumarunt, ut inde inferrent mundi aeternitatem. Ratio autem evidenter, uti diximus, huic veritati suffragatur; libertas enim cum sit maxima intellectualis naturae perfectio et absolute simplex, a Deo abesse nequit, ente omnium perfectissimo.

206. Idem constat de immutabilitate, quam Deo imprimis scripturae tribuunt; etenim legitur (5): *Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur:* sed praecipue hanc sibi perfectionem Deus vindicat apud Malachiam, dicens (6): *Ego Dominus, et non mutor:* sic etiam in N. T. scribit s. Iacobus (7): *Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio.* Haec autem verba enarrans s. Gregorius Magnus: *Ipsa*, inquit (8), *mutabilitas umbra est, quae quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla eius lumen umbra vicissitudinis intercedit.* Ex triplici ratione s. Thomas Deo hanc inesse proprietatem ostendit (9); 1° ex eo quod ipse sit actus purus excludens omnem potentiam, 2° ex eo quod sit omnino simplex, 3° ex eo quod sit infinitus; quae cum in Deo solo inveniri possint, exinde concludit Deo soli omnimodam competere posse immutabilitatem.

207. Et haec quidem apud omnes explorata sunt; at quo modo inter se duae hae proprietates in eodem subiecto, Deo scilicet, concilientur? Difficilis sane nodus hic est, cui solvendo non pauci theologi impares se prorsus professi sunt; nos quid hac in re verosimilius dici possit, in solutione difficultatum aperiemus.

DIFFICULTATES

208. I. Obi. Deus ex non operante fit operans res creando; novas

(1) Apud s. Ambros. *De fide*, lib. I. c. XVIII. n. 120. (2) Ps. CXXXIV, 6. (3) Eph. I, 11. (4) *De fide*, lib. II, cap. 6, n. 48.

(5) Num. XXIII, 19. (6) Cap. III, 6. (7) Cap. I, 17. (8) *Moral.* I. XII, c. 33, n. 38. (9) Part. I, qu. 9, art. 1.

denominationes acquirit *Domini*, *Salvatoris* etc., factus est homo per incarnationem. Ergo mutationi obnoxius est.

209. Resp. *D. A.* Extrinsece, *C.* intrinsece, *N.* Omnes enim eiusmodi mutationes ab extrinseco sunt ex parte videlicet creaturarum, quae ex non esse ad esse aeterno Dei voluntatis actu in tempore vocantur, cumque Deus Dominus natura sua sit in hypothesi existentiae creaturarum, ex his *Dominus* incipit nuncupari; idem dic de incarnatione, qua divini Verbi persona aeterno decreto incipit in tempore humanam naturam sustentare, regere ac suam facere exerendo extrinsece virtutem suam prout persona est, ad eum modum, quo Deus in tribus personis subsistens extrinsece suam virtutem exeruit in rerum creatione, absque ulla intrinseca mutatione sui.

210. II. Obi. Intellectiones ac volitiones intrinsecae Deo sunt, utpote actus vitales naturae intelligentis ac volentis; iam vero actus isti vitales circa res ad extra, Deo sunt contingentes ac liberi ita ut posset eos exerere vel non; hoc potius quam illo modo. Ergo ab intrinseco Deus mutabilis est.

211. Resp. *Dist. mai.* Intellectiones ac volitiones in se spectatae, seu ut loquuntur scholae, *entitative* Deo intrinsecae sunt, *C.* prout se referunt ad obiecta extrinseca Deo seu *terminative*, *N.* Profecto actus vitales naturae intelligentis ac volentis intrinseci eidem sunt, et cum sermo de Deo est, cum eadem divina natura identificantur, a qua nonnisi ratione aut virtualiter distinguuntur, ac proinde Deus ipse est intelligens ac volens, neque ab eo possunt abesse; sed prout ad obiectum seu terminum Deo extrinsecum referuntur, extrinseci sunt, seu possunt non habere hunc terminum, vel habere diversum ab eo quem habent. Nam creaturae possunt non intelligi ut futurae aut praesentes, ac potuit Deus eas non velle uti futuras et existentes. Quod si semel uti futuras voluit ac intellexit, in aeternum et ab aeterno eas voluit ac intellexit immutabiliter; quum vero ex dictis libertas electionis immo et electio ipsa libera concipiatur velut in *signo priori* ante immutabilitatem, quae nostro cogitandi modo eidem electioni supervenit, fit ut Deus sit ab aeterno actus ita volens ac intelligens immutabiliter libere.

212. Quod autem Deus libere creaturas velit eodem actu, quo se vult necessario, patet ex diversa natura obiecti, in quod divina voluntas tendit. Si enim hoc obiectum sit intrinsecum Deo et necessarium, divina voluntas in illud tendit necessario; tale porro obiectum est Deus ipse ac eius bonitas, nam Deus est finis sui ipsius, quem Deus necessario appetere ac velle debet, ac proinde se ac bonitatem suam necessario vult. Sin vero eiusmodi obiectum sit Deo extrinsecum ac ordinatum ad finem, cuiusmodi sunt creaturae, quae Dei gloriam extrinsecus manifestant, Deus non vult eas per se, sed propter suam bonitatem et ad extrinsecam gloriam, quae exinde ei provenit, manifestandam, nec illi necessaria est nisi hypothetice; adeoque Deus in eas necessario non tendit, nec proinde necessario vult sed libere, ac in hypothesi quod velit sibi hanc gloriam procurare, et eo gradu ac eo modo quo ipsi placet eam ex creaturis eruere. Dum vero Deus quaerit gloriam suam hanc extrinsecam, qua non eget, suam extrinsecus exerit bonitatem, communicando creaturis bona sua.

213. Inst. 1. Deus potuit diversas cognitiones ac volitiones habere ab iis, quas habet. 2. Diversa prae-

terea ratione fertur in obiecta quae modo futura, modo praesentia aut praeterita cognoscit; item nunc diligit hominem quia iustum, nunc odio habet quia peccatorem: ergo iugi mutationi intrinsecae obnoxius est.

214. Resp. Ad 1. *D.* Absque ullo transitu de una cognitione aut volitione in aliam diversam aut contrariam, *C.* per transitum ex una in aliam, *N.* In hoc porro transitu consistit mutatio. Deus igitur potuisset certo alias respectu termini habere cognitiones ac volitiones, sed has ab aeterno habuisset et actu aeterno ac immutabili.

215. Ad 2. *D.* Diversa ratione fertur obiective, *C.* subiective, *N.* Deus enim intrinsecus eadem semper ratione se habet uno eodemque actu, qui complectitur omnia tempora, et omnes status obiectorum sive physicorum sive moralium. Nihil ei novi obvenit, quo cognitiones aut volitiones mutare debeat. Adeoque si qua mutatio est, unice se tenet ex parte obiectorum, quae modo futura sunt, modo praesentia, modo praeterita; nunc iusta et proinde amore, nunc iniusta ac proinde odio digna. Satis proinde erit tradita principia ad singulas difficultates seu potius subtilitates, quae opponi possint, applicare, ut inde habeatur solutio.

CAPUT III.

DE INFINITATE, IMMENSITATE AC AETERNITATE DEI

216. Mutuo inter se nexu tres eiusmodi perfectiones copulantur et ex eodem principio *aseitatis* dimanare concipiuntur; ideo sub uno hoc capite complexi eas sumus. Circa haec vero attributa peccant potissime sociniani, qui Deum inficiantur essentia sua infinitum in omni genere perfectionis, neque eam essentiam ubique praesentem admittunt sed sola virtute et efficientia; item aeternum eatenus agnoscunt, quatenus principio ac fine caret, non autem successione ac temporis differentia. Ad quos errores refellendos tres subiicimus propositiones.

Propositio I. *Deus est infinitus absolute ac in omni genere perfectionis.*

217. Infinitatis nomine hic venit *summa et absoluta perfectio. Summa* quidem, quatenus omnem perfectionem continet, *absoluta*, quatenus omnem gradum ac modum excedit; adeo ut Deus, cui competit perfectio, sit infinitus, ut aiunt, in *ratione entis intensive.*

218. Sane Deus est ens a se, seu esse necessarium natura ac essentia sua, ergo plenitudinem entis habeat necesse est, cui nihil addi possit perfectionis intrinsecae. Nisi enim talis Deus esset, debuisset aut a se, aut ab alio limites habere, utrumque vero repugnat; siquidem a se non potuit, cum non sit causa sui, sed id, quod est, necessario est; non ab alio, ut per se patet. Denique ipsa Dei notio hanc infinitatem expostulat, cum illud ens sit, quo nihil melius aut maius excogitari potest. Hinc de eo in Ps. CXLIV, 3 dicitur: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis eius non est finis.*

DIFFICULTATES

219. Obi 1. *Vox infiniti* in scriptura interdum hyperbolice usurpatur ad ingentem significandam multitudinem, uti Num. XXXII, 1. 2. Si Deus esset reipsa absolute infinitus, coëxistentiam caeterorum entium excluderet; 3 vel saltem istorum perfectiones omnes in se complecteretur; 4 omnes creaturae essent aequaliter perfectae, utpote aequaliter distantes a Deo. Ergo.

220. Resp. Ad 1. *D.* Adeoque ex substrata materia dignosci debet, quando *infiniti* vox proprie vel im-

proprie adhibeatur, *C.* ex sono materiali, *N.* Si igitur de creaturis praedicetur infinitas, hoc ipso patet, quod nonnisi improprie assumatur; si de Deo, proprie eam sumi oportere ratio ipsa evidenter ostendit.

221. Ad 2. *D.* Si infinitas de extensione materiali intelligeretur, *C.* si de intensiva perfectione entis, *N.*

222. Ad 3. *D.* Vel formaliter vel eminenter, *C.* formaliter, *N.*

223. Ad 4. *D.* Si creaturarum perfectio ab intervallo esset dimetienda, quod Deum inter et creaturas intercedit, *C.* si a maiori vel minori perfectionum numero et gradu, quos consecutae sunt, *N.*

PROPOSITIO II. *Deus est immensus rebusque omnibus et locis intime praesens essentia sua.*

224. Propositio de fide est, siquidem concilium lateranense IV in cap. *Firmiter*, profitetur Deum *immensum*, et in symbolo athanasiano dicitur: *Unus immensus.*

225. Immensitas ad discrimen infinitatis, quae dicit negationem termini in perfectione essentiali, dicit negationem termini in substantiali praesentialitate, uti scholae loquuntur, quatenus afficit modum existentiae divinae in se et quoad res omnes reales aut possibiles. Permisceri porro non debet immensitas cum *ubiquitate*, nam immensitas est essentialis Deo, ubiquitas vero non item, cum haec dicat relationem ad res creatas, quae possunt esse et non esse.

226. His verbis s. Thomas divinam immensitatem declarat (1): *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia eius potestati subduntur; est per praesentiam in omnibus, in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis eius; est in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus ut causa essendi.* Quoad duos priores modos nemo est qui eos Deo denegaverit; ast postremum, praeter antiquiores gnosticos, manichaeos et anthropomorphitas, denegant sociniani, uti diximus, nec de fide esse censuit Beausobre. Iam vero iuxta doctrinam catholicam in hac *substantiali praesentialitate* divina immensitas consistit, quam sic Deo breviter vindicamus.

227. Ac I. quidem ex sacris litteris; etenim Deus dicitur (2): *Excelsus et immensus;* et iterum (3): *Numquid non coelum et terram ego impleo? dicit Dominus.* Ac rursum aiebat David (4): *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in coelum tu illic es, si descendero in infernum ades* etc. Sed non minus luculenter substantialem hanc Dei omnipraesentiam declaravit apostolus, dicens (5): *In ipso vivimus, movemur et sumus.*

228. II. Inutile videretur post haec eamdem veritatem ex patrum doctrina adstruere. Concors siquidem eorum sententia est nullis locis divinam definiri substantiam. Duplici autem ratione id exponere solent: aut enim docent Deum ita esse omnibus in locis, ut non contineatur ab illis, sed omnia excedat; aut ita continere omnem locum, ut ipse sit quodammodo locus locorum. Pulcre Dei immensitatem hac similitudine exponit s. Theophilus antiochenus (6): *Quemadmodum,* inquit, *punicum malum corticem habens, quo comprehenditur, intus habet mansiunculas loculosque plures membranis interceptos, ac multa grana in seipso locata continet; sic universa creatura a spiritu Dei continetur, et spiritus, qui comprehendit, cum creatura comprehenditur a manu Dei.*

229. Angelicus doctor hoc ipsum

(1) Part. I, qu. 8, a. 3. (2) Baruch III, 25.

(3) Ierem. XXIII, 24. (4) Ps. CXXXVIII, 7.
(5) Act. XVII, 28. (6) L. I, *ad Autolicum.*

evincit ex principio ipso a socinianis postea admisso (1). Deus ubique agit, virtute et operatione sua dans omnibus esse; atqui Dei virtus et operatio ipsa sua substantia sunt; ergo si Dei virtus et operatio ubique sunt, ubique pariter substantiali praesentia sua Deus esse debet.

DIFFICULTATES

230. I. Obi. Scripturae 1. ita Deum in loco exhibent, ut alibi non sit; e. gr. esse eum in coelo dicunt, eumque de loco in locum moveri, descendere, ambulare etc. affirmant; in templo, in arca commorari docent. 2. Haec sententia stetit patriarchis et prophetis; Iacob enim evigilans e somno ait (2): *Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam;* Ionas vero surrexit, *ut fugeret in Tharsis a facie Domini* (3). Ergo.

231. Resp. Ad 1. *Γ.* Ratione manifestationis, protect onis, operationis etc. et impropric, *C.* ratione sui ac proprie, *N.* Itaque Deus in coelo exhibetur ob suam ibi manifestationem beatis; in iustis vero per gratiae suae communicationem; in Christo per unionem hypostaticam; in ecclesia per suam protectionem; in arca et in templo ob cultum, quem ibi excipit ac publicam adorationem et ita porro. Improprie vero Deus dicitur ascendere, descendere, ambulare, sistere, accedere, recedere etc., ob peculiares effectus, quibus speciali modo praesentiam suam patefacit, uti contra Adimantum manichaeum exponit s. Augustinus.

232. Ad 2. *Neg.* Etenim Iacob loquitur de speciali Dei manifestatione sibi in visu facta; Ionas eo sensu dicitur fugisse a facie Domini, quatenus ei iubenti obedire detrectavit, quae quidem phrasis in scripturis usitata est.

233. II. Obi. 1. Patres interdum materiam Deum permeare inficiati sunt, uti Tatianus (4), et Clemens alexandrinus (5), Chrysostomus item (6) et Lactantius (7). Interdum 2. Deum nuspiam esse pronunciarunt, vel in coelis sedem habere, uti s. Augustinus (8). 3. Et sane si Deus ubique esset, omniaque substantia sua permearet, in foedioribus locis inveniri deberet, in daemonibus ac in inferno ipso. 4. Accedit quod eiusmodi immensitas cum Dei simplicitate componi nullatenus possit. Ergo.

234. Resp. Ad 1. *D.* Patres inficiati interdum sunt materiam Deum permeare extensione ac diffusione sui in sensu stoicorum, quos oppugnabant, *C.* cum detrimento suae immensitatis, *N.* Dogma stoicorum fuit Deum esse animam mundi, eumque uti corpus informare; tum etiam ad modum cuiusdam realis diffusionis ac magnitudinis Deum concipiebant. Haec proinde paradoxa impugnantes patres negabant Deum hac ratione materiam pervadere, cum Deus in se immensus sit ac ubique totus.

235. Ad 2. *D.* Deum nuspiam esse dicunt *circumscriptive*, quasi alicui exclusive loco addictus esset, *C.* ad eius immensitatis exclusionem, *N.* Patres enim Deum et ubique esse docent, quippe qui sua in locis praesentia omnia complet; nullibi vero Deum esse dicunt, quatenus a nullo continetur.

236. Ad 3. *D.* Si quae loca foeda sint respectu Dei, *C.* si nulla eiusmodi sunt, *N.* Quaecumque porro sunt, bona sunt, nec ullus Deo

(1) Loc. cit. a. 1. (2) Gen. XXVIII, 16.
(3) Ion. I, 3. (4) *Orat. cont. gentes.*
(5) Lib. II, et V. *Stromatum.*
(6) *Hom.* V, *in ep. ad Coloss.*
(7) Lib. *De Opificio*, cap. 16.
(8) Lib. LXXXIII *Quaestionum*, et alibi.

locus foedus est, sed tota foeditas in nostra est apprehensione. Sic Deus daemonibus adest, prout ipsis esse communicat, et inferno ad exercendam iustitiam suam.

237. Ad 4. *Neg.* Immo apprime inter se hae duae perfectiones conciliantur, cum Deus non sit immensus per compositionem partium, sed totus ubique est, seu ut vetus philosophus praeclare dixit, Deus ubique centrum est, peripheria nuspiam.

PROPOSITIO III. *Deus est aeternus.*

238. Propositio de fide est, ut constat ex concilio lateran. IV in cap. *Firmiter*, ubi Deus *aeternus* definitur, et ex simbolo athanasiano, in quo dicitur: *Unus aeternus.* Aeternitatis vox ac notio multiplici ratione sumitur: 1° interdum ad diuturnam durationem significandam, etsi res, de qua agitur, ac aeterna dicitur, principium habuerit ac finem habitura sit, quae significatio latissima est ac de rebus creatis usurpatur; 2° interdum ad significandam durationem perpetuam, etsi ea, de quibus dicitur, initium habuerint, uti angeli ac animae nostrae, quae immortales sunt; quae significatio minus lata est, et a scholasticis *aevum* nuncupatur; 3° ad significanda, quae principio et fine carent quidem, sed necessaria non sunt, quo sensu actus contingentes ac liberi divini intellectus divinaeque voluntatis aeterni dicuntur, et haec significatio magis propria est; 4° ad significanda, quae non modo initio et fine carent, sed praeterea absoluta necessitate sunt, quo sensu Deus aeternus dicitur et pressa significatione aeternitas dicitur.

239. Haec aeternitas proprie accepta vel spectatur in se absque ullo ad tempus respectu et dicitur *absoluta*, cuiusmodi vita Dei est, ac potest definiri *simplicitas infinita* vel *infinitudo simplicissima unius Dei viventis;* vel spectatur cum respectu ad tempus et *relativa* nominatur, quo sensu definiri potest: *Duratio sine principio, sine fine, sine mutabilitate*, vel etiam cum s. Thoma post Boëthium: *Interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio* (1).

240. Hoc vero sensu, quamvis aeternitas formali careat amplitudine in fluxu partium sibi succedentium posita, habet tamen amplitudinem virtualem, qua ob carentiam principii ac finis tempori infinito aequivalet, habenti partes ab aeterno et in aeternum sibi invicem succedentes. Quo fit, ut res creatae, quamvis aeternitati coëxistant, dici tamen nequeant *realiter* Deo esse ab aeterno praesentes, sed solum *obiective*, quia Deus eas ab aeterno cognitioni suae praesentes habet; siquidem non coëxistunt aeternitati secundum totam virtualem eius amplitudinem, verum secundum aliquam tantum eiusdem virtualis amplitudinis partem, quae respondeat tali temporis differentiae, quam aeternitas in infinitum praecessit, et in infinitum sequitur iuxta alias virtuales partes suas.

241. Notandum denique est, scripturam de Dei aeternitate loqui in sensu relativae significationis, uti exposuimus, seu cum respectu ad tempus, ut nostrae sese accommodet imbecillitati.

242. Quibus praemissis sic veritatem enunciatae propositionis adstruimus: Psal. LXXX, 2 dicitur: *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a saeculo et usque in saeculum tu es Deus;* et apostolus de Deo loquens (2): *Qui solus*, inquit, *habet immortalitatem.* Haec expendens s. Augustinus: *Quid est*, interrogat (3), *quod ait aposto-*

(1) Part. I, qu. 10, art. 1. (2) I Timoth. VI, 16.

(3) *Tract.* XXIII, *in Ioan.* n. 9.

lus de Deo, qui solus habet immortalitatem, *nisi quia hoc aperte dixit, solus habet incommutabilitatem, quia solus habet veram aeternitatem?* Sic Tertullianus aeternitatem vocat *censum Dei* (1), et iterum (2): *Non habet tempus aeternitas... Deus tam alienus est ab initio et fine, quam a tempore.* Sic patres reliqui apud Petavium (3), qui omnes eamdem divinae aeternitatis notionem uno pene consensu nobis exhibent.

243. Ratione porro id ipsum confirmat s. Thomas, scribens (4): *Ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum; unde cum Deus sit maxime immutabilis, sibi maxime competit esse aeternum.* Ex quo principio infert (5), Deo soli competere stricte sumptam aeternitatem, immo Deum suam esse aeternitatem.

DIFFICULTATES

244. Obi. 1. Scripturae Deo tribuunt successionem, uti Dan. VII, 9, ubi Deus dicitur *antiquus dierum;* et Apoc. I, 8: *Qui est, qui erat, et qui venturus est;* 2. tribuunt praeterea actiones praeteritas vel futuras; ergo non eo sensu Deus aeternus praedicatur, quasi omni careat successione, cum id intelligi nequeat.

245. Resp. Ad 1. *D.* Relative seu cum respectu temporis Dei aeternitatem exhibentes, ut se accommodent intelligentiae nostrae, *C.* absolute et prout in se est, *N.* Recolantur, quae praemisimus circa notionem aeternitatis absolutae ac relativae, seu virtualis durationis.

246. Ad 2. *D.* Respectu termini et obiective, *C.* respectu sui et subiective, *N.* Dei actio in se una ac simplicissima et aeterna est, quae tamen quoad terminum sive effectum multiplex est cum illis temporis differentiis, quibus iste terminus obnoxius est. Difficultas vero in concipienda aeternitate sine ulla successione oritur ex imbecillitate ac tenuitate nostra, quae res concipere non potest sine duplici forma temporis et spatii.

(1) Lib. *Contra Hermogenem*, c. 4.
(2) Lib. I, *Contra Marcion.* c. 8.

PARS III.

DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI

247. Divinae substantiae actus vitales duo sunt, intelligere ac velle; postquam igitur de illa in se spectata una cum praecipuis eius attributis egimus, de illius actibus ac operationibus, seu de scientia ac voluntate ex ordine agamus oportet.

CAPUT I.

DE SCIENTIA DEI

248. Ex iis, quae de divina scientia disceptari solent, alia certa ac rata penes omnes catholicos sunt; alia vero nondum sunt explorata, ac magna de his in scholis catholicis controversia diu viguit, quam non praestat iterum revocare. Alia proinde ab aliis secernentes prius de certis, de caeteris vero ea tantum attingemus, quae scitu necessaria sunt ad illarum quaestionum statum cognoscendum.

249. Duo sunt praecipua, quae circa divinam scientiam, catholicam doctrinam attingunt, videlicet divinae scientiae existentia, eiusque proprietates seu dotes, atque eiusdem obiectum. Quae autem in controversiam veniunt, afficiunt potissimum ipsius scientiae medium ac divisionem. Distinctis articulis de his singillatim disseremus.

(3) *De Deo*, lib. III, c. 4.
(4) Loc. cit. art. 2. (5) Ibid. art. 3.

Articulus I. *De divinae scientiae existentia eiusque proprietatibus.*

250. Cum ea insit hominibus de Deo notio, ut summe intelligens immo et totus mens sit, vix quempiam reperire est, qui scientiam Deo in se denegaverit: paucis proinde nos ab ea expediemus; quod vero attinet ad huius divinae scientiae proprietates, scriptura ac patribus facem praeferentibus, ad quatuor revocantur, ad simplicitatem scilicet, immutabilitatem, infinitatem ac efficaciam, de quibus breviter agemus.

Propositio I. *Est in Deo veri nominis scientia eaque perfectissima.*

251. Scientiae nomine hic intelligimus intellectus cognitionem certam, evidentem ac immediatam. Hanc Deo inesse scientiam, ad fidem pertinet, quam ei scripturae perpetuo tribuunt. Etenim dicitur (1): *Deus scientiarum Dominus est;* rursum (2): *Domine, qui habes omnium scientiam ;* apostolus vero exclamat (3): *O altitudo divitiarum scientiae et sapientiae Dei!* Et haec ex pluribus attulisse sufficiat.

252. Sed ratio ipsa id aperte docet. Scientia enim summa perfectio est naturae intelligentis; ergo in Deo eaque perfectissima necessario esse debet.

Propositio II. *Scientia Dei est simplex, immutabilis ac infinita.*

253. Haec pariter propositio ad fidem spectat; ac primo Dei scientiam simplicem esse ex eo patet, quod sit purus actus in Deo, seu ipsa divina substantia intelligens. Hinc legitur (4): *Est in illa* sapientia *spiritus intelligentiae sanctus, unicus, multiplex; unicus* nempe in se, *multiplex* obiective. Sane scientia non est in Deo ut accidens, aut qualitas ei superveniens, quod alienum a summa Dei simplicitate esset, sed identificatur cum ipsa Dei substantia, tritumque est illud Augustini effatum (5): *Nosse et esse illi unum est.* Unico praeterea ac simplici intuitu omnia eaque infinita percipit. Unde iterum Augustinus ibidem subdit: *Simul omnia videt, quorum nullum est, quod non semper videt.*

254. Exinde profluit divinam scientiam immutabilem praeterea esse; si enim Deus simplicissimo intuitu omnia sub quovis respectu complectitur, hoc ipso eius scientia immutabilis esse debet, nihil umquam amittens, nihil novi acquirens. Idcirco universim de Deo dicitur adeoque de scientia (6): *Apud quem non est mutatio nec vicissitudinis obumbratio;* quibus innixus Augustinus: *Sicut*, inquit (7), *omnino tu es, tu scis solus, qui es incommutabiliter et scis incommutabiliter et vis incommutabiliter.* Sane si Dei essentia immutabilis est, immutabilis pariter eius scientia sit oportet, quae ab ea realiter minime distinguitur.

255. Infinitam denique Dei scientiam scripturae pariter testantur; dicitur enim (8): *Sapientiae eius non est numerus;* et iterum (9): *Omnia nuda et aperta sunt oculis eius.* Huic veritati ipsa ratio suffragatur: si enim Deus illud ens est, quo nihil melius cogitari potest, et omni finita scientia melior sit infinita, sequitur hac praeditum Deum esse debere, quae intensive ac extensive, uti scholae loquuntur, talis sit. Id ipsum ex identitate scientiae et essentiae in Deo conficitur.

256. Dei igitur scientia simplex, immutabilis ac infinita est.

(1) I Reg. II, 3. (2) Esther XIV, 24. (3) Rom. XI, 33. (4) Sap. VII, 22.

(5) Lib. XV *De Trinit.* (6) Iac. I, 17. (7) *Confess* lib. XIII, c. 16. (8) Ps. CXLVI. 5. (9) Hebr. IV, 13.

Propositio III. *Scientia Dei est efficax et causa rerum.*

257. Prout enunciatur propositio, certa est atque ad fidem pertinet. Ast non minima est controversia circa rationem, qua Dei scientia efficax et causa rerum dici debeat.

258. Siquidem divina scientia dici potest efficax et causa rerum aut *adaequate*, *proxime* et *immediate*, atque, ut aiunt, *formaliter;* aut *inadaequate*, *remote*, *mediate* ac ad modum directionis. Thomistae contendunt scientiam uti principium adaequatum, immediatum ac formale res omnes efficere sive necessarias sive liberas, seu quae a libera creaturae intelligentis determinatione pendent, adeo ut voluntas divina applicet intellectum ad res moliendas. Reliqui vero theologi, qui assequi nequeunt, quomodo scientia formaliter res producat, censent principium adaequatum, proximum, formale efficientiae rerum esse voluntatem, intellectum vero voluntati praelucere ad modum prudentiae et artis; prudentiae quidem quoad electionem, artis quoad executionem.

259. Hanc primam controversiam alia excipit: num scilicet eiusmodi scientia, quae causa rerum dicitur ac proinde practica, sit illa, quae *scientia simplicis intelligentiae* a theologis vocatur ac uti anterior a nobis omni voluntatis decreto concipitur; an vero *scientia,* quae dicitur *visionis*, quaeque concipitur ordine posterior. Thomistae autumant scientiam efficacem ac practicam esse scientiam visionis, qua fit ut res ideo futurae sint, quia praevidentur. Contra vero alii theologi, qui admittunt scientiam eo sensu dici operatricem et practicam, quia directrix est ac praelucet voluntati, contendunt scientiam, quae dicitur causa rerum, esse scientiam simplicis intelligentiae, ita ut res ideo praevideantur, quia futurae sunt ex voluntatis decreto. Nam logice, aiunt ipsi, prius est aliquid esse quam videri.

260. Nos, quibus propositum est nullam domesticam agitare quaestionem, eiusmodi controversiis supersedentes, propositam thesim prout generatim enunciata est, adstruimus, cum in utroque sensu verificetur scientiam Dei esse efficacem et causam rerum, sive immediate sive mediate.

261. Etenim Ps. CIII dicitur: *Omnia in sapientia fecisti;* et Sap. VII, 21: *Sapientia omnium artifex*; tum Ierem. X, 12 de Deo legitur: *Praeparat orbem in sapientia sua et prudentia sua extendit coelos;* Prov. vero VIII, 27 divina haec ipsa Sapientia de se dicit: *Quando praeparabat coelos aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos... cum eo eram cuncta componens.* Apposite ad haec s. Augustinus scribebat (1): *Universas creaturas suas et spirituales et corporales, non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, quia novit; non enim nescivit, quae fuerat creaturus, nec aliter scivit creata, quam creanda.* Et alibi passim.

262. Quod quidem s. Thomas hac ratione confirmat (2): Ita se habet Dei scientia ad omnes res creatas, sicut scientia artificis ad ea, quae arte fiunt; sed scientia artificis est rerum causa, quae arte fiunt; ergo scientia Dei est causa rerum creatarum. Ipsi praeiverat s. Augustinus, qui scripserat (3): *Sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia, antequam fabricet omnia.*

DIFFICULTATES

263. Obi. 1. Res creatae omnes in scripturis divinae omnipotentiae

(1) *De Trinit.* lib. XV, cap. 13.

(2) Part. I, qu. 14, a. 8. (3) *Tract.* I. *in Ioan.*

tribuuntur; ergo harum causa scientia dici nequit. 2. Profecto scientia non ad efficiendum, sed ad cognoscendum ordinata est. 3. Alioquin cum scientia aeterna sit, sequeretur res esse ab aeterno productas, quod falsum est. Ergo.

264. Resp. Ad 1. *D.* Quoad executionem, *C.* quoad artem ac directionem, *N.* Tria ad rerum effectionem concurrunt *scientia, voluntas, omnipotentia: scientia* quidem quatenus directrix praelucet per modum prudentiae et artis; *voluntas*, quae eligit; *omnipotentia*, quae exsequitur; quod eleganter expressit Tertullianus, dicens (1): *Deus totam molem cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum verbo, quo iussit, ratione, qua disposuit, virtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suae.*

265. Ad 2. esto; hoc enim nobis ad tuendam propositionem satis est.

266. Ad 3. *D.* Si scientia prout causa rerum est, causa esset necessaria, *C.* si libera, *N.* Optime s. Thomas his verbis hanc ipsam difficultatem solvit (2): *Scientia Dei est causa rerum secundum quod res sunt in scientia. Non fuit autem in scientia Dei, quod res essent ab aeterno: unde, quamvis scientia Dei sit aeterna, non sequitur tamen quod creaturae sint ab aeterno.*

ARTICULUS II. *De obiecto scientiae divinae.*

267. Scientiae divinae obiectum est, quidquid Deus cognoscit. Cognoscit porro Deus se, et alia extra se. Illud dicitur obiectum primarium divinae cognitionis, istud secundarium. Hoc autem obiectum secundarium complectitur omnia, quae extra Deum sunt, seu distincta ab ipsa natura Dei; iam vero ex his alia sunt mere possibilia, alia sunt praesentia aut futura; haec rursum futura alia sunt necessaria, alia libera: ex his iterum alia sunt absolute futura, alia conditionate. De utroque proinde obiecto primario et secundario agendum a nobis est.

PROPOSITIO I. *Deus seipsum perfecte cognoscit et comprehendit.*

268. Deum in primis se ipsum plene seu perfecte cognoscere testatur apostolus, scribens (3): *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei*, et iterum: *Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.* Ratio id ipsum suadet, viditque vel ipse Alcinous philosophus ethnicus: *Quoniam prima mens*, scribit, *praestantissima est, necesse est praestantissimum et intelligibile propositum esse: nihil autem se ipso praestantius habet, quare semetipsum notionesque suas semper intelliget.* Hinc Deus est sibi subiecto-obiectum.

269. Se ipsum Deum praeterea comprehendere ita ostendit s. Thomas (4): Deus se ipsum comprehendit, si se ipsum cognoscit, quantum cognoscibilis est. Hoc porro modo Deus cognoscit se ipsum, cum tanta sit eius virtus in cognoscendo quanta est eius actualitas in existendo, nempe infinita. Ergo.

270. Dices: Quod comprehendit se, est finitum sibi; atqui Deus nec sibi finitus esse potest. Ergo.

271. Resp. *D.* Si comprehendat se ut finitum, *C.* si comprehendit se, quia facultas cognoscendi tanta est quanta est cognoscibilitas obiecti, scilicet infinita, *N.*

PROPOSITIO II. *Deus cognoscit omnia possibilia.*

272. Deus ex apostolo (5): *Vocat ea, quae non sunt, tamquam ea quae sunt;* ergo Deus eadem ratio-

(1) Apologet. c. XVII. (2) Loc. cit. ad 2.

(3) I Cor. II, 10. (4) Part. I, qu. 14, a. 3.
(5) Rom. IV, 17.

ne cognoscit quae non sunt, ut ea quae sunt; quae enim non cognoscuntur, vocari non possunt; iam vero quae non sunt et vocari possunt, sunt possibilia, ergo Deus haec cognoscat necesse est.

273. Hoc ipsum confirmat s. Thomas (1), ex cognitione perfectissima, quam Deus habet suimetipsius, adeoque suae omnipotentiae. Hanc vero suae omnipotentiae cognitionem perfectam Deus non haberet, nisi distincte cognosceret ea, ad quae haec ipsa omnipotentia se extendit; atqui ea, ad quae se extendit divina omnipotentia, sunt omnia possibilia, quae nempe in suo conceptu non repugnant; ergo divina scientia ad omnia possibilia pariter se extendit, seu quod idem est, Deus perfecte distincteque omnia possibilia cognoscit.

Propositio III. *Deus distincte cognoscit omnia praeterita, praesentia et futura sive necessaria, sive contingentia et libera.*

274. Ad fidem spectat haec propositio quoad omnes suas partes. Et sane primo quoad praeterita, praesentia ac futura necessaria, iuxta quamcumque temporis differentiam, sic pronunciat apostolus (2): *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu Dei, omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius;* sic etiam (3): *Intellexisti cogitationes meas de longe... omnes vias meas praevidisti... cognovisti omnia novissima et antiqua:* nec non de Sapientia dicitur (4): *Scit praeterita, et de futuris aestimat... signa et monstra scit, antequam fiant, et eventus temporum et saeculorum.*

275. Patres vero non modo in id consentiunt omnes, sed praeterea rationibus probant ac exemplis illustrant. Potior ratio desumitur ex eo, quod Deo nihil sit praeteritum aut futurum, sed totum praesens cum suis temporum differentiis, ex eiusque infinita virtute, quae se ad omnia distincte porrigit; utuntur vero similitudine theatri, in quo spectatori quaecumque circumstant sub unico veluti intuitu distincte offeruntur.

276. Verum vix est in his difficultas, ac si qua est, potissime attingit res libere futuras; ast praeter modo allata scripturarum testimonia, quae generalia sunt et huc pariter referuntur, nota sunt Susannae verba, quibus sic Deum deprecabatur (5): *Deus aeterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant;* et alibi (6): *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem circumspicientes omnes vias hominum... et hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia sunt agnita.* Quot praeterea sunt in utroque foedere vaticinia de futuris contingentibus ac liberis eventu comprobatis, tot habentur huiuscemodi divinae scientiae argumenta: sunt porro fere innumera. Vere propterea scripsit Tertullianus (7): *Praescientiam Dei tantos habere testes, quantos fecit prophetas;* et s. Augustinus (8): *Confiteri esse Deum et negare praescium futurorum, apertissima insania est.*

277. Nec aliter dictat vel ipsa sana ratio: si quidpiam enim Deum a tota aeternitate lateret, novas posset acquirere cognitiones, quod repugnat immutabilitati, infinitati, ac aeternitati Dei, nec amplius haberi Deus posset uti ens, quo nil melius excogitari posset.

DIFFICULTATES

278. I. Obi. adversus duas priores propositionis partes. 1. Nonnulli

(1) Loc. cit. (2) Hebr. IV, 13
(3) Ps. CXXXVIII, 3. (4) Sap. VIII, 8.

(5) Dan. XIII, 42. (6) Eccles. XXIII, 28.
(7) *Contra Marcion.* lib. II, c. 5.
(8) *De civit. Dei*, lib. V, c. 9.

patres de distincta rerum omnium divina cognitione dubitare visi sunt. Etenim s. Hieronymus scribit (1): *Absurdum esse ad hoc Dei deducere maiestatem, ut sciat per momenta singula, quot nascantur culices, quotve moriantur;* et s. Io. Chrysostomus negat (2), Deum capillos humano more numerare. 2. Deum saltem internos animi motus secretasque cordium cogitationes non omnino cognoscere, scripturae ipsae insinuant; alioquin enim Deus Abraham minime tentasset, id est, explorasset, uti eum fecisse legitur (3); post captum vero experimentum subdit Deus (4): *Nunc cognovi, quod times Deum;* neque Deus dixisset (5): *Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* 3. Multo vero minus Deus dicendus cognoscere peccata, quorum causa effectrix, aut exemplaris ipse esse nequit, aut ea quae entia rationis vocantur. Ergo.

279. Resp. Ad 1. *D.* Si obiecti patres loquerentur de scientia Dei, *Tr.* si de eius providentia et quidem *comparative*, non autem *absolute*, *N.* Iam vero s. Hieronymus id unum contendit, eamdem specialem curam Deum non habere seu providentiam de irrationabilibus rebus ac de hominibus. En eius verba: *Non simus tam fatui adulatores Dei, ut dum potentiam eius ad ima detrahimus, in nos ipsos iniuriosi simus, eamdem rationabilium quam irrationabilium providentiam esse dicentes.* Nec alia stetit Chrysostomo mens, subdit enim et ipse post obiecta verba: *Quid vilius illis* passeribus? *Attamen nunquam ignorante Deo capiuntur.*

280. Ad 2. *N.* Ad prob. autem, *D.* Quatenus Deus nostro cogitandi ac loquendi modo sese accommodavit, *C.* quasi reipsa interiorem animi dispositionem ignoraret, *N.* In priori enim textu Deus voluit omnibus manifestam efficere fidem ac obedientiam Abrahae; in posteriori voluit peccatorum, quibus se sodomitae inquinabant, horrorem ingerere, ac vindictam, quam de illis sumere constituit, patefacere. Alioquin nimis probaretur, nempe vel ipsa exteriora opera Deum ignorare.

281. Ad 3. *D.* Si Deus cognosceret peccata ac entia rationis in se, *Tr.* si cognoscit peccata in bono opposito, cuius peccata privatio sunt, entia vero rationis in suis causis, *N.* Peccata enim, ut suo loco ostendunt theologi, in sua ratione formali, non dicunt nisi defectionem a regula, ac negativam naturam habent, adeoque Deus ea videt in bono opposito, cuius peccata privationes sunt. Entia vero rationis in suis causis seu in mentibus nostris, quae ea sibi confingunt, immediate cernit. Quamvis nec desint, qui et illa et ista in se Deum novisse affirment.

282. II. Obi. Adversus tertiam partem. 1. Scripturae passim Deum exhibent de futuris dubitative loquentem illis particulis *forte, forsitan* etc. Sic apud Ieremiam (6): *Noli subtrahere verbum, si forte audiant et convertantur ;* et Christus ipse ita Samaritanam alloquitur (7): *Si scires donum Dei... tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam;* et ad iudaeos ait (8): *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi.* 2. Non pauci proinde patres inficiati sunt in Deo esse praescientiam futurorum, uti Augustinus, Gregorius M. aliique passim apud Petavium (9). Sed 3. s. Thomas apertissime docet (10): *Contingens con-*

(1) In c. 1 *Habacuc.*
(2) *Hom.* XXXIV *in Matth.* n. 2.
(3) Genes. XXII, 1. (4) Ibid. c. V, 12.
(5) Ibid. c. XVIII, 21. (6) Cap. XXVI, 2 et 3
(7) Ioan. IV, 10 (8) Ibid. c. V, 46.
(9) *De Deo*, l. VI, c. 6. (10) Part. I, q. 14, a. 13.

sideratum ut futurum et nondum determinatum ad unum a propria causa, non subdi per certitudinem alicui cognitioni. Unde quicumque cognoscit effectum contingentem in causa sua, non habet de eo nisi coniecturalem cognitionem. 4. Sane futura contingentia eo ipso quod nullam habeant causam determinatam, nec determinatam veritatem habere possunt, adeoque nec videri, cum possint non evenire; prout 5. plura sic praenunciata eventum sortita non sunt. Legitur enim, prophetam dixisse Ezechiae ex parte Dei (1): *Dispone domui tuae, quia morieris;* convaluit ille tamen; subversionem Ninives post quadraginta dies praenunciavit Ionas (2), quae subversa non est, et ita porro. Ergo.

283. Resp. Ad 1. *D.* Ad exprimendam contingentem ac liberam rei enunciatae naturam, *C.* ad eiusdem incertam cognitionem significandam, *N.* Ita obiectas formulas exponunt patres, praesertim vero s. Hieronymus ad cit. caput Ieremiae, et s. Augustinus (3). Alioquin Deus tot eiusmodi libera futura uti certa non praenunciasset. Itaque captui nostro Deus illis formulis sese accommodavit.

284. Ad 2. *D.* Inficiati sunt patres in Deo esse praescientiam quoad nomen et respectu cognitionis divinae in se, *C.* quoad obiectum cognitum cum suis differentiis, *N.* Cum enim Dei scientia simplicissimo intuitu omnia attingat cum differentiis suis prout in tempore contingunt, ideo patres proprie in Deo *scientiam* haberi edixere non autem *praescientiam*. Sic inter caeteros s. Augustinus rem explicat (4): *Quid est praescientia, nisi scientia futurorum? Quid autem futurum est Deo qui omnia supergreditur tempora? Si enim scientia Dei res ipsas habet, non sunt ei futurae, sed praesentes; ac per hoc non iam praescientia, sed tantum scientia dici potest.*

285. Ad 3. *D.* Ex s. Thoma contingens indeterminatum nulli subditur per certitudinem cognitioni *creatae*, *C. divinae*, cui omnia contingentia in aeternitate praesentia sunt, *non solum* prout sunt *in causis suis*, ut ipse loquitur, et *successive*, sed etiam prout sunt *actu in seipsis simul*, *N.* Uti patet ex integro eius articulo.

286. Ad 4. *D.* Futura libera nullam habent determinatam veritatem in signo *priori*, seu ante determinationem praevisam, *Tr.* vel *C.* in signo *posteriori*, seu post praevisam determinationem, quae in tempore fiet, *N.* Sic etiam: *Possunt non evenire* ante praevisionem, *C.* post praevisionem, *N.* Cum omnia semper Deo praesentia sint in aeternitate sua, quae fiunt in tempore, hoc ipso ea Deus cognoscere debet. Repugnat porro aliquid in sensu composito, ut aiunt, praevisionis non evenire, si venturum praevisum est, quippe praevisum esset et non praevisum.

287. Ad 5. *D.* Non evenerunt, quae praenunciata sunt futura *conditionate*, *C.* quae praenunciata sunt *absolute*, *N.* Talia porro sunt adducta vaticinia, quorum alterum a lacrymis Ezechiae, alterum a poenitentia ninivitarum impedimentum habuit, quominus effectum sortirentur, utpote conditiones a Deo volitae, et sine quibus utrumque vaticinium procul dubio adimpletum fuisset, ut caetera omnia adimpleta sunt. Non est autem necesse ut conditio verbis exprimatur aperte, cum subintelligi ex contextu debeat, et ex rei natura.

(1) Is. XXXVIII, 1.
(2) Cap. III, 4.
(3) Enar. in Ps. II.
(4) Lib. II, *Ad Simplic.* qu. 2.

288. III. Obi. Dei praescientia conciliari nequit cum humana libertate: 1. quod enim praevisum est, necessario evenire debet; 2. quod si libertas humana subsistit, cum haec in facultate eligendi inter duo aut plura sita sit, ac proinde in indifferentia ad utrumlibet, saltem antequam homo determinetur, nequit a Deo futura electio praenosci; non in se, quia nondum facta est electio, non in causa seu in humana voluntate, quae indifferens est. Ergo aut neganda Deo praescientia, aut homini neganda libertas.

289. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Quod praevisum est, necessario evenire debet necessitate hypothetica et consequente, *C.* antecedente et absoluta, *N.* Ut enim paulo ante animadvertimus, quod futurum praevisum est, implicat non evenire; at eiusmodi praevisio seu praescientia attingit obiectum prout est in natura sua, sive necessarium sive liberum, nec ulla ratione influit in illud; eo vel magis, quod, uti diximus, obiectum visum aut praescitum logice prius sit ipsa cognitione sive praescientia. Praeclare proinde s. Augustinus: *Sicut tu,* inquit (1), *memoria tua non cogis facta esse, quae praeterierunt, sic Deus praescientia sua non cogit facienda, quae futura sunt.* Communis porro est haec doctrina apud patres, penes quos receptum est, non ideo res futuras esse, quia Deus eas praescivit; sed ideo Deum praescivisse, quia futura sunt; ita Origenes, Eusebius, Theodoretus, Io. Chrysostomus, Ioannes damascenus, Hieronymus, aliique passim apud Tournely (2).

290. Dices: Interdum patres, inter quos s. Augustinus et s. Gregorius M. docent res non ideo a Deo praesciri, quia futurae sunt; sed ideo futuras, quia eas Deus praescivit. Alioquin futura libera essent causa scientiae seu praescientiae Dei, quae contingens esset, possetque non esse.

291. Resp. *D.* Allegati patres ita docent respectu scientiae, quae dicitur *simplicis intelligentiae*, quae per modum artis ac prudentiae praecedit nostro concipiendi modo res et quidem necessarias faciendas a Deo aut permittendas, *C.* respectu scientiae *visionis* nuncupatae, quae res in *signo posteriori* ad decretum faciendi vel permittendi videt, *N.* Iam vero de priori scientia praelucente voluntati divinae in rebus faciendis laudati patres loquuntur, quum dicunt res ideo futuras, quia Deus eas praescivit; non vero praescivisse, quia futurae erant, et eorum mens patet ab exemplo, quod adducunt architecti, qui prius per modum artis habet in mente omnes aedificii extruendi partes, quae non reperirentur in aedificio, nisi prius fuissent in mente sua praevisae ac praeconceptae; sed haec locum non habent nisi in iis, quae a Deo tamquam causa efficiente pendent; quoad ea, quae libera sunt, quaeque a voluntate nostra tamquam causa immediate pendent, non ita se res habet, sed decretum voluntatis versatur tantum in illis permittendis aut impediendis. Haec igitur futura libera sunt obiectum scientiae visionis, quae supponit iam res in suo esse futuras, et ideo Deus has praevidit, quia futurae sunt. Hoc modo patres inter se conciliantur, immo et secum ipso componitur s. Augustinus, qui haec habet (3): *Si non malum, sed bonum facere voluissent iudaei, non prohiberentur, et hoc facturi praeviderentur ab eo, qui novit, quid sit quisque facturus.*

292. Ad id vero quod subditur,

(1) *De libero arbitrio*, lib. III, c. 4.

(2) *De Deo*, qu. 18, a. 4 conclus. unica.

(3) Tract. LIII, *in Ioan.*

futura libera fore causam praescientiae divinae, *D. Terminative* sive *obiective*, *C. subiective*, *N.* Hoc secundo sensu esset absurdum id cogitari; in primo autem sensu verissimum est, quia, ut alias diximus, prius praecedat necesse est cognoscibilitas obiecti quam eius cognitio, prius enim praeconcipitur aliquid esse quam cognosci.

293. Contingentia pariter scientiae divinae *obiectiva* esset, non *subiectiva*; fac, lumen irradiat natura sua, ast obiecta irradiata seu illuminata possunt esse haec vel illa, nemo autem dicet hanc varietatem obiectorum, quae sic illuminata sunt, quidpiam detrahere vi lucis irradiantis, aut quod haec ab illis pendeat.

294. Ad 2 *D.* In signo *priori* seu ante determinationem seu electionem voluntatis liberae, *Tr.* in signo *posteriori*, seu consequenter ad electionem in tempore futuram, *N.* Siquidem, ut paulo ante diximus cum s. Thoma, quaecumque in tempore fiunt, Deo praesentia sunt, adeoque et successiva electio uniuscuiusvis individui; hinc in actu secundo, ut aiunt, has omnes liberas determinationes Deus ab aeterno futuras cognoscit Atque hac ratione apprime inter se conciliantur et divina praescientia et humana libertas, quin necesse sit alterutram repudiare; conciliatur praeterea futurorum necessitas cum istorum libertate, quia illa necessitas non est nisi hypothetica atque ex suppositione certo futurae liberae determinationis, etsi haec futura nondum in se ipsis sint, prout vera sunt ea, quae praecesserunt ac memoria tenentur, quamvis actu haec ipsa non amplius sint; uti apprime declarat s. Augustinus (1).

(1) L. XXVI. *Contra Faustum manichaeum*, cap. 5.

Propositio IV. *Deus certo ac infallibiliter cognoscit futura contingentia conditionata.*

295. Futura conditionata ea dicuntur, quorum eventus a conditione, cum qua connexus est, pendet, mediumque locum obtinent inter mere possibilia et absolute futura; nempe futura essent, si poneretur talis conditio. Sic posita conditione, quod Christus praedicasset in regionibus tyriorum ac sidoniorum, isti conversi ad poenitentiam certo fuissent; adeoque istorum conversio non fuit mere possibilis, neque absolute futura, sed locum habuisset, si Christus apud eos praedicasset, quod cum non fecerit, neque illi ad fidem pervenere.

296. Eiusmodi scientiam Deo inesse ratum iam nunc exploratumque penes omnes theologos est, uti scribit card. Gotti ord. praedicatorum, vir doctissimus. Iamdiu enim paucorum theologorum obsolevit opinio, qui Deo coniecturalem tantum futurorum conditionatorum scientiam tribuebant. Si qua controversia divisit scholas, haec non attigit nisi medium, quo Deus futura haec conditionata cognoscit. Et sane vix salva fide certa eiusmodi scientia denegari Deo potest, quam eidem scripturae ac patres uno consensu tribuunt, atque admittendam esse vel ipsa sana ratio luculenter ostendit.

297. Sic igitur, laudato cardinali duce, veritatem enunciatae propositionis adstruimus: Deus in scripturis plura revelavit sub conditione futura, quae tamen deficiente conditione non evenerunt; ergo Deus ea certo cognovit; repugnat enim Deum, qui infinita veritas est summaque veracitas, quidpiam sub conditione eventurum certo praenunciasse, quin certo praeviderit.

298. Porro antecedens propositi argumenti, caeteris omissis, evincitur 1° ex I Reg. XXIII, 11 seqq.,

ubi David perhibetur Deum consuluisse, an si mansisset Ceilae, Saul venturus esset ad eam urbem obsidendam, responditque Dominus: *Descendet*. Sciscitante iterum Davide, an ceilitae essent eum tradituri in manus Saulis, respondit Dominus: *Tradent*. Iam vero hic non agebatur aut de re mere possibili, nec de re absolute futura, cum fugiente David ac deficiente proinde conditione, Saul ad obsidendam Ceilam minime se contulerit; agebatur igitur de re sub conditione futura, quam Deus certo praevidit, certoque praenunciavit. 2° Idipsum constat ex III Reg. XI, 2, ubi Deus renovat praeceptum datum Exod. XXXIV de non ineundis coniugiis cum alienigenis, quia *certissime avertent corda vestra, ut sequamini deos earum*. Quae praedictio, adimpleta conditione in Salomone aliisque, exitum habuit; in aliis vero, hac eadem non posita, locum non habuit. 3° Evincitur ex Sapient. IV, 21, ubi de iusto in iuventutis flore morte praerepto dicitur: *Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius*; praecognita igitur a Deo fuit illius mutatio, si diu vixisset. 4° Denique ex Christi verbis, quibus exprobrat corozaitis ac bethzaiditis cordis duritiem dicens (1): *Vae tibi, Corozain; vae tibi, Bethzaida, quia si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent*. Tyriorum igitur ac sidoniorum poenitentia certa fuisset, si quidem Christus inter eos signa fecisset, quae apud iudaeos fecit.

299. Patrum tum graecorum tum latinorum in hac divina conditionatorum futurorum praescientia unanimis sensus est. Hac enim tum ad Dei providentiam vindicandam circa infortunia, quibus saepe affliguntur iusti, tum ad parentes de immatura filiorum morte solandos utuntur. Ipsiusque ope gratiae naturam eiusque gratuitam distributionem adversus pelagianos ac semipelagianos tuentur, quod inter caeteros s. Augustinus et s. Prosper praestiterunt. Etenim s. Augustinus sic illos perstringit (2): *Respondeant, si possunt, cur illos Deus, cum fideliter et pie viverent, non tunc de huius vitae periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, et ne fictio deciperet animas eorum. Utrum hoc in potestate non habuit? An eorum mala futura nescivit? Nempe nihil horum nisi perversissime et insanissime dicitur*. S. Prosper vero (3): *De tyriis vero*, scribit*; et sidoniis, quid aliud possumus dicere, quam non esse eis datum ut crederent, quos etiam credituros fuisse ipsa veritas dicit, si talia, qualia apud non credentes facta sunt, virtutum signa vidissent?* Uterque igitur certam eiusmodi futurorum scientiam Deo tribuit.

300. Ipsa demum ratio Deo eam inesse suadet; haec enim scientia summa perfectio est, Deo proinde abesse non potest. Adeo vero christianis omnibus persuasum est Deum futura conditionata cognoscere, ut vulgo in adversis, quae passim nos premunt, dicere soleant; Deus scit quare hoc vel illud permiserit, quare ita disposuerit, praevidit in bonum vel melius hoc cessurum. Tot proinde huius scientiae testes sunt quot fideles, immo quot homines qui Deum esse profitentur.

DIFFICULTATES

301. I. Obi. 1. Quae ex scripturis ad hanc scientiam adstruendam afferri solent, improprie ac metaphorice intelligi debent, cum con-

(1) Matth. XI, 21.

(2) Lib. *De corrept. et gratia*, cap. 8.

(3) Resp. VII, *ad excerpta Genuensium*.

ditio suspensionem importet, quae in Deo admitti nequit; 2. vel intelligi possunt de cognitione coniecturali, ut innuunt particulae *forte*, *forsitan*, etc. quae eiusmodi praedictiones comitantur. Sic Genes. III, 21, Deus ait: *Ne forte mittat manum suam et sumat etiam de ligno vitae:* aut etiam ut legitur Matth. XI, 23, ubi Christus ait: *Si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem:* ac Exod. IV, 8, seqq.: *Si non crediderint tibi*, ait Deus Moysi, *neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis; quod si nec duobus quidem his signis crediderint..... sume aquam fluminis*, etc. Non igitur certo omnino sciebat Deus num hebraei credituri nec ne essent duobus prioribus signis. Ergo.

302. Resp. Ad 1. *Neg.* Ad prob. *D.* Conditio suspensionem importat ex parte obiecti, *C.* ex parte divinae scientiae qua Deus uno actu omnia attingit, ut in praeced. propositione diximus, *N.*

303. Ad 2. *N.* Absonum enim est Deo tribuere scientiam coniecturalem aut probabilem, cum id abhorreat a Dei notione. Nec obstant particulae *forte* ac *forsan*, quae interdum in scripturis occurrunt in eiusmodi praedictionibus, alioquin admitti pariter deberet scientia coniecturalis in Deo de futuris liberis absolutis, in quorum praedictione, ut vidimus, eaedem particulae occurrunt, quo semel concesso, manus victas daremus socinianis. Igitur dicendum scripturas eiusmodi particulis minime significare horum futurorum cognitionem prout in Deo est, sed prout res eiusmodi sunt in sua natura, seu in causis suis, uti exponit s. Thomas, dicens (1): *Divina praescientia respicit futura secundum duo, scilicet secundum quod sunt in se ipsis, in quantum scilicet ipsa praesentialiter intuetur; et secundum quod sunt in suis causis, in quantum scilicet videt ordinem causarum ad effectus. Et quamvis contingentia futura, prout sunt in se ipsis, sint determinata ad unum, tamen prout sunt in suis causis, non sunt determinata, quin possint aliter evenire. Et quamvis ista duplex cognitio semper in intellectu divino coniungatur; non tamen coniungitur semper in revelatione prophetica.* Alioquin et illud absurdum sequeretur nec Deo praesentium scientiam inesse, cum in allegato Exod. cap. IV Deus Moysen interroget: *Quid est, quod tenes in manu tua? Respondit: virga.*

304. II. Obi. Horum futurorum conditionatorum scientia a ss. Augustino, Fulgentio et Prospero adversus pelagianos ac semipelagianos, qui eam adstruebant, decertantibus, Deo prorsus denegatur. Etenim s. Augustinus: *Ipsa*, inquit (2), *exinanitur omnino praescientia, si quod praescitur, non erit. Quomodo enim recte dicitur praesciri futurum, quod non est futurum?* et iterum scribit in illud Sapientiae: *Raptus est*, etc. (3): *Dictum est secundum pericula huius vitae, non secundum praescientiam Dei, qui hoc praescivit, quod futurum erat, non quod futurum non erat; id est, quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum subtraheretur incerto; non quod peccaturus esset, qui mansurus in tentatione non esset.* Consonat s. Fulgentius, scribens (4): *Absurde dicitur Deum praescivisse parvuli futura peccata, quae futura non erant. Neque enim Dominus rerum omnium conditor facienda prae-*

(1) II, 2, qu. 171, art. 6 ad 2.
(2) *De anima*, lib. I, cap. 12.
(3) *De praedestinat. Sanctorum*, c. 14.
(4) *De vera praedestinat.* lib. I, c. 7.

scivisset, quae facienda non essent. Sanctus denique Prosper, loquens de semipelagianis, ait (1): *In tantum quibusque commentitiis meritis electionem Dei subiiciunt, ut quia praeterita non exstant, futura, quae non sint futura, confingant, novoque apud illos absurditatis genere, et non agenda praescita sint, et praescita non acta sint.* Ergo.

305. Resp. *D. A.* Denegatur ut norma gratiae et praedestinationis aut reprobationis iuxta semipelagianorum systema, *C.* denegatur in se *N.* Semipelagianorum systema erat gratiam et vocationem ad fidem secundum merita dari a Deo, cumque urgerentur a catholicis exemplo parvulorum, quorum alii perveniebant ad gratiam baptismi, alii vero non item, tum exemplo adultorum, quorum alii vocabantur, aliis in infidelitate relictis, respondebant Deum ob praevisa futura illorum merita aut demerita, si diu vixissent, ita se gessisse; istorum vero futuram fidem aut incredulitatem si ad eos fidei enunciatio pervenisset. Ex eodem pariter principio inferebant semipelagiani Deum ob praevisa eiusmodi merita aut demerita conditionate futura aliis praemia, poenas vero aliis decernere. Quae cum absurda ac falsa essent, immo et aliena a divina iustitia, quosdam reiici aut plecti ob demerita, quae numquam futura erant ex defectu conditionis non adimplendae, ideo patres adducti stultum huius praescientiae abusum reiiciebant. Nam quod spectat ad horum futurorum praescientiam in se spectatam, non solum hi patres non respuerunt, sed praeterea nonnisi *insanissime ac perversissime* negari asserebant, ut vidimus ex Augustino et Prospero.

306. Inst. Saltem cum principiis s. Thomae eiusmodi praescientia componi nequit. Docet enim s. doctor 1. contingentia certo non posse cognosci, nisi prout actu sunt in seipsis, et sic *considerantur ut praesentia;* iam vero talia non sunt futura conditionata, quae pendent a conditione non ponenda. Docet 2. futurum contingens videri a Deo, quia est divinae aeternitati praesens; porro futurum sub conditione aeternitati praesens non est.

307. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Dist. mai.* Non possunt contingentia futura certo praenosci nisi prout sunt in se ipsis sive conditionate sive absolute futuris, *C.* absolute tantum, *N.* Sic *dist. min.* Futura contingentia non sunt in seipsis absolute, seu ut aiunt in actu secundo seu exercito, *C.* sub conditione, *N.* Existerent siquidem et exererentur, posita conditione, adeoque certo a Deo cognosci debent, quia omnem veritatem cognoscit, quod vero sub tali conditione eveniret, veritas est.

308. Ad 2. *D.* Futurum sub conditione praesens non est aeternitati uti absolute futurum, *C.* uti futurum sub conditione, *N.* Aeternitati divinae aliquid praesens est, prout in tempore eveniet sive absolute sive conditionate.

309. III. Obi. 1. In futuris conditionatis nulla est veritas obiectiva, pendet haec enim a conditione quae non erit; 2. hoc magis patet ex eo, quod nullus necessarius sit nexus inter conditionem et electionem, adeoque vel istorum futurorum scientia in Deo non est, vel est coniecturalis tantum, qualem admittit ratio nexus inter conditionem et liberum conditionatum. Ergo.

310. Resp. Ad 1. *D.* In se spectatis, *Tr.* prout subsunt scientiae Dei, *N.* Nam in ordine ad Dei scientiam eodem modo se habent futura conditionata, ac futura libera absoluta; haec enim spectata in se ipsis

(1) *Ep. ad Augustinum*, n. 5.

seu respectu liberae futurae electionis nec vera nec falsa dici possunt; ast respectu Dei vera omnino sunt; sic etiam futura conditionata, spectata nexus natura inter conditionem et conditionatum, sunt nec vera nec falsa, ast vera sunt prout divinae subsunt scientiae.

311. Ad 2. *D.* Et ideo in se nullam habent determinatam veritatem, *C.* prout subiacent intellectui divino, *N.* Responsio patet ex modo dictis.

Articulus III. *De medio scientiae divinae.*

312. Medium scientiae a philosophis ac theologis vocatur causa cognitionis, seu medium illud, quo cognito devenitur in aliorum cognitionem; sic speculum est medium cognoscendi formam nostram, axiomata seu principia sunt media ad cognoscendas conclusiones.

313. Deus cognoscit se et alia a se distincta; quae a Deo distincta sunt, aut mere sunt possibilia, aut existentia cum suis temporis differentiis, nempe praeterita, praesentia, aut futura. Haec rursum aut sunt necessaria et a causis necessariis seu naturalibus pendent, aut sunt libera, quatenus a causa libera ponuntur. Demum haec ipsa aut absolute ac per se ponuntur, aut dependenter ab aliqua conditione, uti in praecedente articulo declaratum est.

314. Circa rationem, qua Deus obiecta a se distincta cognoscit, haud exiguae quondam in scholis catholicis exarsere controversiae, quae iam sopitae videntur. Haec singillatim placita irenica methodo exponemus, ut sic quispiam possit illud libere amplecti quod sibi magis arriserit.

315. Secernentes in primis certa ab incertis, I. inter omnes convenit Deum essentiam suam immediate, id est, absque ullo medio videre seu cognoscere, cum nulla causa anterior concipi possit ipsa divina essentia, qua haec cognoscatur.

316. II. Cum detur virtualis et cogitationis distinctio inter divinam essentiam eiusque attributa, quae illi supervenire concipiuntur, hinc fit, ut omnes pariter admittant haec attributa sua Deum cognoscere mediante essentia sua.

317. III. Omnes pariter consentiunt in eo quod Deus obiecta a se distincta cognoscat in se ipso, seu in essentia sua uti obiecto prius cognito, sive sermo sit de possibilibus, sive de existentibus cum suis differentiis praesentis, praeteriti, ac futuri, quas habent in tempore, si agatur de necessariis, aut de iis quae a causis necessario agentibus procedunt. Triplici porro ratione exponitur, quomodo divina essentia possit esse causa seu medium cognitionis eiusmodi obiectorum, ac 1° quidem prout Deus est prima omnium causa *productiva* sive possibilium sive existentium; 2° prout est causa omnium *exemplaris;* 3° ut est causa *supereminens,* seu quatenus aut formaliter aut eminenter in se continet perfectiones omnes, quae in creaturis sunt aut esse possunt. Consuli de his potest s. Thomas (1).

318. Hactenus quidem scholae omnes unanimes fuerunt. Ast cum ventum est ad discutiendum, sub qua praecise ratione Deus in se tanquam causa cognoscat sive possibilia, sive existentia cum suis differentiis respectivis, ab invicem dissentire theologi coeperunt. Thomistae siquidem contendebant Deum in se tamquam causa *effectrice* seu *productiva* cognoscere tum possibilia, tum existentia; caeteri autem existimant Deum utraque cognosce-

(1) *Cont. gent.* lib. I, cap. 49, et in *Summa*, part. I, qu. 11, art. 3.

re in se tamqnam causa *exemplari* ac *supereminente*, prout patres communiter docuere. Nec defuerunt, qui censuerint Deum immediate haec ipsa cognoscere velnti obiectum ac terminum suae cognitionis, cum et haec ratio cognoscendi res in seipsis non sit minima perfectio, qua Deus destitui nequit.

319. Sed potior controversia viguit quoad futura libera sive absolute, sive conditionate; ex ea enim exitus pendet caeterarum quaestionum, quae circa gratiam agitatae sunt. Unaquaeque enim schola sedulo adnisa est fundamenta mature praeiacere aedificii postea moliendi.

320. Ut antem apprime status controversiae intelligatur, necesse est ut duplex in primis distinguatur ordo, quorum alter est naturalis, supernaturalis vero seu gratiae alter. Duplex item hominis distinguendus est status, nempe innocentiae, tot a Deo cumulatus donis, ac peccati post lapsum, quo primus homo dona illa et sibi ac nobis perdidit.

321. Thomistae iuxta illud generale principium, quod Deus est prima causa, universorum dominus, et primus movens, creaturae autem omnes sunt in potentia tum ad esse, ut loquuntur, tum ad operari, quae proinde ex se in actum erumpere nequeunt quin physice a Deo permoveantur et praedeterminentur, inferunt universim pro quovis ordine ac statu necessitatem praedeterminationis physicae. Ex eadem praeterea theoria colligunt Deum praenoscere omnes actiones liberas futuras sive angeli sive hominis, tum ante tum post lapsum, tam in ordine naturali quam in ordine supernaturali in decretis suis aeternis physice praedeterminantibus ad has vel illas actiones in tempore quoad utrumque ordinem exerendas. Quod si sermo sit de peccatis, thomistae plerique docent haec Deum videre in decretis positivis praedeterminationis physicae ad actus materiales et physicos, permissivis vero quoad moralem voluntatis malitiam, quae negativa est.

322. Augustinienses vero iuxta praemissas distinctiones duplicis ordinis ac duplicis status angeli ac hominis, censent cum thomistis Deum videre actus supernaturales in decretis dandi gratiam victricem et a se efficacem pro statu naturae lapsae, non item vero quoad actus naturalis ordinis sive ante sive post lapsum; tum etiam quoad actus supernaturales ante lapsum, quos omnes ante decreta ac independenter ab ipsis Deum praenoscere contendunt. Nihil hic dicere attinet de iansenianis, qui, quamvis cum augustinianis consentiant in omnibus circa diversum medium, quo Deus pro utroque ordine et pro utroque statu libera futura praenoscit, adiiciunt tamen haeresim suam de gratia necessitatem inferente.

323. Caeteri theologi, quibus nulla arrident decreta physice praedeterminantia ad unum in quovis ordine et pro quovis statu, utpote quae videantur sibi humanae libertati contraria, ac propterea reiiciunt gratiam a se efficacem, arbitrantur Deum libera futura praenoscere ante quodvis decretum. Ex his alii censent Deum eiusmodi futura videre in *supercomprehensione* naturae creatae, quatenus omnis eius virtus a Deo cognoscitur, ad quam se porrigere potest; alii docent Deum haec cognoscere in seipsis absque cuiusvis medii ope utpote veritates obiectivas futuras adeoque intellectui infinito cognoscibiles; alii vero existimant Deum haec omnia videre futura contingentia libera in essentia,

sua veluti in speculo, quod refert, quid actura sit creatura libera in tempore et in quacumque hypothesi constituta. Ad actus supernaturalis ordinis speciatim quod attinet, hos Deum videre putant in decretis dandi gratiam per scientiam futurorum conditionatorum, praevisam efficacem, ex libero nempe voluntatis gratiae assensu, quem sub tali gratia dandum Deus certe cognoscit. Hinc si eam concedere Deus decernat, praevidet consensum certum, potest vero, etiam non obstante huius consensus praevisione, eam non dare. Peccata vero in istorum sententia Deus cognoscit in forma opposita, seu in privatione boni, quod inesse deberet in aliqua actione.

324. Hae controversiae videntur ortae ex statu antiquioris philosophiae ac inibi veram radicem suam habere, quae cum theologiam, ut ita dicam, penetraverit, diversae scholae theologi iuxta illius placita res etiam theologicas pertractarunt. Remota enim sententia in philosophicis olim recepta, de necessitate physicae applicationis potentiae ad actum, ut creatura operationes sibi consentaneas eliciat, iam patet totum labefactari thomistarum systema. Sic etiam seposita necessitate medii ex parte Dei ad res cognoscendas, sequitur opus haud esse alicuius sive speculi sive decreti ad horum futurorum scientiam, et ita porro. Iam vero ecquis nesciat illam philosophiam, quae tot eiusmodi quaestionibus originem praebuit, antiquatam esse, et a modernis scholis penitus exulasse? Hinc vix non inutiles eiusmodi controversiae nunc temporis videntur, ac solum inserviunt scientiae historiae theologicae cognoscendae.

325. Equidem novi abs diversae scholae theologis in subsidium proprii systematis scripturas advocari, verum et illud novi quod nisi praecessissent illa philosophica systemata, nemo umquam fortasse patrocinium scripturarum adscivisset, cum nos Deus haec docere noluerit. Sane si praedeterminantes ad suum systema fulciendum ea congerunt loca, in quibus Deus dicitur, quidquid ab hominibus agitur, *praeparasse in decretis, viis ac iudiciis suis*, et id factum esse, quod ipse *cogitavit ac fieri voluit;* antipraedeterminantes ea testimonia afferunt, in quibus *opera* nostra *cognita* a Deo ac *investigata* dicuntur, *in viis et in semitis nostris praevisa*. Idem de patribus dicatur, quorum unanimis, ut vidimus, sententia est, non ideo res futuras, quia Deus praescivit, sed ideo praescivisse, quia erant futurae, adeoque omne decretum praevertit eiusmodi divina praescientia. Audiatur prae caeteris s. Augustinus, qui haec habet (1): *Praedestinatio* seu decretum *sine praescientia esse non potest, potest autem esse sine praedestinatione praescientia. Praedestinatione quippe Deus ea praescivit, quae fuerat ipse facturus; unde dictum est: fecit, quae futura sunt. Praescire autem potens est, quae ipse non fecit, sicut quaecumque peccata.* Hac propterea de causa idem s. doctor fassus candide est (2), se dicere non audere quomodo Deus cognoscat, quoniam scire non potuit; satius proinde nobis erit eius modestiam imitari.

Articulus IV. *De divisione scientiae Dei.*

326. Scientia prout subiective in Deo est, nemine dissentiente, est simplicissima. Virtualiter tamen multiplex est, quatenus pluribus scientiis et cognitionibus obiective realiter distinctis aequivalet, et a no-

(1) *De praedestinatione sanctorum*, c. 10.

(2) *Enarr. in Ps* XLIX, n. 88.

bis distinctis mentis conceptibus apprehenditur.

327. Distinguitur igitur Dei scientia obiective I. in scientiam *necessariam* ac *liberam*. Necessaria ea est cognitio, quae pro obiecto habet res, quae a divinis decretis nullatenus dependent, cuiusmodi est Deus ipse et omnia possibilia. Libera est cognitio, cuius obiectum pendet a liberis Dei decretis, cuiusmodi sunt res omnes existentes aut aliquando futurae.

328. II. Distinguitur in scientiam *speculativam* et *practicam*. Speculativa ea dicitur, quae versatur circa obiectum, ut dicitur, non operabile, uti Deus ipse, et ea omnia, quae mere possibilia permanent. Practica, quae versatur circa obiectum operabile, uti res omnes conditae aut condendae.

329. III. Distinguitur in scientiam *approbationis* et *improbationis;* approbationis, cuius obiectum bonum est in quocumque ordine; improbationis, cuius obiectum est malum, cuiusmodi sunt peccata.

330. IV. Distinguitur in scientiam *simplicis intelligentiae* et *visionis*. Simplicis intelligentiae vocatur ea cognitio, quae antecedit omne decretum, et versatur circa mere possibilia; visionis est cognitio Dei ipsius tum rerum omnium existentium vel aliquando futurarum in aliqua temporis differentia; quo fit ut scientia visionis partim obiective necessaria sit, partim contingens et libera.

331. Hactenus theologi uno ore consentiunt; siquidem nulla circa enumeratas divisiones disceptatio est. Verum non minima exarsit in scholis catholicis contentio circa postremam divisionem de scientia *simplicis intelligentiae* et scientia *visionis*. Thomistae enim contenderunt illam esse prorsus adaequatam, caeteri refragati sunt et inadaequatam proclamarunt, eo quod praeter cognitionem possibilium et futurorum admittenda sit cognitio futurorum conditionatorum. Scientiam hanc molinistae, congruistae et augustiniani *mediam* vocarunt, quatenus eius obiectum locum medium tenet inter mere possibilia et absolute futura; et eam revocant veluti speciem ad scientiam simplicis intelligentiae; eamdem veteres *exploratricem* vocarunt.

332. Thomistae igitur, qui unicum medium ad futura cognoscenda Deo assignant, nempe decreta, respuunt scientiam mediam veluti novam, atque ad summum ab arianis et semipelagianis invectam. Verum cum repugnare non potuerint apertis scripturarum testimoniis, communi doctrinae patrum in admittenda scientia futurorum conditionatorum, tandem et ipsi eam admiserunt. Ut tamen eam componerent cum doctrina ipsorum fundamentali de unico medio, quod Deo suppetit cognoscendi futura libera, quaecumque demum sint sive absoluta sive conditionata, in decretis, adnisi sunt ostendere Deum futura conditionata cognoscere in decretis, excogitatis primum a p. Alvarez, subiective absolutis et obiective conditionatis. Quo nomine significant decreta illa, quibus Deus sibi proponit aliquid facere, dummodo ponatur conditio, quae iterum pendet a decreto suo obiectivo. Exemplo sit conversio Petri: Deus decrevit convertere Petrum, si ipsemet decernat movere Petrum gratia sua ad poenitentiam. Si Deus secundum hoc decretum faciat, dandi scilicet gratiam suam efficacem, qua Petrus permoveatur ad poenitentiam, Deus videt in hoc secundo decreto conversionem certo futuram, quia conditionem, a qua poenitentia pendet, ipse decrevit po-

nere; quod si decreverit hanc conditionem non ponere, hanc non videt futuram conversionem, immo videt contrarium. Eiusmodi decreta subiective absoluta et obiective conditionata distinguuntur a decretis mere obiectivis, in eo quod haec omnino seu unice penderent ab obiecto absque ullo decreto Dei ponendi ex se hanc conditionem, et hoc modo concipiuntur: decerno Petrum salvare, si ipse assentiatur gratiae meae, quam ei tribuo, etsi eidem resistere possit eamque respuere.

333. Itaque tota controversia huc revocatur, utrum admitti debeant decreta eiusmodi subiective absoluta et obiective conditionata, modo exposito, an non: si debent ea admitti, non datur scientia media; si non debent admitti, ac sufficiant decreta mere obiective conditionata, datur scientia media, quae nihil aliud est nisi scientia futurorum conditionatorum obiectiva absque ullo decreto subiective absoluto, et obiective conditionato. Thomistae affirmant ex suis principiis, alioquin non posset concipi cognitio certa horum conditionatorum futurorum, cum Deus ea videre non possit in se, quia non extitura sunt, neque potest videre in sua causa proxima, voluntate nempe humana, quae praeterquam quod indifferens est ad utrumque, deficiente conditione, nunquam habebitur electio; restat proinde ut unice cognoscantur a Deo in recensitis decretis.

334. Reliqui vero theologi respuunt eiusmodi decreta, quae, relictis ambagibus, revocantur ad decreta unice subiectiva. Nam, aiunt ipsi, Deum decernere subiective conversionem Petri, si ipsemet decernat gratiam efficacem dare, est dicere: volo, seu absolute decerno conversionem Petri; contra vero si decernat, non dare, perinde est ac dicere: nolo, vel decerno non converti Petrum. Insuper recens horum decretorum inventum obiiciunt veluti toti antiquitati incognitum. Cum vero ex altera parte, fatentibus iam thomistis, universa antiquitas admiserit scientiam futurorum conditionatorum, nonnisi absurde arianis aut semipelagianis tribuitur invectio scientiae mediae, qui nonnisi scientia conditionatorum abutebantur. Demum, subdunt, ecquis dixerit aliud medium divinae scientiae non suppetere praeter illa decreta, de quibus nihil in scriptura, nihil in patribus occurrit? quare ad summum non fateri ingenue cum Augustino imbecillitatem nostram circa rationem, qua Deus sive futura absoluta sive conditionata cognoscat?

335. Nostri instituti profecto non est, ut professi sumus, hasce discutere quaestiones, unum contenti sumus animadvertere, uti pariter praemisimus, nunc vix non obsoletas dici posse has disceptationes. Fundamentum siquidem et haec habet in antiquiori philosophia, quae cum omnino, aut pene universim exulaverit e scholis nostris, ac vix philosophus supersit, qui non doceat Deum cuncta immediate cognoscere, patet nec huic disceptationi locum superesse. Restat proinde, ut theologi omnes, his feriati domesticis controversiis, uno animo coniunctisque viribus pugnent adversus veros religionis catholicae hostes.

CAPUT II.

DE VOLUNTATE DEI

336. Voluntas definitur facultas appetendi bonum ac malum aversandi mente praecognitum. Voluntas in Deo, quum identificetur cum divina essentia, a qua nonnisi virtualiter distinguitur, sequitur eam uni-

cam, simplicissimam ac perfectissimam esse.

337. Obiective tamen, seu ex parte rei volitae, virtualiter multiplex distinguitur, prout nempe in diversa obiecta ac diversa ratione divina voluntas tendit.

338. Ac I. quidem distinguitur in voluntatem *beneplaciti*, et in voluntatem *signi*. Voluntas beneplaciti est voluntas proprie dicta, ut loquitur s. Thomas (1), quia vere Deo inest; voluntas *signi* improprie ac metaphorice voluntas dicitur, cum non sit nisi signum voluntatis, uti improprie instrumentum a tabellione digestum vocatur voluntas testatoris. Ut autem *signum* verax sit, debet exprimere seu significare voluntatem eius, qui eam per signum manifestat, alioquin esset fallax ac mendax. Signa, quibus Deus voluntatem suam patefacit, plura sunt, quinque tamen recensentur praecipua: praeceptum, prohibitio, consilium, permissio et operatio; praeceptum quidem, consilium, et operatio respectu boni, ait s. Thomas (2); prohibitio et permissio respectu mali; comprehendi autem solent hoc versu:
Praecipit aut prohibet, permittit, consulit, implet.

339. II. Voluntas beneplaciti iuxta eumdem angelicum doctorem, distinguitur in *antecedentem* et *consequentem* (3). Antecedens porro ex s. Ioanne damasceno (4), ea est, quam Deus habet ex se ipso, seu *cuius ipse auctor est*, nulla scilicet expectata occasione aut causa ex parte creaturarum. Talis est voluntas salvandi reprobos. Voluntas consequens ea est, quam Deus non habet ex se solo, sed data occasione aut causa ex parte creaturarum; seu, ut inquit idem sanctus, *ex nostra causa ortum habens*. Nempe, ut clarius adhuc exponit s. Thomas (5), voluntas consequens ea dicitur, *eo quod praesupponit praescientiam operum, non tamquam causam voluntatis, sed quasi rationem voliti*. Talis est voluntas damnandi reprobos, illorum praevisa impoenitentia finali. Hoc ipsum illustrat s. doctor exemplo iudicis ex se volentis omnem hominem vivere, et cognita reitate homicidam suspendi. S. Io. Chrysostomus vocat voluntatem antecedentem *primam*, consequentem vero *secundam*.

340. III. Haec ipsa beneplaciti voluntas distinguitur in *efficacem* et *inefficacem*. Voluntas efficax ea dicitur, qua Deus ita effectum intendit, ut omnia obstacula vincat. Quo sensu scribit apostolus (6): *Voluntati eius quis resistit?* Inefficax ea dicitur, qua, etiamsi Deus aliquid velit, non ei tamen propositum est omnia impedimenta superare; hoc sensu dixit Christus (7): *Ierusalem.. quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* Voluntas proinde Dei efficax semper impletur, non item vero voluntas inefficax.

341. IV. Haec insuper voluntas distinguitur in *absolutam* et *conditionatam*. Absoluta ea dicitur, qua Deus absque ulla conditione ex parte obiecti aliquid vult: hac ratione vult observationem mandatorum suorum. Conditionata ea est, quae aliquam ex parte obiecti conditionem includit ut adimpleatur: hac ratione Deus voluit populum suum ab hostibus defendere eique opem ferre, dummodo custodiret mandata ipsius, nec coluerit deos alienos. Voluntas porro absoluta permisceri non debet cum efficaci: nam omnis quidem voluntas Dei efficax etiam ab-

(1) Part. I, qu. 19, a. 2. (2) Ibid.
(3) *De verit.* qu 23, a. 3.
(4) *De fide orthodoxa*, lib. II, c. 29.
(5) *In I sent.* dist. XLVI, qu. 1, a. 1.
(6) Rom IX. 19. (7) Matth. XXIII, 37.

soluta est, non autem e converso; cum possit voluntas absoluta non adimpleri, ut patet ex mandatorum observatione, a qua saepe numero homines recedunt, licet eam Deus absolute velit. Vulgo tamen promiscue usurpatur utraque voluntas.

342. Circa has praecipuas divisiones voluntatis divinae obiectivae nulla viget controversia. Non minima tamen excitata est a iansenistis, qui contendunt voluntatem beneplaciti semper adimpleri, ex quo inferunt Deo haud inesse hanc voluntatem salvandi omnes homines, sed solum voluntatem *signi* adeoque impropriam ac metaphoricam, qualem etiam ei tribuunt quoad observationem divinorum praeceptorum. Quamvis praeterea iidem agnoscant distinctionem voluntatis Dei in antecedentem et consequentem, autumant nihilominus hanc in ordine ad hominum salutem desumendam esse ex peccato originali. Nam iuxta ipsos Deus quidem habuit voluntatem omnes homines salvandi, antecedenter tamen ad praevisionem originalis noxae; consequenter vero ad eius praevisionem Deus iam non habuit voluntatem salvandi nisi solos electos et praedestinatos, unde sequitur ex ipsorum sententia Christum mortuum esse pariter pro solis electis; quoad reliquos autem Deum non habere nisi voluntatem metaphoricam, et ex hac voluntate Christum pro reprobis mortuum esse. Haec execrabilis doctrina est, quam impugnandam assumimus.

Propositio. *Deus, supposito etiam peccato originali, voluntate beneplaciti seria et antecedente vult omnes homines salvos fieri, et Christus non pro solis praedestinatis sed pro omnibus mortuus est.*

343. Haec propositio ex ea parte, quae complectitur alios praeter praedestinatos, de fide est, ex ea vero, quae omnes prorsus homines includit, vera, pia, catholica et fidei proxima est, sive quoad voluntatem Dei, sive quoad mortem Christi. De fide esse quoad eam partem, quae alios quam praedestinatos complectitur, patet ex censura propositionis V. Iansenii in constitut. *Cum ex occasione*, Innocentii X et Alexandri VII ab universa ecclesia receptis: *Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse; falsam, temerariam, scandalosam, et intellectam eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat praedestinatorum mortuus sit, impiam, blasphemam, contumeliosam, divinae pietati derogantem et haereticam declaramus, et uti talem damnamus.* Ergo contradictoria propositio: *Christus pro aliis quam pro praedestinatis mortuus est et sanguinem suum fudit*, de fide est. Cum vero correlativa sint mors Christi pro hominibus et voluntas Dei eos salvandi, sequitur eadem certitudine constare de morte Christi ac de voluntate Dei circa hominum salutem. *Veram* porro *piam, catholicam ac fidei proximam* esse propositionem ex ea parte, quae includit omnes homines, ex firmissimis, quibus innititur fundamentis, unicuique facile patebit.

344. Deum igitur in primis velle voluntate beneplaciti seria et antecedenti omnes homines salvos fieri, caeteris praetermissis, sic ex Pauli apostoli testimonio luculentissimo evincimus (1): *Obsecro igitur*, scribit, *primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus... Hoc enim bonum est, et acceptum coram salvatore nostro Deo; qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Ie-*

(1) I Timoth. II, 1 et seq.

sus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Atqui dum hic dicit Deum velle omnes homines salvos fieri, omnes prorsus et singulos, nemine excepto, significat apostolus. Ergo.

345. Etenim 1° tam late patet in v. 4 *omnes homines*, quam in v. 1 *pro omnibus hominibus;* siquidem ideo vult apostolus, ut *pro omnibus hominibus* orent fideles, quia Deus *vult omnes homines salvos fieri*. Ergo sicut pro omnibus omnino hominibus, nemine excepto, nobis orandum esse asseruit v. 1, ut patet ex praxi ecclesiae apostolum sic intelligentis, ut fatetur vel ipse Estius (1), ita in v. 4 affirmat apostolus Deum velle omnes prorsus homines, nemine excepto, salvos fieri.

346. 2° Nec minus idipsum luculenter evincunt rationes, quas urget apostolus v. 5 et 6 ad probandum Deum velle hominum salutem. Nimirum, quia *unus est Deus* omnium, et quia Iesus Christus omnium *hominum mediator est*, et hic mediator noster *dedit semetipsum redemptionem pro omnibus;* atqui Deus est omnium hominum, nemine excepto, creator; Iesus Christus est omnium hominum, nemine excluso, mediator; pro omnibus hominibus redimendis, nemine excepto, semetipsum obtulit hic mediator Dei et hominum; ergo Deus vult omnes homines, nemine excepto, salvare.

347. 3° Idem evincitur ex generali illa tradita ab Augustino regula interpretandi scripturas, iuxta quam in sensu proprio et secundum totam amplitudinem suam scripturae verba intelligenda sunt, nisi vel alia scripturae loca, vel evidens aliqua ratio, seu potius traditio aliter poscant; atqui verba apostoli *omnes* et *omnibus*, quominus in tota sua amplitudine sint intelligenda, et verbum *vult* in significatione propria sit accipiendum, non solum tria recensita non obstant, sed plane ita esse accipienda et intelligenda necessario exposcunt; etenim apostolus Petrus, ad omnem excludendam exceptionem ab hac sincera Dei voluntate salvandi omnes homines, scribit (2): *Nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.* Quod igitur alter apostolus propositione generali affirmativa adstruit, adstruit alter propositione generali negativa.

348. Itaque alia scripturae loca iuxta Augustini regulam non solum non obstant amplissimae significationi vocum *omnes* et *omnibus* textus paulini, sed eam immo postulant; restat ut expendamus, an id ipsum efficiat etiam traditio. Porro extra omne dubium est traditionem eamdem universalem significationem verbis Pauli tribuisse. Omissis vero patribus graecis, quos omnes adversus se esse ultro dat Iansenius, testes huius traditionis exhibemus patres latinos. S. Augustinus haec habet (3): *Vult autem Deus omnes homines salvos fieri, et in cognitionem veritatis venire, non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes, iustissime iudicentur.* Illos itaque omnes Deus ex Augustino *vult salvos fieri*, quos iustissime iudicabit; atqui procul dubio Deus omnes ac singulos omnino homines iudicaturus iustissime est; ergo omnes prorsus ac singulos homines Deus vult salvos fieri. Quum vim argumenti senserit Iansenius, ut ab eo se subduceret, contendit allegata verba non ex propria sententia s. Augustinum attulisse, sed veluti obiectionem sibi a pelagianis propo-

(1) Comment. in hunc loc.

(2) Ep. II, cap. III, 9.

(3) *De spiritu et littera*, cap. 33.

sitam. Ast inepte, ut patet ex verbis ipsis, quibus orsus est s. doctor caput immediate subsequens: *Haec disputatio, si quaestioni illi solvendae* (cur scilicet non omnes de facto salventur, si Deus vult omnes salvos fieri) *sufficit, sufficiat;* quod de haeretica doctrina dici profecto a s. Augustino non potuisset.

349. Hoc sensu propterea de universali voluntate Dei intellexit verba Augustini s. Prosper, qui in responsione ad secundam obiectionem vincentianam magistri sui fidelissimus discipulus paucis ac dilucide illius mentem exponit scribens: *Remota hac discretione, quam divina scientia intra secretum iustitiae suae continet, sincerissime credendum, ac profitendum est Deum velle, ut omnes homines salvi fiant. Siquidem apostolus, cuius ista sententia est, sollicitissime praecipit, quod in omnibus ecclesiis piissime custoditur, ut Deo pro omnibus hominibus supplicetur; ex quibus, quod multi pereunt, pereuntium est meritum, quod multi salventur, salvantis est donum.* Quae si bene perpendantur, evincunt hanc fuisse mentem Augustini, apostolum scilicet docuisse Deum voluntate antecedente vera ac sincera omnium prorsus hominum velle salutem.

350. His adiici debet celebratissimus auctor librorum *De vocatione gentium*, qui ab aliis ipse Prosper, ab aliis vero s. Leo M. creditur. Hic igitur ex sensu ac praxi ecclesiae universalis probat (1), allegata apostoli verba *Deus vult* etc., intelligenda esse de omnibus hominibus; et concludit (2): *Tribus saluberrimis et veracissimis definitionibus simus innixi, quarum una profitetur aeternum et proprium divinae esse bonitatis, ut omnes homines salvos fieri velit.*

(1) Lib. I, c. 12. (2) Lib. II, c. 30.

351. Concilium praeterea carisiacum adversus Gotteschalcum praedestinatianum statuit capitulo III: *Deus omnipotens omnes homines sine exceptione vult salvos fieri, licet non omnes salventur.* Hanc eamdem doctrinam, patrum vestigia secuti, professi sunt scholarum principes magister sententiarum, s. Thomas, Scotus, s. Bonaventura.

352. Quod spectat ad alteram propositionis partem de morte Christi pro omnibus, qua hactenus dicta mirifice confirmantur, eam evincimus ex eiusdem apostoli verbis, qui scribit (3): *Sicut per unius delictum in omnes homines* peccatum pertransiit *in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines* redemptio Christi pertransiit *in iustificationem vitae*, quantum scilicet ex parte Christi fuit. Ac rursum: *Si unus*, inquit (4), *pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.* Ex apostolo igitur Christus pro iis omnibus mortuus est, qui mortui sunt per peccatum in Adam; atqui omnes et singuli homines (una excepta b. Virgine ex privilegio) in Adam mortui sunt; ergo pro omnibus et singulis mortuus est Christus. Id ipsum docet s. Ioannes, scribens (5): *Ipse* Christus *est propitiatio pro peccatis nostris*, fidelium; *non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

353. Communis proinde et unanimis facta est doctrina apud patres, inter quos s. Leo M. ita loquitur (6): *Sicut nullum a reatu liberum reperit, sic liberandis omnibus venit.* S. Ambrosius: *Sol ille iustitiae*, inquit (7), *omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est... Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat*

(3) Rom. V, 18. (4) II Cor. V, 14.
(5) Ep. I, c. II, 2. (6) Serm. I, de Nativ. c. I.
(7) Serm. VIII, in Ps. CXVIII, n. 57.

dat, ut si quis clausis fenestris radios solis excludit, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore eius se fraudavit. S. Augustinus: *Iudicabit*, inquit (1), *orbem terrarum in aequitate, non partem, quia non partem emit; totum iudicare debet, quia pro toto pretium dedit*. Et hoc adversus donatistas; scribens vero adversus Iulianum pelagianum, qui negabat transmissionem peccati originalis, lib. II adversus illum assumit Christi mortem pro omnibus veluti medium probationis ad ostendendam propagationem peccati originalis in omnes prorsus homines; ex quo discimus aetate illa magis notam fuisse Christi pro omnibus mortem quam ipsam peccati originalis propagationem. Sancto Augustino consonat s. Prosper, ut solet, nam scribit de Christo (2): *Dedit pro mundo sanguinem suum et mundus redimi noluit*. Quapropter concilium tridentinum hanc doctrinam veluti certam ratamque supponit, dicens (3): *Verum etsi ille* Christus *pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, sed ii dumtaxat, quibus meritum passionis eius communicatur*.

354. Si enim aliqui essent, pro quibus dici posset Christum mortuum non esse, adversariis ipsis fatentibus, ii profecto sunt, quibus beneficium mortis ac redemptionis eius non applicatur; atqui tamen ex conc. tridentino etiam pro his Christus mortuus est; ergo ex eodem concilio Christus reipsa pro omnibus omnino hominibus mortuus dici debet. Miror proinde, qui factum sit, ut nonnulli auctores, catholico licet nomine gloriantes, quas hactenus adstruximus veritates, vel in dubium potuerint revocare, aut inficiari etiam.

(1) *Enar. in Ps.* XCV, n. 15.

DIFFICULTATES
adversus voluntatem Dei salvandi omnes.

355. I. Obi. 1. Ex scriptura generalis eiusmodi Dei voluntas minime adstruitur, cum notum sit voces *omnes, omnis*, etc. coarctari ad multos, ut patet ex Gen. IV, 12: *Omnis caro corruperat viam suam*, et alibi saepe. 2. Quia scriptura ipsa a propositione illa generali aliquos aperte excludit; antecedenter siquidem ad omne meritum dicitur Malach. I, 2, 3: *Iacob dilexi, Esau autem odio habui*. Ergo.

356. Resp. Ad 1. *N.* ac *nego* praeterea, quod assumitur ab adversariis, nos generalem Dei voluntatem salvandi omnes ex solis vocibus *omnes* et *omnibus*, etc. adstruere. Nam et ex orationis serie, ex scopo apostoli, ex motivis et rationibus, quas adducit, ostendimus voces has in amplissima seu universali significatione ab eodem adhiberi; et ex collatione utriusque apostoli Petri et Pauli; licet proinde voces istae interdum in scripturis adhibeantur in sensu, ut vocant, restrictivo, in allegato tamen apostoli textu nullo modo sensus coarctari potest.

357. Ad 2. *N.* Ad prob. *D.* Deus Esau odio habuit, id est, minus dilexit quam Iacob, et quidem in ordine ad temporalia bona, *C.* vere odio habuit et in ordine ad aeternam salutem, *N.* Qui phraseologiam hebraicam novit, ignorare non potest hanc inesse vim huic dictioni *odio habere*, cum adhibetur comparative, ut significet minorem dilectionem, quo sensu dixit Christus (4): *Qui non odit patrem suum et matrem, non potest meus esse discipulus*; alibi enim explicat, quidnam sit eiusmodi odium, scilicet minorem dilectionem, dicens in loco paralle-

(2) *Respons. ad artic.* 9 *Gallorum.*
(3) Sess. VI, cap. III.
(4) Luc. XIV, 26.

lo (1): *Qui amat patrem aut matrem plus quam me... non est me dignus.* Accedit, quod Deus apud Malachiam hoc dixerit in ordine ad bona temporalia stirpis israëliticae et idumaeae, apostolus vero illam praeelectionem profert veluti typum gratuitae vocationis ad fidem (2).

358. II. Obi. 1. S. Augustinus constanter reiecit generalem illam interpretationem paulini testimonii de salvandis omnibus hominibus tamquam pelagianam; 2. hoc vero ipso quod illa interpretatio pelagianis vehementer placuerit, suspecta esse debet viro catholico; 3. ab iis propterea quam maxime abscedit s. Augustinus, qui textus s. Pauli triplicem suffecit interpretationem ad illam sententiam coarctandam. Etenim in lib. *De praedest. sanctorum*, c. VIII, eam intelligit de *omnibus salvandis* seu de *omnibus electis*; in *Enchiridio*, c. CV, exponit *distributive* seu de generibus singulorum non de singulis generum, quatenus Deus vult aliquos salvari ex omni statu et conditione hominum; in lib. *De corresp. et gratia*, c. XV, explicat de voluntate *causali*, quia Deus vult nos velle omnium hominum salutem, minime vero de voluntate formali, quae Deo insit. Ergo.

359. Resp. Ad 1. *D.* In sensu pelagiano, *C.* in sensu catholico, *N.* Cum pelagiani contenderent hominum salutem a solis pendere naturae viribus ad exclusionem necessitatis gratiae, docebant verba Pauli intelligenda esse de voluntate universalissima Dei salvandi omnes homines, dummodo isti ex se seu propriis viribus velint. Hunc sensum et hanc interpretationem, utpote haereticam, merito constanter respuit s. Augustinus; catholici autem contendunt Deum velle omnium salutem, quatenus omnibus confert gratiam; cui si velint homines assentiri et obsequi, salvari possunt. Hanc porro interpretationem non solum non respuit s. Augustinus, sed expresse, ut vidimus, ipsemet eam praebuit.

360. Ad 2. *D.* Prout eam intelligebant pelagiani, *C.* prout intelligunt catholici, *N.* In sensu enim exposito non solum uti suspecta, sed ut haeretica respui debet generalis illa voluntas. Caeterum constat iuxta ipsum Iansenium (3): *Non omnia, quae haeretici docent, esse haeretica; mos enim solemnis omnium haereticorum est, ut falsis vera misceant, miscendoque perturbent omnia, quo venenum quasi melle circumlitum ab incautis cum suavitate hauriatur.*

361. Ad 3. *D.* Suffecit, id est, tres illas adiecit interpretationes, ut validius eliminaret generalem illam voluntatem, qua pelagiani ac semipelagiani abutebantur, *C.* ad exclusionem interpretationis catholicae, *N.* Cum enim illi semper prae ore habuerint hunc textum apostoli ad suos adstruendos errores, ideo s. doctor ad eum ipsis eripiendum exponit de voluntate consequente et efficaci, qua Deus reipsa non vult salvare nisi salvandos sive electos, et quidem ex omni classe, ac vult praeterea ut nos omnium optemus indiscriminatim salutem, cum ignoremus, quinam ex horum numero sint. Sed cum s. Augustinus de voluntate antecedente verba apostoli intelligit, eam ad omnes prorsus homines extendit.

362. III. Obi. S. Augustinus nullam unquam in Deo agnovit voluntatem antecedentem et conditionatam quae non adimpleatur. Sane in *Enchiridio*, c. XCV, scribit: *In clarissima sapientiae luce videbitur.... quam certa, immutabilis efficacissima sit voluntas Dei; quam multa*

(1) Matth. X, 37. (2) Rom. IX, 13.

(3) *De grat.* l. VIII, c. 21.

possit et non velit, nihil autem velit, quod non possit; item cap. XCVI adiicit: *Quod nisi credamus, periclitatur ipsum nostrae confessionis initium, qua nos in Deum Patrem omnipotentem credere confitemur;* cap. XCVII id confirmat exemplo parvulorum, qui non pervenerunt ad baptisma, de quibus dici nequit, *quod noluerint*, et obiectis sibi Christi verbis: *Quoties volui congregare filios tuos et noluisti*, interrogat: *Et ubi est illa omnipotentia, quae in coelo et in terra omnia, quaecumque voluit, fecit, si colligere filios Ierusalem voluit et non fecit?* Demum cap. CIII tribus expositis allatis paulini textus interpretationibus, concludit quamcumque aliam admitti posse, *dum tamen credere non cogamur, aliquid Deum omnipotentem voluisse fieri, factumque non esse.* Ergo.

363. Resp. *D.* S. Augustinus nullam voluntatem in Deo agnovit consequentem, efficacem et absolutam, quae non impleatur, *C.* antecedentem et conditionatam ex parte obiecti, *N.* Iam vero omnia adducta testimonia sunt de voluntate consequente efficaci et absoluta, quam erga electos pelagiani admittere detrectabant. In horum enim systemate omnis voluntas Dei est conditionata, conditione unice se tenente ex parte creaturae et quidem viribus propriis volentis. Ad quod systema fulciendum abutebantur verbis apostoli: *Deus vult omnes*, etc., et Christi ipsius: *Quoties volui.... et noluisti.* Voluntatem autem antecedentem et conditionatam, quae non impleatur in sensu catholico s. Augustinum agnovisse patet ex eodem *Enchiridio*, cap. CV, ubi eam admittit respectu salvationis omnium hominum et angelorum, qui, quamvis omnes gratia praediti fuerint, ipso Iansenio fatente, non omnes tamen salvi facti sunt.

364. IV. Obi. Iuxta s. Thomam voluntas antecedens ea est, quae praescindit ab omnibus creaturae circumstantiis, cui nisi adiiciatur voluntas consequens, nullum habet effectum, ut ipse loquitur (1); qualem nempe habet iudex salvandi hominem priusquam constet de eius homicidio: hanc proinde vocat *velleitatem* et *complacentiam*, quam etiam habet Deus de salute daemonum et damnatorum. Ergo ex his principiis Deus, supposito in homine peccato originali, non amplius habet veram voluntatem salvandi omnes.

365. Resp. *D. A.* Voluntas antecedens ex s doctore ea est, quae praescindit ab omnibus circumstantiis *particularibus* creaturae, *C. communibus*, cuiusmodi est peccatum originale, *N.* Id constat ex definitione, quam ipsemet praebet voluntatis antecedentis et consequentis; nam prima est, quae praescindit a *praescientia operum*, secunda est, quae *supponit praescientiam operum*, ac propterea *dissensum*, aut *assensum gratiae.* Hoc sensu voluntas antecedens non habet effectum, scilicet principalem, cuiusmodi est salus ipsa formalis, habet tamen effectum quoad largitionem gratiae. Comparatio porro iudicis non est adaequata, quia ipse nullum medium suppeditat reo evadendi, uti suppeditat Deus gratia sua. Dum vero voluntatem illam antecedentem vocat *velleitatem* aut *complacentiam*, non *absolute*, sed comparate ad voluntatem consequentem, ita vocat et in ordine ad salutem formalem, seu in *actu secundo.* Sane s. Thomas docet (2), Deum quantum in se est, omnibus gratiam tribuere, quia vult omnes homines salvos fieri, eosque

(1) In I *Sent.* dist. 47. qu. 1, a. 2.

(2) *Cont. gent.* lib. III, c. 49.

solum damnari, qui eam ex propria culpa respuunt, seu ei resistunt.

366. V. Obi. 1. Voluntas conditionata est illusoria, cum a Deo ipso pendeat ponere conditionem per gratiam efficacem; 2. est Deo indigna, quasi ipse a creatura pendere deberet; 3. si Deus insuper vult omnes homines salvos fieri, quorsum oratio, quam tamen apostolus pro omnibus faciendam praecipit? Ergo.

367. Resp. Ad 1. *D.* In sensu Iansenii, conditione unice se tenente ex parte Dei per gratiam physice ac necessario praedeterminantem, *C.* in sensu concilii tridentini adeoque ecclesiae catholicae, per gratiam cui potest humana voluntas resistere aut obtemperare, *N.*

368. Ad 2. *Neg.* Nam Deus non vult nos salvare nisi per liberam cooperationem gratiae suae, ut ratio meriti habeatur.

369. Ad 3. *Nego*, cum Deus possit alligare gratias suas orationibus nostris. Hinc Deum etiam oramus pro ecclesia, de cuius tamen firmitate certi sumus.

DIFFICULTATES
adversus mortem Christi pro omnibus.

370. I. Obi. Scriptura ipsa ad *multos* coarctat, quod alibi dicitur de Christi morte pro *omnibus*. Etenim Christus profitetur (1), se venisse ad dandam *animam suam redemptionem pro multis;* sic ibidem (2): *Hic est*, inquit, *sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum;* seu, ut legitur apud Lucam (3): *Qui pro vobis fundetur;* nempe declarat sanguinem suum effundendum pro solis electis cuiusmodi erant apostoli. Quo sensu apostolus scripsit (4): *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Sane scripturam ad solos electos Christi redemptionem restringere manifestum fit tum ex Ioann. X, 15, ubi Christus ait: *Animam meam pono pro ovibus meis;* tum ex Matth. XV, se missum non esse declarat *nisi ad oves, quae perierunt domus Israël;* quod et in Apocal. V, 9, confirmatur; legimus enim: *Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu et lingua.* Ergo.

371. Resp. *D. A.* Scriptura coarctat ad *multos* quod dicitur alibi de Christi morte pro *omnibus* quoad effectum seu in actu secundo, *C.* quoad affectum et in actu primo, *N.* Christus Dominus venit ad redimendum universum genus humanum, quod per noxam originalem perierat, ac si de adultis sermo sit, innumeris peccatis personalibus se inquinaverat, adeoque obtulit se ipsum hostiam pro peccatis totius mundi; meruitque omnibus gratias necessarias, quibus si velint homines cooperari, possint salutem adipisci aeternam. Ex his plures obsequuntur ac plures resistunt. Qui obsequuntur usque in finem, salvantur de facto; qui resistunt, aeternum pereunt. Si igitur disseratur de Christi intentione et affectu, Christus pro omnibus passus et mortuus est; si disseratur de actuali consecutione et salute formali, dici potest mortuus pro solis electis, quatenus isti praevisi sunt fideles gratiis conferendis. Proinde ex sola hominum malitia fit, ut ipsi fructum finalem Christi passionis non consequantur, etsi media ad illum obtinendum omnes habuerint ac iugiter habeant. Hac ratione exponi debent obiecta scripturarum testimonia, aliaque eiusmodi, quae afferri possent.

372. II. Obi. Christus non oravit nisi pro *multis*, ergo reipsa nonnisi pro multis mortuus est. 1. Ioann. enim XVII Christus sic Patrem orat: *Non pro mundo rogo, sed pro his*,

(1) Matth. XX, 28. (2) Ibid. XXVI, 28. (3) Luc. XXII, 20. (4) Hebr. IX, 28.

quos dedisti mihi. 2. Profecto si Christus pro omnibus orasset, omnium obtinuisset salutem, dicente ipso Ioann. XI, 42: *Ego sciebam, quia semper me audis;* et apostolus de Christo scribit (1): *Exauditus est pro sua reverentia;* 3. dicendum est igitur cum Iansenio (2), Christum orasse pro quibusdam, ut salvarentur; pro aliis, ut iustificarentur; pro aliis, ut crederent sine caritate, eodemque modo pro tribus his classibus mortuum esse. 4. Nec aliter esse potest dicente Augustino (3): *Si de aliquibus certa esset ecclesia, quod praedestinati sint in aeternum ignem ire cum diabolo, tam pro eis non oraret, quam nec pro ipso.* Christus porro optime noverat reprobos ad aeternum ignem destinatos, pro eis igitur nec oravit nec mortuus est, alioquin 5. poenas luisset peccatis reproborum debitas, qui proinde iam damnari non possent. Ergo.

373. Resp. *D. A.* Non oravit nisi pro *multis* aliquando, *Tr.* semper, *N.* Ad 1 vero prob. *D.* Illa speciali orationis parte, *Tr.* vel *C.* in eiusdem orationis decursu et alibi, *N.* Siquidem, ibid. v. 20 Christus orat: *Et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Insuper Luc. XXIII, 34, oravit pro suis tortoribus: *Pater, dimitte illis;* et Luc. VI, 12: *Erat pernoctans in oratione Dei.*

374. Ad 2. *D.* Si orasset pro salute ipsa formali, *C.* si oravit pro omnium salute in ordine ad media, quibus homines cooperarentur, *N.*

375. Ad 3. *D.* In ordine ad ipsam aeternam salutem, in quem finem et vocatio, ac iustificatio aliaque omnia referuntur, *C.* ad illius exclusionem, *N.* Horribile hoc esset ac Dei indignum, nam solum orasset, ut deteriores poenas incurrerent innumeri prope homines.

(1) Hebr. V, 7.

376. Ad 4. *Dist.* sensum verborum s. Augustini: Non oraret consequenter ad praevisam eorum damnationem, *C.* non oraret antecedenter ad eiusmodi praevisionem, *N.* Sic etiam; Christus pro eis non oravit consequenter ad praevisam eorum damnationem, *C.* antecedenter, *N.* Damnatio enim non est nisi effectus abusus gratiarum, quas Christus omnibus promeruit, ac reipsa suo modo omnibus largitur, ut idoneo loco ostendemus.

377. Ad 5. *D.* Christus poenas luisset reprobis debitas conditionate, *C.* absolute, *N.* Nempe obtulit se ipsum uti victimam pro peccatis totius mundi, et pro omnium peccatis poenas luit, ita tamen ut uniuscuiusque esset fideli ad gratias sibi promeritas cooperatione, et applicatione meritorum Christi poenas sibi debitas vitare; quod si haec homines negligant, procul dubio aeternum peribunt, etiamsi Christus ipsorum peccatis debitas poenas luerit.

378. III. Obi. S. Augustinus eiusque fideles discipuli aperte docent Christum pro solis electis mortuum esse. Nam exponens s. doctor, *Tract.* I *in epist. Ioann.* n. 8, apostoli verba: *Ipse est propitiatio pro... totius mundi, ecclesiam* mundi nomine significatam affirmat pro qua Christus tantum mortuus est, sic in *Tract.* LXII, *in Ioann.* illud Christi: *Omnia traham ad me ipsum,* exponit de *omnibus praedestinatis;* et in lib. XXI *De civit. Dei*, cap. 24, verba apostoli, Rom. XI: *Conclusit omnia in incredulitate, ut omnium misereatur,* sic enarrat: *Omnium miseretur vasorum misericordiae... eorum scilicet, quos ex gentibus, et eorum, quos ex iudaeis praedestinavit, vocavit, iustificavit, glorificavit.* Hinc

(2) *De grat.* lib. III, c. 21.
(5) *De civit. Dei*, lib. XXI, c. 24.

semper sibi cohaerens, *Epist.* CLXIX *ad Evodium* scribit: *Non perit unus ex illis, pro quibus mortuus est Christus;* et in lib. I *De adulterinis coniugiis*, cap. 15: *Omnis*, inquit, *qui sanguine Christi redemptus est, homo est: Non tamen omnis, qui homo est, etiam sanguine Christi redemptus est.* In hac s. Augustini schola enutriti Prudentius episcopus trecensis in *Tractatoria;* s. Remigius episcopus lugdunensis in lib. *De tribus epistolis*, et in lib. *De tuenda veritate scripturae* id ipsum docuerunt; item concilium valentinum III, quod una cum Remigio damnavit capitulum IV carisiacum de Christi morte pro omnibus, ac definivit Christum pro solis credentibus mortuum esse, quod et praestiterunt concilia lingonense et tullense, quorum capitula probavit Nicolaus I. Ergo.

379. Resp. *D. A.* S. Augustinus eiusque discipuli docuerunt Christum pro solis electis mortuum esse, quatenus ratio habeatur salutis formalis in actu secundo, seu quoad effectum iuxta voluntatem Dei consequentem praevisionem horum cooperationis gratiis sibi concessis, *C.* ad exclusionem reproborum, quatenus ipsis non promeruerit gratias, quibus et ipsi cooperantes eamdem potuissent obtinere salutem iuxta voluntatem Dei antecedentem, *N.* Haec vera est ratio componendi, quae prima fronte inter se pugnantia circa Christi mortem Deique voluntatem salvandi homines scripsit s. Augustinus. Certum enim est ipsum alibi docere nulli umquam deesse gratiam, qua homines si velint bene uti, possent salvari; hanc gratiam Christum omnibus morte sua promeruisse. Certum praeterea est obiectis verbis s. Augustinum impugnasse haereticam pelagianorum et semipelagianorum doctrinam de salute obtinenda solis naturae viribus, deque aequali Dei erga omnes homines dilectione, posseque suis viribus omnes homines salutem, aut eiusdem initium consequi ad gratiae exclusionem. Certum denique est pelagianos unicam causam assignasse hominum damnationis, quod ipsi obstiterint Deo volenti ipsos salvare, quin admiserint gratiam, quam Deus hominibus largitur ad salutem assequendam. Haec si prae oculis habeantur, tum obiecta, tum alia, quae afferri possent ex s. doctore testimonia, rite intelligentur.

380. Quod porro dictum est de s. Augustino, de eius discipulis dici pariter debet; ex horum autem numero Prudentius trecensis excipi debet, cum is delapsus sit in haeresim praedestinatianam. Concilia vero recensita et s. Remigius damnarunt capitulum IV, carisiacum ex errore facti, quasi Christus mortuus sit pro iam damnatis.

PARS IV.

DE PROVIDENTIA AC DE PRAEDESTINATIONE

381. Tum generalis rerum omnium providentia tum specialis sanctorum ad gloriam praedestinatio, uti animadvertit s. Thomas (1), spectant ad divinam scientiam et voluntatem. His propterea vindicatis, ordo postulat ut de providentia et praedestinatione disseramns, acturi de visione beatifica, quae finis praedestinationis est, in Tract. *De Deo Creatore.*

CAPUT I.

DE PROVIDENTIA

382. Providentia a s. Thoma loc. cit. art. 1 definitur: *Ratio ordinis*

(1) Part. I, qu. 2.

rerum in finem in Deo existens. Duo complectitur providentia, ordinationem rerum in finem, eiusque per media idonea executionem; primum spectat ad intellectum, alterum ad voluntatem.

383. Plures quovis tempore divinae providentiae hostes insurrexerunt, inter quos eminent epicurei, fatalistae, philosophi recentiores non pauci in diversis systematibus, quae invexerunt, quique athei practici iure nuncupari possunt. Ast non solum revelatio, sed et ratio ipsa divino Numini hanc providentiam rerum omnium etiam minimarum vindicant.

Propositio. ***Datur in Deo providentia, quae ad omnia et singula sese extendit.***

384. Ad fidem spectat propositio. Sacra eloquia nihil magis inculcant quam hanc providentiam, quae se ad omnia vel minima porrigat. Etenim Sap. XII, 13 legitur: *Non est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus. Sortes*, inquiebat Salomon (1), *mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur*. Sed caeteris prope innumeris omissis, nihil illustrius in hanc rem adduci potest sermone Christi (2), in quo distinctissime tradit volatilia coeli, hortorum lilia, foenum agri, et capillos capitis omnino Dei providentiae ita subiici, ut illorum ne unum quidem cadat absque eius nutu. Exinde colligit Christus multo magis nihil esse vel minimum in humanis actibus, quod ab eius providentia ordinatum non sit.

385. Sed et ratio id luculenter ostendit. Si enim Deus, utpote infinita sapientia praeditus, nihil casu molitur, profecto ad illa omnia eius providentia se extendat necesse est, ad quae se eius extendit efficientia; iam vero haec ad minima quaeque sese extendit, ergo et illa; uti praeclare argumentatur s. Thomas (3).

386. Iure igitur merito Clemens alex. affirmat (4): *Nec responsionem sed poenam mereri eum, qui demonstrari sibi petit esse providentiam;* ac lib. VI *atheum* vocat, *qui providentiam esse non putat.* Superfluum est patrum testimonia, quae huc referri possent, congerere cum integros tractatus confecerint.

387. Sedulo tamen advertendum hic est, Deum non immediate semper rebus omnibus providere, sed multis mediate prospicere, nempe per causas secundas, *non quidem propter defectum suae virtutis*, ut loquitur s. Thomas (5), *sed propter abundantiam suae bonitatis, ut dignitatem causalitatis communicet.* Quavis autem ratione provideat, sive immediate sive mediate, obtinet tamen Deus semper finem generalem, scilicet gloriam suam, quamvis non semper obtineat fines particulares. Ratio vero est, quia non omnia efficaciter et absolute intendit, sed plura solum conditionate; ast has ipsas inordinationes, quas uti provisor generalis permittit, dirigit ad finem ultimum ac generalem efficaciter intentum, et ad eius assecutionem efficaciter perducit.

DIFFICULTATES

388. I. Obi. 1. Praeterquam quod scripturae ipsae insinuant de minutis obiectis curam Deo non esse, dicente apostolo (6): *Numquid de bobus cura est Deo?* et Habacuc (7): *Facies homines quasi pisces maris et quasi reptile non habens principem;* 2. providentia in Deo admitti nequit, quin iniustitiae arguatur, impiis enim prospera, iustis vero adversa passim contingunt; 3. frequentes illae propterea exortae sunt

(1) Prov. XVI, 33.
(2) Apud Matth. VI, 26 et seq.; et apud Lucam XII. 22 et seq.
(3) Loc. cit.
(4) Lib. V, *Stromatum*.
(5) Loc. cit. a. 3.
(6) I Cor. IX, 14.
(7) Cap. I, 4.

querelae, quibus iusti in scripturis ipsis Deum expostulant. *Quare impii vivunt?* sciscitatur Iob (1); *Quare via impiorum prosperatur?* interrogat Psalmista, qui candide profitetur de se (2): *Mei autem pene moti sunt pedes... pacem peccatorum videns;* 4. nec omittenda est inaequalis bonorum malorumque distributio; 5. sane quotidiana experientia ostendit non pro uniuscuiusque meritis, sed pro uniuscuiusque industria res omnes succedere; 6. hinc illud Ecclesiastici, XV, 14 affirmantis Deum *hominem reliquisse in manu consilii sui*, vel ut loquitur Psalmista de impiis, Deum dimisisse *eos secundum desiderium cordis eorum*. Ergo.

389. Resp. Ad 1. *D.* Scripturae insinuant eamdem curam specialem non esse Deo de minutis obiectis, brutis praesertim, quam habet de homine, *C.* nullam prorsus de iis curam habere, *N.* Profecto non alium sensum admittunt sive verba apostoli, quibus significat Deum voluisse prospicere alimentis praeconum evangelicorum; nec verba Habacuc, quae *respective*, non autem *absolute* intelligenda sunt, uti exponit s. Thomas (3), dum docet Deum praeordinare individua ad species, quae peculiari ratione conferunt ad perfectionem universi.

390. Ad 2. *N.* Ad prob. vero, *D.* Prospera impiis ac iustis adversa contingunt ex peculiari ac altiore divinae providentiae ordine iustissimisque de causis, *Tr.* vel *C.* ex iustitiae defectu, *N.* Ut rite de divina providentia disseratur, numquam dispesci debet ordo providentiae in hac vita ab ordine, qui obtinet in altera vita, sed ambo simul per modum unius spectari debent. Quo principio constituto, facilis redditur ratio illius apparentis anomaliae, quae in praesentia cernitur respectu bonorum ac malorum. Iustis enim per aerumnas, infortunia, insectationes maior praebetur meriti, adeoque et coronae materia et occasio, purgantur melius naevis illis, sine quibus vita haec non transigitur, vigilantiores ferventioresque redduntur. Malis porro exiguarum, quas interdum operantur, bonarum actionum retributio confertur. Cum utrique ad vitae huius exitum pervenerint, pro ratione meritorum praemium aut poenas consequentur aeternas. Supponit praeterea obiectio, quod nulla ratione probari potest, nempe iustos ideo afflictos esse quod boni sint, impios prosperari quod sint mali; attamen huic gratuitae hypothesi tota nititur argumenti vis. Demum neque de facti veritate constat.

391. Ad 3. *D.* Et hae querelae proveniebant ex peculiari zelo, quo iusti percellebantur gloriae Dei, in punitione impiorum, *C.* ex iniustitiae alicuius suspicione, *N.* Cum enim impii ex longanimitate divina ansam sumerent magis ac magis in deteriora mala proruendi, ideo efflagitabant, ut Deus illorum comprimeret audaciam, iusta ultione in ipsos animadvertendo.

392. Ad 4. *D.* Si inaequalis eiusmodi distributio quidquam detraheret iustae Dei providentiae, *C.* si potius eam commendat, *N.* Ex hac enim inaequali distributione innumera pene bona promanant in societatem ipsam, ac in individua. Fides exercetur, alitur spes, acuitur ingenium, plures virtutes exercentur, pluraque alia proveniunt, quae sapientiam Dei commendant.

393. Ad 5. *D.* Quia Deus constituit in praesenti ordine proprio veluti motu res humanas agi, *Tr.* vel *C.* secus, *N.* Data enim assertionis veritate, quae tamen saepe plures

(1) Cap. XXI, 7. (2) Ps. LXXII, 2. (3) Part. I qu. XXIII, a. 7.

patitur exceptiones, ideò sic humana negotia pro industria accidere solent, quia Deus omnia suaviter regit; verum et hi ipsi successus ab eius providentia ordinati sunt ad suum finem.

394. Ad 6. *Nego*, haec opponi providentiae; ecclesiasticus enim hic loquitur de libertate homini a Deo tributa; psaltes vero denunciat divinam punitionem in eo ipso, quod impios dimiserit *in desideria cordis eorum*. Optime s. Augustinus (1): *Ubi non invenit* impius *legem tuam in poena sua?... In vetustatem perducens superbos et nesciunt.*

395. II. Obi. Sub providentia divina dari non possunt inutilia, monstruosa ac noxia; 2. tot insuper peccata; 3. recte proinde sic Epicurus apud Lactantium (2), divinae providentiae perstringebat assertores: Deus aut vult tollere mala et non potest; aut potest et non vult; aut neque vult neque potest; aut vult et potest. Si vult et non potest, imbecillis est, quod in Deum non cadit; si potest et non vult, invidus, quod aeque alienum a Deo est; si neque vult neque potest, et invidus et imbecillis, ideoque neque Deus; si vult et potest; quod solum Deo convenit, unde ergo sunt mala? 4. Deum praeterea dedecet minutis hisce negotiis implicari; 5. immo nec beatus esset tot curis distentus. Ergo.

396. Resp. Ad 1. *D.* Si talia absoluta darentur, *C.* si talia reipsa non sint, et omnia immo mirifice ad bonum totius universi conferant, *N.* Inutilia non sunt nisi in apprehensione et ignorantia nostra; monstruosa arguunt defectum causarum secundarum, qui tamen confert ad melius aestimanda, quae ad normam progrediuntur; noxia sunt relativa, quia dum sub uno respectu nocent, sub altero prosunt.

(1) *Confess.* lib. IV, c. 9. (2) *De ira Dei*, c. 13.

397. Ad 2. *D.* Si ex peccatorum permissione nulla Deus bona eruere posset, *C.* si multa e contra bona eruat, *N.* Maluit porro Deus ex malis bona facere quam mala nulla esse permittere, uti scite animadvertit s. Augustinus, promovent virtutem bonorum, commendantque Dei misericordiam atque iustitiam. Recolantur dicta adversus dualistas.

398. Ad 3. Resp. Deum posse et nolle omnia mala avertere, cum habeat fines sapientia sua dignos in hac permissione, nec proinde nisi stulto dici eum posse invidum; qui sic arguebat, Deum ex homine dimetiebatur.

399. Ad 4. *Neg.* Deus enim minima haec fecit, ergo ipsum non decet et illis providere, iuxta illud Ambrosii effatum (3): *Si iniuria est regere, nonne est maior iniuria fecisse?*

400. Ad 5. *D.* Si Deus perinde ac homo fatigaretur, *C.* si uno ac simplicissimo actu his omnibus prospiciat, *N.*

401. III. Obi. Nullum saltem est argumentum quod ex constante regularique causarum secundarum serie et effectuum ad divinam providentiam adstruendam deducitur. Constantia enim haec a causis regularibus, quae prius latebant, fundamentum habet. Ergo.

402. Resp. *D. Cons.* Ita tamen ut hae ipsae regulares causae sapientiam summi Conditoris in illis constituendis evincant, providentiamque in illis conservandis, *C.* ut eam excludant, *N.* Hoc enim inferre prodigiosae stultitiae esset; alioquin deneganda esset sapientia cuiusque artificis in machinis inveniendis et elaborandis, quae constantes effectus producunt. Quo igitur magis nobis admirabilis apparet universi huius constitutio, eo magis se nobis com-

(3) *De officiis*, lib. I, c. 13.

mendandam praebet Dei sapientia et providentia.

CAPUT II.

DE PRAEDESTINATIONE

403. De praedestinationis existentia, natura, causa et effectibus hic agendum est; haec autem omnia duobus articulis complectemur.

ARTICULUS I. *De praedestinationis existentia, natura et proprietatibus.*

404. Dari praedestinationem in confesso est penes catholicos omnes adversus pelagianos, nosque eam vindicabimus apposita propositione.

405. Quaenam vero sit eiusdem natura ex ipsius definitione cognoscitur. A s. Augustino definitur (1): *Gratiae praeparatio ;* ac fusius etiam (2): *Praedestinatio nihil est aliud quam praescientia et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur.* A s. autem Thoma definitur his verbis (3): *Praedestinatio est quaedam ratio ordinis aliquorum in salutem aeternam, in mente divina existens.* Ex his definitionibus intelligimus duo praedestinationem complecti, actum scilicet intellectus et actum voluntatis; utpote partem providentiae et opus misericordiae.

406. I. Praedestinatio in *adaequatam* et in *inadaequatam* distinguitur. Adaequata comprehendit, ut fides docet, gratuitam electionem ad gratiam et ad gloriam; inadaequata solam electionem ad gloriam.

407. II. Praedestinatio adaequate sumpta consideratur quoad *intentionem* et quoad *executionem*, seu potius consideratur in *actu primo* et in *actu secundo*, uti alii loquuntur, aut etiam ratione *principii* et ratione *termini*. Quatenus praedestinatio spectatur respectu executionis, in actu secundo, seu in *concreto*, de fide est duo ad eam requiri, gratiam ex parte Dei et cooperationem gratiae ex parte hominis, cum vita aeterna, quae terminus est praedestinationis, sit *merces* et *corona iustitiae*, quae non tribuitur saltem adultis nisi legitime certantibus, uti declarat apostolus (4). Quatenus vero spectatur in intentione, seu in actu primo et in abstracto, scholae ab invicem dividuntur; quarum placita una cum praecipuis fundamentis iam subiicimus.

408. Itaque ex theologis catholicis alii contendunt praedestinationem, etiam inadaequate sumptam quoad electionem ad gloriam, gratuitam esse, seu Deum gratuito decreto ante praevisa quaecumque merita per cooperationem ad gratiam, quosdam ex universa perditionis massa, in quam incidit totum humanum genus ob originale peccatum, elegisse, reliquis in hac perditionis massa relictis, quos saltem negative reprobavit. Hac porro electione facta Deus, ex istorum sententia, decrevit dare gratias, quibus electi seu praedestinati certissime perveniant ad gloriam ipsis destinatam. Alii autem censent Deum prius homines praeelegisse ad gratiam, et ex praeviso bono vel malo gratiae usu aliis gloriam, aliis vero decrevisse poenam, seu quod idem est, praedestinationem ad gloriam factam esse post praevisa merita gratiae. Priores vocant praedestinationem gratuitam *in se*, posteriores gratuitam *in causa*.

409. Fundamenta prioris sententiae desumuntur 1° ex illis omnibus scripturae locis in quibus gratuita praedestinatio asseritur, e. gr. Act. XIII, 48: *Crediderunt, quotquot praeordinati erant ad vitam aeternam :*

(1) Lib. *De praed Sanct.* c. 10.
(2) *De dono perseverantiae*, c. 14.
(3) Part. I qu. XXIII, a. 2.
(4) II Timoth. II, 5.

Ephes. I, 4, 5: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti... qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum per I. C. in ipsum, secundum propositum voluntatis suae;* Roman. IX, 11, ubi apostolus, exemplo adducto Iacob et Esau uti typo praedestinatorum et reproborum pergit: *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei* (Rebeccae): *Quia maior serviet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui;* et ita porro. 2° Ex s. Augustino et s. Thoma, qui ambo illud constituunt principium de quorumdam electione ad gloriam ex communi perditionis massa, caeteris in ea relictis. Ad hoc illustrandum adversus semipelagianos s. Augustinus exemplo utitur duorum infantium, quorum alter baptizatur, alter vero ad baptismum pervenire non potest, in quibus certe nulla merita gratiae supponi queunt. Angelicus doctor vero (1) exponit conformitatem cum Christo veluti *terminum et effectum praedestinationis*, non autem ut eius *causam*. 3° Ex ratione theologica, quae docet recte ordinantem prius velle seu proponere sibi finem, ad quem deinceps obtinendum media seligit; porro finis in subiecta materia est gloria, media vero sunt gratiae; ergo Deus utpote ordinator sapientissimus prius intendit gloriam quam gratiam.

410. Fundamenta posterioris sententiae pariter eruuntur 1° ex scriptura, quae non aliam exhibet rationem electionis aliquorum ad gloriam, et aliorum reprobationis ad poenam, quam praevisam cooperationem gratiae, vel praevisum eiusdem abusum non solum in executione, verum etiam in intentione. Quo spectant, quae Matth. XXV, 34 leguntur: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi; esurivi enim* etc.; item v. 42: *Discedite a me, maledicti... Esurivi enim* etc. Porro particula *enim* patefacit quare alii electi ad regnum, alii ad supplicia destinati fuerint. Huc etiam referunt quae scribit apostolus(2): *Quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui:* seu non ante praedestinavit quam *praescierit:* et illud Petri (3): *Magis satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis;* aliaque eiusmodi pene innumera scripturarum oracula. 2° Ex patribus omnibus graecis et latinis tum ante tum post s. Augustinum, quorum unanimis sententia est, Deum ex meritorum praescientia praemia aut poenas decrevisse; nec ipse s. Augustinus ab hac sententia abnuit, immo eam iuxta Ioseph. Tricassinum ord. capuc. (4) propugnavit constanter. 3° Ex ratione theologica de sincera voluntate Dei salvandi omnes homines, etiam supposito originali peccato, quae in opposita sententia vix aut nullatenus defendi potest. Hisce constitutis, ad fundamenta prioris sententiae respondent scripturam in adductis omnibus testimoniis non loqui nisi de praedestinatione ad gratiam et ad fidei vocationem, s. Augustinum agere de praedestinatione adaequate sumpta adversus pelagianos ac semipelagianos, ut eius ferebat scopus; rationem denique petitam ex fine, qui prius intenditur quam media, eliminant ex eo quod unice valeat, quando finis est absolutus, non autem cum est conditionatus ut in casu, de quo agitur.

(1) Sect. IV, in c. 8, *Epist. ad Rom.*

(2) Rom. VIII, 29. (3) Ep. II, c. 1, 10.
(4) *De praedestin. hominum ad gloriam.*

411. Unaquaeque schola, ut patet, sua fundamenta habet ad propriam tuendam sententiam; ecclesia numquam istam controversiam dirimere voluit; poterit igitur unusquisque salva fide illi opinioni adhaerere, quae magis arriserit, meliusque ad solvendas incredulorum et haereticorum difficultates conferre videbitur.

Ut igitur ad id, quod magis interest, accedamus, sit

Propositio I. *Datur ex parte Dei veri nominis praedestinatio, eaque certa est et immutabilis.*

412. Utraque propositionis pars de fide est, prout s. Augustinus, universa ecclesia probante, eas adversus pelagianos ac semipelagianos propugnavit (1). Praemittimus vero heic agi de praedestinatione adaequate sumpta tum ad gratiam tum ad gloriam.

413. Dari igitur in primis ex parte Dei eiusmodi praedestinationem sacrae litterae apertissime evincunt. Etenim Matth. XXV, 34 Christus electis dicet: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi;* et Rom. VIII, 29 et seqq.: *Quos praescivit et praedestinavit... quos autem praedestinavit, hos et iustificavit, quos autem iustificavit, hos et glorificavit;* Ephes. I, 4: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti... praedestinavit nos... secundum propositum voluntatis suae.* Hinc s. Augustinus (2): *Veritatem*, inquit, *praedestinationis huius et gratiae, quae nunc contra novos haereticos cura diligentiore defenditur, numquam ecclesia Christi non habuit;* ac s. Prosper ait (3): *Praedestinationem Dei nullus catholicus negat.*

414. Sed et ratio ipsa theologica eidem veritati suffragatur. Si enim praedestinatio ex s. Augustino est *gratiae praeparatio*, seu *praescientia et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur*, sequitur eiusmodi praeparationem gratiae, qua pervenitur ad vitam aeternam, debuisse a Deo ab aeterno decerni, seu dari praedestinationem, uti etiam evolvit s. Thomas (4).

415. Quod si ab aeterno haec praeparatio a Deo facta est, iam necessario fluit quod secundo loco propositum est, nempe praedestinationem et certam et immutabilem esse, prout certa est ac immutabilis eius praescientia, certumque ac immutabile est divinae voluntatis decretum. Hoc Christus declaravit dicens (5): *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do eis, et non rapiet eas quisquam de manu mea.* In quae verba apposite Augustinus (6): *Horum si quisquam perit*, scribit, *fallitur Deus; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus; horum si quisquam perit, vitio humano vincitur Deus; sed nemo eorum perit, quia nulla re vincitur Deus.*

416. Impervium hoc quidem praedestinationis mysterium est imbecillitati nostrae, cuius profunditatem potius venerari quam perscrutari debemus; optime proinde s. Augustinus concludebat (7): *Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur ut persuadeatur, illi autem non ita; duo sola occurrunt interim, quae respondere mihi placeat: O altitudo divitiarum, et: Numquid iniquitas apud Deum? Cui ista respon-*

(1) Lib. *De praedest. sanctorum*, et in lib. *de dono perseverantiae.*
(2) Lib. *De dono persev.* c. 23, n. 65.
(3) *In resp.* I. *ad obiect. Gallor.*
(4) Part. I, qu. 23, a. 1.
(5) Ioan. X, 27 et seq.
(6) Lib. *De corrept. et gratia*, c. 7, n. 14
(7) Lib. *De spir. et litt.* c. 34.

sio displicet, quaerat doctiores; sed caveat, ne inveniat praesumptores.

DIFFICULTATES

417. I. Obi. Adversus primam partem. Data praedestinatione ex parte Dei, iam sequitur 1. Deum iniustum fore acceptorem personarum, dum sine merito vel demerito alios ab aeterno elegit, reiecit alios; 2. homines sic posse ratiocinari: vel sum praedestinatus, vel non; si sum praedestinatus, quidquid egero, salvabor; si non sum praedestinatus, quidquid egero, peribo; adeoque aut praesumptione aut desperatione agetur, omnisque stimulus intercipitur ad resipiscentiam et ad virtutem; 3. iure propterea monachus ille Adrumetinus, de quo s. Augustinus (1), monasterium deseruit ad saeculi deliciis libere indulgendum. Ergo.

418. Resp. *Nego primam sequelam.* Deus enim iniustitiae aut acceptionis personarum argueretur, si quidpiam alicui deberet; nihil porro Deus alicui debet. Accedit quod Deus omnibus suam gratiam conferat, ut idoneo loco ostendemus; in sententia proinde eorum, qui tenent praedestinationem ad gloriam esse post praevisa merita gratiae, sibi homo tantum adscribere deberet reprobationem ex praeviso ipsius gratiae abusu.

419. *Nego secundam sequelam.* In hypothesi enim de praedestinatione ad gloriam post praevisa merita, ad propositum dilemma respondetur: Eris praedestinatus, si obsecutus fueris usque in finem collatae tibi gratiae; alioquin damnaberis. Sic aegroto dici potest: Sanaberis, si sumpseris medicinam: morieris, si eam recusaveris; aut etiam agricolae: Colliges, si seminaveris; secus, si seminare neglexeris; et ita porro. Cum enim Deus velit sincero animo omnes salvos fieri, ex homine solo est damnatio. Et hac ratione, quin tempus in his diutius teramus, evanescunt reliquae sequelae, quae ex falso supposito procedunt.

420. Inst. Eadem urgeri possunt incommoda quoad praedestinationem *in causa;* posset enim quispiam dicere: Vel Deus decrevit mihi conferre gratiam efficacem ac finalem perseverantiam, vel non: si primum, salvabor; si alterum, damnabor: et hoc etiam in sententia de gratia efficaci, ut aiunt, ab extrinseco; quod enim aliquis consequatur gratiam praevisam efficacem, ex Dei munere est. Ergo.

421. Resp. vel *N.* vel *D.* Si gratia constituatur efficax *a se*, seu *ab intrinseco, Tr.* si *ab extrinseco* seu a libera hominis cooperatione, *N.* In hac enim posteriore hypothesi, cum Deus, ex dictis, omnibus gratias conferat sive remote sive proxime sufficientes, ex sola hominis malitia fit, ut ea respuatur et inefficax efficiatur, nec perseveret. Optime rursum Augustinus (2): *O homo, in praeceptione cognosce quid debeas habere; in correptione cognosce tuo te vitio non habere; in oratione cognosce, unde accipias quod vis habere.* Quod si Deus ex peculiari beneficio et praedilectione quibusdam velit dare gratiam praevisam efficacem, hoc non obstat quominus gratiae, quas caeteris elargitur, ad consensum sufficiant, et ex sola iterum hominum malitia fiat, ut illae inefficaces reddantur. *Deserunt*, inquit s. Augustinus (3), *et deseruntur; deseruit et desertus est.*

422. II. Obi. Adversus alteram partem. 1. Potest praedestinatio amitti et recuperari; dicitur enim Apoc. c. III de aeterna corona; *Tene quod habes, ut nemo accipiat coro-*

(1) Lib. *De dono persev.* c. 15.

(2) Lib. *De corrept. et grat.*

(3) *De natur. et grat.* cap. 26.

nam tuam. 2. Deleri electi possunt de praedestinationis libro iuxta illud Moysis (1): *Aut dimitte eis.... aut dele me de libro vitae*; et illud Christi (2): *Quos dedisti mihi, custodivi; et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis;* idcirco s. Petrus: *Magis satagite*, scribebat (3), *ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis;* et ecclesia Deum rogat *ut omnium fidelium nomina beatae praedestinationis liber adscripta retineat.* Ergo praedestinatio nec certa nec immutabilis est, alioquin fatalem necessitatem inferret.

423. Resp. *D. A.* Potest praedestinatio amitti vel recuperari, spectata in causa et ex parte hominis, *C.* spectata in se et ex parte Dei, *N.* Scripturae ita loquuntur sive de corona, sive de libro vitae, sive de hominum sollicitudine ad vitam aeternam comparandam, ratione habita humanae libertatis et incertitudinis, in qua ipsi versantur, quamdiu in hac vita sunt, non autem de praedestinatione spectata prout subest praescientiae et decreto Dei; quod esset absurdum et implicaret. Et hoc modo explanantur omnia obiecta loca, si tamen omnia referuntur ad praedestinationem, de qua loquimur. Intelligitur etiam quo sensu ecclesia Deum roget; nempe ut iusti perseverent et peccatores resipiscant, ut beati esse aliquando mereantur.

424. Non aliam vero certa ac immutabilis praedestinatio necessitatem infert, quam hypotheticam et consequentem, quae oritur ex divina praescientia, quae certe non officit libertati, sed etiam eam supponit. Adeoque s. Thomas concludit (4): *Sic igitur et ordo praedestinationis est certus, et tamen libertas arbitrii non tollitur, ex qua contingenter provenit praedestinationis effectus.*

Propositio II. *Nemo sine speciali revelatione certus esse potest de sua praedestinatione.*

425. De fide propositio est, ex definitione concilii tridentini (5): *Si quis magnum illud usque in finem perseverantiae donum se certo habiturum absoluta et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc speciali revelatione didicerit; anathema sit.*

426. Scripturae hoc dogma evidenter ostendunt. Apostolus (6): *Tu*, inquit, *fide stas, noli altum sapere, sed time;* et rursum (7): *Qui se existimat stare, videat, ne cadat*, ut alia pene innumera eiusmodi effata praetermittamus.

427. His innixus s. Augustinus scribebat (8): *Quis enim ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate vivitur, in numero praedestinatorum se esse praesumat?*

428. Ratio porro aperta est: praedestinatio, ex dictis, est actus divini intellectus et voluntatis; nemo igitur illum novisse potest, quin Deus illi revelaverit.

DIFFICULTATES

429. Obi. 1. Christus ait (9): *Omnia, quaecumque orantes petitis, credite, quia accipietis*, adeoque et perseverantiam; 2. et Apostolus: *Spiritus*, inquit (10), *testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii et haeredes;* 3. ac iterum (11): *Scientes, fratres dilecti, a Deo electionem vestram;* 4. Qui proinde, de se scribebat (12): *Reposita est mihi corona iustitiae;* 5. nec aliter apostolus Ioannes docuit fideles, dicens (13): *Haec scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine*

(1) Exod. XXXII, 31 et seq.
(2) Ioan. XVII, 12.
(3) Ep. II, c. I, 10.
(4) Loc. cit. a. 3.
(5) Sess VI, c. 16.
(6) Rom. XI, 20.
(7) I Cor. X, 12.
(8) Lib. *De correpl. et grat.* c. 16.
(9) Marc. XI, 24.
(10) Rom. VIII, 16.
(11) I Thessal. I, 4.
(12) II Timoth. IV, 8.
(13) Ep. I, cap. V, 13.

filii Dei. Ergo certitudinem praedestinationis habere possumus.

430. Ad 1. *D*. Si certi simus nos bene orare, et perseveraturos in oratione, *C*. Si simus incerti, *N*. Porro: *Quid oremus, sicut oportet, nescimus*, scribit Paulus (1).

431. Ad 2. *D*. Si filii et haeredes in spe, *C*. in re, *N*.

432. Ad 3. *D*. Electionem ad fidem, de qua loquitur Apostolus, *C*. ad perseverantiam et ad gloriam, *N*.

433. Ad 4. *D*. Ex fiducia, quam conceperat tot laboribus pro Christo exantlatis, *C*. ex certitudine, seposita revelatione, *N*.

434. Ad 5. *D*. Vitam aeternam inchoative per fidem, *C*. formalem, *N*. Alioquin omnes illi, ad quos scribebat s. Ioannes, fuissent certo praedestinati, nec excidere potuissent, quod nemo dicet.

Articulus II. *De causis et effectibus praedestinationis.*

435. Nullus hic sermo esse potest de causa physica et a priori, quae Deum movere potuerit ad aliquos praedestinandos, quod esset absurdum, uti iamdiu animadverterat s. Thomas (2). De sola proinde causa morali agi potest.

436. Pelagiani ac semipelagiani hanc constituerunt in virtutibus naturalibus, seu in meritis per vires proprias comparatis, pelagiani absolute, semipelagiani saltem ad initium fidei promerendum. Theologi catholici, uti vidimus, alii admittunt hanc causam quoad praedestinationem inadaequatam ad gloriam, in meritis ope gratiae comparatis; alii eam respuunt et a solo Dei beneplacito repetunt. His placitis scholarum dimissis, de quibus satis egimus, causa *finalis* praedestinationis est gloria Dei, *efficiens* est Dei decretum dandi gratiam et gloriam, *meritoria externa* seu principalis sunt merita Christi, *meritoria interna* seu secundaria, saltem quoad executionem, sunt merita supernaturalia ipsius praedestinati.

437. Et haec de causis; quoad effectus praedestinationis, ad eos constituendos duae conditiones requiruntur: 1° ut praedestinatio sit a Deo tamquam causa praedestinante, effectus enim supponit causam; 2° ut cum gloria aeterna connexionem habeat, et ad eam de facto perducat. Quocirca praedestinationis effectus sunt vocatio, iustificatio, et glorificatio. Huc solet afferri illud Pauli (3): *Quos praescivit, et praedestinavit; quos praedestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et iustificavit; quos autem iustificavit, illos et glorificavit*. Si tamen glorificatio, de qua hic loquitur apostolus, sit beatitudo in altera vita, et non potius donorum collatio, qua Deus primos fideles gloriosos efficit, seu *magnificavit*, ut habet graecus textus. Inter divinae praedestinationis effectus recensentur praeterea naturalia illa bona, quae ex speciali Dei providentia et amore ad vitam ordinantur aeternam, e. gr., ingenium, indoles etc., dicente eodem apostolo (4): *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti*; mala item poenae huiusce peregrinationis; et iuxta nonnullos lapsus ipsi morales seu peccata, quae a Deo interdum permittuntur, ut inde maius bonum pro sua bonitate eruat in favorem electorum; tunc enim per accidens, ut aiunt, et haec conferunt ad electorum utilitatem. Quo sensu s. Augustinus scripsit (5): *Audeo dicere, superbis esse utile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum: unde sibi displi-*

(1) Rom VIII, 26. (2) Loc. cit. a. 6.

(3) Rom. VIII. (4) Loc. cit.
(5) *De civ. Dei*, lib. XIV, c. 13.

reant, qui iam sibi placendo ceciderunt. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando flevit, quam sibi placuit, quando praesumpsit. Hoc dicit et sacer psalmus: Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine. Id est: Ut tu eis placeas, quaerentibus nomen tuum, qui sibi placuerunt quaerendo suum. Alii tamen aliter rem explicant. Consuli potest Suarez (1).

CAPUT III.

DE REPROBATIONE

438. Reprobatio seu reiectio, prout positiva est, a magistro sententiarum definitur (2): *Praescientia iniquitatis quorumdam, et praeparatio damnationis eorumdem.* Tres ipsa actus complectitur, permissionem culpae, negationem gratiae efficacis ad resurgendum, decretum damnationis. Culpa igitur, uti patet, causa proxima reprobationis est. In his conveniunt catholici omnes adversus praedestinatianos et calvinianos.

439. Praeter reprobationem vero hanc positivam, admittenda ne est alia reprobatio, negativa nuncupata? Alii affirmant, alii negant. Affirmant, quotquot tuentur praedestinationem inadaequatam ad gloriam gratuitam in causa. Cum enim ex horum placito Deus ex universa damnationis massa decreverit ante praevisa merita quosdam ad gloriam eligere, hoc ipso caeteros omnes negative reprobavit. Negant, quotquot adstruunt hanc ipsam praedestinationem ad gloriam post praevisa merita, siquidem in hac sententia Deus neminem solum negative reiicit, sed positive reprobat eos omnes, quos peccato vel originali vel actuali praevidet inquinatos ex hac vita decessuros.

440. Quavis porro sententia admissa exploratum est, causam proximam positivae reprobationis, nempe peccatum, causam remotam supponere, quam *radicalem* theologi vocant. Haec in permissione peccati, seu in decreto non dandi gratiam efficacem sive ad illud praecavendum, sive ab illo resurgendum consistit. Et hic rursum theologi disceptant in assignanda causa huiusce agendi rationis, quam cum reprobis Deus tenet; num scilicet ex sola eius voluntate; num ex defectu gratiae; num ex peccato originali quamvis dimisso, remote tamen, influente? Nobis videtur aleae immo et temeritatis plena eiusmodi ulterior inquisitio.

441. His igitur quaestionibus dimissis, veteres potius recentioresque praedestinatianos seu calvinistas adorimur, qui autumant, Deum ex beneplacito suo et ante praevisa demerita positive homines quosdam reprobasse, seu ad aeternum exitium destinasse. Hac de causa, iuxta Calvinum, Deus non solum fidem ac omnem gratiam eis denegat, sed eos impellit etiam necessario ad peccata, decipit ac illudit; sacramenta quoad istos sterilia sunt, nudaque signa. Huius doctrinam refert Bellarminus (3), nec non Petavius (4).

Cum vero non sibi Calvinus cohaereat, et interdum reprobationis causam soli tribuat Dei beneplacito, interdum vero reiicere videatur in peccatum originale, prout etiam placuit Iansenio, factum est ut calvinistae in *antelapsarios* et *postlapsarios* seu *superlapsarios* distinguantur, prout alterutri adhaerent sententiae.

PROPOSITIO. *Impium est asserere Deum ex solo beneplacito aliquos homines positive reprobasse atque aeterno supplicio destinasse, absque praevii peccati praevisione.*

442. Repugnat enim scripturae, universae traditioni, rectaeque ra-

(1) *De effectibus praedestinationis*, l. III.
(2) Lib. I, dist. 41.

(3) Lib. II, *De statu peccati*, c. 3.
(4) *De Deo*, lib. X, c. 6 seq.

tioni eiusmodi assertio. Sapient. I, 13 legitur: *Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum. Diligis omnia quae sunt,* subditur ib. XVIII, 25, *et nihil odisti eorum, quae fecisti.* Praeterea sic dicit Deus (1): *Numquid voluntatis meae est mors impii... et non ut convertatur a viis suis et vivat?* quanto minus vult ipse quempiam sine praevisione peccati ad aeterna supplicia destinare? Hinc expresse s. Petrus, de Deo testatur (2): *Nolens aliquos perire.* Demum nullam aliam praeter peccatum assignat scriptura causam indignationis Dei aeternaeque damnationis, dicente Christo (3): *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare.* Unica igitur ratio, quae a Christo assignatur ob reproborum damnationem, est bonorum operum, ad quae illi tenebantur, neglectus; non alia igitur est aeternae damnationis eorumdem decreti.

443. Supervacaneum vero est patrum testimonia ad hoc ipsum evincendum congerere, cum una omnium mens fuerit. Audiatur prae caeteris unus Augustinus, qui scribit (4): *Bonus est Deus, iustus est Deus; potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est; non potest quempiam sine malis meritis damnare, quia iustus est.*

444. Sed et ipsa ratio immo et communis hominum sensus iuxta ideam, quam quisque de Deo habet, abhorret ab eiusmodi doctrina. Dei enim iustitiae notio postulat, ut nemini poenam sine culpa decernat, alioquin humana iustitia melior divina foret.

445. Deum autem neminem ad peccatum destinare, adeoque neque peccati auctorem esse; hominem insuper libero pollere arbitrio, etiam originali supposito peccato, suis locis ostendimus.

DIFFICULTATES

446. Obi. Unica reprobationis et damnationis ratio Dei voluntas in scripturis assignatur: apostolus enim aperte scribit (5): *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui;* et v. 16: *Igitur non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei;* hinc de Pharaone ex nomine ipsius Dei, subiicit, v. 17: *Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam;* concludit vero v. 18: *Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat;* ac v. 21 rationem reddit dicens: *An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Ergo.

447. Resp. *N. A.* Ad probationes vero reponimus praeter argumentum, de quo agimus, illas afferri. Etenim apostolus in tota hac ad rom. epistola nihil aliud sibi proposuit, quam statuere gratuitam vocationem ad fidem. Cum omnes homines, iudaei ac gentes, sub peccato essent et egerent gloria Dei, ex gratuita sua bonitate, sine ullis praecedentibus meritis, gentes ad fidem vocavit, iudaeos ex iustitia sua reprobavit ob ipsorum incredulitatem. In cuius rei confirmationem adduxit apostolus exemplum Esau et Iacob, ex quibus praeelegit Deus quoad temporalem benedictionem Iacob prae Esau in pari conditione; item Pharaonis et Nabuchodonosor, quo-

(1) Ezech XVIII, 23. (2) Ep. II, c. III, 9.
(3) Matth XXV, 41.

(4) Lib. III, *contra Iulianum.*
(5) Rom. IX. 11 seq.

rum primum in sua induratione reliquit, alterius vero misertus est. Sic quare ex duobus peccatoribus Deus unius misereatur, alterum in sua iniquitate relinquat, nulla alia ratio reddi potest, quam quod cum altero misericordiam, cum altero vero iustitiam exercere voluerit. Sed, ut patet, peccatum semper supponitur uti causa reprobationis et damnationis. Hinc s. Augustinus: *Quaerimus*, scribit (1), *meritum obdurationis et invenimus. Quibus* misericordiam *non impertitur, nec digni sunt, nec merentur*; *at potius ut non impertiatur, hoc digni sunt, hoc merentur.*

448. Inst. 1. Prov. XVI, 4 dicitur: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum;* ac 2 Sap. XIV, 11: *Creaturae Dei in odium factae sunt ;* 3. sane non alio fine infantes, qui sine baptismo decedunt, ac infideles negativi conditi sunt, nisi ut damnentur. Ergo.

449. Resp. Ad 1. *D.* Supposito peccato impius ad diem malum servatur, *C.* illo non supposito, *N.* Alioquin impius non foret.

450. Ad 2. *D.* Ex hominum culpa, *C.* ex intentione Dei, *N.* Homines enim sunt, qui propria malitia creaturis in se bonis pessime in suam perniciem abutuntur.

451. Ad 3. *Neg.* Nam praeter Dei voluntatem infantes non perveniunt ad baptismum, ut suo loco ostendemus, et infideles nihil audierunt quandoque de Christo. Nec enim Deus his infidelibus gratiam suam denegat, qua si bene utantur, aut observationem legis saltem naturalis, ulterioribus auxiliis praesto erit ne pereant; Deus enim facienti quod in se est gratiam non denegat, iuxta tritum in scholis effatum; et s. Augustinus duplici distincto providentiae ordine, publico cum nationibus, privato cum unoquoque individuo, concludit (2): *Quoniam divina providentia non solum singulis hominibus quasi privatim, sed universo generi humano tamquam publice consulit; quid cum singulis agatur, Deus qui agit, atque ipsi cum quibus agitur, sciunt; quid autem agatur cum genere humano, per historiam commendari voluit, et per prophetiam.* Et s. Prosper generatim pronunciat (3): *Nemo a Deo ita creatus est, ut pereat; quia alia est causa nascendi, alia pereundi. Ut enim nascantur homines, creatoris est beneficium; ut autem pereant, praevaricationis est meritum.*

(1) Ep. CXCIV, n. 14.
(2) *De vera religione*, cap. 24.
(3) *Respons. ad obiectionem tertiam vincentianam.*

TRACTATUS

DE SANCTISSIMA TRINITATE

PROOEMIUM

1. Augustissimae Trinitatis mysterium basis ac fundamentum est totius religionis christianae. Huius professionis summam complexus est auctor symboli athanasiani his verbis: *Fides autem catholica haec est, ut unum Deum in trinitate, et trinitatem in unitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantiam separantes;* et ecclesia in praefatione ss. Trinitatis eo revocat fidei huius professionem: *Ut in personis proprietas, in essentia unitas, et in maiestate adoretur aequalitas.*

2. Si proinde fides catholica de Trinitate consistit in admittendis tribus personis realiter distinctis in unitate numerica essentiae, sequitur has personas sibi coaeternas, coaequales ac consubstantiales esse; alteram ab altera procedere, Filium quidem a Patre per aeternam generationem; Spiritum sanctum ex Patre et Filio; tamquam ab unico principio per simplicem processionem.

3. Errores omnes circa hoc mysterium exorti ad tres classes revocari facile possunt. Prima classis eorum est, qui nullam agnoscunt in personis divinis distinctionem, cuiusmodi fuere sabelliani, et qui ab illis processerunt sociniani et unitarii. Altera eos complectitur, qui inficiati sunt consubstantialitatem et aequalitatem trium personarum, uti ariani, macedoniani, et qui illos secuti sunt. Tertia a graecis schismaticis conflatur, qui inficiati sunt processionem Spiritus sancti a Patre et Filio, veluti ab unico principio. Rationalistae cum socinianis et unitariis totum mysterium reiiciunt, tamquam adversans rectae rationi.

4. Ut igitur catholicam doctrinam vindicemus adversus tot adversarios, praemissis prius necessariis notionibus ad dicendorum intelligentiam: 1° generatim trium personarum in unitate naturae subsistentium veritatem adstruemus. Qua veritate constituta, 2° Filii ac Spiritus s. singillatim divinitatem deducemus; 3° Spiritus sancti a Patre Filioque ostendemus processionem; 4° denique nonnulla subiiciemus corollaria ad uberiorem argumenti totius illustrationem.

CAPUT I.

DE VOCIBUS, QUAE IN DISSERENDO DE AUGUSTISSIMO TRINITATIS MYSTERIO USURPANTUR

5. Ab haereticis, qui vocibus adhiberi solitis circa Trinitatis mysterium abusi sunt, ad earum expositionem compellimur. Ex hac duo commoda in rem nostram proveniunt, ac primo ut clarior evadat tractatio, secundo ut facilius adversariorum dissolvantur sophismata.

6. Cum tota praesens controversia ad *unitatem* et *distinctionem* revocetur, fit, ut ex vocabulis explanandis alia ad unitatem, ad distinctionem alia referantur constabiliendam; et ad posteriorem hanc classem spectant, quae de relationibus et origine disseruntur.

7. Sunt autem in primis vocabula

isthaec *essentia*, *natura*, *substantia*, *existentia*, item *subsistentia*, *suppositum* atque *persona*.

8. *Essentia*, quae ab *esse* dicitur, est id, quo res quaelibet in suo esse constituitur; seu est id, quod est. Sic essentia hominis est id, per quod homo est; nihil ea prius excogitari in qualibet re potest. Tria in eam concurrunt: 1° ut sit, quod primum in ente concipitur; 2° ut caeterorum, quae in eodem sunt aut ab eo dimanant, radix sit ac fundamentum; 3° ut id sit, quo ab alia re qualibet distinguatur. Sic essentia hominis est, ut sit animal rationale.

9. *Natura*, a *nascor* dicta, in primaeva significatione exprimit id, quod ex alio ortum habuit seu progenitum est. Ast postea vox haec adscita fuit uti synonyma essentiae: prout vero ab essentia distinguitur definiri *natura* solet: *Principium actionis ac operationis rei intime inhaerens*. Prout Deo accommodatur, posset dici: *Principium actionis divinae ab ipsa tamen actione interiori minime seiunctum*. Haec naturae notio communissima apud patres veteres est; ex ea enim inferebant duplicem in Christo distinctam naturam iuxta duplicem eius operationem divinam et humanam. Hinc *actio* dicta ab iis est *substantialis naturae motio*.

10. *Substantia* vulgo definitur: *Id, quod nullo alio indiget, cui inhaereat ad existendum*. Triplici autem sensu substantia accipitur: 1° pro essentia; 2° pro eo quod accidentibus seu modificationibus subest, quasi a *substando*; 3° pro re per se existente; qua postrema significatione tam de Deo, quam de creaturis enunciari potest.

11. *Existentia* definiri solet *essentia in actu*, seu essentia extra merae possibilitatis statum, quae quidem notio competere creaturis potest, non autem Deo. Deus siquidem existit per essentiam, seu vi essentiae suae, utpote ens a se, quod scilicet in se habet rationem suae existentiae.

12. *Subsistentia* hic sumitur pro modo, quo substantia quaedam singularis tota et ultimo completa subsistit, suique iuris efficitur; hinc definitur: *Ultimum substantiae complementum, eam reddens sui iuris sive incommunicabilem alteri tamquam supposito sive personae*. Quo fit, ut per subsistentiam ita compleatur suique iuris substantia efficiatur, ut absque dependentia ab alio tamquam persona vel supposito agat et operetur.

13. *Suppositum* idem est ac subsistentia, sed in concreto existens; ac definitur: *Substantia ultimo completa suique iuris*, seu substantia cum *modo suo*, qui tamen potest absolute alienus esse a substantia seu ab eo diversus, quem substantia per se haberet, ut patet in incarnatione, in qua humanitas a subsistentia divina regitur, ut exístat.

14. *Persona* idem est ac suppositum, sed ratione praeditum. A Boëthio definita est: *Rationalis naturae individua substantia*. Cum tamen nonnullis, licet immerito, ambigua eiusmodi definitio videatur, maluerunt eam dicere *suppositum* seu *subsistentiam rationalem*.

15. Graeci *naturam*, *essentiam*, *personam* vocant φύσιν, οὐσίαν, ὑπόστασιν. Eadem tamen his vocibus haesit significatio, nec nisi temporis tractu determinata est ex occasione abusus sabellianorum in his vocibus usurpandis, et contentionum etiam, quae inter catholicos ipsos ortae sunt.

16. Nonnisi improprie *essentiae*, *existentiae* et *naturae* nomina de Deo praedicantur, cum tria haec in

Deo identificentur; sic etiam vel ipsa *personae* vox Deo accommodatur, nam in Deo non est persona, sicut in nobis contingit, substantia individua et distincta ab alia immo diversa; sed personae vox, cum de Deo dicitur, indicat tantum distinctos eiusdem substantiae existendi seu subsistendi modos.

17. Sed iam de *originibus* ac *relationibus* nonnulla sunt delibanda. *Origo est emanatio unius ab alio.* Emanare autem potest unum ab alio vel tamquam a *principio*, vel tamquam a *causa;* tum aut *generatione*, aut simplici *processione;* et hae propterea voces exponendae sunt.

18. ***Principium est id, quod rationem continet, cur illud sit, cuius dicitur principium***, quodque *principiatum* vocatur; aut etiam: ***Est illud, quod habet in se rationem principiati.*** Pater e. gr. est principium, filius principiatum, quia pater est ratio, cur filius sit. Ex qua notione sequitur 1° principium *aliquo modo* debere distingui a principiato; continet enim rationem principiati: dictum porro est *aliquo modo* distingui, quia satis est, ut in ratione tantum existendi seu subsistendi alterum ab altero distinguatur, non autem in ratione *essentiae*. Sic in Deo eadem est essentia Patris ac Filii, Pater tamen a Filio distinguitur distincta ratione subsistendi. Sequitur 2° necessariam adesse connexionem inter principium et principiatum, quae mutuam habent inter se relationem. Sequitur 3° principiatum esse saltem ordine ac ratione suo principio posterius a quo pendet.

19. *Causa* dicitur *principium influens esse in aliud;* seu *causa generatim sumpta, est id quod rationem continet, cur aliquo modo habeatur aliud natura distinctum.* Id autem quod sic a *causa* profluit seu producitur, *effectus* nuncupatur. Hoc igitur interest discrimen inter *causam* et *principium*, quod illa sit veluti genus, hoc veluti species, cum omnis causa sit principium, non vero omne principium sit causa, fieri siquidem potest, ut principiatum non sit natura distinctum a suo principio, uti evenit in divinis. Graeci, quod nos vocamus principium, vocant *causam*, sed *intrinsecam*.

20. *Generatio* post s. Thomam definiri solet: *Origo viventis a principio vivente coniuncto in similitudinem naturae.* Haec similitudo respicit speciem, non genus.

21. *Processio* est *origo unius ab alio;* eiusmodi origo esse potest vel *ad intra* vel *ad extra*, adeoque per actionem *immanentem* si ad intra, *transeuntem* si ad extra sit. Processio magis patet quam generatio, cum omnis generatio processio sit, non autem e converso.

22. *Relatio* est *ordo* seu *habitudo unius ad alterum.* Duo idcirco extrema, seu duos terminos saltem postulat: nempe unum quod refertur, aliud ad quod refertur. Si mutua sit haec relatio, dicitur perfecta, e gr. patris et filii; si mutua non sit, ut domus ad tectum, dicitur imperfecta. Relatio autem potest esse aut inter substantias, aut inter modos unius eiusdemque substantiae.

23. Si relatio seu oppositio sit inter substantias, dicitur *ad aliud*; si inter modos, dicitur *ad alterum:* talis porro est, quae habetur in divinis.

24. Quum tot creatae difficultates sint a fidei catholicae adversariis ex aequivocatione vocis *ingeniti*, nonnulla et de hac voce adiicienda sunt. *Ingenitum* potest significare idem ac *non factum* aut *non creatum*, quo sensu haec vox aeque competit tribus personis divinis; i-

dem praeterea valet ac *non generatum*, quo sensu convenit Patri ac Spiritui sancto; demum potest significare *non emanatum* sub quovis respectu, et hoc sensu solius Patris propria est.

25. In hac postrema significatione *ingeniti* vox bifariam accipi potest, *negative* aut *privative*; in sensu *negativo* accipitur, cum removetur a subiecto, de quo praedicatur, aliqua affectio, quae eidem convenire nequit, uti cum Deus *immortalis* aut *incorruptibilis* dicitur; in sensu *privativo* aliquid enunciatur abesse a subiecto, quod absolute inesse ei posset, uti dicitur de homine quod caecus aut amens non sit. Si igitur vox *ingeniti negative* usurpetur, competit divinae essentiae, immo et Patri quatenus Pater est, cum exprimat notionem primae personae propriam; si *privative*, competit etiam Patri, sed quatenus in genere divina persona est.

26. *Notio* est id, quo valemus alteram ab altera persona secernere atque internoscere.

27. Animadvertendum hic denique est vocem personae in Deo longe verisimilius esse relativam et non absolutam, adeoque directe ac primario relationem exprimere, secundario vero ac in obliquo significare substantiam; sic relativae sunt voces Patris, Filii et Spiritus sancti. Vox autem Dei absoluta per se est, ac primario naturam seu substantiam, secundario personas significat.

28. Et haec de vocibus, quae in decursu tractatus adhiberi solent, earumque significationibus.

CAPUT II.

DE NUMERICA DIVINAE ESSENTIAE UNITATE IN TRIBUS PERSONIS

29. Fidei dogmata ex divina revelatione constitui debent. Cum vero duplex via nobis sit, qua constare potest de divina revelatione dogmatis alicuius, scriptura et traditio, ex utraque veritas mysterii Trinitatis probanda a nobis est. Praetermittimus consulto quaestionem, utrum, supposita revelatione, eadem veritas sola ratione demonstrari possit, ne re non necessaria detineamur, cum satis nobis sit evincere, quod ostendi nequeat Trinitatis mysterium cum recta ratione pugnare.

Propositio I. ***Tres sunt in una divina essentia personae realiter distinctae. Probatur primo ex sacris litteris generatim.***

30. De fide propositio est, uti constat tum ex symbolo athanasiano, tum ex omnibus catholicae fidei professionibus, tum denique ex concilio lateranensi IV cap. *Firmiter.*

31. Urgemus ex sacris litteris potissime auctoritates ex N. T. desumptas: quamvis enim ex V. T. pluralitas personarum non uno in loco praedicetur, uti Gen. I, 16: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* et cap. III, 22: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est;* tum Ps. II, 7: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te;* et Ps. CIX, 1: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis*, adscita praesertim expositione Christi et Pauli; attamen cum explicita trium distinctarum personarum in unitate essentiae doctrina in N. T. tradatur, ideo exinde probationes nostras proferemus.

32. Iam vero nota est baptismi formula ex Christi praecepto (1): *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Porro per particulam *et* tres distinguuntur personae; per voces *in nomine* communis tribus istis personis efficien-

(1) Matth. ult.

tia, virtus, auctoritas, adeoque natura significatur, cum tribus his personis in communi gratia sanctificans tribuitur seu effectus baptismi, et mancipatio baptizati illarum cultui. Nec omittendum, Christum hac formula paucis contraxisse totam doctrinam suam circa trium harum personarum essentiae divinae unitatem.

33. Hanc enim doctrinam Christus aperte tradidit, dicens (1): *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Ubi tres numerantur distinctae personae: Pater, Filius, et *Paracletus;* item communis natura cuiusmodi est Patris et Filii, et praeterea Paracleti, qui a Patre procedit sive emanat: quod enim a Deo procedit ac emanat, Deus est; cuiusmodi pariter est Filius, qui, ut habetur Ioann. XVI, 27, 28, a Patre Deo exivit. Idem Christus docuit (2): *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis; alium* vocat per oppositionem ad semetipsum; et iterum cum Philippo percontanti visionem Patris respondit (3): *Philippe, qui videt me, videt et Patrem... Non creditis, quia ego in Patre et Pater in me est? Verba, quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor; Pater autem in me manens ipse facit opera.* Ex his autem liquet 1° unam Patri ac Filio eamdemque efficientiam et actionem tribui adeoque naturam. 2° commeationem praedicari Patris in Filium ac vicissim, quae non nisi in identitate naturae locum habere potest; 3° affirmari uno viso alterum videri, quod consequens non esset, si diversa esset Patris Filiique substantia. Cum vero de Spiritu s. affirmet Christus ex Patre procedere, ac de suo accipere, iam patet unam eamdemque in tribus distinctis personis naturam seu substantiam praedicari.

34. Haec confirmantur ex collatione Isai. VI, 9; Ioann. XII, 40, et Act. XXVIII, 26. Quibus in locis verba illa: *Audite audientes, et nolite intelligere*, aeque tribuuntur uti prolata a Patre, a Filio et a Spiritu sancto, atque idcirco personis his singulis eadem efficientia tribuitur, eadem gloria atque maiestas.

35. Demum id ipsum conficimus ex celebri textu I Ep. Ioann. V, 7: *Tres sunt qui testimonium dant in coelis: Pater, Verbum et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt;* quo et distinctio personarum et unitas essentiae aperte praedicantur. Quorum verborum genuinitatem licet negaverint recentiores biblici cum socinianis ac rationalistis, certum tamen est ea reperiri in antiquissima versione vulgata, ut neque adversarii diffitentur; haec citasse patres africanos, quadringentos nempe episcopos saec. ecclesiae V in disputatione cum vandalis arianis sub Hunnerico habita; ea allegasse patres antiquissimos, Eucherium, Phaebadium, utrumque Idacium, praeter Tertullianum et Cyprianum, qui aperte saltem ad ipsa alluduut, ut omittamus posteriores patres; certum pariter est in antiquissimis codicibus graecis ea reperta fuisse, ut patet ex recensione hieronymiana, quam exhibet vetustissimus codex boëticus, qui exaratus est ex ipsis membranis, quas ex dictatu s. Hieronymi exceperunt notarii ad eum missi a Lucio Boëtico. Porro s. Hieronymus professus est se ex mandato Damasi rom. pontificis novum testamentum graecae fidei reddidisse, argumento igitur ineluctabili est olim in graecis codicibus palaestinensibus, quibus s. doctor usus est,

(1) Ioan. XV, 26. (2) Ioan. XIV, 16. (3) Ibid. v. 8 et seq.

hunc versiculum extitisse. Idem dic de complexionibus Aurelii Cassiodori, qui eas confecit iuxta praestantiores codices graecos, quos prae manibus habebat. Proinde cum reperiatur comma istud in vulgata, quae antiquissima est, utpote aevo apostolico confecta, quaeque omnibus codicibus graecis, qui supersunt, est anterior, iuxta criticae regulas est retinendum, atque catholicae doctrinae est ineluctabile argumentum.

36. Et haec quidem ex scripturis, quae maius robur accipient ex constante ecclesiae universae traditione, quam nonnisi maioris claritatis gratia a scripturis seiungimus, cum simul spectari debeant.

DIFFICULTATES

37. I. Obi. 1. Nuspiam in scripturis aperte traditur *trinitas* personarum distinctarum in *consubstantialitate* naturae; 2. formula baptismi distinctionem personarum exhibet, non autem unitatem substantiae; iubemur enim baptizari in nomine Dei patris hominum, Iesu Messiae, et Spiritus sancti peculiaris Dei vis personae forma indutae; 3. eodem sensu intelligi debet apprecatio apostoli, II Cor. XIII, 15, et reliqua omnia, quae adduci solent, uti Matth. III, 16, 17, de baptismo Christi; I Cor. XII, 4—6; I Petri I, 2; Rom. XV, 30, in quibus consubstantialitatis nulla fit mentio. Ergo.

38. Resp. Ad 1. *D.* Nusquam hae voces in scripturis occurrunt *trinitatis* et *consubstantialitatis*, *C.* non occurrit aperte veritas his vocibus significata, *N.* Ex probationibus enim, quas attulimus, quoad eos, qui sincere veritatem quaerunt, apertissime constat eiusmodi veritatem in scripturis contineri.

39. Ad 2. *Neg.* Cum tribus distinctis personis eamdem virtutem efficientiamque divinam tribuat baptismatis formula, divinae scilicet gratiae largitionem. Quod autem dicitur de Deo patre hominum, Iesu Messia, ac de Spiritus sancti peculiari vi, pia est socinianorum ac rationalistarum speculatio, non autem baptismi forma; cumque forma haec, ex dictis, sit veluti compendiosa expressio doctrinae Christi circa hoc mysterium, eius sensus ex caeteris doctrinae capitibus, quibus eadem veritas docetur, colligendus est.

40. Ad 3. *D.* Si singula obiecta loca seorsum ac solitarie spectentur absque nexu cum doctrina fundamentali, non sunt demonstrativa, *Tr.* vel *C.* si in nexu cum doctrina fundamentali sumantur, ad quam per illa alluditur, *N.* Iam vero cum trinitas personarum, earumque communis natura adeo aperte a Christo in adductis apud Ioannem testimoniis tradatur, atque haec doctrina fidelibus, uti ostendemus, ab apostolis adeo inculcata fuerit, ad eam tamquam ad rem notissimam, quin clarius sensum aperirent suum, alludunt Petrus et Paulus, quorum verba non intelligerentur nisi supposita doctrina ac fide in Trinitatis mysterium.

41. I. Inst. Ex baptismi formula unitas naturae in tribus personis colligi nequit, cum vel ipse apostolus, I Cor. X, 2, de israëlitis scribat, quod fuerint *baptizati in Moyse, in nube et in mari*, in quibus nulla unitas naturae fingi potest, prout nec in Deo et angelis et sanctis, in quorum tamen *nomine* ecclesia commendare solet animas exeuntium. Ergo.

42. Resp. *Nego* paritatem in utroque argumento; nam apostolus non scribit israëlitas baptizatos fuisse *in nomine* Moysis, nubis et maris, ut in formula baptismi habetur. Quod

si ecclesia morituros commendat *in nomine Dei Patris... in nomine angelorum* etc., ea addit, quae omnem dubitationem de eius sensu tollunt, dicens: *In nomine Dei Patris, qui te creavit, in nomine Filii, qui pro te passus est, in nomine Spiritus sancti, qui in te effusus est, in nomine angelorum et archangelorum, in nomine patriarcharum* etc., quin aliud adiiciat, ut sic insinuet horum efflagitari intercessionem.

43. II. Inst. 1. Etsi nonnulla huius doctrinae semina in scripturis habeantur, explicari debent vel ex philosophematibus iudaicis et platonicis, quae tunc temporis obtinebant, vel ex pio discipulorum in magistrum affectu; 2. haberi proinde debet doctrina haec uti typus, quo significetur Deum Patrem uti Spiritum sanctum sese per Iesum Christum hominibus manifestasse. Ergo.

44. Resp. Ad 1. *Neg.* Si enim vera semina huius dogmatis in scripturis occurrunt, ut id demus adversariis, semina evolvi debent, non autem explicari arbitraria ratione. Unde ipsi probant illa philosophemata platonica apud iudaeos in Palaestina obtinuisse? Unde ostendunt discipulos ex pio in magistrum affectu mentiri voluisse ac decipere universum orbem, donec insurrexissent sociniani ac rationalistae? Asserere facile est, demonstrare valde difficile, immo in casu nostro impossibile plane.

45. Ad 2. *Neg.* Hic enim typus est absurdus, ratione habita biblicae doctrinae. Etenim Spiritus s. est *alius Paracletus, qui procedit a Patre, et prout a Filio distinguitur,* quomodo dici potest Pater, qui *ut Spiritum sanctum se manifestavit?* Qui fieri potuit, ut eiusmodi typum nemo noverit per XVIII integra saecula?

46. II. Obi. 1. Christus ita Patrem alloquitur (1): *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum.* Unde sic: Deus verus, de quo hic loquitur Christus, est Deus summus; atqui hic est solus Pater; ergo Christus et Spiritus s. non sunt Deus ille summus. 2. Id ipsum docet apostolus scribens (2): *Nam etsi sunt, qui dicuntur dii sive in coelo sive in terra (siquidem sunt dii multi et domini multi), nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia et nos in illum, et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum.* Paulus igitur, explicans quis sit ille unus Deus, absolute affirmat hunc esse Patrem solum; non autem Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, ut ferret systema catholicum; ergo Filius et Spiritus s. ex Pauli doctrina e censu divinitatis excludi debent; 3. prout iterum inculcat idem apostolus, dicens (3): *Unus Deus et Pater omnium, qui est super omnes et per omnia, et in omnibus nobis.* Ergo.

47. Resp. Ad 1. *Dist. min.* Si Christus vocem *solum* ita ad Patrem retulisset ad exclusionem caeterarum personarum, *C.* si ita ad Patrem referat ad exclusionem falsorum deorum ac idolorum, *N.* Porro in obiecto textu vox *solum* non exprimit subiectum, id est, Patrem, sed attributum seu praedicatum divinitatis, quae sola est. Hunc sensum exposcit graecus textus, qui ita construitur: Ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, nempe: *Ut cognoscant te solum verum Deum.* Quo fit, ut Christus in hac sententia non excludat nisi falsos deos et vana gentium idola, quae certe *veri* dii non sunt; declarat proinde vitam aeternam sitam esse in cognitione solius veri Dei, et incarnationis Filii eius, sci-

(1) Ioan. XVII, 3. (2) I Cor. VIII, 5 seq. (3) Ephes. IV, 6.

licet Iesu Christi. Quinam vero sit solus hic verus Deus, alibi Christus patefacit, dum sibi et Spiritui sancto veram tribuit divinitatem. Hinc nomen *Pater* non ad personam coarctat huius nominis, sed Deo tribuit, qui pater hominum est, uti praeter Maldonatum in hunc locum ostendunt Petavius (1), et Maran (2).

48. Ad 2. *D.* Paulus explicat, quis sit unus Deus ad excludendos falsos gentium deos, *C.* ad excludendas personas Filii et Spiritus s. *N.* Hoc enim exposcit Pauli scopus, qui cum praemisisset multos a gentibus deos ac dominos dici, docet nonnisi Deum unum ac Dominum esse, Deum Patrem ac Dominum Filium; et quoniam a nomine Domini non excludit Patrem, ita a nomine Dei non excludit Filium. Ideo vero hac loquendi ratione usus est Paulus, quia allusit ad fidei symbolum, in quo fideles profitebantur credere ***in unum Deum*, *et in unum Dominum I. C.*** uti graeci recitabant; vitavit autem repetitionem vocis *Dei* et *Domini*, ut prospiceret teneris adhuc christianis recens ex ethnicismo conversis, ne ex repetitione harum vocum revocari viderentur ad plures deos ac dominos admittendos, ut scite post s. Ioannem Chrysost. animadvertit Petavius (3).

49. Ad 3. Eadem esto responsio, quae clare adhuc colligitur ex verbis immediate praecedentibus: ***Unus Dominus*, *una fides*, *unum baptisma*.** Hic enim *unus Dominus*, fatente Crellio, Christus est. Nec omittendum ex ethnicorum mente vocem *Dominus* significare *Deum;* ac proinde cum apostolus hoc sensu vocem *Dominus* Christo applicet, hoc ipso ostendit se haud excludere Christum voluisse a divinitate proprie dicta, quam alibi saepe ei tribuit.

50. III. Obi. Authenticitas commatis ioannei nulla ratione adstrui potest. Nam 1. labilia sunt fundamenta, quae habentur in Tertulliano et Cypriano, quorum allusio nimis vaga est; 2. horum auctoritate permoti recentiores africani coeperunt illam allusionem amplificare, donec textum integrum confecerint, et obtruserint idiotis vandalis; 3. in antiqua itala desiderabatur, adeoque in versione vulgata antiquissima, et in ipsa hieronymiana versione; alioquin s. Augustinus procul dubio illud allegasset adversus Maximinum arianum; 4. deest in omnibus graecis codicibus recentioribus et vetustioribus, siquidem nemo ex graecis patribus illud allegavit; 5. sed nec favet ipsa orationis series; etenim illa omnia verba *dant in coelo*, item *dant in terra*, intrusa sunt; insequentia porro: ***Si testimonium hominum accipimus*, *testimonium Dei maius est*,** alludunt ad postrema verba v. 6: ***Et Spiritus est*, *qui testificatur quoniam Christus est veritas*,** nempe *Spiritus sanctus*, ut in nonnullis codicibus legitur. Desunt igitur argumenta extrinseca et intrinseca, quibus hic versiculus fulciatur. 6. Verum ineptus etiam est versiculus iste ad dogma catholicum adstruendum, cum Pater, Verbum et Spiritus s. *unum* dicantur non unitate essentiae, sed unitate testimonii, uti praeter nobilissimos interpretes, qui hunc sensum confirmant, patet ex v. 8 in quo pariter de spiritu, aqua et sanguine dicitur quod *unum* sint, profecto non essentia, sed unitate testimonii. Ergo.

51. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *Neg.* Ad hanc enim suspicionem eliminandam satis est utriusque verba proferre. Iam vero Tertullianus, cum

(1) *De Trinitate*, *l.* III, *c.* I.

(2) In opere *Divinitas Iesu Christi*, lib. I, part. II, c. 21, §§ 1 et 2. (3) Loc. cit.

ostendere voluisset unam trium personarum substantiam esse, scribit (1): *Ita connexus Patris in Filio, et Filii in Paracleto, tres efficit cohaerentes alterum ex altero, qui tres unum sunt, non unus, quomodo dictum est:* Ego et Pater unum sumus, *ad ostendendam unitatem.* Porro verba: *Tres unum sunt* nuspiam alibi quam in versiculo nostro leguntur; quod vero subdit: *Quomodo dictum est:* Ego et Pater unum sumus, affert ad interpretandum locum parallelum priori textui. S. Cyprianus bis allegat eumdem textum, nempe in *epist. ad Iubaian.* scribens: *Cum tres unum sint, quomodo Spiritus s. placatus ei esse potest, qui aut Filii aut Patris inimicus est?* et in lib. *De unit. ecclesiae*, ubi haec leguntur: *Dicit Dominus: Ego et Pater unum sumus. Et iterum de Patre, et Filio, et Spiritu sancto scriptum est:* Et hi tres unum sunt. Quibus non modo provocat ad scripturam, sed praeterea confirmat quod de Tertulliano diximus, cum eadem ratione ioanneum comma alleget.

52. Ad 2. *D.* Etiam, *Tr.* solum, *N.* Nam eo ipso quod posteriores scriptores africani permoti sint illorum duorum auctoritate, consequitur utrumque hunc textum ex scriptura attulisse, adeoque in antiquissimis codicibus latinis et graecis repertum. Caeterum non soli scriptores africani, verum etiam galli et itali periocham nostram adduxerunt; immo et hispani, qui omnes dici nequeunt permoti sola Tertulliani et Cypriani auctoritate. Quapropter non ad illudendum vandalis concilii africani patres illum versiculum allegarunt, sed quia reipsa in suis codicibus, prout nunc est, continebatur

53. Ad 3. *D.* Quia iam forte exciderat ab illo primitivo typo, ex quo itala confecta est, *C.* quia a fonte ipso defecerat, *N.* Alioquin ratio nequit amplius assignari, quare in codicibus illis, ex quibus africana versio latina prodivit, reperiretur. Certum enim est Tertullianum ad codices graecos interdum appellare; Hieronymum cum codicibus graecis suam recensionem contulisse, quo factum est, ut in eius versione reperiatur; falsum proinde est in hieronymiana versione non inveniri. De s. Augustino res est incerta; siquidem in sessoriana bibliotheca *Speculum* sub Augustini nomine habetur, quod genuinum eiusdem s. doctoris opus creditur, in quo textus noster legitur. Accedit quod s. doctor versione itala uteretur, in qua versiculus hic desiderabatur; attamen ad ipsum alludit scribens *Adversus Maximinum.*

54. Ad 4. *D.* Id est, in plerisque, *C.* in omnibus prorsus, *N.* In exemplaribus enim quibus Robertus Stephanus usus est, in illo quo permotus est Erasmus ad eumdem restituendum, in exemplaribus, quibus confecta est editio complutensis, in pluribus codicibus anomalis, ac in Cyprio non ita pridem detecto, adest haec periocha. Cum igitur argumenta positiva habeantur, quibus constat hunc versiculum extitisse, ad rei explicationem satis est probabiles afferre rationes, quare in plerisque desideretur. Potuit porro vel fraus primorum haereticorum id efficere, potuit oscitatio librariorum ob omioteleuton, seu idem initium et finem vv. 7 et 8, uti patet etiam ex eo quod in nonnullis codicibus desit v. 8, de quo tamen numquam dubitatum est. Nil mirum proinde si patres graeci comma istud non citaverint, saltem eorum plerique.

55. Ad 5. *D.* Si admitteretur delenda omnia indicata verba, *Tr.* si

(1) *Adversus Praxeam*, cap. 25.

id negetur, *N.* Porro tum Bengel tum Millius ex collatione codicum evincunt eiusmodi verba esse omnino retinenda. Cum praeterea vox illa *sanctus*, quae nonnisi in paucis codicibus reperitur, delenda sit, mutilus evaderet sensus, sublato v. 7, praesertim cum adeo s. Ioannes insistat in illo *maiori Dei testimonio.* Hinc vere scripsit Bengel: *Adamantina versiculorum cohaerentia omnem codicum penuriam compensat.*

56. Ad 6. *Neg.* Nam 1° eodem sensu scribit apostolus: *Et hi tres unum sunt*, ac saepe in evangelio unum unitate essentiae perhibet Patrem, Filium, et Spiritum sanctum. 2° Quia de tribus omnino disparatis, cuiusmodi in sententia unitariorum essent Pater, Filius, et Spiritus sanctus, affirmare Ioannes non potuisset *tres unum esse.* 3° Quia quotquot ex antiquis hunc locum adduxerunt, constanter de praedicta essentiae unitate intellexerunt; ac nisi ita esset, numquam unitarii adeo se sollicitos praebuissent in huius commatis *genuinitate* denegando. Nec obest quod etiam de testibus terrenis dicatur: *Et hi tres unum sunt;* nam praeterquam quod in graeco textu legitur: *In unum sunt*, quod numquam dicitur de testibus coelestibus, testes illi inter se conferuntur tantum quoad vim testimonii, non autem quoad qualitatem, ut per se constat.

Propositio II. *Unitas divinae essentiae in tribus distinctis personis ex perpetuo et constanti ecclesiae sensu traditionali confirmatur.*

57. Illud quoque rectae rationis documentum est, quod optima ad veterum scriptorum mentem assequendam regula sit, si coaevos viros consulamus, qui scriptores illos allocuti ad posteros, quod acceperant, transmiserunt, qui demum eorum doctrinas in praxim deduxerunt. Quod potissimum obtinet, si haec praestitit non individuum aliquod, sed persona moralis, seu hominum societas. Iam vero hanc regulam sectantes ostendemus patres antiquissimos et apostolicos tum factis, tum dictis, tum agendi ratione, quam tenuerunt erga illos omnes, qui dogma ss. Trinitatis quoquomodo labefactare adnisi sunt, doctrinam Christi et apostolorum circa hoc mysterium tradidisse, quam ecclesia perpetuo professa est. His adiicimus vel teterrimos fidei christianae hostes, qui ex hac suppositione religionem sunt adorti christianam.

58. Iam vero primaevae fidei apostolicae circa hoc dogma suppeditat primo ineluctabile documentum tum baptismi forma, tum ritus illum conferendi; nam semper administratus est baptismus sub invocatione trium distinctarum personarum sub communi nomine; invocatas porro fuisse tres personas distinctas in sensu catholico, evincit argumentum, quod patres exinde extruebant adversus sabellianos, perinde ac a ritu quo administrari consueverat, per trinam scilicet immersionem ad evincendam trium divinarum personarum distinctionem, uti testatur Tertullianus (1), et patet ex *Can. L. apostolico*, et ex Iustino (2). Aliud documentum suppeditat recepta in ecclesia doxologia ab aetate apostolica: *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*, vel *Deo Patri et Filio D. N. I. C. cum sancto Spiritu gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.* De qua praeter s. Basilium (3) sermo est in *Constitutionibus apostolicis* (4) et alibi passim. Tertium documentum suppeditat ecclesiae antiquissi-

(1) Lib. 1, *contra Marcion.* c. 28; et *adversus Praxeam*, cap. 27. (2) *Apol.* 1 n. 61. (3) *De Spiritu s.* c. 27. (4) L. VIII, c. 12.

mae agendi ratio adversus novitates Sabellii, Noëti aliorumque patripassianorum, qui personas confundebant, et adversus ebionitas, cerinthianos, Artemonem, Paulum samosatenum, qui Christi adeoque Verbi divinitatem adorti sunt, quos omnes uti haereticos e sinu suo illa expulit.

59. Id ipsum evincunt solemnes fidei professiones seu symbola primis tribus ecclesiae saeculis recepta, in quibus eminet apostolicum, quo ecclesia semper professa est se credere in *Deum Patrem*, *in Iesum Christum unicum Filium ejus*, *et in Spiritum sanctum*, quae in sensu obvio referunt eamdem divinitatem in tribus personis, et hoc sensu hanc professionem esse intelligendam patefaciunt ulteriores eiusdem symboli declarationes quae, cogentibus haereticis, adiecta sunt a synodo antiochena I et a s. Gregorio Thaumaturgo, in quibus fit professio de fide *in Deum Patrem, in Deum Filium*, et *in Spiritum s. imaginem Filii perfecti perfectam, in trinitatem perfectam.*

60. Hac eadem fide primitivam ecclesiam catechumenos ac fideles instituisse constat ex martyrum actis, in his enim exhibetur popularis et vulgaris instructio. Porro in actis martyrum lugdunensium, qui passi sunt anno XVII Marci Aurelii, legitur s. Epipodium hanc fidei professionem coram praeside emisisse: *Christum cum Patre ac Spiritu sancto Deum esse confiteor*. In actis s. Polycarpi, disciIuli s. Ioannis apostoli, reperimus eiusmodi orationem ad Deum s. martyrem fudisse alta voce in omnium conspectu: *Propterea et de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum pontificem Iesum Christum, dilectum Filium tuum, per quem tibi cum ipso in Spiritu sancto gloria nunc et in futura saecula saeculorum. Amen.* Quibus profecto nihil luculentius pro dogmate nostro dici potest.

61. Sed et haeretici ipsi testes sunt locupletissimi huius dogmatis; nazaraei enim, qui ab aetate apostolica se ob observationes legales ab ecclesia separarunt, hanc fidem professi sunt, siquidem auctor *Recognitionum* et *Homiliarum*, quae sub nomine s. Clementis editae sunt, quarum meminit diversis in locis Origenes, quique nazaraeus erat, cultum docet eumdem tribus personis deferendum, dicens (1): *Ad te enim pertinet aeterna gloria*, *laus Patri et Filio et Spiritui sancto in omnia saecula. Amen.* Testatur praeterea baptismum conferri *ter beata invocatione*. Insuper testantur s. Irenaeus, Clemens alex., Tertullianus, Origenes, Pamphilus, Novatianus aliique, ideo docetas et phantasiastas aliasque gnosticorum sectas detraxisse veritati carnis Christi, quia Deo indignum putabant hanc induisse; qua agendi ratione ostenderunt se agnovisse veram in Christo divinitatem: hos praeterea recte de Trinitate sensisse nobis ultro concedunt unitarii, qui eos uti sibi contrarios admittunt. Sed unde hanc doctrinam nisi ab ecclesia, a qua divisi sunt, hauserunt?

62. Non solum porro haeretici, sed infideles ipsi, iudaei nempe et pagani, testes sunt, quod olim in ecclesia doctrina haec nostra obtinuerit. Iudaeis enim scandalum semper extitit praedicatio Dei crucifixi, gentibus vero stultitia. Utrorumque difficultates huc constanter tendunt, ut incredibile evincant Deum pauperem, humilem, patientem, crucifixum fuisse, uti patet ex epistola Barnabae, aut certe viri apostolici, adversus iudaeos scripta; ex dialogo s. Iustini cum Tryphone iudaeo; i-

(1) Homil. III, cap. 72.

tem ex obiectionibus, quas Celsus ex persona iudaei urget apud Origenem lib. II, nec non ex disputationibus Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii, adversus ethnicos. Sed celebre potissimum in rem nostram documentum est, quod suppetit in Luciano, seu potius antiquo auctore dialogi *Philopatris* inscripti. Hic inducit Critiam iurantem per varios ethnicorum deos, quos respuens Tryphon, vult ut Critias iuret *per Deum alte regnantem, magnum, immortalem, Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, et ex uno tria. Hunc tu Iovem puta, hunc existima Deum.* Dum vero hic auctor christianos irridet, ostendit quaenam fuerit illorum fides circa Dei unicam essentiam trinasque distinctas personas.

63. Longa res esset singulorum patrum testimonia proferre, quibus antiquae ecclesiae fides circa Trinitatis mysterium evidenter adstruitur. Quoniam vero unitarii autumant a Iustino martyre platonicis dogmatibus addicto primum in ecclesiam de Trinitate doctrinam invectam esse, nonnulla ex anterioribus Iustino patribus testimonia afferemus. S. Barnabas, seu vetus auctor *Epistolae* sub illius nomine editae, scribit Patrem dixisse Filio *ante constitutionem mundi: Faciamus hominem*, etc. Et *Filium vocare eos, super quem Spiritum praeparaverat*, adeoque tres personas in Deo consubstantiales, cum Filius sit in sinu Patris et Spiritus s. praeparatus seu missus a Filio. Hermas pariter scriptor apostolicus in op. inscripto *Pastor*, scribit (1): *Qui crediderunt Deo per Filium eius, induti sunt Spiritum.* Sic Clemens rom. apud s. Basilium: *Vivit*, inquit (2), *Deus et Dominus I. C. et Spiritus sanctus;* qui praeterea in *Epist. I ad Corinth.* cap. II meminit passionis *Dei* et effusionis Spiritus sancti; ac praetermisso s. Polycarpo, cuius iam verba protulimus, s. Ignatius M. sic scribit (3): *Studete igitur et confirmamini in dogmatibus Domini et apostolorum in Filio, et Patre, et Spiritu sancto.* Auctor actorum martyrii eiusdem s. Ignatii sic claudit historiam suam: *Cursum perfecit Ignatius in Christo Iesu D. N., per quem et cum quo Patri gloria et potestas cum sancto Spiritu in saecula. Amen.* Demum vel ipse Iustinus refert (4), se a sene presbytero, qui eum perduxit ad religionis christianae cognitionem, didicisse Spiritum sanctum regiam mentem esse, qua anima humana non exornata Deum videre nequit, tum Christum verum aeternumque Deum Filium esse a prophetis praenunciatum una cum Patre invocandum.

64. Quae cum ita sint, ecquis non miretur unitarios nobis obtrudere fidem in Trinitatem a Iustino primum in ecclesiam inductam esse? Quis non miretur rationalistas ulterius progredientes autumare Ioannem reliquosque sacros scriptores dogma nostrum vel a platonica schola, vel a cabbalistica doctrina haustum ecclesiae propinasse? Nonne hoc est dare manus victas, faterique se a totius sacrae antiquitatis fide atque a fide sacrarum scripturarum recessisse? Non alia igitur ratione negari dogma de Trinitate catholicum potest, quam sola infidelitate seu incredulitate.

DIFFICULTATES

65. I. Obi. 1. Licet patres apostolici profiterentur Deum Patrem, Filium et Spiritum sanctum, non ideo censendi sunt admisisse Trinitatis dogma, quod ipsi penitus igno-

(1) Lib. III, simil. VI, c. 19 et 22.
(2) *De Spiritu sancto*, c. 29, n. 72.
(3) *Ep. ad Magnesianos*, c. 3.
(4) *Dial. cum Tryphone*, a n. 4 ad 7.

rarunt. 2. Alii enim a christianae rei primordiis Iesum uti purum hominem habuere, ut ebionitae, Theodotus bysantius et Artemon; alii docetismum sectantes, ut gnostici, docuere iuxta emanatismi principia aeonem seu divinam vim in Iesum delapsam cum eoque coniunctam. 3. Nec praevaluit doctrina de Filio et Spiritu s. veluti hypostasibus, nisi agentibus Iustino martyre, Theophilo antiocheno, Irenaeo, et Clemente alex., qui tamen et has hypostases Patri subiectas docuerunt ex emanatismi principio. 4. Sane doctrina de tribus hypostasibus consubstantialibus a Tertulliano et Origene, potissime vero a Dionysio romano amplificata est. 5. Formula orthodoxa de Trinitate neque a scriptoribus sacris, neque a patribus apostolicis adhibita est, sed accepta referenda est scriptoribus saec. III, quo tempore ecclesia ad paganismi errores iam se procliviorem ostendit. Ergo.

66. Resp. Ad 1. *Neg.* Aliud enim est asserere nondum a patribus apostolicis adscitam fuisse *terminologiam* dogmatis, nullis cogentibus haereticis, ut a simplicitate confessionis recederent, aliud vero dogma ipsum non fuisse admissum ab antiquissimis illis patribus. Dum enim ipsi crediderunt Deum Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, eos ab invicem distinxerunt, Deumque unicum in substantia professi sunt, et unamquamque personam uti Deum sunt venerati. In hoc porro consistit Trinitatis dogma. Cum igitur de hoc constet, etsi voces *naturae* et *personae* non adhibuerint, inferri exinde nequit illos ignorasse quod his vocibus postea significatum est.

67. Ad 2. *D.* Id est, haeretici hac ipsa de causa ab eadem ecclesia damnati, qua postea haeretici insequentes uti lutherani, calvinistae, protestantes, unitarii, damnati sunt, *C.* christiani proprie dicti, *N.* *Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? Aut quae societas luci ad tenebras? Quae conventio Christi ad Belial?* Vae nobis si de doctrina ecclesiae ex haereticorum stultitiis diiudicare deberemus, praesertim cum ob hos ipsos errores fuerint ebionitae, Theodotus, Artemon aliique ab ecclesia expulsi. Immo ex istorum damnatione cognoscimus contradictoriam in ecclesia doctrinam obtinuisse.

68. Ad 3. *Neg.* Siquidem nos contrarium luculenter ostendimus, prolatis patrum apostolicorum ac insequentium testimoniis. S. Irenaeus vero testatur (1), doctrinam catholicam de tribus divinis personis distinctis ex traditione apostolica in omnibus totius orbis ecclesiis orientalibus et occidentalibus obtinuisse, et ab omnibus praedicari tamquam si unam omnes haberent animam, unum cor, unum os. Et hoc profecto ante Iustinum et Theophilum. Falsum pariter est recensitos patres exhibuisse hypostases Filii et Spiritus sancti subiectas Patri, si excipias earum originem a Patre aut generatione aut processione.

69. Ad 4. *D.* Id est, asserta ac vindicata tum ab his tum ab aliis patribus est trium personarum consubstantialitas adversus haereticos, *C.* amplificata in sensu adversariorum, *N.*

70. Ad 5. *D.* Formula prout dicit *terminologiam* in scriptoribus sacris duorum priorum saeculorum non reperitur, sed solum apud patres tertii saeculi, *Tr.* vel *C.* prout dicit doctrinam perfectam dogmatis catholici, *N.* Duo porro haec valde inter se differunt, uti saepius animadvertimus. Certe primus auctor, apud quem vox Trinitatis invenitur,

(1) Lib. I, *advers. haeres.* c. 10.

est Theophilus; sed neque ipsam uti novam protulit, sed veluti notam ac receptam; neque hac nova voce novam, sed antiquam veritatem Theophilus expressit. Quod adiicitur de proclivitate ecclesiae saec. III in paganismum, est impudentia digna rationalista vulgari, qualis Wegscheider est; immo et absurda. Erat scilicet proclivis in paganismum ecclesia, dum ubique terrarum sanguinem effundebat inter atrocissimos cruciatus, ne se paganismo commacularet? Quam bene haec cohaerent!

71. II. Obi. Atqui certissima documenta evincunt ab ecclesiae primordiis ignotam tum formulam tum dogma per eam significatum fuisse. Etenim 1. Tertulliano teste (1), saec. II exeunte doctrina de Trinitate plurimis nova et heterodoxa visa est, *simplicibus* nempe, *imprudentibus et idiotis, quae maior semper credentium pars est, qui expavescunt ad oeconomiam, numerum et dispositionem Trinitatis; itaque duos et tres iactitant deos a nobis praedicari*; *se vero unius Dei cultores praesumunt.* 2. Sane alii, uti Athenagoras in *Legatione pro christianis*, Tatianus in *Orat. cont. graecos* et Theophilus antiochenus, lib. II *Ad Autolycum*, non admittebant nomine Verbi nisi ipsam essentialem Dei sapientiam seu rationem. 3. Alii, uti Hermas (2), Iustinus martyr (3), Theophilus (4), Lactantius (5), Hieronymus (6) Spiritum sanctum a Filio non satis distinxerunt, ac tamquam divinam vim adstruxerunt. 4. Origenes, etsi tres praedicaverit hypostases eiusdem naturae divinae, eiusdem tamen eas non posuit dignitatis, et propterea in lib. *De oratione* affirmat, Christo non deberi veram *precationem* προσευχὴν. Ergo.

(1) Lib. I, *adversus Praxeam*, c. 3.
(2) *Simil.* V, n. 4 seq. (3) *Apolog.* I, n. 36.

72. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Tertulliano teste doctrina de Trinitate nova visa est et heterodoxa haereticis, *C.* catholicis, *N.* In obiecto enim loco Tertullianus sibi obiicit difficultates patripassianorum, qui ex distinctione trium personarum colligebant plures deos induci iuxta ethnicorum insaniam; at eos Tertullianus refellit ex argumento praescriptionis, quod nempe veritas catholica praeiverit posteriori haereticorum doctrinae, et repellit calumniam a monarchianis ecclesiae doctrinae impactam de multiplicatione deorum ob personarum distinctionem.

73. Ad 2. *D.* Dixerunt Verbum *sapientiam* aut *rationem* Patris, sed subsistentem et hypostaticam, *C.* essentialem solum, *N.* Siquidem omnes adducti scriptores apprime hanc sapientiam seu rationem distinguunt a Patre, et proinde docent hanc sapientiam carnem induisse, hominesque Deo reconciliasse, et Trinitatem profitentur, uti Tertullianus et Theophilus expressis verbis. Haec porro Trinitas admitti non potuisset, nisi Verbum et Spiritus s. totidem personae seu hypostases crederentur. Theophilus praeterea comparat tres personas cum tribus diebus, qui creationem luminarium praecesserunt (7).

74. Ad 3. *Neg.* Sed confusio tota se tenet ex parte rationalistarum, eo quod ipsi non animadverterint interdum Spiritum s. vocari *Sapientiam*, perinde ac Verbum; item vocari Spiritum Christi, quia ab eo missus est; vocari *Filium* non quidem re, sed per similitudinem, prout fecit Hermas in obiecto loco, qui assimilat ecclesiam vineae cuius domino Patrem, cultori Filium, filio-

(4) Op. et loc. cit.
(5) *Instit. divinar.* l. IV, c. 6, collat. 9.
(6) Ep. XLIX et LXV. (7) L. II, § 15.

que familias Spiritum sanctum comparat. Ex quibus etiam apparet quomodo patres apostolici cuiusmodi fuit Hermas, aperte tres in Deo personas distinxerint. Absurdum vero est vel suspicari Lactantium et Hieronymum saec. IV Spiritum s. a Filio minime distinxisse, cum, ipsis adversariis fatentibus, iam saec. III constituta fuerit doctrina de Trinitate.

75. Ad 4. *D.* Origenes tres hypostases eiusdem non posuit dignitatis respectu *originis*, *C.* respectu *naturae*, *N.* Nam eo ipso quod tres hypostases eiusdem naturae divinae agnosceret Origenes, quin secum pugnaret, non potuisset in hac natura dignitates et gradus distinguere; igitur non aliam potuit distinctionem admittere, quam quae oritur ex diversa origine duarum personarum, Filii scilicet et Spiritus sancti. Et sane, caeteris omissis, Origenes t. XV in Matth., n. 51 vocat *imperatricem Trinitatem*, et t. VIII in Ioann. *adorandam Trinitatem*.

76. Dum vero in lib. *De oratione* veram *precationem* Christo Origenes denegare videtur, non alio sensu id asserit, nisi ut inducat fideles ad se conformandos in suis orationibus ecclesiae praxi, quae in sua liturgia consuevit fundere preces suas ad Patrem per summum pontificem animarum nostrarum ac mediatorem Iesum. Siquidem in hoc ipso loco exhortatur fideles ad *obsecrationem*, *postulationes et gratiarum actiones* Christo faciendas, quae certe soli Deo competunt.

PROPOSITIO III. ***Mysterium sanctissimae Trinitatis rectae rationi adversari nullo modo ostendi potest.***

77. Tum indirecte tum directe ostendimus numquam posse unitarios et rationalistas efficere quod maxime vellent, nempe evincere Trinitatis dogma rectae rationi adversari.

78. Ac primo quidem *indirecte:* nam ex dictis Deus hanc veritatem nobis revelavit; atqui fieri omnino non potest ut Deus per revelationem aliquid doceat contrarium iis, quae nos docet per rationem, sibi enim repugnaret. Ergo.

79. Secundo *directe;* ut enim ostendi posset aliquid pugnare cum ratione, seu eidem adversari, deberent cognosci apprime termini, ut ex eorum comparatione posset iudicari eos esse inter se repugnantes; etenim numquam posset aliquis affirmare circulum non posse esse quadratum, nisi prius bene calleat, quid sit circulus, quid sit quadratum. Iam vero increduli, sociniani, rationalistae adaequatam cognitionem non habent utriusque termini, scilicet naturae divinae et personae divinae, seu modi et rationis subsistendi in divinis, cuiusmodi sunt personae; ergo numquam poterunt ostendere has subsistentias, hos modos, has tres personas repugnare in unica natura divina. Si hoc dicant, sunt caeci, qui iudicant de colore. Rursum: mysteria sunt supra rationem, ac proinde etiam mysterium Trinitatis de quo agimus; atqui numquam fieri potest, ut ratio ostendat repugnantiam in eo, quod ipsam superat. Ergo.

DIFFICULTATES

80. Obi. 1. Ratio docet omnem pluralitatem in Deo repugnare; 2. adeoque unum subiectum, quod velit et intelligat, cum tribus subiectis intelligentibus et volentibus inter se distinctis et distincte operantibus; necessario proinde, admissa Trinitate, dilabendum est vel in sabellianismum vel in arianismum aut tritheismum ab ecclesia proscriptos. 3. Et sane Trinitatis dogma philoso-

phico axiomati: *Quae sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*, omnino adversatur; etenim divina essentia a persona realiter non distinguitur; ergo si unaquaeque persona idem est cum natura divina, personae divinae idem erunt inter se. 4. Sic proinde fas est argumentari: Pater est Deus, Filius est Deus, ergo Pater est Filius et vicissim; et en nos in *sabellianismum* prolapsos. 5. Quod si dicantur personae inter se distingui, idem argumentum institui potest: Pater realiter distinguitur a Filio, sed personae divinae identificantur cum divina essentia, ergo divina essentia, prout est in Patre et Filio, distinguitur realiter a se ipsa, et *tritheismus* exsurgit; quod confirmatur ex Boëthii definitione personae, quod haec sit *rationalis naturae individua substantia*. Ergo.

81. Resp. Ad 1. *D*. Docet ratio omnem pluralitatem essentiae aut substantiae in Deo repugnare, *C*. pluralitatem personarum seu modorum, quibus una eademque divina natura subsistit, *N*. Docere ratio non potest utrum hoc repugnet nec ne; cum divinae essentiae naturam intime non cognoscat, ut possit id affirmare.

82. Ad 2. *D*. Si tria haec subiecta intelligentia, volentia et operantia diversa aut etiam distincta essent ab illo uno subiecto intelligente aut volente, *C*. si unum idemque cum illo sint, *N*. Hoc unum subiectum est divina illa eademque essentia quae est in Patre, Filio et Spiritu sancto, et eadem est, quae naturaliter intelligit et vult et operatur in tribus personis, et in earum qualibet cum modo suo. Hinc negamus dilabi nos aut in sabellianismum, qui destruebat personarum distinctionem; aut in tritheismum, qui dividebat naturam; aut in arianismum, qui gradus ponebat in divina natura.

83. Ad 3. *Neg*. Ad probationem vero, *D*. Personae, quae identificantur cum natura seu essentia divina, idem sunt inter se quoad naturam seu essentiam, *C*. quoad personalitatem, *N*. Nam iuxta huius axiomatis vim, quae sunt eadem uni tertio, sunt certo etiam eadem inter se; sed sub eo respectu, quo sunt eadem uni tertio, non autem sub alio, in quo uni tertio idem non sunt. Iam vero licet unaquaeque persona unum sit cum natura divina, a qua nonnisi virtualiter distinguitur, at id per quod unaquaeque persona est, e. gr. *paternitas* in Patre, et *filietas* seu *filiatio* in Filio, personae realiter distinguuntur inter se, cum sit realis inter hos terminos oppositio relationis. Sic in spatio, altitudo identificatur cum spatio, identificatur item cum eodem spatio longitudo, idem dic de magnitudine; attamen haec distinguuntur realiter inter se, cum altitudo non sit longitudo, magnitudo vero, nec altitudo nec latitudo, etsi ab illis exsurgat.

84. Ad 4. *Nego* illationem, quae ut legitima sit, ita esse debet: ergo Pater et Filius sunt idem Deus; non autem Pater est Filius, quia sub hoc respectu non sunt idem, et sic evadimus *sabellianismum*.

85. Ad 5. *Nego* pariter illationem, quae ut legitima sit, debet haec esse: ergo Pater et Filius realiter distinguuntur inter se. Nam eadem est natura divina in Patre ac Filio, quae duabus subsistentiis, seu subsistendi modis inter se realiter distinctis paternitatis et filiationis afficitur, at distinctio non habetur nisi inter modos ipsos ad invicem; sic et effugimus *tritheismum*. Idem enim semper viget in his argumentationibus vitium, quod confunda-

tur res cum modo eiusdem rei. Quod vero attinet ad boëthianam personae definitionem, notum est eatenus eam a theologis admitti, quatenus *substantia* in notione *subsistentiae* accipitur, seu subsistendi modo.

86. Inst. 1. Admissa Trinitate personarum admitti debet Trinitas divinitatis, sic enim institui potest argumentum: eadem ratione, qua infertur, Pater est persona divina, Filius est persona divina, Spiritus s. est persona divina, ergo tres sunt personae divinae; inferri potest: Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus s. est Deus, ergo sunt tres dii. 2. Aut etiam: Deus est trinus in personis, sed quaelibet persona est Deus, ergo quaelibet persona est trina in personis. 3. Insuper: nomen personae in se substantiam includit, ergo multiplicatis personis divina multiplicatur substantia. 4. Si igitur una est in Deo natura, una pariter est in Deo persona, quod exposcit ipsa Dei notio, quae indicat naturam subsistentem, adeoque unicam ac singularem personam, infinitam et indivisibilem, simplicem, excludentem scilicet omnem compositionem, quae ex numero oriretur personarum; aut saltem aggregationem entium, quae et perfectionem et existentiam diversam haberent; 5. quaelibet enim persona divina ea caret perfectione, quae alterius propria est; 6. hinc factum est, ut philosophi ac theologi praestantiores in dogmate catholico haud consistere potuerint. Ergo.

87. Resp. Ad 1. *Neg.* et nego paritatem inter duas propositas argumentationes; siquidem in priori cum multiplicentur personae, seu soli subsistendi modi, legitime infertur tres esse personas divinas; at in posteriori multiplicaretur divina natura, quod est falsum; natura enim divina eadem semper est.

88. Ad 2. *D.* Si nomen Dei in *maiori* assumatur in concreto ad divinam naturam significandam, prout subsistit tribus modis, *C.* si coarctetur ad significandam naturam, prout singulari aliquo modo affecta est ad alterius exclusionem, *N.* Sic distinguenda est *minor*, quaelibet persona est Deus, quatenus vox Deus arctatur ad significandam subsistentiam singularem, *C.* quatenus absolute accipitur ad significandam divinam substantiam tribus modis affectam, *N.* Et en totum paralogismum detectum.

89. Ad 3. *D.* Nomen personae substantiam includit indirecte et in obliquo, *C.* directe, *N.* Directe enim significat subsistentiam; et en alium paralogismum detectum.

90. Ad 4. *Nego sequelam;* ad prob. vero, *D.* notio Dei indicat naturam subsistentem una vel multiplici subsistentia, *C.* unica tantum, *N.* Dei enim notio hoc non exigit; immo hoc ipso quod natura divina infinita sit, plures potest in se admittere subsistentias, quales non admittit natura finita, quae nonnisi unico modo subsistere potest. Quaelibet porro divina persona infinita est, quia sub peculiari suo respectu totam afficit naturam divinam, quae est infinita; adeoque est indivisibilis ac simplex, prout est ipsa divina natura. Nec ullam divinae personae compositionem inferunt; nec enim sunt partes divinitatis, ut possint efficere compositionem, sed sunt ipsa natura divina subsistens triplici modo, qui etsi realiter distinguantur inter se, realiter non distinguuntur a natura divina, quam afficiunt; pariter nec inferunt entium aggregationem, cum unicum sit ens existens sub trina ratione subsistendi, adeoque tres personae divinae non constituunt tria entia, ac tres existentias diversas. Utrum autem re-

latio sit dicenda perfectio nec ne, disceptant theologi; plures negant, eo quod in suo conceptu formali ea non dicat nisi rationem sive modum se habendi unius in ordine ad alterum.

91. Ad 5. *D.* Si relatio seu proprietas relativa perfectio sit, et mediate saltem quaelibet persona non habeat eam perfectionem, quae alteri immediate competit, *C.* secus, *N.*

92. Ad 6. *D.* Id est, increduli et haeretici, *C.* catholici, *N.*

CAPUT III.

DE VERBI SEU FILII DIVINITATE ET CUM PATRE CONSUBSTANTIALITATE

93. In hoc discriminantur sociniani ab arianis, quod isti immediate Verbi seu Filii divinitatem adorti fuerint, ac mediate divinitatem Christi; illi immediate impugnaverint divinitatem Christi ac mediate divinitatem Verbi; caeterum quoad rei substantiam in idem recidunt.

94. Ariani, ut haereticis omnibus contigit, numquam sibi constiterunt. Ipsi primo Verbum puram creaturam esse effutierunt ac in tempore conditum; deinde creaturam quidem dixerunt, sed ab aeterno procreatum ex non extantibus; demum non abnuerunt in eo agnoscere divinitatem sed inferioris naturae et conditionis a natura Patris, nec umquam potuerunt adduci, ut ipsum Patri consubstantiale profiterentur.

95. Semiariani ex saniorum criticorum sententia orthodoxam doctrinam de Verbi divinitate tenuerunt, ac in eo tantum improbati sunt, quod vocem ὁμοούσιον seu *consubstantiale* a concilio nicaeno uti tesseram fidei consecratam ad secernendos haereticos a catholicis admittere recusaverint.

96. Rationalistae antiquos arianos ac recentes socinianos impietate superant, dum vel ipsam hypostasin Verbo denegant, autumantes Λόγον esse divinitatis attributum, et Christum uti purum hominem traducunt ac philosophum, qui sese accommodarit gentis suae opinionibus ac praeiudiciis.

97. Reiicientes ad tractatum de incarnatione quae Christum eiusque divinitatem immediate attingunt, hic Verbi divinitatem eiusque cum Patre consubstantialitatem adstruemus, etsi ob argumenti necessitudinem quaedam, quae Christi divinitatem afficiunt, dicere cogamur.

PROPOSITIO I. *Verbum est vere et proprie Deus ac Dei Filius Patrique consubstantiale.*

98. De fide propositio est, ut patet ex symbolo nicaeno, quo profitemur credere *in Filium Dei unigenitum, ex Patre natum ante omnia saecula, consubstantialem Patri.* Tum indirecte, tum directe eius veritatem evincimus.

99. Ac I. indirecte; ex demonstratis enim tres sunt in una eademque divina essentia personae distinctae, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Verbum igitur est vere et proprie Deus, Filius Dei ac Patri consubstantiale. Omnia proinde, quae in praecedentibus propositionibus ad probandum dogma de Trinitate allata sunt, Verbi seu Filii divinitatem et cum Patre consubstantialitatem pariter evincunt.

100. II. Directe; ac primo quidem ex evangelii s. Ioannis initio: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; omnia per ipsum facta sunt;* quibus quatuor de Verbo praedicantur, nempe 1° eius *aeternitas,* siquidem *in principio* seu ante omnia tempora *erat;* 2° eiusdem a Patre *distinctio: erat* enim *apud Deum;* 3° eius proprie dicta *divinitas,* nam *Deus erat Verbum;* 4° Denique vir-

tus eius creatrix, *omnia* enim *per ipsum facta sunt.*

101. Huic initio caetera congruunt, quae in totius huius evangelii decursu leguntur, quae adeo cum magnifico illo exordio connexa sunt, ut, Verbi divinitate admissa, omnia congruant ac facile intelligantur; hac sublata, totidem inintelligibilia aenigmata evadant. Sane Filius dicitur *Unigenitus qui est in sinu Patris*, cap. I, 18; *Unigeniti Filii Dei*, III, 18; qui sit in coelo, dum loquitur in terra, ibid. v. 13; qui Patrem suum dicat Deum, aequalem se faciens Deo, ibid. V, 18; qui sibi tribuat potestatem homines extinctos ad vitam revocandi, VI, 40 et alibi; qui profiteatur se e coelo descendisse, ibid. v. 38; exivisse a Deo, XIII, 13; XVI, 27; exivisse a Patre, ibid. v. 28; unum esse cum Patre, X, 30; se in Patre esse et Patrem in se, ibid. v. 38; se praeextitisse non solum Abrahae, VIII, 58; sed et mundi creationi, XVII, 5; qui praedicet se esse viam, veritatem ac vitam, XIV, 6; qui fidem in se tamquam in Filium Dei exigat, IX, 35; XI, 26, 27: et adorationem admittat, ibid. IX, 38; qui ut Filius Dei credatur, totum evangelium scriptum est, XX, 35. Igitur cum Verbum omnia, quae Dei solius propria sunt, sibi tribuat, uti patet, et vindicet, vere Deus est, Filius Dei, Patrique consubstantiale.

102. In hoc ipsum evangelistae atque scriptores sacri reliqui conspirant. Ex Matth. enim XXVI, 64; Marc. XIV, 60; Luc. XXII, 70, ideo Christus morti uti blasphemiae reus addictus est, quod se palam *Filium Dei* professus sit. Paulus Rom. VIII, 32, eum vocat Filium Dei *proprium;* Gal. IV, 14, Filium *suum, nempe Dei;* I Cor. II, 8, *Dominum gloriae;* Tit. II, 13, *Deum salvatorem, magnum Deum;* Hebr. vero I, 2 et seqq. scribit Deum novissime locutum esse nobis *in Filio, per quem fecit et saecula, qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae eius, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens*, quibus verbis magnifice Filii Dei aeternitatem, omnipotentiam, divinamque naturam commendat.

103. Quamvis autem ariani ac sociniani eludere clara ac perspicua eiusmodi scripturarum eloquia tentaverint, rationalistae candidiores se praebuerunt, fatentes tum Christum sibi, tum evangelistas ac apostolos Christo Filii Dei denominationem una cum attributis divinis vindicasse. Iam vero hoc admisso, aut Christus et apostoli deceperunt nos, omnesque veteratores fuerunt, et tunc non est quod amplius de religione christiana disseramus; aut fatendum pariter est Christum seu Verbum vere ac natura Deum esse, ac Patri consubstantiale.

DIFFICULTATES

104. I. Obi. 1. Λόγος seu *Verbum*, de quo Ioannes, non est nisi conceptus idealis ac sub prosopopoeia propositus, prout de σοφία seu sapientia a Salomone (1) et a Siracide (2) aliisque iamdiu factum fuerat. Cum vero eiusmodi sapientia nihil aliud sit, quam ipsa Dei ratio sic personificata, nil mirum si divina attributa, aeternitas, omnipotentia, aliaque de ea praedicentur. 2. Cum voluerint praeterea sacri scriptores significare hanc Dei sapientiam per Christum in summo gradu manifestatam esse, ideo veluti incarnatam exhibent, et Christum Dei Filium, unigenitum etc. vocarunt; 3. nisi malis dicere eo sensu eiusmodi appellationes Christo tributas esse, quo angelis, iudi-

(1) Proverb. VIII, 22.

(2) Ecclesiast. I, 6-9; XXIV, 4 et seq.

cibus, regibus tributae passim inveniuntur, inter quos David (1) *primogenitus* sive summe dilectus vocatus est; 4. ac propterea etiam Christo nomen Filii Dei, immo *Unigeniti* ac *dilecti* tributum est in sensu ideali ac metaphorico ad eximiam eius commendandam virtutem et specialem Dei erga ipsum amorem ; 5. nec obstat *generationis* vox, quae adhibita interdum invenitur ; eius enim notio analogice tantum ac symbolice in summum Numen cadere potest. Ergo.

105. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem de mero ideali conceptu, aut prosopopoeia, dici nequit quod *caro factus sit, et habitaverit in nobis*, caeteraque illi tribui non possent, quae Verbo caro facto in totius evangelii decursu tribuuntur, quaeque singillatim recensuimus. Absurdum praeterea est continuari metaphoram idealemque conceptum per integrum librum, quin unquam evangelista de hoc moneret lectorem , aut saltem ipsi suspicionem ingereret. Accedit, quod sensus traditionalis ab aetate apostolica proveniens gratuitum eiusmodi rationalistarum conceptum excludat. Falsum insuper , aut saltem valde dubium est, quod adversarii assumunt de personificata σοφία seu sapientia a Salomone au Siracide, cum veteres uno animo, quae de sapientia loc. cit. dicuntur, intellexerint de hypostasi proprie dicta, seu de Filio Dei. Verum, et hoc praetermisso, inficiamur paritatem, quae asseritur inter sapientiam essentialem Dei personificatam, et Verbum, de quo Ioannes; non enim ea sapientiae illi adscribuntur , quae Verbo Ioannes adscribit ; quaeque nonnisi subsistenti hypostasi convenire possunt; nam non solum divina attributa, aeternitas etc., sed carnis seu humanitatis susceptio, et in hac suscepta humanitate affectiones omnes tribuuntur, quae profecto nonnisi absurde prosopopoeiae aut ideali conceptui adscriberentur.

106. Ad 2. In sensu adversariorum , *N.* Eiusmodi enim inductio pendet a principio, quod evertimus; sed scriptores sacri loquuntur de Verbi seu Filii persona carnem induta , in qua seipsum manifestavit tot prodigiis, quae in eum finem patrata sunt, ut ostenderet veritatem suae aeternae originis a Patre, adeoque se veri Dei Filium esse ac Patri suo consubstantialem, neque aliud umquam sacri scriptores praedicaverunt et inculcarunt.

107. Ad 3. *Neg.* Nam Christum exhibent uti coeli ac terrae conditorem ac rectorem, adeoque Deum angelorum, iudicum ac regum; non potuerunt idcirco eodem sensu vocare Filium Dei, primogenitum Dei, unigenitum , quo interdum angeli , iudices , reges , iustique universim filii Dei appellati sunt. Adeoque Christus seu Verbum per proprietatem, caeteri per participationem et extensionem quamdam filii Dei appellationem, dilecti etc. consecuti sunt.

108. Ad 4. *Neg.* Haec enim pariter sequela ex praepostero principio, seu gratuita adversariorum fluit hypothesi. Hoc enim Verbum seu Dei Filius perhibetur a scriptoribus sacris uti unigenitus, qui est in sinu Patris, qui a Patre exivit ac venit in mundum, qui processit a Deo , qui in carne assumpta datus est in mortem ad humani generis redemptionem, ad placandum Patrem etc., quae certe non conveniunt conceptui ideali ac metaphorico, uti adversarii autumant.

109. Ad 5. *D.* Notio *generationis*, si materialiter atque carnaliter accipiatur, analogice tantum ac improprie in summum numen cadere potest, *C.* in sensu formali de ori-

(1) Ps. LXXXVIII, 28.

gine viventis a vivente principio coniuncto in similitudinem naturae, *N.* Notio formalis generationis in omnibus eadem est, *modus* generationis diversus est pro diversa natura entium, quae gignere aut gigni dicuntur; duo haec permiscent adversarii in obiecta difficultate.

110. Inst. 1. Dei nomen Ioann. I praecise Λόγῳ seu Verbo tribuitur, non Christo. 2. Iesus numquam se Deum aut Λόγον divinum nominavit; 3. quin immo eum Deum suum ac suorum appellat Ioann. XX, 10, quin unquam duplicis cuiusquam in se naturae meminerit; 4. neque discipuli aliquando Christum Deum salutaverunt. 5. Quod si interdum perfectiones divinas, scientiam absolutam, e. gr., aut omnipotentiam ei adscribunt, Christus tamen sibi eas a Patre communicatas declarat (1). 6. Idem dic de *operibus divinis*, cuiusmodi sunt *creatio* et *conservatio*, quae Iesu tamquam Λόγῳ, quasi summo Dei administro, non vero tamquam Deo summo assignata sunt (2), sed neque illud quidpiam evincit, quod iuberi videamur *divinos honores* Dei Filio deferre; nam praeterquam quod dubiae interpretationis sunt textus, qui adduci solent, Christus numquam divinam adorationem sibi poposcit, quin potius hanc ipsemet Deo exhibuit (3), ac discipulos suos ad Patrem tantum preces suas convertere iussit (4), nec unquam apostoli Iesum uti Deum adoraverunt. Quod si identidem christianis gratiam a Deo et Christo apostoli apprecantur, non exinde vera in Christo divinitas inferri potest. Ergo.

111. Resp. Ad 1. *D.* Dei nomen tribuitur Λόγῳ uti personae subsistenti, quae caro facta est, ex eodem Ioanne (5), Λόγῳ ut vi divinae, *N.* uti constat ex dictis.

112. Ad 2. *D.* Expresse, *C.* aequivalenter, *N.*

113. Ad 3. *D.* Ast diversa ratione, *C.* eadem ratione, *N.* Numquam Christus in communi vocat Deum Patrem *nostrum*, sed constanter in singulari Patrem *meum*, prout etiam in obiecto loco dicit: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Quo satis ostendit diversam esse conditionem suam a caeterorum conditione, etiam prout homo est. Toties porro duplicem naturam suam commemorat quoties se Filium Dei et Filium hominis, seu Deum et hominem praedicat, prout ubique facit; satis est evangelia legere.

114. Ad 4. *Neg.* Etenim Ioann. XX, 28, Thomas *dixit ei: Dominus meus et Deus meus.* Item s. Ioannes, epist. I, cap. V, 20 scripsit de Christo: *Hic est verus Deus et vita aeterna*, et alibi passim.

115. Ad 5. *D.* Christus declarat sibi communicatas esse perfectiones divinas ratione originis, quam habet uti Filius a Patre, *C.* tamquam a principio extrinseco, *N.*

116. Ad 6. *Neg.* Etenim non solum passim dicitur omnia per ipsum facta esse, sed apostolus Paulus scribit praeterea (6): *Portansque omnia verbo virtutis suae*, quod certe ministri non est, sed Dei summi; insuper Christus eamdem sibi potestatem vindicat quam habet Pater suus, dicens (7): *Pater meus usque modo operatur et ego operor... Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult, vivificat.* Ex quibus optime intellexerunt iudaei quod Iesus se Deum et aequalem Deo faceret (8).

117. Ad 7. *D.* Expresse, *Tr.* ae-

(1) Matth. XI, 27, et XXVIII, 18; Ioan. III, 35 et alibi. (2) Ioan. XVII, 3, 4, 7. (3) Matth. XXVI, 39; ac Ioan. XVII

(4) Matth. VI, 9. (5) Cap. I, 14. (6) Hebr. c. I. (7) Ioan. V (8) Ib. V, 18.

quivalenter, *N.* Siquidem et veram adorationem sibi poposcit, quoties se Deum ac Filium Dei esse declaravit; poposcit per baptismi formam; admisit adorationem caeci nati (1), et apostolorum omnium (2). Apostolus Paulus ex Christi nomine dicit (3): *Mihi flectetur omne genu;* et iterum scribit (4): *In nomine Iesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum.*

118. Quod si Christus adorationem exhibuit Patri, exhibuit ut homo, nempe in assumpta humanitate, et in forma servi.

119. Docuit vero apostolos orare Patrem, aut prout est fons totius Trinitatis, aut prout Deus est pater omnium, adeoque sub nomine Patris tota Trinitas significatur. Insuper Ioann. XIV, 14 docuit etiam rogare se ipsum.

120. Non poterant autem apostoli gratiam a Christo perinde ac a Patre apprecari, nisi Christus eiusdem gratiae auctor esset ac proinde Deus; alioquin inutilis immo et absurda foret eiusmodi apprecatio.

121. II. Obi. Cum veteribus arianis 1. Sapientia Prov. VIII, 22, atque Ecclesiast. XXIV, 4 dicitur *creata;* 2. Apostolus proinde Coloss. I, 15 vocat Christum *primogenitum omnis creaturae;* 3. qui et de se testatur (5): *Pater maior me est;* 4. se negat *bonum* bonitate scilicet essentiali (6); aut etiam 5. fatetur (7), se iudicii diem ignorare. 6. Pater praeterea secundum substantiam *ingenitus* dicitur, ergo Filius, qui genitus est, secundum substantiam differt a Patre; 7. sane aut Pater gignit Filium necessitate aut voluntate; si necessitate, miser est; si voluntate, potuit non gignere; 8. demum Filius, si natus est, aeternus esse non potest, quia non erat antequam nasceretur; si natus, dependens est, neque est a se, quae quidem Deo repugnant. Ergo.

122. Resp. Ad 1. *D.* Sapientia creata, id est, *genita* perhibetur in obiectis locis, *C.* creatione presse sumpta, *N.* Notum enim est tum apud graecos, teste Eusebio (8), tum apud latinos, vocem *fecit* aut *creavit* accipi in sensu *generandi*, sic Horatius scribit: *Fortes creantur fortibus et bonis.* Praeterea, Prov. VIII in hebraico est: *Possedit me.*

123. Ad 2. *D.* Causalitate et dignitate, ut dicitur *primogenitus mortuorum*, vel in natura assumpta, *C.* in ordine ad creaturas, *N.*

124. Ad 3. *D.* Vel ratione originis, ut placet patribus graecis plerisque, vel ratione humanae naturae, uti exponunt patres latini, *C.* ratione naturae divinae, *N.*

125. Ad 4. *D.* Ad mentem iuvenis eum interpellantis, *C.* simpliciter, *N.*

126. Ad 5. *D.* In ordine ad manifestationem, *C.* absolute, *N.*

127. Ad 6. *Neg.* Patrem dici *ingenitum* secundum substantiam, sed ita vocatur per negationem originis ab alio, uti exposuimus.

128. Ad 7. Resp. Patrem Filium gignere necessitate et voluntate, uti et nos necessitate et voluntate prosequimur felicitatem in genere, quin tamen miseri dici possimus.

129. Ad 8. *Nego* sub omni respectu, quia nativitas Filii Dei aeterna est ac Patri coaeva; nec dependens proprie dici potest ac absolute, sed solum respectu originis prout respectu solius originis non potest dici a se, sed a se est respectu naturae, quam identicam habet cum Patre. Deus enim seu ens a se est Pater, Filius et Spiritus sanctus.

(1) Ioan. IX, 38. (2) Matth. XXVIII, 17. (3) Rom. XIV, 11. (4) Philip. II, 10.

(5) Ioan. XIV, 28. (6) Matth. XIX, 32. (7) Marc. XIII, 32. (8) *De eccl. theolog.* c. 2.

Propositio II. ***Eadem veritas ex traditione invictissime ostenditur.***

130. Ea omnia, quae ex patribus traditionis testimonia deprompsimus et ad dogma Trinitatis vindicandum superius attulimus, eadem pari robore Verbi divinitatem confirmant. Hoc monuisse contenti, ea tantum hic adiicimus, quae speciatim divinitatem et consubstantialitatem Filii cum Patre respiciunt.

131. Ac I. adversus unitarios, qui contendunt Iustinum martyrem primum invexisse in ecclesiam de Filii divinitate doctrinam, urgemus auctoritatem s. Irenaei, qui scribit (1): *Ecclesia enim per universum orbem usque ad fines terrae seminata, et ab apostolis et a discipulis eorum accepit eam fidem, quae est in Deum Patrem omnipotentem, et in unum Iesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute.* Loquens Hegesippus Irenaeo coaevus de eadem fide testatur apud Eusebium (2): *Se, cum Romam proficisceretur, plurimos episcopos adiisse, et ab omnibus unam eamdemque audivisse doctrinam.*

132. II. Urgemus auctoritatem symbolorum fidei; etenim praeter symbolum s. Gregorii thaumaturgi, quod iam dedimus, symbolum, quod exhibent *Constitutiones apostolicae*, ita se habet (3): *Et in unum Dominum I. C. unigenitum eius Filium, qui ante saecula beneplacito Patris genitus est, non creatus; per quem omnia facta sunt in coelis et in terra, visibilia et invisibilia.*

133. III. Urgemus martyrum acta, inter quae eminent acta s. Ignatii, in quibus legitur ipsum coram Traiano professum esse *unum I. C. Filium Dei unigenitum.* In actis s. Symphorosae, sancta haec martyr vocat Christum *Deum suum.* In actis ss. Felicitatis et Perpetuae, Martialis natu minimus respondit Publio: *Omnes, qui non confitentur Christum verum Deum, in ignem aeternum mittentur.* In actis s. Achatii, sanctus martyr dixit praesidi: *Filius Dei Verbum veritatis ex Dei corde processit.* Et ita passim in aliis sanctorum antiquissimorum actis.

134. IV. Urgemus vel ipsos fidei hostes haereticos, iudaeos et paganos. Haeretici, qui catholicam doctrinam foedarunt duobus prioribus saeculis, si paucos excipias ebionitas et cerinthianos, qui tamen contrariam doctrinam in ecclesia ab apostolis ad sua usque tempora obtinuisse non inficiabantur, dogma de Verbi divinitate cum ecclesia professi sunt docetae, phantasiastae, nazaraei, ac reliqui omnes. Iudaei hac ipsa de causa Christum morti addixerunt, recentiores autem Orobius et Salvador, priorum sententiam confirmant, ut suo loco ostendemus. Pagani denique ipsis suis difficultatibus, quas adversus christianam religionem intorquebant, dogma nostrum prima illa aetate commune fuisse ostendunt. Etenim Celsus apud Origenem (4), christianos exagitabat, eo quod Deum natum et crucifixum crederent, Deum qui fugam arripuerit; sic alii passim apud Tertullianum (5), apud Arnobium (6), ac caeteris omissis, Plinius in celebri sua ad Traianum epist. scribit christianos solitos fuisse stato die *Christo quasi Deo carmen dicere.*

135. V. Urgemus demum adversus unitarios ac rationalistas testes singulares ex duobus prioribus saeculis. S. Ignatius M. vocat Christum *Deum in utero gestatum* (7); et ite-

(1) Lib. I, *contra haeres.* c. 10.
(2) L. IV, c. 22.
(3) L. VII, c. 4.

(4) L. IV, n. 7 et seq.; lib. VI, n. 15; et lib. VII, n. 41.
(5) *Advers. iudaeos*, c. 7 et 11.
(6) *Disput. adv. gentes*, lib. I.
(7) *Epist. ad Ephes.* cap. XVIII.

rum (1): *Verbum aeternum a Patre prodiens*. Presbyter apostolorum discipulus, de quo Irenaeus (2), non solum vocat Christum *Filium Dei et dominum Salomonis*, verum etiam *dixit ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum; mensura enim Patris Filius, qui et capit eum*. Antiquissimus auctor *XII patriarcharum testamentorum* passim Christum *Deum* vocat, ac *Deum*, qui *corpus assumens et comedens cum hominibus salvabit eos*. Auctor libror. *Sibyllin*. lib. VI dicit Christum *Deum in ligno extensum*; et lib. VII: *Ipsum genitum magnum Deum*.

136. Quae cum ita se habeant, patet agi de re testatissima; et saec. ecclesiae I et II communem universalemque fuisse fidem de vera ac propria Verbi seu Filii divinitate, ex quo inferimus 1° gratuita esse unitariorum ac rationalistarum philosophemata, immo et somnia, quaecumque ab ipsis excogitata sunt, ad eludendas scripturarum auctoritates; 2° Verbum seu Λόγον vere personam subsistentem semper creditam fuisse; 3° merito synodum nicaenam adhaerentem traditionis auctoritati Verbum seu Filium Patri consubstantialem declarasse, ut omne arianis effugium eriperet.

DIFFICULTATES

137. I. Obi. 1. Filii Dei notio primis saeculis varia ac inconstans fluctuabat, eaque nonnisi *Messias* significabatur. 2. Solliciti tantummodo erant veteres de vera Christi adstruenda humanitate. 3. Nazaraei, Hegesippo uno ex illis non excluso, teste Epiphanio (3), et Theodoreto (4), Christi divinitatem inficiabantur. 4. Hinc Hegesippus apud Eusebium (5) inter haereticos haud recenset cerinthianos et ebionitas; cumque testetur idem auctor (6), se cum Romam proficisceretur, eamdem penes omnes ecclesias fidem obtinuisse, patet dogma de Christi divinitate duobus prioribus saeculis nondum fuisse in ecclesiam invectum. 5. Quod vel ipse Iustinus fatetur in *Dialogo cum Tryphone*, scribens (7): *Sunt quidam, o amici, ex genere nostro, qui Christum (Messiam) esse confitentur, quamvis hominem ex hominibus genitum pronuntient, quibus ego non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima pars, quae mecum consentit, idem diceret*. Ergo quod Christus Deus sit, non fuit nisi privata Iustini sententia, cum satis esset ad christianam religionem profitendam ut Christus uti Messias agnosceretur, et ad ecclesiam pertinerent tam qui eius divinitatem admitterent, quam qui reiicerent.

138. Resp. Ad 1. *Neg*. Contrarium enim evincunt documenta omnia luculentissima, quae ex illis saeculis in probationibus attulimus.

139. Ad 2. *D*. Etiam, immo potissimum, eo quod docetarum haeresis praevaleret, qui Deo indignum existimabant veram carnem induisse, *C*. solum, *N*. Ioannes enim, ut testatur historia ecclesiastica, duplicem scopum sibi proposuit in conscribendo evangelio, adstruendi tum Christi divinitatem adversus cerinthianos et ebionitas, tum eiusdem humanitatem adversus docetas. Insistebant porro veteres potissimum adversus istos, eo quod numerosiores essent ac praevalerent, dum qui negabant Verbi seu Christi divinitatem, pauci ac numerabiles essent. Iam vero horum haereticorum paucitas ac indoles ipsa docetismi eiusque progressus evidens argumentum est, quod doctrina de Christi divinitate altas radices egerit.

(1) *Ad Magnes*. c. 8. (2) L. IV, c. 27.
(3) *Haeres*. XXIX, cap 2.
(4) *Haeretic. fabularum*, lib. II, c. 2.
(5) L. IV, c. 22. (6) Ib. c. 21. (7) Num. 48.

140. Ad 3. *Neg.* Iustinus enim ac Hieronymus, qui bene nazaraeos noverant, cum quibus conversati sunt, eos discriminarunt ab ebionitis ex hoc ipso articulo divinitatis Christi, quem nazaraei profitebantur, negabant vero ebionitae. Ex ipsorum praeterea nazaraeorum libris documenta attulimus, in quibus ipsi aperte hoc dogma tradiderunt. Quod si dubium circa illos se exhibet Epiphanius, et Theodoretus scribit eosdem Christum uti hominem iustum habuisse, decepti sunt ex obscuritate istius sectae, quae parum cognita erat. Gratuita autem assertio est Hegesippum ad nazaraeos spectasse, cuius nullum documentum afferi potest, immo ex antiquis contrarium constat, a quibus eius fidei integritas perpetuo commendata est.

141. Ad 4. *D.* Quia Hegesippus eos complexus generatim iam fuerat, cum commemoravit pseudochristos, pseudoprophetas et pseudoapostolos, qui adulterinam invexerunt doctrinam adversus Deum et adversus Christum eius, *C.* quasi eos non habuerit uti haereticos, *N.* Nam eos omnes inter haereticos recenset, qui a simonianis, cleobianis aliisque orti sunt ad discindendam ecclesiam, prout refert Eusebius (1), nominatim vero non recensuit ob illorum obscuritatem et paucitatem, prout etiam se gessit Iustinus. Porro cum Hegesippus fuerit Irenaeo fere coaevus, ex quo discimus universas ecclesias unanimes fuisse in Christi divinitate profitenda, deprehendimus consensum illum, quem reperit Hegesippus versari circa eiusdem divinitatis doctrinam, prout etiam confirmatur ex allatis documentis in probationibus.

142. Ad 5. *Neg.* S. Iustinus hic respondet Tryphoni contendenti haud posse demonstrari ex scripturis V. T. Christum uti Deum praeextitisse b. Virgini, et ex Virgine natum. In primis itaque respondit s. martyr, quod etsi id efficere nequiret, non tamen debilitari quod iam ex sacris litteris evicerat, nempe Iesum esse Messiam in V. T. a Deo promissum. Quod quidem ad praesens argumentum, seu praesentem disputationem satis erat. Nam, ait ipse, sunt quidam, qui *Christum ex genere nostro Messiam esse confitentur, quamvis hominem ex homine genitum pronuntient seu dogmatizent, quibus ego non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima pars, quae mecum consentit, idem diceret.* Deinde pergit ad ostendendum ex sacris litteris utrumque articulum de Christi nempe divinitate, eiusque nativitate ex Virgine. Ex quibus liquet illud *ex genere nostro* non referri ad sectarios, qui utrumque dogma denegarent, sed ad Christum, quem illi sectarii Messiam fatebantur, etsi dicerent fuisse hominem ab homine genitum, qui quidem haeretici pauci sunt; sed si etiam maxima illorum pars esset, ipse nullo modo illis esset assensurus, cum id sit contrarium scripturis, uti deinceps ostendit et adversus Tryphonem et adversus haereticos illos. Hac posita expositione, quae magis congruit graeco textui, nulla amplius est difficultas; quod si alii censeant illud *ex genere nostro* referri ad sectarios, tunc respondendum est hac locutione eos omnes fuisse complexum, qui agnoscunt in Christo Messiam, per oppositionem ad iudaeos, qui id admittere recusant, nulla ratione habita errorum particularium, quibus sectae detinebantur, uti etiam nunc temporis fit, cum nobis res est adversus ethnicos, iudaeos aut islamitas. Utraque responsio bona est ac corollaria destruit, quae deducunt exinde adversarii.

(1) Lib. IV, cap. 22.

143. Inst. 1. Atqui ss. patres, vel ipso Petavio teste (1), ante nicaenum concilium maxime discreparunt circa hoc dogma; fides igitur de Verbi divinitate ante id temporis nondum in ecclesia firmiter constituta erat. 2. Sane alii docuerunt Verbum non ab aeterno, sed ante res caeteras fuisse prolatum vel genitum, ut Deus eo tamquam administro ad res condendas uteretur: ita Tertullianus (2), Theophilus antiochenus (3), Tatianus (4), Athenagoras (5), Hippolytus (6). Alii 3. Filium etiam quoad naturam divinam Patri inferiorem esse: ita Hippolytus (7), qui docet Verbum non fuisse perfecte Filium, nisi post incarnationem, et Tertullianus (8), qui Filium vocat modulum divinae substantiae, cuius plenitudo in solo Patre est, et Filium proprie factum asserit, nec proinde Deum semper fuisse Patrem; his praeiverant Ignatius, Iustinus, Irenaeus. Alii 4. solum Filium a prophetis visum docent, eo quod nec invisibilis, ut Pater, nec immensus sit: ita rursum Iustinus, Theophilus et Tertullianus. Merito igitur 5. concludit Iuriaeus Arii doctrinam *omnium theologiam, nemine excepto, ante nicaenam synodum fuisse*. Alioquin 6. nulla ratio assignari posset tam latae arianismi propagationis. Ergo.

144. Resp. Ad 1. *D.* Patres antenicaeni, teste Petavio, non satis accurati fuerunt in *terminologia*, seu in forma exprimenda dogmatis, *C.* dissenserunt circa dogma ipsum, *N.* Non aliud sibi proposuit Petavius in obiectis capitibus, quae ingentem adeo clamorem excitarunt. Patres porro priorum saeculorum consentientes circa dogma fuisse in eruditissima praefatione, sex capitibus comprehensa et libris de Trinitate praefixa, luculenter ostendit doctus vir, qua non modo omnem a se suspicionem removit, sed insequentibus scriptoribus ac Bullo ipsi validiora arma ad vindicandam patrum antenicaenorum orthodoxam doctrinam suppeditavit.

145. Ad 2. *D.* In ordine ad generationem, seu verius manifestationem Verbi *ad extra*, *C.* in ordine ad generationem proprie dictam *ad intra*, *N.* Triplicem enim antiquiores patres distinguebant generationem, scilicet aeternam, quae est prima; generationem improprie dictam per manifestationem Verbi ad extra in rerum creatione, et est secunda; generationem pariter improprie dictam per assumptionem humanitatis, et est tertia. Patres igitur, quando loquuntur de externa eiusmodi duplici manifestatione, eam vocant generationem, quasi tunc primum fuerit Verbum prolatum, scilicet ad extra, quae tamen fundata in prima est, in qua cum Verbum in sinu Patris delitesceret, ideo vix a Patre distinguunt.

146. En quomodo mentem suam exponat Tertullianus in eodem libro contra Praxeam (9): *Sermo* (Verbum) *et in Patre semper, sicut dicit:* Ego in Patre; *et apud Deum semper, sicut scriptum est:* Et Sermo erat apud Deum; *et numquam separatus a Patre, aut alius a Patre:* Quia ego et Pater unum sumus. Ergo dum cap. VII scripsit tunc genitum *perfecte* Filium, cum dixit Deus: *Fiat lux*, loquitur de externa manifestatione. Hanc eamdem doctrinam fuisse Athenagorae, Tatiani, Theophili, et Hippolyti declarat Hippolytus ipse, scribens (10): *Quod Verbum, cum in se haberet*

(1) *De Trinit.* lib. I, c. 3, 4 et 5.
(2) *Adversus Praxeam.* (3) L. II, n. 19.
(4) *Orat. contr. graecos*, n. 5.
(5) Apolog. n. 10. (6) L. *De Antichristo*, n.30.
(7) Loc. cit. n. 15. (8) Lib. cit. c. 9.
(9) Cap. 8. (10) *Contra haeres. Noëti*, c. 10.

Pater, *essetque mundo creato inadspectabile, fecit adspectabile, emittens priorem vocem, et lumen ex lumine generans.* Huius generationis *metaphoricae ad extra* meminerunt etiam patres postnicaeni, praesertim vero s. Athanasius.

147. Ad 3. *D.* Ratione originis, *C.* ratione naturae, *N.* Quo sensu Hippolytus non solum adnotat se dicere Filium *alium* esse a Patre, non *aliud*, sed adiicit: *Cum alium dico, non duos deos dico, sed tamquam lumen ex lumine, aut aquam ex fonte, aut radium a sole.* Sic ratione derivationis eiusdem Tertullianus *totam substantiam* Patri tribuit (1), Filium vero *portionem* seu *modulum* vocat, nec enim divina substantia utpote simplicissima in partes scindi potest.

148. Dum Ignatius, Irenaeus, Iustinus, vocant Filium Patris *administrum, Patris subditum*, eiusque *voluntati servientem, consilio ac voluntate Patris genitum*, alludunt ad rerum creationem, quam Pater per Filium executus est per peculiarem *appropriationem*, nam et Pater et Spiritus s. res omnes crearunt; sed tribuitur creatio peculiari ratione divinae sapientiae.

149. Iustinus Filium etiam vocat secundam post Patrem *potestatem*, id est, *personam;* interdum Patrem vocat *causam*, id est, *principium* Filii. Quo sensu Filium dixerunt inferiorem Patri, nempe ratione originis, prout etiam patres postnicaeni ita exposuerunt verba Christi: *Pater maior me est.*

150. Ad 4. *D.* Docuerunt Patres solum Filium visum esse per apparitionem, quam vi missionis suae fecit patriarchis primum ac prophetis deinde vero per incarnationem, *C.* quasi alterius eum naturae putaverint a Patre, *N.* Fuit enim constans apud veteres sententia usque ad Augustinum solum Filium apparuisse in V. T. in visibili forma symbolica, utpote qui in plenitudine temporis humanam suscepturus esset naturam ad hominem reformandum, quem ipse condiderat. Cum vero Pater missionem non habuerit nec habere possit, qui a nullo originem habet, ideo Patrem *invisibilem, visibilem* vero Filium dixere; idem dic de immensitate ratione assumptae exterioris formae, sub qua Filius apparuit.

151. Ad 5. *D.* Immerito et contra historicam veritatem, *C.* ad veritatis normam, *N.* En quomodo s. Athanasius eiusmodi calumniam iamdiu everterit arianos perstringendo (2): *En igitur nos quidem demonstravimus istiusmodi sententiam* (de Filii cum Patre consubstantialitate) *a patribus ad patres quasi per manus esse traditam. Vos autem, o novi iudaei et Caiphae discipuli, quos demum assertionum vestrarum patres ostendere valetis? Ne unum quidem ex prudentioribus et cordatis nominare potestis; cuncti vos aversantur, praeter unum diabolum, qui solus huius definitionis vobis auctor fuit.*

152. Ad 6. Resp. Data assertionis veritate, quae tamen falsa est, cum ariani proprie dicti semper pauci fuerint, ita ut ad fucum faciendum debuerint se sub formulis in specie catholicis tegere; dicimus eadem ratione, qua aetate hac nostra protestantismus, sub quovis respectu absurdus, longe lateque brevi diffusus est principum favore fretus, fraudibus ac mendaciis, divitiarum ope ac cupiditatum licentia, propagatum esse quoque arianismum.

153. II. Obi. Saltem nicaena synodus vocem obscuram et ambiguam

(1) Lib. cit. cap. 9.

(2) *De synodi nicaenae decretis*, n. 37.

consecravit. Etenim 1. vox ὁμοούσιος vi sua unitatem specificam non autem numericam significat; siquidem Aristoteles vocavit stellas ὁμοουσίας, prout homines ὁμοούσιοι sunt, quia eiusdem specie substantiae. 2. Hanc proinde vocem Deo applicatam iamdiu proscripserat synodus antiochena anno 259, vel 260 adversus errores Pauli samosateni congregata; 3. quapropter non immerito patres nicaeni tritheismi accusati sunt. Ergo.

154. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* Ita tamen ut nicaeni patres eam consecraverint ad unitatem numericam significandam, *C.* ad unitatem specificam, *N.* Utique penes ethnicos, quibus consubstantialitas numerica prorsus ignota erat, vox haec usurpata erat ad unitatem specificam designandam, ut patet ex Aristotele; at in ore christianorum, quum de Trinitate sermo est, nullum alium patitur sensum. Numquam enim christiani tres substantias individuas divinas agnoverunt, ac propterea alium sensum non patitur vox *consubstantialis* quam unitatis numericae in substantia subsistente in tribus personis. Quod confirmat agendi arianorum ratio sive ante sive post definitionem nicaenam, qui eam semper detestati sunt.

155. Ad 2. *Neg.* Etenim nunc inter saniores criticos convenit supposititiam esse synodi antiochenae damnationem vocis ὁμοούσιος, qui his rationibus innituntur: 1° quod nonnisi post annos 90 a celebratione conc. antiocheni semiariani in conc. ancyrano anno 368 hanc vocem disseminaverint; 2° quod alte semper ariani de hac damnatione siluerunt; 3° praesertim Eusebius arianis addictus, cuique semper vox haec displicuit, et tamen fatetur eam a veteribus usurpatam; 4° quod Athanasius, Hilarius ac Basilius, qui a semiarianis decepti sunt, fateantur se acta illius synodi non vidisse; 5° quod Dionysius alex. fuerit accusatus apud Dionysium rom. quod Filium Patri non diceret *consubstantialem*, ὁμοούσιον; 6° quod s. Pamphilus in apologia pro Origene paulo post praetensam illam damnationem ostenderit Filium esse ὁμοούσιον, *consubstantialem*, Patri; 7° quod eadem synodus antiochena in damnatione Pauli samosateni saepius hac voce usa fuerit, uti ostendit Maran.

156. Ad 3. *D.* Ab unitariis per summam calumniam, *C.* ab aliis, *N.* Si patres nicaeni fuissent labe tritheismi infecti, id certe non fugisset arianos, quibus non minus invisi erant nicaeni patres quam unitariis nostris, attamen etsi audaces numquam eiusmodi calumniam intentarunt; id reservatum erat novis arianis. Caeterum post Petavium laudatus Maran in opere *De divinitate I. C.* nicaenos patres evidentissime vindicat (1).

CAPUT IV.

DE DIVINITATE SPIRITUS SANCTI

157. Macedoniani omnium primi divinitatem Spiritus sancti adorti sunt, ita nuncupati a Macedonio, ariano episcopo constantinopolitano, intruso a Constantio. Hic docuit Spiritum s. creaturam esse. Damnatus fuit ab oecumenica synodo constantinopolitana I anno 381. Sociniani ulterius progressi inficiati sunt Spiritum s. esse hypostasin seu personam subsistentem, eoque nomine divinam autumarunt significari vim et efficaciam. Rationalistae id ipsum effutierunt.

158. Hi omnes Spiritus sancti osores *pneumatomachi* vocantur. Eadem porro ratione, qua ss. Trinitatis dogma, et in specie Verbi divinitatem adstruximus, divinitatem

(1) Lib. IV, cap. 30.

vindicabimus Spiritus sancti. Cum vero argumenta, quae ex scriptura et traditione efferuntur, eumdem quoque personam subsistentem esse evincant, ideo per modum corollarii veritatem hanc deducemus, prout praestitimus de Verbi agentes divinitate.

PROPOSITIO I. *Spiritus sanctus vere et proprie Deus est, ut in primis ex scripturis constat.*

159. Et haec propositio de fide est, ut patet ex omnibus fidei nostrae symbolis, praesertim constantinopolitano.

160. Ita vero eius veritatem evincimus: Ille vere et proprie Deus est, cui Dei nomen, proprietates divinae ac operationes, divinus item cultus, honor et dignitas, divina demum processio et origo tribuuntur. Atqui talis est ex sacris litteris Spiritus sanctus. Ergo.

161. Et I. quoad nomen, Petrus arguens Ananiam dixit (1): *Cur tentavit satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto?... Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Igitur Spiritus sanctus, cui mentitus erat Ananias, Deus vocatur. Sic etiam apostolus scribit (2): *Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem eius audieritis;* hunc vero Deum vocat, dicens v. 12: *Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi a Deo vivo.* Id ipsum adstruitur ex collatione Is. VI, 9, cum Act. XXVIII, 25, ubi, quem Isaias vocavit Dominum Deum Sabaoth, Paulus vocat Spiritum sanctum, dicens: *Quia bene Spiritus s. locutus est per Isaiam... dicens: Vade ad populum istum;* nec non ex collat. I Cor. III, 16, cum cap. VI, 19, ubi fideles dicuntur: *Templum Dei* et *templum Spiritus sancti.* Dei igitur nomine Spiritus sanctus in scripturis designatur.

162. II. Sed praeterea divinae proprietates et operationes Spiritui s. tribuuntur in sacris litteris. Omniscientiam enim ei tribuit apostolus, cum scribit (3): *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei... Quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei;* tribuit et Christus (4): *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem;* item omnipotentia, ut (5): *Verbo Domini coeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum;* cum qua connexa est vivificandi virtus, de qua scribit apostolus (6): *Spiritus eius, qui suscitavit Iesum a mortuis... vivificabit et mortalia corpora vestra.* Sic omnipraesentia (7): *Spiritus Domini replevit orbem terrarum et hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis.* Quod vero spectat divinas operationes, adscribitur Spiritui sancto inspiratio prophetarum (8): *Spiritu s. inspirati locuti sunt sancti Dei homines;* creatio (9): *Emittes Spiritum tuum et creabuntur;* operatio miraculorum (10): *In Spiritu Dei eiicio daemonia;* operatio gratiae, uti Christi conceptio (11), unctio et missio (12), peccatorum remissio *et* regeneratio (13), ecclesiae regimen (14), collatio donorum (15), sanctificatio (16), diffusio gratiae (17), resurrectio mortuorum (18).

163. III. Divinum cultum et honorem Spiritui s. tribui patet ex baptismi forma, in qua ipse cum Patre et Filio coniungitur; prout pariter coniungitur a Paulo his verbis (19): *Gratia D. N. I. C. et ca-*

(1) Act. V, 3, 4. (2) Hebr. III, 7. (3) I Cor. II, 10. (4) Ioan. XVI, 13. (5) Ps. XXXII, 6. (6) Rom. VIII. (7) Sap. I, 7. (8) I Petr. I, 11; et II Petr. I, 21. (9) Ps. CIII, 30. (10) Matth. XII, 28.

(11) Luc. I, 35. (12) Is. LXI, 1. (13) I Cor. VI, 11. (14) Act. XIII, 2. (15) I Cor. XII, 4. (16) II Thess. II, 12; et I Petr. I, 2. (17) Rom. V, 5. (18) Ibid. VIII, 11. (19) II Cor. XIII, 13.

ritas Dei et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.

164. IV. Demum Spiritus s. cum Filio ita comparatur, ut *alius Paracletus* dicatur (1), et ei tribuatur divina origo ac processio uti Christo (2), qui eum vocat *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit,* prout de se dixit: *Exivi a Deo.*

165. Cum talia igitur in scripturis de Spiritu s. praedicentur, non modo asserta est eius divinitas, sed praeterea eius personalis seu hypostatica subsistentia: etenim et vivens et operans eadem ratione perhibetur ac Pater et Filius; insuper et missus ac mittens, et *alius* dicitur et procedens per comparationem ad Patrem et Filium; cum proinde Pater et Filius duae sint hypostases seu personae subsistentes, talis quoque dicendus Spiritus sanctus, nisi desipere velimus.

DIFFICULTATES

166. I. Obi. Spiritus s. nec peculiaris persona, nec Deus est. Etenim 1. Quae de Spiritu s. in scripturis praedicantur, de Deo sunt intelligenda, qui Spiritus est; 2. aut vis quaedam Dei, quae per prosopopoeiam veluti persona exhibetur; 3. nec obest aut apparitio Spiritus s. sub columbae specie in Christi baptismate, aut sub forma linguarum ignearum die pentecostes super discipulos (3), hae siquidem narrationes mythicae sunt ac symbolicae de Dei virtute; 4. sane scriptura rebus inanimis consuevit subsistentiam tribuere et operationem perinde ac si reipsa existerent, viverentque; inducit e. gr. hac ratione mortem (4), peccatum (5), legem (6), et scripturam sacram (7). Ergo.

167. Resp. *N A.* Ad 1. prob. *D.* De Deo sunt intelligenda, quatenus in peculiari Spiritus sancti persona subsistit, *C.* quatenus divina tantum significatur natura, *N.* Certe Deus *Spiritus est*, ut ait Christus (8), ast cum de Spiritu sancto in scripturis sermo est, uti divina peculiaris persona designatur, qui in ipsa natura divina agit et operatur, ut patet ex adducto apostoli textu (9), ac ita nominatur per oppositionem ad Patrem ac Filium, quod profecto ostendit agi de peculiari in Deo persona. Accedit, quod Pater aut Deus, prout absolute in sua natura accipitur nuspiam Spiritus sanctus nuncupatur.

168. Ad 2. *Neg.* Nam cum Christus Spiritum s. dicat *Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*, cum dicat se eum a Patre missurum, ut apostolos omnem veritatem doceret: cum eum exhibeat veluti alium Paracletum, quem sibi ipsi sufficiat, seu qui vices suas impleat; nonnisi absurde haec per prosopopoeiam dicta perhibentur, alioquin Christus omnes loquendi leges invertisset.

169. Ad 3. *Neg.* Nimis sero mythicum systema a rationalistis inductum est, quo vel ipse Christus uti mythus effertur. Si quis legerit quae scribit s. Lucas (10): *Et descendit Spiritus s. corporali specie sicut columba in ipsum* (Christum) *et vox de coelo facta est: Tu es Filius meus dilectus;* tum quae scribit idem auctor, de Spiritu sancto (11), qui descendit super apostolos, *seditque supra singulos eorum*, de effectu in iis secuto, de commotione universae civitatis Hierusalem, de stupore et extasi spectatorum, de trium millium conversione ad Petri concionem; qui, inquam, haec legerit, numquam in suspicionem veniet alicuius mythi. Nemo porro tam rudis est, qui ne-

(1) Ioan. XIV, 16. (2) Ibid. XVI, 26.
(3) Act. II, 1 seq. (4) Rom. V, 12; Iac. I, 15.
(5) Rom. VI, 12 et seq; VII, 14.
(6) Ibid. VII, 23; Gal. III, 24.
(7) Gal. III, 8. (8) Ioan. IV, 24.
(9) I Cor. II, 10. (10) Cap. III, 22.
(11) Act. II.

sciat formam columbae, aut ignearum linguarum non esse nisi exteriora visibilia symbola ad numinis praesentiam significandam, non autem ipsam Spiritus sancti substantiam, quasi haec finita et corporea esset. Haec inter se permiscent rationalistae, ut inde suum mythum obtrudant.

170. Ad 4. *D*. Ita tamen, ut ex substrata materia apprime innotescat, quando haec figura adhibeatur, et quando de vera subsistente persona sit sermo, *C*. secus, *N*. Alioquin concludi pariter posset nec homines veras personas seu individua esse, quoties de ipsis in scriptura aliquid legitur. Igitur quamvis interdum scriptura res inanimes uti subsistentes et operantes per figuram prosopopoeiae exhibeat, inferri nequit eamdem adhibere figuram cum loquitur de Spiritu s. Etenim praeterquam quod in illis per se figura obvia est, numquam scriptura res illas iis characteribus et notis insignivit, quibus Spiritum s. praeditum exhibet, ut ex adductis probationibus abunde liquet.

171. Inst. 1. Ad eum modum, quo spiritus hominis non est persona distincta ab ipso in quo est, sic Spiritus s. qui passim in scripturis dicitur *Spiritus Dei et Spiritus Christi*, non est persona a Deo vel Christo distincta. 2. Eo vel magis quod nos dicamur baptizari in Spiritu s., uti dicimur baptizari in aqua, quae certe persona non est. 3. Spiritus s. praeterea dicitur donum Dei, in multos effusum die pentecostes, quod personae non convenit. 4. Ita mentibus hominum inhaerens Spiritus s. exhibetur ut excitari possit (1), possit item homini tribui vel auferri ope mediorum externorum (2), e. gr. unguento (3), eiusdemque quasi particulae ab uno, qui imbutus est alios multos, transferuntur, ut legitur Num. XI, 17, 25. Quae quidem omnia cum proprie dicta persona conciliari nequeunt. Ergo.

172. Resp. Ad 1. *Nego* paritatem. Vox enim *Spiritus*, cum de homine usurpatur, denotat essentialem eius proprietatem; cum vero usurpatur de Spiritu sancto, denotat proprietatem *notionalem*, ut vocant, ac *relativam*. Adeoque fit ut in divinis, cum relative vox *Spiritus* assumitur, nonnisi de persona intelligi possit, secus ac eveniat in homine, in quo *absolute* ponitur ad essentialem eius partem significandam, prout naturam divinam significat, quando absolute de Deo dicitur. Ex subiecta proinde materia dignosci debet, quando vox *Spiritus* absolute aut relative adhibeatur. Nec obest instituta ab apostolo comparatio inter spiritum, qui in homine est, et spiritum, qui est in Deo; haec enim non refertur ad modum subsistendi, sed ad modum cognoscendi, eo vel magis quod in divinis una persona in altera esse possit iuxta Christi effatum (4): *Pater in me est, et ego in Patre.*

173. Ad 2. *D*. Improprie, *C*. proprie, *N*. Etenim dicimur baptizari in Spiritu s. uti etiam dicimur baptizari in Christo, quem etiam induimus; Christus nihilominus, fatentibus unitariis, persona est subsistens. Itaque dicimur baptizari in Christo tamquam causa meritoria gratiae, quam in baptismo consequimur; dicimur baptizari in Spiritu s. tamquam causa efficiente ipsam sanctificationem; dicimur baptizari in aqua tamquam causa instrumentali.

174. Ad 3. *D*. Dicitur donum Dei personale ac subsistens, quod effusum dicitur in suis effectibus, *C*. do-

(1) Is. I, 13, 14; et ibid. LXIII, 10, 11.
(2) I Reg. X, 6, 11; ium XVI, 21.
(3) Ibid. XVI, 13; Iud. XV, 14; XVI, 20.
(4) Ioan. X, 38.

num accidentale et effusum in se, *N.* Donum igitur Dei dicitur Spiritus s. uti donum dicitur etiam Christus (1), ratione missionis divinae, quatenus Pater miseratione sua utramque personam nobis largitus est; effusum autem dicitur in multos, quia novo effectu esse coepit in multis, conferens gratias suas, quas dividit, prout vult, quo fit ut *active* non autem *passive* se effundat Spiritus s.

175. Ad 4. *D.* In suis effectibus, *C.* in se, *N.* sive sermo sit de gratia sanctificante, sive de gratiis gratis datis, quae obnoxiae sunt augmento et decremento, hae autem a suo auctore *Spiritus sanctus* generatim nuncupantur. Caeterum falsum est ope mediorum externorum, unguenti e. gr. Spiritum dari aut auferri, idque scripturis perhiberi. Ad summum eiusmodi media externa possunt esse symbolica, quatenus exterius aliquo ritu significatur interior operatio. Et hac ratione evanescunt, quae male congessit rationalista vulgaris Wegscheider.

176. II. Obi. Quamvis Spiritus s. uti persona subsistens admitteretur, haud exinde sequitur eum Deum esse. Nam 1. numquam in scripturis expresse *Deus* appellatur; 2. neque umquam adorandus aut invocandus proponitur; 3. Dei dona enumerans apostolus (2), Patri ac Filio tribuit, nulla Spiritus sancti iniecta mentione; 4. Spiritum s. existere primi fideles ignorarunt, cuiusmodi fuerunt duodecim illi ephesii, qui in Actis apost. interrogati ab apostolo, *si Spiritum s. accepissent credentes*, responderunt (3): *Neque si Spiritus s. est, audivimus.* 5. Immo non obscure in evangelio Ioannis factus perhibetur illis verbis (4): *Omnia per ipsum* (Verbum) *facta sunt.* Ergo.

177. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *N.* Nam nos contrarium ostendimus. Ideo iuxta adversarios *Deus* in scripturis non vocatur Spiritus sanctus, quia legere nolunt, prout nolunt legere quoties Verbum, seu Christus *Deus* vocatur.

178. Ad 2. *N.* Oppositum constat iuxta dicta et ex baptismi forma, et ex apprecatione apostoli (5).

179. Ad 3. *D.* In obiecto loco, *Tr.* alibi, *N.* Nam in eadem epist. cap. XII charismatum dona apostolus tribuit expresse Spiritui s.

180. Ad 4. *Neg.* Illi enim duodecim ephesii discipuli solum fuerant Ioannis Baptistae, et quidem satis rudes, cum ignotum nemini sit iudaeos Spiritus sancti notitiam habuisse, ut constat ex Luc. I, 15 et v. 35. Item Matth. I, 20.

181. Ad 5. *Neg.* Siquidem omnia a Verbo facta sunt, quae reipsa *sunt facta*, ut ibid. dicitur: Spiritus sanctus *a Patre procedit*, adeoque factus non est.

182. Inst. 1. Spiritui s. tribuitur oratio (6); *Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*; 2. econtra scientia independens seu divina denegatur dicente Christo (7): *Non loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur*; et *scrutari omnia* dicitur *etiam profunda Dei* (8), scrutari porro est de eo quod inquiritur; 3. demum Spiritus sancti vox non est relativa; 4. vel esset genitus vel ingenitus; si genitus, esset Filius, si ingenitus, esset Pater. 5. Quod si a Patre perinde ac Filius procedere dicatur, Filius et Spiritus s. fratres essent; sin vero procedat per Filium, Pater eius esset avus. Sic veteres pneumatomachi apud s. Athanasium (9).

(1) Ioan. III, 16. (2) I Cor. VIII, 6.
(3) Cap. XIX, 2. (4) Cap. I, 3.
(5) II Cor. XIII, 13. (6) Rom. VIII, 26.
(7) Ioan. XVI, 13. (8) I Cor. II, 10.
(9) Ep. I, *ad Serapion.*

183. Resp. Ad 1. *D.* Efficienter, *C.* formaliter, *N.* Ideo postulare dicitur, quatenus nos postulare facit, eadem ratione qua dicitur de Spiritu s. per *appropriationem* quod locutus sit per prophetas, quatenus loqui eos fecit.

184. Ad 2. *Neg.* Ideo vero dicitur de Spiritu s. quod scientiam suam mutuetur a Filio, quia ab ipso subsistentem essentiam habet ab eo procedendo, ut paulo post ostendemus. Etsi vero *scrutandi* verbum interdum vim *inquirendi* habeat, in obiecto tamen apostoli loco usurpatur ad perfectam cognitionem significandam, uti de Deo dicitur (1): *Scrutans corda et renes.*

185. Ad 3. *D.* Per se, *Tr.* relative non usurpatur Spiritus sancti vox, *N.*

186. Ad 4. Resp. non esse genitum nec ingenitum, sed procedentem, ut scripturae et traditio nos docent.

187. Ad 5. *D.* Si procederet per generationem uti Filius, *C.* si per solam emanationem a Patre et Filio tamquam ab unico principio, *N.* Sic non habetur nec frater nec avus in Trinitate.

Propositio II. *Eadem veritas evincitur ex traditione.*

188. I. Huius traditionis in ecclesia constantis testes in primis sunt patres apostolici. Etenim Hermas, qui primo ecclesiae saec. floruit seu aetate apostolica, lib. III, op. inscripti *Similit.* v. n. 6 aperte distinguit Spiritum s. a Patre et Filio, dum orbem terrae exhibet sub similitudine fundi seu vineae, cuius *Dominus* Pater est, *Filius* fundi Spiritus sanctus, *servus* qui excolit fundum *Filius Dei* forma scilicet servili indutus per incarnationem; ac de Spiritu sancto speciatim haec scribit: *Quin nuncius audit illum Spiritum sanctum, qui infusus est, omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus;* seu corpus in utero b. Virginis efformavit Verbo carnem ex ea sumenti. S. Clemens rom. apud s. Basilium scribit (2): *Ille ergo Spiritus sanctus est et rectus, qui ab ipso* Patre *procedit;* adeoque Deus et a Patre distinctus. S. Ignatius inter haereticos recenset eos, qui *Spiritum s. nec esse confitentur*, dicentes *eumdem esse Patrem, Filium, et Spiritum sanctum* (3). S. Polycarpus, ut vidimus, glorificat Spiritum s. cum Patre et Filio.

189. II. Eiusdem traditionis testes praeterea sunt patres, qui apostolicis successerunt secundo et tertio saeculo. Iustinus enim (4), et Athenagoras (5) ad repellendam calumniam atheismi, qua christiani impetebantur, profitentur christianos *credere* in *Patrem*, *Filium et Spiritum sanctum, quos adorabant.* Tatianus vocat Spiritum s. *perfectum Deum* (6), cui Patris et Filii substantia tradita est. S. Irenaeus vocat *Sapientiam Patris*, *creatorem* et cum Patre et Filio *solum verum Deum, Spiritum Dei, Spiritum Patris* (7). Item s. Theophilus antiochenus, Clemens alex., Tertullianus, s. Hippolytus, Origenes, antiquus auctor constitutionum apostolicarum, Minutius Felix, s. Cyprianus, Novatianus ipse apud Maran (8), qui singulorum patrum dicta expendit; ex quibus patet eos unanimes esse in profitenda divinitate Spiritus s. uti subsistentis personae.

190. III. Testes eiusdem sunt martyres, ex quibus iam attulimus verba s. Epipodii coram iudice di-

(1) Ps. VII, 10. (2) L. *de Spiritu s.* c. 29, n. 72.
(3) Ep. *ad Trallen.* n. 6. (4) *Apolog.* I, n. 6.
(5) *Legat. pro christianis*, n. 10.
(6) *Orat. cont. gentes*, n. 4.
(7) Lib. IV, *Advers. haeres.* cap. 20.
(8) Op. cit. lib. IV, c. 10 et 19.

centis: *Christum cum Patre et Spiritu sancto Deum esse confiteor*. Spiritus sancti virtus atque omnipotentia celebrantur etiam in actis s. Felicitatis et septem filiorum eius, et in epistola ecclesiarum viennensis et lugdunensis apud Ruinartium.

191. IV. Testes demum sunt monumenta eaque antiquissima, quae exhibent Spiritum sanctum sub columbae specie a Patre et Filio distinctum animas in baptismo gratia sanctificantem, vel b. Virgini ab angelo salutatae obumbrantem, aut malo navis, quae ecclesiam refert insidentem, quae collegerunt, praeter Gener, archaeologi christiani Bosius, Arringhius, Boldettus aliique.

192. Quae cum ita se habeant, pronum est inferre illum uti Deum divinamque subsistentem personam creditum constanter in ecclesia fuisse ex divina traditione, quem testes omnes, quos adduximus aut indicavimus, Deum praedicant cum Patre et Filio adorandum, omnibusque perfectionibus praeditum. Talis porro est Spiritus sanctus. Ergo.

DIFFICULTATES

193. I. Obi. 1. Patres interdum Spiritum s. cum Verbo confundunt, uti Iustinus (1), s. Irenaeus (2), et Ioannes damascenus (3). Sane 2. Tertullianus (4): *Spiritu Dei*, inquit, *et sermone et virtute collatis in Virginem, quod de eo nascitur, Filius Dei est*. 3. Athenagoras *logi et pneumatis*, sive vocis et Spiritus utpote ex eodem ore prolatorum sub *ideae* et *operationis* notione tamquam unum idemque exhibet (5). 4. Aevo antenicaeno rarius substantiae unitas cum Patre et Filio vindicata fuit Spiritui sancto. 5. Patri Filioque quodammodo subesse Spiritum s. docuerunt veteres illi; 6. nec nisi ante mundum conditum Spiritum sanctum peculiarem hypostasin prodiisse contenderunt. Ergo.

194. Resp. Ad 1. *Neg*. Patres aliquando Spiritum s. cum Verbo confudisse, sed apprime semper alterum ab altero distinxerunt. Etenim s. Iustinus non solum vocat *Spiritum propheticum*, sed praeterea eum dicit *tertiam* Trinitatis personam seu *tertiam* ordine (6). Causa erroris in adversariis orta ex eo est quod s. martyr in cit. *Apol.* (siquidem in dialogo nihil de hoc habet), n. 33, de Spiritus sancti persona intelligit quod legitur Luc. I: *Spiritus s. superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque* etc., quatenus hic *Spiritus s.* et *virtus Altissimi* sit ipsum Verbum quod carnem ex B. M. V. assumpsit, prout et alii patres exposuerunt. Verum ex hoc inferri nequit aut Iustinum, aut alios patres, qui eamdem dederunt eiusdem textus interpretationem, confudisse personam Verbi cum persona Spiritus sancti, sed solum evertisse socinianorum commentum, quod ideo Christus dictus fuerit Filius Dei ratione admirabilis eius conceptionis, cum patres isti potius docuerint ipsum Filium Dei supervenisse Mariae, et ex ea carnem sumpsisse.

195. Irenaeus iuxta editionem adversarii haec scribit (7): *Pater.... per Verbum et Spiritum s. omnia faciens*, etc. Haec vero scribendi ratio indicatne confusionem Verbi cum Spiritu sancto? Ioannes damascenus, ex professo agit de Trinitate (8), distinctis vero capitibus, nempe VI et VII, agit de persona Verbi et de persona Spiritus sancti.

196. Ad 2. *Neg*. Tertullianus enim, ut Irenaeus, ac postea s. Ioan-

(1) In *Dial.* (2) *Adv. haeres.* lib. I, c. 19.
(3) *De fide orthodoxa*, lib. III, c. 2.
(4) *Adv. Praxeam*, cap. 26.
(5) *Legat. pro christianis*, c. 10.
(6) *Apolog.* I, n. 6 et 13.
(7) Lib. I, cap. 22, seu cap. 19.
(8) Lib. I, op. cit. cap. 8.

nes damascenus, nomine *Spiritus sancti* et *virtutis* de quo scribit s. Lucas: *Spiritus s. superveniet in te, et virtus Altissimi*, etc. interpretatur de ipso Filio Dei carnem assumente in utero Virginis. Contendit porro solum Filium incarnatum esse adversus Praxeam. Apprime autem Tertullianum distinxisse Spiritum s. a Verbo, aperte liquet ex argumento, quod urget ex forma et ritu baptismi ad personarum distinctionem statuendam scribens: *Mandavit Christus ut tinguerent in Patrem et Filium et Spiritum s... non in unum. Nam non semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas tinguimur.*

197. Ad 3. *D.* Athenagoras obiectis verbis adstruit unitatem naturae in tribus personis, *C.* personas Verbi et Spiritus s. confundit, *N.* Cum enim ostendisset non posse christianos atheos dici qui adorant Patrem, Filium et Spiritum sanctum, ad tollendam suspicionem tritheismi aut polytheismi, affirmat unam esse Patris ac Filii et Spiritus s. naturam. Concludit enim: *Quis igitur non miretur, cum atheos vocari audiat eos, qui Deum Patrem, et Filium Deum, et Spiritum s. asserunt, at eorum in unione potentiam et in ordine distinctionem demonstrant?*

198. Ad 4. *N.* Toties enim unitatem substantiae patres antenicaeni in tribus personis vindicarunt, quoties sese illis obtulit occasio, ut ex allatis hactenus documentis manifestum fit; immo adeo vindicarunt, ut rationalistae in suspicionem venerint patres illos confudisse Verbi ac Spiritus sancti personas. Quomodo haec sibi cohaerent?

199. Ad 5. *D.* Id est praedicarunt dependentiam, quae oritur ex ordine processionis adeoque improprie dictam, *C.* quae oriatur ex diversitate naturae, *N.*

200. Ad 6. *D.* Quoad externam manifestationem, uti pariter praedicarunt de persona Verbi, *C.* quoad processionem internam, *N.* Recolantur antea dicta.

201. II. Obi. 1. Ariani etiam divinitatem Spiritus s. reiiciebant, attamen neque patres neque nicaena synodus hac de causa eos impugnarunt aut divinitatem Spiritus s. asseruerunt; 2. concilium vero constantinopolitanum I, quamvis adversus macedonianos coactum, nusquam expresse Deum Spiritum sanctum nominavit; 3. prout se gesserunt sive Hilarius, qui in XII *De Trinitate* libris numquam hoc nomine eum donavit, neque Basilius, qui integrum scripsit *De Spiritu s.* librum, qui praeterea auctor presbyteris tharsensibus fuit, ut contenti essent exigere a macedonianis confessionem quod Spiritus s. dici non debeat creatura; et reprehendit Dionysium alex. (1), eo quod Spiritum s. *ab adorata deitate seiunxerit, ac inferioribus una cum creata ac ministra natura numeraverit.* 4. Atque hinc factum est, ut ecclesia numquam ad Spiritum s. preces direxerit; 5. immo sancivit concilium carthaginiense III, cap. XXIII: *Ut, cum ad altare assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio;* 6. demum in antiqua doxologia recepta formula haec erat: *Gloria Patri et Filio in Spiritu sancto*, qua indicatur neque uti Deum Spiritum s. habitum fuisse, neque proinde Patri et Filio aequalem, immo neque uti peculiarem personam. Ergo.

202. Resp. Ad 1. *D.* Patres ac nicaena synodus hac de causa arianos non impugnarunt directe, neque expresse asseruerunt dogma divinitatis Spiritus sancti, quia praecipuus ac primarius illorum error versabatur circa divinitatem Filii, *C.* quasi

(1) *Ep.* IX, *ad Maximum philosophum.*

dubitarent de Spiritus s. divinitate, *N.* Cum igitur primarius arianorum error versaretur circa divinitatem Verbi, nec nisi per consequens ac indirecte inficiarentur divinitatem Spiritus sancti, ideo tum antiquiores patres, tum nicaena synodus primarium hunc errorem directe oppugnandum sibi sumpserunt, et contradictoriam veritatem asserendam, ut facere ecclesia consuevit. Caeterum s. Athanasio teste (1): *Nicaeni patres neque etiam Spiritum sanctum a Patre et Filio disiunxere, sed illum potius una cum Patre et Filio glorificavere in una sanctae Trinitatis fide, quia nempe una est in sancta Trinitate divinitas.*

203. Ad 2. *D.* Conceptis verbis, prout ferebat receptus loquendi usus, *C.* aequivalentibus, *N.* Nam eo ipso quod credendum synodus definierit et *in Spiritum sanctum Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem et cum Patre et Filio adorandum et glorificandum*, catholicum de Spiritus s. divinitate dogma adstruxit; cum vero usus non ferret Spiritum s. *Deum* dicere in fidei formulis, eum usum servandum synodus duxit.

204. Ad 3. *D.* Id est, nonnulli oeconomiae usu receptae causa, *C.* omnes, *N.* Plures enim, uti Dionysius alex., Tatianus, aliique *Deum* Spiritum s. expresse nuncupavere; alii vero formulae adhaerentes iustis de causis ab apostolis inductae, aequivalentibus verbis ad idem significandum uti maluerunt.

205. Ita saltem ad tempus se gessit s Basilius, qui scribit: (2) *Cum confiteri oporteat Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, ut eloquia divina, et qui ea sublimius intellexere, docuerunt.* Ita pariter Hilarius, qui in *Comment.* ad illud Matth. ult.: *Euntes ergo*, haec praeclare habet: *Ut quorum est una divinitas, sit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus est:* quae verba s. Hieronymus postea iteravit ac sua fecit in comment. in s. Matth. lib. IV, c. ult.

206. Incerta porro res est inter criticos unde provenerit illa s. Basilii in s. Dionysium obiurgatio, cum exploratum sit magnum hunc antistitem recte ac orthodoxe de Spiritus s. divinitate sensisse, uti ostendit s. Athanasius illius successor in *epist. de Dionysii sententia;* ipsemet s. Basilius, s. Dionysium inter assertores eiusdem divinitatis recenset, pluraque ex eius operibus testimonia profert in lib. *De Spiritu s.* Demum palmaria sunt s. Dionysii verba in resp. ad propositiones Pauli samosateni: *Spiritus autem est Deus*, loquitur porro de Spiritu s. Nonnulli suspicantur non omnia adhuc scripta Dionysii ad Basilii manus pervenisse, cum laudatam dedit epistolam, atque exinde factum, ut ab arianis deciperetur.

207. Ad 4. *D.* Quatenus in publica liturgia ecclesia consuevit ad Patrem totius Trinitatis fontem preces dirigere, *C.* in sensu exclusivo, *N.* Accedit quod in doxologia sua ecclesia tres simul semper divinas personas complexa sit, uti ex allatis documentis patet.

208. Ad 5. *D.* Ob conformitatem in publica liturgia servandam, et ad privatorum errores praecavendos, *C.* alia de causa, *N.* En integra ipsius concilii verba, ex quibus eius mens aperte innotescit: *Ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet: et cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. Et quicumque sibi preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum instructioribus fratribus contulerit.*

(1) *Ep. synodica ad Iovianum imperat.*

(2) Ep. VII, alias CXLI.

209. Ad 6. *D.* Alicubi et ad certum tempus, *Tr.* vel *C.* universim et constanter, *N.* Varia enim fuit in antiqua ecclesia doxologiae formula, ut constat ex s. Basilio (1), qui plures collegit, quae tamen omnes in idem recidunt, sive dicerent *in Spiritu sancto*, sive *cum*, sive *et Spiritum Dei*. Eo enim omnes referuntur, ut tres aeque personae divinae celebrentur et conglorificentur utpote unus Deus. Quae cum ita sint, evanescunt adversariorum ex falso principio deductae consecutiones.

CAPUT V.

DE SPIRITUS SANCTI A PATRE ET FILIO PROCESSIONE

210. Dogma, eiusque professio in symbolo per additamentum vocis *Filioque* impugnantur a graecis schismaticis, qui latinos accusant, tum quod doceant Spiritum sanctum a Patre ac Filio procedere, tum quod contra decretum concilii ephesini inseruerint symbolo particulam *Filioque*.

211. Quo tempore quove auctore introduci apud graecos coeperit error de Spiritus sancti a solo Patre processione, incerta plane res est. Verisimilius videtur orta haec controversia ex occasione errorum arianorum ac macedonianorum. Theodoretus omnium primus impugnavit s. Cyrillum, eo quod in anathematismo XI adversus Nestorium appellaverit Spiritum s. *Spiritum Christi proprium.* Rursum monothelitae, teste s. Maximo martyre, reprehenderunt s. Martinum I eo quod in sua synodica docuerit Spiritum s. a Patre ac Filio procedere; tum etiam Constantinus Copronymus iconomachus de hoc articulo litem movit adversus apostolicam sedem, a qua damnatus fuerat. Exinde vero Photii error, quem Nestorii fautores pepererunt, monothelitae aluerunt et qui, iconomachis agentibus, altas apud graecos radices egit.

212. Sic pariter incertum est, quo tempore et quo primum auctore inserta symbolo fuerit particula *Filioque*. Ratum penes omnes est in Hispania intra missarum solemnia usum invaluisse canendi symbolum cum eiusmodi additamento, ex occasione conversionis gothorum ab ariana haeresi anno 589. Hic usus in Gallias, deinde vero in Germaniam, postea in Italiam propagatus est, rom. pontificibus passive circa eum se habentibus. Romae demum adoptatus videtur hic usus cum, adnitente Henrico imperatore, aegre tandem Benedictus VIII indulsit ut symbolum constantinopolitanum in missarum solemniis Romae caneretur; cani autem coepit una cum particula *Filioque*. Sane Photius de hoc ritu siluit, Michaël vero Cerularius graeci schismatis instaurator, rom. ecclesiae id crimini vertit.

213. In conciliis oecumenicis lugdunensi et florentino graeci ad unionem cum ecclesia catholica admissi sunt, postquam tum processionem Spiritus sancti a Patre ac Filio admiserunt, et legitimum esse additamentum symbolo a latinis factum sunt professi. Verum, prout fert graecorum indoles, agente potissimum turbulento Marco ephesino, cito ipsi ad schisma iterum deflexere. Adversus catholicum dogma praeter Theophanem Propocowiez apostatam nostrum, scripsit novissime Philaret, actualis moscovita metropolita.

214. Nostri igitur muneris est prius catholicam adstruere veritatem, deinde latinam vindicare ecclesiam ob adiectam symbolo particulam *Filioque*.

(1) Op. cit. *De Spiritu sancto*, cap. 29.

Propositio I. *Spiritus sanctus a Patre Filioque procedit.*

215. De fide haec propositio est: concilium enim lugdun. II sub b. Gregorio X eam his verbis definivit: *Credimus et Spiritum s... ex Patre Filioque procedentem;* ac iterum conc. florentinum: *Definimus..... quod Spiritus s. ex Patre et Filio aeternaliter tamquam ab uno principio et unica spiratione procedit.*

216. Sic vero primum ex sacris litteris hoc dogma evincimus: Christus ita de Spiritu s. loquitur (1): *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annunciabit vobis. Omnia, quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: Quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.* Unde sic: Ille in divinis non solum a Patre sed et a Filio tamquam a communi ac unico principio procedere dicendus est, qui de eo accipit, et ideo accipit, quia Filius omnia cum Patre communia habet; atqui talis est ex verbis Christi Spiritus sanctus. Ergo tum a Patre tum a Filio tamquam ab unico principio Spiritus sanctus procedit. Hunc porro sensum verborum Christi antiquissimae versiones mirifice confirmant: etenim syriaca sic refert Christi verba: *Ipse glorificabit me, quippe de meo accipiet... Quidquid habet Pater meus, meum est: propterea dixi vobis: ex meo accipiet.* Persica: *Et ille est, qui me glorificabit, propterea quod a me accipiet.* Arabica demum: *Et ille me glorificabit, nam accipiet de eo, quod meum est.* Quae idem significant, nempe ideo Spiritum sanctum accipere a Filio, quia, quod habet Filius, a Patre habet, sed Filius habet a Patre per generationem substantiam, ergo hanc substantiam, quae identica est in Patre et Filio, accipit Spiritus sanctus, adeoque sicut a Patre, sic a Filio procedit.

(1) Ioan. XVI, 13 seq.

217. Hinc Spiritus s. a Filio missus perhibetur (2). Eiusmodi autem missio in origine necessario fundatur in divinis, nec enim potest esse missio, quae dependentiam importet, nec in natura in se spectata, neque in imperio, ergo ratione originis est. Quapropter Spiritus s. vocatur *Spiritus veritatis*, quae Filius est; *Spiritus Christi*, Rom. VIII, 9; *Spiritus Filii*, Gal. IV, 6. Huc accedit quod Io. XX, 22 Christus a mortuis excitatus perhibeatur insufflasse super apostolos, dicens: *Accipite Spiritum sanctum.* Spiritus igitur sanctus datus est a Christo et quidem symbolica illa insufflatione, ad ostendendam eius processionem a se ipso. Nam nisi Spiritus sanctus etiam a Filio procederet, dari ab ipso non perhiberetur, et quidem actione vitali, utpote a quo non haberet originem. Porro si datur a Filio quemadmodum datur a Patre, consequens est Spiritum s. aeque a Filio ac a Patre procedere.

218. Nec alia fuit utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis fides. De occidentali nullum dubium esse potest, ut patet ex monothelitarum et iconomachorum hac de causa obiurgationibus adversus ecclesiam latinam. Primi enim, uti testatur s. Maximus in epist. ad Marinum Cyprium, reprehenderunt in epistola synodica s. Martini, *quia dixit procedere etiam ex Filio Spiritum sanctum;* posteriores, teste Adone viennensi in Chronico, synodum celebravere, et *quaestio ventilata est inter graecos et romanos de Trinitate, et utrum Spiritus sanctus, sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio.*

219. Quod attinet ad orientalem non minus id luculenter constat. Scribens siquidem Hormisdas rom. pontifex anno 521 ad imperat. Iustinum, ait: *Notum est... proprium*

(2) Ioan. XVI, 7.

Spiritus sancti ut de Patre et Filio procederet sub una substantia deitatis. Epistola haec vulgatissima fuit apud graecos nec aliquis movit querelam, etsi dicat: *Notum est.* Ante id tempus synodus ephesina oecumenica non solum improbavit symbolum nestoriani Charisii, in quo dicebatur de Spiritu sancto: *Sed nec Filium illum putamus, neque per Filium existentiam habere,* sed probavit anathematismos s. Cyrilli cum suis declarationibus, et epistolam synodicam ex nomine ecclesiae alexandrinae datam adversus Nestorium, in qua dicebatur: *Non est alienus* (Spiritus s.) *ab eo* (Filio); *Spiritus enim veritatis nominatur, et Christus est veritas, et proinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit.* Et in anathematismo IX Spiritum s. vocat *proprium Filii*, in eiusdem vero declarationibus adiecit: *Qui ex ipso est, ipsique essentialiter inest.* Plenus proinde extitit utriusque ecclesiae circa hunc articulum consensus, nec ei, ut vidimus, refragati sunt nisi pauci obscurique haeretici absque ullo successu.

220. Huius praeterea consensus testes sunt utriusque ecclesiae patres. Ex latinis enim s. Hilarius scribit (1), Spiritum s. esse *ex Patre et Filio auctoribus;* et alibi passim Spiritum s. *a Patre Filioque* procedere conceptis verbis docet s. Ambrosius (2), s. Augustinus eum dicit *Spiritum amborum* (3). S. Leo M. inquit (4): *Qui de utroque processit;* ut omittam Gennadium, s. Fulgentium, auctorem symboli athanasiani, s. Gregorium Magnum, caeterosque insequentes.

221. Ex graecis eminent s. Athanasius, qui scribit (5): *Est Filius fons Spiritus sancti;* et iterum (6): *Ipse* (Filius), inquit, *dat Spiritui, et quaecumque Spiritus habet, haec a Verbo habet.* S. Basilius, qui haec scribit (7): *Quia et Spiritus Christi dicitur... Denique tanquam Paracletus in se ipso exprimit Paracleti, a quo missus est, bonitatem, et in sua propria dignitate eius, a quo processit, maiestatem exhibet.* S. Io. Chrysostomus, qui comparat Spiritum s. aquae ex fonte, qui Christus est, profluenti, concluditque (8): *Ob id etiam ex Patre procedit.* S. Epiphanius, qui ait (9): *Et Dei Spiritus a Christo, utpote qui ab utroque procedit, id quod Christus ipse testatur: quia a Patre procedit, inquit, et hic de meo accipiet.* Didymus, qui sic Christum de Spiritu s. loquentem inducit (10): *Quia non ex se est, sed ex Patre et me est;* et haec sufficiant, ut pateat latinis patribus graecos patres circa hunc articulum plane consentientes esse.

222. Sed iuverit hoc ipsum confirmare ex ipsa haereticorum agendi ratione. Ariani enim ac macedoniani 1° ex receptissima in ecclesia doctrina de processione Spiritus s. a Patre et Filio occasionem nacti sunt asserendi Spiritum s. a Filio procreatum esse; 2° macedoniani praeterea ex eodem principio sic adversus catholicam doctrinam argumentabantur apud s. Athanasium (11): *Si Filii dicatur esse Spiritus, Pater ergo avus est Spiritus sancti,* prout et argumentabatur Eunomius ad tertiam Spiritus s. naturam adstruendam apud s. Basilium in lib. III adversus eumdem, qui, admissa traditionis auctoritate quod Spiritus s. sit ordine tertius, pergit: *Nam di-*

(1) *De Trinit.* lib. II, n. 4.
(2) Lib. I, *de Spiritu s.* c. XI, n. 120.
(3) *De Trinit.* lib. XV, cap. 7.
(4) *Ep.* IV, *ad Turribium*, cap. 1.
(5) Lib. *de Trinit.* n. 19.
(6) *Orat* III, *contra Arianos*, n. 25.
(7) *De Spir. s.* cap. 18.
(8) Apud Petav. *de Trin.* lib. VIII, c. 4, n. 4.
(9) *Ancorat.* n. 67.
(10) Lib. *de Spiritu sancto*, n. 34.
(11) *Epistol. ad Serapionem*, n. 15.

gnitate secundum esse a Filio, ut qui esse ab illo habeat, et *ab ipso accipiat... pietatis sermo tradit.*

223. Quae cum ita se habeant, aut dicendum ecclesiam universam errasse, aut errare graecos, qui ab avita ecclesiae doctrina defecerunt.

DIFFICULTATES.

224. I. Obi. 1. Semel Christus locutus est de Spiritus s. processione, Ioann. XV, 26; atque a Patre illum plane procedere testatur dicens: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* 2. *Acutum hoc telum* non effugiunt latini testimoniis, quae ipsi pro sua sententia allegare solent; Christus enim quo sensu dixerit: *Mittam vobis Spiritum sanctum*, declarat dicens: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*, nempe de *missione morali* rogando, non de *missione physica* spirando locutus est. 3. Sic cum ait: *Ille de meo accipiet et annunciabit vobis*, contextus ostendit se id dixisse de sua doctrina, quam tunc intelligere nequibant discipuli eius, prout exposuit vel ipse Maldonatus, suam confirmans interpretationem ex tempore futuro: *De meo accipiet.* 4. Nec magis proficiunt ex verbis illis: *Omnia, quaecumque habet Pater, mea sunt,* quae si ad vivum resecarentur, evincerent Filium pariter gigni a Spiritu sancto, cum in Filii generatione nulla intercedat Patrem inter et Spiritum s. relativa oppositio, quod tamen a fide alienum est. 5. Demum non intelligitur, quare si Spiritus s. etiam a Filio procederet, Christus, qui dixit eum procedere a Patre, non adiecerit quoque et a se procedere. Ergo.

225. Resp. Ad 1. *D.* Testatur Christus Spiritum s. procedere a Patre in sensu inclusivo Filii, *C.* in sensu exclusivo, *N.* Hoc ipso enim quod Christus saepe professus fuerit se unum esse cum Patre suo, dicens Spiritum s. a Patre procedere, a se quoque procedere testatur: praesertim cum id postea aperte declaraverit, dicendo Spiritum s. a se missum iri, et de suo accepturum, quia omnia, quae sunt Patris, sua quoque essent. Ideo vero hic meminit Christus solius Patris, vel ut ostenderet Patrem processionis eius *esse auctorem, qui talem Filium genuit, et gignendo dedit ut etiam de ipso procederet Spiritus sanctus*, uti exponit s. Augustinus (1), vel uti placuit s. Cyrillo, ut ostenderet identitatem substantiae Patris ac Filii. Sane quamvis antiqui patres graeci eadem verba legerint, tamen, ut vidimus, non ideo abnuerunt Spiritus sancti processionem a Patre ac Filio profiteri.

226. Ad 2. Resp. non satis acutum esse eiusmodi telum, ut vidimus; caeterum ad prob. *D.* Christus loquitur de missione physica simul et morali, *C.* de morali tantum, *N.* Loquitur enim Christus ut Deus ac proinde de missione physica, cum dicit: *Mittam vobis Spiritum sanctum;* loquitur ut homo, ac propterea de missione morali cum addit: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* Sic optime utraque missio simul consistit, nec altera cum altera confunditur, uti graeci ambas confundunt.

227. Ad 3. *D.* De doctrina loquitur seu scientia essentiali, *C.* de doctrina accidentali, seu prout exterius a Christo manifestata est discipulis suis, *N.* Absurdum enim est Spiritum s. accepisse seu didicisse a Christo docente apostolos suos. Porro doctrina seu scientia essentialis ipsa est divina substantia, si proinde Spiritus s. a Christo scientiam seu doctrinam accepit, accepit

(1) *Contr. Maximinum,* lib. II, c. 14, n. 1.

et essentiam, adeoque ab ipso procedit. Praesertim cum Christus affirmat se ideo dixisse Spiritum s. de suo accipere, quia *omnia, quaecumque habet Pater, mea sunt.* Nec refert Christum in futuro locutum esse, tum quia in aeternitate nulla successio est, tum quia Christus alludit illis verbis ad externam futuram Spiritus sancti processionem, quae in interiori fundatur. Atque hac ratione solvitur Maldonati difficultas.

228. Ad 4. *D.* Id sequeretur, si Spiritus s. non esset in processionis ordine secundus, *C.* si talis sit, *N.* Iam vero uti ex baptismi formula constat ac fidei professionibus omnibus, Spiritus s. tertia ordine persona est, adeoque secunda in ordine processionis; fieri proinde non potest ut Filius, qui in hoc ordine primus est, gignatur a Spiritu s.

229. Ad 5. Resp. nostrum non esse in rationes inquirere, ob quas Christus his potius vel aliis verbis uti voluerit; satis nobis est ostendisse Christum hanc veritatem docuisse. Ad summum ex hoc sequeretur in scripturarum dogmatica interpretatione non privatum sensum, sed ecclesiae magisterium et sensum traditionalem nos sectari debere, ut graeci ipsi fatentur.

230. II. Obi. Antiquae ecclesiae fidei testis est ineluctabilis synodus constantinopolitana, 1. quae in symbolo quod adhuc ecclesia canit, nos profiteri iubet credere in *Spiritum sanctum, qui a Patre procedit.* 2. Testis est Theodoretus, qui illico impugnavit Cyrillum vocantem Spiritum s. *proprium Filii*, quin hic quidpiam reposuerit, adeoque Theodoretus perrexit eamdem doctrinam profiteri. 3. Testis est communis loquendi ratio apud patres recepta, ut Spiritus s. diceretur procedere *a Patre per Filium.* 4. Immo s. Athanasius tum in *Refutat. hypocris. Meletii*, tum in *Quaest. sacris* testatus est Spiritum s. *a solo Patre* procedere. 5. His innixis s. Ioannes damascenus, scribit (1): *Spiritum s. et ex Patre esse dicimus, et Patris Spiritum nominamus. At vero eum ex Filio esse non dicimus, Filii tamen Spiritum nominamus.* 6. Hinc neque Theodorus Mopsuestenus, neque Theodoretus, aut Photius hac de causa damnati sunt. Ergo.

231. Resp. Ad 1. *D.* Obiecta verba inseruit synodus constantinopolitana, ut sese directe opponeret macedonianis docentibus Spiritum s. a solo Filio procedere, seu potius esse factum, *C.* ut excluderet processionem etiam a Filio, *N.* Nam macedoniani utpote ab arianis profecti, qui Filium Patris creaturam esse docebant, et ipsi docuerunt Spiritum s. facturam seu creaturam Filii esse, quam blasphemiam exsecrans synodus adiecit symbolo verba, quibus Spiritum s. a Patre procedere significaret. Quod et Patres reliqui deinceps hac ipsa de causa praestare solliciti fuerunt.

232. Ad 2. *D.* Theodoretus impugnavit s. Cyrillum errore facti deceptus, *C.* in sensu catholico, *N.* Odio in Cyrillum non parum exaestuans Theodoretus, ratus quod sicut in caeteris, sic et in hoc Apollinaris erroribus fuerit implicatus, ideo censuit Cyrillum ex huius haeretici, immo et Macedonii placitis docuisse Spiritum s. *proprium Filii* esse. En eius verba ex *Epist. ad Monasteria* scripta adversus s. Cyrilli anathematismos : *Blasphemat vero* Cyrillus *et Spiritum s. non ex Patre ipsum procedere dicens, secundum Domini vocem, sed ex Filio esse. Iste vero Apollinaris seminum fructus est: propinquat vero et Macedonii malignae culturae.* Et haec

(1) *De fide orthodoxa*, lib. I, cap. 8.

ratio est quare nec Cyrillus institerit, nec Theodoretus in falsi dogmatis propterea suspicionem venerit. Caeterum eius epistola damnata est in quinta synodo.

233. Ad 3. *D.* Et haec formula *per Filium* eumdem referebat sensum ac *ex Filio*, *C.* alium, *N.* Hac enim formula expensa, patres florentini, graeci scilicet ac latini, declararunt: *Quod id quod sancti patres et doctores dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse secundum graecos quidem causam, secundum latinos vero principium subsistentiae Spiritus sancti sicut et Patrem.* Sane s. Gregorius nazianzenus, s. Cyrillus ac s. Epiphanius modo dicunt *ex Filio*, modo *per Filium*, prout et in scripturis promiscue hae voces usurpantur.

234. Ad 4. *Neg.* Primum enim opusculum a criticis inter dubia, alterum vero inter spuria recensetur ab haeretico auctore ariano confectum.

235. Ad 5. *D. Negat* s. Ioannes damascenus Spiritum s. procedere ex Filio tamquam *causa procatarctica* seu *ab origine sine origine*, cuiusmodi est solus Pater, *C.* simpliciter, *N.* Talem esse sensum s. Ioannis damasceni exponunt ipsi doctores graeci, Manuel Calecas, cap. XXXIX: Demetrius, *De process. Spiritus s.;* Bessarion, in *Orat. Dogmat.* cap. VI; atque ex ipso Ioanne damasceno, qui, explicans se ipsum in cap. *De divinis nominibus*, scribit Patrem *per Filium producere manifestantem Spiritum ;* et iterum: *Spiritum autem Filii, non tamquam ex ipso, sed tamquam per ipsum ex Patre procedentem;* et in *Epist. de hymno trisagio*, n. 28 aeternam Spiritus s. processionem his verbis enunciat: *Spiritus sanctus est ex Patre, siquidem per Filium procedit, non tamen filiationis more ;* ut alia omittamus. Patet igitur illa particula *ex* s. Ioannem damascenum significare voluisse originem primam, ex qua omnis processio provenit sive Filii, sive Spiritus sancti, quo sensu profecto nonnisi a Patre repeti potest processio Spiritus sancti.

236. Ad 6. *D.* Expresse seu directe hac de causa damnati non sunt recensiti auctores, quia hic non fuit praecipuus illorum error, *Tr.* vel *C.* implicite ac indirecte ob hunc etiam errorem, *N.* Theodori enim Mopsuesteni symbolum a Charisio concilio ephesino oblatum, nec non scripta Theodoreti contra s. Cyrillum reipsa repudiata sunt in conc. chalcedonensi, ac rursum expresse damnata in concilio oecumenico V. Sed et ipse Theodoretus haec scripta sua improbavit suscipiendo epistolas synodicas s. Cyrilli. Quod vero speciatim ad Photium attinet, ipse damnatus fuit praecipue ob eius schisma, ad quod tollendum concilium VIII congregatum est.

237. III. Obi. Si Spiritus s. etiam a Filio procederet, sequeretur 1. ipsum a duplici spiratione dimanare; 2. Patris posse appellari nepotem; 3. magis a Patre quam a Filio distare ; 4. prius genitum Filium, quam illum spiratum; 5. Filium esse supervacaneum Spiritus sancti principium, aut Patrem non fuisse principium sufficiens ad eum spirandum. Ergo.

238. Resp. *Neg. Ant.* quoad omnes partes; quia cum agitur de veritate a Deo revelata, quae comminiscitur humana ratio, ex se evanescunt. Et reipsa:

239. Non sequitur 1. Siquidem, cum nulla in spiratione sit realis oppositio inter Patrem et Filium, Spiritus s. ab utroque tamquam ab uno eodemque principio procedit, uti

aqua ex fonte et rivo in lacum dimanans; Spiritus enim sanctus procedit a divina substantia subsistente in Patre et Filio.

240. Non sequitur quod 2, 3 et 4 loco obiectum est; nam spiratio coaeterna est ac immediata tam a Patre quam a Filio, qui per modum unius eiusdemque principii Spiritum s. spirant, nec nisi ordine alia persona prior altera dicitur; hinc fit, ut neque Spiritus s. appellari possit nepos, neque magis a Patre quam a Filio distans dici, neque Filio posterior.

241. Non sequitur 5. eadem ratione, qua non sequitur Filium et Spiritum s. non esse unum eumdemque creatorem cum Patre, etsi Pater dici posset sufficiens principium seu causa creationis, quia una eademque est omnipotentia in tribus personis. Haec sequela supponit quod falsum et alienum a fide est, nempe Patrem spectari posse sine Filio. Ergo si Pater spirat Spiritum sanctum, necessario spirat cum Filio.

Propositio II. *Immerito graeci ecclesiam latinam corrupti symboli insimulant ob additamentum particulae Filioque.*

242. Graecis ac latinis consentientibus in concilio florentino statutum fuit, Sess. XXV: *Explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandae gratia, imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam.* Iamdiu pariter in conc. lugdunensi II, anno 1274, a graecis ac latinis intra missarum solemnia symbolum decantatum est cum additamento *Filioque* ad publicam patefaciendam utriusque ecclesiae concordiam. Post haec patet nonnisi iniuste graecos iam hac de causa succensere latinis posse.

243. Ad tollendam nihilominus quamvis cavillandi causam sic assertae propositionis veritatem adstruimus: si qua ratio foret culpandi ecclesiam latinam ob insertam symbolo eiusmodi particulam, haec esset decretum concilii ephesini id vetantis; nulla enim alia ratio a graecis profertur aut proferri potest. Iam vero haec ratio nulla est.

244. Etenim si spectetur motivum memorati decreti et eiusdem decreti tenor, patebit nullo modo concilium sibi proposuisse prohibere eiusmodi fidei declarationes. Motivum siquidem, quo permota est synodus ad suum decretum edendum, fuit symbolum a Charisio presbytero oblatum nestorianis erroribus inspersum, quo plures decepti fuerant. Hoc enim recitato, synodus ad omnem in posterum seductioni viam intercipiendam decretum emisit, Act. VI, his verbis conceptum: *Statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere, aut componere, praeter definitam a sanctis patribus, qui in nicaena synodo cum Spiritu sancto congregati fuerunt. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre, aut offerre converti volentibus ad agnitionem veritatis, sive ex gentilitate, sive ex iudaismo, sive ex qualicumque haeresi; hos quidem, si sunt episcopi aut clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu, et clericos a clericatu decrevit: si vero laici fuerint, anathemati subiici.*

245. Porro si per *alteram fidem* ephesina synodus significavit fidem contrariam aut diversam a fide catholica, ut plures sentiunt, liquet, eam minime prohibuisse, quominus iusta de causa possit symbolo adiici huiusce orthodoxae fidei declaratio. Quod si per *alteram fidem* intendit synodus ulteriorem fidei formulam vel declarationem significare, ex ipsius decreti verbis patet decretum

hoc solum afficere privata individua non autem integras ecclesias, multo vero minus ecclesiam universam, alioquin orientales ac graeci ipsi primi fuissent huiusce decreti violatores.

246. Etenim concilium chalcedonense quod immediate post ephesinum celebratum est, additamentum probavit a patribus constantinopolitanis symbolo nicaeno factum *propter illos qui Spiritui s. repugnabant*, et ita auctum symbolum recepit, et quod nondum hactenus factum fuerat, in communem totius ecclesiae usum deduxit.

247. Insuper, non obstante ephesino decreto, peculiares viguerunt fidei formulae *antiochena*, *hierosolymitana* ac *philadelphiensis* ab utroque symbolo discrepantes, quin quispiam reclamaverit tamquam de violata lege ephesina.

248. Licitum praeterea sibi duxerunt, decreto illo non obstante, orientales ob novas exortas haereses monothelitarum praesertim et iconomachorum novas prolixioresque fidei formulas condere ac declarationes ulteriores adiicere ad praemuniendos ab illis erroribus fideles. Ut inter caeteros praestitit Tharasius episcopus constantinopolitanus, qui fidei formulam misit ad patriarchas, hoc additamento: *Et in Spiritum s. Dominum vivificantem qui ex Patre per Filium procedit*, nempe iuxta dicta *ex Filio*.

249. Demum in consecratione episcoporum graeci tres fidei professiones ad instar symboli emittunt, seu ipsum symbolum constantinopolitanum pluribus adiectionibus recitant locupletatum.

250. Iam vero si orientalibus ac graecis ipsis ita licuit legem ephesinam interpretari ac in praxim deducere, cur eodem iure frui non potuit ecclesia romana cum caeteris occidentalibus ecclesiis, gravi adeo urgente necessitate, qualem esse vidimus quae in Hispaniis et Galliis viguit respectu arianorum et iconomachorum? Certe numquam graeci illarum regionum ecclesiis eiusmodi additamentum symbolo insertum exprobrarunt, aut ea de causa se ab illarum communione separarunt; cur itaque nunc hanc causam obtendunt, quare ab ecclesia romana defecerint, cum haec omnium novissima illud additamentum uniformitatis gratia admiserit? Multo vero minus eam obtendere nunc possunt, postquam scilicet in duobus oecumenicis conciliis, graecis assentientibus, ratum ac licitum illud additamentum declaratum et dictis et factis est.

251. Immerito igitur graeci, sub quovis respectu disciplinaris ephesina sanctio spectetur, ecclesiam latinam corrupti symboli ob adiectam particulam *Filioque* insimulant.

DIFFICULTATES

252. Obi. 1. Ephesina sanctio totius ecclesiae est; ergo nonnisi ab universa ecclesia ei derogari potuit; 2. iure proinde conc. chalcedonense utpote ecclesiam universam repraesentans illi derogavit; 3. fidei formulae, quae in contrarium adducuntur, non fuerunt toti ecclesiae propositae, sed ecclesiis particularibus inserviebant; 4. haec ratio est quare additamentum iniectum symbolo ab ecclesiis hispanicis, gallicis aut germanicis toleraverint graeci, reclamaverint autem, cum rom. pontifices illud toti ecclesiae commune efficere voluerunt; 5. hoc sane sibi non licere patefecit exemplo suo Leo III, qui cum curasset symbolum *pro amore et cautela orthodoxae fidei* duobus argenteis scutis incidi, ut refert Anastasius bibliothecarius, sine illa particula *Filioque* descriptum est; 6. idque merito, cum ne-

fas sit verbis dominicis, quibus usi sunt constantinopolitani patres quidpiam interserere; 7. et nequeat unus rom. pontifex absque caeterorum patriarcharum consilio quidpiam symbolo communi auctoritate sancito adiicere. Ergo.

253. Resp. Ad 1. *D.* Si lata esset eiusmodi lex eo fine, ut omnes sive ecclesias sive individua obligaret, *Tr.* si ut sola particularia individua obligaret, *N.* Transmisimus primum membrum, cum constet sanctiones disciplinares conciliorum etiam oecumenicorum, gravi praesertim intercedente causa, modificationi supremi ecclesiae capitis, cuiusmodi est summus pontifex, subesse. Caeterum uti ostendimus, sanctio illa non afficiebat nisi particularia individua, non autem ecclesias, prout de facto intellexerunt illam etiam ipsi graeci; ac demum duo oecumenica concilia eidem derogarunt in casu, de quo agimus.

254. Ad 2. *D.* Eodem nempe iure, quo concilia lugdunense et florentinum eidem derogarunt, *C.* alio sensu, *N.*

255. Ad 3. *Neg.* Sed ex illis patefit, quo sensu ecclesiae illae acceperint ephesinum statutum, quod non distinxit inter ecclesiam universam et ecclesias particulares, alioquin caeterae illis obstitissent.

256. Ad 4. *Neg.* Vera enim ratio, quare graeci non obstiterint ecclesiis hispanicis, gallicis, germanicis atque italicis est, quia ita intellexerant sanctionem ephesinam, obstiterunt vero rom. pontifici, quia hic titulum *patriarchae oecumenici* denegaverat Michaëli Cerulario quem et anathemate perculit, qui proinde inter caeteras causas instaurandi photianum schisma et hanc praetexuit additamenti symbolo facti.

257. Ad 5. *D.* Ita se gessit Leo III pacis et oeconomiae gratia, *C.* quasi illicitum sibi censuerit clausulam illam symbolo adiicere, *N.* Alioquin omnes ecclesias eam expungere iussisset. Ideo vero Anastasius refert Leonem voluisse symbolum scutis argenteis describi *pro amore et cautela orthodoxae fidei*, quia integritati fidei consultum hac ratione voluit. Omissum porro est additamentum *Filioque*, quia nondum ab ecclesia romana adoptatum fuerat.

258. Ad 6. *Nego* patres constantinopolitanos eadem Christi verba symbolo inseruisse, mutarunt enim particulam παρά, scilicet *a*, in ἐξ, *ex*; tum tempus ἐκπορεύεται, *procedit*, in participium ἐκπορευόμενον, *procedentem*; atque idcirco licuit etiam ecclesiae latinae inserere vocem *Filioque* ad catholicam fidem declarandam, prout a Tharasio aliisque orientalibus iamdiu praestitum fuerat.

259. Ad 7. *Neg.* Ut patet ex resp. ad 1. Nunc addo nec potuisse rom. pontificem in consilium adsciscere patriarchas orientales, qui et a fide in hoc articulo defecerant, et schismatici erant. Accedit, quod patres constantinopolitani plura adiecerint symbolo nicaeno, non consulto rom. pontifice, aut episcopis occidentalibus, adeoque eodem iure usae sunt tum ecclesiae occidentales tum peculiaris ipsarum patriarcha rom. pontifex. Ad summum ex hoc sequeretur non decuisse rom. pontificem obligare ecclesias orientales ad eiusmodi additamentum admittendum absque patriarcharum consilio, prout reipsa facta est libera illis facultas illud omittendi in utroque concilio lugdunensi et florentino, confirmavitque Clemens VIII in peculiari sua constitutione quoad graecos unitos.

CAPUT VI.

AD EA, QUAE DICTA SUNT, SCHOLIA COMPLECTENS

260. Ne filum disputationis abrumpere cogeremur, quae ulteriorem expositionem exigere videbantur circa ea, quae ad augustissimum Trinitatis mysterium spectant, huc eadem reservavimus, ut sic pleniorem auditores cognitionem haurire possent ad apte de hoc mysterio disserendum. Complexi porro id sumus nonnullis scholiis, quae iam subiicimus.

SCHOLION I.

261. Atque ut a processionibus et relationibus exordiamur, duae sunt processiones admittendae, *generatio* et *processio* simpliciter dicta, et quatuor relationes, *paternitas*, *filiatio*, *spiratio activa* et *spiratio passiva*. Duas siquidem processiones ac origines dari scriptura testatur, quae Filium *genitum* a Patre docet (1); et Spiritum s. *procedentem* a Patre (2). Patris nulla est origo, sed ipse est fons supremus caeterarum originum, qui propterea a graecis, uti suo loco diximus, vocatur *causa procatarctica*, a latinis vero *principium summum;* hinc Pater dicitur *ingenitus*, *improductus* et *innascibilis*.

262. Fiunt autem processiones per actiones, quae dicuntur *immanentes*, seu quae intimae sunt Deo ac in ipso manent ad illarum discrimen, quae *transeuntes* vocantur, quaeque respectu termini, extra Deum sunt, nempe creaturae. Actiones immanentes ex theologorum doctrina duae sunt, *intelligere* et *velle*.

263. Exinde plerique theologi inferunt principium proximum processionum esse *intellectum* et *voluntatem*, quatenus proprietates *notionales* sunt. Certe scripturae ac patres passim Filium *Verbum* et *Sapientiam* vocant, quae spectant ad intellectum; Spiritum vero sanctum *amorem, caritatem, gratiam*, quae quidem sunt voluntatis. Cum igitur Filius sit terminus adaequatus divini intellectus, utpote qui eum exhauriat, prout et Spiritus s. qui totam exhaurit voluntatis foecunditatem, divinae voluntatis terminus est adaequatus; hinc concludunt nonnisi duas esse posse processiones. Ita quidem communiter theologi, quibus tamen alii refragantur; agitur enim de eo, quod fides reliquit liberum circa modum explicandi tanti mysterii.

264. Salva itidem fide, theologi diversas tenent sententias in ratione exponenda, quare Filii processio sit generatio, non item vero Spiritus s. Alii enim cum s. Thoma (3) inter utramque discrimen repetunt a *modo* originum. Cum generatio sit *origo viventis a vivente principio coniuncto in similitudinem naturae*, ad eam requiritur, ut geniti origo sit a gignente per actionem, quae communicet similitudinem naturae; cum vero processio non dicat nisi emanationem unius ex altero, et voluntas ad amandam rem non autem ad inducendam rei similitudinem sit ordinata, fit ut Verbi processio sit generatio, non autem Spiritus s. qui est caritas et est ex voluntate. Alii vero cum s. Augustino sentiunt solum Filium esse genitum, quia solus ab uno Patre procedit, cum nullus Filius duos possit habere patres. S. Anselmus diversas sententias conciliare simul adnititur (4). Ast satius videtur fateri cum s. Gregorio nazianzeno tum generationem Verbi tum processionem Spiritus s. honorandas potius esse quam investigan-

(1) Ps. II, 7. (2) Ioan XV, 17.

(3) Part. I, qu. XXVII, art. 4

(4) *Monolog.* lib. I, cap. 57.

das utpote ineffabiles. Illud solum adiicere praestat, quod quamvis duae hae processiones distinguantur respectu termini, idem tamen sunt respectu principii.

SCHOLION II.

265. Proprietates, quibus singulae personae gaudent, vocantur *notiones*. Adeoque notio est character, tessera seu nota singularis, qua divina quaeque persona internoscitur. Proprietas tamen, relatio ac notio una eademque divina res sunt. *Proprietas*, quatenus est *paternitas*, soli Patri competit; *relatio* quatenus respicit Filium; *notio*, quatenus Patrem constituit et a Filio discernit. Notiones quinque numerantur a theologis: *Paternitas*, *filiatio*, *spiratio activa*, *spiratio passiva*, *et innascibilitas*. Quatuor priores cum se mutuo respiciant, ideo etiam relationes dicuntur, non item vero, si presse sumatur *innascibilitas*. In Deo igitur *natura* est una, *processiones* duae, *personae* tres, *relationes* quatuor, *notiones* quinque sunt.

266. Disputant theologi utrum relationes dici debeant nec ne perfectiones; alii enim affirmant, alii negant. Disceptatio videtur potius de voce quam de re. Quaecumque demum sententia admittatur, illud pro certo habendum est, quod si dicantur esse perfectiones, per quas altera ab altera persona distinguitur, non ideo personas singulas destitui ea perfectione, qua alia gaudet, quia etsi non habeat immediate, prout persona est, habet tamen mediate ratione eiusdem naturae, quae eadem in tribus et in singulis personis est.

267. Sunt autem eiusmodi relationes in Deo verae ac reales, alioquin personae realiter ab invicem non distinguerentur, secus ac fides docet. Si enim ratione naturae unum sunt, debent personae tres realiter esse per reales relationes, prout ipsarum nomina important; ac proinde Pater vere et realiter est Pater, sicut et Filius, et Spiritus s.

(1) *De fide*, c. 1, n. 4. (2) Ioan. XIV, 11.

SCHOLION III.

268. *Circumsessio*, seu ut ab aliis dicitur *circuminsessio* seu *commeatio* illa proprietas est, per quam divinae personae ratione identitatis naturae secum invicem communicant, definiri autem solet: *Intima existentia unius personae in altera, sine confusione personae seu personalitatis.* Quo sensu s. Fulgentius scribebat (1): *Totus Pater in Filio et Spiritu s. est; et totus Filius in Patre et Spiritu s. est: totusque Spiritus s. in Patre et Filio est.* Ad hanc proprietatem referuntur Christi verba (2): *Ego in Patre et Pater in me est.* S. Thomas exponit id triplici ratione contingere (3), *essentia* quae eadem est, *relatione* qua simul consistunt relativi termini, *origine* qua una persona ab altera emanat per processionem ad intra. Eiusmodi proprietas valde confert tum ad personarum distinctionem, tum ad earum consubstantialitatem constabiliendam.

SCHOLION IV.

269. *Missio* est *processio unius personae ab alia cum ordine ad terminum.* Missio prout dicit processionem, aeterna ac immutabilis est utpote necessaria et ad intra; prout dicit terminum, temporalis esse potest, gratuita et libera. De missione sub utroque respectu locutus est Christus (4): *Ego ex Deo processi et veni, neque enim a me ipso veni; sed ille me misit.* Iamdiu observaverat s. Augustinus (5): *Pater solus*

(3) Part. I, qu. 2, a. 3. (4) Io. VIII, 42.
(5) *De Trinit.* lib. II, cap. 5.

numquam legitur missus, quia videlicet a nullo procedit. Si mittentis nomine principium designetur personae quae mittitur, uti animadvertit s. Thomas (1), tunc illa sola intelligitur mittere, quae personae missae principium est, sic Filius a solo Patre mittitur, Spiritus s. autem a Patre et Filio; quod si mittentis nomine significetur principium effectus, secundum quem attenditur missio, a tota Trinitate persona missa dicenda est: uti Filius qui Is. XLVIII, 16 missus perhibetur a Patre et Spiritu s. *Dominus misit me et Spiritus eius.*

SCHOLION V.

270. Ut ratio accurate servetur cum de hoc mysterio disseritur, theologi plures solent regulas tradere, ex quibus nos hic praecipuas seligemus: *unius* aut *unitatis* vocabula usurpantur ad essentiae unitatem significandam. Si tamen *unius* vox in masculino genere adhibeatur, refertur ad personam non ad naturam, hinc nisi adiiciatur vox *Deus*, dici nequit *Trinitas est unus*, alioquin propositio *sabelliana* evaderet. Idcirco cum de personis sermo est, debet dici *alius* et *alius*, non autem *aliud* et *aliud;* cum enim neutrum genus adhibeatur in ordine ad naturam, si diceretur *Pater est aliud a Filio*, propositio foret *ariana*. Magis idonea theologis videtur vox *unitatis* quam *unionis* ad significandam trium personarum naturae identitatem. Si res sit adversus christianos, praestat Deum unum vocare quam *unicum*, *singularem*, *solitarium*, prout facere consueverunt sociniani, qui proinde *unitarii* appellantur: si vero adversus polytheistas, perinde est eum *unum* ac *unicum* dicere, quia haec vox refertur ad naturam, quae reipsa *unica* numero est. Ex hac perfectissima divinae substantiae unitate in tribus personis, factum est, ut Deus *unum* aut *unus Deus*, aut *Trinitas unus Deus* diceretur, prout dicitur *Trinitas est Deus*, et promiscue *tres personae sunt Deus*, vel *Deus est Trinitas*, vel *Deus est personae tres.*

271. *Trinitas* idem est ac *ternarius* vel *ternio*, et ad collectionem personarum refertur. Usus obtinuit ut dicatur *Deus trinus* non *triplex*, si de personis sermo sit, possunt dici personae *trinae* aut persona *triplex*. In Deo dici nequit esse tres res, tria entia, tres unitates etc., nisi adiiciatur *relativas;* nullo vero modo asseri potest tria esse *individua*, cum haec vox ad naturam *specie* unam, non autem *numero*, cuiusmodi Dei est, referatur.

272. Nomina essentialia in abstracto non possunt supponere pro personis divinis; adeoque dici nequit *essentia generat* aut *generatur*, prout etiam definivit conc. lateranense IV. Prout vero nomina essentialia concreta sumuntur, nisi adiiciatur attributum, sive proprietas notionalis, supponunt pro natura subsistente in tribus personis, uti cum dicitur: *Deus creat;* si autem proprietas notionalis adiiciatur, tunc nomina essentialia concreta supponere possunt modo pro una, modo pro duabus personis, ut cum dicitur: *Deus generat, Deus spirat.*

273. Merito synodus pistoriensis castigatur a Pio VI in constit. *Auctorem fidei*, eo quod a communi et accurata loquendi ratione recesserit, sive cum asseruit *Deum in tribus personis distingui*, sive cum affirmavit *secundum earum proprietates personales et incommunicabiles exactius loquendo exprimi seu appellari Patrem, Verbum, et Spiritum s.* quasi minus propria esset appellatio *Filii*. Sic iure arguitur Herme-

(1) Part. I, qu. 43, art. 8

sius, dum in sua *christiana cathol. dogmat.* pag. 470 scripsit Patrem, Filium et Spiritum s. esse *effectus Dei*, Filium esse *efficientiam Patris seu divinae essentiae;* ortam esse reactionem divinae essentiae in seipsam per *coëfficientiam ac Filii*, aliaque eiusmodi, quae non minus a recta loquendi quam a recta sentiendi ratione circa augustissimum hoc Trinitatis mysterium abhorrent. Item recessit ab orthodoxa loquendi ratione, novissimis hisce temporibus, Günther dum tres praedicavit in Deo *substantias*, prout etiam notavit Pius IX in litteris datis ad card. de Geisel die 15 iunii 1857, qui hac de causa illum auctorem erroris arguit.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE

1. Postquam Deum in suis actionibus *ad intra* spectavimus, eumdem prout se creaturis rationalibus manifestat in suis actionibus *ad extra* spectandum assumimus. Tria distinguuntur genera rerum, quibus Deus suam bonitatem communicando gloriam suam nobis manifestare dignatus est. Alia mere spiritualia sunt, ut angeli; alia mere corporea, ut res materiales, quibus hic orbis constat; alia denique mixta, cuiusmodi homo est substantia spirituali et corporea coalescens. In tres proinde partes tractationem hanc partiemur, in quarum prima de angelis; in secunda de mundo; in tertia de homine disseremus.

PARS I.

DE ANGELIS

2. Pauca sunt, quae scriptura et traditio nos de angelis docent; eorumdem videlicet existentiam, naturam, officia, gratiam, plurimorum lapsum, poenam, machinationes. Et haec fere capita sunt, de quibus agendum suscipimus adversus incredulos ac rationalistas, qui illa aggrediuntur.

CAPUT I.

DE ANGELORUM EXISTENTIA

3. *Angeli* nomen, uti patres observant, officii potius est quam naturae. Quos graeci *angelos*, latini *nuncios* appellant, hebraei *Malachim* aut etiam *Elohim*, ethnici passim *genios* aut *daemones* vocant. Angelorum existentiam praeter antiquos sadducaeos impugnant sociniani passim ac rationalistae. Contra quos sit

PROPOSITIO. *Tum ex scriptura tum ex traditione universa angelos existere constat.*

4. Haec propositio spectat ad fidem, uti ex dicendis constabit. Mirum est potuisse sadducaeos angelorum existentiam inficiari, etsi, ut pluribus placet, illi solum *Pentateuchum* uti divinum admitterent. Frequens enim in libris Moysis angelorum occurrit mentio. Caeteris omissis Genes. XVI, angelus commemoratur, qui Agarem compellat; ibid.

XIX duo angeli Sodomam veniunt, ac Lothum inde educentes, servant; et alibi passim. Quoad reliquos veteris testamenti libros sive propheticos sive historicos non vacat ex iis testimonia congerere, cum notissima ea sint. Nec minus frequens angelorum fit mentio in novo testamento. Angelus Gabriel primum Zachariae, deinde b. Virgini apparuit, Luc. I. Alter angelus apparuit in somnis Ioseph, referente Matthaeo I. Angeli apparent mulieribus ad ipsis annunciandam Christi resurrectionem. Apostolus, Hebr. I, comparat angelos cum Christo, ut illorum inferiorem conditionem commonstret, quos dicit Dei *ministros*. Quapropter iure merito Augustinus affirmat (1): *Esse angelos novimus ex fide... nec inde dubitare fas nobis est*.

5. Omnes populi antiqui ac recentiores in admittenda angelorum, seu substantiarum spiritualium, quae sub Deo sint ac natura hominibus praestantiores, existentia conveniunt. Thales, ut refert Athenagoras (2), trifariam superiores substantias distinxit, *in deos*, *in daemonas*, *et heroas*. Hierocles, *ad aurea Pythagorae carmina* angelos ab ipso Pythagora *deos immortales* a summo Deo conditos, appellatos fuisse testatur. Socrates, teste Xenophonte, in daemonis seu *genii* custodiam traditum se dictitabat. Plato has substantias tum daemonas, tum *angelos* vocat. Huius generalis persuasionis fidem facit Tertullianus (3), nec non Cyprianus (4). Demum angelorum bonorum et malorum conflictus veluti fundamentum theologiae orientalium est tum veterum tum recentiorum. Historici conveniunt hanc persuasionem vel ad ipsos silvestres americanos pervenisse.

(1) *Serm*. I, *in Psalm*. CIII.
(2) *Legat. pro christianis*, n. 23.

6. Constat igitur tum scripturas tum universam traditionem nos certos facere de angelorum existentia.

DIFFICULTATES

7. Obi. 1. Moyses nuspiam angelos creatos refert. 2. Angelorum nomina *Michaël*, *Gabriel*, *Raphaël*, nonnisi sub captivitate babylonica innotuerunt, nihil igitur vetat quominus a chaldaeis ad iudaeos hanc opinionem de angelorum existentia promanasse dicamus. 3. Eo ipso quod *angelus* nomen *officii* est, verisimile est scripturam *angelorum* nomine homines significasse, qui Dei voluntatem nobis annunciaverunt, prout reipsa Malachias et Ioannes Baptista, immo et Christus ipse hac appellatione donati sunt. 4. Quae proinde in scripturis de angelorum leguntur apparitionibus, metaphorice intelligi debent et ex vulgi opinione, ad Dei omnipotentiam aut efficientiam naturalem significandam, quae utpote vulgo ignota tribuebatur supernaturalibus causis. Ergo.

8. Resp. Ad 1. *D*. Expresse, *Tr*. implicite, *N*. Nam hoc ipso quod Moyses tradit Deum creatorem coeli et terrae, eumdem creatorem illorum angelorum exhibet, quorum adeo frequenter meminit. Specialem autem et expressam angelorum creationem non refert, cum ipsi propositum fuerit adspectabilis huius universi originem describere.

9. Ad 2. Esto; *nego* tamen consequentiam, quae ex antecedente non fluit, cum potuerint ignota esse usque ad id temporis trium illorum angelorum nomina, quin ignoraretur angelorum existentia, prout certum est ex *Pentateucho* aliisque veteris testamenti libris fuisse compertam ante babylonicam captivitatem.

10. Ad 3. *Neg*. Ea siquidem a

(3) *Apologetic*. cap. 22.
(4) Lib. *De idolorum vanitate*.

scripturis tribuuntur angelis, quae nonnisi substantiis sui generis competere possunt, uti cum Christus respondit sadducaeis (1), homines in futura resurrectione sicut *angelos* fore; vel cum testatur (2), angelos puerorum semper *videre faciem Patris;* vel cum apostolus antithesin instituit inter Christum et angelos, et non angelos, sed semen Abrahae apprehendisse dicit (3).

11. Ad 4. *Neg.* Si enim metaphorice, quaecumque de angelis in scripturis referuntur, intelligi possent ac de divina ἐνεργείᾳ, nihil certi in scripturis superesset; quae Christus aut apostolus in adductis locis dicunt, et falsa et sine sensu essent. Rationalistarum proinde *mythica* interpretatio violenta est et scripturae obvio sensui plane contraria.

12. Inst. Saltem Michaëlis nomine intelligendus est ipse Filius Dei, qui variis sub figuris ac symbolis se in V. T. videndum praebuit; ac propterea per analogiam de eodem Filio Dei intelligi possunt, quae de caeterorum angelorum apparitionibus in scripturis occurrunt, prout Exod. III, 2, *flamma ignis* vocatur angelus Dei, qui Moysen est allocutus.

13. Resp. *Neg.* In apocalypsi, c. XII, Michaël exhibetur pugnans cum dracone, quem virtute Agni, id est, Christi devicit; differt igitur Michaël a Filio Dei. Sic Luc. I, 26, Gabriel differt a Christo, quem nunciare venerat ad Mariam. Falsum est, Exod. III, *flammam ignis* dictam esse a Moyse angelum Domini, sed hunc plane ab illa distinguit Moyses scribens: *Apparuit illi* (Moysi) *in deserto montis Sina angelus in igne flammae rubi.* Haec excogitata sunt a protestantibus ad impugnandum angelorum cultum.

(1) Matth. XXII, 30. (2) Ibid. XVIII, 10.
(3) Hebr. I et II.
(4) Hebr. I, 14. (5) Apoc. I, 4.
(6) Luc. X, 20.

CAPUT II.

DE NATURA ANGELORUM

14. Angeli definiri solent *substantiae spirituales completae* ad discrimen animarum nostrarum, quae ordinatae sunt ad informandum corpus, adeoque sine illo sunt *incompletae.* Plerique veterum angelos existimarunt subtili aliquo corpore praeditos. Post concilium lateranense IV vix non obsolevit eiusmodi opinio. Pluribus tamen heterodoxis et philosophis adhuc ea arrisit sententia, autumantibus haud posse dari spiritum activum sine corpore. Ast vix nunc salva fide hoc placitum adstrui potest.

PROPOSITIO. *Angeli sunt meri spiritus omnis corporis expertes.*

15. Propositio haec *certa* est ex concilio lateranensi IV, quod cap. *Firmiter* definivit adversus manichaeos: *Unum esse universorum principium, qui... utramque condidit creaturam, spiritualem et corpoream, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam.* Angelica igitur natura omnino spiritualis est omnisque corporis expers, qualis anima nostra est, alioquin homo substantia *media* seu *communis* non esset inter angelicam et mundanam.

16. Inniti autem eiusmodi doctrinam scripturis aperta res est; etenim sacrae litterae constanter angelos sive bonos sive malos *spiritus* vocant. Sic apostolus eos vocat (4), *administratorios spiritus.* S. Ioannes scribit (5): *Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.* Christus: *Spiritus,* inquit (6), *subiiciuntur vobis;* et alibi: *Spiritus nequam, spiritus immundi* vocantur; et Ephes. VI, 12: *Spiritualia nequitiae.* Iam vero vocem *spiritus* substantiam simplicem et incorpoream significa-

re patet ex eo quod Ioann. IV, 24 Deo tribuatur, et I Cor. II, 11 animae hominum. Et sane cum homo corpore etiam praeditus sit, numquam simpliciter *spiritus* vocatur; contra vero nuspiam fit mentio corporis angelorum, sed semper et absolute *spiritus* dicuntur. Evidens igitur est eos vere substantias spirituales esse et corpore plane destitutas.

17. Inniti praeterea hanc ipsam doctrinam traditioni exinde liquet, quod quamvis, ut diximus, plerique veterum subtili aliquo corpore constantes angelos existimaverint, plures tamen contrarium semper senserunt. Etenim ex patribus alii eos plane dicunt *incorporeos*, ἀσωμάτους, uti auctor *Homiliae in Theophaniam*, qui creditur Gregorius thaumaturgus, vocans angelos *incorporeas virtutes;* Gregorius nyssenus, qui eos appellat *incorpoream creaturam* (1); Gregorius nazianzenus, *naturam intelligibilem et incorpoream*, apud Petavium (2); Eusebius caesariensis, qui non solum eos nominat *substantiam incorpoream*, sed praeterea cum Deo comparat (3); item s. Io. Chrysostomus, Epiphanius, Theodoretus, Procopius, qui expresse insuper vocat *substantias penitus incorporeas* (4); nec non Dionysius areopagita nuncupatus, Nilus, Ioannes damascenus, etc. Nec alia stetit patribus latinis sententia; nam Marius Victorinus et Lactantius angelos dicunt *incorporeos* vel *incorporales*, prout praestiterunt Iulius africanus atque Fulgentius apud eumdem eruditissimum auctorem, quibus accedunt duo summi pontifices Leo M. et Gregorius M., quorum primus scribit (5): *Veram fidem, quae est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium sive corporearum, bonam confiteri substantiam*; alter vero interrogat (6): *Quis sanum sapiens esse spiritus corporeos dixerit?* Alii non solum angelos incorporeos vocant, sed insuper eos appellant *mentes*, νόας, seu *substantias intelligentes*, uti Gregorius nazianz. et nyssenus, Eusebius, Dionysius areopagita dictus, aliique. Alii demum eos dicunt *simplices* et *sine materia*, ἀΰλους, uti uterque pariter Gregorius, Marius Victorinus, Lactantius etc., apud eumdem autorem.

18. Quae cum ita se habeant, patet doctrinam de spirituali ac incorporea angelorum natura non minus scripturae quam traditionis auctoritate fulciri.

DIFFICULTATES

19. I. Obi. 1. Scripturae exhibent angelos mulieribus se commiscentes, uti legitur, Genes. IV, 2: *Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulcrae, acceperunt sibi uxores;* 2. filiorum porro Dei nomine angelos significari ex versione alexandrina discimus, quae sic vertit: *Videntes angeli Dei* etc., nec non ex libro Henoch, teste Augustino (7). 3. Quam sententiam secuti sunt Iustinus, Clemens alex., Tertullianus, Ambrosius, Sulpicius Severus, Lactantius aliique non pauci apud Petavium (8). Sed 4. contextus ipse eam exigit, cum referatur ex his connubiis procreatos esse gigantes; 5. et sane si pro filiabus hominum in sensu litterali veniunt foeminae ab hominibus oriundae, pro *filiis Elohim* in sensu proprio significari debent angeli seu *naturae superuales*, prout animadvertit Rosenmüller, adeoque angeli aut corpus sunt aut corpus habent. Ergo.

20. Resp. Ad 1. *Neg.* Neque id

(1) L. XII, *contra Eunom.*
(2) *De angelis*, lib. I, cap. 3.
(3) *Demonstr. evangelico*, lib. I, c. 5.
(4) *Comment. in Genesim*, cap. 15.
(5) *Ep. ad Turrib.* cap. 6.
(6) *Dialog.* lib. IV, cap. 29.
(7) *De civit. Dei*, l. XV, c. 24, n. 4.
(8) Op. cit. lib. III, cap. 2.

evincit obiectus Geneseos locus, in quo ex communi interpretatione *filii Dei* intelliguntur filii Seth, seu principes, uti ex pluribus aliis testimoniis constat voce *Elohim* significari *principes*, ut Exod. XXI, 6, et c. XXII et alibi; hinc Symmachus vertit: *Filii potentum* et eadem ratione verterunt Onkelos et Saadias; Arabs Erpenii: *Filii magnatum;* interpres samaritanus: *Filii dominatorum*, ac de filiis Seth vel ipse Clericus ea verba accepit, qui praeterea observat his vocibus passim in scripturis designari veros Dei cultores, prout reipsa plerique patres ea intellexerunt. Profecto repugnat expositio de angelis; nam si boni ii sunt, utpote Dei visione fruentes, non potuerunt capi mulierum illecebris, si mali, non potuerunt dici *filii Dei*.

21. Ad 2. *Neg.* Ut enim praeteream non omnes codices sic dictae versionis LXX habere: *Angeli Dei*, eodem Augustino teste, sed alios habere: *Filii Dei*, prout habet codex, quo usi sunt editores polyglottae complutensis; notum est per *angelos Dei* saepe homines religiosos designari in scripturis. Librum autem Henoch supposititium esse critici omnes norunt.

22. Ad 3. *D.* Ex versione alexandrina aut libro Henoch decepti, *C.* ex sensu ecclesiae traditionali, *N.* Plerique ex obiectis patribus a versione illa decepti sunt; alii vero a libro Henoch, quem uti sacrum habebant, ut Tertullianus nonnullique alii. Ex hoc fonte fabulam hanc plures hausisse videntur. Verum haec sententia peculiaris istorum patrum extitit, nec umquam in ecclesia praevaluit. Etenim alii patres eam aperte refellerunt, alii, ut Philastrius brixiensis, inter haereses connumerant, sic enim Philastrius haereses recensens inter caeteras et hanc notat (1): *Angelos se miscuisse cum foeminis ante diluvium, et inde esse natos gigantes.*

23. Ad 4. *Neg.* Tum quia nondum exploratum est vocem *Nephilim* significare *gigantes* proprie dictos, non autem homines *fortes, violentos, defectores*, seu impios ac praepotentes, qui omnia sibi pro arbitrio licere existimabant, prout vox illa alibi vertitur, et verba immediate sequentia insinuant: *Isti sunt potentes a saeculo viri famosi;* tum quia ex naturalibus causis fieri potest ut ex communis generis parentibus gigantes, seu procerae staturae homines oriantur, prout observat s. Augustinus loc. cit., qui id exemplis confirmat ex historia sacra et profana petitis, quin necesse sit confugere ad angelorum cum mulieribus nuptias.

24. Ad 5. *Nego* pariter. Alioquin etiam nomine *filiorum Dei* deberemus intelligere angelos a Deo progenitos, sicut *filiae hominum* ab hominibus generatae sunt.

25. Inst. 1. Angelis a Paulo *lingua* tribuitur (2); immo et os praebere eis videtur Christus, dicens (3): *Mittet angelos suos cum tuba et voce magna:* 2. Luc. XX, 36: *aequales angelis* in resurrectione homines futuros affirmat; nulla porro esset eiusmodi aequalitas nisi dicantur angeli corpus habere. 3. Daemones profecto, Matth. XXV, 41; II Petr. II, 4; Iud. 6, igne torqueri perhibentur; I Reg. XVI, 23, sono citharae compesci; Tob. VI, 8, fellis fumo fugari. 4. Patres etiam docent passim eos allici cibis, nidore, suffimentis etc., quae sine corpore intelligi nequeunt. Ergo.

26. Resp. *D.* Angelis lingua et os tribuuntur metaphorice, *C.* proprie, *N.* Apostolus hypothetice loquitur de angelorum lingua, seu

(1) L. *De haeresibus.* (2) I Cor XIII, 1.

(3) Matth. XXIV, 31.

potius idiomate; Christus vero, ut aliqui volunt, sub sensibili figura significat terrorem, quem homines experturi sunt cum ad iudicium vocabuntur, seu ut alii existimant, corpore adscito angelos daturos vocem similem tubae clangori.

27. Ad 2. *D.* Aequales angelis homines redivivi erunt quoad modum vivendi, *C.* quoad modum existendi, *N.*

28. Ad 3. *D.* Daemones torquentur, compescuntur, fugantur virtute divina, *C.* propria ac materiali, *N.* Uti sacramenta, inquit s. Augustinus, sanctificant animam.

29. Ad 4. *D.* Alliciuntur ut *spiritus signis*, divini scilicet honoris, quem affectant, *C. ut animalia cibis*, *N.* Ita s. Augustinus (1).

30. II. Obi. Iustinus M., Clemens alex., Tertullianus, Lactantius aliique non pauci, apud Petavium (2), angelos corporeos dixerunt. Ss. Augustinus et Bernardus ancipites se praebuerunt. Ergo.

31. Resp. *D.* Quorum tamen plerique improprie vocem *corporei* usurparunt, *C.* omnes de corpore proprie dicto locuti sunt, *N.* Alii enim corpore interdum angelos praeditos dixerunt, quatenus *corporis* nomine *substantiam* significarunt, quo sensu Tertullianus Deum ipsum *corporeum* vocavit; alii *corporeos* dixerunt angelos non absolute, sed comparate ad Deum, cui omnimoda solum simplicitas competit. Alii vero ea voce usi sunt ad significandum quidquid definito in loco continetur aut agit, uti Cassianus et Hilarius. Si qui sunt, quorum verba emolliri nequeant, sunt deserendi, quibus plures alii obsistunt, ac praecipue ecclesiae sensus. Sancti Augustinus et Bernardus in re nondum definita ab ecclesia maluerunt prudenter dubitare, quam quidpiam certi proferre.

32. Iust. Synodus nicaena II dialogum probavit Ioannis thessalonicensis, in quo angeli dicuntur corporei, si non omnino, saltem ex parte. Ergo.

33. Resp. *Neg. Ant.* Cum enim dixisset Tharasius: *Ostendit pater* (Ioannes) *quod et angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt*, respondit synodus: *Etiam domine*, nempe angelos posse pingi. Sed clarius adhuc mens synodi apparet ex fidei professione his verbis expressa: *Veneramur imagines sanctorum et incorporeorum angelorum, qui tamquam homines figura humana hominibus apparuerunt.* Quibus verbis patefecit concilium se plane reiicere sententiam Ioannis de angelis corporeis.

34. Ex dictis non solum habetur angelos natura sua spirituales esse ac *incorruptibiles*, sed etiam *immortales ;* tum eos intelligentiae vi ac virtute humanae naturae praestare.

CAPUT III.

DE ANGELORUM OFFICIIS

35. Plura esse angelorum officia nemo in dubium revocat, tot enim sunt, quot ministeria, quae Deus illis committit. Inter haec eminet hominum custodia ac tutela, dicente apostolo (3): *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis.* Nonnulli antiquiores plus aequo istorum ministerium protenderunt, nec enim solum regnis, provinciis, communitatibus aut hominibus singillatim sumptis, quod et nos tuemur, angelos praefici docuerunt, verum etiam et bestiis ipsis, plantis, rebusque fere omnibus. Horum sententia numquam ab

(1) *De civ. Dei*, l. XXI, c. 6.
(2) Op. cit. lib. I, c. 2. (3) Hebr. I, 14.

ecclesia probata est, adeoque obsolevit; perperam Ioannes Bodinus et Le Maitre, calviniani homines, eam instaurare adnisi sunt. Quod magis mirari subest in eiusmodi hominibus, est, quod ipsorum parens Calvinus veluti perniciosum commentum reiiciat angelorum custodiam. Calvinum secuti rationalistae doctrinam de angelorum custodia aevi rudioris et incultioris ingenio adscribunt. Contra quos sit

Propositio. *Dogma catholicum est, scripturae ac patrum auctoritate firmatum, angelos in hominum custodiam deputari.*

36. Propositio generalis est, qua adstruimus hominibus angelos praefici ad custodiam, quo sensu theologi passim eam ad fidem spectare docent. Singulis autem hominibus angelos singulos deputari non solum iustis et praedestinatis, verum etiam peccatoribus et reprobis, singulis praeterea regionibus ac provinciis, praecipue autem ecclesiis angelos praeesse, certa quidem et communis sententia est, ad fidem tamen minime spectare omnes pene fatentur.

37. Ut ad veritatem adstruendam enunciatae propositionis accedamus, praeter apostoli verba, quae ante adduximus, eam evincunt, quae Ps. XC leguntur: *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, quae tamquam de iustis dicta omnes admittunt patres ac theologi; huc pariter referuntur Christi verba (1): *Videte, ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis, quia angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei.*

38. His testimoniis innixi Origenes (2), s. Basilius (3), s. Ambrosius (4), aliique passim hoc angelorum ministerium propugnant; nobis hic satis sit verba s. Ambrosii recitare: *Mittit Dominus*, inquit ipse, *angelos suos ad defensionem eorum, qui haeredes futuri sunt promissorum coelestium.* S. Augustinus vero statuit (5), angelos adiuvare *nos pro sua sublimitate, dum obtemperant Deo, qui pro nobis etiam unicum Filium suum dignatus est mittere.*

39. Singulis autem hominibus singulos angelos deputari, prout communis sententia fert, aperte colligitur ex recitatis Christi verbis: *Angeli eorum... vident faciem Patris.* Christus enim non dixit *angelus*, sed *angeli*, et adiecit *eorum*, id est, *proprii*, seu cuilibet adscripti. Pervulgatam persuasionem hanc apud iudaeos ac primos christianos evincit, quod legitur Act. XII, 15, de Rhode puella asserente Petrum adesse ac pulsare, cui fideles domi congregati responderunt: *Angelus eius est;* quae de angelo Petri custode intelligenda esse res clamat per se, ac patres omnes confirmant. Hinc s. Hieronymus iure exclamabat (6): *Magna dignitas animarum, ut unaquaeque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui angelum delegatum.* Et s. Basilius (7): *Quod autem*, inquit, *unicuique fidelium adsit angelus tamquam paedagogus aliquis; et pastor vitam gubernans, nemo contradicet, qui verbornm Domini meminerit, dicentis: Ne contemnatis* etc. Exinde concludebat s. Bernardus (8): *In quovis diversorio, in quovis angulo angelo tuo reverentiam habe... Si fidem consulas, ea tibi angelicam probat praesentiam non deesse.*

40. Porro angelorum custodiam non ad pios tantum electosque homines extendi, verum etiam ad peccatores ac reprobos theologi colligunt tum ex generali patrum loquendi ratione, tum ex divina bo-

(1) Matth. XVIII, 10.
(2) *Hom.* VIII, *in Genes.* n. 8.
(3) *Hom. in Ps.* XXXIII, n. 5.
(4) *Serm. in Ps.* CXVIII, n. 9.
(5) L. *De octoginta tribus quaest.* q LXVII, n. 7.
(6) *Comment. in Matth.* lib. III.
(7) *Contra Eunom.* lib. III.
(8) *Serm.* XII, *in Ps.* XC, n. 3.

nitate et clementia. S. Thomas eiusmodi custodiam peccatoribus ac reprobis utilem esse ostendit (1), quatenus hi *iuvantur quantum ad hoc, quod ab aliquibus malis retrahuntur, quibus et sibi et aliis nocere possunt.*

41. Variis autem scripturarum testimoniis innixi catholici theologi docent, hanc ipsam tutelam angelis commissam esse regnorum, provinciarum et communitatum. Sane Exod. XIV, 19 memoratur *angelus Dei, qui praecedebat castra Israël;* Ios. V, 14, apparuit *princeps exercitus Domini;* Dan. X fit mentio angeli regni persarum, graecorum et iudaeorum. Erudite de hoc argumento egit Trombellius.

DIFFICULTATES

42. Obi. 1. Quae in scripturis referuntur de angelorum custodia aut apparitionibus totidem mythi sunt, quibus populo incultiori divina providentia commendatur, ac veluti sub oculos ponitur. 2. Sane angelorum custodia supervacanea est, cum Deus ipse homines custodiat, iuxta illud Ps. CXX: *Non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israël.* 3. Accedit, quod intelligi nequeat, cur si angeli custodes nobis dati sunt, a nobis non arceant calamitates, quibus torquemur, tentationes, quibus propulsamur, peccata, quibus inquinamur. 4. Sed nec possunt angeli praecipuis nostris necessitatibus prospicere, quae internae sunt, cor autem nostrum Deo soli patet. 5. Concludi igitur debet ethnicorum fabulas de geniis cuilibet homini assistentibus originem huic opinioni de angelorum tutela dedisse.

43. Resp. Ad 1. *D.* In systemate rationalistarum, quibus scriptura universa non est nisi mythologia, *C.* in rei veritate iuxta sensum christianum ac traditionalem, *N.* Iuxta adversarios enim divini scriptores immo et Christus ipse, ut sese accommodarent populo incultiori, nos perpetuo decepissent. Verum cum haec sentiendi ratio tota ac unice in gratuito systemate adversariorum innitatur, quod vix natum, obsoletum fere iam effectum est, non est cur in ea improbanda immoremur.

44. Ad 2. *D.* Si Deus excluderet in mundi ac hominum regimine cooperationem causarum secundarum, *C.* si et his utatur, *N.* Porro Deus, qui fortiter suaviterque disponit omnia, quemadmodum ecclesiam per legitimos pastores, populos per principes regit, sic angelos custodes ad hominum tutelam delegat.

45. Ad 3. Resp. Custodes angelos non omnia a nobis mala propulsare eadem ratione, qua eadem a nobis non arcet Deus ipse. Nonnulla nobis mala utilia sunt, alia a voluntate ac deliberatione nostra pendent.

46. Ad 4. *D.* Immediate, *Tr.* mediate, seu divina manifestatione, *N.*

47. Ad 5. *Neg.* Sed ethnici potius ex primaeva traditione didicere angelorum erga homines tutelam. Sane in Genesi, librorum omnium antiquissimo, cap. XLVIII, 16, Iacob meminit peculiaris angeli sui, dicens: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.*

48. Inst. In hac hypothesi 1. Angeli hominibus, quibus exhibent ministeria, inferiores essent. 2. Divina visione interim destituerentur. 3. Moerore aut laetitia afficerentur ex bono vel malo tutelae, quam praestant, exitu; quae absona sunt. Ergo.

49. Resp. Ad 1. *Neg.* In hoc enim famulatu angeli Deo obediunt eique serviunt, etsi obiectum illorum ministerii sit utilitas nostra; uti officiales ac ministri publici, qui in

(1) Part. 1, q. 113. a. 4 ad 5.

bonum populi a principe constituti sunt, dici nequeunt populo inferiores.

50. Ad 2. *Nego* pariter; testante enim Christo, angeli puerorum custodes *semper vident faciem Patris.*

51. Ad 3. *D.* Si contra ipsorum voluntatem malus exitus accideret, *C.* secus, *N.* Iam vero angelorum voluntas divinae voluntati prorsus conformis est, quae mala sive adversa aut vult aut permittit. Eo vel magis quod numquam ex angelorum negligentia, sed semper ex hominum malitia, mala moralia repeti debeant.

CAPUT IV.

DE ANGELORUM GRATIA, LAPSU ET POENA

52. Nulla circa hos articulos nobis controversia est cum incredulis aut heterodoxis. Si qua viget disceptatio, opiniones varias ea afficit, quae in scholis obtinent.

53. I. Ac primo quidem angelos omnes a primo creationis instante gratia sanctificante ornatos fuisse, qua Deo coniungerentur, communis est catholicorum doctorum sententia, quibus familiare est illud Augustini effatum (1): *Deus erat simul in eis et condens naturam et largiens gratiam.* Biblicis fundamentis innixa ea est; Christus enim de diabolo ait (2): *In veritate non stetit*, nempe in *sanctitate et iustitia*, uti exponunt s. Io. Chrysostomus et Leo M. Sic etiam s. Iudas v. 6: *Angelos*, scribit, *qui non servaverunt suum principatum;* ut alia omittam. Non defuerunt tamen, qui censuerint angelos prius in puris naturalibus conditos esse, ac nonnisi post aliquod tempus gratia illos sanctificante praeditos fuisse; horum testimonia collegit Estius, qui recenset inter caeteros Hugonem Victorinum, Petrum Lombardum una cum eius commentatoribus usque ad s. Thomam. Hi recitata s. Augustini verba exponunt de gratia actuali, ut insinuare videntur, quae immediate s. doctor adiecit: *Unde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore numquam sanctos angelos fuisse credendum est.* Quidquid porro de hac sententia sit, illud ex ea saltem colligitur, perperam iansenianos ad negandam possibilitatem purae naturae, priorem sententiam ad fidem spectare affirmasse.

54. Praeter gratiam sanctificantem angelos consecutos esse gratias etiam actuales, sine quibus perseverare haud potuissent, dubitari nequit. Sed quaestio movetur utrum gratia haec actualis eadem fuerit sive in angelis reprobis sive in electis. Congruistae, augustiniani atque etiam iansenistae affirmant, inficiantur autem iuxta principia alias exposita thomistae, qui contendunt perseverantibus datam esse gratiam *ex se efficacem* seu cum physica praedeterminatione, quae data non est illis, qui non perseverarunt. Unusquisque in suo sensu abundet. Verisimilis porro sententia est gratiam angelis collatam fuisse independenter a futuris Christi meritis.

55. II. Certum insuper est non omnes angelos his gratiis instructos in officio stetisse, sed plures ex illis excidisse a sanctitatis statu per grave peccatum.

56. Quod ad eiusmodi peccati speciem attinet, dimissis falsis aut minus probabilibus sententiis, communis est opinio illud superbiam fuisse, dicente scriptura (3): *Initium omnis peccati superbia;* et iterum (4): *Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli.* Quod si in lib. Sapient. legitur: *In-*

(1) *De civit. Dei*, l. XII, c. 9, n. 2.

(2) Ioan. VIII

(3) Ecclesiast. X, 15.

(4) I Tim. III, 6.

vidia diaboli mors introivit in mundum, intelligi id debet de causa daemonem impellente ad protoparentes seducendos.

57. Ast iterum quaeritur, in quonam superbia eiusmodi constituenda sit? Alii enim existimant ideo diabolum superbia peccasse, quod voluerit ex se, seu absque alieno subsidio beatitudinem illam assequi, ad quam conditus fuerat. Alii censent, in eo superbia elatum fuisse quod divinos sibi honores expetierit; alii demum, quod dominatum ambierit in res creatas omnes. Antiquorum hac de re testimonia collegit Petavius (1).

58. III. Quodnam temporis intervallum effluxerit ab angelorum creatione ad illorum praevaricationem, longum an breve, res est, quae certo definiri non potest. Extra dubitationis autem aleam est, ipsos post illud peccatum, quodcumque demum fuerit, illico mulctatos, velut laesae divinae maiestatis reos, atque a coelestibus sedibus pulsos fuisse.

59. Multiplex fuit daemonum perduellium poena; ac prima quidem iustitiae et gratiae sanctificantis amissio; privatio item perpetua iuris adipiscendae beatitudinis ad quam ordinati erant; his accessit obumbratio quaedam intellectus, atque voluntatis in malo obfirmatio. Nihil tamen amiserunt daemones de naturae essentialibus.

60. Sed quid dicendum de poena sensus? Varia extitit veteribus hac in parte opinio. Siquidem plures censuerunt poenam sensus statim daemonibus minime inflictam fuisse, quorum testimonia congessit Petavius (2). Ex istis nonnulli autumarunt, daemones ignis sempiterna poena nonnisi post extremum iudicii diem fore plectendos; etsi Estius connitatur ipsorum verba detorquere ad aliam poenam secundariam et accidentalem significandam. Alii itaque non pauci veteres in ea versati sunt opinione, quod non omnes nefarii hi spiritus detrusi in tartara fuerint, sed eorum pars in aëre locisque proximis sedem quamdam habeant. Alii voluerunt ex daemonibus eos, qui in tartareas regiones compulsi sunt, vicissim quodammodo inter se mutare sedem, ut qui in inferis sunt, illinc emergant, atque ultro citroque commeent. Alii demum existimarunt, eos igne vero proprieque dicto seu materiali minime torqueri. Magna ex parte eiusmodi sententiae obsoleverunt, ratum nunc fere apud omnes est tum omnes statim et ex aequo daemones mulctatos esse, tum veri semper ubicumque fuerint ignis tormenta sustinere.

61. Cum ex his alia penes omnes certa sint, alia in mera opinione domestica versentur, haec ideo attulisse sufficiat, quin propositiones statuamus.

CAPUT V.

DE DAEMONUM CUM HOMINIBUS COMMERCIO

62. Generali ac *commercii* voce significamus molimina omnia, quibus daemones utuntur sive ad homines vexandos, sive ad malum extremamque perniciem illos impellendos. Ad hominum vexationes referuntur potissime corporum obsessiones; ad mala autem, quibus homines inducere satagunt, referuntur tentationes ac reliqua omnia, ad quae daemones solent homines inducere, sive pacto intercedente id fiat, sive sine pacto.

63. Duo extrema in his vitari debent, credulitas nimia, ac nimia incredulitas. Alii enim nimis facile aures pronas habent daemonologiae;

(1) Lib. III, *de Angelis*, c. 3.

(2) Op. et loc. cit. c. 4.

alii autem omnia prorsus reiiciunt; quod postremum, uti observat s. Thomas (1): *Procedit ex radice infidelitatis sive incredulitatis, quia non credunt esse daemones nisi in aestimatione vulgi tantum.*

64. Ad hanc incredulitatem spectat recentiorum protestantium passim, neotericorum ac rationalistarum sententia; iuxta quam eae, quas daemonum obsessiones dicimus, nihil aliud sunt, quam naturales morbi, vel superstitiosi vulgi figmenta, cui non obscure ex catholicis adstipulatus est Iahn in sua *Archaeologia biblica* (2). Hi ipsi cum prudentiore philosophia caeteros, qui referuntur, effectus componi haud posse pronunciant. Tum igitur veros dari daemoniacos, tum sapienter latas esse leges adversus superstitiones ac maleficia exercentes ostendendum assumimus.

Propositio I. *Tum ex scriptura tum ex patrum et catholicae ecclesiae sensu constat veros dari daemoniacos seu a daemone obsessos.*

65. *Obsessorum, possessorum, daemoniacorum, energumenorum* nomine veniunt illi, quorum corporibus daemones insident, eaque movent, ac variis rationibus pro data sibi a Deo facultate exagitant. Quandoque minus presse voces illae usurpantur ad significandos scilicet peccatores aut infideles, qui sub daemonis potestate vivunt. Nos de veris daemoniacis agimus.

66. Sic igitur rem primo ex scripturis conficimus. Aut veri dantur daemoniaci, aut de Christi et sacrorum scriptorum veracitate actum est. Etenim Christus passim exhibetur eiiciens daemones ab obsessorum corporibus, atque iis in adiunctis, ut nullus dubitandi locus sit, quin ibi de veris daemonibus verisque obsessis agatur. Nam 1° praecipit Matth. IV, 24, et Marc. I, 32, daemoni, ut *exeat et non amplius introëat in eum*, qui obsessus fuerat; profitetur aliquod esse *genus daemoniorum* quod *in nullo potest exire nisi in oratione et ieiunio*, ut Marc. IX, 24 et alibi; 2° daemones interrogat, ipsi respondent, rogant praeterea et impetrant, ut Luc. VIII, 27 et seqq. 3° Discipulis gestientibus quod in eius nomine eiicerent daemones, respondit Christus Luc. X, 19: *In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur.* 4° Pharisaeis calumniantibus quod in Beelzebub eiiceret daemonia, reponit Christus, Matth. XII, 23-28: *Omne regnum in se divisum desolabitur.* 5° Matth. X, 1; Marc. XVI, 17 potestatem apostolis confert eiiciendi daemones distinctam a potestate aegros sanandi. 6° Apostolus act. XVI, 16 eiicit spiritum pythonem a puella, quae haud modicum quaestum divinando dominis suis praebebat. Haec porro aliaque eiusmodi detorquere ad sanationes morborum perinde est ac vim inferre sacro textui, ac Christum traducere veluti apostolorum, populique deceptorem, scriptores vero sacros tamquam fabulatores, quae impia et absurda sunt omnia.

67. Sed non minus luculenter res conficitur ex patrum et ecclesiae sensu. Patres siquidem antiquissimi uno consensu tum veros daemoniacos dari, tum inesse ecclesiae potestatem obsessos a daemone liberandi tradunt, ac ita tradunt, ut publice provocent paganos ut ad experimentum veniant, et videant an tali potestate christiani praediti sint nec ne. Ita passim Iustinus, Minucius Felix, Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus aliique. Satis hic sit verba Tertulliani proferre (3). *Detur hic*, inquit, *aliquis sub tribunalibus ve-*

(1) *In IV Sent. dist.* XXXIV, a. 1, n. 3.

(2) § 191 et seq.

(3) *Apologet.* c. 23.

stris, quem daemone agi constet; iussus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se daemonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso... iam ergo subiecta christianis divinitas vestra. Quin immo et pagani ipsi hanc potestatem de facto in ecclesia admiserunt, quamvis aut magiae aut daemonum simulationi eiusmodi expulsionem ab obsessis corporibus tribuerent, uti Celsus, apud Origenem (1); Porphyrius, apud Hieronymum (2); nec non Iulianus apostata, apud Cyrillum (3).

68. Ex publica ac notoria potestate christianis tributa colligebant patres ineluctabile argumentum ad divinitatem Christi Iesu eiusque religionis veritatem adstruendam. Exinde etiam profluxit exorcistatus ordo ab ipsa apostolica aetate in ecclesia institutus, ut eo instructi ex officio eiusmodi munus expellendi daemones exercerent; constitutae regulae ad illud rite obeundum, quae adhuc perseverant. Igitur aut omnia gravissima documenta abiicienda sunt absque ullo prorsus fundamento, aut omnino fatendum veros daemoniacos dari, prout tum ex sacris litteris, tum ex universa antiquitate hactenus ostendimus. Nunc vero demum et increduli ipsi non pauci coacti sunt admittere non solum daemonum existentiam, verum etiam ipsorum cum hominibus commercium et obsessiones. Id contigit ex quo in America septentrionali primum, deinde in Anglia, in Germania, in Galliis et alibi praevaluerunt experimenta de tabulis se moventibus, se extollentibus, loquentibus et scribentibus. Facta haec ineluctabilia iam sunt, et omnes hypotheses ad ea naturali ratione exponenda impares omnino sunt, prout inter caeteros adversus D. De Gasparin loculentissime ostendit cl. Mirville (4).

(1) L. I, n. 6. (2) *Advers. Vigilantium*, n. 11.

DIFFICULTATES

69. I. Obi. Plura sunt, quae aperte insinuant daemoniacos, de quibus in scripturis fit mentio, eosdem esse ac aegrotos. Nam 1 evangelistae inter aegrotorum numerum reponunt daemoniacos, ut Matth. IV, 23; X, 18; Marc. I, 32 et alibi; 2. quin immo aegroti omnes, quorum plerique in evangeliis vocantur daemoniaci, Act. apost. X, 38 *oppressi a diabolo* dicuntur; 3. qui liberati a diabolo perhibentur, *curati* aut *sanati* dicuntur ad hoc ipsum insinuandum; 4. hinc Ioannes nec in evangelio nec in caeteris scriptis ullam daemoniacorum mentionem facit, et apostolus Paulus, I Cor. XII, 14 licet commemoret dona omnia miraculorum, de dono eiiciendi daemones alte silet. Ratio vero huius rei est, quia hi duo apostoli iis in locis praedicarunt, ubi ars medica florebat, et infirmitates non exorcismi, sed artis medicae mediis depellebantur. Ergo.

70. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. vel *N.* vel *D.* Quatenus nonnulli ex illis daemoniacis praeter obsessionem morbo insuper detinebantur, *Tr.* vel *C.* daemoniaci simpliciter, *N.* Nam in primis evangelistae apprime secernunt aegrotos sanatos a liberatis a daemone, illis ipsis in locis, quae nobis obiiciuntur et alibi passim, ex qua agendi ratione luculenter patet haud posse daemoniacos cum aegrotis permisceri, ut promiscue hi sumi possint. Deinde Christus, qui et sanitatem contulerat, et ab obsessione liberaverat, duplicem ad haec praestanda potestatem distincte apostolis contulit Marc. ultimo. Si proinde aliqui exhibentur in scriptura morbo aliquo laborantes et a daemone oppressi, uti surdus et mutus de quo Matth. IX, 32, tum cae-

(3) Lib. VI.
(4) In op. *Des esprits*, 3. édit. Paris 1854.

cus et mutus de quo ibid. XII, 22, duo haec bene inter se componuntur, cum simul consistere possint, praesertim si admittatur, ut plures contendunt, effectus hos morbosos a daemone ipso excitatos fuisse.

71. Ad 2. *D. Oppressi a daemone* dicuntur a Christo sanati, quatenus peculiari hac locutione voluit Petrus liberatos a daemone distinguere ab illis, quos Christus a morbis liberavit per collationem beneficiorum, *C.* quatenus aegrotos omnes indiscriminatim designare voluit, *N.* Dixit enim Petrus de Christo: Transiit *benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo;* quibus verbis et curationem a morbis et liberationem a diabolo apostolus complexus est. Quoniam vero plures ex illis, qui a daemonis vexatione liberati sunt, aegritudine etiam laborabant, ideo ea loquendi ratione usus est, quae utrumque significaret.

72. Ad 3. *D.* Aliquando, *C.* semper, *N.* Addo voces *curandi* aut *sanandi* generales esse, quae aptari etiam commode possunt ad liberationem, de qua agimus; praesertim si animadvertatur ad id, quod modo diximus de energumenis aegrotantibus. Caeterum saepe etiam vox *eiecit* occurrit, quae nullam difficultatem admittit.

73. Ad 4. *D.* Ioannes non meminit daemoniacorum, quia eius scopus non ferebat, *C.* ad eos excludendos, *N.* Ex historia enim novimus Ioannem sibi proposuisse ea supplere, quae a reliquis evangelistis omissa fuerant, quaeque peculiari ratione ad constabiliendam Christi divinitatem referuntur. Cum igitur de liberatione obsessorum caeteri abunde scripserint, ideo Ioannes eam praetermisit.

74. Falsum autem est Paulum in obiecto loco tacere prorsus de peculiari hoc dono: illud enim complexus est, dum commemorat *operationem virtutum.* Sane Paulus non semel hanc exercuit potestatem, ut constat ex Actis apostolicis, cap. praesertim XVI ac XIX.

75. Ex his falsitas deprehenditur rationis, quae adducitur silentii duorum apostolorum, quae gratuita est et contra factum; nam in Asia minori et praecipue Ephesi, ac in Macedonia, praecipue vero Philippis, celebriores liberationes obsessorum contigerunt, ut ex citt. Actuum apostolorum locis manifestum fit. Adeo acuti sunt adversarii!

76. II. Obi. 1. Qui agitati a daemone in scripturis dicuntur, signa omnia ac symptomata amentiae prae se ferunt, aut epilepsiae; amentia seu idea fixa laborabant duo illi daemoniaci furiosi gadareni, de quibus Matth. VIII, 28, Marc. V, 2, et Luc. VIII, 27, quos propterea regionis incolae invenerunt *sanae mentis* effectos; epilepsia vero affectus erat iuvenis ille, de quo Marcus cap. IX refert, modo in terram, modo in aquam aut in ignem detrusum, emittentem interim ex ore spumam, dentibusque frendentem. 2. Non desunt exempla de foeminis rudibus, quae melancholia laborantes concinne latine, aut alio idiomate loquebantur, testibus Petro de Abano, ac Pomponatio. 3. Nulla dantur certa signa ad veros daemoniacos secernendos a fictitiis. 4. Experientia docet ibi daemoniacos maiori numero reperiri, ubi maior ignorantia viget, ac fervidiores sunt exorcistae. 5. Quapropter exorcismorum usus, qui fanatismum et credulitatem fovet, prorsus est eliminandus. Ergo.

77. Resp. Ad 1. *D.* Quatenus praeter obsessionem nonnulli illis morbis correpti erant, *Tr.* ad exclusionem obsessionis, *N.* Nihil enim vetat, quominus dicamus, interdum qui a daemone agitabantur, aut a-

mentia aut epilepsia laborasse, cum et hi morbi a daemone ipso iniici possint, Deo ita permittente, uti plures patres ac interpretes censuere. Sed hi casus singulares sunt, neque idem de omnibus daemoniacis dici potest. Historia evangelica gadarenorum ac iuvenis, de quo est sermo, nos dubitare non sinit de vera possessione daemonis, ac vera proinde liberatione; cum salva historiae veritate, de solis morbis naturalibus intelligi nequeat, quod in ea refertur.

78. Ad 2. *D.* Quorum tamen fundamentum historicum nutat, *C.* secus, *N.* Nam Petrus de Abano ex aliorum eaque incerta relatione factum illius foeminae scriptis consignavit; Pomponatius vero adiuncta non recensuit, quomodo scilicet, quanto tempore, quo idiomate mulier alia de qua ipse egit, locuta fuerit. Adeoque ex incertis nihil inferri potest.

79. Ad 3. *Neg.* Plura enim eaque certissima signa, si simul spectentur, post rituale romanum tit. *De exorcizandis obsessis*, theologi recensent; quae si adsint, nulli potest esse deceptioni locus, praesertim si exorcistae docti ac prudentes sint.

80. Ad 4. *Neg.* Ex historia enim novimus, quovis tempore et quovis loco eiusmodi contingere obsessiones. Certe cum Paulus Ephesi aut Philippis moraretur, cultissimae regiones illae erant, magno tamen numero exhibentur energumeni. Vigente incredulitate, diabolus ne se prodat suaeque causae noceat, a corporibus invadendis praecavet.

81. Ad 5. *D.* Nisi certo constet de veris daemoniacis, *C.* si vere constet ex indubiis signis, *N.* Exorcismi sicut et pharmaca, nonnisi necessitate exigente, sunt adhibenda.

Propositio II. *Iure merito leges sancitae sunt adversus superstitiosa cum daemone commercia.*

82. Uti circa obsessiones sic circa superstitiosa cum daemone commercia in contrarias plane sententias diversis temporibus dilapsi sunt homines. Interdum plus aequo illis fides habita tum a catholicis tum a protestantibus est, interdum vero nulla prorsus, ita ut soli ignorantiae ac superstitioni iidem tribuant quaecumque ad magiam, incantationes, divinationes aliaque eiusmodi referuntur. Media via semper tutissima; siquidem aeque insanum est sive omnia, quae referuntur, eiusmodi admittere, sive omnia contemnere.

83. Sane argumenta validissima tum intrinseca tum extrinseca de veritate istius commercii nos dubitare non sinunt. Et quidem quoad intrinseca, admissa semel daemonum existentia ac malefica indole, ecquis in dubium revocare poterit, eos, sic Deo permittente, omni quo possunt nisu, homines inducere ad talia molienda, quibus ex condicto ipsi respondeant? Ecquis praeterea ignorat quantum ferant, immo impellant vaferrimorum hominum cupiditates ad illa tentanda? Nihil profecto est, quod ex utraque parte repugnet. Quoad extrinseca, monumenta certissima nobis suppeditat scriptura sacra; Exod. enim cap. VII et VIII, referuntur, quae a magis ac maleficis Pharaonis patrata sunt *per incantationes aegyptiorum*. Pythonissa endorea a Saule consulta commemoratur, I Reg. XXVIII. In novo foedere celebris est Simon magus, qui Samariae, uti legitur Act. VIII, *multo tempore magiis suis* plures dementaverat. Alter magus, scilicet Elymas memoratur, ibid. cap. XIII et XVI, puella habens *spiritum pythonis*, quae divinationem exerce-

bat. Huc accedit totius antiquitatis consensus non vulgi imperiti tantummodo, sed et ipsorum philosophorum, uti ostendit Cudworth (1), cum notis Moshemii, et auctoritas gravissimorum scriptorum, qui praeterea magiae originem pandunt, cuiusmodi est Eusebius (2), qui id ipsum confirmat testimonio Porphyrii, nec non s. Augustinus (3), et s. Hieronymus (4), ut caeteros omittam.

84. Quo praemisso necessario fundamento, sic accedimus ad veritatem propositionis evincendam. Leges illae iure merito sancitae dicendae sunt, quae homines arcent a nefariis sceleribus, immo a scelerum uberrimo fonte; tales porro sunt, quae adversus diabolicas superstitiones constitutae sunt a Moyse, seu potius a Deo ipso per Moysen, postea vero ab ecclesia. Etenim Exod. XXII, 18 Deus praecepit populo suo: *Maleficos non patieris vivere;* item Levit. XIX, 31: *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini:* et iterum ibid. XX, 27: *Vir sive mulier, in quibus pythonicus vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur.* Demum Deut. XVIII, 10: *Non inveniatur in te... qui ariolos sciscitetur et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus nec incantator, nec qui pythonem consulat nec divinos, aut quaerat a mortuis veritatem.* Sic etiam ecclesia plures leges tulit ad superstitiones has compescendas, quae insertae sunt iuri canonico, inter quas eminet constitutio data ab Innocentio VIII anno 1484; praecipue vero constitutio Sixti V, *Coeli et terrae creator*, in qua tum eos damnat, qui *sortilegiis et superstitionibus non sine daemonum saltem occulta societate aut tacita pactione operam dare non verentur*, tum eos, qui *etiam expressa cum diabolo pactione nefarias magicae artis incantationes adhibent;* quam confirmavit et extendit Gregorius XV in constit. *Omnipotentis Dei.*

85. Aut igitur realis admittitur diabolici huiusmodi commercii existentia, prout admittendam esse prolata paulo ante documenta ostendunt, et iam nemo poterit non agnoscere aequitatem illarum legum, quibus nefarium eiusmodi crimen compescitur; aut ea non admittitur nisi in vulgi opinione, ac emotae phantasiae ludibrio, et iterum earumdem legum aequitas deprehenditur, quibus molimina saltem et nisus nefariorum hominum compescuntur, quae in religionis non minus quam societatis perniciem cedunt. Exinde enim factum est, ut quovis tempore a potestate etiam civili severissimae leges latae fuerint ad eliminandas eiusmodi superstitiones, atque ad plectenda delicta, quae hac in parte patrarentur.

DIFFICULTATES

86. Obi. 1. Leges, quae obiectum reale non habent, perniciosae sunt, iam vero in earum censu ponendae sunt leges adversus magiam, variasque eius species, potissime autem adversus sagas ac lamias constitutae. 2. His enim ad plura saecula superstitiones altae sunt, ac proinde facinora omnimoda exinde orta. 3. Innumerae prope innocentes victimae ubique locorum ferro et igne consumptae sunt. 4. Philosophica lux tot tandem malis remedium attulit, diaboli regnum omnium ferme gentium conspiratione constitutum destruendo. 5. Haec scientiae ope ad sua vera elementa tot physicorum ac moralium malorum congeriem revocavit, scilicet ad insitas hominibus

(1) *System. intellect.* c. 5 § 1.
(2) *Praeparat evangelica*, c. 10 et 11.
(3) *De doctrina christ.* l. II, c. 20, n. 30.
(4) *Vita s. Hilarionis.*

cupiditates. 6. Optandum proinde esset, ut tandem et ipsi exorcismi cessarent ad incantationes dissolvendas ac maleficia invecti, cum his fanatismus foveatur. Ergo.

87. Resp. Ad 1. *D. mai.* Leges quae nullum obiectum reale aut apprehensum habent, *Tr.* quae saltem obiectum habent apprehensum ac reali aequivalens, *N.* et *Neg. min.* Nam ex dictis superstitiosa eiusmodi commercia cum daemone vera ac realia sunt. Verum et hoc praetermisso, si ita sint in opinione, ut pro realibus habeantur, eosdem effectus gignunt seu eadem facinora, quae legibus sunt praecavenda aut compescenda; quod pluribus exemplis illustrari, si opus esset, facile posset.

88. Ad 2. *Neg.* Tum quia haec difficultas falsae innititur hypothesi de solum apprehensa eiusmodi superstitionum existentia; tum quia leges istae numquam datae essent, nisi superstitiones illae praecessissent, uti patet ex ipsa rei natura.

89. Ad 3. *D.* Ex prava legum applicatione, *Tr.* vel *C.* ex legibus ipsis, *N.* Optimae interdum leges pessime applicari possunt; verum ex mala applicatione, quae ex rerum adiunctis ut plurimum pendet, legibus detrahi nequit, cum constet optime statutas esse, alioquin in absurda laberemur. Accedit, quod quamvis pleraeque victimae, de quibus agitur, innocentes fuerint quoad accusationem superstitionis, culpabiles certe erant quoad reliqua delicta, de quibus ex processu constabat.

90. Ad 4. *Neg.* Gloria enim haec uni religioni catholicae debetur, quae extremas paganismi reliquias e cordibus avulsit. Fridericus Spee, Soc. Iesu, teste Leibnitzio (1), omnium primus remedium attulit insultis sagarum insectationibus et suppliciis opere suo, quod vulgavit suppresso nomine: *Cautio criminalis circa processus contra sagas.* Fridericus Bierlingius lutheranus miratus est et celebravit eiusdem animi fortitudinem in hoc opere vulgando (2). Sane antiquiores philosophi prae ceteris superstitionibus et magiae addicti erant.

91. Ad 5. *D.* Ope destructionis, *C.* ope moderatae discussionis, *N.* Scilicet rationalistae eos imitati sunt, qui ad purgandam domum, eam incendunt. Nam ad destruendum diabolicum regnum, ut ipsi loquuntur, negarunt ipsam daemonum existentiam adversus bibliorum auctoritatem. Elementa, ad quae ipsi autumant revocasse malorum physicorum et moralium congeriem, multo ante indicata fuerant a christiana religione, quam rationalistae orirentur. Ipsa vere homines docuit cupiditatum illecebris obsistere, ac peccata devitare, ex quibus calamitates profluunt omnigenae.

92. Ad 6. *Neg.* Siquidem his exorcismis christiani admonentur de Dei omnipotentia et Christi meritis ad diabolica molimina coërcenda ac dissolvenda. Emotae phantasiae sedandae haud mediocriter iidem inserviunt. Penes protestantes numquam in usu exorcismi fuerunt, attamen penes ipsos magis invaluit diabolica superstitio, diutiusque perduravit. Nec alia fuit antiquiorum haereticorum conditio. Stulte igitur ab exorcismorum usu repetitur eiusmodi maleficiorum dilatatio. Hactenus de angelis.

(1) *Theodicea*, part. I, § 96.

(2) *De pyrrhonismo historico*, c. 4, § 5 et in nota a.

PARS II.

DE MUNDO

93. Haud pauci ex recentioribus physicis, geologis et astronomis, quum ea, quae experientia compererant, cum mosaica cosmogonia componere vel nescirent vel nollent, huius veritatem adorti sunt. Rationalistae quo brevius sese ab invisa veritate expedirent, ea qua sunt impudentia, totam illam historiam inter fabulas amandarunt. Utrisque itaque ob oculos veritatem ponere praesenti tractatione aggredimur.

CAPUT I.

DE MUNDI CREATIONE EX NIHILO

94. Quotquot divinam revelationem aut ignorarunt aut reiecerunt, plus minus errarunt circa veram huius mundi originem. Plerique veterum materiam aeternam constituerunt, et hylozoismum vel emanatismum professi sunt, aut pantheismum, aut dualismum aeternum. Recentiores philosophi, qui revelationis facem dedignati sunt, evanuerunt et ipsi in cogitationibus suis, dum alii purum *idealismum*, alii purum *materialismum* alii purum *phaenomenismum* tuiti sunt.

95. Nos mundi nomine significamus congeriem entium finitorum, et contingentium, seu rerum universitatem, quae praeter Deum existunt, sive sint mere spirituales, sive corporeae, sive mixtae. Cum de mere spiritualibus, cuiusmodi angeli sunt, in superiori tractatus parte egerimus, de mixtis vero, cuiusmodi sunt homines, tractaturi simus in tertia parte, hic propterea sistimus in adspectabili hoc universo, quod ex nihilo conditum propugnamus.

96. Dum autem adstruimus mundum ex nihilo conditum, *nihili* voce intelligimus statum possibilitatis mere internae, *logicae* ab aliis nuncupatae, seu non existentiae, adeoque mundum eductum statuimus ex *nihilo sui*, ut aiunt, et *subiecti*.

Propositio. *Deus, prout ex divina revelatione constat, mundum ex nihilo in tempore et cum tempore condidit.*

97. Propositio est de fide, uti ex utroque symbolo, apostolico et nicaeno, patet, quo profitemur credere *in unum Deum omnipotentem, creatorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium;* tum ex concilio lateranensi IV sanciente in cap. *Firmiter: Unum esse creatorem omnium.... qui simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam.*

98. Iam vero in divina revelatione doctrinam hanc inniti constat ex Genes. I: *In principio creavit Deus coelum et terram*, scilicet in principio temporis Deus ex nihilo res omnes esse iussit, quae prius non erant. Talem porro sensum esse verborum Gen. patet 1° ex vi vocis hebraicae בָּרָא, quae cum adhibetur in prima coniugatione *kal*, significationem retinet primitivam *creandi* seu *educendi substantiam ex nihilo*, uti adnotant praestantissimi rabbini David Kimchi, Moyses Nachmanides, Obadias Sephorno, Mendelssohn, ac Salomon Dubna; patet 2° ex sensu traditionali hebraeorum; nam Ps. CI legitur: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli;* et iterum Ps. CXLVIII: *Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt.* Ac caeteris omissis, sensum hunc traditionalem optime expressit fortis ac pia mater Machabaeorum illis verbis, quibus II Machab. VII, 28 filium suum natu minimum adhortata est ad fortiter martyrium subeundum: *Peto, nate, ut aspicias ad coelum et terram, et ad*

omnia quae in eis sunt, *ut intelligas*, *quia ex nihilo fecit illa Deus*, seu ut legitur clarius adhuc in graeco textu: *Ut agnoscas quod Deus ea fecerit ex non esse*, seu *ex eo quod non est*. His adiicimus Christi verba, Io. XVII, 5, sic Patrem orantis: ***Clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset***. .

99. Post haec supervacaneum foret opus, patrum recensere testimonia ad constantem hanc ecclesiae doctrinam confirmandam, praesertim cum si paucos incredulos et haereticos contemptibiles excipias, vix umquam fuerit, qui veritatem hanc in dubium revocaverit. His igitur praetermissis, rem sic ratione ipsa conficimus: Mundus finitus est, utpote partibus finitis coalescens; si finitus est, hoc ipso est contingens ac mutabilis, nec suae existentiae in se rationem habet; ab alio igitur a mundo distincto ab esse mere logico seu possibili ad existentiam determinari debuit, ab eo nempe, qui omnipotens sit et aeternus, qui nonnisi Deus esse potest.

100. Cum vero ex huius dogmatis negatione effluxerint ***hylozoismus***, ***autotheismus***, ***pantheismus***, ***manichaeismus***, ***emanatismus*** sive ***immanens*** sive ***transiens***, ac demum ***infinitotheismus***, illo semel constituto, systemata haec omnia ex se concidunt ac evanescunt.

DIFFICULTATES

101. I. Obi. 1. Creatio mundi ex nihilo dogma potius philosophicum est quam theologicum, quum eius revelatio non satis constet. 2. Etenim verba Genes. I iuxta quosdam interpretes sic reddi debent: *Cum Deus fecit coelum et terram, materia erat informis*. 3. Sane hunc sensum confirmat versio alexandrina: *In principio Deus fecit coelum et terram*, seu formavit ex praeiacente materia. 4. Prout pariter Sap. XI, 18 legitur iuxta graecum textum: *Fecit* Deus *mundum ex informi materia*. 5. Hinc Tertullianus aliique patres, ac nonnulli etiam theologi fassi sunt creationem ex nihilo ratione potius quam scripturae auctoritate comprobari. 6. Immo Beausobre (1) creationis dogma alienum esse affirmat ab antiqua iudaeorum theologia. Sed et alienum pariter fuit ab antiqua theologia christiana; siquidem Iustinus martyr, Origenes, Clemens alex., nullam agnovere creationem ex nihilo, sed materiam aeternam professi sunt. Ergo.

102. Resp. Ad 1. *Neg*. Nam nonnisi ex revelatione dogma hoc novimus; quod adeo verum est, ut et antiquiores philosophi ex eius ignoratione in absurda systemata, quae paulo ante enumeravimus, dilapsi sint, recentiores vero revelationem dedignati, eadem renovaverint, et creationis dogma rectae rationi adversari proclamarint, uti patet ex kantianis, hegelianis et eclecticis.

103. Ad 2. *D*. Iuxta interpretes socinianos, *C*. iuxta interpretes catholicos, *N*. Sociniani enim abiicientes omnem sensum traditionalem ex principio protestantico, cui propriam debent existentiam, scripturam ad propria placita detorquent, nihilque adeo firmiter constitutum est, ut vel glossis vel commentis suis non infirment, sed perperam; sunt enim haec gratuita.

104. Ad 3. vel *N*. vel *D*. Quatenus in graeca lingua verbum ἐποίησε, *fecit*, in eadem significatione usurpatur ac בָּרָא, *creavit*, *C*. quatenus in sensu *ordinandi* aut *formandi* usurpetur, hoc in loco, *N*. Hoc enim aperte colligitur ex ipso symbolo constantinopolitano, in quo professionem fidei emittimus *in unum Deum*

(1) *Hist. Manich.* tom. II. p. 182.

factorem, id est, *creatorem coeli et terrae.*

105. Ad 4. *Neg.* Etenim in obiecto loco Sapientiae auctor in eo Dei potentiam commendat, quod prius condiderit materiam informem, deinde vero eam disposuerit tot mirabilia efficiendo quae in mundo sunt, uti pariter insinuatur in cap. I. Geneseos, ad quod alludit sacer scriptor; quae duo, materiae scilicet creationem et eius dispositionem, quidam vocant creationem *primam* et creationem *secundam.*

106. Ad 5. *Neg.* Tertullianus siquidem et ex scriptura, et ex argumento praescriptionis, et ex ratione dogma de creatione ex nihilo evincit adversus Hermogenem. Nullus autem ab adversariis aut ecclesiae pater, aut catholicus theologus proferetur aut proferri potest, qui contrarium aliquando docuerit, seu istiusmodi dogma ex scripturis demonstrari non posse contenderit.

107. Ad 6. *D.* Quin tamen, quod adstruit, evincat, *C.* ita ut assertionem suam documentis ostendat, *N.* Porro omnia biblica documenta, quae attulimus, assertioni Beausobrii refragantur, falsitatisque eam aperte arguunt, quum nobis constantem exhibeant iudaicae gentis traditionalem sensum circa hunc articulum, quemque confirmant Iosephus et Philo iudaei, ac recepta ab ipso mundi exordio consuetudo distribuendi in septem dies periodum hebdomadarum, quae in omnes pene gentes ex antiqua traditione primitiva diffusa est.

108. Ad 7. *Neg.* Etenim s. Iustinus: *Creator*, scribit (1), *nulla re alia indigens, sua virtute et potestate id, quod fit, efficit. Opifex vero accepta ex materia condendi facultate, opus suum construit.* Adeoque Platonem arguit, quod Deum non *creatorem* sed *opificem* fecerit. Origenes autem erroris et impietatis eos accusat (2), qui materiam Deo coaeternam constituerunt, lateque confutat. Nec alia ratione se gessit Clemens alex., qui Dei voluntatem solam huius conditi orbis causam adstruit efficientem (3).

109. II. Obi. 1. Creationis notio ex nihilo contradictionem implicat; 2. prout viderunt antiqui philosophi, penes quos vulgatum erat axioma: *Ex nihilo nihil fit;* 3. etenim creari est mutari a non esse ad esse; subiectum igitur, in quo mutatio haec fiat, necessario exigitur, quod cum in nihilo constitui nequeat, patet impossibilem creationem esse; 4. sane materia, quae a Deo creata supponitur, ante creationem vel fuisset in Deo vel extra Deum; iam vero in Deo esse non potuit, qui totus Spiritus est, non extra Deum, alioquin fuisset, antequam crearetur. Ergo.

110. Resp. Ad 1. *Neg.* Nulla siquidem concipi in eo contradictio potest, quod ex non esse educitur ad existentiam Dei omnipotentis virtute.

111. Ad 2. *D.* Viderunt antiqui philosophi, quibus perspectum non erat creationis dogma, *C.* si fuisset ipsis perspectum, *N.* Certe aut neglecta aut ignorata revelatione, difficile admodum fuit antiquis philosophis rerum genesin explicare, uti patet ex Zenone, Xenophane, Platone, Aristotele aliisque antiquitatis sapientibus, qui omnes plus minus circa eam erraverunt, immo et evanuerunt; eo vel magis quod ipsi obiectum axioma vel de nihilo *absoluto* intellexerunt, vel de nihilo tamquam *termino positivo*, et ex quo res omnes ad esse perductae fuerint, quod certe contradictionem involvit.

112. Ad 3. *Neg.* *Mutari* enim pro-

(1) *Exhort. ad gent.*

(2) *In Genesim*, c. 1. (3) *Exhort. ad gentes.*

prie significat transitum ab uno positivo essendi statu in alium; iam vero quae condita ex nihilo sunt, ex non esse ad esse divina omnipotentia educta sunt, adeoque coeperunt esse, non autem mutata sunt, ac proinde nullum requiritur subiectum, in quo fieri mutatio debeat.

113. Ad 4. Resp. fuisse in Deo *virtualiter* non autem *formaliter*, uti scholae loquuntur, quatenus Deus virtute pollet materiam, quae nonnisi in possibilitate erat, ad existentiam educendi.

114. Inst. 1. Modus creationis concipi nequit, neque ulla experientia fulcitur, ergo est impossibilis e nihilo creatio; 2. aut saltem ab aeterno constitui debet, cum a causa aeterna et necessaria veluti effectus profluat; 3. immo cum effectus causae proprietates, ex qua dimanat, participare debeat, hoc ipso mundi creatio debet aeterna esse, ut intellectio respectu intellectus; 4. profecto nulla ratio assignari potest, cur Deus adeo distulerit creationem; 5. nisi enim ab aeterno facta fuisset, debuisset tempus infinitum creationi praecedere, quod est absurdum. Ergo.

115. Resp. Ad 1. *Neg. conseq.* Ex eo enim quod aliquid nobis incomprehensibile sit, profecto non sequitur, id impossibile esse censendum. Innumera prope sunt, quae oculis nostris obversantur, quaeque in nobis etiam experimur, modum tamen, quo sunt et operantur, plane ignoramus.

116. Ad 2. *D.* Mundi creatio a Deo est veluti a causa libere agente et quidem extra se, *C.* necessario agente et intra se, *N.* Ludunt adversarii in ambiguo, dum permiscent causam necessariam in se, seu necessario existentem, cum causa libere effectum producente. Prius verissimum est, cum Deus sit ens necessarium, seu necessario existens, posterius est falsum, cum Deus possit ad extra effectum producere vel non producere actu libero suae voluntatis. Accedit, quod nonnisi improprie creatio dicatur *effectus;* nam mundus effectus dicitur, quatenus productus a Deo est, non autem quatenus ex causa proprie sese evolverit, uti in causis physice agentibus contingit.

117. Ad 3. *Neg.* Responsio patet ex modo dictis, difficultas enim haec ex falsa suppositione oritur.

118. Ad 4. Resp. assignari Dei voluntatem, quae reipsa unica ratio est, quae a nobis reddi possit, ut omittamus prius ac posterius relativa nobis esse: nam in aeternitate nihil eiusmodi locum habere potest.

119. Ad 5. *Neg.* Tempus enim proprie cum rerum effectione incipit, exinde enim incipit successio, sine qua tempus concipi nequit, atque hinc est, quod creatio potius *cum* tempore coeperit, quam *in* tempore, nisi malis usurpare *in* tempore, pro *cum* tempore. Tempus proinde, quod ante creationem ab adversariis fingitur, nonnisi imaginarium est.

CAPUT II.

DE MOSAICA COSMOGONIA

120. Increduli non ita pridem se plura blandiebantur invenisse tum ex physicis, tum ex geologicis, tum ex astronomicis argumenta ad concutiendam mosaicam cosmogoniam, aut saltem geogoniam. Ex physicis quidem, quatenus assumebant sive aquae sive ignis actionem longiorem periodum exigere ad telluris interiorem constructionem, quam quae a Moyse figitur, perinde ac ad montium primitivorum, quos vocant, formationem. Ex geologicis ad idem adstruendum urgebant maris situs mutationem, vulcanorum extinctorum pervetustam antiquitatem; fossilia

in terrae visceribus delitescentia, aliaque eiusmodi non pauca. Ex astronomicis provocabant ad eclipticae inclinationem, ad constellationum, zodiaci praesertim, evolutionem, ad phaenomena praecessionis aequinoctiorum etc., quae quidem omnia necessario eam saeculorum seriem exposcunt, quae cum historia mosaica conciliari nullo modo possunt.

121. Verum I. animadvertendum est, mosaicam chronologiam proprie ab hominis creatione initium ducere, siquidem Moyses Adae caeterorumque patriarcharum annos tantummodo enumeravit.

122. II. Notandum praeterea est, neque patres neque interpretes sacros ac theologos consentientes esse circa dierum, de quibus scribit Moyses Genes. I. naturam; alii siquidem creationem dispositionemque omnium putant uno eodemque instante peractam fuisse, uti s. Augustinus et illi, qui eum sequuntur, qui proinde dies mosaicos allegorice interpretantur; alii vero de totidem temporis periodis indeterminatis dies illos accipiunt; quod quidem tum ex vaga *diei* significatione apud Moysem ipsum, usuque penes graecos et latinos consecrato colligunt, tum ex natura trium priorum dierum eruere se putant, qui certe caeteris similes esse nequiverunt, nondum conditis luminaribus, quae praeessent diei ac nocti, nec non ex postremo die, qui adhuc perseverat; etenim *dies septimus*, inquit Augustinus (1), *sine vespere est, nec habet occasum.*

123. III. Denique, dato etiam quod de diebus naturalibus in Genesi sermo sit, haud pauci, ex recentioribus praesertim, existimant duplicem in mosaica narratione epocham esse distinguendam, alteram quae tribus prioribus versiculis concluditur, scilicet ante lucis creationem; alteram vero quae a lucis formatione incipit, et protrahitur in seqq. versiculis. Iam vero in horum sententia prior illa indeterminata est, ac tempus indefinitum complectitur explicandis phaenomenis, quae difficultatem facessunt, maxime idoneum.

124. Nullum horum placitorum fidei adversatur, cum numquam hac super re ecclesia quidpiam definierit. Adeoque, quod consequens est, aut quae ab adversariis opponuntur cosmogoniae mosaicae, commode per communiorem sententiam, quae sensum litteralem sex dierum naturalium sectatur, disiici possunt, et huic erit insistendum; aut talia sunt, quae nisi confugiatur ad aliquam ex datis expositionibus, explicari nequeunt, et in hac hypothesi nihil vetat, quominus aliqua earum admittatur, et salva erit mosaica cosmogonia.

125. His praemissis iam via facilis patet ad doctrinam catholicam adstruendam. Sit igitur

Propositio. *Neque ex geologicis aut physicis, neque ex astronomicis observationibus quidpiam eruitur, quo cosmogonia mosaica infirmari possit.*

126. Cum vix praeoccupata non fuerint, quae ab incredulis adversus mosaicam cosmogoniam obiici solebant, aut etiam obiici possunt, ad pleniorem tamen catholicae causae triumphum, et ad magis detegendam conatuum infirmitatem, quibus ipsi tanta fiducia sibi adblandiebantur evertere sacrorum bibliorum veritatem, nonnulla subiiciemus, quae huc referuntur.

127. Atque 1° animadvertimus omnia pene obsolevisse systemata illa geologica, quae ad haec ferme tempora invecta sunt, uti contraria mosaicae cosmogoniae, quaeque ad octoginta excreverant; 2° plures, eosque doctissimos physicos et geologos Walerium, Kirvan, Pallam, Herme-

(1) Lib. XIII Conf. cap 36.

negildum Pinium, Henslerum, De Luc, André, Buckeland aliosque, etiam non recedendo a communi interpretatione, contendere mosaicam cosmogoniam apprime convenire cum observationibus a se institutis. Qui proinde veluti somniatores habent quotquot aut ex telluris constructione, aut ex eius superficie adnisi sunt falsitatis mosaicam cosmogoniam arguere. 3° Immo videmus doctos geologos Brocchi, Demerson, De Luc, adeo progressos esse, ut consentientem ostenderint historiam mosaicam cum observationibus suis. 4° Quae communi textus intelligentiae ac vulgari interpretationi obsistere potissime videbantur, nullius esse momenti doctiores naturalistae fassi sunt. 5° Plura phaenomena a noëtico cataclysmo explicari optime posse contendunt, praesertim si admittatur terras minus elevatas olim ab aquis maris usque ad diluvium coopertas fuisse; exinde enim repetunt ossa fossilia elephantum, rhinocerotum, aliorumque animantium quae adhuc passim deteguntur.

128. Id ipsum contigit difficultatibus, quae pariter non ita pridem petebantur ex astronomia, ac praecise ex motu eclipticae, ex phaenomenis aequinoctiorum, ac nutationis axis telluris, lunae ac planetarum; qui enim haec studia excoluerunt, nullas illas plane esse demonstrarunt; Eulerus enim prius quidpiam suspicatus fuerat, sed postea, scientia magis progrediente, absque ulla ambage Lagrange, Laplace, Frisius, aliique ostenderunt motum eclipticae non esse progressivum, sed oscillatorium; parvas irregularitates, ex quibus phaenomenon oritur praecessionis aequinoctiorum nuncupatum, ex motu poli qui *nutationis* dicitur, provenire compererunt, perinde ac telluris inclinationis, caeterorumque phaenomenorum coelestium, ex quibus difficultates promebant increduli.

129. Tantum igitur abest, ut scientia, cum perfectionem attingit, religioni adversetur, ut eidem potius consolidandae atque tuendae non parum conferat. Quapropter dimissis, quae ambitioso quondam apparatu obiiciebantur, ea dissolvemus, quae a rationalistis adhuc obtruduntur.

DIFFICULTATES

130. I. Obi. 1. Duplex cosmogoniae species, quae exhibetur Genes. I, 1, et II, 4, mythis priscarum gentium simillima, e philosophematibus et antiquissimis traditionibus videtur esse conflata. 2. Duplicis enim illius cosmogoniae auctor sibi in illis tradendis finem proposuit, *primo* unius Dei conditoris notionem veluti religionis et politici regiminis israëlitici fundamentum confirmare, *secundo* constituere observationem diei sabbati in Dei honorem. 3. Caeterum cum eiusmodi cosmogonia nec secum bene cohaereat, neque cum vera numinis idea, neque cum perspecta nobis historia telluris, frustra in hoc mytho solutionem quaestionum metaphysicarum quaeras. Ergo.

131. Resp. Ad 1. *Nego* duplicem in primis a Moyse cosmogoniae speciem tradi, capp. I et II Geneseos, sed una eademque est, quodque compendiose in primo capite continenti oratione absolvitur, latius explicatur in capite secundo circa hominis creationem. Negamus praeterea Moysen a philosophematibus aut antiquissimis priscarum gentium traditionibus historiam de mundi origine hausisse; ipsi enim praesto erat domestica patriarcharum traditio, ac etiam, si placet, non defuerunt ipsi sincera documenta, quibus tuto posset de veritate certior fieri. Cosmogoniae antiquarum gentium fabulis

et amplificationibus refertae post plura a Moysis aetate saecula a phoeniciis et graecis scriptoribus editae sunt.

132. Ad 2. *D*. Praestituto fundamento historico ac reali, *C*. hoc non supposito, *N*. Nihil vetat, quominus historica rei veritate praestituta, Moyses ad duplicem illum finem cosmogoniam ordinaverit, ac direxerit: nam duplex hic finis esset intrinsecus atque ex ipsa rei natura profluens. Ast ipsum finxisse historicam narrationem suam ad duplicem hunc finem obtinendum absurdum dictu est, nec ullo modo probari ab adversariis potest, qui in hoc asserendo solis coniecturis gratuitis indulgent, et cum recens esset adhuc universalis traditio, argui falsitatis facile potuisset Moyses, neque figmentum suum ulli persuadere potuisset.

133. Ad 3. *Neg*. Quicumque enim comparaverit caput II Geneseos cum I illico comperiet utrumque apprime inter se cohaerere nec de duplici geogonia, sed de una eademque sermonem esse. Certe hanc incohaerentiam adversarii non ostenderunt, ac nemo eam hactenus deprehendit. Conciliari autem illam non posse cum vera summi numinis idea, aliud somnium vulgarium rationalistarum est; summae siquidem Dei sapientiae, potentiae ac bonitatis ideam exhibet mosaica cosmogonia; ecquid aliud exigerent adversarii ad veram numinis ideam comparandam? Quomodo vero perspecta nobis telluris historia cum mosaica geogonia conveniat, vidimus ex geologis peritissimis, quibuscum rationalistae comparari non possunt, quum quod ignorant, loquantur. Quae cum ita sint, patet quid sit iis respondendum, cum adiiciunt mosaicam narrationem mythum esse metaphysicis quaestionibus solvendis imparem. Haec non sunt nisi verba sensu vacua, quaeque ex systemate *a priori* constituto dimanant.

134. II. Obi. 1. Moysis cosmogonia infantiam redolet physicae scientiae et astronomicae; 2. terram enim sistit veluti centrum, ad quod universum systema coeleste referatur, sidera vero tamquam coelo expanso infixa; 3. dies quinque terrae instruendae assignat et unicum corporibus coelestibus efformandis; 4. nubes veluti solidum diductum exhibet ad detinendas aquas superiores destinatum; 5. nondum astris constitutis, dierum noctiumque vicissitudines refert; 6. animantia e terra eruit; 7. frustra proinde vetus eiusmodi commentum cum aevi nostri scientia componere studeas. Ergo.

135. Resp. Ad 1. *D*. Id est, non reperitur in mosaica cosmogonia tractatus scientificus physices ac astronomiae, *C*. non reperitur quod ad scopum satis est, *N*. Scopus Moysi fuit nobis praebere mundi creationis historiam, et hunc obtinuit; quod nobis sufficit.

136. Ad 2. *D*. Quia reipsa potissimum geogoniam sibi describendam Moyses assumpsit, *C*. absolute, *N*. Nam nihil ibi visitur de systemate universi, neque modum, quo universum se habeat, nobis tradere Moyses constituit. Sidera Moysen exhibere velut coelo expanso infixa ex proprio nobis dant rationalistae, de hoc siquidem Moyses ne verbum quidem.

137. Ad 3. *D*. Quia hanc describendam Moyses assumpsit, *C*. quasi reipsa unicum diem coelis formandis tribuat, *N*. Paulo ante attulimus diversas interpretationes expositorum et doctorum hominum circa intelligentiam textus Geneseos, adeoque si una potius quam altera arrideat, quae melius componi possit

cum systemate universi, nihil est quod obsistat.

138. Ad 4. *Neg.* Haec pariter adversariorum excogitatio est, nec de *solido* firmamento quidpiam Moyses scripsit. Firmamentum, de quo loquitur Moyses, est atmosphaera, quae reipsa inservit aquis ab aquis dividendis, evaporatis videlicet aut evaporandis.

139. Ad 5. *D.* Quatenus exhibet lucem ab astris independentem, *Tr.* vel *C.* alio sensu, *N.* Duplex systema viget apud recentiores physicos, *emissionis* scilicet et *vibrationum* circa lucem; ex Moysis historia posterius hoc, quod nunc communius est, ad summum videretur magis conforme veritati esse, et sacram historiam scientiae etiam hac in parte praeivisse. Motu autem luci communicato dierum noctiumque vicissitudines haberi potuerunt.

140. Ad 6. *D.* Accedente Dei iussu ac potentia, *C.* per se, *N.*

141. Ad 7. *Neg. consequent.* Quin potius ex hactenus disputatis liquet non solum historicam Moysis narrationem de mundi origine conferri cum statu scientiarum naturalium posse, verum etiam debere suspici antiquissimi huius libri accuratam adeo rerum notionem, ut non obstante mirifico scientiae progressu, nec verbum nec apex sit, qui non plene cum eo conveniat. Opus siquidem hoc non hominis, sed Dei est.

CAPUT III.

DE MOSAICA EPOCHA QUATENUS SPECTAT HUMANUM GENUS

142. Chronologia mosaica, quae ab hominis creatione iuxta textum hebraicum et vulgatam latinam editionem ab Adam ad nos usque, annos plus minus sex millia enumerat; septem eoque amplius millia effluxerunt iuxta graecam alexandrinam seu LXX versionem; codex samaritanus mediam veluti epocham inter utramque assignat.

143. Nihil intentatum reliquerunt increduli, ut falsitatis arguerent historiam mosaicam, undique corrogarunt argumenta ex aegyptiorum, chaldaeorum, indorum atque sinensium annalibus, ut quod sibi proposuerunt, aliquo modo efficerent. Ast infelicem laborum suorum exitum sortiti sunt; in tanta enim historiae et critices, qua fruimur, luce, sic omnia sunt discussa, ut vix nunc non pudeat nos ipsorum argumenta proferre. Hoc tamen lucri exinde consequimur, ut in propatulo ponamus imbecillitatem eorum, qui religionem aggrediuntur, et huius soliditatem, quae nullius impetus reformidat.

Propositio. ***Frustra increduli ex historicis documentis affirmant humanum genus antiquius esse epocha, quam Moyses constituit.***

144. Nulla historica documenta ultra sextum ante Christum saeculum penes ethnicos, quae fidem mereantur, sive in occidentalibus sive in orientalibus regionibus existunt; ergo ex historicis documentis assignari nequit humano generi epocha, quae antiquior illa sit, quam idem Moyses constituit. Sane ad occidentales populos quod attinet, documenta eiusmodi apud illos non reperiri, ultro dant adversarii ipsi; quod vero spectat ad orientales, quibus graecos etiam accensemus, omnium antiquior historicus, qui ad nos pervenerit, est Herodotus, qui floruit anno 440, seu saeculo V cum dimidio ante Christi adventum, reliqui omnes posteriores sunt. Porro quae graeci scriptores facta antiqua referunt, aut mythologica sunt, aut ultra Moysis aetatem non se porrigunt, cuiusmodi sunt quae de Cecropis, Deucalionis, Cadmi, Danai

et Dardani migrationibus scriptis consignarunt.

145. Nec aliud iudicium ferre possumus de iis, quae aegyptii, chaldaei, indi ac sinenses ad antiquitatem sibi vanam tribuendam proferebant. Critici siquidem omnes sive antiquiores sive recentiores uno ore veluti fabulosa reiecerunt chronica babylonensia et aegyptiaca, ex antiquioribus quidem Tullius, Varro et Plutarchus, ex recentioribus omnes prorsus. Quae quidem ex ipsa Moysis agendi ratione confirmantur, qui Aegypti scientiis enutritus, documenta, si quae erant, cognovisset, attamen nonnisi recentem mundo originem assignat, cumque praevidisset ac praedixisset populum suum penes gentes omnes dispersum iri, tamen numquam falsitatis argui historiam suam posse certus omnino fuit.

146. Exitus porro veritatem mosaicae historiae confirmavit; Iosephus hebraeus, qui ut romanorum indoli morem gereret, in suis archaeologiae libris passim miraculorum magnitudinem extenuat; quod vero attinet ad mundi antiquitatem, Moysi apprime consentit. Immo scribens adversus Appionem alexandrinum, data opera Moysem vindicat atque tuetur. Sic etiam Celsus christianae religionis acerrimus impugnator, apud Origenem (1), recentem mundi originem vel invitus fateri debuit. Democritus, referente Diogene Laërtio (2), peragratis Aegypti, Chaldaeae, Persidis, Aethiopiae, indorumque regionibus, excussisque quotquot potuit illarum gentium documentis, in Graeciam redux mundum recens ortum proclamavit nullumque monumentum thebano bello, ac Troiae excidio antiquius reperiri.

147. Restant sinensium indorumque antiquitates excutiendae. Porro quae de sinensibus antiquitatibus magnificabantur, nunc critica lance discussa sunt, atque inde compertum est primam annalium sinensium partem totam mythologicam esse, alteram vero partem putidis fabulis scatere, tertiam denique aliquam historiae speciem prae se ferre, quae tamen vix ad Abrahae tempora pertinet, uti ostenderunt Goguet et Gerdilius. Idem dic de antiquitatibus indicis, quae iuxta Guillelmum Iones et caetera societatis Calecutii membra vix pertingunt ad sinensium et aegyptiorum monumenta. Ezour Vedae, cuius antiquitatem adeo extollebat Voltaire, compertum est esse opus supposititium p. Roberti de Nobilibus Soc. Iesu, qui illud conscripsit anno 1632 in lingua sanscritica, quam apprime callebat. Atque hae sunt antiquitates illae, quae ad scripturarum auctoritatem evertendam opponebantur!

148. Cum mosaica historia congruunt historia profana, initia atque incrementa scientiarum et artium, ipsaeque denique observationes geologicae. Perhibet enim Moyses filios Noë in campo Sennaar primum versatos esse, ex quo deinceps emigrationes coeperunt; iam vero babylonenses, aegyptii et assyrii, quibuscum chaldaei permiscentur, primae gentes sunt, de quibus Herodotus et Diodorus siculus mentionem iniiciunt. Quod si oculos ad scientiarum et artium originem et progressus convertamus, nullum de illis ante Moysem occurrit vestigium. Cadmus, qui, uti perhibetur, primus ex Phoenicia in Graeciam litteras seu alphabetum detulit, nonnisi 12 aut 16 ante Christum saeculis floruit. Ante Thaletem et Pythagoram vix auditum philosophiae nomen. Quod si adeo antiqua est mundi origo,

(1) *Contr. Cels.* lib. I, n. 20.

(2) Lib. IX. *Segm.* XXXV.

qualem adversarii contendunt, intelligi nequit, qui fieri potuerit, ut tanta saeculorum serie humana mens activitatem ac energiam suam numquam explicuerit, sed in perpetua infantia haeserit. Observationes denique geologicae a Cuvier, De Luc, Brochi, Ranzani, aliisque institutae, mosaicae historiae veritatem confirmant. Ex illis enim constat nusquam fossilia humana, seu *anthropolitas*, ut vocant, reperta hactenus fuisse, aut si quae reperta perhibentur, dubia omnino ac rarissima esse; neque pariter uspiam apparuisse instrumenta sive metallica sive lapidea ab hominibus fabrefacta in locis et adiunctis, quae nimiam ostendant antiquitatem.

149. Quae cum ita se habeant, pronum est colligere adeo firmam consistere mosaicam de generis humani primordiis epocham, ut nullis omnino argumentis concuti illa possit.

DIFFICULTATES

150. I. Obi. 1. Observationes astronomicae penes chaldaeos, teste Herodoto, asservabantur quadringentorum septuaginta duorum annorum millium. 2. Hic ipse historicus refert se ab Aegypti sacerdotibus accepisse documenta, quibus longa regum et pontificum series continebatur, quae pertingeret ad annum 11,340 ante Christum. Quo temporis spatio bis sol ab occidente ortus est, bisque occidit ad orientem. Observationes astronomicae penes indos ac sinenses praedictis plane consonant. Zodiacum et planisphaerium detecta in templis Tentyrae atque Latopolis, quae iuxta regulas *praecessionis aequinoctiorum* a duodecim annorum millibus constructa reperiuntur, hactenus dicta confirmant. Ergo.

151. Resp. Ad 1 et 2. *D*. Observationes asservabantur apud chaldaeos imaginariae, non secus ac imaginaria documenta regum successionis et pontificum penes aegyptios, *C*. realia, *N*. Ut ordine progrediamur in iis, quae obiiciuntur, observationes astronomicae chaldaeorum, uti ostendit La Place (1), non excedunt ann. 800 aerae christianae, neque eis antiquiores sunt observationes aegyptiorum; adhuc recentiores sunt, ut ibid. idem auctor ostendit, observationes indorum ac Ptolomaeo posteriores. Delambre vero evincit (2), longe probabilius sinenses doctrinam astronomicam mutuatos primum esse ab indis, deinde a mahumedanis. Vel ipsimet sinenses fatentur antiquas omnes suas observationes ac tabulas periisse, nec nisi ann. 104 ante Christum Sse-Ma-Tssien nonnulla documenta ac praecepta collegisse ad dimetiendum planetarum motum, et ad eclipses determinandas. Nec est quod immoremur in aenigmatica sacerdotum aegyptiorum evolvenda narratione de duplici solis ortu in occidente et occasu in oriente, in quo specimen habetur illorum imperitiae in doctrina astronomica; cum vel mentiti fuerint, vel decipere Herodotum voluerint.

152. Quod attinet ad prodigiosas series regum et pontificum aegyptiorum, de quibus idem scriptor egit, nonnulli suspicantur eas fuisse collaterales, non autem successivas; alii censent fuisse series illas confictas, certe nihil actum ab eiusmodi suppositis regibus traditur.

153. Exploratum vero penes viros doctos nunc est, templa Tentyrae atque Latopolis recentioris constructionis esse, quippe quae initio aerae christianae aut paulo post aedificata sunt; adeoque tum zodiacum tum planisphaerium ad haec tem-

(1) *Expositio systematis mundi*, l. V. c. 1.

(2) *Historia astronomiae antiquae*, l. II, c. 1.

pora pertinere. Sic etiam compertum est divisionem signorum in zodiaco nullam habere cum solstitio, uti putabatur, relationem. Concidunt propterea, quae increduli ex eiusmodi fictitiis antiquitatibus adversus mosaicam chronologiam petebant, quibusque se plenum de divina revelatione triumphum retulisse gloriabantur.

154. II. Obi. 1. Fieri nequit ut tam cito multiplicaretur genus humanum ad universam terram occupandam. 2. Nullum insuper argumentum est, quod ex artium scientiarumque progressu instituitur ad novitiam generis humani evincendam originem, cum vicissitudinibus nobis ignotis, aut generalibus cataclysmis oblivioni dari illae potuerint. Ergo.

155. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem supputationibus ab Eulero aliisque matheseos peritis ostensum est brevi intervallo ann. 400 a creatione aut diluvio ita multiplicari homines potuisse, ut vix terra ipsis alendis sufficeret. Ad cuius rei confirmationem satis est adducere exemplum israëlitarum, qui ann. 240 in Aegypto ita multiplicati sunt, ut ex 70 animabus, quae in eam regionem descenderant, sexcenta hominum millia armis ferendis idonea exierint, quibus si adiicias senes, qui ann. sexagesimum aetatis excesserant, iuvenes qui nondum ann. vigesimum attigerant, foeminas denique omnes, habebis ad minus tres myriades.

156. Ad 2. *D.* Si indulgendum esset coniecturis omni probabilitate destitutis, *Tr.* si factis insistendum sit, *N.* Satis non est ad factum evertendum sese intra possibilia coniicere, sed documentis opus est, quae cum adversarii nulla proferant, argumentum nostrum ne attingunt quidem. Nonnullae praeterea artes talis necessitatis sunt, usuque iugi et quotidiano tritae, ut semel inventae perire nullatenus, quavis vicissitudine supposita, potuerint, nisi universum periisset humanum genus.

PARS III.

DE HOMINE

157. Regia quodammodo aede constituta, rex, qui eam incoleret, erat accersendus; quod Deus praestitit, dum adspectabili universo hoc prius condito, ad hominem creandum se contulit, ut eius usu et contemplatione frueretur, seseque ad Dei cognitionem, admirationem et amorem attolleret. Cum vero de hoc nobilissimo Dei opere agere aggredimur, illas quaestiones missas facimus, quas sibi uti proprias vindicant sacrarum scripturarum ac philosophiae institutores; nos eas persequemur, quae propriae theologi dogmatici censentur. De hominis proinde creatione, felicitate et gratia seu gratuita elevatione, de eiusdem deinceps lapsu, et peccati originalis propagatione et effectibus; de futura denique eius pro meritis sorte ac resurrectione disceptare constituimus.

CAPUT I.

DE HOMINIS CREATIONE

158. Circa anthropogoniam seu hominis originem potissimum increduli evanuerunt; cum enim creationem sint inficiati, qua una explicari hominis origo potest, incredibile dictu est, quam insana et absurda commenta excogitaverint. Alii quippe effutierunt hominem ab ovo, alii a limo, alii ab ipsius terrae foecunditate prodiisse. Rationalistae ipsam aggrediuntur mosaicam de hominis creatione historiam, quam veluti mythum traducunt; his adiicien-

di sunt praeadamitae nuncupati, qui, duce Isaaco La Peyrerio calviniano, autumarunt alios homines Adae praeextitisse, quem tamen errorem una cum calviniana secta ille eiuravit, nec non coadamitae, qui plures simul homines immo et hominum species varias conditas esse existimarunt. Ad hos igitur errores evertendos nos prius immediatam primorum hominum a Deo creationem factam propugnabimus, deinde unicam humano generi originem contra praeadamitas et coadamitas vindicabimus.

Propositio I. *Primi parentes immediate a Deo conditi sunt.*

159. Haec propositio de fide est, uti constat ex concilio lateranensi IV cap. *Firmiter*, statuente *unum esse universorum principium creatorem omnium... qui sua omnipotenti virtute... utramque condidit creaturam... ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam.* Dum vero dicimus protoparentes *immediate* a Deo conditos esse, significamus totum hominem tum quoad corpus tum quoad animam, adversus eos, qui saltem corpus primi hominis ex causis naturalibus e. gr. ex terrae limo, fungorum instar, prodiisse affirmant; non autem illorum impetimus doctorum sententiam, qui censent Deum angelorum ministerio humanum corpus coagmentasse, cui deinceps ipse vitam et animam infuderit. Licet enim huic placito minime assentiamur, cum tamen fidei non adversetur, ideo ne domesticum dissidium instituamus, illud praetermittimus. Sic porro veritatem enuntiatae theseos evincimus: Genes. II, 7 legitur: *Formavit Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae, et factus est homo in animam viventem.* Deus igitur totum hominem condidit; corpus quidem, quatenus illud e *limo terrae formavit*, animam autem quatenus eam *inspiravit*.

160. Ad foeminam autem quod attinet, legitur ibid. v. 21: *Immisit Dominus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis eius et aedificavit eam in mulierem.* Etsi liberioris ingenii homines eiusmodi foeminae formationem uti mythicam habeant aut saltem allegoricam, in historico tamen ac litterali sensu adducta verba intelligenda esse suadent tum ipsa orationis series, tum sensus hebraeorum traditionalis, tum denique caeterorum sacrorum librorum ineluctabilis auctoritas.

161. Etenim nisi in primis litteralis sensus veritas admittatur, cohaerere non amplius cum praecedentibus insequentia possent. Vix enim Adam e sopore suo expergefactus Hevam conspexit, ut in illas voces eruperit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea: haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.* Ad quae alludens Paulus, scribit (1): *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro;* et similia habet I Tim. II, 13. Iudaei omnes, si paucos rabbinos fabulatores excipias, communi consensu litterali sensu mosaicam narrationem intelligunt. Veteres ecclesiae patres in ratione, qua Heva ex latere Adam dormientis educta est, agnoscunt typum seu figuram ecclesiae, quae ex latere demortui Salvatoris efformata est.

162. Huius historici facti vestigia in omnium pene gentium etiam recens detectarum traditionibus deprehendere est. Ipsis enim adversariis fatentibus, mythi recepti penes superioris Asiae populos parum differunt a mosaica descriptione; penes populos Novae Zelandiae, et in-

(1) I Cor. XI, 8.

sularum Tongae traditionem de muliere ex latere viri educta reperit anno 1830 Donant d'Oreille. Quae quidem argumento sunt de nativo mosaicae historiae sensu, adeoque de immediata protoparentum a Deo facta creatione.

DIFFICULTATES

163. I. Obi. 1. Nihil vetat, quominus primum hominem ultro e terra prodiisse admittamus per fortuitam motus ac materiae coniunctionem, prout e terra iugiter animalia organis instructa producuntur. 2. Mosaica historia Gen. II, 7 evincit hominem puduisse humilis conditionis suae, nobilioremque sibi a Deo originem accersivisse; 3. cum praeterea prima anthropogonia, quae exhibetur Gen. I, 26 purior ea sit, quae traditur ibid. II, 7, 21, 22, illa praeferri debet. Ergo.

164. Resp. Ad 1. *Neg.* Haec enim hypothesis absurda est: qui enim vel leviter admirabilem sub quovis respectu consideret humani corporis (ut nihil de anima dicam) structuram, nequit non suspicere divini conditoris sapientiam. Tribuere proinde fortuitae motus ac materiae coniunctioni opus adeo perfectum, vere est camelum deglutire, prout increduli faciunt, qui dummodo Deum non cogantur agnoscere, absurda quaelibet lubenti animo devorant. Animalia organis instructa quotidie a natura ultro produci novum est adversariorum figmentum a sana physice abhorrens.

165. Ad 2. *D.* Iuxta adversarios, *C.* iuxta rei veritatem, *N.* Dum vero rationalistae eiusmodi originem spernunt, ipsi nescirent aliam eidem sufficere.

166. Ad 3. *Nego* falsum adversariorum suppositum de duplici mosaica anthropogonia, cum nonnisi una eademque in utroque capite referatur, licet diversa ratione; prout in simili argumento de duplici creatione paulo ante animadvertimus. Illud igitur ipsum, quod summatim et compendiose de hominis creatione retulerat Moyses in capite primo, uberius exponit in capite secundo.

167. II. Obi. 1. Hevae ex costa Adam formatio philosophema est ad mutuum in utroque sexu instinctivum amorem a Creatore inditum significandum. 2. Simili mytho usus est Plato in eumdem finem. 3. Voces emissae ab Adam expergefacto cum Hevam conspexit, fabulae adornandae causa adiectae sunt. 4. Ab hac expositione non valde absunt catholici ipsi interpretes, quorum aliqui allegorice Moysis verba intellexerunt, uti Caietanus, alii autem hominem androgynum prius ab eo conditum vel hermaphroditum existimarunt. 5. Quam expositionem ipsa quodammodo rei natura exposcere videtur, alioquin primus homo monstrosus vel antea vel postea fuisset, antea utpote constans costa superflua, postea utpote costa deficiente. Ergo.

168. Resp. Ad 1: *D.* Id est, Hevae formatio ex Adae costa a Deo directa est ad mutuum coniugum amorem significandum, *C.* narratio ipsa historica mythica est, *N.* Duo haec distingui debent, prius enim verissimum est, et ecclesiae patres illam significationem agnoverunt; ast eiusmodi significatio in litterali facti veritate fundatur; posterius est falsum, alioquin historiae veracitas periclitaretur. Biblicis reservatum erat purum philosophema in historia mosaica reperire.

169. Ad 2. *D.* Plato mytho suo exornavit quod in traditione populorum orientalium invenit, *C.* purum mythum dedit, *N.* Ostendit enim Banier (1), antiquae traditio-

(1) *Mythologia ac fabulae ab historia explicatae*, tom I, lib. I, cap. I.

nis de mulieris formatione vestigia penes omnes gentes orientales conservata esse: has igitur cum peragratus esset Plato, inter caeteras traditiones et hanc invenit, quam ipse deinceps exornavit fingendo ab initio marem et foeminam simul coniunctos conditos esse, quos Iupiter postea in duos dissecuit.

170. Ad 3. *Neg.* Eiusmodi siquidem violenta expositio, cum unice innitatur falso supposito de narratione mythica, veritate historiae constituta, ex se concidit.

171. Ad 4. *D.* Qui proinde deserendi sunt, *C.* ipsis est adhaerendum, *N.* Nam hoc ipso, quod hi expositores a veritatis tramite aberraverint, suis coniecturis plus aequo indulgentes, utpote singulares deserendi sunt, nec ulla eorum interpretationis ratio haberi debet. Idque iis omnibus accidit, qui in scripturarum explanatione sensum traditionalem deserunt ad novitates aucupandas.

172. Ad 5. *Neg.* Etenim si Deus aliam costam suffecit, ut innuit sacer textus, pro alia quam aedificavit in mulierem, iam sponte fluit Adam monstrosum non extitisse, sive ante sive post Hevae formationem, seu non peccasse eius corpus aut excessu aut defectu, uti adversarii supponunt.

Propositio II. *Universum humanum genus ab Adam omnium protoparente propagatum est.*

173. Haec propositio spectat ad fidem; huic enim innititur dogma de propagatione peccati originalis: statuitur vero tum adversus *praeadamitas*, tum adversus *coadamitas*, qui scilicet autumant aborigenes sive autochthonas in peculiari terrae solo conditos esse et ex ipsis diversas hominum repetunt species. Praeadamitae scripturis utuntur, adeoque scripturae auctoritatem adversus illos urgemus: coadamitae eam reiiciunt, hinc argumentis solum extrinsecis eos urgere possumus.

174. Iam vero sic in primis ex scriptura adversus praeadamitas insurgimus: divina eloquia unum Adam veluti totius humani generis progenitorem exhibent, ergo nulli extitere praeadamitae. Sane Genes. I, 27 legitur: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam.... masculum et foeminam creavit eos.* De hoc rursum homine, priusquam enucleatius eius creatio describatur, dicitur ibid. cap. II, 5: *Et homo non erat qui operaretur terram;* et iterum, v. 20: *Adae vero non inveniebatur adiutor similis eius;* denique cap. III, 20: *Et vocavit Adam nomen uxoris suae Heva: eo quod mater esset cunctorum viventium.* His consonant quae leguntur Sap. X, 1: *Haec* (sapientia) *illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit;* et Act. XVII, 26: *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terrae.*

175. Huc accedit sensus traditionalis hebraeorum et christianorum constans et universalis, nec non dogma de propagatione peccati originalis in omnes homines, quod huic facto innititur.

176. Sed ut coadamitas iam aggrediamur, qui populos aborigenes seu autochthonas inducunt sive a Deo conditos sive e solo sponte prodeuntes, sic arguimus: I. Anthropogoniae omnes, quarum memoria extat, cum anthropogonia mosaica prorsus conveniunt. Ex Sanchuniatone apud Eusebium (1), habemus ex *Meruach Kolpia* seu *ex spiritu vocis Dei* procreatos esse *aeonem* et *protogonon*, Adam videlicet et Hevam, ex quibus caeteri homines

(1) *Praepar. evang.* lib. I, c. 10.

sunt progeniti. Idem habemus ex Beroso, apud Syncellum, in sua *Theogonia;* nec non ex Diodoro siculo (1), qui exhibet theogoniam aegyptiorum et graecorum; item ex Orphei *Hymno* I; Hesiodi lib. I inscripto *Dies;* Aristophanis comoedia cui titulus *Aves*, v. 667; Horatii *Odar.* lib. I, *Ode* XVI, v. 13, et Ovidii *Metamorph.* lib. I, v. 75, quae omnia collecta inveniuntur apud Banier op. cit.

177. II. Conveniunt traditiones omnium populorum tum antiquiorum tum recentiorum, quas inter caeteros collegit Klaproth in *tabulis historicis Asiae.*

178. III. Historiae omnes, quae coloniarum transmigrationes ex Asia, praesertim vero Chaldaea, Phoenicia, Aegypto, Graecia etc. referunt. Hae praeterea consentiunt in exhibenda communi populorum origine, ac in tenuibus uniuscuiusque populi principiis assignandis, quae postea incrementa acceperunt, uti traditur in historia mosaica, cuius profanae historiae veluti totidem commentarii spectari possunt.

179. IV. Convenit philologia, ex qua discimus linguas omnes ad duas veluti matres ac primitivas revocari, nempe ad *semiticam* ac *iapeticam*, ac diversa idiomata, quae deinceps efformata sunt, plures radices, immo et voces communes habere, formas item et grammaticale systema. Novimus praeterea linguam *sanscriticam*, quae in Indiis dominatur, in plerisque vocabulis cum graeca et latina aliisque antiquioribus ac recentioribus apprime congruere. Animadverterunt insuper doctissimi philologi, interdum populos longe a se dissitos eadem pene lingua uti, dum alii proximiores populi diversissima utuntur, licet non desint vocabula illis omnibus communia. Ex his proinde evidenter patet unam ab initio penes omnes linguam viguisse; adeoque, quod consequens est, unam communemque gentibus omnibus originem fuisse.

180. Quod vero spectat ad illos aborigenum et autochthonum assertores, qui insane homines absque divinitatis interventu e solo uti fungos prodeuntes exhibent, facile profecto est eos impietatis arguere. Etenim praeterquam quod, uti paulo ante adnotavimus, nonnisi stulte immo et absurde supponi potest hominem intelligentia praeditum atque adeo delicatis organis instructum, quae omnia in fines sibi proprios conspirant, e terra fortuito prodiisse; physica docet viventia cuncta a viventibus eiusdem speciei originem ducere, adeo ut tamquam absurda et repetitis experimentis adversantia reiiciat systemata tum ovi, tum animalculorum, tum putredinis non ita pridem invalescentia, ut inter caeteros ostenderunt Vallisneri, Redi et Spallanzani in suis quisque lucubrationibus de hoc argumento editis. Debuit igitur a fortiori homo ab alio procreari, quem Deus ipse condiderit. Quod si quispiam contenderet dari infinitam generationum seriem, illi opponimus mathesim, qua demonstratum est, quamvis seriem infinitam sive successivam sive simultaneam repugnare.

181. Constat igitur ex hactenus vindicatis neque praeadamitas, neque coadamitas admitti ulla ratione posse, sed unum esse agnoscendum omnium hominum protoparentem, a quo omnes originem traxerint.

DIFFICULTATES

Praeadamitarum.

182. I. Obi. 1. Non obscure scripturae duplicem exhibent anthropogoniam, alteram Gen. I, 26, ubi primi hominis creatio traditur, scilicet protoparentis gentilium, alte-

(1) *Biblioth.* lib. I, c. 1.

ram Gen. II, 7, ubi alterius hominis scilicet Adae protoparentis hebraeorum. 2. Sane diversa sunt utriusque creationis adiuncta, in priori enim conditi simul sunt masculus et foemina, in posteriori solus Adam conditus est, ex cuius postea latere Heva eius coniux efformata est; prior in paradiso, posterior extra paradisum locum habuit. 3. Quae referuntur de Adae filiis Cain et Abel c. IV id mirifice confirmant: Abel fuit pastor ovium, qui gregem a furibus custodiebat; fures autem neque eius parentes neque fratres esse poterant; Cain fuit agricola, nemo porro ignorat pluribus instrumentis opus esse ad hanc artem exercendam; debuerunt igitur esse fabri lignarii, fabri ferrarii, aliique opifices. 4. Nec deerant iudices, qui orientalium more in foribus civitatis consisterent, ut patet ex illis verbis ib. v. 6 et 7 a Deo prolatis: *Nonne si bene egeris, recipies? Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* id est, deferetur ad tribunal, in quo iudices poenas iuxta codicem criminalem decernent. 5. Rursum ibid. v. 14 Cain, a Deo eiectus, ait: *Omnis igitur, qui invenerit me, occidet me;* Deus vero, ne id fieret, *posuit Cain signum;* a quibusnam porro timere potuisset Cain nisi ab hominibus alterius stirpis, ex quibus 6. uxorem duxit, et eorum opera usus est ad aedificandam civitatem Henochiam nuncupatam a primogenito suo, et in quam incolas induxit ex iisdem hominibus? 7. Neque his obstat dogma de peccati originalis propagatione, cum omnes homines illi in diluvio perierint. Ergo.

183. Resp. Ad 1. *Neg.* Sed uti saepius adnotavimus et ostendimus, una eademque est anthropogonia, quae in utroque capite a Moyse describitur, in primo quidem summatim et compendiose ad explendam totius creationis historiam, in secundo autem capite enucleatius, ut sibi viam sterneret ad referendum lapsum Adami. Duplex origo gentilium et hebraeorum commentitia est, et aperte adversatur universae scripturae, quae eamdem gentibus omnibus originem tribuit, uti patet ex allatis scripturae testimoniis.

184. Ad 2. *D.* Diversa referuntur adiuncta eiusdem creationis in sensu exposito, *Tr.* duplicis creationis, *N.* Hoc ipso quod Moyses sibi proposuerit in secundo capite ampliorem describere anthropogoniae narrationem, debuit adiuncta illa commemorare, quae in primo capite silentio praeterierat; cuiusmodi illud est de creatione hominis seorsum a formatione mulieris, tum illud de creationis situ, de verbis ab Adam prolatis ad conspectum mulieris, et aliis eiusmodi.

185. Ad 3. *Neg.* Ars siquidem pastoritia non in solis furibus arcendis consistit, ut notum est; agricultura vero in sua infantia illum profecto apparatum non exigebat, qualem adulta requirit; industria supplebat instrumentorum defectui.

186. Ad 4. *Neg.* Phrasis enim, *statim in foribus peccatum aderit*, figurata est, nec aliud significat quam conscientiae angorem ac poenam, quae culpam ut umbra corpus suapte natura comitatur. Orientalium consuetudo multo post tempore introduci coepit. Phrasis ipsa hebraica sensum, quem dedimus, aperte patefacit. Adeoque gratuitae hypotheses evanescunt.

187. Ad 5. *D.* Si cum Cain facinus suum patravit, solus cum parentibus extitisset, *Tr.* si iamdiu multiplicati homines erant, *N.* Iam vero ex communi sententia chronologorum et interpretum Cain fratricidium patravit anno ab orbe condito 125, quo tempore alios genu-

rat filios et filias Adam, uti postea dicitur; probabile praeterea est et ex Abel ipso filios procreatos esse: timere insuper poterat Cain, uti animadvertit s. Ambrosius, ex posteris, qui ex parente didicerunt homicidium posse committi, ob pravum scilicet exemplum.

188. Ad 6. *Neg.* Tum quia, uti patres omnes docent, in illis primordiis, necessitate cogente, ad propagationem generis humani licitum erat propriam sororem in coniugium adducere; tum quia ex posteritate Abel, uti diximus, fortasse natae iamdiu foeminae erant. Quod vero spectat ad Henochiam a Cain aedificatam, ante omnia constitui debet, cuiusmodi ea civitas fuerit, longe probabilius non erat nisi tabernaculorum congeries, in quae se praecipue collegerunt, qui ex Cain posteritate provenerant; cum iuxta chronologos civitas illa anno ab orbe condito quadringentesimo aut quingentesimo fuerit aedificata.

189. Ad 7. *Neg.* Dogma siquidem de originalis peccati propagatione iuxta doctrinam catholicam omnes prorsus homines, seu universum humanum genus respicit. Supponi proinde nequit ante diluvium homines extitisse, qui fuerint ab illo immunes, cum omnes pariter morti obnoxii fuerint.

190. II. Obi. Apostolus Rom. V scribit: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset; sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.* Haec porro lex ea est, quae Adae et in eo posteris eius data est; ac proinde, Adam in eam peccante, omnes eius posteri peccasse censentur. Peccatum igitur, de quo loquitur Paulus, illud est quod regnavit usque ad legem adamiticam, ab illis scilicet patratum, qui ante Adam extiterant, quod tamen ipsis imputatum non est ex legis positivae defectu. Ergo.

191. Resp. Negamus *legis* nomine hic designari legem Adae datam, sed significatur lex mosaica, quae antonomastice *lex* dicitur, uti innumeris prope scripturarum exemplis confirmari posset, e. gr. Ioann. I, 17: *Lex per Moysem data est, et gratia et veritas per Iesum Christum.* Sed potissime in tota epistola ipsa ad romanos; et in loco obiecto ab adversariis, ubi apostolus, exponens seipsum, subdit: *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem.*

192. Verum id ipsum luculentius adhuc patet ex scopo quem sibi proposuit Paulus in allegatis verbis, qui fuit ostendere peccatum originale ad omnes Adae posteros transmissum fuisse. Id porro colligit ex morte, quae poena est illius peccati; proinde cum mors dominata fuerit vel in ipsos infantes, qui nullo se coinquinare actuali potuere peccato, uti Adam, tamen obnoxii huic poenae fuerunt; concludit ex hoc facto universali universalem peccati originalis propagationem. Quod si plures peccatores, legis scilicet naturalis transgressores, morte mulctati a Deo sunt, eiusmodi punitio fuit potius poenae mortis anticipata exactio, quam mors simpliciter, quae iam incurrebatur ob originalem noxam. Atque hac ratione evanescit superstructa a Peyrerio moles.

DIFFICULTATES
Coadamitarum.

193. I. Obi. 1. Plures hominum species zoologi dignoscunt suis peculiaribus characteribus notisque distinctas. 2. Ab homine *bimano* progrediendo usque ad vespertilionem, species quaedam consanguineitatis reperitur. 3. Homo intellectualis necessaria consequentia tantum est ho-

minis *mammalis*; 4. Linneus propterea duas hominis species admisit, hominis scilicet *sapientis* et hominis *troglodytis*. Duas pariter distinguit species Virey, quas determinat ex *angulo faciali;* Demoulins undecim enumerat, quindecim vero Bory de s. Vincent. 5. Praeterea fieri nequit, ut ad eamdem speciem spectent homines caudati, ac populi imberbes Americae; patagonici et pygmaei, nigritae insuper, cuprei, anacrocephali aliique eiusmodi. Ergo.

194. Resp. Ad 1. *D.* Gratuito seu absque ullo solido fundamento nonnulli zoologi plures hominum species distinguunt, *C.* prudentiores zoologi, *N.* Nonnulli utique non defuere zoologi, qui ex desiderio veritatem revelationis divinae impugnandi, varias hominum species distinguere adnisi sunt; ast, ut eiusmodi hominibus contingere consuevit, scientia progrediente, irrisioni expositi sunt et contemptui. Nam nul i specifici characteres fuerunt reperti et omnes ad unitatem humanae speciei proclamandam consensere. Novissime D. Flourens in op. *Buffonius, historia eius laborum et idearum*, Lutetiae 1844, unitatem speciei humanae uti *factum physicum demonstratum* ostendit pluribus ineluctabilibus argumentis, quae ibidem doctus auctor fuse prosequitur.

195. Ad 2. *D.* Quae tamen consanguineitas cum vespertilione relinquenda adversariis est, *C.* quae admitti uti realis debeat, *N.* Duo permiscent adversarii, qui hanc nobis consanguineitatem obtrudunt, conformationem scilicet organicam sive externam configurationem, quam anatomia comparata agnoscit in homine et in brutis per gradus quosdam, cum notis specificis, quibus diversa omnino in homine origo apparet, ac species, quae toto coelo differt ab animantibus brutis.

196. Ad 3. *Neg.* Ratio enim sive intelligentia ita propria hominis est, ut in brutis quibusvis nullo modo reperiatur. In brutis enim solus *instinctus* praevalet, quo agitantur et moventur. Sagacitas, quae in animantibus cicuribus apparet, nulla ratione comparari potest cum facultate intelligendi, comparandi, iudicandi, abstrahendi, ulterius semper proficiendi, quali praeditus homo est. Si intelligentia esset consequentia hominis mammalis, in omnibus animantibus brutis mammalibus deberet reperiri; nec reperitur tamen.

197. Ad 4. *D.* Linneus duas subobscure visus est hominis species admittere, quas tamen postea reiicit, *C.* absolute et constanter, *N.* Ipsemet agnovit in eo, quod cunctanter scripserat de duabus illis speciebus, se passum aliquid humani, adeoque ab hac opinione se recipit retractando, quae ei exciderant. Quod vero spectat ad Virey, Demoulins et Bory de s. Vincent, reponimus aut ipsos minime significare voluisse species proprie dictas, quae diversam scilicet originem habeant, sed quas vocamus varietates constantes, vulgo *razze* sive stirpes; aut eos falsitatis argui ab ipsa scientia, quae patefecit pluribus ex capitibus unicam humanam esse admittendam speciem, uti Blumenbach, Cuvier, Ranzani, Flourens aliique recentiores celebrioresque zoologi ostenderunt. Hoc porro exploratum habemus, neminem adhuc adversus revelationem extulisse caput, quin indelebili se notarit ignominia.

198. Ad 5. *D.* Si reipsa homines eiusmodi caudati, cincturiati, aliique eiusmodi in rerum natura existerent, *Tr.* si non existant nisi in fabulosis quorumdam viatorum relationibus, *N.* Nunc porro ex ple-

niore luce quam adepta est geographia, compertum est nuspiam eiusmodi populos reperiri, quos nimis leves ac creduli viatores non ita pridem se reperisse vulgaverant.

199. Quod vero speciatim attinet ad populos patagonicos et pygmaeos, quorum tamen aut procera in illis statura, in his vero depressa, nimium exaggerata sunt, non nisi excessum arguit aut defectum in eadem specie iuxta accuratiores zoologos.

200. Sic color niger, cupreus, flavus, rubeus etc., ex climate, aëre, aquis, alimentis, localitatibus aliisque eiusmodi accidentalibus adiunctis pendet. Sane transitus ex uno in alium colorem insensibilis est per gradus quosdam, ita ut nulla exinde speciei diversitas colligi possit. Immo tantum abest, ut eiusmodi colorum varietas evincat multiplices species humanas, ut nunc assumatur ad unitatem speciei statuendam; siquidem *materia pigmentalis*, quae iuxta Malpighi, Raysch, Alherium, Mekel, invenitur in epiderme nigritae, reperitur etiam in kabyle, arabe, mauro, qui spectant ad stirpem albam; ac *stratum idem pigmentale*, quod cernitur in americano, simile omnino est *strato pigmentali* quod detectum est in europaeo. Adeo ut nunc apprime cognoscatur, quomodo *apparatus pigmentalis*, ex quo stirpes coloratae effectae sunt, ex homine origine albo provenerit. Exinde patet unicum esse typum primitivum totius humanae speciei, idque evinci ex varietate ipsa colorum; consulatur cit. Flourens.

201 II. Obi. 1. Unitate generis humani constituta, ratio assignari nequit incolarum, qui in remotissimis insulis habitant; 2. multo vero minus incolarum utriusque Americae, cum nullum ipsis suppeteret medium illuc transmigrandi; 3. sane hac de causa s. Augustinus inficiatus est (1), antipodum existentiam, et Zacharias pontifex durius excepit Virgilium presbyterum qui saec. VIII docebat dari antipodas, mandavitque Bonifacio Germaniae apostolo, ut nisi *sententiam perversam, et iniquam doctrinam* retractasset, illum damnaret. Cum vero nunc constet de antipodum existentia, concludi ex eodem principio debet plures homines in diversis mundi plagis conditos esse, prout plura animantia bruta condita sunt, quae sub alio climate vivere nequeunt. Ergo.

202. Resp. Ad 1 et 2. *Neg.* Quamvis enim nostrum haud sit determinare peculiare medium, quo insularum incolae illuc appulerint, certum est hos incolas ex continentali terra ad illas transmeasse. Ritus siquidem, lingua, traditiones potissimum religiosae, evincunt ad nationes europaeas et asiaticas illos pertinuisse. Porro ex geographia novimus duo hemisphaeria contigua esse, nec nisi angusto freto Americam dividi sive ab Asia, sive a Groënlandia. Quis itaque neget homines sive ex intentione sive ex naufragio hinc potuisse ad eas oras appellere? Non igitur opus est ad plurium hominum creationem recurrere, ut explicemus, quomodo factum sit ut insulae remotissimae habuerint incolas.

203. Ad 3. *D.* Ita tamen ut s. Augustinus et Zacharias pontifex nonnisi hypothetice negaverint antipodum existentiam, *C.* absolute, *N.* Nempe tum s. Augustinus, tum Zacharias iuxta communem vigentemque illorum aetate sententiam, quod immensitas Oceani transmeari non posset, inficiati sunt existentiam antipodum, quippe qui in ea hypothesi ab alio quam ab Adam originem duxisse dicendi essent, quod revela-

(1) *De Civit. Dei*, lib. XVI, c. 9.

tioni opponitur. Cum vero nunc temporis falsa illa hypothesis demonstrata sit, sequitur cunctandum amplius non esse de eadem antipodum origine ac caeterorum hominum. Sane quod obiecti s. Augustinus et Zacharias nonnisi hypothetice locuti fuerint, liquet ex utriusque verbis. Sic enim s. Augustinus scribit (1): *Nimis absurdum est, ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani immensitate traiecta, navigare ac pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine genus institueretur humanum.* S. Zacharias vero (2): *Si clarificatum fuerit, ita eum* (Virgilium) *confiteri, quod alius mundus et alii homines sub terra sint, hunc accito concilio ab ecclesia pelle, sacerdotii honore privatum. Attamen et nos scribentes... ut nobis praesentatus et subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis sanctionibus condemnetur.* Nunc addimus, nullo modo hac de causa illis succensere posse adversarios incredulos aut protestantes, quia si ipsi eadem illa aetate vixissent, in eadem pariter sententia fuissent versati. Ecclesia non attingit quaestiones physicas, nisi quatenus connexionem cum dogmate habent, ut in casu nostro accidit.

CAPUT II.

DE PROTOPARENTUM GRATIA ET FELICITATE

204. Philosophis metaphysicis et psychologis dimittimus ea, quae ad animae spiritualitatem ac immortalitatem spectant, ut de iis nos agamus, quae proxime ad theologos pertinent, cuiusmodi ea sunt, quae ad ordinem supernaturalem referuntur, uti elevatio per gratiam seu iustitiam originalem, quatenus haec complectitur dona illa gratuita, quibus Deus primum hominem praeditum pro sua benignitate voluit. Ex his caetera fluunt, de quibus in huius partis prosecutione acturi sumus.

205. Ac I. circa statum, in quo primus homo constitutus a Deo est, catholica veritas docet, eum instructum esse *iustitia originali*. Haec phrasis synthetica sive complexiva est; quatuor siquidem comprehendit: gratiam sanctificantem sive elevationis; donum integritatis seu omnimodam subiectionem partis inferioris, nempe concupiscentiae, ad superiorem, scilicet rationem; item donum immortalitatis; donum denique scientiae: nonnulli ita distinguunt quatuor haec dona, ut primum vocent presso sensu *supernaturale*, reliqua vero tria dicant *praeternaturalia*. Docet ecclesia dona haec fuisse, ut innuimus, gratuito humanae naturae superaddita, quum ea non exigeret essentialis eius constitutio, ac proinde esse accidentalia respectu humanae naturae, quae absolute sine illis consistere potuisset.

206. II. Circa hanc catholicam doctrinam duplex extitit oppositus error. Pelagiani, sociniani, arminiani, rationalistae, negant protoparentes his donis a Deo auctos fuisse, adeoque inferunt hominem talem nunc esse, qualis a Deo conditus est, videlicet sine gratia et sine peccato, nulla proinde indiguisse reparatione, nullum existere originale peccatum, nullam esse gratiae necessitatem. Lutherani contra, calvinistae et ianseniani assumunt iustitiam originalem, qualem exposuimus, fuisse homini debitam ac naturalem, ex quo deducunt hominem per lapsum in essentialibus naturae fuisse corruptum, destitutum esse libero arbitrio; concupiscentiam formale esse peccatum, cum reliquis ex his consequentibus.

207. III. Praeter haec, quaestio-

(1) Loc. cit. (2) *Epist. ad Bonifacium.*

nes inter catholicos agitatae inveniuntur, quarum 1ª est circa *tempus*, num scilicet Deus iustitiam originalem, quatenus quatuor recensita dona complectitur, primo homini contulerit in ipso creationis instanti, an vero homo prius conditus fuerit in naturalibus, et adiecta deinde ei fuerint dona gratuita; 2ª est circa *rem* ipsam, num detur distinctio inter gratiam sanctificantem seu elevationis, et integritatem, immortalitatem et scientiam, ex quibus postremis donis distinctis a gratia sanctificante constituatur *iustitia originalis*, quam prius seu in ipsa creatione Deus contulerit, cui postea adiecerit gratiam sanctificantem, qua protoparens ad ordinem supernaturalem evectus sit; an vero per modum unius ita Deus dona haec simul ita contulerit, ut penderent tria recensita a gratia sanctificante et in esse suo et in ipsorum conservatione; posterior sententia aliquot habuit inter scolasticos adstipulatores; prior, quae est s. Thomae, communis in scholis effecta est; 3ª quaestio versatur circa possibilitatem, uti loquuntur, status naturae purae absolutam et ordinatam, num scilicet ratione habita decentiae et convenientiae potuerit Deus condere hominem saltem sine integritate, quae dicat immunitatem a concupiscentia inordinata, nec ne; plures negant, plures vero communiter affirmant. Qui tamen negant, non ideo docent debitam fuisse et non gratuitam illam integritatem.

208. Nos igitur his aliisve eiusmodi disceptationibus dimissis, de sola catholica doctrina solliciti sumus adversus heterodoxos; quae ut adstruatur, sit

Propositio I. ***Primi parentes in statu iustitiae et sanctitatis constituti a Deo fuerunt.***

209. Propositio ad fidem catholicam spectat, in concilio enim tridentino sancitum est (1): *Si quis non confitetur primum hominem, Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse... anathema sit;* et iterum (2): *Si quis Adae praevaricationem sibi soli... asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et iustitiam, quam perdidit sibi soli, et non nobis etiam perdidisse... anathema sit.*

210. Evincitur autem eius veritas tum ex scriptura, tum ex traditione. Ex scriptura quidem 1º illis verbis a Deo prolatis (3): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram;* quae ex communi patrum expositione apud Bellarminum (4), et apud Petavium (5), intelligi debent de sanctitate Adamo collata, qui praeterea distinguentes inter *imaginem* et *similitudinem*, illam referunt ad naturam, hanc ad gratiam et iustitiam. 2º Ex verbis Eccles. VII, 30: *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum.* Hanc porro rectitudinem non solum moralem, sed supernaturalem ex sanctitate et gratia provenientem esse, facile deprehenditur ex voce *hebraica* יָשָׁר, quae de Deo passim usurpatur, ut Deut. XXXI, 4, et de hominibus iustis, ut Num. XXIII, 10; Ps. XXII, 1; Ps. VII, 11 et alibi. 3º Potissime ex apostolo scribente (6): *Renovamini spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis;* et rursum (7): *Expoliantes vos veterem hominem... et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum ima-*

(1) Sess. V, can. I. (2) Can. II.
(3) Genes. I, 26.
(4) Lib. *De gratia primi hom.* c. 2.
(5) Lib. II, *De opific. sex dierum*, c. 2.
(6) Ephes. IV, 23 et 24. (7) Coloss. III, 9, 10.

ginem eius, *qui creavit illum*. Iam vero, ut animadvertit Bellarminus (1), qui *renovari* iubetur, fuit aliquando *novus;* cum autem haec renovatio ex apostoli verbis consistere debeat in eo, ut hominem induamus Christo similem, creatum secundum Deum in iustitia et sanctitate veritatis, sequitur nos fuisse aliquando, seu in primo parente, homines novos, conditos secundum Deum in iustitia et sanctitate veritatis, adeoque primos parentes in tali statu fuisse a Deo constitutos.

211. Ex traditione vero eadem veritas constat, ut patet ex concilio arausicano II quod docet (2): *Unde cum sine Dei gratia salutem non possit* humana natura *custodire*, *quam accepit*, *quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?* Reparatur autem per Christum gratia sanctificans amissa per Adam, ergo Adam illam consecutus fuerat ante peccatum. Ex patribus, quorum unanimis in hac doctrina consensus est, satis hic nobis sit verba s. Augustini describere, qui ait (3): *Vide ergo, quod sequitur:* Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis. *Ecce*, *quod perdidit Adam per peccatum*. Reliqua exhibet Bellarminus (4).

DIFFICULTATES

212. I. Obi. 1. Nihil vetat, quominus allata scripturarum testimonia intelligantur de iustitia et sanctitate *morali*, quam Adam habuit ex integritate seu *physico-morali* constitutione in creatione, quae non modo fuit independens a gratia sanctificante, sed censeri potius haec debet *effectus* integritatis, non autem illius *causa efficiens;* 2. Sane per subiectionem sensus ad rationem homo Deo erat gratus et acceptus, *vidit enim Deus cuncta*, *quae fecerat*, *et erant valde bona*. 3. In hac porro Dei benevolentia erga homines gratia sanctificans consistit, ob quam hi efficiuntur *amici Dei*, et vi cuius Deus ipsis tribuit auxilia supernaturalia necessaria ad bonum morale patrandum. 4. Neque ab hac doctrina abludit s. Bonaventura (5), qui agnovit hanc Dei erga primos homines benevolentiam provenientem ex eorum integritate, perinde ac Scotus aliique antiqui scholastici. Ergo.

213. Resp. Ad 1. *Neg*. Quominus enim allata scripturarum oracula de iustitia et sanctitate *morali* intelligamus, uti contendit Hermesius (6), vetat sensus traditionalis circa illos textus; insuper vetat concilium arausicanum II, quod adducta loca exponit de salute supernaturali, de iustitia et sanctitate, quam perdidit Adam, ad quam reparandam opus est gratia Salvatoris. Quamvis vero daretur cum nonnullis antiquis scholasticis primos parentes prius a Deo accepisse integritatis donum gratuitum, in quo nihil est quod doctrinae catholicae adversetur, erroneum tamen est et contra eamdem catholicam doctrinam asserere moralem illam integritatem seu, uti loquitur adversarius, constitutionem *physico-moralem*, seu *naturali-moralem*, *esse causam efficientem* gratiae sanctificantis, adeoque hanc gratiam esse *effectum* illius *physico-moralis* constitutionis. Hoc siquidem pelagianum est; et cum in systemate auctoris, quem impugnamus, illa integritas seu constitutio inseparabilis sit a creatione hominis, utpote humanam naturam ita perficiens, ut haec sine illa condi non posset, sequeretur gratiam sanctificantem una cum gratiis supernaturalibus ad bonum morale

(1) Loc. cit. c. 3.
(2) Cap. XIX.
(3) Lib. IV, *De Genesi ad litt.* c. 26.
(4) Loc. cit.
(5) Lib. II *Sent.* Dist. XXIX, a. 1, qu. 1.
(6) *Dogmatica special.* part. III, p. 15 et seq.

operandum necessariis, sequelam esse creationis; quod damnatum est in proposit. Baii XXVI: *Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis eius conditio;* et prop. LXXIX: *Falsa est doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine iustitia originali.*

214. Ad 2. *D.* Erat in data hypothesi primus homo per illam subiectionem gratus Deo aeque ac sine illa, si Deo sic creare eum placuisset, benevolentia generali qua prosequitur omnes creaturas suas, *C.* benevolentia *speciali* et in supernaturali ordine, de quo disserimus, *N.* Hac sublata aequivocatione, ruit difficultas.

215. Ad 3. *Neg.* Haec enim doctrina, quae constituit essentiam gratiae sanctificantis in Dei favore extrinseco et benevolentia, novatoribus saec. XVI in acceptis referenda est, utpote abhorrens a catholico sensu. Concilium tridentinum docet (1), eam consistere in caritate Dei, quae diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque *ipsis inhaeret*, in sanctificatione et renovatione interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae, unde homo ex iniusto fit iustus, et ex inimico amicus. Quod si vi aut intuitu illius externae benevolentiae et favoris, qui provenit in adversarii sententia ex naturali physico-morali constitutione hominis a Deo conditi, indidem repeti deberent auxilia supernaturalia ad bene moraliter operandum, haec dona sequelae essent creationis, quod damnatum est in Quesnelli prop. XXXV: *Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturae sanae et integrae.* Idem docuerat Baius, prop. XXI.

216. Ad 4. *Neg.* Quin immo in allegato loco contrarium expresse docet seraphicus auctor; en eius verba: *Dupliciter contigit dicere aliquid acceptari a Deo. Uno modo quadam acceptatione generali, ut idem sit acceptare aliquid quod reputare bonum, et in bono conservare: et hac acceptatione non tantum acceptatur creatura rationalis, sed etiam omne opus Dei. Est etiam alia acceptatio specialis, qua dicitur Deus acceptare illud, quod dignum reputatur aeterna beatitudine: et tali acceptatione non acceptat Deus nisi creaturam rationalem... Primum genus acceptationis non requirit superaddi donum gratiae ultra ea, quae sunt de conditione naturae. Secundum vero genus acceptationis non potest non esse gratuitum, tum propter gratuitam Dei condescensionem, tum propter creaturae exaltationem ultra terminos, sive status naturae... Et sic patet quod homo in statu innocentiae gratia gratum faciente indiguit ad hoc ut Deo placeret.* Quae cum ita se habeant, iure merito Gregorius XVI in decreto damnationis librorum Hermesii, et hanc eius doctrinam notavit uti erroneam *circa protoparentum statum.* Videsis *Reflexiones circa methodum a Georgio Hermesio introductam in theologiam cathol.*, quam italica lingua vulgavi Romae 1843.

217. II. Obi. 1. Apostolus scribit (2): *Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Adam igitur spiritu vivificante, seu sanctificante gratia instructus non fuit. 2. Hinc s. Augustinus passim docet non statim Adam accepisse spiritum gratiae, sed solum spiritum animae rationalis. Ergo.

218. Resp. Ad 1. *D.* Et loquitur apostolus in obiecto loco de diversa corporis conditione ante et post resurrectionem, *C.* loquitur de gratia

(1) Sess. VI, c. 6. (2) I Cor. XV, 45.

sanctificante, *N.* Hoc aperte liquet tum ex apostoli scopo, tum ex orationis serie; agit enim de Christi resurrectione tamquam causa efficiente et exemplari resurrectionis nostrae futurae, ac de diversa conditione corporis mortalis sive terreni, et corporis gloriosi.

219. Ad 2. *D.* Adeo ut senserit s. Augustinus Adam non ipso creationis instante gratiam elevationis accepisse, *Tr.* non fuisse postea, saltem cum in paradisum translatus est, gratia sanctificante ornatum, *N.* Ad summum enim sequeretur s. Augustinum, tum lib. XXII *De civ. Dei*, cap. XXIII; tum lib. II *De Genesi contra Manich.* cap. VIII, n. 10, qui obiici solent, in ea fuisse sententia, quod Adam prius in solis naturalibus conditus fuerit, cui postea, cum scilicet in paradisum translatus est, adiecta caetera fuerint dona una cum gratia sanctificante. Sic enim scribit in posteriori libro: *Nondum spiritualem hominem debemus intelligere, qui factus est in animam viventem, sed adhuc animalem. Tunc enim spiritualis effectus est, cum in paradiso, hoc est, in beata vita constitutus, praeceptum etiam perfectionis accepit, ut verbo Dei consummaretur.*

Propositio II. *Una cum iustitia et sanctitate coniuncta erant in primis parentibus eximia tum animae tum corporis dona: scientia in primis et perfecta voluntatis ordinatio quoad animam; immortalitas et immunitas ab aerumnis et doloribus quoad corpus.*

220. Ad catholicam doctrinam hanc pariter propositionem spectare constat ex tridentino (1): *Si quis non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam praevaricationis huiusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem, sub eius potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.* Si igitur Adam peccando amisit amicitiam Dei, quae exsurgit ex gratia sanctificante illi inhaerente, si mortem incurrit, si quoad corpus et animam in deterius commutatus est, patet ante praevaricationem ipsum et illa habuisse, et his destitutum esse, praesertim vero immunitate ab inordinata concupiscentia quae ibid. can. V declaratur *ex peccato esse.*

221. Iam vero *scientia* in primis praeditos protoparentes a Deo fuisse constat ex Eccl. XVII, 6: *Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et bona et mala ostendit illis;* nec obscure colligitur ex nominibus, quae Genes. II, 19 Adam animantibus singulis tribuit. S. Augustinus ostendit (2), ignorantiam cum beatissimo protoparentum statu consistere haud potuisse, quia *ex ignorantia dehonestat error, ex difficultate cruciatus affligit.* Quod et ratio ipsa suadet, cum Adam futurus pater esset totius humani generis, adeoque doctor filiorum suorum in iis, quae ad Deum et ad mores spectant. Amplitudinem porro huius scientiae definire difficile est, nec pluribus id opus est prosequi, de quo fuse agit inter caeteros Suarez (3).

222. De voluntate iam agentes, dum asserimus, fuisse in protoparentibus *perfectam ordinationem*, significamus nullis eorum voluntatem pravis affectionibus vitiatam

(1) Sess. V, can I.

(2) *De lib. arbit.* lib. III, c. 18, n. 52.
(3) *De hominis creat.* lib. III, c. 9 et 10.

fuisse, nullis pravis motibus exagitatam; adeo ut nulli luctae obnoxii fuerint protoparentes inter carnem et spiritum, sed plena pace fruerentur per plenam Deo adhaesionem. Talem autem fuisse primorum hominum conditionem scriptura perspicue docet, dum scribitur (1): *Erat autem uterque nudus... et non erubescebant;* et post peccatum (2): *Aperti sunt oculi amborum, cumque cognovissent se esse nudos*, etc. Cumque dixisset Adam Deo (3): *Timui, eo quod nudus essem;* respondit ei Deus: *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo dixeram tibi ne comederes, comedisti?* His innixus s. Augustinus de protoparentibus scribebat (4): *Hanc ergo* obedientiam *priusquam violassent, placebant Deo, et placebat eis Deus, et quamvis corpus animale gestarent, nihil inobediens in illo adversum se moveri sentiebant... Hinc et nudi erant et non confundebantur.*

223. Tertium porro donum praestantissimum, quo innocentes protoparentes cumulati sunt, in immortalitate situm erat. Haec autem intelligi debet de eo, quod ipsi *potuissent non mori*, uti scite animadvertit s. Augustinus, minime vero quod *non potuerint mori.* Hoc posterius non congruit nisi substantiae simplici et indestructibili seu indissolubili, cuiusmodi sunt spiritus. *Potuisset* igitur Adam *non mori*, si in officio scilicet perstitisset; sicut enim per peccatum iustitiae, sic per amissionem iustitiae iacturam immortalitatis facere poterat; nec enim absolute, sed sub conditione Deus primo parenti privilegium immortalitatis largitus est. Sic componuntur contraria in speciem patrum effata, dum alii *immortalem* protoparentem dixere, alii *mortalem;* immortalem scilicet ex privilegio, mortalem ex conditione et in potentia.

224. Immortalitatis itaque dono Adam ante peccatum a creatore praeditum esse luculenter scripturae testantur; etenim legitur (5): *Deus mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum;* et (6): *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem... invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Eadem veritas evincitur ex illa Dei comminatione, quae Adae facta legitur, si transgressus fuisset eius praeceptum de non edendo fructu arboris scientiae (7): *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris;* nec non ex verbis apostoli (8): *Per peccatum mors*, et (9): *Corpus mortuum est propter peccatum;* cum proinde mors non solum animae, sed et corporis exhibeatur in sacris litteris ut poena peccati, sequitur quod si non peccasset Adam, obnoxius morti minime fuisset.

225. Neque alia fuit umquam ecclesiae traditio; siquidem in concilio milevitano II, seu potius carthaginiensi universali adversus Pelagii doctrinam, hic canon I constitutus est: *Placuit... ut quicumque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae; anathema sit.* Eadem habentur in conciliis diospolitano, carthaginiensi IV et arausicano II, can. II. Merito idcirco s. Augustinus scribebat (10): *Unde constat inter christianos veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege naturae, quia nullam mor-*

(1) Genes. II, 25. (2) Cap. III, 7.
(3) Ibid. v. 10. (4) *De peccat. merit. et remiss.* lib. II, c. 22, n. 36. (5) Sapient. I, 13.
(6) Ibid. II, 23. (7) Genes. II, 17.
(8) Rom. V, 12. (9) Ibid. VIII, 10.
(10) *De civit. Dei*, lib. XIII, c. 15.

tem homini Deus fecit; sed merito inflictam esse peccati.

226. Exinde promanat, quod quarto loco constituimus, videlicet in innocentiae statu hominem immunem prorsus fuisse ab omnibus aerumnis, afflictionibus doloribusque. Haec enim non sunt nisi sequelae mortalitatis; sane Genes. cap. II traditur Deum posuisse hominem *in paradiso voluptatis*. Hunc beatitudinis statum pulcre describit s. Augustinus, dum paucis complexus est, quae hactenus vindicavimus, dicens (1): *Vivebat itaque homo in paradiso sicut volebat, quamdiu hoc volebat, quod Deus iusserat; vivebat Deo, fruens ex quo bono erat bonus; vivebat sine ulla egestate, ita semper vivere habens in potestate. Cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitae, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore vel ex corpore ullas molestias ullis eius sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas.*

227. Huius autem primaevae felicitatis traditio propagata est in universas gentes, ita ut eius vestigia occurrant in omnium populorum antiquiorum ac recentiorum annalibus et documentis, in philosophorum scriptis, in poëtarum carminibus, quibus aurei saeculi beatitudo describitur.

DIFFICULTATES

228. I. Obi. 1. Sanctitas congenita, perinde ac sapientia implicat. 2. Certe hae conciliari nequeunt cum Adami lapsu, qui postea subsecutus est, quique supponit ignorantiam et sensuum illecebras. 3. Nativam denique humanae naturae conditionem excedunt, praesertim vero immortalitas ac immunitas a doloribus et aerumnis. Ergo.

229. Resp. Ad 1. *Neg.* Nulla enim est repugnantia tum in eo, quod Deus *habitualem*, ut vocant, gratiam, ac proinde sanctitatem una cum natura, aut si placet, paulo post eius creationem homini communicaverit, qua carus ipsi esset et acceptus in ordine ad supernaturalem beatitudinem; tum quod eius menti notiones illas ingesserit, quae ad scientiam constituendam requiruntur, prout adultum etiam quoad corpus eum condidit. Caeterum scriptura, ut vidimus, de his collatis donis primo parenti nos dubitare non sinit.

230. Ad 2. *D.* Si scientia et gratia sanctificans conciliari cum lapsu minime possint, *C.* si secus accidat, uti heu nimium! experientia nos docet, *N.* De scientia cum peccato nihil attinet dicere; quod vero spectat ad amissionem gratiae, luctuosa experientia id fieri passim patefacit in tot iustis, qui a iustitiae statu decidunt, nec enim gratia sanctificans praebet *impeccabilitatem*. Adam porro neque ex ignorantia peccavit neque ex sensuum illecebris, sed ex superbia ac seductione Hevae; Heva autem seducta est ex falsa serpentis promissione. Sed de his postea.

231. Ad 3. *D.* Et idcirco tenet doctrina catholica dona illa fuisse gratuito, praeterquam exigeret humana conditio, a Deo superaddita protoparentibus, *C.* tenet a naturali hominis conditione haec illis provenisse, *N.*

232. II. Obi. Ex iis, quae allata sunt, inferri nequit, protoparentes ordinationem seu rectitudinem ante peccatum prae se tulisse; etenim 1. quod non erubuerint de propria nuditate, ex statu infantili, in quo conditi sunt, repeti id debet, ut accidit in infantibus recens natis. Quod si postea pudore suffusi sunt, esus ve-

(1) *De civit. Dei*, lib. XIV, n. 26.

titi fructus id effecit, quo rationis usum adepti sunt. 2. Neque ab hac sententia nonnulli patres abludunt. 3. Accedit quod concupiscentia bonum naturae est, quo destitui protoparentes non debuerunt. Ergo.

233. Resp. *N. A.* Ad 1 prob. *D.* In infantili statu protoparentes conditi sunt quoad innocentiam ac simplicitatem, *C.* quoad defectum usus rationis, *N.* Nam haec assertio adversatur *facto*, quo constat Adam rationis usu potitum esse, et ex nominibus, quae animantibus imposuit, et ex praecepto, quod dedit ei Deus, et ex responsione, quam Heva dedit serpenti de comminatione sibi facta de non comedendo fructu; adversatur praeterea *auctoritati*, ex qua novimus Deum iisdem bonum et malum ostendisse. Stultum porro est asserere ex fructus vetiti comestione protoparentes rationis usum accersivisse.

234. Ad 2. *D.* Id est, nonnulli patres admiserunt in protoparentibus illam innocentiam ac integritatem, quae in infantili reperitur aetate una cum expedito rationis usu, *C.* ad huius exclusionem, *N.* Alioquin sibi non constitissent in admittendo peccato, quod sine rationis usu supponi nequit.

235. Ad 3. *D.* Concupiscentia quatenus denotat facultatem bonum appetendi, *C.* quatenus denotat inordinationem, et contra rationem insurgit seu vitiositatem ac morbum, prout hic ab adversariis accipitur, *N.* Ast de concupiscentia paulo post.

236. III. Obi. 1. Quae de protoparentum immortalitate traduntur in scripturis, de magna longaevitate intelligi debent, prout reipsa Iosephus Flavius exposuit (1). 2. Comminationes autem Adae factae, si praeceptum praevaricatus esset, vel de morte animae, vel de mortis festinatione et poena accipiendae sunt, quam quidem poenam, si non peccasset, forsitan homo expertus non esset, cui mors ad instar dulcis somni obvenisset. 3. Hoc innuit ipsa cibi ac potus indigentia, cui protoparentes inservire debebant. 4. Immo arbor illa, quae viribus instaurandis ac reparandis ad medicinae modum ordinata erat, apertissime id ipsum ostendit. Ergo.

237. Resp. Ad 1. *Neg.* Scripturae enim loquuntur de morte ipsa, quam Deus non fecit, sed peccatum intulit, quae praeterea primum hominem *inexterminabilem* appellant. Iosepho, qui ut morem romanis gereret, plura fabulatus est, scripturarum auctoritatem opponimus.

238. Ad 2. *Neg.* De morte enim corporis comminationes illas intelligendas esse verba insequentia declarant: *Pulvis es et in pulverem reverteris;* apostolus pariter expresse docet (2), per peccatum corporis mortem homines incurrisse. Mors animae nequit habere rationem poenae, cum in ipsa culpa consistat. Sed neque de mortis tantum festinatione, sed de morte simpliciter comminationes Dei intelligendas esse patet ex ipsa orationis serie, quae de morte absolute est; et ex patrum interpretatione, qui verba: *In quacumque die comederis, morte morieris*, exponunt ita ut sensus sit: *Morti obnoxius eris*, seu ut vertit Symmachus: *Mortalis eris.*

239. Ad 3. *D.* Illi indigentiae subiiciebantur protoparentes, ita ut illam semper explentes semper viverent, *C.* ut aliquando essent morituri, *N.*

240. Ad 4. *Neg.* Arbor enim vitae illum producebat effectum non ad instar naturalis medicinae, sed ex peculiari virtute illi a Deo insitae, ita ut mortem in perpetuum ar-

(1) *Antiqutt.* lib. I, c. I. (2) Loc. cit.

ceret ab iis, qui illius fructibus vescerentur.

241. IV. Obi. 1. Mythi, qui in populorum traditionibus inveniuntur, non sunt historici, sed addicti ad praesens fastidium temperandum, fictione melioris conditionis aut temporis anteacti, aut temporis futuri. Sane quo incultior est aetas, eo foecundior eiusmodi fabulis ac fictionibus est. 2. Theoria progressus postulat, ut humani generis primordia fuerint incultissima, mediisque pene omnibus destituta, quibus vitae commoda comparari possint. 3. Aetas proinde aurea adeo celebrata ea praecise est, in qua universalis vigebat anthropophagia, belluino more homines vivebant, nudi incedebant, et glande nutriebantur. Ergo.

242. Resp. Ad 1. *Neg.* Aliud enim est mythis traditiones quandoque exornare, aliud vero eos omnino fingere. Prius fieri potest, immo et consuevit, prout laetiori imaginatione populi praediti sunt, nec hoc abnuimus. Posterius autem in re nostra fieri omnino non potuit. Nam traditiones, de quibus agimus, non sunt vagae, incertae, locales, sed determinatae characteribus et notis illis sunt, quae ostendunt primaevam historicam originem; constantes praeterea inveniuntur et universales. Si simul conferantur, quae sinenses, graeci, latini, aegyptii de primaeva tradidere hominis conditione una cum iis, quae de hominis eiusdem lapsu et de effectibus inde consecutis prodiderunt, vix ipsa historia mosaica non habetur. Porro gentes omnes longe inter se et loco et tempore dissitas non solum quoad rei substantiam, verum etiam quoad eiusdem adiuncta confingenda conspirasse, hoc profecto omnem fidem superat. Hinc concidunt, quae de fastidio leniendo actualis conditionis per fictionem melioris aevi sive praeteriti sive futuri nec non de pronitate fabulas confingendi, quam prae se fert incultior aetas, coniiciunt adversarii.

243. Ad 2. *D.* Post hominis lapsum, *C.* ante illum, *N.* Non modo enim historici profani Hesiodus, Herodotus, Diodorus Siculus humilem hominum societatisque conditionem nobis exponunt, sed ipse Moyses, qui nobis patefacit praecipuarum artium inventionem, primam civitatum originem, populorum nomadum tribus, progressum societatis. Attamen tum historici profani tum Moyses pariter conveniunt in describendo illo innocentiae ac felicitatis originario statu, prout pariter traditiones omnes in id ipsum apprime collineant. Dummodo igitur tempora secernantur, haec, quae prima fronte sibi invicem adversari videntur, optime conciliantur.

244. Ad 3. *Neg.* Anthropophagia siquidem et belluina feritas numquam extitit primaeva humani generis conditio, uti ex historia omnium antiquissima, mosaica videlicet, novimus. Spectari idcirco illa debet uti degeneratio, cuiusmodi pariter populorum sylvestrium conditio habenda est. Ad eum vero modum, quo dantur progressus in societate, dantur itidem regressus et defectiones, nonnullis praesertim impellentibus rerum adiunctis; levis antiquiorum quorumdam populorum conditionis cum praesenti, in qua versantur, conditione collatio, eiusmodi mutationem facile persuadebit. Veteres siquidem aegyptii, chaldaei, graeci, cultissimi fuerunt, nunc vero sub arabum dominatione in magna ignorantia tabescunt, prout romanis contigit post barbarorum invasionem toto fere medio aevo.

PROPOSITIO III. *Status iustitiae originalis seu gratiae sanctificantis et felicitatis, in quo primi parentes constituti a Deo sunt, non erat eis debitus.*

245. Continet haec propositio catholicam doctrinam, uti constat ex damnatione contradictoriae doctrinae in propositionibus Baii et Quesnelli, quas paulo post adducemus. Ne in obscuris versemur in re tanti momenti, ex qua germana catholica doctrina, aut doctrina novatorum saec. XIV, ac iansenistarum veluti ex primo annulo totius catenae dependet circa peccatum originale eiusque effectus, nec non circa gratiam eiusque naturam et consecutiones, nonnulla praemittere praestat ad status quaestionis declarationem.

246. Ac I. *debitum* naturae dici aliquid potest, vel quatenus origine contrahitur, vel quatenus naturae consentaneum est, vel quatenus naturam in sui ordinis operationibus perficit, vel demum quatenus partem naturae denotat, aut quod ex naturae principiis seu constituentibus profluit, cuiusmodi sunt in homine corpus et anima, aut facultas sentiendi et intelligendi. Sic etiam *indebitum* naturae ac *supernaturale* aut *praeternaturale* duplici ratione dici aliquid potest, scilicet *per se* seu *ratione sui*, ac *per accidens* seu *ratione modi*. Aliquid indebitum naturae censetur per se, cum ex naturae principiis provenire nequit, cuiusmodi e. gr. fuit Eliae in coelum conscensus, Samsonis robur, etc. *Per accidens* vero aliquid uti indebitum naturae habetur seu ratione modi, quod miraculo obtinetur, quamvis alioquin ex naturae principiis fluere soleat, e. gr. omnes curationes instantaneae, visus caeco restitutus, sapientia Adami, etc.

247. II. Lutherus ac deinceps Baius, Iansenius et Quesnellus contenderunt tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia, nec non immortalitatem cum consectariis exinde profluentibus sic naturales seu debitas hominis naturae esse, ut sine ipsis humana natura perfecta ac integra consistere non possit; nec proinde potuisse Deum, salva iustitia sua ac bonitate, sine illis hominem condere. Ex hoc principio colligunt hominem in praesenti statu naturali bono destitutum esse, prout pecus aestimaretur, quae clauda aut caeca nasceretur. Quod si originalis iustitia cum adnexis donis alicui redderetur, *supernaturalis* quidem ea diceretur, ast non per se ac ratione sui, sed per accidens ac ratione modi, ut visus caeco restitutus.

248. III. Catholica doctrina est, tum gratiam sanctificantem, tum immunitatem a concupiscentia ac immortalitatem supernaturalia esse in se seu ratione sui, ac naturae humanae indebita, sic ut Deus, salvis attributis suis, sine illis potuerit hominem condere, nec adiecerit eiusmodi dona nisi gratuito atque ex pura sua liberalitate. Quapropter homo, dum per peccatum excidit e statu originalis iustitiae, nihil amisit ex essentialibus naturae suae, sed solum dona eidem naturae gratuito ex pura Dei liberalitate superaddita, seu quod idem est, si statum peccati excipias, homo nunc nascitur prout a Deo constitui poterat sine gratia, sine immortalitate, sine immunitate a concupiscentiae lucta.

249. IV. Circa subiectionem concupiscentiae, seu ut vocant, *donum integritatis* nonnulli theologi catholici, licet fateantur cum doctrina exposita, eiusmodi subiectionem non esse *exigentiam naturalem* nec proinde *debitam* humanae naturae, ac

donum esse gratuitum, contendunt tamen *ex aliqua decentiae ratione* iuxta providentiam *ordinatam* Deum non potuisse sine subiectione concupiscentiae hominem condere non secus ac absque elevatione ad ordinem supernaturalem. Alii praeterea adiiciunt praesentem statum naturae lapsae deteriorem in accidentalibus effectum esse, prout foret si Deus hominem in puris naturalibus condidisset. Esto, ipsi viderint. Neque enim hic intendimus quaestionem domesticam attingere, quam quisque, salva catholica doctrina, defendere pro suo sensu potest.

250. V. Concertationibus igitur privatis dimissis, duo iuxta catholicam doctrinam in nostra propositione adstruimus, *primo* indebitam esse gratiam, quae presse *supernaturalis* est, *secundo* indebita pariter esse dona scientiae, integritatis et immortalitatis, quae *praeternaturalia* dona dicuntur, quaeque sub generali *felicitatis* nomine complexi sumus.

251. Quibus ita compositis, sic ad probationes devenimus; status ille debitus non est sive ex parte hominis sive ex parte Dei, ergo ex sola Dei liberalitate gratuita repeti potest. Debitus non est ex parte hominis, cuius natura non exigit nisi ut sit animal rationale et ad bonum sui ordinis comparatum; iam vero gratia sanctificans eo ipso quod *gratia* sit, non est ex debito, alioquin non esset gratia, uti loquitur apostolus (1). Idem dic de concupiscentiae immunitate; conflictus siquidem ac lucta, quae inter carnem et spiritum viget ac passim exoritur, effectus est naturalis humanae constitutionis seu duplicis substantiae, qua homo constat, carnis scilicet et spiritus, ex quibus caro habet pro obiecto bonum sensibile, spiritus pro obiecto habet bonum spirituale ac intelligibile, ac in diversa immo contraria proinde feruntur; cum vero sibi intime praesentia sint et in unitatem suppositi conveniant, ac mutuo ab altero dependeant, hinc conflictus et lucta inter sensum et rationem suapte natura exsurgit. Quod consequens propterea est, humanam naturam per se eiusmodi immunitatem non exposcere. Nec aliud possumus iudicium ferre de immortalitate et immunitate a doloribus ac poenis. Etenim humana natura, utpote diversis contrariisque elementis seu principiis concreta, poenis, doloribus, corruptioni, dissolutioni denique obnoxia est, prout uno animo physiologi docent etiam ex anatomia comparata. Si igitur hominis natura, quae recensuimus, ex se non exigit, iam et illud consequitur, quod nec debita sint ex parte Dei, qui liberrimus est, ac in gradibus maioris vel minoris perfectionis, quos adiicere creaturis potest, in illo potest consistere, qui ipsi placuerit iuxta suae sapientiae dispositionem. Si quid addat exigentiae naturae, iam addit ex gratuito dono, atque ex pura liberalitate.

252. Id ipsum constat ex Baii et Quesnelli propositionibus a rom. pontificibus proscriptis. S. Pius V et Gregorius XIII has Baii theses confixerunt, scilicet XXI: *Humanae naturae sublimatio et exaltatio in consortium divinae naturae debita fuit integritati primae conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis;* XXVI: *Integritas primae creationis non fuit indebita humanae naturae exaltatio, sed naturalis eius conditio;* LV: *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur;* LXXVIII: *Immortalitas primi hominis non erat gratiae beneficium, sed naturalis conditio;* demum LXXIX: *Falsa est*

(1) Rom. IV.

doctorum sententia primum hominem potuisse a Deo creari et institui sine iustitia naturali. Clemens vero XI hanc eamdem doctrinam Const. *Unigenitus* damnavit in prop. XXXV Quesnelli: *Gratia Adami est sequela creationis et erat debita naturae sanae et integrae.* Cumque his affinia docuerit Hermesius in sua *Dogmatica speciali* (1), Gregorius XVI in decreto dato 26 septembr. 1835 inter erroneas eiusdem sententias recensuit. Contradictoria igitur doctrina catholica est.

253. Iansenius, pressus damnatione propositionum Baii, non aliter sese ex angustiis potuit expedire, quam fidenter affirmando censura s. Pii V et Gregorii XIII damnatos fuisse novem doctissimos sanctissimosque pontifices, a quibus s. Augustini doctrina, uti ecclesiae catholicae fidem continens, iterum iterumque laudata et confirmata est. Ast nonnisi summa s. Doctoris iniuria Iansenius uti certum assumit eum Baii doctrinae praelusisse. Etenim s. Augustinus ita gratuitam adstruit gratiam sanctificantem, qua primus homo Dei filius effectus est (2): *Homo ad Dei similitudinem factus est; tamen, quia non est unius eiusdemque substantiae, non est verus filius, et ideo fit gratia filius, qui non est natura;* si *gratia*, non igitur *debita* fuit. In libro vero I *Retract.* his verbis de *ignorantia et difficultate* disserit (3): *Quamvis ignorantia et difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset:* et loquens de anima (4): *Si*, inquit, *talis esse coepit non solum ante peccatum, sed ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde conditori suo gratias agat.... Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est... sed etiam quod facultatem habet, ut, adiuvante Creatore, se ipsam excolat, et pio studio possit omnes acquirere et capere virtutes, per quas et a difficultate cruciante et ab ignorantia caecante liberetur.* De immunitate a concupiscentia haec pariter scribit (5): *Gratia Dei magna ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia non habet in nudo corpore, quod puderet, spoliatus gratia sensit, quod operire deberet.* Demum de immortalitate disserens: *Qui status*, inquit (6), *eis mirabili Dei gratia praestabatur;* et alibi passim.

254. Neque a s. Augustini vestigiis hac in parte recessit angelicus doctor, fidissimus illius discipulus, qui aperte scribit (7): *Possibile fuit Deo, ut hominem faceret in puris naturalibus;* et iterum (8): *Poterat Deus*, inquit, *a principio, quando hominem condidit, etiam alium hominem ex limo terrae formare, quem in conditione naturae suae relinqueret, ut scilicet mortalis et passibilis esset, et pugnam concupiscentiae ad rationem sentiens, in quo nihil humanae naturae derogaretur, quia hoc ex principiis naturae consequitur; non tamen iste defectus in eo rationem culpae et poenae habuisset, quia non per voluntatem* Adami *iste defectus causatus esset.* Quam eamdem doctrinam alibi saepe repetit et inculcat.

255. Auctoritas igitur ac ratio in id conspirant, ut *indebitum* prorsus statum iustitiae originalis, in quo protoparentes constituti sunt, ostendant, prout tradit catholica doctrina.

(1) Part. III, p. 18 seq.
(2) *Contra Maximin.* lib. II, c. 16, n. 2.
(3) Cap. IX, n. 6.
(4) *De lib. arbitrio*, lib. III, c. 20, n. 56.
(5) *Cont. Iulian* lib. IV, c. ult. n. 82.
(6) *De civ. Dei*, lib. XXIII, c. 20.
(7) *Quodl.* I, art. 8.
(8) *Sentent.* II, dist. 31, q 1, a. 2 ad 3.

DIFFICULTATES

256. I. Obi. 1. Finis ultimus ac naturalis hominis est beatifica Dei visio; haec enim sola explere potest naturale rationalis animae desiderium, iuxta tritum Augustini effatum: *Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* 2. Nisi proinde homo hunc finem appeteret, esset perversus, quod si appetat, et non possit attingere, esset infelix. 3. Perstringens proinde s. Augustinus pelagianos docentes infantes, etsi nulla labe originali infectos, sine baptismo decedentes excludi tamen a regno coelorum, sic scribit (1): *Quare patrimonium regni coelorum abripis innocenti? A quo regnum coelorum non acquiritur, profecto magno bono fraudatur. Quae est ista iustitia?* 4. Nihil denique magis frequens in Augustino est, quam beatitudinem olim futuram *meriti mercedem*, factam nunc esse gratiae donum. 5. Nec aliter sensit s. Thomas, qui docet (2), inesse homini naturale desiderium videndi Deum, ac viso effectu desiderare hominem videre primam causam. Ergo.

257. Resp. Ad 1. *Neg.* Finis enim ultimus naturalis hominis est beatitudo in genere, in quocumque demum ista consistat, sive in cognitione abstractiva Dei in summo gradu, sive in alio quopiam. Beatitudo, quae in ipsa Dei visione sita sit, finis est supernaturalis hominis per gratiam ad superiorem ordinem elevati; alioquin gratia, quae medium est ad hunc finem obtinendum, naturalis homini esset eique debita, quod a doctrina catholica abhorret. Aut igitur obiectum Augustini effatum est de fine naturali hominis, et tunc nequit intelligi de beatifica visione sive intuitiva Dei; aut est de fine supernaturali hominis ad sublimiorem ordinem evecti, et in hac hypothesi non ferit thesim nostram.

258. Ad 2. *Neg.* Si enim visio beatifica non est finis naturalis hominis non elevati, is nec esset perversus, si eum non appeteret, neque infelix, si eum non attingeret.

259. Ad 3. *D.* In pelagianorum hypothesi, *C.* secus, *N.* Pelagiani, qui non agnoscebant ullam hominis ad ordinem supernaturalem per gratiam elevationem, nec ullum propterea ab eodem lapsum, dum inficiabantur infantes nulla labe infectos sine baptismo decedentes ad regnum coelorum pervenire posse, turpiter sibi contradicebant, Deumque iniustitiae accusabant. Iniuste quippe Deus arceret a regno coelorum seu beatifica visione eos, qui absque culpa erant, et quibus tamen haec ipsa beatifica visio finis naturalis est, eo quod non potuerint pervenire ad baptismum. Iure igitur meritoque Augustinus eos perstringebat.

260. Ad 4. Improprie ac relative, *C.* proprie et absolute, *N.* Illa siquidem loquendi ratione s. Augustinus interdum usus est ad significandum maiori gratia, immo et misericordia factum esse, ut homo post lapsum ad beatitudinem supernaturalem admittatur, quam ante lapsum, quamvis et in statu innocentiae etiam ex gratia concederetur. En quomodo aperte id constituat, dicens (3): *Quamvis sine gratia nec tunc ullum meritum esse potuisset:* dum igitur ibid. scribit: *Hanc est acceptura per gratiam, quam fuerat, si non peccasset acceptura per meritum;* intelligi debet de uberiori gratia et misericordia, prout ipsemet exponit, adiiciens:

(1) *Serm.* XCIV, n. 3.

(2) *Contra gent.* lib. III, c. 50 et in *Summa*, part. I, qu. 10, a. 1.

(3) *Enchir.* c. 106.

Sed post illam ruinam maior est misericordia Dei.

261. Ad 5. *D.* Prout eius fert conditio, *C.* absolute ac intuitive, *N.* Et eodem modo intelligi debet s. doctor cum affirmat hominem, viso effectu, naturaliter desiderare primam videre causam. Talem sane esse veram s. Thomae mentem patet tum ex eadem quaest. art. 4, ubi docet neque hominem, neque aliquam quamcumque creaturam naturaliter, seu spectata naturali conditione, Dei essentiam videre posse; tum *De veritate*, ubi scribit (1): *Homini inditus est appetitus ultimi finis sui in communi, ut scilicet appetat naturaliter se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat, utrum in virtutibus, vel scientiis, vel delectationibus, vel huiusmodi aliis, non est determinatum a natura.*

262. II. Obi. 1. Deus condere non potuisset hominem absque rectitudine *physico-morali*, seu obnoxium ignorantiae et concupiscentiae. 2. Physica enim constitutio, ut *recta* dici possit, debet hominem immunem efficere a quovis errore etiam materiali, et ab omnibus illaesum illecebris, alioquin homo esset inordinatus a Deo effectus sive conditus, quod repugnat. 3. Haec erat unica conditio, qua homo Deo placere posset, ac sine illa iam fuisset in peccato constitutus. 4. Hinc s. Augustinus passim docet ignorantiam et concupiscentiam poenas peccati esse, et apostolus absolute concupiscentiam *peccatum* appellat (2). 5. Ecquis sane audeat naturalem hominis conditionem edicere statum illum, ob quem idem gemit apostolus, scribens (3): *Ego autem carnalis sum venumdatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio... Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum... Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Infelix ego homo*, etc. 6. Haec concupiscentia non solum esset naturalis hominis proprietas, sed etiam bona, in adversariorum hypothesi; cum tamen s. Augustinus plurimis in locis ostendat contra Iulianum eam esse ex se malam probrosamque. 7. Eumdem insectatur, eo quod eam *naturalem* vocare non erubuerit. 8. Exinde originalis peccati transfusionem evincere satagit. 9. Quam quidem naturae corruptionem vel ipsi ethnici philosophi cognoverunt, naturam hac de causa non matrem sed novercam vocantes. 10. Alioquin Deus tum ignorantiae tum concupiscentiae, malorumque ex illis profluentium auctor censendus esset. 11. Hinc receptum illud in scholis effatum, hominem per peccatum originale et spoliatum esse gratuitis et vulneratum in naturalibus. Quod et tridentina synodus expressit (4), dum per peccatum totum hominem secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse declaravit; adeoque ignorantia et concupiscentia uti naturae vulnera non autem proprietates spectari debent, quae cum non susceperit Christus, ideo ab ignorantia et concupiscentia immunis prorsus fuit. Ergo.

263. Resp. Ad 1. *D.* Id est, non potuisset Deus hominem condere cum *actuali* inordinatione *physico-morali*, *C.* non potuisset condere hominem tali natura praeditum, ex qua *oriri posset* inordinatio moralis, *N.* Aequivocatio in eo est, quod permisceatur actualis inordinatio in

(1) Qu. 22, a. 7. (2) Rom. VII, 20. (3) Loc. cit. (4) Sess. V, c. 1.

homine a Deo condito aut condendo, quod utique repugnat, cum natura defectui obnoxia, in quo certe nulla est repugnantia, cum Deus ad optimum non teneatur, neque eiusmodi immunitatem exigat naturalis hominis constitutio.

264. Ad 2. *D.* In sensu exposito, *C.* in alio sensu, *N.* Alioquin Deus ita humanam naturam debuisset perfectam constituere, ut nulli umquam obnoxia esset defectui, quod et a priori et a posteriori patet esse falsum. A priori quidem ob adductas rationes in probationibus; a posteriori ex facto scilicet lapsus adamitici, etsi Adam pluribus fuerit auctus donis superadditis.

265. Ad 3. *Neg.* Haec enim doctrina erronea est; numquam enim homo ob defectus naturae physicae potest displicere Deo; absurdum autem est in physico hoc defectu peccatum reponendum esse. Quamvis etiam physica haec constitutio influxum exerceat super voluntatem liberam, adeoque super morale; quamdiu tamen haec non assentit cupiditatum illecebris, immunis est a peccato, et a statu peccati.

266. Ad 4. *D.* S. Augustinus docet ignorantiam et concupiscentiam esse poenas peccati in praesenti rerum ordine, *C.* absolute et in alio ordine, de quo disserimus, *N.* Agebat enim contra pelagianos, qui negabant propagationem originalis peccati, adeoque ex conditione naturae a Deo conditae repetebant ignorantiam et concupiscentiam, cum tamen ex fide sciamus eas in praesentiarum poenas esse peccati.

267. Apostolus vero vocat (1) concupiscentiam peccatum improprie, quatenus, ut declaravit tridentinum, et ex peccato est et ad peccatum inclinat.

268. Ad 5. *D.* In *actuali* scilicet physicae constitutionis evolutione, quam deplorat apostolus, *C.* in potentia, quae provenit ex defectu seu limitatione naturae, *N.* Iam praevenimus hanc difficultatem animadvertendo haud posse concupiscentiam in potentia permisceri cum concupiscentia prout est in actu exercito, uti scholae loquuntur, quam profecto Deus non potuit homini indere, cum haec sit inordinatio positiva; prout non potuit eum condere in statu morboso doloribusque affecto, quod pariter absonum est de Deo cogitare; ast nulla est repugnantia in eo, quod Deus condiderit talem naturam, ex qua deinceps eiusmodi sive morales sive physicae inordinationes ac proinde luctae oriri possent. Iam vero apostolus in persona illius, qui ante legem, sub lege, et sub gratia invenitur, gemit de actuali statu inordinationis, non autem de natura in se obnoxia huic inordinationi, quae bona est, licet defectibus ob suam limitationem subiiciatur. Accedit quod non pari gradu in individuis singulis haec inordinatio evolvatur, sed alius magis alius minus urgetur et concutitur. Ex indole, ex habitu, ex sensuum custodia, aliisque eiusmodi maior vel minor intensitas eius pendet.

269. Ad 6. vel *N.* vel *D.* Si concupiscentiae nomine significetur facultas bonum sensibile appetendi malumque aversandi, tum *naturalis* tum bona dici potest, *C.* si pro actu malum concupiscendi, *N.* Responsio patet ex dictis. S. Augustinus autem loquitur de concupiscentia actuali, atque ut poena peccati est, dum disputat adversus Iulianum pelagianum, qui actualem ipsam concupiscentiam, quae inordinatio est, bonam vocabat. Nec obest eumdem s. doctorem vocare concupiscentiam *et peccatum*, *et poe-*

(1) Rom. VII.

nam peccati, *et causam peccati* (1); nam ipse loquitur de actuali concupiscentia, quae ex peccato originali profluxit et cum quo est in nexu causali, neque vocat peccatum *formale;* loquitur enim in sensu apostoli; concilium porro tridentinum declaravit, quo sensu concupiscentia *peccatum* vocetur.

270. Ad 7. *D.* In sensu exposito, *C.* secus, *N.*

271. Ad 8. *D.* Coniecturaliter, ut aiunt, divina bonitate spectata, *C.* per se, *N.* Nam iam praemiserat veras probationes ex scriptura et traditione.

272. Ad 9. *D.* Id est, nonnulli suspicati sunt, *Tr.* omnes, *N.* Philosophi ethnici, uti Bellarminus iamdiu animadvertit, diversimode prorsus de homine senserunt et locuti sunt, alii eum nimium deiecerunt, alii nimium extulerunt, prout nostri etiam increduli faciunt, qui eum modo brutis exaequant, modo Deo, immo et Deum faciunt, ut pantheistae et hegeliani.

273. Ad 10. *Neg.* Deus enim est causa naturae, quae bona est, non autem defectuum, qui ex illa oriuntur, quos solum non impedit, ac permittit iustissimis de causis. Alioquin artifex dicendus esset auctor rubiginis, quae ex ense gignitur.

274. Ad 11. *D.* Vulneratus in naturalibus, perficientibus scilicet naturam in suo ordine, cuiusmodi est integritas, ac proinde *relative*, *C.* in essentialibus naturae et *absolute*, *N.* Siquidem nihil homo per peccatum de essentialibus naturae deperdidit, prout neque angeli in his per lapsum quidpiam amiserunt. Itaque tota haec vulneratio relativa est ad naturam, donis superadditis a Deo in suo ordine perfectam. Nonnulli, uti praemisimus, contendunt deteriorem factam esse humanam naturam saltem in accidentalibus, hi possunt in sensu suo abundare, cum ecclesia nihil de his constituerit; s. Thomas, Bellarminus, Suarez et communis scholasticorum sententia id negant: qui propterea ad patefaciendum discrimen quod intercedit inter hominem in puris naturalibus conditum, et hominem lapsum, afferre consueverunt exemplum hominis nudi, et hominis expoliati. Quod profecto discrimen relativum est, ac nihil in re ponit. Ex his iam patet etiam mens tridentini in obiectis verbis et quo sensu ignorantia et concupiscentia vulnera dici debeant naturae, quatenus natura a Deo constituta scientia et integritate praedita est, et per peccatum his est destituta. Christus porro naturam sine peccato suscepit, qualis in Adam ante peccatum fuit, adeoque neque ignorantiae neque concupiscentiae ulli obnoxius esse poterat. Quod si doloribus ac morti se subiecit, ex libera quadam dispensatione, seu sponte illos in se suscepit.

275. III. Obi. 1. Saltem sine culpa homo nequit esse mortalis doloribusque obnoxius, ut declarat conc. arausicanum II, can. II, definiens: *Iniustitiam Deo dare*, *qui censent Adamum moriturum fuisse, etiamsi non peccasset;* et s. Augustinus affirmat (2): *Corporis mortem non lege naturae sed merito inflictam esse peccati;* et iterum scribit (3): *Crudelitatis fore, si Deus huius vitae aerumnis animas nullius peccati reas addiceret*. 2. Quod vel ipsa ratio suadet, corpus enim animae naturam ac sortem, quae immortalis est, experiri debet; alioquin 3. homo neque beatitudinem naturalem assequeretur, quae ei saltem competit; vita autem, *si non est aeterna*,

(1) Lib. V, *contra Iulian.* n. 8.
(2) *De civ. Dei*, lib. XIII, c. 15.
(3) *Disp. contr. Fortunatum manich.* n. 9, et *Disp.* II n. 28.

ut saepe arguit s. Augustinus, *nec est beata*. 4. Cumque anima perpetuo corporis, ad quod ordinata est, desiderio detineatur, vim pati deberet, aeternumque discruciaretur. 5. Illud demum omnium veluti animis insculptum principium est, neminem, qui innocens sit, posse doloribus, poenis, aerumnisque subiici. Tum igitur immortalitas, tum immunitas a doloribus proprietates hominis naturales sunt censendae.

276. Resp. Ad 1. *Neg.* Concilium porro arausicanum obiectam edidit definitionem ex principiis catholicae doctrinae de immortalitatis dono Adae innocenti collato, quo Deus absque iniustitia eum privare non potuisset, ubi ille nullo se peccato commaculasset. Eodem etiam sensu loquitur s. Augustinus, et ex eadem suppositione, dum affirmat *corporis mortem merito inflictam esse peccati*. Dum vero contra Fortunatum asserit *crudelitatis fore, si Deus huius vitae aerumnis animas nullius peccati reas addiceret*, perstringit manichaeos, qui Deum auctorem simul et ultorem peccati faciebant; sic etiam dum contra Iulianum pariter scribit: *Deum fore iniustum, si tam gravi iugo premeret innocentes*, loquitur, ut ipse subdit, iuxta *huius saeculi dispositionem*, seu de praesenti providentiae ordine.

277. Ad 2. *D.* Nisi naturalis corporis conditio aliud exposceret, *C.* secus, *N.*

278. Ad 3. *D.* Competeret homini beatitudo saltem naturalis vel in hac vel in altera vita, *C.* in hac vita, *N.* Praesens enim vita non est nisi praeparatio ac dispositio ad beatitudinem in altera vita obtinendam, quae meritis rependitur ac proinde homo nunc in via est ad terminum ei praestitutum. Atque hoc sensu intelligi debet s. Augustinus.

279. Ad 4. *Tr. A.* et *Neg. cons.* Quae de animae desiderio post hanc vitam se iterum cum corpore coaiungendi dicuntur, incerta sunt; verum et hoc dato, Deus illi extraordinaria ratione supplere potest, prout reipsa beatis nunc supplet, donec universalis corporum resurrectio fiat; aut etiam potest dono, ut aiunt, *quoad modum* supernaturali iterum corpora propria animabus restituere.

280. Ad 5. *D.* Principium omnium animis insculptum est neminem sine causa affligi ac cruciari posse, *C.* sine culpa, *N.* Causa porro dolorum, aerumnarum, et afflictionum quibus subesset homo, si in puris naturalibus constitutus fuisset, petitur ex physica ipsius constitutione, quod etiam patet in brutis animantibus, quae illis subiiciuntur, sine culpa. Hinc merito damnatae sunt binae Baii propositiones, scilicet LXXV: *Omnes omnino iustorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum; unde et Iob et martyres quae passi sunt, propter peccata sua passi sunt;* et LXXIII: *Nemo praeter Christum est absque peccato originali: hinc b. Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque eius afflictiones in hac vita, sicut et aliorum iustorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis.* Exinde patet quomodo homini connaturales censeri possint sive immortalitas sive integritas, quatenus scilicet eius naturae consentaneae sunt, et a Deo naturae innocenti concessae.

CAPUT III.

DE PROTOPARENTUM LAPSU

281. Brevi protoparentes a statu iustitiae originalis ac felicitatis, in quo constituti liberaliter a Deo fuerant, exciderunt per mandati sibi traditi transgressionem, omnibusque obruti poenis sunt, quas ipsis Deus interminaverat. Hunc lapsum

tum neoterici biblici, tum rationalistae impugnant ac mythis accensent. Ast perperam.

Propositio. *Primi parentes mandatum sibi a Deo datum transgressi sunt, ac per eius transgressionem graviter peccarunt.*

282. Utraque propositionis pars ad fidem pertinet, uti ex recitatis canonis trid. verbis constat. Ac primo protoparentes mandatum sibi divinitus datum transgressos esse luculentissime patet tum ex sacris litteris, tum ex constanti traditione iudaeorum, christianorum, immo et omnium ferme gentium. Sane Moyses exhibet sic Deum Adae praecipientem (1): *De ligno scientiae boni et mali ne comedas, in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris;* iam vero de Heva legitur (2): *Tulit de fructu illius et comedit, deditque viro suo.* Hinc apostolus (3): *Per unum hominem*, inquit, *peccatum intravit in mundum.*

283. Constantem praeterea iudaeorum et christianorum de huiusmodi praevaricatione traditionem viguisse, ostendunt quoad hebraeos documenta, quae de Sammaele Hevae seductore collegit Eisenmenger (4); tum quae passim in sacris litteris Moysi posterioribus traduntur; sic Sap. II, 34 legitur: *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum;* et ibid. X, 2 de Adam dicitur: *Et eduxit* sapientia *illum a delicto suo.* Quod vero ad christianos spectat, nullum dubium oriri potest, cum ecclesia id ipsum didicerit a Christo et ab apostolis. Siquidem Christus de diabolo dixit (5): *Ille homicida erat ab initio*, quatenus protoparentes ad peccandum induxit; et apostolus loquens de serpente, quo veluti instrumento diabolus usus est: *Hevam*, inquit (6), *seduxit astutia sua*, et alibi.

284. Nec desunt penes omnes gentes primitivae huius traditionis vestigia, ut patet ex Zoroastri doctrina de Ahrimane in Zendavesta apud mediae ac superioris Asiae populos pervulgata; item apud graecos ex Promethei et Herculis fabulis; apud aegyptios ex hieroglyphicis ibidem repertis; adeo ut vel ipse Voltaire in *Philosophia historiae* scribere haud dubitaverit: *Casus hominis est fundamentum theologiae omnium pene antiquorum populorum.*

285. Graviter porro per hanc praevaricationem protoparentes peccasse, prout secundo loco constituimus, evincunt verba Ecclesiast. X, 14: *Initium superbiae hominis apostatare a Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor eius.* Peccarunt proinde primi parentes superbia; peccarunt praeterea inobedientia prout eis exprobravit Deus, dicens Adae (7): *Quia audisti vocem uxoris tuae, et comedisti de ligno, ex quo praeceperam tibi ne comederes.* Hinc apostolus antithesim instituit inter inobedientiam Adae et obedientiam Christi (8); peccavit insuper Heva infidelitate, dum assensit serpenti, dicenti sibi: *Nequaquam moriemini*, secus ac comminatus Deus esset. Quae profecto levia non sunt. Quapropter auctor *Sapientiae*, ut vidimus, peccatum Adae vocavit *delictum*, prout etiam apostolus vocat *praevaricationem et delictum.* Poenae porro, quae eiusmodi delictum subsecutae sunt, eiusdem gravitatem magis patefaciunt, quod et collegit s. Augustinus (9), tum ex praecepti facilitate, tum ex ei adnexa poenae comminatione. Constat proinde quod proposuimus.

(1) Genes. II, 17. (2) Ibid. cap. III.
(3) Rom. V, 12. (4) *Iudaismus detectus*, vol. I.
(5) Ioan. VIII, 44. (6) II Cor. XI, 3.

(7) Gen. III, 17. (8) Rom. V.
(9) *Op. imperfect. cont. Iulian.* l. XIII, n. 57.

DIFFICULTATES

286. Obi. 1. Quae de protoparentum lapsu in Genesi referuntur, mythice et allegorice exponi possunt, nihil proinde certi ex mosaica historia potest constitui. 2. Si ex obiecto de gravitate peccati disserere velimus ac iudicare, quisque facile intelliget, non potuisse protoparentes gravi se peccato commaculare; agitur de esu fructus. 3. Quis praeterea sibi persuadeat, Deum homini innocenti et iusto sub gravi reatu vetare voluisse rem indifferentem ac plane innocuam? 4. Nonne Deus, qui hominem iis in adiunctis constituit, in quibus eum brevi lapsurum praevidit, dicendus esset eiusdem peccati auctor? 5. Iniquum demum videtur Adamum eadem cum Heva poena mulctatum a Deo, cum tamen longe levius eius peccatum fuerit. Ergo.

287. Resp. Ad 1. *D. A.* A liberioris ingenii expositoribus, omnibusque sanae exegeseos legibus pessumdatis, *C.* a sobriis interpretibus catholicis, *N.* Si protestantium ac rationalistarum expositiones admitterentur, vix ac ne vix quidem certi quidpiam in bibliis superesset, quibus universa biblia non sunt nisi mythologia. Iam vero prima rectae ac germanae interpretationis regula sensus est traditionalis. Cum autem ostenderimus constantem viguisse huius lapsus traditionem tum in synagoga tum in ecclesia christiana et quidem fultam auctoritate biblica, nonnisi temere immo et erronee quispiam ab ea discedere potest in mosaicae historiae enarratione. Caietanus, qui allegorice exposuit colloquium serpentis cum Heva, etsi a vero abluserit, numquam tamen protoparentum lapsum in dubium revocavit.

288. Ad 2. *D.* Si ex solo reipsa praecepti obiecto diiudicandum esset de peccati protoparentum gravitate aut levitate, *Tr.* si praeterea diiudicari debeat ex omnibus adiunctis et ex auctoritate scripturarum, *N.* Nemo est, qui nesciat, non ex solo obiecto materiali ferendum iudicium esse de culpae reatu, sed praeterea ex dispositione subiecti, ex actibus, qui materialem transgressionem comitantur, ex comminatione poenae, aliisque eiusmodi. Iam vero ad protoparentum inobedientiam accessit superbia et infidelitas, poenae gravis insuper comminatio et exsecutio. Cumque scriptura ipsa iterum iterumque vocet Adae peccatum *praevaricationem* ac *delictum*, ecquis dubitare poterit de illius gravitate materiali insistendo fructus comestioni? Certe s. Augustinus *ineffabiliter grande peccatum* illud Adami vocavit (1).

289. Ad 3. *D.* Si iustas Deus causas non habuisset suaque sapientia dignas ad illud praeceptum homini dandum, *C.* si has habuit, *N.* Plures autem patres causas assignant, ob quas Deus eiusmodi praeceptum protoparenti dederit, tum scilicet ut homo cognosceret se Deo ac Domino subiectum esse, tum ut haberet in quo obedientiam exerceret, fidelitatem, grati animi sensum erga tam munificum benefactorem, ac proinde mereretur; alias praeterea causas se dignas habere Deus potuit, cur ita se gereret, etiamsi nos eas ignoremus. Cum de Deo agitur, optimum id esse dicendum est, quod ipsi placuit decernere.

290. Ad 4. *D.* Si Deus hominem ob eum finem coniecisset in illa adiuncta, ut laberetur, *Tr.* si praeter eius intentionem solum futurum lapsum praevidit, neque adiuncta exposcebant, *N.* Impium foret vel suspicari Deum in eum finem hominem posuisse in illis rerum adiun-

(1) *Enchirid.* c. 26 et 27.

ctis, ut ipse transgrederetur praeceptum, quod ei dedit. Posita autem lapsus praevisione nihil impedit, quominus Deus potuerit illum lapsum permittere, uti ostendimus, cum ageremus de permissione mali moralis; eadem enim ratio valet tum quoad permissionem peccati adamitici, tum quoad permissionem alterius cuiuscumque peccati.

291. Ad 5. *D.* Si levius reipsa peccatum Adae fuisset llevae peccato, *Tr.* vel *C.* si levius non fuit, *N.* Porro determinare utrum gravius alter prae altera peccaverit, nostrum non est, sed soli cordium scrutatori Deo est reservandum. Doctores plures rationes pro utraque afferunt sententia, sed hae incertae sunt et coniecturales, nihilque certi ex illis constitui potest.

CAPUT IV.

DE PECCATI ORIGINALIS PROPAGATIONE

292. Peccati originalis in omnes homines propagatio, generisque humani redemptio per Christum effecta, duo veluti cardines sunt, quibus tota volvitur religio christiana. Nil mirum proinde si ad utrumque dogma labefactandum religionis christianae hostes conatus omnes contulerint.

293. Pelagiani omnium primi tum existentiam tum propagationem originalis noxae adorti sunt. Eos sociniani, neoterici biblici, rationalistae recentioresque protestantes sunt imitati.

294. Ad germanum quaestionis statum cognoscendum iuverit praemittere, 1° non esse permiscendum dogma de originalis peccati *existentia* et propagatione cum propagationis *modo*. Illud enim de fide est, iste vero non item. 2° Non esse pariter permiscendam controversiam de existentia cum *natura et essentia* originalis peccati. Circa eiusmodi peccati essentiam seu naturam plures viguerunt discrepantes sententiae non solum inter catholicos et protestantes, sed etiam inter catholicos ad invicem. Antiquiores enim novatores saec. XVI autumarunt peccatum originale aut in substantia aliqua consistere, aut in ipsa concupiscentia, aut in actuali iugi peccato, quod ex fomite oritur, aut in actuali prava aliqua cupiditate. Nonnulli catholici theologi existimarunt idem peccatum consistere in morbida quadam animae qualitate, aut in ipsa Adae inobedientia nobis imputata. Quae quidem sive novatorum sive theologorum placita expendit Bellarminus (1).

295. Nos ut fundamentum dicendorum constituamus, subiicimus concilii tridentini canones sess. V, in quibus catholica veritas de natura et propagatione originalis noxae traditur. Can. I: *Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse; incurrisseque per offensam praevaricationis huiusmodi iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub eius potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam per illam praevaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.*

296. Can. II: *Si quis Adae praevaricationem sibi soli et non eius propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et iustitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum mor-*

(1) *De amiss. grat. et statu peccati*, lib. V, cap. 1 et seq.

tem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod est mors animae; anathema sit.

297. Can. III: *Si quis Adae peccatum, quod origine unum est, et propagatione, non imitatione transfusum, omnibus inest unicuique proprium... per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum... Iesu Christi.... anathema sit.*

298. Can. IV: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati...... anathema sit.*

299. Can. V: *Si quis per I. C. D. N. gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet.... anathema sit.*

300. Ex his colligimus 1° reatum culpae, quatenus ab Adae actione provenit, in omnes eius posteros transfundi, fierique uniuscuiusque proprium. 2° Hunc reatum, in quo tota ratio seu *formalitas* consistit peccati originalis, non aliud esse nisi *mortem animae*. Adeoque naturam seu essentiam huius peccati prout *actionem* dicit, seu ut peccatum *actuale* est, esse ipsum peccatum personale Adae, quatenus caput erat totius humanae naturae; prout vero *reatum* dicit, seu *habituale* in Adae posteris est, consistere in *privatione* (non simplici *carentia* rei indebitae) gratiae sanctificantis et iustitiae, *quae nobis inesse deberet* iuxta ordinem a Deo constitutum; hac privatione fit, ut nos vere peccatores simus, filii irae, Dei inimici, et habitualiter, saltem negative, a Deo aversi. Hinc s. Thomas aperte scribit (1): *Sic ergo privatio originalis iustitiae, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali.* 3° Colligimus mortem, concupiscentiam, morbos, ad malum pronitatem aliaque eiusmodi, non esse nisi peccati originalis *effectus*, appendices seu poenas.

301. Huiusce igitur originalis peccati existentiam et propagationem uti fidei nostrae dogma firmissimum tum ex scriptura tum ex traditione distinctim ob rei gravitatem ostendere adgredimur adversus haereticos omnes sive antiquiores sive recentiores. Adversus incredulos autem ostendemus numquam eos evincere posse hunc fidei articulum rectae rationi repugnare.

302. Protestor vero cum s. Augustino, quod *de b. virgine Maria cum de peccato agitur, propter honorem Domini, nullam prorsus habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum; quae concipere et parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.* Quo pariter sensu declaravit tridentina synodus sess. V: *Non esse suae intentionis comprehendere, ubi de originali peccato agitur, beatam et immaculatam virginem Mariam Dei genitricem* (2).

Propositio I. *Peccatum originale, quod est mors animae, in omnes Adae posteros transfundi sacrae litterae docent.*

303. Cum vet. testamenti testimonia, quae huc referuntur, lucem mutuentur a novo foedere, ideo ex hoc incipimus ad assertam thesim adstruendam. Ac primo luculentissima sunt, quae habet apostolus (3): *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes ho-*

(1) I, 2, q. 82, a 3.

(2) Vid. infra prop. IV. (3) Rom. V, 12.

mines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt; et v. 18: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitae;* ac v. 19: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius obeditionem iusti constituentur multi.* Ac caeteris omissis: *Unus*, inquit (1), *pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus.*

304. Ex apostolo igitur 1° ideo omnes morti obnoxii sunt, quia omnes in Adam peccaverunt; iam vero non peccaverunt omnes, qui morti obnoxii sunt, peccato actuali uti infantes, ergo omnes peccaverunt peccato originali; 2° eadem ratione constituuntur homines peccatores per Adae peccatum, seu inobedientiam qua constituuntur iusti per Christi meritum et obedientiam; atqui homines vere et intrinsece per obedientiam et meritum Christi iusti constituuntur, seu *formaliter;* ergo vere et intrinsece, seu *formaliter* per peccatum et inobedientiam Adae homines constituuntur peccatores. 3° Eatenus Christus mortuus est pro omnibus, quatenus omnes mortui sunt aliquo peccato sive propria voluntate patrato aut patrato voluntate aliena. Porro non omnes mortui sunt peccato propria voluntate patrato, ergo mortui omnes sunt peccato patrato voluntate aliena, nempe Adae: seu quod idem est, ex adductis Pauli testimoniis luculenter patet, in omnes transfundi peccatum originale.

305. Haec robur accipiunt ex apostoli scopo, qui est ostendendi adversus iudaeos quomodo omnes homines ex iustitia unius Christi iustificentur; id autem evincit argumento, quod vocant ad hominem, ex recepta apud illos doctrina de damnatione in omnes homines per Adae peccatum illata; uti fatentur ipsi rationalistae biblici Michaëlis, Rosenmüller et Ammon.

306. Hanc vero persuasionem seu doctrinam in iudaeos promanasse ex sensu traditionali in sacris litteris veteris testamenti fundato, nec pauca nec obscura evincunt testimonia. Etenim Iob XIV, 4 legitur: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Seu iuxta hebraicum textum: *Quis dabit mundum ab immundo? Non unus, etiamsi breves dies eius;* quem sensum sic expressit versio alexandrina: *Nemo mundus a sorde, nec infans cuius est unius diei vita super terram.* Item nota sunt verba Ps. L, 7: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea;* quae sic clarius exhibet hebraicus textus: *Ecce in iniquitate genitus sum, et in peccato fovit me mater mea;* quae versio traditur ad litteram a Rosenmüller. Iam vero in his sermo est de immunditia individuali passiva, seu de iniquitate et peccato inhaerente subiecto genito ac concepto, et quidem adversariis ipsis nostris fatentibus, iuxta traditionalem et communem persuasionem. Porro nullum aliud peccatum, nulla alia immunditia aut iniquitas fingi in infante concepto aut recens edito potest, praeter illud quod ex protoparente contrahitur, ergo utroque foedere consentiente, existit originale peccatum, quod in omnes homines propagatur.

DIFFICULTATES

307. Obi. 1. Apostolus Rom. V non loquitur nisi de personali Adae peccato, quod cum primum fuerit, caeterorum peccatorum agmen ducit, quae imitatione patrantur. 2.

(1) II Cor. V, 14.

Aut si loquitur de peccato, quod in posteros dimanaverit, peccati nomen metonymice usurpat ad significandam peccati poenam ac effectus, quatenus infirmitas humana ac malorum colluvies, quae humanum genus invasit, inde est repetenda. 3. Hoc confirmatur ex particula ἐφ'. *ex quo*, cuius vis est *quatenus* vel *quia*, *eo quod*, ita ut sensus sit: omnes peccarunt seu peccare solent ex quo et ipse Adam peccaverit, omnesque propterea poenas luunt. Ergo apostolus in loc. cit. nullo modo de peccato originali in sensu catholicorum loquitur.

308. Resp. Ad 1. *Neg.* Primum enim peccatum fuit angelorum, aliud deinde fuit peccatum Hevae, quod primum ab hominibus patratum fuerit. Caeterum apostolus loquitur de eo peccato, quo homines constituuntur peccatores, adeoque et infantes, qui morti propterea obnoxii sunt, per antithesim ad iustificationem, quam homines per Christum consequuntur et ideo efficiuntur iusti, etiam infantes, pro quibus Christus pariter mortuus est, quin ipsi peccatum Adae imitari potuerint.

309. Ad 2. *Neg.* Alioquin sic absurda evaderet sententia apostoli: *Per peccatum mors intravit in mundum: per mortem mors* etc., tum *regnum mortis per regnum mortis* introductum esse. Nulla demum esset comparatio inter damnationem inductam per Adam et iustificationem, quam attulerunt merita Christi.

310. Ad 3. *Nego* iterum tum quia ipsi graeci patres, uti Chrysostomus, nec non graeci interpretes Oecumenius et Theophylactus particulam ἐφ' exposuerunt in sensu vulgatae *in quo*, quo in sensu eam usurpat idem apostolus (1); tum quia, etiam admissa litterali illa versione *ex quo*, non alius sensus erui potest ex contextu apostoli, quam de peccati adamitici propagatione, cum ipse ex causa universali, nempe peccati in omnibus, colligat effectum universalem in omnibus, scilicet mortem, quae etiam in infantibus dominatur, etiamsi personalis peccati rei minime sint.

311. I. Inst. 1. Apostolus in v. 12 de eodem peccato loquitur ac in v. 13 et 14, ut patet ex causali *enim;* atqui in his versiculis loquitur de peccato actuali, quod non imputabatur ex defectu legis positivae. Ergo. 2. Si de peccato originali loqueretur apostolus, non dixisset in v. 15 quod *multi* unius delicto mortui sint, cum debuisset *omnes* mortuos dicere; 3. cumque instituat antithesim inter damnatos per Adam et iustificatos per Christum, scribit *donum in gratia unius hominis I. C. in plures abundavit*, quod falsum esset, si omnes in Adam peccassent. 4. Non omnes iustificantur per Christum, ergo neque omnes damnantur per Adam. Ergo.

312. Resp. Ad 1. *Tr. Mai.* Variae siquidem de hoc sunt expositorum sententiae; *D. min.* loquitur etiam de peccato actuali in illis versiculis, *C.* solum, *N.* Loquitur enim de eo peccato, per quod *mors regnavit in mundo etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae,* nempe etiam in infantes, quorum peccatum profecto actuale non fuit: verisimilius est transitum a commate 12 ad 13 repeti oportere ex eo quod Paulus tacitae occurrat exceptioni, quae fieri poterat ex poena sine lege positiva impacta in peccatores. Cui ipse occurrit generali principio petito ex lege naturali, ac utrumque complectitur peccatum tum originale, tum actuale.

313. Ad 2. *D.* Si per illud *multi*

(1) Hebr. IX, 14.

non significasset *omnes*, *C.* si significavit *omnes*, *N.* Porro contextus apostoli hanc significationem exposcit; iam enim prius dixerat *omnes in Adam peccaverunt.* Fatente Rosenmüller οἱ πολλοὶ cum articulo idem valet ac *multitudo*, *totum genus humanum*, est enim hebraismus in hac dictione, nam etiam vox hebraica *rabbim omnes* denotat; et confirmatur ex versione Theodotionis, Dan. XII, 3, immo et latini interdum *multos* pro *omnes* usurparunt.

314. Ad 3. *D.* Si aotithesis institueretur inter numerum et numerum, *C.* si instituitur inter damnum per Adam illatum, et donum proveniens ex Christi meritis, *N.* Institui autem antithesim inter malum, quod intulit Adae peccatum, et beneficium, quod nobis attulit Christus, patet ex scopo apostoli, et ex orationis eius serie. Totus enim hic apostolus est, ut magnificet iustificationem, quam nobis Christus promeruit; quae non tantum nos liberavit ab illo peccato, quod generatione contraximus, sed et a pluribus aliis, quae propria voluntate patramus, hinc concludit: *Ubi abundavit delictum*, *superabundavit et gratia.*

315. Ad 4. *D. conseq.* Quatenus non omnes renascuntur in Christo, qui nati sunt ex Adam, *C.* alio sensu, *N.* Scopus apostoli est instituere antithesim inter utrumque caput vitae naturalis et vitae supernaturalis, Adam et Christum, ita ut quemadmodum omnes, qui nascuntur ex Adam naturali generatione, nascuntur in statu peccati ac mortis animae; ita omnes, qui renascuntur in Christo per applicationem eius meritorum, renascantur in statu gratiae ac vitae. Quo sensu antithesis perfecta est, etiamsi non omnes nati ex Adam renascantur in Christo.

316. II. Inst. 1. Adam propter peccatum mortalis effectus, necessario debuit filios gignere mortales, etiamsi ad filios peccatum suum non transmiserit. Ergo perperam ex regno mortis infertur regnum peccati. 2. Sane apostolus cap. IV, v. 15 docuerat: *Ubi non est lex, nec praevaricatio;* iam vero infantibus non est lex, ergo non potest in ipsis concipi praevaricatio: ac rursum II Cor. v. 10 eiusmodi peccatum generatione contractum excludit, scribens: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit sive bonum sive malum;* infantes igitur, qui nihil boni vel mali gesserunt, nullo modo damnari poterunt. 3. Alioquin infantes poenam luerent ob peccatum patris, secus ac Deus protestatus sit per Ezechielem (1): *Anima*, *quae peccaverit, ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii.* Ergo.

317. Resp. Ad 1. *D.* Si Adam mortalis tantum effectus esset quoad corpus et non etiam esset mortuus quoad animam, *C.* si praeterea etiam quoad animam mortuus sit, *N.* Cum vero ex praenotatis *formalitas*, ut aiunt, peccati originalis consistat in *privatione iustitiae originalis*, fit ut Adam, hac semel privatus, nequiverit eam ad posteros suos non transmittere, adeoque omnes eius posteri non solum nascuntur morti obnoxii, verum etiam iustitia originali privati, seu peccato originali infecti; regnumque mortis in praesenti providentia necessario connexum est cum regno peccati quoad naturaliter ab Adam genitos.

318. Ad 2. *D. Ubi non est lex*, *nec praevaricatio* est actualis, *C.* originalis per modum habitus transmissa in Adae posteros, ob ipsius Adae personalem seu actualem prae-

(1) Cap. XVIII, 20.

varicationem, *N*. Quod vero spectat ad alterum apostoli testimonium ex II Cor. V negamus exinde inferri exclusum esse peccatum generatione contractum, de quo hic apostolus non agit, loquitur enim de solis adultis, qui sive bonum sive malum gerere possunt.

319. Ad 3. *D*. Propter peccata, quorum filius particeps non sit sive imitatione sive generatione, *C*. quorum filius particeps sit saltem generatione, ut in casu nostro, *N*. Uti patet ex orationis serie, in obiecto Ezechielis loco sermo est de filiis imitantibus aut non imitantibus patris peccata, non autem de peccato, quod generatione contrahitur, quatenus filii nascuntur, uti dictum est, iustitia originali privati ob personale Adae peccatum, quod spectari debet uti peccatum naturae.

PROPOSITIO II. *Eadem veritas constat ex traditione.*

320. Quum neoterici cum socinianis soleant s. Augustinum traducere veluti auctorem doctrinae de originalis peccati propagatione, idcirco ostendamus oportet catholicum hunc articulum traditioni inniti, quae Augustino anterior sit.

321. Ante s. Augustinum porro hanc ipsam doctrinam ex graecis iam tradiderat s. Iustinus (1), qui docet Christum non ideo baptizari et crucifigi voluisse, *quod his rebus indigeret, sed pro humano genere, quod ab Adamo in mortem et serpentis fraudem inciderat*. Nec non Tatianus, qui: *Non facti sumus*, inquit (2), *ut moreremur, sed nostra culpa morimur. Perdidit nos libera voluntas; servi facti sumus, qui liberi eramus, per peccatum venditi sumus;* moriuntur autem etiam infantes nullo personali inquinati peccato, ergo originale peccatum est, quod omnes perdidit, mortalesque effecit. S. Irenaeus: *Deum*, scribit (3), *in primo Adam offendimus, non facientes eius praeceptum, in secundo autem Adam reconciliati sumus, obedientes usque ad mortem facti.* Ex latinis Tertullianus haec habet (4): *Per quem* (diabolum) *homo a primordiis circumventus, ut praeceptum Dei excideret, et propterea in mortem datus; exinde totum genus, de suo semine infectum, suae etiam damnationis traducem fecit.* S. Cyprianus in epistola totius carthaginiensis concilii nomine scripta ad Fidum contendentem, infantes nonnisi octavo a nativitate die baptizari debere: *A gratia*, inquit, *prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquae prima nativitate contraxit. Illi remittuntur non propria sed aliena peccata*, id est, non actualia sed originale peccatum. His adiici ii omnes debent, qui verba Ps. L: *Ecce enim in iniquitatibus* etc., de originali noxa exponunt, uti inter graecos Athanasius et Gregorius nazianzenus, inter latinos Hilarius, Ambrosius, Hieronymus. Satis hic sit verba describere s. Gregorii nazianzeni, quae haec sunt (5): *Cum omnes ex eadem terra et massa coagmentati simus, eamdemque vitii arborem gustaverimus.*

322. Non minus luculenter apostolica haec traditio constat tum ex praxi baptizandi infantes *in remissionem peccatorum* iuxta nicaeno-constantinopolitanum symbolum, tum ex praxi quae ab immemorabili in ecclesia viguit exorcismorum ac insufflationum ad abigendum immundum spiritum. Neutram praxim

(1) *Dialog. cum Tryphone*, n. 88.
(2) *Orat. cont. Graecos*, n. 11.
(3) *Cont. haeres.* lib. V, c. 16.
(4) *De testimonio animae*, c. 3.
(5) *Orat.* V, n. 5

umquam pelagiani inficiati sunt. Iam vero si infantes nullo inquinati peccato nascerentur, nulla esset ratio eos *in remissionem* baptizandi, et satanam ab eorum anima abigendi. His innixa principiis viginti quatuor concilia, quae in causa pelagianorum celebrata sunt, inter quae tria eminent carthaginiense, diospolitanum et milevitanum, hanc orthodoxam fidem de transmissione peccati originalis sanxerunt.

323. Sed vel ipsa pelagianorum agendi ratio, viguisse antea in ecclesia universa hanc fidei doctrinam, patefacit. Nonnisi siquidem cunctanter, et verborum ambagibus tecti suas novitates disseminare coeperunt, verentes, uti testatur s. Hieronymus (1), ne, si palam proposuissent doctrinam suam, a plebe lapidarentur. Attamen vix ea innotuit, cum eam statim ecclesia exhorruit atque damnavit. Merito proinde s. Augustinus expostulationi, quod ipse peccatum originale invexerit, respondebat (2): *Non ego finxi originale peccatum, quod catholica fides credidit antiquitus.*

DIFFICULTATES

324. I. Obi. Paucis ante Augustinum annis, nondum in ecclesia innotuerat doctrina de originalis peccati propagatione; etenim s. Ioan. Chrysostomus (3), exponens apostoli verba: *In quo omnes peccaverunt*, 1. docet mortem non culpam ex Adam provenisse scribens: *Illo lapso ii etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales.* Si solum *mortales*, non igitur *peccatores*; 2. immo expresse negat nos Adamo peccante factos esse peccatores, adiiciens: *Quod enim illo peccante et mortali facto, qui ex illo orti sunt, tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; quod autem ex inobedientia unius alter peccator fiat, id quam consequentiam habuerit?* 3. Exponens illa apostoli verba: *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*, sciscitatur: *Quid hic significat illud peccatores? Mihi quidem videtur supplicio obnoxios et ad mortem damnatos.* 4. Clarius demum mentem suam exponens, concludit: *Non solum nihil nocumenti accepimus a morte huiusmodi et condemnatione, si sapuerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fecimus.* Ergo.

325. Resp. *N. A.* De sincera s. Io. Chrysostomi mente circa hunc articulum duplici ratione constat: 1° ex apertis eius testimoniis; 2° ex theoria, quam statuit circa originale peccatum. Ac primo quidem ex apertis eius testimoniis: caeteris enim omissis haec habet (4): *Venit semel Christus, invenit nostrum chirographum paternum, quod scripsit Adam; ille initium induxit debiti, nos foenus auximus posterioribus peccatis.* Quibus verbis s. doctor confert debitum contractum a nobis per actualia peccata cum debito, quod contraximus per peccatum Adae, ad quod utrumque debitum solvendum venit Christus. Iam vero nisi in nos transfunderetur Adae peccatum, non potuisset dici debitum nostrum, aut debiti initium auctum per peccata nostra. Insuper in obiecta ipsa *Homilia X* mentem suam aperit, dicens peccatum, quod ante legem dominatum erat in mundo, non fuisse legis transgressionem, *sed illud Adami peccatum inobedientiae ipsummet fuisse, quod omnia perdidit.* Cumque praemisisset, *quod uno inobediente Adam, orbis condemnatus est*, prosequitur: *Cum tibi iudaeus dixerit, quo pacto, uno recte agente Christo, universus orbis salvus fa-*

(1) *Dial.* III.
(2) *De nupt. et concupiscent.* lib. II, c. 12.
(3) *Hom.* X, *in Ep. ad Rom.*
(4) *Hom. ad Neophytos.*

ctus est? Possis illi respondere: quo pacto uno non obediente Adam, universus orbis condemnatus est? Ex qua antithesi patet s. doctorem contulisse iustificationem per Christum illatam cum damnatione illata per Adam; porro Christus nos iustificavit a peccato, ergo damnatio illa totius orbis erat damnatio quam induxit peccatum. Dixi praeterea constare de s. patris mente ex theoria, quam ipse de peccato originali statuit; Chrysostomi enim sententia est, ex Adae peccato factum esse, ut ipse Adam tum originali iustitia, tum dono immortalitatis ac integritatis naturae illi adnexo destitueretur, exinde vero omnes eius posteri eadem iustitia originali destituti nascerentur, ac proinde mortalitati, aerumnis, corruptionique obnoxii, seu damnationi. Fieri idcirco non potuit, ut homines mortales ac damnati ex Adam nascerentur, quin originali pariter iustitia orirentur destituti ac essent privati. Sed in hac privatione *formale* peccati originalis consistit, ergo ex eius mente, quoties docet homines mortales per Adae peccatum ac damnatos nasci, docet simul originali noxa nasci obstrictos. Quum vero haec culpa personalis fuerit Adae, qui actu eam propria voluntate patravit, sub hoc respectu inficiatur nos peccatores actuali peccato effectos esse, cum nondum extiterimus. His praemissis, satis est ea applicare, ut solutio habeatur eorum, quae prima fronte doctrinae de originalis peccati propagatione adversari in eius scriptis videntur.

326. Ad 1. prob. *D. Mortales omnes effecti sunt* ob originalis iustitiae privationem, adeoque ob contractum peccatum, *C.* absque hac privatione, *N.*

327. Ad 2. *D. Quod ex inobedientia unius alter peccator fiat*, peccato *actuali*, quod in Adam praecessit, nullam habet consequentiam, *C.* non constituatur peccator *habitualis* propter illius inobedientiam, *N.*

328. Ad 3. *D. Morti obnoxios* ob privationem originalis iustitiae, ex qua mors profluit, *C.* ad illius exclusionem, *N.*

329. Ad 4. *D.* Quatenus per Christi gratiam possumus malum in bonum vertere, *C.* quatenus peccatum haud contraxerimus, *N.* Peccato enim originali per baptismum deleto, Dei gratiae cooperando possumus peccati poenalitates in meritum per patientiam convertere. Namque iuxta apostoli sententiam: *Non sicut delictum, ita et donum*, bona, quae Christus morte sua contulit, multo praestantiora sunt malis, quae ex peccato toti hominum generi provenerunt.

330. I. Inst. 1. Enumerans idem sanctus, *Hom. ad Neophytos*, decem baptismi effectus, penitus emundationem ab originali noxa praetermisit, quae tamen in catholica doctrina primo loco recenseri debuisset. 2. Infantes praeterea omnis peccati expertes esse affirmat, dicens: *Hac de causa etiam infantes baptizamus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis addatur sanctitas, iustitia, adoptio, haereditas, fraternitas Christi, et eius membra sint.* Ergo.

331. Resp. Ad 1. *D.* Praetermisit emundationem a peccato, quia sic ferebat propositus sibi scopus, *C.* ad eius exclusionem, *N.* Scopus s. Ioannis Chrysostomi in hac homilia praecipue fuit ostendere effectus baptismi non ad solam peccatorum remissionem coarctari, ut vulgo censebatur; hac propterea supposita pergit s. doctor alios recensere effectus. Caeterum paulo ante vidimus eumdem in hac ipsa homilia constituisse peccati originalis existentiam et propagationem, quamvis par-

cius ob haereses tunc grassantes manichaeorum et massalianorum, qui doctrina de peccati originalis propagatione abutebantur ad naturam humanam vel ex principio malo procreatam, vel essentia sua malam constituendam.

332. Ad 2. *D.* Si verba s. Ioannis Chrysostomi legi deberent prout a Iuliano efferebantur, *Tr.* vel *C.* si aliter omnino se habeant, *N.* Porro s. Augustinus, qui prae manibus deperditam hanc homiliam habuit, observat (1), textum s. Ioannis hunc esse: *Praeterea etiam infantes baptizamus, quamvis peccata non habentes*, quo relato, subdit s. Augustinus: *intellige propria* (scilicet actualia), *et nulla contentio est.* Sane in hoc ipso sensu s. Cyprianus scripsit (2), infantibus remitti *non propria, sed aliena peccata.* Dum vero ait s. Ioannes Chrysostomus infantes baptizari, *ut eis addatur sanctitas* etc., iuxta dicta intelligi debet praeter peccati originalis remissionem, non autem quasi sanctitati sanctitas adderetur, quod eius menti aperte refragatur.

333. II. Inst. Idem s. Ioannes Chrysost. in verba apostoli I Cor. XV, 22: *Sicut in Adam omnes moriuntur etc.*, haec scribit (3): *Quid igitur, dic mihi, num omnes in Adam peccati morte mortui sunt? Qui ergo Noë vir iustus... Qui Abraham, qui Iob, qui multi denique alii? Quid vero, dic ergo, omnes vivificabuntur in Christo? Et ubi sunt, qui abducuntur in gehennam? Ergo de corpore si dictum accipiamus, oratio constabit; si de peccato et iustitia, minime.* Ac rursum in eamdem epist. scribit (4): *Quid ergo, inquies, faciam ego, propter illum ne* (Adam) *peream? Non sane propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti; sed, si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti.* Demum: *Corruptibile,* inquit (5), *est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum, potest etiam animam corrumpere.* Ex Chrysostomo igitur 1. non omnes extiterunt peccatores in Adam, sed plures iusti semper fuerunt; 2. nemo propter Adae peccatum perit, sed ob peccata personalia quisque perit; 3. solum corpus propter peccatum Adae corruptibile factum est, non anima, quae corrumpi nequit nisi per actualia peccata.

334. Resp. Ad 1. *D.* Non omnes extiterunt peccatores ex Adam peccato actuali proprio, *C.* peccato originali, *N.* Loquitur enim s. doctor in primo textu de iustitia et peccato actuali, ut liquet ex adductis exemplis. Hic praeterea agit adversus manichaeos, qui negantes futuram corporum resurrectionem, quae de resurrectione leguntur in sacris litteris, exponebant de resurrectione metaphorica et spirituali, scilicet a peccato. Ad hoc porro effugium ipsis eripiendum s. Ioannes Chrysostomus ostendit tolli hac ratione resurrectionem omnem, cum plures iusti sine peccato gravi vixerint, a quo resurgere non potuere; cum vero nemo sit sine aliqua levi culpa, adeoque neminem plene resurgere a peccatis venialibus. Quid hoc autem commune habet cum originali peccato, de quo s. pater non disserit?

335. Ad 2. *D.* Nemo perit ob peccatum Adae, seu originale deletum baptismate, *C.* non deletum, *N.* Alloquitur autem Chrysostomus baptizatos, qui si pereunt, certe ob actualia peccata pereunt.

(1) Lib. I, *Contr. Iulian.* n. 22.
(2) *Ep.* LXIX, *ad Fidum.*
(3) *Hom.* XXXIX, n. 3. (4) *Hom.* XVII.
(5) *Hom.* IV, *in Epist. ad Ephes.*

336. Ad 3. *D.* Incorruptibilis anima per baptismum ita effecta est, ut non amplius corrumpatur, nisi velit per actualia post baptismum peccata, *C.* incorruptibilis, quatenus per Adae peccatum corrupta non sit perinde ac corpus, *N.* In hoc inter corpus et animam discrimen constituit Chrysostomus, quod corpus semel corruptibile per Adae peccatum effectum, incorruptibilitatem in hac vita recuperare amplius non possit, contra vero anima per baptismum ad pristinam est incorruptionem revocata, quae corrumpi non potest nisi peccatis actualibus.

337. Et haec de mente s. Ioannis Chrysostomi, quem nonnulli temere pravi dogmatis accusant, cum tamen de orthodoxa eius doctrina post allata documenta dubitari non possit. Illis aliud adiicimus ex *Hom.* XL *in* I *Cor.* n. 2, ubi scribit: *Solus Deus hoc facit, quod quidem operatur in lavacro regenerationis. Ipsam animam Deus tangit, et illinc peccatum evellit radicitus.* Loquitur autem de infantibus. In *Ep.* vero IV *ad Olympiadem* deflet Pelagii lapsum.

338. II. Obi. 1. Clemens alex. scribit (1): *Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus, vel quomodo sub Adae recidit praevaricationem, qui nihil est operatus?* 2. Origenes passim docet: *Non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores fuisse effectos.* 3. Tertullianus (2): *Quid festinat,* inquit, *innocens aetas ad remissionem peccatorum?* 4. Cyrillus hierosolymitanus (3): *Hoc quoque addisce, quod, priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccaverit; sed cum absque peccato venerimus, nunc ex libera voluntate peccamus.* 5. Demum Theodoretus scribit (4): *Non enim propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit.* Unanimis igitur sententia patrum antiquiorum est nullum ex Adam propagatum in nobis esse peccatum.

339. Resp. Ad 1. *D.* Ad excludendam basilidianorum et encratitarum haeresim, qui docebant malas esse nuptias, quosque hic Clemens impugnat, *C.* ad excludendam peccati originalis propagationem, *N.* Eius mens patet ex contextu et ex substrata materia.

340. Ad 2. *D.* Scilicet peccati sectatores, *C.* peccatores simpliciter, *N.* Negat Origenes omnes, qui peccant, vocandos esse peccatores, qui tales non sunt iuxta ipsum, nisi qui peccandi usum contraxerunt. Caeterum Origenem dogma de peccato originali docuisse patet ex iis, quae scribit *Hom.* XIV *in Luc.*: *Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum.*

341. Ad 3. *D. Innocens,* seu nulla personali noxa obstricta aetas, *C.* nulla originali, *N.* Alioquin necessitatem baptismi haud inculcasset, scribens (5): *Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis. Quoniam reus est perditi hominis, si supersederit praestare, quod libere potuit.* Et alibi passim.

342. Ad 4. *D.* Iuxta platonicum aut origenianum commentum de praeexistentia animorum, qui se polluerint antequam corpora informarent, *C.* iuxta doctrinam catholicam, *N.* Nam ipse agnoscit universum genus humanum peccato obstrictum (6), vocatque *humanitatem peccatricem,* ac peccatum dicit *maximum humani generis vulnus.*

(1) *Strom.* l. III, n. 16.
(2) *De nupt.* cap. 18.
(3) *Catech.* IV, n. 19.
(4) *Comment. in Ep. ad Rom.*, c. 5, v. 12.
(5) Lib. *De baptismo*, cap. 17.
(6) *Catech.* XIII, n. 17.

343. Ad 5. *D.* Unusquisque decretum mortis suscipit propter peccatum quod contrahit, *C.* quod quisque propria voluntate fecit et prout actuale est, *N.* Alioquin infantes non morerentur. Sane Theodoretus mentem suam aperit, scribens (1): *Iustitiae decretum, cum unus peccaret, universum genus humanum morti tradidit. Divina autem misericordia, cum omnes homines essent sub maledicto, et peccati laqueis essent implicati, per unius iustitiam dedit omnibus salutem.*

PROPOSITIO III. *Dogma de propagatione peccati originalis nullo modo rationi adversatur.*

344. Praeter generale principium, quo saltem *indirecte* veritas propositionis adstruitur, non posse videlicet fieri, ut quae divinitus revelata sunt rectae adversentur rationi, sic *directe* etiam id ipsum conficimus.

345. Ex dictis formalis ratio, seu natura ac essentia peccati originalis in sola consistit *iustitiae originalis privatione*, ac praecise gratiae sanctificantis, qua Deus gratuito elevavit primum hominem ad statum supernaturalem, et dilectum, amicum, immo et filium suum adoptione fecit. Huic gratiae adnexa erant caetera dona integritatis, immortalitatis, scientiae etc., quae quidem dona in sua conservatione pendebant a conservatione gratiae. Eiusmodi elevatio una cum recensitis donis ex Dei ordinatione erant veluti ipsius naturae dos et ornamentum; si proinde illam Adam Deo obsequendo conservasset, universum genus humanum ab eo propagandum iisdem muneribus fuisset auctum, quae naturae superaddita fuerant. Ast Adam mandatum sibi datum transgressus est, et transgrediendo graviter peccavit, privavitque proinde se gratia illa et, quod consequens est, universam posteritatem suam, quae gratia supernaturali privata peccatrix effecta est, et spoliata pariter caeteris donis, quae illam comitabantur. Hoc porro est, quod dicitur peccati originalis propagatio, quatenus singula individua ex Adam progenita nascuntur privata originali iustitia, quae ipsis ex Dei ordinatione inesse deberet, et qua solum debebant esse Deo accepta. Prout vero iustitiae originalis nomine significatur gratia sanctificans, eius privatio rationem habet peccati, seu reatus aut maculae, quae per modum habitus sequitur ipsam peccati actionem, sive actum ipsum peccati, quo fit ut Adae posteri nascantur a Deo aversi, filii irae, peccatores damnationi obnoxii; prout vero iustitiae originalis nomine complexio significatur caeterorum donorum, illius privatio efficit, ut Adae posteri nascantur cum concupiscentiae inordinatione, mortales, ignorantiae et doloribus addicti, quae sunt totidem *poenae et effectus* peccati illius, seu prioris privationis.

346. Totam hanc doctrinam paucis ac dilucide expressit s. Anselmus, scribens (2): *Quod in illis* (infantibus) *non est iustitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam, sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam... spoliavit persona naturam bono iustitiae in Adam; et natura egens facta omnes personas, quas ipsa de se procreat, eadem egestate peccatrices et iniustas facit.* Et c. XXVII: *Hoc peccatum, quod originale dico, aliud intelligere nequeo in eisdem infantibus, nisi ipsam, quam supra posui, factam per inobedientiam Adae iustitiae debitae nuditatem.* Nec minus luculenter s. Thomas idipsum do-

(1) *Epitome divin. decretorum*, c. 11.

(2) *De Concept. Virgin. et peccato origin.* cap. 23.

cuit: *Dicendum*, scribit (1), *quod defectus illius originalis iustitiae, quae homini in sua creatione collata est, ex voluntate hominis accidit, et sicut illud naturae donum fuit, et fuisset in totam naturam propagatum, homine in iustitia persistente, ita etiam et privatio illius boni in totam naturam perducitur, quasi privatio et vitium naturae; ad idem enim genus privatio et habitus referuntur. Et in quolibet homine rationem culpae habet ex hoc, quod per voluntatem principii naturae, id est, primi hominis inductus est talis defectus.*

347. Ex his inferimus cum Caietano (2), s. Thoma, Dom. Soto (3), et Bellarmino (4), illud intercedere discrimen inter hominem, quem Deus condidisset in statu purae naturae, et hominem lapsum, quod attinet ad collationem gratiae et adnexa ipsi dona, quale est inter hominem nudum et spoliatum, adeoque nullum, in essentialibus saltem, detrimentum in se naturam ex Adae peccato passam esse. Voces propterea *corruptionis*, *vulneris* etc., sunt relativae ad statum, ex quo primus homo decidit.

348. Quibus praemissis sic iam perstringimus incredulos ac rationalistas, qui adversari rectae rationi autumant dogma de peccati originalis propagatione. Si qua esset repugnantia, haec haberetur aut ratione *sui*, aut ratione *modi*, neutrum porro dici potest. Non ratione sui, nulla siquidem repugnantia est, quod natura ex culpa privetur re indebita, cuiusmodi est gratia et dona, quae eam comitabantur: Deus enim ex pura sua liberalitate gratiam seu iustitiam originalem superaddidit naturae. Non ratione modi; nam cum peccatum originale ex dictis in sua ratione formali consistat in *privatione*, nulla concipi potest repugnantia quod homo, qui per peccatum suum personale privatus iustitia originali est, non amplius posteris communicet, quod in se non habet. Ergo.

DIFFICULTATES

349. Obi. Peccatum originale repugnat in se, ac repugnat in modo propagationis. Etenim 1. omne peccatum necessario debet esse voluntarium, prout eius notio postulat: est enim libera legis transgressio; peccatum vero originale nobis voluntarium non est. 2. Praeterea hoc dogma componi nequit sive cum divina *bonitate*, quod passa sit ob unius hominis peccatum universam hominum naturam corrumpi ac depravari; sive cum divina *sapientia*, quod permiserit humanam naturam praestantissimis dotibus cumulatam ob levissimam causam in aliam plane deterioremque conditionem paulo post transformari; sive cum divina *iustitia*, quod innocentes ob alienum peccatum ita puniantur, ut ipsis peccandi necessitas imponatur; quare optime Pelagius, apud Augustinum (5), monuit: *Nulla ratione concedi posse, ut Deus, qui propria remittit peccata, aliena imputet.* 3. Repugnat ratione modi, ut enim iterum arguebat Iulianus apud eumdem Augustinum (6): *Non peccat qui nascitur, non peccat qui genuit, non peccat qui condidit; per quas rimas, inter tot praesidia innocentiae, peccatum fingis ingressum?* 4. Profecto nisi admittatur aut pactum Dei cum Adam, ut ex eius fidelitate humani generis sors futura penderet; aut voluntates nostras in Adae voluntate inclusas fuisse; aut Adam

(1) *Sent.* II, dist. 30, q. 1, a. 2.
(2) *Comment.* in I, 2, q. 109. a. 2.
(3) *De nat. et grat.* lib. I, c. 19.
(4) *De grat. primi hominis*, l. I, c. 5, § 12.
(5) *De peccat. merit.* l. III, c. 8.
(6) *De nupt. et concup.* c. 28.

caput morale posterorum suorum, qui nempe eos repraesentaret, aut per traducem una cum corpore animam propagari, aliaque eiusmodi plus minus absona ac absurda, peccati originalis propagatio adstrui nequit. Ergo.

350. Resp. *Neg. Ant.* Ad 1. prob. *D.* Peccatum actuale, seu quatenus dicit actum, *C.* quatenus dicit reatum, *subd.* debet esse voluntarium ex parte illius, qui reatum induxit per transgressionem legis, *C.* ex parte illius, in quem reatus per modum habitus transit, ut in casu nostro, *N.* Peccatum enim prout originale est, seu in Adae posteros transmittitur et propagatur, est sui generis neque cum aliis comparari potest, quae semper actualem legis transgressionem requirunt. Quatenus ab Adam patratum est, fuit certe actuale et reatum induxit amissionis iustitiae originalis; perdurat autem eiusmodi reatus donec iustitia seu gratia restituta non fuerit. Quicumque igitur ex Adam gignuntur, privati originali iustitia nascuntur, adeoque cum reatu illo iugiter perseverante, et ex dictis, in peccato seu statu peccati, cum privati illa gratia seu iustitia sint, quae ipsis inesse deberet, et qua sola Dei amici ac filii esse possunt.

351. Ad 2. *Neg.* Optime enim cum tribus recensitis Dei attributis componitur existentia et propagatio originalis peccati, dummodo rite intelligatur. Quid enim officit sive divinae bonitati, sive sapientiae aut iustitiae, quod spoliatus homo fuerit propter peccatum dono gratuito, ac naturae humanae indebito, liberaliterque superaddito? Adversarii profecto Deo indignum non asserunt, immo dignum plane Deo affirmant, quod homo conditus a Deo fuerit in illo ignorantiae, infirmitatis, immo et concupiscentiae statu, in quo nunc est; multo igitur minus Dei attributis indignum censeri debet, quod homo in hunc statum ex feliciori deiectus fuerit propter peccatum, quod praecesserit. Quod vero adiicitur de peccandi necessitate per originalem noxam illata, relinquimus Luthero et iis, qui lutherana placita sectantur, nihil enim eiusmodi docet ecclesia catholica. Iisdem pariter dimittimus Pelagii monitum, quod supponit nobis imputari peccatum Adae prout actus personalis extitit, quod tamen ex dictis falsum est.

352. Ad 3. seu ad Iuliani expostulationem reponimus illud ipsum, quod ei iamdiu reposuit Augustinus: *Quid quaerit latentem rimam, cum habeat apertissimam ianuam? Per unum hominem, ait apostolus; per unius delictum, ait apostolus; per inobedientiam unius hominis, ait apostolus. Quid quaerit amplius? Quid quaerit apertius? Quid quaerit inculcatius?* Scilicet opus non est rima ad propagandam privationem. Tale autem est in sua notione formali originale peccatum.

353. Ad 4. *Nego*, quandoquidem necesse non est aliquam ex recensitis hypothesibus, quae adversariis non arrident, admittere, ut peccati primordialis propagatio adstruatur. Dogma catholicum permisceri non debet cum expositionibus privatorum, quae, salva fide, admitti aut reiici possunt: sane commemoratum *pactum* a Dominico Soto *fabula* vocatur; voluntates vero nostras inclusas in voluntate Adae fuisse, cum sana philosophia componi haud posse videtur, immo et in se repugnare; idem dic de capite morali ac repraesentativo; animam demum propagari per physicam generationem, *haereticum* a s. Thoma pronunciatur.

Propositio IV. *Beatissimam virginem Mariam ex primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, veritas est a Deo revelata, atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credenda.*

354. De fide est propositio, ut constat ex dogmatico decreto edito a summo pontifice Pio IX in constit. *Ineffabilis Deus*, VI Id. Dec. 1854, cuius verba sunt: *Definimus, doctrinam, quae tenet beatissimam virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Iesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam, atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam.*

355. Agitur in hac propositione unice de conceptione *passiva*, seu de primo illo instanti, quo anima B. M. V. a Deo creata et in corpus infusa est. Haec autem praeservatio a culpa originali intelligi debet *positiva ratione*, quatenus anima B. M. in primo creationis suae instanti Spiritus sancti gratia ornata fuerit.

356. Patet insuper, non excludi b. Virginem a communi redemptione, eo ipso quod *intuitu meritorum Christi* dicatur eiusmodi privilegio *aucta*, quamvis singulari redemptionis specie Christus illi meruerit praeservationem ab originalis labis incursu.

357. Quibus praemissis sic assertam propositionem adstruimus: veritas illa a Deo revelata habenda est, atque idcirco ab omnibus credenda, quae in scripturis, in divina traditione atque in perpetuo ecclesiae sensu fundatur. Atqui talis est propositio nostra. Ergo.

358. Ad scripturas quod attinet, palmaria sunt verba Genes. III, 15: *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo eius*. Primis scilicet huius textus verbis identitas inimicitiarum inter daemonem et mulierem, id est, Christi matrem, et inter daemonem et mulieris semen, id est, Christum denunciatur; de Christo autem eiusque matre, deque daemone deceptore hic agi, universi orbis christiani interpretatione certum est. Atqui nemo negaverit, inimicitias inter daemonem et Christum absolutas esse et perpetuas. Ergo absolutae et perpetuae erunt etiam inimicitiae inter daemonem Christique matrem, id est, nullo unquam instanti b. Virginis anima peccato obnoxia esse potuit, alioquin eiusmodi inimicitia nec perpetua nec absoluta fuisset, cuiusmodi inimicitia extitit inter Christum et diabolum. Insequentibus autem verbis: *Et ipsa (ipsum, ipse) conteret caput tuum*, effectus inimicitiarum edicitur, plenus nempe de daemone triumphus. Sive enim legatur *ipsum* vel *ipse*, ut hebraicus ac samaritanus textus versioque alexandrina praeseferunt, ita ut Christus sit, qui de daemone triumphabit; sive legatur *ipsa*, ut vulgata latina habet, ita ut mulier sit, quae virtute seminis sui hunc triumphum referet; semper propter inimicitiarum identitatem immunitas b. Virginis a labe originali necessario sequitur, quia secus triumphus de daemone, qui fructus inimicitiarum est, plenus non fuisset.

359. Cui praeclaro testimonio alia addi possent, quae ab illo primaevo textu vim suam mutuantur, e. gr. salutatio angelica: *Ave gratia plena* (1); verba Gabrielis archangeli : *Invenisti gratiam apud Deum* (2); nec non s. Elisabethae: *Benedicta*

(1) Luc I, 28.

(2) Ibid. v. 30.

tu inter mulieres et benedictus fructus ventris tui (1).

360. Eadem veritas ex patrum traditione invicte demonstratur. Ne vero in eorum testimoniis nimii simus, eos in nonnullas veluti classes redigemus.

361. Prima classis eorum est, qui Geneseos protevangelium de hac b. Virginis immunitate exponunt, uti inter graecos s. Ioannes Chrysostomus (2), s. Proclus (3), vetus auctor homiliae *In Annunc. Deiparae* (4), Theophanes (5), s. Ioseph hymnographus (6); et inter latinos s. Hieronymus seu potius vetus auctor epistolae *De viro perfecto* (7), Prudentius (8) aliique.

362. Altera classis eorum est, qui salutationem angelicam ita exposuerunt, ut b. Virgo per gratiae plenitudinem fieret prorsus singularis inter creaturas omnes, purior angelis omnisque labis expers. Tales sunt Origenes, s. Ambrosius, s. Sophronius hierosolymitanus, s. Andreas cretensis, s. Ioannes damascenus. Unius Sophronii verba attulisse sufficiat, qui scribit (9): *Invenisti gratiam apud Deum prae omnibus splendidam, invenisti gratiam apud Deum integram.... Invenisti gratiam apud Deum perpetuam.... Invenisti gratiam, quam nemo recepit.... Nemo praeter te praepurificatus est* (nempe maturius, anterius, οὐδεὶς κατὰ σὲ προκεκάθαρται). Et ecclesia graeca sic Deiparam celebrat (10): *Purissimus Dei Filius (Verbum) cum purissimam te solam invenisset, o prorsus immunis ab omni labe, ex utero tuo genitus, a labe emundat credentes.*

363. Tertia et quarta classis ex iis constituitur patribus, qui vel conceptis verbis vel saltem aequivalentibus hoc privilegium b. Virgini tribuunt. Audiantur prae caeteris s. Ambrosius, qui ait (11): *Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati*; et s. Augustinus, scribens (12): *Excepta itaque s. virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccato agitur, haberi volo quaestionem.* His addantur s. Ioannes damascenus, Georgius nicomediensis, Ioannes geometra, s. Paschasius Radhertus, qui postremus affirmat (13), quod *constat, eam* (Mariam) *ab omni originali peccato immunem fuisse.*

364. Ad quintam classem ii referuntur patres, qui comparationem inter primos progenitores et b. Virginem instituentes hanc ab illorum culpa immunem constituunt. Recensentur porro hac in classe Theodotus ancyranus (14), s. Ephrem syrus (15), vetus auctor sermonis *De nativ. Domini* s. Augustino adscripti (16), s. Germanus, aliique passim. Caeterorum nomine audiatur s. Ephrem (17): *Quae duae foeminae,* inquit, *innocentia et simplicitate floruerunt Maria et Eva, altera salutis, altera nostrae mortis origo fuit.* Pulcherrima usus est similitudine ad hoc ipsum significandum Sedulius nobilissimus saec. IV poëta canens:

Et veluti e spinis mollis rosa surgit acutis
Nil quod laedat habens, matremque obscurat (honore
Sic Evae de stirpe sacra veniente Maria
Virginis antiquae facinus nova Virgo piaret.

Reliquos patres missos facio, quorum testimonia collegit cl. p. Carolus Passaglia, in suo op. *De im-*

(1) Luc. I, 42. (2) *Hom.* XVIII, *in Gen.* III, n. 7.
(3) *Orat.* VII, *in Dei Genitr.* n. 16, Galland. tom. IX, p. 643. (4) Inter opp. s. Io. Chrys. t. XI, p. 859, ed. maur. (5) Ode IX.
(6) Ode I, VI, VIII. (7) In app. opp. s. Hieronym. edit. maur. t. V, col. 57, an. 1706.
(8) *Cathem.* hymn. III, v. 111 seq.
(9) In Annunc. Deip t. II, p. 858.
(10) Ode VII, die 9 iulii.
(11) In Psal. CXVIII, serm. XXII, n. 30
(12) *De nat. et grat.* c. 36, n. 42.
(13) *De partu Virg.* (14) *Orat. in s. Christi nativ.* Galland. t. IX, p. 475.
(15) *Serm. exeg. ad Genes.* c. 3.
(16) Opp. s. August. app. t. V, p. 123, n. 2.
(17) *In annunc. s. Mariae*, ap. Combef. *Auctar.* t. I, p. 1427.

mac. Deiparae semper Virginis conceptu Comment. tres tomi in fol. Romae 1854.

365. Ostendendum superest, eandem thesim in perpetuo ecclesiae sensu fundari. Actualis ecclesiae fides, quae ex responsis 616 archiepiscoporum et episcoporum ad encyclicam summi pontif. Pii IX elucet, certissimum criterium est ad cognoscendam fidem ecclesiae perpetuam; nam numquam ecclesia fidem suam immutare potest, alioquin divina promissio de ecclesiae infallibilitate plane concideret. Fieri quidem potest, ut nonnullis saeculis minus cognita perspectaque a privatis hominibus haec fides fuerit; at eadem in se iugiter perstitit, nec ulli umquam mutationi obnoxia.

366. Sed et perplura positiva documenta addi possunt, qualia sunt immemorabilis *festi conceptionis b. Virginis institutio*, *liturgiae* orientalis et occidentalis ecclesiae, *orationes panegyricae*, *hymni*, perpetua denique agendi ratio *apostolicae sedis*, quae tum negative tum positive piam sententiam semper promovit, ut ex plurium summorum pontificum constitutionibus patet (1).

367. Rationem porro theologicam suppeditat divina maternitas, cum omnino incongruum videatur Dei matrem subiacuisse daemonis servituti per originale peccatum.

DIFFICULTATES

368. I. Obi. 1. Oraculum Gen. III, 15 commode exponi potest de aversione naturali inter homines et serpentes. 2. Nec ulla est identitas inimicitiarum inter daemonem et mulierem, et inter daemonem mulierisque semen; 3. quod sequenti inciso confirmatur, cum pronomine *ipsum* vel *ipse*, quae lectio passim apud patres invenitur, victoria de daemone non mulieri sed Christo eius semini deferatur.

369. Resp. Ad 1. N. Eiusmodi enim expositio propria est rationalistarum, qui nihil supernaturale vident in sacris litteris. Insuper talis expositio ad plura absurda duceret, vel quod serpens propria virtute locutus fuerit, vel quod tota historia non sit nisi mythus. Universa christiana traditio hoc testimonium de Messia eiusque matre constanter intellexit.

370. Ad 2. *D.* Diversus est titulus inimicitiae pro diversitate subiecti, *C.* ratione sui, *N.* In semine, videlicet Christo, haec inimicitia necessaria erat duplici ex capite, id est, ex unione hypostatica cum illa humanitate, cum qua peccatum consistere nulla ratione poterat, atque ex immunitate a quavis labe: in matre vero ex sola immunitate a culpa, quam per gratiam Christi eiusque redemptionem obtinere debebat.

371. Ad 3. *D.* Id est, mulier non retulit victoriam uti Christus propria virtute, *C.* nulla ratione retulit, *N.* Parum refert, sive legatur *ipsum*, aut *ipse*, sive legatur *ipsa*. Cum enim ex dictis inimicitia identica sit, eiusmodi vero victoria tamquam fructus ex inimicitia illa fluat, hinc sequitur communem pariter utrique triumphum fuisse, licet diversa ratione in filio et in matre. Vis enim argumenti non ex voce *ipse* vel *ipsa*, sed ex inimicitia adversus daemonem pendet. Ceterum vulgata versio *ipsum* firmissimis nititur fundamentis, ac in universa antiquitate obtinuit in ecclesia occidentali.

372. II. Obi. 1. Dogma fidei est, prout expresse sacrae litterae docent, in singulos Adae posteros peccatum originale transmitti; clara enim sunt verba apostoli (2): *In quo omnes peccaverunt;* quae nullam exceptionem

(1) Cf. nostra *Disquisit. theologica de immac. B. V. M. concept.* Romae 1847.

(2) Rom. V, 12.

admittunt; ergo non minus luculenta testimonia ad eximendam b. Virginem afferri deberent. 2. Certum praeterea est, solum Christum dici *sanctum*, *iustum* etc. Denique 3. Christus ad omnes homines a peccato redimendos in hunc mundum venit, adeoque etiam ad liberandam b. Virginem.

373. Resp. Ad 1. *D.* Dogma fidei est, in omnes omnino homines peccatum originale transmitti, dempto speciali privilegio, *C.* hoc *admisso*, *N.* Loca s. scripturae, quae de propagatione universali peccati originalis loquuntur, semper cum exceptione b. Virginis intelligi debent, ut ex decreto concilii tridentini de peccato originali liquet (1): *Non esse suae intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem; sed observandas esse constitutiones fel. record. Sixti papae IV sub poenis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.* Et haec quoad catholicos. Si vero res sit cum protestantibus, respondemus, non ex privato sensu, sed ex auctoritate ecclesiae divina eloquia esse intelligenda, quae obiecta loca cum hac exceptione intellexit.

374. Ad 2. *D.* Solus Christus dicitur *iustus*, *sanctus*, qui talis sit ex conditione sua, *C.* ad exclusionem iusti et sancti virtute aliena, *N.* Distinctio haec per se patet.

375. Ad 3. *Con. Ant.* et *Neg. conseq.* Omnes enim homines et etiam b. Virgo a Christo redempti sunt, cum hoc tamen discrimine, quod reliqui omnes redempti fuerint redemptione subsequente peccatum, h. vero Virgo redemptione antecedente ne peccatum contraheret: ac *praeservationis* nuncupatur. Sic omnia componuntur.

376. III. Obi. Patres b. Virginem a peccati originalis labe non excludunt. Etenim 1. docent, eam esse nubem *secundum haereditatem Evae*, scilicet peccatum, ut s. Ambrosius (2); dicunt *culpae obnoxiam foeminam*, ut s. Ioannes Chrysostomus (3); Virginem *carnem natam* asserunt, *de nuptiis in fructu reddentem quod in radice perdiderat*, uti s. Hieronymus (4). 2. Docent *solum* Iesum Christum sine peccato conceptum et natum, eo quod solus sine virili complexu conceptus fuerit. 3. Docent b. Virginem peccatis venialibus fuisse obnoxiam, cuiusmodi sunt Tertullianus, Origenes, s. Maximus taurinensis, s. Gregorius nyssenus aliique.

377. Resp. *Neg. Ant.* ut ex supra allatis probationibus constat. Ad 1. prob. autem, *Nego* hos patres designasse peccatum originale. Etenim s. Ambrosius non significat nisi naturam, quam Maria ex Eva habuit, eamque ex se peccato obnoxiam, ast in Maria peccato solutam; alioquin s. doctor sibi contradixisset, cum ibid. *liberam ab omni labe* eam declarat. Severinus vero Gabalorum (non autem Chrysostomus) de foemina in genere loquitur, quin nominatim Mariam designet. S. denique Hieronymus nil aliud docet, quam b. Virginem communi caeterorum ratione procreatam, quod nemo umquam inficiatus est, et ipsam absque virginitatis laesione concepisse ac peperisse Christum.

378. Ad 2. *D.* Docent solum Christum sine peccato conceptum in ordine ad generationem carnalem et activam, *C.* in ordine ad generationem passivam, *N.* Solius certe Christi est, quod absque complexu virili conceptus fuerit ideoque nullam labem ex carnali generatione traxerit;

(1) Sess. V. (2) In Ps. CXVIII, ser. V, n. 3.

(3) De mundi creat. Orat. VI, n. 10.
(4) Ep. ad Eustoch.

ast hoc non impedit, quominus b. Virgo, naturali modo genita, ab originali labe praeservata fuerit.

379. Ad 3. *D*. Et hi decepti sunt, contradicentes ecclesiae sensui, *C*. rite ita senserunt, *N*. Expresse enim Tridentinum statuit (1): *Si quis dixerit.... posse* hominem iustificatum *in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de b. Virgine tenet ecclesia; anathema sit*. Sed praeterea *neg. consequ*. Fieri enim posset, ut quis in venialia peccata labatur, quin originalem noxam contraxerit, ut exemplo protoparentum patet. Nec enim inter se converti possunt duae hae propositiones: *Qui concepti sunt in peccato originali non possunt in tota vita peccata omnia venialia vitare;* quae verissima est; et *qui peccant etiam venialiter, peccatum originale contraxerunt ;* quae est falsa, ut patet ex angelis et protoparentibus, qui cum iustitia originali peccarunt etiam graviter, illamque amiserunt.

380. IV. Obi. Si divina traditio dogma contineret de immaculato Virginis conceptu, 1. qui fieri potuit, ut s. Bernardus et plerique scholastici duce s. Thoma eam ignoraverint? 2. Eam ignoraverit integer praedicatorum ordo? 3. Quomodo sero adeo pia sententia in ecclesia coeperit, contraria vero *communis* a Scoto dicatur? 4. Obiectum festi conceptionis non fuit semper festum conceptionis *immaculatae* ut Alex. VII statuit. 5. Hinc nulla habenda ratio est decantati universalis fidelium consensus, consensus rom. pontificum et episcoporum huius aetatis. 6. Contrariae sententiae suffragatur *antiquitas*, *universalitas* et *consensio*. 7. Novum proinde est dogma, quod pontifex definire assumpsit.

(1) Sess. VI, can. 23.

381. Resp. Ad 1. *D*. In adversariorum hypothesi, quod s. Bernardus et s. Thomas propter documenta traditionalia inficiati fuerint conceptionem immaculatam *passivam*, *C*. si adducti fuerint argumentis potius rationalibus, in hypothesi, quod eam negaverint, *N*. Plura enim rationum momenta suadent, hosce doctores non passivam conceptionem adortos fuisse. De s. Bernardo licet ambigere, quum ipse aperte loquatur de tempore, quod praecessit generationem, ac de eo quod eam comitatur (2); porro hoc sensu nemo catholicorum immaculatum Virginis conceptum tuetur, cum anima eius nondum fuerit corpori infusa. Alexander VII expresse notat, animam B. M. V. *in sui creatione et in corpus infusione* gratia fuisse donatam. S. Thomas loquitur de sanctificatione animae b. Virginis post conceptionem foetus, quae sanctificatio non quidem *tempore* sed *ordine* posterior fuit creatione, cum prius *prioritate ordinis* aliquid existere debeat, quam aliquo dono decorari. Neuter ipsorum ex traditione, sed principiis ex ratione petitis, quae cum pia sententia rite componi possunt, immaculatam Virginis conceptionem impugnavit.

382. Ad 2. *N*. Plures enim, iique fortasse celebriores, pro pia sententia steterunt; impugnatores vero nonnisi s. Thomae auctoritati vel allatis rationibus institerunt.

383. Ad 3. *Nego* suppositum, cum a primis ecclesiae saeculis documenta suppetant. Scotus vero sententiam contrariam *communem* dicit, quia scholastici ut plurimum ex solis theologumenis disceptare consueverunt, non freti documentis traditionalibus.

384. Ad 4. *N*. Insignis sane temeritatis esset accusare rom. pon-

(2) Ep. CLXXIV, ad Canon. lugdun. n. 7—8.

tificem, quod in re tam gravi ex ignorantia vel malitia, alloquendo universam ecclesiam, falsum protulerit.

385. Ad 5. *N.* Secus enim admittendum esset, quod universi fideles crassa laborent ignorantia in rebus fidei, vel quod Christus non promiserit ecclesiae quotidianam suam assistentiam. Attamen haec absona et haeretica sibi devorant impugnatores immaculatae b. Virginis conceptionis.

386. Ad 6. *N.* Contrarium ex hactenus dictis luculenter constat.

387. Ad 7. *D.* Novum dogma respectu formalis definitionis, *C.* respectu sui, *N.* Ecclesia enim aut romanus pontifex non novum dogma, sed novam de veteri veritate definitionem edit, prout contigit in omnibus conciliorum definitionibus a concilio nicaeno usque ad tridentinum, quae pariter totidem nova dogmata dicenda forent in sensu adversariorum. Qui igitur de novo dogmate loquuntur, ostendunt se plane ignorare quid dicant.

CAPUT V.

DE PECCATI ORIGINALIS EFFECTIBUS

388. Prout novatores diversimode circa statum primi hominis, *paradisiaci* nuncupati, senserunt, sic etiam diversum tulerunt iudicium de originalis peccati effectibus.

389. Lutherus enim caeterique eius sectatores ex principio, quod iustitia originalis partem essentialem constituerit humanae naturae, essentialiter ex eius amissione intulerunt immutatam fuisse naturam humanam. Ac 1° docuerunt hominem lapsum omni pene libertate destitutum esse ac ipsa *potentia* ad se determinandum et agendum, factumque esse in spiritualibus veluti truncum, lapidem, salis statuam; 2° concupiscentiam verum peccatum esse; quae cum proinde in omnes hominis actiones influat, eas inde infici, totidemque esse peccata, adeoque philosophorum virtutes totidem vitia esse docuerunt.

390. Ianseniani cum idem constituerint principium easdem deduxere consequentias. Iansenianis siquidem eadem haesit doctrina de iustitia originali, ac de effectibus, qui ex illius amissione proveniere. Discrepantia si qua est inter iansenianos et lutheranos calvinianosque, in sola vocabulorum diversitate consistit. Nam iansenistae dixerunt iustitiam originalem debitam esse humanae naturae, utpote partem eius integralem, illa igitur deperdita, amissa est libertas a necessitate; et concupiscentiam peccatum esse, atque hinc infidelium virtutes totidem esse peccata ac vitia pariter effutierunt.

391. Rationalistis, quibus homo paradisiacus conceptus *idealis* est, peccatum originale non est nisi limitatio naturae; prout vero praevalet in homine sive *sensibilitas*, sive ratio, necessitate adigitur aut ad vitium aut ad virtutem. Christi redemptio non est nisi quaedam *rehabilitatio* ad vitam rationalem, cuius Christus in se typum exhibuit, quem typum homines possunt non solum attingere seu exprimere in se, verum etiam superare.

392. His rationalistis, seu potius incredulis velo biblico tectis, dimissis, quos suo loco refellemus, nec non aliis protestantium ac iansenistarum erroribus, hic illorum adorimur errores, qui sive germanam libertatis naturam, sive eius in homine lapso existentiam impugnant. Sit igitur

Propositio I. *Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non sufficit libertas a coactione, sed illa praeterea requiritur, quae dicitur a necessitate.*

393. Propositio de fide est; contradictoria enim, quae III est Iansenii propositio his verbis concepta: *Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*, uti *haeretica* proscripta est ab Innocentio X in bulla *Cum occasione*. Ianseuio praeiverat Baius, cuius propositio XXXIX: *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*, iamdudum damnata fuerat a s. Pio V et Gregorio XIII.

394. Ne verborum ambagibus implicemur, notiones praemittimus, quas circa naturam libertatis tum theologi tum probati philosophi tradunt.

395. Libertas, prout hic accipitur, definiri potest: *facultas eligendi*. Haec definitio universalissima est, ac tum Deo, tum angelis, tum homini competit. Libertatis species omnes complectitur, excluditque quamcumque necessitatem tum intrinsecam tum extrinsecam.

396. Multiplex distinguitur libertatis species: alia est libertas *exercitii*, alia libertas *executionis*. Libertatis exercitii nomine venit imperium ipsum voluntatis, seu ipse actus intimus volendi; libertatis vero executionis voce significatur actus imperatus a voluntate et externus, cuiusmodi e. gr. esset actus surgendi, deambulandi, etc. Prior proinde libertas pro obiecto babet actus internos voluntatis, posterior autem etiam actus externos. Quo fit ut proprie dicta libertas ea sit, quae dicitur exercitii, in qua sola facultas eligendi residet, quae a latinis *optio*, a graecis προαίρεσις seu *electio* vocatur.

397. Ad *electionem* porro, cum agitur de actibus internis voluntatis, requiritur, ut quis possit inter duos aut plures terminos, spectatis rerum omnium adiunctis, unum vel alterum velle aut nolle, ac vicissim.

398. Libertati executionis opponitur *violentia* seu *coactio*, uti cum quispiam impeditur ab aliquo moliendo; aut cogitur ad aliquid faciendum aut omittendum contra voluntatem suam, seu suae voluntatis imperium.

399. Libertati exercitii opponitur *necessitas*, quae secum trahit *impossibilitatem oppositi*, uti si aliquis interius determinaretur ad aliquid volendum vel nolendum.

400. Fieri proinde potest, ut aliquis fruatur libertate exercitii, non autem executionis; aut e converso libertate executionis, minime vero exercitii.

401. Electio duos saltem terminos comparationis exigit, alioquin facultas eligendi seu optio non haberetur. Qui enim determinatus ad unum est, non habet obiectum, in quod electio cadat. Liber propterea non est sive homo circa felicitatem in genere, sive beatus circa Dei amorem.

402. Termini comparationis multiplices sunt; nam possunt esse duo contradictoria, e. gr. amare vel non amare, quo in casu illa habetur libertatis species, quae dicitur *contradictionis;* possunt praeterea esse duo contraria, ut amare et odisse, et ex his exsurgit alia libertatis species, *contrarietatis* nuncupata. Possunt denique esse duo *diversa*, e. gr. scribere vel legere, et tunc profluit tertia libertatis species, quae *specificationis*, aut etiam *disparitatis* dicitur. In Deo et in beatis nulla datur *contrarietatis* libertas inter bonum ac malum. In homine autem viatore una cum caeteris libertatis speciebus et haec reperitur.

403. Libertatis enim radix, ut do-

cet s. Thomas (1), *est voluntas sicut subiectum, sed sicut causa est ratio; ex hac enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas acceptiones boni.* Mutua tamen datur actio voluntatis in rationem, ac vicissim rationis in voluntatem, quatenus voluntas potest rationem applicare ad consideranda motiva electionis inter diversos terminos seu ad deliberandum, ac ratio permovere voluntatem potest ad eligendum. Nulla in Deo deliberatio reperitur, sed solum in creaturis finitis ac limitatis.

404. Pronum porro ex his notionibus colligere est 1° non esse permiscendam libertatem exercitii, quae *antecedens* etiam dicitur, cum libertate executionis, quae *consequens* appellari consuevit; 2° neque *voluntatem* cum *libertate*, cum fieri possit, ut actus maxime voluntarius sit, nec tamen liber; 3° inferri nullam libertatem concipi posse, ubi non datur electioni locus, aut electionem, ubi duo saltem non habentur comparationis termini in quorum unum in praesentibus circumstantiis cadere non possit electio aut *optio;* 4° naturam libertatis, de qua est sermo, proprie consistere in antecedenti immunitate a quavis necessitate, qua indifferentia ad electionem tollatur inter duos aut plures terminos sive diversos, sive oppositos, sive contrarios, si de homine viatore agatur. Parum vero refert, quo nomine necessitas illa vocetur, *physica* nempe aut *moralis.* Cum talis immunitas a necessitate reperitur, libertas quae inde exsurgit, *indifferentiae* aut *arbitrii* libertas nuncupatur, qua homo vere dominus efficitur actionum suarum.

405. Animadvertendum autem est ad veterum scriptorum intelligentiam, ipsos consuevisse 1° *voluntarium* passim ac *spontaneum* pro *libero* usurpare; 2° vocabula *voluntatis* ac *libertatis* promiscue adhibere; 3° *necessitatem* cum *coactione* et praeterea cum *vi* atque *violentia* saepe confundere; 4° nec non libertatem *naturalem* cum *morali*, non secus ac servitutem *moralem* cum *naturali*.

406. Quibus praemissis, perspicuitatis gratia, sic iam accedimus ad enunciatam thesim vindicandam. Etiam in statu naturae lapsae ad merendum vel demerendum non sufficit libertas a coactione, sed requiritur praeterea libertas a necessitate, si haec necessitas etiam in hoc statu omnis meriti ac demeriti rationem tollit. Res porro ita se habet.

407. Etenim I. Scripturae rationem meriti aut demeriti illis tantum actionibus tribuunt, quarum homo per electionem dominus est, ut patet ex Deut. XXX, 19 ubi dicitur: *Testes invoco hodie coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam*, etc. Item ex omnibus locis, in quibus continentur praecepta, exhortationes et consilia, quae inania forent, nisi in hominis potestate esset ea eligere, atque executioni mandare ad obtinenda quae illis adnexa sunt praemia, aut ad evitandas ex illorum transgressione comminatas poenas, quae sunt retributiones meriti vel demeriti. His autem plena sunt utriusque foederis eloquia. Sic Exod. XX, 3 seqq.: *Non habebis deos alienos... Non assumes nomen Dei tui frustra*, etc. Patet demum ex illis omnibus testimoniis, in quibus aliquid hominibus promittitur ea sub conditione *si voluerint;* sic Matth. XIX, 17: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata,* ac v. 23: *Si vis perfectus esse*, etc.

408. II. Nec alia umquam stetit

(1) I, 2, qu. 17, a. 1, ad 2

patribus sententia. S. Hieronymus: *Liberi*, inquit (1), *arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est.* Quae quidem verba maxime probat Augustinus, scribens (2): *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat? Quis aliter conditam humanam neget esse naturam?* Qui proinde in lib. *De duabus animabus* inter caetera haec habet (3): *Quamobrem illae animae, quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi carent, peccatum earum tenere non possumus.* Alia plura eiusmodi testimonia exhibet Petavius toto lib. III *De opificio.*

409. S. Thomas, s. Augustini caeterorumque patrum vestigiis insistens, cum sibi proposuisset quaestionem: *Utrum homo habeat liberam electionem, aut ex necessitate eligat*, respondet (4): *Dicendum, quod quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur. . . Haec autem opinio est haeretica: tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actibus.*

410. III. Hoc ipsum recta ratio suadet; constituto enim semel principio de voluntate antecedente ac ineluctabili necessitate ad aliquid abrepta, nulla amplius *moralitas* in actibus humanis fingi potest; nec enim actiones nostrae *morales* tantum ex eo dicuntur, quod morum normae congruant vel ab ea dissentiant, verum etiam immo praecipue ex eo, quod eius imperio ac disciplinae subiiciantur ab eaque dirigantur. *Incipit genus morum*, inquit s. Thomas (5), *ubi primum dominium voluntatis invenitur.* Quod vero interna necessitate fit, a norma seu regulis morum dirigi nequit. In eo praeterea, iuxta eumdem angelicum doctorem, totius meriti radix consistit, quod nempe aliquid ex his, quae in nobis sunt, tribuentes, ad aliena invicem accipienda quoddam nobis ius comparemus. *Per actum proprium*, scribit (6), *quis mereri non potest, nisi sit dominus sui actus. Sic enim suum actum quasi pretium pro praemio dare potest.* Iam vero ubi ineluctabilis intercedit necessitas, ibi nonnisi absurde dominium excogitari potest in proprios actus. *Ex hoc contingit*, ait rursum angelicus (7), *quod homo est dominus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest.* Atque haec sufficiant, quin urgeamus exitiales fructus, adulteria scilicet, furta, homicidia, quae ex doctrina adversariorum promanarent in societatis universae perniciem.

DIFFICULTATES

411. I. Obi. 1. Ex s. Augustino, cui consonant ss. Prosper, Ioannes damascenus, Fulgentius, Bernardus, Anselmus aliique passim, illud omne liberum censeri debet, quod *voluntarium* est; satis hic sit ex Augustino proferre, quae scribit in lib. *De spiritu et litt.* (8): *Hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult, facit, si non vult, non facit.* Atqui plura volumus etiam necessitate cogente. 2. Magis elucet eorum mens in discrimine, quod constituunt inter *naturam* et *voluntatem*, quod illa utpote determinata ad unum libera non sit, haec autem semper libera sit; ergo quidquid vo-

(1) *Contra Iovin.* lib. III, n. 3.
(2) *De nat. et grat.* c. 65, n. 78.
(3) Cap. 12, n. 17.
(4) *Quaest.* VI *de malo.*
(5) *Sent.* II, dist. 24, qu. 3, a. 2.
(6) *De Verit.* qu. 29, a. 6.
(7) 1. 2, qu. 6, a. 2.
(8) Cap. 31.

luntarie fit, *libere* fit, quaecumque demum ratione fiat. En verba s. Augustini (1), *Motus* animae *non est utique naturalis, sed voluntarius;* hinc s. Thomas: *Voluntas*, inquit (2), *dividitur contra naturam, sicut una causa contra aliam; quaedam enim fiunt naturaliter, quaedam voluntarie.* 3. Nec obest voluntatem praeeunte ratione velle, siquidem plura sunt, quae praeeunte ratione necessario volumus, e. gr. beatitudinem in genere, si de nobis sermo sit; si de beatis, certum est eos velle praeeunte ratione amorem beatificum, Deum vero processionem Spiritus sancti. 4. Idque etiamsi intellectus proponat voluntati obiectum necessario prosequendum aut fugiendum iuxta s. Augustinum, qui obiicienti Pelagio (3): *Voluntatis arbitrio ac deliberatione privatur, quidquid naturali necessitate constringitur*, respondet: *Per enim absurdum est, ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram* (scilicet ad libertatem), *quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus, nescio qua et bona constrictione naturae; nec dicere audemus, ideo Deum non voluntatem, sed necessitatem habere iustitiae, quia non potest velle peccare.* 5. Loquitur porro s. doctor in his postremis verbis de voluntate iustitiae prout Deo et beatis inest, quae non patitur indifferentiam contradictionis, liberam tamen eam dicit; igitur ex Augustini caeterorumque patrum doctrina optime libertas cum necessitate consistit.

412. Resp. Ad 1. *D.* Illud ex Augustino ac reliquis patribus liberum est, quod est voluntarium, voluntate formaliter sumpta seu pro facultate eligendi, *C.* voluntate naturaliter seu necessario volente, *N.* Iam praemonuimus patres promiscue voces libertatis ac voluntatis, proindeque voluntarii ac liberi usurpare; quum proinde docent id *liberum* esse, quod *voluntarium* est, vocem voluntarii uti synonymam adhibent *liberi*, seu eius quod ex libera electione procedit. Cum voluntas naturaliter, seu prout natura est, vult, necessario vult; cum vero vult, prout est formaliter voluntas, seu ex deliberatione eligit, libera est. Quum Augustinus aliique patres dicunt liberum, quod voluntarium est, in secundo sensu hac voce utuntur. Duplicem hanc *voluntatis* ac *voluntarii* notionem exhibet s. Thomas (4). 3. Hac sublata aequivocatione, difficultas concidit.

413. Ad 2. *D.* Constituunt discrimen inter *naturam* et *voluntatem*, prout formaliter voluntas est seu facultas electiva, *C.* prout voluntas agit per modum naturae ad unum determinatae seu necessario, *N.* Eadem in his latet aequivocatio in voce voluntatis supra detecta; quod luculenter patet ex s. Thoma, qui in obiecto loco exponit, quid significaverit per *voluntatem* et per *naturam*, subdens: *Est autem alius modus causandi proprius voluntatis, quae est domina sui actus, praeter modum, qui convenit naturae, quae est determinata ad unum.*

414. Ad 3. *D.* Si, quod ratio voluntati proponit, in deliberationem cadat, ita ut eius electione voluntas dici possit domina actus sui, *C.* si ita proponat, ut sub deliberationem non cadat, sed necessario voluntas in obiectum propositum feratur, *N.* Iam vero talia sunt, quae in exemplum adducuntur; circa haec enim deliberare voluntas nequit, neque proinde illam relate ad recensita obiecta liberam dicimus.

(1) Lib. III, *De lib. arbitrio*, c. 1.
(2) Part. 1, qu. 19, a. 1 ad 1.
(3) *De nat. et grat.* c. 46.
(4) *Quaest.* II, *de potentia*, a. 2.

415. Ad 4. *Neg.* Ad textum autem s. Augustini, *D.* Absurdum est nos liberos non esse in eo, quod beati esse volumus quoad libertatem contrarietatis, *C.* quoad libertatem contradictionis, *N.* Liquet s. doctoris mens ex errore, quem refellebat in Pelagio, qui libertatis essentiam constituebat in libertate contrarietatis, seu indifferentia ad bonum et malum. Porro *nec libertas nec pars libertatis*, ut inquit s. Anselmus, *est potestas peccandi*, sed potius *libertatis defectus*, ut subiicit s. Thomas (1). Quum proinde Iulianus asseruerit: *Deus liber non est, qui malum non potest velle*; respondebat s. doctor (2): *Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?*

416. Ad 5. *D.* Adeoque ab ea voluntate s. Augustinus excludit libertatem contrarietatis iuxta dicta, *C.* libertatem contradictionis aut specificationis circa iustitiae exercitium ad extra, *N.*

417. I. Inst. 1. S. Augustinus, naturam libertatis nostrae exponens, scribit (3): *Si illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse ut ita aliquid vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatem auferat libertatis. Neque enim vitam Dei et praescientiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus necesse esse Deum semper vivere et cuncta praescire.* Iam vero necessitas, quae similis est illi, qua necesse est Deum vivere et cuncta praescire, libertatem a necessitate excludit; atqui tamen ex Augustino haec non officit libertati voluntatis. Ergo. 2. Haec vero congruunt liberi arbitrii definitioni, quam tradit s. doctor, dum ab eo dicitur (4): *Animi motus cogente nullo.* Hinc s. Thomas scribit (5): *Liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non possit.* Ergo sola coactio opponitur libertati. 3. Proponens proinde sibi s. Thomas Augustini effatum: *Si aliquid est necessarium, non est voluntarium;* respondet: *Dicendum, quod verbum Augustini est intelligendum de necessario necessitate coactionis. Necessitas autem naturalis non aufert libertatem voluntatis, ut ipsemet in eodem libro dicit.* Ergo.

418. Resp. Ad 1. *D.* Necessitas, quae similis est ei, qua necesse est Deum vivere et cuncta praescire vita essentiali et naturali, *C.* vita accidentali per operationem ad extra, *N.* De hac porro loquitur s. Augustinus disputans adversus stoicos, qui ex Dei praescientia inferebant adimi homini libertatem; respondet vero s. doctor praescientiam libertati non officere, quia si qua necessitas ex praescientia Dei oritur, consequens est, non antecedens. Idem dic de operatione Dei ad extra, quae accidentalis Deo est, cum possit esse et non esse, siquidem libere Deus ad extra operatur, et haec est, quae *vita* ab Augustino nuncupatur.

419. Ad 2. *D.* Si *coactionis* vox ab utroque s. doctore proprie seu stricte sumeretur, *C.* si improprie seu lata significatione pro *necessitate*, *N.* Hoc autem sensu in primis vocem hanc a s. Augustino usurpari, patet ex *Retract.* lib. I, c. XV, ubi scribit protoparentes ideo esse culpandos, quia *nullo cogente*, id est, libera voluntate peccarunt; *suasit enim*, inquit, *tentator, ut hoc fieret, non coëgit.* Eodem pariter sensu adhibuisse vocem hanc s. Thomam, constat ex iis, quae scribit *contra gent.* lib. III, cap. CXLVIII, ubi probandum assumpsit *per auxilium divinae gratiae hominem non*

(1) I. 2, qu. 109, a. 2, ad 2.
(2) *Op. imperf.* lib. I, n. 100.
(3) *De civit. Dei*, lib. V, c. 10.
(4) Lib. *De duab. animab.* c. 1.
(5) *Sent.* II, dist. 25, qu. 1, a. 4.

cogi ad virtutem, et alibi passim.

420. Ad 3 *D.* Non est *voluntarium*, id est, *liberum*, quatenus opponitur electioni seu facultati electivae, *C.* quatenus opponitur coactioni proprie dictae, *N.* Viget semper in his eadem aequivocatio orta ex diversa significatione vocis *coactionis*, quae, uti vidimus, tum a s. Augustino tum a s. Thoma adhibetur ad significandam *necessitatem.*

421. II. Inst. 1. Laus non debetur nisi actibus liberis; atqui s. Augustinus laudi Deo vertit, *quod negare seipsum non potest*, et angelis quod *Deo adhaereant*, seu laudat tum Deum tum angelos ob actus necessarios; censuit igitur necessitatem non opponi libertati. 2. Statuit praeterea homini post peccatum necessitatem peccandi inesse, quae tamen peccata ex necessitate patrata a Deo imputari docet, scribens (1): *De quo genere malorum Deus rogatur, ubi dicitur: Delicta iuventutis et ignorantiae meae ne memineris. Quod genus delictorum si non imputaret Deus iustus, non ea sibi dimitti posceret homo fidelis.* Ergo.

422. Resp. Ad 1. *D.* Laus proprie dicta ac presse sumpta non debetur nisi actibus liberis, *C.* latiori in sensu accepta, pro honore, *N.* Etenim, uti observat s. Thomas (2), laus proprie dicta est *sermo dilucidans magnitudinem virtutis.* Adeoque non debetur nisi liberis actibus; laus vero late sumpta pro honore *non actui sicut laus, sed magis agenti tribuitur*, ratione habita dignitatis solius suppositi, licet iam sit in fine ac proinde etiam propter actus necessarios. Quo sensu Deum s. Augustinus et angelos ob necessarios recensitos actus commendat.

423. Ad 2. *D.* Statuit s. Augustinus inesse homini post originale peccatum necessitatem peccandi moralem et vagam, *C.* physicam et determinantem ineluctabiliter ad aliquod peccatum actu, *N.* Accedit, quod ibi s. doctor nomen peccati etiam large sumat de imperfectionibus etiam naturalibus, quae ex peccato proveniunt.

424. II. Obi. 1. Christus liber fuit tum in amando Deo, tum in praecepto Patris servando de subeunda morte, meruit enim; atqui Christus nulla fruebatur in illis actibus libertate a necessitate, siquidem utpote comprehensor necessario Deum diligebat; utpote impeccabilis non poterat praeceptum sibi datum non observare. 2. Disserens proinde s. Thomas de libero Christi arbitrio, scribit (3): *Vel dicendum, quod si etiam esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non poterat, tamen ex hoc non amittit libertatem aut rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte sed sponte tendit, et ita est actus sui dominus.* Ergo ex s. Thoma 1° non tollitur libertas *ex determinatione ad unum;* 2° ad rationem laudis ac meriti satis est non *coacte*, sed *sponte* in laudabilia ferri, seu solam *coactionem* libertati officere, non autem *necessitatem*, aut *spontaneitatem.* Ergo.

425. Resp. Ad 1. *D. mai.* quoad primam partem: Christus liber fuit in amando Deo effective quoad specificationem operum; *C.* in se et affective, *N.* Quoad alteram partem sic, *D. min.* Christus necessario Deum diligebat in se, *C.* effective quoad operum specificationem, *N.* Ac negamus omnino alteram minoris partem de absoluta mortis necessitate ex praecepto proveniente.

426. Itaque amor Dei sub duplici

(1) *Op. imperf.* lib. I, c. 105.

(2) II, 2, qu. 91, a. 1, ad 1.

(3) *Sent.* III, dist. 18, q. 1, a. 2, ad 3.

potest respectu considerari, in se seu in sua essentia spectatus, et certum est Christum non potuisse Deum non amare; potest considerari effective seu in actu practico in electione actuum particularium, et circa hos Christus ad nullum in specie determinatus erat, poteratque propterea quemcumque eligere, e. gr. ex Dei amore vel ieiunare vel manducare; ambulare vel quiescere; praedicare vel desistere, etc. Quod vero spectat ad mortem subeundam liber Christus omnino fuit, siquidem *oblatus est, quia ipse voluit;* dicendum propterea est vel rigorosum a Patre praeceptum ipsum non habuisse, uti plures contendunt; vel si quod habuit, non habuisse absolutum sed conditionatum, adeo ut si noluisset mortem subire, potuisset dispensationem petere, ut ipsemet declarat (1).

427. Ad 2. *D.* Ex s. Thoma non tollitur libertas ex determinatione ad unum secundum genus moris, *C.* ex determinatione ad unum simpliciter, *N.* En quomodo angelicus doctor mentem suam aperiat (2): *Licet enim*, inquit, *anima Christi esset determinata ad unum secundum genus moris, scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter; poterat enim hoc vel illud facere et non facere. Et ideo libertas in eo remanebat, quae requiritur ad merendum;* seu libertas *specificationis.*

428. Sic etiam: ex eodem angelico ad rationem laudis ac meriti satis est non *coacte* sed *sponte* in laudabilia ferri, id est, non *necessario*, *C.* coactione proprie dicta, *N.* Iam enim animadvertimus s. Thomam vocem coactionis adhibere in sensu necessitatis, et vocem proinde *spontaneitatis* in sensu libertatis. Hac detecta aequivocatione evanescit difficultas. Sane cum ibid. dicat s. Thomas: ***Et ita est dominus actus sui***, patet ipsum vocem *coacte* pro *necessario* usurpasse, eo vel magis quod ipsemet declaret, quid significet, cum dicit, quempiam dominum esse actus sui, scribens (3): ***Sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere.***

429. III. Obi. 1. Ad libertatem satis est, si actus praevio rationis iudicio eliciatur, ac proinde voluntas se ipsam ad agendum determinet, ut actus elicitus possit voluntarius dici ac imperatus a voluntate, ac ita sit voluntarius et etiam sit in nostra potestate atque, ut loquitur s. Augustinus, ***si homo vult, facit, si non vult, non facit***, praesertim si actus voluntaria delectatione eliciatur, iuxta illud Augustini effatum (4): ***Ibi sumus veraciter liberi, ubi non delectamur inviti;*** et iterum (5): ***Libera voluntate facimus... quia delectati facimus.*** Atqui cum his omnibus necessitas consistere potest; frustra igitur naturae libertati necessitatem adversari obtenditur; 2. sane licet peccatores obdurati dura necessitate premantur, libere tamen peccant; quin etiam peccant daemones atque damnati, licet necessitate graviori adhuc compulsi; quemadmodum beati, qui etsi necessario Deum diligant, libere tamen diligunt, est enim ipsorum amor actus humanus; 3. Deus ipse, quamvis nunc saltem necessario creaturas velit, liber tamen circa eas est. Ergo.

430. Resp. Ad 1. *D. mai.* Si in recensitis actus ita voluntarie elicitus sit, ut electio a voluntate pendeat, *C.* si ita elicitus a voluntate sit, ut electio a voluntate non pen-

(1) Matth. XXVI, 53.
(2) *De verit.* qu. 29, a. 6, ad 1.
(3) Part. I. qu. 28, a. 1, ad 3.
(4) *De nupt. et concup.* lib. I, c. 30, n. 1.
(5) *In Ps.* CXXXIV, n. 11.

deat, *N.* Quaecumque demum causa electionem excludat, ita ut voluntas ineluctabiliter ad unum determinetur antecedenter, iam libertas adimitur indifferentiae, quae ad merendum vel demerendum requiritur. Dum vero s. Augustinus de delectatione loquitur, cum qua consistit libertas, delectatio est deliberata et consequens, uti ipsemet declarat, dum scribit (1), naturam sat bonam esse, *quae habet in potestate illicitam delectationem ; si extiterit, ita cohibere , ut non solum de caeteris licitis recteque factis, verum etiam de ipsius pravae delectationis cohibitione laetetur.*

431. Ad 2. *D.* Premuntur peccatores obdurati necessitate morali ac late sumpta, *C.* necessitate physica et absoluta, *N.* Eiusmodi necessitas vaga est et consequenter neque ad ullum specie actum determinat, adeoque vinci potest, si praesertim oratione utantur, caeterisque subsidiis, quae a peccato retrahant; quae si omittant, sibi imputare debent, si peccare pergant. Quod vero attinet ad damnatos daemonesque ipsos, neque ii physica necessitate impelluntur, sed morali; quoniam tamen in termino constituti sunt, illorum peccata, ut docet s. Thomas, ad demeritum non imputantur.

432. Ad 3. *D.* Deus necessario nunc vult creaturas necessitate consequenti, *C.* necessitate antecedenti, de qua hic agimus, *N.* Eodem scilicet actu nunc Deus vult creaturas, quo ipsas voluit, nempe actu libero et immutabili.

Propositio II. *Quamvis per originale peccatum liberum hominis arbitrium attenuatum sit, non est tamen extinctum, seu manet in statu naturae lapsae vera libertas indifferentiae ad merendum vel demerendum necessaria.*

433. Propositio de fide est, sancita a concilio tridentino (2): *Si quis liberum hominis arbitrium post Adae peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo immo titulum sine re, figmentum denique a satana invectum in ecclesiam; anathema sit.*

434. Thesim hanc adstruimus directe adversus novatores, qui saec. XVI *nihilismum* rationis ac proinde libertatis proclamarunt ex essentiali hominis corruptione per peccatum originale inductum, nec non adversus iansenistas, qui causam cum illis hac in parte communem faciunt; argumentis proinde theologicis eam propugnamus, indirecte autem adversus incredulos humanam libertatem tuemur, quoniam et ipsi eam adorti sunt. Cum vero scripturarum ac patrum documenta, quae huc pariter spectant, in praecedenti propositione retulerimus, ne iterum huc revocemus, illis suppositis, sic pergimus ex ratione eaque multiplici rem nostram conficere.

435. Ac 1° Ex sensu intimo, quo sentimus nos vi propria seu propria activitate permoveri ad aliquid eligendum, volendum aut respuendum, ita ut possimus, quoties libet, huius activitatis argumenta praebere. 2° Ex agendi ratione; si enim necessitate impelleremur, semper tota vi, ut in necessario agentibus fit, in aliquid ferremur, nec in nostra potestate esset eam suspendere aut cohibere, aut diverso gradu promere, quae omnia iugiter nos agere in comperto plane est. 3° Ex communi omnium consensu; omnes siquidem se libertate frui persuasum habent, hanc enim libertatem, ut scribit s. Augustinus (3): *Cantant et in montibus pastores, et in theatris poëtae, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis, et magistri in scholis, et*

(1) *De Gen. ad lit.* lib. VI, c. 7, n. 11.
(2) Sess. VI, can. 5.
(3) Lib. *De duab. animab.* c. 11, n. 15.

antistites in sacratis locis, et in orbe terrarum genus humanum. 4° Ex legibus, praemiis, ac poenis a legislatoribus constitutis ad bene regendam societatem. 5° Ex sensu laudis aut vituperii, quo percellimur ex recte vel male factis. 6° Ex ipsa incredulorum practica conversandi ratione, qui, quamvis sibi et aliis persuadere adnitantur dura hominem impelli necessitate ineluctabili, ita tamen se gerunt, perinde ac si plene ea fruerentur libertate tum circa se, tum circa sibi subiectos; dum propterea ipsi theoretice libertatem negant, eam adstruunt practice.

DIFFICULTATES

436. I. Obi. Scriptura non obscure docet hominem in praesenti statu vera esse libertate destitutum; etenim 1. Ierem. XX, 23: *Scio, Domine*, inquit, *quia non est hominis via eius*. 2. Prov. XXI, 1: *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud*, et alibi passim. Ergo.

437. Resp. *N. A.* Ad 1. *D.* Quoad executionem, *C.* quoad exercitium, *subd.* circa opera supernaturalis ordinis, *C.* circa opera ordinis naturalis, *N.* Posuit enim Deus hominem in manu consilii sui; quamvis Deus identidem executionem humanorum consiliorum impediat.

438. Ad 2. *D.* Salva libertate, *C.* ea sublata, *N.* Haec enim aliaque eiusmodi scripturarum testimonia intelligi debent vel de libertate executionis, vel de necessitate gratiae, vel de servitute peccati, vel de necessitate morali pro subiecta materia.

439. II. Obi. 1. S. Augustinus docet hominem per peccatum liberum penitus arbitrium amisisse, scribens (1): *Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum.* 2. Ex quo infert ortam in homine lapso peccandi *necessitatem;* ait enim (2): *Postquam ipse* Adam *libera voluntate peccavit, nos in necessitatem praecipitati sumus, qui ab eius stirpe descendimus;* 3. adeoque periisse in nobis arbitrii indifferentiam, uti scribit in libris *contra Iulian.* et in *Serm.* CVI, n. 11, ubi affirmat *nos non agere*, *sed agi*. Ergo.

440. Resp. Ad 1. *D.* Docet hominem liberum amisisse arbitrium, quale in paradiso fuit *habendi plenam cum immortalitate iustitiam*, seu quoad eius perfectionem, *C.* absolute et simpliciter, *N.* Hanc porro nec aliam fuisse in hoc effato, quo tantopere novatores et iansenianі abusi sunt, Augustini mentem, constat ex comparatione, quam ibid. s. doctor instituit inter felicitatem et vigorem, quem habuit Adam ante peccatum, et languorem, qui post peccatum secutus est: hinc dicit *emortuum et non emortuum* arbitrium nostrum, *emortuum ad habendam plenam cum immortalitate iustitiam, non emortuum* ad cooperandum Deo, et ad moralia opera saltem faciliora perficienda. Atque ut clarius adhuc se ipsum exprimit (3): *Adhuc curatur... sanatur languor; libertas periit per peccatum, sed illa, quae in paradiso fuit.*

441. Ad 2. *D.* Necessitatem *moralem* ortam ex inordinatione concupiscentiae, *C.* proprie dictam, *N.* Nempe loquitur de illa lege, quae est in membris nostris, ob quam scribebat apostolus (4): *Non quod volo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum, illud facio.*

442. Ad 3. *D.* Qualem tuebantur pelagiani, *C.* qualem nos adstruimus, *N.* Pelagiani siquidem ex prin-

(1) *Enchir.* cap. 30.
(2) Lib. *Contra Fortunatum*, n. 22.
(3) L. *ad Bonifac. contra duas Epist. Pelag* cap. 2.
(4) Rom. VII, 15.

cipio quod homo adhuc sit, qualis primitus a Deo conditus fuerat, inferebant integris plane adhuc viribus hominem pollere ad bonum quodcumque operandum; s. Augustinus propterea ad errorem hunc refellendum inficiabatur tali integritate hominem constare, quia ita eum esse in praesentia constitutum docebat, ut nisi ipsi medicinalis gratia opituletur, nequeat saltem difficiliora mandata servare atque graves vincere tentationes. Falsum porro est, quod adiiciunt adversarii, hominem scilicet ex Augustino *non agere, sed agi;* sed potius scribit: *Immo et agis et ageris, si a bono agaris*, quibus verbis gratiae et voluntatis concursum ad operationem expressit.

443. III. Obi. 1. Voluntas necessario fertur ad felicitatem in genere, ergo etiam in specie seu in singulis actibus. 2. Quoties enim voluntas eligit, eligit sub ratione maioris boni aut veri aut apparentis. 3. Si enim necessario non prosequeretur sub ratione maioris boni, eligeret sub ratione minoris boni, adeoque sub ratione mali, quod fieri nequit. 4. Si bona utrinque aequalia voluntati offerantur, numquam eliget, alioquin eligeret sine ratione sufficienti, uti trutina, quae numquam dabit praepondium, nisi aequilibrium tollatur. 5. Libertas indifferentiae cum in aequilibrio consistat, numquam in praxi dari potest; aut enim abripitur a motivis rationalibus, aut a sensibilitate, seu concupiscentia, ut vocant. 6. Sane voluntas, utpote facultas caeca, necessario sequitur aut obiectum ab intellectu propositum, aut sensibilitatis impulsum. 7. Quod confirmatur ex eo quod voluntas necessario agat iuxta dictamen practicum rationis, quod determinatur a iudicio praevio theoretico intellectus adeoque necessario; 8. intellectus enim necessario repraesentat boni vel mali obiectum, prout percipit. Ergo.

444. Resp. Ad 1. *C. A. Neg. Cons.* Tunc enim solum voluntas necessario abripitur ab obiecto, quum sub sola ratione boni sub omni respectu proponitur, non autem cum proponitur sub ratione mixta boni ac mali; in casibus autem particularibus semper sub hoc respectu obiectum proponitur, cum nullum sit in particulari bonum absolutum, si Deum excipias, quem tamen homo non cognoscit nisi abstractive.

445. Ad 2. *D.* Ita tamen ut praecellentia unius boni prae alia, utpote finita, non cogat voluntatem ad electionem, *C.* ut cogat sive necessitate impellat, *N.* Voluntas quidem vi illius generalis ac necessariae ad felicitatem tendentiae determinatur ad electionem in specie; ast cum nullum particulare obiectum, uti diximus, sub sola ratione boni aut mali sese offerat, hinc potest semper libere se determinare seu deliberare, ita ut minus quandoque bonum eligat ad exercitium libertatis, quod tunc iam maius bonum ipsi est, aut irrationabiliter etiam, ut saepe fit.

446. Ad 3. *Neg.* Sed eligit sub ratione aut mixti boni aut mixti mali, prout diximus.

447. Ad 4. *Neg.* Posset enim hoc in casu eligere ad exercitium suae libertatis, adeoque non eligeret sine ratione sufficienti; atque hinc patet discrimen, quod interpositum est inter libram, seu trutinam, et voluntatem, quod illa passiva sit, haec vero activa, quae se ipsam scilicet propria vi determinare potest, ac inclinare in hanc potius quam in illam partem.

448. Ad 5. *D.* Libertas indifferentiae in aequilibrio consistit, quatenus nil sit quod ipsam necessario in alterutram partem compellat, *C.*

quatenus numquam in unam potius quam in alteram feratur aut inclinetur, *N.* Satis enim est ad libertatem indifferentiae, ut quavis inclinatione aut tendentia supposita dominium penes voluntatem sit.

449. Ad 6. *D.* Ita tamen ut postquam ab intellectu propositum est, aut cum sentit se a sensibilitate allici, voluntas dominium deliberationis suae teneat, *C.* ut ab alterutro necessario abripiatur, *N.* Voluntas nonnisi omnibus perpensis deliberat ac determinat se utpote semper activa.

450. Ad 7. *D.* Si pro iudicio practico significetur actualis deliberatio, *C.* si significetur praevium seu antecedens iudicium theoreticum intellectus, cui se necessario conformare debeat voluntas, *N.* In priori sensu deliberatio est ipsum libertatis exercitium reduplicative sumptum, et tunc necessitas non est nisi consequens, quatenus non potest non deliberare, dum deliberat; ast in altero sensu est falsum voluntatem necessario abripi a iudicio speculativo intellectus; quoties enim verificatur illud poëtae:

. . . . . Aliudque cupido
Mens allud suadet; video meliora proboque,
Deteriora sequor?

451. IV. Obi. 1. Fieri potest, ut sensus intimus nos decipiat, ac dum videmur libere velle, antecedenti necessitate compellamur; 2. perinde ac si lapidi aut acui magneticae, paulo ante motum aut tendentiam, cum cognitione desiderium imprimeretur se movendi locum determinatum versus, putarent se libere tendere ac se movere, attamen reipsa necessario tenderent ac se moverent; quod verisimile fit ex eo, quod homo et singulos actus praevia motione seu praedeterminatione divina indigeat ut ex potentia exerat se in actum, ac proinde in singulis suis actionibus pendeat uti causa secunda a Deo causa prima. Ergo.

452. Resp. Ad 1. *Neg.* Numquam enim, ut philosophi suo loco ostendunt, sensus intimus decipere nos potest in obiectis, quae ipsius propria sunt, alioquin in absurdum scepticismum dilabi deberemus. Quod si interdum videtur fallere nos, tunc sensus intimus non versatur circa obiecta sibi propria.

453. Ad 2. *Nego paritatem.* Praetermissa enim absurda hypothesi, cui illa innititur, maximam in ea deprehendimus differentiam: nam homo non solum sentit se liberum esse, sed quoties ei libuerit, toties potest suam libertatem facto ipso ostendere movendo se aut sistendo, sedendo aut surgendo, maiori vel minori festinatione incedendo, hoc vel illud, hoc vel oppositum eligendo, quod nec acus magnetica aut lapis decidens praestare possent.

454. Ad 3. *D.* Quatenus indiget iugi conservatione ad vivendum et agendum, *C.* alio sensu, *N.* Deus profecto quam rebus omnibus activitatem initio contulit, eam ipsis iugiter conservat: quo sensu optime dici potest ac debet, homines sicut res caeteras pendere uti causas secundas a Deo causa prima tum in essendo tum in agendo. Haec autem conservatio pendet ab actu divinae voluntatis, qui se protendit ad universam existentiae periodum, nec alio opus est, ut homo potentiam suam in actum exerat.

CAPUT VI.

DE FUTURA HOMINIS VITA

455. Brevis admodum praesens hominis vita est, quam aeterna altera excipiet. Ast quam diversa sors hominem in altera vita manet! Scilicet aut meritorum, quae opitulante Dei gratia, aut demeritorum, quae

eidem obsistendo sibi comparavit, praemia vel poenae eum consequentur. Si nulla reatus macula obstrictus ex hac vita decedat, illico aeternum beatus erit: sin vero gravi culpae labe coinquinatus vitam hanc finiat, aeternum infelix; si aut leviori adspersus culpa, aut poena nondum omnino soluta, in alteram vitam migret, temporali expiationi subiicietur; si demum contingat eum mori originali noxa non expiata, ab aeterna beatitudine in perpetuum excludetur. De quadruplici proinde hoc statu nobis disserendum superest, de supernaturali scilicet beatitudine, de purgatorio, de inferno, deque statu sine baptismo decedentium. Quae quidem totidem distinctis articulis ex ordine conficiemus.

Articulus I. *De supernaturali hominis beatitudine.*

456. Beatitudo, quae etiam summum bonum aut ultimus finis nuncupatur, a Boëthio definitur (1): *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*; a s. Augustino (2): *Bonorum omnium summa et cumulus;* a scholasticis autem: *Summum bonum appetitus rationalis satiativum.*

457. Sub duplici porro respectu beatitudo spectari potest, prout nempe aut *obiectiva* aut *subiectiva* est: prout obiectiva, est res ipsa cuius possessione efficimur beati; prout autem est subiectiva aut formalis, est actus ipse, quo beatitate utimur ac fruimur, seu ipsa huius rei possessio et fruitio.

458. Antequam divina revelatio hominibus affulsisset, philosophi in varias multiplicesque sententias distracti sunt circa veram hominis beatitudinem, ita ut supra bis centum enumerarentur, quae tamen omnes a vero abludebant. Depulsa tandem per evangelicam lucem spissa errorum caligine, compertum tandem omnibus est, eam in sola Dei cognitione ac possessione consistere, sive eiusmodi cognitio et possessio in ordine naturali spectetur, sive in ordine supernaturali. Finis siquidem intelligentis naturae non nisi Deus est, qui solus potest eius facultates explere. Beatitudo naturalis, quamvis in se perfecta, evanescit, si comparetur cum beatitudine supernaturali; illa siquidem ex sola abstractiva Dei cognitione et fruitione exsurgit, haec vero in ipsa immediata intuitiva Dei visione seu cognitione et fruitione consistit.

459. De supernaturali hac beatitudine nos hic acturi sumus, et quatuor fidei nostrae articulos adstruemus: 1° beatos superno lumine illustratos Deum immediate ac intuitive videre; 2° non tamen ipsum comprehendere; 3° pro diverso meritorum gradu eosdem Deum inaequali modo videre; 4° divinam hanc beatificam visionem non differri usque ad corporum nostrorum resurrectionem.

Propositio I. *Beati in patria supernaturaliter Dei essentiam intuitive vident.*

460. Definita haec veritas est a concilio florentino, act. XXII, dum statuit animas perfecte puras *in coelum mox suscipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est;* idemque iam definierat Benedictus XII in const. *Benedictus Deus.*

461. Ideo vero in enunciata propositione adiecta est vox *supernaturaliter*, ut excluderetur error beguardorum ac beguinarum, qui, uti dicitur in *Clementina, Ad nostrum de haereticis*, autumarunt Deum se videre posse absque *luminis gloriae* subsidio. In hunc ipsum errorem iamdiu impegerant eunomiani, qui

(1) *De consol. philos* lib III, p. 2.

(2) *Enar. in Ps.* XI, n. 11.

non solum Deum se videre naturaliter posse audacter effutiebant, verum etiam comprehendere, teste Theodoreto (1).

462. Statuitur autem propositio adversus graecos palamitas; qui docuerunt Deum neque supernaturaliter intuitive videri a beatis in sua essentia, sed solum abstractive; his recentiores plerique Armeni, ut refert Radulphus, archiepiscopus armachanus, adhaeserunt.

463. Iam vero tum scriptura, tum traditio catholicum dogma apertissime docent. Christus enim: *Angeli eorum*, inquit (2), *in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est;* de hominibus vero, cum dicat Christus (3): *Erunt sicut angeli Dei in coelo*, aut uti legitur apud Lucam (4): *Aequales angelis sunt.* Si igitur angeli Deum intuitive vident, et animae vident beatae. Quod pariter adstruit apostolus, dum scribit (5): *Videmus nunc per speculum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.* Quibus verbis antithesin instituit inter visionem Dei abstractivam, quam in praesentia habemus, et intuitivam, qua olim fruemur. Ergo.

464. Nec minus luculenter id ipsum docuere patres traditionis testes, quorum testimonia uberrime profert Petavius (6). Nos ex illis unum vel alterum seligimus. S. Irenaeus sic pulcherrime scribit (7): *Quemadmodum videntes lumen, intra lumen sunt, et claritatem eius percipiunt; sic et qui vident Deum, intra Deum sunt, percipientes eius claritatem... Percipiunt ergo vitam qui vident Deum.* S. Cyprianus: *Quae erit gloria*, exclamat (8), *et quanta laetitia, admitti ut Deum videas!* Demum s. Augustinus, qui verbis utitur s. Hieronymi: *Homo*, inquit (9), *Dei faciem videre non potest, angeli autem etiam minimorum in ecclesia semper vident faciem Dei; et nunc in speculo videmus et in aenigmate, tunc autem facie ad faciem, quando de hominibus in angelos profecerimus.* Quibus nihil luculentius dici potest.

DIFFICULTATES

465. I. Obi. I. Eadem ratione scripturae dicunt angelos aut beatos Deum videre, qua tradunt sanctos V. T. Deum conspexisse *facie ad faciem*, ut Iacob, Gen. XXXII, 30; Moysen, Exod. XXXIII, 11, qui tamen Dei essentiam minime viderunt. 2. Deus expresse et absolute *invisibilis* in scripturis dicitur, ut I Timoth. I, 17: *Regi saeculorum immortali et invisibili*, et iterum, ibid. VI, 16: *Qui... lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest;* et Io. I, 18: *Deum nemo vidit umquam.* 3. Quin etiam et de angelis ipsis, I Petr. I, 12 dicitur: *In quem* (Spiritum s.) *desiderant angeli prospicere;* si *desiderant* prospicere, igitur necdum prospiciunt. 4. Cum praeterea eodem modo dicatur Deus *incomprehensibilis* ac *invisibilis*, ac Deus reipsa incomprehensibilis sit, erit igitur pariter invisibilis. Ergo.

466. Resp. Ad 1. *Neg.* Tum quia in scripturis V. T. nulla instituitur antithesis inter visionem abstractivam Dei ac intuitivam, uti fit in locis a nobis adductis; tum quia sensus traditionalis antiquitatis diverso sensu tum veteris tum novi testamenti loca accepit ac intellexit.

467. Ad 2. *D.* Invisibilis sub aliquibus respectibus Deus in scriptu-

(1) *Haeretic. fabular.* lib. IV, c. 3.
(2) Matth. XVIII, 10. (3) Ibid. XXII, 30.
(4) Cap. XX, 36. (5) I Cor. XIII, 12.
(6) *De Deo*, lib. VII, c. 2.
(7) Lib. IV, *Contr. haeres.* c. 20, n. 5.
(8) Epist. LVI. (9) Ep. CXLVIII, n. 7.

ris praedicatur, *C.* omnimode, *N.* Nempe invisibilem dici Deum patres docent 1° oculis corporeis; 2° in praesentis vitae conditione; 3° solius naturae viribus; 4° quatenus *invisibilis* synonymice accipitur cum *incomprehensibilis*. Sicque explicantur duo priora ex apostolo obiecta loca, et Ioannis verba. Sane s. Augustinus ita enarrat verba apostoli: Regi saeculorum etc., *invisibili autem*, inquit (1), *non in saecula saeculorum, sed tantum in hoc saeculo:* eademque ratione exponi debet Ioannis textus, uti ostendit Toletus in hunc locum.

468. Ad 3. *Neg. Conseq.* Siquidem graecus textus illud angelorum *desiderium* non ad Spiritum sanctum, sed ad mysteria refert, de quibus hic egit Petrus dicens: *in quae;* verum et hoc omisso, sic s. Gregorius M. haec praeclare inter se componit, scribens (2): *Et desiderant igitur sine labore, quia desiderium satietas comitatur; et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur.*

469. Ad 4. *D.* Sed diversa ratione, *C.* eadem prorsus, *N.* Nam repugnat creaturam finitam infinitam naturam, cuiusmodi Deus est, posse comprehendere; nulla autem est repugnantia, quod creatura, adiuta lumine gloriae, ad Deum intuitive contemplandum admittatur.

470. II. Obi. Patres, inter quos Ambrosius et Hieronymus ex latinis; Chrysostomus, Theodoretus aliique passim ex graecis, aperte negant sive ab angelis sive ab hominibus divinam naturam videri posse. Sic prae caeteris scribit Chrysostomus (3): *Id, quod est Deus, non modo prophetae, sed nec angeli nec archangeli vident... creata quippe natura quomodo increatam videre possit?* Ergo.

(1) Ep. CXLVIII. (2) Moral. l. XVIII, n. 91.

471. Resp. *Neg. Ant.* Etenim in primis id non inficiatur Hieronymus, cuius verba supra protulimus, quibus aperte dogma catholicum expressit; dum igitur videtur denegare angelis aut beatis visionem Dei, loquitur de visione *comprehensiva iuxta naturae suae proprietatem.* De eadem comprehensiva visione loquitur s. Ambrosius, dum eamdem visionem videtur inficiari; prosequitur enim scribens (4): *Ideo Deum nemo vidit umquam, quia eam, quae in Deo habitat, plenitudinem divinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit.*

472. Neque alia Chrysostomo stetit mens: nam et ipse solam excludit *comprehensionem*, seu *visionem comprehensivam*, uti patet tum ex verbis immediate sequentibus: *Quantum Pater habet de Filio;* tum ex eius aperta doctrina circa visionem mere intuitivam, quam tradit in *Paraenesi* I *ad Theodorum lapsum*, n. 11, ubi: *Quid dicetur*, inquit, *quando ipsa veritas aderit? Quando apertis regiis aedibus ipsum regem conspicere licebit: non ultra in aenigmate, neque per speculum, sed facie ad faciem, nec ultra per fidem sed per speciem.* Eademque ratione reliqui graeci patres exponi debent.

473. III. Obi. 1. Creaturae finitae conditio nequit obiectum infinitum attingere, cuiusmodi Deus est; 2. eo vel magis, quod Deus et creatura in diverso plane ordine sint, ac proinde nulla detur inter facultates nostras et Deum proportio; hinc eadem ratione, qua oculus corporeus non potest videre obiectum spirituale, e. gr. angelum, sic nec potest anima videre Deum. Ergo.

474. Resp. Ad 1. *D.* Adeoque nequit Deum attingere *modo infinito*, *C.* Non potest attingere *modo fi-*

(3) Hom. XV, in Ioan.
(4) Comment. in s. Lucam.

nito, uti nos adstruimus, *N.* Alioquin nec ullam abstractivam Dei cognitionem habere possemus.

475. Ad 2. *D.* In diverso sunt ordine Deus et creatura, ita tamen ut intercedat inter eos saltem proportio *habitudinis*, *C.* ut haec excludatur, *N.* Constituta autem hac habitudine inter Deum et creaturam rationalem et intelligentem, fit ut haec habeat, ut loquebantur scholastici, *potentialitatem* ad Deum videndum; adiecto insuper subsidio *luminis gloriae*, idonea redditur ad eiusmodi intuitivam visionem.

476. Quid porro praecise veniat nomine *luminis gloriae*, difficile admodum est determinare. Iuxta thomistas hoc lumen consistit in creata aliqua qualitate ad modum habitus animae beatae inhaerente. Iuxta scotistas consistit in caritate ipsa, qua cum iusti ex hac vita decedunt, et cuius ope consortes fiunt divinae naturae. Iuxta Thomassinum est ipsa Spiritus sancti hypostasis beatorum mentem intime collustrans. Iuxta Petavium est Deus ipse animae beatae coniunctus; et ita porro alii aliam sententiam sectantur, quia ex fidei principiis, praeter existentiam, nihil certi quoad naturam constitui potest. Cum in patriam pervenerimus, divina adspirante gratia, quid sit plane cognoscemus.

Propositio II. *Beati supernaturaliter Deum non comprehendunt, nec comprehendere possunt.*

477. Et haec propositio de fide est; concilium enim lateranense IV, cap. *Firmiter*, hanc dedit definitionem: *Credimus quod sit Deus incomprehensibilis.*

478. Ad penitiorem rei, de qua agitur, intelligentiam, praemittendum est diversam veteres patres exhibuisse *incomprehensibilitatis* notionem ab ea, quam deinceps scholastici passim, s. Thoma duce, adoptarunt. Etenim veteres, ut osteudit Petavius (1), ad comprehensionem non requisierunt nisi adaequatam rei notitiam, tum scilicet eius, quod *formaliter* eidem inesse dicitur, tum eius quod *eminenter* aut *virtualiter* in ea includitur. S. Thomas (2), et cum eo scholastici passim ad comprehensionem praeterea requirunt cognitionem, quae ita exaequet et exhauriat obiectum cognitum, ut nihil in eo sit, quod penitus non cognoscatur. Adeoque veteres constituebant comprehensionem in *aequalitate obiectiva et intentionali* cognoscentis, ac *repraesentatitia*; scholastici vero eam constituunt in *aequalitate essentiali et entitativa* inter cognoscentem et rem cognitam. Petavius et Vasquezius veterum sententiae adhaeserunt. Nos in hac sententiarum discrepantia veritatem enunciatae theseos argumentis generalibus ex scriptura et traditione desumptis incomprehensibilitatem Dei protuebimur in quacumque hypothesi.

479. Ac primo scripturae aperte hanc Dei proprietatem praedicant; Ierem. enim XXXII, 19, Deus dicitur: *Magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu*; et apostolus exclamat (3): *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles viae eius!* Quo pariter spectant loca illa, in quibus Deus *invisibilis* dicitur; cum vero ex demonstratis intelligi ea nequeant de absoluta *invisibilitate*, restat ut intelligantur de *incomprehensione*.

480. Id ipsum in traditione praedicatum invenimus. S. Irenaeus scribit (4): *Immensurabilis in corde Deus et incomprehensibilis in animo.*

(1) *De Deo*, lib. VII, c. 3.
(2) Part. I, qu. 2, a. 7.
(3) Rom. XI, 33.
(4) *Contra haeres.* l. IV, c. 19, n. 2.

S. Augustinus: *Attingere*, inquit (1), *aliquantum mente Deum magna beatitudo est, comprehendere autem omnino impossibile*. Sed luculentius adhuc haec veritas adstruitur ex principiis a patribus adversus haereticos constitutis. Ipsi enim 1° Filii et Spiritus s. divinitatem ex eo colligunt, quod divinitatem comprehendant: uti Chrysostomus (2), Cyrillus hieros. (3), et ante ipsos Irenaeus, qui scribit (4): *Mensura Patris Filius*, *qui et capit eum*. 2° Deum item Spiritum s. esse colligunt ex eo, quod divinam essentiam pariter comprehendat, ut sanctus Athanasius, disputans adversus Arium; Clemens alex., s. Cyrillus alexandr., s. Epiphanius, et s. Ambrosius apud Petavium (5). 3° Expresse docent Deum neque ab angelis et archangelis comprehendi posse, ut s. Ioann. Chrysostomus, s. Hilarius, aliique.

481. Quapropter iure merito a Nicolao V et Eugenio IV probata est proscriptio facta in conc. basileensi propositionis Augustini de Roma, ita se habentis: *Anima Christi videt Deum tam clare et intense, quantum clare et intense Deus videt se ipsum*. Iam vero Christi anima Deum supernaturaliter videt.

482. S. Thomas iuxta commemorata principia de aequalitate entitativa inter videntem et visum ad comprehensionem requisita, concludit beatorum animas, licet gloriae lumine perfusas, numquam tamen ad comprehensionem posse pertingere, cum finito modo lumen illud communicetur.

DIFFICULTATES

483. Obi. 1. Apostolus, I Cor. XIII, 12: *Tunc*, inquit, *cognoscam sicut et cognitus sum*. Deus porro nos cognoscit comprehensive. 2. Rursum, ibid. IX, 24, fideles sic hortatur: *Sic currite, ut comprehendatis;* ac Philipp. III, 12: *Sequor autem, si quo modo comprehendam*. 3. Propterea beati comprehensores vocantur. 4. Haec confirmantur ex s. Augustino, qui ita comprehensionem definit (6): *Totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil eius lateat videntem*, *aut cuius fines circumspici possunt*. At hoc modo Deum beati vident. Deus enim ens simplicissimum est nullisque constans partibus, aut compositione; aut igitur omnino non videtur, aut ita videtur ut nihil videntem lateat. Ergo.

484. Resp. Ad 1. *D.* Cognoscam *simili* cognitione qua cognitus a Deo sum, *C. aequali*, *N.* Hoc enim sub omni respectu repugnat.

485. Ad 2 et 3. *D.* Per assecutionem termini, *C.* per adaequatam obiecti cognitionem, *N.* Duplex siquidem haec est comprehensionis notio.

486. Ad 4. *D. min.* Si fines in Deo concipi possent, *Tr.* vel *C.* si nulli eiusmodi sint aut possint concipi, *N.* Deus enim sub quocumque respectu et absolute infinitus est. Ideo vero s. Augustinus eam praemisit comprehensionis definitionem, ut ostenderet Deum cuicumque intelligenti creatae naturae esse incomprehensibilem.

487. Sic etiam: Deus nullis constat partibus realibus, realique compositione, *C.* virtualibus partibus, virtualique compositione, *N.* Ut constat ex iis quae disseruimus in tract. de Deo, ubi de simplicitate Dei egimus. Deus igitur totus videtur, sed modo finito, cuius tantum creata mens capax est; et quidem iuxta antiquos, quia beati solum vident, quan

(1) *Serm.* CXVII, *de verbis Evang. Ioan.* c. 5.
(2) *Homil. contra Anomaeos.*
(3) *Catech.* VI.
(4) Loc. cit. c. 19.
(5) *De Trin* lib. II, c. 14.
(6) Ep. CXLVIII, c. 9.

formaliter Deo insunt, non autem quae *virtualiter* et *eminenter;* iuxta scholasticos autem, quia etsi Deus videatur totus, non tamen videtur *totaliter*, ut loquitur s. Thomas, *quia modus obiecti non est modus cognoscentis;* nempe uti exponit Suarez (1): *Quia obiectum est cognoscibile infinite, et visio non est infinite cognoscitiva.* Et sic caeterae difficultates, quae urgeri solent, dissolvi possunt.

Propositio III. *Beati pro diversitate meritorum inaequali ratione Deum vident.*

488. Haec item propositio de fide est; concilium enim florentinum in *decreto unionis* statuit: *Sanctorum animas in coelum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum pro meritorum diversitate aliam alia perfectius;* et tridentinum eum anathemate ferit, *qui dixerit hominem iustificatum per bona opera non mereri gloriae augmentum.*

489. Impetit autem Iovinianum, qui uti peccata sic merita paria esse docebat, adeoque parem omnibus fore retributionem. Impetit insuper Lutherum cum suis, qui, quamvis ex diverso principio, in eumdem errorem lapsus est. S. Siricius, in concilio romano, et s. Ambrosius in mediolanensi hunc errorem iamdiu conflixerant.

490. Haec inaequalitas visionis non sumitur ex parte obiecti seu rei visae, sed ex parte subiecti seu videntis; adeoque non afficit gloriam essentialem et specificam, sed accidentalem. Idem quippe Deus ab omnibus videtur, et idem principium proximum visionis, lumen scilicet gloriae, omnibus inest, sed in diverso gradu communicatum.

491. Luculenter porro doctrina catholica sic ex scripturis evincitur: Christus: *In domo*, inquit (2), *Patris mei mansiones multae sunt;* et apostolus scribit (3): *Alia claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate; sic et resurrectio mortuorum.* In quae verba praeclare haec scribit Tertullianus (4): *Quomodo multae mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? Quomodo et stella a stella distabit in gloria, nisi pro diversitate radiorum?* Sed rursum idem apostolus scribit (5): *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem;* et iterum (6): *Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus et metet.*

492. Nec alia umquam doctrina in ecclesia viguit. Polycarpus in actis passionis suae: *Merita mea*, dicebat, *doloris aestimatione pensabo: quanto graviora pertulero, tanto praemia maiora percipiam;* sic alii martyres passim. S. Hieronymus duos hac de re integros libros Ioviniano opposuit. S. Augustinus, expendens verba Apostoli: *Stella a stella differt in claritate*; *haec sunt*, inquit (7), *merita diversa sanctorum.*

493. Ratio vero theologica est, quia aeterna beatitudo iustis redditur uti corona et merces et quidem ex institia; ubi igitur diversa sunt merita, diversa debet merces rependi; alioquin stimuli ad magna facienda, ac dura perferenda tollerentur, ac praecideretur omnis ad proficiendum via, siquidem his etiam indiget humana fragilitas ut confirmetur.

DIFFICULTATES

494. I. Obi. Matth. XX, 10 unus denarius et una merces cunctis pariter retribuitur operariis; quamvis

(1) *De Deo*, lib. II, c. 19, n. 14.
(2) Ioan. XIV, 2.
(3) I Cor. XV, 41.
(4) *Scorpiac.* c. 6.
(5) I Cor. III, 8.
(6) II Cor. IX, 6.
(7) *De sancta virginitate*, c. 26.

alii plus, alii minus in vinea Domini excolenda laboraverint. Ergo eadem omnes gloria donabuntur.

495. Resp. *D. Ant.* Una merces obiectiva et essentialis, *Tr.* una merces formaliter et in eodem gradu, *N.* Transmisi primum membrum, quia nondum convenit inter patres et interpretes in obiecta parabola denarii nomine aeternam retributionem significari, cum longe verisimilius sit non agi nisi de gratuita gentium ad fidem vocatione, immo et praelatione iudaeis incredulis. Attamen adversarii pro certo sumunt ibi agi de aeterna mercede; quod si negetur, totum ipsorum fundamentum concidit. Verum et hoc transmisso, dicimus ad summum exinde colligi unam futuram omnibus mercedem essentialem et specificam, non autem in pari gradu rependendam.

496. II. Obi. Si beati Deum inaequali ratione viderent, alter esset altero beatior, alter prae alio melius summo bono frueretur; qui proinde minus prae alio videret Deum, eoque frueretur minus, iam non esset perfecte beatus, neque eius appetitus plene expleretur, posset aliorum maiori felicitati invidere. Atqui haec in beatis admitti nequeunt. Ergo.

497. Resp. *Neg. mai.* in sensu adversariorum; nam maior aut minor beatitudo non ab obiecto viso pendet, sed a subiecto vidente, uti exposuimus; proinde omnes eumdem Deum vident, omnes eodem summo bono essentialiter fruuntur: diversitas igitur et inaequalitas visionis beatificae petitur ex diversa ratione, qua sancti Deum vident, prout copiosiori aut minus copioso lumine gloriae, quo Deus cum ipsis coniungitur, pro ratione anteactorum meritorum, donati sunt. Neque exinde sequitur eos, qui minus clare vident, non esse perfecte beatos, aut non expleri ipsorum appetitum, aut denique aliorum invidere maiori gradui gloriae; siquidem optime noverunt collatam ipsis gloriam pro meritis, nec ulterius quaerunt, cum perfectissima flagrent omnes caritate, qua plene Dei voluntati conformes sunt. Praeclare in hanc rem s. Augustinus scribit (1): *Ita Deus erit omnia in omnibus, ut, quoniam Deus caritas est, per caritatem fiet, ut quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero, quod ipse non habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis.*

PROPOSITIO IV. *Animae iustorum, quibus nihil luendum superest, non expectata corporum resurrectione neque extremo iudicii die, simul ac corpore discedunt, beatifica visione donantur.*

498. Definita est haec fidei veritas prius a Benedicto XII in const. *Benedictus Deus*, deinde vero a concilio florentino, in *decreto unionis* his verbis: *Credimus... illorum animas, qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam animas, quae post contractam peccati maculam vel in suis corporibus vel eisdem exutae corporibus sunt purgatae, in coelum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et unum sicuti est.*

499. Cum satis implicata praesens controversia sit, nonnulla idcirco ad maiorem eius dilucidationem praemittenda sunt.

500. Ac I. Nonnulli antiquissimi haeretici arabes, quos Origenes plane contrivit, effutierunt animas una cum corporibus interire, ad vitam postremo una cum corporibus revocandas, ut ad beatificam promeritam

(1) *Tract.* LVII, in *Ioan.* n. 1.

Dei visionem admittantur. Hunc errorem nonnulli protestantes opera Priestleyi exsuscitaverunt his fere annis. Alii vero autumarunt animas licet purgatas in aliqua requie degere, donec post corporum resurrectionem adipiscantur aeternam beatitudinem, quam interim expectant. Hic error longe lateque disseminatus est apud graecos photianos, suumque fecerunt Lutherus et Calvinus; vix vero intermortuus, denuo, agente Burneto, inter protestantes novas radices egit.

501. II. Permisceri non debet praesens controversia cum millenarismo, quem sive antiquiores sive recentiores aliqui catholici sectati sunt; siquidem, si paucos excipias, eorum plerique, etsi iustis post resurrectionem regnum in his terris tribuant, non inficiantur tamen eos interim admitti ad aeternam beatitudinem visionemque Dei intuitivam, praesertim recentiores chiliastae.

502. III. Neque cum haereticorum sententia confundi debet quaestio, quae sub postremis Ioannis XXII annis inter minoritas quosdam et dominicanos agitari coepit. Minoritae enim contendebant immediate quidem animas ex hac vita decedentes in coelum recipi, sed non admitti nisi ad visionem Christi sub forma servi, donec post resurrectionem admittantur ad visionem intuitivam Dei; dominicani vero propugnabant eas immediate praeterea admitti ad visionem intuitivam Dei. Ioannes XXII rem maturandam dedit praestantioribus aetatis suae theologis, ac ipsemet, quae pro utraque sententia scorsim stare videbantur, sedulo expendit, antequam ad definitionem perveniret.

503. IV. Demum ad obscuriora patrum dicta intelligenda secerni debet quaestio de immediata post obitum Dei visione ac fruitione a quaestione de loco, seu beatorum sede, quam alii *paradisum*, alii *Abrahae sinum*, *receptacula* etc. vocarunt.

504. Ex his patet diversa ratione refellendum esse haereticorum errorem, diversa autem minoritarum sententiam. Satis enim est contra illos testimonia urgere ex scripturis et patribus, in quibus fit sermo promiscue tum de Christi tum de Dei visione obtinenda statim post mortem; adversus istos illa praecise adhibenda sunt loca, in quibus de intuitiva Dei visione agitur.

505. Quibus ita declaratis, sic enunciatam catholicam veritatem evincimus. Ac ex scripturis occurrit apostolus, qui decretoria plane haec verba habet (1): *Cum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem); audemus autem, et bonam voluntatem habemus, magis peregrinari a corpore et praesentes esse ad Dominum*. Igitur, si dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, et optare debemus peregrinari a corpore, ut praesentes simus ad Dominum, evidens est nos immediate post corporis dissolutionem, si nihil obstet, admitti ad Dei praesentiam, ubi non amplius per fidem, sed per speciem, id est, intuitive Deum videbimus. Haec confirmantur adhuc clarius ex verbis praecedentibus: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in coelis*. Dissolutio propterea corporis ponitur in nexu causali cum aeterna felicitate in coelis retribuenda, adeoque immediate post mortem. Hinc idem apostolus de se scribebat (2): *Coarctor autem a duobus: desiderium habens dissolvi et esse cum*

(1) II Cor. V, 6. (2) Philipp. I, 23.

Christo, multo magis melius; permanere autem in carne necessarium propter vos. Pro certo igitur sumit illico post obitum admissum iri ad Christi consortium. Cum vero ex Pauli sententiis simul collatis idem sit *esse cum Christo* ac videre Deum *in specie*, iure inferimus tum adversus haereticos, tum adversus minoritarum sententiam, statim post mortem, seu non expectata futura corporum resurrectione, animas evehi ad beatitudinem atque intuitivam Dei visionem.

506. Hanc eamdem veritatem ex patribus adstruimus. Ex graecis eminet s. Gregorius nazianzenus, qui *Orat.* XI, n. 17 *in s. Gorgoniam sororem suam*, affirmat eam assecutam esse *contemplationem gloriae, tum caeterae, tum supremae Trinitatis puriorem;* et *Orat.* XVIII *in s. Cyprianum*, n. 30, in qua adstruit hunc martyrem et in coelo esse, et *sanctae Trinitati adsistere.* S. item Gregorius nyssenus, loquens de Pulcheria, Theodosii imperatoris filiola: *Hinc est*, inquit, *avulsa planta, verum in paradiso consita est. A regno in regnum translata est... Quam ille pulcher oculus est, qui Deum aspicit!* Sic s. Ioann. Chrysostomus, *Orat. in s. Philogonium*, de beatis scribit: *Illic autem qui adsunt, perpetuo vident* regem Deum, *quatenus illum videre licet, non solum praesentem, verum etiam suae gloriae condecorantem universum coetum.* Graeci proinde in *Menologio* sanctos vita functos *adstare Trinitati* dicunt, uti de s. Basilio legitur: *Basili sapiens, qui assistis Trinitati!* Ex latinis satis sit verba s. Cypriani describere ex *Cohortat. ad martyrium*, quae est *Epist.* LVI: *Quae erit gloria, et quanta laetitia admitti ut Deum videas, honorari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis aeternae gaudium capias!* Liber de *Mortalitate* totus de hoc argumento est.

507. Et haec satis sint, ut omittam generalia patrum principia, quibus haec eadem veritas continetur, quod e. gr. animum assumere martyres debeant ad ferendos cruciatus, quos aeterna beatitudo statim excipiet; quod hoc intercedat inter conditionem sanctorum veteris et novi testamenti discrimen, quod illi diutius debuerint exspectare coelestem beatitudinem ad quam isti statim admittuntur: *Nam antea*, ut scribit s. Ioan. Chrysostomus, *in Hom. de ss. Bernice, Prosdoce et Domnina*, n. 3, *mors ad inferos deducebat, nunc autem ad Christum perducit*, quae doctrina universalis apud patres est.

DIFFICULTATES

508. I. Obi. Scriptura iustorum impiorumque retributionem ad extremum refert iudicii diem. Nam Matth. XXV nonnisi prolata sententia utrisque retributio pro meritis confertur, primum ab invicem separati exhibentur, cum antea permixti fuerint; regnum *electis paratum* solum hactenus dicitur; electis *venite*, reprobis *discedite* in sententia pronunciabitur; concluditur autem: *Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam;* adeoque tunc primum *ibunt*, non *redibunt* iuxta catholicorum sententiam. Haec confirmantur ex parabola zizaniorum, Matth. XIII, 24, quae crescere permittuntur, donec in consummatione saeculi ab angelis separentur; et ex promissione apostolis a Christo facta, Ioan. XIV, 2: *Vado parare vobis locum... Iterum venio et accipiam vos ad meipsum, ut, ubi ego sum, et vos sitis.* Quapropter denarius diurnus, aeterna scilicet retributio, non datur nisi ad vesperam, seu ad mundi finem, Ergo.

509. Resp. *D. Ant.* Et in scri-

pluris haec omnia ad extremum iudicii diem referuntur ratione retributionis adaequatae reddendae toti *homini*, *C.* ratione retributionis inadaequatae reddendae animabus corpore exutis, *N.* Haec unica via est ad concilianda obiecta scripturarum loca cum illis, in quibus retributio pro meritis exhibetur danda immediate post mortem, quaeque in probationibus attulimus; alioquin ea inter se componi nullo modo possent, praesertim cum eiusmodi conciliationem universae ecclesiae sensus traditionalis exhibeat, uti constat ex dictis.

510. Inst. 1. Retributio nemini datur ante meritorum discussionem, adeoque statim post uniuscuiusque obitum esset particulare iudicium instituendum; atqui nuspiam scriptura nisi de uno universali loquitur iudicio. Hinc apostolus, de veteris testamenti sanctis disserens, ait (1): *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes;* et v. 16: *Nunc autem meliorem* patriam *appetunt, id est, coelestem;* demum v. 40: *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Ergo ex apostolo nondum definita sors sanctorum utriusque testamenti est; sed omnes, donec compleatur electorum numerus, seu usque ad consummationem saeculi in suspenso manent. 2. Quapropter apostolus semper sibi constans de reposita sibi corona scribit (2): *Quam reddet mihi in illa die iustus iudex.* 3. Cui consonat s. Ioannes, qui: *Scimus*, inquit (3), *quoniam cum apparuerit* (Christus in fine mundi), *similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Ergo.

511. Resp. Ad 1. *Neg. min.* Apposite s. Augustinus (4): *Quis adversus evangelium tanta obstinatione obduruit, ut in illo paupere, qui post mortem ablatus est in sinum Abrahae, et in illo divite, cuius in inferno cruciatus exponitur, ista non audiat, vel audita non credat, iudicari animas, cum de corporibus exierint, antequam veniant ad illud iudicium, quo eas oportet, iam redditis corporibus, iudicari?* Sane Apocal. VII, 9 testatur Ioannes se vidisse turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, *stantem ante thronum Dei et in conspectu Agni.* Quae certe gloria reddita ipsis non est sine meritorum discussione.

512. Patriarchae porro, de quibus loquitur apostolus in Epist. ad Hebr.: *Defuncti sunt non acceptis repromissionibus, Dist.* terrenis, *C.* coelestibus, *subd.* ante Christi in coelum ascensionem, *C.* post eam, *N.* Eodem enim apostolo testante (5), cum Christus descendisset primum in inferiores partes terrae, *ascendens in altum, captivam duxit captivitatem.*

513. Sic etiam: *Nunc autem meliorem appetunt, id est, coelestem, D.* Ita ut particula *nunc* vim exprimat illationis, *C.* tempus significet praesens, *N.* Significat proinde apostolus his verbis patriarchas non appetivisse patriam terrenam, ad quam si voluissent se conferre, potuissent; ex quo infert, *nunc*, id est, *igitur* cum non terrenam appeterent, patet eos appetivisse coelestem.

514. Demum: *Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur, D.* Quoad animam usque ad Christi ascensionem, et quoad corpus usque ad generalem resurrectionem, *C.* quoad solam animam, *N.* Docet scilicet apostolus meliorem esse conditionem nostram, qui sub novo testamento vivimus, quam fuerit veterum san-

(1) Hebr. XI, 3. (2) II Tim. IV, 8.

(3) I Ep. III, 2. (4) *De anima*, l. II, c. 4, n. 8.
(5) Ephes. IV, 8, 9.

ctorum conditio, qui debuerunt Christi adventum expectare antequam ad coelestem patriam perducerentur, dum nos statim post obitum, si nihil obstat, in illam admitti possumus, reserato per Christi ascensum in coelum aditu.

515. Ad 2. *D.* Toti personae *(mihi)*, *C.* animae, *N.* Uti patet ex dictis.

516. Ad 3. *D.* Etiam quoad corpus glorificatum, *Tr.* quoad animam, *N.* Caeterum plures solidis innixi rationibus contendunt interpretes obiecta verba ad intuitivam ipsam Dei visionem referri.

517. II. Obi. Plurium patrum doctrina est, animas corpore solutas *in custodia* detineri, *donec iudex meritorum faciat examen*, ac interim *sitire Dei aspectum*, ut s. Hilarius et s. Ambrosius, qui eas aperte suspensas esse affirmat usque ad iudicii diem (1); a quibus non discrepat s. Ioann. Chrysostomus, qui de anima corpore soluta affirmat (2), quod *absque carne non accipiet bona illa ineffabilia sicut neque punietur*. Sed neque discrepat Augustinus, qui non solum commemorat passim *receptacula*, in quibus animae usque ad resurrectionem corporum detinentur, sed ancipitem se ostendit (3), *utrum sancti defuncti homines dicendi sint in illa possessione*, in qua iam angeli reperiuntur. Non dissentit demum s. Bernardus, qui in tribus sermonibus *de sanctis*, et alibi etiam, docet animas in *expectatione quietis sub altari et in atriis* esse, ubi expectant corporum resurrectionem ac tum exultabunt *visione et contemplatione Dei*. Ergo.

518. Resp. *D. Ant.* Plures patres docuere beatitudinem completam, adaequatam et accidentalem, quae in corporis etiam glorificatione consistit, differri usque ad iudicii diem, *C.* incompletam, inadaequatam et essentialem quoad animam, *N.* Differunt nempe obiecti patres a nobis in loquendi potius ratione quam in rei substantia, seu quoad peculiares, si placet, ac proprias ipsorum sententias, ad significandam differentiam, quae intercedit inter beatitudinem, quam habet nunc anima beata ab illa, qua resumpto tandem corpore fruetur.

519. Sane s. Hilarius sic argumentatur (4): *Si Christus Dei requies est, ergo qui in Christo erunt, erunt in Dei requie.* Dum igitur asserit animas in *custodia* detineri, aut *sitire Dei aspectum*, loquitur de ulteriori et accidentali gloriae gradu, quem consequentur recuperatis corporibus.

520. Sic etiam s. Ambrosius descripta beatitudine coelesti, qua fruitur s. Acholius thessalonicensium episcopus, concludit (5): *Et haec omnia iamdudum quidem sibi comperta, sed nunc facie ad faciem manifestata.* Quapropter, in lib. *De Cain et Abel* nihil aliud significat, quam animas adhuc incertas esse de resurrectionis tempore. Quod si praeterea in lib. *De bono mortis* diversarum meminit *mansionum*, in quibus animae degunt, eas tamen collocat in coelis scribens (6): *Hae sunt habitationes, de quibus dicit Dominus* (Ioann. XIV) *multas mansiones esse apud Patrem suum, quas suis pergens ad Patrem suum praepararet.*

521. S. Ioann. Chrysostomus, catholicum dogma luculenter expressit his verbis (7): *Ne timeas. Confide cum concideris. Neque enim ille*

(1) Lib. *De Cain et Abel.*
(2) *Hom.* XXXIX, in I *ad Cor.* XI, 3.
(3) *Retract* lib. I, c. 14, n. 2.
(4) *In Psal* XLI, n. 9. (5) Epist. XV, n. 4.
(6) Cap. 10.
(7) *Hom.* X, in II *ad Cor.*

dumtaxat te a corruptione vindicat, ac gravi sarcina levat, sed etiam ad Dominum confestim transmittit. Idcirco in obiectis verbis necessitatem dumtaxat adstruit corporis resurrectionis, quia cum corpus animae in laboribus comes fuerit, concludit aut utrumque aut neutrum coronandum, non autem differendam esse animae beatitudinem.

522. S. Augustinus: *Ubicumque*, scribit (1), *sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est, qui ubique est;* et de Nebridio, amico suo nuper defuncto, non solum eum aeterna beatitudine frui dicit, sed sic concludit (2): *Domine, quem potat ille, nostri sis memor.* Ancipitem proinde se ostendit in adductis verbis; et alibi non de gloria, sed *de loco*, uti etiam iamdiu animadverterat Ludovicus Vives in suis adnotationibus ad s. Augustini opera.

523. Demum s. Bernardus ita luculenter communem doctrinam exponit (3): *Qui in coelo sunt, gaudio gaudent ad visionem Dei, Christi fratres in natura, cohaeredes in gloria, similes in aeternitate iucunda.* Dicendum propterea est in sermonibus illis *de sanctis,* qui obiiciuntur, vel locutum s. doctorem esse de gloria consummata et adaequata obtinenda post corporum resurrectionem, vel de diverso felicitatis gradu ratione diversi status ante et post resurrectionem, cum iuxta ipsum animae etiam in gloria *adhuc*, ut ipse loquitur, *resurrectionem sui corporis in fine saeculi praestolantur.* Certe eius locutiones interdum durius culae de hoc argumento occasionem praebuerunt controversiae, quae deinceps sub Ioanne XXII excitata est, praesertim ubi scribit in *Serm.* IV *De sanctis*, n. 1, quod Christus post resurrectionem sit se manifestaturus, *non in forma servi* (ut antea) *sed in forma Dei. Ostendet etiam nobis Patrem et Spiritum sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis.*

524. III. Obi. 1. Ecclesia ab immemorabili orare in sua liturgia consuevit pro b. Virgine, apostolis, aliisque sanctis; e. gr. in liturgia syriaca antiquissima de sanctis sic legitur: *Deus, praesta eis requiem bonamque memoriam, et potissimum sanctissimae Deiparae Mariae;* et in caeteris liturgiis orientalibus eadem occurrunt. Neque ab illis discrepant occidentales, ut patet ex sacramentario Gelasii et Gregorii M. nec non ex missali mozarabico. Cuius rei adhuc vestigia occurrunt in *Secreta* s. Leonis papae, in qua Deum exoramus, *ut illum beata retributio comitetur.* 2. Huc etiam referuntur orationes et responsoria pro defunctis, in quibus dicitur: *Libera eam de morte aeterna* etc., aut: *Ne absorbeat eas tartarus*, aliaque eiusmodi, quae ostendunt adhuc incertam manere animarum sortem. 3. Sane cum neque sancti V. T. statim admissi fuerint, cumque Christus ipse nonnisi postquam ad inferos descendit, in coelum post resurrectionem conscenderit, aequum est, ut nec nos confestim in coelum admittamur; 4. eo vel magis quod animam glorificari sine corpore eius comite non deceat; ac 5. misera semper sit quamdiu corporis sui desiderio torquetur. Ergo.

525. Resp. Ad 1. *D.* Ut gloria ipsis accidentalis accrescat, *C.* ut gloria essentialis donetur, *N.* Hic enim sensus contrarius esset ecclesiae ipsius praxi se commendandi in eisdem liturgiis sanctorum precibus.

526. Ad 2. *D.* Quatenus ecclesia in eiusmodi officiis solet rem prae-

(1) Epist. CLXXXVII, n. 7.

(2) *Confess.* lib. IX, c. 3.

(3) *Serm.* XLII, *de diversis*, n. 5.

teritam veluti praesentem spectare, *C.* quatenus profiteri intendat incertam adhuc manere animarum pro quibus orat sortem, *N.* Ecclesia enim consuevit in officiis suis ac solemnitatibus se spiritu veluti praesentem sistere mysterio aut facto, de quo agit; uti constat ex eius officiis de adventu, de natalitiis Domini, aliisque eiusmodi; eadem proinde ratione se gerit in precibus pro defunctis, quos sibi veluti in agone constitutos repraesentat, ut sic etiam praesentes instruat de impendente sibi in mortis articulo agone ac periculo.

527. Ad 3. *D.* Si eadem ratio vigeret in sanctis N. T. quae viguit quoad sanctos testamenti veteris; et eadem quae viguit in Christo cum ad inferos descendit, vigeret in nobis, *C.* si diversa plane, *N.* Sanctis iustisque veteris testamenti ideo expectandum erat, quia nondum reseratum erat coelum per Christum, prout nunc est; Christus vero ad inferos descendit, ut triumphantium more modoque exinde eriperet spolia, seu animas ibi detentas, quae profecto ratio in nobis non est.

528. Ad 4. *D.* Si anima sine corpore capax gloriae non esset, *C.* si capax sit, *N.* Addo animam esse meritorum causam, corpus vero nonnisi instrumentum, quod proinde etiam suo tempore glorificabitur.

529. Ad 5. *D.* Dato etiam, quod anima iugi corporis sui desiderio detineatur, si Deus interim non posset huic desiderio supplere, *Tr.* vel *C.* si abunde supplere possit, *N.* Cum essentiali gloria anima fruatur, torqueri profecto non potest aut misera esse propter eiusmodi desiderium.

530. Dices: Ioannes XXII adeo in sententiam de dilatione visionis beatificae propensus fuit, ut ipsam pene ex cathedra uti unice veram declaraverit. Ergo.

531. Resp. *Neg. Ant.* Nam pius et doctus hic pontifex, cum excitata esset sub finem pontificatus sui haec controversia inter minoritas et dominicanos, ut pleniore causae cognitione eam dirimeret, constituit ut documenta omnia, quae alterutri parti contendentium favere videbantur, colligerentur. Haec collecta ut examinarentur cardinalibus tradidit, ac ipsemet huic discussioni operam dedit. Hac de causa opera malevolorum, schismaticorum praesertim franciscalium, qui Ludovico bavaro addicti erant, calumniam Ioannes sustinuit apud Philippum Galliarum regem, perinde ac si addictus esset parti neganti visionem beatificam conferendam statim post obitum. Non solum autem pontifex ab impacta atroci adeo calumnia se purgavit, sed praeterea sub vitae finem iamiam editurus erat constitutionem ad sententiam catholicam definiendam, quod utique fecisset, nisi morte fuisset praepeditus: interim iuridice ante mortem coram cardinalibus et tabellionibus protestatus est se et *habere* et *habuisse* hanc sententiam.

Articulus II. *De purgatorio*

532. Purgatorii nomine status ille expiationis venit, in quo defunctorum animae reperiuntur, donec solutae sint debitis, quibus obstrictae ex hac vita migrarunt, apud divinam iustitiam. Debita vero haec vel ex peccatorum venialium reatu, vel ex reatu peccatorum lethalium quoad culpam dimissorum proveniunt.

533. Adversus purgatorii dogma iamdiu Aërius, saeculi IV haereticus, deinde vero petrobrusiani, albigenses, waldenses aliique obscuri sectarii medio aevo insurrexerunt. Novatores saec. XVI istorum nebu-

lonum errores instaurarunt. Lutherus, quamvis ab initio anceps circa hunc articulum haeserit, postea resumptis animis penitus eum reiecit; Calvinus vero, furore veluti percitus, se adversus eumdem articulum quasi in *satanae commentum* patefecit.

534. Duo tantum ab ecclesia de purgatorio definita sunt, eiusdem scilicet existentia, et suffragiorum utilitas erga defunctorum animas. Omnia proinde quae ad locum, tempus, poenarum naturam et acerbitatem spectant, dogma non attingunt; prout nec attingunt, quae ad modum pertinent, quo defunctorum animae fidelium suffragiis iuvantur. Nos rata habentes quae iuxta ecclesiae sensum communi theologorum calculo probantur (de quibus consuli possunt Bellarminus toto libro secundo *De purgatorio*, ac Walemburgici in *Tractatibus specialibus de controversiis fidei*), quae presse de fide sunt, adversus protestantes propugnamus.

PROPOSITIO. *Datur purgatorium, et iustorum animae in eo detentae fidelium suffragiis iuvantur.*

535. Quoad utramque partem propositio de fide est, ut liquet tum ex fidei professione iussu Pii IV edita illis verbis: *Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuvari*; tum ex tridentino, quod sess. XXV in decreto *De purgatorio* tradit ecclesiam constanter docuisse: *Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio iuvari.* Admonet ibidem episcopos, immo eis praecipit, *ut sanam de purgatorio doctrinam a sanctis patribus et sacris conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri et ubique praedicari diligenter studeant... incerta item, vel quae specie falsi laborant, evulgari ac tractari non permittant. Ea vero, quae ad curiositatem quamdam ac superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tamquam scandala et fidelium offendicula prohibeant.* Cumque protestantium erroris fundamentum sit, non posse dimitti culpam, quin tota simul remittatur et poena, idcirco idem concilium, Sess. VI, can. XXX, definivit: *Si quis post acceptam iustificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti et reatum aeternae poenae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae, vel in hoc saeculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna coelorum aditus patere possit; anathema sit.*

536. Iam vero catholicam doctrinam tum scripturarum tum traditionis auctoritate fulciri nullum dubium est. Etenim in scripturis documentum huius doctrinae de purgatorio, ac suffragiorum utilitate ex parte viventium, ineluctabile suppeditat liber secundus Machabaeorum XII, 43, ubi de fortissimi Iudae pietate legitur, quod *facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Hierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum et vanum videretur orare pro mortuis), et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* Quae adeo luculenta sunt pro catholico dogmate, ut cum nequiverint adversarii ullis subtilitatibus tenebras illis offundere, se receperunt ad huius libri canonicam auctoritatem reiiciendam. Quamvis porro ex N. T. nulla de-

cretoria hac de re testimonia occurrant, ea tamen habentur, ex quibus non obscure saltem haec veritas insinuatur. Siquidem Christus ait (1): *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro;* quibus alludit ad receptam penes hebraeos persuasionem de nonnullorum peccatorum remissione in altera vita. Apposite proinde s. Augustinus: *De quibusdam*, inquit (2), *veraciter non diceretur, quod non eis remittatur, neque in hoc saeculo, neque in futuro, nisi essent* (quidam peccatores) *quibus, etsi non in isto, tamen remittatur in futuro.*

537. Traditio constans, quae de hoc dogmate iugiter in ecclesia viguit, talis est, ut nonnisi contumaces ei obsistere possint. Testes enim huius traditionis antiquissimi patres sunt, ac in primis Tertullianus, qui: *Oblationes*, scribit (3), *pro defunctis annua die facimus. Harum et aliarum eiusmodi disciplinarum*, subdit c. 4, *si legem expostules scripturarum, nullam invenies* (quae annuas istas oblationes praecipiat); *traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, et fides roboratrix.* Et alibi passim eadem inculcat. S. Cyprianus, Epist. LXVI prohibuit, ne fieret *oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius* (scilicet *Victorii*, eo quod Faustinum presbyterum fecerit bonorum suorum administratorem) *in ecclesia frequentaretur;* idque iuxta praedecessorum statutum, ut *si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur.* Ab immemorabili igitur in ecclesia africana, adeoque in ecclesia romana receptus erat usus orationes et sacrificia pro animarum defunctorum expiatione offerendi, ac proinde doctrina de purgatorii existentia, et suffragiorum utilitate.

In ecclesia palaestinensi eamdem praxim ac fidem viguisse testis est Cyrillus hieros., qui scribit (4): *Deinde pro omnibus generatim*, oramus, *qui inter nos vita functi sunt, maximum hoc credentes adiumentum illis animabus fore, pro quibus oratio defertur, dum sancta et perquam tremenda coram iacet victima.* Eusebius refert (5), oblatum sacrificium esse pro anima imperatoris Constantini in martyrio, seu ecclesia apostolorum. Quod attinet ad reliquorum patrum testimonia, supervacanea res esset singillatim proferre, cum vel ipsi haeretici, quos impugnamus, contra se eos esse aperte fateantur. Calvinus enim in lib. III *Institut.*, cap. 10 scribit: *In eo dico aliquid humani* patres *passos esse; ideoque ad imitationem trahendum non esse contendo, quod fecerunt;* sic etiam Dallaeus id ipsum confirmat in suis *Instructionibus historicis*, concluditque pariter: *Non est tutum veteres imitari.* Nec aliter se gessit Petrus Vermilius, cognomento *martyr*, in *ep.* I *ad Cor.* cap. 3 dum admittit ecclesiam semper orasse pro mortuis.

538. Concilia item eaque antiquissima fidem et praxim ecclesiae circa utrumque articulum patefaciunt. Etenim concilium carthaginiense III ann. 397 cavet, ut *Sacramenta altaris a ieiunis hominibus celebrentur... Nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum... commendatio facienda sit, solis orationibus fiat.* Similia constituuntur in conciliis bracharensi I, cap. 16 et 21, cabillonensi, wormatiensi, etc.

(1) Matth. XII. 32.
(2) *De civ. Dei*, lib. XXI, c. 24, n. 2.
(3) *De corona militis*, c. 3.
(4) *Catech. mystagogica*, V, n. 9.
(5) L. IV, *De vita Constantini*, c. 71.

539. Id ipsum praeterea testantur liturgiae omnes tum catholicorum, tum sectarum orientalium, quae a remotissimis temporibus ab ecclesia divisae sunt, cuiusmodi sunt liturgiae iacobitarum, cophtorum, armeniorum, aethiopum, syrorum, nestorianorum, malabaricorum et chaldaeorum, adeo ut vere scripserit Lebrun, in *Explicat. missae*, diss. 10, liturgias omnes ante sexdecim saecula editas, *nulla omnino excepta*, memorias et preces habere pro animabus defunctorum.

540. Nil mirum proinde si in epitaphiis seu sepulcralibus inscriptionibus reperiamus passim pacem et requiem defunctis superstites apprecari, ut fuse innumeris prope exemplis ostendit cl. Morcelli (1).

541. Verum, quod magis mireris, est ipsa confessio adversariorum, quae hactenus dicta confirmat. Siquidem praeter commemoratos Calvinum, Dallaeum, Petrumque martyrem, antiquae ecclesiae hac in parte consensionem fatentur Bingham, Montagu et Gunning, primus in *Origin. Christ.* (2). Alii apud Starckium in *Convivio Theoduli*; nec non Blanscford, Barow apud Tabaraud, dr. Molanus apud Bossuetum, Leibnitzius in *Systemate theologico*, aliique quamplures recentiores, qui tum locum expiationis aut *epurationis*, tum preces pro defunctis admittunt.

542. Immo addimus universas pene gentes eiusmodi statum agnovisse expiationis vel ex antiqua traditione vel ipso lumine naturae edoctas, ut omnigena documenta fidem faciunt.

543. Concludendum propterea est tum ex scriptura, tum ex constanti ac numquam interrupta traditione et ecclesiae praxi, tum ex confessione ipsorum adversariorum, fidem in utrumque propositum articulum de purgatorii existentia, atque suffragiorum utilitate obtinuisse, ac proinde foveri ex hac fide fidelium caritatem erga defunctos, quibus possunt amoris et grati animi sensus argumenta praebere.

DIFFICULTATES

544. I. Obi. Ex neutro testamento existentia purgatorii ac suffragiorum utilitas adstruuntur; non ex V. T., siquidem 1. unicus qui adducitur locus, ex II Machab. apocryphus est, ac aliena manu inserta est clausula: *Sancta ergo* etc. 2. Sermo praeterea in eo est de lethali culpa adstrictis, utpote qui surrepta idolorum donaria sub vestibus celaverint. 3. Sequeretur ex adducto loco animas una cum corpore interire et ad vitam cum iisdem corporibus revocari: *Nisi enim*, legitur, *eos qui ceciderant, resurrecturos speraret*, *vanum* etc. 4. Agitur de facto personali Iudae ac prorsus singulari, cum nulla pro mortuis in lege sacrificia statuta fuerint. 5. Neque demum mens Iudae fuit suppetias defunctis ferre illo sacrificio, sed affectum suum in commilitones defunctos patefacere, et Dei vindictam a reliqua exercitus parte avertere. Multo vero minus ex N. T. quidpiam evincitur; nam 6. Christi dictio: *Non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro*, alteri aequivalet quae penes Marcum III, 29 invenitur: *In aeternum*, ac apud Lucam XII, 10: *Non remittetur*, seu *numquam*. 7. Alioquin ex propositione negante affirmans statueretur, quod est contra dialecticen; 8. eo vel magis quod hic agatur de remissione culpae gravis, quae in altera vita nulla datur; 9. nisi dicere velimus leviores culpas in hac vita, graviores in altera remitti, quod est

(1) *De stylo inscript. latin.* lib. II, cap. 5, *de epitaphiis*.

(2) Lib. XV, c. 5, § 16.

contra catholicam doctrinam. Ergo.

545. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *Neg.* Siquidem hic nobis utrumque ratum est ex critica biblica, de qua professores sacrarum litterarum. Deinde monumentum saltem historicum est ab auctore fere coaevo, qui refert facta publica, et doctrinam ac praxim, quae apud suos obtinebat.

546. Ad 2. Resp. Esto: res enim incerta est, quum non idololatriae causa, sed immoderata cupiditate id fecerint; verum hoc transmisso potuit facti eos poenitere; sermo siquidem est de iis, *qui cum pietate dormitionem acceperant.*

547. Ad 3. *D.* Nisi pro iudaeorum more coniungeretur dogma de resurrectione cum animorum immortalitate, *C.* si coniungantur, *N.* Porro ex iudaeorum more semper utrumque coniungi tum ex Matth. XXII, 31 patet, ubi Christus ait: ***Non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium;*** tum ex apostolo, I Cor. XV, 32: ***Quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Manducemus et bibamus; cras enim moriemur.***

548. Ad 4. *Neg.* Nam omnes concurrerunt, et quidem ad legis mentem; quamvis enim expresse nulla in lege sacrificia pro mortuis fuerint constituta, comprehendebantur tamen sub generali statuto de sacrificiis pro peccatis iuxta sensum synagogae traditionalem, fatente ipso Grotio in ***Adnotat. ad Cassandri consultationem***, et eruitur ex illo Ecclesiast. VII, 37: ***Mortuo non prohibeas gratiam***, eleemosynis, puta, precibus et sacrificiis.

549. Ad 5. *Neg.* Hae namque merae coniecturae sunt, quae aperta fronte adversantur sacro textui.

550. Ad 6. *D.* Ita tamen, ut quod ***collective*** dicitur apud alios evangelistas ***distributive*** reperiatur apud Matthaeum, *C.* secus, *N.* Ideo vero distributive Christus illam sententiam expressit, quia alludit ad receptam penes iudaeos persuasionem de peccatorum remissione tum in hac tum in altera vita, uti ostendit in hunc loc. Maldonatus.

551. Ad 7. Resp. Esto; in familiari vero locutione, qua usus est Christus, non semper ad strictas dialectices leges propositiones exiguntur; habita praesertim ratione allusionis ad communem hebraeorum fidem, de qua nuper diximus.

552. Ad 8. *D.* Etiam, *C.* solum, *N.* Complectitur enim Christus et culpam et poenam, ut constat ex Marco, ubi de blasphemo in Spiritum s. dicitur *reus aeterni delicti*, seu aeternae poenae, quae peccatum subsequitur, uti etiam exponunt exegetae protestantes Grotius, Griesbachius et Kuinoël. Sensus itaque est: peccatum in Spiritum s. non remittetur quoad culpam et quoad poenam neque in hoc saeculo neque in futuro, ad discrimen caeterorum peccatorum, quae si levia fuerint, et in hoc et in altero saeculo remittentur; si autem gravia, remittentur quoad culpam in praesenti vita, quoad poenam etiam in altera.

553. Ad 9. *Neg.* Ex dictis enim id non sequitur.

554. II. Obi. Scripturae medium hunc expiationis statum excludunt. Ac 1. iis omnibus in locis, in quibus duplex dumtaxat status defunctis assignatur, e. gr. Matth. XXV, 24 seqq.: ***Venite benedicti... discedite maledicti;*** et Ecclesiastae IX, 10: ***Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem... ibi erit.*** 2. In iis in quibus haec duplicis status immutabilitas illico post mortem incurrenda praedicatur; sic Luc. XVI, 22 legitur: ***Factum est, ut moreretur mendicus, et portaretur ab an-***

gelis in sinum Abrahae. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno; ibid. XXIII, 43. Christus pio latroni paradisum promisit eadem die obtinendum; Ioann. autem V, 24 idem Christus de credente in se ait : *Transit a morte ad vitam;* ac generatim de iis, qui in Domino moriuntur, Apoc. XIV, 13: *Amodo iam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis*, graece *ex nunc*, *illico*, etc. In iis, in quibus summa Christi meritorum efficacia commendatur, uti Hebr. X, 14: *Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, quin aliis precibus aut sacrificiis opus sit; etenim *sanguis I. C... emundat nos ab omni peccato*, ut scribit s. Ioannes, I Ep. I, 7. Quod 4. congruit cum eo quod Deus, Ezech. XVIII, 21, testatur: *Si impius egerit poenitentiam... omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor.* Ergo.

555. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Post extremum iudicium, *C.* ante illud, *subd.* quoad animas plene purgatas, aut lethali culpa adstrictas, *C.* quoad reliquas iuxta dicta, *N.* Et sic solvitur, quod ex Matthaeo obiicitur. Quoad reliquos textus, in quibus status immutabilitas adstruitur, resp. eos intelligendos de merito vel demerito, ac in ordine ad resipiscentiam, non autem de contracti in vita debiti solutione, de qua nos agimus.

556. Ad 2. *D.* Si nihil obstet, *C.* si quid adhuc luendum supersit, *N.* *Nihil* enim *coinquinatum* in coelum intrat, sive reatu culpae sive reatu poenae. Si quis proinde vel levi culpa obstrictus ex hac vita decesserit, vel poena, peccatis dimissis, debita et non soluta, tamdiu in purgatorio detinebitur, quamdiu non solverit *usque ad novissimum quadrantem.* Cum igitur et Lazarus et pius latro debita sua persolverint, ideo dilata eis non est retributio; nec differetur iis omnibus credentibus in Christum, qui plene expiati ex hac vita decesserint.

557. Ad 3. *D.* Christus ut causa meritoria consummavit in sempiternum sanctificatos, eiusque sanguis emundat nos ab omni peccato ex se, *C.* quoad nos, *subd.* si nobis rite eius pretium fuerit applicatum, *C.* secus, *N.* Alioquin neque infernus daretur, si nimis obiecta loca urgerentur. Quemadmodum igitur satisfactio Christi non excludit bona opera nostra, sic neque excludit satisfactiones nostras.

558. Ad 4. *D.* Quoad reatum culpae et poenae aeternae, *C.* quoad reatum poenae temporalis, *subd.* interdum, caritate aut contritione perfecta interveniente, *C.* semper, *N.* uti suo loco ostendemus.

559. III. Obi. Patres docent 1. Nullam esse in altera vita peccatorum remissionem, ut s. Ioann. Chrysostomus (1), qui negat quempiam posse post hanc vitam *commissa diluere;* s. Hieronymus (2), qui affirmat *unumquemque portare onus suum* absque remedio. 2. Docent nullum ibidem dari poenitentiae locum, ut Cyprianus, Ambrosius et Augustinus, atque ut in Augustino sistamus, ipse scribit (3): *Requiem, quae continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, cum moritur.* Quapropter in *Enchiridio*, c. LXVIII cum verba apostoli: *Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*, de tribulationis igne hac in vita exposuisset, cap. seq. subdit: *Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile non est; et utrum ita sit, quaeri potest;* ex quibus patet saltem ancipitem ac dubium circa purgatorii existentiam

(1) *Hom. de Lazaro*, n. 2.

(2) L. III, in c. 5 *Epist. ad Galat.*

(3) Ep. XCI, et *Tract.* XLIX, *in Ioan.* n. 10.

s. doctorem haesisse, prout etiam ex aliis eius testimoniis constat. Ergo.

560. Resp. Ad 1. *D.* Quatenus in statu termini nulla datur peccatorum lethalium remissio quoad culpam, *C.* quoad poenam de qua nos agimus, *N.* Adhortantur enim peccatores quemadmodum et in praesentia concionatores nostri, ut dum in via adhuc sunt, resipiscant, quia cum ad terminum pervenerint nullus erit amplius resipiscentiae salutari ac proinde remissioni locus.

561. Ad 2. Eadem esto distinctio, cum eadem sit ratio eiusmodi locutionum. Quod speciatim attinet ad primum Augustini obiectum testimonium, responsio patet ex adiecta conditione, *si ea dignus est*; alioquin aut excidet omnino a gloria et requie, aut debitum, si quod superest, expiare debebit antequam ad illam admittatur. In altero autem testimonio se dubium exhibet s. doctor non circa existentiam purgatorii, sed circa poenae qualitatem, utrum scilicet in igne materiali ea consistat nec ne, de quo nihil definivit ecclesia umquam, et utrum adducta Pauli verba ad purgatorium referantur. Caeterum s. Augustinum numquam sive de purgatorio, sive de fidelium suffragiis dubitasse evincunt tum ea quae de s. Monicae funere scribit (1), ubi refert preces ad Deum fusas, *cum offerretur pro ea sacrificium pretii nostri ;* tum ea quae habet *Serm.* CLXXII *de verbis apostoli*, ubi de suffragiis pro defunctis disserens: *Hoc enim*, inquit, *a patribus traditum universa observat ecclesia.*

562. IV. Obi. 1. Origo opinionis de purgatorii existentia suffragiorumque utilitate a paganismo repeti debet; 2. aut ex naturali saltem quodam nobis insito in defunctos pietatis ac amoris sensu, quo facile illudimur. Ergo.

563. Resp. Ad 1. *Neg.* Nos utrumque articulum tum ex scriptura tum ex traditione ostendimus. Paganismi seu potius gentium omnium hac in parte consensio et conspiratio evincit tum hanc doctrinam in ipsa quodammodo natura fundari, seu eidem maxime consentaneam esse, tum ex antiqua primaeva verae religionis traditione, deinceps plus minus foedata ad illos pervenisse.

564. Ad 2. *D.* Si de privatis individuis ageretur, *Tr.* si de publica, solemni, ac pluries asserta universae ecclesiae doctrina et praxi agatur, *N.* Aurea s. Augustini regula huc refertur, quam tradit (2): *Quod universa tenet ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur.* Naturalis porro ille amoris ac pietatis sensus, de quo adversarii loquuntur, unice evincit quam dura ac inhumana sit protestantismi indoles, qui pias omnes affectiones intercipit atque extinguit, ac longe melius catholicismum humani cordis naturalibus ac rectis propensionibus accommodatum esse, foverique per eum caritatis vinculum, quod neque morte ipsa dissolvitur.

Articulus III. *De inferno.*

565. Inferni nomine significamus statum illum, in quo daemones una cum reprobis omnibus aeternum plectuntur. Inferni existentiam increduli ac materialistae omnes inficiantur. Eiusdem aeternitatem praeter origenistas et obscuros aliquot sectarios, *misericordes* nuncupatos, quorum meminit Augustinus, anabaptistae, quibus iam accesserunt sociniani, ac protestantes non pauci una cum rationalistis denegant. Olim siquidem protestantes pugna-

(1) L. IX *Confess.* c. 12, n. 32.
(2) *De Bapt. contra Donatist.* l. IV, c. 14.

runt contra ecclesiam pro solo inferno, nunc contra eamdem pugnant pro solo purgatorio, seu inferno temporario et expiatorio.

566. Ex his qui infernum temporalem propugnant, alii contendunt cum antiquis origenianis reprobos post magis minusve diuturnam expiationem ad aeternam felicitatem admissum iri; alii vero aut statim aut paulo post obitum, aut saltem post extremi iudicii diem in nihilum impios redigendos autumant. Alii demum qualitatem ac naturam tantum poenarum, quibus cruciari impii dicuntur, impetunt.

567. Ut autem et in gravissimo hoc argumento, quae de fide sunt, ab iis secernamus, quae eamdem non obtinent certitudinem, dicimus, duo tantum definita ac de fide credenda circa infernum proponi; ac primo quidem inferni existentiam; secundo aeternitatem poenarum. Caetera vero omnia, quae sive ad locum spectant, sive ad poenarum positivarum naturam ac qualitatem, intensitatem, etc. nullo umquam ecclesiae decreto sancita sunt, ac plures etiam variaeque olim viguere sententiae, uti ostendit Petavius, *De angelis*, lib. III, cap. 5 cui alii adstipulantur.

568. Licet vero nos communi certaeque sententiae adhaereamus de materiali igne, qui torqueat in inferno reprobos, utpote sensui ecclesiae in scripturis fundato consentaneae; ne tamen quae fidei sunt cum illis permisceamus, quae de fide non sunt, cumque nobis propositum sit fidei dogmata adversus incredulos, rationalistas, haereticosque tueri, ideo aeternitatem poenarum prius in divina revelatione edoceri, deinde rectae eam rationi non adversari unice demonstrandum suscipimus.

PROPOSITIO I. *Daemonum hominumque impiorum poenae aeternae sunt.*

569. De fide propositio est, uti ex anathemate constat inflicto ab oecumenica synodo V origeniano errori: *Temporanea esse daemonum et impiorum hominum tormenta, finemque ea tempore aliquo habitura; atque impios ac daemones in priorem suum statum restitutum iri*; nec non ex symbolo athanasiano, quod ita concluditur: *Qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam; qui vero mala, in ignem aeternum.*

570. Terribilis porro haec veritas tum in scripturis tum in divina traditione continetur. Scripturae tres testimoniorum classes suppeditant ad quodvis dubium circa hoc dogma tollendum.

Prima classis complectitur loca omnia, in quibus impiorum poenae expresse *aeternae* dicuntur. Ex V. T. inter caetera illa verba occurrunt apud Daniel. XII, 2: *Multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium, ut videant semper*, seu ut legitur in vers. alex. *in contemptum aeternum.* Ex N. T. praesto est futura Christi sententia, Matth. XXV, 41: *Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius*; concluditur autem v. 46: *Et ibunt hi in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam.* In his porro testimoniis non solum *aeternae* poenae impiorum asseruntur, sed ita ut conferantur cum *aeterno* iustorum praemio, quod presse aeternum fore adversarii plane fatentur.

571. Altera classis illis testimoniis constituitur, in quibus haec eadem poenarum aeternitas per *negationem finis* exprimitur. Ex V. T. nota sunt, quae leguntur Is. LXVI, 24: *Et vermis eorum* (damnatorum) *non morietur, et ignis eorum non*

extinguetur. Ad haec alludit Ioannes Baptista in N. T., Matth. III, 12 ubi de Christo ait: *Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem* (impios) *comburet igni inextinguibili;* et apertius adhuc Christus, Marc. IX, 42 et seqq.: *Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur et ignis non extinguitur*. Quod si vermis *non moritur*, si ignis *non extinguitur*, sine fine igitur erunt comminatae impiis poenae.

572. Tertia denique classis illis locis constat, in quibus *immutabilis* impiorum status perhibetur non secus ac iustorum. Iam vero in V. T. pervulgata sunt Ecclesiastae verba, cap. XI, 3: *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit;* ex N. T. nota pariter sunt Christi verba, Matth. XII, 32: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; quicumque autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro*. Nec minus luculenter id ipsum adstruitur, ubicumque reprobi vocantur *vasa irae et contumeliae, vasa irae apta in interitum; ira Dei manet super illos; regnum Dei non consequentur;* aliaque eiusmodi quae in scripturis passim occurrunt, quae effugium omne excludunt.

573. De traditionali universali constantique ecclesiae sensu constat 1° ex origeniani erroris damnatione. Vix enim Origenes novum hoc inauditumque commentum effutiit de cessatione poenarum sive daemonum sive impiorum, ut illico unanimi consensu nova haec doctrina uti *haeretica* fuerit conclamata ab universa ecclesia. Constat 2° ex patribus omnibus, qui sive ante sive post origenistas floruerunt, quique apud Petavium (1), unanimes sunt in *poenis sempiternis, igne inextinguibili, tormentis sine modo aut ullo termino, aeterno igne* etc. asserendis. Atque ut aliquod specimen exhibeamus, Clemens rom. in *Fragm.* apud Cotelerium (2): *Poena sempiterna*, scribit, *ab inextinguibili igne punitae* animae, *neque morientes, magno suo malo, nullum finem obtinere possunt*. Iustinus M. scribit (3): *Quem* (diabolum) *in ignem esse mittendum cum exercitu ipsius et hominibus, qui eum sequuntur, in aeternum puniendos, Christus ante significavit*. S. Irenaeus: *Quibuscumque*, inquit (4), *dixerit Dominus: Discedite... isti erunt semper damnati, et quibuscumque dixerit: Venite... hi semper percipient regnum*. Tertullianus: *Enim vero*, scribit (5), *nos qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique aeternam ab eo poenam providemus . . . et pro magnitudine cruciatus non diuturni, verum sempiterni eum timentes*, etc. Et haec attulisse satis sit, ut patrum mens cognoscatur. Constat 3° ex martyrum responsionibus, qui cum urgerentur ad diis sacrificandum, id recusabant, ne incurrerent *poenam perpetuam;* ut legitur in actis s. Iulii; vel ne irent *in aeternum interitum, in aeternum supplicium, in ignem aeternum*, ut habetur in actis s. Felicitatis et eiusdem filiorum; sacrificantes siquidem diis *tormenta manebunt aeterna*, ut legitur in passione s. Maximi, et quia *mortis aeternae mercedem et inexplicabiles sine termino cruciatus* apostatae a-

(1) *De angelis*, lib. III, c. 8.
(2) Tom. I, p. 447.
(3) Apolog. I, c. 28.
(4) *Contr. haeres.* lib. IV, c. 28.
(5) Apolog. cap. 48.

equirent, ut dicitur in actis s. Victoris. Et ita porro.

574. Ex his proinde luculenter patet constantem universalem, perpetuam eiusmodi traditionem in ecclesia viguisse de poenarum aeternitate, quibus sine fine impii cum daemone cruciabuntur. Nec esset difficile, quatenus opus esset, ostendere etiam apud gentes omnes tum antiquas tum recentiores doctrinam hanc persuasionemque obtinuisse ex primaeva traditione in omnes populos diffusa, prout adductis documentis patefacit Patuzzi ord. praed. in op. *De futuro impiorum statu*, toto libro tertio; adeo ut verissimum sit christianam religionem nihil novi circa hoc dogma intulisse praeter medium hactenus ignotum, quo scelestissimi quique possint vel sub ipso mortis articulo ab aeternis illis cruciatibus eripi, coelique compotes in aeternum fieri.

DIFFICULTATES

575. I. Obi. 1. Si scripturae intelligantur de aeternitate proprie dicta, significant totalem impiorum destructionem, quae profecto aeterna est, eamque insinuant voces, quibus impiorum damnatio exprimitur, scilicet *perditionis*, *interitus* ac *mortis*, quae destructionem important. 2. Quod si intelligantur de aeternitate improprie dicta, de longa scilicet ac diuturna duratione, quo sensu saepius in sacris libris aeternitatis vox usurpatur, tunc finem poenae habiturae sunt. 3. Quo sensu scripsit sanctus Iudas in Epist. sua v. 7: *Sicut Sodoma et Gomorrha... factae sunt exemplum, ignis aeterni poenam sustinentes*, cum tamen brevissimo tempore ignis ille perduraverit. Ergo.

576. Resp. Ad 1. *Neg.* Siquidem scripturae non solis vocibus *perditionis*, *interitus* ac *mortis* impiorum damnationem designant, quae sensum negativum admittere possent, sed vocibus praeterea, quae *positivam* poenam significant, cuiusmodi sunt *ignis*, *tenebrae exteriores*, *stridor dentium*, *vermis*, *sitis*, aliaeque eiusmodi. Ideo vero *interitus* quandoque sive *perditionis* et *mortis* verbis impiorum damnatio exprimitur ad significandam infelicem illorum conditionem, quae perpetuae morti assimilatur. Sane apostolus de infidelibus scribit (1): *Poenas dabunt in interitu aeternas a facie Domini;* quibus utrumque coniunxit, interitum scilicet aeternitatemque poenarum. Cuiusmodi etiam sit futura impiorum mors exponit s. Ioannes, scribens (2): *Pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure.*

577. Ad 2. *D.* Si latiorem eiusmodi aeternitatis ac impropriam significationem admitterent adducta scripturarum testimonia, in quibus sermo est de impiorum poena, *C.* si non admittant, immo excludant, *N.* Excludere autem impropriam significationem adductos textus liquet ex eo, quod poenae impiorum dicantur *sine fine*, *sempiternae*, *ignis* quo torquentur *inextinguibilis*, et *vermis non moriens;* atque etiam ex antithesi, quae perpetuo instituitur inter felicitatem sanctorum aeternam, aeternumque impiorum supplicium. Quando vero improprie usurpetur aeternitatis vox, ex substrata materia colligitur, quae veram aeternitatem non patitur.

578. Ad 3. *D.* Si spectetur ignis ille in se, *C.* si in suis effectibus, ac prout typus ignis aeterni extitit, *N.* Dicitur igitur *aeternus* ignis ille, quo Sodoma et Gomorrha consumptae sunt, ob duplicem effectum, ob incolarum consumptionem in perpetuum, et ob indelebilia signa, quae reliquit; sub utroque autem hoc respectu etiam spectatur a s.

(1) II Thess. I, 9. (2) Apocal. XXI, 8.

Iuda uti typus ignis aeterni, quem patientur impii, prout vel ipsi adnotant *critici sacri* in hunc locum.

579. I. Inst. Atqui scripturae 1. saepe negant divinam ultionem fore aeternam; sic Ps. LXXVI, 8 dicitur: *Numquid in aeternum proiiciet Deus?* et Ps. CII, 9: *Non in perpetuum irascetur, neque in aeternum comminabitur*. 2. Exitum seu finem interdum impiorum poenis promittunt, ut Is. XXIV, 22, ubi de impiis in die iudicii dicitur: *Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur;* et alibi passim. 3. Docent servandam inter poenas et culpas proportionem etiam in duratione, iuxta illud Marc. XII, 40, ubi de pharisaeis ait Christus: *Hi accipient prolixius iudicium*. Et haec cohaerenter ad Pauli doctrinam, Rom. V, quod magis Christi hominibus redemptio profuerit, quam nocuerit Adae peccatum, quod falsum esset in hypothesi de aeternitate poenarum. Ergo.

580. Resp. Ad 1. *D*. in hac vita, *C*. in altera vita, si de reprobis sermo sit, *N*. Obiecta autem scripturae testimonia, aliaque eiusmodi, quae afferri solent, de ultione unice loquuntur, quam Deus de peccatoribus sumit in his terris, adeoque frustra urgentur ad aeternitatem poenarum in altera vita impetendam.

581. Ad 2. *Neg*. Ad textum vero Isaiae, *D*. Post multos dies impii visitabuntur ad punitionem, *C*. ad liberationem, *N*. Verbum visitandi cum duplicem sensum habeat, ita ut et in bonam et in malam partem usurpetur, exinde difficultas orta est in huius loci expositione. Origenianistae in bonam partem, reliqui omnes sive antiqui sive recentiores interpretes in malam partem accipiunt. Praeter patres et catholicos expositores vel ipsi protestantes rationalistae in sensum punitionis accipiunt, inter quos Rosenmüller in hunc locum scribit: *Sensus est sceleratos multos etiam dies fore torquendos, id est, numquam futurum esse poenarum terminum*. Eamdem praebet expositionem R. Aben-Ezra. Et sane eam postulat series ipsa orationis. Circa *modum*, quo haec visitatio fiat ad ulteriorem ultionem sive perpetuam, non consentiunt expositores inter se. Nobis satis est ut unanimes sint in sententiae sensu.

582. Ad 3. *Neg*. Quod de proportione quoad durationem servandam inter culpas et poenas asseritur, neque ea conficitur ex Marc. XI, 40. Perinde enim valet *prolixius iudicium* ac *maior damnatio*, ut in loco parallelo, Luc. XX, 46. Itaque tota proportio est in poenae acerbitate, iuxta illud Sap. VI: *Fortioribus fortior instat cruciatio*.

583. Ad 4. Quoad effectum, *C*. quoad extensionem, *N*. Confert scilicet apostolus in obiecto loco effectus seu fructus, quos nobis contulit Christi redemptio, et effectus quos Adae peccatum peperit. Peccatum scilicet originale intulit Adam in mundum, Christus vero redemptione sua nos et ab illo et a peccatis actualibus pene innumeris liberavit, et gratia sua uberrima communivit. Sed quoad extensionem longe plures invasit Adae peccatum, quam se protenderit Christi redemptio, nempe actu. Idque ob plurimas causas extrinsecas quae redemptionis applicationem impediunt. Quum propterea nihil prosit damnatis Christi redemptio, fit ut eorum reprobatio aeterna sit.

584. II. Inst. Quamvis Deus aperte in scripturis aeternas comminatus fuerit poenas, ius tamen sibi non ademit eas mitigandi, aut etiam absolute damnatis ignoscendi. Hoc enim discrimen interponitur inter pro-

missionem et comminationem, ut promissor alteri ius tribuat saltem ex fidelitate exigendi quod promissum est, comminator vero ius penes se teneat minas remittendi aut ex toto aut ex parte, uti pluries revera Deum fecisse ex scripturis novimus. Nihil igitur impedit, quominus aliquando piissimus Deus damnatis indulturus sit. Ergo.

585. Resp. *D. A.* Si Dei decretum, quod habet pro obiecto poenas aeternas, comminatorium tantummodo esset, *Tr.* si absolutum sit, *N.* Porro in hoc adversarii decipiuntur, dum autumant nonnisi comminatorium esse Dei decretum poenarum reprobis infligendarum, cum tamen absolutum sit, ut patet ex verbis, quibus Christus Matth. XXV exprimit sententiam olim proferendam adversus reprobos: *Ite, maledicti, in ignem aeternum.* Comminatio praeterea fit in ordine ad resipiscentiam delinquentis, porro resipiscentiae salutaris reprobi in termino constituti capaces non sunt. Quod si absolutum Dei decretum est, debet suae veracitati et fidelitati ut executioni mandetur. Demum quod praecipue prae oculis haberi debet, est ecclesiae fides, ex qua novimus hoc decretum esse irretractabile. Omnes proinde coniecturae ex se concidunt.

586. III. Inst. Scripturae ipsae illis coniecturis fundamentum praebent. 1. Etenim ex I Cor. XV, 22 seqq.: *Illi omnes vivificandi sunt in Christo, qui mortui sunt in Adam;* adeoque et impii. *Destruenda est mors*, adeoque etiam *secunda mors* impiorum, de qua loquitur Ioannes, in Apocal. XX, 14. Regnaturus Christus est in omnes, ita ut *Deus sit omnia in omnibus*, ac propterea etiam in impios redemptos. 2. Ex apostolo Petro, qui de Christo scribit (1): *Quem oportet coelum suscipere usque in tempora restitutionis* (graece ἀποκαταστάσεως) *omnium*, id est, donec reparentur plene etiam damnati tum quoad culpam tum quoad poenam. 3. Hac de causa s. Ioann. Apoc. XX, 5, commemorat resurrectionem *primam* iustorum in ordine ad resurrectionem *secundam* impiorum, qui reipsa *secundam* mortem incurrerunt, ex eodem v. 14, et proinde concludit, ib. c. XXI, 5: *Et dixit, qui sedebat in throno: Ecce nova facio omnia;* id est, omnia renovo et in pristinum statum restituo. Ergo.

(1) Act. III, 21.

587. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. Negamus hic apostolum vel loqui de vivificatione impiorum, aut de mortis secundae destructione, de qua Ioannes, aut de regno Christi et Dei conflato ex reprobis; hae siquidem omnes interpretationes gratuitae sunt et alienae ab apostoli mente et scopo. Agit enim Paulus in obiecto loco de Christi resurrectione, ac resurrectione gloriosa electorum, cuius Christus causa est meritoria, efficiens et exemplaris. Cum enim electi in Christo renati fuerint, et gloriam adepti; postquam destruxit in illis peccatum, eos liberavit a vexatione daemonum et impiorum, tandem eos a morte liberabit per futuram resurrectionem, qua mortem ipsam destruet in perpetuum, et cum illis uti caput membris suis coniunctum in coelo cum Deo regnaturus est, et sic in his electis erit Deus omnia in omnibus. De impiis potius dicitur ibid., quod subiicientur una cum daemonibus sub pedibus eius, nempe Christi.

588. Ad 2. *Neg.* Sed ipsis assentientibus interpretibus protestantibus, genuinus verborum Petri sensus est, Christum non esse visibiliter venturum *usque ad finem mundi*, cum iudicare venerit vivos et mortuos.

589. Ad 3. *D.* Commemorat Ioannes resurrectionem *primam* iustorum in ordine ad beatitudinem saltem inadaequatam consequendam, *Tr.* in ordine ad resurrectionem *secundam* impiorum ex morte *secunda*, *N.* Haec Apocalypseos verba, quae occasionem praebuerunt millenariorum sententiae, satis difficilis interpretationis sunt; et alii ea exponunt de beatitudine inadaequata, quam prius assequentur iusti, plenam et adaequatam postea recepturi; alii de ordine temporis, quatenus prius iusti, quam impii resurgent; alii alia ratione. Quaevis admittatur, perinde est ad rem nostram. Nam certum est ex contextu, ibi nullam, quam autumant adversarii, impiorum a secunda morte resurrectionis mentionem fieri, immo diserte eam excludi; de reprobis siquidem, ibid. XX, 10, legitur: *Cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum... Et qui non est inventus in libro vitae scriptus, missus est in stagnum ignis.* De solis electis porro, seu de iis, *qui vicerint*, dicitur: *Ecce nova facio omnia.*

590. II. Obi. Haud pauci ex antiquioribus patribus Origeni adhaeserunt circa futuram impiorum reparationem; ex graecis eminent uterque Gregorius nazianzenus et nyssenus, ex latinis Ambrosius, Ambrosiaster, atque Hieronymus. His adiici possunt s. Iustinus et s. Irenaeus. Ille enim de animabus impiorum scribit (1), eas puniri *quamdiu eas esse et puniri Deus voluerit;* iste affirmat (2), has animas, quamdiu *perseverare eas Deus et esse et subsistere voluerit.* Ergo.

591. Resp. *D. A.* Ita tamen ut si quid minus caute ipsis exciderit, id postea emendaverint, *C.* secus, *N.* Fatendum utique est nonnullos patres interdum nimis Origenis vestigiis institisse; ast et illud pariter verum est, eos se recepisse ac dogma catholicum in sua puritate aperte docuisse.

592. Sane s. Gregorius naz. scribit (3), damnatos a Deo proiectos esse, ut *inustam in conscientia sempiternae ignominiae notam gerant... nullumque illis locum esse poenitentiae, neque morum emendationi.*

593. S. Gregorius nyss. in *orat. adversus eos qui castigationem aegre ferunt*, de anima damnati affirmat, quod ipsa sit *luctu numquam finituro ac insolabili in aeternum luens*, et alibi passim.

594. S. Ambrosius ita catholicam veritatem profitetur (4): *Scientes igitur in aeternum mansura iudicia omnia iustitiae Dei, caveamus ne opera nostra displiceant, et in aeternum incipiamus subire iudicium;* quod et alias inculcat.

595. S. Hieronymus de impiis scribit (5): *Detrahentur in gehennam, ibique aeternis cruciatibus deputati, potentiam et superbiam miseria cernent et humilitate mutari.*

596. Quod vero attinet ad s. Iustinum, ipse id unice in obiecto loco contendit, immortales non esse animas eadem ratione, qua immortalis Deus est, cum non habeant nisi immortalitatem communicatam. Ast in *Apologia* I, n. 28 ubi dogma catholicum, de quo agimus, profitetur, scribit: *Qui improbe vivunt, nec immutantur, eos igne aeterno credimus puniri.* Idem dic de s. Irenaeo, qui de reprobis agens ait (6), in ipsos pronunciandam sententiam: *Discedite a me maledicti in ignem aeternum*, subditque: *Isti erunt semper damnati.*

(1) *Dial. cum Tryphone*, n. 5.
(2) *Cont. haeres.* lib. II, c. 34.
(3) *Orat.* XV, n. 30.
(4) *Enarr. in Ps.* CXVIII.
(5) *Comment.* in c. 3 *Is.*
(6) Loc. cit. c. 28, n. 2.

597. Inst. Potest saltem damnatis levamen aliquod ex orationibus fidelium provenire, prout fusas hunc in finem preces, seu *ut tolerabilia fiant ipsa tormenta,* certissima documenta suppetunt. Ergo.

598. Resp. *N. A.* Neque obstat a nonnullis privatis interdum hanc persuasionem adeoque praxim esse adoptatam de utilitate orationum ad levamen poenarum, quibus reprobi subiiciuntur, nec enim attendere his debemus; si ecclesia et contrarium senserit ac numquam id probaverit, haec regula fidei nostrae est inconcussa. Porro ecclesia, teste s. Augustino (1), numquam pro damnatis orare consuevit, sive ut finem sive ut levamen suarum poenarum acciperent. Quaecumque in contrarium afferri possent spernenda sunt, utpote ab ecclesiae sensu abhorrentia et praxi.

Propositio II. *Dogma de aeternitate poenarum rectae rationi minime adversatur.*

599. Poenarum aeternitas, quibus impii afficiuntur, ex revelatione divina constat; fieri itaque non potest, ut veritas haec rectae rationi adversetur, ut per se patet.

600. Praeterea poenae, quibus damnati subiiciuntur, aut *privativae* sunt, aut *positivae;* porro tantum abest, istarum poenarum aeternitatem humanae rationi adversari, ut ab ipsa quodammodo exposci videatur. Et sane ad poenam *privativam* quod spectat, quae in privatione aeternae felicitatis consistit seu in amissione Dei summi boni, quaeque etiam *damni* appellari consuevit, aeternam eam esse debere exinde liquet, quod peccator sciens lubensque eam per culpam lethalem incurrerit, aeternae felicitatis voluntaria iactura. Hac autem semel amissa, nisi ipsam denuo recuperet, aeternum ea privatus existet; uti si quis semel utroque se oculo privaverit, nisi ei oculi restituantur, in perpetuum caecus perseverat. Iam vero ex se damnatus iacturam hanc recuperare non potest; Deus nullatenus ad illius restitutionem tenetur, prout non tenetur oculos restituere insano illi, qui se luminibus privaverit. Ergo.

601. Poena *positiva* alia intrinseca est ac sponte ex privativa profluens, alia vero extrinseca et in inflictione cruciatuum seu doloris consistit. Prior autem necessario oritur et exsurgit ex poena privativa seu poena damni, cum fieri nequeat moerore, tristitia, odio, desperatione, etc. damnatos non affici, conscientiae praeterea angore ac remorsu ex male factis: hoc sensu vermis intelligitur, quo perpetuo impii excruciantur. Posterior vero facile concipi potest ex ipso iustitiae ordine, qui postulat ut quispiam iis plectatur, quibus, dum viveret, abusus est, quibusque sibi damnationem conscivit; atque uti rite ratiocinatur s. Thomas (2): *Sicut recte agentibus debentur bona, ita perverse agentibus debentur mala; sed illi, qui recte agunt, in fine ab eis intento percipient perfectionem et gaudium; e contrario ergo debetur haec poena peccantibus, ut ex his, in quibus sibi finem constituunt, afflictionem accipiant et nocumentum. Hinc est quod divina scriptura peccatoribus comminatur non solum exclusionem a gloria, sed etiam afflictionem ex aliis rebus.*

602. Ad haec accedit, quod eiusmodi aeternarum poenarum sanctio, saltem quoad hanc vitam, necessaria omnino sit ad homines a vitiis retrahendos, ac ne in cupiditates omnes diffluant, omnigenisque criminibus se commaculent. Demo

(1) *De civit. Dei,* l. XXI. c. 24, n. 1.

(2) *Contra gent.* lib. III, c. 145, n. 4.

enim hanc sanctionem, nulloque amplius freno homines detinentur.

DIFFICULTATES

603. Obi. Dogma de poenarum aeternitate componi nequit cum divinis attributis, praesertim vero cum divina bonitate ac misericordia, cum divina clementia, cum divina denique iustitia atque aequitate. Ergo.

604. Resp. *D. A.* Prout ab adversariis finguntur, *C.* prout in se sunt, *N.* Ut enim aliquid concludere possent increduli, deberent prius adaequatam divinorum attributorum cognitionem habere; cum vero illa destituti sint, nequeunt profecto determinare, quid illa attributa exigant seu exposcant, quidque refugiant, nec proinde umquam ostendere dogma, de quo agitur, cum eiusmodi pugnare attributis.

605. I. Inst. 1. Deus ex bonitatis suae ac amoris impulsu homines condidit ad aeternam felicitatem, cuius proinde vehementem cordibus eorum indidit appetitum. Hic porro frustraretur, si vel unus homo aeternum periret. 2. Hunc appetitum in catholicorum hypothesi non alium in finem Deus indidisset, nisi ut homines miserabiliores efficeret; quod asserere absonum est; ergo postquam poenas luerint culpis expiandis idoneas, eiusmodi explebunt desiderium. 3. Cum praeterea peculiarem providentiam creaturarum rationalium gerat Deus, ne fine sibi praestituto in illis condendis regendisque privetur, ad eum tandem perducere debet. Ergo.

606. Resp. Ad 1. *D. mai.* Deus hominem condidit ad aeternam felicitatem, sibi tamen debitis obsequiis comparandam, *C.* absolute, seu quavis ratione obtinendam, *N.* Somniant increduli, dum autumant Deum ens morale, cuiusmodi homo est, condidisse, quin ab eo sibi debitum obsequium per legis observationem exigeret; hoc vere pugnat cum Dei sanctitate. Si igitur homo divinae voluntati obsequatur, aeternam profecto felicitatem, ad quam Deus eum condidit, consequetur; sin vero eam violet, poenas dabit atque a fine suo excidet. Appetitus felicitatis humano cordi insitus stimulum addere debet ad virtutem consectandam, quae via est ad felicitatem.

607. Ad 2. *D.* Si homines voluntarie seu ex malitia desciscant ab ordine, *C.* si ei obsequantur, *N.* Duplex enim finis in homine distingui debet, proximus in praesenti vita, et ultimus in altera; porro consecutio ultimi finis pendet a consecutione finis proximi, qui in Dei obsequio, famulatu et honore constitutus est, habetque rationem medii respectu finis ultimi; quapropter si ille negligitur, immo pervertitur, iste profecto frustrabitur, non obstante indito felicitatis appetitu. Qui impie agunt, se miseros efficiunt; non autem Deus, qui indidit hunc appetitum, ut homo permoveretur ad felicitatem debitis mediis assequendam. Poenis porro homo, amisso fine suo in perpetuum, ac in termino constitutus, numquam peccata expiabit.

608. Ad 3. *D.* Qua peculiari providentia fit, ut homo mediis idoneis instruatur quibus, si velit, possit finem suum obtinere, *C.* qua fiat ut, quocumque demum modo se gerat, ad suum finem perveniat, *N.* Hoc certe vellent impii homines, pessime scilicet vivere ac aeternum beati esse. Ast non ita vult Deus. Quid inde? Ergo eius providentiae detrahendum erit? Absit. Sed cum Deus mediis omnibus naturalibus ac supernaturalibus hominem instruxerit, ut is illis cooperando felicitatem, ad quam conditus est, attingat, si homo ea negligat, iisque turpiter

abutatur, non Deus, sed homo fine suo frustratur. Ultimum finem suum, qui est gloria extrinseca, Deus obtinet, sive homo salvetur sive damnetur; homo solus ex culpa finem sibi praestitutum amittit.

609. II. Inst. Componi nequit poena aeterna cum misericordia et clementia. 1. Misericordia siquidem est compassio alienae calamitatis, et ad eam relevandam inclinat; clementia vero quaedam animi lenitas est in poenis irrogandis, movetque ad eas minuendas aut sublevandas. Iam vero poenae aeternae notio e diametro pugnat cum misericordia, quae nulla ratione exercetur in illius inflictione; pugnat cum clementia, quae locum non habet cum immanium cruciatuum ignisque aeterni iugiter torquentis perduratione. 2. Iuxta hoc dogma contra poenarum naturam non ad reum emendandum Deus eas decerneret, sed unice ad puniendum; iam vero iuxta Senecae effatum (1): *Nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur*. Saevitiae igitur notam numquam Deus effugiet, si poenas aeternas infligat. Ergo.

610. Resp. *Neg. Ant.* Ad 1. prob. *D.* Si Dei misericordia et clementia deberet cum impiis damnatis exerceri, *C.* si exerceri non debeat, *N.* Duo siquidem hic distinguenda sunt, attributa misericordiae et clementiae, et eorumdem attributorum exercitium. Attributa necessario Deo insunt; ast exercitium liberum est, adeoque pro loco, tempore, personis exerceri possunt. Cum igitur Deus utrumque attributum cum impiis, dum adhuc viverent, exercuerit, ac ipsi abusi illis fuerint, in termino constituti eorumdem exercitium attributorum non experiuntur. Quamvis omnes fateantur et impios puniri *citra condignum*, adeoque lenius quam ipsi promeriti fuerint. Sub quo respectu posset negari minor propositi argumenti. Accedit nihil de fide circa naturam poenarum positivarum, quas extrinsecas vocavimus, definitum esse.

611. Ad 2. *D.* Deus unice ad puniendum poenas aeternas decerneret, id est, ex amore iustitiae, *C.* ex amore punitionis in se, *N.* Dei idea necessario exposcit, ut omnem ab eo imperfectionem amoveamus, adeoque si poenas decernat aeternas, ex amore id unice iustitiae faciat necesse est. Deus, uti animadvertit s. Thomas (2), *in poenis non delectatur;* sed eas infert *propter aliud, scilicet propter ordinem imponendum creaturis, in quo bonum universi consistit... Infligit igitur Deus pro quibusdam peccatis poenas aeternas, ut debitus ordo servetur in rebus, qui eius sapientiam demonstrat.* Praeterea ostendit inutiles haud esse poenas aeternas, scribens (3): *Sunt enim utiles ad duo: primo ad hoc, quod in iis divina iustitia conservetur, quae est Deo accepta propter seipsam; unde Gregorius, lib.* IV, *Dial.: Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur; quia autem iustus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Secundo ad hoc sunt utiles, ut de his electi gaudeant, dum in his Dei iustitiam contemplantur, et dum se evasisse eas cognoscunt*, etc. Exinde patet effatum a Seneca laudatum huc minime referri posse, tum quia reprobi emendationis incapaces sunt in termino constituti et sine gratia, qua sola possent resipiscere; tum quia poenae aeternae non sunt medicinales, prout sunt temporales, sed ad restaurationem perturbatae iustitiae infliguntur.

(1) *De clementia*, lib. I.

(2 *Contra gent.*, lib. III, c. 144.

(3) *Suppl.* qu. 99, a. 1, ad 4.

612. III. Inst. Componi saltem nequit cum iustitia et aequitate. 1. Iustitia enim postulat proportionem sub quovis respectu inter culpam et poenam; nulla porro fingi proportio sub quovis respectu potest inter culpam, utut gravissimam, et poenam aeternam. 2. Ut haec admitteretur, deberet culpa seu Dei offensa esse infinitae malitiae, uti reipsa nonnulli contendunt; ast certum est offensam Dei neque *subiective* neque *obiective* infinitam esse, quod alii theologi non inficiantur; 3. malitia siquidem non solum ab obiecto desumitur, verum etiam, immo praecipue ex gradu cognitionis quam de obiecto habet delinquens; iam vero cognitio, quam homo de Deo habet, abstractiva est ac pene nulla. 4. Accedit, quod peccandi facultas a Deo homini data sit et conservetur, nec Deo invito ea peccator utitur, nulla proinde Deo peccato iniuria fit; nam: *Nullus patitur iniuriam volens.* 5. Nec valet, quod aliqui obtrudunt, Deum ideo in aeternum damnatos punire, quia in aeternum ipsi peccare non cessant; siquidem etsi daretur reprobos cessare non posse a peccato, hoc ipso a peccato cessant, alioquin peccatum necessarium esset; deinde ratio malae voluntatis, quae perseverat, nequit efficere ut perseveret punitio: satis enim est per *satispassionem*, ut vocant, promeritam poenam delinquentes luere, sive id aegre ac iniquo sive bono animo praestent, ut patet ex damnatis ad carcerem aut triremibus mancipatis ab humana iustitia. Ergo.

613. Resp. *N. A.* Ad 1. *D. mai.* Iustitia proportionem postulat aut etiam aequalitatem inter culpam et poenam in gradu, *C.* in duratione, *N.* et *Neg. min.* Duplex inter culpam et poenam aequalitas ac proportio distingui debet, altera in inflictione, ne poena excedat culpae gravitatem, seu reatum; altera vero in duratione: prior quidem servari debet, posterior vero non item, ne in absurda incidamus; alioquin enim gravissima delicta brevissimo tempore plecti deberent, quod nulla humana societas fert. Iam vero cum culpae gravitas seu reatus ex parte duorum extremorum, personae scilicet laedentis et personae laesae peti debeat, iam quisque intelligit, spectatis relationibus multiplicibus, quae Deum inter et peccatorem intercedunt, praesertim vero infinita Dei maiestate, quae peccato laeditur, et creaturae vilitate, gravissimum esse peccatoris reatum, et quamdam exsurgere malitiae *infinitatem*, ut loquitur s. Thomas, adeoque nil mirum si aeternum puniatur. Caeterum in hoc spectari debet amissio irreparabilis ac proinde aeterna ultimi finis; quod vero spectat ad gradum poenae positivae, Deus iustus novit, qua ratione ea infligi debeat; qui certe non excedet culpae reatum.

614. Ad 2. *N.* Neque enim ad poenae aeternitatem requiritur culpa, quae sive subiective sive obiective infinitae malitiae sit; sed sufficit iuxta constituta principia, ut culpa talis sit, qua homo se a Deo ultimo fine suo averterit, et ab hoc supremo bono exciderit, ac in tali statu ex hac vita excesserit, prout contingit damnatis omnibus. Eiusmodi amissio cum irreparabilis sit, in animo immortali fit aeterna.

615. Ad 3. *Nego* suppositum, quod ex dictis locum non habet; satis enim est ad incurrendam aeternam poenam, quod peccator sciat se graviter delinquere, adeoque se a Deo, quantum ex se est, in perpetuum avertere, prout nemo ignorat.

616. Ad 4. *D.* Id est, libertas a Deo data homini est, qua is possit

bene aut male uti, *C.* facultas proprie dicta peccandi, *N.* Hoc enim absonum est. Deus hominem libertate instruxit, quae bona est, si ea homo recte utatur; opitulante divina gratia, quae nulli deest, potest sibi aeternam felicitatem comparare; si ea vero contra Dei finem ac voluntantem abutatur, aeternam sibi consciscere potest perniciem. Porro hoc ipso quod contra Dei voluntatem peccator libertate sua pessime abutatur, Deo irrogat iniuriam, quam eo tantum sensu permittit, quatenus non impedit eiusmodi abusum. Ob altissimos autem fines sua sapientia dignos Deus peccata seu abusum libertatis permittit, prout suo loco expendimus. Extra rem autem obiectum effatum urgetur, quod est de volente *positive*.

617. Ad 5. Resp. Esto; nec enim nos eam rationem attigimus, quae certe nec sola nec praecipua est, quare Deus in peccatores aeternis poenis animadvertat. Vera ac praecipua ratio est, quia damnati ex se in perpetuum exciderint a fine suo. Adeoque peccent in inferno peccatores aut non peccent, certum est eos his peccatis demeriti ulterioris se reos non constituere, neque hac de causa gravius puniri; siquidem in termino sunt, ubi non amplius datur meriti aut demeriti ratio. Quae propterea de *satispassione* disserunt adversarii, nil vetat quominus etiam damnatis applicentur, hoc tamen interposito discrimine, quod ab humana societate inflictis poenis delinquentes, si perpetuae non sint, liberare se possint, assignato tempore percurso; non possint autem damnati, eo quod interminabiles poenae sint, quibus sunt addicti, adeoque numquam *satis* patiuntur. Deus posset eos destruere; ast utrum velit nec ne aliter scire nobis datum non est, quam per voluntatis suae positivae manifestationem. Porro Deus manifestavit se id nolle. Unum igitur superest, ut divinae gratiae obsequentes, dum possumus, comminatas aeternas poenas effugere satagamus.

Articulus IV. *De statu decedentium absque baptismo.*

618. De iis loquimur, qui sive in infantia sive in perpetuae infantiae statu constituti, absque salutari lavacro ex hac vita decedunt, quacumque demum ex causa id fieri contigerit.

619. Certa ab incertis hac etiam in quaestione distinguenda sunt. Quae certa, immo de fide sunt, habemus ex conciliis lugdunensi II et florentino, quae de infantibus ac de iis, qui infantibus aequiparantur, qui nempe numquam rationis usum adepti sunt, definierunt: *Credimus... illorum animas, qui in mortali peccato vel cum solo originali decedunt, mox in infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas.* Ita quidem florentinum in *decreto Unionis*, quod descripsit verba lugdunensis in fidei professione. De fide igitur est 1° parvulos eiusmodi in infernum descendere seu *damnationem* incurrere; 2° *poenis puniri disparibus* ab illis, quibus puniuntur adulti. Quae proinde spectant ad hunc inferni locum, ad poenarum disparitatem, seu in quo haec disparitas constituenda sit, ad parvulorum statum post iudicii diem, incerta sunt omnia, nec fidem attingunt. Hinc variae de his sunt patrum ac theologorum sententiae.

620. Prima eorum est, qui illis infantibus tribuunt poenam sensus, s. Augustino duce, quem patres latini posteriores secuti sunt, inter quos eminet s. Fulgentius (1). Censuit igitur s. Augustinus hosce infantes in

(1) Lib. *De fide*, c. 27.

ignem aeternum damnatum iri, ut constat ex *Serm.* CCXCIV, n. 3, *De verbis apostoli*, et *operis imperfecti* lib. III, cap. 19; in *Enchiridio* vero, cap. 93, n. 21; et *De peccat. meritis*, lib. I, cap. 16, n. 21; tum *Cont. Iulian.* lib. V, n. 44, ubi declarat fore istorum poenam *mitissimam*, aut consistere in *damnatione omnium levissima*, ita ut haereat utrum *eis ut nulli essent, quam ut ibi essent, potius expediret*; immo se *angustiis coarctari*, quoties ad istorum infantium poenas pervenit, profitetur in *Epistol. ad s. Hieronymum* n. 16, nec definire se posse *quae, qualis et quanta erit* eiusmodi poena.

621. Altera sententia patrum graecorum est, qui videntur tribuere his parvulis nonnisi poenam damni, praecipue vero uterque Gregorius. Nazianzenus enim scribit (1), eos *nec coelesti gloria nec suppliciis a iusto iudice afficiendos*. Nyssenus vero haec habet (2): *Nam immatura mors infantium, neque in doloribus ac moestitia esse eum, qui sic vivere desiit, intelligendum esse nobis suggerit.*

622. Scholastici ac theologi positivi in eadem sententiarum varietate versantur. Iuxta Petavium a conc. florentino definitum de fide est, parvulos poenis sensus addici; iuxta Vasquezium ab Innocentio III definitum est, poenam peccati originalis in sola visionis beatificae privatione consistere; verba Innocentii in cap. *Maiores* haec sunt: *Poena originalis peccati est carentia visionis Dei; actualis vero poena peccati est gehennae perpetuae cruciatus.* Scholarum principes Petrus Lombardus, s. Thomas, s. Bonaventura, Scotus, quos pene omnes secuti sunt, excipiendus siquidem est Gregorius ariminensis, *tortor infantium* idcirco nuncupatus, censuerunt infantes non baptizatos nulla sensus poena affici, sed sola poena damni.

623. Ast circa hanc damni poenam theologi minime inter se conveniunt; siquidem alii cum Bellarmino existimant infantulos ex privatione visionis Dei aliqua affici tristitia; alii vero cum s. Thoma id aperte inficiantur; alii demum cum Catharino, et Card. Sfondrati censent eosdem aliqua naturali beatitudine frui, nunc quidem quoad animam, post resurrectionem vero etiam quoad corpus, et eo usque rem protrahunt, ut felicitatis huius gradus determinent accuratissime, quemadmodum Card. Norisius determinavit gradus caloris, quos ab igne infantes isti patiuntur et sentiunt. Bellarminus sententiam, quae tribuit infantibus non baptizatis beatitudinem naturalem, fidei adversari autumat; contra vero Petrus Godoy ord. praed.: *Sententia*, inquit, *concedens parvulis naturalem beatitudinem*, *nullam censuram contra fidem meretur*, immo et alienam eam esse affirmat ab omni temeritatis nota.

624. Ex hac discrepantia sententiarum, quae inter patres ac theologos viget, patet, si duos commemoratos articulos excipias de exclusione a gloria, ac disparitate poenarum, reliqua omnia ad fidem nullo modo spectare, adeoque posse quemlibet circa eiusmodi sententias in suo sensu abundare. Nec obest pelagianos parvulis naturalem tribuisse beatitudinem, nam etiam hoc dato, licet alii contendant *supernaturalem* eam tribuisse, attamen nihil haberet commune pelagianorum commentum cum doctrina, quam catholici theologi tuentur de naturali istorum parvulorum beatitudine. Etenim pelagiani eam concedebant parvulis *sine morte peccati*, adeoque uti naturalem conditionem, non autem sub ratione *poenae* ac *damnationis* pro-

(1) *Orat.* XL, *in s. baptism.* n. 21. (2) *Orat. de infantibus, qui praemature abripiuntur.*

venientis ex peccato originali, quod negabant: contra vero catholici theologi eam tuentur *cum morte peccati;* ita ut exclusio a visione beatifica rationem habeat *poenae* et *damnationis* ex peccato provenientis. Quapropter merito a Pio VI in Const. *Auctorem fidei* proscripta est synodi pistoriensis propositio 26 quae ita se habet: *Doctrina, quae velut fabulam pelagianam explodit locum illum inferorum (quem limbi puerorum nomine fideles passim designant), in quo animae decedentium cum sola originali culpa, poenas damni citra poenam ignis puniantur, perinde ac si hoc ipso quod qui poenam ignis removent, inducerent locum illum et statum medium, expertem culpae et poenae, inter regnum Dei, et damnationem aeternam, qualem fabulabantur pelagiani, falsa, temeraria, in scholas catholicas iniuriosa,* declaratur.

625. Itaque si status istorum parvulorum *relative* spectetur ad supernaturalem beatitudinem, a qua per originale peccatum exciderunt, habet rationem poenae ac damnationis, et sunt eiusmodi infantes a Deo saltem negative aversi etc. Si autem spectetur *in se* et *absolute*, cum per peccatum homines nihil de naturalibus amiserint, talis est istorum parvulorum conditio, qualis fuisset, si Adam neque peccasset, neque elevatus ad statum supernaturalem fuisset, seu in conditione purae naturae. Hinc s. Thomas de eiusmodi infantibus scribit (1): *Sibi* (Deo) *iunguntur per participationem naturalium bonorum, et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione.*

626. Angelicus igitur doctor, prout iamdiu animadverterant De Lemos ac Billuart, his parvulis tribuit bona naturalia, et aliquem naturalem Dei amorem et gaudium. Nullo vero modo eos poena sensus affici fuse ostendit, loc. cit. diluitque difficultates desumptas ex Matth. XXV, et ex vocibus *supplicii*, *tormenti*, *gehennae*, *cruciatus aeterni*, quibus post Augustinum auctor *Hypognostici*, Fulgentius et Gregorius M. usi sunt. Nam Christi iudicium *discussionis* ostendit neque pertinere ad hos infantes, neque ad infideles, in quibus fides non fuit fundamentum meritorum; citatos vero auctores *large* illas voces accepisse pro poena, et *speciem* pro genere posuisse.

627. Deinde in quaest. 5. *De malo*, ostendit eosdem parvulos ex amissa beatitudine supernaturali, nulla affici tristitia, tum quia indebitam sibi esse cognoscunt illam beatitudinem ob Adae peccatum contractum, tum quia etsi perspicuum habeant se ad aliquam beatitudinem conditos fuisse, minime cognoscunt hanc positam esse *in visione clara Dei*, adeoque ignorant *se ab illa exclusos, nec proinde dolent*, sed hoc, quod per naturam habent, sine dolore possident.

628. Quidquid porro de his placitis sit, quae salva fide ac sine quavis temeritatis nota quilibet tenere potest, hoc lucri ex tali sententiarum discrepantia habemus, non deberi nec posse ecclesiae doctrinam cum privatorum placitis permisceri. Pessime igitur se gerunt increduli, cum fidei aut ecclesiae tribuunt doctrinam, quae ecclesiae non est, ut inde inferant catholicam ecclesiam docere dogmata, ut ipsi vocant, horribilia ac rectae rationi repugnantia. Tantum enim abest, ut ecclesia voluerit illas sententias sancire, ut potius summus pontifex eos damnaverit, qui notam inusserunt illorum doctrinae, qui poenam sensus ab eiusmodi infantibus removent.

629. His igitur dimissis, nos hic

(1) *Sent.* dist. 33, qu. 2, a. 2, ad 5.

novatores illos ac socinianos perstringimus, qui infantes sine baptismo decedentes autumant aeternam consequi salutem.

Propositio. *Infantes ex hac vita sine baptismo decedentes ad aeternam salutem pervenire non possunt.*

630. De fide propositio est, ut constat tum ex symbolo nicaeno-constantinopolitano: *Credo unum baptisma in remissionem peccatorum*, tum ex conciliis lugdunensi ac florentino, quorum verba recitavimus, tum denique ex concilio tridentino, quod Sess. V, can. IV edidit: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam aeternam consequendam .... anathema sit.*

631. Perstringit haec definitio praesertim calvinianos, qui docent infantes fidelium non indigere baptismo ad aeternam obtinendam salutem, eo quod ipsis peccatum originale non imputetur, utpote in foedere spirituali comprehensis, quod inivit Deus cum Abraham eiusque semine in perpetuum. Perstringit praeterea zwinglianos ac socinianos; zwingliani siquidem cum Calvino consentiunt quoad filios fidelium; sociniani autem cum negent propagationem peccati originalis, ideo autumant sine baptismo infantes ad aeternam posse pervenire salutem; baptizari autem in signum externae fidei professionis, quo ab infidelibus distinguantur.

632. Veritatem assertae propositionis aperte evincunt scripturarum ac traditionis testimonia. Etenim Christus: *Nisi qui renatus fuerit*, inquit (1), *ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Eadem proinde ratione, qua ut ad vitam naturalem quis perveniat, opus est carnali generatione, ita opus est regeneratione aquae et Spiritus sancti, ut quis perveniat ad vitam supernaturalem ac idcirco ad vitam aeternam, seu indiscriminatim omnes sive a fidelibus sive ab infidelibus geniti sint.

633. Hunc porro sensum esse verborum Christi testis est antiquitas ecclesiastica universa, uti liquet 1° ex sollicitudine totius ecclesiae, ne infans aliquis sine lavacro moreretur, quam neque pelagiani inficiati sunt; 2° ex synodis omnibus in causa pelagianorum celebratis. In synodo diospolitana Pelagius ut catholicus censeretur, anathematizavit eos *qui tenent, aut aliquando tenuerunt infantes, etsi non baptizentur, habere vitam aeternam* (2). *Hac enim negata*, scribit s. Augustinus (3), *quid nisi mors aeterna remanebit?* Sic etiam duae synodi, carthaginiensis et milevitana, ann. 416, uti legitur in *Epist. synodica* ad Innocentium data, statuerunt: *Quicumque negat, parvulos per baptismum Christi a perditione liberari, et salutem percipere posse; anathema sit*, quod quidem decretum confirmavit Innocentius, ann. 417. 3° Demum id patet ex omnibus illis patribus, qui doctrinam de peccati originalis propagatione tradiderunt, quorum testimonia suo loco retulimus.

634. Hanc eamdem veritatem adversus Vincentium Victorem, qui eodem errore infectus erat, sic adstruebat s. Augustinus: Nemo regnaturus est cum Christo, quin fiat membrum Christi; nemo autem fit membrum Christi nisi *aut baptismate in Christo, aut morte pro Christo.* Iam vero, qui non regnaturus est cum

(1) Ioan. III, 5.

(2) *Acta Conc. Harduin.* t. I, col. 2011.

(3) *Epist.* CLXXXVI, *ad Paulinum.*

Christo, quid ipsi superest, nisi ut in perpetuum arceatur a Christo, sive in aeternum damnetur?

DIFFICULTATES

635. I. Obi. cum Calvino: 1. Deus, Genes. XVIII, 7, sic Abraham omnium fidelium patrem allocutus est: *Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus tuis, foedere sempiterno, ut sim Deus tuus et seminis tui post te;* ergo christianorum filii, qui sunt ex promissione, sanctitatem habent ex foedere sempiterno, in quo sunt inclusi. 2. Quare apostolus scribit (1): *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem... Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt;* ergo alterutrius parentis sanctitate absque baptismo, sancti efficiuntur. *Quemadmodum* inquit Calvinus (2), *sicut iudaeorum liberi, quod eius foederis* (cum Abraham initi) *haeredes facti, ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur; eadem etiam nunc ratione sancti censentur christianorum liberi vel altero dumtaxat parente geniti, et apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine.*

636. Resp. Ad 1. *D.* Christianorum filii, spirituales filii Abrahae fiunt *regeneratione*, *C.* nativitate carnali, *N.* Non alia ratione gentes, quae ex Abraham carnali generatione non prodiere, in eius semine computantur, nisi quatenus cooptantur in filios per regenerationem, scilicet per baptismum. Quod si filii hebraeorum ante circumcisionem dicuntur semen *sanctum*, eo tantum sensu ita vocantur, quod habuerint sanctitatem legalem, prout pertinebant ad populum Dei electum et ex eo progeniti erant, non autem quod veram ac internam animae sanctitatem habuerint. Haec enim haberi nequit nisi fide parentum applicata per aliquod signum externum, e. gr. circumcisionem, aut aliud eiusmodi.

637. Ad 2. *D.* Apostolus *sanctos* vocat filios fidelium sanctitate analogica, dispositiva ac improprie dicta, *C.* sanctitate formali, *N.* Eadem scilicet ratione apostolus vocat sanctos natos a parentibus, qua *sanctificatum* dicit virum infidelem a muliere fideli, et vicissim, quatenus nempe in via sunt, qua ad sanctitatem pervenire possint. Alioquin impurissimus idolorum cultor vere sanctus aut sanctificatus ex consortio cum parte fideli dicendus esset, quod absonum est. Deinde praxis totius antiquitatis determinavit sensum istorum verborum iuxta traditionem divinam et apostolicam.

638. II. Obi. cum socinianis: Durum est innocentes parvulos aeternum damnari ob culpam non suam, cum per ipsos non steterit, quominus baptismum non consequerentur, sed aut ex lege naturae, aut ex ignorantia vel iniquitate parentum. Ergo.

639. Resp. *D. A.* Si incurrerent innocentes infantes damnationem, quae consistat in poena sensus, aut in tristitia ex poena damni proveniente, *Tr.* si in sola privatione rei indebitae, *N.* Talis porro est damnatio istorum puerorum, qua defectu baptismi arcentur a visione ac fruitione Dei beatifica, quam non exigit naturalis eorum conditio, nec nisi ex gratia a Deo conceditur. Quo fit, ut infantes non priventur nisi eo bono, ad quod ius nullum habent ob originalem maculam, qua infecti ex hac vita decedunt, et qua sola illorum conditio rationem damnationis habet, seu relative ad ulteriorem gloriam. Quod si praeter hanc damnationem nonnulli censent infantulos non baptizatos incurrere

(1) I Cor. VII, 14.

(2) *Instit.* l. IV, c. 1, § 6.

poenam sensus, aut tristitiam et acerbitatem ex privatione supernaturalis felicitatis, cum ecclesia, uti praefati sumus, nihil de his definierit, patres vero et ecclesiae doctores theologique in diversas abeant sententias, si sociniani has respuant, salva fide id efficere possunt; praesertim cum s. Thomas (1), non solum contrariae sententiae adstipulatus sit, sed solverit praeterea difficultates eorum, qui contendunt eiusmodi parvulos tristitia affici ac moerore ex poena damni.

CAPUT VII.

DE FUTURA CORPORUM RESURRECTIONE

640. Futura corporum nostrorum resurrectio semper aluit spem christianam, et ad fortia quaelibet facienda ac toleranda impulit, unde merito Tertullianus dixit (2): *Fiducia christianorum resurrectio mortuorum.*

641. Haeretici antiquissimi post sadducaeos, uti simoniani, marcosiani, marcionitae aliique magno numero inficiati sunt futuram corporum resurrectionem. Increduli omnes eam ut impossibilem traducunt. Horum omnium partes tuendas sibi sumpserunt hodierni rationalistae.

642. Adversus hos omnes 1° adstruemus ex scripturis ac traditione hunc fidei articulum; 2° eumdem ostendemus rectae rationi haud refragari.

643. Ut omnis ambiguitas e medio tollatur, iuverit nonnulla praemittere, quibus rite quaestionis status declaretur.

644. I. Resurrectio, quam tuemur, ***universalis*** est, tum iustorum videlicet, tum impiorum, secus ac nonnulli antiqui hebraei autumaverint, eam coarctantes ad solos iustos.

(1) Sent. II, dist. 33, qu. 1, a. 2.

645. II. Resurrectio praeterea eiusdem physice corporis erit, quod per mortem amittimus. Ad hanc porro corporis identitatem constituendam necesse haud est, ut singulae moleculae ipsius corporis resumantur, sed sufficit, ut essentiales recuperentur corporis partes, quae idem numero corpus constituunt, atque ab alieno quovis distinguunt ac secernunt.

646. III. Futura proinde est in resurrectione diversitas sexuum, secus ac contenderint origeniani. Unusquisque siquidem corpus recipiet in ea perfectione, quae singulorum individuorum propria est.

647. IV. Diversa tamen erit conditio iustorum ac reproborum in resurrectione. Corpora enim iustorum quatuor illis dotibus fulgebunt, quas recenset apostolus (3), scilicet claritate, impassibilitate, agilitate et subtilitate, quibus destituta erunt corpora reproborum, quorum resurrectio erit potius ad ignominiam et ad novum supplicium quam ad ipsorum emolumentum.

648. Quod vero spectat ad aetatem, formam, staturam, ut vocant, integrales corporis partes, aliaque eiusmodi, incerta sunt omnia et a scholasticis ac theologis maiori vel minori probabilitate adstruuntur.

649. His proinde dimissis, solliciti hic tantummodo sumus de vindicanda catholica doctrina adversus incredulos et rationalistas; caetera, si quae scitu necessaria sunt, veluti corollaria ex principio fundamentali deducemus.

PROPOSITIO I *Datur futura corporum nostrorum universalis resurrectio.*

650. De fide est propositio, ut constat ex fidei nostrae symbolis; nam in symbolo apostolico dicitur: *Credo... carnis resurrectionem:* in

(2) De resurrect. carnis, n. 1.
(3) I Cor. XV, 42 et seqq.

constantinopolitano: *Expecto resurrectionem mortuorum;* in athanasiano: *Omnes homines resurgere habent cum corporibus suis;* demum in concilio lateran. IV, cap. *Firmiter* definitum est: *Qui omnes* (tam reprobi quam electi) *cum suis corporibus resurgent, quae nunc gestant.*

651. Tum apud antiquos patriarchas, tum apud iudaeos fidem resurrectionis obtinuisse constat 1° ex Iob XIX, 25 seqq. qui in sterquilinio sanie manans dicebat: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum; et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse et non alius; reposita est haec spes mea in sinu meo.* Quae quidem verba ad resurrectionem referri nec ipsi rationalistae biblici inficiantur, immo tuentur. 2° Ex Daniel XII, 2: *Et multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, evigilabunt, alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium, ut videant semper.* Sed luculentissime 3° fides haec traditionalis apud hebraeos exprimitur a septem illis fratribus, qui animi strenuitate sub Antiocho sustinuerunt martyrium, ut enim legitur in II Machab. VII, 9-14 respondebant Antiocho supplicia comminanti ac inferenti: *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in aeternae vitae resurrectione suscitabit... Potius est ab hominibus morti datos spem expectare a Deo, iterum ab ipso resuscitandos.* Qua etiam fide innixa Martha Christo interroganti respondebat, Ioann. XI, 24: *Scio quia resurget* frater meus *in resurrectione in novissimo die.*

652. Cumque ab avita hac fide sadducaei declinassent, tum animarum immortalitatem tum futuram negantes resurrectionem, Christus utrumque dogma his verbis adstruxit contra illos (1): *De resurrectione autem mortuorum, non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum sed viventium, omnes enim vivunt ei.* Apostolus vero universalem resurrectionem praeterea collegit ex resurrectione Christi, scribens (2): *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra... Ergo et qui dormierunt in Christo perierunt.* Quapropter sic idem apostolus fideles solabatur ex carorum funere moestos supra modum atque sollicitos (3): *Si enim credimus, quod Iesus mortuus est et resurrexit; ita et Deus eos, qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo... mortui qui in Christo sunt, resurgent primi.* Nihil igitur exploratius in sacris litteris hoc dogmate, quod Christus et apostoli veluti fundamentum totius religionis ac spei christianae proposuerunt.

653. Hac fide et spe numquam non fuit enutrita christianorum pietas; hac enim freti martyres ad acerbissima quaeque perferenda se obtulerunt; hac sancti omnes ingentes labores susceperunt; hac demum quicumque piam in Christo transegerunt vitam, volentes libentesque extremum diem sustinuerunt et obierunt. Exinde illa sollicitudo patrum ac doctorum hominum patefacta est in hoc dogmate sive ab ethnicorum sive ab haereticorum impugnationibus vindicando; exinde christianorum sollicitudo in eiusmodi inscriptionibus adornandis, quibus extinctorum fides et spes manifestaretur circa hoc dogma; sollicitudo denique colligendi martyrum

(1) Matth. XXII, 31; collat. Luc. XX, 38.

(2) I Cor. XV, 16. (3) I Thess. IV, 13.

ac sanctorum exuvias, utpote quae ad novam aeternamque vitam aliquando sint resurrecturae. Saeculorum omnium documenta constantis ac iugis traditionis argumenta ineluctabilia constituunt.

DIFFICULTATES

654. I. Obi. 1. Resurrectionis opinionem hebraei ex persis, zoroastrica disciplina institutis, primum mutuati sunt; 2. in novo autem testamento haec doctrina originem habuit ex populari conceptu de mythico Messia, cui Christus sese accommodavit, ut in pluribus aliis; et ex narratione Christi post mortem ad vitam revocati; 3. quapropter vel ab ipsa aetate apostolica a pluribus resurrectio mortuorum impugnata fuit; 4. spectari proinde ea potest veluti mythus, quo significetur animorum post hanc vitam immortalitas, seu nova vita eademque vera et actuosa. Ergo.

655. Resp. Ad 1. *Neg*. 1° quia ex libro Iob omnium facile antiquissimo constat longe antiquiorem fuisse hunc fidei articulum, anteriorem proinde ipso Zoroastro; 2° quia incertum apud eruditos adhuc est, num reipsa Zoroastro, persis, aegyptiis, aliisque orientalibus populis vera corporum futura resurrectio innotuerit, quod plures inficiantur; 3° quia nulla omnino probari potest ratione iudaeos ab his populis hanc mutuatos esse doctrinam, adeoque quippe gratuita et ad libitum conficta sententia, iure merito reiicitur; 4° demum quia Christus, loc. cit. doctrinam de resurrectione a sacra scriptura repetit, dicens sadducaeis: ***Erratis nescientes scripturam neque virtutem Dei.***

656. Ad. 2. *Nego* pariter; sed hic articulus fidei traditionalis apud iudaeos quovis tempore receptus est, neque hac in parte Christus aut apostoli novi aliquid intulerunt, sed confirmarunt avitam fidem. Quod adiicitur de mythico conceptu Messiae, deque accommodatione Christi ad errores vulgares, intolerabilem sapit blasphemiam, et impudentiam singularem quidem, sed a rationalistis non alienam. Arctum porro existere nexum inter Christi resurrectionem et futuram excitationem corporum nostrorum verissimum est, prout declarat apostolus, ast mythicam asserere Christi resurrectionem, est refragari omni historicae certitudini, quod suo loco ostendimus.

657. Ad 3. *D.* Ab ipsa aetate apostolica non defuerunt epicurei et haeretici, qui impugnaverint hoc dogma, *C.* alii, *N.* Quid nostra refert si ethnici ac epicurei, qui et ipsam immortalitatem animorum inficiati sunt, mortuorum resurrectionem impugnaverint? Idem dic de haereticis, qui hac ipsa de causa ab apostolis eiecti sunt ex ecclesia uti *fidei subversores*. Ecquid intactum circa fidem reliquerunt haeretici? Si ex istorum oppugnatione dogmata nutarent, ne unus quidem fidei articulus in praesentia nobis superesset. Si igitur haeretici veritatem futurae resurrectionis impugnarunt ab ipsa aetate apostolica, evidens est, quod ab apostolica aetate illius fides obtinuerit in ecclesia.

658. Ad 4. *Nego sequelam*, quae ex gratuitis ac falsis praemissis deducitur. Dogma de animorum immortalitate est omnino distinctum a dogmate de corporum resurrectione, ac revelatio utrumque credendum exhibet. Sane quoad animorum immortalitatem Christus de patriarchis nondum excitatis dixit (1): ***Omnes vivunt ei***, scilicet Deo, qui ***non est Deus mortuorum***. Ad resurrectionem autem ea omnia loca spectant, quae paulo ante recitavimus.

(1) Luc. XX, 38.

659. II. Obi. 1. Scripturae interdum videntur aut absolute futuram corporum denegare resurrectionem, aut saltem resurrectionem impiorum. Etenim Ps. LXXVII, 39 Deus dicitur hominibus pepercisse eo quod *recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens*, ad corpora scilicet rursum informanda; ac Ps. CXIII, 17: *Non mortui laudabunt te, Domine*. 2. Ps. I, 5 legitur: *Non resurgent impii in iudicio;* et Dan. XII, 2 non *omnes*, sed *multi* evigilare dicuntur *de his, qui dormiunt in terrae pulvere*. 3. Apostolus idcirco scribit (1): *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit*. Christus vero loquens de hominibus ad vitam revocandis (2): *Erunt sicut angeli Dei in coelo*, id est, sine vero corpore palpabili ac visibili erunt, prout etiam declarat apostolus illis verbis (3): *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*.

660. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Pepercit Deus hominibus, spectata ipsorum infirmitate et caducitate, *C.* secus, *N.* Quod dicitur: *Spiritus vadens et non rediens*, intelligi debet ad vitam naturalem, non autem ad futuram resurrectionem, quae ad alium ordinem spectat.

661. In Ps. vero CXIII significatur, praesentem vitam illam esse, in qua ritu et cultu publico homines Dei laudes celebrare possunt.

662. Ad 2. *D.* Non resurgent impii ad gloriam ut resurgent iusti, *C.* non resurgent absolute, *N.* Talem esse horum verborum sensum indicat ipsa orationis series et ex altero hemistichio: *Neque peccatores in concilio iustorum;* nec non ex hebraico textu, qui ad litteram sic verti debet: *Non surgent*, seu *non stabunt impii in iudicio*, id est nec audebunt vultum attollere prae confusione.

663. Vox *multi* apud Danielem, ut alias adnotavimus, totam significat multitudinem.

664. Ad 3. *D. Caro et sanguis*, id est, opera carnalia, seu flagitiose viventes regnum Dei possidere non possunt, *C.* caro et sanguis materialis, *N.* Alioquin neque Christus in corpore redivivo coelum conscendisset, quod neque adversarii contendunt; sic neque *corruptio incorruptelam*, id est impassibilitatem electorum propriam possidebit.

665. Sic etiam: Erunt homines redivivi *sicut angeli*, *D.* quoad modum rationemque vivendi, *C.* quoad modum seu rationem subsistendi, *N.* Optime Tertullianus in hunc textum scribit (4): *Non dixit* Christus, *erunt angeli*, *ne homines negaret: sed tamquam angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit.*

666. Apostolus item scribit corpus ex animali *spiritale* futurum in resurrectione gloriosa, quatenus scilicet iis proprietatibus induetur, quae ipsum angelis simillimum efficient. Hinc s. Irenaeus (5): *Hoc autem*, inquit, *non secundum iacturam carnis, sed secundum communionem spiritus fit.*

Propositio II. *Dogma de futura corporum resurrectione rectae rationi non adversatur.*

667. Praetermittimus, utpote ad propositum nostrum minus aptas, erroneas parumque verisimiles hypotheses, quae confictae sunt, ut, aliqua si fieri posset ratione, futura corporum resurrectio explicaretur, puta germinis praeformati quod animae adhaereat, ac suo tempore evolvatur: aut reduplicationis cor-

(1) I Cor. XV, 50. (2) Matth. XXII, 30.
(3) I Cor. XV, 44.

(4) *De resurr. carn.* cap. 31.
(5) *Contr. haeres.* l. V, c. 8, n. 2.

porum nostrorum per existentiam simultaneam. Independenter ab hisce hypothesibus ad rem conficiendam sic accedimus.

668. Ac primo quidem, si res in se spectetur, possibilis profecto est, et nullo modo in se repugnat mortuorum resurrectio. Id enim solum involvit repugnantiam, in quo reperitur intrinseca notarum oppositio, quae certe in nostro dogmate neque est nec fingi potest. Etenim Deum posse efficere, ut mortuum corpus reviviscat, ex eo conficitur, quod eius virtute corpus ipsum exstiterit. Ergone qui corpus condidit aut efformavit, cum non esset, non poterit cum mortuum fuerit ac dissolutum etiam in sua elementa iterum reconstruere? Oppositio in eo haberetur, si corpus idem eodem tempore vivum et mortuum simul esset. Rursum, si a tenui initio Deus potuit efficere ut corpus integrum evolvatur usque ad plenam perfectionem suam, non poterit moleculas, in quas corpus dissolutum est, recolligere, ac denuo eadem anima informare? Ut enim Tertullianus animadvertit (1), corpora quidem nobis pereunt, ast non pereunt Deo, qui minimas eorumdem particulas quamvis in auram resolutas, caeterisque corporibus commixtas certissime praesentes iugiter habet.

669. Quae quidem confirmantur tum ex Lazari quatriduani resurrectione, tum ex ipsa resurrectione Christi. Deus eos potuit excitare, quare non poterit pariter corpora iterum excitare, etsi iamdiu penitus resoluta? Quoad rei substantiam nullum intercedit discrimen inter illorum ac caeterorum excitationem. Corpus Lazari iam tabe diffluebat, quid inde? Excitatum tamen est, numquid excitari a Deo non amplius potuisset, si praeterea in pulverem resolutum fuisset? Ecquis terminos praefiget omnipotentiae divinae?

670. Non solum autem nullam videt ratio repugnantiam in corporum resurrectione, sed sive argumenta analogica sive moralia spectentur, maxime consentaneam praeterea eam deprehendet. Ac primo quidem universi analogia nos ducit ad resurrectionem expectandam. Ut enim praeclare scribit Tertullianus (2): *Omnia in statum redeunt, quum abscesserint; omnia incipiunt, quum desierint; ideo finiuntur, ut fiant, nihil deperit nisi in salutem. Totus igitur hic ordo revolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum; operibus enim praescripsit Deus antequam litteris; viribus praedicavit antequam vocibus. Praemisit tibi naturam magistram, submissurus et prophetiam, quo facilius credas prophetiae discipulus naturae; quo statim admittas, quum audieris, quod ubique iam videris; nec dubites Deum carnis etiam resuscitatorem, quem omnium novisti restitutorem.* Quod vero magis mireris, est, vel ipsum Senecam (3) in hoc Tertulliano praeivisse.

671. Sed clarius adhuc argumenta moralia eiusmodi resurrectionem suadent, ut enim loquitur s. Ambrosius (4): *Cum omnis vitae nostrae ratio in corporis animaeque consortio sit, resurrectio autem aut boni actus praemium habeat, aut poenam improbi; necesse sit corpus resurgere, cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudicium vocabitur anima sine corpore, cum de suo et corporis contubernio ratio praestanda sit?* Idem patres caeteri persequuntur ac varie exponunt, congruum nempe esse corpus excitari ut una cum anima, cuius organum ac in-

(1) Op. cit. c. 68. (2) Op. cit. c. 12.

(3) Epist. XXXVI.
(4) *De fide resurrect* n. 52.

strumentum sive ad bona sive ad prava opera fuit, mercedem aut supplicium recipiat. Eo vel magis quod ex utriusque arctissima coniunctione oriatur suppositum humanum, seu uti nunc dicitur, *nostrum ego*, quod neque ex sola anima, neque ex corpore solo exsurgit, sed ex utriusque coniunctione. In aeternum proinde *homo* seu humanum suppositum periret, nisi futura daretur corporum resurrectio. Atque huc refertur inditum nobis a Deo perpetuae conservationis desiderium, quod frustrari omni ex parte non potest.

672. Et haec quidem, spectato homine *physico* atque *morali*; quid si attendamus ad hominem *christianum*? Ipse membrum Christi est, adeoque capitis sui sortem experire debebit, quod redivivum in sempiternum est; saginatus praeterea vivifica carne ac sanguine eius, ac proinde germina, ut ita dicam, futurae resurrectionis in se suscepit, quae suo tempore erunt evolvenda, uti patres passim ratiocinantur, et in his s. Irenaeus (1), et s. Iustinus passim. Tandem nisi corpora ad novam excitarentur vitam, magis nobis Adam nocuisset, quam Christus meruisset atque acquisivisset, secus ac docet apostolus Rom. V: Christus nempe, quidquid per Adae peccatum amissum est, abundanter reparavit. Quapropter merito ecclesia in symbolo constantinopolitano in fidelium ore ponit eiusmodi expectationem illis verbis: *Et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi.*

DIFFICULTATES

673. I. Obi. 1. Intelligi nequit quomodo corporis particulae, quae in tot alia corpora etiam humana dispersae sunt et mutatae, iterum colligi possint ac restitui. 2. Corpus praeterea frustra mercedem futuram expectat, cum ipsum nec perperam nec recte agere potuerit. 3. Nec minus latet, cur nonnisi post multa demum saecula a benignissimo Deo corpus homini restituatur, cum tamen sine ipso, ut dicitur, veram vitam vivere non possit. 4. Haec doctrina praeterquam quod parum divinam omnipotentiam et sapientiam curare videtur, locum praebet innumeris superstitionibus ac ineptissimis quaestionibus, quae per simpliciorem purioremque sententiam in libris sacris fundatam facile excitari possint. Ergo.

674. Resp. Ad 1. *D.* Seposito divinae omnipotentiae interventu intelligi nequit, *C.* hoc admisso, *N.* Porro difficile Deo non est moleculas omnes ad corpus aliquod spectantes, etiam post innumeros transitus, ex uno in aliud colligere. Haec mutatio seu transitus accidentalis est, minime vero essentialis, ut ex physiologia ac zoobiologia constat universa.

675. Ad 2. *D.* Per se, *C.* prout cum anima hypostatice coniunctum est, *N.* Totum hominis suppositum *nostrum ego* est, quod meretur aut demeretur; congruum itaque est, ut totum item suppositum praemia vel poenas assequatur. Anima sentit per corpus, voluptate aut dolore per corpus afficitur.

676. Ad 3. *Neg.* Quamvis enim animae a corpore separatae substantiae sint incompletae, ratione habita totius suppositi, veram tamen vitam vivunt cum conscientia sui, et capaces gaudii, aut poenae per se sunt, adeoque statim post mortem praemio aut poena donantur. Quae cum ita se habeant, iam sequitur, Deum, salva benignitate sua, posse differre post plura saecula corporis excitationem. Quid sunt plura saecula comparata ad aeternitatem?

677. Ad 4. *D.* Si doctrina a Chri-

(1) *Contr. haeres.* l. V. c. 2.

sto et ab apostolis tradita posset parum omnipotentiam sapientiamque Dei curare, ac praebere causam ex se superstitionibus ineptisque quaestionibus, *C.* si id fieri nequeat, *N.* Cum de divina alicuius doctrinae revelatione constat, eam reprehendere uti Deo iniuriosam ac foventem superstitiones et ineptas quaestiones, non solum impium sed alogicum est. Ecquis ferat stultos eiusmodi planeque vulgares rationalistas effutientes se puriorem doctrinam simplicioremque doctrina Christi praebere? Tantum porro abest, ut istorum systema fundatum sit in libris sacris, ut iisdem penitus adversetur, ab iisque evertatur. Hi sunt genuini fructus protestantismi proclamantis liberum scripturarum examen ad sibi fidem cudendam.

678. II. Obi. 1. Materiae atomi, dum ex uno in aliud corpus transeunt, mutantur in substantiam plane diversam ab illa quam prius constituebant; 2. iam vero homines totidem anthropophagi sunt; sive immediate, uti cannibales qui carnibus vescuntur humanis, sive mediate dum vescuntur vegetabilibus aut animantibus, in quorum substantiam resoluta cadavera sunt, fieri igitur nequit; ut eadem in resurrectione corpora resumantur. 3. Accedit, quod in eodem individuo corporis substantia iugiter immutetur per continuam moleculárum amissionem et acquisitionem, adeo ut substantia, qua corpus hesterno constabat die, diversa sit ab ea, qua constat hodie, elapso vero septennio diversum plane integrum corpus sit. Quodnam igitur ex tot, quot habuit idem homo tota vitae periodo, olim resumet? 4. Neque omittendum, quod inita supputatione tot hominum myriadum quot exstiterunt, aut usque ad mundi finem exstituri sunt, et comparata cum telluris spatio, haec impar omnino sit ad eos simul redivivos continendos. Ergo.

679. Resp. eiusmodi difficultates, quas adeo increduli magni faciunt, concidere, si ad scientiae physiologicae normam exigantur, ex qua illi eas mutuati sunt. Etenim, admissa etiam hypothesi de illa quam adversarii exaggerant universali anthropophagia tum mediata tum immediata, certum est 1° principia materiae primigenia, etsi diversam modificationem aut *combinationem* chimicam subeant, esse prorsus in se incorruptibilia et indestructibilia. Hinc data etiam quavis immeatione seu transitu de una in alteram substantiam, ipsa in se eadem omnino permanent, adeoque Deus semper eá poterit illi restituere, ad quem aliquo vitae tempore pertinuerunt. 2° E contra incertum est, utrum totum reipsa corpus ex integro in data periodo renovetur, an vero quaedam tantum elementa, alii enim in aliam sententiam concedunt; magis recepta apud physiologos opinio est stamina primigenia, quae ex textu cellulari componuntur, non deteri, adeoque nec renovari, sed eas dumtaxat materias consumi, quibus textura cellularis imbuitur. Exinde illa *compositionis* ac *decompositionis* seu, uti modo loquuntur, *assimilationis* ac *dissimilationis* iugis vicissitudo habetur, ex qua *nutritio* pendet. Hae propterea non obstante iugi permeatione aut *reproductione*, idem semper in nobis corpus perseverat, uti etiam ex intimo sensu edocemur; 3° ex hoc colligitur ad identitatem corporis constituendam minime requiri identitatem omnium ac singularum molecularum.

Caeterum in utraque hypothesi res semper conficitur; etenim si quis velit admittere illorum physiologorum opinionem, qui contendunt reproductionem seu renovationem cor-

poris seu potius molecularum, quibus illud constat, non esse nisi partialem, satis erit, ut nonnullae partes staminum primigeniorum seu texturae cellularis conserventur, ut identitas corporis perseveret. Si qui autem sint, qui totalem eiusmodi reproductionem fieri contendant, exinde patet ad identitatem corporis constituendam minime requiri vel unius etiam moleculae identitatem, cum hae omnes mutari possint, quin corpus aliud a primo seu diversum exsurgat; ratio porro est, quia cum eiusmodi permeationes seu mutationes ac reproductiones successivae sint, et corpus ab eadem semper anima informetur, semper idem permanet; eo vel magis quod identitas corporis ex forma potius exteriori, organismo et structura pendeat, quam ex materia repeti debeat. Ex his proinde consequitur idem corpus in resurrectione assumi, licet paucissimae recipiantur ex illis moleculis, quibus ante mortem hoc corpus constabat; cum probabile etiam sit corpora post resurrectionem minori indigere materiae quantitate, quam corpora mortalia et passibilia.

680. Ad 1. igitur, his praemissis, *D.* Mutantur atomi seu principia primigenia in aliam substantiam, ita tamen ut in se incorruptibilia et indestructibilia permaneant, *C.* ita ut haec in alia mutentur, *N.*

681. Ad 2. *D.* Ita tamen ut, quavis data anthropophagia, principia primigenia eadem subsistant, *C.* secus, *N.* Si ita est, certe poterit Deus singulis sua restituere.

682. Ad 3. *D.* Quin mutetur corpus, *Tr.* vel *C.* ita ut per iugem illam molecularum vicissitudinem corpus mutetur, *N.* In utraque enim hypothesi de totali vel partiali mutatione, corpus, uti videmus, idem semper perseverat, sane nemo dicet corpus quod in senectute gerit, aliud seu diversum sit ab eo quod gessit sive in virilitate, sive in adolescentia, aut pueritia, licet continuis vicissitudinibus quoad singulas moleculas obnoxium pedetentim fuerit. Sic eadem etiam censetur domus, licet per partes singulas paulatim renovata fuerit, ac immutati lateres singuli: satis proinde erit, ut illud resumatur in resurrectione corpus, quod per mortem depositum est.

683. Ad 4. *Neg.* Eiusmodi enim supputatio fallax est et arbitraria. Ostensum siquidem est centum milliaria quadrata idonea esse ad continendam ingentem hominum multitudinem, quae sex mille annorum periodo hunc mundum incolere potuit iuxta praesentem incolarum frequentiam. Vere nugantur increduli, dum talia obtrudunt ad impugnanda catholica dogmata.

CAPUT VIII.

DE IUDICIO EXTREMO

684. Cum protestantismus in suis placitis in dies usque progrediatur, mirum nemini esse debet, si quod antea pro aris focisque tuebatur, brevi perneget impudentissime. Ita profecto factum est, ut prius adstruere debuerimus adversus priores protestantes existentiam iudicii particularis, quod cum suis Calvinus negabat ad solum iudicium universale propugnandum; nunc vero adversus protestantes posteriores debeamus vindicare dogma de iudicio universali, quod isti inficiantur ad solum iudicium particulare constituendum; utrique tamen protestantes sunt.

685. Huic universali iudicio quotquot sunt, fuerunt, eruntque homines, ad unum omnes subiicientur, et hoc pariter perinde ac iudicii existentia certum est. Quod vero attinet sive ad tempus, sive ad locum, sive ad modum instituendi universalis huius iudicii, incerta sunt om-

nia. Nos ergo orationem nostram coarctabimus ad solum dogma vindicandum.

Propositio. ***Post corporum nostrorum resurrectionem instituetur a Christo universale omnium hominum iudicium.***

686. De fide propositio est. In symbolo enim apostolico profitemur, quod *Christus venturus est iudicare vivos et mortuos;* et in symbolo athanasiano fusius dicitur: *Ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem.*

687. Luculenter porro hoc dogma traditur in scripturis, etenim Christus: *Cum venerit*, inquit (1), *Filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, et congregabuntur ante eum omnes gentes;* et alibi saepe hoc ipsum inculcat. Apostoli ut plurimum ab huius iudicii denunciatione auspicabantur evangelii praedicationem; sic Petrus, Act. X, 42, ac Paulus, ibid. XVII, 31, et rursum, ibid. XXIV, 25. De hoc item iudicio extremo refertae sunt apostolorum epistolae, satis hic sint, quae in II ad Cor. V, 10 leguntur: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Ioannes vero, Apocal. XX, 21: *Et vidi*, inquit, *mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt... et iudicati sunt mortui ex his, quae scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.*

688. Convenientissimum autem fore eiusmodi iudicium universale ac solemne, unusquisque facile perspiciet: in eo siquidem divini Numinis providentia in tota hac rerum universitate dirigenda, et patefiet et ab impudentissimis detractorum hominum blasphemiis iustificabitur; in eo impiorum consilia et machinationes adversus iustos, istorum autem angustiae et iniustae vexationes angoresque in apertam lucem venient, in eo demum quotquot fuerunt hominum intimiores secretioresque animi recessus detegentur. Quo fiet profecto, ut et Deo gloria, et iustis triumphus, et impiis opprobrium sempiternum proveniant. Haec porro sunt, quae patres passim afferre solent, quibus christianos excitent ad vigilantiam, ut digni habeantur sisti coram supremo iudice, qui districte singulorum conscientias excutiet.

DIFFICULTATES

689. I. Obi. 1. Iudicio particulari post obitum instituto, inutile prorsus evadit universale alterum. 2. Dicendum propterea doctrinam de extremo iudicio originem traxisse tum a mythicis seriorum iudaeorum messianis ideis, tum a perperam intellectis nonnullis Iesu effatis. 3. Sane Christus Marc. XIII, 32, tempus magnae illius rerum conversionis se ignorare professus est. 4. Sub velamine igitur istius forensis iudicii ac sententiae, in pios ac impios proferendae, illorum super istos victoriam adumbratam agnoscere debemus. Ergo.

690. Resp. Ad 1. *D.* Si iudicium extremum solius hominis causa foret instituendum, *Tr.* si ad Dei potissimum gloriam, *N.* Certe tum iusti tum impii immediate post mortem promeritam sententiam ut privata individua subibunt; ast divinae providentiae ratio exposcit, ut publicam praeterea ac solemnem uti membra societatis subeant, et sic utrique completam et adaequatam remunerationem demum consequantur. Apposite s. Thomas huic ipsi difficultati respondit (2): *Universale*

(1) Matth. XXV, 31.

(2) *Suppl.* qu. 88, a. 1, ad 3.

iudicium magis directe respicit universalitatem hominum quam singulos iudicandorum; quamvis ergo cuilibet homini ante iudicium erit certa notitia de sui damnatione vel praemio; non tamen omnibus omninm damnatio vel praemium innotescet. Unde iudicium necessarium erit. Catechismus vero romanus quinque urget rationes (1), quibus ostenditur privato iudicio generale subiiciendum esse, quas inter quarto loco et hanc profert, *ut divinae providentiae ratio omnibus constet.*

691. Ad 2. *Neg.* Siquidem hae non sunt nisi phrases congestae passim a rationalistis, quibus aperta scripturarum testimonia eludant, seu impietates velo obductae. Verba Christi apertissima sunt, quibus iudicium extremum denunciatur; ex Christi ore ea acceperunt apostoli, qui omnes uno animo hanc veritatem praedicarunt, consignaveruntque scriptis suis; qua igitur ratione possumus, quove iure ea repetere a mythicis seriorum iudaeorum opinionibus? Hoc modo nulla superesset plane veritas, quae firma consisteret. Estne verisimile, quod apostoli male Christi verba intellexerint, adeo ut nonnisi post tot saecula eorum tandem intelligentiam rationalistae, id est, increduli, assequerentur? Quis haec, nisi plane desipuerit, affirmabit?

692. Ad 3. *D.* Christus apud Marcum loc. cit. fassus est diem illum ignorare in ordine ad manifestationem, *C.* simpliciter, *N.* Quomodo diem illum ignorare potuit Deus homo, qui praeterea in assumpta humanitate constitutus est supremus iudex vivorum et mortuorum? Qui adiuncta omnia singillatim apud eumdem evangelistam secundi adventus sui, adeoque extremi iudicii patefecit? Hanc difficultatem iamdiu discussimus, agentes adversus arianos et socinianos, a quibus eam mutuati sunt rationalistae.

(1) Part. IV, cap. 8, n. 1.

693. Ad 4. *Neg.* Nam hoc systema gratuitum est, cuius nulla affertur probatio, ac refragatur divinae revelationi, quae victoriam iustorum super impios, atque a iudicio extremo plane distinguit.

694. II. Obi. Atqui omnia suadent eiusmodi iudicium non esse nisi mythum ex formulis et allegoriis iudaicis de adventu Messiae conflatum, mortuos resuscitaturi atque ad iudicium vocaturi. Nam commemorantur nubes, quibus Messias vehitur; archangeli cum tuba et omne satellitium angelorum; convocatio omnium hominum et defunctorum et viventium; tribunal iudicis, libri censurarum aperti et inspecti; singulorum examen atque sententia pronunciata, qua pii coelestis regni gaudiis, epulis coelestibus digni ac fruituri declarabuntur, impii autem cum diabolo flammarum infernarum suppliciis aeternis tradentur. Ac posteaquam iudicium illud, quod statim post Hierosolymorum excidium instituendum ac prope instare diserte monent, peractum sit, mundum hunc igne interiturum, aliumque oriturum esse, novam Hierosolymam in novam terram e coelo demissum iri, aliaque eiusmodi perhibent. Haud obscure tamen significatur, aevo iam apostolico doctrinam illam mythis fuisse involutam, ut patet ex II Petr. 1, 16. Ergo.

695. Resp. *N. A.* Ad probationes autem adductas dicimus ab adversariis rei veritatem seu existentiam cum eiusdem enunciationis modo omnino permisceri, quae tamen ab invicem secernenda sunt. Nonnullae interdum veritates sub symbolicis figuris annunciantur, ut aliquo modo nobis sensibiles reddantur, cuius rei exemplum suppeditant scripturae i-

psae, quae Deo tribuunt oculos, aures, manus, pedes, alas, iram, indignationem etc., quae tamen non inserviunt nisi ad patefaciendas nobis intelligibiles eius proprietates aut operationes. Quidni igitur idem eas praestitisse dicamus, cum nobis sub sensibilibus imaginibus extremum iudicium veluti ob oculos ponunt? Nuda veritas est Christum olim venturum esse ad omnium hominum instituendum iudicium, ut reddat unicuique iuxta opera sua. Caetera possunt totidem emblemata esse ad rationem, ordinem, effectusque huius iudicii sensibili aliquo modo, quo altius mentibus nostris haec veritas infigatur, patefacienda.

696. Caeterum nihil impedit, quominus haec ipsa, quae ab adversariis recensita sunt, magna saltem ex parte litterali sensu adimpleantur. Si Christus a nube susceptus in coelum conscendit, poterit profecto et in nube descendere. Archangelus in corpore adscito poterit sensibili ratione apparere ac tuba canere, angelorumque satellitium Christum comitari. Convocandos porro omnes homines esse a quatuor ventis seu mundi plagis certa res est, quae in dubium revocari nequit. Quae de immutatione in resurrectione leguntur, afficiunt potissime electos, qui corpus recipient, ut vidimus, dotibus praeditum, quae glorioso ipsorum statui competunt; nam ad impios quod attinet, apostolus scribit (1): *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*, saltem ut fert vulgata lectio.

697. Quo autem sensu accipi debeant, quae de tribunali, censurarum libris atque examine dicuntur, iamdiu exposuerunt veteres patres, inter quos s. Ambrosius scribit (2): *Iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum;* prout non obscure declarat apostolus ipse, dum ait (3): *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die, cum iudicabit Deus occulta hominum. Nihil enim est opertum*, ait Christus (4), *quod non revelabitur, et occultum quod non scietur*. Ex his discimus tum quae de libris et quae de examine in sacris litteris leguntur, metaphorice esse intelligenda; tum uno, ut ita dicam, temporis momento omnium conscientias patefactum iri, ita ut et propria et aliorum gesta ab omnibus ac singulis cognoscantur. Ex hac autem cognitione quisque intelliget praemiis ne an poenis aeternis donandus sit. Nec refert iustorum retributionem sub epularum symbolo interdum proponi, prout alias sub laetis aliis imaginibus aut domus, aut regni, aut bravii exhibetur; siquidem homines sensibiles sensibilibus eiusmodi indigent figuris, ut ad intelligibilia extollantur. Alibi enim sensibilis hic apparatus abigitur.

698. Falsum vero est Christum praedixisse extremum iudicii diem mundique finem *immediate* Solymorum eversionem subsecuturum. Etenim etiam admisso, quod plures negant interpretes, Christum Matth. XXIV, et in locis parallelis Marci et Lucae etiam de mundi fine ac iudicii die esse locutum, haec tamen non coniunxit, uti adversarii autumant. Ex communiori expositorum sententia, cui adstipulantur etiam protestantes rationalistae, uti Kuinoël, tria in illo sermone Christus complexus est, urbis devastationem, secundum ipsius visibilem in terras adventum, ac demum iudicium et mundi finem. De prima affirmavit:

(1) I Cor. XV, 51.
(2) *In Luc.* l. X, c. 22, n. 49.
(3) Rom. II, 15.
(4) Matth. X, 26.

INDEX

TRACTATUS DE VERA RELIGIONE

TRACTATUS DE LOCIS THEOLOGICIS

PARS PRIMA

DE ECCLESIA

SECTIO PRIOR

SECTIO POSTERIOR

PARS SECUNDA

DE VERBO DEI SCRIPTO ET TRADITO

SECTIO PRIOR

SECTIO POSTERIOR

PARS TERTIA

DE ANALOGIA RATIONIS ET FIDEI

SECTIO I.

PARS SECUNDA

DE DIVINIS ATTRIBUTIS SINGILLATIM

PARS TERTIA

DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI

PARS QUARTA

DE PROVIDENTIA AC DE PRAEDESTINATIONE

PARS SECUNDA

DE MUNDO

PARS TERTIA

DE HOMINE

Cum approbatione ecclesiastica

